

Lisans Yayincılık olarak 2021 yılında yayınlama mutluluğuna kavuştuğumuz tüm kitap listesi ve kaynakçaları işbu yazı devamında siz değerli okuyucumuzun dikkatine sunulmuştur.

Akademik çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Saygılarımızla

Lisans Yayincılık

Lisans Yayincılık Ltd. şti.

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A Avcılar - İSTANBUL

Telefon/Fax: (0212) 619 18 38

www.lisansyayincilik.com.tr

Editörler

Doç. Dr. Ebru Ersay - Dr. Kübra Kanat

AİLE EĞİTİMİ VE KATILIMI

Yazarlar

Doç. Dr. Ebru Ersay
Doç. Dr. Müge Yurtsever Kılıçgün
Doç. Dr. Kazım Biber
Dr. Öğr. Üyesi Seda Ata
Dr. Öğr. Üyesi Seda Şahin
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Akyol
Öğr. Gör. Dr. Emine İnci
Öğr. Gör. Dr. Deniz Ekinci Vural
Dr. Kübra Kanat
Dr. Ramle Gül Hazar
Öğr. Gör. Ufuk Kandaz
Uzm. Müge Kunt
Uzm. Merve Bulut Öngen

Aile Eğitim ve Katılımı

Editörler : Doç. Dr. Ebru Ersay - Dr. Kübra Kanat

ISBN : 978-625-7825-57-3
e-ISBN : 978-625-7825-58-0
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Ersay, Ebru - Kanat, Kübra

Aile Eğitim ve Katılımı / *Editörler* : Ebru Ersay - Kübra Kanat

1.Basım. XIV + 342 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, izin yok.

ISBN : 978-625-7825-57-3

e-ISBN: 978-625-7825-58-0

1.Eğitim , 2.Aile , 3.Çocuk eğitimi

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Aile Eğitim ve Katılımı

Editörler:

Ebru Ersay/ *Gazi Üniversitesi*

Kübra Kanat/ *Bolu A. İzzet Baysal Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Kübra Kanat/ *Bolu A. İzzet Baysal Üniversitesi*

2.Bölüm:

Ramle Gül Hazar / *Bolu A. İzzet Baysal Üniversitesi*

3.Bölüm:

Tuğçe Akyol/ *Afyon Kocatepe Üniversitesi*

4.Bölüm:

Ufuk Kandaz / *Karadeniz Teknik Üniversitesi*

5.Bölüm:

Emine İnci / *Adnan Menderes Üniversitesi*

6.Bölüm:

Müge Yurtsever Kılıçgün / *Erzincan B.Yıldırım Üniversitesi*

7.Bölüm:

Seda Şahin / *İnönü Üniversitesi*

8.Bölüm:

Ebru Ersay / *Gazi Üniversitesi*

Müge Kunt / *Gazi Üniversitesi*

Merve Bulut Öngen / *Gazi Üniversitesi*

9.Bölüm:

Deniz Ekinci Vural / *Dokuz Eylül Üniversitesi*

10.Bölüm:

Seda Şahin / *İnönü Üniversitesi*

11.Bölüm:

Kazım Biber / *Balıkesir Üniversitesi*

12.Bölüm:

Seda Ata/ *Muğla S. Koçman Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 Aile, Aile Eğitimi ile İlgili Temel Kavramlar / Kübra Kanat	1
1.1. Aile Yapısı	2
1.2. Aile Çeşitleri	5
1.2.1. Çekirdek Aile	5
1.2.2. Çocuksuz Aile	6
1.2.3. Geniş Aile	7
1.2.4. Dağılmış Aile	8
1.2.4.1. Tek Ebeveynli Aile	8
1.2.4.2. Birlikte Yaşama	10
1.2.4.3. Tek Yaşama	11
1.2.5. Karışık Aile	11
1.2.6. LGBTİ Aile	12
1.3. Aile Eğitimi	13
1.4. Aile Katılımı	16
Yararlanılan Kaynaklar	21
Bölüm 2 Aile Kuramları / Ramle Gül Hazar	29
2.1. Aile Kuramlarının Önemi	29
2.2. Aile Kuramlarının Gelişimi	30
2.3. Aile Kuramları	32
2.3.1. Yapısal İşlevsel Kuram	32
2.3.2. Aile Sistemleri Kuramı	34
2.3.3. Sosyal Alışveriş Kuramı	36
2.3.4. Sembolik Etkileşim Kuramı	38
2.3.5. Aile Ekolojisi Kuramı	40
2.3.6. Sosyal Çatışma Kuramı	43

2.3.7. Feminist Aile Kuramı	45
2.3.8. Yaşam Seyri Kuramı	47
2.3.9. Gelişimsel Aile Kuramı	49
Yararlanılan Kaynaklar	51

Bölüm 3

Aile İçi İlişkiler ve Anne Baba Tutumları / Tuğçe Akyol

53

3.1. Anne Baba Çocuk İlişkileri	53
3.1.1. Anne Baba Çocuk İlişkilerinin Çocuğun Gelişimine Olan Etkileri	55
3.2. Anne Çocuk İlişkileri	57
3.2.1. Anne Çocuk İlişisini Ele Alan Farklı Kuram ve Teoriler	59
3.2.1.1. Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramında Anne Çocuk İlişkisi	59
3.2.1.2. Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramında Anne Çocuk İlişkisi	60
3.2.1.3. Bowlby'in Bağlanma Kuramında Anne Çocuk İlişkisi	61
3.2.2. Anne Çocuk İlişkisinin Çocuğun Gelişimine Olan Etkileri	62
3.3. Baba Çocuk İlişkileri	64
3.3.1. Baba Çocuk İlişkisinin Çocuğun Gelişimine Olan Etkileri	65
3.4. Eşler Arası İlişki	66
3.5. Anne Baba Tutumları	68
3.5.1. Demokratik Tutum	70
3.5.2. Otoriter Tutum	71
3.5.3. Aşırı Koruyucu Tutum	72
3.5.4. İzin Verici Tutum	73
3.5.5. İlgisiz Tutum	74
Yararlanılan Kaynaklar	75

Bölüm 4

Özel Durumlarda Aile /Ufuk Kandaz

89

4.1. Boşanma ve Çocuk	89
4.1.1. Boşanmanın Çocuğa Açıklanması	89
4.1.2. Boşanma Sonrası Çocuğun Anne-Baba İlişkisi	91
4.1.3. Boşanma Öncesinde ve Sonrasında Öğretmen Tutumu	91
4.2. Geçici Ayrılıklar ve Çocuk	92
4.3. Ölüm ve Çocuk	93

4.3.1. Ölüm Kavramını Çocukların Yaş ve Gelişimsel Olarak Algılaması	94
4.3.2. Kayıp Yaşayan Çocuğun Desteklenmesi	96
4.4. Hastalık ve Çocuk	97
4.4.1. Kronik Hastalıklar	98
4.4.2. Akut Hastalıklar	98
4.4.3. Ölümcül Hastalığı Olan Çocuklar	99
4.5. Yoksulluk ve Çocuk	100
4.5.1. Yoksulluğun Çocuklardaki Etkileri	100
4.6. Farklı Aile Yapıları	101
4.6.1. Koruyucu Aile ve Evlat Edinmiş Aile	101
4.6.2. Çocuk Ebeveynler	103
4.6.3. Kültürler Arası Evlilikler	104
4.7. Çocuk İstismarı ve İhmali	104
4.7.1. Çocuk İstismarının Çeşitleri	105
4.7.1.1. Fiziksel İstismar	105
4.7.1.2. Duygusal İstismar	106
4.7.1.3. Cinsel İstismar	107
4.7.2. Çocuk İhmali	108
4.7.3. Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Çalışmaları	108
Yararlanılan Kaynaklar	111

Bölüm 5	115
Aile Eğitiminin Önemi ve Aile Eğitim Modelleri / Emine İnci	

5.1. Aile Eğitiminin Önemi	115
5.2. Aile Eğitiminin Hedefleri	118
5.2.1. Anne- Baba Rollerine Yönelik Hedefler	118
5.2.2. Eğitici-Öğretici Rollerine Yönelik Hedefler	119
5.2.3. Hak Savunucu Rollerine Yönelik Hedefler	120
5.3. Aile Eğitiminin İlkeleri	121
5.3.1. Etik İlkeler	121
5.3.2. Genel İlkeler	122
5.3.3. Uygulama İlkeleri	124
5.4. Aile Eğitim Modelleri	126
5.4.1. Ev Merkezli Aile Eğitimi Modeli	126
5.4.2. Kurum Merkezli Aile Eğitim Modeli	128
5.4.3. Okul öncesi Kurumlarda Okulöncesi Eğitimi ile Bütünleştirilmiş Aile Eğitimi	129
5.4.4. Uzaktan Öğretim Uygulamasıyla Aile Eğitimi Modeli	130
5.4.5. Çocuktan Çocuğa Aile Eğitim Modeli	132

5.4.6. Mobil (Gezici Anaokulu) Yolu ile Aile Eğitimi Modeli	133
Yararlanılan Kaynaklar	135

Bölüm 6 Türkiye'de ve Dünyada Aile Eğitimi Uygulamaları / Müge <i>Yurtsever Kılıçgün</i>	139
--	------------

6.1. Aile Eğitim Programlarının Özellikleri	139
6.2. Türkiye'de Uygulanan Aile Eğitim Programları	141
6.2.1. Aile Eğitimi Programları (0-18 Yaş Çocuğu Olan Ailelere)	142
6.2.2. Aile Eğitim Programı (AEP)	145
6.2.3. Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP)	147
6.2.4. Okulöncesi Veli Çocuk Eğitim Programı (OVÇEP)	150
6.2.5. Baba Destek Programı (BADEP)	151
6.2.6. Ana-Baba Okulu	154
6.2.7. Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı	154
6.3. Dünyada Uygulanan Aile Eğitim Programları	156
6.3.1. Amerika Birleşik Devletleri	156
6.3.1.1. High/Scope Programı	157
6.3.1.2. Head Start Programı	159
6.3.1.3. Eşit Başlangıç Programı	163
6.3.2. Asya, Afrika ve Latin Amerika Ülkeleri	164
6.3.2.1. Yamaguchi Ev Eğitimi Programı	164
6.3.2.2. UNESCO Aile Yaşam Eğitimi Programı	165
6.3.2.3. Okul Öncesi Çocukları için Ev Programı	165
6.3.3. Avrupa Ülkeleri	167
6.3.3.1. Aile Eğitimi - Bir İşbirliği Projesi	168
6.3.3.2. Aile Merkezleri	169
Yararlanılan kaynaklar	170

Bölüm 7 Aile Eğitim Çalışmalarını Planlama, Uygulama ve Değerlendirme / Seda Şahin	175
---	------------

7.1. Aile Eğitim Çalışmalarının Planlanması	176
7.1.1. Hedef kitlenin belirlenmesi	178
7.1.2. Eğitim Programının Konusunun Belirlenmesi	179
7.1.3. Eğitim Programının Hedeflerinin Belirlenmesi	182
7.1.4. Eğitim Programının İçeriğinin Belirlenmesi	183

7.1.5. Eğitim Programında Kullanılacak Yöntem ve Tekniklerin Belirlenmesi	184
7.2. Aile Eğitim Programlarının Uygulanması	185
7.2.1. Eğitim Öncesi Hazırlıklar	185
7.2.2. Eğitim Sürecinin Uygulanması	190
7.3. Aile Eğitimi Veren Eğitimcilerin Özellikleri	190
7.4. Aile Eğitimi Çalışmalarının Değerlendirilmesi	191
Yararlanılan Kaynaklar	194

Bölüm 8
Aile Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler /Ebru Ersay
Müge Kunt - Merve Bulut Önge

199

8.1. Aile Eğitime Başlarken	199
8.2. Aile Eğitiminde Kullanılan Yöntemler	201
8.2.1. Tartışma Yöntemi	201
8.2.2. Soru-Cevap Yöntemi	203
8.2.3. Anlatım Yöntemi	206
8.2.4. Örnek Olay Yöntemi	208
8.2.5. Problem Çözme Yöntemi	212
8.3. Aile Eğitiminde Kullanılan Teknikler	214
8.3.1. Buz Kırma Teknikleri	214
8.3.2. Beyin Fırtınası	216
8.3.3. Yuvarlak masa	218
8.3.4. Hareketli Bölüm	219
8.3.5. Rol Oynama	220
8.3.6. Kısa ve Basit Senaryolar	221
8.3.7. Görsel-İşitsel Sunular	222
8.3.8. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği	222
8.3.9. Eğitsel Oyunlar	225
8.3.10. Söyleşi	227
8.3.11. Paneller	228
8.3.12. Konferans	228
Yararlanılan Kaynaklar	239

Bölüm 9
Aile Katılım Çalışmaları / Deniz Ekinci Vural

233

9.1. Aile Katılımının Kapsamı	233
9.2. Aile Katılımının Amaçları	236
9.3. Aile Katılımı Etkinliklerini Planlama ve Uygulama	239
9.4. Aile Katılımı Etkinlikleri	241

9.4.1. Bireysel Görüşmeler	241
9.4.2. Ev Ziyaretleri	242
9.4.3. Ev Etkinlikleri	242
9.4.4. Ailenin Yönetim ve Karar Verme Süreçlerine Katılımı	243
9.4.5. Ailenin Eğitim Etkinliklerine Katılımı	244
9.4.6. Aile Eğitim Etkinlikleri	245
9.4.6.1. Eğitim Toplantıları	245
9.4.6.2. Konferanslar	245
9.4.7. Aile İletişim Etkinlikleri	246
9.5. Aile Katılımını Engelleyen Faktörler	254
Yararlanılan Kaynaklar	256

Bölüm 10 Aile Eğitiminde Etik Kurallar ve Yasalar/ Seda Şahin	259
--	------------

10.1. Aile Eğitiminde Etik İlkeler	259
10.1.1. Öğretmenlik Meslek Etiği İlkeleri	260
10.1.2. Etik Okul İklimi ve Eğitim Personelinin Etik Davranış İlkeleri	261
10.1.3. Aile Çalışmalarında Uyulması Gereken Etik İlkeler	263
10.1.4. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Eğitiminde Uyulması Gereken Etik İlkeler	264
10.2. Ebeveynlerin Hak ve Sorumlulukları	265
10.2.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	266
10.2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	267
10.2.3. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	269
10.2.4. Çocuk Koruma Kanunu	270
10.2.5. Türk Medeni Kanunu	272
10.2.6. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu	276
10.2.7. Eğitim Alanındaki Yasaları	277
10.2.7.1. İlköğretim ve Eğitim Kanunu	277
10.2.7.2. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği	278
10.2.7.3. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği	280
10.2.7.4. Öğrenci-Veli-Okul Sözleşmesi	282
Yararlanılan Kaynaklar	284

Bölüm 11 Okul-Aile İşbirliğinin Aile Eğitimindeki Önemi / Kazım Biber	287
--	------------

11.1. Okul -Aile İlişkilerinin Felsefi Temeli	287
11.2. Okul-Aile İşbirliğinin Aile Eğitimindeki Önemi	288

11.3. Okul-Aile Ortaklığı	289
11.4. Okul-Aile Ortaklığının Önemi	290
11.5. Okul-Aile Ortaklığının Temel Boyutları	293
11.5.1. İletişim	294
11.5.2. Evde ve Okulda Öğrenmeyi Birbirine Bağlama	296
11.5.3. Topluluk ve Kimlik Oluşturma	297
11.5.4. Ailenin Rolünü Tanıma	297
11.5.5. Karar Verme Konusunda İşbirliği	297
11.5.6. Okulun Ötesinde Ortaklık	299
11.5.7. Tam Katılım	300
11.6. Bir Başlangıç Noktası	301
11.7. Okul-Aile Ortaklığının Niteliği	302
11.8. Okul-Aile Ortaklığının Önündeki Engeller	303
11.8.1. Okul Aile Ortaklığının Önündeki Engellerin Aile Algısı	303
11.8.2. Okul Aile Ortaklığının Önündeki Engellerin Okul Algısı	305
11.9. Okul-Aile Ortaklığını Geliştirmek için Öneriler	307
Yararlanılan Kaynaklar	310

Bölüm 12
Özel Gereksinimi Olan Çocukların Eğitiminde Aile Katılımı /
Seda Ata

315

12.1. Ailelerin Tepkileri	315
12.2. Ailelerin İhtiyaçları	318
12.3. Program Örnekleri	323
12.3.1. Portage Erken Eğitim Programı	323
12.3.2. Gelişimsel Sistemler Modeli	325
12.3.3. Birleştirilmiş Kuram Yaklaşımı	326
12.3.4. Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları	328
12.4. Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar	330
Yararlanılan Kaynaklar	336

Bölüm -1-

TEMEL KAVRAMLAR

Aile denilince ilk akla gelen anne, baba ve çocuklardır. Bu bireylerden oluşan bir yapı ailenin bir çeşidi olan çekirdek aileyi tanımlayabilir. Ancak aile kavramını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Aile kavramı, evrensel bir kavram olmakla beraber bu kavramın evrensel bir tanımını yapmak güçtür. Çünkü hem kültürel faktörlere bağlı olarak karşılaşılan çeşitlilik hem de aynı toplum içerisinde meydana gelen değişim ve dönüşümler söz konusudur.

Aile kavramı, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimlerden etkilenerek farklı yapısal ve biçimsel formlara girmiş ve farklı disiplinlerin odak noktası olmuştur. Nitekim mikro ve makro düzeyde ilişkilerle bağlantılı olarak aile ile ilgili çalışmalar, sosyoloji, tarih, hukuk, ekonomi, psikoloji ve antropoloji gibi beşerî bilimlerin yanı sıra sosyal politika, tıp, eğitim gibi uygulama alanlarının da ilgisi dâhilindedir (TAYA, 2016). Bu kadar geniş bir çalışma ve ilgi alanına sahip bu kavramın kelime olarak anlamı, tek efendiye bağlı olan kölelerin bütünü anlamına gelen Latince “familia” kökünden gelmektedir. Kandaş ve kayınların topluluğu olarak tanımlanan bu kavram için Türkçe özleştirmede oruk, ocak, ayle sözcükleri önerilmişse de aile kelimesi olarak kullanılmıştır (Hançerlioğlu, 1979).

Aile, evrensel bir kavram olmakla birlikte üye sayısı, işlevi, biçimi gibi konularda çeşitli farklılıkları olan, kültürel farklılıklara bağlı olarak ele alınan, odak noktanın değişkenlik gösterdiği bir kavramdır (Eşsizoglu, 2012). Kimi aile tanımlarında çocuklara bakma sorumluluğu ön plana çıkarken (Giddens, 2012) kimi tanımlarda sosyal bir grup olması (Murdock, 1949) ön plana çıkmıştır. Gökçe'ye göre aile; (1976, s. 48), “ana-baba çocuklar ve tarafların kan akrabalarından (aile biçiminin gereğine

Yararlanılan Kaynaklar

- Adak, N. (2016). Evlilik veya evlilik dışı birlikte yaşama: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Sosyoloji Dergisi*, 23-40.
- Agrillo, C., & Nelini, C. (2008). Childfree by choice: A review. *Journal of Cultural Geography*, 25(3), 347-363. doi:10.1080/08873630802476292
- Ağdemir, S. (1991). Aile ve eğitim. *Sosyal politika çalışmaları dergisi*, 1(1).
- Aile ve sosyal politikalar bakanlığı. (2011). Aile eğitim programları üzerine notlar. <https://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2013/03/aep-uzerine-notlar.pdf>
- Akbaşlı, S. & Diş, O. (2019). Öğretmen görüşlerine göre okul-aile işbirliğinin okul ortamına yararları. *electronic Turkish Studies*, 14(7).
- Aksoy, İ. (2011). Türklerde aile ve çocuk eğitimi. *Journal of International Social Research*, 4(16).
- Aktaş, G. (2015). Türkiye'de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*, (52).
- Ardakoç, İ . (2020). Eğitimde veli/aile katılımı: engeller ve öneriler. *Alanyazın*, 1 (2) , 75-84.
- ASAGEM (2011). *Tek ebeveynli aileler*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tek-ebeveynli-aileler.pdf>
- Aslantürk, H., & Kaya Kılıç, A. (2020). Üvey aileye sahip gençlerde aile aidiyeti: nitel bir analiz. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1171-1189.
- Ayberk, Y. (2020). *Değişen aile yapısında aile sorunlarının ve aile aidiyetinin incelenmesi (Cizre örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, K . (2020). Avrupa birliği ve Türkiye’de aile ve hane yapısında demografik dönüşüm. *Nüfusbilim Dergisi*, 42 (1), 92-116.
- Bahçıvan, E., Kalay, B. & Bay, D. N., (2018). Okul öncesinde okul aile işbirliğine yönelik ailelerin ve öğretmenlerin görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 58-82.

- Başlevent, C. (2020). Türkiye'nin Değişen Hanehalkı Yapısı: Tek Kişilik Haneler Ne Durumda?. *Yıldız Social Science Review*, 6 (1) , 17-31. DOI: 10.51803/yssr.703188
- Birinci Uzun, T. (2016). Türk Medenî Kanunu'na göre velâyetin kullanılması ve çocuğun yüksek (üstün) yararı ilkesi doğrultusunda boşanmada ve evlilik dışı ilişkide birlikte velâyet modeli. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 135-166.
- Blankenhorn, D. (1995). *Fatherless America: Confronting our most urgent social problem*. Harper Collins Publishers.
- Bozkurt, V. (2015). Değişen dünyada sosyoloji. Ekin.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press
- Callan, V.J., 1987. The personal and marital adjustment of mothers and voluntarily and involuntarily childless wives. *Journal of Marriage and Family*, 49(4): 847-56.
- Cotton, K., & Wikeland, K. R. (1989). Parent involvement in education. *School improvement research series*, 6(3), 17-23.
- Cömert, D., & Güleç, H. (2004). Okulöncesi eğitim kurumlarında aile katılımının önemi: öğretmen-aile-çocuk ve kurum. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 131-145.
- Çağdaş, A, Özel, E, & Konca, A. (2016). İlkokul başlangıcında velilerin aile katılım düzeylerinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12 (4), 891-908.
- Çalışkan, N., & Ayık, A. (2015). Okul aile birliği ve velilerle iletişim. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 69-82.
- Çelenk, S. (2003). Okul-aile işbirliği ile okuduğunu anlama arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 3-39.
- Çobanoğlu, A. (2020). Türk aile yapısında ve kültüründe yakın gelecekte önem kazanacağı öngörülen değişimler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 68-80.
- Demirel, Ö., Gürbüz, A., & Tuş, M. (1992). Osmanlılarda ailenin demografik yapısı. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, 1, 97-161.

- Dizman, H., & Gürsoy, F. (2005). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden anne yoksunu olan ve olmayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 437.
- Doğrul, P., Özdemir, E., & Benel, B (2013). Socio-economic Differences That Affect The Legalization Of The Same-sex Marriage. <http://myweb.sabanciuniv.edu/bac/files/2013/10/BegumEbruPelinFinalRapor.pdf>
- Dong, Q., Wang, Y., & Ollendick, T. H. (2002). Consequences of divorce on the adjustment of children in China. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(1), 101 – 110.
- Driessen, G., Smit, F., & Slegers, P. (2005). Parental involvement and educational achievement. *British educational research journal*, 31(4), 509-532.
- Dunn, J. (2002). The adjustment of children in stepfamilies: Lessons from community studies. *Child and Adolescent Mental Health*, 7(4), 154-161.
- Dunn, J., O’Connor, T. G., & Cheng, H. (2005). Children’s responses to conflict between their parents: Mothers, stepfathers, nonresident fathers, and nonresident stepmothers. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34(2), 223-234.
- Epstein, J. L. (2010). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi delta kappan*, 92(3), 81-96.
- Epstein, J. L., & Sheldon, S. B. (2002). Present and accounted for: Improving student attendance through family and community involvement. *The Journal of Educational Research*, 95(5), 308-318.
- Eşsizozlu, A. (2012). Aile ile ilgili temel kavramlar. Ç. Yenilmez (Ed.), *Aile Yapısı ve İlişkileri* içinde (s.2-19). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- EUROSTAT (2020). Distribution of households by household type from 2003 onwards - EU-SILC survey. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvph02&lang=en
- EVS/WVS (2021). European Values Study and World Values Survey: Joint EVS/WVS 2017-2021 Dataset (Joint EVS/WVS). JD Systems Institute & WWSA. Dataset Version 1.1.0, doi:10.14281/18241.11
- Eyce, B. (2000), Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 4, 223-244.

- Fan, X., & Chen, M. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis. *Educational psychology review*, 13(1), 1-22.
- Ferland, P., & Caron, S. L. (2013). Exploring the long-term impact of female infertility: A qualitative analysis of interviews with postmenopausal women who remained childless. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 21, 180-188.
- Freeman, N.K., Decker, C.A. & Decker, J.R. (2014). *Planning and administering early childhood programs*. Pearson.
- Gelişli, Y., & Yazıcı, E. (2012). Türkiye’de uygulanan okul öncesi eğitim programlarının tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 85-93.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Yayıma hazırlayan C. Güzel). Kırmızı yayınları.
- Gladding, S.T. (2015). *Family Therapy History, Theory, and Practice*. Pearson.
- Gold, J. M., & Wilson, J. S. (2002). Legitimizing the childfree family: The role of the family counselor. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 10, 70-74.
- Gökçe, B. (1976), Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme, *Hacettepe Üniversitesi Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 46-67.
- Gül, G. (2007). Okuryazarlık sürecinde aile katılımının rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8 (01) , 17-32. DOI: 10.1501/Ozlegt_0000000105
- Güler, D., & Ulutak, N. (1992). *Aile kavramının tarihsel gelişimi ve Türk toplum yaşantısında aile*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1501409>
- Günay Bilaloğlu, R., & Aktaş Arnas, Y. (2019). Okul öncesi eğitimde aile katılımı engelleri ve süreçte karşılaşılan sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (3), 804-823.
- Güngörmüş, O., (1986). *Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Çocuk sağlığı enstitüsü, İstanbul.

- Gürşimşek, I. (2010). Okul öncesi eğitime aile katılımını etkileyen faktörler. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 9(18), 1-19.
- Gürşimşek, I., Kefi, S., & Girgin, G. (2007). Okulöncesi eğitime babaların katılım düzeyi ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (33), 181-191.
- Hançerlioğlu, O. (1979). *Felsefe ansiklopedisi: kavramlar ve akımlar* Cilt 1. Remzi Kitabevi.
- Henrich, C. C., & Blackman-Jones, R. (2006). Parent involvement in preschool. *A vision for universal preschool education*, 149-168.
- Hornby, G. (2011). *Parental Involvement in Childhood Education: Building Effective School-Family Partnerships*. Springer.
- Jeynes, W. H. (2005). A meta-analysis of the relation of parental involvement to urban elementary school student academic achievement. *Urban education*, 40(3), 237-269.
- Jeynes, W.H. (2011). *Parental Involvement and Academic Success*. Routledge Taylor &Fransis.
- Karahan, T., Özcan, K., & Ağlamaz, T. (2009). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne babanın birliktelik durumu, öz üvey oluşu ve yaşamda öncelikli en önemli değer algısı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1) , 211-229.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12 (2), 89-98.
- Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik başarının artırılmasında aile katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(01), 69-83.
- Kılıç, Ç. (2010). Aile Eğitim Programları ve Türkiye'deki Örnekleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 99-111.
- Kılıçaslan, S. C., & Akkuş, P. (2016). Türkiye’de heteropatriarkal sistem baskısı altında LGBTİ’lerin sosyal hizmet ihtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum*, 14(56), 28-54.
- Kongar, E. (2006). *21. yüzyılda Türkiye*. 38. Baskı. Remzi Kitabevi.
- Kotaman, H. (2008). Türk ana babalarının çocuklarının eğitim öğretimlerine katılım düzeyleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 135-149.

- McGoldrick, M. Petkov, B., & Carter, B. (2016). Becoming parents: the family with children. In M. McGoldrick, N. G. Petro & B. Carter (Eds.) *The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives* (pp. 280-303). Pearson.
- MEB. (2013). *Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi (OBADER)*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mo, Y., & Singh, K. (2008) Parents' Relationships and Involvement: Effects on Students' School Engagement and Performance, *RMLE Online*, 31(10), 1-11. DOI: 10.1080/19404476.2008.11462053
- Morin, S.M., Milito, C., & Costlow, N. (2001). Adolescent's perceptions of discipline within intact families and stepfamilies. *Adolescence*, 36(142), 281-288.
- Murdock G.P. (1949). *Social Structure*. The Macmillan Company.
- NCFR (2021). Assuring the Future: Family Life Education. https://www.ncfr.org/system/files/2017-01/fle_fact_sheet_2011.pdf
- Orçan Kaçan, M., Kimzan, İ., Güler Yıldız, T., & Çağdaş, A. (2019). Öğretmen ve ebeveynlerin aile katılımını etkileyen etmenlere yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5 (3) , 370-381.
- Orçan-Kaçan, M., Dönmez, Z., & Kimzan, İ. (2020). Okul öncesi eğitimde aile katılımı: anne ve baba görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 7(2), 170-179.
- Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı Toplumunda Aile*. Pan Yayıncılık.
- Oswald, R. F. (2002). Resilience within the family networks of lesbians and gay men: Intentionality and redefinition. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 374-383.
- Özdal, F., & Aral, N. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 255-267.
- Özkiraz, A., & İşçi Baş, G. (2016). Osmanlıdan günümüze Türk toplumunda aile yapısı ve boşanma. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (30), 87-95.
- Page, T., & Bretherton, I. (2003). Gender differences in stories of violence and caring by pre-school children in post-divorce families: Implications for social competence. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20(6), 485-508.

- Paige, R. U. (2005). Proceedings of the American Psychological Association, Incorporated for the legislative year 2004: Minutes of the annual meeting of the Council of Representatives. *American Psychologist*, 60, 436–511. doi:10.1037/0003-066X.60.5.436
- Pedersen, F. A., Rubenstein, J. L., & Yarrow, L. J. (1979). Infant development in father-absent families. *The Journal of Genetic Psychology*, 135(1), 51-61.
- Sağlam, M., & Çalışkan, Z. (2017). Okul öncesi eğitimde aile katılımına ilişkin ebeveyn ve öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 39-49.
- Sakman, E. (2021). Gönüllü çocuksuzluk: çocuk sahibi olmama kararının altında yatan faktörler ve karşılaşılan tepkiler hakkında bir derleme. *Psikoloji Çalışmaları*, 41 (1) , 83-109. DOI: 10.26650/SP2020-0105
- Schaefer, R. T., & Lamm, R. P. (1995). *Sociology*. McGraw-Hill.
- Shapiro, G. (2014). Voluntary childlessness: A critical review of the literature. *Studies in the Maternal*, 6(1).
- Sheldon S.B. & Epstein, J. L. (2002). Improving student behavior and school discipline with community and family involvement. *Education and Urban Society*, 35, 4-26.
- Somers, M.D. (1993). A Comparison of voluntarily childfree adults and parents. *Journal of Marriage and the Family*, 55(3): 643-50.
- Tan, E. T., & Goldberg, W. A. (2009). Parental school involvement in relation to children's grades and adaptation to school. *Journal of applied developmental psychology*, 30(4), 442-453.
- Taşkın, N. (2011). Çocukların gelişiminde katkıları unutulmuşlar: Babalar. *Eğitime Bakış Dergisi*, Yıl, 7, 43-47.
- TAYA (2011), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- TAYA (2016), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tezel Şahin, F., & Cevher Kalburan, F. N. (2009). Aile Eğitim Programları ve Etkililiği: Dünyada Neler Uygulanıyor?. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 1-12.

- Tezel Şahin, F.. & Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına baba katılımının önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1), 39-48.
- Timur, S. (1972). *Türkiye’de aile yapısı*. Hacettepe Üniversitesi yayınları.
- Trawick-Smith, J. (2018). *Early childhood development: A multicultural perspective*. Pearson Higher Ed.
- TÜİK (2013). *İstatistiklerle yaşlılar, 2013*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2013-16057>
- TÜİK (2020a). *İstatistiklerle Aile, 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251>
- TÜİK (2020b). *İstatistiklerle yaşlılar, 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227>
- U.S. Bureau of the Census. (2019). Current Population Survey, Annual Social and Economic Supplement. <https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2019/same-sex-households.html>
- Ural, O. (2018). Dünden bugüne aile eğitimi. F. Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk döneminde aile katılım çalışmaları* içinde (s.50-70). Anı yayıncılık.
- Valfort, M. (2017), LGBTI in OECD Countries: A Review, OECD Social, Employment and Migration Working Papers. <http://dx.doi.org/10.1787/d5d49711-en>
- Veevers, J. E. (1979). Voluntary childlessness: A review of issues and evidence. *Marriage & Family Review*, 2(2), 1-26. doi:10.1300/J002v02n02_01
- Weiss, R. (1993). The kidless culture. *Health*, 7(4): 40-43
- Yapıcı, Ş. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *Turkish Studies*, 5(4), 1544-1570.
- Yaşar Ekici, F. (2017). The Relationship Between Social Skills and Problem Behaviours of the Children that Their Families Involve and Do Not Involve, *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, 10(1), 543-562.
- Yavuz, S., & Yüceşahin, M. (2012). Türkiye’de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (1), 75-118.
- Yıldırım, E. (2013). Aile ve evlilik türleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi* içinde (s. 65-93). Açılım Kitap.

Bölüm

-2-

AİLE KURAMLARI

2.1. Aile Kuramlarının Önemi

Kuram terimi; deneysel olarak test edilebilir olan ve sistematik bir biçimde birbiriyle ilişkili bir dizi önermeyi ifade eder. Bilimsel kuramlar, ilgili oldukları konuya ilişkin anlayışımızı geliştirmemize katkıda bulunarak, pek çok uzmanlık alanında ve çeşitli amaçlara hizmet eder. Kuramlar, ele aldıkları kavrama ilişkin bilimsel bilgi *birikimi* sunma, neyin dâhil olup neyin dışarıda kaldığına ilişkin *kesinlik* sağlama, hipotezleri test etmek üzere *rehberlik* etme, fikirler arasında *bağlantı* kurma, olguların anlaşılması için *yorum* yapma, gerçekte ne olduğunu *tahmin* etme, “neden” ve “nasıl” sorularına *açıklama* getirme işlevlerini yerine getirir. Aile kuramları, içerisinde en az bir aile kavramının bulunduğu ve çeşitli bilimsel disiplinler tarafından geliştirilmiş kuramlardır (White & Klein, 2002). Bu kuramlar, bu alanda çalışan uzmanların ailelerin iç işleyişlerine ve yaşadıkları sınırlılıklara dair algılarını ortaya koyar (Allen & Henderson, 2017). Aileler diğer sosyal gruplardan farklı olarak; uzun ömürlü olma, nesiller arası ilişki kurma ve akrabalık gibi belirgin özelliklere sahiptir ve dolayısıyla aileleri incelemek için diğer sosyal teorilerden ayrı olarak aile kuramlarına ihtiyaç vardır (White, 2005).

Tarihsel süreç içerisinde aile yapısında gerçekleşen değişimler, çocuğun gelişiminde oldukça önemli bir yere sahip olan ebeveynlerin aile içindeki işlev ve rollerinde de değişimlere sebep olmaktadır. Bu değişim aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarını etkilemektedir (Özgün, 2010). Aile kuramlarının oluşturulması; aile yapısının tanımlanmasına ve özelliklerinin açıklanmasına olanak sağlar ve böylelikle toplumsal gelişmelerin aile yapısındaki etkisinin incelenmesi için zemin hazırlar (Ertürk, 2010).

Yararlanılan Kaynaklar

- Allen, K. R., Henderson, A. C. (2017). *Family Theories: Foundations and Applications*. Wiley.
- Baran, G., Atli, S. (2020). Tarihsel süreçte aile ve aile kuramları. G. Baran (Ed.), *Aile Yaşam Dinamiği* (3. Baskı) içinde. Pelikan.
- Baran, G., Yurteri Tiryaki, A. (2020). Aile yaşam döngüsü. G. Baran (Ed.) *Aile Yaşam Dinamiği* (3. Baskı) içinde. Pelikan.
- Berk, L. (2020). *Bebekler ve Çocuklar / Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa* (7. Basımdan çeviri). N. Işıkoğlu Erdoğan (Çev. Ed.). Nobel.
- Bowen, G. L., Martin, J. A., Mancini, J. A. (2013). The resilience of military families / theoretical perspectives. M. A. Fine ve F. D. Fincham (Eds.) *Handbook of Family Theories / A Content-Based Approach*. Routledge.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-531.
- Canatan, K., Yıldırım, E. (2011). *Aile Sosyolojisi* (2. Baskı). Açılım Kitap.
- Cropanzano, R., Mitchell, M. S. (2005). Social exchange theory: an interdisciplinary review. *Journal of Management*, 31 (6), 874-900.
- Çınar, S. (2007). Talcott parsons ve işlevselci kuram. *Sosyoloji Notları*, 3, 35-43.
- Dahrendorf, R. (1958). Toward a theory of social conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 2 (2), 170-183.
- Dilworth-Anderson, P., Burton, L. M., Klein, D. M. (2005). Contemporary and emerging theories in studying families. V. L. Bengtson, A. C. Acock, K. R. Allen, P. Dilworth-Anderson, D. M. Klein (Eds.) *Sourcebook of Family Theory & Research* içinde. Sage.
- Elder, G. H. (1998). The life course as developmental theory. *Child Development*, 69 (1), 1-12.
- Ertürk, G. (2010). Aile kuramları. T. Güler (Ed.) *Anne Baba Eğitimi* içinde. Pegem Akademi.
- Hallaç, S., Öz, F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6 (2), 142-153.

- Heyman, R. E., Foran, H. M., Wilkinson, J. L. (2013). Theories of intimate partner violence. M. A. Fine ve F. D. Fincham (Eds.) *Handbook of Family Theories / A Content-Based Approach*. Routledge.
- Holman, T. B., Burr, W. R. (1980). *Beyond the beyond: the growth of family theories in the 1970s*. *Journal Of Marriage And The Family*, 42 (4), 729-741.
- İçli, G. (1997). Aile araştırmalarında yöntem ve yaklaşım. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 3, 53-58.
- Kasapoğlu, A. (2011). Sosyolojik yaklaşımlar temelinde aile kuramları. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Eds.) *Aile Sosyolojisi* içinde. Anadolu Üniversitesi.
- Leavell, A. S., Tamis-LeMonda, C.S. (2013). Parenting in infancy and early childhood: a focus on gender socialization. M.A. Fine ve F. D. Fincham (Eds.) *Handbook of Family Theories / A Content-Based Approach* içinde. Routledge.
- Nakonezny P. A., Denton, W. H. (2008). Marital relationships: a social exchange theory perspective, *The American Journal of Family Therapy*, 36 (5), 402-412
- Özgün, Ö. (2010). Ebeveynlikle ilgili kuramlar. Z. F. Temel (Ed.) *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları* içinde. Anı Yayıncılık.
- Redmond, M. V. (2015). Social exchange theory. *English Technical Reports and White Papers*. 5.
- Stryker, S. (1959). Symbolic interaction as an approach to family research. *Marriage and Family Living*, 21 (2), 111-119.
- Taylor, A. C., Robila, M. ve Fisackerly, B. (2013). Theory usage in step-family research. M. A. Fine ve F. D. Fincham (Eds.) *Handbook of Family Theories / A Content-Based Approach*. Routledge.
- Vélez-Agosto, N. M., Soto-Crespo, J. G., Vizcarrondo-Oppenheimer, M., Vega-Molina, S., & García Coll, C. (2017). Bronfenbrenner's bioecological theory revision: moving culture from the macro into the micro. *Perspectives on Psychological Science*, 12 (5), 900-910.
- Yılmaz Bolat, E. (2017). *Okul Öncesi Eğitimde Aile Eğitimi ve Katılımı*. Eğiten Kitap.
- White, J. M., Klein, D. M. (2002). *Family Theories* (Second Edition). Sage.
- White, J. M. (2005). *Advancing Family Theories*. Sage.

Bölüm

-3-

AİLE İÇİ İLİŞKİLER VE ANNE BABA TUTUMLARI

3.1. Anne Baba Çocuk İlişkileri

Aile, çocuğun toplumun bir üyesi olduğunu ilk defa hissetmeye başladığı ve onu toplumsal yaşama hazırlayan ilk sosyal kurumdur. Çocuğun tüm gelişim alanlarını şekillendiren ve onu toplumla bütünleştiren bu sosyal kurum, çocuğa yaşadığı toplumun kültürünü de aktarmaktadır (Seven, 2011; Tunca, 2012). Aile, çocukların duygusal becerilerinin geliştiği ve yeni sosyal deneyimlerin kazanıldığı bir kurumdur. Bu yönüyle çocukların ruh sağlığı için gereken sevgi, ilgi, şefkat ve bakımın bulunabileceği en doğal ortamlardan biridir (Tezel Şahin & Özyürek, 2010).

Ailede hem birbirini etkileyen hem de birbirinden etkilenen eşler, anne-baba-çocuk ve kardeş(ler) alt sistemleri bulunmaktadır (Knauth, 2000). İletişim ve etkileşimin başladığı en temel birimde kurulan aile içi iletişim, ailede sağlıklı ilişkilerin kurulması ve devamlılığının sağlanması açısından önemlidir. Aile bireyleri arasında etkili bir iletişimin kurulması için bireylerin kendilerini tanımaları, sahip oldukları değer ve tutumlar hakkında farkındalığa sahip olmaları gereklidir (Avşaroğlu, 2014). Ailede etkili bir iletişimin sağlanması ile ailedeki bireyler birbirlerinin duygularını ve düşüncelerini anlar, işbirliği ve paylaşma davranışları artar. Bu yolla aile bireyleri birbirlerini oldukları gibi kabul eder ve birbirlerine değer verirler, kendilerini destekleyici olumlu bir şekilde ifade ederler. Böylece çocukların gelişimi açısından nitelikli bir sosyal ortam sağlanır (Gander & Gardiner, 2010; Önder, 2003).

Bireylerin gelişimsel temellerinin atıldığı okul öncesi dönemde, anne baba çocuk ilişkisi oldukça önemlidir (Öngider, 2013). Anne baba çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin kurulması, çocukların etkili iletişim

Yararlanılan Kaynaklar

- Agarwal, S., & Alex, J. (2017). A Comparative Study Between The Parenting Style Of Working And Nonworking Mothers And Their Childs' Temperament On Behavioural Problems Among School Going Children. *Indian Journal of Health and Well-being*, 8(11), 1335-1339.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum.
- Akgün, E. (2008). *Anne çocuk ilişkisini oyunla geliştirme eğitiminin anne çocuk etkileşim düzeyine etkisi*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akgün, E., & Yeşilyaprak, B. (2011). Anne Çocuk Oyun Etkileşiminde Niteliksel Boyut: Annelerin Sözel İfadelerinin Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(40), 11-21.
- Aksoy, A. B., Kılıç, Ş., & Kahraman, Ö. (2009). Asya Kültürlerinde Ebeveynlik Stilleri Ve Uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 14-25.
- Aksoy, A. B., & Tatlı, S. (2019). Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Babaların Çocuklarıyla Olan İlişkileri İle Babalık Rolü Algıları Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 1- 22.
- Alisinanoğlu, F. (2003). Çocukların Denetim Odağı İle Algıladıkları Anne Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-107.
- Alkan Ersoy, Ö., Kurtulmuş, Z., & Çürük Tekin, N. (2014). Aile Çocuk Eğitim Programının Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Ve Ev Ortamını Düzenlenmelerine Etkisinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 1077-1090.
- Alpan, G. (2001). Sınıf İçi İletişimde Kendini Gerçekleştirme, Empati Ve Sinerji. *Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(5), 23-30.
- Altay, F. B., & Güre, A. (2012). Okul Öncesi Kuruma (Devlet-Özel) Devam Eden Çocukların Sosyal Yeterlik Ve Olumlu Sosyal Davranışları İle Annelerinin Ebeveynlik Stilleri Arasındaki İlişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2699-2718.

- Arabacı, N., & Ömeroğlu, E. (2013). 48-72 Aylık Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocukları İle İletişimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 41-53.
- Arabacı, N. (2011). *Anne-baba çocuk iletişimini değerlendirme aracı"nın geliştirilmesi ve anne-baba çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Arabacıoğlu, B. (2019). *Okul öncesi dönem çocuklarının okula uyum düzeyleri ile ebeveyn tutumları ve çocuğun mizaç özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Arnott, B., & Brown, A. (2013). An Exploration Of Parenting Behaviours And Attitudes During Early Infancy: Association With Maternal And Infant Characteristics. *Infant and Child Development*, 22, 349-361.
- Artan, İ., & Bayhan, P. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları.
- Aslışen, E. T. (2017). 5-6 Yaş Çocuklarının Ve Ebeveynlerinin Bazı Alışkanlıkları İle Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki Farklılıklara İlişkin Bir Çalışma. *Başkent University Journal of Education*, 4(1), 11-28.
- Avşaroğlu, S. (2014). Aile içi ilişkiler ve iletişim. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* (s. 250-270). Pegem Akademi Yay.
- Aydoğdu, F., & Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 569-585.
- Babaoğlu, A. N. (2001). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd.* (Freud S.) Metis Yayınları.
- Babaoğlu, A. N. (2003). *Çocuklukta Normallik ve Patoloji* (Çeviri. AN Babaoğlu). Metis Yayınları.
- Bader, A. P. (1995). *Engrossment revised: fathers are still falling in love with their newborn babies*. Springer.
- Balat Uyanık, G. (2007). İlköğretime Başlayan Çocukların Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Okul Öncesi Eğitimden Yararlanma Düzeylerine Göre İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 32(143), 89-99.
- Balint, E., Mitchell, J., Parsons, M. (1993). *Before I was I: psychoanalysis and the imagination*. Guilford Press.

- Baumrind, D. (1991). Parenting styles and adolescent development. In J. Brooks-Gunn, R. M. Lerner, & A. C. Petersen (Eds.), *The Encyclopedia On Adolescence* (pp. 746-758). Garland Publishing.
- Baykan, N. (2014). *Anne-Baba tutumları ile internet bağımlılık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Sultanbeyli ilçesi örneği)*. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (1. Basım). (Çev. Gündüz, O.) Kaknüs Yayınları.
- Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar. Doğum öncesinden orta çocukluğa*. (N. Işıkoğlu Erdoğan, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bilgin Aydın, N. H. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. Morpa Kültür Yayınları.
- Bornstein L., & Bornstein MH. (2007). Parenting styles and child social development. In: R. E. Tremblay, R. G. Barr ve RDeV Peters, (Eds). *Encyclopedia on Early Childhood Development* [online]. Montreal, Quebec: Centre of Excellence for Early Childhood Development.
- Bowlby J., Winnicott, D .W., Montessori, M., Kaplan, L., & Bettelheim, B. (1998). *Çocukları anlamak: ailelere çocuk psikolojisi elkitabı*. (Çeviri. A Yazıcı). Gendaş Yayınları.
- Bradford, H. (2012). *The wellbeing of children under three*. Routledge.
- Braza, P. et. al. (2015). Negative Maternal And Paternal Parenting Styles As Predictors Of Children's Behavioral Problems: Moderating Effects Of The Child's Sex. *Journal of Child & Family Studies*, 24, 847-856.
- Bronstein, M. H., & Zlotnik, D. (2008). *Parenting styles and their effects: Infant and early childhood development*. M. M. Haith ve J. B. Benson (Yay. haz.), içinde (ss. 496-509), Elsevier.
- Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). Marital Conflict, Ineffective Parenting, And Children's And Adolescents' Maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 78-92.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (Çeviri. ID Sarioğlu). Kaknüs Yayınları.
- Cortazar, A., & Herreros, F. (2010). Early Attachment Relationships And The Early Childhood Curriculum. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 11(2), 192-202.
- Cummings, E. M., Merrilees, C., & Ward-George, M. (2010). Fathers, marriages, and families revisiting and updating the framework. M. Lamb (Ed.), *The Role of The Father in Child Development* (s. 154-177). John Wiley & Sons.

- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve davranışı. psikolojinin temel kavramları* (15. Basım). Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. (2. basım). Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Çağdaş, A. (2012). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Eğiten Kitap.
- Çağdaş, A., & şahin Seçer, Z. (2011). *Anne baba eğitimi*. Eğiten Kitap.
- Çetinkaya, B. (2004). *Ruhsal açıdan sağlıklı aile sağlıklı çocuk*. Empati Yayıncılık.
- Çetinkaya, B. (2016). *Çocuk ruh sağlığı*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çiftçi, Ö. (2007). Aktif Dinleme. *Milli Eğitim Dergisi*, 176, 231-242.
- Datson, F. (2000). *Baba gibi yar olmaz* (4. Basım). Seçkin Selvi (Çev.). Özgür.
- Deater Deckard, K. (2005). Parenting Stress And Children's Development: Introduction To The Special Issue. *Infant and Child Development*, 14, 111-115.
- Dearing, E., McCartney, K., Weiss, H., Kreider, H., & Simpkins, S. (2004). The Promotive Effects Of Family Educational Involvement For Low-Income Children's Literacy. *Journal of School Psychology*, 42, 445-460.
- Demoulin, D. F. (1998). Adressing Self-Concept And Reading Needs Of Elementary Children. *Journal of Risk Issues*, 98, 34-41.
- Derman Taner, M., & Başal, H. (2013). Okulöncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri İle Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Detle-Hagenmeyer, D. E., Erzinger, A. B., & Reichle, B. (2014). The Changing Role Of The Father In The Family. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(2), 129 135.
- Dokuzlu, E. (2016). *18-25 yaş arası üniversite öğrencilerinde anne baba tutumunun kişinin kaygı düzeyleri ve bağlanma tipi ile ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Doron, H., & Sharbani, A. (2013). Parental Authority Styles Of Parents With Attention Deficit Disorders (ADD). *Open Journal of Social Sciences*, 1(6), 43-49.
- Dursun, A. (2010). *Okulöncesindeki çocukların davranış problemleri ile anne- baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dwyer, D. (2000). *Interpersonal relationship*. Routledge.

- Erden, S. (2016). Bağlanma ve bağlanma bozuklukları. A. Güngör Aytar (Ed.), *Çocuk Ruh Sağlığı* (s.65-87). Hedef CS Yayıncılık ve Mühendislik.
- Erkan, S. (2010). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Z. F. Temel (Ed.) *Aile Eğitimi Ve Erken Çocukluk Döneminde Aile Katılım Çalışmaları*, (ss.1-48), 1. Baskı. Anı Yayıncılık.
- Filiz, Z., & Yaprak, B. (2009). A Study On Classifying Parenting Styles Through Discriminant Analysis. *Journal of Theory and Practice in Education*, 5(2), 195-209.
- Fivush, R. (2007). Maternal Reminiscing Style And Children's Developing Understanding Of Self And Emotion. *Clinical Social Work Journal*, 35, 37-46.
- Flannagan , D., Hardee , S. D. (1994). Talk About Preschooler's Interpersonal Relationships: Patterns Related To Culture , Sex and Gender of Child. *Merrill Palmer Quarterly*,40(4), 523-537.
- Furstenberg, F. F. (1999). Fathering in the inner city. *J Fam Psychol*, 24, 143-185.
- Gander, M., & Gardiner, H. (2010). Çocuk ve ergen gelişimi. Bekir Onur (Çev.). İmge Yayınevi.
- Geçtan, E. (1994). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2010). *Psikanaliz ve sonrası*. Remzi Kitabevi.
- Gordon, T. (2014). *Etkili anne baba eğitimi*. Dilek Tekin, Nazlı Özkan (Çev.). Profil Yayıncılık.
- Gökner, Ö. (2012). *Bilinçli çocuk yetiştirme*. Arkadaş Yayınları.
- Gözlükaya, M. (2014). *Lise öğrencilerinde anne baba tutumlarının dini yönelime etkisi* Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Güner, K. Z. (2014). *Erken dönem uyumsuz şemalar, ilişkilerdeki bilişsel süreçler,yüklemeler, evlilikte sorunlarla başa çıkma yollarının evlilik uyumu ile ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Güngör Aytar, F. A., & Kaytez, N. (2013). Ailede iletişim ve çocuk üzerindeki etkileri. F. A. Güngör Aytar (Ed.), *Etkili İletişim* (ss. 95-119). Hedef CS Yayıncılık ve Mühendislik.

- Güngören, D. (2011). *Evlilik çatışmasının okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal uyum ve becerilerine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Güven, E. (2013). *Çocuğun davranış sorunları ile algıladığı anne baba çatışması arasındaki ilişkiler: duygu sosyalleştirmenin aracı rolü*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hennighausen, K., & Karlen, Y. (2010). Disorganization Of Attachment Strategies In Infancy And Childhood. *Encyclopedia on Early Childhood Development*, https://www.researchgate.net/profile/Karlen-Lyons-Ruth/publication/253418543_Disorganization_of_Attachment_Strategies_in_Infancy_and_Childhood/links/096052defe743f085000000/Disorganization-of-Attachment-Strategies-in-Infancy-and-Childhood.pdf
- Hibbard, D. R., & Walton, G. E. (2014). Exploring The Development Of Perfectionism: The Influence Of Parenting Style And Gender. *Social Behavior and Personality*, 42(2), 269-278.
- Hoy, A. W. (2015). *Eğitim psikolojisi*. D. Özen, Çev.) Kaknüs Yayınları.
- Ijzendoorn, M. (2007). Attachment At An Early Age (0-5) And Its Impact On Children's Development. *Encyclopedia On Early Childhood Development*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.455.7139&rep=rep1&type=pdf>
- İkiz, S. (2015). *Okulöncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Karabulut Demir, E., & Şendil, G. (2008). Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Karakulak, H. (2009). *Anne bebek bağlanma ölçeğinin Türk toplumuna uyarlanması (Aydın örneği)* Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kaya, M. (1997). Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik Ve Benlik Gelişimindeki Rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(12), 193-204.
- Kaya, A., Bozaslan, H., & Genç, G. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarının Problem Çözme Becerilerine, Sosyal Kaygı Düzeylerine Ve Akademik Başarılarına Etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.

- Kılıç, Ş. (2016). Çocuk ruh sağlığına etki eden faktörler: anne babalık davranışları, kardeş ve akran ilişkileri, televizyon ve bilgisayar. A. Güngör Aytar (Ed.), *Çocuk Ruh Sağlığı* (s.41-64). CS Yayıncılık ve Mühendislik.
- Knauth, D. G. (2000). Predictors Of Parental Sense Of Competence For The Couple During The Transition To Parenthood. *Res Nurs Health*, 23, 496-509.
- Koçak, A. A. (2004). *Baba destek programı değerlendirme raporu*. Erişim adresi: www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz
- Köksal, B. (2016). *Özel bir okulda okuyan 2-6 yaş çocukların saldırganlık düzeyleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Köksal Akyol, A. (2003). Anne-Baba-Çocuk İlişkisi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 3(36).
- Kulaksızoğlu, A. (2016). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kutlu, H. (2014). *Okulöncesi eğitimine devam eden 5 yaş grubu çocukların saldırgan eğilimleri üzerinde ebeveyn tutumunun etkisinin psikanalitik kuram çerçevesinde incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kuzgun, Y., & Eldeleklioğlu, J. (1999). Ana Baba Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 69-77.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen Babalık Rolü Ve Çocuk Gelişimine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences On Childrens Development: Evidence From Two-Parent Families. *European Journal of Psychology of Education*, 18(2), 211-228.
- Maccoby, E. (2002). *Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development* (Ed. by Borkowski, J.G., Ramey, L.S. ve Bristol Power, M.), (pp. 35-46).
- Maccoby, E., & Martin, J. A. (1983). *Socialization in the context of family: Parent-child interaction*", *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (Ed. by Hetherington E.M., Mussen, P.H.), New York, Wiley, s.1,101.
- Mahler, M. S., Pine, F., Bergman, A. (2003). *İnsan yavrusunun psikolojik doğumu*. (Çeviri. AN Babaoğlu). Metis Yayınları.

- Malkoç, G., & Güren, A. S. (2017). Evli Ve Çocuk Sahibi Çiftlerin Evlilik Uyumu, Evlilik Çatışması, Yakın İlişki Düzeyi Ve Yalnızlık Düzeylerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları İle İlişkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(33), 225-239.
- Masalıcı, A .D. (2001). *Aile içi etkileşimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygun davranışlarının karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Mesiç, B. (2000). *Kurumda yaşayan çocukların durumu: anne-baba yok-sunluğu üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*. Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- MEB (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Aile ve Çocuk*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mwoma, B. T. (2009). *Paternal Involvement in children"s education: an implication of children"s performance at preschool in gucha district kenya*. Master Desertation, Kenyatta University.
- Munson, J. & Odom, S. (2006). Review Of Rating Scales That Measure Parent- infant Interaction. *Topics in Early Childhood Special Education*, 16(1), 1-25.
- Nelson-Coffey, S. K., Killingsworth, M., Layous, K., Cole, S. W., & Lyubomirsky, S. (2019). Parenthood Is Associated With Greater Well-Being For Fathers Than Mothers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(9), 1378-1390.
- Oates, J. (2007). *Attachment relationships: Early childhood in focus 1*. Milton Keynes.
- Onur, B. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi*. İmge Yayınevi.
- Öğretir Özçelik, A. D., & Demircan, H. Ö. (2019). *Aile*. A. D. Öğretir Özçelik (Ed.), *Çocuk Gelişimi* (s.269-300). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Önder, A. (2003). *Ailede iletişim "konuşarak ve dinleyerek anlaşalım"*. Morpa Kültür Yayınları.
- Önder, A. (2005). *Okul çağı çocuğu ile iletişim*. Morpa Kültür Yayınları.
- Öngider N. (2006). *Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri*. Doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Öngider N. (2010). *Romantik ilişkilerde ve evlilikte sorunlarla başa çıkma..* T Solmuş (Ed.) *Bağlanma, Çift-Evlilik ve Aile Dinamikleri* (ss91-99). Nobel Yayıncılık.

- Öngider, N. (2013). Anne-Baba İle Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440.
- Özaydınlık, Ş. (2014). *Evli çiftlerin evlilik uyumu ile kişilik özellikleri ve romantik ilişkilerindeki sosyal ilginin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özbay, Y. (2003). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi: kuram-araştırma-uygulama*. Akademi Kitapevi.
- Özden, Z. (2006). *Farklı anne baba tutumlarının çocukların televizyon programlarında rol alması üzerinde etkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özerk, H. (2006). *Anne-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının anne-babalık bilgi düzeylerinin ve 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerinin çeşitli değişkenler ve aralarındaki ilişki açısından incelenmesi*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özkafacı, A. (2012). *Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan, T. (2014). *Çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babalara uygulanan baba katılım programının baba-çocuk ilişkisi üzerine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, B. (2009). *Bingöl ili örnekleminde geniş ve çekirdek aile yapılarında anne çocuk ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özsoy Yanbak, M. (2019). *Okul öncesi eğitime devam eden çocukların öz düzenleme becerileri ile baba çocuk ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özyürek, A., & Tezel Şahin, F. (2010). *Anne-baba olmak ve anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları*. T. Güler (Ed.) *Anne Baba Eğitimi* (ss.35-52), Pegem Akademi Yayıncılık.
- Pancsofar, N., Vernon-Feagansa, L., Odoma, E., & Roe J. R. (2008). Family Relationships During Infancy And Later Mother And Father Vocabulary Use With Young Children. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 493-503.
- Pekşen Akça, R. (2012). Ana-Babaların Çocuk Yetiştirmede Aşırı Koruyucu Olmaları, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 29, 1-13.

- Pianta, R. C., Nimetz, S. L., & Bennett, E. (1997). Mother-Child Relationships, Teacher Child Relationships And School Outcomes In Preschool And Kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, 12, 263-280.
- Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Richters, K. S. (2010). Child temperament, parenting styles, and internalizing and externalizing behaviors as part of a comprehensive assessment tool. The Graduate School Uni. of Wisconsin-Stout.
- Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (1995). Authoritative, Authoritarian, And Permissive Parenting Practices: Development Of A New Measure. *Psychological Reports*, 77, 819-830.
- Rubin, K. H, Bukowski, W. ve Parker, J. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. *Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development* (p.571–645). USA: New York.
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim psikolojisi*. (G. Yüksel, Çev.) Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sardoğan, M. E., & Karahan, T. F. (2005). Evli Bireylere Yönelik Bir İnsan İlişkileri Beceri Eğitimi Programı'nın Evli Bireylerin Evlilik Uyum Düzeylerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 38(2), 89-102.
- Segrin, C., & Flora, J. (2005). *Family communication*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Seven, S. (2006). *6 yaş çocukların sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Seven, S. (2011). *Çocuk ruh sağlığı* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sezer, Ö., & Oğuz, V. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmelerinin Ana Baba Tutumları Ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 743-758.
- Shek, D. T. (2007). Intact and Non-Intact Families in Hong Kong: Differences Inperceived Parental Control Processes, Parent-Child Relational Qualities and Adolescent Psychological Well- Being. *Journal of Divorce ve Remarriage*, 47, 157-172.

- Smith, K. P., & Hart, H. C. (2004). *Blackwell handbooks of childhood social development*. Blackwell.
- Solak, A. (2006). *İnsan ilişkileri ve iletişim*. Hegem Vakfı Yayınları.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., & Şenol, S. (2005). Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8, 88-99.
- Subaşı, D., & Öğretir Özçelik, A. D. (2019). Ergenlerin Algıladıkları Anne Baba Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 25-47.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., & Helvacı, E. (2010). Anne-baba Tutum Ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Snyder, J., Stoolmiller, M., Wilson, M., & Yamamoto, M. (2003). Child Anger Regulation, Parental Responses To Children’s Anger Displays, And Early Child Antisocial Behavior. *Social Development*, 12, 335-360.
- Şahin, R., & Öğretir Özçelik, A. D. (2018). Suça Sürüklenen Çocuklar İle Suça Sürüklenmeyen Çocukların Algıladıkları Anne Baba Tutumları İle Ebeveyn Bağlanma Stillerinin Karşılaştırarak İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 384-400.
- Şendil, G. (2003). *Çocuk, ergen ve anne baba*. Çantay Yayınları.
- Tamis-LeMonda, C. S., & Cabrera, N. (2002). Multidisciplinary perspectives on father involvement: An introduction. C. S. Tamis-Le Monda, & N. Cabrera (Ed.) *Handbook of father involvement* içinde. Lawrence Erlbaum.
- Tarkoçin, S. (2014). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocukları ile iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Taşkın, N. (2011). Çocukların Gelişiminde Katkıları Unutulanlar: Babalar. *Eğitime Bakış*, 20, 43-47.
- Telles, V. (2002). *Mother-child relationships in a residential substance abuse setting* Master’s thesis.
- Telli, A. A. (2014). *3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- Temiz, G. (2014). *Anne çocuk iletişim becerileri eğitiminin çocukların duyguları tanıma ve ifade etme becerilerine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tezel Şahin, F., Akıncı Coşgun, A., & Aydın Kılıç, Z. N. (2017). Babaların Çocuklarıyla Vakit Geçirme Durumlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), 319-343.
- Tezel Şahin, F., & Özbey, S. (2009). Okul Öncesi Eğitim Programlarında Uygulanan Aile Katılım Çalışmalarında Baba Katılımının Yeri Ve Önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 30-39.
- Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2016). *Anne baba eğitimi ve aile katılımı*. İstatistik Dünyası.
- Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. Morpa Kültür Yayınları.
- Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2008). 5-6 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Demografik Özelliklerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 395-414.
- Tezel Şahin, F., & Cevher, F. N. (2007). Türk Toplumunda Aile Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38. ICANAS, Ankara, Türkiye, 2007, s.775-790*.
- Thomas, P. A., Krampe, E., & Newton, R. R. (2008). Father Presence, Family Structure, And Feelings Of Closeness To The Father Among Adult African American Children. *Journal of Black Studies*, 38(4), 529-546.
- Towe Goodman, N. R., & Teti, D. M. (2008). Power Assertive Discipline, Maternal Emotional Involvement, And Child Adjustment. *Journal of Family Psychology*, 22, 648-651.
- Trawick Smith, J. (2014). *Erken çocukluk döneminde gelişim: Çok kültürlü bir bakış açısı*. (B. Akman, Dü.) Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tunca, T. (2012). Türkiye’de değişen aile ve çocuğa yüklenen anlamlar. Nurşen Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* (ss.163-176). Siyasal Kitabevi.
- Tutarel Kışlak, Ş., & Çabukça, F. (2002). Empati Ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu İle İlişkisi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(5), 35-42.
- Tuzcu, A. (2017). *Evli bireylerde kişilik özelliklerinin evlilik uyumu ve evlilik doyumu üzerine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul.

- Türkoğlu, D., & Gültekin Akduman, G. (2015b). Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Babaların Babalık Rolü Algısı İle Çocuklarının Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(7), Hüseyin Hüsnü Tekışık Özel Sayısı), 223-240.
- Ulusoy, M. D., Demir, N. Ö., & Baran, A. G. (2005). Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi Ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği. *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 367-386.
- Ulutaş, İ., & Ömeroğlu, E. (2007). The Effects of an Emotional Intelligence Education Program on the Emotional Intelligence of Children. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 35 (10), 1365-1372.
- Ural, O., Güven, G., Sezer, T., Efe Azkeskin, K., & Yılmaz, E. (2015). Okulöncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitim Kongresi, 11-13 Mayıs 2015, "Erken Müdahale" Sözel Bildiri*. Sayı:1, Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi, Ankara.
- Uyaroğlu, B. (2011). *Üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren ilköğretim öğrencilerinin empati becerileri ve duygusal zekâ düzeyleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uygun, N., & Kozikoğlu, İ. (2020). Çocukları Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Ebeveynlerin Tutumlarının İncelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 1494-1507.
- Uzun, H., & Baran, G. (2019). Babaların Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarıyla İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-60.
- Ünal, N. (2009). *Zihinsel Engelli çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile normal gelişim gösteren çocukların zihinsel engelli kardeşlerine yönelik davranışlarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ünüvar, P. (2008). *Babaların 3-6 yaş grubu çocuklarıyla geçirdikleri zamanın niteliğini belirleme ve geliştirme*. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Waters, E., Crowell, J., Elliott, M., Corcoran, D., Treboux, D. (2002). Bowlby's Secure Base Theory And The Social/Personality Psychology Of Attachment Styles: Work (S) İn Progress. *Attachment & Human Development*, 4(2), 230-242.

- Wood, J. T. (2007). *Interpersonal communication: everyday encounters*. Thomson Wadsworth.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2001). *Ana-baba ve çocuk: Ailede çocuk eğitimi*. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2003). *Anne-Baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk eğitimi el kitabı*. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H., & Demir, G. (2016). *Yeni kuşak anne-babalar ve çocukları*. Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (2004). *Çalışan anne ve çocuk*. Morpa Kültür Yayınları.
- Yeşilyaprak, B. (2005). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2001). Eşler Arasındaki Uyum: Kuramsal Yaklaşımlar Ve Görgül Çalışmalar. *Aile ve Toplum*, 4(1), Eylül-Aralık.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Gençlik çağı*. Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2014). *Çocuk ruh sağlığı*. Özgür Yayınları.
- Yüksek Usta, (2014). *Okul öncesi dönem çocuklarda davranış problemlerinin anne çocuk ve öğretmen çocuk ilişkileri açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Zengin, E. (2008). *Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Zeteroğlu, Ş. E. (2014). *Altı yaşındaki çocukların anne baba tutumları ile çoklu zekâ alanları ve grup içi etkinlik düzeyleri arasındaki ilişki*. Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Zorbaz, S., & Owen, F. (2013). Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 58-67.

Bölüm

-4-

ÖZEL DURUMLARDA AİLE

4.1. Boşanma ve Çocuk

Hukuki açıdan boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Çiftler boşanma sürecinde oldukça karmaşık, birden fazla duyguyla mücadele ederler. Bu süreçte hem hukuksal hem de duygusal açıdan uzun süren boşanma sürecinden geçerek evlilikler bitirilebilir. TÜİK (2021a) verilerine göre kesinleşen boşanma davaları sonucunda 135 bin 22 çift boşanmıştır. Bu boşanmalarda çocukların velayetinin %75,8'i anneye, %24,2'si babaya verilmiştir. Boşanmalar ülkelerin sosyo ekonomik düzeyleri ve kültürel yapılarıyla yakından ilişkilidir. Çiftlerin yaşadığı ülkenin gelişmişlik düzeyi, kadınların çalışma hayatındaki yeri, kişilerin dini inanışları ve içinde yaşanılan toplumun boşanma olayına bakışı, boşanmada etkili olmaktadır (Durmuşoğlu Saltalı, 2015).

Boşanma, işlevsel olmayan huzursuz ve stresli ortamdan uzaklaşarak bireylerin daha huzurlu olacakları bir ortamda yaşantılarını sürdürmeleri olarak kabul edilmektedir. Sürekli tartışma ve gerginliğin olduğu bir ortam hem çocuğun gelişimini olumsuz etkilemekte hem de yetişkinlerin yaşam kalitesini düşürmektedir. İşlevsel olmayan bir aile ortamında büyümek, çocukların gelişiminde olumsuzlukların daha fazla görülmesine neden olmaktadır (Yaşar, 2010).

4.1.1. Boşanmanın Çocuğa Açıklanması

Boşanma olayı çok farklı sebeplerden gerçekleşir. Ekonomik sorunlar, çiftler arası sosyal ve kültürel farklılıklar, cinsel sorunlar, aile içi şiddet, ihanet, eşlerin zevklerinin farklı oluşu, sağlık sorunları, psikolojik hastalıklar, alkol, uyuşturucu vb. bağımlılıklar, aile baskısı ile yapılan

Yararlanılan Kaynaklar

- Akoğlu, G., & Karaaslan, B. T. (2020). Covid-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99-103.
- Aktay, M. (2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi (GPD)*. 1(2):169-184.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Milli Eğitim Basımevi.
- Alkan, Ö. E. (2018). Aile parçalanmasının çocuğun okul başarısına etkisi: trabzon örneği. *Karadeniz Araştırmaları Ensittüsü Dergisi*. 4/5 (167 -225).
- Altıparmak, S. (2008). Çocuk istismarı ve ihmalinin çocuk bedeni üzerine etkileri. *Çocuk Dergisi*. 8(1):9-13.
- Aydoğan, Y., & Akduman, G. (2017). Aile içinde deki özel durumlar ve çocuk. Yasemin Aydoğan, Gülümser Gültekin Akduman(Ed). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (s.103-128). Eğiten Kitap.
- Başbakkal, Z., Sönmez, S., Celasin, N. Ş., & Esenay, F. (2010). 3-6 Yaş grubu çocuğun akut bir hastalık nedeniyle hastaneye yatışa karşı davranışsal tepkilerinin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 7:1.
- Baykoç, N. (2006). *Hastanede çocuk ve genç*. Gazi Kitapevi.
- Bildik, T. (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. *Ege Tıp Dergisi*, 52 (4), 223-229.
- Çengelci, E. (1998). Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler ve mülki amirlere düşen başlıca görevler, *Türk İdare Dergisi*, 378, 203-234.
- Dalkılınç, Y. (2021). Çocuk bakım kuruluşlarında çalışan personele yönelik istismar ile mücadele rehber kitapçığı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
- Durmuşoğlu Saltalı, N. (2015). Boşanma ve çocuk. S.Sunay Yıldırım Doğru(Ed).*Çocuk hakları ve koruma aile refahı ve koruma*.(s.220-231). Eğiten Kitap
- Durmuşoğlu Saltalı, N. (2015). Çocuk İstismarı ve İhmali. S.Sunay Yıldırım Doğru(Ed).*Çocuk hakları ve koruma aile refahı ve koruma*. (s.62-113). Eğiten Kitap

- Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49(2), 155-168.
- Erdim, L., & Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.
- Erdoğan, A.- Karaman, M.G. (2008). Kronik ve Ölümcül Hastalığı Olan Çocuk Ve Ergenlerde Ruhsal Sorunların Tanınması Ve Yönetilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9(4), 244-252.
- Gültekin, G., & Baran, G. (2005). Hastalık ve Çocuk. *Aile ve Toplum*. 2 (9), 1-8.
- Göksu, F. (2015). Kültürlerarası Evliliklerde Kimlik Problemi: Katalan-Türk Evlilikleri Üzerine Kalitatif Bir Çalışma İletişim Çalışmaları Dergisi, Sayı. 1 Yıl. 1 - 2015 (35-45)
- Kaçar, N. (2021). Erken Yaşta Gerçekleştirilen Evliliklerin Kadının Psikososyal Boyutuna Etkileri. *Haliç Üniv Sağ Bil Der.*, 61-72
- Kıldan, O. (2014). Aile içi ilişkiler ve özel durumlarda aile. Tülin Yıldız Güler (Ed). *Anne ve Baba Eğitimi* (s.56-71). Pegem Akademi
- Koçak, O., Demirel, R., & Kırlioğlu, M. Çocukların boşanmaya ve ebeveynlerine ilişkin algıları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(45), 857-892.
- Limanlı, Ö. (2020). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Bir Yeniden Değerlendirme. *İktisat Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 158-173.
- Meraki, S., & Çalık Var, E. (2019). Alt-sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Özenoğlu, A., & Ünal, G. (2015). Açlık ve yoksulluğun çocuklarda saldırganlık ve şiddet davranışları ile ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 4(1), 162-179.
- Özgün, Ö. (2011). İstismara uğrayan çocuklar ve aileleri ile çalışma. Yaşare Aktaş Arnas (Ed). *Aile Eğitimi ve Okul Öncesinde Aile Katılımı*. (s.199-207). Vize Yayıncılık
- Özkan, S. (2015). Okul öncesi dönemde çocukta ölüm kavramı ve yas döneminde öğretmen yaklaşımı. *H.Ü.Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Uluslararası katılımlı 3.Çocuk Gelişimi Kongre Kitabı. 610-612.

- Pehlivan, R., & Şener, T. (2021). Ergenlik ve beliren yetişkinlikte evlenme ve çocuk sahibi olmanın kimlik statüleri ile ilişkisi. *Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği / Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 1-9.
- Sarman, A., Tuncay, S., & Sarman, E. (2021). Çocukta ölüm kavramı, ölümcül hastalığı olan çocuklara ve ailesine yaklaşım. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*. 3(1), 37-44.
- Sezer, S., & Saya, P. (2009). Gelişimsel açıdan ölüm kavramı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 151-165.
- Slaughter, V. (2005). Young children's understanding of death. *Australian Psychologist*, 40(3),179-186.
- Somel P. (2019). "Türkiye'de Yoksulluk ve Çocuk İşçiliği Üzerine Bazı Tespitler", *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1)
- Şenol,M.(2020). Küreselleşme Bağlamında Ailenin Değişen Rolü. Zekavet Kabasakal(Edt.). Aileye İlişkin Güncel Derlemeler.Ankara İksad Yayınevi
- Şengönül, T.(2019). Yoksulluğun ailedeki sosyalleştirme süreçlerine ve çocuklardaki bilişsel gelişim ve okul başarısı üzerine etkisi. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 47, 1-15.
- Tekdemir, N. & Yılmaz, H. H. (2020). Türkiye Ve Avrupa Ülkelerinde Çocuk Yoksulluğunun Belirleyicileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 53(3), 1075-1104.
- Türkarşlan,N.(2007). Boflanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başletme Yolları. *Aile ve Toplum* Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 11.99-108.
- TÜİK (2021a). Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>
- TÜİK (2021b). İstatistiklerle Çocuk, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228>,Erişim Tarihi 20 Temmuz 2021
- World Health Organization (1999). *Report of the Consultation Child Abuse Prevention*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>

- World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf
- Yaşar, M. (2010). Özel durumlarda aile çalışmaları. Fulya Temel(Ed). *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*. (s.364-404). Anı Yayıncılık.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile bakım yönteminde yeni yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), (s.247- 270).
- Yıldırım Doğru, S., & Durmuşoğlu Saltalı, N. (2015). Kronik hastalığı olan çocuklar. Sunay Yıldırımoğlu Doğru(Ed). *Çocuk Hakları ve Koruma Aile Refahı ve Koruma*.(s.257-271). Eğiten Kitap
- Yılmaz, S. (2013). Çocuklarda ‘ölüm kaygısı’nın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Bilimname*, 25(2), 169-189.
- Yörükoğlu, A. (2004). Koruma Altındaki Çocuklar ve Hakları, R. Uslu (Ed.). *Koruma Altındaki Çocuklar içinde (3-7)*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Zeren, F., & Gürsoy, E. (2020). Erken Evliliklere Neden Olan Faktörler, Tutum ve Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri*, 12(1), 124-132

Bölüm -5-

AİLE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ VE AİLE EĞİTİM MODELLERİ

5.1. Aile Eğitiminin Önemi

Aile; çocuklarını olgunluğa ulaşıncaya kadar besleyen, barındıran, bakan, eğiten, mutlu, sağlıklı ve yararlı bireyler yetiştirme sorumluluğu olan, birbiriyle etkileşim içinde bulunan bireylerin oluşturduğu sosyal bir kurumdur. Ailenin toplum yaşamında üstlendiği görevlerden biri de *eğitimidir*. Bu görev kapsamında aileden; çocuğa yaşamla ilgili bilgiler verilmesi, okulda edindiği bilgilerin pekiştirilmesi beklenmektedir (Berk, 2013). *Eğitim* ise, kişinin belli bilgi, beceri ve değer yargıları kazanmasını sağlayarak, istenilen davranışları geliştirme ve uygulama sürecidir. Bu *doğrultuda aile eğitimi*, çocukların sağlıklı gelişimi için anne babanın sahip olması gereken bilgi ve becerilerin edinimi ve bunları uygulayabilir düzeye erişmeleridir. Daha geniş bir bakış açısı ile anne babanın aile kurumunun devamlılığını, bireylerin sağlıklı gelişimini, toplumun uyumlu ve sorumlu üyelerini yetiştirmek için planlı ve sistemli olarak yürütülen eğitim süreci olarak tanımlanmaktadır (Tezel Şahin & Özyürek, 2010; Yörükoğlu, 1997). Konu özelinde *aile eğitimi*, ailelerin ebeveyn olmadaki sorumluluklarını kazanmalarına yardımcı olmak, aile *bağımlı güçlendirmek*, çocuk eğitimi ve gelişimi konusunda aileleri bilgilendirmek, ailelere destek olmak ve çocukları okula başlarken öğrenmeye hazır hale getirmek vb. konularda ailelere *destekler* sunmaktadır (Tezel Şahin & Özbey, 2007). Verilen eğitimler aileye, çocuk yetiştirme konusunda gereksinim duyduğu konularda, düşünemediğini düşünme, yapamadığını yapma ve hissedemediğini hissetme yeterlilikleri kazandırır. Aile eğitimi erken çocukluk eğitim programlarından yararlanabilen ve yaralanamayan çocuklar arasındaki eğitim eşitsizliğini ortadan kaldırabileceği için önemlidir.

Aile eğitimi, ailenin her yaşta çocuğu üzerindeki etkilerini ve onlara nasıl eğitim ve rehberlik yapabileceğini anlamasını sağlar. Aile

Yararlanılan Kaynaklar

- Açıkgöz, K. Ü. (2011). *Aktif öğrenme*. Biliş Yayınları.
- Adams, R., Dollahite, D., Gilbert, K., & Keim, R. (2001). The Development and Teaching of the Ethical Principles and Guidelines for Family Scientists. *Family Relations*, 50(1), 41-48. <http://www.jstor.org/stable/585773>.
- Albez, C. (2020). Aile eğitimi katılım çalışmaları. D. Akan (Ed.). *Aile Eğitimi (ss.84-104)*. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Alpaydın, Y. & Canel, A.N. (2011). *Aile eğitimi programları üzerine notlar*. Ankara: T C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Aral, N., Kandır, A. ve Can-Yasar, M. 2002. *Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Eğitim Programı*. Gelistirilmiş 2. Baskı, Ya-pa Yayınları.
- Avcı, N & Koran, N. (2018). Aile eğitimi ve katılımı. A. Arıkan ve D. Berrin (Ed.). *Aile Eğitimi (ss.97-120)*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Avcı, N.(2010). Okul öncesi eğitimde aile katılımı. R. Zembat (Ed.) *Okul Öncesinde Özel Öğretim Yöntemleri (ss.407-439)*. Anı Yayıncılık.
- Aydoğan, Y. (2017). Okul Öncesi Eğitim kurumlarında aile katılımı. T.G. Yıldız (Ed.). *Anne Baba Eğitimi (ss. 101-133)*. Pegem Akademi.
- Basit, O. & Ömeroğlu, E. (2019). The Effect Of Communication Training On Mother-Child Communication Applied By "From Child To Mother Approach" in Mobile Kindergarten. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 9(1), 37-60 www.pegegog.net
- Bee, H & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (Çev. O. Gündüz). Kaknüs Yayınları.
- Berk, L., E. (2013). *Çocuk gelişimi*. B. Onur (Yayına hazırlayan), A. Dönmez (Çev). İmge Kitabevi Yayınları.
- Bierman, K.L., Welsh, J., Heinrichs, B.S., & Nix, R.L. (2018). Effect of Preschool Home Visiting on School Readiness and Need for Services in Elementary School: A Randomized Clinical Trial. *JAMA Pediatr.* 6;172(8):e181029. doi: 10.1001/jamapediatrics.2018.1029.
- Bredenkamp, S. (2017). *Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar/Effective Practices in Early Childhood Education*. H. Z. İnan, T. İnan (Eds.). Nobel Yayıncılık.

- Bronfenbrenner, U. & Morris, P. A. (2006). The Bioecological Model of Human Development. In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 793–828). John Wiley & Sons Inc.
- Cavkaytar, A. (2008). Okulöncesi eğitimde ailenin rolü. Y. Şefik (Ed.). *Okul Öncesi Eğitime Giriş* (ss.43-63). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cüceloğlu, D.(2021). *Kendini keşfetmeye zorluklarla başa çıkmaya var mısın? Güçlü bir yaşam için öneriler*. D. Bayramoğlu (Söyleşi). Kronik Kitap.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z.Ş. (2011). *Anne baba eğitimi*. Eğiten Kitap.
- Demircioğlu, H. (2012). Altı yaşında çocuğu olan annelere uygulanan aile eğitimi programının aile işlevleri ve anne baba tutumları ile çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dilsiz, H. (2019), Serebral Palsili çocukların ebeveynlerine uygulanan aile eğitimi programının aile işlevleri, yılmazlık ve umutsuzluk üzerindeki etkisinin incelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- El Nokali, N.E., Bachman, H. J., & Votruba-Drzal, E. (2010). Parent Involvement and Children's Academic and Social Development in Elementary School . *Child Development*. 81(3): 988–1005.
- Er, E. (2020). Aile eğitimine yönelik yaklaşımlar. D. Akan (Ed.). *Aile eğitimi* (ss. 67-84). Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Fazlıoğlu, Y. (2012). Çocuktan çocuğa yaklaşım. F.Z.Temel (Ed). *Erken Çocukluk Eğitiminde Yaklaşımlar ve Programlar* (ss. 229-258). Vize Basın Yayın.
- Gezgin, N. (2009). Mobil (Gezici Anaokulu) Yolu ile Aile Eğitimi Modeli. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 1C0047, 4, (2), 620-63.
- Gibbs, S., Mann, G., & Mathers, N. (2002). Child-to-child: A practical guide. *Empowering children as active citizens [Internet]*. [http://www. savethechildren.org.fj/wp-content/uploads/2015/02/Child-to-Child-a-practical-guide.pdf](http://www.savethechildren.org.fj/wp-content/uploads/2015/02/Child-to-Child-a-practical-guide.pdf)
- Gümüş, S., S. (2018).Ailelerle profesyonel ilişkiler ve iletişim. A. Arıkan ve B. Dinç. (Eds.). *Aile Eğitimi* (ss.63-84). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Haktanır, G., Akgün , E. Karaman, G., & Duman, G. (2013). “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi” Ve “Meb Mobil Anaokulu Projesi”nin Birlikte yürütülmesi İle Çocukların Gelişimlerinin desteklenmesi: Peçenek Köyü Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:21 No:1*, 69-82.
- Johnston, J. & Halocha, J. (2010). *Early childhood and primary education: Readings ve relections*. Berkshire: Open Press University.
- Kartal, H. (2005). Erken çocukluk eğitim programlarından anne-çocuk eğitim programı'nın 6 yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimlerine etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kayser, A., Kayser, B., Holmstrom, L., & Brazil Keys, B. (2021). “We Appreciate What You Are Doing, But You Are Doing It Wrong”: Two Schools Address School-Family Tensions Through Culturally Responsive Family Partnerships. *Taboo: The Journal of Culture and Education*. 20 (2). Retrieved from <https://digitalscholarship.unlv.edu/taboo/vol20/iss2/2>.
- Kılıç, E. F. (2011). Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kılıç, Z. (2016). Değerlendirme etkinliklerinde aile katılımı. A. T. Kumtepe, (Ed.). *Çocukları Tanıma ve Değerlendirme (ss. 170-196)*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Kostelnik, M.J., Soderman, A.K., Whiren, A.P., & Rupiper, M.L. (2019). *Gelişime Uygun Eğitim Programı - Erken Çocukluk Eğitiminde En İyi Uygulamalar / Developmentally Appropriate Curriculum - Best Practices in Early Childhood Education*. E. Ahmetoğlu ve İ. H. Acar (Çev. Eds). Nobel Yayıncılık.
- MEB, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2014). Aile eğitimi kurs programı (0–18 yaş çocuğu olan ailelere). <https://hbogm.meb.gov.tr/pdf.adresinden> 15 Temmuz 2012 tarihinde erişilmiştir.
- MEB, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. (2013b). *0- 36 Aylık çocuklar için bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi (EBADER)*. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/0-36ebaderegitemcikitap.pdf>.
- MEB, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. (2013a). *Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi (OBADER)*. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/obader.pdf>

- NAEYC (National Association for the Education of Young Children).(2019). Early Childhood Program Standards and Accreditation Criteria: The Mark of Quality in Early Childhood Education. Washington: National Association for the Education of Young Children.
- Saçan, S. (2015).Türkiye’de Aile Eğitimi Konusunda Yapılan Tez Çalışmalarının İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching* .Cilt:4 Sayı: 1 Makale No: 16 ISSN: 2146-9199.
- Sim, W.H., Toumbourou, J.W., Clancy, E.M., Westrupp, E.M., Benstead, M.L., & Yap, M.B. H. (2021). Strategies to Increase Uptake of Parent Education Programs in Preschool and School Settings to Improve Child Outcomes: A Delphi Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.18(7): 3524.
- Şahin, F. T., & Kalburan, N. C. (2009). Aile Eğitim Programları ve Etkililiği: Dünyada Neler Uygulanıyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (1) 25.
- Şahin, F.T., & Özbey, S. (2007). Aile Eğitim Programlarına Niçin Gereksinim Duyulmuştur? Aile Eğitim Programları Neden Önemlidir? *Aile ve Toplum*. 9(3)
- Temel, F. Z. (2003). Aile eğitim modeli, Dünya’da ve Türkiye’deki uygulamalar (ss. 35-52). *Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu*. AÇEV Yayınları.
- Temel, Z. F & Kurtulmuş, Z. (2013). Anne baba eğitimi. N. Aral, Ü .Deniz, A. Kan (Eds). *Okul Okulöncesi Öğretmenliği Alan Bilgisi(ss.691-731)*. ABY.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılım*. Morpa Kültür Yayınları.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2014). Anne-baba eğitimi ve Türkiye’de uygulanan aile eğitim programları. T.G. Yıldız, (Ed.). *Anne Baba Eğitimi(ss.145-163)*. Pegem Akademi.
- Ünal, F. (2015). Aile eğitimi. A.B. Aksoy (Ed.). *Aile Eğitimi Ve Katılımı. Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim 10*. Hedef CS Basın Yayın.
- Yalman, D. (2010). Okul öncesi eğitimde okul-aile iş birliği . Z. Seçer ve D. Yalman (Eds).*Erken Çocukluk Eğitimine Giriş (ss.296-306)*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.
- Yörükoğlu, A. (1997). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. Özgür Yayınları.

Bölüm

-6-

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA AİLE EĞİTİMİ UYGULAMALARI

6.1. Aile Eğitim Programlarının Özellikleri

İnsan gelişiminde aile; çocukların güvenlik, bakım ve destek sorumluluklarının üstlenilmesi, toplumsallaşmada önemli rolü olan yakınlık, aidiyet gibi duyguların teşvik edilmesi, zaman ve kaynakların paylaşılması ile karakterize olan bir kurumdur (DSCFA, 1998). Başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere uluslararası kabul görmüş pek çok belgede; aile kurumunun toplumdaki hayati rolü teyit edilmekte ve çocuklardaki bütünsel gelişimin sağlanmasında birincil sorumluluğa sahip olduğunun altı çizilmektedir.

Aile kurumu, kalkınma, refah ve gelişmeye giden yolda kilit bir role sahiptir. UNICEF Araştırma Ofisi'nin "Aileler, Aile Politikası ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine İlişkin Temel Bulgular" başlıklı Sentez Raporu'nda da belirtildiği üzere; aileler parçası oldukları toplulukların ve toplumların ilerlemesinde kaçınılmaz bir unsurdur. Bu nedenle ailelerin güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirilmelidir. Hükümetler aileleri özellikle zaman, para, fiziksel çevre, bakım ve güvenlik konularındaki uygulamalarla desteklemelilerdir (Richardson, 2018). Ancak her aile biriciktir ve her ailenin kendine özgü bir yapısı, farklı bir sosyal ortamı ve eğitim olanakları vardır (Plomin & Daniels, 2011). Bu durum ailelerin gereksinimlerinde de geniş bir çeşitliliğin oluşmasına neden olmaktadır. Bir aileye uygun olan şey bir başka aile için uygun olmayabilmektedir. Şekil 6.1.'de ailelerdeki farklı eğitim gereksinimleri ve sorumluluk düzeylerini görselleştirmenin ve ayırmanın iyi bir yolu olarak Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisine benzer bir diyagram sunulmuştur. Diyagramdaki üçgen tabanında; ailenin geçmişi, değerleri, aile üyelerinin mesleki ve eğitimsel yeterlilikleri, ailede öne çıkan özellikler, aile içi roller ve sorumluluklar, aile bütçesinin yönetimi (ailenin finansal okuryazarlığı) gibi

- Atmaca Koçak, A. (2004). Türkiye’de babaların şimdiki durumu. Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu. Anne Çocuk Eğitim Vakfı. https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/baba_destek_programi_-degerlendirme_raporu.pdf
- Baker, A. J., Piotrkowski, C. S., & Brooks-Gunn, J. (1999). The home instruction program for preschool youngsters (HIPPIY). *The Future of Children*, 19(1), 116-133.
- Bauer, L., & Schanzenbach, D. W. (2016). *The long-term impact of the Head Start program*. The Hamilton Project.
- Bekman, S. (2000). *Eşit fırsat: anne-çocuk eğitim programı'nın değerlendirilmesi*. Kansu Matbaası.
- Bekman, S. (2008). *Yıllar içinde anne çocuk eğitim vakfı (AÇEV) çok bakışlı bir anlatı*. Kansu Matbaası.
- Bekman, S., & Atmaca Koçak, A.. (2009). Beş ülkeden anneler anlatıyor. Anne-Çocuk Eğitim Programı'nın etkileri. https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/Bes_ulkeden_anneler_anlatiyor_-anne_cocuk_egitim_programi.pdf
- Bekman, S., Kahyaoğlu, S., & Kimmet, Ü. E. (2007). *Baba destek programı eğitici el kitabı*. AÇEV Yayınları.
- Department of Social, Community and Family Affairs (1998). Strengthening Families for Life: Final Report of the Commission on the Family to the Minister for Social, Community and Family Affairs. Dublin: The Stationery Office.
- Epstein, A.S., & Hohmann, M. (2012). HighScope’s Curriculum Content Areas and the KDIs. *HighScope Extensions*, 26(4), 1-15. <https://highscope.org/wp-content/uploads/2018/08/152.pdf>
- Familien Zentrum NRW (t.y.). *Landesprogramm*. <https://www.familienzentrum.nrw.de/>
- HIPPY International (t.y.). <http://hippy-international.org/about-hippy/>
- Hiatt-Michael, D. (1994). Parent Involvement in American Public Schools: A Historical Perspective 1642—2000. *School Community Journal*, 4(2), 247-258.
- HighScope (t.y.). *Curriculum*. <https://highscope.org/our-practice/curriculum/>

- Hohmann, M. & Weikart, D. P. (1995). *Educating young children*. Ypsilanti, MI: High/Scope Press.
- Hohmann, M., Weikart, D. P., & Epstein, A. S. (1995). *Educating young children: Active learning practices for preschool and child care programs*. Ypsilanti, MI: High/Scope Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman, S., & Sunar, D. (1993). *Başarı ailede başlar çok amaçlı eğitim modeli*. YaPa.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D., Bekman, S., & Cemalcılar, Z. (2005). *Erken müdahalenin erişkinlikte süren etkileri*. https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/erken_mudahalenin_eriskinlikte_suren_etkileri.pdf
- Kırcaali-İftar, G. (2001). *Küçük adımlar gelişimsel geriliği olan çocuklara yönelik erken eğitim programı*. Cümle Yayınları.
- Kristi Yamaguchi (t.y.). *Program*. <https://www.alwaysdream.org/program/>
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2016). *Parenting matters: Supporting parents of children ages 0-8*. <https://doi.org/10.17226/21868>, <https://www.nap.edu/download/21868>
- Nichols, A.E. (2018). *Planning a family education program: consider goals, logistics and content*. <https://altairadvisers.com/family-education-program/>
- Özdoğan, F. (2006). *Türkiye'de uygulanan anne-baba eğitim programları*. Sızsız Olmaz, Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu ve Hedefleri ve Geleceği Sempozyum Sunum Kitabı. SHÇEK Yayınları.
- Plomin, R. (2011). Commentary: Why are Children in The Same Family so Different? Non-Shared Environment Three Decades Later. *International Journal of Epidemiology*, 40(3), 582-592. <https://doi.org/10.1093/ije/dyq144>
- Proje moFa (t.y.). <http://mobile-familienbildung.de/hr/hr2.html>
- Richardson, D. (2018). *Key findings on families, family policy and the sustainable development goals: Synthesis report* (No. inorer948). <http://www.familyperspective.org/safs/SynthesisReport.pdf>

- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011). *Aile eğitimi programları üzerine notlar*. <https://aep.gov.tr/wp-content/uploads/2013/03/aep-uzerine-notlar.pdf>
- Tao, F., Gamse, B., & Tarr, H. (1998). National evaluation of the even start family literacy program: 1994-1997 final report. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED427889.pdf>
- U.S. Department of Health & Human Services Administration for Children & Families, (t.y.). *Head start services*. <https://www.acf.hhs.gov/ohs/about/head-start>
- UNESCO PROAP (1988). *UNESCO in asia and the pacific: Report on the 1988-89 activities in education of the unesco principal regional office for asia and the pacific*. [Washington, D.C.] Distributed by ERIC Clearinghouse <https://eric.ed.gov/?id=ED350232>
- Weikart, D. P. (1993). *Longitudinal results of the Ypsilanti Perry Preschool Project* (Vol. 1). High/Scope Foundation.
- Weikart, D. P., & Schweinhart, L. J. (1997). High/Scope Perry Preschool Program. In G. W. Albee & T. P. Gullotta (Eds.), *Primary prevention Works* (pp. 146-166). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452243801.n7>
- Welshman, J. (2010). From Head Start to Sure Start: Reflections on Policy Transfer. *Children and Society*, 24, 89-99. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00201.x>
- Westheimer, M. (2003). *Parents making a difference: international research on the home instruction for parents of preschool youngsters (HIPPY) program*. ERIC Database.
- Yavuzer, H. (2011). Giriş. H. Yavuzer (Ed.) *Ana-Baba Okulu* (18. basım, ss.1-2). Remzi Kitapevi.
- Zigler, E., & Styfco, S. J. (2010). *The hidden history of Head Start*. Oxford University Press.
- Zigler, E., Gordic, B. & Styfco, S. J. (2007). What is The Goal of Head Start? Four Decades of Confusion and Debate. *NHSA Dialog*, 10(2), 83-97. <https://doi.org/10.1080/15240750701491233>

Bölüm

-7-

AİLE EĞİTİM ÇALIŞMALARINI PLANLAMA, UYGULAMA VE DEĞERLENDİRME

Genel olarak çocuğu ve aileyi ilgilendiren tüm yasalarda, çocuğun eğitim sorumluluğu öncelikle ailesine verilmektedir. Aileler çocukları için uygun eğitim ortamını seçip, çocuklarını ilk ve en önemli eğitim basamağı olan okul öncesi eğitim kurumlarıyla tanıştırdıklarında, artık sorumluluklarını okul ile paylaşmakta, çocuğun eğitimi ve yaşamı ile ilgili ortak kararları birlikte almaya başlamaktadırlar. Bu süreçte çocuğun yüksek yararı gözetilerek, okulun çocuk için sağlamaya çalıştığı eğitimin verimini artırmada ailelerin eğitime katılmaları, aktif görev ve sorumluluklar almaları, hem çocuğun tüm gelişim alanlarında erken yıllardan itibaren ilerlemeye başlamasını sağlayacak hem de çocuğun ilerleyen yıllardaki tüm başarısına zemin hazırlayacaktır (Hilado vd., 2011; Mo & Singh, 2008). Anne babaların erken yıllardan itibaren çocuğun eğitiminin içinde olması, okulda verilen eğitimin bir parçası olmalarını ve eğitimin evde devam etmesini sağlar. Bunların sonucunda da çocuğun öğrenmeleri kalıcı hale gelir (Aktaş Arnas, 2013a).

Ailelerin çocuklarına destek olmak için yeterli bilgi birikimleri olmayabilir, çocuklarının eğitimini ve gelişimlerini nasıl destekleyecekleri konusunda donanımları olmayabilir. Üstelik özel gereksinimli çocukların aileleri bu konuda normal gelişim gösteren çocukların ailelerine göre daha çok desteğe ihtiyaç duyabilirler (Bailey, 2001; Colosi & Dunifon, 2003; Dinnebel, 1999; Murray vd., 2018). Bu konuda çocuklarının okuldaki öğretmenlerinin, okul yönetiminin ve okuldaki rehber öğretmenlerinin, ailelerin bu ihtiyaçlarına yanıt verecek, ailelere yol gösterecek çeşitli aile katılım çalışmalarını etkili biçimde yürütmeleri, ailelerin katılımını artırmakla birlikte çocukların da eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanarak özellikle ilkokula başlarken akranlarıyla aralarında oluşan eğitim farklılıklarının azalmasına katkı sağlayacaktır (Hilado vd., 2011). Bu

- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. (29. Baskı). Pegem akademi.
- Dinnebeil, L. A. (1999). Defining parent education in early intervention. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(3), 161–164. <https://doi.org/10.1177/027112149901900307>
- Dirik, M. Z. (2017) *Öğretim programları ve öğretim: öğretim ilke ve yöntemleri*. (2. Baskı). Pegem Akademi.
- Ersay, E. (2019). Aile eğitimi programlarının planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi. Z. F. Temel (Edt.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitimi aile katılım çalışmaları içinde* (5. Baskı ss.273-325). Anı Yayıncılık.
- Grindal, T., Bowne, J. B., Yoshikawa, H., Schindler, H. S., Duncan, G. J., Magnuson, K., & Shonkoff, J. P. (2016). The added impact of parenting education in early childhood education programs: A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 70, 238–249. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2016.09.018>
- Gubbels, J., van der Put, C. E., & Assink, M. (2019). The effectiveness of parent training programs for child maltreatment and their components: A meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(13). <https://doi.org/10.3390/ijerph16132404>
- Hilado, A., Kallemeyn, L., Leow, C., Lundy, M., & Israel, M. (2011). Supporting child welfare and parent involvement in preschool programs. *Early Childhood Education Journal*, 39, 343–353. <https://doi.org/10.1007/s10643-011-0471-z>
- Hornby, G. (2000). *Improving parental involvement*. Continuum International Pub.
- Joo, Y. S., Magnuson, K., Duncan G. J., Schindler, H. S., Yoshikawa, H. & Ziol-Guest, K. M. (2020) What works in early childhood education programs?: A meta-analysis of preschool enhancement programs, *Early Education and Development*, 31(1), 1-26. <https://doi.org/10.1080/10409289.2019.1624146>
- Kim, Y., & Jang, S. (2018). *Final evaluation report: A randomized controlled trial of the effectiveness of a responsible fatherhood program: The case of TYRO Dads*. U.S. Department of Health and Human Services, Office of Planning, Research and Evaluation.

- Ljubetic, M., Ercegovic, I. R., & Koludrovic, M. (2015). Quality partnership as a contextual prerequisite of successful learning of young and preschool-aged children. *Journal of Education and Learning*, 5(1), 78. <https://doi.org/10.5539/jel.v5n1p78>
- Lundahl, B. W., Tollefson, D., Risser, H., & Lovejoy, M. C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 97–106. <https://doi.org/10.1177/1049731507309828>
- Matthews, J. M., & Hudson, A. M. (2001). Guidelines for evaluating parent training programs. *Family Relations*, 50(1), 77–86. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2001.00077.x>
- McGoron, L., Hvizdos, E., Bocknek, E. L., Montgomery, E., & Ondersma, S. J. (2018). Feasibility of Internet-based parent training for low-income parents of young children. *Children and Youth Services Review*, 84(December 2017), 198–205. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2017.12.004>
- MEB (2013a). *Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi (OBADER)*. Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü.
- MEB (2013b). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Mısırlı, Ö. (2020). Erken çocukluk döneminde aileler ve sosyal medya. R. F. Ağmaz & F. Ergüleç (Edt.). *Erken çocukluk eğitiminde dijital teknoloji ve öğrenme içinde* (ss 77-91). Pegem Akademi.
- Mo, Y., & Singh, K. (2008). Parents' relationships and involvement: effects on students' school engagement and performance. *Research in Middle Level Education Online*, 31(10), 1–11. <https://doi.org/10.1080/19404476.2008.11462053>
- Morrison, G. S. (2006). *Fundamentals of early childhood education* (Fourth Edition). Pearson Education.
- Murray, M., Munger, M. H., Colwell, W. B., & Claussen, A. J. (2018). Building capacity in special education: A statewide initiative to improve student outcomes through parent-teacher partnerships. *School Community Journal*, 28(1), 91–105.

- Özgün, Ö. (2013). Aile ile ilgili temel kavramlar ve tarihsel süreçte çocuğun eğitiminde aile. Y. Aktaş Arnas (Edt.), *Aile Eğitimi ve Okul Öncesinde Aile Katılımı* içinde (ss.11-19). Vize Yayıncılık.
- Özyürek, A. & Tezel Şahin, F. (2014). Anne baba olmak ve anne babaların çocuk yetiştirme tutumları. T. Güler Yıldız (Edt.) *Anne baba eğitimi* içinde (3. Baskı, ss 35-54). Pegem Akademi.
- Perry, A. R., & Langley, C. (2021). Group-based parent education intervention for nonresident fathers. *Research on Social Work Practice*, 1–8. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/10497315211003669>
- Ramirez, F. (2001). Technology and parental involvement. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 75(1), 30–31. <https://doi.org/10.1080/00098650109599230>
- Rork, K. E., & McNeil, C. B. (2011). Evaluation of foster parent training programs: a critical review. *Child and Family Behavior Therapy*, 33(2), 139–170. <https://doi.org/10.1080/07317107.2011.571142>
- Smith, C., Perou, R. & Lesesne, C. (2002). Parent education. M. H. Bornstein (Edt.) *Handbook of Parenting Volume 4 Social Conditions and Applied Parenting* in (ss389-409). Lawrence Erlbaum Associates
- Smith, J. G. (2006). Parental involvement in education among low-income families : a case study. *The School Community Journal*, 16(1) , 43–56. <http://www.adi.org/journal/ss06/SmithSpring2006.pdf>
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2014). Anne baba eğitimi ve Türkiye’de uygulanan aile eğitim programları. T. Güler Yıldız (Edt.) *Anne baba eğitimi* içinde (3. Baskı, ss 145-168). Pegem Akademi.
- Ünal, F. (2018). Aile eğitimi. A. B. Aksoy (Edt.) *Aile eğitimi ve katılımı* içinde (ss.12-43). Hedef yayıncılık.
- Van Mourik, K., Crone, M. R., De Wolff, M. S., & Reis, R. (2017). Parent training programs for ethnic minorities: a meta-analysis of adaptations and effect. *Prevention Science*, 18(1), 95–105. <https://doi.org/10.1007/s11121-016-0733-5>
- Whittaker, K. A., & Cowley, S. (2012). An effective programme is not enough: a review of factors associated with poor attendance and engagement with parenting support programmes. *Children and Society*, 26(2), 138–149. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00333.x>

- Wyatt Kaminski, J., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(4), 567–589. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9201-9>
- Yuen, L. H. (2019). New immigrant parents' experiences in a parent education programme. *International Journal of Early Years Education*, 27(1), 20–33. <https://doi.org/10.1080/09669760.2017.1390445>

AİLE EĞİTİMİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

8.1. Aile Eğitimine Başlarken

İnsan topluluklarının bir arada yaşamaya başlamalarının ardından meydana gelen ilk kurum ailedir ve aile kavramının oluşması insanlık tarihi kadar eskidir. Bu tarihi kurumun dinamiklerine bakıldığında ise her bireyin bir diğerini etkilediği görülmektedir. Bu etkilerin olumlu olabilmesi için ailelere sağlanacak destekler kritik bir yere sahiptir. Bu noktada aile eğitimlerinin önemli bir destek olduğu düşünülmektedir. *Aile eğitimi*; aile bireyleri arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasını destekleyici bilgi ve becerilerin, sistemli ve planlı bir şekilde kazandırılmasını sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Campbell & Palm, 2012; Ünal, 2015). Aile eğitimi katılımcıları, yetişkin aile üyeleri olduğunda bu eğitimlerin yetişkin eğitimi temel alınarak planlanması gerektiği unutulmamalıdır. Uzmanlar öğrenmenin yaşa göre değişiklik gösterdiğini ve eğitimin yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu önemle vurgulamaktadırlar (Knowles, 2013; Merriam, 2013). Knowles'a (2013) göre yetişkin eğitiminin günümüzde olması gereken noktaya ulaşamamasının en büyük nedeni yetişkinlere eğitim veren kişilerin büyük bir kısmının yetişkinlerin özelliklerine uygun hazırlık yapamamalarıdır. Eğitimcilerin eğitim verecekleri katılımcıları tanımaları ve onların özelliklerine göre planlamalar yapmaları eğitimlerin amacına ulaşabilmesinin anahtar noktasıdır. Eğitimlerde katılımcıların gönüllü olması çok önemli bir faktördür. Unutulmamalıdır ki gönüllü katılım sağlayan kişiler kendilerine hitap etmeyen öğrenme yaşantılarına girdiklerinde o ortamdan hızlıca uzaklaşmaktadırlar. Aile eğitimlerinin de yetişkin eğitimleri kapsamında olduğu düşünülerek yetişkinlerin özellikleriyle ilgili aşağıdaki durumların bilinmesi gerekmektedir:

Yararlanılan Kaynaklar

- Aral, N. & Kılıç, F. E. (2015). Aile eğitiminde kullanılan yöntem, teknik ve materyaller. A. B. Aksoy (Ed.). *Aile eğitimi ve katılımı* içinde, (s.68-96). Hedef CS Basın Yayın.
- Aykaç, N. (2018). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. PegemA Yayıncılık.
- Beal, G.M., Bohlen, J.M., & Raudabaugh, J.N. (1962). *Leadership and dynamic group action*. Iowa State University Pres
- Berger, E.H. (2000). *Parents as partners in education* (5th ed.). Prentice-Hall, Inc.
- Bilen, M. (2002). *Plandan uygulamaya öğretim*. Anı Yayıncılık.
- Bilir, M. (2013). Yetişkin eğitiminde yöntem, teknik ve araçlar. A. Yıldız & M. Uysal (Eds.). *Yetişkin eğitimi* içinde, (s. 229-254). Kalkedon Yayıncılık
- Bingham, A. (2016). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi*. Çev. A. F. Oğuzkan. MEB. Yayınları.
- Boyce, B. A. (1992). Making The Case For The Case-Method Approach In Physical Education Pedagogy Classes. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 63(6), 17-20.
- Brander, P., Oliveira, B., Gomes, R., Ondrácková, J., Keen, E., Surian, A., Lemineur, M. L. & Suslova, O. (2008). *Pusula: Gençlerle insan hakları eğitimi kılavuzu*. Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Campbell, D. & Palm, G. F. (2004). *Group parent education: Promoting parent learning and support*. Sage Publications.
- Campbell, D., & Palm, G. F. (2012). *Group parent education: Promoting parent learning and support*. Sage. <https://sk.sagepub.com/books/group-parent-education> Online pub date: June 19, 2012
- Cashin, W. E. (2010). *Etkili düz anlatım yöntemi*. Çev. ODTÜ Öğrenme ve Öğretmeyi Geliştirme Merkezi. The IDEA Center.
- Curan, D. (1989). *Working with parents*. American Guidance Service
- Davis, B.G. (2009). *Tools for teaching*. Jossey-Bass.
- De Bono, E. (2011). *Altı şapkalı düşünme tekniği*. Remzi Kitabevi

- Demirel, Ö. (2005). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı*. PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2017). *Öğretim ilke ve yöntemleri öğretme sanatı*. PegemA Yayıncılık.
- Erciyeş, G. (2019). Öğretim yöntem ve teknikleri. Ş. Tan (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri içinde* (s.145-217). PegemA Yayıncılık
- Erdem, A. R. (2006). Nasıl Öğretmeliyim: Öğretim Strateji Yöntem ve Teknikleri. *Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 6(2).
- Garber, P. R. (2008). *50 communications activities, icebreakers, and exercises*. HRD Press.
- Gelbal, S. (1991). Problem Çözme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 167-173.
- Gestwicki, C. (2004). *Home, school, and community relations* (5th Ed.). Delmar Learning
- Güven, M. (2013). Öğretme- öğrenme. B. Duman (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (3. basım, ss. 154-264). Anı Yayıncılık.
- İnandı, Y. (2013). Öğrenme-öğretme yöntem ve teknikleri. B. Gündüz & B. Çapri (Eds.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 312- 339). Karahan Kitabevi.
- Joyce, B., Weil, M., & Calhoun, E. (2004). *Models of teaching*. Pearson Education, Inc.
- Karamustafaoğlu, O. & Yaman, S. (2014). *Fen eğitiminde özel öğretim yöntemleri I-II*. Anı Yayıncılık.
- Karamustafaoğlu, S. & Uluçınar Sağır, Ş. (2017). Okul öncesi dönem fen eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler. H. Ş. Ayvacı & S. Ünal (Eds.), *kuramdan uygulamaya okul öncesinde fen eğitimi* (1. Basım, ss. 189-244). PegemA Yayıncılık.
- Kimball, B. A. (2006). The Proliferation of Case Method Teaching In American Law Schools: Mr. Langdell's Emblematic "Abomination," 1890-1915. *History of Education Quarterly*, (46)2, 192-247.
- Knowles, M. (2013). Yetişkinlere öğrenme konusunda yeni bir teknoloji. S. Ayhan (Çev.) Yıldız & M. Uysal (Eds.). *Yetişkin eğitimi içinde*, (s. 127-144). Kalkedon Yayıncılık.

- Merriam, S. (2013). Yetişkin öğrenme kuramının değişen manzarası. G. Güvercin & O. Seçkin (Çev.) Yıldız & M. Uysal (Eds.). *Yetişkin eğitimi* içinde, (s. 105-126). Kalkedon Yayıncılık.
- Mostert, M. P. (2007). Challenges of case-based teaching. *The Behavior Analyst Today*, 8(4), 434-442
- Ocak, G. (2020). Yöntem ve teknikler. G. Ocak (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (s.265-378). PegemA Yayıncılık.
- Orland-Barak, L. (2002). What's In A Case? What Mentors' Cases Reveal About The Practice of Mentoring. *Journal of Curriculum Studies*, 34(4), 451-468.
- Saban, A. (2005). *Öğrenme öğretme süreci: yeni teori ve yaklaşımlar*. Nobel Yayınevi.
- Şahin, S., Atasoy, B. & Somyürek, S. (2010). Öğretmen Eğitiminde Örnek Olay Yöntemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 253 -277.
- Senemoğlu, N. (2014). *Gelişim, öğrenme ve öğretim, kuramdan uygulamaya*. Yargı Yayınevi.
- Serrat O. (2017) *Wearing six thinking hats*. In: *Knowledge Solutions*. Springer https://doi.org/10.1007/978-981-10-0983-9_67
- Sevinç, A. (2015). Problem çözme teknikleri. F. M. Harmancı, M. Gözübenli & A.E. Alaç (Eds.), *Güvenlik sektöründe insan ilişkileri (1. basım, ss. 111-129)*. Nobel Yayınevi.
- Sönmez, V. (1994). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2009). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Tan, Ş. (2005). *Öğretimi planlama ve değerlendirme*. PegemA Yayıncılık.
- TDK (2021, Ağustos 17). <https://sozluk.gov.tr/>
- Tofade, T., Elsner, J., & Haines, S. T. (2013). Best practice strategies for effective use of questions as a teaching tool. *American journal of pharmaceutical education*, 77(7), 155. <https://doi.org/10.5688/ajpe777155>
- Tok, T. N. (2019). Etkili öğretim için yöntem ve teknikler. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri (12. basım, ss. 161-237)*. PegemA Yayıncılık.

- Ünal, F. (2015.). Aile eğitimi. A. B. Aksoy (Ed.). *Aile eğitimi ve katılımı* içinde, (s.274-302). Hedef CS Basın Yayın.
- Uyanık Balat, G. (2012). Okul öncesi eğitimde anlatım, tartışma, soru cevap, örnek olay, gezi gözlem ve gösteri öğretim yöntemleri. R. Zembat (Ed.), *Okul öncesinde özel öğretim yöntemleri (2. basım, ss. 255-286)*. Anı Yayıncılık.
- Uzunöz, A. (2019). Öğretim teknikleri. A. Uzunöz & V. Aktepe (Eds.). *Özel öğretim yöntemleri cilt 1*. (s. 227-248). PegemA Yayıncılık.
- Westwood, P. (2008). *What teachers need to know about teaching methods*. Australian Council for Educational Research Ltd.
- Yaman, S. (2003). *Fen eğitiminde probleme dayalı öğrenmenin öğrenme ürünlerine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Yıldızlar, M. (2019). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. PegemA Yayıncılık

Bölüm -9-

AİLE KATILIM ÇALIŞMALARI

9.1. Aile Katılımının Kapsamı

Çocuğun ve ailenin okul ve eğitim ile tanıştığı erken çocukluk döneminde aile katılımı özel bir öneme sahiptir. Bilindiği gibi okullar çocuğun formal eğitim aldığı kurumlardır ancak çocuklar doğumdan itibaren aile kurumu içinde informal eğitime başlarlar. Bu bakımdan okul ile aile arasındaki ilişki ve işbirliğinin boyutu, iki eğitim sürecinin birbirine paralel ve tutarlı olması önemlidir (Ekinci Vural, 2006; Erdoğan, 2004; Kaya, 2002). Bu görüşe paralel olarak günümüzde okullardan beklenen, çocukları akademik ve sosyal olarak yaşama hazırlarken anne ve babaları da ebeveynlik konusunda desteklemeleridir (Zembat & Unutkan, 2001).

Çocuğun bilişsel, fiziksel ve sosyal alanlardaki gelişim süreçlerinin nasıl ilerleyeceği ve onun gelecek yaşamında nasıl etkileri olacağı pek çok farklı etmene bağlıdır. Çocuğun tüm yaşam koşullarını içeren ebeveynlerin çocuğa sağladığı sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar bu etmenlerin en önemlileridir (Kaya, 2002). Sonuç olarak çocuğun destekleyici ortamlarda sağlıklı olarak gelişmeleri ve eğitim almaları tüm bu faktörlere bağlıdır.

Temelleri 1980'li yıllara dayanan araştırmalar ailelerin eğitim süreçlerine katılımının çok yönlü olumlu etkileri olabileceğini göstermektedir (Arıkan, 2007). Bu çalışmalara göre, aile katılımı uygulamaları çocuğun akademik başarısını desteklemenin yanı sıra çocukta ait olma, güdülenme ve kendine güven duygusunun gelişmesini sağlamaktadır. Ayrıca aile katılım çalışmalarına dâhil olan ebeveynlerin okul ve öğretmenlere yönelik daha olumlu tutumlar geliştirdikleri görülmüştür (Pehlivan, 1997). Aile katılımı ve eğitimi açısından bakıldığında çocuğun sağlıklı gelişim ve büyümesinde bu kadar etkin olan ebeveynlerin, çocuk gelişimi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akkök, F., (2002). İlköğretimde Rehberlik. Kuzgun. Y (ed.), *Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımı*. Nobel Yayıncılık.
- Aktaş-Arnas, Y. (2011). *Aile eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı* (3. baskı). Vize Yayıncılık.
- Arıkan, S. (2007). *İlköğretim okullarında çocukları olan ana babaların eğitim gereksinimlerinin saptanması ve okulların bu gereksinimleri karşılamadaki mevcut durumu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Arslan, Ü. & Nural, E. (2004). Okul Öncesi Eğitiminde Okul-Aile İş Birliğinin Önemi, *Milli Eğitim Dergisi*, Bahar, S. 162.
- Coleman, M. & Churchill, S. (1997). Challenges to family involvement. *Childhood Education*, 73(3), 144- 148. <https://doi.org/10.1080/00094056.1997.10522672>
- Cömert, D. & Güleç, H. (2004). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımının önemi: Öğretmen-aile çocuk ve kurum. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 131-145. <http://hdl.handle.net/11630/3302>
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2004). *Anne-baba eğitimi*. Kök yayıncılık.
- Çamlıbel-Çakmak, Ö., (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımı IAbant *İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010-1 Sayı / Issue: 20
- Decker, J. & Majerczyk, D. (2000). *Increasing Parent Involvement: Through Effective Home/school Communication*. Saint Xaver University. Chicago-Illinois. (Yayımlanmamış Proje Raporu.Dempsey Walker.pdf).
- Deniz Kan, Ü. (2007). Okul öncesi eğitimde değerlendirme aracı olarak portfolyo. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 169-178
- Ekinci Vural, D., (2006). *Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ekinci Vural, D. & Doğan Altun, Z., (2021). Parental involvement in early childhood classrooms: Turkish teachers' views and practices. *African Educational Research Journal Vol. 9(1)*, pp. 60-68, January 2021 DOI: 10.30918/AERJ.91.20.208

- Eliason, C. & Jenkins, L.(2003).*A Practical Guide to Early Childhood Curriculum*. 3–5.Merrill Prentice Hall. Upper Saddle River, New Jersey, Colomb, Ohio
- Epstein, J.L. (1995). School/Family/Community partnership: Caring for the Children we Share”. *Phi Delta Kappan*, Vol.76(9), 701-712.
- Erdoğan, İ. (2004). *Okul Yönetimi Öğretim Liderliği*. Sistem Yayıncılık.
- Eryorulmaz, A. (1993), “Kurumsal Okulöncesi Eğitimde Ailenin Rolü”, *9. Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi Yaygınlaştırma Semineri*, İstanbul.
- Gürşimşek, I. (2003). Okul öncesi eğitime aile katılımı ve psikosozal gelişim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(1), 125-144. ISSN: 1303-0485 / 2148-7561
- Gürşimşek, I., Kefi, S. ve Girgin, G. (2007). Okulöncesi eğitime babaların katılım düzeyi ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 181-191.
- Henderson, A.T. & Berla, N., (1994), *A New Generation Of Evidence: The Family Is Critical To Student Achievement*. Washington, Dc: National Committee For Citizens In Education.
- Kaya, Ö.M. (2002). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Programlara Ailelerine İlgi ve Katılımları İle Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Aile Eğitimine Katkısı Konusunda Anne-Baba Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MEB, (2006). *36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı*, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- MEB (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı ile Bütünleştirilmiş Aile Rehberi OBADER*, Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Mağden, D. (1993). Okul öncesi eğitim programlarında yeni yaklaşımlar. *YA-PA 9. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*. İstanbul: YA-PA Yayıncılık.
- Morrison, G. 1988 . *Early childhood education today* , 4. baskı. , Columbus, OH : Merrill .
- Oktay, A., Gürkan, T., Zembat, R., & P. Unutkan, Ö. (2003). *Okul öncesi programı uygulama rehberi (ne yapıyorum? neden yapıyorum? nasıl yapmalıyım?)*. Ya-Pa Yayıncılık.
- Oktay, A. & Unutkan, Ö.P. (2003) “Aile katılımı”, *erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*, Morpa Kültür Yayınları.

- Ömeroğlu, E. (1992). Ailenin çocuğun eğitimine katılımı. *Okul Öncesi Eğitimi Dergisi* Sayı 44 -sf 10.
- Ömeroğlu, E., Yazıcı, Z. & Dere, H. (2003). *Okul öncesi eğitim kurumlarında ebeveynin eğitime katılımı, erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (3. baskı). Morpa Kültür Yayınları.
- Pehlivan, D. (1997). Okula aile katılımı, *Yasadıkça Eğitim Dergisi*. 53: 4-7.
- Hofferth, S.L. & Sandberg, J. F. (2004). How Do American Children Spend Their Time?, *Journal of Marriage and Family*. Cilt 63 , Sayı 2 <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00295.x>
- Seçkin, N. & Koç, G. (1997). Okul öncesi Eğitimde Okul-Aile İşbirliği. *Yaşadıkça Eğitim*, (51) 5-10.
- Stevenson, D. L. & Baker, D. P. (1987). The family-school relation and the child's school performance. *Child Development: Special Issue: Schools and Development*, 58, 1348-1357.
- Şahin, T. F. & Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına baba katılımının önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. Cilt 18, Sayı 1, 2007.
- Şahin Tezel, F. & Ünver, N. (2005). Okulöncesi Eğitim Programlarına Aile Katılımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 13:23-30.
- Temel, Z.F. (2006). *Aile katılımı*. Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü, Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 ay için). Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Temel, Z.F. , Aksoy, B., & Kurtulmuş Z. (2018). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları*, Z. F. Temel (Edt). Anı yayıncılık.
- Unutkan, Ö.P. (1998). *5-6 yaş grubu aile katımlı sosyalleşme programı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Üstünoğlu, Ü. (1990). Ailelerin Okul Öncesi Dönemin Önemi Konusunda Bilinçlendirilmesi Türkiye Aile Yıllığı. *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ailenin Eğitimi Raporu*.
- Yıldırım, M. C. & Dönmez, B. (2008). Okul-aile işbirliğine ilişkin bir araştırma (istiklal ilköğretim okulu Örneği) . *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 7 (23) , 98-115 .
- Zembat, R. & Unutkan P.Ö. (2001). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri (Aile Katılım Programı Uygulama Örnekleriyle)*. Ya-pa

Bölüm -10-

AİLE EĞİTİMİNDE ETİK KURALLAR VE YASALAR

10.1. Aile Eğitiminde Etik İlkeler

Anne babalar ve diğer aile bireyleri aileye katılan her yeni doğan bireyle birlikte yeni bir sevinç ve heyecan yaşarlar. Ailelerin temel ve birincil görevleri bu yeni doğan bireyi korumak, onun gelişimini desteklemek ve onu eğiterek topluma yararlı bir birey olmasını sağlamaktır (Cömert & Erdem 2010; Çağdaş & Seçer, 2011). Ebeveyn rolleri ile ebeveynin sahip olması gereken nitelikler, sosyopolitik ve ekonomik zorunluluklara göre zaman içinde değişmiş (Vincent & Warren, 2001) olsa da ebeveynlerin, küçük çocukların eğitimine katılımı temel hakları ve sorumluluklarından biridir. Aileler bu sorumluluklarını çocuklarını yönlendirdikleri okul öncesi eğitim kurumları ile paylaşmaktadırlar. Bu noktada okuldaki öğretmenler ve eğitmenler, çocuklarının gelişimini desteklemek ve daha iyi birer ebeveyn olabilmeleri için bilmeleri gerekenleri ebeveynlerde geliştirme şansına sahip olmaktadır (Thomas, 2012). Ebeveynler ve eğitimciler arasında eşit ve saygılı bir iletişim, eğitimin tüm etmenleri arasında güç dengesinin uygun biçimde dağılımı, net bir vizyonun belirlenmesi, hedefe yönelik doğru davranışların sergilenmesi, eğitimin paydaşlarının tam katılımı gibi tüm etik bağlamın sağlanmasıyla başarılı bir aile eğitim süreci gerçekleştirilebilmekte ve hedeflere ulaşmak kolaylaşabilmektedir (Ljubetic vd., 2015).

Etik kavramı belirli bir mesleğin, kurumun, grubun veya işin yürütülmesine yönelik olarak doğru ve yanlış davranışlara ilişkin kıyaslama içeren standartlardır (Akbaba, 2020; Aydın, 2021; Dağ & Özdemir, 2020). Bu standartlar her zaman tek bir ahlaki hareketi ele almamaktadır (Demirkasımoğlu, 2020). Toplumda yaşayan bireyler birbirlerini aile ve toplum ilişkileri içinde tanımaktadırlar. Bu tanıma bireylerin etik ve

Yararlanılan Kaynaklar

- AÇEV (2019). *İlk iş babalık*. <http://www.ilkisbabalik.acev.org/>
- Adams, R. A., Dollahite, D. C., Gilbert, K. R., & Keim, R. E. (2001). The development and teaching of the ethical principles and guidelines for family scientists. *Family Relations*, 50(1), 41–48. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2001.00041.x>
- Akbaba, A. (2020). İş ve meslek ahlakı etiği. Ş. Ada & F. Silmen (Ed.). *Eğitimde ahlak ve etik içinde* (2. Baskı, ss.21-35). Pegem Akademi.
- Akçınar, B. (2017). *Türkiye'de ilgili babalık ve belirleyicileri: Ana rapor*. Anne Çocuk Eğitim Vakfı.
- Alden, A., Cassidy, D., Cooke, B., Gausman, B., Palm, G., Rice, M., Schultenover, J., Stokes, A., Stoner, S., Zanner, K. (2009). *Ethical Thinking and Practice for Parent and Family Life Educators Developed by the Ethics Committee of the Minnesota Council on Family Relations*. United States of America.
- Aydın, İ. (2021). *Eğitim ve öğretimde etik*. 11. Baskı. Pegem Akademi
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1995). *T. C. Resmî Gazete* (22184, 27 Ocak 1995).
- Cömert, D. & Erdem, E. (2011). *Erken çocukluk döneminde aile katılım etkinlikleri*. Eğiten Kitap.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. Ş. (2010). *Anne baba eğitimi*. Eğiten Kitap.
- Dağ, N & Özdemir, S. M. (2020). Sosyal, kültürel, ahlaki ve etik yönleriyle öğretmenlik mesleği. B. Oral, A. Çoban & M. Bars (Ed.), *Eğitimde ahlak ve etik içinde* (2. Baskı, ss.51-71). Pegem Akademi.
- Demirkasımoğlu, N. (2020). *Etik ve eğitim*. Anı yayıncılık.
- Erkan, S. (2019). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. F. Z. Temel (Ed.) *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmalarını içinde* (5. Baskı, ss1-48). Pegem Akademi
- Güler Yıldız, T. (2014). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. T. Güler Yıldız (Ed.), *Anne baba eğitimi içinde* (3. Baskı, ss.1-14). Pegem Akademi.
- Gürgey, İ. Ç. (2020). Hukuki düzenlemeler çerçevesinde ebeveyn çocuk ilişkisi. M. Sayıl & B. Selçuk (Ed.). *Ana babalık kuram ve araştırma içinde* (3. Baskı, s401-420). Koç Üniversitesi Yayınları.

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (1949). *T. C. Resmî Gazete* (7217, 27 Mayıs 1949).
- Josephson, M. S. & Hanson, W. (2002). *Making ethical decisions*. Josephson Institute of ethics.
- Kilic, C., & Aydoğan, C. (2013). Concept of “ethics” in family education considered within the scope of adult education. *Journal of Education and Sociology*, 4(2), 128–131. <https://doi.org/10.7813/jes.2013/4-2/20>
- Ljubetic, M., Ercegovic, I. R., & Koludrovic, M. (2015). Quality partnership as a contextual prerequisite of successful learning of young and preschool-aged children. *Journal of Education and Learning*, 5(1), 78. <https://doi.org/10.5539/jel.v5n1p78>
- MEB. Öğrenci veli okul sözleşmesi (2005). http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/28/962986/dosyalar/2015_08/27013442_v_elisozlemesi.pdf
- Milli eğitim bakanlığı özel eğitim hizmetleri yönetmeliği (2006). *T.C. Resmî Gazete* (26184, 31 Mayıs 2006).
- MEB. (2013). *Okul öncesi eğitimle bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi* (OBADER). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli eğitim bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği (2014). *T.C. Resmî Gazete* (29072, 26 Temmuz 2014).
- MEB. (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- National Council on Family Relations. (2012). *Family Life Educators Code of Ethics*. 1–3. Retrieved from http://www.ncfr.org/sites/default/files/downloads/news/CFLE_CODE_OF_ETHICS_2012.pdf
- Özgün, Ö. (2013). Aile ile ilgili temel kavramlar ve tarihsel süreçte çocuğun eğitiminde aile. Y. Aktaş Arnas (Ed.), *Aile Eğitimi ve Okul Öncesinde Aile Katılımı* içinde (ss.11-19). Vize Yayıncılık.
- Ricks, F., & Bellefeuille, G. (2004). Knowing: the critical error of ethics in family work. *Child & Youth Services*, 25(1–2), 117–130. <https://doi.org/10.1300/J024v25n01>
- Sezer, Ş. (2018). Okul yöneticilerinin mesleki ve yönetsel değerleri. M. Ergün, N. Karabacak, İ. Korkmaz, M. Küçük (Ed.). *Öğretmenliğin mesleki değerleri ve etik* içinde (ss.247-274). Anı yayıncılık

- Tezcan, M. (2021). *Eğitimde etik ve öğretmenlik mesleki değerleri*. Anı yayıncılık.
- Thomas, L. (2012). New possibilities in thinking, speaking and doing: Early childhood teachers' professional identity constructions and ethics. *Australian Journal of Early Childhood*, 37(3), 87–95. <https://doi.org/10.1177/183693911203700312>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). *T. C. Resmî Gazete* (17863, 09 Kasım 1982).
- Ünal, F. (2019). Aile eğitiminde ebeveyn hakları ile ilgili yasalar ve etik kurallar. F. Z. Temel (Ed.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları içinde* (5. Baskı, ss109-155).
- Vincent, C., & Warren, S. (2001). “This won't take long...”: Interviewing, ethics and diversity. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 14(1), 39–53. <https://doi.org/10.1080/09518390010007674>
- Yıldırım, F. & Naktiyok, S. (2018). *Örgütlerde etik iklim*. Gazi kitabevi.
- 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961). *T.C. Resmî Gazete*. (10705, 12 Ocak 1961).
- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (1965). *T.C. Resmî Gazete*. (12056, 23 Temmuz 1965).
- 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). *T.C. Resmî Gazete*. (14574, 24 Haziran 1973).
- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (2002). *T.C. Resmî Gazete*. (24607, 22 Kasım 2001).
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005). *T.C. Resmî Gazete*. (25876, 15 Temmuz 2005).

Bölüm -11-

OKUL AİLE İŞBİRLİĞİ

11.1. Okul-Aile İlişkilerinin Felsefi Temeli

Okul-aile ilişkilerinin felsefi temeli aile-okul ilişkilerini geliştirme, aile işleyişinin güçlendirilmesini destekleyen insan davranış felsefesine dayanmaktadır (Hobbs ve diğerleri, 1984). Ailenin yaşam içerisinde çocuğunun gelişim sürecinde karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilmesinin bir yoludur (Rappaport, 1987). Bu felsefi yaklaşım, ekolojik ve sosyal sistem olan aileyi güçlendirme perspektifinden bakmaktadır. Bu felsefe, aileleri, çocuklarının okul deneyimleriyle ilgili bilgi, uzmanlık ve özen kaynağı olarak görmekte, ailelere karar verme, seçim yapma ve hedef tayin etme konusunda teşvik etmek için bilgi ve beceri kazandırılmasını vurgulamaktadır (Trivette ve diğerleri, 1996).

Bireysel farklılıklar ve ailelerin okula getirdiği güçlü yönler, eğitim personeli ile aile arasındaki bilgi alışverişi kadar değerli ve önemlidir. Okul-aile ilişkilerinin felsefesi, duyarlı ve bireyselleştirilmiş aile-okul programları ile çocuğun hedeflerini belirleme ve karşılama becerisini teşvik edebilmesi için ailenin önceliklerini ve endişelerini ele alır, çözüm üretir (Dunst ve diğerleri, 1994).

Toplumda, ailelerin ve öğretmenlerin bir çocuğun gelişiminde oynaması gereken roller konusunda yapay ayrımlar yapılmaktadır. Okulların akademik bilgiyi öğretmeye bağlı kalması gerektiğini evin ise çocukların ahlaki ve duygusal gelişiminin gerçekleşmesi gereken yer olduğunu düşünme eğilimindeyiz. Ancak çocuklar bir sınıfa girdiklerinde değerler ve ilişkiler hakkında öğrenmeyi bırakmazlar, evde ya da başka bir yerdeyken de akademik öğrenmeye ilişkin öğrenmeyi bırakmazlar. Hayatlarındaki önemli yetişkinlerin birbirlerine nasıl davrandıklarını, kararların

Yararlanılan Kaynaklar

- Amatea, E., & Dolan, K. (2009). *Fostering student and family engagement in learning through student-led parent conferences*. In E. S. Amatea (Ed.), *Building culturally responsive family– school relationships* (pp. 252–276). Pearson
- Arndt, J., & McGuire-Schwartz, M. E. (2012). Early childhood school success: Recognizing families as integral partners. *Childhood Education*, 84:5, 281-285. DOI: 10.1080/00094056.2008.10523025
- Auerbach, S., & Collier, S. (2012). Bringing high stakes from the classroom to the parent center: Lessons from an intervention program for immigrant families. *Teachers Colleg Parent Involvement in Schools Record*, 114(3) Retrieved from <http://ezproxy.stthomas.edu/login?url=http://search.ebscohost.com.ezproxy.stthomas.edu>
- Baker, L., Wise, J., Kelley, G., & Skiba, R. (2016). Identifying barriers: Creating solutions to family engagement. *School Community Journal*, 26(2). Retrieved from <http://www.schoolcommunitynetwork.org/SCJ.aspx>
- Barber, G.M. (1987). Increasing parental involvement in helping fourth grade children to learn through home curriculum to improve homework habits. (Practicum Report). Nova University. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 291 520)
- Beckman, P. J. (Ed.). (1996). *Strategies for working with families of young children with disabilities*. Paul H Brookes Publishing Company.
- Comer, J. P., Haynes, N. M., Joyner, E. T., & Ben-Avie, M. (1996). *Rallying the whole village: The Comer process for reforming education*. New York, NY: Teachers College Press.
- Comer, J. P., Haynes, N. M. (1997). *The Home-School Team: An Emphasis on Parent Involvement Students thrive when their parents become part of the classroom*. <https://www.edutopia.org/home-school-team>. (Erişim Tarihi11.07.2021)
- Dauber, S.L., & Epstein, J.L. (1991). *Parent attitudes and practices of involvement in inner-city elementary and middle schools*. Minority parent involvement in education. State University of New York Press.

- Davies, D. (1991). Schools reaching out: Family, school, and community partnerships for student success. *Phi Delta Kappan*, 72(5), 376–380.
- Dearing, E., McCartney, K., Weiss, H. B., Kreider, H., & Simpkins, S. (2004). The promotive effects of family educational involvement for low-income children's literacy. *Journal of School Psychology*, 42, 445–460.
- Desforges, C., & Abouchaar, A. (2003). The Impact of Parental Involvement, Parental Support and Family Education on Pupil Achievement and Adjustment: A Literature Review. *Department of Education and Skills*.
- Dorman, G. (1987). *Improving Middle Grades Schools: A Framework for Action*. Center for Early Adolescence
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., & Deal, A. G. (Eds.) (1994). *Supporting and strengthening families*. Cambridge: Brookline.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., Hamby, D. W. (1996). Measuring the helping practices of human services program practitioners. *Human Relations*, 49, 815-835.
- Edwards, E., & Alldred, P. (2000). A typology of parental involvement in education centring on children and young people: negotiating familialisation, institutionalisation and individualization. *British Journal of Sociology of Education*, 21(3), 435–455.
- Emerson, L., Fear, J., Fox, S., & Sanders, E. (2012). Parental engagement in learning and schooling: Lessons from research. A report by the Australian Research Alliance for Children and Youth (ARACY) for the Family–School and Community Partnerships, Canberra.
- Epstein, J. L., & Sheldon, S. B. (2019). *Evaluate programs of partnership: Critical considerations*. School, family, and community partnerships: Your handbook for action, fourth edition. (pp. 323-359). Corwin
- Epstein, J. L., Sanders, M. G., Simon, B. S., Salinas, K. C., Jansorn, N. R., & Van Voorhis, F. L. (2002). *School, family, and community partnerships: Your handbook for action* (2nd ed.). Corwin Press.
- Epstein, J. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Westview.
- Epstein, J. L. (1988). How do we improve programs for parent involvement? *Education Horizons*, 66, (2), 58-59.

- Epstein, J.L. (2009). *In School, family, and community partnerships: Your handbook for action* (3rd ed.). Corwin Press
- Fan, W., Li, N., & Sandoval, J. (2018). A reformulated model of barriers to parental involvement in education: Comment on hornby and lafaele (2011). *Educational Review*, 70(1), 120-127. doi: 10.1080/00131911.2018.1388614
- Ferlazzo, L. (2011). Involvement or Engagement? *Educational Leadership*, 68(8), 10–14.
- Fisher, J. D. (1983). *Recipient reactions to aid: The parameters of the field* New directions in helping: Volume 1. Recipient reactions to aid (pp. 3-14). Academic Press.
- Golby, M. (1993). Parents as school governors. In P. Munn (Ed.), *Parents and schools: customers, managers or partners* (pp. 65–86). London, UK and New York, NY: Routledge
- Gonzalez-DeHass, A., Willems, P., & Holbein, M. (2005). Examining the relationship between parental involvement and student motivation. *Educational Psychology Review*, 17(2), 99-123. doi: 10.1007/s10648-005-3949-7
- Hampden-Thompson, G., & Galindo, C. (2017). School-family relationships, school satisfaction and then academic achievement of young people. *Educational Review*, 69(2), 248-265. doi: 10.1080/00131911.2016.1207613
- Hegarty, S. (1993). *Home-school relations: A perspective from special education*. In P. Munn (Ed.), *Parents and schools - Customers, managers or partners?* (pp. 117-130). Routledge.
- Henderson, A., & Berla, N. (1994). *A new generation of evidence: The family is critical to student achievement*. National Committee for Citizens in Education.
- Hill, N. E., & Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement: Pragmatics and issues. *Current Directions in Psychological Science*, 13, 161–164.
- Hobbs, N., Dokecki, P. R., Hoover-Dempsey, K. V., Moroney, R. M., Shayne, M. W., & Weeks, K. H. (1984). *Strengthening families*. Jossey-Bass.
- Hornby, G., & Blackwell, I. (2018). Barriers to parental involvement in education: An update. *Educational Review*, 70(1), 109-119. doi: 10.1080/00131911.2018.1388612

- Hornby, G., & Lafaele, R. (2011). Barriers to parental involvement in education: An explanatory model. *Educational Review*, 63(1), 37–52. doi:10.1080/00131911.2010.488049
- Ice, C. L., & Hoover-Dempsey, K. V. (2011). Linking parental motivations for involvement and student proximal achievement outcomes in homeschooling and public schooling settings. *Education and Urban Society*, 43(3), 339–369. <https://doi.org/10.1177/0013124510380418>
- Jeynes, W. H. (2013). Research digest: A meta-analysis of the efficacy of different types of parental involvement programs for urban students. *FINE Newsletter*, 5(1). Retrieved from <http://www.hfrp.org/publications-resources/browse-our-publications/a-meta-analysis-of-the-efficacy-of-different-types-of-parental-involvement-programs-for-urbanstudents>
- Juvonen, J., Le, V.-N., Kaganoff, T., Augustine, C. & Constant, L. (2004). *Focus on the wonder years*. The RAND Corporation.
- Kang, J., Horn, E., & Palmer, S. (2017). Influences of family involvement in kindergarten transition activities on children’s early school adjustment. *Early Childhood Education Journal*, 45(6), 789-800. doi 10.1007/s10643-016-0828-4
- La Paro, K. M., Kraft-Sayre, M., & Pianta, R. C. (2003). Preschool to Kindergarten Transition Activities: Involvement and Satisfaction of Families and Teachers. *Journal of Research in Childhood Education*, 17(2), 147-158. <http://dx.doi.org/10.1080/02568540309595006>
- Lawson, M. A. (2003). School–family relations in context: Parent and teacher perceptions of parent involvement. *Urban Education*, 38(1), 77–133. doi:10.1177/0042085902238687
- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15(2), 121–148. <https://doi.org/10.1007/BF00919275>
- Reece, C., Staudt, M., & Ogle, A. (2013). Lessons learned from a neighborhood-based collaboration to increase parent engagement. *School Community Journal*. 23(2), 207-224.
- Rich, D. (1987). *Teachers and parents: an adult-to-adult approach*. National Education Association

- Richardson, S. A. (2009). Principal's perceptions of parental involvement in the "big 8" urban districts of Ohio. *Research in the Schools*, 16(1), 1–12
- Ryan, B. A., & Adams, G. R. (1999). How do families affect children's success in school? *Education Quarterly Review*, 6, 30-43
- Salinas, K.C.; Jansorn, N. R., & Nolan, J. (Eds.). (2001). *Promising Partnership Practices Baltimore: Center on School, Family, and Community Partnerships*, Johns Hopkins University.
- Sanders, M. G., & Sheldon, S. B. (2009). *Principals matter: A guide to school, family, and community partnerships*. Corwin: A SAGE Company.
- Sheldon, S. B. (2009). *In School, family, and community partnerships: Your handbook for action*. (3rd ed.). Corwin Press
- Silva, P. (2003). Escola- Família, uma Relação Armadilhada. Interculturalidade e Relações de Poder. Biblioteca das Ciências do Homem. Edições Afrontamento. ISBN 9789723606621
- Swap, S. M. (1993). *Developing home-school partnerships*. Teachers College Press.
- Trivette, C. M., Dunst, C. J., & Hamby, D. W. (1996). Characteristics and consequences of help-giving practices in contrasting human services programs. *American Journal of Community Psychology*, 24, 273-293
- Villas-Boas, M. A. (2001). Escola e família: Uma relação produtiva de aprendizagem em sociedades multiculturais. *Escola Superior João de Deus*
- Weiss, H., & Jacobs, F. (1988). Introduction: Family support and education programs challenges and opportunities. *Evaluating family programs*. Aldine De Gruyter.
- Wherry, J. (2009). Shattering barriers to parent involvement. *Principal*, 88(5), 7.
- Winton, P., & Bailey, D. (1994). *Becoming family-centered*. In J. Roush and N. Matkin, (Eds.), *Infants and toddlers with hearing loss* (pp. 23-39). Timonium.
- Zeldin, S. (1989). Perspectives on parent education: Implications from research and an evaluation of new partnerships for student achievement. *Policy Studies Associates*

Yararlanılan Kaynaklar

- Akdoğan, R. (2016). A holistic approach to cope with depression and hopelessness for parents of special needs children. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 8(2), 134–150.
- Alkan-Ersoy, Ö. (2010). Özel gereksinimi olan çocukların aileleri ile yapılan çalışmalar. In F. Temel (Ed.) *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitimiinde aile katılım çalışmaları*. (pp.406-435).Ankara:Anı y.
- Allred, K. & Hancock, C. (2012). On Death and Disability: Reframing Educators' Perceptions of Parental Response to Disability. *Disability Studies Quarterly*, 32(4). <http://dsq-sds.org/>.
- Altuntaş, B. & Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Engelli bakımı sosyal bakım ve kadın emeği. Nika Yayınevi.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal model çerçevesinde özürüllüğe yaklaşım. *Ufukun Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 11-25.
- Batu, E. S. & Kırcaali-İftar, G. (2005). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yay.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment* (2nd ed. Vol. 1). New York: Basic Books.
- Barakat,R., Drylie, L. & Nash,J. (2004). *The Portage Project: An overview of a model for early childhood education*. <http://faculty.unlv.edu/jgelfer>.
- Bradley, F.H., Corwyn, R.F., Burchinal, M., McAdoo, H.P. & Coll, C.G. (2001). The home environments of children in the United States, Part II: Relations with behavioral development through age thirteen. *Child Development*, 72, 1868-1886.
- Brady, S. J., Peters, D. L., Gamel-McCormick, M. & Venuto, N. (2004). Types and Patterns of Professional-Family Talk in Home-Based Early Intervention. *Journal of Early Intervention*, 26(2), 146–159.
- Bricker, D. (2000). Inclusion: How the scene has changed. *Topics in Early Childhood Special Education*, 20(1), 14–19.
- Bronfenbrenner, U. (1995). Developmental ecology through space and time: A future perspective. In P. Moen, G. H. Elder, Jr., & K. Lüscher (Eds.), *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development* (pp. 619–647). American Psychological Association.
- Brue, A. W. & Oakland, T. (2001). The portage guide to early intervention: An evaluation of published evidence. *School Psychology International*, 22(3), 243-252.

- Buntinx, W. H. E. (2013). Understanding Disability: a Strength Based Approach. In M. L. Wehmeyer (Ed.), *The Oxford Handbook of Positive Psychology* (pp. 7-18). New York: Oxford Library of Psychology.
- Carlson, E., Sampson, M. & Sroufe, L. (2003). Implications of attachment theory and research for developmental-behavioral pediatrics. *Developmental and Behavioural Pediatrics, 24* (5), 364–379.
- Cavkaytar, A. (2010). Özel gereksinimli çocuğu olan aileler. Tülin Güler (Ed.), *Anne baba eğitimi* (s. 73-89).Ankara: Pegem.
- Clements, M. & Barnett, D. (2002). Parenting and attachment among toddlers with congenital anomalies: Examining the Strange Situation and attachment Q-sort. *Infant Mental Health Journal, 23*, 625–642.
- Couchenour, D. & K. Chrisman. (2004). *Families, schools, and communities: Together for young children*. Canada: Delmar Learning.
- Dempsey, I. & Dunst, C. J. (2004). Help-giving styles as a function of parent empowerment in families with a young child with a disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability, 29*, 50-61.
- Dixon, S. (2005). Inclusion—Not segregation or integration is where a student with special needs belongs. *The Journal of Educational Thought (JET)/Revue de La Pensée Éducative, 1*, 33-53.
- Dunst, C.J., Trivette, C.M. & Hamby, D.W. (2007). Meta-analysis of familycentered helpgiving practices research. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 13*, 370-378
- Emerson, E. (2003). Prevalence of psychiatric disorders in children and adolescents with and without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 47* (1), 51–58.
- Hallahan, D. P. & Kaufmann, J. M. (2009). *Exceptional Learners: Introduction to special education*. Pearson/Allyn & Bacon.
- Hanson, M. J. & Lynch, E. W. (2004). *Understanding families: Approaches to diversity, disability, and risk*. Paul H Brookes Publishing.
- Howe, D. (2006). Disabled children, parent–child interaction and attachment. *Child & family social work, 11*(2), 95-106.
- Ferguson, P. M. (2002). A place in the family: An historical interpretation of research on parental reactions to having a child with a disability. *Journal of Special Education, 36*(3), 124-130, 147.

- Ferguson, D. L., Ferguson, P. M., Kim, J. & Li, C. (2013). Family portraits: past and present representations of parents in special education text books. *International Journal of Inclusive Education*, 17(12), 1326-1341.
- Fiedler, C. R., Simpson, R. L. & Clark, D. M. (2007). *Parents and families of children with disabilities effective school-based support services*. Pearson.
- Funkhouser, J. & Gonzales, M. (1997). *Family involvement in children's education*. Washington, DC: Office of Educational Research and Improvement, U.S. Department of Education. <http://www.ed.gov/pubs/FamInvolve>.
- Guralnick, M. J. (2005). An overview of the developmental systems model for early intervention. In M. J. Guralnick (Ed.), *The developmental systems approach to early intervention* (pp. 3–28). Baltimore, MD: Paul H. Brookes.
- Guralnick, M. (2015). Merging policy perspectives and developmental perspectives in early intervention. *Escritos de Psicologia*, 8(2), 6–13.
- Hastings, R. (2002). Parental stress and behaviour problems of children with developmental disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 27(3), 149–160.
- John, A., Morris, A. S. & Halliburton, A. L. (2012). Looking beyond maternal sensitivity: Mother–child correlates of attachment security among children with intellectual disabilities in urban India. *Journal of autism and developmental disorders*, 42 (11), 2335-2345.
- Koren, P. E., DeChillo, N. & Friesen, B. J. (1992). Measuring empowerment in families whose children have emotional disabilities: A brief questionnaire. *Rehabilitation Psychology*, 37(4), 305–321.
- Kübler-Ross, E. (1969) *On Death and Dying*. Macmillan, New York.
- Ladd, G.W., Profilet, S.M. & Hart, C.H. (1992). Parents' management of children's peer relations: Facilitating and supervising children's activities in the peer culture. In R.D. Parke & G.W. Ladd (Eds.), *Family-peer relationships: Modes of linkage* (pp. 215—253). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lee, L. W. & Low, H. M. (2013). ‘Unconscious’ inclusion of students with learning disabilities in a Malaysian mainstream primary school: Teachers’ perspectives. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 13(3), 218-228.

- Levy, S., Kim, A. & Olive, M. L. (2006). Interventions for young children with autism: A synthesis of the literature. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 21(1), 55-62
- Innes, F. K. & Diamond, K. E. (1999). Typically developing children's interactions with peers with disabilities: Relationships between mothers' comments and children's ideas about disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19, 103-111.
- McCammon, S. L., Spencer, S. A. & Friesen, B. J. (2001). Promoting family empowerment through multiple roles. In D. A. Dosser, Jr., D. Handron, S. McCammon, & J. Y. Powell (Eds.), *Child mental health: Exploring systems of care in the new millennium* (pp. 1–24). Haworth Press.
- Magiati, I., Dockrell, J. E. & Logotheti, A.-E. (2002). Young children's understanding of disabilities: The influence of development, context, and cognition. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 23(4), 409–430.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Minke, K. M. & Anderson, K. J. (2005). Family—School Collaboration and Positive Behavior Support. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 7(3), 181–185.
- Mislan, N., Kosnin, A. M. & Yeo, K. J. (2009). Teacher-parent collaboration in the development of Individualised Education Programme (IEP) for special education. *International Journal of Learner Diversity*, 1(1), 165-187.
- Moore, T.G. (2005). Why intervene early? Rationale and evidence. In C. Johnson and G. Salter (Eds.). *Does this Child Need Help? Identification and Early Intervention* (2nd. Ed.). Sydney, NSW: Early Childhood Intervention Australia (NSW).
- Moulin, S., Waldfogel, J. & Washbrook, E. (2014). *Baby Bonds: Parenting, attachment and a secure base for children*. www.suttontrust.com/wp-content/uploads/2014/03/baby-bonds-final.pdf.
- Nachshen, J. S. & Jamieson, J. (2000). Advocacy, stress, and quality of life in parents of children with developmental disabilities. *Developmental Disabilities Bulletin*, 28, 39–55.
- Newland, R. & Crnic, K. (2017). Developmental risk and goodness of fit in the mother-child relationship: Links to parenting stress and children's behaviour problems. *Infant and Child Development*, 26(2), 1–18.

- NPA (2019) *National Portage Association*. <https://www.portage.org.uk/about/what-portage/portage-principles>.
- Odom, S. L. & Wolery, M. (2003). A Unified Theory of Practice in Early Intervention/Early Childhood Special Education: Evidence-Based Practices. *The Journal of Special Education*, 37(3), 164–173.
- Osher, T. W. & Osher, D. M. (2002). The paradigm shift to true collaboration with families. *Journal of Child and Family Studies*, 11(1), 47-60.
- Ömeroğlu, E., Yazıcı, Z. & Dere, H. (2005). Okul öncesi eğitim kurumlarında ebeveynin eğitime katılımı. In. M. Sevinç. (Ed). *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*. (pp.440-446). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Özaydın, L. & Çolak, A. (2011). “Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ve “okul öncesi eğitimde kaynaştırma eğitimi hizmet içi eğitim programı”na ilişkin görüşleri”. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi (KUEİBD)*, 1,189 – 226.
- Özen, A. (2013). Ailelerle işbirliği ve iletişim. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel eğitim* (s:37-51). Ankara: Vize Basın Yayın.
- Pinkus, S. (2006). Applying a family systems perspective for understanding parent—professional relationships: a study of families located in the Anglo-Jewish community. *Support for Learning*, 21(3), 156-161.
- Piştav Akmeşe, P. (2004). *Cerebral palsy’li çocuğa sahip annelerin aile gereksinimlerini algılamaları ile depresyon düzeylerinin incelenmesi*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Plunge, M. M. & Kratochwill, T. R. (1995). Parental knowledge, involvement, and satisfaction with their child's special education services. *Special Services in the Schools*, 10(1), 113-138.
- Rees, C. (2005). Thinking about children's attachments. *Archives of Disease in Childhood*, 90 (10), 1058–1065.
- Risdal, D. & Singer, G. H. S. (2004). Marital adjustment in parents of children with disabilities: A historical review and meta-analysis. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 29(2), 95–103.
- Roll-Pettersson, L. (2001). Parents talk about how it feels to have a child with a cognitive disability. *European Journal of Special Needs Education*, 16, 1-14.

- Rosenberg, S. A., Zhang, D. & Robinson, C. C. (2008). Prevalence of Developmental Delays and Participation in Early Intervention Services for Young Children. *Pediatrics*, *121*, 1503-1509.
- Russell, F. (2007). Portage in the UK: recent developments. *Child: care, health and development*, *33*(6), 677-683.
- Sandall, S. , Hemmeter, M., Smith, B. & McLean, M. (Eds.). (2005). *DEC Recommended Practices: A comprehensive guide for practical application*. Longmont, CO: Sopris West.
- Schwartz, I. S., Sandall, S. R., Odom, S. L., Horn, E. & Beckman, P. J. (2002). I know it when I see it: In search of a common definition of inclusions. In S. L. Odom (Ed.), *Widening the circle: Including children with disabilities in preschool programs* (pp. 10–24). New York: Teachers College Press.
- Seligman, M. E. P. & Csikszentmihalyi, M. (Eds.) (2000). Positive Psychology—An Introduction. *American Psychologist*, *55*, 5-14.
- Shannon, P. (2004). Barriers to family-centered services for infants and toddlers with developmental delays. *Social work*, *49*(2), 301-308.
- Shearer, M. S. & Shearer, D. E. (1972). The Portage Project: A model for early childhood education. *Exceptional Children*, *39*(3), 210–217.
- Sloper, T. & Beresford, B. (2006). Families with disabled children. *British Medical Journal*, *333* (7575), 928.
- Smith, T. B., Oliver, M. N. I. & Innocenti, M. S. (2001). Parenting stress in families of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry*, *71*(2), 257–261.
- Snow, K. (2001). *Disability is natural: Revolutionary common sense for raising successful children with disabilities*. Woodland Park, CO: Braveheart Press.
- Spann, S. J., Kohler, F. W. & Soenksen, D. (2003). Examining Parents' Involvement in and Perceptions of Special Education Services: An Interview with Families in a Parent Support Group. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, *18*(4), 228–237.
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and Development: A Prospective, Longitudinal Study from Birth to Adulthood. *Attachment & Human Development*, *7*, 349-367.
- Staples, K. E. & Diliberto, J. A. (2010). Guidelines for Successful Parent Involvement: Working with Parents of Students with Disabilities. *TEACHING Exceptional Children*, *42*(6), 58–63.

- Sucuoğlu, B. & Kargin, T. (2010). *İlköğretim 'de kaynaştırma uygulamaları*. K k Yayıncılık.
- Sullivan, P. & Knutson, J. (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24 (10), 1257–1273.
- Totsika, V., Hastings, R. & Smith, K. (2013). *Child behaviour problems and mother's mental health: What is the evidence in the UK population?*<https://network.autism.org.uk/sites/default/files/ckfinder/files/Vaso>.
- Turnbull, A. P., Turbiville, V., & Turnbull, H. R. (2000). Evolution of family–professional partnerships: Collective empowerment as the model for the early twenty-first century. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* (pp. 630–650). Cambridge University Press.
- Turnbull, A. & Turnbull, R. (2001). Self-Determination for Individuals with Significant Cognitive Disabilities and Their Families. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 26(1), 56–62.
- Unger, D., Jones, C. W., Park, E. & Tressell, P. A. (2001). Promoting parent involvement among low-income single caregivers and urban early intervention programs. *Topics in Early Childhood Special Education*, 21, 197-212.
- Van IJzendoorn, M. H., Rutgers, A. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Swinkels, S. H., Van Daalen, E., Dietz, C., ... & Van Engeland, H. (2007). Parental sensitivity and attachment in children with autism spectrum disorder: Comparison with children with mental retardation, with language delays, and with typical development. *Child development*, 78(2), 597-608.
- Varol, N. (2007). *Aile eğitimi*. K k Yayıncılık.
- Wehmeyer, M. L. (Ed.). (2013). *The Oxford handbook of positive psychology and disability*. New York: Oxford University Press.
- White, K. R., Taylor, M. J. & Moss, V. D. (1992). Does research support claims about the benefits of involving parents in early intervention programs? *Review of Educational Research*, 62(1), 91–125.

Editör

Doç. Dr. Hacer Âşık Ev

Din Eğitiminde ÖZEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Yazarlar

Prof. Dr. Halit Ev

Doç. Dr. Davut Işıkdoğan

Doç. Dr. Emine Zehra Turan

Doç. Dr. Salih Aybey

Doç. Dr. Süleyman Gümrükçüoğlu

Doç. Dr. Şeref Göküş

Doç. Dr. Recep Uçar

Doç. Dr. Tuncay Karateke

Dr. Öğr. Üyesi Dilara Tınas

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Kaya

Dr. Öğr. Üyesi Kubatalı Topchubaev

Dr. Öğr. Üyesi Osman Taşkın

Dr. Öğr. Üyesi Semra Çinemre

Dr. Öğr. Görevlisi Dr. Salih Tuzer

Din Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri

Editör : Doç. Dr. Hacer Aşık Ev

ISBN : 978-625-7825-43-6
e-ISBN : 978-625-7825-50-4
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1. Basım, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Hacer Aşık Ev

Din Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri / Editör : Hacer Aşık Ev

1.Basım. XVIII + 398 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-43-6

e-ISBN: 978-625-7825-50-4

1.Eğitimde modeller 2. Eğitimde strateji 3. Eğitimde yöntem

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Din Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri

Editör:

Hacer Âşık Ev / *Manisa C.Bayar Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Kubatalı Topchubaev / *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

2.Bölüm:

Şeref Göküş / *Akdeniz Üniversitesi*

3.Bölüm:

Dilara Tınas / *Gaziantep Üniversitesi*

4.Bölüm:

Emine Zehra Turan / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*

5.Bölüm:

Recep Uçar / *İnönü Üniversitesi*

6.Bölüm:

Süleyman Gümrükçüoğlu - *Kocaeli Üniversitesi*

7.Bölüm:

Salih Aybey / *Zonguldak B. Ecevit Üniversitesi*

8.Bölüm:

Semra Çinemre / *Trabzon Üniversitesi*

9.Bölüm:

Salih Tuzer / *Dokuz Eylül Üniversitesi*

10.Bölüm:

Tuncay Karateke / *Fırat Üniversitesi*

11.Bölüm:

Davut Işıkdoğan / *Dicle Üniversitesi*

12.Bölüm:

Osman Taşkın / *Trabzon Üniversitesi*

13.Bölüm:

Halit Ev - *Manisa C. Bayar Üniversitesi*

14.Bölüm:

Fatih Kaya / *Bayburt Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 DİN ÖĞRETİMİ PROGRAMLARI / Kubatali Topchubaev	1
1.1. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Öğretim Programları	3
1.1.1. Öğretim Programlarının Amaçları ve Perspektifi	3
1.1.2. Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	5
1.1.3. Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları İlişkisi	6
1.2. Din Öğretimi Programının Tanımı ve İşlevi	7
1.3. Uygulamadaki Din Öğretimi Programları	9
1.3.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Dersi Öğretim Programı	9
1.3.1.1. DKAB Öğretim Programlarının Vizyonu ve Temel Yaklaşımları	12
1.3.1.2. Eğitimsel Yaklaşım	13
1.3.1.3. Dinbilimsel Yaklaşım	19
1.3.1.4. DKAB Öğretim Programlarının Yapısı ve Uygulama İlkeleri	19
1.3.1.5. DKAB Öğretim Programlarında Kavram Öğretimi	23
1.3.2. İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programı	25
1.3.3. Seçmeli Din Dersleri Öğretim Programı	28
Yararlanılan Kaynaklar	31
Bölüm 2 DİN EĞİTİMİNDE PLANLAMA / Şeref Göküş	35
2.1. Planlamaya Giriş: Kavramsal Tanımlar	36
2.2. Din Eğitiminde Planlama	40
2.2.1. Plan Yapmanın İlkeleri	45
2.2.2. Plan Yapmanın Gereklilikleri	46
2.2.3. Plan Yapmanın Faydaları	47
2.3. Yıllık ve Günlük Planlar	48

2.3.1. Yıllık Plan ve Örneği	49
2.3.2. Günlük Plan	53
2.3.2.1. Ders Planı ve Örneği	53
2.3.2.2. Gezi-Gözlem Planı ve Örneği	60
2.3.2.3. Deney Planı ve Örneği	62
Yararlanılan Kaynaklar	66

Bölüm 3

ÖĞRENME- ÖĞRETME MODELLERİ / Dilara Tınas

69

3.1. Grupla Öğrenme-Öğretim Modelleri	70
3.1.1. Carroll'un Okulda Öğrenme Modeli	72
3.1.2. Bloom'un Tam Öğrenme Modeli	72
3.1.2.1. Tam Öğrenme Modelinde İzlenecek Adımlar	75
3.2. Bireysel Öğrenme-Öğretim Modelleri	78
3.2.1. Programlı Öğretim	78
3.2.1.1. Programlı Öğretim Modelinin İlkeleri	79
3.3. Bilgisayar Destekli Öğrenme-Öğretim Modeli	81
3.3.1. Bilgisayar Destekli Öğrenme-Öğretimde Kullanılan Programlar	82
3.3.1.1. Özel Ders Program ve Yazılımları	82
3.3.1.2. Alıştırma Yazılımları	84
3.3.1.3. Benzetişim Programları (Simülasyonlar)	85
Yararlanılan Kaynaklar	92

Bölüm 4

ÖĞRETME STRATEJİLERİ / Emine Zehra Turan

93

4.1. Sunuş Yoluyla Öğrenme	97
4.2. Buluş Yoluyla Öğrenme	103
4.3. Araştırma İnceleme Yoluyla Öğrenme	112
Yararlanılan Kaynaklar	120

Bölüm 5

ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ I / Recep Uçar

123

5.1. Anlatım Yöntemi	124
5.1.1. Konferans Tekniği	128
5.2. Soru-Cevap Yöntemi	134
5.3. Grupla Çalışma Yöntemi	138
5.3.1. Jigsaw (Ayrılıp-Birleşme) Tekniği.	141
5.4. Tartışma Yöntemi	144

5.4.1. Büyük Grup Tartışması	147
5.4.2. Küçük Grup Tartışması	148
5.4.3. Panel	148
5.4.4. Zıt Panel	151
5.4.5. Kartopu	151
5.4.6. Sempozyum	152
5.4.7. Kollegyum	152
5.4.8. Münazara	152
5.4.9. Workshop (Çalıştay, Düşünme Atölyesi)	153
5.4.10. Akvaryum (İç Çember)	154
5.4.11. Beyin Fırtınası	155
5.4.12. Görüş Geliştirme	155
5.4.13. Altı Şapkalı Düşünme	158
5.4.14. Konuşma Halkası	161
Yararlanılan Kaynaklar	163

Bölüm 6
ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ II / Süleyman
Gümrükçüoğlu

165

6.1. Örnek Olay Yöntemi	165
6.2. Gösteri (Demonstrasyon) Yöntemi	171
6.3. Proje Tabanlı Öğrenme Yöntemi	176
6.4. Gezi Gözlem Yöntemi	181
6.5. Problem Çözme Yöntemi	187
6.5.1. Balık Kılçığı Tekniği	190
6.6. Yaratıcı Drama Yöntemi	194
6.6.1. Yaratıcı Drama Yöntemi ile Kullanılan Bazı Öğretim Teknikleri	198
6.7. İstasyon Yöntemi	200
6.8. Eğitsel Oyunlar	205
6.8.1. Örnek Eğitsel Oyunlar	208
Yararlanılan Kaynaklar	211

Bölüm 7
İMAN ESASLARI ÖĞRETİMİ / Salih Aybey

215

7.1. Allah'a İmanın Öğretimi	217
7.2. Meleklerle İmanın Öğretimi	225
7.3. Kur'an ve Diğer Kutsal Kitaplara İmanın Öğretimi	229
7.4. Hz. Muhammed ve Diğer Peygamberlerin Hayatının Öğretimi	233

7.5. Ahirete İmanın Öğretimi	238
7.6. Kader ve Kazaya İmanın Öğretimi	241
Yararlanılan Kaynaklar	254

Bölüm 8
İBADET ÖĞRETİMİ / Semra Çinemre

257

8.1. İbadet Konusuna Teorik Bir Bakış	257
8.2. Din Öğretimi Branşları Kapsamında İbadet Konuları	261
8.2.1. DKAB Dersi	261
8.2.2. Seçmeli Dersler	263
8.2.3. İHL Dersleri	265
8.3. İbadet Konularının Öğretimi	266
8.3.1. Başvurulabilecek Öğretim Yöntem-Teknikleri	268
8.3.2. İbadet Konularının Öğretiminde Rehber İlkeler	275
8.4. Örnek Ders İşlenişi	277
Yararlanılan Kaynaklar	280

Bölüm 9
AHLAK ÖĞRETİMİ / Salih Tuzer

283

9.1. Ahlak Öğretiminin Önemi	283
9.2. Ahlak Öğretiminin Amacı	284
9.3. Okullardaki Ahlak Öğretimi	285
9.4. Ahlak Öğretiminde Temel Alınacak Esaslar	286
Yararlanılan Kaynaklar	296

Bölüm 10
SÛRE VE DUA ÖĞRETİMİ / Tuncay Karateke

297

10.1. Sûre ve Duaların Lafzının Öğretimi	298
10.2. Sûre ve Duaların Anlamının Öğretimi	305
Yararlanılan Kaynaklar	320

Bölüm 11
DİN EĞİTİMİNDE KAVRAM ÖĞRETİMİ /
Osman Taşkın

323

11.1. Kavram Öğretimine Teorik Bir Bakış	324
11.1.1. Kavram Öğretiminde Yöntem ve Teknikler	326
11.1.2. Kavram Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyalleri	229

11.2. Din Eğitiminde Kavram Öğretimi	236
11.3. Din Eğitiminde Kavram Öğretiminde Rehber İlkeler	339
Yararlanılan Kaynaklar	348

Bölüm 12
DEĞERLER ÖĞRETİMİ / Davut Işıkdoğan

351

12.1. Okulda Değerler Eğitimi	352
12.2. Değer Öğretimi Yaklaşımları Nelerdir?	355
12.2.1. Değer Aktarma Yaklaşımı	256
12.2.2. Değer Açıklama Yaklaşımı	258
12.2.3. Değer Analizi Yaklaşımı	259
12.2.4. Değer Geliştirme Yaklaşımı	260
12.2.5. Değer İletişimi Yaklaşımı	361
12.3. Değerler Öğretimi Yaklaşımları ve Din Eğitimi	362
12.4. Emanet ve Güven Kavramlarının Öğretime Konu Edilmesi ile İlgili Örnek Ders İşlenişleri	364
Yararlanılan Kaynaklar	371

Bölüm 13
AYET VE HADİSLERLE ÇALIŞMA ÖĞRETİMİ - Halit Ev

373

13.1. Ayet ve Hadisleri Konularla İlişkilendirmede Başvurulabilecek Bazı Temel Kaynaklar	375
13.2. Derslerde Kullanılacak Ayet ve Hadislerin Seçim Kriterleri	378
13.3. Ayet ve Hadisleri Açıklayıp Yorumlamada Bazı Bakış Açıları	379
13.3.1. Dersin Genel Amaçları	379
13.3.2. Dinin Genel Amaçları (Temel İnsan Hakları)	381
13.3.2.1. Nefsin Korunması (Yaşama Hakkının Kutsallığı)	384
13.3.2.2. Aklın Korunması (Eğitim Hakkı)	386
13.3.2.3. Dinin Korunması (Din ve Vicdan Hürriyeti)	387
13.3.2.4. Malın Korunması (Mülkiyet Hakkı)	388
13.3.2.5. Neslin Korunması (Aile Kurma)	389
13.3.3. İnsan Psikolojisi	390
13.3.4. Sebep-Sonuç İlişkisi	392
13.3.5. Dünya Görüşü	394
13.4. Derslerde Ayet ve Hadislerle Yapılabilecek Etkinlikler	397
13.4.1. Kavramların Açıklanması	397
13.4.2. Anahtar Kavramların Belirlenmesi	398
13.4.3. Kavram Haritaları Oluşturma	398

13.4.4. Konuyla İlgili Ayet/Hadisın Belirlenmesi	399
13.4.5. Konuyu Kur'an Kıssasıyla İşleme	399
13.4.6. Metin Analiz Çalışması	400
13.4.7. İlkeleri/Bakış Açısını/Değerleri Bulma/Görüş Alma	400
13.5. Örnek Çalışma	401
Yararlanılan Kaynaklar	404

Bölüm 14
HİKÂYE, KISSA, ŞİİRLER İLE DİN ÖĞRETİMİ / Fatih Kaya **407**

14.1. Hikâye	406
14.2. Kıssa	408
14.3. Şiir	411
14.4. Din ve Ahlak Öğretiminde Kullanılabilecek Hikâyelerde Bulunması Gereken Özellikler	412
14.5. Din ve Ahlak Öğretiminde Kullanılabilecek Hikâyelerin Faydaları	419
Yararlanılan Kaynaklar	433

Bölüm -1-

DİN ÖĞRETİMİ PROGRAMLARI

İnsan yetiştirme insanlığın ortak amaçlarından biridir. Bu amaca ulaşma çabası eğitim olgusunu beraberinde getirir. Eğitim olgusu zaman ve mekân faktörünün değerlerine göre şekillenerek devam eder. Başka bir ifade ile eğitim sürecini zamanın ve mekânın paradigmaları inşa eder. Bu duruma toplumsal değerler, devlet politikası, bilimsel gelişmeler, ülkenin kalkınma ihtiyaçları, toplumsal beklentiler eklenince sürekli değişkenliğin kaçınılmaz olduğu dikkat çeker. Nitekim gelişme sürecinin doğası değişimi öne çıkarır. Ancak değişim ve gelişim sosyal gerçeklikleri göz ardı edemez. Çünkü sosyal gerçekliklerin göz ardı edilmesi Ertürk'ün dile getirdiği; eğitime yeni biçimleri zorla giydirme ya da eski muhtevayı hatırı sayılır derece yüceltme yolunu kaçınılmaz hale getirebilir.¹

Sosyal gerçeklikler söz konusu olunca din olgusunun eğitimi meselesi de gündeme gelir. Bu mesele; insanı ne yönden nasıl geliştirelim, yetiştireceğimiz insan profilinde dinin rolü nedir, bireyin din ile ilgili hangi becerileri geliştirilmelidir gibi sorular üzerinde düşünmeye sevk eder. Bu sorular hem düşünceler arasında ayrılıkları hem çağdaş uygarlıklar ile ilgili arayışları hem de din ile ilgili davranışların birçok bileşenden meydana geldiği gerçekliğini beraberinde getirir. Genel anlamda gelecek nesli hangi yönden geliştirelim sorusu etrafında şekillenen görüş ayrılıkları sosyal gerçeklikleri okuma, bilimsel verileri kavrama ve din eğitimi felsefesini şekillendirme açısından önemli roller üstlenebilir. Aynı zamanda bu fikir ayrılıkları uygarlık arayışları olarak da değerlendirilebilir. Buna bağlı olarak nasıl bir insan yetiştirelim sorusunun çerçevesi çizilir ve din eğitimi programının temeli atılır.

Din eğitimi kavramı geniş anlamda yaşantı yoluyla din ile ilgili davranış değişikliği süreci olarak ifade edilir. -Burada “davranış”

---

¹ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Edge Akademi, 2013).

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi Model-Strateji-Yötem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2019.
- Altaş, Nurullah. *İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2001.
- Altaş, Nurullah. “Ortaöğretimde Din Eğitimi”. *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Ayas, Mehmet. “Kavram Karikatürlerinin Din Öğretiminde Kullanılması”. *Dergiabant* 6/12 (30 Aralık 2018), 522-539.
- Aydın, Mehmet Ş. *Açık Toplumda Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Aydın, Mehmet Z. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Aydın, Mehmet Z. “Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi”. *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 233-265. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Aydın, Muhammet Ş. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018.
- Aydın, Muhammet Ş. - Osmanoğlu, Cemil. *Kültürlerarası Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Yeni Çizgi Yayınları, 1995.
- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi*. Ankara: Gün Yayıncılık, 1995.
- Bozan, İrfan. *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri, Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: TESEV, 2007.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2014. <https://www.pegem.net/kitabevi/4276-Egitimde-Bilimsel-Arastirma-Yontemleri-kitabi.aspx>
- Demeuse, Marc - Strauven, Christine. *Eğitimde Program Geliştirme*. çev. Yusuf Budak. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi, 2015.

- Demirel, Özcan. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: USEM Yayınları, 1997.
- Deryakulu, Deniz. “Yapıcı Öğrenme”. *Sınıfta Demokrasi*. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, 2000.
- Diler, Ramazan. *Gazetelerde Din Dersi Tartışmaları*. Ankara: İlahiyat, 2020.
- Diler, Ramazan - Sevim, Özge MAVİŞ. “Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Anlamlı Öğrenme Etkinlikleri”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (30 Aralık 2019), 927-959.
- Doğan, Recai - Altaş, Nurullah. “Din Öğretiminde Yeni Yöntem Tartışmalarında Kuramdan Uygulamaya: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları (Ankara Modeli)”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/5 (2004), 41-57.
- Doğanay, Ahmet - Sarı, Mediha. “Öğretim Amaçlarının Belirlenmesi, İfade Edilmesi ve Uygun İçeriğin Seçimi”. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Ahmet Doğanay. 37-80. Ankara: Pegem Akademi, 2007.
- Erden, Münire. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 7. Basım, 2012.
- Ersanlı, Kurtman - Şanlı, Esat. “Sürüklendiğimiz Varoluşsal Boşluk ve Değerler”. *Eğitimde Gelecek Arayışları Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi*. 1/59-78. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi, 6. Basım, 2013.
- Ev, Hacer Âşık. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Öğretmeninin Nitelik ve Mesleki Yeterlilikleri”. *İlköğretim Online* 10/2 (2011), 523-538.
- Ev, Halit. *Din Kültürü Ahlak Bilgisi Derslerinde Probleme Dayalı Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları, 2012.
- Ev, Halit. “Yapılandırmacılık: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi İçin Tehdit Mi Yoksa Fırsat Mı?” *Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi*. ed. Recep Kaymakcan vd. 203-216. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011.

- Furat, Ayşe Zişan. “Din Okuryazarlığı: Din Eğitimi Felsefesi Açısından Temel Bir Kavram”. *Marife*, 9-24.
- Kaymakcan, Recep vd. *Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2013.
- Kaymakcan, Recep - Aşlamacı, İbrahim. “İmam Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/22 (2011), 71-101.
- Kızılabdullah, Yıldız - Yürük, Tuğrul. “Din Eğitimi Modelleri Çerçevesinde Türkiye’deki Din Eğitimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Dini Araştırmalar* 11/32 (2008), 107-130.
- Köylü, Mustafa. “Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç”. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. 287-311. İstanbul: DEM Yayınları, 2006.
- Okumuşlar, Muhiddin. *Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi*. Konya: Yediveren Kitap, 2014.
- Ornstein, Allan C. - Hunkins, Francis P. *Eğitim Programı Temeller, İlkeler ve Sorunlar*. çev. Asım Arı. Konya: Eğitim Yayınevi, 2015.
- Öcal, Mustafa. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Öcal, Mustafa. “Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-1923)”. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*. ed. Recep Kaymakcan vd. 65-104. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.
- Schunk, Dale H. *Öğrenme Teorileri*. çev. Muzaffer Şahin. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Sönmez, Veysel - Alacapınar, F. Gülderen. *Örnekleriyle Eğitimde Program Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegema Yayınları, 2011.
- Tosun, Cemal - Doğan, Recai. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları*. Ankara: Pegema Yayınları, 2005.
- Variş, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Alkım Yayıncılık, 1997.
- Yıldız, İlhan. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?” *TUBAV Bilim Dergisi* 2/2 (2009), 243-256.

- Yılmaz, Macit. "Genel Eğitimde Din Eğitimi ve Öğretimi". *Din Eğitimi*. ed. İbrahim Turan - Bayramali Nazıroğlu. 107-123. Ankara: BİLAY, 2020.
- Yürük, Tuğrul. "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Din Dersleri". *Din Eğitimi El Kitabı*. 105-137. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Zengin, Mahmut. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011.
- Zengin, Mahmut. "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 113-137. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.345284>
- Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4-8. Sınıf)*. Ankara: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (9-12. Sınıf)*. Ankara: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Temel Dinî Bilgiler (İslam 1-2) Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi (5-8.Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.
- Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi (9-12.Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.
- Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam 1-2) Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*. Ankara: Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2015.

Bölüm -2-

DİN EĞİTİMİNDE PLANLAMA

İnsanlık, tarih boyunca kendini geliştirmek için hemen her konuda daha iyisini, mükemmelini, faydalısını ve doğrusunu aramıştır. Bu uğurda kendisini eğitmek için sürekli daha nitelikli ve işlevsel bir eğitime ulaşma peşinde olmuştur. Bu arayış günümüz eğitim sistemleri için de devam etmektedir. İnsanlık medeniyetine bir bütün olarak bakıldığında doğudan batıya, geçmişten günümüze eğitim hususunda yapılan çalışmalar, ortaya konan kuramlar, kurallar, ilkeler ve yöntemler gibi birçok konunun birbirini tamamlayacak şekilde oluşturulduğu ve belirli bir düzeye eriştiği görülebilir. Ancak insanlığın bu arayışı devam etmektedir. Bu zorunlu arayışta pek çok teori üretilmesine ve doğruya çok yakın sonuçlar elde edilmesine rağmen, uygulamalarda yine de sorunlar ortaya çıkmış, arzu edilen seviyeye ve hedefe ulaşılamamıştır. Tıpkı genel eğitimde olduğu gibi din eğitimi konusunda da istenen hedeflere tam olarak varılamamıştır. Bu nedenle din eğitimi alanı da kendi içinde farklı araştırmalarla ve araştırma neticesinde elde edilen iyileştirmelerle tarihi serencamını devam ettirmektedir.

Toplumlar var olmak ve gelecekte de varlığını devam ettirebilmek için oluşturdukları sistemleri, en genel anlamda kurduğu üst yapı olan devlet eliyle ve ona bağlı kurumları vasıtasıyla uygulamak ister. Türkiye’de de eğitim sisteminin en üst noktada kurgulayıcısı ve uygulayıcısı Millî Eğitim Bakanlığı’dır. Millî Eğitim Bakanlığı, belirli bir misyon ve vizyon doğrultusunda ortaya konan öğretim programlarını, okulöncesinden başlayarak yüksek öğretime varıncaya kadar devlet okulları veya özel kurumlar aracılığıyla yürütür. Bu kapsamda bir eğitimin temel gereksinimleri olan müfredat, öğrenci-veli, öğretim materyalleri-fiziki şartlar, psikolojik faktörler, mekân-öğretim ortamları gibi dinamikler üzerinde birbirinden farklı çalışmalar yapılır ve bunlar hep iyileştirilerek geliştirilir. Bütün bunlarla birlikte eğitimde öğretmenin rolü ve önemi, kaliteli bir

Yararlanılan Kaynaklar

- Akpınar, Burhan, Özer, Bayram, “Genel Ortaöğretimde Yapılan Öğretim Planlarının Okul Müdürü ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 10, 2008.
- Aydın, Mehmet Zeki, “İmam Hatip Lisesi Arapça Derslerinin Planlanması”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 2, 2003.
- Bilen, Mürüvvet, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Ankara: 4. Bsk., Aydan Web Tesisleri, 1996.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara: Gün Yayınları, 2007.
- Bilgin, Beyza, Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Akid Yayıncılık, 1991.
- Binbaşoğlu, Cavit, *Genel Öğretim Bilgisi*, Ankara: 5. Bsk., Binbaşoğlu Yayınevi, 1988.
- Coşkun, Yelkin Diker, “Eğitim İzleme Raporu, 2016-2017”, <https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/OgretimProgramlariArkaPlanRaporu.pdf> (Erişim: 30.05.2021).
- Demirel, Özcan, *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: 29. Bsk., Pegem Yayınları, 2020.
- Demirel, Özcan, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğretme Sanatı*, Ankara: 6. Bsk., Pegem Yayınları, 2003.
- Doğan, Hıfzı, “Program Geliştirmede Sistem Yaklaşımı”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, 2019.
- Doğan, Recai, Tosun, Cemal, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Ankara: 2. Bsk., Pegem Yayıncılık, 2003.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: 2. Bsk., Cihan Matbaası, 1975.
- Göküş, Şeref, “Din Öğretiminde Gezi-Gözlem Yöntemi ve Bir Uygulama Örneği”, *TYB Akademi, Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28, 2020.

- Karakuş, Ufuk, “Deney Yöntemi ve Coğrafya Öğretiminde Kullanılması”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KE-FAD)*, C.8, S.1, 2007.
- Kayadibi, Fahri, “Eğitim Kalitesine Etki Eden Faktörler ve Kaliteli Eğitimin Üretime Katkısı” *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, 2012.
- Kızılabdullah, Yıldız, “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege, Ankara: 2. Bsk., Grafiker Yayınları, 2015.
- Kızılabdullah, Yıldız, “*Din Öğretiminde Planlama ve Değerlendirme*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara: 2004.
- Koç, Gürcü, “Öğretimin Planlanması ve Uygulanması”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ed. Ahmet Doğanay, Ankara: 11. Bsk., Pegem Yayınları, 2017.
- Koçak, Şemseddin, “Planlı Öğretimde Günlük Plan Uygulamaları -Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Örneği-”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.2, 2003.
- Korkmaz, İsa, “*Eğitim Programı: Tasarımı ve Geliştirilmesi*”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ed. Ahmet Doğanay, Ankara: 11. Bsk., Pegem Yayınları, 2017.
- Küçükahmet, Leyla, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: 12. Bsk., Nobel Yayıncılık, 2001.
- Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara: 2. Bsk., Kozan Ofset, 1991.
- “Öğretim Yöntem ve Teknikleri”, <https://tesakademi.net/wp-content/uploads/2018/11/4-%C3%96%C4%99ERET%C4%B0M-Y%C3%96NTEM-VE-TEKN%C4%B0KLER%C4%B0.pdf> (Erişim: 20.06.2021).
- Şimşek, Hüseyin, *Eğitimde program Geliştirme ve Öğretim*, Şanlıurfa: Elif Matbaası, 2009.
- Taşdemir, Mehmet, “Sınıf Öğretmenlerinin Planlama Yeterliklerini Algılama Düzeyleri”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.4, S.3, 2006.

- Terzi, Çetin, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, , Ed: Nejdet Karadağ, İlker Usta, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3210 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2082, 2019.
- Tosun, Cemal, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Yöntemler”, *Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Ed: Cemal Tosun, Ankara: Pegem A Akademi, 2016.
- Yılmaz, Bünyamin, “*Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Dersinde Uygulanan Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının, Öğrencilerin Başarı ve Tutumlarına Etkisi*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: 2007.
- Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Özel Eğitimde Fen ve Doğa Etkinlikleri*, 21, http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C3%96zel%20E%C4%9Fitimde%20Fen%20ve%20Do%C4%9Fa%20Etkinlikleri.pdf (Erişim: 20.06.2021.)
- <http://dkabogretmeni.com/anasayfa/ders-planlari/> (Erişim: 15.06.2021).
- <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/284.pdf> (Erişim: 10.06.2021).
- <http://www.agurbetoglu.com/files/11.%20E%C4%9Fitim-%C3%96%C4%9Fretimde%20Planlama.pdf> (Erişim: 17.06.2021).
- https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/31105532_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019-2023_Stratejik_PlanY__31.12.pdf (Erişim: 03.06.2021).
- <https://www.maarifmevzuati.com/question/ogretmen-kilavuz-kitabi-gunluk-plan/> (Erişim: 15.06.2021).
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim: 06.06.2021).

Bölüm

-3-

ÖĞRENME-ÖĞRETME MODELLERİ

Öğrenme-öğretme modelleri, öğrenmeyi en etkili ve verimli olarak gerçekleştirebilmek için öğrenme düzeyini etkileyen önemli değişkenleri ve bunlar arasındaki ilişkileri açıklamaktadır. Öğrenme-öğretme modelleri incelendiğinde, modellerin ana değişkenlerinin birbirine benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Bu temel değişkenler: öğrencinin öğrenme birimine giriş nitelikleri; öğrenme-öğretme süreci özellikleri ve öğrenme ürünleridir.

Öğrenme-öğretme modelleri, eğitim bilimcilerinin öğrenme-öğretme konusunda farklı bakış açısı temelinde geliştirdikleri öğrenme süreçlerini etkileyen faktör ve dinamiklerin bütünüdür. Nitekim, eğitim bilimlerinde oluşan farklı öğrenme-öğretme yaklaşımları ve modelleri eğitim bilimcilerinin “öğrenmenin nasıl gerçekleştiği, öğrenmeyi etkileyen faktörlerin neler olduğu, en verimli ve kalıcı öğrenme ortamının nasıl olması gerektiği” gibi sorulara verilen farklı cevaplar doğrultusunda geliştirilmiştir. Her öğrenme-öğretme modelinin öğrenme üzerinde odaklandığı nokta farklıdır. Bu modellerden bazıları bireysel öğretim modelleri, bazıları ise grupla öğretim modelleridir.

Bu bölümde Grupla Öğretim Modeli olarak, Carroll’un Okulda Öğrenme Modeli ile Bloom’un Tam Öğrenme Modeli, Bireysel Öğretim Modellerinden ise Programlı Öğretim ve Bilgisayar Destekli Öğretim açıklanmıştır. Bölüm sonunda yer alan örnek ders işlenişi de DKAB öğretmen adaylarına bu modelleri öğrenme ortamının ihtiyaçları doğrultusunda nasıl kullanıp, organize edebileceği konusunda örnek olma niteliğindedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Arslan, Mehmet ve diğeri. Ed. M. Arslan, Öğretim İlke ve Yöntemleri, 6. Baskı. Ankara: Anı Yayınevi, 2014.
- Bloom, Benjamin. İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme, Çev: Durmuş Ali Özçevik, 2. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları, 2012.
- Engin, Ali Osman - Tösten, Rasim - Kaya, M. Dursun. “Bilgisayar Destekli Eğitim”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/5 (Haziran 2010): 69- 80.
- Kıyıcı, Gülbin. “Aktif Öğrenme ve Bilgisayar Destekli Öğretim”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 0/8 (Haziran 2015): 28-32.
- Selçuk, Ziya. Eğitim Psikolojisi, 20. Basım, Ankara: Nobel Yayınevi, 2012.
- Senemoğlu, Nuray. Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Kuramdan Uygulamaya. 27. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık, 2020.
- Yalın, Halil İbrahim. Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. 27. Basım. Ankara: Nobel Yayınevi, 2014.
- Yeşilyurt, Etem. “Tam Öğrenme Yaklaşımı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9/2 (Haziran 2020): 1548-1580.
- www.nuraysenemoglu.com, “Tam Öğrenme Modeli Yararları ve Sınırlılıkları”,Erişim Tarihi: 13.06.2021

Bölüm

-4-

ÖĞRETME STRATEJİLERİ

Öğretim sayesinde gerçekleşecek olan duygu, düşünce ve davranış değişikliği için öğretmenin hazırlık aşamasında yapması gereken ilk iş yöntemlerden ve stratejilerden haberdar olması ve öğretim durumunu planlamasıdır. Öğrenme ve öğretme stratejileri arasında en çok kullanılan ve bilinen stratejiler sunuş yolu, buluş yolu ve araştırma inceleme yoluyla öğretim stratejisidir. Öğretim stratejisi kavramı öncelikle dersin hedefine ulaşmasını sağlayan oldukça genel bir yaklaşım iken, daha sonraları strateji kavramı uzun vadeli hedeflerimizin nasıl gerçekleşeceğini açıklamak için kullanılmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerin ihtiyaçlarını dikkate alarak derslerinde farklı stratejileri kullanacaklardır. Duruma ve koşullara göre seçilecek olan stratejiler öğrencinin daha kolay öğrenmesine olanak sağlayacaktır. Öğretmen konuyu belirleyip uygun stratejiyi seçtikten sonra materyal ve araç-gereç seçimi de buna uygun olarak gelişecektir.

Günümüz bilgi toplumunda öğrenciler kimi zaman küçük gruplarla, kimi zamanda bireysel olarak, kendi ilgi alanlarına ve kendi öğrenme stillerine uygun öğrenme ortamlarında kendilerini bulmak istemektedirler. Ayrıca öğrenciler kendilerini ifade edebildikleri, yaratıcı düşünme yapabildikleri eğitim ortamlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Öğretmenin seçeceği en uygun öğretim stratejisi de öğrenme ortamını oluşturmaya destek sağlayacaktır.

Ayrıca eğitimde iyi düşünülmüş bir strateji öğrenme ortamına zenginlik katacaktır. İyi bir öğretmen birden çok öğretim stratejisi bilgisine sahip olan ve bunları yerli yerinde kullanabilir. Hatta son dönemlerde yapılan araştırmalar öğretmenlerin bir ders için aynı anda birden fazla stratejiyi kullanılmasını tavsiye etmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Açıköz Ün, Kamile. *Aktif öğrenme*. İzmir: Biliş Yayınları, 2007.
- Akbaba, Sadettin. *Öğrenme Psikolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, 1995.
- Akpınar, Ercan. *Buluş Stratejisiyle Enerji İlişkisi Fen Öğretimi: Canlılar için Madde ve Enerji Ünitesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2003.
- Ausubel, David Paul “The Use of Advanced Organizers in the Learning and Retention of Meaningful Verbal Material”. *Journal Of Education Psychology*, vol 51 (1960), p 267.
- Bruner, Jerome Seymour. (1968). *Bir Öğretim Kuramına Doğru*, (çev: Fatma Varış ve Tanju Gürkan 1991). Ankara Üniversitesi Basımevi, ISBN 975-95594-1-2, Ankara.
- Demirel, Özcan. *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 1999.
- Doğanay, Ahmet. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Pegem, 2017.
- Dumon, Alain. “Quelles méthodes pour l’enseignement experimental de la chimie (1 er cycle universitaire)”. *In: Revue française de pédagogie*. Volume 84, 1988. s 29-38.
- Fer, Seval. *Öğretim tasarımı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Fidan, Nurettin. *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Güneş, Firdevs. *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Öğretim stratejileri. Ed: F. Güneş. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Hammer, David. “Discovery Learning and Discovery Teaching”. *Department of Education, Tufts University*. Vol. 15 (4), 1997, 485-529.
- Jacobsen, David-Eggen Paul and Kauchak Donald. *Methods for Teaching a Skill Approach (2nd. Ed.)* Columbus, Toronto, London, Sydney: Charles E. Merrill Pub. Co., A. Bell and Howell Co.,1985.
- Kaya, İbrahim-Erdik, Cengiz. “Öğretmenlerin Kullandıkları Öğretim Stratejilerine Göre Sahip Oldukları Liderlik Türleri”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 2014, 185-209.

- Legge, Karen-Harari, Philippe. *Psychology and Education*. Heinemann, 2000.
- Özmen, Haluk. “Buluş Yoluyla Öğrenme ve Anlamlı Öğrenme Yaklaşımlarının Matematik Derslerinde Uygulaması: İki Terimin Toplamının Karesi” Konusu Üzerine İki Ders Planı”, *İlköğretim Online Dergi*. Vol: 3 Sayı: 1, 2004.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Spot Matbaacılık, 2001.
- Sönmez, Veysel. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017, s 114.
- Sünbül, Ali Murat. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Konya: Çizgi Yayınları, 2007, s108.
- TDK. *Strateji*. www.tdk.gov.tr. Erişim Tarihi: 12.02.2021. <https://www.tdk.gov.tr/?s=strateji>
- Tok, Şükran. “Öğretme- Öğrenme Strateji ve Modelleri”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ed. Ahmet Doğanay. Ankara: PEGEM, 2017, s141-171.
- Ülgen, Gülten. *Eğitim Psikolojisi Birey ve Öğrenme*. Ankara: Bilim Yayınları, 1997.
- Ünlü, Mehmet. *Coğrafya Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları, 2014.

Bölüm

-5-

ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ I

Daha önceki bölümlerde “Eğitim” kavramını, ‘bireylerde, kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı yönde ve istendik davranış değişikliğini meydana getirme denemeleri süreci’ olarak tanımlandığını hatırlarsak, tanım içinde geçen ‘kasıtlılık’, ‘istendik davranış’, ‘değişiklik meydana getirme’ kavram ve ifadelerinin bize, eğitimin tesadüflere bırakılmadığı, belirli eğitim-öğretim yaklaşımları çerçevesinde, belirli ilke, yöntem ve teknikler kullanılarak yapıldığını gösterdiğini rahatlıkla fark edebiliriz. Eğitimin, dolayısıyla öğretim ve öğrenmenin etkili ve kalıcı olması söz konusu ilkelere uyulmasına ve uygun yöntemlerin doğru bir şekilde uygulanmasına bağlıdır.

Genel anlamda ‘yöntem’ kavramının, “Bir sorunu çözmek, bir deneyi sonuçlandırmak, bir konuyu öğrenmek ya da öğretmek gibi amaçlara ulaşmak için bilinçli olarak seçilen ve izlenen düzenli yol”¹, “hedefe ulaşmak için önceden belirlenmiş ya da izlenecek en kısa yol”² gibi tanımları öne çıkmaktadır. Öğretim söz konusu olduğunda, hedeflenen kazanımlara bizleri ulaştıracak her türlü yolu öğretim yöntemi olarak değerlendirebiliriz. Geleneksel eğitim literatüründe ‘hususî tedris usulleri’ olarak anılan “derslerin her birine özgü yöntem ve teknikleri”³ni içeren özel öğretim yöntemleri, din öğretimi özelinde derslerin nasıl yapılması gerektiği konusunda spesifik bir araştırma ve uygulama alanı olmuştur. Genel öğretim yöntem ve teknikleri din öğretiminde de kullanılan

¹ A. Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981), 166.

² Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara Pegem Akademi Yayıncılık, 2016), 77.

³ Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), 1584.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayım, 2. Basım, 2010.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayım, 3. Basım, 2007.
- Aykaç, Necdet. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2018.
- Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.
- Büyükkaragöz, Savaş - Çivi, Cuma. *Genel Öğretim Metotları*. Konya: Atlas Kitabevi, 3. Basım, 1994.
- Demirel, Özcan. *Eğitim Sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi, 8. Basım, 2020.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara Pegem Akademi Yayıncılık, 22. Basım, 2016. <https://doi.org/10.14527/9789756802069>
- Dirik, Mehmet Zahit. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Gökalp, Murat. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2019.
- Gözütok, F.Dilek. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Pegem Akademi, 6. Basım, 2020.
- Köksal, Onur - Atalay, Bünyamin. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi, 3. Baskı., 2015.
- MEB. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)”, 2018.
- Oğuzkan, A.Ferhan. *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981.
- Sönmez, Veysel. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 10. Basım, 2019.
- Sünbül, Ali Murat. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi, 2011.
- Taşpınar, Mehmet. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 11. Basım, 2020.
- Yıldızlar, Mehmet. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 7. Basım, 2019.

Bölüm

-6-

ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ I

6.1. Örnek Olay Yöntemi

Günümüz eğitim sistemlerinde, öğrencilerde bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde inisiyatif alabilme yetisinin kazandırılması, önemsenen konulardandır.¹ Eğitim, farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması ile bireyin problem çözüme ve bu süreçte inisiyatif alma becerilerini geliştirir. Bu yöntemlerden biri de örnek olay yöntemidir. Öğrenme araçlarından biri olan örnek olay yöntemi, gerçek yaşamdaki olayların ve problemlerin çözümünde öğrencilerin deneyim ve beceri kazanmalarını sağlayan en etkili yollardan biridir. Örnek olay yöntemi bazı kaynaklarda örnek olay inceleme, örnek problem çözüme, örnek olay gibi isimlerle de anılmaktadır.²

Örnek olay yöntemi; yaşam sürecinde bireyin karşılaşacağı bireysel ve toplumsal bir sorunu sınıf ortamına taşıyarak, öğrencilerin bu soruna çözüm önerileri getirebilmeleri ve ürettikleri çözümleri gerçek hayatta karşılaştığı problemlere de transfer edebilmelerini sağlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde bir olay, yazılı, sözlü veya görsel olarak öğrencilere sunularak konu hakkında öğrencilerin tartışıp çözüm ve önerilerini ortaya koymaları istenir.³ Örnek olay yönteminde, gerçek hayat problemlerinin sınıfa getirilmesi, sınıfta farklı çözüm önerilerinin ortaya

¹ Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, (Ankara: Pegem Akademi, 2007), 152-153.

² Mürüvvet Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2006), 165.

³ Mehmet Zeki Aydın, *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2008), 85; Muhsin Hesapçıoğlu, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, (Ankara: Beta Yayıncılık, 1994), 222.

Yararlanılan Kaynaklar

- Adıgüzel, Ömer. *Eğitimde Yaratıcı Drama*. Ankara: Pegem Akademi, 2013.
- Adıgüzel, Ömer. *Eğitimde Yaratıcı Drama*. Ankara: Pegem Akademi, 2015
- Akandere, Mehibe. *Eğitici Okul Oyunları*. Ankara: Nobel Yay., 2013.
- Albayrak, Hamza. "Astronomi Konularında İstasyon Tekniğinin Öğrencilerin Akademik Başarısına ve Astronomiye Karşı Tutumuna Etkisi. Erzincan: Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamız Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Arslan., Ümit. *Dramada Teknikler*. ed.:T.Erdoğan, Okulöncesinden İlköğretime Kuramdan Uygulamaya Drama. Ankara: Eğiten Kitap, 2016.
- Ay, Tuğba Selanik. "Öğretim Yöntemleri". Öğretim İlke ve Yöntemleri, edt: Sibel Dal, Mücahit Köse, Ankara. Anı Yayınları, 2017.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2018.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- Aykaç, Necdet ve Aydın, Hasan. *Öğrenme- Öğretme Sürecinde Planlama ve Uygulama*. Ankara: Naturel Yayıncılık, 2006.
- Aykaç, Necdet. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Başaran, İbrahim Etmen, *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Gül Yayınevi, 1996.
- Bağışlar, Yüksel. *İlköğretim Okullarında OGM Uygulamalarına İlişkin; Yönetici, Öğretmen Ve Öğrencilerin Değerlendirme Farklılıkları*. Ankara: Atılım Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Bekereci, Üzeyir. *Balık Kılıçığı Tekniğinin, Ortaokul 6. Sınıf Fen Bilimleri Dersindeki Vücudumuzda Sistemler Ünitesinde Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisinin İncelenmesi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Ens., 2016.
- Benek, İbrahim. *İstasyonlarda Öğrenme Tekniğinin İlköğretim 7.Sınıf Öğrencilerinin Fen Ve Teknoloji Dersindeki Başarılarına Etkisi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

- Benek, İbrahim, Serhat Kocakaya, "İstasyonlarda Öğrenme Tekniğine Yönelik Öğrenci Görüşleri", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching* 1/3(2012):8-18.
- Bilen, Mürüvvet. *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2006.
- Caner, Onay. *İlköğretim Okulları İçin 100 Eğitsel Oyun*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2007.
- Çiftçi, Sabahattin. "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Proje Tabanlı Öğrenme". ed.: Turan, Refik ve diğerleri, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar I*. 165-188. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2009.
- Çoban, Bila ve Nacar, Eyüp. *Ortaokullarda Eğitsel Oyunlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.
- Demir, Mehmet Raci, *İstasyonlarda Öğrenme Modelinin Hayat Bilgisi Dersindeki Üst Düzey Beceri Erişimine Etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamız Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Demirel, Özcan. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme – Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003.
- Demirel, Özcan. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Akademi, 2007.
- Demirörs, Fulya, *Lise I. Sınıf Öğrencileri İçin Ohm Yasası Konusunda Öğrenme İstasyonlarının Geliştirilmesi Ve Uygulanması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamız Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Erdağı, Serap, *İstasyon Tekniğinin Fen Ve Teknoloji Dersinin Akademik Başarısına Etkisi*. Kars: Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamız Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Erdem, Mukaddes ve Akkoyunlu, Buket. "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Beşinci Sınıf Öğrencileriyle Yürütülen Ekiple Proje Tabanlı Öğrenme Üzerine Bir Çalışma", *İlköğretim-Online E-Dergi* 1/1,(2002), 2-11, <https://www.ilkogretim-online.org/>
- Erduran, Nurdan ve Yılmaz, Mahmut. *Okul Öncesi Eğitimde Oyun*. Ankara: Eğiten Yayıncılık, 2015.

- Erginer, Ergin. *Öğretimde Planlama Uygulama ve Değerlendirme*. Ankara: Öğreti Yayınları, 2004.
- Gazâli, Ebû Hamid Muhammed el-Gazâli, *İhyau Ulumi'd-Din*, çev. Mehmet A. Müftüoğlu, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1992.
- Gözütok, Dilek. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara:Ekinoks Yay., 2007.
- Güngördü, Ersin. *Eğitim Fakülteleri İçin Coğrafya'da Öğretim Yöntemleri İlkeler Ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2002.
- Hesapçoğlu, Muhsin. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, İstanbul: Beta Yayınları, 1994.
- Kabapınar, Yücel ve Baysal, Z. Nuradan, “İlköğretimde Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimine Yaşamın Kendisini Taşımak: Gazete Haberinin Kullanıldığı Bir Öğretimin Tasarlanması Ve Değerlendirilmesi” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 10/39, 2004.
- Karatekin, Gökçeğöz Neriman. “Öğretim Yöntemleri”, edt.: Hatice Işılak ve Alparslan Durmuş. *Kara Tahtayı Aşmak*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004.
- Kavrakoğlu, İbrahim. *Kalite*. Kalder Yayınları, İstanbul 1996.
- Kaya, Mevlüt, 1996,“ Örnek Olay İncelemesi Yönteminin Ahlak Eğitiminde Kullanılması”, 19 Mayıs Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, 1996.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Alkım Yayınevi, 1996.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- MEB. *Meslekî Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi*, Büro Yönetimi ve Sekreterlik, Problem Çözme,Ankara, 2008.
- O'Toole, J. Drama as pedagogy. J. O'Toole, M. Stinson, & T. Moore (Ed.), *Drama and curriculum: A giant at the door* içinde (pp. 97-113). Dordrecht: Springer, 2009.
- Öcal, Mustafa. *Temel Eğitim ve Orta öğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara: TDV Yayınları. 1990.
- Önder, Alev, *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama Kurumsal Temellerle Uygulama Teknikleri ve Örnekleri*. Ankara:Nobel Yay., 2016.

- Önder, Alev. *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama: Kuramsal Temellerle Uygulama Teknikleri ve Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınlar, 2004.
- Özhan, Mevlüt. *Çocuk Oyunlarımız*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Yayınları, 1990.
- Saban, Ahmet. *Öğrenme Öğretme Süreci Yeni Teori ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.
- San, İnci. "Yaratıcı Dramanın Eğitsel Boyutları". ed.: H. Ömer Adıgüzel, *Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazıları*. Ankara: Naturel Yay., 2006.
- San, İnci. Eğitimde Yaratıcı Drama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23/2,1990.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim, Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem A., 2012.
- Sevim, Bahar. *Değerler Eğitiminde Oyun Örnekleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Sönmez, Veysel. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2001.
- Sürmeli, Hikmet, Yıldırım, Mehtap."Öğretim Teknikleri", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. edt. Sibel Dal, Mücahit Köse. Ankara: Anı Yay, 2017.
- Üstündağ, Tülay. *Yaratıcı Drama Öğretmenimin Günlüğü*. Ankara: PegemA, 2014.
- Vural, Birol. *Öğretim Faaliyetlerinde Yöntem-Teknik ve Etkinlikler*. İstanbul: Hayat Yayınları, 2004.
- Yavuz, Kudret Eren. *Yeniden Yapılanan Sınıflar İçin Aktif Öğrenme Yöntemleri*. Ankara: Ceceli, 2005.
- Yılmaz, Hasan ve Sünbül, Ali Murat. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Konya: Mikro Yayınları, 2000.
- Yorulmaz, Bilal. *Oynayalım Öğrenelim*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. Aİstanbul: Özgür Yayınları, 2016.
- Zengin, Halise Kader. *Eğitsel Oyunlar ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Kullanımı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2002.

Bölüm

-7-

İMAN ESASLARI ÖĞRETİMİ

Bireysel ve toplumsal yaşamımızda oldukça önemli ve etkin olan iman, Kur'an ve Sünnetin belirlemiş olduğu Allah'a ve diğer iman esaslarına gönülden ve tereddütsüz inanma durumunu ifade etmektedir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e (sav) kadar ilahi tebliğin değişmeyen unsuru iman esasları olmuştur. Yüce Allah pek çok ayette iman esaslarını bize bildirdiği gibi, Hz. Peygamber de bir sahâbî görünümüne bürünerek kendisine gelen Cebrail'in (as) "İman nedir?" sorusu üzerine "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de hayrı ve şerriyle kadere iman etmendir"¹ buyurarak söz konusu iman esaslarını özlü biçimde ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde ebedi kurtuluşun anahtarı olarak verilen bu iman esasları, İslam'ın temelidir. Aynı zamanda insanı dünya ve ahirette mutlu kılmada, onun güven içerisinde hayatını devam ettirmesinde de son derece önemli bir yere sahiptir.

Eğitim insanı bütün kabiliyetleriyle geliştirme ve onu toplumun bir üyesi yapma yolundaki amaçlı ve planlı etkilemelerdir. İnsanın dini kabiliyetleri din eğitimi ve öğretimi ile planlanabilir ve yürütülüp kontrol edilebilir. Ancak dini hayatın temelini imanın oluşturduğu ve iman edilen kavramların bazısının da mücerret kavramlar olduğu gerçeği göz önüne alındığında, iman esaslarını öğretmenin inceliklerini bilmek gerekecektir. Bu durum özellikle, somut düşünce evresinde olan ve henüz soyut kavramları algılayabilecek zihinsel olgunluğa ulaşmamış olan çocukların din eğitiminde önemli bir husustur. Buradan hareketle iman esaslarının öğretimi bireyin anlayış seviyesi/gelişim dönemleri dikkate alınarak, Kur'an ve Sünnete uygun olarak öğretilmesi gerekir. Zira insanlara akıllarının

---

¹ Buhârî, "Kitâbü'l-İman", 49.

Yararlanılan Kaynaklar

- Adam, Baki. "Tevrat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012, 41/40-45.
- Akın, Abdullah. *Din Öğretiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Anderson, Heidi Milia. "Dale's Cone of Experience". *Audiovisual Methods in Teaching*. New York: Dryden Press, 1969.
- Armaner, Neda. *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*. İstanbul: MEBY, 1967.
- Ay, Mehmet Emin. "Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi". *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi* İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.
- Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş Yayınları, 2002.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2018.
- Ayhan, Halis. *Din Eğitimi ve Öğretimi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1997.
- Bilgin, Beyza. "Çocuğun Manevi Eğitimi". *Din Öğretimi Dergisi* 6 (1986), 29-38.
- Bilgin, Beyza. "İnanç, İbadet ve Ahlak Öğretimi İlkokul Öğretmenleri İçin". *Din Öğretimi Dergisi* 15 (1988), 16-23.
- Bilgin, Beyza. "İslam Terbiyesinde Sevgi Prensibi ve Türkiye'deki Uygulama", *Din Öğretimi Dergisi* 17 (1988), 21-29.
- Birişik, Abdulhamit. "Kur'an". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, TDV Yayınları, 2002, 26/383-388.
- Boynukalın, Reva. "Performans Sanatçısı Olarak Arılar ve Enstalasyon Olarak Kovanlar". *Ulakbilge* 5/13 (2017), 1067-1089.
- Çabuk, Salih Kerem. *İlköğretim Öğrencilerinde Allah İnancı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Dam, Hasan. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ed, Mustafa Köylü. Ankara: Nobel Yayınları, 2017

- Diyanet İşleri Başkanlığı, Etkinliklerle Değerler Eğitimi I.* ed. Ercüment Erbay. Ankara: DİB Yayınları, 2018.
- el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ I.* Nşr. Ahmed el-Kalâş. Beyrut, 1985.
- Erikson, Erik H. *İnsanın 8 Evresi.* Çev. Gonca Akkaya. Ankara: Okuyan Us Yayınları, 2014.
- Frisch, K. V. *Arıların Hayatı.* Çev. Bedia Bozkurt. İstanbul: Üniversite Kitabevi, 1946.
- Güneş, Adem. *Din Öğretimi Materyalleri.* İstanbul: Dem Yayınları, 2019.
- Gürkan, Salime Leyla. "Zebur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* İstanbul, TDV Yayınları, 2013, 44/171-173.
- Gürses, İbrahim - Kılavuz, M. Âkif. "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (2011), 153-166.
- Harman, Ömer Faruk. "İncil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* İstanbul, TDV Yayınları, 2000, 22/270-276;
- İbn Manzur, Ebû'l Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l-Arab V.* Kahire: tsz..
- Kandemir, Mehmet Yaşar. *Dine Doğru.* İstanbul: Damla Yayınları, 2000.
- Kılavuz, Mehmet Akif. "Çocukluk Döneminde Dini Sorular". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 379-382.
- Köylü, Mustafa - Oruç, Cemil. *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi.* Ankara: Nobel, 2017), 37-70.
- Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2003), 393-394.
- Mehmedoğlu, Yurdağül. *Ahlaki ve Dini Gelişim Çocuğum Değerlerimizi Öğreniyor.* Ankara: Morpa Kültür Yayınları, 2005.
- Okumuşlar, Muhittin. "Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem Olarak Hikâye". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006), 237-238.
- Oruç, Cemil. "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi: Teorik Çerçeve, Yaklaşımlar ve Uygulama Örnekleri". *Yeni Türkiye Dergisi* 58 (2014), 628-635.

- Oyman, Nihat. *Din ve Ahlak Öğretiminde Yöntem ve Teknikler*. İstanbul: Cicinus Yayınlar, 2017.
- Pektaş, Pelin. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Çoklu Zeka Uygulamaları*. Ankara: Ceceli Yayınları, 2003.
- Piaget, Jean. *Çocukta Zihinsel Gelişim*. Çev. Hüseyin Portakal. İstanbul: Cem Yayınevi, 2000.
- Polat, Mizrap - Tekin, İshak. "Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 227-248.
- Salzmann, C. Goffhilm. *Yengeç Kitabı-Çocuğunuzu Fena Terbiye Ediyorsunuz*. Çev. Ali Seyyar. İstanbul: Sebil Yayınları, 1995.
- Selçuk, Ziya. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Solmaz, N. Mehmet - Çakan, İsmail Lütfi. *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Şentürk, Habil. *Eğitim Psikolojisi*. Isparta: Tuğra Yayınevi, 2007.
- Şimşek, Eyüp. "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 207-220.
- Tosun, Cemal vd., *Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ed. C. Tosun. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Vergote, Antoine. "Çocukta Din". Çev. Erdoğan Fırat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (1978), 315-316.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: TDV Yayınları, 1983.
- Yavuz, Kerim. *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*. Ankara: Çocuk Vakfı Yayınları, 1992.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kader". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, TDV Yayınları, 2001.
- Yavuzer, Haluk. *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. Ankara: Remzi Kitabevi, 2010.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı-Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2004.

Bölüm -8-

İBADET ÖĞRETİMİ

İslam dininde ibadetler dinin temel şartları olup imanın bir gereği olarak yerine getirilmesi gereken pratiklerdir. İbadetler ile genel anlamda; namaz, oruç, zekât, hac ve kurban gibi Allah'a karşı saygı ve boyun eğmeyi simgeleyen belirli iradi davranışlar kastedilmektedir. Bununla birlikte özel anlam olarak; kişinin Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yaptığı her davranış da ibadet olarak nitelendirilebilmektedir. Bu bağlamda ibadetin İslam dininde geniş bir kapsama tekabül ettiği söylenmelidir. İbadet konusuna din öğretimi branşları özelinde bakıldığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi, seçmeli dersler içerisinde özellikle Temel Dini Bilgiler dersi ve İmam Hatip Lisesi (İHL) programı kapsamında Temel Dini Bilgiler ve Fıkıh derslerinde ibadet konularının yer aldığı görülmektedir.

Bu bölümde ibadet konularının öğretimi dört başlık halinde ele alınacaktır. İlk bölümde ibadet öğretimi ele almadan önce bu kapsamdaki konuların doğasının ve muhteva özelliklerinin anlaşılmasına katkı sunması açısından teorik bir çerçeve sunulacaktır. Öğrenme-öğretme sürecinde tercih edilebilecek yöntem-tekniklere yön veren temel unsurlardan biri o dersin öğretim programı olduğundan ikinci bölümde din öğretimi branşlarının öğretim programlarında yer alan ibadet konuları incelenecektir. Üçüncü bölümde ibadet konularında başvurulabilecek uygun yöntem-tekniklere ve rehber ilkelere yer verilecek, son bölümde ise örnek bir ders işlenişi paylaşılacaktır.

8.1. İbadet Konusuna Teorik Bir Bakış

İslam literatüründe ibadetin genel ve özel olmak üzere iki anlam karşılığı bulunmaktadır. Özel anlamı ve fıkıh literatüründeki yaygın kullanımı ile ibadet; mükellefin Allah'a karşı saygı ve boyun eğmesini simgeleyen belirli iradi davranış biçimleridir. Bu anlamda İslam'ın temel

Yararlanılan Kaynaklar

- Altaş, Nurullah. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001.
- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi*. 6. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. 8. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2014.
- Certel, Hüseyin. “Dini Hayatta İbadetin Yeri ve Önemi”, *Dini Araştırmalar* 1/4 (Mayıs-Ağustos 1999), 209-222.
- Çamdibi, Mahmut. *Din Eğitimine Giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989.
- Dal, Sibel-Tatar, Nilgün. “Temel Kavramlar”. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Sibel Dal-Mücahit Köse, 1-44. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- Erdoğan, Mehmet. “Dinin Boyutları: İbadet ve Muamelat”. *Bütün Boyutlarıyla Din Sempozyumu Bildirileri (İstanbul-Türkiye, 30 Nisan 2016)*. ed. Murat Sülün, 133-156. İstanbul: Kur’an Çalışmaları Vakfı Yayınları, 2016.
- Gözütok, Şakir. “İbadet ve Eğitim İlişkisi”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 4 (2007), 189-197.
- Hayta, Akif. “Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 487-506.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset, 2011.
- Kaya, Mevlüt-Küçük, Nurettin. “İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2017), 17-44.
- Koca, Ferhat. “İbadet (İslam’da İbadet)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 2 Nisan 2021. [https:// islamansiklopedisi.org.tr/ibadet#3](https://islamansiklopedisi.org.tr/ibadet#3)
- Millî Eğitim Bakanlığı. “Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları”. Erişim 10 Nisan 2021. http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_03/08143622_AYHL_Meslek_Dersleri_Giris.pdf

- Millî Eğitim Bakanlığı. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)”. Erişim 5 Nisan 2021. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318>
- Onay, Ahmet. “Hac Yapan Kişilerin Hacdan Sonraki Dini Tutumları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 1-23.
- Pazarlı, Osman. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968.
- Sarice, Nuray. “Din Eğitimi Açısından Hac İbadeti”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2020), 497-522.
- Selanik Ay, Tuğba. “Öğretim Yöntemleri”. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Sibel Dal-Mücahit Köse, 239-260. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- Sürmeli, Hikmet-Yıldırım, Mehtap. “Öğretim Teknikleri”. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Sibel Dal-Mücahit Köse, 263-324. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- Şentürk, Habil. “İbadetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [DÜİFD]* 2 (1985), 223-230.
- Şentürk, Lütfi. “İslam’da İbadet Kavramı ve Namaz”, *Diyanet Dergisi* 33/3 (1997), 19-28.
- Şimşek, Eyüp. “İbadet Fenomenine Din Eğitimi Açısından Bir Yaklaşım”, *Oş Devlet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İlmi Dergisi* 5 (2004), 133-141.
- Yorulmaz, Bilal. “Siyer Dersinin Öğretimi”. *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*. ed. Emine Keskiner, 41-57. İstanbul: Yekder Yayınları, 2018.
- Yurt, Mehmet Emin. “Yaratılışın Gayesi Olarak İbadet (Zâriyât Elli Altıncı Ayetin Tefsiri Bağlamında)”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2018), 203-229.

Bölüm

-9-

AHLAK ÖĞRETİMİ

Ahlak, Arapça'daki hulk kelimesinden türetilmiş olup Türkçe'de kelime olarak huy, karakter, hal ve hareket gibi anlamlara gelmektedir.¹ Günümüze kadar ahlak kavramı birçok farklı açıdan ele alınmış ve doğal olarak bu kavramla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Ahlak kavramı, sadece tanım olarak değil kaynağı açısından seküler ya da dini olması; hedefi açısından bireysel ya da toplumsal olması ve süreçleri açısından bilişsel ve davranışsal olması gibi çok farklı boyutlardanda da ele alınmıştır.² Tanımlamak gerekirse, ahlak “çok yönlü bir anlam içermekle beraber, özelde insan davranışlarının ve insanlar arasındaki ilişkilerinin, genelde ise toplumun oluşturduğu birtakım kuralların iyi veya kötü olarak nitelendirilmesidir.”³

9.1. Ahlak Öğretiminin Önemi

Dini açıdan bakıldığında, ahlak İslam dininin üç temel esasından birini oluşturur. İslam dini ahlaki özelliklerin/niteliklerin kazanılmasını ve geliştirilmesini teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda ahlaki dinin bir parçası ve sosyal hayatta bir yansıması olarak görür. Bunun yanında, her toplumun kendi bekası, toplum içi huzur ve düzeni ahlaki kuralların toplumda hâkim olmasına ve yetişmiş ahlaki bireylerin çokluğuna

---

¹ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi’, *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (2011), 29–55.

² Mizrap Polat - İshak Tekin, ‘Ahlak Öğrenme Alanı’, *Düşünen Sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi ilkokul 4. sınıf* (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 442.

³ Mehmet Zeki Aydın, ‘Ailede Ahlak Eğitimi’, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2003), 126.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 6. bsk., 2017.
- Aydın, Mehmet Zeki. 'Ailede Ahlak Eğitimi'. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2003), 125–158.
- Diyanet. 'Adalet'. *İslam Ansiklopedisi*. Accessed 8 June 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/adalet>
- Diyanet. 'Kur'an-ı Kerim'. Accessed 6 June 2021. <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf>
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi'. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (2011), 29–55.
- MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 2018.
- MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*, 2018.
- MEB. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara, 2010.
- Mert, Musa. 'Dedesinin Torunu'. *Diyanet Çocuk Dergisi* 412 (Kasım 2014), 6–7.
- Polat, Mizrap - Tekin, İshak. 'Ahlak Öğrenme Alanı'. *Düşünen Sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi ilkokul 4. sınıf*. 442. Ankara: Pegem Akademi, 2. bsk., 2015.
- Tetik, Hayati. 'İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme'. *Universal Journal of Theology* 3/1 (2018), 64–86.

Bölüm -10-

SÛRE VE DUA ÖĞRETİMİ

İnsan davranışları genel olarak bilişsel, duyuşsal ve devinsel olmak üzere üç kısımda değerlendirilmektedir. Bireylerin bisiklet kullanma, müzik aleti çalma, yürüme, yazı yazma, sesleri doğru çıkararak düzgün konuşma vb. davranışları devinsel beceriler kapsamına giren davranışlardır.¹ Devinsel davranışların doğru, birbirleriyle koordineli, hızlı ve otomatik olarak yapılmış şekline ise beceri denilmektedir.² Yürüme, enstrüman çalma gibi motor öğelerden farklı olarak sözcük telaffuzu, hızlı okuma gibi devinsel beceriler yüksek düzeyde algısal öge içermektedir. Dolayısıyla bu tür davranışlar, devinsel olduğu kadar bilişseldir. Dolayısıyla bireyin beceriyle ilgili duyuşsal uyarıcılara karşı duyarlı olması, hangi işaret durumunda ne yapabileceğine karar vermesi ve algılamayı harekete bağlaması gerekmektedir.³

Kur'an okuma gibi dini davranışlar içerisinde bilişsel becerilerin de olduğu devinsel beceriler olarak değerlendirilmektedir.⁴ Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadettir⁵ ve bunun bir sonucu olarak da her Müslümanın namazda okuyabileceği kadar Kur'an'dan bir bölüm öğrenmesi zorunludur (farz-ı ayn).⁶ Kur'an-ı Kerim okuma becerisinin kazanılmasına ise okulöncesi (4-6 yaş Kur'an Kursu vb.), ilköğretim ya da ortaöğretim yıllarında başlanır ve uygulaması yaşam boyunca devam eder.

¹ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)* (Ankara: Pegem Akademi, 21. Baskı, 2012), 411.

² Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme* (Ankara: Pegem Akademi Yayınlar, 3. Baskı, 2012), 176.

³ Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*, 401, 537.

⁴ Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi Model Strateji Yöntem ve Teknikler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2009), 52.

⁵ Suphi es-Salih, *Mebahis fi Ulûmi'l Kur'an* (Beyrut: Daru'l-İlm lil Melayin, 1988), 21.

⁶ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994, 2/258).

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi Model Strateji Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-şahîh* (Beyrut: Darul-Efkar, 1998), “Fedâilul-Kur’ân” 21.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Akadmi Yayınları, 14. Baskı, 2009.
- Fidan, Nuretin. *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınlar, 3. Baskı, 2012.
- İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994 (2).
- Karateke, Tuncay. *Kur’an Öğretiminde Sınıf Yönetimi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “Din Öğretimi Genel Müdürlüğü/Öğretim Programları/Ortaokul – İmam Hatip Ortaokulu Kur’an-ı Kerim Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı”. Erişim 4 Mayıs 2021. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/18110258_Secmeli_KuraniKerim_YHOveORTAOKUL.pdf.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “Din Öğretimi Genel Müdürlüğü/Öğretim Programları/Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı”. Erişim 4 Mayıs 2021. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/17174905_KuraniKerim_AYHL_YeniYYretimProgramY_2016.pdf
- Münzirî. *et-Terğîb ve't-Terhîb*. Beyrut: Daru'l-Marife, 2008.
- Özdemir, Şuayip – Karateke, Tuncay. “İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur’an-ı Kerim Derslerinde Öğrencilerin Derse Katılımını Sağlama Yolları”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Aralık 2019), 891-925. <http://dx.doi.org/10.29228/k7auifd.31>
- Özyürek, Mehmet. *Bilişsel ve Devimsel Davranışları Öğretmeyi Kazanma*. İstanbul: Daktylos Yayınları, 2009.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*. Ankara: Pegem Akademi, 21. Baskı, 2012.
- Sönmez, Veysel. *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 15. Baskı, 2009.

- Suphi es-Salih. Mebahis fi Ulûmî'l Kur'an, Daru'l-İlm lil Melayin, Beyrut, 1998.
- Uğurlu Bakar, H. Sinem. "Sûre ve Dua Öğretimi". Ed.Cemal Tosun-Mizrap Polat. 267-288. Ankara: Pegem Akademi, 2. Basım, 2015.
- Yılmaz, Hasan - Sünbül, Ali Murat. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Konya: Çizgi Kitabevi, 4. Baskı, 2007.
- Yılmaz, Nazif. *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yeni Yöntemler ve Materyal Kullanımı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Yılmaz, Nazif. Kur'an-ı Kerim-i Nasıl Öğretelim. İstanbul. Değerler Eğitimi Merkezi. 2016.

DİN EĞİTİMİNDE KAVRAM ÖĞRETİMİ

Kavram, bireyin yaşantıları sonucu obje ve olayların ortak özelliklerinden soyutlanarak elde edilen ve sembollerle ifade edilen bir düşünme ürünüdür.¹ Ayrıca kavram, bir şeyin zihindeki tasavvuru veya benzer özelliklere sahip olay, fikir ve objelere verilen ortak isim olarak tanımlanmaktadır.² Ülgen'e göre, kavram diğer öğrenmeler için anahtardır. İnsanların ürettiği kavramlar, dünyayı anlamaya ve onunla bütünleşmeye yarayan, sonuçta bireyler arası iletişimi sağlayan ve ilkeler geliştirmeye temel olan bir çeşit bilgi formudur.³ Çünkü bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bütün bilgi ve becerilerin yapı taşları kavramlardır. Bilgiyi işleme süreci de kavramlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Birey kavramlar yoluyla olgu ve olayları değerlendirmekte, yorumlamakta, sonuç çıkarmakta, kural ve ilkeler koymaktadır. Bu anlamda kavramlar bireyin kendisini ve çevresini anlamasında, davranışlarına ve düşüncelerine yön vermesinde bireye yardımcı olmaktadır.⁴ Buradan hareketle bireyin zihinsel etkinliklerinin geliştirdiği kavramlarla sınırlı olduğu söylenebilmektedir. Din eğitiminde sağlıklı ve kalıcı bir etki elde etmek için öncelikle bireyin dini ve ahlaki kavramları zihninde doğru ve sağlam bir şekilde inşa edebilmesi gerekir, yani etkili bir kavram öğretimi sağlanmalıdır.

¹ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009), 384; Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 499.

² Cemal Tosun-Recai Doğan, *İlköğretim 6., 7. ve 8. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2005), 1.

³ Gülten Ülgen, *Kavram Geliştirme Kuramlar ve Uygulamalar* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2001), 109.

⁴ Süleyman Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2004), 47.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2004.
- Ayas, Mehmet. “Kavram karikatürlerinin din öğretiminde kullanılması”. *AİBU İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2018), 522-539.
- Ayaydın, Nesrin. *Din öğretiminde Soyut Kavramların Öğretilmesiyle İlgili Problemlerin incelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 4. Baskı., 2009.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Çelik, Levent. “Öğretim Materyallerinin Hazırlanması ve Seçimi”. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. ed. Özcan Demirel - Eralp Altun. 27-68. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017.
- Çetinel, Hasan. “Kavram olgusu; Dinî kavramların öğretimi, önemi ve sınırlılıkları üzerine”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 89-114.
- Çolakoğlu, Özgür Murat. “Kavram öğretim teknikleri”. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Ali Arslan - Cevat Eker. 197-220. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı., 2019.
- Güneş, Adem. *Din Öğretimi Materyalleri*. İstanbul: DEM Yayınları, 3. Baskı., 2017.
- Karaağaç, Zeliha - Hasan Topal (ed.). *Din Öğretiminde Materyal Geliştirme Kılavuzu*. Ankara: MEB, 2014. <https://dinogretimi.meb.gov.tr/kilavuz/MateryalGelistirmeKilavuzu.pdf>
- Kılıç, Figen. “Kavramların öğretiminde kavram analizi yönteminin akademik başarıya ve bilişsel esnekliğe etkisi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/2 (2008), 223-238.
- Kızılabdullah, Yıldız. “Din öğretiminde kavram öğretimi”. *Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. ed. Cemal Tosun. 335-357. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016.

- Korukçu, Adem - Işıkdoğan, Davut. "Kavram öğretimi". *Düşünen Sınıflar İçin İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. ed. Cemal Tosun - Mizrap Polat. 351-369. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2013.
- Novak, Joseph D. - Gowin, D. Bob. *Learning How to Learn*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Özdemir, Saadettin. "Din eğitiminde kavram öğretimi". *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji* 3/9 (2003), 281-288.
- Ribovich, Jerilyn K. "A methodology for teaching concepts". *The Reading Teacher* 33/3 (1979), 285-289.
- Tosun, Cemal - Doğan, Recai. *İlköğretim 6., 7. ve 8. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2005.
- Uçak, Habibe Erva - Doğan, Recai. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kavram Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Zorluklar". *İslâmî Araştırmalar (Dergi)* 32/2 (2021), 410-426.
- Uçak, Habibe Erva - Doğan, Recai. "Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin kavram öğretimi sürecinde tercih ettikleri yöntemler". *Dini Araştırmalar* 23/59 (15 Aralık 2020), 321-347. <https://doi.org/10.15745/da.791020>
- Ülgen, Gülten. *Kavram Geliştirme Kuramlar ve Uygulamalar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 3. Baskı., 2001.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 1987.

Bölüm -12-

DEĞERLER ÖĞRETİMİ

Değer öğretiminin toplumsal düzeni sağlamadaki rolü oldukça önemlidir. Çünkü toplum içindeki fertleri bir arada tutan şey kanunlar ve değerlerdir. Toplumsal huzurun hâkim olması için sadece kurallara uymak yeterli değildir. Ortak değerlerin, gelenek ve göreneklerin birleştirici gücüne de ihtiyaç vardır. Örneğin adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, güvenilirlik, empati gibi değerler kanun gücüyle benimsetilemezler. Bu noktada toplumsal çözülmenin önlenmesinde, barışın ve huzurun sağlanmasında yasalar kadar değerlere bağlı yaşamak da gereklidir. Bunun yolu ise nitelikli bir eğitim ve öğretimden geçmektedir.

Değer öğretiminin amacı, bireyin doğuştan getirdiği iyi yönleri ortaya çıkarmak, kişiliğinin her yönüyle gelişmesini sağlamak, bireyi ve toplumu kötü ahlaktan koruyup iyi ahlakla donatmak ve bunun devamlılığını sağlamaktır.

Geçmişten bugüne toplum yapıları incelendiğinde değerlerin çözülmeye başladığı toplumlarda şiddet, suç, kaos, anarşi, hukuksuzluk, ahlaksızlık, alkolizm, intihar vb. durumların ortaya çıktığı görülmektedir. Ahlaki çöküntü, sosyal çatışma gibi istenmeyen durumlar aynı zamanda toplumdaki ekonomi, siyaset, eğitim, sosyal hayat, adalet gibi yapıların tümüne de zarar verir. Devamında ise toplumsal çöküş kaçınılmaz olur.¹ Örneğin; Hz. Muhammed'in Risâlet'inden önce Arabistan toplumu ciddi bir sosyal yozlaşmanın pençesinde idi. Toplumda sevgi, saygı, merhamet, empati, güvenilirlik gibi değerlerin olmayışı; zenginin fakiri ezmesi, nesep bağıyla kurulmaya çalışılan üstünlük, kız çocuklarına ve kadınlara değer verilmemesi, içki, kumar gibi kötü alışkanlıkların yaygın oluşu, kan davaları gibi yanlış davranışları ve uygulamaları beraberinde getirmişti.

---

¹ Hamdi Kızıler, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", *Milli Eğitim Dergisi* 5/17 (2014), 5-17.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aktepe, Vedat. "Etkinlik Temelli Değer Eğitiminin Öğrencilerin Yardım-severlik Tutumlarına Etkisi". *Researcher: Social Science Studies* 2/3 (2014), 17-49.
- Aydın, Mehmet Zeki - Gürler, Şebnem Akyol. *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- Bazakulov, Seyfullah. *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Çiftçi, Nermin. "Ahlaki Yargı Yeteneği ve Ahlak Eğitimi". *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II, Tartışmalı İlmî Toplantı*. ed. Hayati Hökelekli. 347-392. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003.
- Ekşi, Halil - Katılmış, Ahmet. "Değerler Eğitimi Yaklaşımları". *Diyanet Aylık Dergi* 245 (2011), 11-13.
- Halstead, J. Mark - Taylor, Monica J. "Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research". *Cambridge Journal of Education* 30/2 (2001), 169-202.
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (2011), 29-55.
- Kızıler, Hamdi. "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi". *Milli Eğitim Dergisi* 5/17 (2014), 5-17.
- Kirschenbaum, Howard. *100 Ways to Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings*. Massachusetts: Allyn&Bacon Company, 1995.
- MEB. "İlköğretim (4, 5, 6, 7, 8. sınıflar) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı". MEB Yayınları, 2006. MEB Yayınları.
- MEB. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu". MEB Yayınları, 2010. MEB Yayınları. Erişim 18 Temmuz 2021. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/17174424_DinKulturu_4-8.siniflar_2010.pdf
- MEB. "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı". MEB Yayınları, 2010. MEB Yayınları. Erişim 18 Temmuz 2021. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_05/15104708_201813015378536-DKAB_9-12._SYnYf__DOP__2018.pdf
- MEB. "Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)". MEB Yayınları, 2016. MEB Yayınları. Erişim 18 Temmuz 2021. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018121>

03847686-

SOSYAL%20B%4%B0LG%4%B0LER%20%C3%96%C4%
9ERET%4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf

Meydan, Hasan. “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 93-108.

Ulusoy, Kadir - Dilmaç, Bülent. *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2014.

Ülken, Hilmi Ziya. *İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlük Konferansları Serisi*. “Değer”. *Kültür ve Sanat*.

Welton, David. *Children and Their World: Strategies for Teaching Social Studies*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1997.

Ziebertz, Hans George. “Değerler ve Çoğulculuk – Değerler Eğitimi Modeli”. *Değerler ve Çoğulculuk – Değerler Eğitimi Modeli*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004.

Bölüm -13-

AYET VE HADİSLERLE ÇALIŞMA ÖĞRETİMİ

Din öğretimi sürecinde çeşitli vesilelerle ayet ve hadislere başvurulur; bir vaaz esnasında vaizler, ders işlerken öğretmenler, ders kitaplarında işlenen konuları açıklığa kavuşturmak isteyen yazarlar ya da söylediklerini daha güçlü kılma, destekleme, tasdik ettirme, daha cazip kılarak etkisini artırma çabası içine giren hemen herkes bu konuda akla gelen ilk örneklerdir. Benzer şekilde öğretmenler tarafından bazı konularla ilgili belli sayıda ayet veya hadisin araştırılarak getirilmesi şeklinde öğrencilere zaman zaman ödevler verilmesi de söz konusudur. Mesela Kur'an'da geçen peygamberlerden birini anlatan ayetleri bir araya getirmek,¹ namaz ya da oruç konusunda belli sayıda ayet ve hadis bulmak veya herhangi bir konuda Allah ve Peygamberinin söylediklerini bir araya getirecek şekilde ayet ve hadisi öğrencilerden araştırmalarını, sınıfta arkadaşlarıyla paylaşmalarını istemek de sıkça karşılaşılabilecek örneklerdendir.

---

¹ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalıştığım yıllar öncesinde ortaokul sınıflarında böyle bir ödevi öğrencilerime verdiğimi hatırlıyorum; her öğrenci farklı bir peygamberin hayatını araştırarak, onunla ilgili ayetleri bir araya getirecekti. Böylece öğrencilerimin Kur'an-ı Kerim'le tanışmalarına vesile olacaktım. Bu beni mutlu ediyordu aynı zamanda. Fakat bir süre geçtikten sonra ödevin nasıl yapılabilceği üzerinde düşünmeye başlamıştım: Onlara sınıfa götürdüğüm Kur'an-ı Kerimden ayetlerin nasıl bulunabileceğini göstermiştim aslında, ama bu ödevlerin kapsamını pek hesap edememişim. Mesela Hz. İbrahim Kur'an'da birçok yerde geçiyordu ve onun hayatını araştıran öğrencinin yüklü bir ödev yapması gerekiyordu. Bunun üzerine öğretmen olarak önce ben araştırmaya başlamış ve herhangi bir Kur'an Mealinin arkasında yer alan hazırlanmış fihristten faydalanmaya çalışmıştım; fakat bunların da yeterince özenli olmadığını, özenli olsa da amacıma çok fazla hizmet etmediğini fark etmiştim. Bunun üzerine kıssalardan başlayarak kendime ait bir fihrist oluşturumaya koyulmuştum...

Yararlanılan Kaynaklar

- Aşık Ev, Hacer. “İnsanın Nefs-i Mutmainne Seviyesine Çıkması Mümkün mü? Konu İle İlgili Kuran’ın İlke ve Yöntemleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14/76 (Şubat 2021), 541-553.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y. “Kur’an ve Hadis Öğretimi Konusunda Yeni Bir Yöntem Önerisi”, *İslami Araştırmalar*, 6/2. 1992, 114-124.
- Boynukalın, Ertuğrul. “Makasidü’ş-Şeria”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Erişim 01 Haziran 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/makasidus-seria>
- Doğan, Recai-Tosun, Cemal. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi (İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin)*. Ankara: Pegem A Yayınları, 2002.
- Ev, Halit. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Dramatizasyon-I”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI. İzmir: 2005, 29-55.
- Ev, Halit. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Dramatizasyon-II”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXII. İzmir: 2005, 3-36.
- Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur’an*. çev. Alpaslan Açıkgenç. Ankara: Fecr Yayınları, 1987.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programları ve Kılavuzu (İDKABÖP)*. Ankara: MEB Yayınları, 2010.
- İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları (İHLÖP)*. Ankara: MEB Yayınları, 2010.
- Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı (ODKABÖP)*. Ankara: MEB Yayınları, 2010.
- Özsoy, Ömer -İlhami Güler, *Konularına Göre Kur’an (Sistematik Kur’an Fihristi)*. Ankara: Fecr Yayınevi, 11. Baskı, 2005.
- Parladır, Selahattin. “Din Eğitiminde Hedefler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX. İzmir: 1995, 79-102.
- Parladır, Selahattin. *DEÜ İlahiyat Fakültesi DKAB Öğretmenliği Bölümü Din Öğretiminde Ayet ve Hadislerle Çalışma Yöntemleri Modülü Yayınlanmamış Eğitici Nüshası*. İzmir: 2003.
- Şatibi, *el-Muvâfakât (İslami İlimler Metodolojisi)*. çev. Mehmet Erdoğan. 1-3. İstanbul: İz Yayıncılık, İkinci Baskı, 1999.

Bölüm -14-

HİKÂYE, KISSA, ŞİİRLER İLE DİN ÖĞRETİMİ

Sözlü ve yazılı edebî ürünler, din ve ahlak öğretiminde yaygın olarak kullanılan önemli ders materyalleridir. Bu bağlamda hikâye, kıssa, şiir, anı, biyografi, gezi yazısı, günlük, masal, mektup, atasözü, mani, tekerleme, fıkra ve tiyatro gibi türler, din ve ahlak öğretiminde, öğretmenin başvurabileceği edebî ürünler arasında gösterilebilir. Bu amaçla yapılandırılmı öğrenme modeline göre tasarlanan DKAB Öğretim Programında, derslerde konuların özelliğine göre ayet ve hadislerden, yazılı ve sözlü edebiyatımızdan (hikâye, şiir, beyit, vecize, deyiş, nefes vb.) örnek okuma metinlerinin kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.¹ Öğretim programının genel amaçları dikkate alındığında, derslerde doğrudan ya da dolaylı olarak edebî ürünlerin kullanılması öngörülmüştür. Bu bakımdan DKAB derslerinde edebî ürün kullanımı, öğrencilerin gerek yaratıcı ve eleştirel düşünme gerekse dil becerilerini geliştirme bakımından dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirmede son derece önemli olduğu söylenebilir.²

Önemli birer edebi ürün olan hikâye, kıssa ve şiir, din ve ahlak öğretiminde oldukça kullanışlı öğretim materyallerindedir. Bu nedenle din eğitimcilerinin derslerinde sıkça kullandıkları edebi ürünlerin başında gelmektedir. Gerçekten de bu materyallerin, evde ve geleneksel anlatımlarda olduğu kadar, din ve ahlak öğretiminde, sosyal ve kültürel değerlerin aktarımında da önemli işlevler gerçekleştirdiği görülmektedir.³

¹ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) (Ankara: MEB, 2018), 9.

² Fatih Kaya, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Menkıbe ve Kıssa Kullanımının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 11 (Haziran 2020)*, 33.

³ Muhiddin Okumuşlar, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21 / 21 (Ekim 2006)*, 237.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akdağ, Hakan. “Hikâyeler (Öyküler) ile Sosyal Bilgiler Öğretimi”, *Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri*. Ed. Halil Tokcan, 153-182. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2019.
- Akıncı, Adem. “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Hararan Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, 10/13, (2004), 42-64.
- Arıcı, Ali Fuat. *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016.
- Aytekin, Halil. *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2016.
- Ayyıldız, Mustafa-Alan, Selami. “Kuran Kıssalarını (Hz Süleyman İle Belkıs ve Hz. Musa İle Hızır Kıssaları Örnekleme) Hikâye Tekniğiyle Çözümleme ve Şahsiyet Eğitimi”, *Türk ve Türk Dilleri, Edebiyatları ve Tarihi Uluslararası Süreli Yayın*, 10/7, (İlkbahar, 2015), 167-179.
- Bayar, Mustafa. “Din ve Ahlak Öğretiminde Kuran Kıssalarının Önemi: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Eyyüp Kıssası Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/34, 740-749.
- Bilgin, Beyza. “Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1, (1994), 51-74.
- Bilgin, Beyza. “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/24, (1981), 469-483.
- Canayakın, İlknur. *Kur’an’da Örnek Gösterilen Hikâyelerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitim ve Öğretimine Katkısı*, (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).
- Çomaklı, Aslıhan. *Fabl Türünde Değerler Eğitimi*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).
- Dalyan, Nazife. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Yer Alan Saygı Değerinin Hikâye Temelli Etkinliklerle Öğretiminin Öğrencilerin Saygı Eğilimlerine Etkisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2020.

- Dedeoğlu, Orhun Buket. *Çocuk Edebiyatında Estetik Ölçütlerin Belirlenmesi ve Bir Çocuk Edebiyatı Kitabının Estetik Ölçütler Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, Nisan, 2019.
- Demir, Selçuk – Akengin, Hamza. *Hikâyelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2011.
- Duran Erol-Topbaşoğlu, Nazmiye. *Hikâye Kitaplarında Anlama*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2018.
- Güneş, Abdulkaki. *Kur'an Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*. İstanbul: Gündönümü Yayınları, 2005.
- İnceağaç, Muhammed-Yılmaz, Meliha. "Fabl Türünün 7. Sınıf Öğrencilerinin Görsel Sanat Çalışmalarına Etkisi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,10/24,(Haziran, 2018), 305-322.
- Kavcar Cahit, *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayıncılık, 1999.
- Kavcar, Cahit vd. *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Kara, Mustafa. *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*. Samsun: Selamet Yayınevi, 2011.
- Karabela, Davut. *Dini Hikâye ve Menkıbelerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Kullanımı*, (Kilis: Yedi Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).
- Kaya, Fatih. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Menkıbe ve Kıssa Kullanımının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Haziran 2020), 31-69.
- Kaya, Remzi. "Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2, 2002, 31-58.
- Kıbrıs, İbrahim. *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık, 2010.
- Korkmaz, Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. 2. bsk., Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: 2018.
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12.Sınıflar)*. Ankara: 2018.

- Oğuzkan, Ferhan. *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2021.
- Okumuşlar, Muhiddin. “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *SÜİF Dergisi*, (2006), 237-252.
- Paçacı, Mehmet. *Kur’an’a Giriş*. 8. bsk. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.
- Pakdemirli, M. Nur. “İlköğretim Çağı Çocuklarının Din Eğitiminde Kullanılabilecek Hikâyelerin Özellikleri ve Kaynakları”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2009), 197-224.
- Pakdemirli, M. Nur. “İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9/21, (Haziran, 2011), 99-117.
- Pakdemirli, M. Nur. *İlköğretim Öğrencilerinin Din Eğitiminde Hikâye*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb (öl. 465 H.). *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*.thk. Safvân Adnân Dâvûdî. 2. bsk., Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1418/1997.
- Selçuk Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.
- Şahin Abdullah, *Din Öğretiminde Sembolik Anlatım Yöntemi*, Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Şimşek, M. Sait. *Kur'an Kıssalarına Giriş*. Konya: Kardelen Yayınları, 2013.
- Tanju, Ebru H. *Çocuk Edebiyatı*. Ed. Mübeccel Gönen Ankara: Eğiten Kitap, 2016.
- Tutmaz Abdulkerim, *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu (5. Ve 8. Sınıflar)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ungan Suat, “Fabl Türünün Çocuk Edebiyatındaki Yeri ve Günümüzde Bu Türden Yararlanma Olanakları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, (Haziran, 2015).
- Yalçın, Alemdar, Aytaş, Gıyasettin. *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.

Yalnız Münevver, *12. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının Hikâye Yöntemi İle Anlatımı*, Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Yazıcı, Hüseyin. "Hikâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Aralık 2019.

Yılmaz Macit, "Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanışı," *İslami İlimler Dergisi*, 9/1, (2014), 137-154.

Editör

Doç. Dr. Hasan Dam

Din Eğitimi

Yazarlar

Doç. Dr. Adem Güneş
Doç. Dr. Banu Gürer
Doç. Dr. Hacer Aşık Ev
Doç. Dr. Hasan Dam
Doç. Dr. Muhammed Ali Yazıbaşı
Doç. Dr. Nazım Bayrakdar
Doç. Dr. Ömer Demir
Doç. Dr. Ramazan Diler
Doç. Dr. Tuncay Karateke
Doç. Dr. Üyesi Kamil Coştu
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İnan Kılıç
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çakmak
Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm Pehlivan Ağırakça

Editör
Doç.Dr. Hasan Dam
Din Eğitimi

ISBN: 978-605-9498-58-6

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2018
2.Baskı 2019
3.Baskı 2021

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Lütfiye Tuğla / Millibasım ve Yayın

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

11

1.1. İnsan	12
1.2. Eğitim ve Bazı Kavramlar	13
1.2.1.Eğitimin Özellikleri	17
1.2.2.Eğitimin Fonksiyonları	18
1.2.3.İnformal Eğitim	19
1.2.4.Formal Eğitim	20
1.2.4.1. Örgün Eğitim	20
1.2.4.2. Yaygın Eğitim	21
1.3. Öğretim	22
1.4. Kültür	23
1.5. Din	24
1.6. Din Eğitimi	27
1.6.1. Din Eğitiminin Özellikleri	28
1.6.2. Din Eğitimin Fonksiyonları	28
1.7. Din Eğitimi Bilimi	29
Yararlanılan Kaynaklar	31

Bölüm 2 DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN TEMELLERİ

33

2.1. Psikolojik Temeller	35
2.2. Toplumsal Temeller	36
2.3. Kültürel Temeller	37
2.4. Hukuki Temeller	39
2.5. Evrensel Temeller	42
2.6. Tarihi Temeller	43
Yararlanılan Kaynaklar	46

Bölüm 3
HZ. PEYGAMBER'DEN CUMHURİYET DÖNEMİNE
İSLÂM DİN EĞİTİMİ

49

3.1. İslâm Öncesi Arap Toplumunda Din Eğitimi	51
3.2. Hz. Peygamber Dönemi Din Eğitimi	52
3.2.1. Hicretten Önce (Mekke Dönemi) Eğitim Faaliyetleri	53
3.2.2. Hicretten Sonra (Medine Dönemi) Eğitim Faaliyetleri	53
3.3. Dört Halife Dönemi Din Eğitimi	54
3.4. Emeviler Dönemi Din Eğitimi	55
3.5. Abbasiler Dönemi Din Eğitimi	56
3.6. Selçuklular Dönemi Din Eğitimi	57
3.7. Osmanlı Devleti Dönemi Din Eğitimi	59
3.7.1. Medreseler	59
3.7.2. Mektepler	61
Yararlanılan Kaynaklar	63

Bölüm 4
İLKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ

65

4.1. Cumhuriyetten Günümüze İlköğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi	67
4.1.1. İlköğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi Tarihçesi	67
4.1.2. Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Din Dersleri Eğitim/Öğretim Programları	70
4.1.3. Seçmeli Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler Dersleri	73
4.2. İlköğretim Dönemi Çocuklarının Gelişim Özellikleri	74
4.2.1. Biyolojik Gelişim Özellikleri	75
4.2.2. Duygusal Gelişim Özellikleri	77
4.2.3. Sosyal ve Ahlaki Gelişim Özellikleri	78
4.2.4. Dini Gelişim Özellikleri	79
4.2.4.1. Dini İnanç	80
4.2.4.2. İbadet ve Dua	82
4.3. İlköğretimde Etkili Din Eğitimi ve Öğretimi	83
Yararlanılan Kaynaklar	88

Bölüm 5
ORTAOKULLARDA DİN EĞİTİMİ **91**

5.1. Ortaokul Öğrencilerinin Gelişim Dönemi Özellikleri	93
5.2. Ortaokul Öğrencilerinde Dini Gelişim	95
5.3. Ortaokulda Din Eğitimi	97
5.3.1. Tarihsel Arka Plan	97
5.3.2. Öğretim Programları	100
Yararlanılan Kaynaklar	107

Bölüm 6
LİSELERDE DİN EĞİTİMİ **109**

6.1. Ortaöğretim Gençlerinin Gelişimsel Özellikleri	110
6.1.1. Lise Öğrencilerinin Bilişsel Gelişim Özellikleri	111
6.1.2. Lise Öğrencilerinin Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri	113
6.1.3. Lise Öğrencilerinin Dini Gelişim Özellikleri	114
6.2. Liselerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Tarihçesi	120
6.3. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı	122
6.3.1. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Vizyonu	122
6.3.2. Programın Uygulanmasına İlişkin İlke ve Açıklamalar	122
6.3.3. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi ile İlgili Sorunlar	124
6.3.3.1. İçerik Sorunu	124
6.3.3.2. Yöntem ve Uygulama Sorunu	125
6.3.3.3. Gençliğin Temel Sorunlarına Çözüm Üretebilme	126
Yararlanılan Kaynaklar	128

Bölüm 7
İMAM HATİP OKULLARINDA DİN EĞİTİMİ **131**

7.1. Tarihsel Arkaplan	132
7.2. Tevhid-i Tedrisat Sonrasında İmam-Hatip Mektepleri	134
7.3. İmam-Hatip Okulları Dönemi	139
7.3.1. İmam-Hatip Lisesi Dönemi	139
7.3.2. 28 Şubat 1997 Sonrasında İmam-Hatipler	140
7.3.3. 2012 Sonrasında İmam-Hatipler	141

7.4. İmam-Hatip Liselerinin Geleceği ve Türkiye'nin Sosyo-kültürel Hayatındaki Yeri	143
Yararlanılan Kaynaklar	145

Bölüm 8 **YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ**

147

8.1. Cumhuriyet Dönemi İlahiyat Fakültelerinin Tarihsel Gelişimi	152
8.1.1. Darul'ı-Fünun İlahiyat Fakültesi	152
8.1.2. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	153
8.1.3. Yüksek İslam Enstitüleri (YİE)	154
8.1.4. İslâmî İlimler Fakültesi	156
8.1.5. 12 Eylül 1980 Sonrası İlahiyat Fakülteleri	159
8.2. İlahiyat Fakültelerinin Ders Programları	161
8.2.1. İlahiyat Fakültelerinin Kuruluş Amaçları	162
8.2.2. İlahiyat Fakültesi Programı veya Öğretim Programı	162
Yararlanılan Kaynaklar	164

Bölüm 9 **AİLEDE DİN EĞİTİMİ**

165

9.1. Ailede Çocuk Eğitimi	166
9.2. Çocuk Eğitiminde Anne-Babanın Rolü	167
9.3. Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi	169
9.3.1. Çocuğun Kişilik Gelişimine Katkı Yönünden Aile	170
9.3.2. Çocuğun Mahremiyet/Cinsel Gelişimine Katkı Yönünden Aile	173
9.3.3. Çocuğun Ahlak Gelişimine Katkı Yönünden Aile	176
9.3.4. Çocuğun Din Gelişimine Katkı Yönünden Aile	179
9.3.4.1. Çocukluk Dönemi Din Gelişiminin Genel Özellikleri	180
9.3.4.2. Ailede Din ve Ahlak Eğitiminde Uyulması Gereken Temel İlkeler	184
Yararlanılan Kaynaklar	188

Bölüm 10 **CAMİDE DİN EĞİTİMİ**

191

10.1. Cami ve Mescit Kavramları	192
10.2. Eğitim ve Öğretim Merkezi Olarak Camiler	193

10.3. Cami Eğitiminin Amaç ve Önemi	195
10.4. Cami Eğitiminde Görevli Personel	196
10.5. Cami Eğitiminde Hedef Kitle	198
10.6. Camide Eğitim Faaliyetleri	200
Yararlanılan Kaynaklar	205

Bölüm 11

KUR'AN KURSLARINDA DİN EĞİTİMİ

207

11.1. Kuran Öğretim Tarihi	208
11.2. Cumhuriyet Döneminde Kur'an Öğretimi	210
11.3. Kuran Kursu Çeşitleri	213
11.3.1. Yüzüne Okuma Eğitimi Verilen İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları	214
11.3.2. İhtiyaç Odaklı D Grubu Geçici Olarak Açılan Kur'an Kursları	214
11.3.3. Camilerde Kur'an Öğretimi	215
11.3.4. 4-6 Yaş Grubu Öğrencilere Yönelik Din Eğitimi Verilen Kur'an Kursları	215
11.3.5. Engellilere Yönelik Din Eğitimi Verilen Kur'an Kursları	217
11.3.6. Hafızlık Eğitimi Yapılan Kur'an Kursları	218
11.3.7. Yaz Kur'an Kursları	220
11.4. Kur'an Kurslarının Amaçları ve Sosyal İşlevleri	221
11.5. Kur'an Kursu Öğretici Yeterlikleri	222
11.6. Kur'an Kurslarında Eğitim-Öğretimin Etkinliğini Artırmaya Yönelik Proje, Faaliyet ve Protokoller	225
Yararlanılan Kaynaklar	228

Bölüm 12

DİN EĞİTİMİNDE İLKE VE YÖNTEMLER

231

12.1. Temel Kavramlar	232
12.1.1. İlke	232
12.1.2. Yöntem	233
12.1.3. Teknik	234
12.2. Eğitim-Öğretim Sürecinde Yöntemli Hareket Etmenin Yararları	235
12.3. Yöntem Seçimini Etkileyen Faktörler	235
12.4. Din Eğitimi ve Öğretiminde Temel İlkeler	238

12.5. Din Eğitimi ve Öğretiminde Yöntemler	246
12.5.1. Anlatım Yöntemi	246
12.5.2. Soru-Cevap Yöntemi	249
12.5.3. Tartışma Yöntemi	251
12.5.4. Problem Çözme Yöntemi	253
12.5.5. Örnek Olay Yöntemi	255
12.5.6. Gösteri (Demonstrasyon) Yöntemi	257
12.5.7. Rol Oynama (Dramatizasyon) Yöntemi	259
12.5.8. Gezi Gözlem Yöntemi	260
12.5.9. Beyin Fırtınası Tekniği	262
12.5.10. Altı Şapkalı Düşüne Tekniği	263
12.6. Yöntemlerin Değerlendirilmesi	265
Yararlanılan Kaynaklar	266

Bölüm 13	
DİN EĞİTİMİNDE MATERYAL KULLANIMI	269

13.1. Temel Kavramlar	270
13.1.1. Eğitim Teknolojisi	270
13.1.2. Öğretim Teknolojisi	271
13.1.3. Din Öğretimi Teknolojisi	271
13.1.4. Bilgisayar Destekli Öğretim (BDÖ)	273
13.1.5. Materyal/Öğretim Materyali	273
13.2. Eğitimde ve Din Eğitiminde Materyal Kullanımı	274
13.2.1. Öğrenme ve Eğitimde Materyal Kullanımı	274
13.2.2. Din Öğretiminde Materyal Kullanımı	275
13.2.3. Din Öğretiminde Materyal Kullanımının Diğer Yararları	276
13.3. Din Öğretiminde Materyal Tasarımı	278
13.3.1. Materyal Tasarımında Temel İlkeler	278
13.3.1.1. Görsel Tasarım Unsurları	280
13.3.1.2. Görsel Tasarımda Düzenlemeler	281
13.4. Din Öğretiminde Kullanılan Başlıca Materyaller	282
13.4.1. Sunular	282
13.4.2. Din Öğretiminde Resim ve Fotoğraf Kullanımı	282
13.4.3. Din Öğretiminde Kavram Materyalleri ve Kavram Haritaları	284
13.5. Din Öğretiminde E-İçerik Geliştirme	285
Yararlanılan Kaynaklar	287

Bölüm 1

Hacer Âşık Ev *

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

- 1.1. İnsan
  - 1.2. Eğitim ve Bazı Kavramlar
    - 1.2.1. Eğitimin Özellikleri
    - 1.2.2. Eğitimin Fonksiyonları
    - 1.2.3. İnfomal Eğitim
    - 1.2.4. Formal Eğitim
      - 1.2.4.1. Örgün Eğitim
      - 1.2.4.2. Yaygın Eğitim
  - 1.3. Öğretim
  - 1.4. Kültür
  - 1.5. Din
  - 1.6. Din Eğitimi
    - 1.6.1. Din Eğitiminin Özellikleri
    - 1.6.2. Din Eğitimin Fonksiyonları
  - 1.7. Din Eğitimi Bilimi
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç.Dr., C. Bayar Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aclûnî, İ.M. (1988). *Keşfü'l hafâ*. C. 1, Beyrut: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye.
- Apple, M. W. (2017). *Eğitim toplumu değiştirebilir mi?* (Ş.Çınkır, Çev.), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arslantürk, Z. (1998). Sosyolojiye göre din ve dinler arasında İslâm dini, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, ss. 51-56.
- Âşık Ev, H. (2012). *Eleştirel düşünme ve DKAB dersleri*. İzmir: Tıbyan Yayıncılık.
- Aydın, M. (1987). *Din felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Aydın, M. Ş.; Osmanoğlu, C. (2015). *Kültürlerarası din eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Attas, S. M. (1991). Bilginin tabiatı ve eğitimin tanımı ve amaçları üzerine ön düşünceler. S.M. Attas (Ed.), *İslami Eğitim –araçlar ve amaçlar- içinde* (ss.41-78). İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Ayhan, H. (1985). *Din eğitimi ve öğretimi (iman-ibadet)*. Ankara: D.İ.B. Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1978). *Eğitime giriş*. 3. Basım, Ankara: Bimaş mat.
- Büyükkaragöz, S. S., Muşta, M. C., Yılmaz, H. ve Pilten, Ö. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Konya: Mikro yayınları.
- Comenius, Y. A. (1964). *Büyük didaktika*. (H. A. Aytuna Çev.), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Çamdibi, H. M. (1983). *Şahsiyet terbiyesi ve Gazali*. İstanbul: Han neşriyat.
- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2010). Eğitim ile ilgili temel kavramlar. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (ss.1-22). Ankara: Pegem A Akademi.
- Doğan, R., Tosun, C. (2002). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflar için din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Egemen, B. Z. (1965). *Terbiye ilminin problemleri ve terbiye felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, islamlaşmak, muasırlaşmak*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gündüz, T. (2002). *İslam, gençlik ve din eğitimi*. Bursa: Düşünce Kitabevi.
- Hüseyin, S. M. Çağdaş bir İslam üniversitesinin gerekliliği: İkiliğin çözülmesi. *İslami Eğitim –araçlar ve amaçlar-* (ss.141-156). S.M. Attas (Ed.), İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Iheoma, E. O. (1977). *The philosophy of religious educatio*. Enugu Nigeria: Fourth Dimension Publishing.
- İçli, G. (2012). *Sosyolojiye giriş*, 6. Bask., Ankara: Anı Yayıncılık,
- Hökelekli, H.(Ed.), Peker, H., Karaca, F., Bahadır, A. ve Mehmedoğlu, A. U. (2010). *Din Psikolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Kazıcı, A. (2010). İslam tarihinde talim terbiye, *İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV Yayınları.
- Müftüoğlu, F. (2004). *Maârif meseleleri (felsefî esaslar - tarihi perspektif – mevcut durum ve aykırı çözüm teklifleri*. İstanbul: Ötüken.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parladır, S. (1996). *Din eğitimi bilimine giriş*. İzmir: Anadolu Mat.
- Sünbül, A. M. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. 6. Baskı, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Şişman, M. (2011). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Temizer, A. (2013). Kur'an'da "Rab" kavramı üzerine semantik bir analiz. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44, 2013/1, ss.39-66.
- Tosun, C. (2002). *Din eğitimi bilimine giriş*. 2. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Turhan, M. (1969). *Kültür değişimleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tümer, G. (1994). Din. *İslam Ansiklopedisi*. C. 9, İstanbul: TDV Yay.
- Ülken, H. Z. (1967). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Bölüm 2

Tuncay Karateke *

DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN TEMELLERİ

- 2.1. Psikolojik Temeller
  - 2.2. Toplumsal Temeller
  - 2.3. Kültürel Temeller
  - 2.4. Hukuki Temeller
  - 2.5. Evrensel Temeller
  - 2.6. Tarihi Temeller
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Fırat Üniversitesi

- Demir, Ö. ve Acar, M. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü* (6. Baskı). Ankara: Adres Yayınları.
- Dinçer, N. (1998). *1913'ten günümüze imam hatip okulları meselesi*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Dodurgalı, A. (1995). *Eğitim sosyolojisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ev, H. (2014). Yüksek öğretimde din eğitimi. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din eğitimi içinde* (s.268-306). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Gökalp, Z. (1975). *Türkçülüğün esasları*, İstanbul: Sebil Matbaacılık.
- Gözütok, Ş. (2002). *İlk dönem islam eğitim tarihi*. Ankara: Fecr Yay.
- Günay, Ü. (2003). *Din sosyolojisi* (6. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hökelekli, H. (1996). Fitrat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 13, S. 47- 48). İstanbul: yayınevi.
- Hökelekli, H. (2001). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kızılabdullah, Y. ve Yürük, T. (2014). Din eğitimi ve öğretiminin temelleri. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din eğitimi içinde* (s. 81-108) İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Konuk, Y. (1994). *Okul öncesi çocuklarda dinî duygunun gelişimi ve eğitimi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mehmedoğlu, Y. (2001). *Tanzimat sonrasında okullarda din eğitimi* (1838-1920). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Nurullah, A. (2004). *Gençlik döneminde din olgusu ve liselerde din öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öcal, M. (2013). *100. yılında imam hatip liseleri* (1913-2013). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Öner, N. (1988). Niçin din eğitimi, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri* (8-10 Nisan 1988) içinde (s. 23-26). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özdemir, Ş. (2004). Alkol ve uyuşturucunun zararları ve gençliğin uyuşturucudan korunmasında alınması gereken tedbirler, *Diyanet İlmî Dergi*, 40, 2, 99-112.

- Öztürk, M. (2014). *Tarih felsefesi*. (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parmaksızoğlu, İ. (1966). *Türkiye’de din eğitimi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Selçuk, M. (1997). Din öğretiminin kuramsal temelleri (zihin gelişimi açısından bir deneme), *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 145-158.
- Selçuk, M. (2005). *Çocuğun eğitiminde dinî motifler*. (3. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sözer, E. (2013). Osmanlı devletinde eğitim, M. Sağlam (Ed.). *Türk eğitim tarihi içinde* (s. 1-20). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Tosun, C. (2005), *Din eğitimi bilimine giriş*. (3. Baskı). Ankara: Pegema Yayıncılık.
- TDK. (2009). *Türkçe sözlük*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Williams, R. (2011). *Anahtar sözcükler*. 4. Baskı, S. Kılıç (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yelbaşı, C. (2014). *Ansiklopedik hukuk sözlüğü*. Ankara: Sim Mat.
- Yüksel, M. (2012). Hukukun toplumsal işlevleri. M. Yüksel (Ed.), *Hukuk sosyolojisi içinde* (s. 30-53). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Zengin, Z. S. (1997). Osmanlı medreselerindeki gerilemenin sebep ve sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Vakıflar Dergisi*, 26, 401-409.
- Zengin, Z. S. (2009). *II. Abdulhamit dönemi örgün eğitim kurumlarında din eğitimi ve öğretimi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2014). Başlangıçtan cumhuriyet dönemine din eğitimi, M. Köylü ve N. Altaş (Ed.). *Din eğitimi içinde* (s. 23-47). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Bölüm 3

Banu Gürer*

HZ. PEYGAMBER'DEN CUMHURİYET DÖNEMİNE İSLÂM DİN EĞİTİMİ

- 3.1. İslâm Öncesi Arap Toplumunda Din Eğitimi
  - 3.2. Hz. Peygamber Dönemi Din Eğitimi
    - 3.2.1. Hicretten Önce (Mekke Dönemi) Eğitim Faaliyetleri
    - 3.2.2. Hicretten Sonra (Medine Dönemi) Eğitim Faaliyetleri
  - 3.3. Dört Halife Dönemi Din Eğitimi
  - 3.4. Emeviler Dönemi Din Eğitimi
  - 3.5. Abbasiler Dönemi Din Eğitimi
  - 3.6. Selçuklular Dönemi Din Eğitimi
  - 3.7. Osmanlı Devleti Dönemi Din Eğitimi
    - 3.7.1. Medreseler
    - 3.7.2. Mektepler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi

- Zengin, S. Z. (2012). Başlangıçtan Cumhuriyet dönemine din eğitimi. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din Eğitimi* (ss.19-36). Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Zengin, S. Z. (2009). *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Zengin, S. Z. (1998). II. Meşrutiyet döneminde Osmanlılarda medreselerin ıslahı çalışmaları. *Diyanet İlmî Dergi*, 34 (2), ss. 43-52.
- Zengin, S. Z. (2008). Osmanlılar döneminde yaygın din eğitimi faaliyeti olarak hutbeler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17/1, ss. 379-398.

Bölüm 4

Ayşe İnan Kılıç ¹

İLKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ

- 4.1. Cumhuriyetten Günümüze İlköğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi
  - 4.1.1. İlköğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi Tarihçesi
  - 4.1.2. Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Din Dersleri Eğitim/Öğretim Programları
  - 4.1.3. Seçmeli Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler Dersleri
- 4.2. İlköğretim Dönemi Çocuklarının Gelişim Özellikleri
  - 4.2.1. Biyolojik Gelişim Özellikleri
  - 4.2.2. Duygusal Gelişim Özellikleri
  - 4.2.3. Sosyal ve Ahlaki Gelişim Özellikleri
  - 4.2.4. Dini Gelişim Özellikleri
    - 4.2.4.1. Dini İnanç
    - 4.2.4.2. İbadet ve Dua
- 4.3. İlköğretimde Etkili Din Eğitimi ve Öğretimi Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aydın, A.R. (2010). *Çocuğun gelişim dünyası*, Samsun: Etüt.
- Aydın, M. Ş. (2000). *Cumhuriyet döneminde din eğitimi öğretmeni yetiştirme ve istihdamı (1923-1998)*, Ankara: İBAV.
- Aydın, M. Ş. (2017). *Din eğitimi bilimi*, Kayseri: Kimlik.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye’de din eğitimi*, İstanbul: Dem.
- Balkış Baymur, F. (1972). *Genel psikoloji* (15. Baskı). İstanbul: İnkılap.
- Başgil, A. F. (2017). *Din ve laiklik* (13. Baskı). İstanbul: Yağmur.
- Bilgin, B. (1995). Çocuklarımızın duyguları ve duaları, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 2, (ss. 69-78).
- Bilgin, B. (2004). *İslam ve çocuk* (6. Baskı). Ankara: DİB.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi.
- Dilek, D. (2002). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dam, H. (2010). Çocukluk dönemi din eğitimi, M. Köylü (Ed.), *Gelişimsel basamaklara göre din eğitimi* (ss. 13-64). İstanbul: Nobel.
- Gündüz, T. (2010). Gençlik dönemi din eğitimi, M. Köylü (Ed.), *Gelişimsel basamaklara göre din eğitimi* (s. 65-104) İstanbul: Nobel.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M. A. (2011). Erikson’un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı: 2, (ss. 153-166).
- Hökelekli, H. (1993). *Din psikolojisi*. Ankara: TDV.
- Hökelekli, H. (2001). *Din psikolojisi*. Ankara: TDV.
- <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html>(13.11.2017).
- Karaca, F. (2007). *Dini gelişim teorileri*. İstanbul: Dem.
- Koç, A. (2008). Okul çağı çocuklarının ailede din eğitimi. *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 17, (ss. 145-176).

- Köylü, M. ve Nazıroğlu, B. (2016). İlköğretimde din eğitimi. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din eğitimi*. (ss. 154-156), 6. Basım, İstanbul: Ensar .
- Köylü, M. ve Turan, İ. (2014). *Karşılaştırmalı din eğitimi*, Ankara: Nobel.
- MEB. (2012a). *Ortaokul - imam hatip ortaokulu kur'an-ı kerim dersi (5-8. sınıflar) öğretim programı*.
- MEB. (2012b). *Ortaokul temel dini bilgiler dersi (islam 1-2) öğretim programı*.
- MEB. (2012c). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu peygamberimizin hayatı dersi öğretim programı*.
- MEB. (2010). *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı*.
- Oktaylar, H. C. (2015). *Eğitim bilimleri*. Ankara: Yargı.
- Öcal, M. (1990). *Din eğitimi ve öğretiminde metotlar*, 2. Baskı, Ankara: TDV.
- Özden, Y. (2008). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özeri, Z. N. (2004). *Okul öncesi din ve ahlak eğitimi*, İstanbul: Dem.
- Öztürk, M. (1981). Din eğitimi ve çocuk ruh sağlığı, *Türkiye I. din eğitimi semineri* (ss. 201-210). (Ankara, 23-25 Nisan 1981), Ankara: İlahiyat Vakfı.
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül.
- Sönmez, V. (2012). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*, 17. Baskı, Ankara: Anı.
- Şentürk, H. (1997). *Din psikolojisi*. Konya: Esra.
- Şentürk, H. (2000). *İbadet psikolojisi: Hz. Peygamber örneği*. İstanbul: İz yay.
- Taştekin, O. (1998). *Kıyamet ve ahiretle ilgili kavramların öğretimi (Doktora Tezi)*, Ondokuz Mayıs Üni. S.B.E. Samsun.
- Tekeli, İ. (2002). Yaratıcı ve çağdaş bir tarih eğitimi için, *Türkiye'de ilk ve orta öğrenim düzeyinde tarih öğretiminin yeniden yapılandırılması* (2-3 Aralık 2000). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

- Tosun, C. (2012). *Din eğitimi bilimine giriş* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Yavuz, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: TDV.
- Yavuzer, H. (2010). *Çocuk psikolojisi* (32. Basım). İstanbul: Remzi.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı tasavvurunun gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.
- Yörükoğlu, A. (2004a). *Çocuk ruh sağlığı* (27. Basım). İstanbul: Özgür.
- Yörükoğlu, A. (2004b). *Gençlik çağı*..(12. Basım). İstanbul: Özgür.
- Yürük, T. (2011) *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Arayışları*(Yayınlanmamış Doktora Tezi), A.Ü./S.B.E. Ankara.
- Yürük, T. (2016). İlk ve orta öğretimde din öğretimi. R. Doğan ve R. Ege (Ed.), *Din eğitimi el kitabı*. (ss. 114-141). Ankara: Grafiker.
- Zengin, M. (2014). Yapılandırmacı yaklaşım ve din öğretimi, M. Köylü (Ed.), *Din eğitiminde çağdaş konular*. (2. Baskı), (s.103-135). İstanbul: Dem.
- <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html>(13.11.2017).
- Whirter J.M. ve Acar, N. V. (2000). *Ergen ve çocukla iletişim*. Ankara: US-A.

Bölüm 5

Nazım Bayrakdar *

ORTAOKULLARDA DİN EĞİTİMİ

- 5.1. Ortaokul Öğrencilerinin Gelişim Dönemi Özellikleri
  - 5.2. Ortaokul Öğrencilerinde Dini Gelişim
  - 5.3. Ortaokulda Din Eğitimi
    - 5.3.1. Tarihsel Arka Plan
    - 5.3.2. Öğretim Programları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, S. (2015). *Din öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, M.Ş. (2005). *Cumhuriyet döneminde din eğitimi öğretmeni*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye’de din eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Demirel, Ö. (2000). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: PEGEMA Yayınları.
- Devlet Bakanlığı (2010). *Alevi çalışmaları nihai rapor*, Ankara: Başak Matbaa.
- Doğan, R. (1999). Cumhuriyetin ilk yıllarında tevhid-i tedrisat çerçevesinde din eğitimi- öğretimi ve yapılan tartışmalar. *Cumhuriyetin 75. yılında türkiye’de din eğitimi öğretimi ilmi toplantısı İzmir 4-6 Aralık 1998* (ss.227-288). Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Doğan, Y. (2007). İlköğretim çağındaki 10-14 yaş grubu öğrencilerinin gelişim özellikleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 13*, 155-187.
- Gotlieb, E. (2002). Dini düşüncenin gelişimi. (C. Osmanoğlu ve M.Ulu Çev.), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 12, Sayı 1*, 269-289.
- Gürtaş, A. (2000). *Atatürk ve din eğitimi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hesapçıoğlu, M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Jacobs, P. X. (1982). *L’enseignement religieux dans la turquie moderne*. Klaus Schwarz, Berlin: Verlag.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Tebliğler Dergisi*, 17 Eylül 1956, Cilt 19, Sayı 921.

Bölüm 6

Fatih Çakmak *

LİSELERDE DİN EĞİTİMİ

- 6.1. Ortaöğretim Gençlerinin Gelişimsel Özellikleri
    - 6.1.1. Lise Öğrencilerinin Bilişsel Gelişim Özellikleri
    - 6.1.2. Lise Öğrencilerinin Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri
    - 6.1.3. Lise Öğrencilerinin Dini Gelişim Özellikleri
  - 6.2. Liselerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Tarihçesi
  - 6.3. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı
    - 6.3.1. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Vizyonu
    - 6.3.2. Programın Uygulanmasına İlişkin İlke ve Açıklamalar
    - 6.3.3. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi ile İlgili Sorunlar
      - 6.3.3.1. İçerik Sorunu
      - 6.3.3.2. Yöntem ve Uygulama Sorunu
      - 6.3.3.3. Gençliğin Temel Sorunlarına Çözüm Üretebilme
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye'de öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkileri*. Ankara: Doğan Basımevi.
- Bacanlı, H. (2000). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bilgin, B. (1980). *Türkiye'de din eğitimi ve liselerde din dersleri*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Buhler & Spiegel & Thomas (1987) *Ergenlik Dönemine Toplu Bir Bakış*. (B. H. Vassaf Çev.), 2. Baskı, Ankara: Hacettepe-Taş Yayıncılık.
- Certel, H. (2003). *Din psikolojisi*, Ankara: Andaç Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve davranış-psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Goldman, R. (1970). *Readines for religion-a basis for developmental religious education*. London: Routledge and Kaegan Paul.
- Hökelekli, H. (2011). *Din psikolojisi*. 9. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (1988). Ergenlik döneminde dini şüpheler. *Din Öğretimi Dergisi*, sayı: 14, ss.73-88.
- Karaca, F. (2016). *Dini gelişim psikolojisi*, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Karaköse, Ş. (2007). *Din eğitiminde bireyi tanımak*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Kaymakcan, R. (2006). Türkiye'de din eğitimi politikaları üzerine düşünceler. *EKEV Akademi Dergisi* Yıl: 10, Sayı: 27 ss.21-36.
- Kılavuz, M. A. (2002). Ergenlerde özdeşleşme ve din eğitimi. *Gençlik, din ve değerler psikolojisi*. H. Hökelekli (Ed.), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, ss. 209-254.
- Kula, N. (2002). Gençlik döneminde kimlik ve din. *Gençlik, din ve değerler psikolojisi*. (ss.33-88). H. Hökelekli (Ed.), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- MEB. (2005). *Ortaöğretim DKAB. dersi 9-10-11-12. sınıflar öğretim programı*, Ankara: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

- MEB. (2000). *Tebliğler Dergisi*, S. 2517,
- MEB. (2006). *İlköğretim DKAB dersi (4-5-6-7-8. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.
- Mehmedoğlu, Y. (2001). *Tanzimat sonrasında okullarda din eğitimi*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- Okutan, Ö. (1983). *Din eğitimi cumhuriyet döneminde eğitim*. İstanbul: Kollektif Kitap.
- Öcal, M. (2007). *Din eğitim ve öğretiminde metodlar*, Ankara: TDV Yayınları.
- Öcal, M. (2008). Türkiye'de din eğitimi tarihi literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 6, Sayı 12, ss. 399-430
- Peker, H. (1993). *Din psikolojisi.*, Samsun: Sönmez Yayınevi.
- Pintner, R. (1991). *Büyüme, Eğitim Psikolojisi*, Çev: Sabri Akdeniz, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Selçuk, M. (2000). Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, ss.333-358.
- Selçuk, Z. (2000). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Spengle, R. ve Anne, M. (1980). *Ergenlik psikolojisi, ergen ve dünyası*. (B. Onur, Çev.), Ankara: Maya Matbaacılık.
- Türnüklü, A. ve Şahin, İ. (2004). 13-14 yaş grubu öğrencilerin çatışma çözme stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7 (13):45-61.
- Yavuzer, H. (1999). *Çocuk psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bölüm 7

Kamil Çoştu¹

İMAM HATİP OKULLARINDA DİN EĞİTİMİ

- 7.1. Tarihsel Arkaplan
  - 7.2. Tevhid-i Tedrisat Sonrasında İmam-Hatip Mektepleri
  - 7.3. İmam-Hatip Okulları Dönemi
    - 7.3.1. İmam-Hatip Lisesi Dönemi
    - 7.3.2. 28 Şubat 1997 Sonrasında İmam-Hatipler
    - 7.3.3. 2012 Sonrasında İmam-Hatipler
  - 7.4. İmam-Hatip Liselerinin Geleceği ve Türkiye'nin Sosyo-kültürel Hayatındaki Yeri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Bartın Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ayhan, H.(1999).*Türkiye 'de din eğitimi,(1920-1998)*.İstanbul: İFAV Yay
- Ayhan, H. (2000), İmam-hatip lisesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis*. C.XXII, İstanbul: DİB, ss.191-194.
- Bahçekapılı, M. (2012). *Türkiye 'de din eğitiminin dönüşümü (1997-2002)*. İstanbul: İlke Yayınları.
- BCA, Fon No:030.010.000.000, Kutu No:7, Dosya No:41, Sıra No:3.
- BCA, Fon No:051.V.05.000.000. Kutu No:2, Dosya No:1.Sıra No:31.
- BCA, Fon No:490.01.1202, Kutu No:218, Dosya No:1, Sıra No:11.
- Beydilli, K. (2000). Osmanlı devletinde imamlık, *DİA*, C.22. ss.181-186.
- Bozan, İ. (2007). *Devlet ile toplum arasında bir okul: imam-hatip liseleri, bir kurum: diyanet işleri başkanlığı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Buyrukçu, R. (2007). *Kurumsal değişim ve gelişim boyutlarıyla türkiye 'de meslekî din eğitim-öğretimi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Cebeci, S. (1990). Türkiye'de ortaöğretimde meslekî din eğitimi. *Diyanet Dergisi*, C.XXVI, sy.3. ss.29-45.
- Cumhuriyet Gazetesi*. İmam-hatip kursları dün açıldı. 06.01.1949.
- Cumhuriyet Gazetesi*. İstanbul erkek muallim mektebi müdürlüğünden. 14.07.1950.
- Çelik, A. (2013). *Din eğitimi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Demirtaş, C. (1999). *Kod adı: ulu hakan..* İstanbul: Sis Çanı Yayınları.
- Dinçer, N. (1998). *1913'ten günümüze imam-hatip okulları meselesi*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Ergin, O. N. (1977). *Türk maarif tarihi*, C.I, İstanbul: Eser Matbaası.
- Gündüz, T. (1998). Türkiye'de cumhuriyet dönemi din eğitimi ve öğretimi kronolojisi (1924-1998). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.VII, sayı VII, ss.543-558.
- İmam ve hatip mektepleri talimatnamesi (1340)*. Ankara: Yenigün Mat.
- İmam-hatipsiz kalıyoruz. *Sebilürreşad Dergisi*, C.XIV, sy.620, 9 Teşrinievvel 1340.
- İpşirli, M. (2008). Osmanlı medresesi. *Medâris-i İstanbul: yaşayan istanbul medreseleri I*, (Z. Kurşun ve diğerleri Haz.), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basın-Yayın Müdürlüğü.
- Kara, İ. (2005). İmam-hatip liselerini yeniden tartışmak. *İmam-hatip liselerinde eğitim ve öğretim*, İstanbul: DEM Yayınları.
- Kırboğa, A. R. (1975). *Din eğitimi ve imam-hatip okulları davası*, Millî Gazete Yayınları.

- Küçükbaşçı, M. S. (2000). İmam., *DİA*, C.22, ss.178-181.
- MEB. (1949). *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi*, Ankara: MEB.
- MEB. (2017). *Proje okulları*. Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Ankara.
- Öcal, M. (1999). Kuruluşundan günümüze imam-hatip liseleri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.6, s.229-232.
- Öcal, M. (2011). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de din eğitimi*, İstanbul: Düşünce Yayınları.
- Öcal, M. (2012). İmam-hatip liselerinde din eğitimi. *Din eğitimi*, (M. Köylü ve N. Altaş Ed.), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yay.
- Parmaksızoğlu, İ. (1966). *Türkiye'de din eğitimi*, Ankara: MEB.
- Pektaş, Ş. (2003). *Millî şef döneminde cumhuriyet gazetes.i (1938-1950)*, İstanbul: Fırat Yayınları.
- Resmî Gazete*, 1961 Anayasası. Sayı: 10859, 20.07.1961.
- Resmî Gazete*, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, M.E Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, M.E. Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun. 18 Ağustos 1997, 23084.
- Resmî Gazete*, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi. Sayı 7217, 27.05.1949.
- Subaşı, N. (2005). Teoloji birikimimizin kaynakları. *İmam-hatip liselerinde eğitim ve öğretim*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Şanver, M. (1996). TBMM tutanaklarına göre Türkiye'de din Eğitimi (1946-1957). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S I. ss.333-348.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, C. XV, Dönem VIII, Birleşim XXVI, 03.01.1949.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, CVII, İçtima I, Devre II, 03, 03, 1340.
- Yörükan, Y. Z. (1948a). Din maârifî ve din tedrisatı I, *İslâm-Türk Ansiklopedisi ve Mecmuası*, C.II, No:98.
- Yörükan, Y. Z. (1948b). Din maârifî ve din tedrisatı II. *İslâm-Türk Ansiklopedisi ve Mecmuası*, C.II, No:99.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de orta öğretim*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2002). Tevhîd-i tadrîsât kanunu'nun hazırlanmasından sonraki ilk dönemde uygulanışı ve din eğitimi. *Dinî Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.13, Mayıs-Ağustos.

Bölüm 8

Muhammed Ali Yazıbaşı *

YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ

- 8.1. Cumhuriyet Dönemi İlahiyat Fakültelerinin Tarihsel Gelişimi
    - 8.1.1. Darul'İ-Fünun İlahiyat Fakültesi
    - 8.1.2. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
    - 8.1.3. Yüksek İslam Enstitüleri (YİE)
    - 8.1.4. İslâmî İlimler Fakültesi
    - 8.1.5. 12 Eylül 1980 Sonrası İlahiyat Fakülteleri
  - 8.2. İlahiyat Fakültelerinin Ders Programları
    - 8.2.1. İlahiyat Fakültelerinin Kuruluş Amaçları
    - 8.2.2. İlahiyat Fakültesi Programı veya Öğretim Programı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aşıkoğlu, N. Y. (2013). Yüksek öğretimde din eğitim ve öğretimi. R. Ege ve R. Doğan (Ed.), *Din eğitimi*. Ankara:Grafiker Yayınları.
- Atay, H. (1983). *Osmanlılarda yüksek din eğitimi*, İstanbul: Dergah Yay.
- Aydın, M. Ő. (2016). *Cumhuriyet döneminde din eğitimi öğretmeni yetiştirme ve istihdamı*, 3. baskı, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye’de din eğitimi*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Ayrancı, İ. (2007). *Bir tarihçi olarak M. Semseddin Günaltay, (hayatı, eserleri ve İslam tarihi ile ilgili eserlerinin tahlili*. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens.
- Bakır, M. (1990). *Ashab-ı suffa*. İstanbul: Timaş.
- Develioğlu, F. (1978). *Osmanlı-Türkçe ansiklopedik lügat*. Anakara.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. c. 1-2, İstanbul: Eser Matbaası.
- Ertan, V. ve Küçük, H. (1976). *Cumhuriyet devrinde din eğitimi-din müesseseleri ve din âlimleri*. İstanbul: Türdav Basım-Yayım.
- Ev, H. (2012). Yükseköğretimde din eğitimi. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din eğitim.*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ev, H. (2003). *Türkiye’de yüksek din öğretimi kurumları ve öğretmen yetiştirme*. İzmir: Tibyan Yayıncılık.
- Hizmetli, S. (1991). *İslam tarihi*. Ankara: Yeni Çizgi Yayınları.
- Kazıcı, Z. (1995). Ana hatlarıyla İslam eğitim tarihi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Nuri, O. (1977). *Türk maarif tarihi*, c. I, İstanbul.
- Öcal, M. (2011). Türkiye’de din eğitimi, Bursa: Düşünce Kitapevi Yay.
- Parmaksızoğlu, İ. (1966). *Türkiye’de din eğitimi*, Ankara: MEB.
- Sami, Ő. (1317). *Kamus-u Türkî*. Dersaadet.
- Ülken, H. Z. (1961). İlahiyat fakültesinin geçirdiği safhalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Albümü (1949-1960)*. Ankara.
- Zengin, Z. S. (2012). Başlangıçtan cumhuriyet dönemine din eğitimi. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din eğitimi*, ed Ankara: Gündüz Yayınevi.

Bölüm 9

Ramazan Diler *

AİLEDE DİN EĞİTİMİ

- 9.1. Ailede Çocuk Eğitimi
- 9.2. Çocuk Eğitiminde Anne-Babanın Rolü
- 9.3. Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi
  - 9.3.1. Çocuğun Kişilik Gelişimine Katkı Yönünden Aile
  - 9.3.2. Çocuğun Mahremiyet/Cinsel Gelişimine Katkı Yönünden Aile
  - 9.3.3. Çocuğun Ahlak Gelişimine Katkı Yönünden Aile
  - 9.3.4. Çocuğun Din Gelişimine Katkı Yönünden Aile
    - 9.3.4.1. Çocukluk Dönemi Din Gelişiminin Genel Özellikleri
    - 9.3.4.2. Ailede Din ve Ahlak Eğitiminde Uyulması Gereken Temel İlkeler

Yararlanılan Kaynaklar

---

*Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Atamanalp, C. (1997). *Çocuk terbiyesi ve eğitim rehberi*. Erzurum: Kültür ve Eğitim Vakfı Y.
- Ay, M.E. (1997). *Ailede ve okulda ideal din eğitimi*. İstanbul: Mavi Y.
- Aydın, M. Ş. (2001). Kınalızade Ali Efendi'ye göre kız çocuklarının eğitimi. *Osmanlı dünyasında bilim ve eğitim milletlerarası kongresi tebliğleri*. İstanbul: Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA.
- Aydın, M. Ş. (2011). *Açık toplumda din eğitimi yeni paradigma ihtiyacı*. Ankara: Nobel Y.
- Aydın, M. Ş. (2014). İslam ahlak eğitimi. M. Ş. Aydın ve A. H. Adanalı (Ed.), *İslam ahlakı temel konular güncel yorumlar*. (ss.201-254), İstanbul: Dib Y.
- Aydın, M. Z. (2012). Ailede din eğitimi. R. Doğan ve R. Ege (Ed.), *Din eğitimi el kitabı*. Ankara: Grafiker Y.
- Bacanlı, H. (2013a). Bilişsel ve duyuşsal hedefler: bir model önerisi. *Değerler ve eğitimi*. İstanbul: Dem Y.
- Bacanlı, H. (2013b). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem Y.
- Bilgin, B. (1997). *İslam ve çocuk*. (3. Baskı), Ankara: Dib Y.
- Can, G. (2013). Kişilik gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegema Y.
- Cüceloğlu, D. (2013). *İnsan ve davranışı*. (27. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çalışır, D. (2011). *Cinsel eğitim çocuktan ergenliğe*. İstanbul: Profil Yay.
- Diler, R. (2014). Mahremiyet eğitimi ve önemi. *GOP Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:II, S:1, 2014/1, (ss. 69-98).
- Diler, R. (2014). Bir Öğretmen Olarak Anne veya Kültürel Annelik. *Kadın ve aile sorunları sempozyumu* (Ş. Kırış Ed.), Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2-3 Mayıs 2014) Dizgi Ofset.
- Doğan, R., Tosun, C. (2002). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflar için din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi*. Ankara: Pegama Y.

- Egemen, B. Z. (1965). *Terbiye ilminin problemleri ve terbiye felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Erden, M. (2009). *Eğitim bilimlerine giriş*. (3. Baskı), Ankara: Arkadaş
- Erdoğan, Ö., Uçukoğlu, H. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin anne-baba tutumu algıları ile atılganlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Ocak Cilt:19 No:1 (51-72)
- Ertürk, S. (1994). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Y.
- Fidan, N. (1996). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (aksaray ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- Harms, E. (1944). The Development of religious experience in children., *American Journal of Sociology*. Vol. 50, No. 2. The University of Chicago Press, p. 115, pp. 112-122.
- Kentler, H. (2008). *Çocuğuma nasıl cinsel eğitim verebilirim?* (G. Pamir, Çev.), İstanbul: Turkuaz Y.
- Korkut, F. (2002). Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 177-184.
- Köylü, M. (2004). Çocukluk dönemi dini inanç gelişimi ve din eğitimi. *AÜİFD XLV*, Sayı II. 137-154.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi*. (6.basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özçelik, D. A. (1992). *Eğitim programları ve öğretme*, Ankara: ÖSYM Y.
- Özeri, Z. N. (2004). *Okul öncesi din ve ahlâk eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Özyürek, A. ve Şahin, F. T. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğı olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 19-34.
- Selçuk, Z. (2012). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel Y.

- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Spot Matbaacılık.
- şimşek, S. (2010). Eğitimle ilgili temel kavramlar. *Eğitim bilimine giriş*. (N. Saylan Ed.), Ankara: Anı Y.
- şişman, M. (2011). *Eğitim bilimine giriş*. (8. Basım) Ankara: Pegema Y.
- Tarhan, N. (2012a). *Güzel insan modeli*. İstanbul: Timaş Y..
- Tarhan, N. (2012b). *İnanç psikolojisi*. İstanbul: Timaş Y..
- Taşçı, A. İ. (2010). *Cinsel eğitim*. İstanbul: İz Y.
- Williams, L. (2002). *Çocuğunuzu keşfed*. (M. Koyuncu, Çev.), İstanbul: Hayat Y.
- Yeşilyaprak B. (2010). *Eğitimde rehberlik hizmetler*.,(19. basım) Ankara: Nobel Y.
- Yiğit, A. (2006). Çocuğun gelişim özellikleri ve iletişim ilkeleri doğrultusunda ailede din eğitimi. *OMÜİFD*, Sayı 22, 179-203.
- Yurdagül M. (1998). Bir eğitim sorunu olarak dini duygu ve düşüncenin gelişimi. *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Yüksel. A.ř. (2012). Dini gelişim. M. D. Karacoşkun (Ed.), *Din psikolojisi el kitabı*. Ankara: Grafiker Y.

Bölüm 10

Gülsüm Pehlivan Ağırakça *

CAMİDE DİN EĞİTİMİ

- 10.1. Cami ve Mescit Kavramları
  - 10.2. Eğitim ve Öğretim Merkezi Olarak Camiler
  - 10.3. Cami Eğitiminin Amaç ve Önemi
  - 10.4. Cami Eğitiminde Görevli Personel
  - 10.5. Cami Eğitiminde Hedef Kitle
  - 10.6. Camide Eğitim Faaliyetleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, 29 Mayıs Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmet, E. (1969). *Fecrü'l-İslam*. Beyrut.
- Akyüz, A. (2006). Bir Yetişkin Eğitim Kurumu Olarak Suffa. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Atay, H. (1983). *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul: Dergâh Y.
- Baktır, M. (1990). *İslam'da İlk Eğitim-Öğretim Müessesesi Ashab-ı Suffa*, İstanbul: Timaş.
- Baktır, M. (1998). Hutbe. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (18), s. 425-428.
- Baltacı, C. (1976). *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İrfan.
- Baltacı, C. (1985). İslam Medeniyetinde Cami. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), İstanbul.
- Beydilli, K. (2000). İmam. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (22), s. 181-186.
- Bilgin, B. (1990). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İ.F Yayınları.
- Bilgin, B. (2000). *İslam ve Çocuk*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Cebeci, S. (1996). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cirit, H. (2012). Vaaz. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (42), s. 404-407.
- Çakan, İ. L. (1998). *Dinî Hitabet*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Çelebi, A. (1998). *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi*, (Çev. Ali Yardım), İstanbul: Damla Yayınevi.
- DİB. (2013). *Cami, kadın ve aile*, Ankara: DİB Yayınları.
- DİB.(2004). *Kur'an kursları yönergesi*. Erişim tarihi: 25.01. 2018, www.diyamet.gov.tr
- DİB.(2005). *Din Hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitimi Programı*. Ankara: DİB. Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı. (2005). *Din Hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitimi Programı*, Ankara.
- Doğan, R. (1999). Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), s. 491-533.

- Ergin, O. N. (1936). *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı*, İstanbul.
- Gözler, K. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Bursa: Ekin Yay.
- Gözütok, Ş. (2002). *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, Ankara: Fecr Yay.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik. (1995). *Sîretü’n-Nebeviyye*, Beyrut.
- Karaköse, Ş. (2014). *Etkili Din Görevlisi*, İstanbul: TİDEF Yayınları.
- Kayadibi, F. (2000). *Cami ve Görevlileri*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Kazıcı, Z. (1995). *Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İstanbul: İFAV.
- Kazıcı, Z. (2003). *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (5. Bs.), İstanbul: İFAV.
- Koç, A. (2001). Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (8), İstanbul.
- Küçükaşçı, M. S.(2002).İmam.*Diyanet İslam Ansiklopedisi*,(22),s.178-181
- Mahmud M. (2011). (trc. Selami Yalçın, Zeynelabidin Yıldız). *Halk Eğitiminde Cami Dersleri*, İstanbul: İnkılap Basın Yayın.
- Mihrab Platformu. *Mihrap Gönüllülerinden Dinî, Sosyal, Kültürel, Örnek Projeler*, İstanbul: İstanbul Din Görevlileri Derneği Yayınları.
- Önkal, A., Bozkurt, N. (1977) *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cami. (7), s. 46-56.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (II), Ankara: MEB Yayınları.
- Savaş, R. (1991). *Hız. Peygamber Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yay.
- YECDER. (2010).*Yaygın Din Eğitimi ve Uygulamaları*, YECDER I. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul.
- YECDER. (2012). *Cami Merkezli Din Eğitimi*, YECDER II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul.
- Yılmaz, H. (2005). *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, İstanbul: DEM Yay.
- Yılmaz, H. (2007). Hız. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, (14), İstanbul.
- <http://www.mevzuat.gov.tr>,Erişim Tarihi:15.01.2018

Bölüm 11

Ömer Demir*

KUR'AN KURLARINDA DİN EĞİTİMİ

- 11.1. Kuran Öğretim Tarihi
  - 11.2. Cumhuriyet Döneminde Kur'an Öğretimi
  - 11.3. Kuran Kursu Çeşitleri
    - 11.3.1. Yüzüne Okuma Eğitimi Verilen İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları
    - 11.3.2. İhtiyaç Odaklı D Grubu Geçici Olarak Açılan Kur'an Kursları
    - 11.3.3. Camilerde Kur'an Öğretimi
    - 11.3.4. 4-6 Yaş Grubu Öğrencilere Yönelik Din Eğitimi Verilen Kur'an Kursları
    - 11.3.5. Engellilere Yönelik Din Eğitimi Verilen Kur'an Kursları
    - 11.3.6. Hafızlık Eğitimi Yapılan Kur'an Kursları
    - 11.3.7. Yaz Kur'an Kursları
  - 11.4. Kur'an Kurslarının Amaçları ve Sosyal İşlevleri
  - 11.5. Kur'an Kursu Öğretici Yeterlikleri
  - 11.6. Kur'an Kurslarında Eğitim-Öğretimin Etkinliğini Artırmaya Yönelik Proje, Faaliyet ve Protokoller
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, S. (2005). Kur'an kursu öğreticisinin mesleki yeterlikleri. *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2005/1, Sayı:18, ss.175-192.
- Budak, M. A. (2016). Batı kaynaklarına göre endülüs medeniyeti'nin eğitim ve bazı bilim alanlarında avrupa'ya katkıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2016/1, sayı:23, ss.163-176.
- Demir, A. (2015). İlk mutasavvıfların musiki anlayışları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2015/15, sayı:2, ss.65-87.
- Demir, A. (2016). Kur'an kurslarında dinî mûsikî eğitiminin yeri ve önemi . *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2016/16, Sayı:1, 157-181.
- DİB. (2017). 05/06/2017: [http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleri GenelMudurlugu/Sayfalar/Mevzuat.aspx](http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Mevzuat.aspx).
- DİB, (2017). 07/06/2017: [http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleri GenelMudurlugu/Sayfalar/Mevzuat.aspx](http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Mevzuat.aspx).
- İnce, A. (2017). Kur'an kurslarının danışmanlık ve rehberlik fonksiyonu: öğretici görüşlerine dayalı sosyo-psikolojik bir analiz (Sakarya ili örneği). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.XIX, Sayı:35, Haziran 2017, ss.121-149.
- Karacelil, S. (2013). Kur'an kursu öğreticilerine göre Kur'ân kurslarının eğitim problemleri: Şırnak ili örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2013/2, Sayı:3, ss.274-295.
- Korkmaz, M. (2010). Yaygın din öğretiminde yeterlik ölçeği geliştirme süreci: Kur'an kursu öğreticileri eğitim-öğretim yeterlikleri ölçeği örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2010/1, ss. 239-256.
- Korukçu, A. (2011). İlahiyat fakültesi son sınıf öğrencilerinin yaygın din eğitimine bakışları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9/21, Haziran 2011, ss.55-97.
- Korukçu, A. ve Işıkdöğen, D. (2016). Yaz Kur'an kurslarında uygulanan kur sistemiyle ilgili öğreticilerin görüşleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. 2016/8, Sayı:1, ss.15-35.

- Öz, A. (2017). Yaz Kur'an kursu öğreticilerinin eğitim-öğretim yeterlikleri: Bolu ili örneği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*. C.21, S.1, ss.425-464.
- Özdemir, S. (1995). Öğretmenlerin hizmet içi eğitiminde üniversitelerden beklenen roller. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. S.2.
- Özkan, F. N. (2017). Bir sosyalleşme aracı olarak Kur'an kursları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.2, S.1, ss.65-82.
- Tosun, C., ve apıoğlu, F. (2015). 4-6 yaş kur'an kursları öğretim programının dini gelişim kuramları çerçevesinde incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. 5/5, ss.705-720.
- Uğurlu, C. T., Doğan, C., ve Yiğit, Y. (2014). Öğrenen okul ölçeği geçerlik ve güvenilirlik alışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), ss.56-66.
- Varol, B. (2002). Hülefa-i raşidin döneminde eğitim öğretim faaliyetleri. *Dinî Araştırmalar*. Ss.157-175.
- Yıldız, İ. (1998). Hz. Peygamber'in Mekke dönemi yaygın eğitim çalışmaları -din eğitimi açısından bir temellendirme denemesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2/2, ss.301-335.
- Yılmaz, H. (2001). Toplumsal barışa katkısı açısından yaygın din eğitimi kurumları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. V/2, ss.329-356.
- Yorulmaz, B. (2013). Kuran kursu öğreticileri ile cami görevlilerinin okul öncesi ve ilköğretim 1. kademe öğrencilerine ders verme durumlarına ilişkin öz algıları (İstanbul örneği). *Öneri Dergisi*. 10/39, ss.149-156.
- Zengin, Z. S. (2011). Cumhuriyet döneminde türkiye'de Kur'an kurslarının kurulması ve gelişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11/2, ss.1-24.

Bölüm 12

Hasan Dam *

DİN EĞİTİMİNDE İLKE VE YÖNTEMLER

- 12.1. Temel Kavramlar
  - 12.1.1. İlke
  - 12.1.2. Yöntem
  - 12.1.3. Teknik
- 12.2. Eğitim-Öğretim Sürecinde Yöntemli Hareket Etmenin Yararları
- 12.3. Yöntem Seçimini Etkileyen Faktörler
- 12.4. Din Eğitimi ve Öğretiminde Temel İlkeler
- 12.5. Din Eğitimi ve Öğretiminde Yöntemler
  - 12.5.1. Anlatım Yöntemi
  - 12.5.2. Soru-Cevap Yöntemi
  - 12.5.3. Tartışma Yöntemi
  - 12.5.4. Problem Çözme Yöntemi
  - 12.5.5. Örnek Olay Yöntemi
  - 12.5.6. Gösteri (Demonstrasyon) Yöntemi
  - 12.5.7. Rol Oynama (Dramatizasyon) Yöntemi
  - 12.5.8. Gezi Gözlem Yöntemi
  - 12.5.9. Beyin Fırtınası Tekniği
  - 12.5.10. Altı Şapkalı Düşüne Tekniği
- 12.6. Yöntemlerin Değerlendirilmesi
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, S. (2009). *Din öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, M. Z. (1998). *Din öğretiminde yöntemler ve buldurma yöntemi*. Ankara: Karakoç Yayınları.
- Aydın, M.Z. (2007). *Din öğretiminde yöntemler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bülbül, A.S. (1991). *Halk eğitime giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları.
- Büyükkaragöz, S.S. ve Çivi, C. (1996). *Genel öğretim metotları*. İstanbul: Öz eğitim yayınları.
- Çubukçu, Z. (2013). Eğitim programı tasarımı ve geliştirilmesi. B. Duman (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss.57-107). Ankara: Anı yayıncılık.
- Dam, H. (2015). *Yetişkinlik dönemi din eğitimi*, İstanbul: Üniversite yayınları.
- Demirel, Ö. (2002). *Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı*. 3.bsk., Ankara: PegemA yayıncılık.
- Demirel, Ö., Seferoğlu, S.S. ve Yağcı, E. (2003). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, D.M. (1991). *Büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Doğan, R. ve Tosun, C. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflar için din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi*. Ankara: PegemA yayıncılık.
- Erginer, E. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri uygulamalı bir çalışma*. Ankara: Pegem Akademi.
- Fidan, N. (1996). *Eğitim psikolojisi, okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 12. Bsk. Ankara: Nobel Yay.
- Koçak, S. (2009). Kur'an'da mesellerle anlatımın eğitim açısından değeri. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX, 1, ss. 187-215.

- Küçükahmet, L. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Ocak, G. (2011). Yöntem ve teknikler. G. Ocak (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss.237-335). Ankara: Pegem Akademi.
- Oğuzkan, F. (1989). *Orta dereceli okullarda öğretim*. Ankara: Emel matbaacılık.
- Öcal, M. (1991). *Din eğitimi ve öğretiminde metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Önder, N.K. (1986). *Öğretimde program ilke ve yöntemler*. Konya: Arı basımevi.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim ve öğrenme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Sönmez, V. Ve Alacapınar, F.G. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Stephens, M.D. and Roderick, G.W. (1972). Introduction: the teaching of adults. M.D. Stephens and G.W. Roderick (Ed.), *British teaching techniques in adult education* (ss.11-22). New York: Drake publishers inc.
- Sünbül, A.M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Konya: Eğitim yayınevi.
- Şimşek, A. (2000). *Eğitim iletişimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yay.
- Taşpınar, M. ve Atıcı, B. (2002). Öğretim model, strateji, yöntem ve becerileri/teknikleri: kavramsal boyut. *Eğitim Araştırmaları*, Yıl:2, sayı:8, ss.207-215.
- Yıldızlar, M. (2012). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Bölüm 13

Adem Güneş *

DİN EĞİTİMİNDE MATERYAL KULLANIMI

- 13.1. Temel Kavramlar
  - 13.1.1. Eğitim Teknolojisi
  - 13.1.2. Öğretim Teknolojisi
  - 13.1.3. Din Öğretimi Teknolojisi
  - 13.1.4. Bilgisayar Destekli Öğretim (BDÖ)
  - 13.1.5. Materyal/Öğretim Materyali
- 13.2. Eğitimde ve Din Eğitiminde Materyal Kullanımı
  - 13.2.1. Öğrenme ve Eğitimde Materyal Kullanımı
  - 13.2.2. Din Öğretiminde Materyal Kullanımı
  - 13.2.3. Din Öğretiminde Materyal Kullanımının Diğer Yararları
- 13.3. Din Öğretiminde Materyal Tasarımı
  - 13.3.1. Materyal Tasarımında Temel İlkeler
    - 13.3.1.1. Görsel Tasarım Unsurları
    - 13.3.1.2. Görsel Tasarımda Düzenlemeler
- 13.4. Din Öğretiminde Kullanılan Başlıca Materyaller
  - 13.4.1. Sunular
  - 13.4.2. Din Öğretiminde Resim ve Fotoğraf Kullanımı
  - 13.4.3. Din Öğretiminde Kavram Materyalleri ve Kavram Haritaları
- 13.5. Din Öğretiminde E-içerik Geliştirme Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Amasya Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek, S. (2008). *Din öğretimi*. Ankara: Nobel Yay.
- Akyürek, S. (2010). Din eğitiminin alt bilim dallarına ilişkin bir analiz. *Kuram ve eylem yönüyle din eğitiminin teolojik ve felsefi temelleri* içinde. Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları.
- Alkan, C. (2005). *Eğitim teknolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Asan, A. (2000). Bilgisayar destekli din öğretimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 7, 193-206.
- Aydın, M. Z. (2011). *Din öğretiminde yöntemler*. Ankara: Nobel Yay
- Çilenti, K. (1991). *Eğitim teknolojisi ve öğretim*. İstanbul: Kadioğlu Matbaası.
- Degitek, (2017). *Dini materyal ve bilgi siteleri*. Erişim tarihi: 28.08.2017, <http://www.degitek.org>.
- EBA, (2017). Erişim Tarihi: 26.08.2017, www.eba.gov.tr.
- Güneş, A. (2016). *Din öğretimi materyalleri*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Halis, İ. (2002). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel Yay.
- Hançerlioğlu, O. (1980). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, M. (2014). *Din öğretimi teknolojisi ve materyal geliştirme*, Kayseri: Tezmer.
- MEB, (2017). *Anadolu imam hatip lisesi meslek dersleri öğretim programları*. Ankara.
- Oğuzkan, F.(1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Seferoğlu, S. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem A.
- TDK, (2001), *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tosun, C. ve Doğan R. (2005). *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde kavram haritaları*, Ankara: Öğreti.
- Tosun, C. (2012). *Din eğitimi bilimine giriş*, Ankara: Pegem Akademi.

- Uşun, S. (2012). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*, Ankara: Nobel Yay.
- WEB,(2017). *Eğitimde yeni araçlar*. <http://www.webegitimaraclari.com/web-2-0-teknolojisi/>
- Yalın, H. İ. (2004). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*, Ankara: Nobel Yay.
- Yanpar, T. (2009). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme* Ankara: Anı Yay.
- Dale, E. (1969). *Audiovisual methods in teaching*, <http://www.tmi.com.tr/training/page/training/>

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Gencer - Prof. Dr. Muammer Cengil

DİN PSİKOLOJİSİ

Yazarlar

Prof. Dr. Muammer Cengil
Doç. Dr. Hüseyin İbrahim Yeğin
Doç. Dr. Muhammed Kızılgeçit
Doç. Dr. Mustafa Ulu
Doç. Dr. Necmi Karşlı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe Lokmanoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Gülmez
Dr. Öğr. Üyesi Merve Altınlı Macic
Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Gencer
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Emre
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Sağır
Dr. Bilal Kartal
Dr. Saliha Uysal
Öğr. Gör. Fahri Güzel

Din Psikolojisi

Editörler : Nevzat Gencer - Muammer Cengil

ISBN : 978-625-7825-42-9
e-ISBN : 978-625-7825-45-0
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Gencer, Nevzat - Cengil, Muammer

Din Psikolojisi/ Editörler : Nevzat Gencer - Muammer Cengil

1.Basım. XII + 348 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-42-9

e-ISBN: 978-625-7825-45-0

1. Dinî inanç, 2. Dinî şüphe, 3.Kişilik ve din

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Din Psikolojisi

Editörler:

Nevzat Gencer / *Hitit Üniversitesi*

Muammer Cengil / *Hitit Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Muammer Cengil / *Hitit Üniversitesi*

Nevzat Gencer / *Hitit Üniversitesi*

2.Bölüm:

Zeynep Sağır / *Fırat Üniversitesi*

3.Bölüm:

Necmi Karşlı / *Trabzon Üniversitesi*

4.Bölüm:

Yusuf Emre / *Şırnak Üniversitesi*

5.Bölüm:

Bilal Kartal / *Hakkari Üniversitesi*

6.Bölüm:

Merve Altınlı Macic / *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi*

7.Bölüm:

Nevzat Gencer / *Hitit Üniversitesi*

8.Bölüm:

Hüseyin İbrahim Yeğin / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*

9.Bölüm:

Mustafa Ulu / *Erciyes Üniversitesi*

10.Bölüm:

Muhammed Kızılgöçer / *Atatürk Üniversitesi*

Fahri Güzel / *Ağrı İ. Çeçen Üniversitesi*

11.Bölüm:

Ayşe Şentepe Lokmanoğlu / *Sakarya Üniversitesi*

12.Bölüm:

Çiğdem Gülmez / *Kastamonu Üniversitesi*

13.Bölüm:

Saliha Uysal / *İstanbul Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1	
DİN PSİKOLOJİSİNE GİRİŞ / Muammer Cengil - Nevzat Genç	1
1.1. Din Psikolojisi ve Önemi	1
1.1.1. Din Psikolojisinin Tanımı	1
1.1.2. Din Psikolojisinin Amacı ve Önemi	2
1.1.3. Din Psikolojisinin Diğer Disiplinlerle İlişkisi	3
1.1.3.1. İnsan ve Toplum Bilimleri	3
1.1.3.2. Din Bilimleri	3
1.1.3.3. Klasik Dinî İlimler	4
1.1.4. Din Psikolojisinin Araştırma Konuları	4
1.2. Din Psikolojisinde Araştırma Yöntem ve Teknikler	7
1.2.1. Nitel Araştırmalarda Kullanılan Yöntem ve Teknikler	9
1.2.2. Nicel Araştırmalarda Kullanılan Yöntem ve Teknikler	12
Kaynakça	15
Bölüm 2	
DİN PSİKOLOJİSİNİN GELİŞİMİ / Zeynep Sağır	17
2.1. Din Psikolojisi Alanında Başlangıç Zamanları	18
2.1.1. Clark Okulu	19
2.1.1.1. Granville Stanley Hall (1844-1924)	19
2.1.1.2. Edwin Diller Starbuck (1866-1947)	19
2.1.1.3. James Henry Leuba (1868-1946)	20
2.1.2. William James (1842-1910)	20
2.1.3. James Bissett Pratt (1875- 1944)	21
2.1.4. Edward Scribner Ames (1870- 1958)	21
2.1.5. George Albert Coe (1862- 1951)	21
2.1.6. Din Psikolojisi Çalışmalarında Alman Ekolü	22
2.1.6.1. Wilhelm Wundt (1832-1920)	22
2.1.7. Din Psikolojisi Çalışmalarında Duraklama Devri	22

2.1.7.1. Duraklamanın Bir Nedeni Olarak Sigmund Freud (1856 – 1939)	25
2.1.8. Dergiler ve Topluluklar	25
2.2. Ortadoğu’da Din Psikolojisi Alanındaki Gelişmeler	27
2.2.1. Düünden Bugüne Arap Ülkelerinde Din Psikolojisi	27
2.2.2. Son Dönemlerde Ortadoğu’da Çalışmalarıyla Öne Çıkan Bazı Bilim İnsanları	29
2.2.2.1. Ahmad M. Abdel-Khalek	29
2.2.2.2. Nima Ghorbani	29
2.2.2.3. Benjamin Beit-Hallahmi	29
2.2.2.4. Hisham Abu Raiya	30
2.3. Din Psikolojisinin Türkiye’deki Gelişimi	30
Kaynakça	33

Bölüm 3 DİN-PSİKOLOJİ İLİŞKİSİ / Necmi Karlı	39
---	-----------

3.1. Din Psikolojisi ve Önemi	39
3.1.1. Dinin Genişlemesine Boyutları	49
3.1.2. Dinin Uzunlamasına Boyutları	50
3.1.3. Dinin Derinlemesine Boyutları	50
3.2. Dine Psikolojik Yaklaşımlar	51
3.2.1. Davranışçı Yaklaşım	51
3.2.2. Psikanalitik Yaklaşım	51
3.2.3. Bilişsel Yaklaşım	52
3.2.4. Nöro-Biyolojik Yaklaşım	54
3.2.5. Hümanistik Yaklaşım	55
3.2.6. Transpersonel Yaklaşım	55
3.2.7. Pozitif Psikoloji Yaklaşımı	56
3.3. Din Psikolojisinde Yeni Yaklaşımlar	57
3.3.1. Psiko-sosyal Gelişim Teorisi	57
3.3.2. Nesne İlişkileri Teorisi	58
3.3.3. Bağlanma Teorisi	59
3.3.4. Yükleme (Atıf) Teorisi	60
3.3.5. Başa Çıkma Teorisi	61
Kaynakça	64

Bölüm 4 DİNİ GELİŞİM / Yusuf Emre	69
--	-----------

4.1. Dinî Yaşayışın Belirleyicileri	69
4.2. Gelişim Dönemleri ve Dinî Hayatın Şekillenmesi	71
4.2.1. Bebeklik Dönemi	71
4.2.2. Çocukluk Dönemi	72

4.2.3. Ergenlik Dönemi	76
4.2.4. İlk Yetişkinlik Dönemi	78
4.2.5. Orta Yaş Dönemi	79
4.2.6. Yaşlılık Dönemi	80
4.3. Dinî Gelişim Kuramları	81
4.3.1. Goldman Dinî Düşünce Gelişim Kuramı	81
4.3.2. Elkind Dinî Gelişim Kuramı	82
4.3.3. Fowler İnanç Gelişim Kuramı	84
Kaynakça	87

Bölüm 5	
DİNİ İNANÇ VE DİNDARLIK / Bilal Kartal	
89	
5.1. Dinî İnanç	89
5.1.1. Din İhtiyacı	92
5.1.1.1. Biyolojik İhtiyaç	92
5.1.1.2. Psikolojik İhtiyaç	95
5.1.2. Din Duygusu	97
5.1.3. Dinî Davranış	98
5.2. Dindarlık	100
5.2.1. Dindarlık Boyutları	101
5.2.2. Dindarlık Tipleri	104
Kaynakça	107

Bölüm 6	
DİNİ ŞÜPHE VE İNANÇSIZLIK / Merve Altınlı Macic	
111	
6.1. Şüphe ve Dinî Şüphe	111
6.1.1 Şüphe	111
6.1.2. Dinî Şüphe	112
6.1.3. Dinî Şüphenin Kaynakları	115
6.1.4. Dinî Şüphenin Türleri	119
6.1.5. Dinî Şüphenin Sonuçları	122
6.2. İnançsızlığın Yapısı, Kaynakları ve Sonuçları	125
6.2.1. İnançsızlık	125
6.2.2. İnançsızlığın Kaynakları	127
6.2.3. İnançsızlığın Türleri	129
6.2.4. İnançsızlığın Sonuçları	130
Kaynakça	132

Bölüm 7	
KİŞİLİK VE DİN / Nevzat Gencer	
137	
7.1. Kişilik ve İlişkili Kavramlar	138
7.1.1. Kişilik	138

7.1.2. Karakter	139
7.1.3. Mizaç	139
7.1.4. Benlik	140
7.2. Kişiliğin Yapısı	141
7.3. Kişiliği Etkileyen Faktörler	143
7.4. Kişilik-Din İlişkisi	144
Kaynakça	150

Bölüm 8
DİNİ UYGULAMALAR, İBADET VE DUA / Hüseyin İbrahim
Yeğin

153

8.1. Dua-İnsan İlişkisi ve Sonuçları	164
8.1.1. Duanın Tanımı ve Yapısı	154
8.1.2. Duanın Yeri ve Zamanı	156
8.1.3. Duanın Motivasyonu	156
8.1.4. Duanın Yapılış Şekilleri ve Kabulü	159
8.1.5. Duada Esnasında Yaşanan Psikolojik Süreçler	163
8.1.6. Duanın Etki ve Sonuçları	165
8.2. İbadet, İbadetin Psikososyolojik Sonuçları	168
8.2.1. İbadetin Tanımı Yapısı ve Anlamı	168
8.2.2. İbadetin Türleri	170
8.2.3. İbadetin Psiko-Sosyal Etkileri ve Sonuçları	172
Kaynakça	177

Bölüm 9
MİSTİSİZM VE TASAVVUF PSİKOLOJİSİ / Mustafa Ulu

179

9.1. Mistisizm	181
9.1.1. Mistik Tecrübe	184
9.1.2. Sembolizm	192
9.2. Tasavvuf Psikolojisi	193
9.2.1. İslam Geleneğinde Nefs	198
9.2.2. Nefsin Mertebeleri (Atvar-ı Seb'a)	198
9.2.2.1. Nefs-i Emmare	199
9.2.2.2. Nefs-i Levvame	201
9.2.2.3. Nefs-i Mülhime	202
9.2.2.4. Nefs-i Mutmainne	203
9.2.2.5. Nefs-i Raziye	204
9.2.2.6. Nefs-i Marziye	205
9.2.2.7. Nefs-i Kâmile	206
9.3. Mistisizm ve Tasavvuf Arasındaki Farklılıklar	207
Kaynakça	213

Bölüm 10	
DİNE DÖNÜŞ VE DİN DEĞİŞTİRME / Muhammed Kızılgeçit- Fahri Güzel	
	217
10.1. Temel Kavramlar	218
10.2. Din Değişirmenin Psikolojisi	221
10.3. Din Değişirmeyi Etkileyen Faktörler	222
10.4. Din Değişirme Evreleri	224
10.5. Din Değişirme Motifleri (Tipleri)	225
10.6. Yeni Bir Dine Geçişin Modelleri	227
10.7. Dini Değişimin Sonuçları	230
Kaynakça	233
Bölüm 11	
DİN VE SAĞLIK İLİŞKİSİ / Ayşe Şentepe Lokmanoğlu	
	237
11.1. Ruh ve Beden Sağlığı	237
11.2. Din ve Maneviyat	238
11.3. Din ve Sağlık İlişisine Dair Teorik Yaklaşımlar	239
11.4. Dindarlık ile Ruhsal ve Fiziksel Sağlık Arasındaki İlişki	245
11.4.1. Dindarlık ve Ruh Sağlığı	245
11.4.1.1. Dindarlık ve Depresyon	245
11.4.1.2. Dindarlık ve Kaygı	248
11.4.1.3. Dini Başa Çıkma	251
11.4.1.4. Dindarlık ve Benlik Saygısı	253
11.4.1.5. Dindarlık ve Hayatın Anlamı	255
11.4.1.6. Dindarlık ve Mutluluk	257
11.4.2. Dindarlık ve Fiziksel Sağlık	260
11.5. Din ve Sağlık İlişkisi ile İlgili Pratik Uygulamalar	261
Kaynakça	266
Bölüm 12	
MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK / Çiğdem Gülmez	
	273
12.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Temel Kavramlar	273
12.1.1. Psikolojik Danışmanlık	273
12.1.2. Psikoterapi	274
12.1.3. Rehberlik	275
12.1.4. Manevi Bakım (Pastoral Care)	276
12.1.5. Manevi Danışmanlık (Pastoral Counseling)	279
12.1.6. Manevi Rehberlik (Pastoral Direction)	279
12.1.7. Din/Maneviyatla Bütünleştirilmiş Psikolojik Danışmanlık veya Psikoterapiler	282
12.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Gelişimsel Seyri	283

12.2.1. Batı Dünyasında Pastoral Bakım, Danışmanlık ve Rehberliğin Gelişimsel Seyri	283
12.2.2. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Gelişimsel Seyri	288
12.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Hizmet Alanları	290
12.3.1. Batı’da Pastoral Bakım, Danışmanlık ve Rehberliğin Hizmet Alanları	290
12.3.2. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Hizmet Alanları	291
12.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Temel İlkeleri	292
12.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Sahip Olunması Gereken Beceriler	294
12.6. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte İletişimi Güçleştiren Durumlar	298
12.7. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Dikkat Edilecek Bazı Hususlar	300
12.8. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Kullanılan Teknikler	301
12.8.1. Psikolojik Müdahale Teknikleri	301
12.8.2. Dinî/Manevi Müdahale Teknikleri	302
12.9. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Planlaması ve Uygulanması	305

Bölüm 13
İSLÂM PSİKOLOJİSİNİN KAYNAKLARI, İMKÂN VE SINIRLILIKLARI / Saliha Uysal

313

13.1. İslâmî Psikolojide Temel Kavramlar	313
13.1.1. Dinî Kaynaklarda İslâmî Psikolojinin Temel Kavramları	316
13.1.2. Öncü İsimlerin Eserlerinde İslâmî Psikolojinin Temel Kavramları	323
13.2. İslâmî Psikolojinin Geleceği, İmkânı ve Sınırlılıkları	338
Kaynakça	344

Bölüm -1-

DİN PSİKOLOJİSİNE GİRİŞ

1.1. Din Psikolojisi ve Önemi

1.1.1. Din Psikolojisinin Tanımı

Din psikolojisi, “din” ve “psikoloji”nin kesiştiği noktada yer almaktadır. Öyleyse din psikolojisinin tanımına geçmeden önce din ve psikolojinin kısa bir tanımını yapmak faydalı olacaktır.

Dinin tek bir tanımını yapmak şüphesiz ki mümkün değildir. Çünkü her dinin inanç ve öğretileri bağlamında din kavramına yüklediği anlam birbirinden farklıdır. Ayrıca dinin aşkınlığı da dini tanımlanmasını zorlaştıran bir diğer husustur. Din psikologlarının yapmış olduğu din tanımlarına baktığımızda da birbirinden farklı tanımlarla karşılaşmaktayız.

Dinleri “bireysel” ve “kurumsal” olarak ikiye ayıran William James dini, bireylerin ilahi olarak gördükleri her şeyle ilgili deneyimleri olarak tanımlamaktadır. (James, 1917). James bu tanımıyla bir tanrı inancı ve dinî bir cemaatin üyesi olmayı zorunlu kılmadığını ifade etmektedir ve bireysel dindarlığa daha fazla önem vermektedir.

Dini, inanan bireye bir yönelim çerçevesi ve bir bağlanma nesnesi sunan ve bir grup tarafından paylaşılan herhangi bir düşünce ve eylem sistemi olarak tanımlayan Erich Fromm ise “humaniter” ve “otoriter” şeklinde ikili bir din tasnifi yapmaktadır. (Fromm, 1950). Burada “kurumsal” ve “otoriter” dinlerden kasıt İslam, Hristiyanlık, Yahudilik vb. belirli bir inanç, öğreti ve mabetler şeklinde kurumsal yapıya sahip olan dinler, “bireysel” ve “humaniter” dinlerden kasıt ise resmi dinlerin dışında daha bireysel, insan ile kutsal kabul edilen varlık arasında kurulan ilişkiye dayalı dinî yönelimlerdir.

Kaynakça

- Aytaç, S. (2004). *İnsanın anlam çabası*. 2. Baskı. İstanbul: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cebeci, S. (1997). *Bilimsel araştırma ve yazma teknikleri*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Chalmers, C. (1994). *Bilim dedikleri, bilimin doğası, statüsü ve yöntemleri üzerine bir değerlendirme*. Çev. H. Arslan. Ankara: Vadi Yayınları.
- Daşdemir, İ. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Fromm, E. (1950). *Psychoanalysis and religion*. New Haven: Yale University Press.
- Gencer, N. (2020). Din psikolojisi alanında Türkiye’de yapılan lisansüstü tezler (2012-2018) üzerine bir değerlendirme. Y. Turan (Ed.). *Din psikolojisi güncel durum analizi*, içinde (s. 69-95). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Haralambos, M., & Holborn, M. (1995) *Sociology: Themes and perspectives*, London: Harper Collins.
- Holm, N. G. (2007). *Din psikolojisine giriş*. 2. Baskı. Çev. A. Bahadır. İstanbul: İnsan Yayınları.
- James, W. (1917). *The varieties of religious experience: A study in human nature being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902*. New York, London, Bombay, Calcutta, and Madras: Longmans, Green, and Co.
- Jung, C. G. (1997). *Analitik psikoloji*. Çev. E. Gürol. İstanbul: Payel Yayınları.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi, nitel ve nicel yaklaşımlar*. Çev. S. Özge. İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Kaptan, S. (1977). *Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri*. Ankara: Rehber Dağıtım.

- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırmalar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lin, N. (1979). *Foundations of social research*, USA: McGraw-Hill.
- Neuman, W.L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar*. Çev. S. Özge. İstanbul: Yayın Odası Yayıncılık.
- Peker, H. (2008). *Din psikolojisi*. 3. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Sönmez, V. (2019). *Bilim felsefesi*. 4. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şentürk, H. (2013). *Din psikolojisine Giriş*. 2. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Trougott, M.W. (2004) "Closed-ended questions" , Lewis-Beck, M.; A. Bryman ve T.F. Liao. *The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods*. (USA): Sage Publications.
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bölüm -2-

DİN PSİKOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Psikolojinin bir disiplin olarak felsefeden ayrılması sonrasında organizmanın davranışını kendine has yöntemlerle incelemeye başlayalı yüz yılı aşkın bir süre olmuştur. Süreç içerisinde psikolojide; genel psikoloji, gelişim psikolojisi, spor psikolojisi, travma psikolojisi gibi çeşitli alt uzmanlık alanları oluşmuştur. Bu alanlar içerisinde din psikolojisi alanı da psikolojinin alt disiplini olarak psikoloji tarihi içerisinde yer almıştır. Din psikolojisi disiplininin tarihi olarak gelişimine bakıldığında onun psikoloji alanından doğan bir bilim dalı olduğu görülecektir. Psikolojinin doğuşuyla din psikolojisinin ortaya çıkışı eş zamanlıdır (Beit-Hallahmi, 1974; Paloutzian, 1983). Çünkü psikolojinin ortaya çıkışından itibaren kırk yıl boyunca din psikolojisinin konuları ile ilgili çalışmalar genel psikoloji çalışmaları adı altında gerçekleştirilmiştir (Paloutzian, 2017: 39). Süreç içerisinde din psikolojisi alanı zaman zaman çok ilgi görmüş, zaman zaman da çeşitli psikolojik yaklaşımların (davranışçılık gibi) ön plana çıkması ve bilimsel anlayışa hâkim olan katı pozitivist bakış nedeniyle bu alana gösterilen ilgi de bir düşüş söz konusu olmuştur. Fakat sonrasında zamanın ruhunun da bir gereği olarak din psikolojisi alanına tekrar yoğun bir ilgi duyulmuştur (Beit-Hallahmi, 1974: 86; Paloutzian, 2017: 2-4).

Din psikolojisi alanının gelişimini ele aldığımız bu bölümde psikolojinin bir alt disiplini olarak sınırlarını belirlediğimizi ve bu çerçevede tarihi yolculuğun özetleneceğini belirtmek isteriz. Çünkü din psikolojisi (psychology of religion) alanı zaman zaman dinî psikoloji (religious psychology) ya da İslâm psikolojisi (Islamic psychology) gibi farklı alanlarla bir arada ele alınabilmektedir. Fakat söz konusu her bir alan içerik, yöntem ve amaç bakımından farklılaşacağı için sınırların belirlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Aksi takdirde batıdaki tarihsel süreci verirken oradaki

Kaynakça

- Abdel-Khalek, A. M. (2007). Religiosity, happiness, health, and psychopathology in a probability sample of Muslim adolescents. *Mental Health, Religion and Culture, 10*(6), 571-583.
- Abdel-Khalek, A. M. (2011). Religiosity, subjective well-being, self-esteem, and anxiety among Kuwaiti Muslim adolescents. *Mental Health, Religion & Culture, 14*(2), 129-140.
- Abdel-Khalek, A. M. (2019). *Religiosity and subjective well-being in the Arab context*. Cambridge Scholars Publishing.
- Abdel-Khalek, A. M. (2019). *Religiosity and subjective well-being in the Arab context*. Cambridge Scholars Publishing.
- Abu-Raiya, H., & Pargament, K. I. (2015). Religious coping among diverse religions: Commonalities and divergences. *Psychology of Religion and Spirituality, 7*(1), 24.
- Abu-Raiya, H., Exline, J. J., Pargament, K. I., & Agbaria, Q. (2015). Prevalence, predictors, and implications of religious/spiritual struggles among Muslims. *Journal for the Scientific Study of Religion, 54*(4), 631-648.
- Abu-Raiya, H., Pargament, K. I., & Krause, N. (2016). Religion as problem, religion as solution: Religious buffers of the links between religious/spiritual struggles and well-being/mental health. *Quality of Life Research, 25*(5), 1265-1274.
- Ames, E. S. (1910). *The psychology of religious experience*. Houghton Mifflin.
- Ames, E. S. (2010). *Mysticism's quest for God*. Montana: Whitefish. Kessinger Publishing.
- Ames, E. S. (2010). *The place of religion in the experience of the individual and society*. Montana: Whitefish. Kessinger Publishing.
- Ames, E. S. (2010). *The rise of religion in the individual*. Montana: Whitefish. Kessinger Publishing.
- Argyle, M., & Beit-Hallahmi, B. (2014). *The psychology of religious behaviour, belief and experience*. Routledge.
- Armaner, N. (1973). *Psikopatoloji'de dinî belirtiler*. Ankara: Demirbaş Yayınları.
- Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- Ayten, A. (2012). Arap ülkelerinde İslâmî psikoloji ve din psikolojisi çalışmaları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), 51-100.
- Beit-Hallahmi, B. (1974). Psychology of religion 1880-1930: the rise and fall of a psychological movement. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*.
- Beit-Hallahmi, B. (2014). *Psychological perspectives on religion and religiosity*. Routledge.
- Bentley, J. E. (1937). Psychology and Religion. *Christian Education*, 20(3), 186-194.
- Berger, R., Benatov, J., Abu-Raiya, H., & Tadmor, C. T. (2016). Reducing prejudice and promoting positive intergroup attitudes among elementary-school children in the context of the Israeli–Palestinian conflict. *Journal of school psychology*, 57, 53-72.
- Certel, H. (2003). *Din psikolojisi*. Ankara: Andaç Yayınları.
- Coe, G. A. (1900). *The spiritual life: Studies in the science of religion*. Abingdon Press.
- Coe, G. A. (1916). *The psychology of religion*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coe, G. A. (1943). *What is religion doing to our consciences?* New York: Chas.
- Colvin, S. S. (1902). The psychological necessity of religion. *The American Journal of Psychology*, 13(1), 80-87.
- Douglas, W. (1963). "Religion", in: Norman Farberow (ed.), *Taboo Topics*, New York: Atherton, pp. 80-95.
- Egemen, B. Z. (1952). *Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Fırat, E. (1976). Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusunun din psikolojisi açısından araştırılması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Freud, S. (1939). *Moses and monotheism*. (Katherine Jones, trans.). New York: Alfred A. Knopf.
- Freud, S. (1955). *The future of an illusion*. (J. Strachey, trans.). New York: Basic Books. (Originally published, 1900).

- Freud, S. (1961). *The interpretation of dreams*. (J. Strachey, trans.). New York: Norton. (Originally published, 1927).
- Freud, S. (2012). Totem ve tabu (Çev. Kanuran Şipal). İstanbul: Say yayınları. (Orijinali 1913 yılında yayınlandı).
- Gencer, N. (2020). Din Psikolojisi Alanında Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezler (2012-2018) Üzerine Bir Değerlendirme. Y. Turan (Ed.), *Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi* içinde (s. 69-95). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ghorbani, N., Chen, Z. J., Rabiee, F., & Watson, P. J. (2019). Religious fundamentalism in Iran: Religious and psychological adjustment within a Muslim cultural context. *Archive for the Psychology of Religion*, 41(2), 73-88.
- Ghorbani, N., Watson, P. J., Kashanaki, H., & Chen, Z. J. (2017). Diversity and complexity of religion and spirituality in Iran: Relationships with self-compassion and self-forgiveness. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 27(4), 157-171.
- Hall, G. S. (1891). The moral and religious training of children and adolescents. *The Pedagogical Seminary*, 1(2), 196-210.
- Haque, A., & Masuan, K. A. (2002). Perspective: religious psychology in Malaysia. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 12(4), 277-289.
- Horozcu, Ü. (2020). Son Dönem Yurt İçi Hakemli dergilerde Yayımlanan Din Psikolojisi Çalışmalarının İncelenmesi: Bir Betimsel Analiz Çalışması. Y. Turan (Ed.), *Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi* içinde (s. 23-68). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hökelekli, H. (1983). Ergenlik çağı gençlerinin dini gelişimi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa*.
- Hökelekli, H. (1993). *Din psikolojisi*. Ankara: TDV Yay.
- James, W. (2003). *The varieties of religious experience: A study in human nature*. Routledge.
- James, W. (2017). Dinsel deneyimin çeşitleri: İnsan doğası üzerine bir inceleme. *Trc. İsmail Hakkı Yılmaz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık*.
- Karacoşkun, M. D. (2012). *Din psikolojisi* (ed.). Ankara: Grafiker yayınları.
- Koç, M. (2012). Psychology of religion in Turkey (1949–2012): An overview. *Archive for the Psychology of Religion*, 34(3), 327-340.

- Köse, A. & Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş yayınları.
- Köse, A. (2019). *Freud ve din*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Leuba, J. H. (1896). A study in the psychology of religious phenomena. *The American Journal of Psychology*, 7(3), 309-385.
- Leuba, J. H. (1912). *A psychological study of religion: Its origin, function, and future*. New York: Macmillan.
- Leuba, J. H. (1921). *The belief in God and immortality: A psychological, anthropological and statistical study*. Sherman, French.
- Leuba, J. H. (1926). *The psychology of religious mysticism*. New York: Harcourt.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. Baha Matbaası.
- Paloutzian, R. F. (1983). *Invitation to the psychology of religion*. United States of America: Scott, Foresman and Company.
- Paloutzian, R. F. (2003). Psychology of, and, for, in and against religion (and spirituality?): Pragmatism works. *Psychology of Religion Newsletter, American Psychological Association Division*, 36(28), 2.
- Paloutzian, R. F. (2016). *Invitation to the psychology of religion*. Guilford Publications.
- Paloutzian, R. F. (2017). Psychology of religion in global perspective: Logic, approach, concepts. *The international journal for the psychology of religion*, 27(1), 1-13.
- Pazarlı, O. (1972). *Din psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (2000). *Din psikolojisi*. Samsun: Aksiseda Matbaası.
- Peker, H., (1979). *Din değiştirmede psiko-sosyolojik faktörler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Pratt, J. B. (1907). *The psychology of religious belief*. Macmillan.
- Pratt, J. B. (1909). *What is pragmatism?*. Macmillan.
- Pratt, J. B. (1915). *India and Its Faiths: A Traveler's Record*. Boston, Houghton.
- Pratt, J. B. (1922). *Matter and spirit: A study of mind and body in their relation to the spiritual life*. New York: Macmillian.
- Pratt, J. B. (2006). *The religious consciousness: A psychological study*. Cosimo, Inc.
- Rudolph, K. (1962). Leipzig und die Religionswissenschaft. *Numen*, 9(1), 53-68.

- Starbuck, E. D. (1897). A study of conversion. *The American Journal of Psychology*, 8(2), 268-308.
- Starbuck, E. D. (1899). *The psychology of religion: An empirical study of the growth of religious consciousness* (Vol. 38). W. Scott.
- Şentürk, H., (1997). *Din psikolojisi*. Konya: Esra Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1946). Tasavvuf psikolojisi. *Üniversite Konferansları 1944-1945*. İstanbul Üniversitesi yayınları.
- Ülken, H. Z. (2003) *Anadolu tarihinde dini ruhiyat müşahadeleri*. Anadolu'nun Dini Sosyal Tarihi içinde. Taşgın, A. (Çev. ve yayına hazırlayan). Ankara: Kalan yayınları.
- Vande Kemp, H. (1992). G. Stanley Hall and the Clark school of religious psychology. *American Psychologist*, 47(2), 290.
- Watson, P. J., Ghorbani, N., Davison, H. K., Bing, M. N., Hood Jr, R. W., & Ghramaleki, A. F. (2002). Negatively reinforcing personal extrinsic motivations: Religious orientation, inner awareness, and mental health in Iran and the United States. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 12(4), 255-276.
- Woolston, H. B. (1902). Religious emotion. *The American Journal of Psychology*, 13(1), 62-79.
- Wulff, D. M. (1997). *Psychology of religion. Classic & Contemporary* (2nd ed.). Hamilton: Hamilton Printing.
- Wulff, D. M. (1998). *Rethinking the rise and fall of the psychology of religion*. In *Religion in the Making* (pp. 181-202). Brill.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-kırk yaşlar arası kişilerde dini hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, K. (1983). *Cocukta dini duyu ve düşünceinin gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Bölüm -3-

DİN-PSİKOLOJİ İLİŞKİSİ

3.1. Din Psikolojisi ve Önemi

Psikoloji ve din temelde benzer konularla ilgilenen iki farklı olgudur. Her iki olgu da tecrübe edilen çeşitli sıkıntılar ile başa çıkmaya yardımcı olarak beden ve ruh sağlığına, dolayısıyla bireyin mutluluğuna katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte aralarında bazı farklılıklar da vardır. Öncelikle din olgusu, insanlık tarihi kadar eski iken psikolojinin, yaklaşık bir asırlık geçmişi bulunmaktadır. Psikoloji ve din arasındaki en önemli farklılıklardan birisi kullandıkları yöntemlerdir. Psikoloji, pozitif bilimin yöntem ve tekniklerini kullanarak insan davranışlarını anlama, açıklama ve kontrol etmeyi amaçlarken dinler, Aşkın bir varlıkla kurulan iletişim, inanç ve ritüeller sayesinde hayatı ve olayları anlamlandırmakta ve yaşamsal sıkıntılar karşısında kişiye sosyal destek sağlamaktadırlar.

Bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyen eşsiz bir değerler sistemi olan dinler insanlık tarihi boyunca her çağda ve toplumda var olagelmıştır. Bununla birlikte yeryüzünde çok farklı yapılara sahip dinlerin mevcudiyeti, dini tanımlayanların alan, görüş ve kişilik farklılıkları ve tanımın yapıldığı zamanın sosyal, siyasi ve iktisadi yapısı gibi nedenlerden dolayı herkesin kabul ettiği ortak bir din tanımı yapılamamaktadır (Yaparel, 1987: 405). Dinin ne olduğu konusunda bir birliktelik olmamakla birlikte din, insan davranışına yön, yaşama anlam veren kutsal veya doğüstü bir (veya birden çok) güç ve yaratıcı kavramına dayanan inançlar sistemi şeklinde tanımlanabilir (Budak, 2005: 205). Bir başka tanıma göre din, varoluş hakkında genel mahiyette kavramlar ortaya koyan, birey üzerinde güçlü motivasyon ve ruhsal eğilimler uyandıracak düzeyde etkili olan semboller sistemidir (Karaca, 2011: 73). İnsan kaynaklı kültürel ve seküler

Kaynakça

- Allport, G. W. (1967). The religious context of prejudice. *Pastoral Psychology*, 18(5), 20-30. <https://doi.org/10.1007/BF01762402>
- APA, "APA Dictionary of Psychology". Erişim: 2 Mayıs 2021. <https://dictionary.apa.org/coping>
- APA, American Psychiatric Association, & American Psychiatric Association (Ed.). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (5th ed). Washington: American Psychiatric Association.
- Argyle, M. (2000). *Psychology and religion: An introduction*. London; New York: Routledge.
- Aten, J. D., O'Grady, K. A., & Worthington, E. L. (Ed.). (2012). *The psychology of religion and spirituality for clinicians: Using research in your practice*. New York: Routledge.
- Atkinson, R. L., Smith, E. E., Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B., Bem, D. J., Maren, S. (2015). *Psikolojiye giriş*. Öncül, Ö. & Ferhatoğlu, D. (çev.). İstanbul: Arkadaş Yayınları
- Aydın, M. S. (1999). *Din felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ayten, A. (2010). *Din psikolojisi: Dine ve maneviyata psikolojik yaklaşımlar*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bahadır, A. (2010). *Jung ve din* (2. baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Bering, J. M., & Bjorklund, D. F. (2004). The natural emergence of reasoning about the afterlife as a developmental regularity. *Developmental Psychology*, 40(2), 217-233. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.2.217>
- Borg, J., Andréé, B., Soderstrom, H., & Farde, L. (2003). The serotonin system and spiritual experiences. *American Journal of Psychiatry*, 160(11), 1965-1969. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.11.1965>
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Volume II. Volume II*. Geliş tarihi gönderen
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlabk&db=nlabk&AN=953849>
- Budak, S. (2005). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Darwin, C., & Darwin, F. (2011). *The Expression of the emotions in man and animals*. Cambridge: Cambridge Univ Press.
- Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J., & DeLongis, A. (1986). Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3), 571–579. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.3.571>
- Forsyth, J., (2017). *Psikolojik din kuramları*. Ulu, M. (ed.). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Frankl, V. E. (2000). *İnsan anlam arayışı*. Budak, S. (çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Freud, S., & Strachey, J. (1975). *The future of an illusion*. New York: Norton.
- Fromm, E. (2004). *Psikanaliz ve din*. Arıtan, A. (çev.). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Hamer, D. H. (2004). *The God gene: How faith is hardwired into our genes*. New York: Doubleday. Geliş tarihi gönderen <http://site.ebrary.com/id/10069621>
- Holm, N. G. (2004). *Din psikolojisine giriş*. Bahadır, A. (çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hökekleli, H. (2003). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- James, W. (2002). *The varieties of religious experience: A study in human nature: being the Gifford lectures on natural religion delivered at Edinburgh in 1901-1902*. Geliş tarihi gönderen <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uqac-ebooks/detail.action?docID=180795>
- Jeeves, M. A., & Brown, W. S. (2009). *Neuroscience, psychology, and religion*. West Conshohocken, Pa: Templeton Foundation Press.
- Jung, C. G. (1992). *Psychology and religion*. New Haven: Yale University Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Kelemen, D. (2004). Are children “intuitive theists”? reasoning about purpose and design in nature. *Psychological Science*, 15(5), 295-301. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2004.00672.x>
- Kızılgeçit, M. (2017). *Din psikolojisinin 200’ü*. Ankara: Otto.

- Kim-Prieto, C. (2014). *Religion and spirituality across cultures*. New York: Springer.
- Kirkpatrick, L. A., & Shaver, P. R. (1990). Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs, and conversion. *Journal for The Scientific Study of Religion*, 23(9), 315-334.
- Koenig, H. G., Pargament, K. I., & Nielsen, J. (1998). Religious coping and health status in medically ill hospitalized older adults. *The Journal of Nervous & Mental Disease*, 186(9), 513-521.
- Köse, A. (2011). *Freud ve din* (3. baskı). İstanbul: İz yayıncılık.
- Köse, A., & Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayıncılık.
- Kur'an-ı Kerim.
- Leeming, David A. (2013). *Encyclopedia of psychology and religion* (2nd edition). New York: Springer.
- Leeming, David Adams. (2020). *Encyclopedia of psychology and religion*. Cham: Springer. Geliş tarihi gönderen <http://public.eblib.com/choice/PublicFullRecord.aspx?p=6227089>
- Leuba, J. H. (1912). *A Psychological study of religion, Its origin, function and future*. New York: The Macmillan Company.
- Loewenthal, K. M. (2017). *Din psikolojisi kısa bir giriş*. Ulu, M. (çev.). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Marx, K. (2012). *On religion*. Dover Publications. Geliş tarihi gönderen <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=1155897>
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row Publishers.
- Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. Gündüz, O. (çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- McConnell, K. M., Pargament, K. I., Ellison, C. G., & Flannelly, K. J. (2006). Examining the links between spiritual struggles and symptoms of psychopathology in a national sample. *Journal of clinical psychology*, 62(12), 1469-1484. <https://doi.org/10.1002/jclp.20325>
- Nelson, J. M. (2009). *Psychology, religion, and spirituality*. New York, NY: Springer.

- Newberg, A., Alavi, A., Baime, M., Pourdehnad, M., Santanna, J., & d'Aquili, E. (2001). The measurement of regional cerebral blood flow during the complex cognitive task of meditation: A preliminary SPECT study. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 106(2), 113-122. [https://doi.org/10.1016/S0925-4927\(01\)00074-9](https://doi.org/10.1016/S0925-4927(01)00074-9)
- Paloutzian, R. F., & Park, C. L. (Ed.). (2005). *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. New York: Guilford Press.
- Pals, D. L., (2019). *9 din kuramı*. Ulu, M.& Akdağ, Ö. (ed.). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Pargament, K. I., Cole, B., Vandecreek, L., Belavich, T., Brant, C., & Perez, L. (1999). The vigil: Religion and the search for control in the hospital waiting room. *Journal of health psychology*, 4(3), 327-341. <https://doi.org/10.1177/135910539900400303>
- Pargament, K. I., Magyar-Russell, G. M., & Murray-Swank, N. A. (2005). The sacred and the search for significance: religion as a unique process. *Journal of Social Issues*, 61(4), 665-687. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00426.x>
- Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., & Perez, L. (1998). Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for The Scientific Study of Religion*, 37(4), 710. <https://doi.org/10.2307/1388152>
- Persinger, M., & Makarec, K. (1993). Complex partial epileptic signs as a continuum from normals to epileptics: Normative data and clinical populations. *Journal of Clinical Psychology*, 49(1), 33-45.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Washington: New York: American Psychological Association; Oxford University Press.
- Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye giriş*. Geniş, T., Darcan Çiftçi, S., & Dağ, H. (çev). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ramachandran, V. S., & Blakeslee, S. (1998). *Phantoms in the brain: Probing the mysteries of the human mind* (1st ed). New York: William Morrow.
- Richards, G. (2011). *Psychology, religion, and the nature of the soul: A historical entanglement*. New York: Springer.

- Robert, C. W. (2017). Psikanaliz ve din: Freud, Jung, Fromm ve Erikson'un Görüşleri. İçinde *Din Psikolojisi*. Ayten, A. çev. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Robertson, R. (1972). *The sociological interpretation of religion*. Oxford: Basil Blackwell.
- Schultz, D. P., Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi*. Aslay, Y. (çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Stark, R., Glock, C. Y., University of California, B., & Survey Research Center. (1968). *American piety: Patterns of religious commitment*. Berkeley: University of California Press.
- Statt, D. A. (1998). *The concise dictionary of psychology*. London; New York: Routledge. Geliş tarihi gönderen <http://site.ebrary.com/id/10056103>
- Yaparel, R. (1987). Dinin tarifi mümkün mü?. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 403-417.

Bölüm

-4-

DİNÎ GELİŞİM

İnsan, hayatın her döneminde aynı kalmaz. Canlılığın doğası gereği dinamik şekilde gelişimsel değişimlerden etkilenir. Anne karnında başlayan süreç, doğumla birlikte bebeklik, ilk çocukluk, okul dönemi, ergenlik, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere ölüme kadar devam eder. Birey her bir gelişim döneminde fiziksel, bilişsel ve sosyal açıdan farklı özellikler sergiler. Söz konusu farklılıklar dinî yaşayışı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir (King & Boyatzis, 2015). Başka bir ifadeyle bireyin dindarlaşma süreci diğer gelişim alanlarının beraberinde gerçekleşir.

Dinî gelişim, ilgi çekici olabilecek soruları konu edinir. Bir bebek dünyaya geldiğinde dinî bir eğilime sahip olabilir mi? Bireyin dindar olmasında doğuştan getirdiği özellikler mi, çevresiyle kurduğu etkileşim mi ya da her ikisinin karışımı süreçler mi etkilidir? Dinî hayat, farklı gelişim dönemlerinde nasıl şekillenir? Doğumdan ölüme kadar olan zaman diliminde dinî yaşayışta ortaya çıkan gelişime dair değişimler nelerdir? Kısaca dinî gelişim, yaşla birlikte bireyin dinî konularda hangi değişimleri deneyimlediği ve bunun nasıl gerçekleştiği sorularına yanıt arar.

4.1. Dinî Yaşayışın Belirleyicileri

Gelişim, temelde genetik ve çevresel faktörlerden etkilenir. Bireyin davranışlarını ve kişiliğini doğuştan getirdiği özellikler ve çevresel şartlar şekillendirir. Dinî gelişim açısından düşünülecek olursa dinî hayatın şekillenmesinde kalıtımın mı yoksa çevrenin mi daha etkili olduğu konusu farklı görüşlere sahne olmaktadır. Bazı araştırmacılar dinî gelişimde kalıtımın etkili olduğunu savunurken diğer bazıları ise çevre etkisinin daha fazla olduğunu ileri sürmektedir (Kayıklık, 2014: 95-96).

Kaynakça

- Allport, G. W. (2004). *Birey ve dini* (B. Sambur, Çev.). Elis Yayınları.
- Argyle, M., & Beit-Hallahmi, B. (1975). *The social psychology of religion*. Routledge ve Kegan Paul.
- Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş* (C. 1). Ayyıldız Matbaası.
- Atik, A. (2016). *Ernest Harms ve Ronald Goldman'ın dinî gelişim kuramları bağlamında dinî içerikli çocuk kitapları* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Batson, C. D., Schoendrade, P., & Ventis, W. L. (2017). *Din ve birey: Sosyal psikolojik bir yaklaşım* (A. Kuşat & A. Taştan, Çev.). Kimlik Yayınları.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma* (T. V. Soylu, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Boyatzis, C. J., Dollahite, D. C., & Marks, L. D. (2006). The Family as a Context for Religious and Spiritual Development in Children and Youth. In E. C. Roehlkepartain, P. E. King, L. Wagener, & P. L. Benson (Eds.), *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence* (pp. 297–309). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781412976657.n21>
- Desmond, S. A., Morgan, K. H., & Kikuchi, G. (2010). Religious development: How (and Why) does religiosity change from adolescence to young adulthood? *Sociological Perspectives*, 53(2), 247-270. <https://doi.org/10.1525/sop.2010.53.2.247>
- Elkind, D. (1970). The Origins of Religion in the Child. *Review of Religious Research*, 12(1), 35-42. doi:10.2307/3510932
- Fowler, J. W. (2000). İman bilincinin evreleri (A. U. Mehmedoğlu, Çev.). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, 85-104.
- Harms, E. (1944). The development of religious experience in children. *American Journal of Sociology*, 50, 112-122. <https://doi.org/10.1086/219518>
- Hayta, A. (2006). Anneden Allah'a: Bağlanma teorisi ve İslâm'da Allah tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 29-63.
- Holm, N. G. (2007). *Din psikolojisine giriş* (A. Bahadır, Çev.). İnsan Yayınları.
- Hood Jr., R. W., Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). *The psychology of religion: An empirical approach, 4th ed.* (ss. xix, 636). Guilford Press.
- Karaca, F. (2007). *Dinî gelişim teorileri*. Dem Yayınları.
- Karacoşkun, M. D. (2012). Gelişim kuramları ve dönemlerine genel bir bakış. İçinde M. D. Karacoşkun (Ed.), *Din psikolojisi el kitabı*. Grafiker Yay.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta yaş ve yaşlılıkta dinsel eğilimler*. Baki Kitabevi.
- Kayıklık, H. (2014). *Din psikolojisi: Bireysel dindarlık üzerine*. Karahan Kita.

- King, P. E., & Boyatzis, C. J. (2015). Religious and spiritual development. In M. E. Lamb & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental science: Socioemotional processes* (pp. 975–1021). John Wiley & Sons, Inc.. <https://doi.org/10.1002/9781118963418.childpsy323>
- Kirkpatrick, L. A. (2006). Din psikolojisinde bağlanma teorisi (M. Koç, Çev.). *Bilimname*, X(1), 133-172.
- Kirkpatrick, L. A., & Shaver, P. R. (1990). Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs, and conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29(3), 315-334. <https://doi.org/10.2307/1386461>
- Köse, A., & Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. Timaş Yayınları.
- Marshall, E., & Hample, S. (2021). *Çocuklardan Tanrı'ya mektuplar* (I. Gündüz, Çev.). Bulut Yayınevi.
- Mehmedoğlu, A. U., & Aygün, A. (2006). James W. Fowler ve inanç gelişim teorisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 118-140.
- Nelson, J. M. (2009). *Psychology, religion, and spirituality*. Springer.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. Baha Matbaası.
- Peker, H. (2003). *Din psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Ream, G. L., & Savin-Williams, R. C. (2006). Religious development in adolescence. In G. R. Adams & M. D. Berzonsky (Ed.), *Blackwell Handbook of Adolescence* (pp. 50-59). Blackwell Publishing Ltd.
- Scarlett, W. G. (2020). Religious development in adolescence. In S. Hupp & J. D. Jewell (Ed.), *The Encyclopedia of Child and Adolescent Development*. John Wiley & Sons, Inc.
- Ulu, M. (2013). James W. Fowler'e göre inanç ve inancın yapısal modeli. *Bilimname*, 2013(2).
- Vergote, A. (1981). Ergenlikte din (E. Fırat, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 583-592.
- Yapıcı, A. (2016). Müslüman Türk kültüründe inanç gelişimi: Bir model denemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 83-113. <https://doi.org/10.21054/deuifd.282806>
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi*. Boğaziçi Yay.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda tanrı tasavvurunun gelişimi*. İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

Bölüm

-5-

DİNÎ İNANÇ VE DİNDARLIK

5.1. Dinî İnanç

Dinî inancı açıklamadan önce inanç kavramı ile ilgili bazı açıklamalar yapmak gerekmektedir. İnanç, din konusunun dışında hayatın başka alanlarında da insanda bulunan bir durumdur. İnanç kavramı, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde dört anlamda kullanılmaktadır. Bunlar; bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, birine duyulan güven ve inanma duygusu, inanılan şey, görüş ve öğretisi ve son olarak da bir Tanrı'ya veya dine inanma, akide ve imandır (Akalin vd. 2019: 1186). İnanç, bir şeylerden emin olmak, güven duymak şeklinde açıklanmaktadır ve şüpheden kesinliğe doğru bütün ihtimalleri içine alan bir kavramdır (Şentürk, 1997: 57). İnanç, kişiliğin bilinç ve bilinçdışı süreçlerini kapsamakta, içinde hem gönül hem de akıl dinamiğini barındırmaktadır (Mehmedoğlu ve Aygün, 2006: 125). Dolayısıyla inanç, bir anda olup biten bir durum olmak yerine, oluşması bazen çok uzun duygusal ve zihinsel süreçler gerektiren bir oluşumdur (Kayıklık, 2005: 145). Duygusal ve zihinsel süreçten oluşan inancın oluşması için inanılacak bir obje ile zihni kabul ya da reddetmeye yönlendirecek bir sebep gerekmektedir (Özcan, 2002: 59).

İnancın gelişim süreçlerini inceleyen bazı araştırmalar bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri James W. Fowler'a aittir. O, bu süreçleri inanç aşamaları olarak isimlendirmekte ve altı evrede ele almaktadır. Fowler'ın aşamaları, kişinin bulunduğu yaşa göre inancının nasıl bir formda olduğu ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Bu aşamaların her biri bir bütünün parçaları olarak düşünülmelidir. Her aşama, bir sonraki için temel oluşturmaktadır. Aşamalar arası geçiş de kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Söz gelimi biri üçüncü aşamayı 5 yılda tamamlayabiliyorken başkası 3 yılda tamamlayabilmektedir. İnsanın içinde olduğu duygu durumu, onun bilişsel yeterliliği ve sosyal çevresi, aşamalarda kalma süresini belirleyen faktörlerdir.

- Karaca, F. (2015). *Din psikolojisi*. 2. Baskı. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Kartal, B. (2016). *Günlük yaşamda dindarlığın psiko-sosyal sonuçları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kayıklık, H. (2005). Psikolojik açıdan inanç, iman ve şüphe. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46(1), 133-155.
- Keskin, M. (2004). Din ve toplum ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(3), 7-21.
- Kluger, J. (2004). Is God in our genes?. *Time Magazine*, 25(1), 62-72.
- Koç, M. (2009). Dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(18), 473-493.
- Koçak, A. & Kayıklık, H. (2019). Duygular bağlamında din duygusu ve dinî duygular. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 685-713.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye’de dinî hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köroğlu, C. Z. (2012). Türkiye’de dini hayatın incelenmesi: Bütüncül bir yaklaşım. *Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 55-60.
- Köse, A. & Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). *İnanç psikolojisine giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. & Aygün, A. (2006). James W. Fowler ve inanç gelişim teorisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(6), 118-140.
- NBCNEWS (2014). *Power of Prayer: What Happens to Your Brain When You Pray?*. <http://www.nbcnews.com/news/religion/power-prayer-what-happens-your-brain-when-you-pray-n273956>, (10. 07.2021).
- Okumuş, E. (2005). *Gösterişçi dindarlık*. İstanbul: Özgü Yayıncılık.
- Onay, A. (2001). Dindarlık ölçme araştırmaları. *İslami Araştırmalar*, 14(3-4), 439-449.
- Özcan, H. (2002). *Epistemolojik açıdan iman*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Pazarlı, O (1982). *Din psikolojisi*. 3. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (2000). *Din psikolojisi*. 2. Baskı. Samsun: Aksiseda Matbaası.
- Sezen, Y. (1998). *Sosyoloji açısından din*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

- Subaşı, N. (2004). *Gündelik hayat ve dinsellik*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şentürk, H. (1997). Dini inancın psikolojisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 55-61.
- Uysal, V. (2003). Dindarlık hayatımızı hala etkiliyor mu? Çeşitli dindarlık tiplerine göre değer yapılarının farklılaşmasını destekleyen yeni deliller. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 25-42.
- Von Hügel, F. (1923). *The mystical element of religion, as studied in Saint Catherine of Genoa and Her Friends*. London: J.M. Dent & Sons.
- Wulff, D. M., (1997). *Psychology of religion: Classic and contemporary*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yapıcı, A. (2002). Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 75-116.
- Yıldız, M. (2014). *Ölüm kaygısı ve dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

Bölüm

-6-

DİNÎ ŞÜPHE VE İNANÇSIZLIK

6.1. Şüphe ve Dinî Şüphe

6.1.1 Şüphe

İnsan, dinî inançları da dâhil olmak üzere inanç hayatında duygu, düşünce ve davranışlarına yansıyan inişler ve çıkışlar yaşayabilmektedir. Bu iniş çıkışlar bir takım belirsizliklerden kaynaklanabilmekte ve çeşitli tepkilere yol açabilmektedir. Kapsamı oldukça geniş olan ve içerisinde çeşitli ihtimalleri barındıran inanç kavramının çatısı altında şüphe, kanaat, kesinlik, iman, bilgi ve inançsızlık gibi fitri eğilimler bulunmaktadır. İnanç ile inançsızlık arasında şüphe veya bir diğer ifade ile tereddüt Türk Dil Kurumu sözlüğünde kuşku olarak “bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık, kuruntu, işkil, acaba, şek” şeklinde tarif edilmektedir (TDK, 20 Mayıs 2021). Şüphe kavramı, “kesin bir hüküm bulunmayan herhangi bir konudaki kararsızlık durumu” (Mehmedoğlu, 2010: 156) veya kısaca “bir bilginin doğruluğundan emin olmama” (Sevinç, 2017: 30) olarak da ifade edilebilir. İnsani bir durum ve tutum olan şüphe aynı zamanda din psikolojisi açısından “apaçıklık ve kesinlik arzusunun, önceki inançla veya sebepleri karşılıklı ve denk olan iki inancın birbiriyle çatışması sonucunda ortaya çıkan, kararsız veya sabit olmayan ruh hali” (Hökelekli, 2018: 195) anlamına da gelmektedir. İnançsızlığı ifade eden sıfır ila kesin inancı gösteren yüz arasında değerlendirilebilecek bir inanç skalası (Şekil 6.1) üzerinde şüphe tam orta noktada yer almakta ve “zihnin bir şey için var veya yok diyemediği durum” olarak tanımlanmaktadır (Peker, 2019: 72). Bu inanç doğrusuna göre şüpheden inançsızlığa doğru söz konusu olan inançlara vehim ve şüpheden kesin inanca doğru giden inançlara ise kanaat veya zan denilmektedir (Karaca, 2014: 6). “İnanç, şüphe ve inançsızlık bir bütün olarak en temelde fitri bir realitedir” (Kaplan, 2017: 85).

Kaynakça

- Abelson, R, P. (1959). Modes of resolution of belief dilemmas. *Journal of Conflict Resolution*, 3, 343-352. <https://doi.org/10.1177/002200275900300403>
- Abbott, D, M. & Mollen, D. (2018). Atheism as a concealable stigmatized identity: Outness, anticipated stigma, and well-being. *The Counseling Psychologist*, 46(6), 685-707. <https://doi.org/10.1177/0011000018792669>
- Allport, G, W. (1950). *The individual and his religion: A psychological interpretation*. New York: The Macmillan Company.
- Achour, M, Grine, F, Nor, M, R, M. & Yusoff, M, Y, Z, M. (2015). Measuring religiosity and its effects on personal well-being: A case study of Muslim female academicians in Malaysia. *Journal of Religion and Health*, 54, 984-997. <https://doi.org/10.1007/s10943-014-9852-0>
- Armaner, N. (1973). *Psikopatolojide dinî belirtiler*. Ankara: Demirbaş Yayınları.
- Bahadır, A. (1994). *Ergenlik döneminde dinî şüphe ve tereddütler*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Bahadır, A. (2002). Ergenlik döneminde din ve ahlak gelişimi. *Mehir Aile Dergisi*, 1, 45-54.
- Bahadır, A. (2014). Din psikolojisi: tanımlama, kapsam ve tarihçe. A. Bahadır ve F. Karaca (Ed.) *Din psikolojisi içinde*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını, Ünite 1.
- Bahadır, A. (2015). Ergenlik döneminde dinî şüphe ve tereddütler (Lise öğrencileri üzerinde bir araştırma). H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi içinde*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 307-368.
- Barber, N. (2011). A cross-national test of the uncertainty hypothesis of religious belief. *Cross-Cultural Research*, 45(3), 318-333. <https://doi.org/10.1177/1069397111402465>
- Bilgin, B. (1987). Gençlik ve din eğitimi, *M.E.B. Din Öğretimi Dergisi*, 10, 22-31.
- Bovet, P. (1958). *Din duygusu ve çocuk psikolojisi*. S. Odabaş (Çev.). Ankara: T. T. K. Basımevi.
- Brewster, M, E, Robinson, M, A, Sandil, R, Esposito, J. & Geiger, E. (2014). Arrantly absent: Atheism in psychological science from 2001-2012. *The Counseling Psychologist*, 42, 628-663. <https://doi.org/10.1177/0011000014528051>

- Bullivant, S. (2013). Defining atheism. Stephen Bullivant ve Michael Ruse (Ed.). *The Oxford handbook of atheism* içinde. Oxford: Oxford Uni. Press.
- Chida, Y, Steptoe, A. & Powell, L, H. (2009). Religiosity/spirituality and morality. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 78(2), 81-90. <https://doi.org/10.1159/000190791>
- Clark, H, W. (1969). *The psychology of religion: An introduction to religious experience and behaviour*. New York: The MacMillan Company.
- Clark, H, W. (1976). Ergenlik ve gençlik çağında din. (Çev. Mehmet Dağ). *Eğitim Hareketleri Dergisi*, 22, 256-257.
- Çayır, C. (2014). Ergenlerin dinî inanç, şüphe ve dinî tutumları üzerine bir araştırma. *Bilimname Düşünme Platformu*, XXVII 2, 59-88.
- Çinici, M. & Kızılgeçit, M. (2021). Bireylerin inançsızlık eğilimi: Ateizm ölçeği. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(43), 1-18. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.877222>
- Davie, G. (1994). *Religion in Britain since 1945: Believing without belonging*. Oxford: Blackwell.
- Fırat, E. (1977). *Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gonzalez-Rivera, J, A, Rosario-Rodriguez, A, Rodriguez-Ramos, E, Hernandez-Gato, I. & Torres-Baez, L, M. (2019). Are believers happier than atheists? Well-being measures in a sample of atheists and believers in Puerto Rico. *Interacciones*, 5, 51-59. <https://doi.org/10.24016/2019.v5n1.160>
- Gruber, A. (1979). Ergenlik çağı gençlerinde dinî gelişme. H. Hökelekli (Çev.). *Hareket Dergisi*, Kasım Aralık, 15-20.
- Gülfil, D. (2019). *Ateizm psikolojisi*. Ankara: Maarif Mektepleri.
- Hood, R, W, Hill, P, C, & Spilka, B. (2009). *The psychology of religion*. New York: The Guilford Press.
- Hökelekli, H. (1988). Ergenlik döneminde dinî şüpheler. *M.E.B. Din Öğretimi Dergisi*, 14, 73-82.
- Hökelekli, H. (2018). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hunsberger, B, E. & Altemeyer, B. (2006). *Atheists: A groundbreaking study of America's nonbelievers*. New York: Prometheus Books.

- Kaplan, K. (2017). Dinî inanç, dinî tasavvur, şüphe ve inançsızlık. H. Apaydın (Ed.). *Din psikolojisi* içinde (s. 65-88). İstanbul: Lisans Yayıncılık,
- Karaca, F. (2014). İnanç psikolojisi ve imanın psikolojik yapısı. A. Bahadır & F. Karaca (Ed.) *Din psikolojisi* içinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını, Ünite 7.
- Karaca, F. (2017). *Din psikolojisi*. Trabzon: Faruk Karaca.
- Kasapoğlu, A. (2005). Dinsel şüphe. *Kelam Araştırmaları*, 3(2), 65-82.
- Kayıklık, H. (2005). Psikolojik açıdan inanç, iman ve şüphe. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 133-155. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000368
- Kayıklık, H. (2017). *Din psikolojisi: Bireysel dindarlık üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Keysar, A, & Navarro-Rivera, J. (2013). A World of atheism: Global demographics. S. Bullivant & M. Ruse (Ed.) *The Oxford Handbook of Atheism* içinde, 36. Bölüm. UK: Oxford University Press, 553-586. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199644650.013.011>
- Kula, T. (2006). *Ergenlerde dinî düşüncede yaşanan güçlükler (Bir Diyarbakır örnekleme)*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Mehmedoğlu, A, U. (2010). İnanç psikolojisi. H. Hökelekli (Ed.). *Din psikolojisi* içinde (s. , 144-167). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Mehmedoğlu, A, U. (2013). *İnanç psikolojisine giriş*. İstanbul: Çamlıca Yay.
- Messick, K. & Farias, M. (2020). Psychological approaches to leaving religion. D. Enstedt, G. Larsson & T. T. Mantsinen (Ed.). *Handbook of leaving religion* içinde, 25. Bölüm. 307-322. The Netherlands: Brill. https://doi.org/10.1163/9789004331471_026
- Müslim, "İman", 209, (No: 132).
- Norenzayan, A, & Gervais, M, W. (2013). The origins of religious disbelief. *Trends in Cognitive Science*, 17(1), 20-25. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2012.11.006>
- Ok, Ü. (2005). Dinî düşüncede yaşanan stresin (şüphe, uyumsuzluk, çelişki v.b.) boyutları. *Dinî Araştırmalar*, 8(22), 11-40.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Özcan, H. (1992). *Epistemolojik açıdan iman*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

- Park, C. L. & Slattery, J. M. (2013). Religion, spirituality, and mental health. R. F. Paloutzian & C. L. Park (Ed.). *Handbook of the psychology of religion and spirituality* içinde. (s. 540-559). New York: The Guilford Press.
- Pascoe, E. A. & Smart Richman, L. Perceived discrimination and health: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 135(4), 531-554. <https://doi.org/10.1037/a0016059>
- Peker, H. (2010). Dua, ibadet ve dinî törenler. H. Hökelekli (Ed.). *Din psikolojisi* içinde (s. 192-213). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Peker, H. (2019). *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Plotnik, Rod. (2009). *Psikoloji'ye giriş*. T. Geniş, S. Darcan Çiftçi ve H. Dağ (Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ritchie, R. A. (2019). Comparing atheist, non-religious, and religious peoples' cardiovascular reactivity: A laboratory stressor. Doktora Tezi. Bowling Green State University, Ohio, Amerika.
- Selçuk, M. (2000). Gençlik çağı ve inanç olgusu (İnanç ve davranış bütünlüğü açısından bir deneme). *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, 333-358.
- Sevinç, K. (2017). *İnançsızlık psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Smith, G. H. (1979). *Atheism: The case against God*. Buffalo. New York: Prometheus.
- Sommerville, J. (1990). Religious faith, doubt and atheism. *Past & Present*, 128, 152-155. <https://doi.org/10.1093/past/128.1.152>
- Streib, H. & Klein, C. (2013). Atheist, agnostics, and apostates. K. I. Pargament, J. E. Julie ve W. J. James (Ed.). *APA handbook of psychology and spirituality* içinde (s. 713-728). Vol. 1, American Psychological Association.
- Strizenec, M. (2010). Dindarlık ve bilişsel süreçler. A. Sezen (Çev.). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(3), 273-286.
- Tarhan, N. (2013). *İnanç psikolojisi: Ruh, beyin ve akıl üçgeninde insanoğlu*. İstanbul: Timaş.
- TDK, 20 Mayıs 2021, kuşku ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr)
- Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kıskacında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 12, 1-44.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi yayınları.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bölüm -7-

KİŞİLİK VE DİN

Din, tarihin tüm dönemlerinde ve tüm toplumlarda varolagelen bir olgudur. Dinî birtakım inançlara sahip olmayan ya da herhangi bir dinsel ritüeli bulunmayan toplum yoktur denilebilir. Ancak toplumdaki bireylerin din algıları, dine yönelik tutumları ve dinin bireyin yaşamındaki görünüm ve etkileri birbirinden farklı olabilmektedir. Bazı kişiler yaşamlarında din ya da dinin ritüellerine çok az önem verirken ya da hiç önem vermezken bazıları dinin öngördüğü davranış kalıplarının günlük yaşamının tüm alanlarına nüfuz etmesine ve hayatını şekillendirmesine izin vermektedir. Dahası dinin hayatını kontrol etmesini ve dinî inançları ekseninde bir yaşam sürmeyi istemektedir. Diğer bir deyişle kimileri için din, gerektiğinde müracaat edilebilecek bir araç, kimileri için de adeta yaşamsal öneme haiz yegâne amaçtır. Bu durum, bir dine bağlı olmanın kişiden kişiye farklılaştığını göstermektedir. O halde bu farklılaşmanın nedenleri ne olabilir? Bazı insanları dine yönelten unsurlar nelerdir? Bazıları neden dine önem vermiyorlar? şeklindeki soruların cevapları merak edilmektedir. Bu sorulara verilecek pekçok cevap vardır. Bununla birlikte dine karşı tutumu etkileyen faktörlerden birisi de “kişilik” olabilir mi? Bazı kişilik özellikleri bireyin dine yakınlığını yorduyor olabilir mi?

İşte bu bölümde; kişilik ve din ilişkisi ele alınacaktır. Öncelikle kişilik ve ilişkili kavramlar açıklanacaktır. Bu kapsamda soyut ve çok boyutlu bir kavram olan kişilikle, günlük dilde aynı ya da yakın anlamlarda kullanılan “karakter, huy, mizaç, benlik (Akto, 2011: 192), kendilik, kimlik...” (Hökelekli, 2018: 163) kavramlarından bazılarını kısaca değinilecek ve sonrasında kişilik yapısı ve kişiliği etkileyen faktörler hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra da din ve kişilik arasındaki ilişki alanyazından ve özellikle de ülkemizde yapılan çalışmalardan örneklerle tartışılacaktır.

Kaynakça

- Adler, A. (1924). *The practice and theory of individual psychology*. London: Routledge.
- Akkaya Türkol, Y., & Cengil, M. (2020). Kişilik özellikleri ve dini başa çıkma. İçinde N. Gencer & M. Cengil (Ed.), *Dindarlık kişilik ve ruh sağlığı* (1. bs, ss. 63-88). Çamlıca Yayınları.
- Akto, A. (2005). *Kişilik oluşumunda dinin rolü* [Yüksek Lisans]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Akto, A. (2011). Kişilik oluşumunda dinin rolü. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 191-217
- Apaydın, H. (2018). *Psikolojiye giriş*. 2. Baskı. Samsun: Bilimkent Yayınları.
- Apaydın, H. (2019). *Benlik ve din*. Bilimkent Yayınları.
- Bahadır, A. (2002). Ergen kişiliği bağlamında din-kişilik ilişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14), 111-123.
- Banyard, P., & Hayes, N. (1994). *Psychology: Theory and application*. London: Chapman and Hall.
- Baymur, F. (1978). *Genel psikoloji*. 4. Baskı. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Cengil, M. (2009). Hitit üniversitesi ilahiyat fakültesi 1. Sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 77-102.
- Emmons, R. E. (2014). Din ve kişilik (G. Göcen, Çev.). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 165-187.
- Feist, J. & Feist, G. J. (2006). *Theories of personality*. 6th Ed. New York: McGraw-Hill.
- Freud, S. (1994). *Psikanaliz* (T. Büyükören, Çev.). İstanbul: Ofset Matbaacılık.
- Freud, S. (1998a). *Beş konferans ve psikanalize toplu bakış* (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Umut Matbaacılık.
- Freud, S. (1998b). *Ruh çözümlemesine giriş konferansları* (E. Kapkın ve A. Kapkın, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Kalgı, M. E. (2021). *Dindarlık ve kişilik (Ergenler üzerine bir araştırma)*. Ankara: İksad Publishing House.
- Goldie, P. (2004). *On Personality*. New York: Routledge.

- Gürses, İ. (2001). *Kölelik ve özgürlük arasında din*. Bursa: Arasta Yayınları
- Gürses, İ. (2017). *Dindarlık ve kişilik*. Bursa: Emin Yayınları.
- Hökelekli, H. (2012). *Din psikolojisine giriş*. 2. Baskı. İstanbul: Dem Yayınları.
- Hökelekli, H. (2018). *Psikolojiye giriş*. 6. Baslı. Bursa: Emin Yayınları.
- Jung, C. G. (2005). *Dört arketip* (Z. A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karşlı, N. (2020). Beş faktörlü kişilik yapısı ve dindarlık. İçinde N. Gencer & M. Cengil (Ed.), *Dindarlık kişilik ve ruh sağlığı* (1. bs, ss. 37-62). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Kımtır, N. (2012). *Benlik saygısı ve din: Üniversiteli gençlerde öz saygı ve din üzerine ampirik bir araştırma*. İstanbul: Kriter Basım Yayın Dağıtım.
- Köknel, Ö. (1984). *Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köse, A. & Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Larsen, R. J., & Buss, D. M. (2008). *Personality psychology: Domains of knowledge about human nature*. 3rd ed. New York: McGraw Hill.
- Mehmedoğlu, A. U. (1999). *Dindarlarda ve dindar olmayanlarda kişilik üzerine karşılaştırmalı bir araştırma: İstanbul örneği* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak* (B. Ayvaşık & M. Sayıl, Çev.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Munn, N. L. (1975). İnsan intibakının esasları psikolojisi. N. Tander, Çev. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Peker, H. (2011). *Din psikolojisi*. 6. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Sayar, K., & Dinç, M. (2019). *Psikolojiye giriş*. 9. Baskı. İstanbul: Dem Yayınları.
- Schultz, P. D. & Schultz, S. E. (2007). Modern psikoloji tarihi. Y. Aslav, Çev. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Selvi, K. (2018). Narsisistik kişilik bozukluğunun, Adler'in aşağılık ve üstünlük kompleksleri açısından analizi: Bir olgu çalışması. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 5(1), 1-20. DOI: 10.31682/ayna.423353
- Statt, D. A. (1998). *The concise dictionary of psychology*. New York: Routledge.

- Şahin, A. (2007). *Ergenlerde dindarlık ve benlik*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Şentürk, H. (2013). *Din psikolojisine giriş*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tan, H. (1970). Akademik psikolojide ego veya benlik (Self) kavramı. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-47.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Turan, Y. (2020). Kişilik ve dindarlık üzerine bir alan araştırması. İçinde N. Gencer & M. Cengil (Ed.), *Dindarlık kişilik ve ruh sağlığı* (1. bs, ss. 89-104). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. (2021). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Uysal, V. (1996). *Din psikolojisi açısından dini tutum davranış ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de dindarlık ve kadın*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Wink, P., Ciciolla, L., Dillon, M., & Tracy, A. (2007). Religiousness, spiritual seeking, and personality: Findings from a longitudinal study. *Journal of Personality*, 75(5), 1051-1070. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2007.00466.x
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik kuramları*. İzmir: Ege üniversitesi Yayınevi.
- Yapıcı, A. (2004). *Dini kimlik ve ön yargı, Biz ve onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.

Bölüm

-8-

DİNÎ UYGULAMALAR, DUA VE İBADET

İnsanın olumlu kişilik özellikleri ve benlik tasarımı için gerekli olan şey, hayatı boyunca duygu, düşünce, inanç ve davranışları arasındaki uyumu sürekli kılabilme. Bu durum inanan insan açısından, inancıyla davranışları arasındaki uyum ve ahenktir. Yani inançla şekillenen davranış, davranışla güçlenen inanç döngüsünü uyumlu ve dengeli bir şekilde devam ettirebilmektir. İşte dinî davranış olan dua ve ibadetler bu döngünün olmazsa olmaz bir tarafını oluşturmaktadır. Dinî inanç ve davranışlar arasındaki uyumsuzluk ve dengesizlik bireyde bir takım inanç boyutlu iç çatışmalara ve rahatsızlıklara sebep olur. Bu anlamda din, ibadet ve uygulamalarıyla insanı belli bir hedefe ulaştırmak ister. Yani kâmil insan olma yolunda olumlu kişilik özellikleri kazanması için onun arınması, değişmesi ve gelişmesi suretiyle Yaradan'ına ulaşmasına katkı sağlar.

Dinî davranışlar olarak nitelendirilen dinî uygulamalar, din psikolojisinin ana konuları arasında "Dua ve İbadetler" başlığı altında yer almaktadır. Bütün inanç sistemlerinde ve dinlerde var olan ve bireyin tecrübe ettiği dua ve ibadetlerin anlam ve fonksiyonları ve insan üzerindeki etkileri, din psikolojisinin araştırmalarıyla bilimsel bir değere kavuşmuştur.

Dinî uygulamalar dindarlığın bir ifade şekli olarak değerlendirilir. İster bireysel ister toplu olarak yerine getirilsin bu dinî uygulamalar bir yönüyle inanan insanın Yaradan'ı ile güçlü bir ilişki biçimi olarak değerlendirilmektedir. Dinin objektif yönü olarak kabul edilen dua ve ibadetler, dinî inancı (iman) güçlendiren ve sürekliliğini sağlayan vazgeçilmez unsurlardır. Hiç şüphesiz dinî uygulamalar olarak adlandırılan dua ve ibadetler, inanan insanı ve onun diğer varlıklarla olan ilişkilerini anlamada bize oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bölümde dua ve ibadetler konusu din psikolojisi bağlamında teorik ve uygulamaya yönelik yapılan çalışmaların da katkısıyla ele alınacaktır.

Kaynakça

- Albayrak, A. (2007). Dindarlık tipleri açısından dua formları. *Marife*, 7(2), 189-201.
- Aydın, A. R. (2009). İnanma ihtiyacı ve dini ritüellerin psikolojik değeri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(3), 87-99.
- Baş, S. (2017). Manevi danışmanlıkta duanın bir destekleme metodu olarak kullanımı. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(52), 161-198.
- Baymur, F. (1972). *Genel psikoloji*. Remzi Kitabevi.
- Bayraktar, M. (1987). *İslam ibadet fenomenolojisi*. Akçağ Yayınları.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. (t.y.). *El-Câmiu's-Sahîh* (C. 1-8). Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî.
- Carrel, A. (2018). *Dua* (M. A. Yüçetürk, Çev.; 5. bs). Yağmur Yayınları.
- Certel, H. (2014). *Din psikolojisi*. Berikan Yayınevi.
- Cilacı, O. (1994). *Dua* (C. 9, ss. 529-530). TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Daryal, A. M. (1994). *Dini hayatın psiko-sosyal temelleri*. MÜ. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Doğan, M. (1997). *Duanın psikolojik ve psikoterapik etkileri* [Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ebû Davud, S. b. el-E. b. İ. el-Ezdî es-Sicistânî. (t.y.). *Sünenü Ebî Dâvûd* (C. 1-4). el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Ertuğrul, R. (2015). Kur'ân'da fiilî dua. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 896-921.
- Gashi, F. (2016). Dua ve hayat memnuniyeti üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 3-29.
- Hallahmi, B. B., & Argyle, M. (2000). Dindarlığın etkileri (A. Şahin, Çev.). *SÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10.
- Hayta, A. (2002). İbadetler ve ruh sağlığı. İçinde *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* (ss. 117-152). Ankara Okulu.
- Hökelekli, H. (1999). *Psikoloji ve sosyoloji açısından ibadet* (C. 19, ss. 248-252). TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Hökelekli, H. (2003). *Din psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- İbni Manzur. (t.y.). *Lisânü'l-Arab* (C. 1-55). Kahire-i Dâru'l-Meârif.

- James, W. (1962). *The varieties of religious experience: A study in human nature*. Fontana Library.
- Karaca, F. (2017). *Din psikolojisi* (3. bs). Eser Ofset.
- Karagöz, İ. (Ed.). (2010). *Dinî kavramlar sözlüğü* (5. baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Karşlı, N. (2019). Gençlerde sınav kaygısı, dindarlık ve dua ilişkisi. *Der-giabant*, 7(13), 190-219.
- Kayıklık, H. (2001). Kur'an'daki dualar üzerine psikolojik bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 135-160.
- Kayıklık, H. (2011). *Din psikolojisi: Bireysel dindarlık üzerine*. Karahan Kit.
- Kutub, M. (1977). *İslama göre insan psikolojisi* (2. bs). Çığır Yayınları.
- Parladır, S. (1994). *İslâm'da dua* (C. 9, ss. 531-535). TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Pazarlı, O. (1982). *Din psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (2013). *Din psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Peker, H. (2017). *Ruh sağlığı ve dini inanç* (1. bs). Ensar Neşriyat.
- Saygılı, S. (2001). *Strese son*. Elit Yayınları.
- Şentürk, H. (2010). *Din psikolojisine giriş*. İz Yayıncılık.
- Tarhan, N. (2013). *İnanç psikolojisi* (9. bs). Timaş Yayınları.
- Temiz, Y. E. (2019). İlk yetişkinlik dönemindeki bireylerde dua ve başa çıkma tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 177-206.
- Tirmizî, E. İ. M. b. İ. (1998). *Sünenü't-Tirmizî* (C. 1-6). Darü'l-Garbi'l-İslâmî.
- Türk, N. (2020). İslâm'da duanın ruh sağlığına katkısı. *Kilitbahir*, 17, 74-109.
- Vergote, A. (1999). *Din inanç ve inançsızlık* (V. Uysal, Çev.). MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yazır, E. H. (1968). *Hak Dini Ku'ran Dili* (C. 1-10).
- Yeğin, H. İ. (2003). *Kutsal mekân insan ilişkisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A. (2011). Kur'an'daki peygamber dualarının psiko-sosyal analizi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 51-80.
- Yılmaz, N. (2020). Andragojik açıdan bir değer olarak salih amel. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 667-699.
- Yiğitoğlu, M. (2015). *Dinlerde dua, sunu ve sunaklar*. Kitabi Yayınları.

Bölüm

-9-

MİSTİSİZM VE TASAVVUF PSİKOLOJİSİ

Her şeye gücü yeten, aşkın, sonsuz tanrı ile geçici, kusurlu ve sınırlı bir varlık arasında nasıl bir bağlantı ve ilişki bulunmaktadır? Dinî ya da dünyevi inançlar, boyut, şekil, derinlik ve genişlik açısından farklılık göstermeler de manevi arayışlarla temelde bu soruya cevap aranmaktadır. Bireylerin değerleri, kişilik özellikleri, idealleri, arzuları ve bunlara ek olarak toplumsal ve kültürel normlar, bu inançların nasıl ve hangi düzeyde hayata geçirilecekleri konusunda önemli rol oynamaktadır. Bazıları entelektüel ihtiyaçlar, bazıları ibadet ve kulluk bilinci açısından söz konusu inançları benimserken bazıları da daha derin ve duygusal olarak yoğun bir tecrübe arayışı içerisindeyler. Özellikle modern dönemlerde pozitivizm, empirizm ve materyalizm akımları sebebiyle ölçülemeyen ve sayısal olarak ifade edilemeyen olguları görmezden gelme eğilimi olarak betimlenen rasyonalitenin ön plana çıkması ile geri planlara itilen ruhsal/manevi ihtiyaçlarını tatmin edemediklerini fark eden insanlar, giderek kendi iç dünyalarına daha fazla yönelmektedir. Duyu organları ve aklın, hakikatin anlaşılmasında yeterli olmadığı düşüncesinden hareketle bu insanlar, arayışlarını metafizik âleme yöneltmişlerdir. En genel anlamda bu arayış, "mistisizm" olarak tanımlanmaktadır.

Mistisizm, hemen hemen her kültürde ve inanç sisteminde kendisini göstermektedir. Örneğin aralarında bazı farklılıklar olmakla birlikte bu tecrübe biçimi Batılı gelenekte *mistisizm* olarak isimlendirilirken Doğu dinlerinde *nirvana*, İslamiyet'te ise *tasavvuf* olarak nitelendirilmiştir. İçe dönük bir inanma biçimi olarak karakterize edilen mistisizmdeki en önemli özellik, derin ve yoğun tecrübeleri elde etme çabasıdır. Bu çaba neticesinde manevi açıdan olgunlaştıkça bireysel/özerk inanca doğru bir geçiş meydana gelmekte ve bireysel uygulamalar ve yöntemler çeşitlenmektedir. Toplumsal ve kültürel yapılarından bağımsızlaşan bu inanç ve uygulama türü daha çok

Kaynakça

- Akpınar, A. (2001). Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, (6), 61-80.
- Almond, P. C. (1982). *Mystical experience and religious doctrine*. Berlin: Mouton Publishers.
- American Psychological Association (Ed.). (2009). *APA concise dictionary of psychology*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Ayten, A., & Düzgüner, S. (2017). *Tasavvuf psikolojisine giriş: Bireysel arınma ve güzel ahlak*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Badalamenti, A. (2010). Mysticism and psychotherapy. İçinde D. A. Leeming, K. W. Madden, & S. Marlan (Ed.), *Encyclopedia of psychology and religion* (ss. 596-598). New York: Springer.
- Batson, C. D., Schoenrade, P., & Ventis, W. L. (2017). *Din ve birey: Sosyal psikolojik bir yaklaşım*. (A. Taştan & A. Kuşat, Çev.). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Chittick, W. C. (2008). *Sufism: A beginner's guide*. London: Oneworld Publication.
- Coe, G. A. (1916). *The psychology of religion*. Chicago: University of Chicago Press.
- Çakmaklıoğlu, M. M. (2012). Sembolik dile sahip olması. İçinde K. Özköse (Ed.), *Tasavvuf El Kitabı* (ss. 42-48). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çelikoğlu, Ş. (2010). *Nefs tezkiyesi*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Deikman, A. J. (1966). De-automatization and the mystic experience. *Psychiatry*, 29(4), 324-338. <https://doi.org/10.1080/00332747.1966.11023476>
- Dressler, M. (2006). Sufism. İçinde von S. Kocku (Ed.), *The Brill Dictionary of Religion* (C. 4, ss. 1818-1822). Leiden & Boston: Brill.
- Dupré, L. (2005). Mysticism [first edition]. İçinde L. Jones (Ed.), *Encyclopedia of Religion* (2. bs, C. 9, ss. 6341-6355). Detroit: Thomson Gale.
- Fadiman, J., & Frager, R. (Ed.). (1998). *Essential sufism*. New Jersey: Castle Books.
- Frager, R. (2003). *Kalp, Nefs ve ruh*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Frager, R. (2009). *Tasavvuf geleneğinde irşad*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Göcen, G. (2020). *Din psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Gözütok, Ş. (2012). *Sufi pedagojisi: Tasavvufta şahsiyet eğitimi*. İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Happold, F. C. (1963). *Mysticism: A study and an anthology*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Hood, R. W. (1975). The construction and preliminary validation of a measure of reported mystical experience. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 14(1), 29-41. <https://doi.org/10.2307/1384454>
- Hood, R. W., & Francis, L. J. (2013). Mystical experience: Conceptualizations, measurement, and correlates. İçinde K. I. Pargament, J. J. Exline, & J. W. Jones (Ed.), *APA handbook of psychology, religion, and spirituality* (ss. 391-405). Washington: American Psychological Association.
- Hood, R. W., Ghorbani, N., Watson, P. J., Ghramaleki, A., Bing, M. N., Davison, H. K., Morris, R. J., vd. (2001). Dimensions of the mysticism scale: Confirming the three-factor structure in the United States and Iran. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(4), 691-705. <https://doi.org/10.1111/0021-8294.00085>
- Hood, R. W., Morris, R. J., & Watson, P. J. (1993). Further factor analysis of hood's mysticism scale. *Psychological Reports*, 73(3), 1176-1178. <https://doi.org/10.2466/pr0.1993.73.3f.1176>
- Hökelekli, H. (1998). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009). *İslam psikolojisi yazıları*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Hujwiri, A. b. U. al-Jullabi. (1936). *The kashf al-mahjub*. (R. A. Nicholson, Çev.). London: Luzac & Co.
- Huxley, A. (1945). *The perennial philosophy*. New York & London: Harper & Brothers Publishers.
- Ildırar, M. (2010). *Tasavvuf ve nefis tezkiyesi*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- İbn Manzûr. (1929). *Lisanü'l-Arab*. Kahire: el-Matba es-Salfiyya.
- James, W. (1902). *The varieties of religious experience: A study in human nature*. New York: Longmans, Green and Co.
- Kahoe, R. D., & Meadow, M. J. (1981). A developmental perspective on religious orientation dimensions. *Journal of Religion and Health*, 20(1), 8-17. <https://doi.org/10.1007/BF01533283>
- Kara, M. (1995). *Tasavvuf ve tarikatler tarihi* (3. bs). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaca, F. (2015). *Din psikolojisi* (2. bs). Trabzon: Eser Ofset.

- Kasapoğlu, A. (2006). Yusuf ve Züleyha açısından Kur'an'da "nefs-i emmare" kavramı -Freud'un "id" kavramıyla bir mukayese-. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(17), 57-71.
- Katz, S. T. (Ed.). (1978). *Mysticism and philosophical analysis*. New York: Oxford University Press.
- Katz, S. T. (Ed.). (1983). *Mysticism and religious traditions*. New York: Oxford University Press.
- Kayıklık, H. (2009). *Tasavvuf psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kızılgöçer, M. (2020). *Din psikolojisinin 300'ü*. Ankara: Otto Yayınları.
- King, R. (2005). Mysticism and spirituality. İçinde J. R. Hinnells (Ed.), *The Routledge companion to the study of religion* (ss. 306-322). London: Routledge.
- Kotku, M. Z. (1994). *Nefsin terbiyesi*. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Kuşat, A. (2002). Nefis mertebelerine psikolojik bir yaklaşım. *Tasavvuf*, 3(9), 119-128.
- Kuşeyrî, A. (2003). *Kuşeyrî risalesi*. (S. Uludağ, Çev.) (4. bs). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Leuba, J. H. (1925). *The psychology of religious mysticism*. New York: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Loewenthal, K. M. (2017). *Din psikolojisi: Kısa bir giriş*. (M. Ulu, Çev.). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Mabey, J. (2002). *Rumi: A spiritual treasury*. Oxford: Oneworld Publication.
- Massignon, L. (1997). *Essay on the origins of the technical language of islamic mysticism*. (B. Clark, Çev.). Indiana: University of Notre Dame Press.
- Merter, M. (2006). *Dokuz yüz katlı insan: Tasavvuf ve benötesi psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Michon, J.-L. (2008). *Introduction to traditional Islam, illustrated: Foundations, art, and spirituality*. Indiana: World Wisdom.
- Moore, P. (2005). Mysticism [further considerations]. İçinde L. Jones (Ed.), *Encyclopedia of Religion* (2. bs, C. 9, ss. 6355-6359). Detroit: Thomson Gale.
- Nicholson, R. A. (1921). Sufis. (J. Hastings, Ed.) *Encyclopaedia of religion and ethics*. Edinburgh: T. & T. Clark.
- Nurbahş, C. (2009). *Sufî öğretisinde insan ve insan psikolojisi*. İstanbul: Kurtuba Kitap.

- O'Leary, D. (2006). Mysticism. İçinde E. M. Dowling & W. G. Scarlett (Ed.), *Encyclopedia of Religious and Spiritual Development*. California: Sage Publications.
- Pahnke, W. N. (1963). *Drugs and mysticism: An analysis of the relationship between psychedelic drugs and mystical consciousness* (Doctoral Dissertation). Harvard University, Massachusetts.
- Pahnke, W. N. (1969). The psychedelic mystical experience in the human encounter with death. *The Harvard Theological Review*, 62(1), 1-21.
- Peck, M. S. (1998). *The different drum*. New York: Simon & Schuster Inc.
- Peker, H. (2011). *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Pratt, J. B. (1921). *The religious consciousness: A psychological study*. New York: The Macmillan Company.
- Schimmel, A. (2019, Kasım 29). Sufism. *Encyclopedia Britannica*. Geliş tarihi Haziran 11, 2021, gönderen <https://www.britannica.com/topic/Sufism>
- Schmidt, L. E. (2003). The making of modern "mysticism". *Journal of the American Academy of Religion*, 71(2), 273-302.
- Stace, W. T. (1961). *Mysticism and philosophy*. London: Palgrave Macmillan.
- Tahralı, M. (1981). Fransız müslüman Abdülvâhid Yahyâ (René Guénon)'nın eserinde tasavvuf ve mistisizm farkı. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, (4), 21-36.
- Thouless, R. H. (1928). *An introduction to the psychology of religion* (2. bs). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tokur, B. (2020). *Klasik ve güncel konularıyla din psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Türer, O. (1993). *Ana hatlarıyla tasavvuf tarihi* (2. bs). İstanbul: Seha Neşriyat.
- Tüzer, A. (2006). *Dini tecrübe ve mistisizm: Felsefi bir yaklaşım*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ulu, M. (2018). Mistik tecrübe ve kişilik ilişkisi üzerine: Erciyes üniversitesi ilahiyat fakültesi öğrencileri örnekleme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(1), 37-72. <https://doi.org/10.18505/cuid.394028>
- VandenBos, G. R. (Ed.). (2015). *APA dictionary of psychology* (2. bs). Washington, DC: American Psychological Association.
- Zaehner, R. C. (1961). *Mysticism, Sacred and Profane*. New York: Oxford University Press.
- Zengin, A. Y. (1999). Tasavvuf ve mistisizm. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12(3-4), 367-370.

Bölüm -10-

DİNE DÖNÜŞ VE DİN DEĞİŞTİRME

Clark “din değiştirme”nin önemli bir din psikolojisi fenomeni olduğunu belirtir (1929: 34). Hood ve arkadaşları konuyu “din değiştirme-ruhsal dönüşüm” bağlamında inceler (Hood, Hill ve Spilka: 2009: 208). Paloutzian ise dinî değişim ve manevi dönüşüme aracılık eden süreçleri öğrenmenin, psikoloji disiplininin kalbi ve ruhunun temel amacı olduğunu belirtir. Bunun nedeni, Psikoloji’nin çoğunlukla kişinin nasıl değiştiği ya da gelişen etkin metotların onları nasıl değiştirdiği ile ilgilenmesidir. Aslında öğrenme, gelişme, ikna ve tutum, motivasyon, psikoterapi ve daha birçoğu bir şekilde psikolojinin alt bilimlerinin temel kapsamı içinde insan değişiminin bazı yönleriyle direkt ilgilidir. Bundan dolayı kabul edilebilir ki, değişimin özel bir bölümü olan “din değiştirme” konusu psikoloji ile ilgili ilk bilimsel çalışma (Starbuck, 1899) konularından biridir (Paloutzian, 2013: 97). Ayrıca “din değiştirme”nin ilk çalışmalarda radikal bir dönüşüm olarak tanımlandığı belirtilmektedir (Hood, Hill ve Spilka: 2009: 209). Bununla birlikte din değiştirme, “bölünmüş kişiliğin” bütünleşmesi/birliğe kavuşması, “kişilik yapısının özünde” ve “kişiliği güçlendirmede” meydana gelen değişim şeklinde ifade edilmiştir. Bu bağlamda din değiştirip Katoliklik, Bahailik ve bir yeni dinî hareket olan Hare Krishna’ya geçen kişilerde benlik saygısının artışı ve din değiştirmenin bireye daha fazla kişisel yetkinlik sağladığı da aktarılmaktadır (Paloutzian, 2013: 118).

İnsanların doğal gelişim süreçlerinde yaşadıkları suçluluk, yetersizlik ve yalnızlık duyguları, kimlik krizleri, anlam arayışları, yaşadıkları travmatik olaylar gibi içsel ve dışsal pek çok faktör, dinî hayatları üzerinde etkili olmaktadır. Bu süreçte gelişim dönemlerinin getirdiği sorumluluklar kadar, hayatta karşılaştıkları olumlu ve olumsuz olaylar da bireylerin din ile olan ilişkilerini yeniden şekillendirmelerinde belirleyici olabilmektedir. Bir başka ifadeyle insanın dinî yaşantısı, bireysel, kültürel, çevresel ve sosyal pek çok unsurdan etkilenerek sürekli bir değişim gösterir.

Kaynakça

- APA American Psychiatric Association. (2013). *DSM-5 The diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Washington: American Psychiatric Publishing.
- APA, A. P. (2014). *DMS-5 tanı ölçütleri, başvuru el kitabı*. (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: HYB Yayıncılık.
- Ardoğan, R. (2015). Tarihsel nedenler ve teorik sakıncalarıyla İslâm'da irtidatın cezalandırılması-Teolojik bir yaklaşım. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 26, 311-330.
- Aslantürk, A. H. (2009). Çağdaş tebliğ metodolojisi oluşturma üzerine. *İslâmi İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi*, 3, 584-589.
- Bilmen, Ö. N. (1964). *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul.
- Buono, G. (2006). *Missiology: Theology and praxis*. M. Bagnarol (trans.). Nairobi: Paulines Publication Africa.
- Burfoot, J. (1983). The Fun-Seeking Movement in California. E. Barker içinde, *Of Gods and Men New Religious Movements in the West* (s. 147-153). Macon: Mercer University Press.
- Clark, E. (1929). *The psychology of religious awakening*. New York: Macmillian Company.
- Dalgın, N. (2014). Temel kaynaklar çerçevesinde dinden dönme (İrtidat), *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 21, 102-106.
- Dawson, L. (2006). New religious movements. R. Segal içinde, *The Blackwell Companion to the Study of Religion* (s. 369-385). Oxford: Blackwell Publishing.
- Dawson, L. L. (2014). Yeni dinî hareketlerin katılımcıları ve nedenleri. S. Turan, & F. Sancar içinde, *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* (s. 207-229). İstanbul: Açılımkitap.
- Gazâli, M. M. (1983). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. IX, Beyrut: Daru'l-Marife.
- Hood, R. W., Spilka, B., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (2006). Dini şüphe. M. D. Karacoşkun içinde, *Dini ve Sosyal Psikoloji Yazıları*. M. D. Karacoşkun, Çev., (s. 93-101). Samsun: Din ve Bilim Kitapları.
- Hood, R., Hill, P., & Spilka, B. (2009). *The Psychology of religion an empirical approach*. New York: The Guilford Publications.

- Hökelekli, H. (1983). Dini telkin ve tebliğde psikolojik esaslar. *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dergisi]*, XIX(1), 27-39.
- Hökelekli, H. (1998). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Işık, H. (2013). Gazâli'nin tövbe algısı. *Bilimname: Düşünce Platformu*, 1(24), 177-194.
- James, W. (2002). *The Varieties of religious experience*. New York,: The Pennsylvania State University.
- Jongeneel, J. A. B. (2002). *Philosophy, science and theology of mission in the 19th and 20th centuries, Part I: The philosophy and science of mission*. Berlin: Peter Lang.
- Kayıklık, H. (2005). Bireysel Yaşamda Dinsel Değişim. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 5-23.
- Kirman, M. A. (2004). Din Değiştirme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Dinî Araştırmalar*, VI(18), 75-88.
- Köse, A. (5-6 Mayıs 2003). Avrupalıların mistik İslam'la tanışmaları/ Introduction of mystic Islam to Europeans. III. *Uluslararası Mevlana Kongresi Bildiriler*. Konya: Selçuk Üniversitesi. 61-66.
- Köse, A. (2004). Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Nedenleri. *Türkiye'de Miyonerlik Faliyatleri* (s. 407-427). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Köse, A. (2014a). *21. yüzyılda dinin geleceği kutsalın dönüşü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köse, A. (2014b). Sekülerden kutsala yolculuk. A. Köse içinde, *21. yüzyılda dinin geleceği kutsalın dönüşü* (s. 128-146). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köse, A., & Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Lofland, J., & Skonovd, N. (1981). Conversion motifs. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 20(4), 373-385.
- Lofland, J., & Stark, R. (1965). 'Becoming a world-saver: A theory of conversion to a deviant perspective. *American Sociological Review*, 30(6), 862-875.
- Mehmedoğlu, A. U., & Choul, K. H. (2001). Koreliler'in din değiştirme motifleri. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20, 175-191.
- Oborji, F. A. (2005). *Concepts of mission in the evolution of contemporary missiology*. Rome: Ceedee Publications.

- Paloutzian, R. F. (2013). Din değiştirme ve manevi dönüşüm bir sistem ve anlam analizi. R. F. Paloutzian, C. L. Park, İ. apioğlu, & A. Ayten (D) içinde, *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. C. Çayır, ev. (s. 97-127). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Peker, H. (2000). *Din psikolojisi*. Samsun: Aksiseda Matbası.
- Rambo, L. (2011). Din değiştirme teorileri: Dini değişimi anlama ve yorumlama. (. H. Gl, D.) *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17), 204-226.
- Rheenen, G. V. (1996). *Missions: Biblical foundations and contemporary strategies*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House.
- Saliba, J. A. (2003). *Understanding New Religious Movements*. Walnut Creek: Altamira, 2. Baskı.
- Sazlman, L. (1959). Two types of conversion. O. Strunk içinde, *Readings in the psychology of religion* (s. 144-147). Nashville: Abingdon Press.
- Starbuck, D. E. (1911). *The psychology of religion, an empirical study of the growth of religious consciousness*. New York: The Walter Scott Publishing.
- Starbuck, E. (1899). *The psychology of religion*. London: Walter Scott .
- Stark, R. (2014). Yeni Dini Hareketlerin Başarı Ya da Başarısızlıklarının Nedenleri. T. Süleyman, & S. Faruk içinde, *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* (s. 299-319). Aılımkıtap.
- Strickland, F. (1959). The meaning of conversion. O. Strunk içinde, *Readings in the psychology of religion* (s. 136-137). Nashville: Abingdon Press.
- şahinalp, H. (2013). Din hürriyeti bağlamında din değiştirme hürriyeti: İrtidat. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV(2), 101-125.
- Turan, S. (2010). Akademik bir disiplin olarak misyoloji'nin tarihçesi. *Marife: Bilimsel Birikim*, X(2), 27-41.
- Turan, S. (2011) *Misyoloji: Hristiyan misyon bilimi*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Wright, S. A. (2014). Yeni dini hareketlere üyeliğin dinamikleri: yelik ve ayrılış koşulları. S. Turan, & F. Sancar içinde, *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* (s. 177-206). İstanbul: Aılımkıtap.
- Yapıcı, A. (2007). Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçişin sebepleri üzerine sosyo-psikolojik bir inceleme. *İslamî Araştırmalar*, XX(2), 221-238.

- Yavuz, S. S. (2010). Tevbenin İtizali Yorumu. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, X(3), 7-22.
- Yavuz, Ş. (2006). Alan ve metod açısından misyonerlik ve tebliğ faaliyetlerinin epistemik çözümlemesi. *Kutlu Doğum: İslam'ın Güncel Sunumu*, 19-42.
- Yediyıldız, M. A. (2009). Çağdaş tebliğ metodu üzerine bazı düşünceler. *İslâmi İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi*, 3, 697-702.

Bölüm -11-

DİN VE SAĞLIK İLİŞKİSİ

11.1. Ruh ve Beden Sağlığı

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), sağlığı “*yalnızca sakatlığın ve hastalığın olmayışı değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali*” olarak tanımlamaktadır. Ruh sağlığı genel sağlığın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla günümüzde ruh sağlığı yerinde olmayan bireylerin işlevsellik kayıpları, ekonomik kayıpları ve sosyal açıdan gerilemeleri gibi nedenlerin sıklığı ruh sağlığı konusunu bireysel ve toplumsal düzeyde önemli hale getirmektedir (Şentepe, 2016: 58). Bireylerin ruh sağlığının yerinde olması, kendi potansiyellerini geliştirmelerine, daha üretken ve katılımcı olmalarına, ailelerine ve topluma katkı sağlayabilmelerine, stres yaratan durumlarla başa çıkma kapasitelerini artırmaya, daha sağlıklı ve mutlu bir yaşama olanak tanımaktadır (Karaoğlu, 2020: 1).

Psikoloji literatüründe ruh sağlığı ya da zihin/akıl sağlığı veya psikolojik sağlık olarak ifade edilen kavramın tanımı konusunda bir fikir birliği yoktur ve birçok tanımlaması mevcuttur. Bu durumda ruh sağlığı kavramının oldukça kapsamlı ve çok boyutlu olmasının etkisi vardır. Budak (2009: 620), ruh sağlığını, “*kişinin kaygıdan, rahatsız edici, işlev kaybına yol açıcı, semptomlardan uzak, içinde yaşadığı topluma, kendisine yüklenen rollere uyum sağlamış olmasıyla ve gündelik yaşamın belirtileriyle ve stresiyle normal sınırlar çerçevesinde başa çıkabilmesiyle tanımlanan ruhsal bir durum*” şeklinde tanımlamaktadır. Diğer bir tanıma göre ise ruh sağlığı, “*bireyin ruhunda ve yakın çevresiyle ilişkilerinde ruhsal rahatsızlıkların bulunmayışıdır*” (Holm, 2010: 143).

Ruh sağlığı tanımında yer alan ruhsal bir rahatsızlığın olmaması, hasta ile sağlıklı olma ya da normal ile anormal olma nedir sorusunu gündeme getirmektedir. Ancak normal olma ile anormal olma arasında kesin sınırların

Kaynakça

- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432-443.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve dini*. Çev. Bilal Sambur. Ankara: Elis Yayınları.
- Allport, G. W. (2006). *Olmaktan oluşa*. Ankara: Katkı Yayınları.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya sığınmak: dinî başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2013). Din ve sağlık: bireysel dindarlık, sağlık davranışları ve hayat memnuniyeti üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(3), 7-31.
- Ayten, A. (2014). *Erdeme dönüş: psikoloji ve mutluluk yolu*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2020). *Din ve sağlık: kavram, kuram ve araştırma*. 2. Basım. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Azhar, M. Z. & Varma, S. L. (1995). Religious psychotherapy indepressive patients. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 63(3-4), 165-168. DOI: 10.1159/000288954
- Azhar, M. Z. & Varma, S. L. (1995). Religious psychotherapy as management of bereavement. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 91(4), 233-235. DOI: 10.1111/j.1600-0447.1995.tb09774.x.
- Bahadır, A. (2000). Psikoterapi'de yeni bir yaklaşım: Logoterapi ve Victor Frankl. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 469-481.
- Bahadır, A. (2002). *İnsanın anlam arayışı ve din*. İstanbul: İnsan Yay.
- Baynal, F. (2020). Mutluluk kavramının felsefi, psikolojik ve dinî açıdan incelenmesi. *Darulfunun İlahiyat*, 31(2), 247-274. DOI:10.26650/di.2020.31.2.0012
- Bonelli, R., Dew, R. E., Koenig, H. D., Rosmarin, D. H. & Vasegh, S. (2013). Depresyonda dinî ve manevi faktörler: araştırmaları bir araya getirme ve değerlendirme. Çev. N. Kınter. *Dinî Araştırmalar*, 16(43), 224-244.
- Budak, Selçuk. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Burns, D. D. (2020). *İyi hissetmek yeni duygu durum tedavisi*. Çev. E. Tuncer. İstanbul: Psikonet Yayınları.

- Butcher, J. N., Mineka, S. ve Hooley, J. M. (2013). *Anormal psikoloji*. Çev. O. Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İnsan ve Davranışı*. 9. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlan, K. (2019). *Psikolojik hastalıkların yanlış yorumlanması ve inanç eksikliği olarak damgalanması sürecinde manevi destek ihtiyacı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Dein, S. (2014). Din, maneviyat ve depresyon: tetkik ve tedavi için öneriler. Çev. N. Kımter. *EKEV Akademi Dergisi*, 18(58), 739-750.
- Doğan, T. & Eryılmaz, A. (2013). İki boyutlu benlik saygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 107-117. DOI: 10.9779/PUJE434.
- Düzgüner, S. (2021). *Maneviyat algısı ve yansımaları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ekşi, (2017). *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Exline, J. J. & Rose, E. (2013). Dinî ve manevî uğraşlar. *Din ve maneviyat psikolojisi: yeni yaklaşımlar ve uygulama alanları içinde* (s. 67-96). R. F. Paoutzian & C. L. Park(Ed.). Çev. M. A. Macic. Ankara: Phoenix.
- Frankl, V. (1995). *İnsanın anlam arayışı*. Çev. S. Budak. 4. Basım. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (1995). *Uyarlık, din ve toplum*. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Geçtan, E. (2004). *İnsan olmak*. 3. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gencer, N. (2019a). Dindarlık öznel iyi oluşu etkiler mi? Hemodiyaliz (HD) hastaları üzerinde kesitsel bir çalışma. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3), 1419-1444. <https://doi.org/10.18505/cuid.601055>
- Gencer, N. (2019b). Dindarlık ve öznel iyi oluş: Uluslararası bir bakış. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 97-114.
- Gencer, N. (2020). Sosyal hizmet uygulamasının din ve maneviyatla yeniden buluşması. *Dindarlık kişilik ve ruh sağlığı içinde* (s. 141-170). N. Gencer ve M. Cengil (Ed.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Gerrig, R. J. & Zimbardo, P. G. (2015). *Psikolojiye giriş: psikoloji ve yaşam*. Çev. A. A. Özdoğru. 19. Basım. Ankara: Nobel Yay.

- Glock, C. Y., & Stark, R. (1965). *Religion and society in tension*. Chicago: Rand McNally.
- Göcen, G. (2011). Türkiye’de din psikolojisi çalışmalarında dindarlık ve kaygı ilişkisi. *EKEV Akademi Dergisi Sosyal Bilimler*, 46, 1-16.
- Göcen, G. (2014). *Şükür pozitif psikolojiden din psikolojisine köprü*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Göcen, G. (2020). *Kavram atlası din psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gross, R. (2019). *Psikolojide temel meseleler ve tartışmalar*. Çev. F. Zengin. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Güloğlu, B. & Kararımak, Ö. (2010). Üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve psikolojik sağlık. *Ege Eğitim Dergisi*, 11(2), 73-88 .
- Holm, N. G. (2004). *Din psikolojisine giriş*. Çev. A. Bahadır. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Horozcu, Ü. (2015). *Din psikolojisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Hökelekli, H. (2010). *Din psikolojisine giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Hussain, S. A. (1998). Religion and mental health from the muslim perspective. *Handbook of religion and mental health*. H. G.Koenig (Ed.). USA: Academic Press.
- İmamoğlu, F. (2017). Manevi yönelimli pozitif psikoloji. *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat içinde* (s. 208-231). H. Ekşi (Ed.). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Karaca, F. (2010). Dindarlığın etkileri. *Din psikolojisi içinde* (s. 70-94). H. Hökelekli (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-ofset Yayınları.
- Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Karakaş, A. C. (2014). *Gerçeklik terapisi yönelimli dinî başa çıkma psikoeğitim programının affetme esnekliği, empati ve stresle başa çıkma üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Karaoğlu, (2020). *Türkiye’de yetişkinlerde akıl ve ruh sağlığı hizmet ihtiyacının belirlenmesi ve buna yönelik politika önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Kartol, A. (2020). Hayatın anlamı. *Pozitif psikoloji içinde* (s. 137-164). S. Bulut (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Kımtar, N. (2008). *Benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Koenig, H. G., King, D.E. & Carson, V. B. (2012). *Handbook of religion and health*. 2. Basım. USA: Oxford University Press.
- Kumrei, E. J. & Rosman, D. H. (2012). Process of religious and spiritual coping. *The psychology of religion and spirituality for clinicians* içinde (s. 245-273). J. D. Aten, K. A. O'Grady & E. L. Worthington (Ed.). USA: Routledge.
- Kuşat, A. (2006). Ergenlerde Allah tasavvuru. *Dindarlığın sosyo-psikolojisi* içinde (s. 113-156). Ü. Günay & C. Çelik (Ed.). Adana: Karahan Kitabevi.
- Kütük Yılmaz, P. (2017). Kanser hastaları ve yakınlarına yönelik maneviyat ve anlam odaklı psikoterapi. *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat* içinde (s. 311-330). H. Ekşi (Ed.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Larson, D. B. & Larson, S. B. (2003). Spirituality's potential relevance to physical and emotional health: a brief review of quantitative research. *Journal of Psychology and Theology*, 31(1), 37-51.
- Masters, K.E. & Hooker, S. A. (2012). Impact of religion and spirituality on physical health. *The psychology of religion and spirituality for clinicians* içinde (s. 357-385). J. D. Aten, K. A. O'Grady & E. L. Worthington (Ed.). USA: Routledge.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve din (Dindarlık düzeyi ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma)*. İstanbul: Dem Yay.
- Merey, Z. & Şentepe Lokmanoğlu, A. (2019). Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan annelerin dinî başa çıkma süreçleri. *Bilimname*, 37, 1117-1153. DOI: 10.28949/bilimname.534685
- Miller, L. & Kelley, B. S. (2013). Dindarlık ve maneviyatın ruh sağlığı ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Din ve maneviyat psikolojisi: yeni yaklaşımlar ve uygulama alanları* içinde (s. 343-376). R. F. Paoutzian & C. L. Park (Ed.). Çev. Ö. G. Aydın. Ankara: Phoenix.
- Oman, D. & Thoresen, C. E. (2013). Din ve maneviyat sağlığı etkiler mi?. *Din ve maneviyat psikolojisi: yeni yaklaşımlar ve uygulama alanları* içinde (s. 295-341). R. F. Paoutzian & C. L. Park (Ed.). Çev. Ö. Çetin. Ankara: Phoenix Yay.

- Özer, F. B. (2019). *Türkiye’de ruh sağlığı ve din ilişkisine dair yapılmış araştırmaların incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Özkan, A. (2008). *Dinî motiflerin öfke kontrolü üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pargament, K. I. (1997). *The Psychology of Religion and Coping*. New York: The Guilford Press.
- Pargament, K. I. (2005). Acı ve tatlı dindarlığın ve bedelleri faydaları üzerine bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 279-306.
- Peker, H. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Plotnik, R. (2020). *Psikoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Rahiem, F. T. & Hamada, H. (2015). Ruh sağlığı görüşmesi ve kültürel formülasyon. *Müslümanlar için psikolojik danışma kültüre ve dine duyarlı ruh sağlığı müdahaleleri içinde* (s. 51-59). S. Ahmed & M. M. Amer (Ed.). Çev. V. Yorgun. Ankara: Nobel Yayınları.
- Sapmaz, F. & Doğan, T. (2012). Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İyimsellik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(3), 63-69.
- Seligman, M. E. (2007). *Gerçek mutluluk*. Çev. E. Köroğlu. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Sevgi Yalın, H. (2017). Manevi öyküsel terapi. *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat içinde* (s. 189-207). H. Ekşi (Ed.). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Shafranske, E. P. (2013). Klinik psikoloji ve danışmanlık psikolojisinde din psikolojisi. *Din ve maneviyat psikolojisi: yeni yaklaşımlar ve uygulama alanları içinde* (s. 409-442). R. F. Paoutzian & C. L. Park (Ed.). Çev. Ş. Turan. Ankara: Phoenix.
- Şentepe, A. (2009). *Yaşlılık Dönemi Temel Problemleri ve Dini Başaçıkma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dinî başaçıkma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 186-205. DOI: 10.15869/itobiad.03791
- Şentepe, A. (2016). *Ruh sağlığı belirtilerinin yordayıcısı olarak affetme ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Şirin, T. (2013). *Bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımıyla bütünleştirilmiş dinî danışmanlık modeli*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Taşçı Yıldırım, E . (2020). İslam felsefesinde ibadetler ekseninde dindarlık. *Darulfunun İlahiyat*, 31(2) , 355-378 . DOI: 10.26650/di.2020.31.2.0010
- Toussaint, L., Webb, J. R. & Keltner, W. (2012). Religion, spirituality and mental health. *The psychology of religion and spirituality for clinicians* içinde (s. 331-356). J. D. Aten, K. A. O'Grady, E. L. Worthington (Ed.). USA: Routledge.
- Yabanigül, A. (2017). Kaygı bozukluğuna manevi yönelimli terapötik yaklaşımlar. *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat* içinde (s. 375-390). H. Ekşi (Ed.). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Yapıcı, A. & Koçak, A. (2017). Türkiye'de ruh sağlığı, maneviyat ve dindarlık: meta-analitik bir değerlendirme. *Din, değerler ve sağlık* içinde (s. 65-115). H. Hökelekli (Ed.). İstanbul: DEM Yayınları.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din: psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2011). Ruh Sağlığı ve Din. *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine* içinde (s. 283-315). H. Kayıklık (Haz.). Adana: Karahan Kitabevi.
- Yelpaze, İ. (2020). Stresi önleme ve başa çıkmada pozitif psikoloji. *Pozitif psikoloji* içinde (s. 325-351). S. Bulut (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın tanımı ve boyutları üzerine. *Tabula Rasa*, 1(1), 19-42.

Bölüm -12-

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

İnsan; fiziksel, zihinsel, psikolojik, toplumsal ve manevi boyutları olan bir bütündür. Hangi yaşta olursa olsun tüm bu boyutlar gelişir, değişir ve birbirini etkiler. Her bir boyutun sağlıklı biçimde gelişimi için insanların yardım ve desteğe ihtiyacı vardır. Her çağda dinî kişi ve kurumlar insanların bir bütün olarak gelişmesi, iyileşmesi, güçlenmesi için danışmanlık ve rehberlik etmiştir. Modern insanların çağda beden ve zihin sağlığıyla tıp, psiko-sosyal sağlığıyla psikologlar ilgilenirken manevi alanın ihmal edilmemesi gerektiği kısa zamanda anlaşılmıştır.

Batı Hristiyan dünyasında yaklaşık yüz yıl önce din işlerinden sorumlu standart rahip, rahibe, papaz, haham gibi dinî kişiler dışında insanların çeşitli sorunlarına yardım etmek ve manen olgunlaşmalarına rehberlik etmek için modern psikoloji bilimiyle dini bütünleştiren profesyonel din görevlileri sınıfı oluşmuştur. Bu profesyoneller özellikle doğum, ölüm, kayıp, yas, hastalık, sakatlık, boşanma gibi kriz anlarında destek sunmaktadır. Ayrıca yaşamını, dünyayı anlamlandırmak isteyen, manevi yaşamında değişim, gelişim isteyen kişilere de rehberlik etmektedir. Türkiye’de de böyle bir uzmanlık alanına duyulan toplumsal ihtiyaç kendini göstermiştir.

Uygulamalı din psikolojisi başlığı altında değerlendirilebilecek manevi danışmanlık ve rehberlik konusu din psikolojisinin ana konularından biri haline gelmiştir. Kitabın bu bölümünde manevi danışmanlık ve rehberlik kavramlarının tanımları, manevi danışmanlık ve rehberliğin tarihi ve gelişimi, manevi danışmanlık ve rehberliğin ilkeleri, manevi danışman ve rehberlerin sahip olması gereken beceriler, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde kullanılacak teknikler, manevi danışmanlık ve rehberliğin planlanması ve uygulanması konularına yer verilecektir.

12.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Temel Kavramlar

12.1.1. Psikolojik Danışmanlık

“Danışmanlık”, danışmanın yaptığı iş anlamına gelen “danışman” isminden türemiş bir isimdir. Ayverdi, Türkçe fiilden isim yapan “man”

Kaynakça

- AAPCa, The American Association of Pastoral Counselors. t.y. *Brief history on pastoral counseling*. <https://web.archive.org/web/20101018214046/http://aapc.org/content/brief-history-pastoral-counseling> adresinden edinilmiştir.
- AAPCb, The American Association of Pastoral Counselors. t.y. *AAPC and ACPE explore a common future*. <https://web.archive.org/web/20190328033805/https://www.aapc.org/page/AAPCandACPE> adresinden edinilmiştir.
- AAPCc, The American Association of Pastoral Counselors. t.y. *What is pastoral counseling*. <https://web.archive.org/web/20101018211214/http://aapc.org/content/what-pastoral-counseling> adresinden edinilmiştir.
- AAPCd, The American Association of Pastoral Counselors. t.y. *State licensing for pastoral counselors*. <https://web.archive.org/web/20101018211631/http://aapc.org/content/state-licensing-pastoral-counselors> adresinden edinilmiştir.
- AAPCe, The American Association of Pastoral Counselors. t.y. *About pastoral counseling*. <https://web.archive.org/web/20101127005104/http://professionalchaplains.org/uploadedFiles/pdf/common-code-ethics.pdf> adresinden edinilmiştir.
- AAPC vd. (2004). *Common code of ethics for chaplains, pastoral counselors, pastoral educators and students*. <https://web.archive.org/web/20101127005104/http://professionalchaplains.org/uploadedFiles/pdf/common-code-ethics.pdf> adresinden edinilmiştir.
- ACPE vd. (2018). *The impact of professional spiritual care*. <https://indd.adobe.com/view/2d555e8f-5d1a-47bf-ad94-760092053d0b> adresinden edinilmiştir.
- Ağilkaya-Şahin, Z. (2014). *Federal Almanya Cumhuriyeti'nde dini danışmanlık: teori-eğitim-uygulama*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ağilkaya-Şahin, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Altaş, N. (1997). *Hastanelerde din ve moral hizmetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ayverdi, İ. (2020). *Rehber. Misalli büyük Türkçe sözlük, 4. Baskı. İstanbul: Kubbealtı*.

- Belen, F. Z. (2014). *Manevi danışmanlıkta bibliyoterapi tekniği ve uygulanması*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Benner, D. (2002). *Sacred companions: The gift of spiritual friendship & direction*. Downers Grove: Inter Varsity Press.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. 4. Baskı. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cebeci, S. (2012). *Dini danışma ve rehberlik*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Corey, G. (2009). *The art of integrative counseling*. 2. Baskı. USA: Thomson.
- Çelimli, Ç. & Tozlu-Güldal, Ş. (2016). Manevi yönelimli danışmanlık ile psikoterapi yöntem ve teknikleri: doğu ve batıdan örnekler. H. Ekşi & Ç. Kaya (Eds.), *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma* içinde (ss. 99-122). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. (2020). *İşbirliği protokolleri*. [https://din hizmetleri.diyamet.gov.tr/Detay/373/i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-protokolleri](https://din.hizmetleri.diyamet.gov.tr/Detay/373/i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-protokolleri) adresinden edinilmiştir.
- DİB Yönerge. (2017). *Sağlık kuruluşlarında manevi destek hizmetlerinin yürütülmesine dair yönerge*. <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Sa%C4%9Fli%C4%B1k%20Bakan%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Protokol%C3%BC.pdf> adresinden edinilmiştir.
- DİB Yönerge. (2018). *Diyanet işleri başkanlığı gençlik çalışmaları yönergesi*. <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Diyanet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkan%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Gen%C3%A7lik%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1%20Y%C3%B6nergesi.pdf> adresinden edinilmiştir.
- DİBŞM, Diyanet İşleri Başkanlığı Şişli Müftülüğü. (2020). *Manevi danışmanlık başvuruları*. <https://istanbul.diyamet.gov.tr/sisli/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=652> adresinden edinilmiştir.
- Düzgüner, S. & Ayten, A. (2020). *Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri temel bilgiler klavuzu*. S. Düzgüner ve A. Ayten (Eds.), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Egan, G. (2011). *Psikolojik danışma becerileri*. Ö. Yüksel (Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ege, R. (2021). *Dini rehberlik*. 2. Baskı. İstanbul: Şule Yayınları.

- Gladson, J. A. (2004). Spiritual direction in the social justice tradition. G. W. Moon ve D. G. Benner (Eds.), *Spiritual direction and the care of souls: A guide to christian* içinde (ss. 137-151). Illinois: Inter Varsity Press.
- Gülmez, Ç & Halide Y. (2020). *Kadın konukevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. S. Düzgüner (Ed.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hackney, H. & Sherry, C. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri (psikolojik yardım süreci el kitabı)-psikolojik danışma ilke ve teknikleri (psikolojik yardım süreci el kitabı)*.T. Ergene & S. Aydemir-Sevim (Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Hoad, T. F. (Ed.). (2002). *The concise oxford dictionary of english etymology*. New York: Oxford University Press.
- Karagül, A. (2012). Manevi bakım: anlamı, önemi yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği). *Dini Araştırmalar*, 15(40), 5-27.
- Koç, M. (2012). Manevî-[psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batı'da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-II. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), 239-76.
- Koç, M. (2020). Birleşik Krallık'ta manevi danışmanlık eğitimi (2020) ve uygulaması (2011) üzerine değerlendirmeler. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (1), 13-62.
- Koenig, H. G., vd.(2015). Religious vs. conventional cognitive behavioral therapy for major depression in persons with chronic medical illness: A pilot randomized trial. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 203(4), 243-51. doi: 10.1097/NMD.0000000000000273.
- Köroğlu, E. & Türkçapar, H. (Ed.). (2015). *Psikoterapi yöntemleri*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Kuzgun, Y. (2016). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. 14. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları.
- Lartey, E. Y. (2003). *In living color an intercultural approach to pastoral care and counseling*. 2. Baskı. London and New York: Jessica Kingsley Publishers.
- Leas, T. t.y. *Association for clinical pastoral education, inc. a brief history*. https://acpe.edu/docs/default-source/acpe-history/acpe-brief-history.pdf?sfvrsn=a9e02b71_2 adresinden edinilmiştir.

- Lebacqz, K. & Joseph, D. (2000). *Ethics and spiritual care: A guide for pastors and spiritual directors*. Nashville: Abingdon Press.
- Murdock, N. L. (2014). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları*. F. Akkoyun (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.
- MYK, Mesleki Yeterlilik Kurumu. (2019). *Ulusal meslek standartları*. https://portal.myk.gov.tr/index.php?option=com_meslek_std_taslak&view=taslak_listesi_yeni&msd=2 adresinden edinilmiştir.
- Nelson-Jones, R. (2015). *Temel psikolojik danışma becerileri*. G. Sart (Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ok, Ü. (1997). *Dinsel danışmanlığın teorik çatısı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ok, Ü. (2017). Dini danışmanlık: tanımı ve tarihi. N. Altaş & M. Köylü (Eds.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri içinde* (ss. 35-54). İstanbul: Dem Yayınları.
- Ok, Ü, Zümrüt, G. & Erşahin Z. (2019). *Hastalar için manevi bakım*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Öngören, R. (2013). Zikir. *TDV İslâm Ansiklopedisi içinde* (Cilt 44, ss. 409-12), İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: Pastoral psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 127-41. doi: 10.1501/Ilhfak_0000000054.
- Resmi Gazete. (1965). *12038 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkında kanun*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Seligman, M & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14. doi: doi:10.1037/0003-066X.55.1.5.
- Snodgrass, J. L. (2015). Pastoral counseling: A discipline of unity amid diversity. E. A. Maynard ve J. L. Snodgrass (Eds.), *Understanding Pastoral Counseling içinde* (ss.1-15). New York: Springer Publishing Company.
- Söylev, Ö. F. (2020). *Manevi bakım ve danışma psikolojisi*. 2. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

- Sperry, L. (2004). Spiritual direction and psychotherapy: Conceptual issues. G. W. Moon & D. G. Benner (Eds.), *Spiritual Direction and the Care of Souls: A Guide to Christian* içinde (ss. 171-186). Illinois: Inter Varsity Press.
- Şirin, T. (2014). *Dini danışmanlık ve rehberlik*. İstanbul: Mim Akademi.
- Tan, H. (2000). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. İstanbul: MEB.
- Topaloğlu, B. (2012). Tövbe. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 41, ss. 279-283). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Uğurlu, H. S. (2017). Dinî danışmanlık eğitimi: Amerika örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2522-2545.
- VGvZ. t.y. Wat is geestelijke verzorging?. <https://vgvz.nl/over-de-vgvz/> adresinden edinilmiştir.
- Yeşilyaprak, B. (2017). *Eğitimde rehberlik hizmetleri gelişimsel yaklaşım*. 27. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yılmaz, S. (2016). Bibliyoterapinin Hastalara Manevi Bakım Yöntemi Olarak Uygulanması (Sivas Devlet Hastanesi Örneği). A. Ayten, M. Koç & N. Tınaz (Eds.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* içinde (Cilt 1, ss. 459-479). İstanbul: Dem Yayınları.
- Young, J. L. & Griffith, E. H. (1989). The Development and practice of pastoral counseling. *Hospital and Community Psychiatry*, 40(3), 271-76. doi: 10.1176/ps.40.3.271

Bölüm -13-

İSLÂMÎ PSİKOLOJİNİN KAYNAKLARI, İMKÂN VE SINIRLILIKLARI

12.1. İslâmî Psikolojide Temel Kavramlar

19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan modern Batı psikolojisi ruhtan, metafizikten ve dinden uzak, insanın İlahi olanla bağlantısını kabul etmeyen bir yaklaşımı benimsemiştir. Ancak, bilimsel ve evrensel olma hedefini taşıyan modern psikoloji, göz ardı ettiği farklı kültürler sebebiyle söz konusu hedefinden uzaklaşmıştır. Ana akım psikolojinin insanı sınırlı bir şekilde ele alış biçimi onun bir alt disiplini olan din psikolojisine de yansımıştır. İndirgemeci bir yaklaşımın sonucu olarak Batı psikolojisi başvurduğu kavramlar ve kullandığı modellerin farklı inanç gelenekleri için de geçerli olacağını varsayar. Oysa diğer farklı inançlara mensup danışanlar ve terapistler gibi Müslüman danışanlar ve psikoterapistler de bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu da Müslümanların ihtiyaçları üzerinde tevhid ekseninde temellenen onların kendi kültürlerine göre teşekkül eden temel referansları kaynak edinen bir yaklaşımla mümkündür. Dinin ruh sağlığı üzerindeki önemi sadece Müslümanlara ilişkin bir olgu değildir. Son zamanlarda Batı'da görülen gelişmelerle dinin ruhsal sağlığın korunmasında büyük bir önem taşıdığı idrak edilmeye başlanmıştır. Bunun en önemli göstergelerinden birisi de APA'nın 36. Bölümüdür. Psikoloji alanındaki gelişmelerden nasibini alan İslâmî psikoloji ise insanı fitrî yanı sıra, ruhî tarafıyla din temelli bakış açısından hareketle bütüncül bir yaklaşımla ele alma çabasıdır.

Bilimsel ve objektif olma iddiasında bulunan Batı'nın seküler psikolojisinin Müslümanların ihtiyaçlarını karşılayamaması bazı psikologları alternatif yaklaşımlar geliştirmeye teşvik etmiştir. Bilhassa yerel psikoloji bu alternatifler arasında önemli bir yere sahiptir. Daha ziyade Batı ülkelerinin kültürel kodlarından teşekkül eden modern psikoloji yerellik-evrensellik

Kaynakça

- Al-Bayjuřī, A. (2002). *Hāshiyat al- Imām al- Bayjuřī ‘alā Jawharat al- Tawhīd*. Cairo: Dār al-Salām.
- Al Ghazzali, Hamid. (1962). The book of knowledge. (Trans. N. A. Faris). New Delhi: Adam Publishers.
- Al-Jawziyyah, I. (2002). *Kitāb al- rŭh*. Cairo: Dār al-Qadd al-Jadīd.
- Al-Karam, C. Y. (2018). *Islamically integrated psychotherapy*. USA: Templeton Press.
- Ayten, A. (2012). Arap ũlkelerinde İslāmî psikoloji ve din psikolojisi çalışmaları. *Çukurova ũniversitesi İlahiyat Fakŭltesi Dergisi*, 12(2), 51-99. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuilah/issue/4183/54921>
- Awaad, R., Elsayed, D., & Ali, S. (2020). Islamic psychology: A portrait of its historical origins and contributions. H. Keshavarzi, F. Khan, B. Ali, & R. Awaad içinde, *Applying Islamic Principles to Clinical Mental Health Care* (s. 69-95). New York: Routhledge.
- Bilmen, Ő. N. (1964). *Kur’ân-ı Kerîm’in Tŭrkçe Meâl-i Alîsi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınları. IV/1097.
- Birişık, A. (2002). Kur’an. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C 26. Ankara: TDV Yayınları. 383-388.
- Bolay, H. (1989). Akıl. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C 2. İstanbul: TDV Yayınları. 238-242.
- Buhârî E.A.M. (1995). *Sahih-i Buhari*. (Nşr. M. N. Temîm & H. N. Temîm). Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. ebi'l-Erkâm.
- Çağrıcı, M. (2002). “Kur’an-ı Kerim”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara. C. 26. 390-393.
- Çaylak, A. ve Çelik, F. (2015). “Akl”ın dŭřŭnŭrŭ El-Kindî. *Muhafazakâr Dŭřŭnce*, 45-46(12) 41-52.
- Deuraseh, N. & Abu Talib, M. (2005). Mental Health in Islamic Medical Tradition. *The International Medical Journal*, 4(2). 76-79.
- DİB. (2020). *Hadislerle İslâm 1: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: DİB Yayınları.
- DİB. (2020). *Hadislerle İslâm 2: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: DİB Yayınları.

- DİB. (2020). *Hadislerle İslâm 3: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: DİB Yayınları.
- DİB. (2020). *Hadislerle İslâm 4: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: DİB Yayınları.
- DİB. (2020). *Hadislerle İslâm 5: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: DİB Yayınları.
- DİB. (2020). *Hadislerle İslâm 6: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: DİB Yayınları.
- DİB. (2020). *Hadislerle İslâm 7: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: DİB Yayınları.
- Ebû Davûd, Süleyman b. el-Eş'âs. (2001). *Sünen-i Ebî Davûd*. (Thk. Eş-Şeyh Halil Ma'mun Şihâ). Beyrut: Dar el Marefah.
- El-Belhi , Ebu Zeyd. (2012). *Mesâlihu'l-Ebdân ve'l-Enfûs (Beden ve Ruh Sağlığı)*. (Ç. N. Okuyucu, Z. Tiryaki). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- El- Haccâc, İmam Müslim. (2005) *Sahîhi'l-Müslim*. (Thk. Eş-Şeyh Halil Ma'mun Şihâ). Beyrut: Dar el Marefah.
- El-İsfehânî, R. (1969). *Müfredât* (Thk. M. S. Kilanî, M. el-Babi el-Halebi). Kahire.
- El-İsfehânî, R. (2007). *Müfredât: Kur'an ıstılahları sözlüğü* (Çev. A. Günes, M. Yolcu). İstanbul: Çıra Yayınları.
- Erginli, Z. (2006). Muhâsibî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C31. İstanbul: TDV Yayınları. 13-16.
- Er- Râzî. (2016). *Felsefe risaleleri*. (M. Kaya, Çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Er- Râzî. (2004). *Et-Tıbbü'r-rûhânî* (H. Karaman, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fârâbî. (2001). *El-Medinetü'l fâzıla*. (N. Danışman, Çev.) Ankara: MEB Yayınları.
- Fârâbî. (2018). *Harfler kitabı*. (Ç. Ömer Türker). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Fragar, R. (2018). *Kalp, nefis ve ruh*. (Ç. İ. Kapaklıkaya). İstanbul: Sufi Kitap.
- Filiz, Ş. (1999). Klasiklerimizi: Er-Riâye li Hukûkillah. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. Ankara.
- Gazâli, İmam. (2020). *Nur Metafiziği Mişkâtü'l Envâr*. (Trc. Asım Cüneyd Köksal). İstanbul: Ketebe Yayınları.

- Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. (1960). *El-Munkızu Min-ad-Dalâl*. (H. Güngör, Çev.) Ankara: Maarif Basımevi.
- Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. (2000). *Kimya-yı Sââdet*, (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Merve Basım Yayın.
- Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. (2002). Hakikat bilgisine yükseliş (*Meâricü'l-Kuds fî Medârici Mâ'rifeti'n-Nefis ve Me'ahû Kânûnü't-Te'vîl*). (S. Özburun, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Göcen, G. (2020). *Kavram atlası: Din psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Haque, A. (2004). Psychology from Islamic perspective: Contributions of early Muslim scholars and challenges to contemporary Muslim psychologists. *Journal of Religion and Health*, 357-377. <https://doi.org/10.1007/s10943-004-4302-z>
- Haque, A., Khan, F., Keshavarzi, H., & Rothman, A. E. (2016). Integrating Islamic traditions in modern psychology: Research trends in last ten years. *Journal of Muslim Mental Health*, 10(1), 75-100. DOI: 10.3998/jmmh.10381607.0010.107
- Haque, A. Mohamed, Y. (2008) *Psychology of personality: Islamic perspectives*. Cengage Learning Asia.
- Hilmi, S. F. A. (2019) *Ruh hallerinin ilmi*. (H. Osta, Haz.) İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009). *İslâm psikolojisi yazıları*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Iqbal, N. Skinner, R. (2021). Islamic psychology: Emergence and current challenges. *Archive for the Psychology of Religion / Archiv für Religionspsychologie*, 43(4), 1-13. DOI:10.1177/0084672420983496
- İbiş, F. (2012). Kur'an bağlamında nefis olgusu ve insanın teo-ontolojik yapısı üzerine bir deneme. *Toplum Bilimleri*, 6(12). 235-244.
- İbn Bacce. (2019). *Kitabü'n-Nefs*. (Ç. B. Köroğlu). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- İbn Haldun. (2018). *Mukaddime*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- İbn Kesir, İsmail b. Ömer. (1409/1989). *Hadislerle Kur'a'n'ı Kerim Tefsiri*. İstanbul: Çağrı Yayınları. IX/4820, IX/4847.
- İbn Manzûr, C.M. (1994). *Lisânu'l-Arab*. Cilt 6. Beyrut: Dâru's- Sadr.
- İbn Sinâ. (2017). *İşaretler ve tembihler*. (Ç. M. Macit vd). İstanbul: Litera Yayıncılık.

- İbn Sinâ. (2020). *Nefsin halleri*. (Ç. Ö. A. Yıldırım). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Kaplick, P. M., & Skinner, R. (2017). The evolving Islam and psychology movement. *European Psychologist*, 22(3). 198-204. DOI: 10.1027/1016-9040/a000297
- Karasakal, Ş. (2014). Kur'an'da ruh kavramı. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 28, 275-291. DOI: 10.9761/JASSS2484
- Kaya, M. (2007). Râzî, Ebû Bekir. TDV İslam Ansiklopedisi. C 34. İstanbul: TDV Yayınları. 479-485.
- Keshavarzi, H., Khan, F., Ali, B., & Awaad, R. (2020). *Applying Islamic principles to clinical mental health care: Introducing traditional Islamically integrated psychotherapy*. New York: Routhledge.
- Kindî, Ebû Yûsuf. (1994). (Çev. M. Kaya). *Felsefî risaleler*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kutup, S. (t.y.) *Fî Zilali'l-Kur'ân*, IX/372.
- Merter, M. (2014). *Nefs psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Mevdudî, Ebu'l-A'lâ (1990). *Tefhîmu'l-Kur'ân, Kur'ân'ın anlamı ve tefsiri*. (Çev. M. H. Kayani, Y. Karaca, N. Şişman, I. Bosnalı, A. Ünal, H. Aktaş). İstanbul: İnsan Yayınları. C. III.
- Mohamed, W.C.R. (2012). Arab and Muslim contributions to modern neuroscience. *International Brain Research Organization History of Neuroscience*.
- Necati, M. O. (2000). *Hadis ve psikoloji*. (Ç. M. Işık). Ankara: Fecr Yayınları.
- Necati, M. O. (2017). *Kur'an ve psikoloji*. (Ç. H. Aydın.) Ankara: Fecr Yayınları.
- Othman, N., & Mohamad, K. 'Azmi. (2019). Applying the main concepts of Islamic psychology to Islamic counseling. *International Journal of Academic Research Business and Social Sciences*, 9(5). 383– 393. DOI: 10.6007/IJARBS/V9-I5/5878
- Pişgin, Y. (2013). Kur'anda kalbin akledişi: İman. *Kelam Araştırmaları*. 11:2. 112-128.
- Ragab, A. (2018). *The medieval Islamic hospital: Medicine, religion, and charity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

- Raiya, H. A. (2012). Towards a systematic Qura'nic theory of personality. *Mental Health Religion & Culture*, 15(3), 217-233. DOI: 10.1080/13674676.2011.640622
- Raiya, H. A. (2014). Western psychology and Muslim psychology in dialogue: Comparisons between a Qura'nic theory of personality and Freud's and Jung's ideas. *J Relig Health*, 53(2), 326-338. DOI: 10.1007/s10943-012-9630-9
- Singin, A. (2020). Hâris B. Esed El-Muhâsibî' de insan doğası ve ahlâk üzerine bir deneme. *Akademiar Dergisi*. 2020(9), 69-98. DOI: 10.46231/akademiar.820067
- Skinner, R. (2019a). Defining Islamic psychology [Al Balagh Academy Ders Notları]. Londra.
- Skinner, R. (2019b). Traditions, paradigms and basic concepts in Islamic psychology. *Journal of Religion and Health*, 58, 1087-1094. DOI: 10.1007/s10943-018-0595-1
- Skinner, R. (2019c). İslâm psikolojisinde gelenekler, paradigmalar ve temel kavramlar. (Çev. N. Gencer). *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 18(36), 669-682. DOI: 10.14395/hititilahiyat.582958
- Taberî, Ebu' Cafer. (1903). *Câmi'u'l-Beyân fî tefsiri'l- Kur'an*. Kahire: el-Matbaatu'l Meymeniyye, XXV/156.
- Tirmizi, Ebû İsa. (2004) Sunen-i Tirmizi. (Thk. M. Abdullah & M. Ali). Kahire: Dar'ul Marifah.
- Uludağ, S. (2001a). Kalb. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C 24. İstanbul: TDV Yayınları. 229-232.
- Uludağ, S. (2001b). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Utz, A. (2011). *Psychology from the Islamic perspective*. International Islamic Publishing House.
- Uysal, S. (2021). *Gelenek ile gelecek arasında İslâmî psikoloji*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Yazır, Elmalılı M. H. (1971). *Hak dini Kur'ân dili*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Zemahşerî, C. M. b. O. (1385/1966). *El-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzill ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*. C. II. [y.y].

Editörler

Prof. Dr. Halil Apaydın - Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl Ağilkaya Şahin

DİN PSİKOLOJİSİ

Yazarlar

Prof. Dr. Dr. Halil Apaydın
Prof. Dr. Hasan Kaplan
Doç. Dr. Abdulvahid Sezen
Doç. Dr. Muhammed Kızılgeçit
Doç. Dr. Necmi Karşlı
Doç. Dr. Orhan Gürsu
Doç. Dr. Süleyman Turan
Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Feim Gashi
Dr. Öğr. Üyesi Muharem Çufta
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Söylev
Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl Ağilkaya Şahin

DİN PSİKOLOJİSİ

Editörler : Prof.Dr. Halil Apaydın - Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl Ağıkaya Şahin

ISBN : 978-625-7825-09-2
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 2. Basım, 2020

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Apaydın Halil., Ağıkaya Şahin Zuhâl

Din Psikolojisi/ *Editörler : Halil Apaydın, Zuhâl Ağıkaya Şahin*

1.Basım. XII + 300 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-29-0

e-ISBN: 978-625-7825-36-8

1.Din , 2.Psikoloji, 3. Din Din Psikolojisi

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Din Psikolojisi

Editörler:

Halil Apaydın - *Amasya Üniversitesi*

Zuhâl Ağılıkaya Şahin - *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Zuhâl Ağılıkaya Şahin - *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

2.Bölüm:

Abdulvahid Sezen - *Mersin Üniversitesi*

3.Bölüm:

Feim Gashi - *Kırklareli Üniversitesi*

4.Bölüm:

Hasan Kaplan - *İbn Haldun Üniversitesi*

5.Bölüm:

Ömer Faruk Söylev - *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi*

6.Bölüm:

Halil Apaydın - *Amasya Üniversitesi*

7.Bölüm:

Necmi Karşlı - *Trabzon Üniversitesi*

8.Bölüm:

Muhammed Kızılgeçit - *Atatürk Üniversitesi*

Süleyman Turan - *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi*

9.Bölüm:

Cüneyd Aydın - *Sinop Üniversitesi*

10.Bölüm:

Halil Apaydın - *Amasya Üniversitesi*

Muharem Çufta - *Pamukkale Üniversitesi*

11.Bölüm:

Orhan Gürsu - *Akdeniz Üniversitesi*

12.Bölüm:

Zuhâl Ağılıkaya Şahin - *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 PSİKOLOJİ BİLİMİ VE YAKLAŞIMLARI / Zuhâl Ağıkaya <i>Şahin</i>	13
1.1. Psikolojinin Tanımı	16
1.2. Modern Psikolojinin Gelişimi	18
1.3. Psikolojinin Amaçları	20
1.4. Psikolojide Yaklaşımlar	21
1.5. Psikolojide Temel Tartışma Konuları	26
1.6. Psikoloji ve İslam Düşünce Geleneği	28
Kaynaklar	31
Bölüm 2 DİN PSİKOLOJİSİ VE TARİHÇESİ / Abdulvahid Sezen	35
2.1. Din Psikolojisi Bilimi	36
2.2. Din ve İnsan	38
2.3. Dinin Tanımlanması	39
2.4. Din Psikolojisinin Tanımı ve Amacı	40
2.5. Din Psikolojisinin Önemi	42
2.6. Din Psikolojisinin Alanı ve Araştırma Konuları	44
2.7. Din Psikolojisi Tarihine Genel Bir Bakış	45
2.7.1. Batıda Psikoloji ve Din Psikolojisi	45
2.7.2. İslam Dünyasında Psikoloji ve Din Psikolojisi	47
2.7.3. Türkiye’de Din Psikolojisi	48
Kaynaklar	50
Bölüm 3 ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ / Feim Gashi	53
3.1. Araştırmada Temel Kavramlar	54

3.1.1. Bilgi	54
3.1.2. Bilim	55
3.1.3. Araştırma	56
3.1.4. Yöntem	58
3.1.5. Evren ve Örneklem	58
3.1.6. Değişken	59
3.1.7. Hipotez	60
3.1.8. Teori	60
3.2. Araştırmada Bilgi Toplama Yöntemleri	60
3.2.1. Gözlem	61
3.2.2. Deney	61
3.2.3. Anket	61
3.2.4. Mülakat	62
3.2.5. Şahsi Dokümanlar	62
3.2.6. Literatür (Arşiv) Taraması	63
3.3. Araştırma Verilerinin Analiz Yöntemleri	64
3.3.1. Nicel Veri Analizi	64
3.3.2. Nitel Veri Analizi	65
Kaynaklar	66

Bölüm 4
DİNİ İNANÇ, DİNİ TASAVVUR,
ŞÜPHE VE İNANÇSIZLIK / Hasan Kaplan

69

4.1. İnanç ve Dini İnanç	71
4.1.1. Dini İnançın Oluşumu ve Gelişimi	73
4.2. Dini İnançın Psikolojik Dinamikleri ve Tanrı Tasavvuru	75
4.2.1. Temel Güven Duygusu ve İmanın Oluşumu	77
4.2.2. Tanrı Tasavvuru ve Gelişimi	81
4.3. Dini Şüphe ve İnançsızlık	84
4.3.1. Dini Şüphe ve İnançsızlığın Psikolojisi	85
Kaynaklar	89

Bölüm 5
İNSAN GELİŞİMİ VE DİN / Ömer Faruk Söylev

93

5.1. İnsan Gelişiminin Evrensel İlkeleri	94
5.2. Gelişim Dönemleri ve Ödevleri	97
5.3. Dini Gelişim	100
5.3.1. Dini Gelişimin Evrensel İlkeleri	102
5.3.2. Dini Gelişim Kuramları	103

5.3.2.1. Ronald Goldman'ın Dini Düşünce Gelişimi Kuramı	105
5.3.2.2. James Fowler'ın İnanç Gelişimi Kuramı	108
5.3.2.3. Fritz Oser'in Dini Yargı Gelişimi Kuramı	113
5.4. Gelişim Evreleri ve Dini Yaşantı	116
5.4.1. Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş)	116
5.4.2. İlk Çocukluk Dönemi (2-6 Yaş)	117
5.4.3. Son Çocukluk Dönemi (6-12 Yaş)	119
5.4.4. İlk Ergenlik Dönemi (12-14)	120
5.4.5. Son Ergenlik (Gençlik) Dönemi (14-21)	121
5.4.6. Yetişkinlik Dönemi (21-40)	122
5.4.7. Orta Yaş Dönemi (40-60)	123
5.4.8. Yaşlılık Dönemi (60 ve Üstü)	124
Kaynaklar	125

Bölüm 6

DİNİ DUYGU VE DAVRANIŞ PSİKOLOJİSİ / Halil Apaydın

127

6.1. Duygu Kavramı	129
6.2. Dini Duygular	130
6.3. Davranış Kavramı	131
6.4. Dini Davranış	132
6.5. Psiko–Sosyal Açıdan Dini İnanç–Dini Davranış İlişkisi	133
6.5.1. Olumlu Dini Davranışlar	135
6.5.1.1. Biçimsel Olumlu Dini Davranışlar	135
6.5.1.2. Biçimsel Olmayan Olumlu Dini Davranışlar	140
6.5.2. Olumsuz Davranışlar	144
6.5.2.1. Somut Olumsuz Davranışlar	144
6.5.2.2. Soyut Olumsuz Davranışlar	148
Kaynaklar	150

Bölüm 7

BATIL İNANÇ VE DAVRANIŞ PSİKOLOJİSİ / Necmi Karşı

153

7.1. Batıl İnanç ve Davranışların Tanımı	156
7.2. Batıl İnanç ve Davranışların Nedenleri	158
7.2.1. Biyolojik Nedenler	158
7.2.2. Psikolojik Nedenler	159
7.2.3. Sosyo-Kültürel Nedenler	162
7.3. Batıl İnanç ve Davranış Türleri	164
7.4. Batıl İnanç ve Davranışların Demografik Değişkenlerle İlişkisi	166
7.4.1. Yaş	166

7.4.2. Cinsiyet	167
7.4.3. Eğitim Durumu	176
7.4.4. Sosyo-Ekonomik Durum	168
7.4.5. Sağlık	168
7.5. Modern Zamanda Batıl İnanç ve Davranışlar	168
Kaynaklar	171

Bölüm 8
YENİ DİNİ HAREKETLER PSİKOLOJİSİ /
Muhammed Kızılgöçer- Süleyman Turan

177

8.1. Sosyal Bir Olgu Olarak Yeni Dini Hareketler	179
8.1.1. Yeni Dini Hareketlerin Temel Özellikleri ve Tanımlama Problemi	179
8.1.2. Yeni Dini Hareketleri Tasnif Girişimleri	181
8.1.3. Yeni Dini Hareketlere Katılanların Temel Profilleri	183
8.2. Birey ve Hareket Açısından Yeni Dini Hareketlere Üyelik	185
8.2.1. Mahrum Bırakılmış Birey	186
8.2.2. Yabancılaşmış Birey	189
8.2.3. Dine Eğilimli Birey	191
8.2.4. Kimlik Arayışında Birey	193
8.2.5. Krizde olan Birey ve Anlam Arayışı	196
8.3. Lider ve Üyelerin Psikopatolojisi	198
Kaynaklar	201

Bölüm 9
RUH SAĞLIĞI VE DİNDARLIK / Cüneyd Aydın

207

9.1. Ruh Sağlığı	208
9.2. Dindarlık	211
9.2.1. Dindarlık Boyutları	213
9.2.2. Dindarlık Sınıflamaları	214
9.3. Ruh Sağlığı ve Dindarlık İlişkisi	215
9.3.1. Dua Psikolojisi	221
9.3.1.1. Duanın Tanımı ve Özellikleri	221
9.3.1.2. Duanın Psikolojik Etki ve Sonuçları	223
9.3.2. İbadet Psikolojisi	225
9.3.2.1. İbadetin Anlamı	225
9.3.2.2. İbadetin Psikolojik Etki ve Sonuçları	226
Kaynaklar	230

Bölüm 10
KİŞİLİK VE DİN
Muharem ÇuŒta - Halil Apaydın

235

10.1. Kişilik Kavramı	236
10.2. Kişilik Kuramları	239
10.2.1. Tip Kuramları	239
10.2.2. Treyt (Faktör) Kuramları	240
10.2.3. Psikanalitik Kuram	241
10.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramları	242
10.3. Kişilikle İlgili Bazı Kavramlar	243
10.3.1. Mizaç (Huy)	243
10.3.2. Karakter	243
10.3.3. Benlik	244
10.4. Dini Kişilik	245
10.5. Dindarlık ve Dindarlık Tipleri	246
10.5.1. İç Güdümlü Dindarlık	247
10.5.2. Dış Güdümlü Dindarlık	247
10.6. Din ve Kişilik	248
10.7. Din ve Benlik	251
Kaynaklar	253

Bölüm 11
TASAVVUF PSİKOLOJİSİ / Orhan Gürsu

257

11.1. Tasavvuf Kavramı	258
11.2. Tasavvuf ve Mistisizm	260
11.3. Tasavvuf–Psikoloji İlişkisi	261
11.4. Nefs, Gelişimi ve Mertebeleri	263
11.4.1. Nefsin Gelişim Aşamaları	265
11.5. Benliğin Dönüşümünde Dini ve Tasavvufi Uygulamaların Psikolojik Değeri	268
11.5.1. Namaz	269
11.5.2. Teheccüd	270
11.5.3. Dua	272
11.5.4. Oruç	273
11.5.5. Zikir	274
11.5.6. Müzik ve Sema	275
11.6. Diğer Tasavvufi Uygulamalar	276
Kaynaklar	279

12.1. Dini Değişim Kavramı	284
12.2. Dini Değişim Türleri	287
12.3. Dini Değişimi Etkileyen Faktörler	287
12.3.1. Psikolojik Faktörler	287
12.3.2. Sosyo-Kültürel Faktörler	292
12.3.3. Dini/Manevi Faktörler	295
12.4. Dini Değişim Süreci ve Sonuçları	297
12.5. Din Değiştirme Modelleri	300
12.5.1. Köse'nin Üç Evreli Modeli	300
12.5.2. Peker'in Dört Aşamalı Modeli	301
12.5.3. Rambo'nun Bütüncül Modeli	301
12.6. Din Değiştirme Tipleri	304
12.7. Din Değiştirme Paradigmaları	307
Kaynaklar	310

Bölüm 1

PSİKOLOJİ BİLİMİ

- 1.1. Psikolojinin Tanımı
  - 1.2. Modern Psikolojinin Gelişimi
  - 1.3. Psikolojinin Amaçları
  - 1.4. Psikolojide Yaklaşımlar
  - 1.5. Psikolojide Temel Tartışma Konuları
  - 1.6. Psikoloji ve İslam Düşünce Geleneği
- Kaynaklar

Kaynaklar

- Ağılıkaya-Şahin, Z. (2016). *Hristiyan gelenekte manevi bakımın teorik temelleri*. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1: 43-74.
- Ağılıkaya-Şahin, Z. (2017). *Manevi Bakım ve Danışmanlık*. İstanbul: Akademi.
- Ağılıkaya-Şahin, Z. (2018a). *Bridging Pastoral Psychology And Positive Psychology*. *İlahiyat Studies*, 9 (2): 183 – 210.
- Ağılıkaya-Şahin, Z. (2018b). *Din ve Psikoloji Arasındaki Uçurum Gerçekten Ne Kadar Derin? Psikoterapilerdeki Dini İzler*. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22 (3): 1607-1632.
- Ağılıkaya-Şahin, Z. (2019). *Müslüman Psikologlar Kertenkele Deliğinden Çıktı Mı? İslami Psikoloji Alanındaki Gelişmeler*. *Turkish Studies*, 14 (2): 15-47.
- Ağılıkaya-Şahin, Z. (2020). *Psikoloji ve Psikoterapide Din*. İstanbul: Çamlıca.
- Ahmed, S. & Amer, M. M. (2015). *Müslümanlar İçin Psikolojik Danışma*. Ankara: Nobel.
- Armaner, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş I*. Ankara.
- Atalay, M. (2012). *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak*. İstanbul: İz.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye Giriş I*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Atkinson, R. L., Smith, E. E., D. J. Bem, D. J., Nolen-Hoeksema, S., Atkinson R. C. (2010). *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Arkadaş.
- Awaad, R. & Ali, S. (2015). *Obsessional Disorders in al-Balkhi's 9th century treatise: Sustenance of the Body and Soul*. *Journal of Affective Disorders*, 180: 185-189.
- Awaad, R. & Ali, S. (2016). *A modern conceptualization of phobia in al-Balkhi's 9th century treatise: Sustenance of the Body and Soul*. *Journal of Anxiety Disorders*, 37: 89-93.
- Aydın, H. (1999). *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*. İstanbul: Timaş.

(www.islamicpsychology.org) İslami psikolojinin gelişimini ve uygulamasını destekler.

- Ayten, A. (2012). *Arap Ülkelerinde İslâmî Psikoloji ve Din Psikolojisi Çalışmaları*. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12 (2): 51-99.
- Badri, M. (1998). *Al-Balkhi: A genius whose psychiatric contributions needed more than ten centuries to be appreciated*. Malaysian Journal of Psychiatry, 6 (2): 12.17.
- Badri, M. (2013). *Abū Zayd al-Balkhī's sustenance of the soul: The cognitive behavior therapy of a ninth century physician*. London: International Institute of Islamic Thought.
- Bedri, M. (2018). *Müslüman Psikologların Çıkmazı* (İ. Kaya, Çev.). İstanbul: Mahya.
- Belhi, Ebu Zeyd, (2012). *Mesalihu 'l- Ebdan ve 'l-Enfūs: Beden ve Ruh Sağlığı* (N. Okuyucu & Z. Tiryaki, Çev.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Bidwell, D. R., (1999). *Ken Wilber's Transpersonal Psychology*. Pastoral Psychology, 48 (2): 81-90.
- Dwairy, M. (2006). *Counseling and Psychotherapy with Arabs and Muslims - A Culturally Sensitive Approach*. New York: Teachers College.
- Ebbinghaus, H. (1910). *Abriss der Psychologie*. Leibzig: Veit & Company.
- Everett, T. (2011). Pastoral Psychology. *Encyclopedia of Christianity Online*. <https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-christianity/pastoral-psychology-P.44> Erişim Tarihi: 02. 11. 2019.
- Fragar, R. (2003). *Kalp, Nefs & Ruh: Sufi Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum*. İstanbul: Gelenek.
- Freud, S. (1926). *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*. Wien: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- Grof, S., (2015). *A Brief History of Transpersonal Psychology*. <http://www.stanislawgrof.com/wp-content/uploads/2015/02/A-Brief-History-of-Transpersonal-Psychology-Grof.pdf> Erişim Tarihi: 26.07.2017.
- Gürsu, O. (2016). *İslam Düşünürü Belhi'nin (849-934) Ruh Sağlığına Yönelik Görüşlerinin Modern Psikoloji Doğrultusunda Değerlendirilmesi*. DEÜİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı: 271-309.

- Hartelius, G., Caplan, M., Rardin M. A. (2007). *Transpersonal Psychology: Defining the Past Divining the Future*. The Humanistic Psychologist, 35 (2): 135-160.
- Horozcu, Ü. (2016). *Kutsal Açlık Yeme Riyazeti ve Anoreksiya Nervoza*. İstanbul: Rağbet.
- Hothersall, D. (1984). *History of Psychology*. Philadelphia: Temple University.
- Keshavarzi, H., Khan, F., Ali, B., Awaad, R. (2021). *Introducing Traditionally Islamically Integrated Psychotherapy*. New York: Routledge.
- Köse, A. (2006). *Psikoloji ve Din: Bir Dargın bir Barışık Kardeşler*. İslami Araştırmalar, 19 (3) Din Psikolojisi Özel Sayısı: I-II.
- Köse, A. & Ayten, A. (2013). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş.
- Maslow, A. (1968). *Toward a Psychology of Being*. New York: D. Van Nostrand Company.
- Maslow, A. (1996). *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*. İstanbul: Kuraldışı.
- May, R. (1993). *Cosmic Consciousness Revisited*. USA: Element Books Limited.
- Merter, M. (2006). *Dokuz Yüz Katlı İnsan*. İstanbul: Kaknüs.
- Merter, M. (2014). *Nefs Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs
- Ocak, H. (2012). *İnsanın Hürriyeti*. İstanbul: Ek Kitap.
- Özakupınar, Y. (2000). *Psikolojinin Kavramsal Yapısı*. İstanbul: Ötüken.
- Plotnik, R. (2007). *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Kaknüs.
- Rassool, G. (2016). *Islamic counselling: An introduction to theory and practice*. New York: Routledge.
- Sayar, K. (2000). *Sufi Psikoloji*. İstanbul: İnsan.
- Sayar, K. & Dinç, M. (2008). *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Dem.
- Seligman, M. & Csikszentmihalyi, M. (2000). *Positive Psychology: An Introduction*. American Psychologist, 55 (1): 5-14.
- Şentürk, H. (2008). *İbadet Psikolojisi*. İstanbul: İz.
- Şentürk, H. (2013). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: İz.
- Smith, E., Nolen-Hoeksema, S., Frederickson, B., Loftus, G. R. (2014). *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Arkadaş.

- Titchener, E. B. (1916). *A Beginner's Psychology*. New York: Macmillan.
- Valentine, E. R. (1992). *Conceptual Issues in Psychology*. London: Routledge.
- Walsh, R., Vaughan, F. (2001). *Ego Ötesi*. İstanbul: İnsan.
- Wulff, M. D. (1991). *Psychology of Religion*. New York: John Wiley & Sons.
- Yapıcı, A. (1997). *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü*. İstanbul: Beyan.
- York Al-Karam, C. (2018c). *Islamically Integrated Psychotherapy*. Conshohocken, PA: Templeton.

Bölüm 2

DİN PSİKOLOJİSİ VE TARİHÇESİ

- 2.1. Din Psikolojisi Bilimi
  - 2.2. Din ve İnsan
  - 2.3. Dinin Tanımlanması
  - 2.4. Din Psikolojisinin Tanımı ve Amacı
  - 2.5. Din Psikolojisinin Önemi
  - 2.6. Din Psikolojisinin Alanı ve Araştırma Konuları
  - 2.7. Din Psikolojisi Tarihine Genel Bir Bakış
    - 2.7.1. Batıda Psikoloji ve Din Psikolojisi
    - 2.7.2. İslam Dünyasında Psikoloji ve Din Psikolojisi
    - 2.7.3. Türkiye’de Din Psikolojisi
- Kaynaklar

Kaynaklar

- Ağilkaya şahin, Z. (2020). *Psikoloji ve Psikoterapide Din*. İstanbul: amlıca.
- Batson, C. D., Schoenrade, P., Ventis, W. L. (1993). *Religion and the individual: A social-psychological perspective*. New York: Oxford University Press.
- Beit-Hallahmi, B., & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Belief And Experience*. London: Routledge.
- Crapps, R. W. (1986). *An Introduction to Psychology of Religion*. Georgia: Mercer University Press.
- Gallup, G. & Jones, S. (1989). *One hundred questions and answers: Religion in America*. Princeton: Princeton Religion Research Center.
- Gencer, N. (2018). *Din Psikolojisi Alanında Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezler (2012-2018) Üzerine Bir Değerlendirme*. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (17) 34: 731-762.
- Güven, İ. F. & Güven, M. (2021). *Türkiye’de Din Psikolojisinin Son 20 yılı – Tezler ve Makaleler – (basım aşamasında)*.
- Hood, R. W., Jr., Spilka, B. Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (1996). *The Psychology of Religion: An Empirical Approach* (2nd ed). New York: Guilford Press.
- Hökelekli, H. (1998). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karaca, F. (2015). *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset.
- Karacoşkun, M. D. (2012). *Din Psikolojisi El Kitabı*. Ankara: Grafiker.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan.
- Köse, A. & Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş.
- Kwilecki, S. (1990). *Religious-moral Development: A case study of two Black Baptists*. Journal of the American Academy of Religion. LVIII/3, 439-468.
- Paloutzian, R. F. (1996). *Invitation to the Psychology of Religion* (2nd Ed.) Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Pazarlı, O. (1972). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Peker, H. (2011). *Din Psikolojisi*. İstanbul: amlıca.

- Sevinç, K. & Ağılkaya-Şahin, Z. (2015). Past and present of psychology of religion in Turkey. Z. Ağılkaya-Şahin, H. Streib, A. Ayten, R. W. Hood, Jr. (Ed.) *Psychology of Religion in Turkey* içinde (s. 3-50). Leiden: Brill.
- Tamminen, K. (1991). *Religious development in childhood and youth: An empirical study*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Wulff, D. M. (1991). *Psychology of religion: Classic and contemporary views*. New York: Wiley
- Yaparel, R. (1987). *Dinin tarifi mümkün mü?* D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4: 403-417.
- Yenen, İ. & Sezen, A. (2008). *Türkiye’de Din Psikolojisi Alanında Lisansüstü Tezler (1963-2008) Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma*. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 8 (2): 147-178.
- Yıldız, M. (2001). *Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma*. tabula rasa, 1: 19-42.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm kaygısı ve dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.
- Yinger, J. M. (1967). *Pluralism, religion, and secularism*. Journal for the Scientific Study of Religion, 6: 17–28.

Bölüm 3

ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

- 3.1. Araştırmada Temel Kavramlar
  - 3.1.1. Bilgi
  - 3.1.2. Bilim
  - 3.1.3. Araştırma
  - 3.1.4. Yöntem
  - 3.1.5. Evren ve Örneklem
  - 3.1.6. Değişken
  - 3.1.7. Hipotez
  - 3.1.8. Teori
- 3.2. Araştırmada Bilgi Toplama Yöntemleri
  - 3.2.1. Gözlem
  - 3.2.2. Deney
  - 3.2.3. Anket
  - 3.2.4. Mülakat
  - 3.2.5. Şahsi Dokümanlar
  - 3.2.6. Literatür (Arşiv) Taraması
- 3.3. Araştırma Verilerinin Analiz Yöntemleri
  - 3.3.1. Nicel Veri Analizi
  - 3.3.2. Nitel Veri Analizi

Kaynaklar

Kaynaklar

- Adivar, A. A. (1994). *Tarih Boyunca İlim ve Din* (5. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Alaçam, E. (1995). *Bilimsel Etkinlik ve Yayım*. Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu.
- Apaydın, H. (2016). *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilimkent.
- Arıkan, R. (2011). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel.
- Arseven, D. A. (1993). *Alan Araştırma Yöntemi*. Ankara: Dağıtım.
- Arslantürk, Z. (2004). *Sosyal Bilimler için Araştırma Metod ve Teknikleri* (6. Baskı). İstanbul: Çamlıca.
- Avcı, M. (2008). Bilimsel Araştırmalarda Veri Toplama Araçları. O. Kılıç & M. Cinoğlu (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 145-170). İstanbul: Lisans.
- Azar, A. (2008). Bilim ve Araştırma. O. Kılıç & M. Cinoğlu (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 11-49). İstanbul: Lisans.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem.
- Cebeci, S. (1997). *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*. İstanbul: Alfa.
- Cüceloğlu, D. (2009). *Yeniden İnsan İnsana* (34. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş* (3. Baskı). Trabzon: Üçyol Kültür Merkezi.
- Demir Doğan, M. & Doğan, K. C. (2016). Bilimsel Araştırma Yaklaşımları. H. Coşkun & M. Paksoy (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 82-100). İstanbul: Lisans.
- Dinler Z. (2006). *Bilimsel Araştırma ve E-Kaynaklar* (5. Baskı). Bursa: Ekin.
- Dolunay, Ş. (2016). İnsan, Bilim ve Bilgi., H. Coşkun & M. Paksoy (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 14-34). İstanbul: Lisans.
- Dura, C. (2005). *Düşünme Araştırma Yazma*. Ankara: Ekin.
- Gash, S. (1999). *Effective Literature Searchingfor Research* (2nd Edition). Aldershot: Gower Publishing Ltd.

- Gökçe, B. (2004). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma* (4. Baskı). Ankara: Savaş.
- Güneş, M. (2016). Bilimsel Araştırmada Kaynak Tarama ve Proje Hazırlama. H. Coşkun & M. Paksoy (Ed.) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 188-215). İstanbul: Lisans.
- Hökelekli, H. (1998). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kaptan, S. (1981). *Bilim ve Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemler*. Ankara: Rehber.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (17. Baskı). Ankara: Nobel.
- Kerlinger, F. N. (1986). *Foundations of Behavioral Research*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Kılıç, S. (2016). Bilimsel Araştırma. H. Coşkun & M. Paksoy (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 35-50). İstanbul: Lisans.
- Nartgün, Z. (2008). Bilimsel Araştırmalarda Analiz ve Yorum. O. Kılıç & M. Cinoğlu (Ed). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 228-262). İstanbul: Lisans.
- Peker, H. (2003). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca.
- Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Veri Çözümleme Teknikleri*, <http://www.dersnotlariniz.com> Erişim Tarihi: 14.06.2017
- Şahin, A. (2010). Bilim ve Araştırma. E. Tutar & C. Gariper (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 12-26). İstanbul: Lisans.
- Türkdoğan, O. (2009). *Bilimsel Araştırma Metodolojisi* (6. Baskı). İstanbul: Timaş.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Genişletilmiş 9. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, C. (2000). *Bilim Felsefesi* (7. Baskı). İstanbul: Remzi.
- TDK Terim. <http://tdkterim.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29.06.2017.
- TDK. <http://tdk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29.06.2017.

Bölüm 4

DİNİ İNANÇ, TANRI TASAVVURU, ŞÜPHE VE İNANÇSIZLIK

- 4.1. İnanç ve Dini İnanç
    - 4.1.1. Dini İnançın Oluşumu ve Gelişimi
  - 4.2. Dini İnançın Psikolojik Dinamikleri ve Tanrı Tasavvuru
    - 4.2.1. Temel Güven Duygusu ve İmanın Oluşumu
    - 4.2.2. Tanrı Tasavvuru ve Gelişimi
  - 4.3. Dini Şüphe ve İnançsızlık
    - 4.3.1. Dini Şüphe ve İnançsızlığın Psikolojisi
- Kaynaklar

Kaynaklar

- Agilkaya-Sahin, Z. (2020). *A Critical Overview of Turkish Measures of Religiosity*. *Journal of Empirical Theology*, 33: 6-38.
- Aydın, A. R. (1995). *Dini İnkârın Psiko-sosyal Nedenleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1986) *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-Hall.
- Booth, F. (1965). *A sample study of the religious ideas of fourth year juniors*. University of London, Diploma of Child Development Dissertation.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment Loss*. Vol. 1. Attachment. London: Hogarth, New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment Loss*. Vol. 2. Separation: Anxiety and anger. London: Hogarth, New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment Loss*. Vol. 3. Loss: Sadness and Depression. London: Hogarth, New York: Basic Books.
- Boyer, P (2003) *Religious Thought and Behaviour As By-products of Brain Function*. *Trends in Cognitive Sciences*, 7 (3): 119 -124.
- Boyer, P. (1994). *The naturalness of religious ideas: a cognitive theory of religion*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Cavallett, S. (1983). *The Religious Potential of the Child*. New York: Paulist Press.
- Dawes, R. S. (1954). *The Concept of God among Secondary School Children*. MA Thesis, University of London.
- De Ross, S. A. (2006). *Young children's God concepts: Influences of attachment and religious socialisation in a family and school context*. *Religious Education*, 101 (1): 84-103
- De Ross, S. A., Iedema, J. & Miedema, S. (2001). *Young children's descriptions of God: Influences of parents' and teachers' God concept and religious denomination of schools*. *Journal of Belief and Values*, 22 (1): 19-30.

- Deconchy, J. P. (1964). *The Idea of God: its emergence between 7 and 16 years*. *Lumen Vitae*, 19: 285-296.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton.
- Erikson, E. H. (1959). *Identity and the Life Cycle: Selected Papers*. New York: International University Press.
- Fowler, J. W. (1981). *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. San Francisco: Harper and Row.
- Frankl, V. E. (1984). *Man's Search for Meaning*. New York: Washington Square Press.
- Freud, S. (1910/1964). *Leonardo da Vinci and a Memory of His Childhood*. (Translated by Alan Tyson) New York: Norton.
- Freud, S. (1927/1964). *The Future of an Illusion*. New York: Doubleday. (First published in Germany in 1927).
- Fromm, E. (1947). *Man for Himself: An Inquiry into the Psychology of Ethics*. New York: Rinehart.
- Gesell, A., & Ilg, F. L. (1949). *Child development, an introduction to the study of human growth*. New York: Harper.
- Goldman, R. (1964). *Religious thinking from childhood to adolescence*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Güven, İ. F. & Güven, M. (2021). *Türkiye'de Din Psikolojisinin Son 20 yılı – Tezler ve Makaleler – (basım aşamasında)*.
- Harms, E. (1944). *The Development of Religious Experience in Children*. *The American Journal of Sociology*, 50 (2).
- Heller, D. (1986). *The children's God*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hökelekli, H. (1988). *Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler*. *Din Öğretimi Dergisi*, Ankara, 14: 73-83.
- Hökelekli, H. (2001). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hyde, K. E. (1990). *Religion in Childhood and Adolescence*. Birmingham, Alabama: Religious Education Press.
- Johnson, P. E. (1955). *Psychology of Religion, Revised and Enlarged*. New York: Abingdon Press
- Karaca, F. (2011). *Din Psikolojisi*. Erzurum: Kişisel.
- Kirkpatrick, L. A. (1992). *An attachment-theory approach to the psychology of religion*. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2: 3-28.

- Kirkpatrick, L. A. (1997). *A longitudinal study of changes in religious belief and behaviour as a function of individual difference in adult attachment style*. Journal for the Scientific Study of Religion, 36 (2): 207-217
- Kirkpatrick, L. A. & Shaver, P. R. (1990). *Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs and conversion*. Journal for the Scientific Study of Religion, 29 (3): 315-334.
- Konuk, Y. (1994). *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ludwig, D. J., Weber, T., Iben, D. (1974). *Letters to God: a study of children's religious concepts*. Journal of Psychology and Theology, 2: 31-35.
- Mailhiot, B. (1962). *And God Become a Child: The Reaction of Children and Child-groups under School Age*. Lumen Vitae, 16: 277-288.
- Martyn, D. (1967). *The ideas of God among Roman Catholic children age 7 and 8*. University of Manchester. M. Ed. dissertation
- Maslow A. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- May, R. (1957). *The Realtion Between Psychotherapy and Religion*. İn J. E. Fairchild (Ed.), *Personal Problems and Psychological Frontiers: A Cooper Union Forum*. New York: Sheridan House.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: Çamlıca.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). *İnanç Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Çamlıca.
- Nelsen, H. M., Potvin, R. H., Shields, J. (1977). *The religion of children*. Washington: United States, Catholic Conference.
- Ostow, M. & Sharfstein, B. (1954). *The need to Belive*. New York: International Universities Press.
- Otto, R. (1917). *The Idea of the Holy: An Inquiry into the Non-Rtional Factor in the Idea of the Divine and Realtion to the Rational*. Translated by J. W. Harvey. London: Oxford University Press. 1923; 2nd ed., 1950.
- Pazarlı, O. (1972). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (2003). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca.
- Rizzuto, A. M. (1979). *The Birth of the Living God*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person*. Boston: Houghton Mifflin.

- Sevinç, K. (2017). *İnançsızlık Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca.
- Sevinç, K. & Ağilkaya-Şahin, Z. (2015). Past and Present of Psychology of Religion in Turkey. Z. Ağilkaya-Şahin, H. Streib, A. Ayten, R. W. Hood (Ed.) *Psychology of Religion in Turkey* içinde (s. 3-30). Leiden: Brill.
- Skinner, B. F. (1953). *Science and Human Behavior*. New York: Macmillan.
- Skinner, B. F. (1972), A lecture on “having a poem”. *Cumulative Record* içinde (s. 345–355). New York: Appleton-Century-Crofts.
- Spilka, B., Amatas, P. & Nussbaum, J. (1964). *The concept of God: A factor-analytic approach*. *Review of Religious Research*, 6: 28–36
- Spilka, B., Hood, R. W., Gorsuch, R. L. (1985). *The psychology of religion: An empirical approach*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Tamminen, K., Vianello, R., Jaspard, J. M. & Ratcliff, D. E. (1988). The religious concepts of preschoolers. D. E. Ratcliff (Ed.), *Handbook of preschool religious education* içinde (s. 59-81). Birmingham, AL: Religious Education Press.
- Thrower, J. (1999). *Religion: The Classical Theories*. Washington, D. C.: Georgetown University Press.
- Tillich, P. (1969). *The Courage to be*. New Haven: Yale University Press.
- Tillich, P. (2000). *İmanın Dinamikleri* (F. Terkan & S. Özer, Çev.) Ankara: Ankara Okulu.
- Vetter, G. B. (1958). *Magic and Religion: Their Psychological Nature, Origin and Function*. New York: Philosophical Library.
- Vianello, R. & Marin-Zanovello, M.L. (1980). *Ricerca di Sondaggio sull'attagemneto magic infantile*. *Eta Evolutive*, 7: 24-39.
- Watson, J. B. (1925). *Behaviorism*. New York, NY: Norton.
- Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. Tavistock Publication, London
- Yavuz, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.

Bölüm 5

İNSAN GELİŞİMİ VE DİN

- 5.1. İnsan Gelişiminin Evrensel İlkeleri
- 5.2. Gelişim Dönemleri ve Ödevleri
- 5.3. Dini Gelişim
  - 5.3.1. Dini Gelişimin Evrensel İlkeleri
  - 5.3.2. Dini Gelişim Kuramları
    - 5.3.2.1. Ronald Goldman'ın Dini Düşünce Gelişimi Kuramı
    - 5.3.2.2. James Fowler'ın İnanç Gelişimi Kuramı
    - 5.3.2.3. Fritz Oser'in Dini Yargı Gelişimi Kuramı
- 5.4. Gelişim Evreleri ve Dini Yaşantı
  - 5.4.1. Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş)
  - 5.4.2. İlk Çocukluk Dönemi (2-6 Yaş)
  - 5.4.3. Son Çocukluk Dönemi (6-12 Yaş)
  - 5.4.4. İlk Ergenlik Dönemi (12-14)
  - 5.4.5. Son Ergenlik (Gençlik) Dönemi (14-21)
  - 5.4.6. Yetişkinlik Dönemi (21-40)
  - 5.4.7. Orta Yaş Dönemi (40-60)
  - 5.4.8. Yaşlılık Dönemi (60 ve Üstü)

Kaynaklar

Kaynaklar

- Allport, G. W. (2004). *Birey ve Dini*. (Çev. B. Sambur) Ankara: Elis.
- Armaner, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş I*. Ankara: Ayyıldız.
- Aydın, A. (2014). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, B. (2015). Gelişimin Doğası. B. Yeşilyaprak, & B. Yeşilyaprak (Ed.) içinde, *Eğitim Psikolojisi* (s. 29-55). Ankara: Pegem Akademi.
- Ayten, A. (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: İz.
- Bahadır, A. (2007). *Jung ve Din*. İstanbul: İz.
- Bahadır, A. (2010). Dindarlığı etkileyen Faktörler. H. Hökelekli içinde, *Din Psikolojisi* (s. 95-116). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap.
- Bilgin, M. (2015). Temel Kavramlar İlkeler ve Gelişim Dönemleri. B. Yazgan İnanç, M. Bilgin, & M. Kılıç Atıcı içinde, *Gelişim Psikolojisi* (s. 59-77). Ankara: Pegem Akademi.
- Fowler, J. W. (1981). *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and The Quest for Meaning*. San Francisco; California: Harper & Row.
- Fowler, J. W. (1991a). *Stages in Faith Consciousness*. New Directions for Child and Adolescent Development, 52: 27-45.
- Fowler, J. W. (1991b). *Weaving the New Creation: Stages of Faith and the Public Church*. New York: Harper Collins Publisher.
- Fowler, J. W. (2001). *Faith Development Theory and the Postmodern Challenges*. The International Journal for the Psychology of Religion: 159-172.
- Goldman, R. (1964). *Religious Thinking from Childhood to Adolescence*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Goldman, R. (1965). *Readiness for Religion: A Basis for Developmental Religious Education*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Gottlieb, E. (2012). Dini Düşüncenin Gelişimi. (Çev. C. Osmanoğlu & M. Ulu) *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (1): 269-289.

- Gürses, İ. & Kılavuz, M. (2011). *Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi*. Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20 (2): 153-166.
- Havighurst, R. J. (1972). *Developmental Tasks and Education* (3rd Ed.). New York: David McKay Company.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (2015). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: DEM.
- Karaca, F. (2007). *Dini Gelişim Teorileri*. İstanbul: DEM.
- Karaca, F. (2010). Dindarlığın Gelişimi. H. Hökelekli içinde, *Din Psikolojisi* (s. 118-143). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kılıç Atıcı, M. (2015). Gelişim Psikolojisinde Tartışılan Konular. B. Yazgan İnanç, M. Bilgin, M. Kılıç Atıcı içinde, *Gelişim Psikolojisi* (s. 10-18). Ankara: Pegem Akademi.
- Oser, F. K. (1991). The Development of Religious Judgment. *New Directions for Child Development*, 52: 5-25.
- Oser, F. & Gmünder, P. (1991). *Religious Judgment: A Developmental Perspective*. Birmingham: AL: Religious Education Press.
- Peker, H. (2008). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca.
- Şimşek, E. (2004). *Çocukluk Döneminde Dini Gelişim Özellikleri ve Din eğitimi*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 4 (1): 207-220.
- Tarhan, N. (2009). *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş.
- TDK (1980). *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türk, E. (2014, Kış). *Çocukluk Döneminde Duygusal Gelişim ve Din Eğitimi*. Marife: 143-158.
- Yapıcı, A. (2016, 4). *Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi)*. DEU İlahiyat Fakültesi Dergisi, Din Psikolojisi Özel Sayısı: 83-113.
- Yavuz, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Yeşilyaprak, B. (2015). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Bölüm 6

DİNİ DUYGU VE DAVRANIŞ PSİKOLOJİSİ

- 6.1. Duygu Kavramı
- 6.2. Dini Duygular
- 6.3. Davranış Kavramı
- 6.4. Dini Davranış
- 6.5. Psiko–Sosyal Açıdan Dini İnanç–Dini Davranış İlişkisi
  - 6.5.1. Olumlu Dini Davranışlar
    - 6.5.1.1. Biçimsel Olumlu Dini Davranışlar
    - 6.5.1.2. Biçimsel Olmayan Olumlu Dini Davranışlar
  - 6.5.2. Olumsuz Davranışlar
    - 6.5.2.1. Somut Olumsuz Davranışlar
    - 6.5.2.2. Soyut Olumsuz Davranışlar

Kaynaklar

Kaynaklar

- Albayrak, A. (2013). *Gençlerde Dua Psikolojisi*. Bursa: Düşünce.
- Apaydın, H. (1996). *Üniversite Öğrencilerinin Dini Yasaklarla İlgili Tutumları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Apaydın, H. (2003). *İbadet Psikolojisi*. Tabula rasa, 3 (9): 181-198.
- Apaydın, H. (2016). *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilimkent.
- Atkinson, R. L. vd. (2002). *Psikolojiye Giriş* (2. Baskı) (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Aydın, A. R. (1995). *Dini İnkârın Psiko-Sosyal Nedenleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ayten, A. (2013). *Empati ve Din* (2. Baskı). İstanbul: İz.
- Bahadır, A. (2011). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din* (2. Baskı). İstanbul: İnsan.
- Bardakoğlu, A. (2002). Kumar. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (c. 26), (s. 364-367). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Barnabas İncili. (t. y.). (M. Yıldız, Çev.). İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği.
- Başaran, İ. E. (1988). *Eğitim Psikolojisi* (8. Baskı). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bovet, P. (1958). *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi* (S. Odabaş, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Certel, H. (2014). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Berikan.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). *Din Psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Çağrı, M. (2000a). Adalet. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (c. 1), (s. 341-343). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrı, M. (2000b). İftira. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (c. 21), (s. 522-523). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Erdem, M. (1997). *İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31 (1): 151-173.

- Erkuş, A. (t. y.). *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Doruk.
- Feldman, R. S. (1996). *Understanding Psychology*. ABD: McGraw Hill Inc.
- Fidan, N. & Erden, M. (t. y.). *Eğitim Bilimine Giriş* (3. Baskı). Ankara: Repa Eğitim.
- Göcen, G. (2014). *Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. İstanbul: Dem.
- Holm, N. (2004). *Din Psikolojisine Giriş* (A. Bahadır, Çev.). İstanbul: İnsan.
- Hökelekli, H. (1998). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (2002). Kıskançlık. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (c. 25), (s. 496-497). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*. İstanbul: Dem.
- İbn Mace, M. Y. (t. y.). *Sünen* (cilt: II). (M. F. Abdülbaki, Tahkik). Beyrut: y.y.
- Johnson, P. E. (1985). *Dini Davranış*. (H. Şentürk, Çev.). Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2: 25-29.
- Karaca, F. (2004). *Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine*. Dinî Araştırmalar Dergisi, 6 (16): 75-85.
- Karacoşkun, M. D. (2006). Dinî İnanç–Dinî Davranış İlişkisine Sosyopsikolojik Yaklaşımlar. M. D. Karacoşkun (Ed.). *Dini ve Sosyal Psikoloji Yazıları* içinde (s. 15-40). Samsun: Din ve Bilim.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Adana: Karahan.
- Komisyon. (1974). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye’de Dinî Hayat (İzmir Örneği)*. İstanbul: İşaret.
- Müller, R. F. (1920). *Psychologie der Religion I*, Berlin-Leipzig: Walter der Gruyter & Co.
- Özsoy, İ. (1995). Faiz. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (c.12), (s.110-126). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Peker, H. (1987). *Suçlularda Dini Davranışlar* (Doçentlik Tezi). Samsun.
- Peker, H. (1998). *Din ve Ahlak Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esaslar*. Samsun: Aksi Seda.

- Peker, H. (2008). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca.
- Pöll, W. (1965). *Religionspsychologie*. München: Kösel.
- Ribot, T. (1927). *Hissiyat Ruhiyatı* (M. Ş. Tunç, Çev.). İstanbul: y.y.
- Rochracher, H. (1965). *Einführung in die Psychologie* (9. Aufl.). Wien: Verlag Urban und Schwarzenberg.
- Schleiermacher, F. (1969). *Über die Religion*. Stuttgart: P. Reclam.
- Şentürk, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: İz.
- Tablamacıoğlu, M. (1983). *Din Sosyolojisi* (3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Ünlü, S. (1992). *Psikoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Vergote, A. (1999). *Din İnanç ve İnançsızlık* (V. Uysal, Çev.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Yapıcı, A. (1997). *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü*. İstanbul: Beyan.
- Yapıcı, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca.
- Yavuz, K. (1982). *Din Psikolojisinin Araştırma Alanları*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5: 87-108.
- Yavuz, K. (1983). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Bölüm 7

BATIL İNANÇ VE DAVRANIŞ PSİKOLOJİSİ

- 7.1. Batıl İnanç ve Davranışların Tanımı
  - 7.2. Batıl İnanç ve Davranışların Nedenleri
    - 7.2.1. Biyolojik Nedenler
    - 7.2.2. Psikolojik Nedenler
    - 7.2.3. Sosyo-Kültürel Nedenler
  - 7.3. Batıl İnanç ve Davranış Türleri
  - 7.4. Batıl İnanç ve Davranışların Demografik Değişkenlerle İlişkisi
    - 7.4.1. Yaş
    - 7.4.2. Cinsiyet
    - 7.4.3. Eğitim Durumu
    - 7.4.4. Sosyo-Ekonomik Durum
    - 7.4.5. Sağlık
  - 7.5. Modern Zamanda Batıl İnanç ve Davranışlar
- Kaynaklar

Kaynaklar

- 13 Reasons People Think the Number 13 is Unlucky. <http://mentalfloss.com/article/23266/13-reasons-people-think-number-13-unlucky>, Erişim Tarihi: 8.8.2017.
- Abdel-Khalek, A. & Lester, D. (2006). *Astrological signs and personality in Kuvvaitis and Americans*. Psychological Reports, 98 (2): 602-607.
- Ang, S. H., Lai, W. K., Leong, S. M. (2014). *The Effects of Superstition on Choice and Latency*. Psychology and Marketing, 31 (12): 1074-1083.
- Arslan, M. (2004). *Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Değerler Eğitimi Dergisi, 2 (6): 9-34.
- Aydın, M. (1985). *Konya'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili*. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1: 24-26.
- Ayhan, İ. & Yarar, F. (2005). *Bâtıl İnançların Psikolojisi*. Pivolka, 4 (17): 15-19.
- Bahadır, A. (2010). *Jung ve Din*, İstanbul: İz.
- Bardakoğlu, A. (2002). Kumar. *Diyanet-İslam Ansiklopedisi*, (c. 26), (s. 364-367), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Believers prepare for the end of the World, <http://metro.co.uk/2012/12/21/believers-prepare-for-the-end-of-the-world-3326088/#ixzz4mnUIqJax>. Erişim Tarihi: 14.07.2017.
- Bid'at, Hurâfe ve Yanlış İnançlar, <http://www.kuranvesunnetyolunda.com/?p=4552>. Erişim Tarihi: 15.07.2017.
- Blum H. S. & Blum H. L. (1974). *Do's and dont's: An Informal Study of Some Prevailing Superstitions*. Psychological Report, 35: 567-571.
- Bruce, A. (2009). *2012, Science or Superstition*, New York: Disinformation Company.
- Chung, R., Darrat, A. F., Li, B. (2014). *Chinese superstition in US commodity trading*. Applied Economics Letters, 21 (3): 171-175.
- Conklin, E. S. (1919). *Superstitious Belief and Practice among College Students*. The American Journal of Psychology, 30 (1): 83.

- Çıplak, N. (2004). *Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar*. Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR), 15: 103-125.
- Define Hayali Jandarmayla Son Buldu, <http://www.oncurtv.com/yerel-haber/define-hayali-jandarmayla-son-buldu-h121227.html>. Erişim Tarihi: 06.08.2017.
- Diyanetin Hurafe Listesi, <http://www.camiye.com/?Syf=26&Syz=253728>. Erişim Tarihi: 18.07.2017.
- Domjan, P. M. (2009). *The Principles of Learning and Behavior: Active Learning Edition*. Canada: Cengage Learning.
- Dufresne, T. (2013). *Returns of the French Freud: Freud, Lacan and Beyond*, New York: Routledge.
- Dünyada ve Türkiye’de Batıl İnançlar, <http://horozz.net/dunyada-ve-turkiyede-batil-inanclar.html>. Erişim Tarihi: 15.7.2017.
- Farooq, A. & Kayani, A. K. (2012). *Prevalence of Superstitions and other Supernaturals in Rural Punjab: A Sociological Perspective*. A Research Journal of South Asian Studies, 27 (2): 335-344.
- Fidrmuc, J. & Tena, J. D. (2015). *Friday the 13th: The Empirics of Bad Luck*. Kyklos, 68 (3): 317-334.
- Frankl, V. E. (2011). *Man’s Search for Ultimate Meaning*. Chatham: Random House.
- Fuller, R. A. (1994). *Psychology and Religion: Eight Points of View*. Maryland: Rowman & Littlefield.
- Gölpınarlı, A. (1977). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Grant, J. (1880). *The Mysteries of All Nations; Rise And Progress of Superstition, Laws Against And Trials of Witches, Ancient And Modern Delusions*. London: Reid & Son.
- Hamerman, J. E. & Johar, V. G. (2013). *Conditioned Superstition: Desire For Control and Consumer Brand Preferences*. Journal of Consumer Research, 40: 428-443.
- Hume, N., (1977). *Is there an association between astrological data and personality?* Journal Of Clinical Psychology, 33 (3): 711-713.

- Işık, U. I., Ağbuga, B., Elçi, G. (2015). *Aktif Spor Yapan Üniversite Öğrencilerinde Sporda Batıl İnanç Eğilimi ile Sürekli Kaygı Seviyeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 2 (1): 31-39.
- İsfahani, el R. (2012). *Müfredat, Kur'an Kavramları Sözlüğü* (A. Güneş & M. Yolcu, Çev.). İstanbul: Çıra.
- James, W. (1987). *Writing. 1902-1910*. B. Kuklick (Ed.), New York: The Library of America.
- Karacoşkun, M. D. (2006). *Ateist Bir Mistik Erich Fromm*. Samsun: Etüt.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Adana: Karahan.
- Konda Barometresi (2013). *Bilime İnanç ve Bilim Dışılık Araştırması*, Konda Araştırma ve Danışmanlık.
- Köktaş, E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği*. İstanbul: İşaret.
- Köse, A. (2005). *Freud ve Din*. İstanbul: İz.
- Köse, A. & Ayten, A. (2009). *Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 9 (3): 52-56.
- Köse, A. & Ayten, A. (2010). *Türbeler, Popüler Dindarlığın Durakları*. İstanbul: Timaş.
- Köse, H., Argan, M., Çimen, İ. (2015). *The Dimensions of Superstitious Beliefs and Behaviors: A Descriptive Quantitative Study on Soccer Fans in Turkey*. International Journal of Global Business, 8 (1): 27-33.
- Man, K. F. & Wong, V. (2012). *Haunted Flats: Quantifying the Value of Stigmatization in an Apartment Market*. The Appraisal Journal, 80 (4): 330-336.
- Mandell, D. L., Claypool, M. L., Kay, D. J. (2005). *Superstitions Among Perioperative Nurses*. Aorn Journal, 81 (5): 971-983.
- McNamara, T. E. (2004). *Evolution, Culture, and Consciousness: The Discovery of the Preconscious*. Maryland: University Press of America.
- Moldovan, O. D., Rechitan, D. (2016). *Superstitions in Adolescence*. Agora Psycho-Pragmatica Semestrial Journal, <https://www.uav.ro/jour/index.php/app/article/viewFile/621/684>. Erişim Tarihi: 16.07.2017.

- Mowen, J. C. & Carlson, B. (2003). *Exploring the Antecedents and Consumer Behavior Consequences of the Trait of Superstition*. *Psychology & Marketing*, 20 (12): 1145-1065.
- Mullick, M. S. I., Khalifa, N., Nahar, J. S., Walker, D. M. (2013). *Beliefs about Jinn, black magic and evil eye in Bangladesh*. *Mental Health, Religion & Culture*, 16 (7): 719-729.
- Mutlu, T. O., Öntürk, Y., Zorba, E., Karafil, A. Y., Yıldız, M., Kartal, R. (2016). *Analysis on Some Superstitious Behaviors of University Students Engaging in Tennis*. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6 (1): 317-323.
- Office Superstition Revealed, (2014). <http://fastcompany.com>, s.26, Erişim Tarihi: 16.07.2017.
- Ofori, P. K., Tod, D., Lavalley, D. (2016). *Predictors of superstitious beliefs*. *Journal of Psychology in Africa*, 27 (1): 1-10.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların Ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özgüven, N. (2012). *Batıl İnançlar Ve Yaşam Tatmini İlişkisi: İzmir'de Bir Araştırma*. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31 (2): 62-71.
- Paleri, P. (2008). *National Security Imperatives and Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill.
- Plotnik, R. (2009). *Psikolojiye Giriş*, Tamer Geniş (Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Pravichai, S. & Vanchai A. (2015). *Superstitious Beliefs and Problem Gambling Among Thai Lottery Gamblers: The Mediation Effects of Number Search and Gambling Intensity*. *J Gambli Stud*, 31: 1633-1643.
- Rakowski, N. (2011). *Maslow's Hierarchy of Needs Model - the Difference of the Chinese and the Western Pyramid on the Example of Purchasing Luxurious Products*, Norderstedt: Grin Verlag.
- Rao, L. L., Zheng, Y., Zhou, Y., Li, S. (2014). *Probing the Neural Basis of Superstition*. *Brain Topogr*, 27 (6): 766-770.
- Shermer, M. (2002). *Why People Believe Weird Things Pseudoscience, Superstition, And Other Confusions of our Time Revised And Expanded*. New York: Henry Holt and Company.

- Shiah, Y. J., Wub, Y. Z., Chen, Y. H., Chiang, S. K. (2014). *Schizophrenia And The Paranormal: More Psi Belief And Superstition, And Less Déjà Vu In Medicated Schizophrenic Patients*. *Comprehensive Psychiatry*, 55: 688-692.
- Sinanoğlu, F. & Sinanoğlu, A. (2012). *21. Yüzyıl Malatya'sında Batıl İnançlar*. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 31: 239-257.
- Sinmez, Ç. Ç. & Aslım, G. (2017). *İç Anadolu Bölgesindeki Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme*. *Bilig*, 81: 207-214.
- Steyn, R. (2013). *Astrological Planetary Alignment and Personality Differences: Saving us from Ignorance*. *The International Journal of Science in Society*, 4: 117-122.
- Tarhan, N. (2013). *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş.
- Tarhan, N. (2016). *İnanç Psikolojisi ve Bilim*. İstanbul: Timaş.
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tenkorang, E.Y., Gyimah, S. O., Tyndale, E. M., Adje, J. (2011). Superstition, witchcraft and HIV prevention in sub-Saharan Africa: the case of Ghana. *Culture, Health & Sexuality*, 13 (9): 1001-1014.
- The everyday magic of superstition, <http://thepsychologist.bps.org.uk/volume-29/november-2016/everyday-magic-superstition>. Erişim Tarihi: 16.07.2017.
- Thiagarajan, K. (2016). *Of Taboos and Talismans*. West Coast Edition, www.indiacurrents.com
- Topuz, İ. (2012). *Gençlerde Normatif, Popüler ve Paranormal İnançlar Üzerine Bir Araştırma: Sdü Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29 (2): 25-29.
- Torgler, B. (2003). *It Is About Believing: Superstition and Religiosity*. Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), 10: 1-23.
- Taylor, E. S., Peplau, A. L., Sears, O. D. (2012). *Sosyal Psikoloji*, Ali Dönmez (Çev.) Ankara: İmge.
- Uçman, P. (1990). *Ülkemizde Çalışan Kadınlarda Stressle Başa Çıkma ve Psikolojik Rahatsızlıklar*. *Psikoloji Dergisi*. 7 (24): 68-69.
- Vyse, S. (2014). *Believing in Magic The Psychology of Superstition*. New York: Oxford University Press.

- Wong, S. H. (2012). *Does Superstition Help? A Study of The Role of Superstitions And Death Beliefs On Death Anxiety Amongst Chinese Undergraduates In Hong Kong*. Omega, 65(1): 55-70.
- Yazıcı, H. (2014). *Üniversite Öğrencilerinin Halk İnanışlarının Cinsiyet ve Kontrol Odağıyla İlişkisi*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 22 (2): 717-730.

Bölüm 8

YENİ DİNİ HAREKETLER PSİKOLOJİSİ

- 8.1. Sosyal Bir Olgu Olarak Yeni Dini Hareketler
    - 8.1.1. Yeni Dini Hareketlerin Temel Özellikleri ve Tanımlama Problemi
    - 8.1.2. Yeni Dini Hareketleri Tasnif Girişimleri
    - 8.1.3. Yeni Dini Hareketlere Katılanların Temel Profilleri
  - 8.2. Birey ve Hareket Açısından Yeni Dini Hareketlere Üyelik
    - 8.2.1. Mahrum Bırakılmış Birey
    - 8.2.2. Yabancılaşmış Birey
    - 8.2.3. Dine Eğilimli Birey
    - 8.2.4. Kimlik Arayışında Birey
    - 8.2.5. Krizde olan Birey ve Anlam Arayışı
  - 8.3. Lider ve Üyelerin Psikopatolojisi
- Kaynaklar

Kaynaklar

- Argyle, M. & Hallahmi, B. B. (2004). *Dini Davranış Teorileri* (A. Kuşat vd., Çev.). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (16): 247-280.
- Aron, R. (2007). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (K. Alemdar, Çev.) İstanbul: Kırmızı.
- Aydın, M. (2001). Dini Çoğulculuk Üzerine Bir Mülâhaza. İslâmî Araştırmalar, XIV (2), 291-305.
- Bahadır, A. (2002). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din Logoterapik Bir Araştırma*. İstanbul: İnsan.
- Barker, E. (1992). *New Religious Movements: A Practical Introduction*. London: HMSO Publications.
- Barker, E. (1999). New Religious Movements: Their Incidence and Significance. B. Wilson & J. Creswell (Ed.) *New Religious Movements: Challenge and Response* içinde (s. 15-31). New York: Routledge.
- Battal, E. (2017). *Yeni Dini Hareketlerde Şiddet*. (Doktora Tezi) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Baumeister, R. F. (1986). *Identity: Cultural Change and the Struggle for Self*. Oxford: Oxford University Press.
- Beckford, J. A. (1987). *New Religions*, ER, M. Eliade (Ed.) X içinde (s. 390-394). New York: Macmillan Publishing.
- Berger, P. L. (2011). *Kutsal Şemsiye*. (A. Coşkun, Çev.) İstanbul: Rağbet.
- Berger, P. L. (2014 a). Sekülerizmin Gerilemesi. A. Köse içinde, 21. Yüzyılda Dinin Geleceği Kutsalın Dönüşü (s. 40-60). İstanbul: Timaş.
- Bird, F. (1979). *The Pursuit of Innocence: New Religious Movements and Moral Accountability*. Sociological Analysis, XL (4): 335-346.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim ve Sanat.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Chryssides, G. D. (2012). *Historical Dictionary of New Religious Movements*. U. K.: The Scarecrow Press.
- Chryssides, G. D. & Wilkins, M. (2006). *A Reader in New Religious Movements*. London and New York: Continuum.
- Coşkun, A. (2003). *Din ve Kimlik*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24 (1): 5-23.

- Davie, G. A. (1990). *Believing Without Belonging: Is This The Future of Religion in Britian*. *Social Compass*, 37(4): 455-469.
- Dawson, L. (2006). New Religious Movements. R. Segal (Ed.) *The Blackwell Companion to the Study of Religion* içinde (s. 369-385). Oxford: Blackwell Publishing.
- Dawson, L. L. (2003a). Introduction. L. L. Dawson (Ed.) *Cults and New Religious Movements* içinde (s. 1-4). Oxford: Blackwell Publishing.
- Dawson, L. L. (2003b). Who Joins New Religious Movements and Why: Twenty Years of Research and What Have We Learned? L. L. Dawson (Ed.) *Cults and New Religious Movements* içinde (s. 116-130). Oxford: Blackwell Publishing.
- Dawson, L. L. (2014a). Yeni Dini Hareketlerin Anlamı ve Önemi. S. Turan, & F. Sancar S. Turan & F. Sancar (Ed.) *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (s. 47-70). İstanbul: Açılım Kitap.
- Dawson, L. L. (2014b). Yeni Dinî Hareketlerin Katılımcıları ve Nedenleri. S. Turan & F. Sancar (Ed.) *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (s. 207-229). İstanbul: Açılım Kitap.
- Frankl, V. E. (2007). *İnsanın Anlam Arayışı*. (S. Budak, Çev.) İstanbul: Öteki.
- Galanter, M. (1982). *Charismatic Religious Sects and Psychiatry: An Overview*. *American Journal of Psychiatry*, 139 (12): 1539-1548.
- Geçtan, E. (1989). *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi.
- Glock, C. (1973). *Religious Loyalty, Defection, and Experimentation among College Youth*. *The Scientific Study of Religion*, 12: 80-157.
- Günay, E. (2001). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan.
- Hoffer, E. (1995). *Kesin İnançlılar*. (E. Günur, Çev.) İstanbul: İm.
- Hood, R., Hill, P., Spilka, B. (2009). *The Psychology of Religion an Empirical Approach*. New York: The Guilford Publications.
- Hunter, E. (1998). *Adolescent Attraction to Cults*. *Adolescence*, 33 (131), 709-714.
- Karaca, F. (2014). *Yabancılaşma ve Din Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*. İstanbul: Çamlıca.
- Kılıç, R. (2004). *Dinî Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu? Dinler Tarihi Araştırmaları (Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları)*, IV: 373-379.

- Kızılgöçer, M. (2016). *Birey ve Hareket Açısından Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi*. Ankara: STS.
- Kirman, M. A. (2008). *Sekülerleşme Perspektifinden İnsan-Din İlişkisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*. *Dinler Tarihi Araştırmaları*, VI: 292-301.
- Kirman, M. A. (2010). *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik
- Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet.
- Kirman, M. A. (2014). Yeni Dini Hareketler: Tanım ve Kapsam. S. Turan & F. Sancar (Ed.) içinde (s. 13-27) *Yeni Dinî Hareketeler Tarihsel, Teorik ve pratik Boyutlarıyla*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Köse, A. (2004). Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Nedenleri. S. A. Tüz (Ed.) *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri* içinde (s. 407-427). İstanbul: Ensar.
- Köse, A. (2014a). *Milenyum Tarikatları Batı’da Yeni Dinî Akımlar*. İstanbul: Timaş.
- Köse, A. (2014b). Sekülerden Kutsala Yolculuk. A. Köse, *21. Yüzyılda Dinin Geleceği Kutsalın Dönüşü* içinde (s.128-146). İstanbul: Timaş.
- Kula, M. N. (2001). *Kimlik ve Din Ergenler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Ayışığı.
- Latkin, C. vd. (1987). *Who Lives in Utopia? A Brief Report on Rajneeshpuram Research Project*. *Sociological Analysis*, 48 (1): 73-81.
- Lilliston, L. & Shopherd, G. (2001). New Religious Movements and Mental Health. B. Wilson & J. Cresswell (Ed.) *New Religious Movements Challenge and Response* içinde (s. 123-140). London: Routledge.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). *İnanç Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Çamlıca.
- Melton, J. (2006). Critiquing Cults: An Historical Perspective. E. Gallagher & M. Ashcraft (Ed.) *Introduction To New and Alternative Religions in America* içinde (s. 126-142). Westport Ct: Greenwood Press.
- Mirza, G. A. (2014). *Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları*. (Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, A. R. (2006). *Kıyamet Tarikatları Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Özkan, A. R. (2014). Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Karakteristikleri. T. Süleyman & S. Faruk, *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (s. 27-46). İstanbul: Açılım.

- Park, C. (2013). Din ve Anlam (İ. Yenen, Çev). R. Paloutzian & C. Park (Ed.) (İ. Çapçioğlu, & A. Ayten [Çev. Ed.]) *Din ve Maneviyat Psikolojisi* içinde (s. 29-67). İstanbul: Phoenix.
- Rııs, O. (2006). Modern Toplumda Din Araştırmaları Alanındaki Son Gelişmeler. B. S. Çapçioğlu (Ed.) *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar* içinde, (s. 191-215). Konya: Çizgi.
- Richardson, J. (1995). *Clinical and Personality Assessment of Participants in New Religions*. The International Journal for the Psychology of Religion, 5 (3): 145-170.
- Robbins, T. (1978). *Theory and Research on Today's 'New Religions'*. Sociological Analysis, 39: 95-122.
- Rochford, E. B. (2014). Yeni Dini Hareketlerin Organizasyonu ve Liderliği. S. Turan, & F. Sancar (Ed.) *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (s. 141-176). İstanbul: Açılım Kitap.
- Saliba, J. A. (2003). *Understanding New Religious Movements*. Walnut Creek: Altamira.
- Saliba, J. A. (2004). Psychology and The New Religious Movement. J. R. Lewis (Ed.) *The Oxford Handbook of New Religious Movement* içinde (s. 317-333). Oxford: Oxford University Press.
- Saliba, J. A. (2014). Yeni Dini Hareketlere Disipliner Yaklaşım: Beşeri ve Sosyal Bilimler Bakış Açısından, (M. İlhan, Çev.). S. Turan & F. Sancar (Ed.) *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (s. 81-109). İstanbul: Açılım Kitap.
- Sarıkçioğlu, E. (2000). *Yeni Dini Akımlar*. Dinler Tarihi Araştırmaları II Sempozyum 20-21 Kasım 1998, Konya, s. 81-87). Ankara: Dinler Tarihi Derneği.
- Schacht, R. (1970). *Alienation*. London: George and Unwin.
- Sezen, Y. (2002). *Çağdaşlaşma Yabancılaşma ve Kimlik*. İstanbul: Rağbet
- Slattey, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ü. Tatlıcan & G. Demiriz, Çev.). Ankara: Sentez.
- Stark, R. & Bainbridge, W. (1885). *The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation*. Berkeley: University of California Press.
- Storr, A. (1996). *Feet of Clay: Saints, Sinners, and Madmen: A Study of Gurus*. New York: Free Press.
- Storr, A. (2001). *Öteki Peygamberler* (A. Day, Çev.). İstanbul: Okyanus.
- Turan, S. (2016). *Yeni Dini Hareketlerde Kadın*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 16 (1): 123-145.

- Ünal, M. S. (2011). *Dinsel Bireycilik*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Volkan, V. D. (2012). *Körü Körüne İnanç, Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri* (Ö. Karaçam, Çev.). İstanbul: Okuyanuş.
- Wallis, R. (2003). Three Types of New Religious Movements. L. L. Dawson (Ed.) *Cults and New Religious Movements* içinde (s. 36-58). UK: Blackwell Publishing.
- Wessinger, C. (2006). New religious movements and violence. E. V. Gallagher & W. M. Aschcraft (Ed.) *Introduction to new and alternative religions in America* içinde (C. 1, s. 165-205). London, Wesport: Greenwood Press.
- Wilson, C. (2011). *The Devil's Party: A History of Charlatan Messiahs*. London: Virgin Digital.
- Yapıcı, A. & Yıldırım, M. (2003). *Küreselleşme Sürecinin Dinî Kimliklere Etkisi: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme*. Dinî Araştırmalar, VI (17): 117-138.
- Yitik, A. İ. (2014). Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik: Türkiye Örneği. S. Turan & F. Sancar (Ed.) *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (s. 255-270). İstanbul: Açılım Kitap.

Bölüm 9

RUH SAĞLIĞI VE DINDARLIK

9.1. Ruh Sağlığı

9.2. Dindarlık

9.2.1. Dindarlık Boyutları

9.2.2. Dindarlık Sınıflamaları

9.3. Ruh Sağlığı ve Dindarlık İlişkisi

9.3.1. Dua Psikolojisi

9.3.1.1. Duanın Tanımı ve Özellikleri

9.3.1.2. Duanın Psikolojik Etki ve Sonuçları

9.3.2. İbadet Psikolojisi

9.3.2.1. İbadetin Anlamı

9.3.2.2. İbadetin Psikolojik Etki ve Sonuçları

Kaynaklar

Kaynaklar

- Ağılkaya Şahin, Z. (2017). *Manevi Bakım ve Danışmanlık*. İstanbul: Akademi.
- Ağılkaya Şahin, Z. (2018). *Din ve Psikoloji Arasındaki Uçurum Gerçekten Ne Kadar Derin? Psikoterapilerdeki Dini İzler*. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 22 (3): 1607-1632.
- Ağılkaya Şahin, Z. (2020). *Psikoloji ve Psikoterapide Din*. İstanbul: Çamlıca.
- Ağılkaya Şahin, Z., Öztürk, E. E., Ağılkaya, A. B. (2015). *Do Cultural-Differences Affect the Image of God? The Case of Turkish Muslims in Turkey and Germany*. International Association for the Psychology of Religion (IAPR) Congress.
- Ağılkaya, Z. (2010). *İntihar ve Din. İntihar Girişiminden Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38 (1): 173-202.
- Apaydın, H. (2010). *Ruh Sağlığı-Din İlişkisi Araştırmalarına Bir Bakış*. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10 (2): 59-77.
- Argyle, M. (2006). *İbadet ve Dua*. (M. Koç, Çev.). Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21: 317-338.
- Ayas, M. (2013). *Dua Öğretiminin Birey Üzerindeki Etkileri ve Değerler Eğitimine Katkıları*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1 (2): 73-96.
- Aydın, C. (2016a). *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları*. Ankara: Ankara Okulu.
- Aydın, C. (2016b). *Din ile Psikoloji Arasındaki İlişki Bağlamında "İd" Kavramının Kur'an ve İslam Literatüründeki Yansıması*. The Journal of Academic Social Science Studies, 51: 179-190.
- Bahadır, A. (1999). *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Beit-Hallahmi, B. & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London & New York: Routledge.
- Bilgin, V. (2003). *Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12 (1): 193-214.

- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Certel, H. (1998). *İslamî İbadetlerin Psiko-sosyal İşlevleri*. EKEV Akademi Dergisi, 1 (3): 149-156.
- Certel, H. (1999). *Dini Hayatta İbadetin Yeri ve Önemi*. Dinî Araştırmalar, 2 (4): 209-222.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). *Din Psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Cohen, A. B. & Koenig, H. G. (2003). *Religion, Religiosity and Spirituality in the Biopsychosocial Model of Health and Ageing*. Ageing International, 28 (3): 215-241.
- Daryal, A. M. (1994). *Dini Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Erkan, E. (2014). *Türkiye’de Dindarlığın Tespiti ile İlgili Çalışmalar ve Tahkikî Dindarlığın Ölçülmesiyle İlgili Öneriler*. EKEV Akademi Dergisi, 60: 125-140.
- Erkol, M. (2015). *Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (2): 131-161.
- Galanter, M. (1997). *Spiritual Recovery Movements and Contemporary Medical Care*. Psychiatry, 60 (3): 211-223.
- Gashi, F. (2018). *İntihara Bakış ve Bireysel Dindarlık Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İlahiyat Dışındaki Bölümlerde Okuyan Öğrenci Örneği)*. Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 27 (2): 17-45.
- Gashi, F. (2019). *Türkiye’de Eğitim Gören Balkan Ülkeleri Öğrencilerinin İntihara Bakışı ve Hayat Memnuniyeti*. İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi, 5 (2): 522-552.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hayta, A. (2000). *U. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9 (9): 1-12.
- Hayta, A. (2002). İbadetler ve Ruh Sağlığı. H. Hökelekli (Ed.) *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (s. 117-152). Ankara: Ankara Okulu.

- Holm, N. C. (2004). *Din Psikolojisine Giriş*. (A. Bahadır, Çev.). İstanbul: İnsan.
- Horozcu, Ü. (2012). Ruh Sağlığı ve Din. M. D. Karacoşkun (Ed.) *Din Psikolojisi* içinde (s. 177-190). Ankara: Grafiker.
- Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (2015). *Din Psikolojisine Giriş*. (4. Baskı). İstanbul: Dem.
- Karataş, M. (2008). *İbadetlerde Ruh ve Şekil*, İstanbul: Nün.
- Karslı, N. (2011). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kaya, F. Ş. & Uysal, V. (2015). *Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Alguları Üstüne Bir Araştırma*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (36): 646-662.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Adana: Karahan.
- Kımtır, N. (2002). Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine. H. Hökelekli (Ed.) *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (s. 183-208). Ankara: Ankara Okulu.
- Kımtır, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kızılgöç, M. (2011). *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Koç, M. (2003). *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım*. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VII (1): 373-397.
- Koç, M. (2004). *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadete Yönelik Davranışlar Üzerine Bir Saha Araştırması*. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3 (6): 147-178.
- Koç, M. (2005). *Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi*. Ekev Akademi Dergisi, 25: 75-88.
- Koenig, H. G. (2002). *Religion, Congestive Heart Failure, and Chronic Pulmonary Disease*. Journal of Religion and Health, 41 (3): 263-278.
- Köse, A. & Ayten, A. (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş.

- Köylü, M. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din: Batı Toplumunu Açısından Bir Değerlendirme*. Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23: 65-92.
- Köylü, M. (2010). *Ruh ve Beden Sağlığı ile Din ilişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi*. Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 28: 5-36.
- Köylü, M. (2011). *Kur'an'da Ruh Sağlığı*. Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31: 5-37.
- Kurt, A. (2009). *Dindarlığı Etkileyen Faktörler*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18 (2): 1-26.
- Loewenthal, K. M. (2004). *Religion, Culture and Mental Health*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). *Din, Dindarlık ve Değerler*. İstanbul Sebhattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2: 173-189.
- Necati, M. O. (2000). *Hadis ve Psikoloji* (M. Işık, Çev.). Ankara: Fecr.
- Okumuş, E. (2006). *Gösterişçi Dindarlık*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VI (2): 17-35.
- Öztürk, M. O. & Uluşahin, N. A. (2016). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. (14. Baskı). Ankara: Nobel.
- Pargament, K. (2005). *Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme* (A. U. Mehmedoğlu, Çev.) Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (1): 279-313.
- Peker, H. (2000). *Din Psikolojisi*. Samsun: Aksiseda.
- Sayın, E. (2012). *Tasavvuf ve Psikoloji Açısından Duanın Terapik Etkileri*. Journal of Life Sciences, 1 (1): 423-431.
- Spilka B., Philip, S., Kirkpatrick, L. A. (2011). *Din Psikolojisi Açısından Genel Bir Atıf Teorisi* (Ali Kuşat, Çev.). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11: 173-195.
- Şentürk, H. (2000). *İbadet Psikolojisi*. İstanbul: İz.
- Uysal, V. (2007). *Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 32: 19-44.
- Vergote, A. (1966). *Psychologie Religieuse*. Bruxelles: Charles Dessart.
- Yakut, S. (2016). *Öğretmenlerde Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık İlişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-Kırk Yaş Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psikososyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yapıcı, A. (2002). *Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık*. Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2 (2): 75-118.
- Yapıcı, A. (2003). *Fiziksel ve Sosyal Hadiselere Sebep Atfetmede Dinin Rolü*. Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3 (1): 127-166.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*. Adana: Karahan.
- Yapıcı, A. (2011a). *Kuramdan Yönteme "Ruh Sağlığı-Din" Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler*. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11 (2): 25-61,
- Yapıcı, A. (2011b). *Ruh Sağlığı ve Din*. H. Kayıklık (Ed.) *Din Psikolojisi* içinde (s. 283-315). Adana: Karahan.
- Yapıcı, A. & Kayıklık, H. (2005). *Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarların Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği*. Değerler Eğitimi Dergisi, 3 (9): 177-206.
- Yazır, E. H. (1968). *Hak Dini Kur'an Dili*. (c. III). İstanbul: y. y.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.
- Yılmaz, S. & Karacoşkun, M. D. (2012). *Dini Davranışlar ve İnançla İlişkisi*. M. D. Karacoşkun (Ed.) *Din Psikolojisi* içinde (s. 139-174). Ankara: Grafiker.

Bölüm 10

KİŞİLİK VE DİN

- 10.1. Kişilik Kavramı
- 10.2. Kişilik Kuramları
  - 10.2.1. Tip Kuramları
  - 10.2.2. Treyt (Faktör) Kuramları
  - 10.2.3. Psikanalitik Kuram
  - 10.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramları
- 10.3. Kişilikle İlgili Bazı Kavramlar
  - 10.3.1. Mizaç (Huy)
  - 10.3.2. Karakter
  - 10.3.3. Benlik
- 10.4. Dini Kişilik
- 10.5. Dindarlık ve Dindarlık Tipleri
  - 10.5.1. İç Güdümlü Dindarlık
  - 10.5.2. Dış Güdümlü Dindarlık
- 10.6. Din ve Kişilik
- 10.7. Din ve Benlik
- Kaynaklar

Kaynaklar

- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1977). Personal Religious Orientation and Prejudice. W. E. H. Newton Malony (Ed.) *Curent Perspectives in The Psychology of Religion* içinde (s. 121-133). Michigan.
- Altıntaş, H. (1987). Psikoloji Sözlüğü Üzerine Küçük Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 29-71.
- Apaydın, H. (2001). *Kişilik Özelliklerinin Dinî Tutum ve Davranışlara Etkisi* (Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Apaydın, H. (2003). *İbadet Psikolojisi*. *Tabula rasa*, 3 (9): 181-198.
- Apaydın, H. (2010). *Ruh Sağlığı-Din İlişkisi Araştırmalarına Bir Bakış*. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2): 59-77.
- Apaydın, H. (2013). *Ailesi Yanında ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Ergenlerde Benlik Din İlişkisi* (gözden geçirilmiş yeni baskı). Kahramanmaraş: Uhde.
- Apaydın, H. (2016). *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Bilimkent.
- Bahadır, A. (2002). *Ergen Kişiliği Bağlamında Din Kişilik İlişkisi*. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 111-123.
- Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji* (13. Baskı). İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Bühler, C. (1980). *Psychologie im Leben unserer Zeit*. München/Zürich: Droemer Knauer.
- Cengil, M. (2009). *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi I. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (15): 77-102.
- Cüceloğlu, D. (2004). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi.
- Dwelshauvers, G. (1952). *Psikoloji* (M. Ş. Tunç, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Dworetzky, J.P. (1985). *Psychology*. New York: West Publishing Company.
- Eysenck, H. J. (1953). *The Structure of Human Personality*. London: Methuen.
- Eysenck, H. J. & Wilson, G. (1996). *Kişiliğinizi Tanıyın* (2. Baskı) (E. Erduran, Çev.). İstanbul: Remzi.

- Fraas, H. J. (1990). *Die Religiösitaet des Menschen Religionspsychologie*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Fröhlich, W. D. & Drever, J. (1983). *Wörterbuch zur Psychologie*. München: Deutscher Taschenbuch.
- Gürses, İ. (2006). Dindarlık İle İlgili Tutumlar ve Otoriteryen Kişilik İlişkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma). H. Hökelekli (Ed.) *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (s. 83-136). İstanbul: Dem.
- Gürses, İ. (2010). *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin.
- Hançerlioğlu, O. (1988). *Ruhbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Hökelekli, H. (1985). *Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü*. Diyanet Dergisi, 21 (2): 16-28.
- Hökelekli, H. (1998). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (2016). *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem.
- Hökelekli, H. (Ed.) (2002). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu.
- Karaca, F. (2003). *Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine*. Dini Araştırmalar Dergisi, 6 (16): 75-85.
- Kımtır, N. (2012). *Benlik Saygısı ve Din, Üniversiteli Gençlerde Öz Saygı ve Din Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. İstanbul: Kriter.
- Koç, B. (2003). *Ergenlikte Benlik Gelişimi ve Din İlişkisi*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik* (11. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi* (4. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Kuşat, A. (2001). *Eğitim ve Dinin Benlik Gelişimiyle İlişkisi*. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11: 97-104.
- McCullough, M. E. & Willoughby, B. L. B. (2009). *Religion, Self-Regulation, and Self-Control: Associations, Explanations, and Implications*. Psychological Bulletin, American Psychological Association, 135 (1): 69-93.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem.
- Morgan, C. T. (1993). *Psikolojiye Giriş* (10. Baskı) (H. Arıcı vd., Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü.

- Murken, S. (1998). Soziale und psychische Auswirkungen der Mitgliedschaft in neuen religiösen Bewegungen unter besonderer Berücksichtigung der sozialen Integration und psychischen Gesundheit. Deutscher Bundestag, Enquete-Kommission (Ed.) *Neue religiöse und ideologische Gemeinschaften und Psychogruppen: Forschungsprojekte und Gutachten der Enquete-Kommission „Sogenannte Sekten und Psychogruppen“* içinde (s. 297-354). Hamm: Hoheneck.
- Onur, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*. Ankara: İmge.
- Özabacı, N. (2014). Kişilik. H. Coşkun & N. Özabacı (Ed.) *Psikolojiye Giriş* içinde. İstanbul: Lisans.
- Özbaydar, S. (1964). *Eşik-Altı Tenbahlere Reaksiyon ve Şahsiyet Faktörleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Öztabağ, L. (1983). *Psikolojide İlk Adım*. İstanbul: Remzi.
- Phares, E. J. (1988). *Introduction to Personality*. Illinois Boston London: Scott, Foresman and Company.
- Roth, E. (1981). *Persönlichkeitspsychologie Eine Einführung* (Sechste unveränderte Auflage). Stuttgart: W. Kohlhammer.
- Şahin, A. (2005). *Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi*. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19: 187-197.
- Sarı, E. (2006). Kişilik Gelişimi. K. Ersanlı & E. Uzman (Ed.). *Gelişim ve Öğrenme* içinde (s. 181-214). İstanbul: Lisans.
- Tegin, B. (1997). Kişilik ve Savunma Mekanizmaları. *Davranış Bilimlerine Giriş* içinde (2. Fasikül). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Weiten, W. (1992). *Psychology*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Yıldız, M. (2006). *Benlik-Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü*. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23: 87-127.

Bölüm 11

TASAVVUF PSİKOLOJİSİ

- 11.1. Tasavvuf Kavramı
- 11.2. Tasavvuf ve Mistisizm
- 11.3. Tasavvuf–Psikoloji İlişkisi
- 11.4. Nefs, Gelişimi ve Mertebeleri
  - 11.4.1. Nefsin Gelişim Aşamaları
- 11.5. Benliğin Dönüşümünde Dini ve Tasavvufi Uygulamaların Psikolojik Değeri
  - 11.5.1. Namaz
  - 11.5.2. Teheccüd
  - 11.5.3. Dua
  - 11.5.4. Oruç
  - 11.5.5. Zikir
  - 11.5.6. Müzik ve Sema
- 11.6. Diğer Tasavvufi Uygulamalar
- Kaynaklar

Kaynaklar

- Ağılkaya Şahin, Z. (2020). *Psikoloji ve Psikoterapide Din*. İstanbul: Çamlıca.
- Albayrak, A. (2013). *Gençlerde Dua Psikolojisi*. İstanbul: Düşünce.
- Ayten, A. & Düzgüner, S. (2017). *Tasavvuf Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Sufi.
- Azari, N. P., Missimer, J., Seitz, R. J. (2005). *Religious Experience And Emotion: Evidence For Distinctive Cognitive Neural Patterns*. International Journal for the Psychology of Religion, 15 (4): 263–281.
- Barron, J. (2016). Segmented Sleep. http://www.nytimes.com/2016/04/03/magazine/letter-of-recommendation-segmented-sleep.html?_r=1 (E.T. 23.11.2015).
- Borg, J., Andrée, B., Soderstrom, H., Farde, L. (2003). *The Serotonin System and Spiritual Experiences*. American Journal of Psychiatry, 160 (11): 1965–1969.
- Burns, K. (2012). İslami Namaz “Yogası” (A. Er, Çev.). [http:// okyanusum.com/makale/islami-namaz-yogasi/](http://okyanusum.com/makale/islami-namaz-yogasi/) Erişim Tarihi: 11.09.2015).
- Cîlî, A. (2002). *İnsân-ı Kâmil* (A. M. Tolun, Çev.). İstanbul: İz.
- Çaylı, T. (2011). Namazın Beden Üzerindeki Etkileri. [http:// okyanusum.com/makale/namazin-beden-uzerindeki-etkileri/](http://okyanusum.com/makale/namazin-beden-uzerindeki-etkileri/) Erişim Tarihi: 30.05. 2015.
- Dispenza, J. (2007). *Evolve your Brain: The Science of Changing your Mind*. Florida: Health Communications, Inc.
- Esed, M. (1999). *Kur'an Mesajı. Meal-Tefsir* (C. Koytak, Çev.). İstanbul: İşaret.
- Fragar, R. (2003). *Sufi Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum: Kalp, Nefs ve Ruh* (İ. Kapaklıkaya, Çev.). İstanbul: Gelenek.
- Guénon, R. (1989). *İslam Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış* (M. Kank, Çev.). İstanbul: İnsan.
- Gürsu, O. (1999a). *Günümüzde Tasavvuf Yoluyla İslam'a Yönelişin Sosyo-Psikolojik Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Gürsu, O. (1999b). *Mistisizmde Ruhsal Uygulamalar, Nefs Disiplini ve Meditasyon*. Mehir Dergisi, 4: 91-94.
- Gürsu, O. (2016). *Bağımlılık ve Din: Nöropsikolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: İlahiyat.
- Hameed, A., Jalil, M. A., Noreen, R., Mughal, I., & Rauf, S. (2002). Role of Islam in prevention of smoking. *Journal of Ayub Medical College Abbottabad*, 14(1). 23-5.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (2006). *İslam Geleneğinde Psikoloji Kültürü*. İslâmî Araştırmalar, 19 (3): 409-421.
- Hökelekli, H. (2009). *İslam Psikolojisi Yazıları*. İstanbul: Dem.
- Ildız, G. (2014). *Kutsal Makine: Beyin*. İstanbul: Sınır Ötesi.
- Islam, S. M. & Johnson, C. A. (2003). *Correlates of Smoking Behavior Among Muslim Arab-American Adolescents*. Ethn Health, 8 (4): 319-37.
- Işıtan, İ. (2014). *Sufi Psikolojisi: Süleîmi'ye Göre Sufi Benlik Dönüşümü*, Ankara: Divan.
- İbn Kesîr (2002). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri* (c.IX). (B. Karlığa & B. Çetiner, Çev.). İstanbul: Çağrı.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, (Tarihsiz). *Sünen-ü İbn Mâce*, (Mukaddime) (M. F. Abdülbâkî, Thk.) Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabiyye.
- İskenderi, A. (2008). *Hikmetler Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.
- Kara, M. (1990). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (2. Baskı). İstanbul: Dergah.
- Kara, O. (2012). *Kur'an'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler*. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIV, 25 (1): 1-24.
- Kayıklık, H. (2011). *Tasavvuf Psikolojisi* (2. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Kirby, A. W., Clayton, M., Rivera, P. Comperatore, C. A. (1999). *Melatonin and the Reduction or Alleviation of Stres*. Journal Of Pineal Research, 27 (2): 78-85.
- Kuşeyri. A. (1999). *Risale*. (S. Uludağ, Çev.) III. Baskı. İstanbul: Dergah.

- Küçük, O. N. (2014). *Mevlana'ya Göre Manevi Gelişim: Benliğin Dönüşümü ve Miracı* (5. Baskı). İstanbul: İnsan.
- Lee, H. J., Macbeth, A. H., Pagani, J. H., Young, W. S. (2009). *Oxytocin: the Great Facilitator of Life*. *Progress in Neurobiology*, 88 (2): 127–51.
- Lings, M. (1986). *Tasavvuf Nedir?*(H. R. Yananlı, Çev.).İstanbul: Akabe.
- Mahir, Kastamonulu Seyyid Hafız Ahmed, (2013). *Hikem-i Ataiyye Şerhi* (3. Baskı). İstanbul: Sufi Kitap.
- Meyerovitch, E. V. (1999). *Duanın Ruhu* (C. Aydın, Çev.). İstanbul: Şule.
- Nakhaee, N., Divsalar, K., Jadidi, N. (2009). *Religious involvement and cigarette smoking among Iranian university students*. *Int J Psychiatry Med.*, 39 (2): 189-98.
- Nicholson, R. A. (1978). *İslam Sufileri* (Heyet, Çev.). İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Nurbahş, C. (2011). *Sufi Öğretisinde İnsan ve İnsan Psikolojisi*. İstanbul: Kurtuba.
- Oudeh, A. Y. (2011). *Tasavvuf Kavramının ve Anlamlarının Etimolojik İncelenmesi*. *Sufi Araştırmaları Dergisi*, 2 (3): 77-99.
- Ögke, A. (1997). *Kur'an'da Nefs Kavramı*. İstanbul: İnsan.
- Peker, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Samsun: Sönmez.
- Rağıp el-İsfahani, (2012). *El-Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü* (3. Baskı) (A. Güneş, M. Yolcu, Çev.). İstanbul: Çıra.
- Sayar, K. (2000). Geçmişin Bilgeliği Bugünün Psikoterapileriyle Buluşabilir mi? K. Sayar (Ed.) *Sufi Psikolojisi: Bilgeliğin Ruhu, Ruhun Bilgeliği* içinde (s. 11-41). İstanbul: İnsan.
- Schachner, E. (2012). *Is there a difference between the brain of an atheist and the brain of a religious person?* *Scientific American Mind*, <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=is-there-a-difference-between-the-brain> Erişim Tarihi 06.07.2015.
- Schimmel, A. (1982). *Tasavvufun Boyutları*. İstanbul: Adam.
- Schjoedt, U., Stødkilde-Jørgensen, H., Geertz, A. W., Roepstorff, A. (2009). *Highly religious participants recruit areas of social cognition in personal prayer*. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 4: 199–207.

- Shafii, M. (1988). *Freedom from the Self, Sufism, Meditation and Psychotherapy*. New York: Human Science Press.
- Taş, C. vd. (2015). *Functional Brain Changes during Sema Meditation: Neuronal Correlates and Their Associations with Affective States*, The Journal of Neurobehavioral Sciences, 2 (1): 1-6.
- Topçu, N. (1995). *İsyah Ahlakı* (M. Kök & M. Doğan, Çev.). İstanbul: Dergah.
- Uludağ, S. (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet.
- Uludağ, S. (2006). Nefs. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (c. 32) içinde (s. 526-529). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Wilson, C. (2017). *Hungry stomach hormone promotes growth of new brain cells*. https://www.newscientist.com/article/2128695-hungry-stomach-hormone-promotes-growth-of-new-brain-cells/?utm_term=Autofeed&utm_campaign=Echobox&utm_medium=Social&cmpid=SOC, Erişim Tarihi: 28.04.2017.
- Yapıcı, A. (1997). *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü*. İstanbul: Beyan.
- Yavaşoğlu, Ö. H. (2011). *Yeniden İnşa'nın Nöro-Biyolojik Temeli*. Kur'ani Hayat Dergisi, 4 (21): 106-113.
- http://kaheel7.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=256:orucun-sirlari-4-&catid=41:huekuemlerdeki-mucizeler&Itemid=61 Erişim Tarihi: 12.11.2015.
- <http://magdergi.com/buyuk-patron-rahmi-koc/> Erişim Tarihi: 14.07.2015.
- <http://okyanusum.com/makale/beyin-epifizi/> Erişim Tarihi: 23.09.2015.
- <http://www.kaheel7.com/eng/index.php/secrets-of-quran-a-sunnah/> 282'den Erişim Tarihi: 21.09.2015.
- <https://psychcentral.com/blog/words-can-change-your-brain-2/> Erişim Tarihi: 04.09.2020.

Bölüm 12

DİNİ DEĞİŞİM

- 12.1. Dini Değişim Kavramı
- 12.2. Dini Değişim Türleri
- 12.3. Dini Değişimi Etkileyen Faktörler
  - 12.3.1. Psikolojik Faktörler
  - 12.3.2. Sosyo-Kültürel Faktörler
  - 12.3.3. Dini/Manevi Faktörler
- 12.4. Dini Değişim Süreci ve Sonuçları
- 12.5. Din Değiştirme Modelleri
  - 12.5.1. Köse'nin Üç Evreli Modeli
  - 12.5.2. Peker'in Dört Aşamalı Modeli
  - 12.5.3. Rambo'nun Bütüncül Modeli
- 12.6. Din Değiştirme Tipleri
- 12.7. Din Değiştirme Paradigmaları
- Kaynaklar

Kaynaklar

- Clark, E. T. (1929). *The psychology of religious awakening*. New York: Macmillan.
- Clark, W. H. (1958). *The psychology of religion*. New York: Macmillan.
- Çağrı, M. (2021). *Din ve Değişim*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Ertit, V. (2020). *Endişeli Muhafazakarlar Çağı Dinden Uzaklaşan Türkiye*. İstanbul: Orient.
- Gök, A. & Bulut, R. (2020). *İranlı Göçmenlerin Din Değiştirmesinde Etkili olan Sosyal ve Psikolojik Faktörler: İzmir Örneği*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13 (69): 1362-1369.
- Gülfil, D. (2019). *Ateizm Psikolojisi*. Ankara: Maarif Mektepleri.
- Hill, P. (2002). *Spiritual Transformation*. Research in the Social Scientific Study of Religion, (13): 87-108.
- Hood, R. W., Hill, P., & Spilka, B. (2009). *The Psychology of Religion*. New York: Guilford.
- Hökelekli, H. (2003). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV.
- İnce, İ. (2008). *Ridde*. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (s. 91-93). İstanbul: TDV.
- James, W. (1902/1985). *The varieties of religious experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Köse, A. (1996). *Conversion to Islam*. London: Kegan Paul.
- Köse, A. (2000). *İhtida*. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (s. 554-558). İstanbul: TDV.
- Köse, A. (2008). *Neden İslam'ı seçiyorlar*. İstanbul: İz.
- Köse, A., & Aytan, A. (2013). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş.
- Leuba, J. H. (1896). *A study in the psychology of religious phenomena*. American Journal of Psychology (7): 309-385.
- Lofland, J., & Skonovd, N. (1981). *Conversion motifs*. Journal for the Scientific Study of Religion, (4): 373-385.
- Okumuş, E. (2021). *Hem Dindarlaşıyoruz Hem Sekülerleşiyoruz*. Genç Gençlik Dergisi, 15 (173): 14-15.

- Paloutzian, R. F. (2013). Din Değişirme ve Manevi Dönüşüm: Bir sistem analizi. R. F. Paloutzian, & C. L. Park içinde, *Din ve Maneviyat Psikolojisi* (s. 97-125). Ankara: Phoenix.
- Paloutzian, R. F., Richardson, J. R., & Rambo, L. R. (1999). *Religious Conversion and personality change*. Journal of Personality, (67): 1047-1079.
- Park, C. L. (2013). Din ve Anlam. R. F. Paloutzian, & C. L. Park içinde, *Din ve Maneviyat Psikolojisi* (s. 29-66). Ankara: Phoenix.
- Peker, H. (2003). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca.
- Poston, L. (1992). *Islamic da'wah in the West*. Oxford: Oxford University Press.
- Rambo, L. R. (1993). *Understanding Religious Conversion*. Yale: Yale University Press.
- Richardson, J. T. (1985). *The active vs passive convert: paradigm conflict in conversion/recruitment research*. Journal for the Scientific Study of Religion, (24): 163-179.
- Starbuck, E. D. (1897). *A study of conversion*. American Journal of Psychology, (8): 268-308.
- Starbuck, E. D. (1899). *The psychology of religion*. New York: Scribner.
- Topaloğlu, B. (2012). *Tövbe*. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (s. 279-83). İstanbul: TDV.
- Travisano, R. (1970). Alternation and conversion as qualitatively different transformations. G. P. Stone, & H. A. Faberman içinde, *Social psychology through symbolic interaction* (s. 594-606). Waltham, MA: Ginn-Blaisdell.
- Ullman, C. (1982). *Cognitive and emotional antecedents of religious conversion*. Journal of Personality and Social Psychology, (43): 183-192.
- Ullman, C. (1989). *The transformed self: The psychology of religious conversion*. New York: Plenum Press.
- Yavuz, Y. Ş. (1998). *Hidayet*. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (s. 473-477). İstanbul: TDV.
- Zinnbauer, B. J., & Pargament, K. I. (1998). *Spiritual conversion: A study of religious change among college students*. Journal for the Scientific Study of Religion, 37 (1): 161-180.

Editör

Prof. Dr. Ali Rıza Gül

DİNİ HİTABET VE DİN HİZMETLERİ

Yazarlar

Doç. Dr. Ahmet Emin Seyhan
Doç. Dr. Kamil Sarıtaş
Dr. Öğ. Üyesi Ali Öncü
Dr. Öğ. Üyesi Dilara Tınas
Dr. Öğ. Üyesi H. Mustafa Kiriş
Dr. Öğ. Üyesi Mustafa Genç
Dr. Öğ. Üyesi Salih Aybey
Ahmet Ercan
Muhammed Mehdi Aksoy

DİNİ HİTABET VE DİN HİZMETLERİ

Editör : Prof. Dr. Ali Rıza Gül

ISBN : 978-625-7825-29-0
e-ISBN : 978-625-7825-36-8
Baskı : Vizyon Basımevi
Basım Sayısı : 1. Basım, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Gül, Ali Rıza.

Dini Hitabet ve Din Hizmetleri / Editör : Ali Rıza Gül

1.Basım. XVIII + 398 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-29-0

e-ISBN: 978-625-7825-36-8

1.Din , 2.Dini Hitabet, 3. Din Hizmetleri

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 DİN HİZMETLERİ VE TARİHİ GELİŞİMİ	11
1.1. Din Hizmeti ve Muhtevası	12
1.2. Dini İletişim ve Doğası	14
1.3. Dini Hizmet Alanları	18
1.3.1. Cami İçi Din Hizmetleri	18
1.3.1.1. Cami İçi Din Hizmeti Olarak Vaaz	19
1.3.1.2. Hutbe	20
1.3.2. Kur'an Kursları	23
1.4. Cami Dışı Din Hizmetleri	24
1.4.1. Yetiştirme Yurtları ve Çocuk Yuvalarında Dini Hizmetler	24
1.4.2. Hastanelerde Din Hizmetleri	25
1.4.3. Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri	26
1.4.4. Huzur Evlerinde Din Hizmetleri	27
1.4.5. Medyada Din Hizmetleri	27
1.5. Dini Hizmet Veren Görevliler	28
1.5.1. İmam-Hatip	28
1.5.2. Vaiz	29
1.5.3. Müftü	29
1.5.4. Dini Danışmanlık	30
1.6. Din Hizmetlerinin Tarihçesi ve Hedefleri ve Usulleri	31
Yararlanılan Kaynaklar	34
Bölüm 2 HİTABET VE ÇEŞİTLERİ	37
2.1. Hitabet	42
2.2. Hitabetin Konusu	43
2.3. Hitabetin Unsurları	44
2.4. Hitabetin Önemi	47
2.5. Hitabetin Amacı	48
2.6. Hitabetin Özellikleri	40

2.7. Hitabet Sanatı/ Retorik	53
2.8. Hitabet Çeşitleri	56
2.8.1. Konu Yönünden Hitabet Çeşitleri	58
2.8.1.1. Dini Hitabet	58
2.8.1.2. Akademik Hitabet	59
2.8.1.3. Siyasi Hitabet	59
2.8.1.4. Hukuki Hitabet	62
2.8.1.5. Askeri Hitabet	63
2.8.1.6. Törenselle Hitabet	64
2.8.2. Şekil Yönünden Hitabet Çeşitleri	65
2.8.2.1. Hitabe/Nutuk	65
2.8.2.2. Konferans	68
2.8.2.3. Panel	68
2.8.2.4. Sempozyum	69
2.8.2.5. Açık Oturum	70
2.8.2.6. Seminer	70
2.8.2.7. Münazara (Tartışma)	71
2.8.2.8. Sohbet	72
2.8.2.9. Medya Konuşmaları	75
Yararlanılan Kaynaklar	77

Bölüm 3 HİTABET TARİHİ

79

3.1. Nübüvvet Döneminde Hitabet	80
3.2. Antikçağda Hitabet	84
3.2.1. Sofistlerde Hitabet	85
3.2.1.1. Sokrates'te Hitabet	87
3.2.1.2. Eflatun'un Hitabet Eleştirisi	88
3.2.1.3. Aristoteles'le Hitabetin İlme Dönüşmesi	89
3.2.2. Roma Döneminde Hitabet	90
3.2.3. Batı Ortaçağında Hitabet	92
3.3. Cahiliye Döneminde Hitabet	93
3.4. İslamî Dönemde Hitabet	96
3.4.1. Peygamberimizden Hitabet Örneği: Cuma Hutbesi	98
3.4.2. Hz. Peygamber Sonrası Hitabet	100
3.5. Türklerde Hitabet	104
3.5.1. İslam Öncesi Dönemde Türk Hitabeti	104
3.5.2. İslami Dönemde Türk Hitabeti	107
3.5.2.1. Osmanlı'da Hitabet	112
3.5.2.2. Cumhuriyet Döneminde Hitabet	117
Yararlanılan Kaynaklar	123

Bölüm 4
HİTABETİ SANATA ÇEVİREN ETKENLER **125**

4.1. Hatibin Nitelikleri	128
4.1.1. Hatibin bilgi ve kişilik nitelikleri	129
4.1.2. Hatibin eğitim-öğretim usul yeterlilikleri	131
4.2. Hitabın (Sunumun) Nitelikleri	132
4.3. Muhatabın Nitelikleri ve Muhatabı Tanımının Önemi	135
Yararlanılan Kaynaklar	142

Bölüm 5
DİNİ HİTABET **143**

5.1. Dini Hitabet Kavramı	145
5.2. Dini Hitabet Türleri	146
5.2.1. Sohbet ve Muhabbet	146
5.2.1.1. Özellikleri	147
5.2.1.2. Sohbet Planı	149
5.2.1.3. Uygulama Örneği	149
5.2.2. Vaaz ve Nasihat	152
5.2.2.1. Özellikleri	155
5.2.2.2. Vaaz Duaları	157
5.2.2.3. Vaaz Planı	159
5.2.2.4. Uygulama Örneği	159
5.2.3. Cuma Hutbesi ve Hatiplik	165
5.2.3.1. Özellikleri	167
5.2.3.2. Hutbe Duaları	168
5.2.3.3. Hutbe Planı	172
5.2.3.4. Uygulama Örneği	173
5.2.4. İrşat ve Tebliğ	176
5.2.5. Dini - İlmi Toplantılar	177
5.2.5.1. Medya konuşmaları	177
5.2.5.2. Panel	178
5.2.5.3. Forum	178
5.2.5.4. Konferans	179
5.2.5.5. Sempozyum	180
5.2.5.6. Münazara	181
5.2.5.7. Seminer	182
5.2.6. Dua ve Niyaz	184
5.2.6.1. Duanın Usul ve Adabı	185
5.3. Dini Hitabet Konuları	186
5.4. Dini Hitabetin İlkeleri	186
Yararlanılan Kaynaklar	189

Bölüm 6
DİN HİZMETLERİNDE MANEVİ VE MÜZİKAL BOYUT **193**

6.1. Kıraat ve Tilâvet	198
6.2. Ezan ve Kâmet	201
6.2.1. Ezan	201
6.2.2. Kâmet	205
6.3. Salâ ve Tekbir	206
6.3.1. Salâ	206
6.3.2. Tekbir	208
6.4. Namaz ve Tesbihât	210
6.5. Davetler ve Mevlithanlık	213
6.6. İlahi ve Kasideler	219
6.6.1. İlahi	219
6.6.2. Kaside	222
Yararlanılan Kaynaklar	225

Bölüm 7
**BELİRLİ GÜNLERE ÖZGÜ İBADETLER,
KUTLAMA VE ANMALAR** **229**

7.1. Cuma Günleri	230
7.2. Dinî Bayramlar	239
7.2.1. Ramazan Bayramı (İdu'l-fitr)	240
7.2.2. Kurban Bayramı (İdu'l-edhâ)	240
7.3. Kandil Geceleri	244
7.3.1. Mevlid Kandili (Rebîu'l-evvel ayının 12. gecesi)	246
7.3.2. Regâib Kandili (Recep ayının ilk Cuma gecesi)	248
7.3.3. Mi'râc Kandili (Recep ayının 27. gecesi)	249
7.3.4. Berat Kandili (Şaban ayının 15. gecesi)	250
7.3.5. Kadir Gecesi (Ramazan ayının 27. gecesi)	251
7.4. Önemli Dinî ve Tarihî Günler	255
7.4.1. Hicret	255
7.4.2. Hicrî Yılbaşı	257
7.4.3. Mekke'nin Fethi	257
7.4.4. Âşûrâ Günü	258
7.5. Millî Bayramlar	261
7.5.1. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	262
7.5.2. 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı	263
7.5.3. 15 Temmuz Demokrasi ve Özgürlükler Günü	233
7.5.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı	265
7.5.5. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	265
Yararlanılan Kaynaklar	268

Bölüm 8
ÖZEL ZAMAN DİLİMLERİNE MAHSUS
TÖREN VE DUALAR

269

8.1. İhtida Duası	274
8.2. Tövbe Duası	275
8.3. Kurban Duası	278
8.4. Yemek ve İftar Duası	279
8.4.1. Yemek Duası	279
8.4.2. İftar Duası	280
8.5. Söz ve Nişan Duası	281
8.6. Düğün ve Nikâh Duası	283
8.7. Doğum Sonrası Dönemler İçin Dua	286
8.7.1. Yeni Doğan Çocuğa Ad Koyma Duası	286
8.7.2. Sünnet Duası	287
8.8. Bereket ve Şükür Duası	288
8.9. Temel Atma ve İşyeri Açma Duası	289
8.10. Ev Alma Duası	290
8.11. Tabiat Olayları ve Dua	291
8.11.1. Yağmur Duası	291
8.12. Kûsûf ve Hûsûf Namazı ve Duaları	292
8.13. Hacı Uğurlama ve Duası	294
8.14. Asker Uğurlama ve Duası	295
8.15. Hasta Ziyareti ve Duası	297
Yararlanılan Kaynaklar	298

Bölüm 9
CENÂZEYE HÜRMET VE HİZMET

299

9.1. Cenâze ve Cenâzeyle İlgili Bazı Kavramlar	301
9.2. Vefatından Yıkanmasına Kadar Kişi İçin Yapılabilecekler	302
9.2.1. Ölmek Üzere Olan Kişiye Yapılacaklar	302
9.2.2. Ölümden Hemen Sonra Yapılacaklar	303
9.3. Cenâzenin Yıkanması ve Kefenlenmesi	305
9.3.1. Cenâzenin Yıkanması	305
9.3.2. Cenâzenin Kefenlenmesi	307
9.4. Cenâze Namazı	308
9.4.1. Cenâze Namazının Farz Kılınışı ve Mahiyeti	309
9.4.2. Cenâze Namazının Rükün ve Şartları	312
9.4.3. Cenâze Namazını Kıldırma Velâyeti	313
9.4.4. Cenâze Namazında Vakit ve Yer	313
9.4.5. Cenâze Namazının Cemaatle Kılınışı	314

9.4.6. Cenâze Namazıyla İlgili Farklı Durumlar	315
9.5. Cenâzenin Taşınması ve Defni	315
9.5.1. Cenâzenin Kabre Taşınması	315
9.5.2. Cenâzenin Defni	316
9.6. Cenâze Sahiplerine Karşı Bazı Sorumluluklar	320
9.7. Durumu Özel Olan Cenâzelerle İlgili Dini Hizmetler	321
9.8. Şehidlerle İlgili Dini Hizmetler	322
9.9. Cenâze ile İlgili Bid'atlar	324
Yararlanılan Kaynaklar	326

Bölüm 1

Ali Öncü¹

DİN HİZMETLERİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

- 1.1. Din Hizmeti ve Muhtevası
  - 1.2. Dini İletişim ve Doğası
  - 1.3. Dini Hizmet Alanları
    - 1.3.1. Cami İçi Din Hizmetleri
      - 1.3.1.1. Cami İçi Din Hizmeti Olarak Vaaz
      - 1.3.1.2. Hutbe
    - 1.3.2. Kur'an Kursları
  - 1.4. Cami Dışı Din Hizmetleri
    - 1.4.1. Yetiştirme Yurtları ve Çocuk Yuvalarında Dini Hizmetler
    - 1.4.2. Hastanelerde Din Hizmetleri
    - 1.4.3. Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri
    - 1.4.4. Huzur Evlerinde Din Hizmetleri
    - 1.4.5. Medyada Din Hizmetleri
  - 1.5. Dini Hizmet Veren Görevliler
    - 1.5.1. İmam-Hatip
    - 1.5.2. Vaiz
    - 1.5.3. Müftü
    - 1.5.4. Dini Danışmanlık
  - 1.6. Din Hizmetlerinin Tarihçesi ve Hedefleri ve Usulleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Algur, Hüseyin. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmen Öğrenci İletişimi*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2020.
- Altaş, Nurullah. “Cami Hutbelerinde Etkili İletişim Sağlama Amacıyla Retorik Figürlerden Yararlanma”. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*. ed. Mehmet Bulut 481-493. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Altaş, Nurullah. “Müslüman Bir Toplumda Dini Danışmanlık İçin Anlam ve Teoloji İnşa Etmek ‘Dini Danışmanlık Kavramının Vahiy Kültürüne Dayalı Bir Anlamı ve Yöntemi Mümkün mü?’” *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* ed. Ali Ayten vd. 1/101-120. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2016.
- Altıntaş, Muhammed Esat. “Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği), *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VI/11 (2018), 221-256.
- Altıntaş, Muhammed Esat. “Ceza İnfaz Kurumlarında Gerçekleştirilen Manevî Rehberlik ve Din Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği)” *Diyanet İlmî Dergi* LV/1 (2019), 81-119.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y. “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”. *I. Din Hizmetleri Sunumu (3-4 Kasım 2007)*. ed. Mehmet Bulut. 2/543-549. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Aydın, M. Şevki. “Vaazlarda Doğru Dinî Bilginin Hayatiliği”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, tas. İsmail Derin. 313-321. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Aydın, M. Zeki. “Vaazlarda Değerlendirme ve Geri Bildirim”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, tas. İsmail Derin. 117-129. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Baltacı, Cahid. “İslam Medeniyetinde Câmî”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1985), 225- 241.

- Bayraktar, M. Faruk. "Etkili Bir Vaaz Üzerine Bazı Düşünceler". *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, tas. İsmail Derin 245-255. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Bilecik, Sümevra. "Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri: İhtiyaçlar, Beklentiler, Sorunlar". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. II/377-400. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2016.
- Bulut, Mehmet. "Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Hizmetleri (Kuruluşunun 70. Yılı Münasebetiyle)". *Diyanet İlmî Dergi XXX/3* (1994), 99-128.
- Cirit, Hasan. "Vaaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/404-407. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Çınar, Fatih. "Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/29 (2016), 131-148.
- Cortes, Carlos E. "How the Media Teach". *Yearbook of the National Society for the Study of Education* 104/1 (2005), 55-73.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı "Diyanet İşleri Başkanlığı/Temel İlke ve Hedefler". Erişim. 20 Ekim 2020. <https://diyanet.gov.tr>
- Durmuş, Zülfikar. "Bilgi Edin(dir)me Aracı Olarak Hutbe". *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009 Ankara*. II/839-852. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Doğan, Mebrure. "Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/2 (2017), 1267-1304.
- Doğan, Recai. "Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler". *Dini Araştırmalar* 1/2 (1998), 5-51.
- Erul, Bünyamin. "Sosyal Alandaki Farklı Kesimlerine Yönelik Din Hizmetleri". *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009 Ankara*. 288-301.
- Genç, M. Fatih. "Günümüz Dünyasında Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Öneriler". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII/1 (2013), 135-160.
- Güncel Türkçe Sözlük*. "Cami" 3 Ekim 2020. <https://sozluk.gov.tr/>
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 10 Kasım 2020. <https://sozluk.gov.tr/>

- Hökelekli, Hayati. “Günümüz İletişim Teknikleri ve Dinî İletişim”. *Diyanet İlmî Dergi* XLII/1 (2006), 41-58.
- Kara, İhsan. “Din Eğitimi, Din Hizmetleri ve Tasavvuf”. *Diyanet İlmî Dergi* XLII/2 (2006), 107-124.
- Kara, İhsan. “Din Hizmetlerinde Kalite Bağlamında ‘İhsan’ Şuurunun Yeri ve Önemi”. *Diyanet İlmî Dergi* L/2 (2014), 131-144.
- Keyifli, Şükrü. “Camilerde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü-Nurullah Altaş. 326-348. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012.
- Keyifli, Şükrü. “Cami İçi Din Eğitimi ve İletişim Süreci Olarak Hutbeler”. *Ekev Akademi Dergisi* 17/55 (2013), 71-88.
- Kılavuz, M. Akif “İlahiyat Fakültelerinde ‘Din Hizmetleri Bölümü’ Oluşturulmasına Duyulan İhtiyaç”. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. Tertip Heyeti, Ekrem Sarıkçıoğlu vd. 383-408. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Baskı Merkezi, 2004.
- Kılavuz, Mehmet Akif - Barlas, Fatma Betül. “Her Yaş Grubuna Birlikte Din Eğitimi Hizmeti Götürebilecek Kurum: Kur’an Kursları”, *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur’an Kursları Yecder IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri (27 Nisan 2013-İstanbul)* haz. Şadettin Göksu. 267-284. İstanbul: Armoni Nüans Görsel Sanatlar ve İletişim, 2014.
- Kılıç, Mustafa. “İslâmda Toplumu Dinamikleştiren Kurum: Cami ve Sosyal Hayattaki Yeri”. *Diyanet Dergisi* 27/4 (1991), 147-153.
- Kocaman, Kasım “Geçmişten Günümüze Dinî İletişim/Hitabet Türü Olarak Konu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/63 (2019), 1258-1271.
- Koç, Ahmet. “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”. *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü- Nurullah Altaş. 349-376. Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2012.
- Koç, Mustafa. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerdeki Mânevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”. *Diyanet İlmî Dergi* 53/4 (2017), 201-241.

- Köylü, Mustafa. “Çağdaş İletişim Teknikleri Işığında Kur’ân Tebliği”. *VII. Kur’an Sempozyumu Kur’an ve Müslümanlar*. 197-218. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.
- Kur’ân Yolu*. Erişim 30 Aralık 2020. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Onay, Ahmet “Cami Eksenli Din Hizmetleri”. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*. ed. Mehmet Bulut. 258-276. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Oskay, Ünsal. *İletişimin ABC’si*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2019.
- Öcal, Mustafa. “Geçmişten Günümüze Vâizlik, Vâizler ve Vaazlar Hakkında Bazı Tespit ve Teklifler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/2 (2014), 125-162.
- Önkal, Ahmet. “Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Çerçevesinde İmam-Cemaat İlişkileri”. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*. ed. Mehmet Bulut. 2/575-588. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Özdemir, Saadettin. “Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri”. *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009*, 2/354-365.
- Özdemir, Saadettin. “Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında (SHÇEK) Din Eğitimi Hizmetleriyle İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II 30 Mart-01 Nisan 2012 Ankara* tas. Mustafa Kaya. II/465-477. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Özdemir, Şuayip. “Cezaevi Din Hizmetlerinin Temel Problemleri, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, ed. Mehmet Bulut II/123-133. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008, 2/123.
- Sağlam, İsmail. “Cami Cematine Göre Fransa’daki Türk Din Görevlilerinin İletişim Yeterlilikleri”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (2011), 121-145.
- Taşkın, Osman. *Ortaokul ve Lise Öğrencilerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Rol Modelliği* Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Tümer, Günay. “Din (Genel Olarak Din)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.9/312-320.Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay,1994.

Yücel, İrfan “İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 22/186-188. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Yorulmaz, Bilal. “Medyadaki Dini Faaliyetler ve Sorunlar”. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü. 445-480. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018.

Bölüm 2

Kamil Sarıtaş¹

HİTABET VE ÇEŞİTLERİ

- 2.1. Hitabet
- 2.2. Hitabetin Konusu
- 2.3. Hitabetin Unsurları
- 2.4. Hitabetin Önemi
- 2.5. Hitabetin Amacı
- 2.6. Hitabetin Özellikleri
- 2.7. Hitabet Sanatı/ Retorik
- 2.8. Hitabet Çeşitleri
  - 2.8.1. Konu Yönünden Hitabet Çeşitleri
    - 2.8.1.1. Dini Hitabet
    - 2.8.1.2. Akademik Hitabet
    - 2.8.1.3. Siyasi Hitabet
    - 2.8.1.4. Hukuki Hitabet
    - 2.8.1.5. Askeri Hitabet
    - 2.8.1.6. Törenselleşmiş Hitabet
  - 2.8.2. Şekil Yönünden Hitabet Çeşitleri
    - 2.8.2.1. Hitabe/Nutuk
    - 2.8.2.2. Konferans
    - 2.8.2.3. Panel
    - 2.8.2.4. Sempozyum
    - 2.8.2.5. Açık Oturum
    - 2.8.2.6. Seminer
    - 2.8.2.7. Münazara (Tartışma)
    - 2.8.2.8. Sohbet
    - 2.8.2.9. Medya Konuşmaları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles. *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: YKY, 2000.
- Başcı, Abdurraman. “Hitabet Sanatı ve Eski Yunan-Roma, Türk ve Cahiliye Dönemi Arap Hitabeti”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21/1, Mart 2019.
- Bolay, M. Naci. “Beş Sanat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: DİA, 1992.
- Brun-Ros, J. *Hatiplik Sanatı*. çev. Nazife Müren. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1964.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dinî Hitabet Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri*. İstanbul: İFAV, 2015.
- Çetin, Abdurrahman. *Hitabet ve İrşad*. Bursa: Aksa Yayınları, 1998.
- Çoşkun, Abdulkadir. *İbn Sina Felsefesinde Retorik*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- Doğru, Mehmet. *Hitabet*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2000.
- Farabi. *İhsâu'l-İlim (İlimlerin Sayımı)*. çev. Ahmet Arslan. Ankara: Divan Kitap, 2014.
- Farabi. *Kitabu'l-Huruf (Harfler Kitabı)*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.
- Hüseyin. Elmalı, “Arap Edebiyatı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: DİA, 1998.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. çev. Z. K. Ugan. İstanbul: MEB, 1968.
- Kaplan, Mehmet; Engingün, İnci; Emin, Birol; Birinci, Necat; Uçman, Abdullah. *Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992.
- Kaya, Mahmut. *İslam Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi*. İstanbul: Ekin Yayınları, 1983.
- Kaya, Mahmut. “Hitabet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: DİA, 1998.
- Keyifli, Şükrü. “Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma”. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*, 1/2, 2017.
- Muallimoğlu, Nejat. *Hitabet Konuşma Sanatı*. İstanbul: Avcıol Basın Yayım, 2011.

Nalbantoğlu, Muhiddin. *Fetih ve Fatih*. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1992.

Osmanoğlu, Cemil. “Hitabete Giriş”. ed. Süleyman Akyürek. *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.

Özdemir, Metin. *Hitabet-Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2017.

Platon. *Gorgias ya da Retorik Üstüne*. çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2010.

Ünsel, M. Ziya. *Hitabet Sanatı ve Meşhur Hatipler*. İstanbul: Muallim Fuat Gücüyener Yayınevi, 1950.

Yüzendağ, Ahmet. *Hitabet Dersleri*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1966.

<https://www.turkedebiyati.org/seminer-nedir.html> ,E.T.:10.12.2020

<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1625> ,E.T.:10.12.2020

Bölüm 3

Kamil Sarıtaş¹

HİTABET TARİHİ

- 3.1. Nübüvvet Döneminde Hitabet
  - 3.2. Antikçağda Hitabet
    - 3.2.1. Sofistlerde Hitabet
      - 3.2.1.1. Sokrates'te Hitabet
      - 3.2.1.2. Eflatun'un Hitabet Eleştirisi
      - 3.2.1.3. Aristoteles'le Hitabetin İlme Dönüşmesi
    - 3.2.2. Roma Döneminde Hitabet
    - 3.2.3. Batı Ortaçağında Hitabet
  - 3.3. Cahiliye Döneminde Hitabet
  - 3.4. İslamî Dönemde Hitabet
    - 3.4.1. Peygamberimizden Hitabet Örneği: Cuma Hutbesi
    - 3.4.2. Hz. Peygamber Sonrası Hitabet
  - 3.5. Türklerde Hitabet
    - 3.5.1. İslam Öncesi Dönemde Türk Hitabeti
    - 3.5.2. İslami Dönemde Türk Hitabeti
      - 3.5.2.1. Osmanlı'da Hitabet
      - 3.5.2.2. Cumhuriyet Döneminde Hitabet
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles. *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: YKY, 2000.
- Banarlı, Nihad Sami. *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1976.
- Bolay, M. Naci. “Beş Sanat”. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: DİA, 1992.
- Çetin, Abdurrahman. *Hitabet ve İrşad*. Bursa: Aksa Yayınları, 1998.
- Çoşkun, Abdulkadir. *İbn Sina Felsefesinde Retorik*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- Doğan, Recai. “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler”. Dini Araştırmalar, 1/2, 1998.
- Doğru, Mehmet. *Hitabet*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2000.
- Duman, Mehmet Akif. *Retorikten Belagate/Mecazdan Metafora*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019.
- Ergin, Muharrem. *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: MEB Yayınları, 1970.
- Ergin, Muharrem. *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1988.
- Gökyay, Orhan Şaik. *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul 1973.
- Gürer, Sıdika. *Büyük Türk Zaferleri*. İstanbul: Tercüman Gençlik Yayınları, 1968.
- Hüseyin. Elmalı, “Arap Edebiyatı”. İstanbul: DİA, 1998.
- İbn Kesir. *el-Bidâye ve'n- Nihâye (Büyük İslam Tarihi)*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.
- İbn Sa'd. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdir, 1968.
- İbnü'l-Kıftî. *İhbaru'l-ulema bi ahbari'l-hükema*. Mısır: Saadet Matbaası, h.1326.
- İpşirli, Mehmet. “Ayasofya Kürsü Şeyhliği”. İstanbul: DİA, 1991.
- Kandehlevi, M. Yusuf. *Hayatü's-Sahabe*. çev. Ali Arslan. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Kandemir, M. Yaşar. “Kelam”. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: DİA, 2002.
- Kaya, Mahmut. *İslam Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi*. İstanbul: Ekin Yayınları, 1983.

- Kocaman, Kasım. “Geçmişten Günümüze Dinî İletişim/Hitabet Türü Olarak Hutbede Konu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12/63 Nisan 2019.
- Muallimoğlu, Nejat. *Hitabet Konuşma Sanatı*. İstanbul: Avcıol Basın Yayım, 2011.
- Nevin, Selen. “Söz Söyleme Sanatının Tarihsel Gelişimi”. Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. Ankara, 29/1979.
- Osmanoğlu, Cemil. “Hitabete Giriş”. ed. Süleyman Akyürek. *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Özdemir, Metin. *Hitabet-Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2017.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları 1983.
- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2009.
- Platon. *Gorgias ya da Retorik Üstüne*. çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2010.
- Platon. *Phaidros*. çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2019.
- Tepebaşılı, Fatih. *Retorik, Konuşma Sanatı-Söz Bilimi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2016.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Türk Edebiyatı”. İstanbul: DİA, 1998.
- Uzun, Mustafa. “Türk Hitabet Tarihine Genel Bir Bakış”. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19, 2000.
- Yüzendağ, Ahmet. *Hitabet Dersleri*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1966.
- Zeynü’-d-dîn, Ahmed b. Ahmed. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*. çev. Ahmed Naim. Ankara: DİB Yayınları, 1972.

Bölüm 4

Dilara Tınas¹

HİTABETİ SANATA ÇEVİREN ETKENLER

4.1. Hatibin Nitelikleri

4.1.1. Hatibin bilgi ve kişilik nitelikleri

4.1.2. Hatibin eğitim-öğretim usul yeterlilikleri

4.2. Hitabın (Sunumun) Nitelikleri

4.3. Muhatabın Nitelikleri ve Muhatabı Tanımanın Önemi

Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Baba, Coşkun. “Retorik ve mantığın ilişkisi”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi* 9 (2019), 247-260.
- Bakırcıoğlu, Rasim. “Gelişim dönemleri”. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.
- Bilgin, Beyza. “Çocuğun Manevi Eğitimi”. *Din Öğretimi Dergisi* 6 (1986), 29-38.
- Güncel Türkçe Sözlük*. “Hitabet”. <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim 30.112020)
- Gürses, İbrahim, Kılavuz, M. A. “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (2011), 153-166.
- Hökelekli, Hayati. “Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler”. *MEB Din Öğretimi Dergisi* 14 (1988), 78-83.
- İslam Ansiklopedisi*. “Hitabet”. [https:// islamansiklopedisi.org.tr/hitabet](https://islamansiklopedisi.org.tr/hitabet) (Erişim 10 Aralık 2020)
- İslam Ansiklopedisi*. “Belagat”. [https:// islamansiklopedisi.org.tr/belagat](https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat), (Erişim 10 Aralık 2020)
- Kalem, Mehmet Ruhi. *Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve Beklentileri Huzurevi Yaşlıları Üzerine Yapılmış Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2006.
- Kalfa, Nazlı Tutku. *Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitimde etkili olan Faktörler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2019.
- Kılavuz, Mehmet Akif. “Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler”. *Uludağ Ü.İ.F.Dergisi* 12/1 (2003), 135- 152.
- Köylü, Mustafa. “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Eğitimi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi* XVI/1 (2004), 137-154.
- Oruç, Cemil. “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/3(2010), 75-96
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Türk, Esra. “Çocukluk döneminde duygusal gelişim ve din eğitimi”. *Marife Dergisi* (2014), 143-158.
- Yılmaz, Macid. “Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi”. *Atatürk Ü. İ. F. Dergisi* 39 (2013), 241- 264.

Bölüm 5

H. Mustafa Kiriş¹

DİNİ HİTABET

- 5.1. Dini Hitabet Kavramı
- 5.2. Dini Hitabet Türleri
  - 5.2.1. Sohbet ve Muhabbet
    - 5.2.1.1. Özellikleri
    - 5.2.1.2. Sohbet Planı
    - 5.2.1.3. Uygulama Örneği
  - 5.2.2. Vaaz ve Nasihat
    - 5.2.2.1. Özellikleri
    - 5.2.2.2. Vaaz Duaları
    - 5.2.2.3. Vaaz Planı
    - 5.2.2.4. Uygulama Örneği
  - 5.2.3. Cuma Hutbesi ve Hatiplik
    - 5.2.3.1. Özellikleri
    - 5.2.3.2. Hutbe Duaları
    - 5.2.3.3. Hutbe Planı
    - 5.2.3.4. Uygulama Örneği
  - 5.2.4. İrşat ve Tebliğ
  - 5.2.5. Dini - İlmi Toplantılar
    - 5.2.5.1. Medya konuşmaları
    - 5.2.5.2. Panel
    - 5.2.5.3. Forum
    - 5.2.5.4. Konferans
    - 5.2.5.5. Sempozyum
    - 5.2.5.6. Münazara
    - 5.2.5.7. Seminer
  - 5.2.6. Dua ve Niyaz
    - 5.2.6.1. Duanın Usul Ve Adabı
- 5.3. Dini Hitabet Konuları
- 5.4. Dini Hitabetin İlkeleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aydın, Mehmet. *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: Damla Ofset, 2000.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.
- Baktır, Mustafa. "Hutbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/425-428. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Baktır, Mustafa. "Suffe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi Ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayınları, 2007.
- Boynukalın, Mehmet. "Tebliğ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/218-219. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bozkurt, Nebi. "Minber". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/101-103. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Cebeci, Suat. *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. Ankara: Bilay, 2018.
- Cilacı, Osman. "Dua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çakan, İsmail Lütfi. "İrşat Hizmeti Açısından Vaizlik Üzerine Bazı Düşünceler". *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 1/39-48. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Çelik, Abbas. *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım*. Erzurum: Ekev Yayınevi, 2001.
- Ege, Remziye. "Din Hizmetlerinde İletişim". *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. 59-76. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Erul, Bünyamin. "Vedâ Hutbesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/591-593. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Gölcük, Şerafeddin. *İslam Akaidi*. Konya: Esra Yayınları, 1994.
- Gölcük, Şerafeddin. *Kur'an ve İnsan*. Konya: Esra Yayınları, 1996.
- Gölcük, Şerafeddin - Toprak, Süleyman. *Kelam*. Konya: Tekin Kitabevi, 1998.

- Görgülü, Ülfet. “Söz Söyleme Sanatı Olarak Vaaz, Mimar-ı Âdem Olarak Vaiz”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 1/77-91. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2000.
- Gündüz, Şinasi. “Giriş”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. 17-33. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. 1-7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.
- Karagöz, İsmail. “Duanın Önemi, Âdâbı ve Farklı Zamanlarda Yapılacak Dua Örnekleri”. *Din Görevlisi Rehberi*. 51-136. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Karagöz, İsmail. *İnsan Din ve Özgürlük*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Karagöz, İsmail. “Vaazlarda Ayetlerden Yararlanma”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 1/317-351. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Karakaş, Vehbi. *Hitabet Sanatı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Kaya, Ali. *Etkili ve Güzel Konuşma*. İstanbul: Salon Yayınları, 2019.
- Kaya, Mahmut. “Hitabet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/156-158. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kazancı, Ahmet Lütfi. *Peygamberimizin Hitabeti*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Kiriş, H. Mustafa. *İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı Ekseninde Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2018.
- Korkmaz, Mehmet. “Hitabet Türleri”. *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. 109-181. Ankara: Bilay, 2018.
- Okumuş, Ejder. “Türkiye Dindarlığında Vaaz Ve Vaizlerin Rolü”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 2/212-244. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Osmanoğlu, Cemil. “Hitabete Giriş”. *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. 15-52. Ankara: Bilay, 2018.
- Soysaldı, Mehmet. *Dini Hitabet*. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2005.
- Topaloğlu, Bekir. “İrşad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/454-455. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

- Tosun, Cemal - Doğan, Recai. *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. Ankara: MEB Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman. “Niyaz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/165-166. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Uludağ, Süleyman. “Sohbet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/350-351. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yaran, Cafer Sadık. *İlahiyatçılık ve Din Görevliliği Meslek Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Yaşaroğlu, M. Kamil. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hutbe Hizmetlerine Genel Bir Bakış”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2016), 93-107.
- Yeşil, Mahmut. “Vaazlarda Hadislerden Yararlanma”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 1/352-365. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Hüseyin. *Dini Hitabet*. Sivas: Vizyon Matbaası, 2016.
- Yılmaz, Hüseyin. “Vaazın Etkinliğinde Dil ve Üslubun Önemi”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. 1/101-116. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Yiğit, Yaşar vd. *Vaaz Kılavuzu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü”. Erişim 03 Şubat 2021. https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/VaazHizmetleri.aspx?Paged=TRUE&p_SortBehavior=0&p_FileLeafRef=%c4%b0slamiyet%20%c4%b0nsan%20Haklar%c4%b1na%20B%c3%bcy%c3%bck%20%c3%96nem%20Vermi%c5%9ftir%2epdf&p_ID=94&PageFirstRow=101&&View={11F153A9-DC5F-4261-970E-29D5A2A68AC9}
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü”. Erişim 29 Ocak 2021. <https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/HutbelerListesi.aspx>
- TCCB, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. “Mevzuat Bilgi Sistemi”. Erişim 10 Aralık 2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=15636&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- “Sohbet Tadında 90. Bölüm”. Erişim 31 Ocak 2021. <https://www.diyamet.tv/sohbet-tadinda-wtm0tnw4rr/video/sohbet-tadinda-90-bolum>

“Sözlü Anlatım, Sözlü Anlatım Türleri Nelerdir | Edebiyat Öğretmeni”.
Erişim 04 Şubat 2021. <https://www.edebiyatogretmeni.org/sozlu-anlatim/>

“Sözlü Anlatım Türleri Özellikleri Örnekleri”. Erişim 04 Şubat 2021.
<https://www.turkedebiyati.org/sozlu-anlatim-turleri.html>

Bölüm 6

Salih Aybey¹

DİN HİZMETLERİNDE MANEVİ VE MÜZİKAL BOYUT

- 6.1. Kıraat ve Tilâvet
- 6.2. Ezan ve Kâmet
  - 6.2.1. Ezan
  - 6.2.2. Kâmet
- 6.3. Salâ ve Tekbir
  - 6.3.1. Salâ
  - 6.3.2. Tekbir
- 6.4. Namaz ve Tesbihât
- 6.5. Davetler ve Mevlithanlık
- 6.6. İlâhi ve Kasideler
  - 6.6.1. İlâhi
  - 6.6.2. Kaside
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Musikisi Cami ve Tekke Musikisi*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2011.
- Akdoğan, Bayram. “Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metod”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2 (2002): 315-353.
- Akyürek, Süleyman. “Kur’an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri”. *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18 (2005): 175-192.
- Akyüz, Vecdi. “İkamet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/16-17. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. “İlahiyat Fakültelerinin Pratik Din Hizmetlerine Katkısı”. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, ed. M. Bulut (Ankara: DİB Yayınları, 2008): 457-475.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Aslan, Ömer. “Kur’ân Tilavetinde Mûsikînin (Ses Sanatının) Mesnedi”. *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası* (2006): 80-93.
- Atar, Fahrettin. “Teşrik”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/575-576. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Ateş, Erdoğan. “İbadet Estetiği: Genel Özellikleri ile Cami Mûsikîsi”. *Araştırmalar - İnsan Bilimleri Araştırmaları-* 6/11 (2004): 185-192.
- Ateş, Erdoğan. *Cami Mûsikîsi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.
- Aydemir, Yaşar. “Türk Edebiyatında Kasîde”. *BİLİG* 22 (2002): 133-168.
- Ayhan, Halis - Uzun, Mustafa İsmet. “Ezan”. (Ezanın Türkçeleştirilmesi) *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12/38-42. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Çağırıcı, Mustafa, “Da’vet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 9/16-19. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dini Hitabet Çeşitleri, İlkeleri ve Örnekleri*. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2016.
- Çetin, Abdurrahman. “Kur’ân Kıraatinde Musikinin Yeri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998): 1-13.

- Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/155. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Çollak, Fatih. "Kur'ân Tilâveti ve Mûsikî" Erişim: 220.08.2020, <http://Kur-an-tilaveti-ve-musiki.html>.
- Elmalı, Hüseyin. "Kasîde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/562. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili V*. İstanbul, Matbaa-i Ebüzziya, 1936.
- Eraydın, Selçuk vd. *İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2017.
- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I. Dersaadet: İkdâm Matbaası 1314.
- Ezgi, Suphi. *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi III*. İstanbul: Milli Mecmua Matbaası, 1933.
- Fırat, Yavuz. "Kur'ân-ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine". *Bilimname* 22 (2012): 9.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem, *Lisânü'l-'Arab*. Nşr., Abdullah Ali el-Kebîr. Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.
- İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr I*. Nşr. Ali Muhammed Debbâğ. Kahire: ts.
- Karaçam, İsmail. "Kur'ân Tilâvetinde Mûsikinin Önemi". *Nesil Aylık Fikir Dergisi* 1/5 (1997: 9-16.
- Karaman, Fikret. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2009.
- Kazancı, Ahmet Lütfi. *Peygamberimizin Hitabeti*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Koca, Fatih. "Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 56/2 (2015): 133-148.
- Koca, Fatih. "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2 (2011): 291-310.
- Kocakanat, Erhan. "Dini Mûsiki Açısından Geçmişten Günümüze Ezan". *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2019): 43-59.
- Korkmaz, Mehmet. "İmamlık ve Müezzinlik", *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. Ed. Süleyman Akyürek. Ankara, Bilay Yayınları, 2018.

- Köprülü, M. Fuad. *Edebiyat Araştırmaları I*. Ankara: Alfa Yayınları, 2014.
- Köse, Saffet. “Tekbir”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/341-343. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Küçükaşçı, Mustafa S. “Bilal-i Habeşi’den Günümüze Ezan ve Müezzinler”. *İstanbul Ezanları*. İstanbul: Kültür Başkenti Ajansı Yayınları, 2010.
- Okiç, M. Tayyip. *Kur’ân-ı Kerim’in Üslûb ve Kırâati*. Ankara: AÜ Basımevi, 1963.
- Öncel, Mehmet. “Türk Din Mûsikîsinde Kasîde Formu (Hafız Emin Işık Örneği)”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2018): 306-322.
- Özcan, Nuri. “XVII ve XVIII Yüzyıllarda Osmanlılar ’da Dini Mûsikî”. *Yeni Türkiye Dergisi (Osmanlı Özel Sayısı)* 4/34 (2000): 560-569.
- Özel, Ahmet. “Mevlid”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/475-479. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Özkan, İsmail Hakkı. “Kaside”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/566. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Pala, İskender. “Kaside”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/564. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1989.
- Pekolcay, A. Necla. *İslami Türk Edebiyatı I*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002.
- Sarı, Mehmet Ali. *Türk Din mûsikîsi*. İstanbul: MÜ İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016.
- Soysaldı, Mehmet. *Dinî Hitabet*. İstanbul: Step Ajans, 2014.
- Tâhirü’l Mevlevî, *Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazım ve Eşkâl-i Nazım*. İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası, 1329.
- Turabi, Ahmet Hakkı. “Cami Mûsikîsi”. *Cami Yazıları*. Ankara: DİB, 2012.
- Uludağ, Süleyman. *İslam Açısından Mûsikî ve Sema*. Bursa: Uludağ Yayınları, 1992.
- Uygun, M. Nuri. “Kur’ân ve Mûsiki”. *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-II*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2001.

Yılmaz, Hüseyin. *Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama*. Sivas: Asitan Kitap, 2018.

Wensinck, A. J. vd. *el-Mu‘cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Ḥadîsî’n-Nebevî*, I-VII, Leiden 1936-69.

Bölüm 7

Ahmet Emin Seyhan¹

BELİRLİ GÜNLERE ÖZGÜ İBADETLER, KUTLAMA VE ANMALAR

- 7.1. Cuma Günü ve Hutbe
  - 7.2. Dinî Bayramlar
    - 7.2.1. Ramazan Bayramı (İdu'l-fitr)
    - 7.2.2. Kurban Bayramı (İdu'l-edhâ)
  - 7.3. Kandil Geceleri
    - 7.3.1. Mevlid Kandili (Rebû'l-evvel ayının 12. gecesi)
    - 7.3.2. Regâib Kandili (Recep ayının ilk Cuma gecesi)
    - 7.3.3. Mi'râc Kandili (Recep ayının 27. gecesi)
    - 7.3.4. Berat Kandili (Şaban ayının 15. gecesi)
    - 7.3.5. Kadir Gecesi (Ramazan ayının 27. gecesi)
  - 7.4. Önemli Dinî ve Tarihî Günler
    - 7.4.1. Hicret
    - 7.4.2. Hicrî Yılbaşı
    - 7.4.3. Mekke'nin Fethi
    - 7.4.4. Âşûrâ Günü
  - 7.5. Millî Bayramlar
    - 7.5.1. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı
    - 7.5.2. 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı
    - 7.5.3. 15 Temmuz Demokrasi ve Özgürlükler Günü
    - 7.5.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı
    - 7.5.5. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ağırakça, Ahmet. "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı". *Artuklu Akademi*. 2 (2014) 1/1-30.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Azimli, Mehmet. "İsra ve Miraç Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar". *Bilimname*. 1 (2009), 16/43-58.
- Baş, Eyüp. "Aşûre Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dinî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2004) 167-190.
- Bozkurt, Nebi. "Kandil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/300-301. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Bozkurt, Nebi/Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Mekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/557-558. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Canan, İbrahim. *İslâm'da Zaman Tanzimi*. İstanbul: Cihan Yay., 1985.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dinî Hitabet Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2000.
- Dârimî, Abdullah b. Abdîrrahman es-Semerkindî. *Sünenü'd-Dârimî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- DİB. Erişim 10 Eylül 20. <https://www.diyabet.gov.tr/tr-tr/Kurumsal/De-tay/25461/cuma-hutbesi-kuran-ve-sunnet-bir-butundur#>
- DİB. Erişim 15 Eylül 20. [https://www2.diyabet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/HutbelerListesi/Kurban%20Bayram%C4%B1%20\(Bayram%20Hutbesi\).pdf](https://www2.diyabet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/HutbelerListesi/Kurban%20Bayram%C4%B1%20(Bayram%20Hutbesi).pdf)
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvud*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Efe, Adem. "Türk Kültüründe Mevlid Geleneği". *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya Balkanlar)*, (7-8 Mart, 2009, Sakarya). 1/160-183. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Güneş, Kâmil. *İslâm Düşüncesinde Kutsallık*. İstanbul: İnsan Yay., 2010.
- Hamidullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/297-299. İstanbul: TDV Yay., 1998.
- İbn Kesîr, İmâdüddin Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Muhtasarı Tefsîr-i İbn Kesîr*. thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. Beyrut: 1981.

- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *Sünenu İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İHAM. Erişim 15 Şubat 21. <https://www.iham.org.tr/bir-dua-ve-niyaz-olarak-allahumme-barik-ala-muhammedin-hadisinin-dusundurdukleri/>
- Karacabey, Salih. “Vesîletü’n-Necât’ın Hadis Açısından Analizi”. *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*. Editörler: Bilal Kemikli, Osman Çetin. 274-291. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Korkmaz, Mehmet. “Hitabet Türleri”. *Hitabet ve Meslekî Uygulama*, Editör: Süleyman Akyürek. 111-181. Ankara: Bilay Yay., 2018.
- Kurt, Ali Osman. “Süleyman Çelebi’nin Mevlid (Vesîletü’n-Necât)’inde Mitolojik Unsurlar”. *Ekev Akademi Dergisi*, 29 (Güz 2006), 185.
- Kutluay, İbrahim. *Kur’ân ve Sünnet’e Göre Mukaddes Zaman ve Mekanlar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvattâ*. thk. M. Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu’ayb. *Sünenu’n-Nesâî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Önder, Mustafa. “Camide Din Hizmetleri”. *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. Editörler: Recai Doğan/Remziye Ege, 101-130. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Önkal Ahmet. “Hicret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/458-462. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özel, Ahmet. “Hicret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/463-466. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özel, Ahmet. “Mevlid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/475. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Özervarlı, M. Sait. “Kadir Gecesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/124-125. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Sandıkçı, S. Kemal. “Tulekâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/361-362. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Seyhan, Ahmet Emin. *Hadislerde Kutsiyet Atfedilen Fenomenlerin Dini Değeri (Hacerülesved Örneği)*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

- TBMM. Erişim 21 Eylöl 20. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=146650
- TBMM. Erişim 21 Eylöl 20. https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/23_Nisan.htm
- TCCB. Erişim 21 Eylöl 20. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/120648/millete-seslenis-konusmasi>
- TCCB. Erişim 23 Eylöl 20. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/121948/-30-agustos-zaferiyle-bu-topraklarin-ezeli-ve-ebedi-vatan-imiz-oldugu-tum-dunyaya-bir-kez-daha-ilan-edilmistir>
- TCCB. Erişim 23 Eylöl 20. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/34199/30-agustos-zafer-bayrami-coskusu>
- TCCB. Erişim 23 Eylöl 20. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/51122/30-agustos-1922de-turk-milleti-bagimsizligini-hicbir-sekilde-terk-etmeyecegini-tum-dunyaya-ilan-etmistir>
- TCCB. Erişim 23 Eylöl 20. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/83297/30-agustos-zaferi-milletimizin-bagimsiz-yasama-iradesinin-tum-dunyaya-ilanidir>
- Tekeli, Hamdi. “Regaib Gecesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/535-536. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu’s-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yay, 1992.
- Ünal, Halit. “Berat Gecesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/475. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yaşaroğlu, M. Kamil. “Muharrem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/5. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mi’rac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/132. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Âşûrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/24-26. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yıldırım, Enbiya. “Kur’ân’la Yetinme Söylemi”, *İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet*, Editör: Bünyamin Erul. 417-433. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Yıldırım, Enbiya. “Şiî Kaynaklar Çerçevesinde Hz. Peygamber-Hz. Hüseyin İlişkisinin Kerbelâ Algısına Etkisi”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Din Bilimleri)*, Editör: Alim Yıldız. 3/59-72. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2010.

Bölüm 8

Ahmet Ercan¹
M. Mehdi Aksoy²

ÖZEL ZAMAN DİLİMLERİNE MAHSUS TÖREN VE DUALAR

- 8.1. İhtida Duası
  - 8.2. Tövbe Duası
  - 8.3. Kurban Duası
  - 8.4. Yemek ve İftar Duası
    - 8.4.1. Yemek Duası
    - 8.4.2. İftar Duası
  - 8.5. Söz ve Nişan Duası
  - 8.6. Düğün ve Nikâh Duası
  - 8.7. Doğum Sonrası Dönemler İçin Dua
    - 8.7.1. Yeni Doğan Çocuğa Ad Koyma Duası
    - 8.7.2. Sünnet Duası
  - 8.8. Bereket ve Şükür Duası
  - 8.9. Temel Atma ve İşyeri Açma Duası
  - 8.10. Ev Alma Duası
  - 8.11. Tabiat Olayları ve Dua
    - 8.11.1. Yağmur Duası
  - 8.12. Kûsûf ve Hüsûf Namazı ve Duaları
  - 8.13. Hacı Uğurlama ve Duası
  - 8.14. Asker Uğurlama ve Duası
  - 8.15. Hasta Ziyareti ve Duası
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ İmam-Hatip, Kütahya Müftülüğü

² Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. 50 cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 2001.
- Apaydın, H. Yunus. "Namaz", *İlmihal I İman ve İbadetler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Bardakoğlu, Ali. "Kurban". *İlmihal II İslâm ve Toplum*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah. *Sahihu'l-Buhârî (el-Câmi'u's-sahih)*. 9 cilt. Mansura: Daru Tuku'n-necât, h. 1422.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr el-Ezdi es-Sicistânî. *Süneni Ebi Davud*. 4 cilt. Beyrut: Mektebetu'l-asriyye, ts.
- İbn-i Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *Süneni İbn-i Mâce*. 2 cilt. Halep: Daru ihyau'l-kutubi'l-Arabiyye, h.1431.
- Karagöz, İsmail (ed.). *Dualar*. Ankara: Diyanet İşleri Baş. Yay., 2011.
- Karaman, Hayrettin. Çağrıçı, Mustafa. Dönmez, İbrahim Kâfi. Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayrettin. Yılmaz, Hasan Kamil. Karagöz, İsmail. Altuntaş, Halil. *Din Görevlisi Rehberi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr Metni el-Muhtâr li'l-Fetvâ*. çev. Celâl Yeniçeri. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2014.
- Müslim b. Haccaâc Ebû'l-Hasan el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî. (*Sahih-i Müslim*) *el-Müsnedu's-Sahîhu'l-muhtasaru mine's-Süneni bi-nakli'l-adli anil-Adl ilâ Resulillah*. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhayu't-turasi'l Arabi, ts.
- Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî, *Süneni Nesâî (el-Mücteba mine's-Sünen)* 9 cilt. Halep: Mektebetu'l-metbuati'l-İslamiye, 1986.
- Özcan, Mevlüt. *Din Görevlisinin El Kitabı*. İstanbul: Sabır Yay., 2005.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sâmi. *Duâlar ve Zikirler*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.
- Tirmizî. Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa. *Süneni't-Tirmizî*. 6 cilt. Beyrut: Daru'l-garbi'l-islami, 1998.
- Tuğral, Rahim. *Din Görevlileri İçin Duâ Rehberi*. İzmir: İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları, 2009.

Bölüm 9

Mustafa Genç¹

CENÂZEYE HÜRMET VE HİZMET

- 9.1. Cenâze ve Cenâzeyle İlgili Bazı Kavramlar
  - 9.2. Vefatından Yıkanmasına Kadar Kişi İçin Yapılabilecekler
    - 9.2.1. Ölmek Üzere Olan Kişiye Yapılacaklar
    - 9.2.2. Ölümden Hemen Sonra Yapılacaklar
  - 9.3. Cenâzenin Yıkanması ve Kefenlenmesi
    - 9.3.1. Cenâzenin Yıkanması
    - 9.3.2. Cenâzenin Kefenlenmesi
  - 9.4. Cenâze Namazı
    - 9.4.1. Cenâze Namazının Farz Kılınışı ve Mahiyeti
    - 9.4.2. Cenâze Namazının Rükün ve Şartları
    - 9.4.3. Cenâze Namazını Kıldırma Velâyeti
    - 9.4.4. Cenâze Namazında Vakit ve Yer
    - 9.4.5. Cenâze Namazının Cemaatle Kılınışı
    - 9.4.6. Cenâze Namazıyla İlgili Farklı Durumlar
  - 9.5. Cenâzenin Taşınması ve Defni
    - 9.5.1. Cenâzenin Kabre Taşınması
    - 9.5.2. Cenâzenin Defni
  - 9.6. Cenâze Sahiplerine Karşı Bazı Sorumluluklar
  - 9.7. Durumu Özel Olan Cenâzelerle İlgili Dini Hizmetler
  - 9.8. Şehidlerle İlgili Dini Hizmetler
  - 9.9. Cenâze ile İlgili Bid'atlar
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. 6 Cilt (üç mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Atar, Fahrettin. “Şehîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/428-431. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî (el-Câmi'u's-şahîh)*. 8 Cilt (üç mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım. 1413/1992.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1404/1984.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Kitâbu't-Ta'rifât*. b.y.: y.y., ts.
- Çalış Halit. - Yaman, Ahmet. *İslâm Hukukuna Giriş*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2014.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîhu Müslim Tercüme ve Şerhi*. 12 Cilt. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1973.
- Demirci, Kürşat. “Cenâze”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/353-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”. Erişim 17 Şubat 2017. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/373/devir-ve-iskatin-dinimizde-yeri-var-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HIImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd/es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım. 1413/1992.
- Genç, Mustafa. “Fıkıh Usûlünün Temel Kavramları”. *İslâm Hukuku Başlangıcı*. ed. Nuri Kahveci ve Alpaslan Alkış. 189-222. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Günay, Hacı Mehmet. “Telkin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/404-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Hâşiyetu Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Durri'l-muhtâr şerhu Tenvîru'l-epsâr (Hâşiyetü Kurretü 'uyûni'l-ahyâr tekmeletü Reddû'l-muhtâr ile)*. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.

- İbn Hibbân, Muhammed. *Şahîhu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balaban*. thk. Şuayb el-Arnaût 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1414/1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce/es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1413/1992.
- İbn Nuceym, Zeynüddin. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt (8. cilt *Tekmiletü'l-Bahri'r-râik*). Kâhire: Matbaatü'l-İlmiyye, 1333.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1406/1986.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethu'l-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr*. 9 Cilt (8 ve 9. Ciltlerde *Netâ'icu'l-efkâr fî keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr* ile). Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2006. (Not: Âyet-i kerîme mealleri bu eserden alınmıştır.)
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1982 (ilk iki cilt) - İstanbul: Nesil Yayınları, 1987 (3. cilt).
- Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Keskin, Mehmet. *Şafii Fıkhu*. 2 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt (bir mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Meydânî, Abdulganî b. Tâlib b. Hammâde. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. 4 Cilt (bir mücellette). İstanbul: Dersaadet, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz. *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Ğureri'l-aḥkâm*. 2 Cilt. İstanbul: y.y., 1978.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim (el-Câmi'u's-sahîh)*. thk. Muhamed Fuâd Abdalbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1413/1992.
- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1404/1984.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed. *Kitâbü'l-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.

- Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman (Dâmâd Efendi). *Mecma' u'l- enhur fî şerhi Multekâ'l- ebhur*. 2 Cild. Beyrût: Dâru İhayâi't-Turâsi'l- Arabî, ts.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî. *Keşşâfu istilâhâti'l- funûn*. Refik el- Acem (takdîm, işrâf ve murac'a). thk. Ali Dahrûc. 2 Cild. Beyrut: Mektebetu Lübnân Naşirîn, 1996.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünennü't-Tirmizî/el-Câmi'u's- sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 6 Cilt (3 mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1413/1992.
- Yaman, Ahmet. - Çalış Halit. *İslâm Hukukuna Giriş*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2014.
- Yaran, Rahmi. "Bid'at". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: 6/129-131. TDV Yayınları, 1992.
- Zeydân, Abdülkerim. *el-Mufaşşal fî ahkâmi'l- mer'e ve'l- beyti'l- müslim fî ş- şerî'ati'l- İslâmiyye*. 11 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r- Risale, 3. Basım, 1417/1997.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî. *Tebyînü'l- hakâ'ik şer- hü Kenzi'd- dekâ'ik* (Şelebî'nin *Hâşiye'si* ile). 6 Cild. Kahire: Mat- baatü'l- Emîriye, 1313.
- Zühaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l- İslâmî ve edilletüh*. 11 Cilt. Dımaşk: Dâru'l- Fıkr, 4. Basım, 1418/1997.

Editörler

Prof. Dr. Müjdat Avcı - Doç. Dr. Ahmet Özalp

EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

Yazarlar

Doç. Dr. Aysun Doğutaş
Doç. Dr. Belgin Arslan Cansever
Doç. Dr. Bülent Döş
Doç. Dr. Neslin İhtiyaroğlu
Dr. Öğr. Üyesi Bedir Sala
Dr. Öğr. Üyesi Erol Çiydem
Dr. Öğr. Üyesi H. Serhan Sarıkaya
Dr. Öğr. Üyesi Hıdır Önür
Dr. Öğr. Üyesi İlkay Doğan Taş
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Yurttaş
Öğr. Gör. Dr. Esra Bakiler
Arş. Gör. Dr. Öznur Yaşar

Editörler
Doç.Dr. Müjdat Avcı & Doç. Dr. Ahmet Özalp
Eğitim Sosyolojisi

ISBN: 978-605-9498-87-6

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2020
1.Baskı 2021

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Lütfiye Tuğla / Millibasım ve Yayın

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE YÖNTEMLERİ	11
1.1. Eğitim Sosyolojisinde Kavramlar	12
1.2. Eğitim Sosyolojisinin Tanımı ve Konusu	17
1.3. Eğitim Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi	21
1.4. Eğitim Sosyolojisinde Yöntem ve Teknikler	27
1.5. Eğitim Sosyolojisinin Önemi Yararlanılan Kaynaklar	32
Yararlanılan Kaynaklar	34
Bölüm 2 ÖNCÜ, KURUCU VE MODERN SOSYOLOGLARIN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ	39
2.1. İbn Haldun	40
2.1.1. İbn Haldun'un Eğitim ile İlgili Düşünceleri	42
2.2. Montesquieu	43
2.2.1. Montesquieu'nun Eğitim ile İlgili Düşünceleri	45
2.3. Saint Simon	46
2.3.1. Saint Simon'un Eğitim ile İlgili Düşünceleri	47
2.4. Auguste Comte	48
2.4.1. August Comte'un Eğitim ile İlgili Düşünceleri	49
2.5. Herbert Spencer	51
2.5.1. Herbert Spencer'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri	52
2.6. Karl Marks	54
2.6.1. Karl Marks'ın Eğitim ile İlgili Düşünceleri	55
2.7. Emile Durkheim	56
2.7.1. Emile Durkheim'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri	58

2.8. Max Weber	59
2.8.1. Max Weber'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri	60
2.9. Karl Mannheim	62
2.9.1. Karl Mannheim'ın Eğitim ile İlgili Düşünceleri	63
2.10. Louis Althusser	64
2.10.1. Louis Althusser'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri	65
2.11. Pierre Bourdieu	66
2.11.1. Pierre Bourdieu'nun Eğitim ile İlgili Düşünceleri	68
Yararlanılan kaynaklar	71

Bölüm 3

TEMEL SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR VE EĞİTİM

77

3.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşım	78
3.1.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşımında Eğitim	80
3.2. Çatışmacı Yaklaşım	82
3.2.1. Çatışmacı Yaklaşımında Eğitim	83
3.2.2. Yapısal-İşlevselci ve Çatışmacı Yaklaşımın Değerlendirilmesi	85
3.3. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım	87
3.3.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşımında Eğitim	89
3.4. Eleştirel Pedagoji	90
3.5. Yaklaşımlara Yönelik Eleştiriler	94
Yararlanılan kaynaklar	97

Bölüm 4

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

99

4.1. Münif Paşa (Mehmed Tahir) 1824 (1830?) -1910	101
4.2. Ziya Gökalp 1876-1924	104
4.3. Prens Mehmed Sabahaddin Bey 1877-1948	107
4.4. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 1886-1978	110
4.5. Nurettin Topçu 1909-1975	114
4.6. İsmail Hakkı Tonguç 1897-1960	116
4.7. Mümtaz Turhan 1908-1969	118
4.8. Hilmi Ziya Ülken 1901-1974	121
4.9. Erol Güngör 1938- 1983	124
Yararlanılan Kaynaklar	127

Bölüm 5
TEMEL TOPLUMSAL SÜREÇLER VE EĞİTİM **131**

5.1. Sosyalleşme ve Eğitim	132
5.1.1. Sosyalleşme Araçları	133
5.1.1.1. Aile	133
5.1.1.2. Okul	134
5.1.1.3. Akran Grupları	134
5.1.1.4. Kitle İletişim Araçları	135
5.2. Sosyal (Toplumsal) Tabakalaşma	136
5.2.1. Tabakalaşma Kuramları	137
5.2.2. Toplumsal Tabakalaşma Türleri	138
5.2.2.1. Kölelik	138
5.2.2.2. Feodal Zümreler	138
5.2.2.3. Kastlar	139
5.2.2.4. Toplumsal Sınıf	140
5.3. Sosyal Hareketlilik	142
5.3.1. Sosyal Hareketlilik Sebepleri	144
5.3.2. Sosyal Hareketlilikte Eğitimin Rolü	146
5.4. Sosyal Değişme	147
Yararlanılan Kaynaklar	150

Bölüm 6
EĞİTİM SOSYOLOJİSİNDE GÜNCEL TARTIŞMALAR **153**

6.1. Eleştirel Eğitim Yaklaşımı	154
6.2. Eğitimde Alternatif Modeller	156
6.2.1. Alternatif Okul ve Alternatif Eğitim	156
6.2.1.1. Demokratik Okullar	158
6.2.1.2. Özgür Okullar: Summerhill Örneği	160
6.2.1.3. Proje Okulları	163
6.2.1.4. Montessori Okulları	166
6.2.1.5. Waldorf Okulları	169
6.2.1.6. Ev Okulları	171
Yararlanılan Kaynaklar	176

Bölüm 7
TOPLUMSAL KURUMLAR VE EĞİTİM **183**

7.1. Toplumsal Kurumlar	185
-------------------------	-----

7.2. Eğitim Kurumunun İşlevleri ve Diğer Kurumlarla İlişkisi	186
7.2.1. Aile ve Eğitim	188
7.2.2. Din ve Eğitim	190
7.2.3. Siyaset ve Eğitim	192
7.2.4. Ekonomi ve Eğitim	195
Yararlanılan Kaynaklar	199

Bölüm 8 KÜLTÜR VE EĞİTİM

201

8.1. Kültür	202
8.1.1. Kültürün Tanımı, İşlevleri ve Özellikleri	202
8.1.2. Kültürün Öğeleri	206
8.1.2.1. Dil	206
8.1.2.2. Değerler	208
8.1.2.3. Normlar	210
8.1.2.4. Semboller	211
8.1.3. Kültürel Değişim	212
8.2. Eğitim	214
8.2.1. Eğitimin Tanımı, İşlevleri	214
8.3 Eğitim-Kültür İlişkisi	217
8.3.1. Kültürün Eğitim Üzerindeki Etkisi	217
8.3.2. Eğitimin Kültür Üzerindeki Etkisi	219
Yararlanılan Kaynaklar	220

Bölüm 9 TOPLUMSAL CİNSİYET VE EĞİTİM

223

9.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	224
9.2. Toplumsal Cinsiyet Kuramları	226
9.2.1. Liberal Feministler	227
9.2.2. Radikal Feministler	227
9.2.3. Sosyalist Feministler	228
9.3. Feminist Tarihçe	228
9.4. Dünyada Kadın Haklarının Gelişimi	229
9.4.1. Dünyada Kadınların Eğitime Erişimi	231
9.5. Eski Türklerde Kadın	231
9.6. Osmanlı Döneminde Kadın	232

9.7. Cumhuriyet Döneminde Kadın	233
9.8. Günümüz Türkiye’inde Kadınların Eğitimi	235
9.9. Örgün Ve Yaygın Eğitimde Kadınların Eğitimi	236
9.9.1. Okul Öncesi	236
9.9.2. İlköğretim	236
9.9.3. Ortaöğretim	237
9.9.4. Yaygın Eğitim	238
9.9.5. Milli Eğitimde Kadın Öğretmen ve Yöneticilerin Oranı	239
9.10. Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet	240
9.11. Yüksek Öğretim	241
Yararlanılan Kaynaklar	242

Bölüm 10

SOSYO-KÜLTÜREL BİR SİSTEM OLARAK OKUL

245

10.1. Okulun İşlevleri	246
10.2. Sosyal Bir Sistem Olarak Okul	248
10.2.1. Öğretmenlik Mesleği	250
10.2.2. Öğretmen-Öğrenci İlişkisi	252
10.2.3. Kültürel Bir Sistem Olarak Okul	254
10.2.4. Ahlaki Bir Sistem Olarak Okul	258
10.2.5. Topluluk Olarak Okul	261
10.2.6. Zorunlu Eğitim Kurumu Olarak Okul	263
10.2.7. Öğrenci Gözüyle Okul	266
Yararlanılan Kaynaklar	267

Bölüm 11

EĞİTİMDE GÜNCEL DEĞİŞMELER

271

11.1. Uzaktan Eğitim	272
11.2. Açık Eğitim	275
11.3. Meslek Eğitimi	278
11.4. Yeni Teknoloji Kullanımı	280
11.5. Bilgi Toplumu	285
11.6. Çok Kültürlülük	287
11.7. Küreselleşme	290
Yararlanılan Kaynaklar	293

Bölüm 12
TOPLUMSAL YÖNDEN EĞİTİM REFORMLARI VE
EĞİTİMİN GELECEĞİ **295**

12.1. Eğitim Sorunları	297
12.1.1. Eğitimdeki Alt Yapı Sorunları	297
12.1.2. Eğitimdeki Üst Yapı Sorunları	299
12.2. Eğitimin Geleceği	301
12.2.1. Gelecekte Eğitimin Nitelikleri	301
12.2.2. Evde Eğitim	302
12.2.3. Eğitimde Yeni Yönelimler	303
12.2.4. Gelecekteki Okul	304
12.3. 21. Yüzyılda Öğrenme Ortamları	306
12.4. 21. Yüzyılda Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Dijital Bilgelik	307
Yararlanılan Kaynaklar	310

Bölüm 1

Erol Çiydem¹

EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE YÖNTEMLERİ

- 1.1. Eğitim Sosyolojisinde Kavramlar
- 1.2. Eğitim Sosyolojisinin Tanımı ve Konusu
- 1.3. Eğitim Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi
- 1.4. Eğitim Sosyolojisinde Yöntem ve Teknikler
- 1.5. Eğitim Sosyolojisinin Önemi Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akalın, Şükrü H. ve diğerleri (Hazırlayan), (2011). Türkçe Sözlük, (11. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyüz, H. (1992). Eğitim Sosyolojisinin Temel kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, H. (2018). Eğitim Sosyolojisi, (2. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Ballantine, Jeanne H. (2017). Floyd M. Hammack & Jenny Stuber, The Sociology of Education A Systematic Analysis, (8th Edition), New York and London: Routledge.
- Banks, O. (1973). The Sociology of Education, London: B. T. Batsford Ltd.
- Bayram, A. (2016). "Eğitimle İlgili Temel Kavramlar", Eğitim Bilimine Giriş, (13. Baskı), Ed. Veysel Sönmez, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilton, T.; Bonnett, K. ve diğerleri, (2008). Sosyoloji, (Çeviri Editörü: Kemal İnal), Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Brooks, R.; McCormack, M. and Bhopal, K. (2013). "Contemporary Debates in the Sociology of Education: An Introduction", Contemporary Debates in the Sociology of Education, Eds. Rachel Brooks, Mark McCormack and Kalwant Bhopal, New York: Palgrave Macmillian, New York.
- Büyüköztürk, Ş.; Çakmak, Ebru K.; Akgün, Özcan E.; Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (12. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Celkan, Hikmet Y. (2018). Eğitim Sosyolojisi, Asos Yayınları.
- Cezayirli, G. (1997). "Dini Grup ve Toplumsal Grup", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 37, 365-375.
- Çiydem, E. (2017). Toplumsal Modernleşme Projesi Olarak Tanzileminat Dönemi (1839-1876) (Eğitim Islahatı Bağlamında), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

- Demaine, J. (1981). *Contemporary Theories in The Sociology of Education*, (3th Edition), London: The Macmillan Press.
- Demirel, Ö.ve Kaya, Z. (2017). “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, Eğitim Bilimine Giriş, (13. Baskı), Ed. Özcan Demirel ve Zeki Kaya, Ankara: Pegem Akademi.
- Dewey, J. (2010). “Pedagojik İnançlarım”, Günümüzde Eğitim John Dewey, Ed. Joseph Ratner, (Çev. Ed. Bahri Ata ve Talip Öztürk), Ankara: Pegem Akademi.
- Dikeçligil, B. (1997). “Bir Analiz Modeli Denemesi ‘Sosyal Yapı’ ve ‘Toplumsal Yapı’”, Yeni Türkiye, Cilt: 3, Sayı: 15, 447-666.
- Doğan, İ. (2012). *Eğitim Sosyolojisi*, (2. Basım), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Durkheim, É. (2014). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, (Çev: Özcan Doğan), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Durkheim, É. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*. (Çev: Pelin Ergenekon), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Erdoğan, A. (2013). “Sosyometrinin Doğuşu ve Gelişimi”, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 27. Sayı, 387-414.
- Ergün, M. (1994), *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Eskicumalı, A. (2014). “Öğretmen Eğitimi ve Eğitim Sosyolojisi Dersleri”, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 0, Sayı:1, 30-37.
- Fraenkel, Jack R.; Wallen Norman E. and Hyun, Helen H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education*, (8th Edition). New York: McGraw-Hill.
- Gönüllü, M. (2001). “Grup ve Grup Yapısı”, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, (Doç. Dr. Feramuz Aydoğan’ın Anısına), 191-201.
- Günay, Ü. (1992). *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.

- Hallinan, Maureen T. (2006). Introduction: Sociology of Education at the Threshold of the Twenty-first Century, Handbook of the Sociology of Education, Ed. Maureen T. Hallinan, New York: Springer.
- Hurn, Christopher J. (2018). Eğitim Sosyolojisi: Okulun İmkân ve Sınırları, (Çevirenler: Ahmet Kaysılı ve Ayşe Soylu), Ankara: Pegem Akademi.
- İnal, K. (2016). “Toplum ve Eğitim İlişkisinin Bilimi: Eğitim Sosyolojisi”, (2. Baskı), Eğitim Sosyolojisi, Ed. M. Çağatay Özdemir, Ankara: Pegem Akademi.
- Kafadar, O. (1997). Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma. Ankara: Vadi Yayınları.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi, (24. Baskı), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, Z. ve Gelbal, S. (2017), “Eğitim Bilimlerinde Yöntem”, Eğitim Bilimine Giriş, (13. Baskı), Ed. Özcan Demirel ve Zeki Kaya, Ankara: Pegem Akademi.
- Kemerlioğlu, E.; Kızılçelik, S. ve Gündüz, M. (1996). Eğitim Sosyolojisi, İzmir: Saray Kitabevi.
- Kızıloluk, H. (2013), Eğitimin Toplumsal Temelleri, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köymen, N. (1971), Eğitim Sosyolojisi, (15. Baskı), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Naidoo, R. (2003) “Repositioning Higher Education as a Global Commodity: Opportunities and Challenges for Future Sociology of Education”, British Journal of Sociology of Education, Vol. 24, No. 2, 249–259.
- Öztabağ, L. (1971). Eğitim Sosyolojisi, (2. Baskı), İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Öztürk, H. (1970). Eğitim Sosyolojisi, İstanbul: Memleket Yayınları.

- Özyurt, C. (2019). Eğitim Sosyolojisi Yazıları, (3. Baskı), Ankara: Pegem Akdemi.
- Senemoğlu, N. (2016), “Eğitimin Psikolojik Temelleri”, Eğitim Bilimine Giriş, (13. Baskı), Ed. Veysel Sönmez, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, Füsün G. (2013), Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (2. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, S. (2016). “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, Eğitim Bilimine Giriş, (10. Baskı), Ed. Nevin Saylan, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2015). Eğitim Sosyolojisi (15. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topses, Mehmet D. (2014). Eğitim Sosyolojisi, (2. Basım), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- TÜBA, (2011). Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Ülken, Hilmi Z. (1969). Sosyoloji Sözlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ward, Lester F. (1926), Dynamic Sociology or Applied Social Science Vol. II, (Second Edition), New York and London: D. Appleton and Company.
- Yavuz, M. (2018). “Eğitim İle İlgili Temel Kavramlar”, Eğitim Bilimine Giriş, Ed. Mustafa Yavuz, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (8. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bölüm 2

Öznur Yaşar¹

ÖNCÜ, KURUCU VE MODERN SOSYOLOGLARIN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

- 2.1. İbn Haldun
    - 2.1.1. İbn Haldun'un Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.2. Montesquieu
    - 2.2.1. Montesquieu'nun Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.3. Saint Simon
    - 2.3.1. Saint Simon'un Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.4. Auguste Comte
    - 2.4.1. August Comte'un Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.5. Herbert Spencer
    - 2.5.1. Herbert Spencer'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.6. Karl Marks
    - 2.6.1. Karl Marks'ın Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.7. Emile Durkheim
    - 2.7.1. Emile Durkheim'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.8. Max Weber
    - 2.8.1. Max Weber'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.9. Karl Mannheim
    - 2.9.1. Karl Mannheim'ın Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.10. Louis Althusser
    - 2.10.1. Louis Althusser'in Eğitim ile İlgili Düşünceleri
  - 2.11. Pierre Bourdieu
    - 2.11.1. Pierre Bourdieu'nun Eğitim ile İlgili Düşünceleri
- Yararlanılan kaynaklar

---

¹ Arş. Gör. Dr. N. Kemal Üniversitesi

Yararlanılan kaynaklar

- Acat, M. Bahadır - Babacan, Tuğba (2014). "Eğitim Programlarında Alternatif Paradigmalar ve Bütüncül Yaklaşım, Kamuda Sosyal Politika, 8 (29), ss. 17-22.
- Aktan, Sümer (2015). "John Franklin Bobbitt'te Program Düşüncesinin Gelişimi: Tarihsel Bir İnceleme", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish, 10 (15), ss. 35-50.
- Aron, Raymond (2006). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çeviren: Korkmaz Alemdar, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aslan, Cumhuriyet (2017). Sosyolojinin Kurucuları, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim, Erzurum: Yayınları.
- Aslantürk, Zeki; Amman, Tayfun (1999). Sosyoloji, M. Ü. İFAV Yayınları: İstanbul.
- Boutroux, E. (1988). Felsefede İlim ve Din, Çeviren: H. Katipoğlu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bozkurt, Veysel (2018). Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller Kavramlar Kurumlar, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Bruhl L. Levey (1970). Auguste Comte, Çeviren: Z. F. Fındıkoğlu, İstanbul: İÜİF Yayınları.
- Comte Auguste (1952). Pozitivizm İlmihali, Çeviren: P. Ennan, MEB Yayınları: İstanbul.
- Comte, August (1964). "Pozitif Felsefe Dersleri", Çeviren: Ümit Meriç, Sosyoloji Dergisi, 2, (19), ss. 213-258.
- Coser, I. (2010). Sosyolojik Düşüncenin Ustaları, Çeviren: H. Hülür, İ. Mazman, S. Toker, Ankara: Deki Basım Yayım.
- Çalışkan Şadan., Meçik, Oytun. (2010). "Sosyal Sermayenin Oluşumunda ve Radikalleşmenin Önlenmesinde Eğitimin Rolü", Terörün Sosyal Psikolojisi (içinde), editör: M. Sever, H. Cinoğlu, O. Başbüyük, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, ss. 41-65.

- Davies Stephen, Uzun Abdullah (2007). "Spencer's Law: Another Reason Not To Worry" (EndiŖe Etmemek İçin BaŖka Bir Neden: Spencer Kanunu), *Liberal Düşünce Dergisi*, 48, ss. 29-33.
- Doğan İsmail (2002). *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*, Çeviren Pelin Ergenekon, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Durkheim Emile (2013). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, Çeviren: Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- El Husri, Satı (2001). *İbn Haldun Üzerine AraŖtırmalar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erdoğan, Safiye (2002). "İbn Haldun'un Eğitim Anlayışı", YayımlanmamıŖ Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- Ergun, Doğan (1973). *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Ergün, Mustafa (1994). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Ev, Hacer (2007). "İbn Haldun'un Eğitim Görüşü", YayımlanmamıŖ Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- Giddens, Anthony (2012). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gündüz, Ali Yılmaz (2018). "Ülkelerin Kalkınmasında ve İş Birliğinde Eğitimin Rolü: Türkiye ve Polonya Örneği", *Anemon Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (3), ss. 365-369.
- Habacı İbrahim, İncekara AyŖegül, İlker Abdullah, Atıcı Recep, Habacı Zeynep (2013). "Türk Eğitim Sisteminde OkullaŖma Sorunları", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), ss. 310-338.
- Haldun, İbn (1997). *Mukaddime* Çeviren: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Haldun İbn (2004). *Bilim ile Siyaset Arasındaki Hatıralar*, Çeviren: Vecdi Akyüz, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Jourdain Anne, Naulin Sidonie (2011). Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kale Mustafa, Nur İmray (2016). "Karl Max ve Marksist Teori Açısından Eğitimi ve Toplumsal Cinsiyet, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (1). ss.40-55.
- Kenan, Seyfi (2009). "Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri", Educational Sciences: Theory & Practice, 9 (1), ss. 259-295
- Kızılçelik, Sezgin (2017). Sosyoloji Tarihi 1, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, Sezgin (2017). Sosyoloji Tarihi 4, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, Sezgin (2018). Çağdaş Sosyal Teorisyenler 1, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kösemeihal, Nurettin Şazi (1982). Sosyoloji Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Lunn, E. (2011). Marksizm ve Modernizm. Lukacs, Brecht, Benjamin ve Adorno Üzerine Tarihsel Bir İnceleme, Çeviren: Y. Alogan, Ankara: Dipnot Yayınları,
- Mannheim, Karl (2002). İdeoloji ve Ütopya, Çeviren: Mehmet Okyavuz, Ankara: Epos Yayınları.
- Marks, Karl, Engels Friedrich (1976). Komünist Parti Manifestosu, Çeviren: Belirtilmemiş, Seçme Yapıtlar, 1, ss. 118-168.
- Meriç, Cemil (1996). Saint Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist, İstanbul: İletişim Yayınları,
- Meriç, Cemil (1996). Ümrandan Uygarlığa, Ankara: İletişim Yayınları.
- Montesquieu (2004). Kanunların Ruhu Üzerine, Çev. F. Baldaş, Ankara: Seç Yayınları.
- Montesquieu (2011). Kanunların Ruhu Üzerine, Çev. F. Baldaş, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Özsöz, Cihad (2007). "Pierre Bourdieu'nün Temel Kavramlarına Giriş." Sosyoloji Notları, ss. 15-21.

- Özsöz, Cihad (2014). “Pierre Bourdieu Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar”, *Cogito*, 76, ss. 290- 311.
- Öztürk, Nazım (2005). “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Ocak Haziran 2005-1, ss. 27-44.
- Pehlivan Ayşegül (2013). “Emile Durkheim’in Hayatı ve Eserlerine Toplu Bir Bakış”, *Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti’nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri*, (içinde), Editör: Bahri Ata, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Rothbard Murray N. (2014). “Eğitim: Özgür ve Zorunlu Liberteryen İktisatçı”, Çeviren: Yusuf Şahin, *liberal düşünce*, 19 (76), ss. 15-62.
- Slattery, Martin (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Yayına Haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Spencer, Herbert (2013). *Zihin Ahlak ve Beden Eğitimi*, Çeviren: Mehmet Münir Erteğün, Ankara: Pegem Akademi.
- Şentürk, İlknur (2010). “Pierre Bourdieu’nun neoliberalizm eleştirisi bağlamında eğitim yönetimini yeniden düşünmek”, *Eskişehir Osmaniye Üniuersitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), ss. 73-98.
- Tan, Mine (1990). “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23 (2), ss. 557-571.
- Tekin, Mustafa (2015). “Emile Durkheim (1858-1917)”, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Yirminci Yüzyıl Düşüncesi*, (içinde), Editör: Bayram Ali Çeti N. Kaya), İstanbul: İnsan Yayınları ss. 155-175.
- Tezcan, Mahmut (1981). “İbn Haldun’un Eğitime İlişkin Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14 (1), ss. 205-212.
- Tezcan, Mahmut (1982). “Eğitimin Sosyolojik Temelleri”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 7 (39), ss.7-10.
- Tezcan, Mahmut (1985). *Eğitim Sosyoloji*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

- Tezcan, Mahmut (1993). Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, Mahmut (1996). Eğitim Sosyoloji, Ankara: Feryal Matbaası.
- Torun, Tuğba (2015). “Herbert Spencer'in Felsefi ve Ahlaki Görüşleri”, Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Yirminci Yüzyıl Düşüncesi, (içinde), Editör: Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 47-66.
- Weber, Max. (1993). Sosyoloji Yazıları, Çeviren: Taha Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Yanıklar, Cengiz (2010). “Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış”. Sosyoloji Dergisi, (22), 121-138.
- Yüksel Hakan (2015). Saint Simon ve “Bilgi Toplumu”: Güncel Bir Kavramın Tarihsel Perspektiften Eleştirisi. Eskişehir: 17. Akademik Bilişim Konferansı.

Bölüm 3

Süleyman Yurttaş¹

TEMEL SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR VE EĞİTİM

- 3.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşım
    - 3.1.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşımında Eğitim
  - 3.2. Çatışmacı Yaklaşım
    - 3.2.1. Çatışmacı Yaklaşımında Eğitim
    - 3.2.2. Yapısal-İşlevselci ve Çatışmacı Yaklaşımın Değerlendirilmesi
  - 3.3. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım
    - 3.3.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşımında Eğitim
  - 3.4. Eleştirel Pedagoji
  - 3.5. Yaklaşımlara Yönelik Eleştiriler
- Yararlanılan kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi Bayburt Üniversitesi,

Yararlanılan kaynaklar

- Aksakal, Erdi. (2019). Sosyolojide Din Tartışmaları Sosyolojiden Hemen Önce; Tanrısal Akıl Yerine Doğal Akıl. Aksakal, Erdi. ve Yurttaş, Süleyman. (Ed.) Sosyolojik Açından Din ve Dini Gruplar. Ankara: Akademisyen Yayınları.
- Bakırcıoğlu, Rasim. (2014). Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., & Webster, A. (2008). Sosyoloji (Çev. İnat K., Kartal Y., Özkale, N., Toraman, K., Özkan Y.&Güngen A.) Ankara: Siyasal Kit.
- Birkök, Cüneyt. (2013). Eğitim Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşımlar, Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Collins, Randall (2015). Sosyolojide Dört Ana Gelenek, (Çev.: Ümit Tatlıcan). Ankara: Sentez.
- Ercan, Recep (2018). Eğitime Kuramsal Yaklaşımlar. Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Ergün, Mustafa. (2018). Eğitim Felsefesi. Ankara: Pegem
- Esgin, Ali ve Özben, Mevlüt. (2018). Klasik Sosyoloji ve Gündelik Hayat: Durkheim'dan Parsons'a. Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar Esgin, A. ve Çeğin, G. (Ed.). Ankara: Phoenix.
- Fırıncı Orman, Türkan (2017). Toplum ve Eğitim. İhsan Sezal (Ed.). Sosyoloji. İstanbul: Beta.
- Freire, P. (2017). Ezilenlerin Pedagojisi. çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek, İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (çev.: Cemal Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giroux, H.A. (2008). Eleştirel Pedagojinin Vaadi. İstanbul: Kalkedon.
- Gordon, M. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Illich, Ivan. (2000). Okulsuz Toplum. (Çev.M.Özay), İstanbul:Şule Yay.
- Kesik, F. (2014). Eğitim Yönetiminde Çoğul Bir Ses: Eleştirel Kuram. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 4(2), 93-133.
- Lombardi, F. (2000). Antonio Gramsci'nin Marksist Pedagojisi. (Çev: Sibel Özbudun, Başak Ekmen). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Newman, D. M. (2013). Sosyoloji. Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek. Çev. Ali Arslan, Ankara: Nobel Yayınları.
- Özkalp, Enver (2017). Sosyoloji. Bursa: Ekin Yayınları.

- Poloma, Margaret (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (Çev.: Hayriye Erbaş), Ankara: Gündoğan.
- Ritzer, George ve Stepnisky, Jeffrey (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (Çev.: Irmak Ertuna Howison), Ankara: De Ki Yayınları.
- Sağıroğlu, N.A. (2008). Özgürleştirici Bir Eğitim Arayışı: Eleştirel Pedagoji Okulu. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, C: 6 S: 24 Güz, ss.50-61
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (haz. Tatlıcan, Ümit., Demiriz, Gülhan, ve Balkız, Özlem), Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Swingewood, Alan (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev.: Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Vakfı.
- Şişman, M. (1998). Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırmada Alternatif Paradigma ve Yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(16), 395-422.
- Tan, Mine (1990). Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(2), 557-571.
- Tekin, M. (2016). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: Rağbet.
- Tezcan, Mahmut (1993). *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak. Yay.
- Tezcan, Mahmut (2015). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Ünsaldı, Levent, & Geçgin, Ercan (2014). *Sosyoloji Tarihi: Dünya’da ve Türkiye’de*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Wallace, Ruth A ve Wolf, Alison (2014). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*. (Çev.: Leyla Elburuz; M.Rami Ayas), İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Yılmaz, K., ve Altinkurt, Y. (2011). Öğretmen Adaylarının Eleştirel Pedagoji İle İlgili Görüşleri. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 12(3).
- Yurttaş, Süleyman. (2017). *Toplumsal Ayrımcılıklara Farklı Bir Bakış: Yaşlı Ayrımcılığı ve Ötekileştirme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Zencirkıran, Memet. (2016). *Sosyoloji*. Bursa: Dora yay.
- <http://omer-demir.net/sosyalbilimlersozlugu/meta-anlati/E.T.14.01.2020>
- <https://sozluk.gov.tr/E.T.14.01.2020>

Bölüm 4

İlkay Doğan Taş¹

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

- 4.1. Münif Paşa (Mehmed Tahir) 1824 (1830?) -1910
  - 4.2. Ziya Gökalp 1876-1924
  - 4.3. Prens Mehmed Sabahaddin Bey 1877-1948
  - 4.4. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 1886-1978
  - 4.5. Nurettin Topçu 1909-1975
  - 4.6. İsmail Hakkı Tonguç 1897-1960
  - 4.7. Mümtaz Turhan 1908-1969
  - 4.8. Hilmi Ziya Ülken 1901-1974
  - 4.9. Erol Güngör 1938- 1983
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akkaya, R. (2005). Prens Sabahaddin. Ankara: Liberte Yayınları.
- Akyüz, Y. (2007). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Akademi.
- Alpaslan, M. C. (2003). Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi İsmail Hakkı Tonguç. *Bütün Dünya Dergisi*, Mayıs, 16-23.
- Ayhan, R. (2009). Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu Kitabı. Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1931). Demokrasi ve Sanat. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1965). Türk Milliyeti. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1995). Talim ve Terbiyede İnkılap. (R. Canım ve R. Y. Kıncal, Haz.). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Başaran, M. (1974). Tonguç Yolu. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Bayraktar, L. (2008). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, M. Ç. Özdemir (Ed.). Türkiye’de Sosyoloji İsimler-Eserler (ss. 405-438). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (1956). Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı. İstanbul: Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı.
- Budak, A. (2012). Münif Paşa Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Bursalı M. T. (1972). Osmanlı Müellifleri, (A. F. Yavuz ve İ. Özen, Sad.). İstanbul: Meral Yayınları.
- Celkan, H. Y. (1989). Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Cimi, M. (1997). O Yıllar Dile Gelse 1 Köylerden Köy Enstitülerine. İzmir: Tudem Yayınları.
- Dural, B. (2005). Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakarlığı ve Nurettin Topçu. İstanbul: Birharf.

- Duru, K. N. (1949). Ziya Gökalp, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ege, N. N. (1977). Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaaları. İstanbul: Güneş Neşriyat.
- Ergün, M. (2008). Prens Sabahaddin Bey'in Eğitim Üzerine Düşünceleri, Kuramsal Eğitimbilim, 1(2), 1-9.
- Erişgil, M. E. (1984). Bir fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ervin, M. (2006). Türk Fotoğraf Sanatının Gelişim Süreci İçerisinde Halk-kevlere ve Köy Enstitülerinin Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1961). İctimaiyat (2. cilt). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları
- Gedikoğlu, Ş. (1971). Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri. Ankara: İdeal Matbaası.
- Göksel, A. N. (1956), Ziya Gökalp'ın neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları. İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı.
- Göksel, A. N. (1959). Ziya Gökalp Hayatı, Sanatı, Eseri. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökalp, Z. (1916). Terbiye ve Milliyet: Milli Terbiye-II. Muallim Mecmuası, 1(2).
- Gökalp, Z. (1973). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökalp, Z. (1981). Maarif Meselesi I, Makaleler V, (R. Kardeş, Haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (2010). Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak. İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Güngör, E. (1971). Halk Kültürü ve Münevver Kültürü. TÖRE, 30, 5-11.
- Güngör, E. (1996). Türk Kültürü ve Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1999). Dünden Bugünden Tarih, Kültür ve Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Güngör, E. (2000). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kök, M. (1995). *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kudret, C. (1963). *Ziya Gökalp*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kuran, A. B. (2000). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- MEB, (1991). *5. Millî Eğitim Şûrası*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Münif Paşa (2001). *Çocuk Eğitiminin Önemi (Ehemmiyet-i terbiye-i sıbyan) (İ. Doğan, Çev.)*. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 1-3.
- Özaslan, E. (2006). *Erol Güngör kronolojisi*, M. Yılmaz (Ed.). *Erol Güngör (ss. 12-27)*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özgül, M. K. (2014). *XIX. Asrın Benzersiz Bir Politeknîği Münif Paşa*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Prens Sabahaddin (1950). *Türkiye nasıl kurtarılabilir? (M. Sencer, Çev.)*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Prens Sabahaddin (1999). *Görüşlerim, (A. Z. İzgöer, Haz.)*. İstanbul: Buruc Yayınları.
- Prens Sabahaddin (2007). *Gönüllü Sürgünden Zorunlu Sürgüne Bütün Eserleri, (M. Ö. Alkan, Haz.)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sanay, E. (1986). *Hilmi Ziya Ülken*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Seyfi, O. (1937). *Ziya Gökalp Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Cumhuriyet Kitaphanesi.
- Tanyol, C. (2014). *İçtimai Monografi Hazırlıkları*. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2 (4-5), 145-175.
- Tanyu, H. (1981). *Ziya Gökalp'in Kronolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Topçu, N. (1999). *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2018). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Tonguç, E. (2001). Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1933). İŞ ve Meslek Terbiyesi. Ankara: Hakimiyeti Milliye Basımevi.
- Tonguç, İ. H. (1952). Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü. İstanbul: Bir Yayınevi.
- Tozlu, N. (1989). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Turhan, M. (1980). GarplılaŐmanın Neresindeyiz? İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Ülken, H. Z. (2001). Eğitim Felsefesi. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Vergili, A. (2006). Hilmi Ziya Ülken Kitabı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yılmaz, M. (2006). Erol Güngör. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bölüm 5

Aysun Dođutaş¹

TEMEL TOPLUMSAL SÜREÇLER VE EĞİTİM

- 5.1. Sosyalleşme ve Eğitim
    - 5.1.1. Sosyalleşme Araçları
      - 5.1.1.1. Aile
      - 5.1.1.2. Okul
      - 5.1.1.3. Akran Grupları
      - 5.1.1.4. Kitle İletişim Araçları
    - 5.2. Sosyal (Toplumsal) Tabakalaşma
      - 5.2.1. Tabakalaşma Kuramları
      - 5.2.2. Toplumsal Tabakalaşma Türleri
        - 5.2.2.1. Kölelik
        - 5.2.2.2. Feodal Zümreler
        - 5.2.2.3. Kastlar
        - 5.2.2.4. Toplumsal Sınıf
  - 5.3. Sosyal Hareketlilik
    - 5.3.1. Sosyal Hareketlilik Sebepleri
    - 5.3.2. Sosyal Hareketlilikte Eğitimin Rolü
  - 5.4. Sosyal Değişme
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Armağan, İbrahim (1974). Bilgi ve Toplum I, Bilgi Sosyolojisine Giriş. İstanbul.
- Aron, Raymond (1992). Sınıf Mücadelesi. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ballantine, Jeanne H. & Roberts, Keith A. (2010). Our Social World: Introduction to Sociology. London: Sage Publication.
- Berber, Şakir (2003). Modern Bir Olgu Olarak Sosyal Sınıflar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 223-232.
- Bilhan, Saffet (1986). Eğitim Sosyolojisi, Ankara: DTCF Yayınları.
- Blau, Peter & Duncan, Otis D. (1967). The American Occupational Structure, New York: John Wiley.
- Bottomore, Tom B. (1977). Toplumbilim Sorunlarına ve Yazınına İlişkin Bir Kılavuz, (Çev. Ü. Oksay). Ankara.
- Calhoun, Craig & Light, Donald & Keller, Suzanne (1994). Sociology. New York: Mc Graw Hill Inc.
- Crompton, Rosemary (1998). Class and Stratification, An Introduction to Current Debates, USA: Polity Press.
- Doğan, İsmail (2014). Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar. Ankara: Pegem Akademi.
- Ergün, Mustafa (1994). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Ocak Yayınları.
- Erkal, Mustafa (1998). Toplum Bilimi, İstanbul: Der Yayınları.
- Giddens, Anthony (2000). Sosyoloji (Haz. H. Özel ve C. Güzel). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Goldthorpe, John H. (1996). Class Analysis and the Reorientation of Class Theory: The Case of Persisting Differentials In Educational Attainment. British Journal of Sociology, 45, 481-505.
- Kemerlioğlu, Eyüp (1993). Toplumsal Tabakalaşma. İzmir: Saray Kitabevi.

- Kongar, Emre (1981). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurtkan, Amiran (1976). Genel Sosyoloji, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, No: 373, İstanbul.
- Lundberg, George A., Schrag, Clarence C. & Larsen, Otto N. (1970). Sosyoloji (Çev. Ö. Ozankaya ve Ü. Gürkan). Ankara.
- Macionis, John J. (2012). Sosyoloji (Çev. Ed: V. Akan) Ankara: Nobel Yayınları.
- Özdemir, Çağatay M. (2014). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Pegem Akademi.
- Sağ, Vahap (2003). Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 27 (1), 11-25.
- Serin, Necdet (1979). Eğitim Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 77, Ankara.
- Şengönül, Turhan (2008). Sosyal sınıf Kökeni, Eğitimsel Kazanım ve Dikey Sosyal Hareketlilik İlişkisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/tsengonul.pdf> 25.06.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Şengönül, Turhan (2007). Toplumumuzda Eğitimin Dikey Sosyal Hareketliliğe Etkisi (İzmir’de Profesyonel Meslek Sahibi Bireyler Üzerine Bir Araştırma). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tezcan, Mahmut (1981). Eğitim Sosyolojisine Giriş. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 91, Ankara.
- Wallace, Ruth A. & Wolf, Arison (2004). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Geleneğin Geliştirilmesi (Çev: L. Elburuz ve M. R. Ayas). İzmir: Punto Yayınları.
- Varış, Fatma (1988). Eğitim Bilimine Giriş. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 159, Ankara.

Bölüm 6

Esra Bakiler¹

EĞİTİM SOSYOLOJİSİNDE GÜNCEL TARTIŞMALAR

- 6.1. Eleştirel Eğitim Yaklaşımı
- 6.2. Eğitimde Alternatif Modeller
  - 6.2.1. Alternatif Okul ve Alternatif Eğitim
    - 6.2.1.1. Demokratik Okullar
    - 6.2.1.2. Özgür Okullar: Summerhill Örneği
    - 6.2.1.3. Proje Okulları
    - 6.2.1.4. Montessori Okulları
    - 6.2.1.5. Waldorf Okulları
    - 6.2.1.6. Ev Okulları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Öğr. Görevlisi Dr., Marmara Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akdağ, B.(2006).“Alternatif Eğitim Modelleri”, Zil ve Teneffüs ,6,s.34-44
- Altınışik, Ş. (2014). Montessori eğitiminde metalaşma. Eleştirel Pedagoji Dergisi, (35),
- Apple, M. (2004). “Are We Wasting Money on Computers in Schools?” Educational Policy. 18; 513. <http://epx.sagepub.com/cgi/reprint/18/3/513>. Erişim Tarihi: 3 Kasım 2019
- Arseven, Ayla (2014). The Reggio Emilia approach and curriculum development process. International Journal of Academic ResearchPart B; 2014; 6(1), 166-171Available from: https://www.researchgate.net/publication/274133939_The_Reggio_Emilia_approach_and_curriculum_development_process ,Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019
- Arslan, Eda, (2018). Bir Alternatif Eğitim Modeli: Reggio Emilia. Alternatif Eğitim 3 (9), 180-198
- Aslan, Durmuş (2005). Okul Öncesi Eğitimde Reggio Emilia Yaklaşımı.Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. <https://dergi.park.org.tr/tr/download/article-file/50192> adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019
- Astley, K. ve Jackson, P. (2000). Doubts on Spirituality: Interpreting Waldorf Ritual International Journal of Children’s Spirituality, Vol. 5 (2).p. 221- 227.
- Karakaş ve Bilbay, 2013, Okul Öncesi Eğitimde Reggio Emilia Yaklaşımı: Uluslararası Eğitimde Yeni Eğilimler ve Yönelimler Sempozyumu, Kasım, Konya,https://www.researchgate.net/publication/283213383_Okul_Öncesi_Eğitimde_Reggio_emilia_Yaklaşımı, Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019
- Barth, U. (2008). Kindern mit sonderpädagogischem förderbedarf in heutigen waldorfschulen. Yayımlanmamış doktora tezi, Fakultät der Technischen Universität Berlin, Almanya.
- Bayhan ve Bencik (2008). Erken Çocukluk Dönemi Programlarından Waldorf Yaklaşımına Genel Bir Bakış (Pınar Bayhan, Saniye Ben-

cik), Konya: Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 26, Sayfa 15 -25, 2008.

Bennett, T. (2001). Reactions To Visiting The Infant-Toddler And Preschool Centers In Reggio Emilia, Italy. *Early Childhood Research And Practice*, 3(1), 2-9.

Beverly Pell. Homeschooling. (Editör Bruce B. Frey). *The SAGE encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation*. Sage publications, Thousand Oaks. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781506326139.n312> . file:///C:/Users/Marmara/Downloads/sage-encyclopedia-of-educational-research-measurement-evaluation_i10485.pdf,Erişim Tarihi: 5 Ekim 2019

Brian, D. Ray (2015). Research Facts on Homeschooling. (<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED556234.pdf>,Erişim Tarihi : 28 Kasım 2019

Budur, A.Ç. (2015). Summerhill Okul Modeli'nin Türk eğitim sistemi içerisindeki okullarda uygulanabilirliğinin yönetim süreçleri açısından incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Veri Tabanından Erişilmiştir.(Tez No: 421495): Erişim Tarihi: 17 Ekim 2019

Lange C. M. Ve. Sletten S. J. (2018). Alternatif Eğitim: Kısa Bir Tarihçe, (Çev: Tolga Köseoğlu), *Alternatif Eğitim Dergisi*, 3 (8), 133-172.

Cooper, B. S. ve Sureau, J. (2007). "The Politics of Homeschooling New developments, new challenges".*Educational Policy*.21(1) <http://epx.sagepub.com/cgi/reprint/21/1/110>,Erişim Tarihi: 25.112019

Çiftçi, S. (2016). Türkiye’de Evde Eğitim Uygulamalarının Bu Eğitimi Veren Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi Conference Paper, November 2016 International Academic Research Congress

Driscoll, A.; Nagel, N.G. (1999). *Childhood Education, Birth-8*. Allyn and Bacon, Boston: USA.

Durakoğlu, Abdullah (2011). Maria Montessori’ye Göre Okul Öncesi Çocukluk Döneminin Özellikleri. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 16 (2011)133-145.

- Dünder, S. (2007). Alternatif Eğitimin Felsefi Temelleri ve Alternatif Okullardaki Uygulamalar. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Veri Tabanından Erişilmiştir. (Tez No: 206229). Erişim Tarihi: 1 Ekim 2019
- European Council, (2005). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140827>, Erişim Tarihi: 3 Kasım 2019
- Farrell, Lauren ve Ryan, Tricia (t.y.). Ev Okulu. (Çev. Duygu Yaşar), Zil ve Teneffüs. 1(6)
- Güleş,(t.y).www.montessori.org.tr/http://www.montessori.org.tr/wp-content/uploads/2010/06/Montessori_Egitim_Uygulamalari_Arastirmalar.doc,Erişim Tarihi:13 Ekim 2019
- Gürkan ve Ültanır, (t.y.) Rudolf Steiner'in Eğitim Felsefesi ve Waldorf Okullarına Genel Bir Bakış. (Tanju Gürkan ve Gülcan Ültanır). (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/491/5761.pdf>) adresinden edinilmiştir. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019
- Hoffmann, (2018). Almanya'da Özgür Alternatif Okullar, Alternatif Eğitim Dergisi, 3 (9) , (Çev. Assel Borambayeva), 213-228.
- İmamoğlu, B. ve Öz, S. Z. (2002). Küçük Bir Köyden Dünyaya Yayılan Bir Eğitime "Reggio Emilia Eğitimi". Özgür ve Bilge Dergisi. Yıl 1, sayı 11.
- İnal, K. (2016). elestirel-pedagoji-egitimde-modern-ozgurlestirici-biryaklasim, <http://eytepe.com/2016/02/16/elestirel-pedagoji-egitimde-modern-ozgurlestirici-biryaklasim/>,Erişim Tarihi: 3.12.2019
- Kaya, Defne ve Gündüz ,Mustafa. (2015). Alternatif Eğitim ve Toplumsal Değişim Üzerindeki Etkisi: "Waldorf Okulları Örneği". Milli Eğitim, 205, 5-25 (<https://pdfs.semanticscholar.org/9419/54cf7e915d42682d28659c5328cdafad74d2.pdf>,Erişim Tarihi: 15.10.2019
- Kotaman, Hüseyin. (2009). Rudolf Steiner ve Waldorf Okulu. Yüzüncü Yıl Eğitim Fakültesi Dergisi,cilt 6, 1, 174-194.
- Kyle, Greenwalt. Homeschooling in the United States. Oxford Research Encyclopedia of Education DOI: 10.1093/acrefore/9780190264093.013.407 Oxford University Press(https://www.researchgate.net/publication/331386435_Homeschooling_in_the_United_States, Erişim Tarihi : 1 Kasım 2019

- Mallory, T. (1989). Montessori ve Çocuğunuz, Ana-Babanın El Kitabı. (Çevirenler: Füsün Öztaş ve Cihan Gülten). Ankara: Hatiboglu Yay
- McDermott, R. (1992). Waldorf Education in America: A Promise And Its Problems. *Questia Journal* Vol. 15 (2). s. 82-90
- Milli Eğitim Bakanlığı Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi, (2010). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/02031840_evde_hastanede_egitim_hiz_yonergesi.pdf 03/05/20179 tarihinde adresinden ulaşılmıştır
- Montessori, M. (1997). Çocuk Eğitimi, Montessori Metodu. (çeviri:Güler Yücel). 5. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları, s.224.
- Oğuz, Vuslat. ve Köksal Akyol, Aysel (2006). Çocuk Eğitiminde Montessori Yaklaşımı. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt, 15, s.1. s.243-256.
- Oktay, N. (1985). Okul Öncesi Eğitimi Etkileyen Farklı Ekoller. İstanbul: Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 2-3, s.148-157.
- Onur, Tarhan (2006). “Waldorf Eğitimi“, *Zil ve Teneffüs Dergisi*, Sayı: 4-5, s.29-38.
- Özdemir, C.C. (2013). Okul Öncesi Öğretmenliği 3. Sınıf Öğrencilerine Verilen Reggio Emilia Yaklaşımı Konulu Eğitim Programının Etkililiğinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Pekdoğan, Serpil (2012). Reggio Emilia Yaklaşımı Üzerine Bir Çalışma. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12 (12), 237-246
- Kesik, F. Ve Bayram A.(2015). Eğitim Sisteminin Eleştirel Pedagoji Perspektifinden Bir Değerlendirmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2015; 11(3): 900-92.doi: 10.17860/efd.42583
- Reinhard, B. (1997). Public Waldorf School In Calif. Under Attact. *Educational Week*, Vol. 16 (39), p. 1-3.
- Rinaldi, Carlina. Starting Strong Curricula and Pedagogies in Early Childhood Education and Care: Five Curriculum Outlines, OECD

- Education Committee Project, 11th-13th June/ OECD [http:// www.oecd.org/education/school/3167215](http://www.oecd.org/education/school/3167215), Erişim Tarihi : 12 Kasım 2019
- Romanowski Michael H. (2006). Revisiting the Common Myths about Homeschooling, *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 79:3, 125-129, DOI: 10.3200/ TCHS.79.3.125-129
- Sağıroğlu, N.A. (2008). Özgürleştirici Bir Eğitim Arayışı: Eleştirel Pedagoji Okulu Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:6 Sayı: 24 Güz: 2008 Sayfa:50-61
- Sevimli, N. (2018). Demokratik Okullar. Sınıfta Demokratik Katılım, *Alternatif Eğitim*, 3 (9)
- Sözen, H. ve,Şimşek, V. (t.y.). Waldorf Okullarında Din Eğitimi Yaklaşımı ve Uygulamaları <https://www.academia.edu/37700705/>. , Erişim Tarihi: 25 Kasım 2019
- Steiner, (1919). DIE PÄDAGOGISCHE GRUNDLAGE DER WALDORFSCHULE Erstveröffentlichung in: Die Dreigliederung des sozialen Organismus, I. Jg. 1919/20, Heft 16-17, Oktober 1919 (GA 24, S. 83-94; <http://anthroposophie.byu.edu/aufsaeetze/s114.pdf> , Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019
- Stronach I., Piper H. (2009). The Touching Example of Summerhill School. In: Woods P.A., Woods G.J. (eds) *Alternative Education for the 21st Century*. Palgrave Macmillan, New York
- Susannah, Sheffer (2008). Çok Farklı Bir Şey Yapmak: Okula Gitmeden Büyüme. Editör: Matt Hern. *Alternatif Eğitim. Hayatımızın Okulsuzlaştırılması*. (Çeviren: Eylem Çağdaş Babaoğlu). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Susam, B. , Demir, M. K. Ve Şahin, Ç. (2019). Evde Eğitim Uygulamasına İlişkin Öğretmen Görüşleri, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 163-171. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/761159> adresinden edinilmiştir. Erişim Tarihi: 2 Aralık 2019
- Şad, S. N. ve Akdağ, M. (2010). Evde Eğitim. *Milli Eğitim*,188, 19-31.

- Şahin, A. (2019). Reggio Emilia Yaklaşımı Temelli Fen ve Doğa Etkinliklerinin Uygulanması: Bir Eylem Araştırması. Yüksek Lisans Tezi. Tez No: 555635).
- Şişman, M., Güleş, H. ve Dönmez, A. (2010). Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 167-182, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202420> adresinden edinilmiştir. Erişim Tarihi: 18 Kasım 2019.
- Temel, Z.F. ve Dere, H. (1999). Okul Öncesi Eğitimde Yaklaşımlar. Gazi Üniversitesi Anaokulu/Anasınıfı Öğretmen El Kitabı. İstanbul: YA-PA.).
- Teresa Strong- Wilson ve Julia Ellis (2009). Children and Place: Reggio Emilia's Environment As Third Teacher, Theory into Practice, 46(1): Reggio Emilia, 40-47
- Tösten, R. ve Elçiçek Z. (2013). Alternatif Okullar Kapsamında Ev Okullarının Durumu. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (2013) 37-49. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/786932>, Erişim Tarihi: 21 Kasım 2019
- Tuncer, B. (2015). Okul Öncesi Eğitimdeki Çağdaş Yaklaşımların İncelenmesi ve MEB Okul Öncesi Programıyla Karşılaştırılması. International Journal of Field Education,1(2) , 39-58 (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/90121>), Erişim Tarihi: 19 Eylül 2019
- Yıldırım, A. (2011). Eleştirel Pedagoji, Ankara: Anı Y. 50-52.
- Yıldırım, A. (2011). Eleştirel pedagoji. Paulo freire ve ıvan illichin eğitim anlayışı üzerine. 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- <http://www.baskabirokulmumkun.net/demokratik-okullar/>, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019
- <http://www.baskabirokulmumkun.net/demokratik-okullar/> ,Erişim Tarihi:1 Aralık 2019
- <http://www.summerhillschool.co.uk/history.php>,ErişimTarihi:19.09.2019
- www.Summerhillschool.org,Erişim Tarihi:19 Eylül 2019

<http://www.summerhillschool.co.uk/downloads/Summerhill%20General%20Policy%20Statement.pdf>,Erişim Tarihi: 20 Eylöl 2019

<http://reggioemiliadernegi.org/reggio-emilia-yaklasimi/>,Erişim Tarihi:15 Ekim 2019

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/unlulerin-okulu-turkiyede-acilacak-mi,VvJ6rPTALUSwcvB>). ,Erişim Tarihi: 18 Kasım 2019

https://www.researchgate.net/publication/273899392_Evde_Egitim_Homeschooling,Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019f

Bölüm 7

Bedir Sala¹

TOPLUMSAL KURUMLAR VE EĞİTİM

- 7.1. Toplumsal Kurumlar
  - 7.2. Eğitim Kurumunun İşlevleri ve Diğer Kurumlarla İlişkisi
    - 7.2.1. Aile ve Eğitim
    - 7.2.2. Din ve Eğitim
    - 7.2.3. Siyaset ve Eğitim
    - 7.2.4. Ekonomi ve Eğitim
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akın, Uğur - Arslan, Gani (2014). “İdeoloji ve Eğitim: Devlet-Eğitim İlişkisine Farklı Bir Bakış” Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, ss:81-90.
- Aydın, Mustafa (2011). Siyasetin Sosyolojisi: Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset, İstanbul: Açılım Kitap.
- Aydın, Mustafa (2014). Sistematik Din Sosyolojisi, İstanbul: Açılım Kitap.
- Adak, Nurşen (2015). “Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile”, Kurumlara Sosyolojik Bakış (Ed: Sevinç Güçlü), İstanbul: Kitabevi.
- Berger, Peter L., (1993). Dinin Sosyal Gerçekliği (Çev. A. Coşkun), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas (1971). The Social Construction of Reality, New York: Penguin Books.
- Bourdieu, Pierre - Passeron, Jean-Claude (2014). Varisler: Öğrenciler ve Kültür (Çev: Levent Ünsaldı vd.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, Pierre - Passeron, Jean-Claude (2019). Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin ilkeleri (Çev: Aslı Sümer vd.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Erden, Munire (2011). Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, İrfan (1995). Çağdaş Eğitim Sistemleri, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ertürk, Devrim - Öztürk, Musa (2018). “Eğitim, Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik” Eğitim Sosyolojisi (Edt: Serkan Ünsal ve Abdullah Çetin), Ankara: Nobel Yayınları.
- Fichter, Joseph (1990). Sosyoloji Nedir (Çev: Nilgün Çelebi), Konya: Selçuk Üniversitesi FEF Yayınları.
- Furseth, Inger - Repstad, Pal (2013). Din Sosyolojisine Giriş (Çev: İhsan Çapçioğlu-Halil Aydınalp), Ankara: Birleşik Kitapevi.

- Gökçe, Birsen (1990). "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Aile Yazıları I (Der: Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem), Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim, ss. 205-223.
- Heywood, Andrew (2011). Siyaset (Çev: Kollektif), Ankara: Adres Yayınları.
- Kaplan, İsmail (1999). Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocadaş, Bekir (2010). Toplum, Toplumsal Yapı ve Kurumlar, İstanbul: Doğu Kütüphanesi
- Nirun, Nihat (1994). Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Tatar, Hüsniye Canbay - Tatar, Taner (2016). "Küreselleşme ve Eğitim" Eğitim Sosyolojisi (Edt: M. Çağatay Özdemir), Ankara: Pegem Akademi.
- Tezcan, Mahmut (1993). Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, Mahmut (2019). Eğitim Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topses, Mehmet Devrim (2014). Eğitim Sosyolojisi, Ankara: Nobel Yay.
- Türkkahraman, Mimar (2009). "Teorik ve Fonksiyonel Açından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 2,
- Yanık, Betül (2018). "Eğitim ve Toplum" Eğitim Sosyolojisi (Ed.: Serkan Ünsal ve Abdullah Çetin), Ankara: Nobel Yayınları.
- Yapıcı, Şenay (2010). "Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi" Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/4Fall.
- Wach, Joachim (1987). Din Sosyolojisine Giriş (Çev: Battal İnandı), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Wallace, Ruth A. - Wolf, Alison (2013). Çağdaş Sosyoloji Kuramları (Çev: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas), Ankara: Doğu Batı Yayın.

Bölüm 8

Hıdır Önür¹

KÜLTÜR VE EĞİTİM

- 8.1. Kültür
    - 8.1.1. Kültürün Tanımı, İşlevleri ve Özellikleri
    - 8.1.2. Kültürün Öğeleri
      - 8.1.2.1. Dil
      - 8.1.2.2. Değerler
      - 8.1.2.3. Normlar
      - 8.1.2.4. Semboller
    - 8.1.3. Kültürel Değişim
  - 8.2. Eğitim
    - 8.2.1. Eğitimin Tanımı, İşlevleri
  - 8.3 Eğitim-Kültür İlişkisi
    - 8.3.1. Kültürün Eğitim Üzerindeki Etkisi
    - 8.3.2. Eğitimin Kültür Üzerindeki Etkisi
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Manisa C. Bayar Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Asutay, Hikmet (2007). Dil Kültür ve Eğitim, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları
- Aydın, Ayhan (2003). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, İstanbul: Alfa Yayınları
- Aydın, Mustafa (1991). “Toplum, Kültür ve Eğitim İlişkisi”, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Teknomak Limited Şirketi, s.1-27
- Bauman, Zygmunt (2016). Sosyolojik Düşünmek, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bottomore, T. Burton (2000). Toplumbilim (Çeviren: Ünsal Oskay), İstanbul: Der Yayınları
- Bozkurt, Veysel (2012) Değişen Dünyada Sosyoloji, İstanbul: Ekin Basım Yayım Dağıtım
- Cottak, Conrad Phillip (2014) Antropoloji (Çeviren: Derya Atamtürk-İzzet Duyar- Okan Özler-Utku İçen), Ankara: De Ki Basım
- Çelebi, Mustafa Durmuş (2006), “Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21, s. 285-307, <http://acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879786.pdf>, Erişim Tarihi: 11.11.2019
- Durkheim, Emile (2016). Eğitim ve Sosyoloji (Çeviren: Pelin Ergenekon), İstanbul: Pinhan Yayıncılık
- Durkheim, Emile (2010). Ahlâk Eğitimi (Çeviren: Oğuz Adanır), İstanbul: Say yayınları
- Erden, Münire (2008). Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara: Arkadaş Yayınevi
- Ergün, Mustafa (1994). Eğitim Sosyolojisine Giriş, Ankara: Ocak Yayınları
- Fichter, Josef (1994). Sosyoloji Nedir? (Çev: Nilgün Çelebi), Ankara: Attila Kitabevi

- Giddens, Anthony ve Suttton , Philip W (2014). Sosyolojide Temel Kavramlar (Çeviren: Ali Esgin), Ankara: Phoenix Yay.
- Gökalp, Ziya (2002). Türkçülüğün Esasları, İstanbul: Toker Yayınları
- Gökalp, Ziya (2005). Türk Terbiyesi, İstanbul: Toker Yayınları
- Güngör, Erol (1997). Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Güngör, Erol (2000). Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Guterk, Gerald L. (2001). Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar (Çeviren: Nesrin Kale), Ankara: Ütopya Yayınevi
- Güçlü, Sevim (2005). “Eğitim Kurumu”, (Ed.) Sevinç Güçlü, *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, İstanbul: Birey Yayıncılık, s.283-323
- Güvenç, Bozkurt (2018). İnsan ve Kültür, Ankara: Boyut Yayıncılık
- Haviland, William A.; Prins, Harald E.L.; Walbrath, Dana ve McBride, Bunny (2008). Kültürel Antropoloji (Çeviren: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Hesapçıoğlu, Muhsin (2010). “Postmodern / Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları”, Yayına Haz.: Orhan Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan, *21.Yüzyılda Eğitim Sistemi*, Ankara: Pegem Akademi, s.21-55
- Kafesoğlu, İbrahim (1995). Türk Milli Kültürü, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Kaya, Yaşar (2003). Sosyal ve Kültürel Değişme, İstanbul: Turan Yayıncılık
- Kemerlioğlu, Eyüp-Kızılçelik, Sezgin ve Gündüz, Mustafa (1996). Eğitim Sosyolojisi, İzmir: Saray Kitapevleri
- Kurtkan Bilgiseven, Amiran (1992). Eğitim Sosyolojisi, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Kurtkan Bilgiseven, Amiran (1986). Genel Sosyoloji, İstanbul: Filiz Kitabevi

- Malinowski, Bronislaw (2016). Bilimsel Bir Kültür Teorisi, Çeviren: Deniz Uludağ, Ankara: Doğu Batı Yay.
- Marshall, Gordon (1998). Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Okçabol, Rıfat (2005). Türkiye Eğitim Sistemi, Ankara: Ütopya Yay.
- Oktay, Ayla (2010). “21.Yüzyılda Yeni Eğilimler ve Eğitim”, Yayına Hazırlayanlar: Orhan Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan, *21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Ankara: Pegem Akademi, s.1-19
- Önür, Hıdır (2013). Toplumsal Eşitsizlik ve Eğitim, Konya: Eğitim Kitabevi Yay.
- Özakupınar, Yılmaz (1997). İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özdağ, Ümit (2012). “Yabancı Dilde Eğitim”, <http://yenicaggazetesi.com.tr/yabanci-dilde-egitim-24165yy.htm> , Erişim Tarihi: 08.11.2019
- Ritzer, G. (2013). Modern Sosyoloji Kuramları, (Çev.: H. Hülür), De Ki Basım Yayım, Ankara.
- Sorokin, Pitirim A. (1995). Çağdaş Sosyoloji Kuramları-II (Çeviren: M.Münir Raşit Öymen), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tural, Sadık (1988). Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Turhan, Mümtaz Turhan (1994). Kültür Değişmeleri, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

Bölüm 9

H. Serhan Sarıkaya¹

TOPLUMSAL CİNSİYET VE EĞİTİM

- 9.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı
  - 9.2. Toplumsal Cinsiyet Kuramları
    - 9.2.1. Liberal Feministler
    - 9.2.2. Radikal Feministler
    - 9.2.3. Sosyalist Feministler
  - 9.3. Feminist Tarihçe
  - 8.4. Dünyada Kadın Haklarının Gelişimi
    - 9.4.1. Dünyada Kadınların Eğitime Erişimi
  - 9.5. Eski Türklerde Kadın
  - 9.6. Osmanlı Döneminde Kadın
  - 9.7. Cumhuriyet Döneminde Kadın
  - 9.8. Günümüz Türkiye'sinde Kadınların Eğitimi
  - 9.9. Örgün ve Yaygın Eğitimde Kadınların Eğitimi
    - 9.9.1. Okul Öncesi
    - 9.9.2. İlköğretim
    - 9.9.3. Ortaöğretim
    - 9.9.4. Yaygın Eğitim
    - 9.9.5. Milli Eğitimde Kadın Öğretmen ve Yöneticilerin Oranı
  - 9.10. Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet
  - 9.11. Yüksek Öğretim
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankaya Belediyesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Abadan-Unat, Nermin. (2004). İnsan Hakları Çerçevesinde Türkiye’de Kadın Hakları, (Prof. Dr. Necla Arat’a Armağan). İstanbul: Beta Yayınları.
- Acar, Feride. (2010). Kadınların İnsan Haklarında Ulusal Üstü Standartlar ve Denetim: CEDAW Örneğinde Bazı Gözlemler (197-206), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar. (Derleme: Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, Bertil Emrah Oder, Deniz Yüksek). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ayata, Ayşe ve Gölgeliolu, Özlem (2011). Siyaset ve Katılım, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, (Editörler: Yıldız Ecevit- Nadide Karkıner) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, (64-82).
- Bilton, B. & Bonnet, K. & Jones, P, & Lowson, T. & Skinner, D. & Stanworth, M. ve Webster, A. (2008). Sosyoloji, (Çeviri: Kemal İnal). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Büyükyaprak, F. (2015). Çalışan Kadın Personelin Kariyer Gelişimi Engellerinden Cam Tavan Sendromu: Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cevizci, Ahmet. (1999). Paradigma Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Özel Yayınları.
- Çakır, Serpil. (1994). Osmanlı Kadın Hareketi, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, Serpil. (2011). Osmanlı Kadın Hareketi: XX. Yüzyılın Başında Kadınların Hak Mücadelesi. (99-114). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar. (Derleme: Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, Bertil Emrah Oder, Deniz Yüksek). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Donoven, Josephine. (1997). Feminist Teori, (Çev.: A. Bora & M. Gevrek & F. Sayılan.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ecevit, Yıldız. (2003). Toplumsal Cinsiyet ile Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir? C.U. Tıp Fakültesi Dergisi, (25/4).
- Ecevit, Yıldız. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, (Editörler: Yıldız Ecevit- Nadide Karkıner) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, (2-29).
- Ersöz Günindi, Aysel (2016). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Giddens, Anthony. (2008). Sosyoloji, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp Ziya. (1979). Türkçülüğün Esasları, (Hazırlayan: Mehmet Kaplan) Ankara: Kültür bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 7, (I. Seri: 7)
- Gültepe, Necati.(2008). Türk Kadın Tarihine Giriş, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kandiyoti, Deniz. (1996). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, (Çev. Aksu, B. & Sayılan, F. & Tekeli, Ş. & Tapınç, H. & Özbay, F. &) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kurnaz, Şefika (2011). Yenileşme Sürecinde Türk Kadını, Ankara: Ötüken Yayınları.
- Ögel, Bahattin. (1971). Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Rousseau, Jan J. (2005). Emile “Bir Çocuk Büyüyor”, İstanbul: Selis Yayınları.
- Tezcan, Mahmut. (2017). Eğitim Sosyolojisi. (17. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- <http://bepam.boun.edu.tr>, Erişim Tarihi: 02.08.2019
- <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>, Erişim Tarihi: 03.08.2019
- (<https://unstats.un.org/unsd/gender/chapter3/chapter3.html>), Erişim Tarihi: 04.08.2019
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44605360>, Erişim Tarihi: 03.08.2019

<http://www.muhtarlarkonfederasyonu.org/kunye/i%C3%A7erik/51-turkiye-geneli-kadin-muhtar-sayisi.html>, Erişim:05.09.2019

(Türkiye’de Kadın.[https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/Haziran 2019 Raporu](https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/Haziran_2019_Raporu)), Erişim: 05.09.2019

<https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>, Erişim: 05.09.2019

<https://istatistik.yok.gov.tr/>, Erişim:05.09.2019

www.tuik.gov.tr, Erişim: 05.09.2019

<http://www.kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/istanbul-sozlesmesi/>

Bölüm 10

Neslin İhtiyaroğlu ¹

SOSYO-KÜLTÜREL BİR SİSTEM OLARAK OKUL

- 10.1. Okulun İşlevleri
- 10.2. Sosyal Bir Sistem Olarak Okul
  - 10.2.1. Öğretmenlik Mesleği
  - 10.2.2. Öğretmen-Öğrenci İlişkisi
  - 10.2.3. Kültürel Bir Sistem Olarak Okul
  - 10.2.4. Ahlaki Bir Sistem Olarak Okul
  - 10.2.5. Topluluk Olarak Okul
  - 10.2.6. Zorunlu Eğitim Kurumu Olarak Okul
  - 10.2.7. Öğrenci Gözüyle Okul
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu. (1965). Resmi Gazete (Sayı: 12056). Erişim adresi: [https:// www.mevzuat.gov.tr/ MevzuatMetin/1.5.657.pdf](https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf)
- 1739 sayılı Temel Eğitim Kanunu. (1973). Resmi Gazete (Sayı: 14574). Erişim adresi: [https:// www.mevzuat.gov.tr/ MevzuatMetin/1.5.1739.pdf](https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf)
- Akıncı Vural, B., & Çoşkun, G. (2007). Örgüt Kültürü: İletişim, liderlik, motivasyon, bağlılık ve performans açısından değerlendirme. Ankara: Nobel A.
- Arnold, J. (2005). Work psychology: Understanding human behavior in the workplace. (4th edition). London: Prentice Hall Financial Times.
- Ballantine, J. H., & Hammack, F. M. (2012). The sociology of education: A systematic analysis (7th ed.). New York Pearson
- Becer, F. (2017). Durkheim sosyolojisinde ahlak ve yansımaları. Ulakbilge, 5(12), 813-826.
- Beşirli, H. (2013). Toplumsallaşma. Çapcıoğlu, İ. ve Beşirli, H. (Eds). Sosyoloji'ye giriş. Ankara: Grafiker.
- Bulut, N. (2000). Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılma nedeni olarak genel ahlak. Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1-2), 29-47.
- Cobb, C. W. (1992). Responsive schools, renewed communities. San Francisco: ICS Press.
- Collins, J. C. & Porras, J.I. (2000). Built to last: successful habits of visionary companies. (3rd edition). London: Random House Business Books.
- Ćurko, B., Feiner, F., Gerjolj, S., Juhant, J., Kreß, K., Mazzoni, V., Mortari, L., Pokorny, S., Schlenk, E., & Strahovnik, V. (2018). Ethics and values education: Manual for teacher and educators. http://www.ethics-education.eu/resources/ManualTeachers_EN.pdf

- Dewey, J. (1897). *The study of ethics: A syllabus*. Michigan: George Wahr
- Dewey, J. (1909). *Moral principles in education*. Boston, New York, Chicago, Dallas, San Francisco: Houghton Mifflin
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. New York: MacMillan.
- Djiraro Mangué, C. L., & Gonondo, C. (2019). An Analysis of John Dewey's conception of the school as a special environment of formal education: Its relevance in this era of globalization, *International Journal on Social and Education Sciences*, 1(1), 11-15.
- Durkheim, E. (2014). *Sosyolojik yöntemin kuralları*. (Ö. Doğan, Çev.) İstanbul: Doğu Batı
- Erkmen, T. (2010). *Örgüt kültürü: İşletmelerin başarısındaki en temel paradigma*. İstanbul: Beta
- Gibson, S., & Blandford, S. (2005). *Managing special educational needs: A Practical guide for primary and secondary schools*. London: A Sage
- Gorham, J., & Christophel, D. M. (1990). The relationship of teachers' use of humor in the classroom to immediacy and student learning. *Communication Education*, 39(1), 46-62.<http://dx.doi.org/10.1080/03634529009378786>
- Gözaydın, İ., & Gülsoy, N. Ö. (2010). Durkheim sosyolojisinde dinin tarihsel ve güncel olanakları. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), 1-15.
- Hanna, D. (1997). The organization as an open system. In A. Harris, N. Bennett & M. Preedy (Eds.), *Organizational effectiveness and improvement in education* (p.13-21). Maidenhead: Open University
- Hinde, E. R. (2004). School culture and change: An examination of the effects of school culture on the process of change. *Essays in Education*, 12, 1-12.
- Hoy, W. (2019). Theory of the school as a open-social system. Retrieved from <https://www.waynehoy.com/wp-content/uploads/2018/11/Theory-of-the-School-as-a-Social-System.pdf>

- Hoy, W. K., & Miskel, C. (2010). Eğitim yönetimi: Teori, araştırma ve uygulama. (Çeviri Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Akademi
- İhtiyaroğlu, N. (2019). İletişim ve etkileşim. Ayşe Ottekin Demirbolat (Ed.) Sınıf yönetimi. Ankara: Pegem A.
- İhtiyaroğlu, N. (2014a). Öğrenci algılarına göre öğretmen, öğrenci ve öğretim etkinliğinde kalite ölçütleri, ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 4(10), 33-39.
- İhtiyaroğlu, N. (2014b). Öğretmen algılarına göre öğretmen, öğrenci ve öğretim etkinliğinde kalite ölçütleri. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2-3(1), 30-42
- Kaysılı, A. (2019). Okul kültürünü kuran pratiklerle öğrencilerin sosyo-kültürel arka planlarının etkileşimi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Konaklı, T. (2019). Örgüt kültürü ve iklimi. Necati Cemaloğlu (Ed.) Eğitim yönetimi. Ankara: Pegem A.
- Korkmaz, S. (2014). Din psikolojisinde değerler ve Erol Güngör' ün değerler hakkındaki görüşleri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(24), 177-199.
- Lukes, S. (1972). Emile Durkheim: His life and work. New York: Harper & Row.
- Lunenburg, F. C. (2010). Schools as open systems. Schooling, 1(1),1-5
- Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. C. (2013). Educational administration educational management translation (6th ed.). (Editor: Gökhan Arastaman). Ankara: Nobel Akademi.
- Maxim, R., & Pirjol, F. (2012). Organizational culture and its way of expression within the organization, Annals of the University of Oradea: Economic Science, 1(2), 371-376
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_Y YRETMENLYK_MESLEY_YENEL_YETERLYKLERY.pdf

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgesi. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hdc_2018.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). Millî Eğitim istatistikleri https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/30102730_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2018_2019.pdf
- Müslim, E. (2003). Sahîhu Müslim. Muhammed b. İyâdî, Kahire: Mektebetü's-Safâ, 1424
- Özkalp, E. (2013). Örgüt kültürü. (Ed.) Kirel, A. Ç. ve Ağlargöz, O. (Eds.) Örgütsel davranış. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Redding, S. (2001). The community of the school. In Redding, S. & Thomas, L. (Eds.) The community of the school. Lincoln, IL: Academic Development Institute.
- Rothbard, M. N. 1999. "Education: Free and compulsory". Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute.
- Schein, E. H. (1984). Coming to a new awareness of organizational culture. MIT Sloan Management Review, 25(2), 3-16.
- Turhan, M. (1969). Kültür değişimleri. İstanbul: Milli eğitim.
- Tutar, H. (2017). Örgüt kültürü. Ankara: Detay
- Tutar, H., & Yılmaz, M. K. (2005). Genel iletişim: Kavramlar ve modeller. Ankara: Seçkin.
- Türkçe Sözlük, (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, (Hz.: Ş. H. Akalın).
- Woolfolk Hoy, A. (2015). Eğitim psikolojisi. (Çev. Duygu Özen). İstanbul: Kaknüs.
- Yalçınkaya, M. (2002). Açık sistem teorisi ve okula uygulanması. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 103-116.
- Zıllıoğlu, M. (2007). İletişim nedir? İstanbul: Cem

Bölüm 11

Bülent Döş¹

EĞİTİMDE GÜNCEL DEĞİŞMELER

- 11.1. Uzaktan Eğitim
  - 11.2. Açık Eğitim
  - 11.3. Meslek Eğitimi
  - 11.4. Yeni Teknoloji Kullanımı
  - 11.5. Bilgi Toplumu
  - 11.6. Çok Kültürlülük
  - 11.7. Küreselleşme
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Allen, I.E ve Seaman, J. (2011). *Going the Distance Online Education in the United States*, Babson Survey Research Group. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED529948.pdf> (Erişim tarihi: 14.10.2019)
- Banks, J. A. (1995a). Multicultural Education: Historical Development, Dimensions and Practice. In J.A. Banks & C.A.M Banks (Eds.). *Handbook of Research on Multicultural Education* (ss. 3-24). New Yoek: Mc Millan
- Europa.eu (?) Vocational education and training https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/opportunities/vocational-education-and-training-0_en (Erişim tarihi: 11.10.2019)
- Fortune.com. <https://fortune.com/fortune500/> (Erişim tarihi: 11.10. 2019)
- Hiebert, B. ve Borgen, W. (2002). Technical and Vocational Education and Training in the 21st Century: New Roles and Challenges for Guidance and Counselling, UNESCO <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000131005> (Erişim tarihi: 04. 10. 2019)
- Ifla.org. <https://www.ifla.org/publications/defining-multiculturalism> (Erişim tarihi: 04.10.2019)
- Melek, A. (2018). Semantic Web (Anlamsal Ağ) Nedir?, <https://medium.com/@ahmetmeleq/semantic-web-anlamsal-a%C4%9F-nedir-7495c6f7316c> (Erişim tarihi: 10.10.2019)
- Nationalgeographic.com. <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/globalization/> (Erişim tarihi: 10.10.2019)
- Opensource (?). What is open education, <https://opensource.com/resources/what-open-education> (Erişim tarihi: 14.10.2019)
- Schillin, D.R. (2013). Knowledge Doubling Every 12 Months, Soon to be Every 12 Hours, <http://www.industrytap.com/knowledge-doubling-every-12-months-soon-to-be-every-12-hours/3950> (Erişim tarihi: 11.10.2019)
- Shah, D. (2018). By The Numbers: MOOCs in 2018, <https://www.Clascentral.com/report/mooc-stats-2018/> (Erişim tarihi: 10.10.2019)

Shiftdelete.net. Yapay Zeka Nedir? <https://shiftdelete.net/yapay-zeka-nedir-62428> (Erişim tarihi: 03.10.2019)

TBMM.https://www.tbmm.gov.tr/genser/stenografi_kursu_ve_stenograflik.pdf (Erişim tarihi: 14.10.2019)

United Nations (2005) Department of Economic and Social Affairs, Division for Public Administration and Development Management. Understanding Knowledge Societies: In Twenty Questions and Answers with the Index of Knowledge Societies. New York: United Nations. <https://publicadministration.un.org/publications/content/PDFs/E-Library%20Archives/2005%20Understanding%20Knowledge%20Societies.pdf> (Erişim tarihi: 14.10.2019)

Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Isaac_Pitman (Erişim tarihi: 14.10.2019)

Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Anlamsal_a%C4%9F (Erişim tarihi: 04.10.2019)

3dprinting.com <https://3dprinting.com/> (Erişim tarihi: 12.10.2019)

Bölüm 12

Belgin Arslan Cansever¹

TOPLUMSAL YÖNDEN EĞİTİM REFORMLARI VE EĞİTİMİN GELECEĞİ

- 12.1. Eğitim Sorunları
  - 12.1.1. Eğitimdeki Alt Yapı Sorunları
  - 12.1.2. Eğitimdeki Üst Yapı Sorunları
- 12.2. Eğitimin Geleceği
  - 12.2.1. Gelecekte Eğitimin Nitelikleri
  - 12.2.2. Evde Eğitim
  - 12.2.3. Eğitimde Yeni Yönelimler
  - 12.2.4. Gelecekteki Okul
- 12.3. 21. Yüzyılda Öğrenme Ortamları
- 12.4. 21. Yüzyılda Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Dijital Bilgelik Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Ege Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Yahya (2001) Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi. Genişletilmiş 8. Baskı, ALFA Basım Yayım: İstanbul.
- Arabacı, İ. B. ve Polat, M. (2013). Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Sınıf Yönetimi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12 Sayı: 47 ss. 11-20.
- Arslan Cansever, B. (2015). Education Paradigm and Globalization. In Ololube, N. P., & (Eds.) Enhancing Teacher Education with Advanced Instructional Technologies. U.S.A: IGI Global.
- Aslan, K. Aslan, N. ve Arslan Cansever, B. (2012). Eğitim Bilimine Giriş. Pegem Akademi: Ankara.
- Atılgan, G. (2018). Öğretmenlerin ve Ebeveynlerin Evde Eğitim Hizmetine Yönelik Görüşlerinin ve Uygulama Sürecinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı: Kahramanmaraş.
- Aydın, G. P. ve Pehlivan, Z. (2000). Ev okulu uygulaması: Amerika Birleşik Devletleri Örneği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 33 (1), ss. 91-97.
- Ayhan, A. (2002). Dünden bugüne Türkiye'de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri, Beta Basım Yayım: İstanbul.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2007). Matematik Öğretmeni Adaylarının Benimsedikleri Öğretmen Modeline İlişkin Bazı İpuçları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32, ss. 22-31.
- Doğan, İ. (2018). Eğitim Sosyolojisi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dalrymple, J. B. (2004). Teaching and Learning Law with Graphic Organizers. <http://www.loyno.edu/~dcinolino/Classes/GraphicOrganizers.htm>
- Gökçe Bilgiç, H., Duman, D. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Dijital Yerlilerin Özellikleri ve Çevrim içi Ortamların Tasarlanmasındaki Etkileri. Akademik Bilişim, 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi: Malatya.

- Isenberg, E. J. (2007). What have we learned about homeschooling?<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01619560701312996?needAccess=true>
- Kuzu Demir, E. B., Çaka, C., Tuğtekin, U., Demir, K., İslamoğlu, H. ve Kuzu, A. (2016). Üç Boyutlu Yazdırma Teknolojilerinin Eğitim Alanında Kullanımı: Türkiye'deki Uygulamalar, *Ege Eğitim Dergisi*, (17) 2, ss. 481-503.
- Leithwood, K., Leonard, L and Sharratt, L. (1998). Conditions fostering organizational learning in schools. *Educational Administration Quarterly*. 34, 2, pp. 243-276.
- Medlin, R. G. (2013). Homeschooling and the question of socialization revisited. *Peabody Journal of Education*, 88 (3), ss. 284-297.
- Miller, A. L. (2003). A descriptive case study of the Implementation of brain based learning with technological support in a rural high school. Ph. D. Thesis, Northern Illinois University.
- Murray, R. (2006). Library systems: synthesise, specialise, mobilise. *Ariadne*, No. 48.<http://www.ariadne.ac.uk/issue48/murray/>.
- Oswald, L, J. (1997). School-based management. School leadership handbook for excellence, (3rd Ed). S. C: Smith and P.K: Piele (Eds). University of Oregon, 181-203.
- Özer, B. (2008). Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi. A. Hakan (Ed.), Öğretmenlik Meslek Bilgisi Alanındaki Gelişmeler, ss. 195–216, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Paragină, F., Paragină, S. and Jipa, A. (2010). Interactive whiteboards in Romania. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2 (2), pp. 4059-4063.
- Pospisil, R. & McMahon, M. (2005). Laptops for a digital lifestyle: Millennial students and wireless mobile technologies. In H. Goss (Ed), *Balance, Fidelity, Mobility: Proceedings of the 22nd ASCILITE Conference* (pp. 421-432). Brisbane, 5-7 December 2005.
- Prensky, M. (2001a). Digital Natives, Digital Immigrants. *From On the Horizon* (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001).

- Prensky, M. (2001b). Do They Really Think Differently? Published in On the Horizon, NCB University Press, Vol. 9 No. 6, December 2001.
- Prensky, M. (2009). H. Sapiens Digital: From digital immigrants and digital natives to Digital wisdom. *Innovate: Journal of Online Education*, 5(3). <http://www.innovateonline.info/index.php?view=article&id=705&action=article>
- Sarıtaş, M. T. ve Üner, N. (2013). Eğitimde Yenilikçi Teknolojiler: Bulut Teknolojisi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, (2) 3, ss. 192- 201.
- Somyürek, S. (2014). Öğrenme Sürecinde Z Kuşağının Dikkatini Çekme: Artırılmış Gerçeklik, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 4 (1), ss. 63-80.
- Spink, A., Cole, C. and Waller, M. (2008). Multitasking behavior. *Annual Review of Information Science and Technology*, 42, pp. 93-118.
- Şenel Çoruhlu, T., Er Nas, S. & Keleş, E. (2016). Beyin temelli öğrenme yaklaşımına dayalı web destekli öğretim materyalinin etkililiğinin değerlendirilmesi: ışık ve ses ünitesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), ss. 104-132. doi: 10.17539/aej.79756
- Taşar, H. H. (2009). Merkezîyetçi yönetim yapısının kamu okulları üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler. *Adyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), ss. 108-119.
- Tonta, Y. (2009). Dijital Yerliler, Sosyal Ağlar ve Kütüphanelerin Geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23, 4, ss. 742-768.
- Yeniay Üsküplü, Z. D. (2019). Eğitim Sosyolojisi Açısından 21. Yüzyıl Becerileri: Türkiye’de Çocuk Üniversiteleri Modeli. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı: İstanbul.

Editörler

Prof. Dr. Nazmi Avcı - Prof. Dr. Yaşar Erjem

EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

Yazarlar

Prof. Dr. Cengiz Yanıklar
Prof. Dr. Mehmet Özbaş
Prof. Dr. Mustafa Talas
Prof. Dr. Baykal Biçer
Prof. Dr. Cem Ergun
Doç. Dr. Kerem Özbey
Doç. Dr. Mehmet Sağlam
Doç. Dr. Recep Ercan
Dr. Öğr. Üyesi Erkan Dikici
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven Avcı
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Çelikkol
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Apalı

Editörler
Prof.Dr.Nazmi Avcı - Prof.Dr. Yaşar Erjem
Eğitim Sosyolojisi

ISBN: 978-605-9498-64-7

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2018
2.Baskı 2019
2.Baskı 2021

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Lütfiye Tuğla-Milli Basım ve Yayın

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1 EĞİTİM SOSYOLOJİSİ VE ÖNEMİ

11

1.1. Sosyolojide ve Eğitim Sosyolojisinde Temel Kavramlar	13
1.2. Eğitim Sosyolojisinin Kapsamı	17
1.3. Eğitim Sosyolojisinin Kuruluşu ve Gelişimi	21
1.4. Eğitim Sosyolojisinin Kullandığı Yöntemler	26
1.5. Eğitim Sosyolojisinin Önemi	29
Yararlanılan Kaynaklar	33

Bölüm 2 ÖNCÜ, KURUCU VE MODERN SOSYOLOGLARIN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

35

2.1. İbn Haldun	37
2.1.1. Önemli Kavramları	38
2.1.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	39
2.2. Montesquieu	41
2.2.1. Önemli Kavramları	41
2.2.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	42
2.3. Auguste Comte	45
2.3.1. Temel Kavramları	46
2.3.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	47
2.4. Herbert Spencer	49
2.4.1. Önemli Kavramları	50
2.4.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	50
2.5. Jean-Jacques Rousseau	53
2.5.1. Önemli Kavramları	54
2.5.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	55

2.6. Emile Durkheim	57
2.6.1. Önemli Kavramları	58
2.6.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	59
2.7. Max Weber	62
2.7.1. Önemli Kavramları	63
2.7.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	64
2.8. Karl Mannheim	67
2.8.1. Önemli Kavramları	68
2.8.2. Eğitimle İlgili Görüşleri	68
Yararlanılan Kaynaklar	71

Bölüm 3
TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ
VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

75

3.1. Sosyoloji (Toplumbilim)	76
3.2. Eğitim Sosyolojisi	83
3.3. Türkiye'de Eğitim Sosyolojisine Katkısı olan Sosyologlar	84
3.3.1. Ziya Gökalp (1876-1924)	86
3.3.2. Prens Sabahattin (1879-1948)	90
3.3.3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978)	93
3.3.4. İsmail Hakkı Tonguç (1897-1960)	95
3.3.5. Halil Fikret Kanad (1892-1974)	97
3.3.6. Nusret Köymen (1903-1964)	100
3.3.7. Mümtaz Turhan (1908-1969)	102
3.3.8. Nurettin Topçu (1909-1975)	105
3.3.9. Mahmut Tezcan (1940-)	108
Yararlanılan Kaynaklar	110

Bölüm 4
TEMEL TOPLUMSAL SÜREÇLER VE EĞİTİM

115

4.1. Sosyalleşme	117
4.1.1. Sosyalleşmenin Tanımı, Türleri ve Özellikleri	117
4.1.2. Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Eğitim	120
4.2. Sosyal Tabakalaşma	122
4.2.1. Sosyal Tabakalaşma Türleri ve Eğitim	123
4.3. Sosyal Hareketlilik	126
4.3.1. Yatay ve Dikey Sosyal Hareketlilik	126
4.3.2. Sosyal Hareketlilik ve Eğitim	127

4.4. Sosyal Değişme	129
4.4.1. Sosyal Değişme Sürecinde Eğitim	130
Yararlanılan Kaynaklar	135

Bölüm 5

EĞİTİME KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

137

5.1. İşlevselci Kuram ve Eğitim	140
5.1.1. İşlevselci Kuramın Eğitim Görüşleri	142
5.2. Çatışmacı Kuram	145
5.2.1. Çatışmacı Kuramın Eğitim Görüşleri	147
5.3. Sembolik Etkileşimci Kuramlar	154
5.3.1. Sembolik Etkileşimciliğin Eğitim Görüşleri	160
5.4. Eleştirel Pedagoji	162
5.4.1. Eleştirel Pedagojinin Genel Özellikleri ve Eğitim Görüşleri	168
Yararlanılan Kaynaklar	172

Bölüm 6

TOPLUMSAL KURUMLAR VE EĞİTİM

175

6.1. Toplumsal Kurum	177
6.2. Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim	180
6.3. Aile ve Eğitim	183
6.4. Din ve Eğitim	186
6.5. Ekonomi ve Eğitim	189
6.6. Siyaset ve Eğitim	191
Yararlanılan Kaynaklar	195

Bölüm 7

KÜLTÜR VE EĞİTİM

197

7.1. Kültür	199
7.1.1. Kültürün Özellikleri ve İşlevleri	200
7.1.2. Kültür Biçimleri ve Eğitim	202
7.1.3. Kültür Öğeleri ve Eğitim	203
7.1.3.1. Semboller	203
7.1.3.2. Dil	204
7.1.3.3. Değerler	204
7.1.3.4. İnançlar	208

7.1.3.5. Normlar	208
7.1.4. Kültürel Süreçler ve Eğitim	209
7.1.4.1. Kültürleme	209
7.1.4.2. Kültürlenme	210
7.1.4.3. Kültürleşme	210
7.1.4.4. Kültürel Değişme	211
7.1.4.5. Kültürel Etkileşim	212
7.1.4.6. Kültürel Gecikme	212
7.1.4.7. Kültür Şoku	213
7.1.5. Kültürel Farklılıklar	214
7.1.6. Çok Kültürlülük ve Eğitim	216
Yararlanılan Kaynaklar	219

Bölüm 8 **TOPLUMSAL CİNSİYET VE EĞİTİM**

223

8.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	225
8.2. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim	226
8.3. Okur-yazarlık ve Okullaşma Oranları	227
8.3.1. Cinsiyete Göre Okullaşma Oranları	229
8.4. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Önündeki Engeller	235
8.4.1. Kadınların Eğitime Erişiminde Karşılaşılan Sorunlar	236
8.4.2. Eğitimin Yapısından, Süreçlerinden ve İçeriğinden Kaynaklanan Sorunlar	238
Yararlanılan Kaynaklar	242

Bölüm 9 **SOSYO-KÜLTÜREL BİR SİSTEM OLARAK OKUL**

245

9.1. Sosyalleşme ve Kültürleme	248
9.2. Sosyo-Kültürel Bir Sistem Olarak Okul ve Okulun Önemi	249
9.3. Sosyal, Kültürel ve Akademik Öğrenme Alanları Olarak Okul ve Okul Düzenleri/Modelleri	250
9.3.1. Okul İçi Sosyal, Kültürel ve Ahlaki Davranış Düzeni	251
9.3.2. Sosyo-Kültürel Öğrenme Alanları Olan Okulların Fiziksel Düzeni	252
9.4. Devlet Okulu ve Özel Okul Farkları	254
9.5. Karma veya Tek Cinsiyetli Okullar	255
9.6. Sosyo-Kültürel ve Akademik Gelişim Toplulukları Olan Okullarda Öğretmen Davranışı	257

9.7. Sosyalleşme ve Kültürleme Merkezleri Olan Okullarda Aile-Okul Etkileşimi	258
9.8. Öğretim Programları ve Ders İçerikleri	264
9.9. Ahlaki Bir Sistem ve Topluluk Olarak Okul	265
9.10. Okul İklimi	266
9.11. Zorunlu Eğitim Kurumları Olan Okulların Hukuki İşlevleri	266
Yararlanılan Kaynaklar	268

Bölüm 10

EĞİTİMDE GÜNCEL DEĞİŞMELER VE GELİŞMELER

273

10.1. Küreselleşme ve Eğitim	274
10.2. Uzaktan Eğitim	277
10.2.1. Tarihçe	278
10.2.2. Uzaktan Öğretimin Tanımı	280
10.2.3. Uzaktan Eğitimin Felsefesi	281
10.2.4. Uzaktan Eğitimin Biçimleri	282
10.2.5. Uzaktan Eğitimin Avantajları	284
10.2.6. Uzaktan Eğitimin Dezavantajları	287
10.2.7. Uzaktan Eğitimin Özellikleri	287
10.3. Meslek Eğitimi ya da Meslekî Eğitim	288
10.3.1. Tarihçe	288
10.3.2. Mesleki Eğitim Sistemleri	290
10.3.3. Meslek Eğitiminde Yeni Yönelimler	292
10.3.4. Ülkemizde Mesleki Eğitim	293
10.3.5. Mesleki Eğitimin Faydaları	294
10.3.6. Mesleki Eğitim ve Kadın	296
10.4. Eğitimde Yeni Teknolojinin Kullanımı	296
10.5. Meslek Edinimi ve Uzaktan Eğitim İlişkisi	298
10.5.1. Meslek Edinimi	299
10.5.2. Uzaktan Eğitimin İstihdam Sorunlarına Etkisi	299
Yararlanılan Kaynaklar	301

Bölüm 11

YENİ EKONOMİK SİSTEM, EĞİTİM SORUNLARI VE EĞİTİMİN GELECEĞİ

303

11.1. Yeni Ekonomik Sistem	304
11.1.1. Ekonomik Sistem ve Eğitim	305

11.1.2. Ekonominin Eğitim Üzerine Etkisi	306
11.1.3. Eğitimin Ekonomi Üzerine Etkileri	309
11.2. Eğitim Sorunları	310
11.2.1. Eğitimdeki Alt Yapı Sorunları	310
11.2.1.1. Eğitime Ayrılan Bütçe Sorunları	310
11.2.1.2. Okullaşma Sorunları	311
11.2.2. Eğitimdeki Üst Yapı Sorunları	313
11.2.2.1. Bürokratik Yapı Sorunları	313
11.2.2.2. Öğretim Programı Sorunları	314
11.3. Eğitimin Geleceği	315
11.3.1. Gelecekte Eğitimin Nitelikleri	315
11.3.2. Evde Eğitim	317
11.3.3 Eğitimde Yeni Yönelimler(Trendler)	318
11.3.4 Gelecekteki Okul	319
11.3.5 21. Yüzyılda Öğrenme Ortamları	319
11.3.6 21. Yüzyılda Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler	321
11.3.7 21. Yüzyılda Öğrenmenin İçeriği	322
11.3.7.1. Yaratıcılık ve İnovasyon Becerileri	323
11.3.7.2. Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	324
11.3.7.3. İletişim ve İş Birliği	325
Yararlanılan Kaynaklar	326

Bölüm 1

Yasemin Apalı¹
Cem Ergun²

EĞİTİM SOSYOLOJİSİ VE ÖNEMİ

- 1.1. Sosyolojide ve Eğitim Sosyolojisinde Temel Kavramlar
  - 1.2. Eğitim Sosyolojisinin Konusu ve Kapsamı
  - 1.3. Eğitim Sosyolojisinin Kuruluşu ve Gelişimi
  - 1.4. Eğitim Sosyolojisinin Kullandığı Yöntemler
  - 1.5. Eğitim Sosyolojisinin Önemi
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

² Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aksoy, Mustafa** (2000). **Sosyal Bilimler ve Sosyoloji**, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Aydın, Mustafa** (2000). **Kurumlar Sosyolojisi**, Ankara: Vadi Yayınları.
- Aydın, Mustafa** (2013). "*Toplumsal Yapı ve Kurumlar*", **Sosyolojiye Giriş**, Ed. İhsan Çapcıoğlu ve Hayati Beşirli, Ankara: Ankara: Grafiker Yayınları.
- Browne, Ken** (2015). **Sosyolojiye Giriş**, İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, Ahmet** (2018). **Eğitim Felsefesi**, İstanbul: Say Yayınları.
- Doğan, İsmail** (2012). **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erden, Münire** (2011). **Eğitim Bilimlerine Giriş**, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ergun, Doğan** (2005). **Sosyoloji ve Eğitim**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ergün, Mustafa** (2018). **Eğitim Sosyolojisi Nedir?** mustafaergun.com.tr., e.t.: 05.08.2018
- Erkal, Mustafa** (2004). **Sosyoloji**, İstanbul: DER Yayınları.
- Ertürk, Mümin** (2000). **İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon**, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Fichter, Joseph** (2011). **Sosyoloji Nedir?** Ankara: Anı Yayıncılık,
- Fidan, Nurettin** (1985). **Okulda Öğrenme ve Öğretme**, Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Giddens, Anthony ve Sutton, Philip** (2017). **Sosyoloji**, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp, Nuri** (2005). "*Öğrenme ve etkin Öğrenme*", **Journal of İstanbul Kültür University** Sayı: 1.
- Güvenç, Bozkurt** (1999). **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İçli, Gönül** (2011). **Sosyolojiye Giriş**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karakaya, Şerafettin** (2006). "*Sosyal Bir Süreç Olarak Eğitim*", **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:13, s.391.

- Kumral**, Orhan (2017). "Eğitim Toplumsal Temelleri", **Eğitim Bili-
mine Giriş**, Ed. Fatma Susar Kırmızı, Nil Duban, Ankara: Anı Ya-
yıcılık.
- Morgan**, Gareth (1998). **Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor**, İs-
tanbul: MESS Yayınları.
- Özkalp**, Enver (2015) **Sosyolojiye Giriş**, Bursa: Ekin Yayıncılık, s. 23.
- Riutort**, Philippe (2017). **Sosyolojiye Giriş Dersleri**, Ankara: Doğu-Batı
Yayınları.
- Senemoğlu**, Nuray (1997). **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim**, Ankara:
Spot Matbaacılık.
- Solmaz**, Bünyamin (2016). "Eğitim ve Din", **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi
Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 360.
- Tezcan**, Mahmut (2017). **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topses**, Mehmet Devrim (2018). **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Ya-
yınevi.
- Yılmaz**, Fatih (2017). *"Eğitime İlişkin Temel Kavramlar"*, **Eğitim Bili-
mine Giriş**, Ed. Fatma Susar Kırmızı ve Nil Duban, Ankara: Anı
Yayıncılık.
- Zencirkıran**, Memed (2015). **Sosyoloji**, Bursa: Dora Yayıncılık.

Bölüm 2

Erkan Dikici ¹

ÖNCÜ, KURUCU VE MODERN SOSYOLOGLARIN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

- 2.1. İbn Haldun
  - 2.1.1. Önemli Kavramları
  - 2.1.2. Eğitimle İlgili Görüşleri
- 2.2. Montesquieu
  - 2.2.1. Önemli Kavramları
  - 2.2.2. Eğitimle İlgili Görüşleri
- 2.3. Auguste Comte
  - 2.3.1. Önemli Kavramları
  - 2.3.2. Eğitimle İlgili Görüşleri
- 2.4. Herbert Spencer
  - 2.4.1. Önemli Kavramları
  - 2.4.2. Eğitimle İlgili Görüşleri
- 2.5. Jean-Jacques Rousseau
  - 2.5.1. Önemli Kavramları
  - 2.5.2. Eğitimle İlgili Görüşleri
- 2.6. Emile Durkheim
  - 2.6.1. Önemli Kavramları
  - 2.6.2. Eğitimle İlgili Görüşleri
- 2.7. Max Weber
  - 2.7.1. Önemli Kavramları
  - 2.7.2. Eğitimle İlgili Görüşleri
- 2.8. Karl Mannheim
  - 2.8.1. Önemli Kavramları
  - 2.8.2. Eğitimle İlgili Görüşleri

Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr., Gümüşhane Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz**, Hüseyin (2008). **Kurumlar Sosyolojisi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aron**, Raymond (2006). **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çeviren: Korkmaz Alemdar, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Bozkurt**, Veysel (2011). **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Canatan**, Kadir (2006). "*İbn Haldun'un Eğitim Sosyolojisi*", **Eskiye Dergisi**, Sayı: 3, ss. 57-65
- Comte**, Auguste (1964). "*Pozitif Felsefe Dersleri*", Çeviren: Ümid Meriç, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt: 2, Sayı 19, ss. 213-258
- Coser**, A. Lewis (2011). **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları**, Çeviren: Himmet Hülür, Serhat Toker ve İbrahim Mazman, Ankara: De Ki Basın Yayın.
- Durdu**, Zafer (2014). **Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikirleri**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Durkheim**, Emile (2004). **Sosyolojik Yöntemin Kuralları**, Çeviren: Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordro Siyah Yayınları.
- Durkheim**, Emile (1950). **Terbiye ve Sosyoloji**, Çeviren: İ. Memduh Seydol, İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi.
- Ergün**, Mustafa (1987). **Eğitim ve Toplum: Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
- İbn Haldun** (1977). **Mukaddime I**, Çeviren: Turan Dursun, Ankara: Onur Yayınları.
- İbn Haldun** (1988/a). **Mukaddime I**, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları.
- İbn Haldun** (1988/b). **Mukaddime II**, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kabasakal Badamchi**, Devrim (2017). "Jean-Jacques Rousseau'nun Eğitim Anlayışının Temelleri: Birey Emile mi, Vatandaş Emile mi?", **Beytülhikme**, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 107-127.

- Karaca**, Feyyaz (2012). "*Eğitim Sosyolojisi*", **Sosyolojiye Giriş** (içinde). Editör: Muammer Tuna, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kemerlioğlu Eyüp, Kızılçelik Sezgin ve Gündüz Mustafa** (1996). **Eğitim Sosyolojisi**, İzmir: Saray Kitabevi.
- Kızılçelik**, Sezgin (1994). **Sosyoloji Teorileri 1**, Konya: Yunus Emre Grafik Tasarım ve Yayıncılık.
- Kızılçelik**, Sezgin (2011/a). **Sosyoloji Tarihi 1**, Ankara: Anı Yayınları.
- Kızılçelik**, Sezgin (2011/b). **Batı Barbarlığı 1**, Ankara: Anı Yayınları.
- Kızılçelik**, Sezgin (2016). **Sosyoloji Tarihi 3**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik**, Sezgin (2017). **Sosyoloji Tarihi 4**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mannheim**, Karl (2002). **İdeoloji ve Ütopya**, Çeviren: Mehmet Okyavuz, Ankara: Epos Yayınları.
- Montesquieu**, (Tarihsiz). **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çeviren: Fehmi Baldaş, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Ornstein**, C. Allan ve **Hunkins** P. Francis (2018). **Curriculum: Foundations, Principles and Issues**, Harlow: Pearson Education Limited.
- Pehlivan**, Ayşegül (2013). "*Emile Durkheim'in Hayatı ve Eserlerine Toplu Bir Bakış*", **Emile Durkheim: Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri** (içinde), Editör: Bahri Ata, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, ss. 1-6.
- Ritzer**, George (2011). **Modern Sosyoloji Kuramları**, Ankara: De Ki Basın Yayım.
- Rousseau**, Jean Jacques (1999). **Toplum Sözleşmesi**, Çeviren: Alpagut Erenuluğ, İstanbul: Öteki Yayınları.
- Rousseau**, Jean Jacques (2009). **Emile Ya Da Eğitim Üzerine**, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Slattery**, Martin (2008). **Sosyolojide Temel Fikirler**, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Spencer**, Herbert (2005). **Essays On Education**, Londra: Everyman's Library.

- Spencer, Herbert (2013). Zihin, Ahlak ve Beden Eğitimi**, Hazırlayan: İbrahim Balcı vd., Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Tezcan, Mahmut (1981). "İbn Haldun'un Eğitime İlişkin Görüşleri", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1: Ankara, ss. 205-212.
- Tezcan, Mahmut (1988). Eğitim Sosyolojisi**, Ankara: Bilim Yayınları.
- Tezcan, Mahmut (1993). Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 170.
- Tıraşçı, Mehmet (2014). "İbn Haldun'un Mukaddimesi'nde Musiki", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı: 1, Sivas, ss. 99-115.
- Turner H. Jonathan, Beeghley Leonard ve Powers H. Charles (2010). Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Weber, Max (1999). Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Çeviren: Zeynep Gürata, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Weber, Max (2004). Sosyoloji Yazıları**, Çeviren: Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bölüm 3

Mehmet Sağlam¹

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

- 3.1. Sosyoloji (Toplumbilim)
- 3.2. Eğitim Sosyolojisi
- 3.3. Türkiye'de Eğitim Sosyolojisi ve Eğitim Sosyolojisine Katkısı Olan Sosyologlar
  - 3.3.1. Ziya Gökalp (1876-1924)
  - 3.3.2. Prens Sabahattin (1879-1948)
  - 3.3.3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978)
  - 3.3.4. İsmail Hakkı Tonguç (1897-1960)
  - 3.3.5. Halil Fikret Kanad (1892-1974)
  - 3.3.6. Nusret Köymen (1903-1964)
  - 3.3.7. Mümtaz Turhan (1908-1969)
  - 3.3.8. Nurettin Topçu (1909-1975)
  - 3.3.9. Mahmut Tezcan (1940-)

Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Yahya** (1985). **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Alkan, Cevat** (1987). "*Ziya Gökalp*," (Editörler: Hüsni Cırtlı & Bahir Sorguç), **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Alver, Köksal** (2008). "*Nurettin Topçu'nun Türk Sosyolojisindeki Yeri Üzerine*, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı: 11.
- Aron, Raymond** (2000). **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**. (Çev. K. Alemdar) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aytaç, Kemal** (1987). "*İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*," (Editörler: Hüsni Cırtlı & Bahir Sorguç), **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Berkes, Niyazi** (1996). **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul: YKY
- Bottomore, Thomas Burton** (2000). **Toplumbilim**. (Çev. Ü. Oskay). İstanbul: DER Yayınevi.
- Bozarıslan, Hamit** (2001). "*M. Ziya Gökalp*," **Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, (Editör, Tanıl Bora & Murat Gültekin), Cilt 1, İstanbul: İletişim.
- Binbaşoğlu, Cavit** (2014). **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cevizci, Ahmet** (2010). **Eğitim Sözlüğü**, İstanbul: Say.
- Cicioğlu, Hasan** (1987). "*Halil Fikret Kanad*" **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Crossman, Ashley** (<https://www.google.com.tr>). **Sociology of Education**, [sociology.about.com/od/Disciplines/s/Sociology-of-Education.htm] (Erişim Tarihi, 28.04.2014).
- Demirel, Tanel** (2002). "*Mümtaz Turhan*," **Modernleşme ve Batıcılık**, (Editör, Tanıl Bora & Murat Gültekin) Cilt 3, İstanbul: İletişim.
- Dural, A. Baran** (Aralık, 2006). "*Nurettin Topçu'da Eğitim Düşüncesi*," **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 8 (2).

- Durkheim**, Emile (2015). **Sosyolojik Yöntemin Kuralları**, (Çev. Cemal Bali Akal), Ankara: Dost Kitabevi.
- Dworkin**, A Gary, Ballantine, Jeanne vd. (2013). **The sociology of education**. Sociopedia.isa. [www.sagepub.net/isa/resources/pdf/education2013.pdf] (Erişim Tarihi, 16.07.2018).
- Ergun**, Doğan (2005). **Sosyoloji ve Eğitim**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ergün**, Mustafa (2009). “*II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri*”, **100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu**. Bildiriler. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi Yay.
- Ergün**, Mustafa (2008). “*Prens Sabahattin Bey’in Eğitim Üzerine Düşünceleri*”, **Kuramsal Eğitimbilim**, Cilt 1 (2).
- Ergün**, Mustafa (1990). “*Türk Eğitim Sisteminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler*,” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 17, (453-457?).
- Giorgetti**, Filiz Meşeci (2008). “*İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu: Bir Ömür Pedagoji*,” **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı: 11.
- İçli**, Gönül (2012). **Sosyolojiye Giriş**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karakaş**, Mehmet (2008). “*Ziya Gökalp’e Yeniden Bakmak: Literatür ve Yeniden Değerlendirmek*”. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı: 11.
- Kayalı**, Kurtuluş (2008). “*Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi*,” **Türk Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11.
- Kaya**, Yahya Kemal (1987). “*İsmail Hakkı Tonguç*,” **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Kenan**, Seyfi (2013). “*Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme*”. **Osmanlı Araştırmaları**. Cilt XLI.
- Lawrence J**, Saha (2011). **Sociology of Education**. Sage Publication. [https://eclassuovm.gr/moduls/document/file.php/NURED176/sociology_education_theories.pdf] (Erişim Tarihi, 16.07.2018).

- Marshall, Gordon** (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. (Çev. O. Akinhay & D. Kömürcü). Ankara: Bilim & Sanat
- Oğuzkan, Turhan** (1987). “*Nuset Köymen*,” (Editörler: Hüsni Cırtlı & Bahir Sorguç), **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Okan, Oya** (2008). “‘*Prens Sabahattin*’ *Literatürü Üzerine*,” **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11.
- Özman, Aylin** (2002/a). “*İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*,” **Modernleşme ve Batıcılık**, (Editör, Tanıl Bora & Murat Gültekin), Cilt 3, İstanbul: İletişim.
- Özman, Aylin** (2002/b). “*İsmail Hakkı Tonguç*,” **Modernleşme ve Batıcılık**, (Editör, Tanıl Bora & Murat Gültekin), Cilt 3, İstanbul: İletişim.
- Poloma, Margaret M.** (1993). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (Çev. Hayriye Erbaş), Ankara: Gündoğan Yayınları
- Reyhan, Cenk** (2001). “*Prens Sabahattin*,” **Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, (Editör, Tanıl Bora & Murat Gültekin), Cilt 1, İstanbul: İletişim, 146-151
- Sağlam, Serdar** (2016). “*Türkiye’de Köyle İlgili Uygulama Ve Çalışmalar İle Türk Sosyolojisindeki Yansımaları*,” **Sosyoloji Konferansları**, No: 53 (1), 221-255
- Sarıtaş, Muhammet** (1992). “*Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyası*”, Nurettin Topçu’ya Armağan, İstanbul: Dergah
- Slattery, Martin** (2007). **Sosyolojide Temel Fikirler**. (Çev: Ü. Tatlıcan & G. Demiriz). Bursa: Sentez.
- URL 1: Faris, R.E. L. Sociology**, [<http://britannica/topic/sociology>] (Erişim Tarihi, 20.07.2018).
- URL 2: Definition of Sociology**, [<https://www.merriam-webster.com/dictionary/sociology>] (Erişim Tarihi, 20.07.2018).
- URL 3: Emile Durkheim (1858-1917)**. [<https://www.iep.utm.edu/durkheim/>] (Erişim Tarihi, 07.08.2018).
- URL 4: Rationality**, [www.importanceofphilosophy.com/ethics_Rationality.html] (Erişim Tarihi, 10.08.2018).

- URL 5: Ziya Gökalp'in Hayatı**, [<http://www.hurbilgi.com/index.php/2015/10/06/ziya-gokalp-hayati-edebe-kisiligi-eserleri/>], (Erişim Tarihi, 11.08.2018).
- URL 6: Nusret Keymen Kimdir? Hayatı ve Eserleri**, [<http://www.kimdirhayatieserleri.com/nusret-koymen-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html>], (Erişim Tarihi, 12.08.2018).
- URL 7: Mümtaz Turhan'ın Hayatı, Eserleri ve Sosyolojisi**, [<http://sosyolojisi.com/mumtaz-turhan-in-hayati-eserleri-ve-sosyolojisi/1479.html>], (Erişim Tarihi: 12. 08. 2018)
- URL 8: Nurettin Topçu**, [<https://www.turkedebiyati.org/nurettin-topcu.html>], (Erişim Tarihi: 12. 08. 2018)
- URL 9: Mahmut Tezcan**, [https://www.imge.com.tr/person.php?person_id=4417], (Erişim Tarihi: 12. 08. 2018)
- URL 9: Saint Simon Kimdir? (1760-1825)**. [http://www.felsefe.gen.tr/saint_st_simon_kimdir.asp], (Erişim Tarihi: 14. 08. 2018)
- Ülken, Hilmi Ziya** (2013). **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Ünsaldı, Levent ve Geçgin, Ercan** (2013). **Sosyoloji Tarihi**. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Sağlam, Mehmet** (2012). *"Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Kuruluş Süreci Üzerine Bir Sözlü Tarih Denemesi," Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 45, Sayı:2.
- Swingewood, Alan** (1998). **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**. (Çev. O. Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat
- Taşdelen, Vefa**. (Ocak, 2015). *"Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası İsimli Eserinde Eğitimin Güncel Sorunları."* **TYB Akademi, Türkiye'de Eğitim, Felsefesi ve Sorunları Özel Sayısı**, Yıl: 5, Sayı: 13.
- Tezcan, Mahmut** (2012). **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: Anı Yayıncılık
- Tezcan, Mahmut** (2005). **Sosyolojik Kuralarda Eğitim**, Ankara: Anı Yayıncılık

Turhan, Mümtaz (1997). Kùltür Değişmeleri, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Vakfı Yayınları, Nu.16

Turhan, Mümtaz (1964). **Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri: Üniversite Problemi**, İstanbul: Bedir Yayınları

Weber, Max (2011). **Sosyoloji Yazıları**, (Çev. Taha Parla), İstanbul: Deniz Yayınları

Zencirkıran, Mehmet (2016). **Sosyoloji**. Bursa: Dora

Bölüm 4

Kerem Özbey¹

TEMEL TOPLUMSAL SÜREÇLER VE EĞİTİM

- 4.1. Sosyalleşme
    - 4.1.1. Sosyalleşmenin Tanımı, Türleri ve Özellikleri
    - 4.1.2. Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Eğitim
  - 4.2. Sosyal Tabakalaşma
    - 4.2.1. Sosyal Tabakalaşma Türleri ve Eğitim
  - 4.3. Sosyal Hareketlilik
    - 4.3.1. Yatay ve Dikey Sosyal Hareketlilik
    - 4.3.2. Sosyal Hareketlilik ve Eğitim
  - 4.4. Sosyal Değişme
    - 4.4.1. Sosyal Değişme Sürecinde Eğitim
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Arslantürk, Zeki ve Amman, M. Tayfun** (2013). **Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aydoğan, İsmail** (2009). “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, **Eğitim Biliimine Giriş**, Edt. Mehmet Arslan, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aziz, A.** (1982). **Toplumsallaşma ve Kitle İletişim**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Browne, Ken** (2014). **Sosyolojiye Giriş**, Çev. İbrahim Kaya, İstanbul: Say Yayınları.
- Fichter, Joseph** (2004). **Sosyoloji Nedir**, Çev. Nilgün Çelebi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Giddens Anthony** (2008). **Sosyoloji**, Çev. Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kalaycıoğlu, Sibel** (2017). “Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme”, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Edt. Memet Zencirkıran, Bursa: Dora Yayınları.
- Kızıloluk, Hakkı** (2013). **Eğitimin Toplumsal Temelleri**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Konuk, Osman** (2003). “Toplum ve Eğitim”, **Sosyolojiye Giriş**, Edt. İhsan Sezal, Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi Yayınları.
- Korkmaz, Abdullah** (2005). “Sosyal Hareketlilik: Eğitim ve Mesleğin Sosyal Hareketliliğe Etkisi”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:31.
- Macionis John J.** (2013). **Sosyoloji**, Çev. Tuğça Poyraz Tacoğlu, Çev. Edt. Vildan Akan, Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Newman, David M.** (2016). **Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek**, Çev. Ali Arslan, Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Suğur, Nadir** (2012). “Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik”, **Eğitim Sosyolojisi**, Edt. Adnan Boyacı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Tatlıdil, Ercan (1993). Toplum Eğitim ve Öğretmen: Öğretmen Adayları Üzerine Yapılan Bir Araştırma, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tezcan, Mahmut (1985). Eğitim Sosyolojisi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Zencirkıran, Mehmet (2017). Sosyoloji, Bursa :Dora Yayınları.

Bölüm 5

Recep Ercan ¹

EĞİTİME KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

- 5.1. İşlevselci Kuram ve Eğitim
    - 5.1.1. İşlevselci Kuramın Eğitim Görüşleri
  - 5.2. Çatışmacı Kuram
    - 5.2.1. Çatışmacı Kuramın Eğitim Görüşleri
  - 5.3. Sembolik Etkileşimci Kuramlar
    - 5.3.1. Sembolik Etkileşimciliğin Eğitim Görüşleri
  - 5.4. Eleştirel Pedagoji
    - 5.4.1. Eleştirel Pedagojinin Genel Özellikleri ve Eğitim Görüşleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Abrahamson, M.** (1990) **İşlevselcillik.** (çev : Nilgün Çelebi), Konya: Sebat Matbaası.
- Coser, L. A.** (2008). **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları.** Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Cuff, E.C.,Sharrock, W.W., Francis, D.W.** (2013). **Sosyolojide Perspektifler.** İstanbul: Say yayınları.
- Doğan, İ.** (2011). **Eğitim Sosyolojisi.** Ankara: Nobel Yayınevi.
- Freire, P.** (2006). **Ezilenlerin Pedagojisi.** çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek, İstanbul: Ayrıntı yayınları
- Giroux, H. A.** (2007) **Eleştirel Pedagoji ve Neoliberalizm.** İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Ilich, I.** (2002). **Okulsuz Toplum.** (Çev. M. Özay), İstanbul: Bensenö Yayınları.
- İnan, K.** (2009). Eleştirel Pedagoji: Ezilenler İçin Eğitim. **Eleştirel Pedagoji**, sayı 1.
- Kemerlioğlu, E., Kızılçelik, S., Gündüz, M.** (1996). Eğitim sosyolojisi. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Kızılçelik, S.** (2000). **Frankfurt okulu.** Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S.** (1996). **Sosyoloji teorileri-3.** İzmir: Saray Kitabevleri.
- McLaren, P.** (2011). **Okullarda yaşam, eleştirel pedagojiye giriş.** (Ed: M.Y. Eryaman ve H.Arslan), Ankara: Anı yayıncılık.
- Parsons, T.,** (1961) **Theories of Society: foundations of modern sociological theory.** Free Press, New York.
- Peter, M.** (2011). **Eleştirel Pedagojiye Giriş.** (Çev. M. Y. Eryaman ve H. Arslan), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sağiroğlu, N.A.** (2008). Özgürleştirici Bir Eğitim Arayışı: **Eleştirel Pedagoji Okulu.** **Eğitim Bilim Toplum Dergisi,** Cilt: 6 Say: 24, Güz, ss.50-61.

- Spring, J.** (1997). **Özgür Eğitim.** çev. Ayşen Ekmekçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Suğur, S.** (2013). **Modern Sosyoloji Tarihi.** (Editör: Prof. Dr. Serap Suğur), Eskişehir:Anadolu Üniversitesi.
- Wallece, Ruth. A.-Wolf, Alison** (2004), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları.** (Çev. Leyla Elburz ve M. Rami Ayas), İzmir: Punto Yayıncılık.
- Tezcan, M.** (2005). **Sosyolojik Kuramlarda Eğitim.** Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M.** (2016). **Eğitim Sosyolojisi.** Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A.** (2011). **Eleştirel Pedagoji.** 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.

Bölüm 6

Mehmet Güven Avcı¹

TOPLUMSAL KURUMLAR VE EĞİTİM

- 6.1. Toplumsal Kurum
  - 6.2. Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim
  - 6.3. Aile ve Eğitim
  - 6.4. Din ve Eğitim
  - 6.5. Ekonomi ve Eğitim
  - 6.6. Siyaset ve Eğitim
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Namık Kemal Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Afşar**, Muharrem (2009). *Türkiye’de Eğitim Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*, Eskişehir: **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı:1,
- Berger**, Peter L. (1999). *Dini Kurumlar*. Adil ÇİFTÇİ içinde, **Toplumbilimi Yazıları** (s. 71-137). İzmir: Anadolu Yayınları.
- Berger**, Peter L., & **Luckmann**, Thomas (2008). **Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi**. (Vefa Saygın ÖĞÜTLE, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Childe**, V. Gordon (2001). **Kendini Yaratan İnsan İnsanlığın Çağlar Boyunca Gelişimi**. (Filiz OFLUOĞLU, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Durkheim**, Emile (1985). **Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları**. (Cemal Bali Akal, Çev.) İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.
- Erjem** , Yaşar (2010). *Eğitim Kurumu*. Feridun MERTER, & Mustafa TALAS (Yay. Haz.), **Sosyoloji** (s. 347-372). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Fichter**, Joseph (1994). **Sosyoloji Nedir?** (Nilgün ÇELEBİ, Çev.) Ankara: Attila Kitabevi.
- Freyer**, Hans (1964). **Din Sosyolojisi**. (Turgut KALPSÜZ, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Gürler**, Adem (2013). *Toplumsal Bir Kurum Olarak Din*. Feridun MERTER, & Mustafa TALAS (Yay. Haz.), **Sosyoloji** (s. 389-419). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Hatipoğlu**, Atakan (2010). *Siyaset Kurumu*, Feridun MERTER, & Mustafa TALAS (Yay. Haz.), **Sosyoloji** (s. 421-454). İstanbul: Lisans Yayıncılık
- Kehrer**, Günter (2007). *Din Sosyolojisi*. Yasin AKTAY, & M.Eemin KÖKTAŞ (Yay. Haz.), **Din Sosyolojisi** (M. KÖKTAŞ, Çev., s. 21-118). Ankara: Vadi Yayınları.

- Küçükler**, Erdal (2012) “*Türkiye’de Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi*” **Kastamonu:Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt 20, Sayı: 1,
- Marshall**, Gordon (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. (Osman AKINHAY, & Derya KÖMÜRÇÜ, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meriç Yazan**, Ümit (1988-1989). *İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma*. **İÜEF Sosyoloji Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 147-174.
- Merter**, Feridun (2013). *Bir Kurum Olarak Aile*. Feridun MERTER, & Mustafa TALAS (Yay. Haz.), **Sosyoloji** (s. 303-346). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Sezer**, Baykan (2006). **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Talas**, Mustafa (2013). *Ekonomi Kurumu*. Feridun MERTER, & Mustafa TALAS (Yay. Haz.), **Sosyoloji** (s. 373-388). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- TDK**. (2018, 8 18). *Türk Dil Kurumu*. http://www.tdk.gov.tr:8080/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b77f93caa2ea2.64269120 adresinden alındı
- Tezcan**, Mahmut (1985). **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Turner**, Bryan (2014). **Klasik Sosyoloji**. (İdil ÇETİN, Çev.) İstanbul: İletişim yayınları.
- Ülken**, Hilmi Ziya (1969). **Sosyoloji Sözlüğü**. Ankara: MEB Talim Terbiye Kurulu Yayınları.

Bölüm 7

Baykal Biçer¹

KÜLTÜR VE EĞİTİM

- 7.1. Kültür
    - 7.1.1. Kültürün Özellikleri ve İşlevleri
    - 7.1.2. Kültür Biçimleri ve Eğitim
    - 7.1.3. Kültür Ögeleri ve Eğitim
      - 7.1.3.1. Semboller
      - 7.1.3.2. Dil
      - 7.1.3.3. Değerler
      - 7.1.3.4. İnançlar
      - 7.1.3.5. Normlar
    - 7.1.4. Kültürel Süreçler ve Eğitim
      - 7.1.4.1. Kültürleme
      - 7.1.4.2. Kültürlenme
      - 7.1.4.3. Kültürleşme
      - 7.1.4.4. Kültürel Değişme
      - 7.1.4.5. Kültürel Etkileşim
      - 7.1.4.6. Kültürel Gecikme
      - 7.1.4.7. Kültür Şoku
    - 7.1.5. Kültürel Farklılıklar
    - 7.1.6. Çok Kültürlülük ve Eğitim
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akbaş, Oktay** (2008). “*Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış*”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt 6, No. 16.
- Arslanoğlu, İbrahim** (2001). “*Kültür ve Medeniyet Kavramları*”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı: 15.
- Arslanoğlu, İbrahim** (2012). **Genel Sosyoloji**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bacanlı, Hasan** (2002). **Psikolojik Kavram Analizleri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Biçer, Baykal** (2010). “*Amerikan Kolejleri ve Bu Kolejlerin Türk Toplum Yapısına Sosyo-Kültürel Etkileri*”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Biçer, Baykal** (2017). “*Etik ve Estetik Değer Kazanımlarının Felsefe Dersi Öğretim Materyalleri ve Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*”, **DPÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi / EB-DER**, Cilt:1(1).
- Bozkurt, Veysel** (2008). **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Celkan, Hikmet Yıldırım** (1989). **Eğitim Sosyolojisi**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Cırık, İlker** (2008). “*Çok Kültürlü Eğitim ve Yansımaları*”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)**, Cilt 34.
- Demir, Semra** (2012). “*Çok Kültürlü Eğitimin Erciyes Üniversitesi Öğretim Elemanları İçin Önem Derecesi*”, **Turkish Studies**, Cilt: 7/4.
- Doğan, İsmail** (2009). **Sosyoloji/ Kavramlar ve Sorunlar**, Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İsmail** (2011). **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Eliot, Thomas Stearns** (1981). **Kültür Üzerine Düşünceler**, (Çev. S. Kantarcıoğlu), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergün, Mustafa** (1994). **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ankara: Ocak Yayınları.

- Ergün, Mustafa** (1996). **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri/ 1908–1914**, Ankara: Ocak Yayınları.
- Fichter, Joseph** (2004). **Sosyoloji Nedir**, (Çev. N. Çelebi), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göçer, Ali** (2012). “*Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine*”, **Türk Dili**, Sayı: 729, s. 50-57.
- Gökalp, Ziya** (1972). **Hars ve Medeniyet**, Ankara: Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği.
- Gökalp, Ziya** (1975). **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: Sebil Matbaacılık.
- Güngör, Erol** (1993). **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Güngör, Erol** (2000). **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güvenç, Bozkurt** (1994). **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haviland, William A.; Prins, Harold E. L.; Walrath, Dana; McBride, Bunny** (2008). **Kültürel Antropoloji**, (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İçli, Gönül** (2005). **Sosyolojiye Giriş**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kılıç Şahin, Handan** (2010). “*İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Dersini Yürüten 4. ve 5. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Kazandırılmasına İlişkin Görüşleri*”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kottak, C. P.** (2008). **Antropoloji/ İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, (Çev. S. N. Altuntek ve Diğerleri), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Macionis, John J.** (2012). **Sosyoloji**, (Çev. Tuğca Poyraz Tacoğlu), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Malinowski, Bronislaw** (1945). **The Dynamics of Culture Change/ An Inquiry Into Race Relations in Africa**, New Haven: Yale University Press.
- Marshall, Gordon** (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. (Çev. O. Akınhay; D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- McGettrick**, Bart J. (1995). “*Values and Educating the Whole Person*”, **Perspectives Scottish Consultative Council on the Curriculum occasional papers, Dundee: SCCC.**
- Meriç**, Cemil (1986). **Kültürden İrfana**, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mızıkacı**, Fatma (2015). “*Değerler Eğitimi ve Eğitim Programları*”, **Eleştirel Pedagoji**, Sayı: 40..
- Özkalp**, Enver (2005). **Sosyolojiye Giriş**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Prince-Gibson**, Eetta ve **Schwartz**, Shalom H. (1998). “*Value Priorities And Gender*”, **Social Psychology Quarterly**, Vol. 61, No.1.
- Sarıçam**, Hakan; **Biçer**, Baykal (2015). “*Affedicilik Üzerinde Ahlaki Değer ve Öz-Anlayışın Açıklayıcı Rolü*”, **GEFAD / GUJGEF**, 35(1).
- Talas**, Mustafa (2008). **Çok Kültürlülük Kısacasında Ulus Devlet ve Türkiye**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Talas**, Mustafa (2013). “Kültür”, **Sosyoloji**, (Ed. Ferudun Merter, Mustafa Talas), İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Tezcan**, Mahmut (1978). “Kültür ve Eğitim İlişkileri”, <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5632/1773>, adresinden 03.07.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Toku**, Neşet (2002). “*Değerlerin Dilemması: Subjektiflik ve Objektiflik*”, **Bilgi ve Değer**. Ankara: Vadi Yayınları.
- Turhan**, Mümtaz (1994). **Kültür Değişmeleri/ Sosyal Psikoloji Açısından Bir Tetkik**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Tutar**, Hasan (2016). **Sosyal Psikoloji/ Kavramlar ve Kuramlar**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ülken**, Hilmi Ziya (1948). **Millet ve Tarih Şuuru**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Ülken**, Hilmi Ziya (1967). **Eğitim Felsefesi**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Vatandaş, Celelettin (2001). “Çokkültürlü Yapıda Ulusal/Etnik Kimlikler (Kanada Örneği)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3 (2).

Yüksel, Sedat (2004). **Örtük Program/ Eğitimde Saklı Uygulamalar**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bölüm 8

Cengiz Yanıklar¹

TOPLUMSAL CİNSİYET VE EĞİTİM

- 8.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı
  - 8.2. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim
  - 8.3. Okur-yazarlık ve Okullaşma Oranları
    - 8.3.1. Cinsiyete Göre Okullaşma Oranları
  - 8.4. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Önündeki Engeller
    - 8.4.1. Kadınların Eğitime Erişiminde Karşılaşılan Sorunlar
    - 8.4.2. Eğitimin Yapısından, Süreçlerinden ve İçeriğinden Kaynaklanan Sorunlar
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Rize R.T.Erdoğan Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akşit**, B.; Şen, M. ve Coşkun, M.K. (2000). “*Modernleşme ve Eğitim: Ankara’daki Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenci Profilleri*”, **Mübeccel Kıray için Yazılar**, Atacan, F. ve Kurtuluş, F.E. (der.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Aktay**, Y. (2007). “*Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul*”, **Ocak ve zanaat**, Çeğin, G., Göker, E., Arlı, E. ve Tatlıcan, Ü. (der.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altan**, S. (2000). **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik**. Ankara: Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Asan**, H.T. (2010). “*Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algularının Saptanması*”, **Fe Dergi**, 2.
- Aslan**, Ş.A. (2000). **Ders kitaplarında cinsiyetçilik**. Ankara: KSSGM Yayını.
- Atlama S. ve Özsoy**, C. (2009). “*Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye'nin Karşılaştırmalı Bir Analizi*”, **Uluslararası VII. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 63-77, 30/10/2009, Yalova.
- Collins**, P.H. (1990). **Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment**. Londra: Harper Collins.
- Eğitim İzleme Raporu (2007). http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_EIR_2007-1.pdf (08.06.2018)
- Esen**, Y. (2007). *Sexism in school textbooks prepared under education reform in Turkey*. **Journal For Critical Education Policy Studies**, 5(2)
- Esen**, Y. ve **Bağlı**, M.T. (2003). “*İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme*”. **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 35.
- Gürkan**, T. Ve **Hazır**, F. (1997). “*İlkokul Ders Kitaplarının Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıp Yargılar Yönünden Analizi*”. **Yaşadıkça Eğitim**, 52.

- Helvacıoğlu, F.** (1996). **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik**. İstanbul: Kaynak Yayınlar.
- KSGM (2011). **Türkiye’de Kadın**. Ankara.
- KSGM (2008). **Politika Dokümanı: Kadın ve Eğitim**. Ankara.
- KSGM (2018). **Türkiye’de Kadın**. Ankara.
- Macionis, J.K. ve Plummer, K.** (1997). **Sociology: A Global Introduction**. New Jersey: Prentice Hall.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2016/’2017. Ankara: Resmi İstatistik Programı Yayını.
- Rankin, B.H. ve Aytaç, I.A.** (2006). “*Gender Inequality in Schooling: The Case of Turkey*”. **Sociology of Education**, 79.
- Sayılan, F.** (2012a). “*Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*”. **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim**. Sayılan, F. (der.). Ankara: Dipnot Yayınlar, 13-76.
- Sayılan, F.** (2012b). “*Toplumsal Cinsiyet ve Yetişkin Okuma Yazma Eğitimi: Ders Kitaplarının Eleştirel Analizi*”. **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim**. Sayılan, F. (der.). Ankara: Dipnot Yayınları, 77-102.
- Tan, M. G.** (2000). “*Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği*”. **Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş**. İstanbul: TÜSİAD.
- Tanrıöver, H.U.** (2003). “*Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı*”. **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: tarama Sonuçları**. Çotuksöken, B., Erzan, A ve Silier O., (der.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- TÜİK** (2011). **İstatistiklerle Kadın 2011**. Ankara.
- TÜİK** <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594> (11.08.2018)
- Yanıklar, Cengiz,** (2010). “*Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu’nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel bir Bakış*”. **Sosyoloji Dergisi**, 22.

Bölüm 9

Mehmet Özbaş¹

SOSYO-KÜLTÜREL BİR SİSTEM OLARAK OKUL

- 9.1. Sosyalleşme ve Kültürleme
  - 9.2. Sosyo-Kültürel Bir Sistem Olarak Okul ve Okulun Önemi
  - 9.3. Sosyal, Kültürel ve Akademik Öğrenme Alanları Olarak Okul ve Okul Düzenleri/Modelleri
    - 9.3.1. Okul İçi Sosyal, Kültürel ve Ahlaki Davranış Düzeni
    - 9.3.2. Sosyo-Kültürel Öğrenme Alanları Olan Okulların Fiziksel Düzeni
  - 9.4. Devlet Okulu ve Özel Okul Farkları
  - 9.5. Karma veya Tek Cinsiyetli Okullar
  - 9.6. Sosyo-Kültürel ve Akademik Gelişim Toplulukları Olan Okullarda Öğretmen Davranışı
  - 9.7. Sosyalleşme ve Kültürleme Merkezleri Olan Okullarda Aile-Okul Etkileşimi
  - 9.8. Öğretim Programları ve Ders İçerikleri
  - 9.9. Ahlaki Bir Sistem ve Topluluk Olarak Okul
  - 9.10. Okul İklimi
  - 9.11. Zorunlu Eğitim Kurumları Olan Okulların Hukuki İşlevleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Açıkalm, A.** (1997). **Toplumsal Kurumsal ve Teknik Yönleriyle Okul Yöneticiliği.** Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akpınar, B. (2012). Karma Eğitim İdeolojisi. **Eğitime Bakış**, Sayı: 22, ss. 31-36.
- Akyüz, Y.** (2018). **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2011 (30. Baskı).** Ankara: Pegem Akademi.
- Aslan, B.** (1984). **Ankara Merkez İlçelerinde Temel Eğitim Birinci Kademe (İlkokullar) Düzeyinde Okul-Aile İlişkileri.** Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Aslan, M. H.** (2002). Eğitimin Finansmanının Ekonomi Politikası ve Yüksek öğretimde Adil ve Etkin Finansman Politikaları. **Liberal Düşünce Dergisi**, 28 (7), 225-247.
- Aytaç, T.** (1999). **Okul Merkezli Yönetim.** Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Planlaması Anabilim Dalı. Ankara.
- Balcı, A.** (2010). **Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü (2. Baskı).** Ankara: Pegem Akademi.
- Başar, H.** (2014). **Sınıf Yönetimi (18. Baskı).** Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilhan, S.** (1996). **Eğitim Sosyolojisi.** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No. 174.
- Boyatzis, C. J., Chazan, E. & Ting, C. Z.** (1993). **Preschool Children's Decoding of Facial Emotions.** The Journal of Genetic Psychology, 154, 375-382.
- Bozan, M.** (2015). **Değerler Eğitimi İçin Bir Ön Şart: Demokratik Eğitim. Uluslararası Sempozyum: İnsani Değerlerin Yeniden İnşası. Editör: Prof. Dr. Cengiz Gündoğdu, Editör Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Muammer Cengiz.** 19-21 Haziran 2014 Erzurum. Atatürk Üniversitesi Yayınları No.: 1078. Takım No.: 978-975-442-680-9. ISBN No.: 978-975-442-683-0. Tebliğler Kitabı III. Cilt (ss. 51-67).

- Doğan, E.** (1995). **Ankara Merkez İlköğretim Okullarında Okul Aile İletişiminin Engelleri.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Doğan, İ.** (2011). **Eğitim Sosyolojisi (1. Basım).** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Doğan, İ.** (2012). **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar (11. Baskı).** Ankara: Pegem Akademi.
- DPT.** (2001). **Ortaöğretim Genel Eğitim Meslek Eğitimi Teknik Eğitim.** Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Eastman, G.** (1998). **Family Involvement in Education.** Madison, WI: Wisconsin Department of Education.
- Ergun, M.** (1994). **Eğitim Sosyolojisine Giriş Eğitim ve Toplum (5. Baskı).** Ankara: Ocak Yayınları.
- Erjem, Y.** (2012). **Hukuk ve Toplumsal Düzen Modern Toplumda Hukukun Toplumsal Düzeni Gerçekleştirmedeki Rolü.** İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Erjem, Y.**(2015). Eğitim Kurumu. **Sosyoloji.** (3.Baskı). Editörler: Feridun Merter- Mustafa Talas. İstanbul: Lisans.
- Erkal, M. E.** (1993). **Sosyoloji (Toplum Bilimi) (İlaveli 5. Baskı).** İstanbul: Der Yayınevi.
- Esgin, A.** (2014). **Sosyalleşme. Editör: M. Çağatay Özdemir. Eğitim Sosyolojisi (ss. 67-103).** Ankara: Pegem Akademi.
- İra, N.** (2004). **Sistem Olarak Okul, Meslek Olarak Öğretmenlik.** (Ed. Cevat Celep). Ankara: Anı yayıncılık.
- Karataş, İ. H.** (2012). Eğitimde Fırsat Eşitliği İçin Karma Eğitim mi? Ayrı Eğitim mi? **Eğitime Bakış,** 22, 50-53.
- Keleş, E. ve Çepni, S.** (2006). Beyin ve Öğrenme. **Türk Fen Eğitimi Dergisi,** 3 (2), 66-82.
- Kirk, D. J. & Jones, T. L.** (2004). **Effective Schools. Pearson Assessment Report.** San Antonio: Pearson Education Inc.

- Konuk, O.** (2002). **Sosyolojiye Giriş** (*Birinci Basım*). Editör: İ. Sezal. Toplum ve Eğitim (ss. 319-360). İstanbul: Martı Kitap ve Yay.
- Kuran, K.** (2002). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Editör: A. Türkoğlu. *Öğretmenlik Mesleği (Niteliği ve Özellikleri)* (ss. 253-278). Ankara: Mikro Basım-Yayım-Dağıtım.
- Kurt, A.** (2014). **Toplum ve Din**. Editör: İ. Sezal. *Sosyolojiye Giriş (5. Baskı)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Marshall, G.** (2005). **Sosyoloji Sözlüğü**. (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü). İstanbul: Bilim-Sanat
- MEB.** (2005). Milli Eğitim Bakanlığı Okul-Aile Birliği Yönetmeliği. 25831 Sayılı Resmi Gazete, 31.5.2005. 2573 Sayılı Tebliğler Dergisi, Haziran 2005.
- MEB.** (2012). 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 28261 Sayılı Resmi Gazete, 11 Nisan 2012.
- Oğuz, E.** (2011). **Sınıf Yönetimi**. (Editör: İ. Günbayı). Sınıfın Fiziksel Ortamının Düzenlenmesi. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Özbaş, M.** (2002). **İlköğretim Okulu Müdürlerinin Sınıf İçi Etkinliklerin Denetiminde Yapmaları Gereken ve Yapmakta Oldukları İşler Konusunda Müdür ve Öğretmen Görüşleri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbaş, M.** (2009). **İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Okul-Aile İlişkileri Konusunda Yapmaları Gereken ve Yapmakta Oldukları İşler**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı. Ankara.
- Özbaş, M.** (2017). **Sınıf Yönetimi (4. Baskı)**. (Editör: İ. Günbayı). Eğitimde İletişim ve İşbirliği. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Özbaş, M.** (2018). **Chaotic Method in the Process of Preparation to Transition to Higher Education and Undergraduate Placement Exams**. In: Erçetin Ş. (eds) Chaos, Complexity and Leadership 2016. ICCLS 2016. Springer Proceedings in Complexity. Publisher Name: Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-64554-4_17. Print ISBN 978-3-319-64552-0.

- Özçınar, Z. (2003). Öğretmen Öğrenci ve Velilerin İletişimsel Yeterlilikleri ve Öğrenci Başarısıyla Olan İlişkisi.** Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı Eğitim Teknolojisi Programı. Ankara.
- Öztürk, H. (1993). Eğitim Sosyolojisi.** Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
- Robbins, P. & Alvy, H. B. (1995). *The Principal's Companion: Strategies and Hiatus to Make the Job Easier.*** USA: SAGE Publications.
- Sarı, T. N. (1986). İlköğretimde Velilerin Eğitim Programlarının Geliştirilmesindeki Rolü Karaman İlçesinde Bir İnceleme.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Sax, L. (2005). *Why Gender Matters: What Parents and Teachers Need to Know about the Emerging Science of Sex.*** New York: Doubleday.
- Şişman, M. (2002). Eğitimde Mükemmellik Arayışı-Etkili Okullar.** Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şişman, M. (2016). Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi (10. Baskı).** Ankara: Pegem Akademi.
- Taymaz, H. (2011). İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Müdürleri İçin Okul Yönetimi Okul Yöneticisinin İş Alanları Alanlara Giren İşler İşlerin İşlemleri İşlem Basamakları (10. Baskı).** Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1996). Eğitim Sosyolojisi.** Ankara: Feryal Matbaası.
- Tolan, B. (2005). Sosyoloji.** Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tural, N. K. (2002). Eğitim Finansmanı.** Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turhan, M. (2012). Araştırma Bulgularına Göre Karma ve Ayrı Eğitim. *Eğitime Bakış*, Sayı: 22, ss. 44-46.**
- Ünal, L. I. (1996). Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi (1. Baskı).** Ankara: Epar Yayınları.
- Ünal, S. ve Ada, S. (1999). Öğretmenlik Mesleğine Giriş.** İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları.

Yaylacı, A. F. (1999). İlköğretim Okullarında Ailenin Okula Katılımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Bölüm 10

Mustafa Talas¹

EĞİTİMDE GÜNCEL DEĞİŞMELER VE GELİŞMELER

- 10.1. Küreselleşme ve Eğitim
  - 10.2. Uzaktan Eğitim
    - 10.2.1. Tarihçe
    - 10.2.2. Uzaktan öğretimin tanımı:
    - 10.2.3. Uzaktan Eğitimin Felsefesi
    - 10.2.4. Uzaktan Eğitimin Biçimleri
    - 10.2.5. Uzaktan Eğitimin Avantajları
    - 10.2.6. Uzaktan Eğitimin Dezavantajları
    - 10.2.7. Uzaktan Eğitimin Özellikleri
  - 10.3. Meslek Eğitimi ya da Meslekî Eğitim
    - 10.3.1. Tarihçe
    - 10.3.2. Mesleki Eğitim Sistemleri
    - 10.3.3. Meslek Eğitiminde Yeni Yönelimler
    - 10.3.4. Ülkemizde Mesleki Eğitim
    - 10.3.5. Mesleki Eğitimin Faydaları
    - 10.3.6. Mesleki Eğitim ve Kadın
  - 10.4. Eğitimde Yeni Teknolojinin Kullanımı
  - 10.5. Meslek Edinimi ve Uzaktan Eğitim İlişkisi
    - 10.5.1. Meslek Edinimi
    - 10.5.2. Uzaktan Eğitimin İstihdam Sorunlarına Etkisi
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akman, Eda / Güler, İnan** (2008). “Biyomedikal Mühendisliği Alanlarında Uzaktan Eğitim Çalışmaları” **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Mayıs, s.47-52.
- Aydın, C. H.** Açık ve Uzaktan Öğrenmede Kullanılan Basılı Materyallerdeki Anlam Biçimine İlişkin Öğrenme Tercihleri, **Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, s.131-147.
- Burma, Zehra Alakoç** (2008). “AB’ye Geçiş Sürecinde Meslek Elemanlarının Uzaktan Öğretim ile Eğitimi”, **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Mayıs, s.15-20.
- Doğan, İsmail** (2011). **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erturgut, Ramazan** (2008). “İnternet Temelli Uzaktan Eğitimin Örgütsel, Sosyal, Pedagojik ve Teknolojik Bileşenleri”, **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Mayıs, s.79-85.
- Gülner, Birol.** “**Bilgisayar ve İnternet Destekli Uzaktan Eğitim Programlarının Tasarım, Geliştirme ve Değerlendirme Aşamaları** (Suzep Örneği)”
- Gürol, Mehmet & Turhan, Muhammed** (2004). “Yönetim Fonksiyonu Bağlamında Uzaktan Eğitim Yönetimi”, **XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı**, 6-9 Temmuz, Malatya:İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, s.1-12.
- Hayatboyu Eğitim veya Örgün Olmayan Eğitim** (2001). Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Işık, İmral & Işık, Ali Hakan & Güler, İnan** (2008). ”Uzaktan Eğitimde Üç Boyutlu Web Teknolojilerinin Kullanılması”, **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, s.75-78.
- Karaş, İsmail Rakıp & Kahraman, İdris** (2011). “Uzaktan Eğitim Yöntemi İle Coğrafi Bilgi Sistemi Öğrenimi, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 13. **Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı**
- Külahçı, Şadiye G.** (t.y.). **Kadın İşgücünün Mesleki Eğitimi**, s.431-444

- Özer, Bekir.** **Teknoloji Yoğunluklu Eğitim Yaklaşımı Olarak Uzak-tan Eğitim**, Eskişehir:Anadolu Üniversitesi, s.121-138.
- Şahin, Ali Ekber** (2004) “**Meslek ve Öğretmenlik**”, Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Editör: Veysel Sönmez, Ankara:Anı Yayıncılık.
- Talas, Mustafa** (2010). “**Küreselleşme Gerçeği**”, Düünden Bugüne Küreselleşme, Yerelleşme ve Türkiye, Editörler: Mustafa Talas-Bülent Kara, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, s.1-4.
- Tuncer, Mehmet** (2006). “Meslekî Ve Teknik Eğitimde Meslek Standartları ve Avrupa Birliğine Uyum Sürecindeki Yeri Ve Önemi (Motor Yenileştirmeci Meslek Alanı Örneği)”, **Elazığ:Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1 Sayfa: 181-206, S.182-206.
- Tuncer, Mehmet & Taşpınar, Murat** (2004). “Avrupa Birliği’nde Eğitim ve Mesleki Eğitim Yönelimleri”, **XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı**, 6-9 Temmuz 2004 Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, s.1-13.

Bölüm 11

Ömer Çelikkol¹

YENİ EKONOMİK SİSTEM, EĞİTİM SORUNLARI VE EĞİTİMİN GELECEĞİ

- 11.1. Yeni Ekonomik Sistem
    - 11.1.1. Ekonomik Sistem ve Eğitim
    - 11.1.2. Ekonominin Eğitim Üzerine Etkisi
    - 11.1.3. Eğitimin Ekonomi Üzerine Etkileri
  - 11.2. Eğitim Sorunları
    - 11.2.1. Eğitimdeki Alt Yapı Sorunları
      - 11.2.1.1. Eğitime Ayrılan Bütçe Sorunları
      - 11.2.1.2. Okullaşma Sorunları
    - 11.2.2. Eğitimdeki Üst Yapı Sorunları
      - 11.2.2.1. Bürokratik Yapı Sorunları
      - 11.2.2.2. Öğretim Programı Sorunları
  - 11.3. Eğitimin Geleceği
    - 11.3.1. Gelecekte Eğitimin Nitelikleri
    - 11.3.2. Evde Eğitim
    - 11.3.3 Eğitimde Yeni Yönelimler(Trendler)
    - 11.3.4 Gelecekteki Okul
    - 11.3.5 21. Yüzyılda Öğrenme Ortamları
    - 11.3.6 21. Yüzyılda Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler
    - 11.3.7 21. Yüzyılda Öğrenmenin İçeriği
      - 11.3.7.1. Yaratıcılık ve İnovasyon Becerileri
      - 11.3.7.2. Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme
      - 11.3.7.3. İletişim ve İş Birliği
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr.Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi

- Er, Harun** (2014). Eğitim, Ekonomi ve Toplum (Edt. Firdevs Güneş, **Eğitim Bilimine Giriş**), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kızıloluk, Hakkı** (2013). **Eğitimin Toplumsal Temelleri**, Ankara: Anı Yayı
- Korkmaz, Ayşe** (2009). Eğitim Biliminin Ekonomi İle İlişkisi (Edt. Leyla Küçükahmet, **Eğitim Bilimine Giriş**), Ankara: Nobel Yayınları.
- Macionis, John J.** (2010). **Sociology**, Newyork: Pearson Education Inc.
- MEB** (2018). **Milli Eğitim İstatistikleri 2016-2017**.
- Nural, Eşref** (2007), Eğitimin Ekonomik Temelleri (Edt. Figen Ereş, **Eğitim Bilimine Giriş**). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- P21** (2018). **The Partnership for 21st Century Learning**, <http://www.p21.org/index.php>.
- Serin, Necdet** (1979). **Eğitim Ekonomisi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Sönmez, Veysel** (2003). Eğitimin Tarihsel Temelleri, (Edt: Veysel Sönmez, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**). Ankara: Anı yayınları.
- Spring, Joel** (1991). **Özgür Eğitim**, (Çev. Ayşen Ekmekçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şişman, Mehmet** (2011). **Eğitimde Mükemmellik Arayışı**, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Taş, Ali** (2011). Eğitimin Ekonomik Temelleri (Edt. Emin Karip, **Eğitim Bilimine Giriş**). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Tezcan, Mahmut** (2005). **Sosyolojik Kuramlarda Eğitim**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, Mahmut** (2012). **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tutkun, Ömer F.** (2010). 21. Yüzyılda Eğitim Programının Felsefi Boyutları, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt, 30, Sayı:3, Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, ss.993-1016.
- Wayne, K. Hoy ve Cecil, G. Miskel** (2010). **Eğitim Yönetimi Teori, Araştırma ve Uygulama** (Çev. S. Turan), Ankara: Nobel Yay.
- Premsky, Marc** (2001). Digital Natives, Digital Immigrants, From on the Horizon. **MCB University Press**, Volume, 9, Issue:5. <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

Editörler

Doç. Dr. Özen Yıldırım - Arş Gör. Dr. Seval Kula Kartal

**EĞİTİMDE
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME**

Yazarlar

Doç. Dr. Durmuş Özbaşı
Doç. Dr. Safiye Bilican Demir
Doç. Dr. Seher Yalçın
Dr. Öğr. Üyesi Betül Polat
Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Mordirlik
Dr. Öğr. Üyesi Münevver İlgün Dibek
Dr. Öğr. Gör. Merve Şahin Kürşad
Arş. Gör. Dr. Hatice Çiğdem Bulut

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme
Editörler : Doç. Dr. Özen Yıldırım - Dr. Seval Kula Kartal

ISBN : 978-625-7825-55-9
e-ISBN : 978-625-7825-56-6
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Yıldırım, Özen - Kula Kartal, Seval

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme /*Editörler : Özen Yıldırım - Seval Kula Kartal*

1.Basım. XII + 284 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-55-9

e-ISBN: 978-625-7825-56-6

1. Ölçme ve değerlendirme, 2. Durum belirleme, 3. Ölçme aracı geliştirme

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme

Editörler:

Özen Yıldırım / *Pamukkale Üniversitesi*

Seval Kula Kartal / *Pamukkale Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Merve Şahin Kürşad / *Milli Savunma Üniversitesi*

2.Bölüm:

Ezgi Mordirlik / *Kastamonu Üniversitesi*

3.Bölüm:

Seher Yalçın / *Ankara Üniversitesi*

4.Bölüm:

Münevver İlgün Dibek / *TED Üniversitesi*

5.Bölüm:

Safiye Bilican Demir / *Kocaeli Üniversitesi*

6.Bölüm:

Betül Polat / *Niğde Ö. Halisdemir Üniversitesi*

7.Bölüm:

Hatice Çiğdem Yavuz / *Çukurova Üniversitesi*

8.Bölüm:

Durmuş Özbaşı / *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 Eğitimde Ölçme ve Değerlendirmenin Yeri ve Önemi / Merve Şahin Kürşad	1
1.1. Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi	1
1.2. Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Temel Kavramlar	5
1.2.1. Ölçme	6
1.2.2. Ölçmede Birim	7
1.2.3. Ölçmenin Türleri	9
1.2.4. Ölçek ve Türleri	10
1.2.4.1. Sınıflama Ölçeği	10
1.2.4.2. Sıralama Ölçeği	11
1.2.4.3. Eşit Aralık Ölçeği	11
1.2.4.4. Eşit Oran Ölçeği	12
1.2.5. Değişken ve Türleri	12
1.2.6. Değerlendirme	15
1.2.6.1. Değerlendirme Türleri	16
Yararlanılan Kaynaklar	19
Bölüm 2 Ölçme Süreci ve Sonuçlarının Taşınması Gereken Temel Nitelikler / Ezgi Mordirlik	21
2.1. Güvenirlilik	22
2.1.1. Ölçmede Hata	23
2.1.1.1. Ölçmenin Standart Hatası	25
2.1.1.2. Hata Kaynakları	29
2.1.2. Güvenirliğin Anlamı	30
2.1.3. Güvenirlilik Kanıtlama Yöntemleri	31

2.1.3.1. Birden Çok Uygulamaya Dayalı Yöntemler	31
2.1.3.2. Tek Uygulamaya Dayalı Yöntemler	34
2.1.4. Puanlayıcı Güvenirliği	41
2.1.5. Güvenirliği Etkileyen Faktörler	42
2.2. Geçerlik	45
2.2.1. Geçerlik Kanıtı Toplama Yaklaşımları	47
2.2.1.1. Kapsam Geçerliği	47
2.2.1.2. Yapı Geçerliği	50
2.2.1.3. Ölçüt Dayanaklı Geçerlik	52
2.2.1.4. Görünüş Geçerliği	56
2.2.2. Geçerliği Etkileyen Faktörler	56
2.3. Kullanışlılık	59
Yararlanılan Kaynaklar	61

Bölüm 3 **Eğitim Hedeflerinin Sınıflandırılması / Seher Yalçın**

63

3.1. Öğretim Programlarındaki Kazanımların İncelenmesi ve Ölçülmesi	63
3.1.1. Bilişsel Alan Özelliklerinin Ölçülmesi	66
3.1.1.1. Bloom'un Eğitim Hedefleri Sınıflaması	66
3.1.2. Marzano'nun Eğitim Hedefleri Sınıflaması	73
3.1.2.1. Haladyna'nın Eğitim Hedefleri Sınıflaması	75
3.1.2.2. PISA'da Kullanılan Bilişsel Düzeyler ve Örnek Sorular	76
3.1.2.3. TIMSS'te Kullanılan Bilişsel Düzeyler ve Örnek Sorular	78
3.1.3. Duyuşsal Alan Özelliklerinin Ölçülmesi	81
3.1.4. Psikomotor Alan Özelliklerinin Ölçülmesi	85
3.1.5. Bilişsel, Duyuşsal ve Psikomotor Alanların Karşılaştırılması	87
Yararlanılan Kaynaklar	88

Bölüm 4 **Ölçme Araçlarının Sınıflandırılması / Münevver İlgün Dibek**

91

4.1. Test Teknikleri	91
4.1.1. Ölçmenin Doğasına Göre Testler	91
4.1.1.1. Maksimum Performans Testleri	91
4.1.1.2. Tipik Performans Testleri	99
4.1.2. Sınıfta Kullanılma İşlevine Göre Testler	102
4.1.3. Sonuçları Yorumlama Yöntemine Göre Testler	103

4.1.4. Uygulama Süresine Göre Testler	103
4.1.5. Puanlama Yöntemine Göre Testler	104
4.2. Test Dışı Teknikler	104
4.2.1. Anket	105
4.2.2. Gözlem	107
4.2.2.1. Gözlem Türleri	107
4.2.2.2. Gözlem Sürecinde Dikkat Edilmesi Gerekenler	109
4.2.2.3. Gözlem Formunun Oluşturulması	109
4.2.2.4. Gözlemde Geçerlilik ve Güvenirlik	110
4.2.3. Görüşme	113
4.2.3.1. Görüşme Türleri	113
4.2.3.2. Görüşmeye Dayalı Araştırma Sürecinin Planlanması	114
4.2.3.3. Görüşmede Geçerlilik ve Güvenirlik	117
4.2.3.4. Görüşmede Etik	117
Yararlanılan Kaynaklar	120

Bölüm 5
Başarı Testlerinin Geliştirilmesi ve Madde Yazımı / Safiye
Bilican Demir

125

5.1. Temel Kavramlar	125
5.2. Başarı Testleri	127
5.3. Başarı Testi Geliştirme Planı	128
5.3.1. Testin Amacının Belirlenmesi	129
5.3.2. Ölçülecek Özelliklerin Saptanması	129
5.3.3. Madde Türüne Karar Verme	133
5.3.3.1. Madde Türleri	133
5.3.4. Madde Sayısı ve Yanıtlama Süresinin Belirlenmesi	158
5.3.5. Maddelerin Yazılması	159
5.3.6. Maddelerin Redaksiyonu	161
5.3.7. Testin Düzenlenmesi	161
5.3.8. Testin Uygulanması	162
5.3.9. Test ve Madde İstatistiklerinin Hesaplanması	162
Yararlanılan Kaynaklar	163

Bölüm 6
Performans ve Portfolyoya Dayalı Durum Belirleme /Betül Polat

165

6.1. Durum Belirleme	165
6.2. Üst Düzey Zihinsel Becerilerin Ölçülmesi	166
6.3. Performansa Dayalı Durum Belirleme	166

6.3.1. Performans Görevleri	167
6.3.1.1. Performans Görevlerinin Hazırlanması	169
6.3.2. Performansa Dayalı Durum Belirlemede Puanlama	175
6.3.2.1. Dereceli Puanlama Anahtarları	175
6.3.2.2. Dereceleme (Değerlendirme) Ölçekleri	184
6.3.2.3. Kontrol Listesi	186
6.4. Portfolyoya Dayalı Durum Belirleme	188
6.4.1. Portfolyo Tasarım ve Uygulama Süreci	191
6.4.1.1. Portfolyonun Tasarım Aşaması	191
6.4.1.2. Portfolyo Uygulama Aşaması	194
6.4.2. Portfolyoda Geçerlik ve Güvenirlik	195
6.4.3. Elektronik Portfolyolar	196
6.4.3.1. Elektronik Portfolyoların Tasarımı ve Uygulanması	198
Yararlanılan Kaynaklar	201

Bölüm 7
Ölçme Sonuçlarının Yorumlanması: Test ve Madde İstatistikleri
/ Hatice Çiğdem Bulut

205

7.1. Ölçme Sonuçlarının Düzenlenmesi ve Görselleştirilmesi	205
7.1.1. Frekans Tablolarının Oluşturulması	205
7.1.1.1. Gruplandırılmış Verilerin Frekans Tablolarının Oluşturulması	208
7.1.2. Grafiklerin Oluşturulması	210
7.1.3. Excel'de Örnek Uygulamalar (1)	212
7.2. Test İstatistikleri	218
7.2.1. Merkezi Eğilim Ölçüleri	218
7.2.1.1. Testin Ortalaması (Aritmetik Ortalama)	218
7.2.1.2. Testin Modu (Tepe Değer)	222
7.2.1.3. Testin Medyanı	223
7.2.1.4. Test Ortalaması, Modu ve Medyan Arasındaki İlişkiler	224
7.2.2. Merkezi Değişim Ölçüleri	226
7.2.2.1. Testin Ranjı (Dizi Genişliği)	226
7.2.2.2. Testin Standart Sapması ve Varyansı	227
7.2.2.3. Testin Çarpıklık Katsayısı ve Basıklık Katsayısı	228
7.2.3. Standart Puanlar	231
7.2.3.1. Normal Dağılım Eğrisi	231
7.2.3.2. Z Puanı	232
7.2.3.3. T Puanı	233
7.2.4. Excel'de Örnek Uygulamalar (2)	234

7.2.4.1. Merkezi Eğilim ve Değişim Ölçüleri Uygulamaları	234
7.2.4.2. Standart Puanlar Uygulamaları	237
7.3. Madde İstatistikleri	237
7.3.1. Madde Güçlük İndeksi	238
7.3.2. Madde Ayırt Edicilik İndeksi	244
7.3.3. Madde Standart Sapması ve Varyansı	246
7.3.4. Madde Güvenirlik Katsayısı	247
7.3.5. Madde Seçenek Analizi	248
7.3.6. Excel'de Örnek Uygulamalar (3)	250
7.3.6.1. Excel Programında Veri Girişi	251
7.3.6.2. Madde İstatistikleri Uygulamaları	253
Yararlanılan Kaynaklar	257

Bölüm 8

Öğrenme Çıktılarının Değerlendirilmesi: ve Geri Bildirim ve Not Verme / Durmuş Özbaşı

259

8.1. Eğitimde Öğrenme Çıktıları ve Değerlendirmenin Önemi	259
8.2. Geri Bildirim Anlamı ve Amacı	261
8.2.1. Geri Bildirimde Öğretmen-Öğrenci Görüşmesi	263
8.2.2. Geri Bildirimde Öğretmen-Veli Görüşmesi	264
8.3. Not Verme Anlamı ve Amacı	265
8.3.1. Not Vermede Kullanılan Sistemler	266
8.3.1.1. Harfe Dayalı Not Verme	266
8.3.1.2. Sayıya Dayalı Not Verme	267
8.3.1.3. Sözel Tanımlayıcılara Dayalı Not Verme	268
8.3.2. Ölçüte Göre Değerlendirme ve Not Verme	269
8.3.2.1. Bağlı Ölçüte Göre Değerlendirme ve Not Verme	269
8.3.2.2. Mutlak Ölçüte Göre Değerlendirme ve Not Verme	272
8.3.3. Ölçme Sonuçlarının Ağırlıklandırılmasına Dayalı Not Verme	274
8.3.3.1. Basit Ortalamayla Not Verme	274
8.3.3.2. Puanları Ağırlıklandırarak Not Verme	275
8.4. Bilgisayar Ortamında ve Çevrim İçi Not Verme Sistemleri	279
Yararlanılan Kaynaklar	283

Bölüm -1-

EĞİTİMDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMENİN YERİ VE ÖNEMİ

1.1. Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi

Bir toplumun varlığını devam ettirmesi ve gelişmesindeki en önemli unsur eğitimidir. Eğitim en genel anlamıyla belirli hedeflere göre birey yetiştirme süreci olarak tanımlanabilir. Amaç, öğrencilere istenen nitelikleri planlı bir biçimde kazandırmaktır. Bu amaca ulaşmak için eğitim süreçlerinin gözlenmesi gerekir. Eğitim süreci sonunda istenilen davranışların ne derece ortaya çıktığı, eğitim programlarının etkililiği, öğrenme güçlüklerinin belirlenmesi gibi durumların tespitinde ölçme ve değerlendirme en önemli faktördür (Kan, 2013; Semerci, 2012).

Bireylerin eğitim sürecinde istenen nitelikler açısından ulaştıkları yetkinlik düzeyleri ve eğitim-öğretim programlarının etkililiğini belirlemede ölçme ve değerlendirme uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ölçmeyle birey veya nesnelerin belirli bir özelliğe ne derece sahip olduğu ortaya konur. Değerlendirme için ölçme işleminden elde edilen ölçüm sonucuna ihtiyaç vardır. Değerlendirmeye bireylerin belirli bir özelliğine ilişkin yargıya varılır.

Eğitim süreci bir sistem işidir ve bazı faktörler birlikte çalışarak bir bütünü oluşturur. Eğitim sistemi içerisindeki bu faktörler; girdi, süreç, çıktı ve kontroldür. Bu sistemi oluşturan her bir faktörün kullanılabilirliği ve verimliliği, elde edilecek ürünün kalitesini belirler. Sistemin girdi ögesini öğrenci, öğretmen, eğitim programları, ekonomik faktörler ve yönetim oluşturmaktadır. Süreç ögesi eğitim programında kazandırılması beklenen istenilen davranışların kazandırılması için gerekli olan tüm bilişsel, duyuşsal ve psikomotor etkinlikleri içerir. Süreç ögesini etkileyen faktörler, öğrenci ve öğretmen performansı, ders programlarının işleme süreci,

Yararlanılan Kaynaklar

- Airasian, P. & Russel, M. (2011). *Classroom assessment: Concepts and applications* (7th Edition). McGraw-Hill.
- Baykul, Y. (2010). *Eğitimde ve psikolojide ölçme ve değerlendirme* (2.Baskı). Pegem Akademi
- Kan, A. (2013). Ölçmenin temel kavramları. İçinde Atılğan, A. (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (ss. 2-22). Anı Yayıncılık
- Karaca, E. (2014). Ölçme ve değerlendirmede temel kavramlar. İçinde Gömlüksiz, M. & Erkan, S. (Eds.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (ss.2-35). Nobel Akademik Yayıncılık
- Kilmen, S. (2014). Ölçme ve değerlendirmede temel kavramlar. İçinde N. Demirtaşlı (Ed). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (2.Baskı) (ss.33-68). Edge Akademi.
- Nitko A.J. & Brookhart, S.M. (2014). *Educational assessment of students* (6th Edition). Pearson New International Edition.
- Reynolds, C., Livingston, R. & Wilson, V. (2006). *Measurement and assessment in education*. Prentice Hall.
- Semerci, Ç. (2012). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. İçinde Karip, E (Ed.). *Ölçme ve değerlendirme* (5. Baskı) (ss.2-15). Pegem Akademi
- Tan, Ş. (2012). *Öğretimde ölçme ve değerlendirme kpss el kitabı* (7. Baskı). Pegem Akademi
- Tekindal, S. (2014). *Okullarda ölçme ve değerlendirme yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık
- Turgut, M.F. & Baykul, Y. (2012). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (4.Baskı). Pegem Akademi.
- Özçelik, D.A. (2010). *Okullarda ölçme ve değerlendirme öğretmen el kitabı*. Pegem Akademi

Bölüm

-2-

ÖLÇME SÜREÇ VE SONUÇLARININ TAŞIMASI GEREKEN TEMEL NİTELİKLER

Bireyler hakkında çeşitli amaçlarla farklı bilgiler toplamak için ölçme araçları kullanılmaktadır. Ölçme araçlarının farklı veri toplama yöntemlerine göre daha fazla tercih edilme nedenleri arasında, birey hakkında daha kısa zamanda, daha nesnel ve daha geniş davranış örnekleme ilişkin bilgi toplama üstünlüğü sağlamasıdır. Bu üstünlüklerden yararlanmak için, ölçme sonuçlarının bir takım temel niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlardan en temel ikisi güvenilirlik ve geçerliktir. Güvenirlik, günlük dilde güvenilirlik veya tutarlılık ile aynı anlamı taşımaktadır (Cohen & Swerdlik, 2002). Psikometri alanında bu anlamından çok farklı olmamakla birlikte, ölçme aracından elde edilen sonuçların benzer durumlarda, benzer koşullar altında tekrar edilebilirliği anlamını taşımaktadır (Anastasi, 1997; Crocker & Algina, 1986). Başka bir ifadeyle, güvenilirlik elde edilen sonuçların farklı zamanlarda benzer koşullar altındaki tutarlılığını gösterir. Ölçme araçlarından elde edilen puanların taşınması gereken diğer temel nitelik ise, ölçmek istediği özelliği amaca uygun bir biçimde farklı özellik ya da değişkenlerle karıştırmadan ölçebilme derecesi olan “geçerliktir. Testten elde edilen puanın gerçekte ne anlama geldiğine ilişkin bilgi veren geçerlik kavramı, ölçümlere ilişkin en temel gerekliliklerden biridir (Crocker & Algina, 1986). Geçerlik ve güvenilirlik gibi iki kritik öneme sahip niteliğe ek olarak, ölçme aracının kullanımına ilişkin bir diğer psikometrik nitelik de “kullanışlılıktır”. Kullanışlılık, testte yer alan madde sayısının ve testin uygulanma biçiminin uygunluğu ile ilgilidir. Bu bölümde, bahsedilen bu üç nitelik ayrıntılı olarak incelenmiş ve örneklendirilmiştir. Bölümün devamında, geçerliğin ön koşullarından biri olması nedeniyle ilk olarak güvenilirliğe, ardından geçerlik ve kullanışlılığa ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Anastasi, A. (1997). *Psychological testing*. (7th ed.). Prentice-Hall, Inc.
- Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). *Psychological testing*. Prentice Hall; Pearson Education.
- American Educational Research Association, American Psychological Association, & National Council on Measurement in Education. (2014). *Standards for educational and psychological testing*. American Educational Research Association.
- Atılğan, H. (2010). (Ed.) *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (5. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Baykul, Y. (2000). *Eğitim ve psikolojide ölçme: klasik test teorisi ve uygulaması*. ÖSYM Yayınları.
- Campbell, D.T., & Fiske, D., W. (1959). Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix, *Psychological Bulletin*, 56, 81-105.
- Cohen, R, J. & Swerdlik, M. E. (2002). *Psychological testing and assessment: An introduction to test & measurement*. (5th ed.). Mc-Graw-hill Book Co.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. Harper & Row.
- Cronbach, L. J. & Meehl, P. E. (1955). Construct validity in psychological tests. *Psychological Bulletin*, 52(4), #281-302#.
- Crocker, L. & Algina, J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. Holt, Reinhart and Winston, Inc.
- Çıkrıkçı, R. N. (2019). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (5. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Doğan, N. (2019). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Pegem Yayınevi.
- Ebel, R.L. & Frisbie, D. A. (1991). *Essentials of educational measurement*. (5th ed.). Prentice Hall, Inc.
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Haladyna, T. M. (2012). *Developing and validating multiple-choice test items*. Taylor & Francis.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind. The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Gronlund, N. E. (1982). *Constructing achievement tests*. Prentice-Hall.

- Guilford, J. P. (1954). *Psychometric methods* (2nd ed.) McGraw-Hill Book co.
- Gulliksen, H. (1950). *Theory of mental tests*. Taylor & Francis.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563-575
- Lord, F. M., & Novick, M. R. (1968). *Statistical theories of mental test scores*. Reading, MA: Addison-Wesley
- Kurpius, S. E. R., & Stafford, M. E. (2005). *Testing and Measurement: A User Friendly Guide*. SAGE Publications.
- Messick, S. (1995). Validity of psychological assessment: Validation of inferences from persons' responses and performances as scientific inquiry into score meaning. *American Psychologist*, 50(9).
- Spearman, C. (1904). The proof and measurement of association between two things. *American Journal of Psychology*, 15, 72-10.
- Tekin, H. (1982). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Daily News Ofset Te-sisleri.
- Thorndike, R.L, Hagen, E. P., & Lorge, I. (1968). *Cognitive abilities test*. Houghton Mifflin.
- Thorndike, R., L. (1982). *Applied psychometrics*. Houghton-Mifflin.
- Urbina, S. (2014). *Essentials of psychological testing*. John Wiley & Sons.

Bölüm

-3-

EĞİTİM HEDEFLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

3.1. Öğretim Programlarındaki Kazanımların İncelenmesi ve Ölçülmesi

Eğitim sisteminin en önemli hedeflerinden biri, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşacakları güçlüklerle çözüm üretmelerini sağlamak ve onları gelecekteki iş dünyasına hazırlamaktır. Bu konu, yüzyılın en büyük problemlerinden biri olarak kabul edilir ve eğitimcilerin bu konuya odaklanması önerilmektedir (Trilling & Fadel, 2009). Eğer öğrencilerin okulda aldıkları eğitim ve okul dışı öğrenme etkinlikleri, onların gelecekteki ebeveyn, vatandaş, yönetici, gönüllü ve girişimci gibi yetişkin rollerini desteklerse, ancak o zaman öğrenciler gelecekte farklı rollerde karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilirler. Bu nedenle, öğrencilerin, yetişkin yaşamlarında tüm potansiyellerini ortaya koymak için dil, fen bilimleri, matematik ve diğer bilişsel becerileri kadar bu becerilerin günlük yaşama aktarılmasını ve uygulamasını kolaylaştıracak bilişsel olmayan becerilerini de geliştirmeleri gerekmektedir (Pellegrino & Hilton, 2012; Yalçın, 2018).

Öğrencilerin kazanması istenilen bu özellikler eğitim programlarının *hedeflerini* oluşturmaktadır (Doğan, 2015). Eğitimde hedefler, öğrencilerin neleri öğrenmelerini istediğimizi ifade eder. Öğretim, bu amaç dâhilinde gerçekleştirilir. Farklı hedef türleri vardır. Bunlardan ilki, genel hedeflerdir. *Genel hedefler*, ulaşılması için önemli bir zaman ve öğretim gereken karmaşık ve çok yönlü eğitim ürünleridir. Örneğin, öğrencilerin zihinsel güçlerini iyi kullanmayı öğrenerek sorumlu bir vatandaş olmaları genel hedef olabilir. Genel hedeflere göre daha özelleştirilmiş *eğitim hedeflerine* ise müzik notalarını okuma becerisi örnek olarak verilebilir. Öğretmenler günlük sınıf içi etkinlikleri yönlendirmede, uygun değerlendirme işlemlerini belirlemede ve öğrenci performansını değerlendirmede daha özelleştirilmiş *öğretim*

Yararlanılan Kaynaklar

- Airasian, P. W. (1994). *Classroom assessment* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Anderson, L. W. (2005). Objectives, evaluation, and the improvement of education. *Studies in Educational Evaluation*, 31, 102-113. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2005.05.004>
- Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *Taxonomy for learning, teaching and assessing: A revision of bloom's taxonomy of educational objectives*. Allyn & Bacon.
- Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. & diğ. (Eds.) (2010). *Öğrenme, öğretim ve değerlendirme ile ilgili bir sınıflama. Bloom'un eğitimin hedefleri ile ilgili sınıflamasının güncelleştirilmiş biçimi*. (Çev. D. A. Özçelik). Pegem Akademi.
- Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S., & Bıçak, B. (2008). *Geleneksel alternatif ölçme ve değerlendirme: Öğretmen el kitabı*. Pegem Akademi.
- Berberoğlu, G. (2006). *Sınıf içi ölçme ve değerlendirme teknikleri*. Morpa Y.
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives, the classification of educational goals, handbook I: Cognitive domain*. David McKay Company.
- Büyüköztürk, Ş., Çakan, M., Tan, Ş., & Atar, H. Y. (2014). *TIMSS 2011 ulusal matematik ve fen raporu: 8. Sınıflar*. Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü.
- Demirbaş, M., & Yağbasan, R. (2006). Fen bilgisi öğretiminde bilimsel tutumların işlevsel önemi ve bilimsel tutum ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanma çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 271-299. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16684/173370>
- Doğan, N. (2015). Davranışların Ölçülmesi, Ed. Atılğan, H., *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Anı Yayıncılık.
- Doğanay, A. & Sarı M. (2014). Öğretim amaçlarının belirlenmesi, ifade edilmesi ve uygun içeriğin seçimi. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde (37-80). Pegem Akademi.
- Gülleroğlu, D. (2017). Eğitim Hedeflerinin sınıflaması ve test planının tasarlanması. R. N. Demirtaşlı (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* içinde (101-144). Anı Yayıncılık.
- Haladyna, T. M. (1997). *Writing test items to evaluate higher order thinking*. Allyn & Bacon.
- İlgün Dibek, M., Yavuz, H. Ç., Tavşancıl, E., & Yalçın, S. (2017). Adaptation of the relationship and motivation scale to the Turkish culture. *Journal of Education and Learning*, 6(3), 181-193. <https://doi.org/10.5539/jel.v6n3p181>

- Karadağ, R., & Kaya, Ş. (2017). Marzano Taksonomisi'ne göre ilkököl programlarındaki kazanımların değerlendirilmesi: Bir durum çalışması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 10(2), 220-250. <http://dx.doi.org/10.5578/keg.33169>
- Krathwohl, D. R., Bloom, B. S., & Masia, B. B. (1964). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals, Hand book II: Affective domain*. David McKay Company.
- Krathwohl, R. D. (2002). A revision of bloom's taxonomy: An overview. *Theory Into Practice*, 41(4), 212-218. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4104_2
- Kyllonen, P. C., & Bertling, J. P. (2014). Innovative questionnaire assessment methods to increase cross-country comparability. In L. Rutkowski, M. Von Davier, and D. Rutkowski (Eds.), *Handbook of international large scale assessment: Background, technical issues, and methods of data analysis* (s. 277-285). FL: CRC Press.
- Kutlu, Ö., Doğan, C. D., & Karakaya, İ. (2014). *Ölçme ve değerlendirme: Performansa ve portfolyoya dayalı durum belirleme*. Pegem Akademi.
- Kutlu, Ö., Yalçın, S., & Pehlivan, E. B. (2010). İlköğretim programında yer alan kazanımlara dayalı soru yazma ve puanlama çalışması. *İlköğretim Online*, 9(3), 1201-1215.
- Marzano, R. J. (2001). *Designing a new taxonomy of educational objectives*. Corwin Press.
- Marzano, R. J., & Kendall, J. S. (2007). *The new taxonomy of educational objectives*. Corwin Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Matematik dersi öğretim programı* (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2019). *PISA 2018 Türkiye ön raporu*. Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, No:10.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2020). *TIMSS 2019 Türkiye ön raporu*. Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, No:15.
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D., & Fishbein, B. (2020). *TIMSS 2019 international results in mathematics and science*. TIMSS & PIRLS International Study Center.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2009). *Take the test sample questions from OECD's PISA assessments*. OECD Publishing.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). *PISA 2012 technical report*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20Technical%20Report_Chapter%2017.pdf

- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019). *PISA 2018 assessment and analytical framework*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b25efab8-en>
- Özçelik, D. A. (1981). *Okullarda ölçme ve değerlendirme*. ÜSYM Yayınları.
- Pellegrino, J. W. & Hilton, M. L. (Eds.). (2012). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. National Research Council of the National Academies.
- Popham, W. J. (2000). *Modern educational measurement: Practical guidelines for educational leaders* (3rd Ed.). Allyn And Bacon.
- Sarıer, Y. (2016). Türkiye’de öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörler: Bir meta-analiz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 609-627. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2016015868>
- Sönmez, V. (2001). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Anı Yay.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Jossey-Bass.
- Tekin, H. (2000). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Yargı Yayınları.
- Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(1), 183-201. <https://doi.org/10.30964/auebfd.405860>
- Yalçın, S., & Tavşancıl, E. (2015). TIMSS 2011 Fen uygulamasında cinsiyete göre farklılaşan madde fonksiyonunu açıklayan değişkenler. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 14(27), 1-21.
- Yavuz, H. Ç., Demirtaşlı, R. N., Yalçın, S., & İlgün Dibek, M. (2017). The effects of student and teacher level variables on TIMSS 2007 and 2011 mathematics achievement of Turkish students. *Education and Science*, 42(189), 27-47. <https://doi.org/10.15390/EB.2017.6885>
- Yıldırım, Ö. (2012). *Okuduğunu anlama başarısıyla ilişkili faktörlerin aşamalı doğrusal modellemeyle belirlenmesi: PISA 2009 Hollanda, Kore ve Türkiye karşılaştırması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, O. (2011). *Mesleki ilgi envanterinin geliştirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yurdabakan, İ. (2012). The effects of bloom’s revised taxonomy on measurement and evaluation in education. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 11(2), 327-348. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/24239/256955>

Bölüm

-4-

ÖLÇME ARAÇLARININ SINIFLANDIRILMASI

Alan yazında test tekniklerine ilişkin çeşitli sınıflamalar yer almaktadır. Bu sınıflamalar referans alınan odak noktasına göre farklılık göstermekle beraber ölçme araçlarını genel olarak test teknikleri ve test dışı teknikler olarak iki genel başlık altında toplamak mümkündür.

4.1. Test Teknikleri

Psikolojik testler, bireyin yetenekleri, becerileri, güdüleri, tutumları, başarıları vb. gibi özellikleri hakkında bilgi verecek soruların sorulmasına ortam ve olanak sağlayan sistemli bir yaklaşımdır (Karataş & Yavuzer, 2021). Özgüven (2021, s.57), psikolojik testleri “bireylerin herhangi bir niteliğini ölçme amacıyla, nitelikler evrenini temsil edecek şekilde seçilmiş standart uyarıcılar takımındır” şeklinde tanımlanmıştır. Daha açıkça belirtmek gerekirse, psikolojik testlerde yer alan maddelerin ölçülmek istenen özellik evrenini en iyi biçimde örneklemesi için, maddelerin, testte yer alan açıklamaların, cevaplandırmak için verilen sürenin herkes için aynı olması gerekir. Testler birbiriyle ilişkili maddeler kümesini içerir. Bu özellikler, test tekniklerini test dışı tekniklerden ayırmaktadır.

4.1.1. Ölçmenin Doğasına Göre Testler

Ölçmenin doğasına göre testleri ve diğer değerlendirme yöntemlerini temel olarak iki kategoride toplamak mümkündür. Cronbach (1960)’nın de belirttiği gibi bu iki kategori maksimum ve tipik performans testleridir.

4.1.1.1 Maksimum Performans Testleri

Maksimum performans testleri, bireylerin daha iyisini yapabilmek için yeterince güdülendiklerinde ne derece iyi yapabildiklerine odaklanmaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aiken, L.R. (1997). *Psychological testing and assessment*. Allyn & Bacon.
- Anastasi, A. (1984). Aptitude and achievement tests: The curious case of the indestructible strawperson. In Barbara S. Plake (Ed.), *Social and technical issues in testing: Implications for test construction and usage* (pp.129-140). Lawrence Erlbaum Associates.
- Bailey, K. D. (1987) *Methods of social research*. The Free Press.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem teknik ve ilkeler*. Pegem Yayıncılık.
- Bartram, D. & Lindley, P. (2006). *Psychological testing: The BPS occupational test administration open learning programme*. Wiley-Blackwell.
- Baş-Collins, A.(1999). *A case study of instructional supervision at a private secondary school*. [Yayımlanmış doktora tezi]. Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Bechhofer, F. ve Paterson, L. (2000). *Principles of research design in the social sciences*. Routledge.
- Best, J.W (1970). *Research in education*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
- Bozkurt Şimşek, T. (1991). Kişilik testleri ve kullanım alanları: Konuya ilişkin teknik ve etik sorunlar. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 271-283.
- Brewer, K. (2008). *Some more examples and applications of research methods in psychology*. Orsett Psychological Services.
- Bryman, A. (1989). *Research methods and organizational studies*. Unwin Hyman Ltd.
- Büyüköztürk, Ş, Çakmak, E.Ç., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş.ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Chrostowski, S. J. & Malak, B. (2004). Translation and cultural adaptation of the TIMSS 2003 instruments. In M. O. Martin, I. V. S. Mullis & S. J. Chrostowski (Eds.) *TIMSS 2003. Technical Report* (pp. 93-108). IEA Publishing.
- Cohen, L. Manion, L. ve Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. Routledge Falmer. Cotter, K. E., Centurino, V. A. S., & Mullis, I. V. S. (2020). Developing the TIMSS 2019 mathematics and science achievement instruments. In M. O. Martin, M. von Davier, & I. V. S. Mullis (Eds.), *Methods and Procedures: TIMSS 2019 Technical Report* (pp. 1.1-1.36).

- Cronbach, L. J. (1960). *Essentials of psychological testing*. Harpercollins College Div.
- Creswell, J.W. (2008). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating qualitative and quantitative research*. Upper Saddle River.
- Denscombe, M. (2003). *Observation: The good research guide for small-scale social research projects*. Open University Press.
- Doody, O. and Noonan, M. (2013) Preparing and conducting interviews to collect data. *Nurse Researcher*, 20(5), 28-32.
- Durham, G. (2014) *Standardized testing skills, strategies, techniques, activities to help raise students' scores*. R&L Education
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education with PowerWeb*. McGraw-Hill.
- Gill, P., Stewart, K., Treasure, E., & Chadwick, B. (2008). Methods of data collection in qualitative research: Interviews and focus groups. *British Dental Journal*, 204, 291-295.
- Governing Board, (2013). *Beyond PISA 2015: A longer-strategy of PISA*. <https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/Longer-term-strategy-of-PISA.pdf>.
- Gray, P.S., Williamson, J. B., Karp, D.A. & Dolphin, J.R. (2007). *The research Imagination: An introduction qualitative and quantitative methods*. Cambridge University Press.
- Jones, T. L., Baxter, M. A., & Khanduja, V. (2013). A quick guide to survey research. *Annals of the Royal College of Surgeons of England*, 95(1), 5-7.
- Karataş, Z & Yavuzer, Y. (2021). *Bireyi tanımada test dışı teknikler*. Nobel Yayıncılık.
- Katz, L. J., & Slomka, G. T. (2000). Achievement testing. In G. Goldstein & M. Hersen (Eds.), *Handbook of psychological assessment* (pp. 149-182). Pergamon.
- Kilmen, S. (2012). Ölçme ve değerlendirmede temel kavramlar. In R. N. Demirtaşlı (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (pp. 25-56). Anı Yayıncılık.
- Klehe, U.-C. & Latham, G.P. (2008). Predicting typical and maximum performance with measures of motivation and abilities. *Psychologica Belgica*, 48(2-3), pp.67-91. <http://doi.org/10.5334/pb-48-2-3-67>
- Kleinmuntz, B. (1967). *Personality measurement: An introduction*. Dorsey Press.
- Kothari, C.R. (2004). *Research methodology, methods and techniques*. New Age International (P) Ltd.

- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. SAGE Publications.
- Lodico, M.G., Spaulding, D.T. & Voegtler, K.H. (2010). *Methods in educational research*. John Wiley & Sons, Inc.
- MEB. (2016). *TIMSS 2015 ulusal matematik ve fen bilimleri ön raporu 4. ve 8. Sınıflar*.
http://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_06/23161945_timss_2015_on_raporu.pdf
- MEB. (2017). *Akademik becerilerin izlenmesi ve değerlendirilmesi: 8.sınıf raporu*. https://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/30114819_iY-web-v6.pdf.
- Mehrens, W. A., & Lehmann, I. J. (1991). *Measurement and evaluation in education and psychology*. Houghton Mifflin Company.
- Miles, M. & Huberman, M. (1994) *Qualitative data analysis*. SAGE Publications.
- Miller, M. D., Linn, R. L., & Gronlund, N. E. (2009). *Measurement and assessment in teaching*, Pearson Education.
- Morrison, K. R. B. (1993). *Planning and accomplishing school-centred evaluation*. Peter Francis.
- OECD. (2006). *PISA released items- Mathematics*. OECD Publishing.
- OECD. (2012). *PISA 2009 technical report*. OECD Publishing.
- OECD. (2016). *PISA 2015 technical Report*. OECD Publishing.
- OECD. (2019). *PISA 2018 assessment and analytical framework*. OECD Publishing.
- Oppenheim, A.N. (1992) *Questionnaire design, interviewing and attitude Measurement*. Continuum
- Özgülven, İ. E. (2012). *Psikolojik testler*. Pdrem Yayınları.
- Özgülven, İ.E (2021). *Bireyi tanıma teknikleri*. Nobel Yayıncılık.
- Özoğlu, S.Ç. (1992). *Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma*, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Palaiologou, I. (2012). Observation and record keeping. In F. Veale (Ed) *Early years for the foundation stage*. Hodder and Stoughton Limited.
- Patton, Q. M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. SAGE Publications.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. SAGE Publications.
- Sapsford, R. & Jupp, V. (2006). *Data collection and analysis*. SAGE Publications.

- Schiffman, L.G. & Kanuk, L.L., (2004). *Consumer behaviour*. Pearson Education.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22(2), 63-75.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting Qualitative Data*. SAGE Publications.
- Stewart, C. J. & Cash, W. B. (1985). *Interviewing Principles and practices*. W.C. Brown Publishers.
- Tezbaşaran, A.A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları
- Todorov, A., Pakrashi, M., & Oosterhof, N. N. (2009). Evaluating faces on trustworthiness after minimal time exposure. *Social Cognition*, 27(6), 813–833. <http://doi.org/10.1521/soco.2009.27.6.813>
- Topal, N. (2009). *Derste zaman yönetimi: İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi dersine yönelik bir inceleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Wesman, A. (1956). Aptitude, intelligence, and achievement, *Test Service Bulletin*, 50, p.4-6 .
- Wildemuth, B. M. (2009). *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Libraries Unlimited
- Yeşilyaprak, B. (2020). *21. Yüzyılda eğitimde rehberlik hizmetleri*. Nobel Yayın Dağıtım
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Bölüm

-5-

BAŞARI TESTLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE MADDE YAZIMI

5.1. Temel Kavramlar

Eğitim, çok sayıda paydaşın iş birliğini gerektiren zaman alan, maliyetli ve karmaşık bir süreçtir. Bu sürecin doğru yönetilmesinin ve kaynakların etkili kullanımının uzmanlık gerektirdiği açıktır. Tüm bunlarla ilgili olarak eğitim sürecinin ne kadar başarılı olduğunun değerlendirilmesi, devam etmesi ya da değişmesi gereken uygulamalara karar verilmesi gerekmektedir. İlgili paydaşlara bu yönde bilgi sağlayacak olan ise eğitsel ölçmelerdir. Çünkü, öğrenme sonuçlarını değerlendirmeden öğretimi sürdürmek akılcı bir yaklaşım olmayacaktır (Ebel, 1965). Bu amaçla öğrenme çıktılarının değerlendirilmesinde başarı testleri en sık kullanılan ölçme araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Başarı testlerinin özellikleri ve kullanım amaçlarına ilişkin açıklamalardan önce bir psikolojik özellik olarak başarının (achievement) kavramsal içeriğini doğru anlamak önemlidir. Bu bölümde başarıya ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Bölüm 3'te açıklandığı gibi, öğrenci davranışları bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olarak üç alanda sınıflanabilir. Bilişsel alan, tüm zihinsel (mental veya entellektüel) davranışları içermektedir. Bu alandaki davranışlar temel olarak iki sınıfa ayrılabilir (Haladyna, 1997): başarı-erişi (achievement) ve yetenek (ability). Ancak çoğu durumda bu iki kavramı birbirinden ayırmak kolay değildir.

Başarı, bir ders, ünite ya da bir dönem gibi kısa sürede kolaylıkla değişebilen veya öğrenilebilen zihinsel davranışları tanımlamaktadır. Bu zihinsel davranışlar basit hatırlamadan, tek bir doğru yanıtın bulunduğu karmaşık düşünme biçimlerine kadar farklılık gösterebilir. Temel olarak iki tür başarı

Yararlanılan Kaynaklar

- Anastasia, A. (1988). *Psychological testing*. Macmillan Publishing.
- Baykul Y. (2000). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: Klasik test teorisi ve uygulaması*. ÖSYM Yayınları.
- Berberoğlu G. (2006). *Sınıf içi ölçme değerlendirme teknikleri*. Morpa Yayınları.
- Berberoğlu, G. (2011). Okullarda ölçme ve değerlendirme ne amaçla yapılmalıdır?, *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi*, 11, 9-24.
- Berberoğlu, G., Arıkan, S., Çalışkan, M., Ekinci, P., İpekçioğlu, S., & Sevgi, S. (2012). Geniş ölçekli sınavlarda kapsam geçerliği nasıl sağlanır?. *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi*, 17, 9-24.
- Crocker L. & Agina J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. Harcourt Brace Jovanovich College Publishers
- Cronbach, L. J. (1984). *Essentials of psychological testing*. New York: Harper & Row.
- Çelen, Ü., Çikrikçi, N. D., & Demirtaşlı, N. Ç. (2006). Düzeltme yönergesinin testin psikometrik özelliklerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30), 82-91.
- Çikrikçi- Demirtaşlı, N. (2010). Açık uçlu soru formatı ve Öğrenci İzleme Sistemi (ÖİS) Akademik Gelişimi İzleme ve Değerlendirme (AGİD) modülündeki kullanımı. *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi*, 8, 21-30.
- Demirtaşlı, N. (2010). Üst düzey düşünme becerilerinin ölçülmesinde günlük yaşam unsuru. *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi*, 7, 9-26.
- Ebel, R. L. (1965). *Measuring educational achievement*. Prentice Hall, Inc.
- Frary, R. B. (1989). The effect of inappropriate omissions on formula scores: a simulation study. *Journal of Educational Measurement*, 26 (1),41-53.
- Gronlund, N. E. (1976). *Measurement and evaluation in teaching* (Third edition). Macmillan Publishing Co.
- Groundlund, N. E., & Linn, R. L. (1995). *Measurement and assessment in teaching*. Prentice Hall
- Gültekin, S. & Demirtaşlı, N. Ç. (2012). Çoktan seçmeli, açık uçlu ve karma testlerden sağlanan bilginin Madde Tepki Kuramına dayalı olarak karşılaştırılması. *Ilkogretim Online*, 11(1), 251-263.
- Gültekin, S. (2017). Testlerde kullanılacak madde türleri, hazırlanma ilkeleri ve puanlanması. R. N. Demirtaşlı (ed), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (4. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Haladyna, M. T. (1997). *Writing test items to evaluate higher order thinking*, Allyn And Bacon.

- Haladyna, M. T. (2004). *Developing and validating multiple-choice test items*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Kubiszyn, T. & Borich, G. (2003). *Educational testing and measurement classroom application and practice*. John Wiley & Sons, Inc.US.
- Kutlu, Ö., Yıldırım, Ö., & Bilican, S. (2011). The factors that predict reading and listening comprehension skills of elementary level 5th grade Turkish students. L. Uzun ve Ü. Bozkurt (Ed.) *Theoretical and applied researches on Turkish language teaching* içinde, Die Blaue Eule.
- Kutlu, Ö., Doğan, C., & Karakaya, İ. (2017). *Ölçme ve değerlendirme: Performansa ve portfolyoya dayalı durum belirleme*. Pegem Akademi.
- Mehrens, W. A., & Lehmann, I. J. (1984). *Measurement and evaluation in education and psychology*. Holt, Rinehard, and Winston. Inc.
- Moelands, H., (2014). How to develop open-ended items?. *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi*, 23, 31-44.
- Nitko, A. J. (2004). *Educational assessment of students* (4th edition). Prentice Hall.
- Nolen, S. B., Haladyna, T. M., & Haas, N. S. (1992). Uses and abuses of achievement test scores. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 11(2), 9-15.
- Reynolds, R. C., Livingston, B., R., & Wilson, V. (2006). *Measurement and assessment in education*. Pearson/Allyn & Bacon.
- Sax, G. (1997). *Principles of educational and psychological measurement and evaluation*. Wadsworth Publishing Company.
- Özçelik, D. (1998). *Ölçme ve değerlendirme*. ÖSYM Yayınları
- Tekin, H. (2000). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (14. Baskı). Yargı Yayınları.
- TDK (2002). Güncel Türkçe sözlük. https://sozluk.gov.tr/transfer?option=com_gts&view=gts adresinden erişilmiştir.
- Thorndike, R. M. (2005). *Measurement and evaluation in psychology and education*. Pearson.
- Tosyalı, S. (2002). Yetenek testlerinde çoktan seçmeli, kısa cevaplı ve doğru-yanlış test lerin madde ve test özellikleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Turgut, F. (1997). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. Yargıcı Matbaası.
- Yağmur, K. (2011). Sınıf öğretmenlerinin Türkçe öğretim programındaki kazanımlarla ilgili değerlendirmeleri. *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi*, 11, 25-40.
- Walsh, W. B., & Betz, N. E. (1995). *Tests and assessment* (3th. Edition). Prentice Hall

Bölüm

-6-

PERFORMANSA VE PORTFOLYOYA DAYALI DURUM BELİRLEME

Günümüzde özellikle teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler birçok alanla birlikte eğitimi önemli ölçüde etkilemiştir. Yaşanan bu gelişmelere ayak uydurabilen bireyler yetiştirmek için eğitimin amacı da değişmiştir. Verilen bilgiyi olduğu gibi ezberleyen bireyler değil öğrendikleri bilgileri yeni durumlara aktarabilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin neyi bildikleri değil, neyi öğrenerek kullanabildikleri önem kazanmıştır. Bu değişim, “durum belirleme” kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

6.1. Durum Belirleme

Linn ve Gronlund (1995)’e göre “durum belirleme”, ölçme sonuçlarının bireylerin performansları hakkında bilgi verecek biçimde kullanılmasıdır. Airasian (1994) durum belirlemeyi, öğrenci davranışları hakkında öğretmenin karar verebilmesi için bilgilerin toplanması, yorumlanması ve bu bilgileri ilişkilendirerek öğrenci hakkında genel bir sonuca ulaşılması olarak tanımlamaktadır. Doğan (2011)’e göre durum belirleme, öğretmenin öğrenci hakkında bilgi toplamak için kullandığı bütün yolları içermektedir.

Durum belirleme sürecinin amacı, bireylere ilişkin yargılayıcı bir sonuç içermekten çok, bireylerin öğrenmeleri hakkında var olan durumu göstermektir (Linn & Gronlund, 1995). Dolayısıyla, durum belirleme süreci, klasik yöntemlerde olduğu gibi sadece sürecin sonunda ortaya koyulan ürüne değil, süreç boyunca çoklu yöntemler kullanılarak öğrenci gelişiminin izlenmesine odaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, durum belirleme sürecinin amacı, öğrencilerin ürünlerini değerlendirerek bir not vermek değil, öğrencilerin ve öğretmenlerin öğrenme-öğretme süreci boyunca güçlü ve eksik yönlerini belirleyerek gelişimlerini ortaya koymaktır. Son zamanlarda durum belirleme kavramı bu amaç doğrultusunda üst düzey zihinsel süreçlere

Yararlanılan Kaynaklar

- Airasian, P. W. (2001). *Classroom assessment*. McGraw Hill Inc.
- Alan, S. (2014). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda e-portfolyo kullanımının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Alicı, D. (2008). Öğrenci performansının değerlendirilmesinde kullanılan diğer ölçme araç ve yöntemleri. Satılmış Tekindal (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme içinde* (127-168). PegemA Akademi.
- Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *Öğrenme öğretim ve değerlendirme ile ilgili bir sınıflama: Bloom'un eğitimin hedefleri ile ilgili sınıflamasının güncelleştirilmiş biçimi*. (D. A. Özçelik, Çev.) PegemA Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi 2001).
- Arter, J. & McTighe, J. (2001). *Scoring rubrics in the classroom: Using performance criteria for assessing and improving student performance*. Corwin Press.
- Arter, J.A. & Spander, L. (2005). Using portfolios of student work in instruction and assessment. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 11 (1), 36-44. [https://doi: 0.1111/j.1745-3992.1992.tb00230.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-3992.1992.tb00230.x)
- Atılgan, H., Kan, A., Doğan, N. (2009). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Anı Yayıncılık.
- Barrett, H. C. (2000). Create your own electronic portfolio. *Learning and Leading with Technology*, 27(7), 14-21. <https://electronicportfolios.org/portfolios/LLwTApr00.pdf>
- Berberoğlu, G. (2006). *Sınıf içi ölçme değerlendirme teknikleri*. Morpa Kültür Yayınları.
- Bilican Demir, S., Yıldırım, Ö. (2019). Yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi için dereceli puanlama anahtarı geliştirme çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 457-473. [https://doi: 10.9779/pauefd.588565](https://doi.org/10.9779/pauefd.588565).
- Brookhart, S. M. (2010). *Assess higher-order thinking skills in your classroom*. ASCD Publication.
- Carliner, S. (2005). E-Portfolios. *Training and Development*, 59(5), 70-75. <http://mmrus7.readyhosting.com/advancedproject/eportfolios.pdf>
- Chang, C. & Wu, B. (2012). Is teacher assessment reliable or valid for high school student under a web-based environment? *Educational Technology and Society*, 15 (4), 265-278. http://www.ifets.info/journals/15_4/23.pdf

- Çiftçi, S. (2010). İlköğretim birinci kademe 4 ve 5. sınıf öğretmenlerinin performans görevlerine ilişkin görüşleri. *Elementary Education Online*, 9(3), 934-951. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/90725>
- Davis, M. H. & Ponnampereuma, G. G. (2005). Portfolio assessment. *Journal of Veterinary Medical Education*, 32(3), 279-284. <https://doi.org/10.3138/jvme.32.3.279>
- Doğan, C. D. (2011). *Öğretmen adaylarının başarıları belirlenirken tercih ettikleri durum belirleme yöntemlerini etkileyen faktörler ve bu yöntemlere ilişkin görüşleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Doig, B., Illsley, B., McLckie, J., & Parsons, R. (2006). Using e-Portfolios to enhance reflective learning and development. A. Jafari & C. Kaufman (Eds.), *Handbook of Research on e-Portfolios* (pp.158-167). Hershey: Idea Group Reference.
- Dunbar, N. E., Brooks, C. F., & Miller, T. K. (2006). Oral communication skills in higher education: Using a performance-based evaluation rubric to assess communication skills. *Innovative Higher Education*, 31(2), 2006, 115-128. <https://doi.org/10.1007/s10755-006-9012-x>
- Eisenberg, M. B., & Berkowitz, R. E. (1990). *Information problem solving: The Big Six Skills approach to library information skills instruction*. Available: Linworth Publishing, Inc.
- Goodrich-Grade, H. (2000). Using rubrics to promote thinking and learning, *Educational Leadership*, 57(5), 13-18. <https://www.researchgate.net/publication/285750862>
- Gülbahar, Y. & Köse, F. (2006). Perceptions of preservice teacher about the use of electronic portfolios for evaluation. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 39(2), 75-93. DOI: 10.1501/Eg-fak_0000000139
- Haladyna, T. M. (1997). *Writing test items to evaluate higher order thinking*. Viacom Company.
- Hewett, S. M. (2004). Electronic Portfolios: Improving Instructional Practices. *Tech Trends*, 48(5), 26-30. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02763526>
- Howell, D.C. (2010). *Statistical methods for psychology* (7th ed.). Nelson Education.

- Jonsson, A., & Svingby, G. (2007). The use of scoring rubrics: Reliability, validity and educational consequences. *Educational Research Review*, 2(2), 130-144. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2007.05.002>
- Kaska, Y. (2020, 18 Aralık). Antik tepedeki caretta caretta silüeti tamamen doğal. <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/prof-kaska-antik-tepedeki-caretta-caretta-silueti-tamamen-dogal-41692023>
- King, F.J., Goodson, L. & Rohani, F. (1998). *Higher order thinking skills: Definitions, strategies, assessment*. Retrieved May 2, 2021 from http://www.cala.fsu.edu/files/higher_order_thinking_skills.pdf
- Kutlu, Ö., Doğan, D., Karakaya, İ. (2010). *Öğrenci başarısının belirlenmesi: performans ve portfolyoya dayalı durum belirleme*. PegemA Yayıncılık.
- Linn, R. L. & Gronlund N. E. (1995). *Measurement Assessment in Teaching*. (7th ed). Prentice-Hall Inc
- Marzano, R. J., Pickering, D. & McTighe, J. (1993). *Assessing students outcomes: Performance assessment using the dimensions of learning model*. McREL Institute.
- McMillian, J. H. (2007). *Classroom assesment principles and practice for effective instruction*. Allyan & Bacon.
- Meeus, W., Petegem, P. V. & Engels, N. (2009). Validity and reliability of portfolio assessment in pre-service teacher education, *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 34(4), 401-413. <https://doi:10.1080/02602930802062659>.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed). Sage Publications, Inc.
- Montgomery, K., & Wiley, D. A. (2008). *Building e-portfolios using powerpoint: A guide for educators*. SAGE Publications, Inc.
- Moya, S., & O'Malley, M. (1994). A portfolio assessment model for ESL. *The Journal of Language Minority Student*, 13, 13-36. https://ncela.ed.gov/files/rcd/BE019739/A_Portfolio_Assessment.pdf
- Nitko, A. J. & Brookhart, S. M. (2014). *Educational assessment of students* (6th edition). Pearson New International Edition.
- Polat Demir, B. (2020). Akademik yazma becerilerinin değerlendirilmesi için analitik dereceli puanlama anahtarının geliştirilmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 318-327. <https://dergi.park.org.tr/tr/pub/amauefd>

- Polat-Demir, B. (2016). *Elektronik portfolyo uygulamalarının ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin araştırma becerilerine etkisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Popham, J. W. (2011). *Classroom assessment: What teachers need to know* (6th edition). Pearson Education, Inc.
- Popham, W. J. (2000). *Modern educational measurement: practical guidelines for educational leaders*. Pearson Education, Inc.
- Sewell, M., Marczak, M., & Horn, M. (2005). *The use of portfolio assessment in evaluation*. Retrieved from <http://electronicportfolios.com/portfolios.html>
- Stefani, L., Mason, R., & Pegler, C. (2007). *The educational potential of e-portfolios*. Routledge.
- Stone, B. A. (1998). Problems, pitfalls and benefits of portfolios. *Teacher Education Quarterly*, 25(1), 105-114. <https://www.jstor.org/stable/23478111>
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik* (1. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Üstünoğlu, E. (2006). Üst düzey düşünme becerilerini geliştirmede bilişsel soruların rolü. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 331, 17-24. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TnpRME5UTXo>
- Van Wesel, M., & Prop, A. (November, 2008). *The influence of portfolio media on student perceptions and learning outcomes*. Paper presented at Student Mobility and ICT: Can E-LEARNING overcome barriers of Life-Long learning? Maastricht, The Netherlands.
- Zoller, U. (2000). Interdisciplinary systematic HOCS development –the key for meaningful STES- oriented chemical education. *Chemistry Education: Research and Practice in Europe (CERAPIE)*, 1, 189-200. <https://pubs.rsc.org/en/content/articlelanding/2000/rp/a9rp90021g#!divAbstract>

Bölüm

-7-

ÖLÇME SONUÇLARININ YORUMLANMASI: Test ve Madde İstatistikleri

Bu bölümde, ölçme uygulamalarından elde edilen verilerin yorumlanmasına ilişkin bilgiler verilmiştir. Ölçme sonuçlarının, ölçme araçlarını nasıl geliştirdiği, eğitim-öğretim süreci ve öğrenci hakkında hangi bilgileri ortaya çıkardığı ve nasıl yorumlandığı açıklanmıştır. Bu bölümde öncelikli olarak, ölçme sonuçlarının düzenlenmesine ve görselleştirilmesine ilişkin bilgiler verilmiş, daha sonra Microsoft (MS) Excel programında bazı örnek uygulamalar paylaşılmıştır. Devamında test ve madde istatistiklerinin hesaplamalarına yer verilmiş ve hesaplamalar için yine MS Excel programında bazı örnek uygulamalar paylaşılmıştır. Verilen tüm örneklerde kullanılan Excel örnek şablonu <https://osf.io/sbx2r/> adresinde bulunabilir.

7.1. Ölçme Sonuçlarının Düzenlenmesi ve Görselleştirilmesi

Ölçme uygulamalarından elde edilen verilerin ilk hali karmaşık ve anlaşılması zordur, bu haliyle veriler ham veri olarak adlandırılır. Verilerin anlamlandırılabilmesi için öncelikli olarak düzenlenmesi gerekir. Veriler sıraya koyulduğunda, gruplandırıldığında, tablo haline getirildiğinde ya da bu verilerin grafikleri oluşturulduğunda daha kolay anlaşılabilir ve yorumlanabilir. Bu bölümde, verilerin nasıl düzenlenip görselleştirildiğiyle ilgili bilgiler paylaşılmıştır. Alt başlıklara geçmeden önce belirtilmelidir ki bu bölümde bireylere ait gözlemlerini/ölçme sonuçlarını içeren dosyalar (tablolar, Excel dosyaları veya veri topluluğu), veri seti olarak tanımlanmıştır.

7.1.1. Frekans Tablolarının Oluşturulması

Bir veri setinin düzenlenmesinde yapılması gereken ilk işlemlerden biri frekansların hesaplanmasıdır. Frekans (f) değeri, bir veri setinde yer

Yararlanılan Kaynaklar

- Arıcı, H. (2001). *İstatistik yöntemler ve uygulamalar* (13. Baskı). Meteksan
- Şengül Avşar, A. (2019). Madde ve test istatistikleri. B. Bıçak ve H. Koğar (Ed.) *Eğitimde ölçme ve değerlendirme İçinde.*, ss 221 -283). Lisans Yayıncılık.
- Bulmer, M. G. (1979). *Principles of Statistics*. Dover.
- Cramer, D. (2002). *Basic statistics for social research: Step-by-step calculations & computer techniques using Minitab*. Routledge.
- Gulliksen, H. (1950). *Theory of mental tests*. Wiley.
- Haladyna, T. M., & Rodriguez, M. C. (2013). *Developing and validating test items*. Routledge.
- Hanneman, R. A., Kposowa, A. J., & Riddle, M. D. (2012). *Basic statistics for social research* (38th Ed.). John Wiley & Sons.
- Henrysson, S. (1963). Correction of item-total correlations in item analysis. *Psychometrika*, 28(2), 211-218.doi: 10.1007/BF02289618
- Henrysson, S. (1971). Analyzing the test item. In R. L. Thorndike (Ed.) *Educational measurement* (2nd ed., pp. 130–159). American Council on Education.
- Kubiszyn, T., & Borich, G. (2013). *Educational testing and measurement* (10th Ed.). Wiley.
- Turgut, M. F. ve Baykul, Y (2010). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Pegem Akademi

Bölüm

-8-

ÖĞRENME ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: GERİ BİLDİRİM VE NOT VERME

Bu bölümde, ölçme ve değerlendirme sürecinin önemli bir ögesi olan değerlendirme sürecinin içerisindeki not verme ve geri bildirimden bahsedilmiştir. Öğrencilere verilen geri bildirimlerin önemi ve geri bildirim süreci, not verme sistemleri ve uygulamaları açıklanarak örneklendirilmiştir. Ayrıca, bilgisayar ortamında not verme sistemi ve bu sistemin üstünlüklerinden de söz edilmiştir.

8.1. Eğitimde Öğrenme Çıktıları ve Değerlendirmenin Önemi

Öğrenme sürecinin etkililiğinin belirlenmesinde en önemli hususlardan birisi kuşkusuz değerlendirme ve not vermedir. Öğretmenler, kazanımlara ilişkin eğitim öğretim süreçlerini yürütürken ve bu süreci tamamladıktan sonra, öğrencilerin hangi kazanımlara ne kadar ulaşabildiklerine ilişkin bilgi elde etmek amacıyla ölçme ve değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır.

Değerlendirme işleminde en önemli nokta bireye ilişkin doğru bir karara varılmasıdır. Bireye ilişkin verilen kararlar, ölçme sonucu ile ölçütler arasındaki uyuma dayalı olduğundan, kararın doğruluğu hem ölçme sonucunun hem de ölçütün geçerlik ve güvenilirliğiyle ilişkilidir. Bu nedenle, değerlendirmede kullanılan verilerin gerçek değerlere yakın olması gerekmektedir. Aksi halde, değerlendirme sonucunda bireylere ilişkin doğru kararlar verilemeyebilir (Özçelik, 2010). Özetle, değerlendirme süreçlerinde, hem ölçme sonuçlarının geçerlik ve güvenilirliğinden hem de ölçütün uygunluğundan emin olunmalıdır. Değerlendirmenin öğrencilere ve öğretmenlere sağladığı bilgi ve katkılar şöyle özetlenebilir (Turgut & Baykul, 2010):

–Öğrenme sürecindeki yetkinliklerine ve eksikliklerine ilişkin bilgi sağlayarak öğrenciye öğrenme sürecinde yol gösterir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Atılğan, H., Kan, A., & Doğan, N. (2011). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. (Beşinci baskı). Anı Yayıncılık.
- Bloom, B.S. (1979). İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme. (Çev. D.A. Özçelik). Milli Eğitim Basımevi.
- Başol, G. (2013). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. PegemA.
- Crocker, L., & Algina, J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. Harcourt Brace Jovanovich.
- Dökmen, Ü. (1982). Farklı tür geribildirimlerin (feedback) öğrenmeye etkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 71-79.
- Eggen, T. J. H. M. (2004) *Contributions to the theory and practice of computerized adaptive testing*. Print Partners Ipskamp B. V.
- Freeman, R. (1997). *Managing open systems*. Kogan Page.
- Gunawardena, C. N., & LaPointe, D. K. (2003). Planning and management of student assessment. In S: Panda (Eds.), *Planning & Management in Distance Education*, 195-205.Kogan.
- Hattie, J. A. C., & Yates, G. C. R. (2014). Using feedback to promote learning. In V. A. Benassi, C. E. Overson, & C. M. Hakala (Eds.), *Applying science of learning in education: Infusing psychological science into the curriculum* (pp. 45–58). Society for the Teaching of Psychology.
- Kubiszyn, T. & Borich, G. (1996). *Educational testing and measurement: Classroom application and practice* (5th ed.). Harper Collins.
- Kutlu Ö., & Kula-Kartal, S. (2018). The prominent student competences of the 21st century education and the transformation of classroom assessment. *International Journal of Progressive Education*14(6),70-82.
- Kutlu, Ö., Doğan, D., & Karakaya, İ. (2010). *Ölçme ve değerlendirme performans ve portfolyoya dayalı durum belirleme*. Pegem Akademi.
- Linarce, J.M. (2000). Computer adaptive testing: A methodology whose time has come. In Chae, S., Kang, U., Jeon, E., ve Linarce, J.M. (Eds.) *Development of computerized middle school achievement test*, Komesa Press.
- McMillian, J. H. (2018). *Classroom assessment principles and practice that enhance student learning and motivation*. Pearson Education, Inc.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2016) Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf

- Moss, C. M. & Brookhart, S. (2009). *Advancing formative assessment in every classroom*. ASCD.
- Özbaşı, D. (2014). *Bilgisayar okuryazarlığı testinin bilgisayar ortamında bireye uyarlanmış test olarak uygulanabilirliğine ilişkin bir araştırma*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özçelik, D. A. (2010). Yeni öğretim programlarına göre okullarda ölçme ve değerlendirme. PegemA.
- Popham, W. J. (2011). *Classroom assessment what teachers need to know*. Pearson Education.
- Resmî Gazete. (2014). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Önlisans-Lisans Eğitim Öğretim Ve Sınav Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19649&MevzuatTur=8&MevzuatTertip=5>
- Resmî Gazete Mevzuat. (2021). Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim kurumları yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Rudner, L. M. (1998). An online, interactive, computer adaptive testing tutorial. <http://edres.org/scripts/cat>
- Turgut, M. F. & Baykul, Y. (2010). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. PegemA.
- Turgut, M., F. (1995). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. Yargıcı Matbaası.
- Wainer, H. (Eds.), Dorans, J.N., Flaughner, R., Green, F. B., Mislevy, R.J. Steinberg, L., & Thissen, D. (1990) *Computerized adaptive testing: A Primer*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Weiss, J. D. & Betz, E. N (1973). *Ability measurement: Conventional or adaptive*. Research report 73-1. Psychometric Methods Program Department of Psychology University of Minnesota.
- Weiss, D. J. (2004). Computerized adaptive testing for effective and efficient measurement in counseling and education. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development* (37), 70-84.
- YÖK (2020). Üniversitelerde Dijital Ortamda Gerçekleştirilebilecek Sınavların Temel İlkeleri ,<https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-dijital-sinavlarintemel-ilkeleri.aspx> (Erişim tarihi: 19.08.2021).

Editörler

Doç. Dr. Hale Sucuoğlu - Dr. Öğr. Üyesi Meltem Gökdağ Baltaoğlu

EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME

Yazarlar

Prof. Dr. Meral Güven
Doç. Dr. Bilge Çam Aktaş
Doç. Dr. Çiğdem Suzan Çardak
Doç. Dr. Esmâ Genç
Doç. Dr. Gökhan Ilgaz
Doç. Dr. Harun Şahin
Doç. Dr. İlke Çalışkan
Doç. Dr. İlker Cırık
Doç. Dr. Menekşe Eskici
Doç. Dr. Nihal Tunca Güçlü
Doç. Dr. Sanem Tabak
Doç. Dr. Senar Alkın Şahin
Dr. Öğr. Üyesi Demet Sever
Dr. Öğr. Üyesi İnci Z. Özonay Böcük
Dr. Öğr. Üyesi Dilek Yaralı
Dr. Abdulkadir Kurt

Eğitimde Program Geliştirme

Editörler : Hale Sucuoğlu - Meltem Gökdağ Baltaoğlu

ISBN : 978-625-7825-53-5
e-ISBN : 978-625-7825-54-2
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Sucuoğlu, Hale - Gökdağ Baltaoğlu, Meltem

Eğitimde Program Geliştirme /

Editörler : Hale Sucuoğlu- Meltem Gökdağ Baltaoğlu

1.Basım. XIV + 354 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-53-5

e-ISBN: 978-625-7825-54-2

1.Eğitim programları ve öğretime , 2.Program geliştirme, 3.Eğitim programı

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Eğitimde Program Geliştirme

Edit6rler:

Doç. Dr. Hale Sucuoğlu / *Dokuz Eyl6l 6niversitesi*

Dr. 6đr. 6yesi Meltem G6kdağ Baltaoğlu / *Dokuz Eyl6l 6niversitesi*

B6l6mler ve Yazarlar

1.B6l6m:

Harun şahin / *Akdeniz 6niversitesi*

Abdulkadir Kurt / *Ağrı İbrahim 7eçen 6niversitesi*

2.B6l6m:

Senar Alkın şahin / *K6tahya Dumlupınar 6niversitesi*

Nihal Tunca G6çl6 / *K6tahya Dumlupınar 6niversitesi*

3.B6l6m:

İnci Z. 6zonay B6c6k / *Anadolu 6niversitesi*

4.B6l6m:

Meral G6ven / *Anadolu 6niversitesi*

5.B6l6m:

G6khan Ilgaz / *Trakya 6niversitesi*

6.B6l6m:

Sanem Tabak / *Ordu 6niversitesi*

7.B6l6m:

Dilek Yaralı / *Alanya A. Keykubat 6niversitesi*

8.B6l6m:

Esmā Genç / *M.Sinan G6zel Sanatlar 6niversitesi*

9.B6l6m:

İlke 7alışkan / *Hacettepe 6niversitesi*

10.B6l6m:

Demet Sever / *Anadolu 6niversitesi*

11.B6l6m:

7iğdem Suzan 7ardak / *Anadolu 6niversitesi*

12.B6l6m:

Bilge 7am Aktaş / *Anadolu 6niversitesi*

13.B6l6m:

İlker Cırık / *M.Sinan G6zel Sanatlar 6niversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz

v

Bölüm 1

Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Temel Kavramlar

/ Harun Şahin - Abdulkadir Kurt

1

1.1. Eğitim	1
1.2. Eğitim Programı/Yetişek	3
1.3. Eğitim Programının Temel Öğeleri	8
1.4. Amaç	10
1.5. Hedef	11
1.6. Kazanım/Hedef Davranış	11
1.7. Davranış ve Davranış Türleri	12
1.8. Program Geliştirme	13
1.9. Program Değerlendirme	15
1.10. Program Okuryazarlığı	17
Yararlanılan Kaynaklar	19

Bölüm 2

Eğitim Programlarının Kuramsal Boyutları */ Senar Alkın Şahin-*

Nihal Tunca Güçlü

23

2.1. Eğitim Programlarının Tarihsel Gelişimi	23
2.1.1. Program Geliştirmenin Avrupa ve Amerika'daki Gelişimi	23
2.1.2. Program Geliştirmenin Türkiye'deki Gelişimi	30
2.2. Program Geliştirme ve Psikolojik Temeller	35
2.3. Program Geliştirme ve Toplumsal Temeller	37
2.4. Program Geliştirme ve Ekonomik Temeller	41
2.5. Program Geliştirme ve Felsefi Temeller	43
2.5.1. Eğitim Programına Kaynaklık Eden Başlıca Felsefi Akımlar ve Eğitim Felsefeleri	46

2.5.1.1. İdealizm	46
2.5.1.2. Realizm	47
2.5.1.3. Pragmatizm	49
2.5.1.4. Varoluşçuluk	51
Yararlanılan Kaynaklar	53

Bölüm 3 **Eğitim Programı Tasarımları / İnci Z. Özönay Böcük** **59**

3.1. Eğitim Programının Tasarım İlkeleri	60
3.2. Eğitim Programı Tasarım Yaklaşımları	63
3.2.1. Konu Merkezli Tasarımlar	63
3.2.2. Öğrenen Merkezli Tasarımlar	67
3.2.3. Sorun Merkezli Tasarımlar	71
Yararlanılan Kaynaklar	76

Bölüm 4 **Program Geliştirme Modelleri / Meral Güven** **77**

4.1. Tyler'ın Rasyonel Planlama Modeli	77
4.2. Taba'nın Tümevarımsal Modeli	83
4.3. Taba-Tyler Program Geliştirme Modeli	87
4.4. Saylor Alexander ve Lewis Program Geliştirme Modeli	89
4.5. Tasarım Yoluyla Anlama (Understanding by Design- UBD) Modeli	92
4.6. William Doll Postmodern Program Geliştirme Modeli	96
4.7. Yenilikçi Program Geliştirme Modeli	99
Yararlanılan kaynaklar	105

Bölüm 5 **Program Geliştirmede İhtiyaç Belirleme / Gökhan Ilgaz** **107**

5.1. Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi	107
5.1.1. İhtiyaç Analizi Kaynağı Olarak Birey	107
5.1.2. İhtiyaç Analizi Kaynağı Olarak Toplum	108
5.1.3. İhtiyaç Analizi Kaynağı Olarak Konu Alanı	109
5.1.4. İhtiyaç Analizi Kaynağı Olarak Doğa	109
5.2. İhtiyaç Analizi	110
5.3. İhtiyaç Belirleme Yaklaşımları	111
5.4. İhtiyaç Belirleme Teknikleri	114
Yararlanılan Kaynaklar	119

Bölüm 6
Program Geliştirmede Amaçlar / Sanem Tabak **121**

6.1. Hedefler ve Hedeflerin Belirlenmesi	125
6.2. Hedef Davranışların Sınıflandırılması	130
6.2.1. Krathwohl ve Arkadaşlarının Bilişsel Alan Sınıflaması	132
6.2.2. Gagné'nin Öğrenme Ürünleri Sınıflaması	139
6.2.3. Marzano'nun Eğitim Amaçları Sınıflaması	140
6.2.4. Webb'in Bilgi Derinliği Sınıflaması	143
6.2.5. Diğer Sınıflamalar	145
Yararlanılan Kaynaklar	146

Bölüm 7
Program Geliştirmede İçerik / Dilek Yaralı **149**

7.1. İçerik Kavramı	149
7.2. İçerik Türleri	150
7.3. İçeriğin Seçimi	150
7.4. İçerik Seçerken Cevaplanması Gereken Sorular	154
7.5. İçerik Düzenlenme İlkeleri	154
7.6. İçerik Düzenleme Yaklaşımları	157
7.7. Hedef-İçerik Çizelgesi (Belirtke Tablosu)	169
Yararlanılan Kaynaklar	171

Bölüm 8
Program Geliştirmede Öğrenme-Öğretme Süreçleri/Esma Genç **173**

8.1. Eğitim Durumlarının Tanımı ve Önemi	173
8.2. Eğitim Durumlarının Düzenlenmesinde İlkeler	175
8.3. Bir Dersin Aşamaları	179
8.3.1. Öğretim Stratejileri	183
8.3.1.1. Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisi	184
8.3.1.2. Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi	187
8.3.1.3. Araştırma-İnceleme Yoluyla Öğretim Stratejisi	190
8.3.2. Öğretim Stratejisinden Öğretim Yöntemlerine Geçiş	193
8.3.3. Eğitim Durumlarında Öğrenme Ortamı ve Öğretim Araç Gereçleri	194
8.3.4. Eğitim Durumlarında Ölçme Değerlendirme Süreci	197
Yararlanılan Kaynaklar	200

Bölüm 9 Öğretimi Değerlendirme / İlke Çalışkan	203
---	------------

9.1. Ölçme	204
9.2. Değerlendirme	205
9.2.1 Ölçüte Göre Değerlendirme	205
9.2.2 Amaca göre değerlendirme	206
9.3. Öğretimi Değerlendirmede Kullanılan Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları	207
9.3.1. Sonuç Temelli Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları	207
9.3.1.1. Yazılı Sınavlar	207
9.3.1.2 Çoktan Seçmeli Sınavlar	208
9.3.1.3. Doğru - Yanlış Tipi Sorulardan Oluşan Sınavlar	210
9.3.1.4. Sözlü Sınavlar	211
9.3.1.5. Eşleştirme Tipi Sorulardan Oluşan Sınavlar	212
9.3.1.6. Kısa Cevaplı veya Boşluk Doldurma Tipi Sorulardan Oluşan Sınavlar	213
9.3.1.7. Anketler	213
9.3.1.8. Tutum Ölçekleri	213
9.3.2. Süreç Temelli Ölçme-Değerlendirme Yaklaşımları	214
9.3.2.1. Portfolyo Değerlendirme	215
9.3.2.2. Performans Değerlendirme	218
9.3.2.3. Öz Değerlendirme	220
9.3.2.4. Grup Ve Akran Değerlendirme	221
9.3.2.5. Gözlem Formları	221
9.3.2.6. Görüşme (Mülakat)	222
9.3.2.7. Sergiler	222
9.3.2.8. Ödevler ve Projeler	222
9.3.2.9. Kavram Haritaları	223
Yararlanılan Kaynaklar	225

Bölüm 10 Program Geliştirmede Değerlendirme / Demet Sever	227
--	------------

10.1. Program Değerlendirme	227
10.2. Program Değerlendirmenin Tarihsel Gelişimi	229
10.2.1. Yurtdışında Program Değerlendirmenin Tarihsel Gelişimi	229
10.2.2. Türkiye’de Program Değerlendirmenin Tarihsel Gelişimi	230
10.3. Program Değerlendirmenin Amacı ve İşlevi	232

10.4. Program Değerlendirme Türleri	233
10.5. Program Değerlendirme Süreci	234
10.6. Program Değerlendirme Yaklaşım ve Modelleri	237
10.6.1. Uzman ve Tüketici Odaklı Değerlendirme Yaklaşımı ve Modelleri	238
10.6.1.1. Eisner Eğitsel Uzmanlık ve Eleştiri Modeli	238
10.6.2. Programa Dayalı Değerlendirme Yaklaşım ve Modelleri	240
10.6.2.1. Tyler'ın Program Değerlendirme Modeli	241
10.6.2.2. Metfessel-Michael Program Değerlendirme Modeli	242
10.6.2.3. Provus Farklar Yaklaşımı Değerlendirme Modeli	242
10.6.2.4. Amaçtan Bağımsız Program Değerlendirme Modeli	243
10.6.3. Karar Odaklı Program Değerlendirme Yaklaşım ve Modelleri	243
10.6.3.1. Stufflebeam'ın Çevre, Girdi, Süreç, Ürün (CIPP) Modeli	244
10.6.3.2. Alkin'in UCLA Program Değerlendirme Modeli	245
10.6.4. Katılımcı Odaklı Program Değerlendirme Yaklaşım ve Modelleri	246
10.6.4.1. Stake'in Değerlendirme Matrisive Duyarlı Değerlendirme Anlayışı	246
10.6.4.2. Katılımcı Değerlendirme	248
10.7. Ulusal ve Uluslararası Alanyazından Program Değerlendirme Araştırması Örnekleri	249
Yararlanılan Kaynaklar	251

Bölüm 11
Eğitim Programları ve Eğitimde Dijitalleşme / Çiğdem Suzan
Çardak

255

11.1. E-Öğrenme ve İlgili Terimler	255
11.2. Çevrimiçi Eğitim Programları	259
11.3. Çevrimiçi Dersler	260
11.4. Harmanlanmış Eğitim Programları	263
11.5. Harmanlanmış Dersler	265
11.6. 21. Yüzyılda Öğrenen ve Öğreten Becerileri	269
Yararlanılan Kaynaklar	274

Bölüm 12		
Eğitim Programları ve Hayat boyu Öğrenme / Bilge Çam Aktaş		279
12.1. Hayatboyu Öğrenme: Kavram ve Kapsam		279
12.2. Hayatboyu Öğrenmenin Tarihsel Gelişimi		281
12.3. Hayatboyu Öğrenen Bireylerin Yeterlikleri		283
12.4. Hayatboyu Öğrenme ve Eğitim Programları		285
Yararlanılan Kaynaklar		297
Bölüm 13		
Çok Kültürlü Eğitimde Program Çalışmaları		
<i>/ İlker Cırık</i>		301
13.1. Kültür, Eğitim ve Toplum		301
13.1.1. Kültür Kavramı		302
13.1.2. Kültür, Eğitim ve Toplum Etkileşimi		302
13.2. Küreselleşme ve Eğitim		303
13.2.1. Küreselleşme Olgusu		304
13.2.2. Küreselleşme ve Eğitim		305
13.2.3. Küreselleşme ve Eğitim Programları		306
13.3. Demokratik Tutumlar, Sosyal Adalet ve Eğitim		307
13.4. Çok Kültürlülük ve Çok Kültürlü Eğitim		309
13.4.1. Çok Kültürlülük Kavramı		310
13.4.2. Çok Kültürlü Eğitim Kavramı		311
13.5. Çok Kültürlü Eğitim Programları		312
13.5.1. Çok Kültürlü Eğitim Programlarının Yapısı		313
13.5.2. Çok Kültürlü Eğitim Programlarının Ögeleri		315
13.5.2.1. Hedefler		315
13.5.2.2. İçerik		316
13.5.2.3. Eğitim Durumları		319
13.5.2.4. Ölçme ve Değerlendirme		320
Yararlanılan Kaynaklar		322
Bölüm 14		
Sürdürülebilir Bir Süreç Olarak Eğitimde Program Geliştirme /		
<i>Menekşe Eskici</i>		325
14.1. Yeni Eğitim Programı Değil! Yenilenebilir Eğitim Programı		325
14.2. Sürdürülebilirlik Kavramı		329

Bölüm -1-

EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME SÜRECİNDE TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Eğitim

Her toplum, üyelerinin işselleştirmesini ve kendilerine mal etmelerini arzuladığı ideal bir insan profili ile ahlaki, entelektüel ve sosyal normlar kurgulamaktadır. Böylece toplum, bireyin sahip olduğu değerleri geliştirmeyi hedefleyerek çağı aşmaya ve daha iyi bir gelecek oluşturmaya çalışır. Bu amaçları gerçekleştirme yolunda en önemli araçlardan birinin ise eğitim olduğu ifade edilmektedir (Demeuse ve Strauven, 2016). Eğitim, insanların yaşamlarını iyileştirmede, onları toplumsal üyeler olarak gelişmelerini sağlamada ve toplumlarını zengin ve insani bir şekilde ilerletmede çok önemli bir işleve sahiptir (Hviid ve Martsin, 2019). Çağımızda teknoloji ve endüstri, çağdaş toplum kültürünün ayrılmaz öğeleri olmakla beraber, bu çağdaş oluşum eğitimi; kurumsal, işlevsel ve yapısal açıdan etkilemektedir. Günümüzde ülkeler güçlerini artık sadece nüfuslarından veya yeraltı-yerüstü kaynaklarından değil; sahip oldukları nitelikli, donanımlı, eğitilmiş, vizyon sahibi yenilikçi insan gücünden almakta ve küresel aktörler olarak bu güçleriyle ön plana çıkmaktadırlar (Alkan vd., 2014). Ülkelerin bu güçlerini devam ettirebilmesi, sürecin sürdürülebilir olması ile ilişkilidir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma arayışının,

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyıldız, S. (2020). Öğretim programı okuryazarlığı kavramının kavramsal yönden analizi: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (73), 315-332.
- Albilehi, R., Han, J. Y. ve Desmidt, H. (2013). Curriculum development 101: lessons learned from a curriculum-design Project. *The CA-TESOL Journal*, 24 (1), 187-197.
- Alkan, R.M., Suiçmez, M., Aydıncal, M. ve Şahin, M. (2014). Meslek yüksekokullarındaki mevcut durum: sorunlar ve çözüm önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4 (3), 133-140.
- Bass, R.V. (1997) The purpose of education. *The Educational Forum*, 61 (2), 128-132, DOI: 10.1080/00131729709335242
- Başol, G., Çakan, M., Kan, A., Özbek, Ö. Y., Özdemir, D. ve Yaşar, M. (2013). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Biggs, J. (2003). Aligning teaching for constructing learning. *The Higher Education Academy*.
- Bilen, M. (1999). *Plandan uygulamaya öğretim* (5. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Büyükkaragöz, S. S. (1997). *Program geliştirme: "kaynak metinler"* (Genişletilmiş 2. Baskı). Konya: Öz Eğitim Basım Yayın.
- Cambridge Assessment (2013). What is literacy? An investigation into definitions of English as a subject and the relationship between English, literacy and 'being literate' A Research Report Commissioned by Cambridge Assessment. www.cambridgeassessment.org.uk adresinden 20 Nisan 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Demeuse, M. ve Strauven, C. (2016). *Eğitimde program geliştirme: politik kararlardan uygulamaya*. (Çev. Y. Budak). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2020). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme* (27. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Doll, R. (1996). *Curriculum improvement: decision making and process* (9. Baskı). Boston: Allyn and Bacon.

- Donnelly, R., Fitzmaurice, M. (2005) *Designing Modules for Learning*. G. O'Neill, S. Moore & B. McMullin(eds.)Emerging issues in the practice of University Learning and Teaching, Dublin, All Ireland Society for Higher Education (AISHE) içinde.
- Erdamar, F.S.(2020). Sınıf öğretmenlerinin program okuryazarlık algıları ve ilkokul yöneticilerinin öğretmenlerin program okuryazarlık becerisine yönelik algılarının ilerlemeci felsefe bağlamında analizi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme (3. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1986). *Eğitimde "Program" Geliştirme*. Ankara: Yelken Tepe Yayınları: 4, Meteksan Ltd. Şti.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Edge Akademi.
- Fer, S. (2020). *Eğitimde program geliştirme: Kuramsal temellere bakış (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Fidan, N. (1996). Okulda öğrenme ve öğretme. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Fitzpatrick, J. L., Sanders, J. R. ve Worthen, B. R. (2012). *Program evaluation: alternative approaches and practical guidelines (4. Baskı)*. Boston: Pearson.
- Fountoulakis, K. N. ve Nimatoudis, I. (2019). *Psychobiology of behaviour*. Springer.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü. ve Öner Ü. (2012). Üstün zekâlı ve üstün yetenekli öğrencilerin medya okuryazarlığına ilişkin görüşleri. (Elazığ Bilim ve Sanat Merkezi Örneği) *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(4), 41-54.
- Gültekin, M. (2000). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Harris, R. M., Hobart, B., ve Lundberg, D. (1995). *Competency-based education and training: Between a rock and a whirlpool*. South Yarra, VIC, Australia: Macmillan Education AU.
- Hoque, M. E. (2016). Three Domains of Learning: Cognitive, Affective and Psychomotor. *The Journal of EFL Education and Research*, 2 (2), 45-52.
- Hviid, P. ve Martsin, M. (2019). *Culture in education and education in culture: Tensioned dialogues and creative constructions*. Springer.

- Iwasiw, C. L., Andrusyszyn, M. A. ve Goldenberg, D. (2020). *Curriculum development in nursing education* (4. Baskı). Burlington: Jones & Bartlett Learning.
- Kellner, D. ve Share, J. (2005). "Toward critical media literacy: core concepts, debates, organizations and policy. *Discourse Studies in the Cultural Politics of Education*, 26 (3): 369-386.
- Keskin, A. ve Korkmaz, H. (2017). Öğretmenlerin "program okuryazarlığı" kavramına yükledikleri anlam. 5. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi. 26-28 Ekim 2017, Muğla, Türkiye..
- Köse, E. (2020). *Eğitimin temeli temel kavramlar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Küçükahmet, L. (1997). *Eğitim programları ve öğretim* (8. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Linfield, K. J. ve Posavac, E. J. (2019). *Program evaluation: methods and case studies* (9. Baskı). New York: Routledge.
- Majumdar, S. ve Khambayat, R. P. (2010). Education for sustainable development in technical and vocational education and training. 16th IVETA-CPCS International Conference, Philippines.
- Marsh, C. J. (2004). *Key concepts for understanding curriculum* (3. Baskı). Routledge Falmer. USA.
- Matejka K. ve L. Kurke.(1994).Designing a great syllabus. *College Teaching* 4(3), 115-117.
- McBrien, J. L., ve Brandt, R. (Eds.). (1997). *The language of learning: A guide to educational terms*. Alexandria, VA: ASCD.
- Nichol, J. (2005). From Russia with love: A history curriculum for the 21st century. *Primary History*, 40, 1-10.
- Null, W. (2017). *Curriculum: from theory to practice* (2. Baskı). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Ornstein, A. C., Hunkins, F. (2018). *Curriculum foundations, principles and issues*. (7.baskı). Boston: Pearson Education.
- Popham, W. J. ve Baker, E. I. (1970). *Systematic instruction*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Posner, G. J. (2004). *Analyzing the curriculum*, (3. Baskı). New York: McGraw-Hill.

- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Slattery, J.M. ve Carlson, J.F.(2005). Preparing an effective syllabus: Current best practices. *College Teaching*, 53, 159-165.
- Sönmez, V. (2010). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı* (16. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şeker, H. (2012). *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tan Ş. ve Erdoğan, A. (2004). *Öğretimi planlama ve değerlendirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tyler, R. (2013). *Basic principles of curriculum and instruction* (with a foreword by Peter S. Hiebowitsh). Chicago: The University of Chicago Press.
- UNESCO. (2004). The plurality of literacy and its implications for policies and programmes (Position Paper, UNESCO Education Sector). Paris, France.
- Uşun, S. (2012). *Eğitimde program değerlendirme süreçler, yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Varış, F. (1997). *Eğitimde program geliştirme: Teoriler-Teknikler* (7. Baskı). Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Wragg, E. C. (1997). *The cubic curriculum*. London: Routledge.
- Yılmaz, H. (1997). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Konya: Öz Eğitim Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

Bölüm -2-

EĞİTİM PROGRAMLARININ KURAMSAL BOYUTLARI

2.1. Eğitim Programlarının Tarihsel Gelişimi

Günümüzde uygulanmakta olan programların iyileştirilmesinde hem güncel veriler hem de geçmiş deneyimler önemlidir. “Günümüzde gerçekte yeni olan nedir?”, “Günümüz programlarında gözlenen felsefi eğilimler, kazanımlar, içerik düzenlemeleri, öğrenme-öğretme süreçleri ve ölçme-değerlendirme anlayışı geçmiş programlardaki hangi sorunlara çözüm oluşturacaktır?”, “Önceki eğitim yaşantıları bugünün programlarının getirdiği yeniliklerin yerleşmesi için ne kadar uygundur?”, “Doğru ve geçerli olduğu varsayılarak alınan eğitim kararlarının başarılı ya da başarısız sonuçlarının geçmişteki ve bugünkü nedenleri nelerdir?” gibi sorulara yanıt oluşturmak, geçmişteki program geliştirme çalışmalarının dikkate alınmasını ve program geliştirmenin tarihsel perspektifle okunmasını gerektirir. Eğitim programlarının tarihsel gelişimini çözümlmek ve sözü edilen sorular üzerinde düşünülmesini sağlamak amacıyla bu bölüm, “program geliştirmenin Avrupa ve Amerika’daki gelişimi” ve “program geliştirmenin Türkiye’deki gelişimi” olmak üzere iki başlık üzerine yapılandırılmıştır.

2.1.1. Program Geliştirmenin Avrupa ve Amerika’daki Gelişimi

19. yüzyıl, eğitime ilişkin çalışmaların bilimselliğe kavuşması nedeniyle program geliştirme tarihçesi açısından önem taşımakla birlikte öğretim programı kavramından söz edilemeyecek, katı bir sistem içinde okulların ders odaklı, öğretmenlerin ise ders kitaplarına bağlı kaldıkları bir dönemdir. Bu yüzyılın, program geliştirme çalışmalarına sunduğu

Yararlanılan Kaynaklar

- Akbaba, T. (2004). Cumhuriyet döneminde program geliştirme çalışmaları. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 5(1), 54-55.
- Akçatepe, A. G. (2013). 1948 ilköğretim hayat bilgisi programı. F. D. Gözütok, ve F. Bıkmaz (Ed.), *Cumhuriyet'in ilânından 2013'e öğretim programlarının analizi hayat bilgisi örneği* içinde. (s. 118-145). Yargı Yayınevi.
- Akyüz, Y. (1999). 17. yüzyıldan günümüze Türk eğitiminde başlıca düzenleme ve geliştirme çabaları (Genel özellikler ve doğrultular). Ö. Bayram ve ark. (Yay. Haz.), *Osmanlı devletinde bilim kültür ve kütüphaneler* içinde (s. 39-62). Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Alkın, S. (2013). 1998 ilköğretim hayat bilgisi programı. F. D. Gözütok, ve F. Bıkmaz (Ed.), *Cumhuriyet'in ilânından 2013'e öğretim programlarının analizi hayat bilgisi örneği* içinde. (s. 193-227). Yargı Yayınevi.
- Alp, H. (2017). *Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Türkiye'de ilköğretim ve müfredat programları (1913-1936)*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Arslan, M. (2000). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri*. *Millî Eğitim: Eğitim-Sanat-Kültür*, 146(2), 42-48.
- Belbase, S. (2011). *Philosophical foundations for curriculum decision: A reflective analysis*. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED524740.pdf>
- Bıkmaz, F. (2013). 1926 ilköğretim müfredat programı. F. D. Gözütok, ve F. Bıkmaz (Ed.), *Cumhuriyet'in ilânından 2013'e öğretim programlarının analizi hayat bilgisi örneği* içinde. (s. 47-72). Yargı Yayınevi.
- Bohan, C. H. (2003). Early vanguards of progressive education: The committee of ten, the committee of seven, and social education. *Journal of Curriculum and Supervision*, 19(1), 73-94.
- Büyükkaragöz, S. (1997). *Program geliştirme*. Mikro Dizi.
- Caplow, T. (1991). *Recent social trends in the United States, 1960-1990*. Theodore C. Howard, M. B., Bruce, A. C. Campus Verlag.
- Charters, W. W. (1875–1952). *Encyclopedia of Education*. Retrieved June 17, 2021 from Encyclopedia.com.

- Cucoş, C. (2002), *Timp și temporalitate în educație (Time and temporality in education)*. Polirom Publishing House.
- Demirel, Ö. (2015). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi Yayınları.
- Duman, T., ve Ergün, M. (1996), 19. yy.da Osmanlı askeri okullarının ders programları ve ders kitapları. *Yeni Türkiye, Eğitim Özel Sayısı*, 2(7) 494-511.
- Durkin, M. C. 1993. *Thinking through class discussion: The Hilda Taba approach*. Technomic Publishing.
- Ediger, M. (1997). *Social studies curriculum in the elementary school*. Simpson Publishing Company.
- Ekanem, S. A., ve Ekefre, E. N. (2014). Philosophical foundation of curriculum development in Nigeria: The essencist model. *Journal of Educational and Social Research*, 4(3), 265-271.
- Erbil, G. (2019). *Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmaları*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme*. Edge Akademi Yay.
- Farris J. P. (1996). *Teaching bearing the torch*. Brown Benchmark.
- Fer, S. (2020). *Eğitimde program geliştirme ve kuramsal temellere bakış*. Pegem Akademi Yayınları.
- Fisk, P. (2017). *Education 4.0 ... the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life*. <https://www.peterfisk.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together/>
- Fraenkel, J. R. (1994) The evolution of the Taba curriculum development project. *The Social Studies*, 85(4), 149-159. 10.1080/00377996.1994.9956294.
- Giroux, H., Penna, A., ve Pinar, W. (1981). Introduction and overview to the curriculum field. In Giroux, H., Penna, A., ve Pinar, W. (Eds.), *Curriculum and instruction: Alternatives in education*. (pp.1-8). McCutchan.
- Gözütok, F. D. (2003). Türkiye'de program geliştirme çalışmaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 159.
- Griffith, B. (2007). *A Philosophy of curriculum*. SensePublishers.

- Gutok, G. L. (2014). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. (Çev. Nesrin K.). Ütopya Yayınevi.
- Gürkan, T., ve Gökçe E. (1999). *Türkiye 'de ve çeşitli ÷lkelerde ilköğretim*. Siyasal Kitap Evi.
- Güven, İ. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Natürel Yayınları.
- İÖGM. (İlköğretim Genel Müdürlüğü). (2004). İlköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım Kitapçığı. Millî Eğitim Bakanlığı. iogm.meb.gov.tr/files/io1-5sinifprogramlaritanitimkit.pdf.
- Kaplan, İ. (2013). *Türkiye'de milli eğitim ideolojisi ve siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi*. İletişim Yayınları.
- Kapluhan, E. (2015). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 125-130. 10.17828/yasbed.05955.
- Karagöz, S. (1965). *Program geliştirmede rehberlik*. Öğretmeni İş Başında Yetiştirme Bürosu Yayınları.
- Karakütük, K. (2019). Eğitimin ekonomik temelleri. V. Sönmez (Ed.). *Eğitim Bilimine Giriş*. Anı yayıncılık
- Kenan, S. (2013). Türk eğitim düşüncesi ve deneyiminin dönüm noktaları üzerine bir çözümleme. *Osmanlı Araştırmaları*, 41(41), 1-31.
- Kliebard, H. (1995). *The struggle for the American curriculum*. Routledge.
- Kliebard, H. M. (1968). The curriculum field in retrospect. P. W. F. Witt. (Ed.), In *Technology and the Curriculum* (pp. 69-84). Teachers College Press.
- Kliebard, H. M. (2002). *Changing course: American curriculum reform in the 20th century*. Teachers College Press.
- Kocaman-Karoğlu, A., Bal Çetinkaya, K., ve Çimşir, E. (2020). Toplum 5.0 Sürecinde Türkiye'de Eğitimde Dijital Dönüşüm. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 147-158.
- Kovari, A., Katona, J., Demete, R., Thill, S. Heldal, I., Costescu, C., Rosan, A., ve Stefanut, T. (23-25 Eylül 2020). Relationship between Education 4.0 and Cognitive InfoCommunications. *11th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications – CogInfoCom*.

- Madaus, G. F., ve Stufflebeam, D. (1989). *Educational evaluation: Classic works of Ralph W. Tyler*. Kluwer Academic Publishers.
- McNeil, J. D. (2006). *Contemporary curriculum*. John Wiley ve Sons, Inc.
- Noddings, N. (2007). Aims, goals and objectives. *Encounters on Education*, 8, 7–15.
- Oliva, P. F. (2005). *Developing the curriculum*. Pearson Education.
- Ornstein, A. C., ve Hunkins, F. P. (2014). *Eğitim programı*. (Çev. Asım Arı). Eğitim Yayınevi.
- Önal G, Öztürk C, Kenan S (2017). İngiltere vatandaşlık eğitimi programı: toplumsal temelleri, boyutları ve temel bileşenleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(2), 373-395.
- Özkan, M. (2018). Eğitimin ekonomik temelleri. (M. Yavuz, Ed.). *Eğitim bilimine giriş*. Anı yayıncılık.
- Pinar, W., Reynolds, W., Slattery, P., ve Taubman, P. (2008). *Understanding curriculum*. Peter Lang.
- Radu, B. M. (2019). Education in a modern society. *Internal Auditing and Risk Management*, 55(3), 24-36.
- Russell, J. C. (1980). *Werrett Wallace Charters, Sr. (1875-1952): His life, career and influence upon pharmaceutical education*. [Unpublished doctoral dissertation]. Loyola University Chicago.
- Semmes, C. (1981). Foundations of an afrocentric social science: Implications for curriculum-building, theory, and research in black studies. *Journal of Black Studies*, 12(1), 3-17.
- Shishigu, A. (2015). Foundation of curriculum in Ethiopia: Historical, philosophical, psychological and sociological perspectives. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED557354.pdf>
- Sönmez, V. (2005). *Eğitim felsefesi*. Anı Yayıncılık.
- Şeker, H., Aslan Altan B., Göçen Kabaran, G., & Altıntaş, S. (2020). *Eğitim ve program üzerine düşünceler yönelimler*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tanner, D., ve Tanner, L. (2007). *Curriculum development: Theory into practice*. Pearson.

- Tazebay, A. (Edit), Çelenk, S., Tertemiz, N., ve Kalaycı N. (2000). *İlköğretim programları ve gelişmeler: Program geliştirme ilke ve teknikleri açısından değerlendirmesi*. Nobel Yayıncılık.
- Teyfur, M. (2020). Eğitimin ekonomik temelleri. N. Saylan (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş*. Anı yayıncılık.
- Tuncel, İ. (2012). Program geliştirmenin kuramsal temelleri. H. Şeker (Ed.), *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar içinde* (s. 19-70). Anı Yayıncılık.
- Türe, E. (2013). 1936 ilkokul hayat bilgisi programı. F. D. Gözütok, ve F. Bıkmaz (Ed.), *Cumhuriyet'in ilânından 2013'e öğretim programlarının analizi hayat bilgisi örneği içinde*. (s. 81-109). Yargı Yay.
- Türkoğlu, A., ve Sarı, M. (2006). Cumhuriyetten günümüze program geliştirme çalışmaları. M. Hesapçioğlu ve A. Durmuş (Ed.), *Türkiye'de eğitim bilimleri: Bir bilanço denemesi içinde*. (s. 327-366). Nobel Yayın.
- Tyler, R. (1949). (Foreword). *Basic principles of curriculum and instruction*. University of Chicago Press.
- Varbelow, S. (2012). Instruction, curriculum and society: Iterations based on the ideas of William Doll. *International Journal of Instruction*, 5(1).
- Varış, F. (1998). *Eğitimde program geliştirme: Teori ve teknikler*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Williams, J., Kirchmeier, A. F., ve Parks, M. (1995). The Importance of social foundations: Teacher education curriculum reform in one small private college. Paper presented at the *Annual Meeting of the Association of Independent Liberal Arts Colleges for Teacher Education* (Washington, DC, February 1995).
- Yüksel, S. (2003). Türkiye'de program geliştirme çalışmaları ve sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, 159.

Bölüm

-3-

EĞİTİM PROGRAMI TASARIMLARI

Eğitim programı tasarımı, bir programın hangi öğelerden oluşacağını, bu öğelerin programdaki ağırlıklarının ve öğeler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi sürecidir. Bir eğitim programı dört temel öğeden oluşmaktadır. Bunlar hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci (öğrenme yaşantıları) ve değerlendirmedir. Bu dört öğe birbirleriyle sürekli ilişki içindedir. Birinde oluşan bir değişiklik diğerlerini de etkilemektedir. Bir eğitim programı tasarısının hazırlanması; hangi bilgi, beceri ve tutumların öğrenenlere kazandırılacağına, öğrenenleri amaçlara ulaştıracak bilgilerin öğretilmesinde hangi etkinliklere yer verileceğine, bu etkinliklerin nasıl düzenleneceğine ve öğrenmenin gerçekleşme düzeyinin nasıl belirleneceğine ilişkin kararların alınmasını içermektedir.

Eğitim programı tasarımları, programın dört ögesine farklı ağırlıklar verilerek oluşturulur. Bu farklılıklar kendine özgü farklı program tasarımlarını ortaya çıkarır. Bazı program tasarımlarında içerik (konu alanı) boyutuna ağırlık verilirken, bazı program tasarımlarında öğrenme yaşantılarına ağırlık verilir. Örneğin; süreç değerlendirme ağırlıklı bir program tasarımında, öğrenme yaşantılarının seçimi ve düzenlenmesine diğer öğelerden daha fazla ağırlık verilir. Çünkü program sonunda amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı süreç değerlendirmesiyle belirlenecekse, programın öğrenme-öğretme sürecinin iyi tasarlanması, öğrenenlerin hangi öğrenme yaşantılarını geçireceklerinin iyi planlanması gerekir. Ancak o zaman yapılan değerlendirme amacına ulaşacaktır.

Bir program tasarısı hazırlamaya başlamadan önce, birey, toplum ve hazırlanacak programla ilgili konu alanı incelenir. Bu inceleme program geliştirme sürecindeki gereksinim belirleme aşamasını oluşturmaktadır. Program geliştirme sürecinde, gereksinimlerin belirlenmesini ardından hazırlanacak programın nasıl olacağını tasarlanması gerekir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Demirel, Ö. (2011). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Yayınları
- Erden, M. (2000). *Eğitimde program değerlendirme* (3. basım). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Henson, K. T. (2006). *Curriculum planning*. Illinois: Waveland Press.
- Marsh, C. J., & Willis, G. (2007). *Curriculum: Alternative approaches, ongoing issues*. New Jersey: Prentice-Hall.
- McNeil, J. D. (2006). *Contemporary curriculum*. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2009). *Curriculum: foundations, principles and issues*. (5th Ed.). New Jersey: Pearson Education Inc.
- Saylor, J. G., Alexander, W. M., & Lewis, A. J. (1981). *Curriculum planning for better teaching and learning*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Tanner, D., & Tanner, L. (2007). *Curriculum development: Theory into practice*. Columbus: Prentice Hall.
- Variş, F. (1996). *Eğitimde program geliştirme: teori ve teknikler*. Ankara: Alkim Yayıncılık
- Zuga, K. F. (1989). Relating Technology Education Goals to Curriculum Planning. *Journal of Technology Education (JTE)*. 1(1). <https://doi.org/10.21061/jte.v1i1.a.5>

Bölüm

-4-

PROGRAM GELİŞTİRME MODELLERİ

Program alanının en temel sorularından biri: “Niçin/ne öğretmeliyiz?”(Kliebard, 1977)’ dir. Bununla birlikte şu sorulara da yanıt aranmaktadır:

–Neden bu değil de şunu öğretmeliyiz?

–Seçilen içeriklerin öğretiminde hangi kural ya da süreçleri izlemeliyiz?

–Tutarlı bir bütün oluşturmak için programın hangi parçalarını birbirilerine nasıl iliştiirmeli/kaynaştırmalıyız?

Bu gibi sorular program geliştirme alanının temel sorularından olup tek bir yanıtı olamayacak bir biçimde de geniş kapsamlıdır. Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla çok sayıda araştırmacı ve uzman, program geliştirme süreçlerine yönelik olarak çalışmalar gerçekleştirmiş ve program geliştirmeyi daha nitelikli hale getirebilmek amacıyla çeşitli modeller ortaya koymuşlardır. Bu modeller farklı araştırmacılar tarafından değişik biçimde sınıflandırılmıştır. Ornstein ve Hunkins (2008) program geliştirme modellerini teknik modeller ve teknik olmayan modeller şeklinde sınıflandırırken, Oliva (2005) ise doğrusal olan modeller ve doğrusal olmayan modeller, tanımlayıcı ve kuralcı ile tümevarımcı ve tümdengelimci program geliştirme modelleri olarak sınıflandırmıştır. Bu bölümde herhangi bir sınıflandırma temel alınmadan en yaygın olarak ele alınan program geliştirme modellerinden söz edilecektir.

4.1. Tyler’ın Rasyonel Planlama Modeli

1902-1994 yılları arasında ABD’de yaşayan Ralph W. Tyler’ın 1949 yılında Chicago Üniversitesi’nde “Education 360” dersini verdiği dönemde Program ve Öğretimin Temel İlkeleri isimli kitabı yayınlanır.

Yararlanılan kaynaklar

- Doll Jr, W. E. (1993). *A post-modern perspective on curriculum*. Teachers College Press.
- Hunkins, F. P. (1985). A systematic model for curriculum development. *NASSP Bulletin*, May 1985.
- Hunkins, F. P., & Ornstein, A. C. (2018). *Curriculum: Foundations, principles, and issues 7th ed.* Harlow: Pearson Education.
- Kliebard, H. M. (1977). Curriculum theory: give me a “for instance”. *Curriculum inquiry*, 6(4), 257-269.
- Lunenburg, F. C. (2011). Curriculum development: Inductive models. *Schooling*, 2(1), 1-8.
- Marsh, C.J., & Willis, G. (2007). *Curriculum: Alternative approaches, ongoing issues*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- MEB. (2004). *Tebliğler Dergisi*. Sayı: 2563. s.736
- Oliva, P. (2005). *Developing the curriculum*. Ally & Bacon.
- Ornstein, A.C., Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. Pearson.
- Saylor, J. G., Alexander, W. M., & Lewis, A. J. (1981). *Curriculum planning for better teaching and learning (4th ed.)*. New York, NY: Holt, Rinehart & Winston.
- Skilbeck, M. (1990). *School based curriculum development*. London: Paul Chapman Pubhshing.
- Skilbeck, M. (2005). School-based curriculum development. In *The roots of educational change* (pp. 109-132). Springer, Dordrecht.
- Skilbeck, M. 1998. “School based curriculum development”. In *International handbook of educational change*, Edited by: Hargreaves, A., Lieberman, A., Fullan, M.G. and Hopkins, D. 121.144. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Taba, H. (1962). *Curriculum development: theory and practice*. New York, NY: Harcourt, Brace & World.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- White, R.V. (1988). *The ELT Curriculum*. Oxford: Blackwell.

Wiggins, G., & McTighe, J. (1998). What is backward design. *Understanding by design, 1*, 7-19.

Bölüm

-5-

PROGRAM GELİŞTİRMEDE İHTİYAÇ BELİRLEME

Bu bölümde eğitim ihtiyaçlarının neler olduğundan ve ihtiyaç analizi yaklaşımlar çerçevesinde kullanılan tekniklerden bahsedilecektir.

5.1. Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi

Eğitim programlarının hazırlanırken günün ve geleceğin koşullarının dikkate alınması önemlidir. Eğer bu analiz doğru bir biçimde yapılmaz veya yapılsa bile elde edilen sonuçlar program geliştirme çalışmalarına yansıtılmazsa geliştirilen programlar ihtiyaca cevap veremez ve işlevsel olmaz (Küçüktepe, 2014). Tyler'ın program geliştirme modelinden bu yana ihtiyaç analizi program geliştirmenin birinci eylemi olarak görülmektedir. İhtiyaç analizi olası eğitim amaçlarını belirlemek için sistematik veri toplama sürecidir. İhtiyaç analizi için kaynak olarak birey, toplum, konu alanı ve doğa görülmektedir.

5.1.1. İhtiyaç Analizi Kaynağı Olarak Birey

İhtiyaç analizinin kaynağı olarak bireyi görmek “nasıl bir birey?” sorusuna bireyin kendisi üzerinden cevap aramaktır (Gökalp, 2020). Bireylerin ilgileri, istekleri, güdülenme kaynakları ve gelecekte sahip olmak istedikleri nitelikler onların ihtiyaçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hazırlanacak olan eğitim programları bireylerin, Franklin D. Roosevelt'in 1941 yılında dile getirdiği “yoksulluktan kurtulma özgürlüğü”, “korkudan kurtulma özgürlüğü”, “ibadet etme özgürlüğü” ile “konuşma ve ifade özgürlüğü” olarak ifade edilen “Dört Özgürlüğü” elde etmesini sağlamalıdır (Gordon vd., 2019). Tüm bunları gerçekleştirmek isteyen bir program bireyin gelişimini ve öğrenmesini etkileyen ihtiyaçlarını da dikkate almalıdır. Öte yandan bireylerin bu ihtiyaçları toplumun istek ve beklentileri ile de uyumlu olmak zorundadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Brown, J. D. (2016). *Introducing needs analysis and english for specific purposes*. Routledge.
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya* (27. basım). Pegem Akademi Yayıncılık. <https://doi.org/10.14527/9786053180265>
- Düzgünçınar, T., ve Günbayı, İ. (2020). DACUM ile meslek analizi uygulaması: Bir durum çalışması. *Journal of Qualitative Research in Education*, 8(2), 1–23. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-624.1.8c.2s.13m>
- Fer, S. (2020). *Eğitimde program geliştirme Kuramsal temellere bakış* (2nd ed.). Pegem Akademi.
- Gökçalp, M. (2020). *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme*. Nobel Yayıncılık.
- Gordon, W. R., Taylor, R. T., & Oliva, P. F. (2019). *Developing the curriculum: Improved outcomes through systems approaches* (9th ed.). Pearson.
- Kaufman, R. A. (1972). *Educational System Planning*. Prentice-Hall.
- Korkmaz, H. E., ve Erden, M. (2013). The characteristics of curriculum in a democratic education environment. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(2), 209–214. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2013.8.2.1C0582>
- Küçüktepe, C. (2014). Program geliştirme süreci, program geliştirmede çalışma grupları ve çalışma planı hazırlama-ihitiyaç belirleme yaklaşım ve teknikleri. In H. Şeker (Ed.), *Eğitimde program geliştirme Kavramlar yaklaşımlar* (3rd ed., pp. 89–126). Anı Yayıncılık.
- Norton, R. E. (1997). *DACUM Handbook*. (2nd ed.). Ohio State Univ., Columbus. Center on Education and Training for Employment.
- Scriven, M., & Roth, J. (1978). Needs assessment: Concept and practice. *New Directions for Program Evaluation*, 1, 1–11. <https://doi.org/10.1002/ev.1196>

- Singh, S., Shweta, K., Arya, S., Kumar Gupta, S., Sharma, D. K., & Williamson, S. (2015). Training need assessment of nursing personnel at super specialty tertiary care hospital in Northern India. *International Journal of Health Sciences & Research*, 5(3), 262–270.
- Stufflebeam, D. L. (1977). Working paper on needs assessment in evaluation. *First Annual Educational Research Association Topical Conference on Evaluation*.
- Stufflebeam, D. L., McCormick, C. H., Brinkerhoff, R. O., & Nelson, C. O. (1985). *Conducting Educational needs assessments*. Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-011-7807-5>

Bölüm

-6-

PROGRAM GELİŞTİRMEDE AMAÇLAR

Bir ülkenin eğitim sistemi felsefe, devlet politikası, toplumsal değişim ve bilimle ilgilidir (Demeuse ve Strauven, 2016). Eğitim felsefesi, eğitim aracılığıyla yetiştirilmek istenen bireyin hangi bilgi, beceri, değer ve tutumlara; hangi istendik davranışlara sahip olması gerektiğine yön verir (Çengel, 2016). Eğitim sisteminde temele alınan eğitim felsefesi, bireylere eğitim programları aracılığıyla yansır. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, bir eğitim programının tasarlanması sürecinde, öncelikle temele alınan eğitim felsefesi eğitim programına yansıtılır ve bu doğrultuda programda eğitim ve öğretim hedeflerinin neler olacağı, hangi bilgi/konu alanlarının öğrenenlere öğretileceği, hangi öğretim etkinliklerine yer verileceği ve öğrenmenin nasıl gerçekleştiği/hedeflerin ne kadara ulaşıldığının ortaya konulması için gerekli ölçme araçları belirlenir (Adıgüzel, 2020).

Devletin eğitim politikası oluşturulurken, sosyal, ekonomik ve siyasi yapı temele alınarak, bu yapıların beklentilerine uygun olarak bireylerin yetiştirilmesi ön plana alınır (Gültekin, 2020). Bu bağlamda öncelikle toplumun geliştirilmesi istenen politik amaçları belirlenir. Sonrasında bu amaçlar doğrultusunda, eğitim sistemi aracılığıyla yetiştirilecek insan niteliklerine karar verilir. Son olarak, oluşturulan bu eğitim amaçları, eğitim programları aracılığıyla bireylere kazandırılır (Demeuse ve Strauven, 2016).

Eğitimin en önemli işlevlerinden biri, toplumsal işlevdir. Birey içinde yaşadığı toplumun davranış kalıplarını eğitim süreci ile edinir (Varış, 1996). Her toplum, üyelerinin içselleştirdiği ve kendilerine mal etmelerini arzuladığı bir ideal insan tipi oluşturmaya, bu doğrultuda bireylerin sahip olduğu özellikleri geliştirerek, onlara daha iyi bir gelecek oluşturmayı hedefler. Dolayısıyla eğitim aracılığıyla birey ve toplum

Yararlanılan Kaynaklar

- Adıgüzel, A. (2020). Program geliştirme teorisi ve tasarım modelleri. B. Oral ve T. Yazar (Ed.), *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme* içinde (s.175-201). Pegem Akademi.
- Anderson, L. W. ve Krathwohl, D. R. (2010). *Öğrenme öğretim ve değerlendirme ile ilgili bir sınıflama*. (Çev. Özçelik, D. A.). Pegem Akademi.
- Çengel, M. (2016). Eğitimin felsefi temelleri. A. Elitok-Kesici (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s.21-52). Eğiten Kitap.
- Demeuse, M. ve Strauven, C. (2016). *Eğitimde program geliştirme: Politik kararlardan uygulamaya*. (Çev. Budak, Y.). Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2021). Öğretim amaçlarının belirlenmesi, ifade edilmesi ve uygun içeriğin seçimi. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (s.41-87). Pegem Akademi.
- Ertürk, S. (1993). *Eğitimde "program" geliştirme*. Meteksan Yayınları.
- Gagné, R. M.; Wager, W. W.; Golas, K. C. ve Keller, J. M. (2005). *Principles of instructional design*. Thompson Learning Inc.
- Gültekin, M. (2020). Program geliştirmeye ilişkin temel kavramlar. B. Oral ve T. Yazar (Ed.), *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme* içinde (s.2-37). Pegem Akademi.
- Görgen, İ. (2019). Program geliştirmede temel kavramlar. H. Şeker (Ed.), *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar* içinde (s.1-18). Anı Yayıncılık.
- Gözütok, F. D. (2020). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Karadağ, R. ve Kaya, Ş. (2017). Marzano'nun taksonomisine göre ilköğretim programlarındaki kazanımların değerlendirilmesi: Bir durum çalışması. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 10(2), 220-250.
- Krathwohl, D. R. (2002). A revision of Bloom's taxonomy: An overview. *Theory Into Practice*, 41(4), 212-218.
- Keray, B. (2012). Söyleşi metinleri yoluyla sekizinci sınıf öğrencilerinin soru sorma becerilerinin yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Küçükahmet, L. (2007). *Program geliştirme ve öğretim*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Marzano, R. J. (2001). *Designing a new taxonomy of educational objectives*. Corwin Press.
- Marzano, R. J. ve Kendall, J. S. (2007). *The new taxonomy of educational objectives*. Corwin Press.
- MEB. (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (3 – 8. Sınıf)*. <http://mufredat.meb.gov.tr>
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4 – 7. Sınıf)*. <http://mufredat.meb.gov.tr>
- Ornstein, A. C. ve Hunkins, F. P. (2016). *Eğitim programı: Temeller, ilkeler ve sorunlar*. (Çev. Ed. Arı, A.). Eğitim Yayınevi.
- TDK. (2021, 10 Haziran). *Hedef*. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.586a615d509569.29138229
- Tuncel, İ. (2019). Program geliştirmenin kuramsal temelleri. H. Şeker (Ed.), *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar içinde* (s.19-67). Anı Yayıncılık.
- Tyler, R. (2014). *Eğitim programlarının ve öğretimin temel ilkeleri*. (Çev. Rüzgar, M. E. ve Aslan, B.) Pegem Akademi.
- Webb, N. L. (2009). *Webb's depth of knowledge guide*. Career and Technical Education Definitions. http://www.aps.edu/rda/documents/resources/Webbs_DOK_Guide.pdf.
- Varış, F. (1996). *Eğitimde program geliştirme: Teori ve teknikler*. Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Yılmaz, S. ve Sarpkaya, R. (2015). Eğitimin temel kavramları. A. Tanrıoğen ve R. Sarpkaya (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (s.1-42). Anı Yayıncılık.
- Yüksel, S. (2007). Bilişsel alanın sınıflamasında (taksonomi) yeni gelişmeler ve sınıflamalar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 479-509.

Bölüm

-7-

PROGRAM GELİŞTİRMEDE İÇERİK

Öğretim programları *amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme* olmak üzere dört temel öğeden oluşur. Bu öğeler birbirleri ile etkileşim halinde olup birinde meydana gelen farklılık diğerlerini etkilediğinden program hazırlanırken bu öğelerin birbirleriyle olan ilişkisine dikkat edilmelidir (Kılıç, 2016). Öğretim programlarının dört temel öğesinden birisi olan içerik (kapsam ya da muhteva) programın en önemli öğelerinden birisidir.

İçerik oluşturulurken öğrencilere “ne öğretilim ya da öğrenciler hangi bilgi, beceri, tutum, değer ve alışkanlıkları kazanacaklar?” sorusu yanıtlanır (Özdemir, 2014: 80). Bu sorunun yanıtı ile belirlenen içerik, hedeflere ulaşmada bir araç olmalıdır (Sönmez, 2020). İçeriğin hedeflerle ilgili ve tutarlı olması, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik olması, toplumun istekleri ve çevrenin özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlanması önemlidir (Gökçalp, 2020).

7.1. İçerik Kavramı

İçeriğin alanyazında farklı tanımları bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu tarafından içerik kavramı “bir şeyin içinde bulunanların bütünü, muhteva, mazruf” şeklinde (TDK, 2021) tanımlanmıştır. İçerik; öğretim programlarının hedeflerine uygun olarak seçilen konular (Demirel, 2014) ya da bilgi, beceri ve süreçler (Köksal, 2013) olarak tanımlanmaktadır. Sönmez (2020) ise içeriği belirlenen hedef davranışları öğrenenlere kazandırmak amacıyla ünite veya konuların hazırlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak içerik kavramı için öğretim programının hedeflerini öğrenenlere kazandırmak amacıyla seçilen ve düzenlenen bilgi, beceri, ünite ve konular olduğu söylenebilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Baykara Özaydınlık, K. (2019). İçeriğin ve eğitim durumlarının düzenlenmesi. Şeker, H. (Ed.). *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar*. (ss.163-182). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cornford, I. R. (1997). Ensuring effective learning from modular courses: A cognitive psychology-skill learning perspective. *Journal of Vocational Education and Training*, 49(2): 237-251.
- Demirel, Ö. (2004). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Akademi yayıncılık.
- Duran, V., ve Ekici, G. (2020). Program geliştirme ve ders içerikleri. Berkant, H. G. (Ed.). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulama örneklerine*. (ss.203-262). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökalp, M. (2020). *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel yayıncılık.
- Harden, R. M., & Stamper, N. (1999). What is a spiral curriculum? *Medical Teacher*, 21(2): 141-144.
- Hesapçıoğlu, M. (1994). *Öğretim ilke ve yöntemleri Eğitim programları ve öğretim*. İstanbul: Beta basım yayım dağıtım.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2020). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Nobel yayıncılık.
- Kazu, İ. Y. (2004). İçeriğin belirlenmesi. Gürol, M. (Ed.). *Öğretimde planlama uygulama değerlendirme*. (ss.71-82). Elazığ: Üniversite Kitapevi.
- Kılıç, F. (2016). İçerik ve düzenlenmesi. Yanpar Yelken, T. (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (ss.109-134). Ankara: Anı yayıncılık.
- Kolomitro, K., Inglese, J., & Idzikowski, M. (2017). Centre for teaching and learning curriculum design handbook. 20/06/2021 tarihinde <https://www.queensu.ca/ctl/sites/webpublish.queensu.ca.ctlwww/files/files/Publications/Queens%20Curriculum%20Design%20Handbook%20August%202017%20crative%20commons.pdf> adresinde indirilmiştir.

- Köksal, F. N. (2013). Öğretim içeriğinin seçimi ve düzenlenmesi. Tan, Ş. (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (ss.75-107). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Küçükahmet, L. (2009). *Program geliştirme ve öğretim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Külahçı, Ş. G. (1985). Kendi Kendine Öğretim-Programlı Öğretim. *Eğitim ve Bilim dergisi*. 10(58): 10-20.
- Odabaşı, B. (2014). *Eğitimde program geliştirme*. Konya: Çizgi kitabevi.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: foundations, principles, and issues*. Malaysia: Pearson Education
- Özdemir, S. M. (2014). Eğitimde program geliştirme ve program geliştirme süreçlerinin unsurları. Ocak, G. (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (ss.57-117). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Posner, G. J., & Strike, K. A. (1976). A categorization scheme for principles of sequencing content. *Review of Educational Research*, 46 (4): 665-690.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Sönmez, V. (2020). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı yayıncılık.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2021). Güncel Türkçe Sözlük. 20.06.2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Varış, F. (1996). *Eğitimde program geliştirme teoriler-teknikler*. Ankara: Alkım kitapçılık yayıncılık.

Bölüm

-8-

PROGRAM GELİŞTİRMEDE ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜREÇLERİ

Her nesil içinde yaşadığı çağdaş gerçekliğin bir açıklamasını arar (Gredler, 2009). Bu arayışa destek olan unsurlardan biri ise öğretim programlarıdır. Pinar (1995) 'a göre, "program, nesillerin kendilerini ve dünyayı tanımlamaya çalıştıkları yerdir" (Aktaran: Pinar, 2004; s. 186). Bu kapsamda öğretim programlarının açıklama arayışındaki nesillere yardımcı olacak bir çerçeve sunduğu söylenebilir. Bu yardımın nasıl sağlanacağı ise öğrenme-öğretme süreçlerinde gizlidir.

Öğrenme-öğretme süreçleri eğitim programının nasıl sorusuna cevap veren uygulamaya dönük yüzü, gerçekliğe ilişkin arayışımızda ileriye gitmemizi sağlayan ögesidir. Kitabın bu bölümünde "eğitim durumları" terimi ile bu ögeye yer verilecektir. Önce eğitim durumlarının tanımı ve önemi ele alınacak ardından eğitim durumlarının düzenlenmesinde ilkelere, bir dersin aşamaları, öğretim stratejileri, öğretim stratejilerinden öğretim yöntemlerine geçiş, eğitim durumlarında öğrenme ortamı ve öğretim araç gereçleri, eğitim durumlarında ölçme değerlendirme süreci başlıklarına yer verilecektir.

8.1. Eğitim Durumlarının Tanımı ve Önemi

Program geliştirme süreci hedefler, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme ögelerinden oluşur. Bu bölümde, öğrenme-öğretme süreçlerinin gerçekleştirilmesini sağlayan eğitim durumları ögesi ele alınmaktadır. Farklı bakış açılarından "strateji, öğrenme yaşantıları, öğretim etkinlikleri" gibi kavramlarla anıldığı görülen eğitim durumları, programın uygulamaya dönük sürecine işaret eder.

Program geliştirme sürecinde "nasıl öğrenilecek/öğretilecek?" sorusuna cevap veren eğitim durumları alan yazında nasıl tanımlanmaktadır?

- Eggen, P. D., & Kauchak, D. P. (2016). *Educational psychology: Windows on classrooms*. Pearson Education
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Meteksan.
- Fer, S. ve Cırık, İ. (2009). *Yapılandırmacı öğrenme kuramdan uygulamaya*. Morpa Yayınları.
- Gagné, R. M., Briggs, L. J., & Wager, W. W. (1992). *Principles of instructional design*. Holt, Rinehart & Winston.
- Gözütok, F. D. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ekinoks.
- Gredler, M. (2009). *Lerning and instruction: Theory into practice*. Hamilton Printing.
- Gümüş, B. (1977). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Kalite Matbaası.
- Güven, M. (2017). Eğitim durumlarının düzenlenmesi ve değerlendirilmesi. In B. Oral ve T. Yazar (Ed.), *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme* (ss. 334-362). Pegem.
- Jacobsen, D. A., Eggen, P. D., & Kauchak, D. P. (2009). *Methods for teaching: Promoting student learning in K-12 classrooms*. Pearson College Division.
- Kolb, D. A. (1984). *Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- Küçükahmet, L. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Lawson, A. E. (2010). Basic inferences of scientific reasoning, argumentation, and discovery. *Science Education*, 94(2), 336-364.
- Marsh, C. (2004). *Key concepts for understanding curriculum*. Routledge.
- Marzano, R. J., Pickering, D., & Pollock, J. E. (2001). *Classroom instruction that works: Research-based strategies for increasing student achievement*. ASCD.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Moore, K. D. (2015). *Effective instructional strategies: From theory to practice*. Sage Publications.
- Oliva, P. F., & Gordon II, W. R. (2018). Developing the curriculum: Program geliştirme (G.T. Şişman, Çev.). In K. Gündoğdu (Ed.), *Öğretim stratejilerinin seçimi ve uygulanması* (ss. 375-410). Pegem Akademi. (8.baskıdan çeviri).

- Orlich, D. C., Harder, R. J., Callahan, R. C., Trevisan, M. S., & Brown, A. H. (2010). *Teaching strategies: A guide to effective instruction*. Cengage Learning.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. Pearson Education.
- Ornstein, A., & Levine, D. (2008). *Foundations of education*. Houghton Mifflin Company.
- Park, I., & Hannafin, M. J. (1993). Empirically-based guidelines for the design of interactive multimedia. *Educational Technology Research and Development*, 41(3), 63-85.
- Petty, G. (2004). *Teaching today: A practical guide*. Nelson Thornes.
- Pinar, W. F. (2004). *What is curriculum theory?* Lawrence Erlbaum Associates.
- Pritchard, A. (2009). *Ways of learning: Learning theories for the classroom*. Routledge Taylor Francis Group.
- Richey, R. C., Klein, J. D., & Tracey, M. W. (2010). *The instructional design knowledge base: Theory, research, and practice*. Taylor & Francis Group.
- Seel, N. M., Lehmann, T., Blumschein, P., & Podolskiy, O. A. (2017). *Instructional design for learning: Theoretical foundations*. Springer.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Gönül Yayıncılık.
- Shostak, R. (2011). Involving students in learnings. In J. M. Cooper (Ed.), *Classroom teaching skills* (pp. 82-106). Cengage Learning.
- Sönmez, V. (2020). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Anı Yayıncılık.
- Stronge, J. H. (2007). *Qualities of effective teachers*. ASCD.
- Turgut, F. (1997). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. Yargıcı Matbaası.
- Westwood, P. S. (2008). *What teachers need to know about teaching methods*. Aust Council for Ed Research.
- Yalın, H. İ. (2007). *Öğretim teknolojisi ve materyal geliştirme*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Yeşilyurt, E., Okudan, Ü. ve Kızılaslan, B. (2020) Öğretim stili modelleri: Teorik temelleri bağlamında kapsayıcı bir derleme çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(72), 722-745.

Bölüm -9-

ÖĞRETİMİ DEĞERLENDİRME

Değerlendirme, en genel tanımıyla ölçme sonuçlarının bir ölçüt ile karşılaştırılarak sonuçta yargıya varma işidir. Üzerinde karar verilecek olan ölçülen özellik bireyin başarısı, tutumu, becerileri, öğrenme-öğretme sürecinin etkililiği ya da eğitim programının kendisi olabilir.

Program değerlendirme, eğitim programının dört temel ögesi olan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirmenin etkililiği hakkında karar verme sürecidir. Bu süreçte programın dayandığı temel eğitim felsefesi, eğitim psikolojisi yaklaşımları, program geliştirme modeli, öğrenme kuramları, birey, toplum, konu alanı açısından yetkinliği, karar-koordinasyon, çalışma, danışma kurullarının işlevi, içerik analizi, yatay ve dikey bağlantıların tutarlılığı vb. özellikler açısından çeşitli analizler yapılır. Program değerlendirmede yalnızca program metni üzerinden tarihi, ulusal ve uluslararası karşılaştırmalar ile desteklenmiş doküman analizi yapılarak program hakkında karar verilebileceği gibi uygulama sürecinde yapılan gözlemler ve programın paydaşlarının görüşleri de dikkate alınıp gözlem ve görüşmeler yapılabilir. Hem dayandığı felsefe, psikoloji yaklaşımı hem de analiz şekline göre farklı program değerlendirme modelleri bulunmaktadır.

Öğrenme-öğretme süreci, eğitim programının dört temel ögesinden biridir ve bireyin tüm öğrenme sürecini geçirdiği, öğretmenin gerek alan bilgisi gerekse de mesleki becerilerini ortaya koyduğu alandır. Bu sürecin değerlendirilmesinde süreçte öğrenmeyi gerçekleştirecek grubun bilgi, beceri, tutum gibi özellikler açısından hazırbulunuşluğu, öğretmen tarafından kullanılan öğretim strateji, yöntem ve tekniklerinin, kullanılan öğretim araç-gereçlerinin etkililiği, öğrenenlerin bilgi, beceri, tutum gibi özellikler açısından erişti düzeyi gibi özellikler dikkate alınır. Öğretimi

- Mertler, C.A. (2001). Designing scoring rubriks for your classroom. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 7 (25): 36-51. ISSN 1531-7714.
- Moskal, B.M. (2003). Recommendations for developing classroom performance assessments and scoring rubriks. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 8 (14): 7-23 ISSN 1531-7714.
- Novak, J. D., & Cañas, A. J. (2008). The theory underlying concept maps and how to construct and use them, Technical Report IHMC Cmap Tools 2020-04 tarihinde <http://cmap.ihmc.us/Publications/ResearchPapers/TheoryCmaps/TheoryUnderlyingConceptMaps.htm> adresinden alınmıştır.
- Özgüven, İ. E. (2002). *Bireyi tanıma teknikleri*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Paulson, L.F., Paulson, P.R. & Meyer, C. (1991). What makes a portfolio a portfolio. *Educational Leadership* 48 (5): 60-63.
- Ruiz-Primo, M. A., & Shavelson, R. J. (1996). Problems and issues in the use of concept maps in science assessment. *Journal of Research in Science Teaching*, 33(6), 569-600.
- Smith, C.B. (2003). Alternative Forms of Assessment. 16-04-2021 tarihinde <http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/Home.Portal.RecordDetails&objectid=0900000b80130512> adresinden alınmıştır.
- Tekin, H. (2004). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Turgut, F. (1997). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2012). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bölüm -10-

PROGRAM GELİŞTİRMEDE DEĞERLENDİRME

Eğitimin temel amacı ulusal ve küresel düzeyde, hem bireysel hem de toplumsal gelişimi sağlayacak nitelikli insan gücü yetiştirmektir. Eğitim kurumlarının bu amacı gerçekleştirebilmeleri, büyük ölçüde öğretmenlerin ve eğitim programlarının niteliğine bağlıdır.

Eğitim programları, konu alanındaki yenilikler, toplumun ve bireylerin gereksinimleri ve özellikleri gibi belli ölçütler dikkate alınarak geliştirilmektedir. Yaşadığımız yüzyılda her alanda yaşanan hızlı değişim, eğitim programlarının işlevlerini tam olarak yerine getirilebilmeleri için sistematik ve bilimsel bir anlayışla geliştirilmeleri kadar; geliştirme sürecinde belirlenen amaçlara hizmet etme derecesini ortaya koyacak değerlendirme süreçlerini de gerekli kılmaktadır. Eğitim programlarının değerlendirilmesiyle, uygulanan programların aksayan yönlerinin belirlenmesi ve böylece daha etkili programların geliştirilmesi sağlanmış olur.

10.1. Program Değerlendirme

Değerlendirmenin insan doğasında varolan ve bireysel beğenilere göre işleyen bir içgüdü olduğu söylenebilir. Ancak günlük yaşamda yapılan öznel değerlendirmeler ile formal disiplin alanlarında yapılan değerlendirmeler sistematik bir yol izlenmesi, standartların ya da ölçütlerin belirlenmesi, değerlendirme amacına yönelik bilginin uygun yöntem ve teknikler kullanılarak toplanması, analiz edilmesi ve karar verme sürecinde belirlenen standartların ya da ölçütlerin elde edilen verilerle karşılaştırılması noktalarında ayrılmaktadır.

Değerlendirme, “karar verme”, “değer biçme”, “eleştirme”, “inceleme”, “derecelendirme” ve “denetleme” gibi pek çok farklı eylemlerle tanımlanan (Fitzpatrick ve ark., 2010) çok eski bir uygulama olmasına rağmen, mesleki anlamda yeni bir disiplin olarak ele alınan bir kavramdır

Yararlanılan Kaynaklar

- Alkin, M. C. (1969). Evaluation theory development. *Evaluation Comment*, 2, 2-7.
- Alkin, M. C. (2011). *Evaluation essentials: From A to Z*. The Guilford Press.
- Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 146.
- Bryson, J. M. ve Patton, M. Q. (2010). Analizing and engaging stakeholders. İçinde J. S. Wholey, H. P. Hatry ve K. E Newcomer (Eds.), *Handbook of practical program evaluation*. (ss. 30-54). Jossey-Bass.
- Chelimsky, E. (1997). Thoughts for a new evaluation society. *Evaluation*, 3(1), 97-109.
- Chen, S. , Hsu, I.C. ve Wu, C-M. (2009) Evaluation of undergraduate curriculum reform for interdisciplinary learning, *Teaching in Higher Education*, 14(2), 161-173.
- Corina, V. (2013). The effectiveness of a new music education program in Cyprus. [Yayımlanmamış doktora tezi]. St. Louis University.
- Cousins, J. B.ve Whitmore, E. (1998). Framing participatory evaluation. E. Whitmore (Ed.), *New Directions for Evaluation* içinde, 80, 5-23.
- Demirel, Ö. (1992). Türkiye’de program geliştirme uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 27-43.
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi.
- Editörden . (2006). İlköğretim 1-5. Sınıflar Öğretim Programlarını Değerlendirme Toplantısı (Eskişehir). İlköğretim Online, 5(1), 1-8. <https://dergipark.org.tr/pub/ilkonline/issue/8607/107224>
- Eisner, E. (1985). *The educational imagination*. Macmillan.
- Eisner, E. (1994). *Cognition and curriculum reconsidered*. Teachers College Press
- Eisner, E. (2017). *The enlightened eye: Qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. Teacher College Press.

- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fitzpatrick J. L., Worthen, B. R. ve Sanders J. R. (2010). *Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*.(4. Baskı), Allyn & Bacon.
- Gözütok, D. (2001). Program değerlendirme. M. Gültekin (Ed.), *Öğretimde planlama ve değerlendirme* içinde (ss. 175-190). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakóltesi Yayınları.
- Gözütok, D. (2003). Türkiye’de program geliştirme çalışmaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 160 (Güz), 44-64.
- Gürkan, B. (2020). Zamanın ve mesafenin ötesinde öğrenme çabası: Sınıf öğretmenliği uzaktan eğitim sisteminin CIPP modeli açısından katılımcı odaklı değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(2), 829-852.
- Hogan, R. L. (2007). The historical development of program evaluation: Exploring the past and present. *Online Journal of Workforce Education and Development*, 2(4), 1-14.
- Kelimeler.gen.tr (2021, Haziran). Akreditasyon. <https://kelimeler.gen.tr/akreditasyon-nedir-ne-demek-8650>
- Klenowski, V. (2010) Curriculum evaluation:Approaches and methodologies. In: Peterson, P., Baker, E. ve McGaw, B. (Eds.) *International encyclopaedia of education*. Elsevier, Oxford, ss. 335-341.
- Kurt, A. ve Erdoğan, M. (2015). Content analysis and trends of curriculum evaluation research: 2004- 2013. *Education and Science*, 40(178), 199-224.
- Madaus, G. F. ve Kellaghan, T. (2000). Models, metaphores, and definitions in evaluation. D. L. Stufflebeam, G. F. Madaus ve T. Kellaghan (Eds.), *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation*. (ss. 19-31). Kluwer Academic Publishers.
- Mathison, S. (2005). *Encyclopedia of evaluation*. Sage Publications.
- Melrose, M. (1998). Exploring paradigms of curriculum evaluation and concepts of quality. *Quality in Higher Education*, 4(1), 37-43.

- Michael, W. B. ve Metfessel, N. S. (1967). A paradigm for developing valid measurable objectives in the evaluation of educational programs in colleges and universities. *Educational and Psychological Measurement*, 27, 373-383.
- Morrison, G. S. (1993). *Contemporary curriculum K-8*. Allyn and Bacon.
- Oliva, P. F. (1988). *Developing the curriculum*. Pearson.
- Ornstein, A. C. ve Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. (7. Basım). Pearson.
- Özçelik, D. A. (1992). *Eğitim programları ve öğretim*. ÖSYM Yayınları.
- Özçelik, D. A. (2011). *Ölçme ve değerlendirme*. Pegem Akademi.
- Özdemir, M. (2007). Eğitimde yeniden yapılanma siyasetleri: “Müfredat Laboratuvar Okulları”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 102-116.
- Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye’de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI, (II),126-149.
- Provus, M. M. (1969). *The discrepancy evaluation model: An approach to local program improvement*. Pittsburgh Public Schools.
- Reiser, R. A. (2001). A history of instructional design and technology: Part II a history of instructional design. *Educational Technology, Research and Development*, 49(2), 57-68.
- Rossi, P. H. (1982). Standards for evaluation practice. *New Directions for Evaluation*. 15, September.
- Sağlam, M. ve Yüksel, İ. (2007). Program değerlendirmede meta analiz ve meta değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 175-188.
- Scriven, M. (1996). Types of evaluation and types of evaluator. *Evaluation Practice*, 17(2), 151-162.
- Stake, R. E. (1967). The countenance of educational evaluation. *Teachers College Record*, 68, 523-540.
- Stake, R. E. (1975). *Evaluating the arts in education: A responsive approach*. Merrill.

- Sever, D., Kürüm-Yapıcıoğlu, D. ve Atik-Kara, D. (2019). Problems of program in curriculum development and instruction according to the field experts and suggestions for the problems. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48(1), 419-451.
- Stufflebeam, D. L. ve Shinkfield, A. L. (2007). *Evaluation theory, models, and applications*. Jossey- Bass A Wiley Print.
- Stufflebeam, D. L. ve Coryn, C. L. S. (2014). *Evaluation theory, models, & applications*. (2. Baskı). Jossey-Bass.
- Talmage, H. (1982). Evaluation programs. H. E. Mitzel (Ed.), *Encyclopedia of educational research* içinde (ss. 592-611). The Free Press.
- Turgut, M. F. (1983). "Program Değerlendirme", Cumhuriyet Döneminde Eğitim. İstanbul: Milli Eğitim Basimevi, s.215-234.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. The Univeristy of Chicago Press.
- Weiss, C. H. (1972). *Evaluation research: Methods of assessing program effectiveness*. Prentice Hall.
- Worthen, B. (1990). Program evaluation. H. Walberg ve G. Haertel (Eds.), *The international encyclopedia of educational evaluation* içinde (ss. 42-47). Pergammon Press.
- Worthen, B. R., Borg, W. R. ve White, K. (1993). *Measurement and evaluation in the schools*. Longman Publishing Group.
- Yüksel, İ. ve Sağlam, M. (2012). *Eğitimde program değerlendirme*. Pegem Akademi.

Bölüm -11-

EĞİTİM PROGRAMLARI VE EĞİTİMDE DİJİTALLEŞME

Eğitim programlarının tasarlanması ve geliştirmesi süreçlerinde dijital bilgi çağının ve yükselen gençliğin özelliklerini, yeni nesil öğrenme ortam ve olanaklarını iyi analiz etmek gerekmektedir. Eğitim programlarında dijitalleşmeye nasıl ve ne ölçüde yer verileceği uzun yıllardır tartışılan ve hâlihazırda tartışılmaya devam eden bir konudur. Şüphesiz bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak bu konu önemini her zaman koruyacaktır. Eğitimde dijital teknolojilerin kullanımı konusu oldukça geniş kapsamlı olduğundan, bu bölümde konu e-öğrenme, çevrimiçi öğrenme, mobil öğrenme ve harmanlanmış öğrenme terimleri ile ilişkili olarak ele alınmakta ve bu çağın öğrenen ve öğretene becerilerine yer verilmektedir.

11.1. E-Öğrenme ve İlgili Terimler

Elektronik öğrenmenin kısaltması olan *e-öğrenme* terimi, “öğretim etkinliklerinin elektronik ortamlarda yürütülmesi veya bilgi ve becerilerin elektronik teknolojiler aracılığıyla aktarılmasıdır” (Gülbahar, 2009, s. 2). Horton (2006) e-öğrenmeyi, öğrenme yaşantıları yaratmada bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle bilgisayar teknolojilerinin kullanımı olarak tanımlamaktadır. E-öğrenmenin kişisel bilgisayarlar ile birlikte 1960’lardan itibaren düşünüldüğü, ancak e-öğrenme teriminin yaygınlaşmasının İnternetin ve Web’in yaygınlaşması ile gerçekleştiği belirtilmektedir (Bezhovski ve Poorani, 2016). E-öğrenme şemsiye bir terim olarak ele alınmakta ve ilişkili başka terimlerin kullanımı ile daha özel öğrenme süreçlerine vurgu yapılmaktadır.

Açık ve uzaktan öğrenme kapsamında öğretim materyallerinin ve öğrenme etkinliklerinin değişik ortamlarda sunulabilmesi ve öğrenenlerin

Yararlanılan Kaynaklar

- Alberta Education. (2012). Bring your own device: A guide for schools. <https://open.alberta.ca/dataset/5821955f-5809-4768-9fc8-3b81b78257f7/resource/631bf34c-d3e6-4648-ab77-2b36727dca0b/download/5783885-2012-07-bring-your-own-device-a-guide-for-schools.pdf>
- Allen, I. E., & Seaman, J. (2010). Class Differences: Online Education in the United States. Sloan Consortium. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED529952.pdf>
- Anderson, T. & Dron, J. (2012). Learning Technology through Three Generation of Technology Enhanced Distance Education Pedagogy. European Journal of Open, Distance and E-learning <http://www.eurodl.org/index.php?p=current&sp=full&article=523>
- Babayiğit, B., Alagöz-Hamzaj, Y. ve Çardak, Ç. S. (2018). Yaratıcı Düşünmeyi Destekleyici Bir Bağlantıcı Öğrenme Etkinliği: Analoji Duvarı. *İlköğretim Online*, 17(4), 2049-2074.
- Baldan, B. (2017). Lisans Öğrencilerinin Öz Düzenlemeli Öğrenme Becerisi Düzeyleri Ve Yükseköğretim Programlarının Öz Düzenlemeli Öğrenme Becerisini Geliştirmedeki Rolü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bezhovski, Z. & Poorani, S. (2016). The Evolution of E-Learning and New Trends. *Information and Knowledge Management*, 6(3), 50-57.
- Bilgeİş. Bilişim İle Gelişen İş Dünyası <https://bilgeis.net/>
- Bishop, J. L., & Verleger, M. (2013). *The flipped classroom: A survey of the research*. Paper presented at Proceedings of 120th ASEE Annual Conference & Exposition, Atlanta, GA.
- Bozkurt, A. (2015). Mobil öğrenme: her zaman, her yerde kesintisiz öğrenme deneyimi. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 1(2), 65-81.
- Bozkurt, A. (2018). Çevrimiçi ağlar, dağıtık öğrenme ve blokzinciri teknolojisi. EDUCCON 2018: Education 4.0 Studies (s. 102-109). Ankara, Türkiye. 27-28 Eylül 2018, Ankara, Türkiye.

- Brusilovsky, P. (2001). Adaptive Educational Hypermedia, Proceedings of the Tenth International PEG Conference, Digital MediaInstitute, Tampere University of Technology, Tampere, Finland, pp. 8–12.
- Cormier, D. (2008). Rhizomatic Education : Community as Curriculum. Journal of Online Education. <http://davecormier.com/edb/2008/06/03/rhizomatic-education-community-as-curriculum/>
- Cormier, D. (2015). What is #Rhizo15? <https://altc.alt.ac.uk/blog/2015/07/what-was-rhizome15/#gref>
- Çalışkan, H. (2002). “Çevrimiçi (Online) Eğitimde Öğrenci Etkileşimi”, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi 20. Kuruluş Yılı Nedeniyle Uluslararası Katkılı Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu.
- Çardak, Ç. S. (2006). Çevrimiçi Derslerde Öğrenme-öğretme Sürecinin Etkililiğinin Değerlendirilmesi: Anadolu Üniversitesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çardak, Ç. S. (2012). Harmanlanmış Öğrenme Sürecinde Öğrencilerin Etkileşimlerinin ve Öğrenme Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çardak, Ç. S. (2019). Uzaktan Öğrenme ve Web Siteleri. Öğretim Teknolojileri içinde (Editör: Tuğba Yanpar-Yelken), ss. 141-180. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çardak, Ç. S. ve Özonay, İ. (2020). Çevrimiçi Uzaktan Eğitimde Ders Programlarının Tasarlanması ve Uygulanması. Pandemi Döneminde Eğitim: İyileştirelim, İyileşelim içinde (Editör: Dilruba Kürüm-Yapıcıoğlu), ss. 263-293. E-Kitap, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Díaz Redondo, R. P., Caeiro Rodríguez, M., López Escobar, J. J., & Fernández Vilas, A. (2021). Integrating micro-learning content in traditional e-learning platforms. *Multimedia Tools and Applications*, 80(2), 3121–3151.
- E-Sertifika (2015). Anadolu Üniversitesi E-Sertifika Programları. <https://esertifika.anadolu.edu.tr/hakkimizda>.
- Goodyear, P. (2005). Educational design and networked learning: Patterns, pattern languages and design practice. *Australasian Journal of Educational Technology*, 21(1), 82-10.
- Gülbahar, Y. (2009). *E-Öğrenme*. Ankara: Pegem Akademi.

- Horton, W. (2006). *E-Learning by Design*. San Francisco, CA: Pfeiffer.
- Hrastinski, S. (2019). What Do We Mean by Blended Learning? *TechTrends*, 63, 564–569.
- Hwang, G.-J., and C.-C. Tsai. (2011). Research trends in mobile and ubiquitous learning: A review of publications in selected journals from 2001 to 2010. *British Journal of Educational Technology*, 42(4), E65–E70.
- Jaggars, S.S & Xu, D. (2016). How do online course design features influence student performance? *Computers & Education*, 95, 270-284.
- Jones, C. (2015). *Networked Learning: An Educational Paradigm for the Age of Digital Networks*. Springer International Publishing Switzerland.
- Kay, K., & Greenhill, V. (2011). Twenty-first century students need 21st century skills. In G. Wan & D. Gut (Eds.), *Bringing schools into the 21st century* (pp. 41–65). New York: Springer.
- Kelly, F. S., McCain, T. & Jukes, I. (2009). *Teaching the Digital Generation*. California: Corwin Press.
- Larson, L. C. & Miller, T. N. (2011) 21st Century Skills: Prepare Students for the Future, *Kappa Delta Pi Record*, 47:3, 121-123
- Lee, Y. M., Jahnke, I. & Austin, L. (2021). Mobile microlearning design and effects on learning efficacy and learner experience. *Education Tech Research Dev* 69, 885–915.
- Leung, C.-H. & Chan, Y. (2003). Mobile Learning: A New Paradigm in Electronic Learning, presented at the 3rd IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies.
- Moallem, M. (2003). An interactive online course: A collaborative design model. *Educational Technology Research and Development*. 51(85), 85-103.
- Moallem, M., Kermani, H. & Chen, S.-J. (2005). Handheld, Wireless Computers. *Computers in the Schools*, 22(3-4), 93-106.
- Moore, M. G. (1989). Editorial: Three Types of Interaction. *The American Journal of Distance Education*. 3(2), 1-6.
- Mutlu, A.P. (2015). Bulut Tabanlı Uygulamaların Kişisel Öğrenme Ortamı Olarak Kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 118-124.

- Nikou, S. A. & Economides, A. A. (2018). Mobile-Based micro-Learning and Assessment: Impact on learning performance and motivation of high school students. *Journal of Computer Assisted Learning*, 34, 269–278.
- Orhan-Göksün, D. & Kurt, A. A. (2019). The Relationship Between Pre-Service Teachers' Use of 21st Century Learner Skills and 21st Century Teacher Skills. *Eğitim ve Bilim*, 42, 107-130.
- Öztürk, T. (2019). Ortaöğretim İngilizce Konuşma Becerisinin Geliştirilmesinde Bağlantıcı Mobil Öğrenme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- P21 (Partnership for 21st Century Skills). P21 Framework Definitions. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519462.pdf>
- Park, Y. & Kim, Y. (2018). A Design and Development of micro-Learning Content in e-Learning System. *International Journal on Advanced Science Engineering Information Technology*, 8(1), 56-61
- Parsons, D. & Adhikari J. (2016). Bring Your Own Device to Secondary School: The Perceptions of Teachers, Students and Parents. *The Electronic Journal of e-Learning*, 14(1), 66-80.
- Quinn, C. N. (2012). *The Mobile Academy: mLearning for Higher Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sarrab, M., Elgamel, L. & Aldabbas, H. (2012). Mobile Learning (M-Learning) And Educational Environments. *International Journal of Distributed and Parallel Systems (IJDPS)*, 3(4).
- Saavedra, A. R., & Opfer, V. D. (2012). Learning 21st-century skills requires 21st-century teaching. *Phi Delta Kappan*, 94(2), 8-13.
- Sevilla, M. (2014). *IPads in the 21st Century Classroom*. USA. Charleston.
- Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning*, 2(1), 1-8.
- Siemens, G. (2008). Learning and knowing in networks: Changing roles for educators and designers. AECT Instructional Technology Community Presented to ITFORUM for Discussion. http://www.ingedewaard.net/papers/connectivism/2008_siemens_Learning_Knowing_in_Networks_changingRolesForEducatorsAndDesigners.pdf

- Staker, H. (2011). The rise of K–12 blended learning: Profiles of emerging models. San Mateo, CA: Innosight Institute.
- Staker, H., & Horn, M. B. (2012). Classifying K–12 blended learning. http://192.248.16.117:8080/research/bitstream/70130/5105/1/BLENDED_LEARNING_AND_FEATURES_OF_THE_USE_OF_THE_RO.pdf
- Tican, C., & Deniz, S. (2019). Pre-service teachers' opinions about the use of 21st century learner and 21st century teacher skills. *European Journal of Educational Research*, 8(1), 181-197.
- Young, S. (2006). Student Views of Effective Online Teaching in Higher Education, *The American Journal of Distance Education*, 20:2, 65-77.
- YÖK (Yükseköğretim Kurulu) (2020). Küresel Salgında Yeni Normalleşme Süreci. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/kuresel-salginda-yeni-normallesme-sureci-2020.pdf>
- YÖK Dersleri Platformu (2020). YÖK Dersleri Platformu: Yükseköğretim Kurumları Dersleri. <https://yokdersleri.yok.gov.tr/>

Bölüm -12-

EĞİTİM PROGRAMLARI VE HAYATBOYU ÖĞRENME

Doğru bilgiye erişme, bilgiyi kullanma ve bu bilgiyi farklı durumlara transfer ederek yeni bilgiler üretebilme yeterliklerinin giderek önem kazandığı 21. yüzyılda bireylerin yalnızca okul ortamında değil yaşantı geçirdiği her ortamda öğrenmeyi öğrenme becerilerinin geliştirilmesi beklenmektedir. Bu durum da informal ve formal eğitim yaşantılarının tümünü kapsayan hayatboyu öğrenme yeterliklerinin geliştirilmesi ve sürdürülmesini gerektirmektedir. Bu gereklilik için ise hayat boyu öğrenme politikalarının ve programlarının hazırlanması ve uygulanması, hayatboyu öğrenme olanaklarının ve merkezlerinin çeşitlendirilmesi, bireylerin bu yöndeki çabalarının desteklenmesi, hayat boyu öğrenmeye erişimlerinin artırılması için fırsatlar yaratılması önemlidir.

Bu bölümde öncelikle hayatboyu öğrenme kavramının kapsamı ve tarihsel gelişiminden söz edilecek, ardından hayatboyu öğrenen bireyin sahip olması beklenen yeterlikler açılacak ve hayatboyu öğrenme ve eğitim programları arasındaki ilişki irdelenerek Türkiye’de hayatboyu öğrenme kapsamında gerçekleştirilen düzenlemeler, sunulan programlar ve hizmet veren kurum ve kuruluşlardan söz edilecektir.

12.1. Hayatboyu Öğrenme: Kavram ve Kapsam

Her insan doğumundan ölümüne kadar geçen süreç içerisinde birçok yaşantı geçirmekte ve bu yaşantılar yoluyla da sürekli olarak yeni bilgiler, beceriler ve yetkinlikler kazanmaktadır. Günümüzde kullandığımız birçok araç, deneyimlediğimiz birçok yenilik uzun gözlemler, deneyimler, araştırmalar sonucu insanlar tarafından ortaya konulmuştur. Bunun temelinde de gereksinimler ve yeni olana merak ile birlikte oluşan öğrenme güdüsü belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda düşündüğümüzde bireylerin öğrenme sürecinin hayatboyu süren bir ihtiyaç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle 21. Yüzyıl becerilerinin bir

Yararlanılan Kaynaklar

- Akbaş, O. ve Özdemir, S. M. (2002). Avrupa birliğinde yaşamboyu öğrenme. *Milli Eğitim Dergisi*, 155-156.
- Akkuş, N. (2008). Yaşam boyu öğrenme becerilerinin göstergesi olarak 2006 Pisa sonuçlarının Türkiye açısından değerlendirilmesi. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Aksoy, M. (2009). Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi (2009 – 2013). <https://www.yoikk.gov.tr/upload/hayat%20boyu%20ogrenme.pdf>
- Akyüz, Ü. (2012). *Milli eğitim bakanlığınca tamamlanmış avrupa birliği eğitim projelerinin yönetici ve uzman görüşlerine göre değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Aspin, D. & Chapman, J. D. (2000). Lifelong learning: concepts and conceptions. *International Journal of Lifelong Education*, 19(1), 2-19.
- Au, K. H. A. (2000). Multicultural perspective on policies for improving literacy achievement. *Handbook of Reading Research*. NJ:Erlbaum: Mahway McLaughlin. (1998). Introduction to language development. San Diego: Singular Publishing.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2014). Öğretim 2020 bilgi notu. https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Egitim%20ve%20Kultur/web_egitim_ve_ogretim_2020__3_.pdf.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2021). Hayatboyu öğrenme programı. https://www.ab.gov.tr/_46033.html
- Avrupa Komisyonu (2001). Common european framework of referance for languages: learning, teaching, assesment. <https://rm.coe.int/1680459f97>
- Avrupa Komisyonu (2016). DigComp 2.0 the digital competence framework for citizens. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC101254>
- Avrupa Komisyonu (2019). Key competences for lifelong learning. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>
- Avrupa Komisyonu. (2002). European report on quality indicators of lifelong learning. Fifteen quality indicators. http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/contrib/EU/report_qual%20LLL.pdf

- Avrupa Konseyi (1973). Permanent education: the basis and the essentials. ERİC Document: ED 087 671
- Büyükdüvenci, S. (1983). Yaşamboyu eğitim felsefesi üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(2), 225- 242
- Çatal, T. (2019). *Geçmişten günümüze yaşamboyu öğrenme*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Delors, J. And Others (1996). Learning: the treasure within; report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590>
- DPT (2001). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı hayatboyu eğitim veya örgün olmayan eğitim özel ihtisas komisyonu raporu. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_HayatboyuEgitimiOrganOlmayanEgitim.pdf
- Erdamar, G. (2020). Yaşam Boyu Öğrenme. Demirel, Ö (Ed). *Eğitimde Yeni Yönelimler* içinde (ss. 221 – 237): PegemAkademi
- Erkilet, A. (2008). *Sivil toplum söyleminin kapitalist dünya sistemi açısından en önemli işlevlerinden biri depolitizasyondur. Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları*: Kaknüs Yayınları.
- Faure, E et.all (1972). Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000001801>
- Gök, İ. (2011). Projeden uygulamaya mesleki eğitimin güçlendirilmesi projesi (MEGEP) (Afyonkarahisar ili örneği). *Milli Eğitim*, 189, 58-70.
- Güçlü, M. (2020). Hayatboyu Öğrenme Yeterlikleri. Güçlü, M. (ED). *Yetişkin Eğitimi ve Hayatboyu Öğrenme* içinde. (ss. 134-142). Pegem Akademi
- Gündoğan, N. (2003). Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde bir istihdam politikası aracı olarak yaşam boyu öğrenme ve bazı örnek program ve uygulamalar. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7(2), 2-15.
- Güneş, F. (2011). Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 123-148.
- HBO (2021). Sürekli Eğitim Merkezleri. <http://hbo.meb.gov.tr/portal/dosyalar/index.php?git=sem>

- İŞKUR (2021). Aktif İşgücü Programları. <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-iscucu-programlari/>
- Jarvis, P. (2007). *Globalisation, lifelong learning and the learning society: Sociological perspectives* (Cilt 2): Routledge
- Kaya, H. E. (2014). Küreselleşme sürecinde yaşam boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi gerçeği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(2), 91-111.
- Kaygın, H. (2020). Kavram ve Bağlam. Kaygın, H. ; Ulus, İ. Ç. & Çukurbaşı, B. (Ed). *Hayat Boyu Öğrenme &Teoriler, Araştırmalar ve Eğilimler*, (ss.1-15). Pegem Akadem.
- Kinginger, C. (2006). Socialization: Second Language. In Jacop L. Mey (Ed). *Concise Ensylopedia of Pragmatics* (ss. 466-472). Elsevier.
- Köksal, S. (2017). *Yerel yönetimlerde halkın eğitimi ve hayat boyu öğrenme faaliyetleri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi
- Köse, Ö. (2004). Yerel yönetim olgusu ve küreselleşme sürecindeki yükselişi. *Sayıştay Dergisi*. 52: 3-42.
- MEB (2016). *STEM eğitimi raporu*. yenilik ve eğitim teknolojileri genel müdürlüğü. https://yegitek.meb.gov.tr/STEM_Egitimi_Raporu.pdf
- MEB (2020). Hayatboyu öğrenme genel müdürlüğü 2019 yılı birim faaliyet raporu. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/13111043_2019_Mali_Birim_Faaliyet_Raporu.pdf
- MEB (2021a). Türkiye hayatboyu öğrenme strateji belgesi (2014- 2018). <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/013.pdf>
- MEB (2021b). Milli Eğitim bakanlığı 2019 – 2023 Stratejik Planı. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/31105532_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019-2023_Stratejik_PlanY__31.12.pdf
- MEB(2021c). Hayatboyu öğrenme genel müdürlüğü 2020 izleme ve değerlendirme Raporu. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_06/07091759_08201728_RAPOR-05.05.2021.pdf
- Ocak, G., & Karakuş, G. (2018). Pre-Service teachers' digital literacy self-efficacy scale development. *Kastamonu Education Journal*, 26(5), 1427-1436.
- OECD (1996). *Lifelong learning for all – meeting of education committee at ministreal level*.

- Ökmen, M. (2003). Yerel yönetimlerde yeniden düzenleme girişimleri ve son reform tasarıları üzerine bir değerlendirme. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 10 (1), 117-139
- Saraç, İ. H. (2012). *Türkiye’de muhafazakâr sivil toplum kuruluşları: kimse yok mu? derneği örneği*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Soran, H.; Akkoyunlu, B. ve Kavak, Y. (2006). Yaşam boyu öğrenme becerileri ve eğitimcilerin eğitimi programı: hacettepe üniversitesi örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 201-210.
- Toprak, M. ve Erdoğan. A. (2012). Yaşamboyu öğrenme: kavram, politika, araçlar ve uygulama. *Journal of Higher Education and Science*, 2(2), 69- 91
- Turan, S. (2005). Öğrenen topluma doğru avrupa birliği eğitim politikalarında yaşam boyu öğrenme. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 87-98.
- Ulusoy, A., ve Akdemir, T. (2009). Yerel yönetimler ve mali özerklik: türkiye ve oecd ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 259-287.
- UNESCO Türkiye Milli komitesi (2021). Sürdürülebilir kalkınma 2020 hedefleri ihtisas komitesi. <https://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1nma-2030-Hedefleri-%C4%B0htisas-Komitesi>
- Uzunboylu, H. ve Hürsen, Ç. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri: PegemAkademi*
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi, sivil toplum kuruluşları ve yönetim: Seçkin Yayıncılık*.

Bölüm -13-

ÇOK KÜLTÜRLÜ EĞİTİMDE PROGRAM ÇALIŞMALARI

Bu bölüm, çok kültürlü eğitimde program çalışmaları ana başlığı altında; kültür, eğitim ve toplum; küreselleşme ve eğitim; demokratik tutumlar, sosyal adalet ve eğitim; çok kültürlülük ve çok kültürlü eğitim; çok kültürlü eğitim programları alt başlıklarını kapsamaktadır.

13.1. Kültür, Eğitim ve Toplum

Biz eğitimciler bir fanusta mı yaşıyoruz? Üzerinde düşünmeye değer bir soru. Samimi çabalarımız olmakla birlikte, öğrencilerimizin dahil oldukları sosyo-kültürel bağlamı çoğunlukla gözden kaçırıyoruz. Onları, fanusumuzdaki yapay bağlamda öğrenmeye zorluyoruz. Platon (2005), yaklaşık 2400 yıl önce, zorla öğretilen şeylerin akılda kalmayacağını söylemiş. Benzer olarak Feyerabend (1999) de hayatlarını paylaşmadığımız, sorunlarını bilmediğimiz insanlar için elimizde çözümler bulunduğu inanmanın bizi gerçeklerden uzaklaştıracağı konusunda uyarıyor. Öyleyse, düşünürlerin söylem ve uyarılarından hareketle fanustan çıkmak için ne yapmalıyız?" neler yapılmalıdır.

Borich (2017)'e göre öğrenme, bir deneyimin meydana geldiği sosyal, kültürel ve dilsel bağlamla etkileşim içerisinde gerçekleşir. Etkili öğretmenler, öğrencilerine kendi öğrenme süreçlerinin öznesi olmalarını öğretirler. Öğrenciler öğrenme sürecinde kendi kültürel geçmişleriyle bulunur ve farklı kültürlerle etkileşim içerisinde olurlar. Bu nedenle biz eğitimciler, çok kültürlü bir bakış açısı geliştirip kültürel farklılıklara olan duyarlılığımızı arttırarak çözüm yolunda bir adım atabiliriz. Belki böylece, sadece kendimizin özne olduğu anlayıştan sıyrılarak, öğrencilerimizi de kendi kültürel yapılarının öznesi olarak görüp, fanusu kırmayı başarabiliriz.

Yararlanılan Kaynaklar

- Banks, J. A. (1993). Multicultural education: Development, dimensions, and challenges. *The Phi Delta Kappan*, 75(1), 22-28.
- Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher*, 37(3), 129-139. <https://doi.org/10.3102/0013189X08317501>
- Banks, J. A. (2010). Multicultural education: Characteristics and goals. In J. A. Banks & C. A. M. Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (7th ed., pp. 59-80). Wiley.
- Banks, J. A. (2014). *An introduction to multicultural education*. Pearson.
- Banks, J. A. (2017). Failed citizenship and transformative civic education. *Educational Researcher*, 46(7), 366-377. <https://doi.org/10.3102/0013189X17726741>
- Banting, K., & Kymlicka, W. (2006). Multiculturalism and the welfare state: Setting the context. In K. Banting & W. Kymlicka (Eds.), *Multiculturalism and the welfare state: Recognition and redistribution in contemporary democracies* (1st ed., pp. 1-48). Oxford University Press.
- Bohn, A. P., & Sleeter, C. E. (2000). Multicultural education and the standards movement: A report from the field. *The Phi Delta Kappan*, 82(2), 156-159.
- Borich, G. D. (2017). *Effective teaching methods: Research-based practice*. Pearson.
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.
- Carr, W. (1998). The curriculum in and for a democratic society. *Curriculum Studies*, 6(3), 323-340. <https://doi.org/10.1080/14681369800200044>
- Cırık, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40.
- Deng, Z., Gopinathan, S., & Lee, C. K-E. (2013). Introduction. In Z. Deng, S. Gopinathan, & C. K-E. Lee (Eds.), *Globalization and the Singapore curriculum: From policy to classroom* (1st ed., pp. 3-12). Springer.
- Duverger, M. (2004). *Siyaset sosyolojisi* (Ş. Tekeli, Çev.). Varlık Yayınları.

- Fer, S. (2019). *Eğitimde program geliştirme: Kuramsal temellere bakış*. PegemA Yayıncılık.
- Feyerabend, P. (1999). *Yönteme karşı* (E. Başer, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2005). *Teachers as cultural workers: Letters to those who dare teach* (D. Macedo, D. Koike, & A. Oliveira, Trans.). Westview Press.
- Friedman, T. L. (2007). *The world is flat: A brief history of the twenty-first century*. Picador/Farrar, Straus and Giroux.
- Gay, G. (2000). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*. Teachers College Press.
- Gay, G. (2016). Çokkültürlü eğitimin önemi (N. T. Bümen, Çev.). In A. C. Ornstein, E. F. Pajak, & S. B. Ornstein (Eds.), *Eğitim programlarında güncel sorunlar* (pp. 211-217). Pegem Akademi.
- Gonçalves, N. P., Palma, J. A., & Pereira, K. A. (2019). Work-based learning application-brightstart program: An initiative to promote digital skills in higher education. *Work Based Learning e-Journal*, 8(1), 142-148.
- Grant, C. A., & Sleeter, C. E. (2010). Race, class, gender, and disability in the classroom. In J. A. Banks & C. A. M. Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (7th ed., pp. 59-80). Wiley.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2019). *Kültürün abc'si*. Yapı Kredi Yayınları.
- Huxley, A. (2016). *Cesur yeni dünya* (Ü. Tosun, Çev.). İthaki.
- Kışlalı, A. T. (2003). *Siyasal sistemler: Siyasal çatışma ve uzlaşma*. İmge Kitabevi.
- Kongar, E. (1994). *Kültür üzerine*. Remzi Kitabevi.
- Mcluhan, M. (2014). *Gutenberg galaksisi: Tipografik insanın oluşumu* (G. Çağalı Güven, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Nevins, A., & Commager, H. S. (2005). *ABD tarihi* (H. İnalçık, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: foundations, principles, and issues*. Pearson.

- Orwell, G. (2015). *Bin dokuz yüz seksen dört* (C. Üster, Çev.). Can Yayınları.
- Parekh, B. (2006). *Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and political theory*. Palgrave Macmillan.
- Pinar, W. F. (2004). *What is curriculum theory?* Lawrence Erlbaum Associates.
- Pinar, W. F. (2011). *The character of curriculum studies: Bildung, currere, and the recurring question of the subject*. Palgrave Macmillan.
- Platon (2005). *Devlet* (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Posner, G. J. (2004). *Analyzing the curriculum*. McGraw-Hill.
- Prilleltensky, I. (2001). Value-based praxis in community psychology: Moving towards social justice and social action. *American Journal of Community Psychology*, 29(5), 747-778. <https://doi.org/10.1023/A:1010417201918>
- Robinson, K. (2010). Bring on the learning revolution! [Video]. TED Conferences. https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_bring_on_the_learning_revolution/transcript#t-1042036
- Sleeter, C. E. (2005). *Un-standardizing curriculum: Multicultural teaching in the standards-based classroom*. Teachers College Press.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. John Murray, Albemarle Street.
- Waks, L. J. (2003). How globalization can cause fundamental curriculum change: An American perspective. *Journal of Educational Change* 4, 383-418. <https://doi.org/10.1023/B:JEDU.0000006068.61419.90>
- Yates, L., & Young, M. (2010). Globalisation, knowledge and the curriculum. *European Journal of Education*, 45(1), 4-10. <https://doi.org/10.1111/j.1465-3435.2009.01412.x>

Yararlanılan Kaynaklar

- Arpacı, M. (2013). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin öğretme stilleri (Diyarbakır örneği). *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(40), 251-270. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniilah/issue/2757/36797>.
- Arslan, S, ve Özpınar, İ. (2008). Öğretmen nitelikleri: İlköğretim programlarının beklentileri ve eğitim fakültelerinin kazandırdıkları. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2(1), 38-63. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/balikesirnef/issue/3366/46484>.
- Artvinli, E. (2010). Coğrafya öğretmenlerinin öğretme stilleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 387-408.
- Benešová, A., & Tupa, J. (2017). Requirements for education and qualification of people in Industry 4.0. *Procedia Manufacturing*, 11, 2195-2202. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.07.366>.
- Bümen, N. T. (2019). Türkiye’de merkeziyetçiliğe karşı özerklik kısıcında eğitim programları: Sorunlar ve öneriler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 175-185. DOI: 10.24106/kefdergi.2450.
- Bümen, N. T. ve Yazıcılar, Ü. (2020). Öğretmenlerin öğretim programı uyarlamaları üzerine bir durum çalışması: devlet ve özel lise farklılıkları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(1), 183-224. <https://doi.org/10.17152/gefad.595058>
- Chiu, R. L. (2003). 12 Sosyal sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve konut geliştirme. Konut ve sosyal değişimde: Doğu-batı perspektifleri (Cilt 221). Routledge.
- Çerçi, A. (2018). 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının (5, 6, 7, 8. Sınıf) Yenilenen Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 6(2), 70-81. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/oyea/issue/42065/487733>
- Çetin, M. ve Çayak, S. (2018). Sürdürülebilir liderlik. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çolak, İ. ve Altinkurt, Y. (2017). Okul iklimi ile öğretmenlerin özerklik davranışları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(1), 33-71. doi: 10.14527/kuey.2017.002.

- Demirel, Ö. (2007). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Desha, C. & Hargroves, C. (2013). Higher education and sustainable development: A model for curriculum renewal. Routledge.
- Duman, A. (1991). Türkiye’de Yetişkin Eğitimi Alanında Karşılaşılan Sorunlar, *Eğitim ve Bilim*, 15(82), 43-46.
- Eizenberg, E. & Jabareen, Y. (2017). Social sustainability: A new conceptual framework. *Sustainability*, 9(1), 68. [https://doi.org/ 10.3390/ su9010068](https://doi.org/10.3390/su9010068).
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eskici, M ve Çetinkaya, S. (2018). “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, Eğitim Bilimine Giriş, ed. Prof. Dr. Süleyman Çelenk (Ankara: PegemA Yayıncılık, 2018), 1. Baskı /60-77.
- Eskici, M. & Çetinkaya, S. (2019). Analysis of Teaching Styles of Teachers Regarding Various Variables. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 8(1), 138-160. [https://doi.org/10.14686/ bu-efad.426636](https://doi.org/10.14686/buefad.426636).
- Feyerherm, A. E., & Breyley Parker, S. (2011). Chapter 5 Emergent Collaboration and Leadership for Sustainable Effectiveness: The Metropolitan Housing Authority. In *Organizing for Sustainability* (pp. 127-153). Emerald Group Publishing Limited.
- Goolamally, N, & Ahmad, J. (2014). Attributes of School Leaders Towards Achieving Sustainable Leadership: A Factor Analysis. *Journal of Education and Learning*, 3(1), 122-133. DOI:10.5539/jel.v3n1p122.
- Gökalp, M. (2020). *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Grasha, A. F. (1994). Discovering your best teaching styles. *College Teaching*, 42(4), 122-123.
- Howard, J. (2007). *Curriculum development, center for the advancement of teaching and learning*. Department of Education, USA: Elon University. <http://org.elon.edu/catl/documents/curriculum%20development.pdf>

- İkikardeş, N., ve Şentürk, F. (2011). Öğrenme ve Öğretme Stilllerinin 7. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Başarısı Üzerine Etkisi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 5(1), 250-276. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/balikesirnef/issue/3372/46545>.
- İşman, A., ve Eskicumalı, A. (2003). *Öğretimde planlama ve değerlendirme* (4. baskı). Değişim Yayınları, Ankara.
- Karatay, M., Günbey, M. ve Taş, M. (2020). Öğretmen Profesyonelliği İle Öğretmen Özerkliği Arasındaki İlişki. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 173-195. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tusbd/issue/59281/789871>.
- Kelly, A. V. (2009). *The curriculum: Theory and practice*. Sage publication.
- Maden, S. (2012). Türkçe Öğretmenlerinin Öğretme Stilleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(1), DOI: 10.7884/teke.20.
- Marsh, C. J. & Willis, G. (2007). *Curriculum: alternative approaches, ongoing issues* (4th ed.). New Jersey, NJ: Pearson/Merrill Prentice Hall.
- Marsh, C. J. (2009). *Key concepts for understanding curriculum*. Routledge publication.
- Mitchell, B. (2016). Curriculum Construction and Implementation. *International Journal of Liberal Art and Social Science*, 4(4), 45-56.
- Mohammadi, M., Salimi, G. and Ghasemian, A. (2019) ‘An evaluation of Shiraz University curriculum renewal process based on strategic approach of education for sustainable development’, *Int. J. Continuing Engineering Education and LifeLong Learning*, Vol. 29, No. 3, pp.230–250.
- Oliva, P. F. (1988). *Developing Curriculum: A Guide to Problems, Principles, and Process*.
- Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2009). *Curriculum foundations, principles and issues* (6th ed.). Boston, MA: Pearson Education.

- Özdemir, Y. D. D. S. M. (2009). Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye’de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 126-149. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuefd/issue/13712/166017>
- Özer Albayrak, E. (2017). Sürdürülebilir Bir Bilişim Teknolojileri Öğretim Programı Geliştirme Modelinin (SÖPGEM) Hazırlanması ve Etkililiğinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Öztürk, İ. H. (2012). Öğretimin planlanmasında öğretmenin rolü ve özerkliği: Ortaöğretim tarih öğretmenlerinin yıllık plan hazırlama ve uygulama örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 271-299.
- Rothstein, R., Wilder, T. & Jacobsen, R. (2007). Balance in the balance. *Educational Leadership*, 52(8), 8–14.
- Saban, A. (2021). Eylem araştırması aracılığıyla program geliştirme: Uygulayıcılar için bir model önerisi. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 11(1), 299-354. <https://doi.org/10.14527/pegegog.2021.009>.
- Saracaloğlu, A., Aldan Karademir, Ç., Dinçer, B., Dedeşali, N. (2017). Öğretmenlerin Öğretme Stilleri, Özyeterlik Ve İş Doyumlarının Belirlenmesi. *Education Sciences*, 12(1), 58-85. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaedu/issue/27296/287393>.
- Sertpolat, M. (2018). *Sürdürülebilir bir sosyal öğrenme alanı olarak okul ilişkisel sosyoloji perspektifinden okul toplum ilişkisi*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Sönmez, V. (2006). *Öğretmen elkitabı*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Stake, R. (2003). *Responsive evaluation*. In *International handbook of educational evaluation* (pp. 63-68). Springer, Dordrecht.
- Taba, H. & Spalding, W. B. (1962). Curriculum development: Theory and practice (Vol. 37). New York: Harcourt, Brace & World.
- Tonguç, B. ve Özbayraktar, M. (2017). Sürdürülebilir Okul Öncesi Eğitim Yapılarının Sosyal ve kültürel Sürdürülebilirlik Açısından İncelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam*, 2 (1), 27-46. DOI: 10.26835/my.299396.

- Yılmaz, K., Oğuz, A., & Altinkurt, Y. (2017). Öğretmenlerin liderlik davranışları ile öğrenen özerkliğini destekleme davranışları arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 659-675. doi: 10.16986/HUJE.2016016394.
- Yurdakul, S., Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T. ve Olçum, A. (2016). Öğretmenlik mesleği ve mesleğin statüsü. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Yüksel, S. (2000). Milli Eğitim Bakanlığındaki Program Geliştirme Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 501-608.
- Zorluoğlu, S. L., Şahintürk, A., & Bağrıyanık, K. E. (2017). 2013 yılı fen bilimleri öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre analizi ve değerlendirilmesi. *Journal of Faculty of Education*, 6(1), 1-15. Doi: 10.14686/buefad.267190

Editör

Prof. Dr. Esra Dereli

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNE GİRİŞ

Yazarlar

Prof. Dr. Esra Dereli

Doç. Dr. Mehmet Kanak

Doç. Dr. Serpil Pekdoğan

Doç. Dr. Özge Pınarcık Sakaryalı

Dr. Öğr. Üyesi Derya Şahin

Dr. Öğr. Üyesi Elif Mercan Uzun

Dr. Öğr. Üyesi Elvan Şahin Zeteroğlu

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Uysal Bayrak

Dr. Öğr. Üyesi Kamile Özer Aytekin

Dr. Öğr. Üyesi Murat Bartan

Dr. Öğr. Üyesi Sibel Yaşar

Öğr. Gör. Dr. Deniz Ekinci Vural

Muhammed Kara

Erken Çocukluk Eğitime Giriş

Editör : Prof. Dr. Esra Dereli

ISBN : 978-625-7825-41-2
e-ISBN : 978-625-7825-49-8
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı,2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. 'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Esra Dereli

Erken Çocukluk Eğitime Giriş/ Editör : Esra Dereli

1.Basım. XII +316 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-41-2

e-ISBN: 978-625-7825-49-8

1.Çocuğun gelişimsel özellikleri, 2 Sağlık ve beslenme, 3. Ailenin önemi

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Erken Çocukluk Eğitime Giriş

Editör:

Esra Dereli/ *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Özge Pınarcık Sakaryalı / *Alanya A. Keykubat Üniversitesi*

2.Bölüm:

Hatice Uysal Bayrak / *Niğde Ö. Halisdemir Üniversitesi*

3.Bölüm:

Elvan Şahin Zeteroğlu / *Uludağ Üniversitesi*

4.Bölüm:

Esra Dereli / *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*

5.Bölüm:

Sibel Yaşar / *Kırklareli Üniversitesi*

Derya Şahin / *Sinop Üniversitesi*

6.Bölüm:

Deniz Ekinci Vural / *Dokuz Eylül Üniversitesi*

7.Bölüm:

Muhammed Kara / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

8.Bölüm:

Kamile Özer Aytekin / *N. Erbakan Üniversitesi*

9.Bölüm:

Serpil Pekdoğan / *İnönü Üniversitesi*

10.Bölüm:

Murat Bartan / *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi*

11.Bölüm:

Elif Mercan Uzun / *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

12.Bölüm:

Mehmet Kanak / *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
-	
Bölüm 1 TEMEL KAVRAMLAR / Özge Pınarcık Sakaryalı	1
1.1. Erken Çocukluk Dönemi	2
1.2. Erken Çocukluk Eğitimi ve Okul Öncesi Eğitimin Tanımı	3
1.2. Erken Çocukluk Eğitiminin Temel Amaçları	6
1.3. Erken Çocukluk Eğitiminin İlkeleri	9
1.4. Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi ve Gerekliliği	10
1.5. Erken Çocukluk Eğitimin Yararları	14
1.6. Erken Çocukluk Dönemi Çocukların İhtiyaçları	14
Yararlanılan Kaynaklar	18
Bölüm 2 ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNDE TEMEL GÖRÜŞLER <i>/ Hatice Uysal Bayrak</i>	23
2.1. Platon (Eflatun)	25
2.2. Aristo	26
2.3. Jan Amos Comenius	26
2.4. John Locke	28
2.5. Jean Jacques Rousseau	29
2.6. Johann Heinrich Pestalozzi	31
2.7. Friedrich Froebel	33
2.8. John Dewey	35
2.9. Maria Montessori	37
2.10. Arnold Gesell	38
2.11. Jean Piaget	39
2.12. Lev Vygotsky	42
2.13. Sigmund Freud	43
2.14. Erik Erikson	44
2.15. Urie Bronfenbrenner	45
2.16. Howard Gardner	46
Yararlanılan Kaynaklar	48
Bölüm 3 ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ / <i>Elvan Şahin Zeteroğlu</i>	55
3.1. Dünya’da Erken Çocukluk Eğitimi	57
3.2. Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitiminin Tarihçesi	74

3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	74
3.2.2. Cumhuriyet Dönemi	76
3.2.2.1. Kalkınma Planlarında Okulöncesi Eğitime Yer Verilme Durumu:	83
Yararlanılan Kaynaklar	87

BÖLÜM 4	
ÇOCUĞUN GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ VE TEMEL GEREKSİNİMLER / <i>Esra Dereli</i>	91

4.1. Yeni Doğan ve Bebeklik Evrelerinin(0-1Yaş Arası)Temel Özellikleri	92
4.1.1. Yeni Doğanın Fiziksel Özellikleri	92
4.1.1.1. Bebeklerin APGAR Ölçümleri	96
4.1.1.2. Refleksler	97
4.1.1.3. Yeni Doğanın Uyku Davranışı	98
4.1.1.4. Yeni Doğanın Duyu Yetenekleri	100
4.1.2. 0-1 Yaş Arasında Motor Gelişim	101
4.1.3. 0-1 Yaş Arasında Bilişsel Gelişim	103
4.1.4. 0-1 Yaş Arasında Dil Gelişimi	105
4.1.5. 0-1 Yaş Arasında Sosyal- Duygusal Gelişim	105
4.2. 2-3 Yaş Arası Çocukların Temel Özellikleri	108
4.2.1. 2-3 Yaş Arasında Fiziksel ve Motor Gelişim	108
4.2.1.1. Fiziksel Gelişim	108
4.2.1.2. Psikomotor Gelişim	109
4.2.2. 2-3 Yaş Arasında Bilişsel Gelişim	110
4.2.3. 2-3 Yaş Arasında Dil Gelişimi	111
4.2.4. 2-3 Yaş Arasında Sosyal-Duygusal Gelişim	112
4.3. 4-6 yaş arasındaki çocukların temel özellikleri	113
4.3.1. 4-6 Yaşta Fiziksel ve Motor Gelişim	113
4.3.1.1. Fiziksel Gelişim	113
4.3.1.2. Motor Gelişim	114
4.3.2. 4-6 Yaş Arasında Bilişsel Gelişim	116
4.3.3. 4-6 Yaş Arasında Dil Gelişimi	116
4.3.4. 4-6 Yaş Arasında Sosyal-Duygusal Gelişimi	117
4.4. Çocuğun Gereksinimleri	118
4.4.1. Sağlıklı Bakım ve Beslenme	118
4.4.2. Ait Olma ve Sınır Koyulma İhtiyacı	120
4.4.3. Rahatlık, Sevgi ve Güven İhtiyacı	120
4.4.4. Uyku İhtiyacı	121
4.4.5. Oyun İhtiyacı	122
Yararlanılan Kaynaklar	123

Bölüm 5	
ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE SAĞLIK VE BESLENME / Sibel Yaşar -Derya Şahin	
125	
5.1. Anne Sütü ile Beslenme (0-6 ay)	126
5.2. Tamamlayıcı (Ek) Besinler ile Beslenme	127
5.2.1. 6-12 Ayda Beslenme	127
5.2.2. 12-24 Ayda Beslenme	128
5.3. Okul Öncesi Dönemde Beslenme (3-6 yaş)	128
5.4. Beslenmenin Çocuk Sağlığına Etkileri	129
5.5. Erken Çocuklukta Görülen Beslenme Sorunları	130
5.5.1. Besin Aspirasyonu	130
5.5.2. Besin Alerjisi	131
5.5.2.1. Alerji Belirtileri	131
5.5.2.2. Alerji Öyküsü Olan Çocuğa Yaklaşım	132
5.5.3. Protein Enerji Malnutrisyonu (PEM)	133
5.5.4. Şişmanlık (Obezite)	135
5.5.5. Demir Eksikliği Anemisi	138
5.5.6. Raşitizm	139
5.5.7. Olumsuz Beslenme Davranışı ve İştahsızlık	140
5.5.8. Kabızlık	141
5.6. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Sağlık ve Beslenme	141
Yararlanılan Kaynaklar	143

Bölüm 6	
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARI VE FARKLI MODELLER / Deniz Ekinci Vural	
147	
6.1. Montessori Yaklaşımı	149
6.2. Waldorf Yaklaşımı	152
6.3. Reggio Emilia Yaklaşımı	154
6.4. Proje Yaklaşımı	156
6.4. Bank Street Yaklaşımı (Gelişimsel Etkileşim Yaklaşımı)	158
6.5. High Scope Programı	159
6.6. Orman Okulu Yaklaşımı	162
6.7. Head Start Programı	163
6.8. Hollanda Opstap (El ele) Programı	165
Yararlanılan Kaynaklar	167

Bölüm 7	
ÇOCUK MEDYA TEKNOLOJİSİ VE BİLGİSAYAR KULLANIMI / Muhammed Kara	
171	
7.1. Medya	171
7.2. Çocukların Kullandıkları Medya Teknolojileri	171

7.3. Medya Okuryazarlığı	172
7.4. Çocuk Medya Teknolojisi	172
7.4.1. Resimli Çocuk Kitapları	173
7.4.2. Dijital Çocuk Kitapları	176
7.5. Çocuk ve Televizyon	178
7.5.1. Aşırı Televizyon İzlemenin Çocuğa Zararları	178
7.5.2. Televizyon İzleme Alışkanlıkları	179
7.5.3. Çocuklarda Bilgisayar ve İnternet Kullanımı	180
7.5.4. Bilgisayar Bağımlılığına Karşı Ana-Baba Yaklaşımı	182
7.5.5. Bilgisayar Kullanımı Konusunda Ebeveynlere Öneriler	182
7.6. Paint Boyama Programı	183
7.6.1. Dosya Menüsü	184
7.6.2. Giriş Sekmesi-Pano Bölümü	184
7.6.3. Giriş Sekmesi-Resim Bölümü	184
7.6.4. Giriş Sekmesi-Araçlar	185
7.6.5. Giriş Sekmesi-Şekiller	185
7.6.6. Giriş Sekmesi-Renkler	186
Yararlanılan Kaynaklar	187

Bölüm 8	
ÇOCUK HAKLARI / Kamile Özer Aytekin	
189	
8.1. Kavramlar	189
8.2. Çocuk Hakları'nın Önemi	190
8.3. Çocuk Hakları'nın Gelişim Süreci	192
8.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	197
8.4.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Yapısı	197
8.4.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Temel Özellikleri	197
8.4.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Temel İlkeleri	197
8.5. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Çocuğa Tanıdığı Haklar	199
8.6. Çocuk Hakları Eğitimi	199
8.7. Çocuk Hakları ve Oyun	201
Yararlanılan Kaynaklar	204

Bölüm 9	
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ ÇEŞİTLERİ / Serpil Pekdoğan	
207	
9.1. Milli Eğitim Bakanlığı Bünyesindeki Okul Öncesi Eğitim Kurumları	208

9.1.1. Bağımsız Anaokulları- İlkokullar Bünyesindeki Anasınıfları	208
9.1.2. Kız Meslek Lisesi İçeriğinde Yer Alan Uygulama Anaokulları ve Anasınıfları	209
9.1.3. Yaz Okulu- Gezici Sınıf- Taşıma Merkezi	209
9.1.4. Evde ve Hastanede Okul Öncesi Eğitim Hizmetleri	210
9.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na Bağlı Eğitim Kurumları	210
9.2.1. Çocuk Yuvaları	211
9.2.2. Çocuk Evleri	211
9.2.3. Özel Kreş, Gündüz Bakımevleri ve Çocuk Kulüpleri	212
9.2.4. Çocuk Bakımevleri	212
9.3. Üniversitelerin Bünyelerindeki Okul Öncesi Eğitim Kurumları	213
9.4. Vakıf, Dernek ve Kooperatifler Bünyesindeki Okul Öncesi Eğitim Kurumları	214
9.5. Belediyelere Bağlı Eğitim Kurumları	214
9.6. Okul öncesi eğitim kurumlarının fiziksel özellikleri	214
9.6.1. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Yerleşim Yeri	215
9.6.2. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Bina Özellikleri	217
9.6.3. İç Mekân Özellikleri	218
9.6.4. Dış Mekân Özellikleri	222
9.6.5. Farklı Mimari Yapı ve Özellikteki Okul Öncesi Eğitim Kurumları	226
Yararlanılan Kaynaklar	229

Bölüm 10
ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ HUKUKİ TEMELLERİ /
Murat Bartan

235

10.1. Hukuk ve Temel Kavramlar	236
10.1.1. Hukukun Temel Kavramları	236
10.1.2. Hukuk ve Temel Haklar	237
10.1.3. Eğitim Hakkı	239
10.1.4. Ulusal Belgelerde Eğitim Hakkı	239
10.1.5. Uluslararası Belgelerde Eğitim Hakkı	241
10.2. Hukuk ve Eğitim İlişkisi	244
10.2.1. Eğitim Hukuku	246
10.2.2. Erken Çocukluk Eğitimi ve Hukuk	247
10.3. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği	249
10.3.1. Tanımlar	249
10.3.2. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının İşleyişi	250
10.3.3. Okul Tespiti, Kayıt Kabul ve Devam	251
10.3.4. Sınıf Geçme	252
10.3.5. Kurullar ve Mesleki Çalışmalar	252

10.3.6. Öğretmenin Görev, Yetki ve Sorumlulukları	253
10.3.7. Komisyonlar ve Mali Hükümler	254
10.3.8. Belgeler, Defter ve Dosyaların Düzenlenmesi	255
10.3.9. Okul Öncesi Eğitim ile İlgili Çeşitli Hükümler	255
Yararlanılan Kaynaklar	257

Bölüm 11	
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA	
PERSONEL / Elif Mercan Uzun	
	259
11.1. Okul Öncesi Öğretmenin Görev, Yetki ve Sorumlulukları	260
11.2. Okul Öncesi Öğretmenin Özellikleri	262
11.3. Öğretmen Yeterlikleri	266
11.3.1. Okul Öncesi Öğretmen Yeterlikleri	268
11.4. Türkiye’de Okul Öncesi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi	276
11.5. Okul Öncesi Kurumlarında Yönetici	279
11.6. Destek Eğitim Personeli, Uzman ve Usta Öğreticiler	283
11.7. Diğer Personeller	283
Yararlanılan Kaynaklar	285

Bölüm 12	
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE AİLENİN ÖNEMİ VE	
AİLE KATILIMI / Mehmet Kanak	
	293
12.1. Okul Öncesi Eğitimde Ailenin Önemi ve Katılımı	293
12.2. Okul Öncesi Dönemde Aile Katılım Etkinlikleri	295
12.3. Okul Öncesinde Aile Katılımının Çocuklara Yararları	296
12.4. Okul Öncesinde Aile Katılımının Öğretmenlere Yararları	297
12.5. Aile Katılımında Öğretmenin Rolü	298
12.6. Okul Öncesi Dönem Aile Katılımında Babanın Rolü	301
12.7. Aile İletişim ve Eğitim Etkinlikleri	303
12.7.1. Aile İletişim Etkinlikleri	303
12.7.2. Aile Eğitim Etkinlikleri	306
12.8. Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı Engelleri ve Karşılaşılan Sorunlar	307
Yararlanılan Kaynaklar	309

Bölüm -1-

TEMEL KAVRAMLAR

Eğitimin tüm kademelerinde olduğu gibi 0-6 yaş arası çocukların da tüm eğitim süreçlerini kapsayarak bütüncül gelişimleri için hem uygun uyarıcı hem de çevre olanakları sağlamayı ve çocukları olumlu yönde desteklemeyi amaçlayan erken çocukluk eğitiminde de eğitimin genel amaç ve ilkeleri göz önüne bulundurulurken çocukların ve içinde buldukları dönemin kendine has özel amaç ve ilkeleri doğrultusunda eğitim süreçleri planlanmakta ve yürütülmektedir. Çocukların tüm gelişim alanlarının hem belirlenen bilimsel veriler doğrultusunda hem de olumlu yönde desteklenmesi, bu dönemde ortaya çıkabilecek olumsuzlukların alınacak eğitsel önlemlerle önlenmesi, önceden var ise var olan olumsuz durumların tespit edilerek düzeltilebilmesi için belirlenen amaç ve ilkelerin eğitimcilerle yol gösterici olması gerekmektedir. Buradan hareketle bu bölümde çocuk kimdir, erken çocukluk döneminin ne olduğuna yönelik yapılan çeşitli tanımlar, erken çocukluk eğitiminin amaçları, erken çocukluk eğitiminin ilkeleri, erken çocukluk eğitiminin önemi ve gerekliliği, erken çocukluk eğitiminin yararları, erken çocukluk dönemi çocuğunun ihtiyaçları açıklanmaktadır.

Çocuk kimdir? Çocuk, hayatın doğumdan itibaren yetişkinliğe kadar süren dönemini yaşayan canlı olarak belirtildiği gibi (Akarşlan, 1998) gelişmekte olan bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, “yetişkin” sayılmayan küçük vatandaş olduğu (Yörükoğlu, 1992) sözlükte de; annesinin karnında ya da bebeklik ile ergenlik dönemi arasındaki gelişim periyodunda olan insan yavrusu olarak tanımlanmaktadır (Püsküllüoğlu, 1994). Bunun yanı sıra çocuk ekseninde düzenlenen ulusal veya uluslararası bazı sözleşmelerde ve mevzuatımızdaki ilgili hükümlerde de çocuğun tanımı yapılmıştır. Bu sözleşmelerin en önemlilerinden biri olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin birinci maddesinde de çocuk, sözleşmenin amaçları doğrultusunda 18 yaşından küçük insan olarak ifade etmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akarşlan, M. (1998). *Ana hatlarıyla çocuk hakları ve çocuk hakları Mevzuatı*. Alfa Yayınları.
- Akçay, İ. (2006). *Farklı ülkelerde okul öncesi öğrencilerine yönelik çevre eğitimi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Akkuş, D. (2019). *Üniversitelere yerleşen üstün başarılı öğrencilerin erken çocukluk yaşantılarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Alıcı, C. E. (2018). *Okul öncesi dönemde tersine kaynaştırma gruplarında yer alan cerebral palsy'li çocukların ince motor becerilerinin oyunla desteklenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü].
- Altay, S., İra, N., Bozcan, E. & Yenal, H. (2011). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Milli Eğitim Şûralarında okul öncesi eğitimi ve bugünkü durumu. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 660-672.
- Aral, N., Kandır, A. & Yaşar, C. (2000). *Okul öncesi eğitim ve anasınıfı programları*. Ya-Pa Yayınları.
- Arat, M. (2008). *Çalışma yaşamında bireysel temel yetkinlikler ve kazanılmasında okul öncesi dönemde anne baba yetiştirmesinin önemi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Balat, G. U. & Dağal, A. B. (2006). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi etkinlikleri*. Kök Yayıncılık.
- Bekman, S. & Gürlesel, C. F. (2005). *Doğru başlangıç Türkiye'de okul öncesi eğitimi*. TÜSİAD Yayınları.
- Brewer, J. A. (2007). *Introduction to early childhood education preschool through primary grades* (6th Ed.). Pearson Education, Inc.
- Campbell, F. A., Pungello, E. P., Miller-Johnson, S., Burchinal, M. & Ramey, C. T. (2001). The development of cognitive and academic abilities: growth curves from an early childhood educational experiment. *Developmental Psychology*, 37(2), 231-242.
- Can, G. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim* (Ed. Ceyhan, E). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını

- Cole, P. M., Martin, S. E. & Dennis, T. A. (2004). Emotion regulation as a scientific construct: methodological challenges and directions for child developmental research. *Child Development*. 75(2), 317-333.
- Culkin, M. L. (2000). *Managing quality in young children's programs: the leader's role*. Teachers College Press.
- Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. R. (2007). *Beyond quality in early childhood education and care: languages of evaluation (2nd Edition)*. Routledge.
- Daniels, S. (2015). *Yaratıcı çocuklar yetiştirmek*. (Çev. F. Kaya). Eğiten Kitap.
- Decker, Celia A. & Decker, John R. (2001). *Planning and administering early childhood programs*. Upper Saddle River, New Jersey Columbus. Prentice Hall.
- Deniz, M. E. (2017). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. Pegem Akademi Yayınları.
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların duygusal gelişimine etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Güral, M. (2017). Okul öncesi eğitimi anlamak. (Ed. Z. Seçer), *Okul Öncesi Eğitime Giriş* İçinde. (s. 1-22). Eğiten Kitap.
- Gürkan, T. (2008). Erken çocukluk dönemi ve okulöncesi eğitim. *Okulöncesi eğitime giriş içinde*. (Ed. Yaşar, Ş.) Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1841, s.1-19
- Gürkan, T. (2009) Erken çocukluk dönemi ve okul öncesi eğitim. (Ed. Ş. Yaşar). *Okul öncesi eğitime giriş içinde*. Anadolu Üniversitesi Ya.
- Güven, G. & Azkeskin, K. E. (2012). Erken çocukluk eğitimi ve okul öncesi eğitim. *Erken çocukluk eğitimi kitabı içinde* (Ed. H. İ. Diken). Pegem Yayıncılık.
- Güven, G. & Azkeskin, K. E. (2014). *Erken çocukluk eğitimi ve okul öncesi eğitim. erken çocukluk eğitimi* (Genişletilmiş 3. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Güven, G. & Efe Azkeskin, K. E. (2018). erken çocukluk eğitimi ve okul öncesi eğitim. (Ed. İ. H. Diken), *Erken çocukluk eğitimi İçinde* (S. 2-50). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Haktanır, G. (2014). *Okul öncesi eğitime giriş*, 6.Baskı. Anı Yayıncılık.

- Kaya, A. & Efe, E. (2016). Pre-school period of development. *Annals of Nursing And Practice*, 1(2), 1044-1044.
- Kerigan, B. (2018). *Okul Öncesi dönem çocuklarına etkileşimli okuma yöntemiyle sosyal becerilerin kazandırılması*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü].
- Koçyiğit, S. (2014). Çocukların bakış açısıyla okul öncesi eğitim. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(36), 203-214.
- Masten, A. S. & Gewirtz, A. H. (2006). Resilience In Development: The Importance of Early Childhood. In Tremblay RE, Barr Rg, Peters RDeV, (Eds. *Encyclopedia on Early Childhood Development* (Online). Montreal, Quebec: Centre of Excellence for Early Childhood Development, pp. 1-6.
- MEB (2012). Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Erişim Adresi: <http://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2012/07/20120721-9.Htm>.
- MEB, OMEP (2013). Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. Okul Öncesi Eğitim Programı, Ankara. <Htp://Tegm.Meb.Gov.Tr/Dosya/Okuloncesi/Ooproram.Pdf>. Erişim Tarihi: 15.04.2021.
- Oktay, A. (2004). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*, (5. Baskı). Epsilon Yayınları.
- Oktay, A. (2008) Okulöncesi dönem çocuğunun gereksinimleri ve okulöncesi eğitimin temel ilkeleri. *Okulöncesi eğitime giriş içinde*, (Ed. Ş. Yaşar). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1841, s.65-81.
- Önel, G.(2018). *Erken çocukluk eğitiminde matematik etkinliklerinin çocukların gelişimine katkıları ve öğretmenlerin çocukların gelişim sürecindeki gözlemleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü].
- Phillips, D. A. & Shonkoff, J. P. (2000). *From neurons to neighborhoods: the science of early childhood development*. National Academies Press.
- Püsküllüoğlu, A. (1994). *Türkçe sözlük*. Arkadaş Yayınları.
- Ramazan, M. O., Ural, O., Esmer, E. (2009). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*, (Ed. A. Oktay). Kriter Yayınları.

- Ritchie, S., Willer, B., Vugrinovich, D., & Liliedahl, E. (2008). Standard 3: Teaching: A Guide To The NAEYC Early Childhood Program Standard And Related Accreditation Criteria. Retrieved From: https://www.naeyc.org/sites/default/files/globally-shared/downloads/pdfs/accreditation/early-learning/standard%203_Teaching_2008_Text.Pdf
- Sarı, S. Ç. (2010). Okul öncesi eğitimde sınıf dışı etkinlikler. (Ed. G. Uyanık Balat). *Okul öncesi eğitime giriş içinde*. Pegem A Yay.
- Seçer, Z. & Yalman, D. (2020). Erken çocukluk eğitimi/okul öncesi eğitimin tanımı, amaçları, yararları. *Erken çocukluk eğitimine giriş içinde*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ya.
- Seven, S. (2014). *Okul öncesi eğitime giriş*. Pegem Akademi Yayınları.
- Sönmez, İ. (2019). *Okul öncesi dönem çocuklarının erken öğrenme alanlarındaki davranış ve becerilerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü].
- Strayhorn, J. M. (2002). Self-control: Theory and research. *Journal of The American Academy of Child And Adolescent Psychiatry*, 41, 7-16.
- Taner Derman, M. & Başal, H. A. (2010). Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye’de okul öncesi eğitimde niceliksel ve niteliksel gelişmeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (11), 560-569.
- Tokuç, H. (2007). *Anne ve babaların okul öncesi eğitim hakkındaki görüş ve beklentilerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Toran, M. (2012). Çocukluğun ve erken çocukluk eğitiminin tarihi ve kuramsal temelleri (Ed. N. Avcı & M. Toran), *Okul öncesi eğitime giriş içinde* (s.1-19). Eğiten Yayıncılık.
- Tuğrul, B. (2002). *Erken çocukluk döneminde öğrenmeyi ve öğretimi kolaylaştıran özellikler*. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22), 142-147.
- Turaşlı, N. K. (2008). Okul öncesi eğitimin tanımı kapsamı ve önemi. (Ed. G. Haktanır), *Okul öncesi eğitime giriş içinde* (s. 3-5). Anı Ya.
- Tüfekçi Akcan, A. (2018). Erken çocukluk eğitimi ve tarihsel gelişimi. (Ed. İ. Ulutaş & S. Demiriz), *Erken çocukluk eğitimine giriş içinde* (s. 1-36). Pegem Akademi Yayıncılık.

- UNICEF. (2001). Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, Erken Çocukluk Dönemi. Ankara.
- Ural, O. & Ramazan, M. O. (2007). Türkiye’de okul öncesi eğitimin dünü ve bugünü. (Ed. S. Özdemir, H. Bacanlı & M. Sözer). *Türkiye’de okul öncesi eğitimi ve ilköğretim sistemi temel sorunlar ve çözüm önerileri*. Türk Eğitim Derneği Yayıncılık.
- Wesley, P. W. & Buysse, V. (2010). The quest for quality: Promising innovations for early childhood programs. Paul H. Brookes Pub. Co.
- What Is A Family Child Care Home? (March 2005). NC DCDEE Resmi İnternet Sayfası İçinde. http://ncchildcare.nc.gov/pdf_forms/basic_info/fccc_providers.pdf Adresinden Erişildi.
- Vasta, R., Haith, M.M. Ve Miller S.A. (1992). *Child psychology*. John Wiley And Sons, Inc.
- Yaşar, Ş. (2008). *Okulöncesinde Çocuklara vatandaşlık bilinci kazandırma. okulöncesinde demokrasi eğitimi ve çocuk hakları* (Ed. E. Deveci) Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1825, 161-178.
- Yaşar, M. C. & Kaya, Ü. Ü. (2018). Türkiye’de 37-72 aylık çocuk profili. (Ed. A. K. Akyol), *Erken çocukluk döneminde gelişim u içinde*. Anı Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2018). *Çocuğunuzun ilk 6 yılı*. Remzi Kitabevi.
- Yıldız, A. K. (2017). Okul öncesi dönem çocuğunuzun eğitim ve gelişiminde kitabın rolü ve bu süreçte anaokulu kütüphanelerinin gerekliliği. *International Journal of Social Sciences And Education Research*, 3(3), 792-802.
- Yılmaz, N. (2003). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimi, Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimi, (Ed. M. Sevinç). *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar içinde* (S.12-17), Morpa Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (1992). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. 4. Basım. Özgür Yayınları.

Bölüm -2-

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNDE TEMEL GÖRÜŞLER

Erken çocukluk eğitimi kavramı genellikle 0-8 yaş aralığındaki çocukların eğitimi için kullanılmaktadır (Güneysu, 2001). Yıllar boyunca çocuğun yaşamında gerçekleşecek olan öğrenmelerinin temeli erken çocukluk eğitimi sırasında atılmaktadır. Bu sebeple çocukların bütün gelişim alanlarına yönelik merak duymalarını sağlayıcı, araştırma-inceleme becerilerini geliştirici ve problem çözme becerilerini destekleyici öğrenme ortamlarının sunulması gereklidir. Bu da yalnızca çocuklara yaparak yaşayarak öğrenme fırsatları sunulmasıyla gerçekleşebilir. Bu tür fırsatların sunulmasında asırlardır çocuklar üzerinde farklı yaklaşımların uygulandığı görülmektedir (Oğuz & Köksal-Akyol, 2006). 1800'lü yıllarda anaokulu fikrinin ortaya atılmasıyla meydana çıkan ve yüzyıllardır eğitimcilerin ilgilendiği bir konu olan erken çocukluk eğitimi alanında özellikle son yıllarda büyük gelişmeler kaydedilmiş ve çekim merkezi haline gelmiştir (Güneysu, 2001). Geçmişten bu yana dünyada benimsenen yaklaşımlar göz önüne alındığında öğretmen merkezli yaklaşımlardan uzaklaşıldığını ve çocuk merkezli yaklaşımlara yaklaşıldığı görülmektedir (Oğuz & Köksal-Akyol, 2006). İlk çağlardaki düşünürlerden günümüzde hayatını sürdüren kuramcılara kadar erken çocukluk eğitimine kaynaklık eden önemli kişiler ve görüşleri hakkında bilgi sahibi olmak; çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgilenen öğretmen ve akademisyenlerin profesyonel bir okul öncesi eğitimcisi olmalarına katkı sağlar. Bu kuramları ve kuramcılarını bilmek aynı zamanda geçmişten günümüze kadar olan değişimleri algılamayı sağladığı gibi okul öncesi eğitiminin hangi temeller üzerine yapılandığını bilme olanağı da sunar. Bugün çocuğun ve çocuk eğitiminin nasıl geliştiğini inceleyebilmek ve anlayabilmek için geçmişte çocukluk anlayışının nasıl geliştiğini bilmek faydalı olacaktır (Morrison, 2008).

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana çocuklar da vardır. Tarihin farklı dönemlerinde çocuğa bakış değişiklikler göstermiş, bu değişiklikler

Yararlanılan Kaynaklar

- Altan, M. Z. (1999). Çoklu zeka kuramı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17, 105-117.
- Aristo. (t.y.). <https://www.quotepedia.com/yaratilis-bakimindan-butun-kisiler-adresinden> 03.07.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Arslan, M. (2007). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 41-61.
- Aslan, D. (2005). Okul öncesi eğitimde Reggio Emilia yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Enstitü Dergisi*, 14(1), 75-84.
- Aytaç, K. (1998). *Avrupa eğitim tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bardak, M. (2010). *II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitim (1908-1918)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Bender, M. T. (2005). John Dewey'in eğitime bakışı üzerine yeni bir yorum. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 6(1), 13-19.
- Bilgin, H. (1996). *Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tutumlarının incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bodrova, E. & Leong, D.J. (2007). *Tools of the mind*. The Vygotskian Approach to Early Childhood Education. Second Edition. New Jersey: Pearson, Merrill Prentice Hall. *Zihnin araçları*. (2013). G. Haktanır (Çev. Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Chomsky, N. (1994). *Demokrasi ve eğitim*. *Laloya Üniversitesi Konuşması*. <http://www.bgst.org/keab/chomsky20060630.asp>
- Cihan, M. (2006). John Locke ve eğitim. *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 173-178.
- Çermik, H. (1998). *Jean Jacques Rousseau ve modern eğitime etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiydem, E., ve Ahi, B. (2019). II. Meşrutiyet dönemi okul öncesi eğitim alanında pedagojik yaklaşım ve etkilenmeler. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(1), 24-43.

- Davaslıgil, Ü. (1997). Ekolojik yaklaşımın psikoloji ve eğitime uygulanması. *Eğitim ve Bilim*, 21(103).
- Demiray, T. (2003). *John Dewey'in eğitim felsefesinde bilgi ve bilim*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Demirtaş, Z. ve Duran, A. (2007). İlköğretim okulu 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin çoklu zeka alanlarının gelişmişlik düzeyleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 208-220.
- Doğan, Ö. (2010). Okul öncesi eğitime temel olan bazı görüşler. G. Haktanır (Ed.). *Okul öncesi eğitime giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dolunay-Kesiktaş, A. (2012). *Görme yetersizliği olan küçük çocuklarda anne-çocuk etkileşimini destekleyen müdahale örneği: Bir eylem araştırması*. Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Durakoğlu, A. (2011). Maria Montessori'ye göre okul öncesi çocukluk döneminin özellikleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 133-145.
- Ekici, F. Y. (2015). Okul öncesi eğitimde uygulanan çocuk merkezli yaklaşımların kuramsal temel, eğitim ortamı ve öğretmenin rolü açısından karşılaştırılması. *The Journal of Academic Social Science*, 3(12), 192-212.
- Erdener, E. (2009). Vygotsky'nin düşünce ve dil gelişimi üzerine görüşleri: Piaget'e eleştirel bir bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 85-103.
- Ergün, M. ve Özsüer, S. (2006). Vygotsky'nin yeniden değerlendirilmesi. *Afyon Karahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 269-292.
- Eripek, S. (1998). İlköğretim çağı çocuklarının bilişsel, bedensel ve kişilik özellikleri, A. Hakan (Ed.), *Eğitim bilimlerinde yenilikler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökler, I. (2008). *Sistem yaklaşımı ve sosyal-ekolojik yaklaşım çerçevesinde oluşturulan kavramsal model temelinde kronik hastalığı olan çocuklar ve ailelerinde psikolojik uyumun yordanması* (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Görkaş, İ. (2012). Platon'un eğitim felsefesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 299-303.

- Güler, D. S. ve Öztürk, F. (2003). Türkiye’de okul öncesi öğretmeni yetiştirmeye dönük ilk program ve uygulamalar. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 2(4), 261-275.
- Güneysu, S. (2001) Neden Erken Çocukluk Eğitimi? *Çocuk Çocuk Dergisi*, Mayıs, Ankara.
- Gürsoy, F. ve Yıldız-Bıçakçı, M. (2009). *Erken çocukluk gelişimi ve eğitimi* (s.153-173). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Hesapçioğlu, M. (2009). Türkiye’de cumhuriyet döneminde eğitim politikası ve felsefesi. *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 121-138.
- Kalıpçı, S. (2008). *Okul öncesi öğretmenlerinin uygulamalarında benimsedikleri eğitimsel yaklaşımları belirleme*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kocabaş, A. (2008). Türk eğitim sisteminin felsefi temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç. *Toplum ve Demokrasi*, 2(3), 203-212.
- Korkmaz, H. E. (2005). *Montessori metodu ve Montessori okulları: Türkiye’de Montessori okullarının yönetim ve finansman bakımından incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köksalan, B. (2012). Okul öncesi eğitimin tarihi gelişimi. F. Gülaçtı ve S. Tümkaya (Ed.) *Erken Çocukluk Eğitimi* (s.75-89). Ankara: Pegem Akademi.
- Krogh, S. & Slentz, K. (2011). *Early childhood education: yesterday, and today tomorrow*. NewYork: Routledge Publicaitons.
- Lunenburg, K. F. (2011). Curriculum models for preschool education: theories and approaches to learning in the early years. *Schooling*, 2(1), 1-6.
- McIlwain, D. (2002). Sigmund Freud. N. J. Salkind (Ed.), *Child development*. New York, NY: Macmillan Reference USA.
- Morrison, G. S. (2008). *Fundamentals of early childhood education*. Columbus: Pearson Publications.
- Oğuz, V. ve Köksal-Akyol, A. (2006). Çocuk eğitiminde Montessori yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 243-256.

- Oğuzkan, Ş. ve Oral, G. (1987). *Okulöncesi eğitimi* (2. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Okday, A. (2004). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. (5. baskı). İstanbul: Epsilon.
- Okday, A. (2009). Okul öncesi eğitimin düşünsel temelleri, Ş. Yaşar (Ed.). *Okul öncesi eğitime giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Okday, A. ve Polat Unutkan, Ö. (2005). *Okul öncesi eğitimde güncel konular*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Yaylacık Matbaacılık.
- Onur, T. (2005) Büyürken.. <http://www.bugday.org/article.php?ID=735>
- Özkan, H. H. (2008). Çoklu zekâ kuramı ve eğitim programı öğeleri ilişkisi. *Education Sciences*, 3(2), 332-344.
- Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. *Human Development*. 15(1), 157-164.
- Piaget, J. (1984). The attainment of invariants and reversible operations in the development of thinking. *Social Research*. 1(2), 167-184.
- Platon. (t.y.). <https://1000kitap.com/gozlemle-dinle-sus-az-yargila-cok-sor--509172> adresinden 03.07.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Rousseau, J. J. (2000). *Emile/ ya da çocuk eğitimi üzerine*, M. Baştürk ve Y. Kızılcım (Çev.). Erzurum: Babil Yayınları.
- Salkind, N. J. (2002) (Ed.). *Child development*. New York, NY: Macmillan Reference USA.
- Santrock, J. W. (2011). *Child development* (13th edition). New York, NY: McGraw-Hill.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sönmez, V. (2005). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şirin, A. (2008). Oluşturmacılığın kuramsal temelleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 17, 198-207.
- Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 71-88.
- Taşkın, N. (2015). Okul öncesi eğitime temel olan bazı görüşler. G. Haktanır (Ed.) *Okul Öncesi Eğitime Giriş* (s.25-40). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Tuğrul, B., Metin Aslan, Ö., Ertürk, H. G. ve Özen Altınkaynak, Ş. (2014). Anaokuluna devam eden altı yaşındaki çocuklar ile okul öncesi öğretmenlerinin oyun hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 97-116.
- Ummanel, A. (2017). Okul öncesi eğitimin felsefi temelleri. Z. Şahin (Ed.) *Okul öncesi eğitime giriş* (s.44-63). Ankara: Eğiten Kitap.
- Ummanel A. ve Dilek, A. (2016). Gelişim ve öğrenme. S. Çelenk (Ed.) *Öğretim ilke ve yöntemleri* (s.36-52). Ankara: Pegem Akademi.
- Uysal, F. (2006). *Okul öncesi çocuk eğitim merkezlerinde iç ve dış mekân organizasyonlarının eğitim yaklaşımları çerçevesinde incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Fox, M. (2005). *Urie Bronfenbrenner, 88, an Authority on Child Development*.<https://www.nytimes.com/2005/09/27/nyregion/urie-bronfenbrenner-88-an-authority-on-child-development-dies.html> adresinden 04.08.2021 tarihinde alınmıştır.
- Williams, L.R. ve Fromberg, D. P. (2012). *Encyclopedia of early childhood education*. (Ed.). New York: Routledge Publications.
- Yapıcı, M. ve Yapıcı, Ş. (2004). Bir değer olarak çocukluk. *Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 4(4), 17-31.
- Yapıcı Ş. ve Yapıcı, M. (2010). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk eğitimi el kitabı* (12. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, N., Yüzbaşıyev, M., Saklan, E. ve Alatl, B. (2011). Türk ve dünya eğitim tarihine hizmet etmiş insanlar üzerine bir inceleme. *Journal of World of Turks*, 3(1), 249-270.
- Yılmaz, Z. (2004). Aristoteles'in eğitim anlayışı. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 148-159.
- Yurtsever Kılıçgün, M. (2015). *Çocuk ruh sağlığı ders notları 1*. Erişim adresi:<https://docplayer.biz.tr/3858455-Cocuk-ruh-sagligi-ders-notlari-i.html>.
- Waller, T. (2005). International perspectives. T. Waller (Ed.) *An introduction to early childhood* (pp. 123-143), SAGE Publications.
https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Locke, Erişim Tarihi:16.08.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau,Erişim Tarihi:16.08.2021

https://en.wikipedia.org/wiki/Johann_Heinrich_Pestalozzi,Erişim Tarihi:16.08.2021

<https://www.britannica.com/biography/Friedrich-Froebel>,Erişim Tarihi:16.08.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Dewey,Erişim Tarihi:16.08.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Maria_Montessori,Erişim Tarihi:16.08.2021

<https://pages.uoregon.edu/adoption/people/gesell.html>,Erişim Tarihi:16.08.2021

<https://uskudar.edu.tr/tr/bilim-insani/jean-piaget>, Erişim Tarihi:16.08.2021

https://en.wikipedia.org/wiki/Lev_Vygotsky,Erişim Tarihi:16.08.2021

<https://uskudar.edu.tr/tr/bilim-insani/sigmund-freud>,Erişim Tarihi:16.08.2021

<https://uskudar.edu.tr/tr/bilim-insani/erik-erikson>, Erişim Tarihi:16.08.2021

<https://www.gse.harvard.edu/faculty/howard-gardner>, Erişim Tarihi:16.08.2021

Bölüm -3-

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kaynak: historyofkindergarten.com

Hayat boyu öğrenme ve gelişimde okul öncesi dönem çok kritik bir role sahiptir. Erken çocukluk eğitimi olarak da adlandırılan okulöncesi eğitimi kavramı, yeni olmakla birlikte çocukların eğitimine yönelik görüşler çok eski yıllara dayanmaktadır. Bu bölümde erken çocukluk eğitiminin tarihsel gelişiminden bahsedilecektir. Öncelikle dünyada erken çocukluk eğitiminin tarihi ve sonrasında Türkiye’de erken çocukluk eğitiminin tarihi üzerinde durulacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akıllıoğlu akır, F.. (2015) Mükemmellik geleneği üzerine yapılanma. Hatice Zeynep İnan ve Taşkın İnan. (eviri ed). *Erken ocukluk eğitiminde etkili uygulamalar. Effective practices in early childhood education.* içinde (sayfa sayısı/aralığı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. şti.
- Akyüz, Y. (1996). Anaokullarının *türkiye'de kuruluş ve gelişim tarihçesi. Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 132:11-17.
- Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi*, Pegem Akademi.
- Başal, H. A. (2013). *Okul Öncesi Eğitime Giriş*, Ekin Yayınevi.
- Berk, L. (2013). *Bebekler ve çocuklar doğum öncesinden orta çocukluğa. -Infants and children prenatal through middle childhood.* eviri Ed. Nesrin Işığışok Erdoğan. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. şti.
- Bredenkamp, S. (2015). *Erken ocukluk eğitiminde etkili uygulamalar. Effective practices in early childhood education.* eviri Ed. Hatice Zeynep İnan ve Taşkın İnan. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. şti.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi (5.cilt)*. Eser Matbaası.
- Follari, R. (2015). *Foundations and best practices early childhood education. History theories and approaches to learning.* Pearson.
- Gordon, A.M.ve Browne, K.W. (2011). *Beginnings and beyonds foundations in early childhood education.* Wadsworth
- Lascarides, V.C.ve Hinitz, B.F. (2000). *History of early childhood education*, Taylor and Francis group.
- Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim (2019-2020). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>
- Morgan, H. (2011). *Early childhood education: History, theory and practice.* Rowman & Littlefield Publishers
- Nutbrown, C. ve Clough, P. (2014) *Early childhood education history, philosophy and experience.* Sage Publication
- Oktay, A. (2004). *Yaşamın sihirli yılları*, Epsilon Yayınları.

- Okday, A. (2005). Cumhuriyet döneminde okulöncesi eğitimin gelişimi: Tarihsel gelişim ve günümüzdeki durum. Parlak, M. A. (Ed.) (2010). *Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları sempozyumu*. (s61/66). Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2021). Milli Eğitim Bakanlığı 2021 Yılı Bütçe Raporu. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_12/30125920_2021_BUTCE_SUNUYU.pdf
- Ural, O. ve Ramazan, O. (2007). Türkiye’de okul öncesi eğitimin dünü ve bugünü. Servet Özdemir.; Hasan Bacanlı, Ve Murat Sözer (Ed.), *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar Ve Çözüm Önerileri* içinde (s.17/ 27). Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- I.Kalkınma Planları. (1963). Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- II.Kalkınma Planları. (1968). İkinci beş yıllık kalkınma planı (1968-1972) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- III. Kalkınma Planları. (1973). Üçüncü beş yıllık kalkınma planı (1973-1977) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- IV. Kalkınma Planları. (1979). Dördüncü beş yıllık kalkınma planı (1979-1983) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- V. Kalkınma Planları. (1985). Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985-1989) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- VI. Kalkınma Planları. (1990). Altıncı beş yıllık kalkınma planı (1990-1994) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

- VII.Kalkınma Planları. (1996). Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- VIII. Kalkınma Planları. (2001). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- IX.Kalkınma Planları. (2007). Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- X. Kalkınma Planı. (2014). Onuncu kalkınma planı (2014-2018) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- XI. Kalkınma Planları. (2019). On Birinci kalkınma planı (2019-2023) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIR_INCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). Onbirinci kalkınma planı (2019- 2023). <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>
- IV. Milli Eğitim Şurası. (1949). IV. Milli Eğitim Şurası 22-31 Ağustos 1949. Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınlar Dairesi Başkanlığı. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/4_sura.pdf adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- IX. Milli Eğitim Şurası. (1974). IX. Milli Eğitim Şurası 24 Haziran - 4 Temmuz 1974. Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınlar Dairesi Başkanlığı. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/9_sura.pdf
- X. Milli Eğitim Şurası. (1981). X. Milli Eğitim Şurası 23-26 Haziran 1981. Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınlar Dairesi Başkanlığı. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/10_sura.pdf

- XII. Milli Eğitim Şurası (1988). XII. Milli Eğitim Şurası.18-22 Haziran 1988. Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınlar Dairesi Başkanlığı.
- XIV. Milli Eğitim Şurası. (1993). XIV. Milli Eğitim Şurası 27-29 Eylül 1993. Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınlar Dairesi Başkanlığı. https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/14_sura.pdf adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- XVII. Milli Eğitim Şurası (2006). XVII. Milli Eğitim Şurası 13-17 Kasım MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2006). http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/17_sura.pdf.
- XVIII. Milli Eğitim Şurası (2011). MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf
- XIX. Milli Eğitim Şurası (2014). MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2014). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf

Bölüm

-4-

ÇOCUĞUN GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ VE TEMEL GEREKSİNİMLER

Büyüme, iki hücrenin birleşmesi ile başlayan, dokuz ay boyunca fetüs olarak bilinen karmaşık bir organizmaya dönüşen ve ergenliğin sonuna kadar devam eden karmaşık bir fenomen dizisidir. Büyüme, vücudun fiziksel gelişimindeki niceliksel artıştır. Bu niceliksel değişimler hücre sayısındaki artıştan ya da hücrelerin hacim olarak artması ile oluşmaktadır. Büyümeyle boy ve kilo artışının yanı sıra beyin ve organların yapılarında ve büyüklüğünde de değişimler olmaktadır. Olgunlaşma ise çocuğun genetik, biyolojik ve fiziksel gelişimidir; her iki fenomen de hamilelik sırasında ortaya çıkar ve doğumdan sonra fiziksel olgunluğa kadar devam eder. Olgunlaşma büyümeyle doğrudan ilgili olarak kalıtımın etkisiyle vücut organlarının beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için geçirdiği biyolojik değişimlerdir. Öğrenme bireyin yaşantılar sonucu davranışlarında meydana gelen oldukça uzun süreli değişimlerdir. Gelişim ise büyüme, olgunlaşma ve öğrenmeyi de kapsayan daha geniş bir kavramdır. Gelişim insanın beden yapısı, duygusal, sosyal ve zihinsel özellikler bakımından düzenli bir biçimde büyümesi, değişmesi ve istenilen görevleri yapabilecek duruma gelmesidir. Gelişim, hücre sayısındaki artıştan ya da hücrelerin büyümesinden daha fazlasıdır; hücreler arasındaki etkileşimler, fetüsün ve bireyin çevre ile etkileşimleri, hücre içi ve hücreler arası sinyallerle modüle edilen etkileri içerir. Normal gelişim gösteren çocukların gelişimsel özelliklerinde gözlemlenen ilkeleri gelişimin doğası hakkında bilgi vermektedir. Bu ilkeler gelişim kalıtım ve çevrenin ürünüdür; gelişim alanları bir bütündür; gelişimde bireysel farklılıklar vardır; gelişimin hızlı olduğu dönemlerde çevrenin etkisi daha fazladır; gelişimin hızı her yaşta farklıdır; gelişim farklı alanlarda farklı hızda oluşur; gelişim süreklidir; gelişimde içten-dışa, baştan- ayağa, genelden özele doğru evrensel bir izleme vardır. Doğum öncesinde ve sonrasında

Yararlanılan Kaynaklar

- Aral, N., & Durualp, E. (2014). Okul öncesi dönemdeki çocukların gelişim alanlarına göre özellikleri. Rengin Zembat(Eds), *Okul Öncesinde Özel Öğretim Yöntemleri*, (ss. 1-29).Anı Yayıncılık.
- Aronson, S.S. (2014). *Model child care health policies* (5th Edition). American Academy of Pediatric.
- Bayhan, P., & Artan, S. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Yay.
- Brigid, D., Wassell, S., Gilligan, R., & Howe, D. (2010). *Child development for child care and protection workers* (2th Edition). Jessica Kingsley Publishers.
- Dereli, E. (2020). Bebeklik Döneminde Dil Gelişimi. E. Dereli, & G. Salı (Eds.), *Bebeklik Döneminde Gelişim ve Eğitim*. Lisans Yayıncılık.
- Ergin, T. (2015). Bilişsel gelişim. H. Ergin& S.A. Yıldız (Eds), *Gelişim Psikolojisi*, (ss.104-143). Nobel Yayıncılık.
- Gilmore, K.J., & Meersand, P. (2014). *Normal and adolescent Development: A psychodynamic primer*. (1st Edition). American Psychiatric Publishing.
- Gürsoy, F., & Aysu, B. (2018). Doğum sonrası gelişim. N. Aral, &Z.F. Temel(Eds), *Çocuk Gelişimi* (ss. 58-74). Hedef Cs Yayıncılık.
- Gürsoy, F. (2009). Bilişsel gelişim. Y. Fazlıoğlu (Eds), *Erken çocukluk gelişimi ve eğitim* (ss.20-39), Kriter Yayıncılık.
- Hazen, E. P., Abrams, A.N.,Muriel,A.C., & Danforth, N. (2015). Child, adolescent, and adult development. In (T.A. Stern, M. Fava, T. E. Wilens, J. Biederman, S. L. Rauch, J. F. Rosenbaum (Eds.), *Massachusetts general hospital comprehensive clinical psychiatry*, 2th Edition. Elsevier.
- Hindmarsh, P.C.,& Geertsma, K. (2017). *Congenital adrenal hyperplasia: A comprehensive guide*. Elsevier.
- Humphrey, J.H. (2012). *Child development through sports*, 2th Edition. Routledge.
- Levey, S. (2019). *Introduction to language development* (2th Edition). Plural Publishing
- Lindon, J. (1996). *Child development from birth to eight: A practical focus* (2th Edition). National Children's Bureau

- Lindon, J.(2006). *Child development from birth to eight: A practical focus* (5th Edition). National Children's Bureau.
- Marciniak, B. (2018). Growth and development. In B. A. Charles, J. Cote, & J. Lerman (Eds.), *A Practice of Anesthesia for Infants and Children*, 6th Edition (pp. 8-24). Elsevier Health Books.
- Marotz, L.R. (2012). *Health, safety, and nutrition fort he young child* (8th Edition). Cengage Learning
- May, P. (2011). *Child Development in practice: Responsive teaching and learning from birth to five* (1st Edition). Routledge.
- McManus,I.C. (2013). *Psychology in medicine* (1st Edition). Butterworth-Heinemann.
- Mussen, P.H., Conger, J.J., Kagan, J., & Huston, A.C.(1990). *Child Development and Personality* Erlbaum Associates.
- MEB(2013). *0-36 aylık çocuklar için eğitim programı*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Modrona, P.G., Montesions, C.H., Jiménez , J.R., & Jiménez , M.L.R. (2018). *Motor skills in childhood and its development from an animated physical education: Theory and practice*. Nova Publishing.
- Newman, B.M., & Newman,P.R. (2017). *Development through life: A psychosocial approach*, (13th Edition), Cengage Learning.
- Rendle-Short, J., Gray, O.P., & Dodge, J.A. (2013). *A synopsis of children's diseases* (6th Edition). Butterworth-Heinemann.
- Salo, F.T. (2005). *You and your baby* (2th Edition). Routledge
- Shelov, S.P.(2015). *Your baby's first year* (14th Edition). Bantam books.
- Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E., & Collins, W. A. (2005). placing early attachment experiences in developmental context: The minnesota longitudinal study. In K. E. Grossmann, K. Grossmann, & E. Waters (Eds.), *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies* (pp. 48–70). Guilford Publications.
- Stewart, D.D.(2006). *Baby & me: The essential guide to pregnancy and newborn care* (4th. Edition). Bull Publishing Company.
- Woodfield, I. (2004). *Physical development in the early years*. Continuum International Publishing Group.
- Yavuzer, H. (2020). *Çocuğunuzun ilk altı yılı* (37. Baskı). Remzi Kitabevi.

Bölüm -5-

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE SAĞLIK VE BESLENME

Medeniyet seviyesine ulaşmış toplumların göstergelerinden biri sağlıklı nesillerdir. Çocuğun sağlıklı gelişimi anne karnından başlayarak kontrol altında sürdürülür. Sağlıklı çocuk izleminde yeterli ve dengeli beslenme fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik gereksinimler açısından önemli bir yere sahiptir. Çocuğun yetişkinlik çağında davranışlarında etkili olacak davranışların edinilmesi erken çocukluk dönemine (0-6 yaş) dayanmaktadır. Dolayısı ile kazanılan beslenme davranışı ileride beslenme nedeniyle olabilecek sağlık sorunlarının da temelini oluşturacaktır (Kutluay Merdal, 2008; Gürol Ekinci, 2018).

Beslenme, açlık duygusunu bastırmak ya da canın istediği şeyleri yemek içmek değil, büyüme-gelişme, kişilerin hastalıklardan korunmaları, kaliteli yaşam sürmeleri ve üretken uzun süre yaşaması için gereken besin öğelerinin gereği kadar alıp vücutta kullanılması olarak tanımlanabilir (Baysal, 2007; Ertürk vd., 2019). Beslenme insan yaşamının her döneminde sağlığın temelini oluşturmaktadır. Gerekli besin öğelerinden herhangi biri alınmadığında, gereğinden az ya da çok tüketilmesi halinde büyüme ve gelişmenin engellendiği, sağlığın bozulduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır (Baysal, 2007). Yetersiz ve dengesiz beslenme beriberi, skorbut, raşitizm gibi bazı hastalıkların doğrudan sebebi olabilirken, kızamık, ishal gibi bazı hastalıkların da ağır seyretmesine neden olabilir (Baysal,2007; Acar, 2015).

Bu durumda sağlıklı beslenen çocukların fiziki görünüşleri, hal ve hareketleri bizim için gözlem yoluyla edinilebileceğimiz bilgidir. Sağlıklı ve sağlıklı beslenen bir çocuk görünümü Tablo 5.1’de tanımlanmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, A. (2015). *Sağlıklı anne çocuk beslenmesi*. (2. Baskı) Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Bal Yılmaz, H. & Bolışık, B. (2018). Çocuklarda beslenme. Conk, Z., Başbakkal, Z., Bal Yılmaz, H. & Bolışık, B. (eds) *Pediatric Hemşireliği* (s.233-268). Akademisyen Tıp Kitabevi.
- Baysal, A. (2007) *Genel beslenme*. (12. Baskı). Hatipoğlu Basım ve Yayıncılık.
- Cambaz Kurt, N. (2020) Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 12(1), 20-23. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1521558>
- Çalışkan, A. & Atak, N. (2013). Çocukluk çağı obezitesine genel bir bakış. *TAF Prev Med Bull*, 12(5), 571-572. <https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/1/1-1337343302.pdf?1627380257>
- Demir Gibi Türkiye Programı Uygulama Rehberi. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/DEMR_GB_TR_KYE_PROGRAMI_UYGULAMA_REHBER.pdf
- Deniz, Ü. & Özer, E. (2017). Bebek ve Çocuk Beslenmesi. Özer Önder, Ö.R., Özer, D., Özer, E., Öztürk, H. (Eds). *Okul Öncesi Eğitimi Öğretmen Adayları ve Öğretmenler için Anne Çocuk Sağlığı ve İlk yardım* (5. Basım, s.109-128). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Devecioğlu, Ö. (2008). *Annelere öğütler*. (s. 44-53). İstanbul Tıp Kit.
- Eğercioğlu Konuk, E. (2020) Çocuklarda beslenme alışkanlığının düzenlenmesi <https://www.istek.k12.tr/mp-include/uploads/2020/06/kasim-bulteni-2019-2020-beslenme-aliskanliklari-.pdf>
- Erdem, Y. (2015). *Çocuk Hastalıkları*. (4. Baskı), Vize Yayıncılık.
- Erdim, L., Ergün, A., Kuşuoğlu, S. (2014). Çocuklarda obezitenin önlenmesi ve yönetiminde hemşirenin rolü. *HSP*, 1(2), 115-126. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97982>
- Etikan, P.& Kocatürk Göncü, Ö.E. (2019). Besin alerjileri. Solak, N.(ed). *Deri ve Beslenme* (1 Baskı, s.82-88).Türkiye Klinikleri.
- Garipağaoğlu, M. & Yoldaş, H. (2016). Çocuk beslenmesi ve sağlıklı atıştırmalıklar. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 8(5), 1-7. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/768332>

- Gürol Ekinci, M. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarda beslenme. *Göller Bölgesi Aylık hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 5 (59),27-30. <https://www.dergiayrinti.com/index.php/ayr/article/download/1004/1801>
- Hajian-Tilaki, K., Heidari, B. (2013). Childhood obesity, overweight, socio-demographic and life style determinants among preschool children in Babol, Northern Iran. *Iranian J Publ Health*, 42(11), 1283-1291. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4499070/pdf/IJPH-42-1283.pdf>
- Horta B.L., De Mola, C.L. & Victora, C.G. (2015). Breastfeeding and intelligence. a systematic review and meta-analysis. *Acta Paediatr*, 104 (467), 14-19. <https://doi.org/10.1111/apa.13139>
- Isaacs, E.B., Fischl, B.R., Quinn, B.T., Chong, W.K., Gadian, D.G. & Lucas, A. (2010, April). Impact of breast milk on intelligence quotient, brain size, and white matter development. *Pediatr Res*, 67 (4), 357-362. <https://dx.doi.org/10.1203/PDR.0b013e3181d026da>
- Işık Esenay, F. & Küçük, S. (2018). Kan hastalıkları ve hemşirelik bakımı. Çavuşoğlu, H. (eds) *Pediatric Hemşireliği Akıl Notları (s.171-172)*. Güneş Tıp Kitabevleri.
- Işık Çalışkan, Z. & Avcı, Ö. (2018). Allerjik-immunolojik hastalıklar ve Hemşirelik bakımı. Çavuşoğlu, H. (eds) *Pediatric Hemşireliği Akıl Notları (s.241-255)*. Güneş Tıp Kitabevleri.
- Keleş Ertürk, C., Doğan, Ö.F., Yıldırım, B., Köroğlu, A.Y., Demirel, Ö., Çoban, Ç. & Önay Derin, D. (2019). “3-6 Yaş Grubu Çocukların Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma”. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(52), 7240-7248. <https://dx.doi.org/10.26449/sss.1977>
- Kumar, S., Kelly, A.S. (2017). Review of childhood obesity: From epidemiology, etiology, and comorbidities to clinical assessment and treatment. *Mayo Clin Proc*, 92(2), 251-265.<https://doi.org/10.1016/j.mayocp.2016.09.017>
- Küçükkömürler, S (2012). Okul öncesi döneminde çocuğun beslenmesi. Arlı, M., Şanlıer, N., Küçükkömürler, S. & Yaman, M. (Eds.) *Anne ve Çocuk Beslenmesi (5. Baskı, s.185-206)*. Pegem Akademi.
- Mısırlıoğlu Dibek, E. & Bostancı, İ. (2013). Besin alerjisi. *Türkiye Çocuk Hast Derg*,4,206-213. doi: 10.12956/tjpd.2013.32

- Mohamed, S.M. (2015). Childhood obesity: Epidemiology, determinants, and prevention. *J Nutr Disorders Ther*, 5(2), 156. doi:10.4172/2161-0509.1000156. [https:// www.longdom.org/open-access/childhood-obesity-epidemiology-determinants-and-prevention-2161-0509-1000156.pdf](https://www.longdom.org/open-access/childhood-obesity-epidemiology-determinants-and-prevention-2161-0509-1000156.pdf)
- Özmert, E.N. (2005). Erken Çocukluk Gelişiminin Desteklenmesi-I: Beslenme. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 48, 179-195. http://www.cshd.org.tr/uploads/pdf_CSH_149.pdf
- Öztürk, M. & Besler, T. (2008). *Besin alerjileri (s.9-10)*. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 727, Klasmat Matbaacılık.
- Rakıcıoğlu, N. (2008). *Kalsiyum, D vitamini ve osteoporoz*. (1. Basım, s.14-15), Sağlık Bakanlığı Yayın No: 728, Klasmat Matbaacılık.
- Seçkin, N. & Koç, G. (1997). Okul öncesi eğitim kurumlarında sağlık ve beslenme. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 54, 1-6. <https://openaccess.iku.edu.tr/bitstream/handle/11413/6101/YED.JEL%20Ya%C5%9Fad%C4%B1k%C3%A7a%20E%C4%9Fitim%20Dergisi%20Journal%20of%20Education%20For%20Life.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Selçuk, H. (2012). Malnütrisyon ve önemi. *Güncel Gastroenteroloji*, 16(2), 158-162. <http://guncel.tgv.org.tr/journal/41/pdf/100071.pdf>
- Şanlıer, N. & Ersoy, Y. (2004). *Çocuk ve beslenme. "Çocuğum doğru besleniyor mu?"* (2.Baskı.) Morpa Kültür Yayınları.
- Tekiner, İ.H., Ay, M.& Mutlu, H. (2020). Bir gıda güvenliği ve sağlık sorunu:Balık ve balık ürünleri kaynaklı alerjenler. *Aydın Gastronomi*,4(1),1-9.Doi:10.17932/IAU.GASTRONOMY.2017.016/2020/. 01/ gas_ v04i1001
- Tercanlı, E.& Atasever, M. (2021). Besin alerjileri. *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle*,3(1), 31-53. [https:// dergipark. org.tr/ en/pub/ apjhl/issue/63102/901485](https://dergipark.org.tr/en/pub/apjhl/issue/63102/901485).
- Törüner, E.K. & Büyükgöncü, L. (2015). *Çocuk Sağlığı Temel Hemşirelik Yaklaşımları* (s.216-235). Göktuğ Yayıncılık.
- Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması 2010: Beslenme Durumu ve Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi Sonuç Raporu. (2014). T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Yayinlar/kitaplar/diger-kitaplar/TBSA-Beslenme-Yayini.pdf>

- Usta, Y., Arslanköylü, A.E., Yılgör, E. (2007). Protein enerji malnutrisyonu patofizyolojisi ve tedavisi. *Turkiye Klinikleri J Pediatr Sci*, , 3(6), 51-55. https://www.researchgate.net/publication/341204853_Protein_Enerji_Malnutrisyonu_Patofizyolojisi_ve_Tedavisi
- Xu, S.& Xue, Y. (2016). Pediatric obesity: Causes, symptoms, prevention and treatment. *Experimental and Therapeutic Medicine*, 11, 15-20. doi:10.3892/etm.2015.2853. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4726862/pdf/etm-11-01-0015.pdf>
- Yaşar, S. & Alparslan, N. (2018). Nutrition and obesity in children. Lukpanovna Shapekova,N., Ozdemir, L., Ak, B., Şenol, V. & Yıldız, H. (Eds.), *Recent researches in health sciences* (p.447-457). Cambridge Scholars Publishing.
- Yazıcı, S., Çelik, T., Seyrek, K. (2012). Çocukluk çağında anemi sıklığı. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast.Dergisi*, 2(1), 6-9. https://jag.journalagent.com/behcetuz/pdfs/BUCHD_2_1_6_9.pdf
- Yılmazbaş, P. & Gökçay, G. (2013). İlk iki yaşta sağlıklı beslenme ve sağlıklı beslenme alışkanlığının geliştirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 13(4), 147-153. doi:10.5222/j.child.2013. 147
- Yiğit, R. (2011). Çocukluk dönemi obezitesinin yönetiminde hemşirenin rolü. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 1, 71-80. <http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2011/2011-vol13-sayi1-133.pdf>
- Zembat, R., Kılıç, Z., Ünlüer, E., Çobanoğlu, A., Usbaş, H. & Bardak, M.(2015). Çocuğun beslenme alışkanlıkları kazandırılmasında okul öncesi eğitim kurumlarının yeri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 417-420. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/88878>

Bölüm

-6-

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARI VE FARKLI MODELLER

Bu bölümde okul öncesi eğitimin temel konularından erken dönemde uygulanan farklı program ve modelleri inceleyeceğiz. Erken çocukluk döneminin gelişim açısından kritik bir öneme sahip olduğu araştırmalarla kanıtlanmıştır. Bu nedenle bu süreçte verilen eğitimin nasıl daha verimli olacağı her zaman tartışma konusu olmuştur. Temel olarak okul öncesi eğitimin amacı, çocuğa sağlanan zengin öğrenme ortamı aracılığıyla, çocuğun tüm gelişim alanlarını desteklemek ve temel potansiyelini en üst düzeye çıkarabilmektir (MEB, 2013). Bu amaca yönelik olarak okul öncesi eğitim sürecinde eğitimin nasıl olması gerektiği ile ilgili farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bu fikirler genellikle gelişim kuramları ve eğitim felsefesine dayanmaktadır. Farklı ülkelerde gerçekleştirilen okul öncesi eğitim uygulamaları konusunda sık olarak adı duymakta olduğumuz program ve modeller erken çocukluk dönemi eğitiminde önemle ele alınması gereken konulardandır. Günümüzde ulusal okul öncesi eğitim programımız farklı yaklaşımlara dayanmakta aynı zamanda birçok okul öncesi eğitim kurumu Montessori, Reggio Emilia, Waldorf gibi farklı yaklaşımları benimseyerek eğitim vermektedir. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlerinin hem uygulamada sıkıntı yaşamamak hem de kendi eğitim öğretim süreçlerini farklı bakış açıları ile zenginleştirmek için farklı program modelleri ve yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olmaları önemlidir.

Okul öncesi eğitim modelleri ve yaklaşımlar, araştırma sonuçları ve farklı kuramları temel alan, erken çocukluk dönemi eğitimi sürecinde, planlar, eğitim ortamı, etkinlik uygulamalarını ve değerlendirme süreçleri konusunda eğitimcileri destekleyen ve belirli felsefeye dayanan araçlardır. Erken dönem yaklaşımları temel olarak gelişim kuramlarına dayansa da çocukların neyi ve nasıl öğrendikleri konularında ayrıştıkları

Yararlanılan Kaynaklar

- Anonim, (2020), Orman okulları, www.dogadakiokul.com, (Erişim Tarihi: 28. 06. 2021).
- Aral, N., Kandır, A. & Yaşar, M. (2000). *Okul öncesi eğitim ve ana sınıfı programları*. Ya-Pa Yayıncılık.
- Arslan, M. (2008). Günümüzde Montessori psikolojisi. *Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(177),65-66.
- Başal, H. A. (2005). *Okul Öncesi Eğitimin :İlke ve Yöntemleri*. Morpa Kültür Yayınları.
- Bayhan, P. ve Bencik, S. (2008). Erken çocukluk dönemi programlarında Waldorf Yaklaşımına genel bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, (26), 15 -25.
- Bennet, T., (2001). Reactions to visiting the infant-toddler and preschool centers in Reggio Emilia, *Italy. Early Research and Practice*. Volume 3, number 1.
- Blackwell, S. (2005). *Forest schools; if you go down to the woods today*. Horizon Publishing.
- Borrelbach, S. (2009). The historical development of school buildings in Germany. Rotraut Walden (ed). *Schools for the Future: Design Proposals from Architectural Psychology*. Hogrefe&Huber Publishers.
- Curtis, A. (1998). *A curriculum for the pre-school child* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203131763>
- Çabuk, B., (2019), “Çevre eğitimi”, (Ed.: Deniz Kahrıman-Pamuk), *Erken çocukluk döneminde çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik* ,s. 1-38, Anı Yayıncılık.
- Çelik, M. (2013). Öğrenme çocuk ile büyür: erken çocukluk eğitiminde Waldorf Yaklaşımı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,15(2)
- Dahlberg, G. & Moss, P. (2010). Introduction: our Reggio Emilia (s.1-22). In C, Rinaldi. (Ed.), *In dialogue with Reggio Emilia: listening, researching and learning*. NY: Routledge, Taylor& Francis Group.

- Davis, B., & Waite, S. (2005). Forest schools: An evaluation of the opportunities and challenges in early years final report. University of Plymouth.
- Edwards, C.P. 2002. Three Approaches From Europe: Waldrof, Montessori, and Reggio Emilia. *Early Childhood Research and Practice*. Volume 4, number 1
- Erben, S. (2005). *Montessori materyallerinin zihin engelli ve işitme engelli çocukların alıcı dil gelişiminden görsel algı düzeylerine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Erten-Bilgic ,D.& Surur, A.S., 2016. Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan eğitim sistemlerinin mekan biçimlenişine etkisi ve Reggio Emilia Eğitim sisteminin mekan tasarımı üzerine denemeler. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 2016; 11(1): 162-176 | DOI: 10.5505/MEGARON.2016.03016
- Gelişli, Y. & Yazıcı, E. (2012). Türkiye’de uygulanan okul öncesi eğitim programlarının tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, s.85-93
- Goffin, S. G. & Wilson, C. S. (2001). *Curriculum models and early childhood education: Appraising the relationship*. (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.
- Gordon, M.& Browne, K.W. (2007). *Beginning essentials in early childhood education*. Canada.
- Helm, J.H., & Katz, L. (2001). *Young Investigators The Project Approach in the Early Years*. Teachers Collage Press.
- Hommann, M., & Weikart, D. (2000). *Küçük çocukların eğitimi*. Okulöncesi ve çocuk bakım programları için etkin öğrenme uygulamaları. (Çev. S. Kohen, & Ü. Öğü) Hisar Eğitim Vakfı Yayınları.
- Jackman, H. L. (2005). *Early education curriculum: a child’s connection to the world*. USA: Thomson Delmar Learning.
- Kahriman Pamuk, D & Ahi, B . (2019). A Phenomenological Study on the School Concept of the Children Attending the Forest School . *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7 (4), 1386-1407 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/enad/issue/49738/637951>

- Karadoğan, S., (2016), “Eğitimde sınıf-okul dışı öğrenme uygulamaları ve yaşanan sorunlar”, (Ed.: Recep Aksu), *Türkiye’de Eğitim Sorunlarına Yönelik Akademik Değerlendirmeler ve Çözüm Önerileri-1*, s. 47-84, Ankara: Maya Akademi Yayıncılık.
- Katz, Lilian G. & Chard, Sylvia C. (2000) *Engaging Children’s Minds: The Project Approach* (2nd Edition), Ablex Publishing Corporation, Connecticut.
- Kaya, D & Gündüz, M . (2015). Alternatif eğitim ve toplumsal değişim üzerindeki etkisi: “waldorf okulları örneği” . *Milli Eğitim Dergisi* , 45 (205) , 5-25 .
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36159/406447>
- Kayılı, G. & Arı, R. (2011). Montessori yönteminin anaokulu çocuklarının ilköğretime hazır bulunuşluklarına etkisinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 2091- 2109.
- Koçak, N. (1998). High/Scope okulöncesi eğitim programı ve Türkiye’deki okulöncesi eğitim uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Cilt II* (s.697-704).
- Korkmaz, E. (2006). *Montessori metodu özgür çocuklar için eğitim*. Alrı Yayın, İstanbul.
- Kotaman, H. (2009). Rudolf Steiner ve Waldorf Okulu. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 174-194.
- Köksal Akyol, A. (2005). 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programı ile Montessori yaklaşımı arasındaki benzerlikler. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, XIV. *Milli Eğitim Bakanlığı Kongre Kitabı*, s. 1,913-919, Denizli.
- Maynard, T. (2007). Forest Schools in Great Britain: an initial exploration. *Contemporary Issues in Early Childhood* Volume 8, Number 4, 320–331. <https://doi.org/10.2304/ciec.2007.8.4.320>
- MEB, (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Morrison, G.,S., (2007), *Early Childhood Education Today*, (Tenth Edition), Pearson Merrill Prentice Hall, Ohio.
- Nicol, J. & Taplin, J. (2012). *Steiner Waldorf Yaklaşımını Anlamak: Uygulamada İlk Yıllar Eğitimi* . Abingdon, Oxon: Routledge.

- Oğuz, V., & Köksal Akyol, A. (2006). Çocuk eğitiminde Montessori yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 243-256.
- Seçer, Z. (2012). Bank Street Yaklaşımı. F. Temel (Ed.), *Erken çocukluk eğitiminde yaklaşımlar ve programlar* (s. 193-223). Ankara: Vize Yayınları.
- Şahin, D., (2016), “Erken çocukluk dönemine yönelik temel eğitim programları ve yaklaşımlar”, (Ed.: İbrahim H. Diken), *Erken Çocukluk Eğitimi*, s. 94-132, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Temel, Z. F. & Dere, H. (1999). “Okul Öncesi Eğitimde Yaklaşımlar”. Gazi Üniversitesi Anaokulu/ Anasınıfı Öğretmeni El Kitabı. Ya-Pa Yayın Paz. Tic. A.Ş. İstanbul.
- Temel, Z. F. , (1994). Montessori nin görüşleri ve eğitim yaklaşımı. *Okul Öncesi Eğitimi Dergisi* , 18-22.
- Thornton, L. ve Brunton, P. (2009). *Understanding the Reggio Approach: Early years education in practice*, (2nd edition.). London: David Fulton.
- Toran, M. (2015). Steiner Pedagojisi ve Waldorf Okulları. (Ed. Fulya Temel). *Okul Öncesi Eğitimde Alternatif Yaklaşımlar*. Hedef Yayıncılık.
- Tuijl C. V. & Leseman, P. P. M. (2004), Improving mother–child interaction in low-income Turkish–Dutch families: a study of mechanisms mediating improvements resulting from participating in a home-based preschool intervention program, *Infant and Child Development*, 13: 323–340
- Wilson, J.J., & Parks, G.A. (2000). The High / Scope Perry Preschool Project.
- Van-Steensel,R.(2003). Early intervention, home back ground and school success: preliminary results of a langitudinal study. *International Journal of Child & Family Welfare*,1(2),33-42

Bölüm -7-

ÇOCUK MEDYA TEKNOLOJİSİ VE BİLGİSAYAR KULLANIMI

7.1. Medya

Medya, Latince ortam, araç anlamına gelen medium kelimesinin çoğulundan gelmiştir. İletişim başta olmak üzere, biyoloji gibi değişik alanlarda da kullanımları vardır (Wikipedia, 2021). Günümüzde iletişim araçlarının tümünü kapsayan bir kavram olarak ifade edilmektedir. Sadece yazılı ve basılı araçları değil, görsel ve dinamik araçları da kapsayan bir yapı haline gelmiştir. Artık medya insanların izledikleri, okudukları bir yapı olmaktan öte bizzat müdahale ettikleri, etkileşimli olarak kullandıkları bir hale dönüşmüştür. İnsanlar kullanılan araçlarla kendi görsel ve işitsel içeriklerini hazırlayıp internet ortamında sunabilmektedirler. Ebeveynler çocukları ile birlikte yaptıkları etkinlikleri youtube ve benzeri araçlarla herkesin izleyebileceği bir şekilde kontrolsüz olarak yayınlamaktan çekinmemektedirler. 3 yaşına gelen bir çocuğun elinde tableti ile bu tarz videoları izlemesine ebeveynler defalarca şahit olmaktadır. Orada gördüğü bir oyuncağı isteyen çocuklar kontrolsüz bir yönlendirmeyle karşı karşıya kalmaktadır. Aynı şekilde oyunları anlatan büyüklerin argo ifadeler kullanması çocuğun bu ifadenin anlamını bile bilmeden bu sözü tekrarlaması da en çok gözlenen davranışlardan birisidir. Ebeveynler medya ile erken yaşta tanışan çocuklarının ne kadar zarar gördüklerinin çoğu zaman farkına varamamaktadırlar. Çocuklarla birlikte yapılan aktivitelerin yerini hiçbir medya teknolojisi tutamaz.

7.2. Çocukların Kullandıkları Medya Teknolojileri

0-6 yaş grubu çocukların kullandığı sosyal medya aracı genellikle youtube içerikleridir. Hatta çocuklar uyumadan önce, tuvalet ihtiyaçlarını giderirken, yemek yerken bile youtube içeriklerini izlemektedirler. Anne-babalar uyurken çocuklarına masal anlatmayı bırakmış, ebeveynlik

Yararlanılan Kaynaklar

- Akçay, D. Ö. (2012). Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların ve Ailelerinin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi* , 12(2):66-71, 2012 doi:10.5222/j.child.2012.066.
- Alpanda, S. (2016, Mart 16). *Bilgisayar ve İnternet Bağımlılığının Çocuk Üzerindeki Etkileri*. Temmuz 28, 2021 tarihinde Bilgisayar ve İnternet Bağımlılığının Çocuk Üzerindeki Etkileri: https://umraniyeistiklortaokulu.meb.k12.tr/icerikler/cocukta-televizyon-bilgisayar-ve-internet-kullanimi_4851149.html adresinden alındı
- Aşkın, O. (2016, 05 16). Okul Öncesi Eğitimde Dijital Çocuk Kitabı Uygulamalarının Görsel İletişim Sorunları ve uygulama Önerisi. [*Yüksek Lisans Tezi*, Işık Üniversitesi].
- Canbek, G. Ş. (2007). Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği. *Politeknik Dergisi*, 10 (1), s. 33-39.
- Cesur, S. P. (2007). Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri. *Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.e-sosder.com ISSN:1304-0278, Kış -2007 C.6 S.19 (106-125).
- Doğan, M. A. (2012). *Okulda Etkili Tablet Uygulamalar*. Nisan 9, 2016 tarihinde Eğitim Trend: <http://egitimtrend.com/okulda-etkili-tablet-uygulamaları/> adresinden alındı
- Erdönmez, I. Ç. (2014). Türkiye’de Yayıncılık Politikalarının Dönüşümü Üzerine Bir Örnek: E Yayıncılık. *AjIT-E: Online Academic Journal of Information Technology*, <http://dx.doi.org/10.5824/1309-1581.2014.4.003.x> s. 52.
- Gökçearsan, A. (2009). Elektronik Kitap ve Eğitime Katkısı. *Gazi Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, s.137-147.
- Gönen, P. D. (2021, 8 8). <https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr>. 8 8, 2021 tarihinde https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/resimli_cocuk_kitaplari/8/index.html adresinden alındı
- Halıcı, N. (2011). *Çocuk Odalarında Dijital Fırtına*. Ağustos 5, 2021 tarihinde Biamag: <http://bianet.org/biamag/bilisim/128167-cocuk-odalarinda-dijital-firtina> adresinden alındı

- Kazancı, M. (2004). Dijital Kitap (E-Kitap) Yayıncılığı: Türkiye’de Yayıncılık İçin Yeni Fırsatlar, Eski Sorunlar.
- MEB. (2019, Kasım 28). *Çocukta Televizyon, Bilgisayar ve İnternet Kullanımı*. Temmuz 28, 2021 tarihinde İstanbul / Ümraniye - İstiklal Şehit Lokman Oktay Ortaokulu: [https:// umraniyeistiklal ortaokulu.meb.k12.tr/icerikler/cocukta-tele vizyon-bilgisayar-ve-internet-kullanimi_4851149.html](https://umraniyeistiklalortaokulu.meb.k12.tr/icerikler/cocukta-tele-vizyon-bilgisayar-ve-internet-kullanimi_4851149.html) adresinden alındı
- Pantley, E. (2004). *Çocuğunuzla İşbirliği Yapabilme*. HYB.
- Rtük. (2016, Ekim 11). *Medya Okuryazarlığı*. Temmuz 28, 2021 tarihinde Medya Okuryazarlığı: https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=B7AA7732-1593-4B32-BDE5-D76E64C2A5FA&MenuId=2 adresinden alındı
- Sarel, R. C. (2007). *Çocuk Kütüphanelerde Elektronik Yayınların Kullanımı ve Yaygınlaşması*.
- Wikipedia. (2021, Ocak 27). *Wikipedia*. Temmuz 28, 2021 tarihinde Wikipedia: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Medya> adresinden alındı
- Yavuzer, H. (2014). *Ana-Baba ve Çocuk (Yirmi Beşinci Basım)*. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2014). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak (On ikinci basım)*. Remzi Kitabevi.
- Yeşilay, T. (2016). *Teknoloji Yerinde Yeterince*. Yeşilay.

Bölüm -8-

ÇOCUK HAKLARI

8.1. Kavramlar

Çocuk: Çocuk kavramı toplum tarafından yaygın olarak, bebeklik ile ergenlik arasındaki birey için kabul edilmektedir. Bilimsel ve eğitimsel çalışmalar ile birlikte çocukların, gelişimsel, davranışsal ve eğitimsel açıdan yetişkinlerden farklı olduğu ve kendileri arasında ortak özellikleri olmasına rağmen Yörükoğlu'na (2016) göre çocuklar ayrı kişilikleri olan birer insan olduğu bilgisi evrensel olarak da kabul görmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine göre, 0-18 yaş arasındaki tüm insanlar çocuk olarak kabul edilmektedir (UNICEF Türkiye, 2004).

Hak, Adalet; adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç; verilmiş emekten doğan manevi yetki olarak tanımlanmakla birlikte; başka bir ifadeyle, hukuk düzeni tarafından şahıslara tanınmış olan yetkililerdir olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu (TDK), 2021; T.C. Adalet Bakanlığı, 2021).

Hak, kişilerin doğuştan sahip olduğu menfaatlerinin hukuk düzeni tarafından tanınması, korunması ve gerektiğinde kullanabilmesine verilen anlamdır denilebilir.

İnsan hakları kavramı, kişilerin özgürlükleri, devletlerin ve değerlerin korunması amaçları ile düzenlenmiş, kişilerin eşit olmasının kolayca kabul edilebileceği evrensel koruma ve hukuki düzenlemeler olarak açıklanmaktadır. Haklar, kişilerin özgürlüklerini sağladığı gibi, birbirleri ile ve devlet ile ilişkilerini de düzenler. İnsan Hakkı, din, dil, ırk, cinsiyet, statü, mülkiyet ayrımı yapmadan herkesin hukuksal açıdan eşit olmasıdır. Haklarını ve özgürlüklerini kişiler hukuk doğrultusunda kendisi gerçekleştirebileceği gibi, kendisi yerine de başkaları yerine getirebilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Milli Eğitim Basımevi.
- Hareket, E. (2020). *Uluslararası hukukta çocuk hakları ve koruma. Disiplinler arası yaklaşımla çocuk hakları*. (Edt. E. Hareket). Pegem Akademi.
- Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd), (2015). Yurttaş Hakları El Kitabı. https://yereldemokrasi.net/attachments/article/57/yurttas_haklari.pdf
- Isenberg, J.P., & Jalongo, M.R. (2001). *Creative expression and play in early childhood*. Upper Saddle River, Prentice Hall.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) (2021). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. Uluslararası Mevzuat. <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf>
- Khoury-Kassabri, M., & Ben-Arieh, A. (2009). School climate and children's views of their rights: A multi-cultural perspective among Jewish and Arab adolescents. *Children and Youth Services Review*, 31(1), 97-103.
- Koruncuk Vakfı (tarih yok). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://koruncuk.org/uploads/%C3%87ocuk_Haklar%C4%B1na_Dair_%C3%B6zle%C5%9Fme.pdf
- Kurt, S. L. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, ss.99-127. Doi: <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.28915>
- Özdoğan, B. (2000). *Çocuk ve oyun*. Anı Yayıncılık.
- Parkes, A. (2013). *Children and international human rights law the right of the child to be heard*. Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group.
- S.B.Ü. Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Ve Cerrahisi Eğitim Ve Araştırma Hastanesi (2018). *Çocuk hakları bildirgesi*. <https://behcetuzch.saglik.gov.tr/TR,106107/cocuk-haklari-bildirgesi.html>
- Şahin, V. (2012). Erken çocukluk eğitiminde yaklaşımlar. *Okul öncesi eğitime giriş içinde* (Edt: N. Avcı & M. Toran. Eğiten Kitap
- Şanlıurfa Valiliği (2021). *Çocuk hakları bildirgesi*. <http://www.sanliurfa.gov.tr/birlesmis-milletler-ocuk-haklari-bildirgesi>

- Tuğrul, B. (2015). Oyunun gücü. *Okul öncesi eğitimde oyun içinde* (Edt. A. B. Aksoy). Hedef Yayıncılık.
- T.C. Adalet Bakanlığı, (2021). Hukuk sözlüğü. <https://sozluk.adalet.gov.tr/hak>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (TCKB) ve UNICEF Türkiye, (2013). *Çocuk refahı belgesi*. <https://www.unicef.org/turkey/media/4131/file>
- T.C. Resmi Gazete (07 Aralık 2017). *Milletler arası anlaşmalar*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171207.pdf>
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2021). *Güncel türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), (2016). *Çocuk haklarına dair sözleşmenin başvuru usulüne ilişkin ihtiyari protokolün onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun tasarısı*. <https://www.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0322.pdf>
- UNICEF Türkiye (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme. UNICEF Türkiye Temsilciliği*. ANKARA. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf
- UNICEF Türkiye (2011). *Türkiye’de çocukların durumu raporu*. <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>
- UNICEF Türkiye (2017). Birleşmiş Milletler çocuk haklarına dair sözleşme ve ihtiyari protokoller, usûl kuralları ile çocuk hakları komitesi genel yorumları. <https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>
- UNICEF Türkiye (2021a). *UNICEF’in tarihçesi*. <https://www.unicefturk.org/yazi/tarihce>
- UNICEF Türkiye (2021b). *Ne yapıyoruz?* <https://www.unicefturk.org/yazi/hakkimizda-ne-yapiyoruz>
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Yel, S., & Hareket, E. (2021). Eğitim hukukunda çocuk hakları eğitimi. Anı Yayıncılık.
- Yıldırım-Doğru, S. S. (2012). *Yasal düzenlemeler. Aile refahı ve koruma* (Edt. S. S. Yıldırım-Doğru). Eğiten Kitap
- Yörükoğlu (2016). *Çocuk ruh sağlığı*. Özgür Yayınları.

Bölüm

-9-

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ ÇEŞİTLERİ

Erken çocukluk eğitimi; çocukların doğdukları andan itibaren temel eğitime başladıkları güne kadar geçen dönemi kapsayan ve fiziksel, sosyo-duygusal, bilişsel ve dil gelişim alanlarının büyük oranda şekillendiği, aile ve kurumlarda verilen eğitim sürecidir (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2011). Bu süreçte hazırlanan eğitim ortamlarının çocuğun var olan potansiyelini geliştirmedeki etkisi göz ardı edilemez. Çocuğun ilk yuvası olan evden sonra zamanının büyük bir kısmını geçireceği okul öncesi eğitim kurumları iç ve dış mekân özellikleri ile çocuğun keyif alacağı ve merak güdüsünün destekleneceği bir yapı içerisinde olmalıdır. İyi hazırlanan ve çocuğa görelilik ilkesinin temel alındığı eğitim ortamları, eğitim programlarından üst düzeyde verim alınmasını sağlamanın yanı sıra çocuğun eğitime ilk adım attığı sürecinde sağlıklı geçmesine ve okula olan bağlılığının gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda bu bölümde, okul öncesi eğitim kurumlarının çeşitleri, fiziksel özellikleri, iç ve dış mekân özellikleri ile eğitim ortamları ele alınmıştır.

Ülkemizde okul öncesi eğitim kurumları MEB, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Sendikalar, Büyük Ölçekli Ticari Şirketler, Dernek ve Vakıflar ile gerçek ve tüzel kişiler, erken çocukluk eğitim ve bakım kurumu açmakta ve yönetmektedirler (EURY DİCE, 2021). Günümüzde eğitimdeki gelişmelere bağlı olarak birçok okul öncesi eğitim kurumu açılmaktadır. Bu kurumlar; yönetsel açıdan, kurulma amacı açısından, uygulanan eğitim programları ve iç-dış mekân özellikleri ile geleceğe yönelik kazanımları bağlamında birbirinden farklı özellikler göstermektedir (Deretarla Gül, 2008). Çocuğun gelişimi için güvenli ortam sunan erken çocukluk eğitimi kurumları ailelerin problemlerine çözüm bulduğu alanlara da dönüşmüştür (Oktay, 1999). Söz konusu kurumlar belirli yasa ve yönetmeliklerle oluşumlarını sürdürmekte, resmi ve özel statüde çeşitli isimlerle kurulmaktadır (MEB, 2011).

Yararlanılan Kaynaklar

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Faaliyet raporu: 2020 yılı*. <https://www.csgb.gov.tr/media/73621/2020-faaliyet-raporu.pdf>
- Algan, H., & Uslu, C. (2009). İlköğretim okul bahçelerinin tasarlanmasına paydaş katılımı: Adana örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 129-140.
- Arslan Karaküçük, S. (2008). Okul öncesi eğitim kurumlarında fiziksel/mekansal koşulların incelenmesi: Sivas İli Örneği. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (2), 307-320.
- Babaroğlu, A. (2018). Eğitim ortamları açısından okul öncesi eğitim kurumları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1313-1330.
- Belediye Kanunu (5393). *Resmi Gazete* 25874 (13 Temmuz 2005).Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>
- Clayton, M. K. (2001). *Classroom Spaces That Work. Strategies for Teachers Series*. Northeast Foundation for Children, 71 Montague City Road, Greenfield, MA 01301.
- Corson, C. (2003). Grounds For Learning: Hope for America's Derelict Schoolyards. *Learning by Design*, 12-15.
- Demiriz, S., Karadağ, A. ve Ulutaş, İ. (2003). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Eğitim Ortamı ve Donanım*. Anı Yayıncılık.
- Deretala Gül, Y . (2008). Meşrutiyet'ten günümüze okul öncesi eğitim. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 17 (1) , 269-278 .
- Dodge, D. T., Colker, L. J., & Heroman, C. (2008). The creative curriculum for preschool (College Edition). *Teaching Strategies*.
- Eğitim Reformu Girişimi (ERG), (2019). Öğrenciler ve eğitime erişim eğitim izleme raporu. <https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/%C3%96grenciler-ve-Egitime-Erisim.pdf>
- Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve AÇEV (2017). Türkiye'de erken çocukluk bakımı ve okul öncesi eğitime katılım.http://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/OkulOncesiEgitimRapor.25.12.17.web_.pdf

- Elliott, S. (2008) *The Outdoor Playspace Naturally for Children Birth to Five Years*. Castle Hill, NSW, Pademelon Press.
- EURYDICE, (2021a). Okul öncesi eğitimde kayıt garantisi. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/turkey/access_tr
- EURYDICE, (2021b). Okul Öncesi Eğitim ve Bakım. Erişim adresi https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-103_tr
- EURYDICE, (2021c). Merkezi okul öncesi okullarının organizasyonu. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/turkey/organisation-centre-based-ecec_tr
- EURYDICE, (2021d) . Okul öncesi eğitimde alternatif yapılar ve örgütlenme çeşitliliği. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/turkey/organisational-variations-and-alternative-structures-ecec_tr
- Güleş, F. ve Erişen, Y. (2013). *Okul öncesi eğitimde fiziksel çevre standartlarını belirleme: Paydaş görüşlerine dayalı bir analiz*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), 129-138.
- Havayioğlu, B. (2001). *Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim sistemi gereksinimlerinin fiziksel mekâna yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Johnson, J. E., Christie, J. F., & Wardle, F. (2005). *Play, development, and early education*. Pearson/Allyn and Bacon.
- Kalburan Cevher, N. (2011). *Okul öncesi eğitimde özel öğretim yöntemleri*. F. Alisinanoğlu(Ed.). Pegem Akademi.
- Karal, D. (2011). *Korkmadan öğrenmek: Okul ve okul çevresi güvenliği*. USAK Yayınları.
- Kaya, S. ve Ulusoy, M. (2018). Okul öncesi eğitim yapılarında dış mekana ait tasarım kriterlerinin değerlendirilmesi- Konya örneği. *Artium*, 2, 33-39.
- KEIG (2016). Yerel Yönetimlerin Çocuk Bakım Hizmetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: İstanbul'da Belediye Kreşleri Keig Platformu (2016). http://www.keig.org/wp-content/uploads/2017/01/YY_web-2.pdf
- Kıldan, A. O. (2007). *Okul Öncesi Eğitim Ortamları*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 15 (2) , 501-510.

- Kurşunlu, E. (2018). *Türkiye’ de okul öncesi eğitim kurumlarının fiziksel özelliklerinin incelenmesi*.(Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Malone, K., & Tranter, P. (2003). Children’s environmental learning and the use, design and management of schoolgrounds. *Children, Youth and Environments*, 13 (2), 87- 137.
- Menino, T. M. (2000). Designing schoolyards & building community. *The Boston Schoolyard Initiative. USA*.
- MEB, (2010). Milli Eğitim Bakanlığı evde ve hastanede eğitim hizmetleri yönergesi. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi* , 2629 (73), 101-113.
- MEB (2011). *Erken Çocukluk Eğitiminde Temel İlkeler*. Ankara. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Erken%20%C3%87ocukluk%20E%C4%9Fitiminde%20Temel%20%C4%B0lkeler.pdf
- Millî (MEB) (2013).Erken Çocukluk Eğitim Kurumlarında Fiziksel Özellikler ve Personel.*Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı*. Ankara
- MEB (2014). Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği,Resmî Gazete 29072 (26.07.2014), md 6/9. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2015). *Eğitim Yapıları Asgari Tasarım Standartları Kılavuzu*. Ankara: MEB İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı
- MEB (2019). Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Resmi gazete 30827 (10.07.2019) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190710-6.htm>
- Moore, G. T., & Lackney, J. A. (1994). *Educational facilities for the twenty -first century: Research analysis and design patterns*. Center for Architecture and Urban Planning Research, University of Wisconsin-- Milwaukee.
- Moore, G. T., & Sugiyama, T. (2007). The children's physical environment rating scale (CP ERS): Reliability and validity for assessing the physical environment of early childhood educational facilities. *Children Youth and Environments*, 17(4), 24-53.

- National Association for the Education of Young Children (NAEYC) (2007). A conceptual framework for early childhood professional development. <https://www.naeyc.org/sites/default/files/globally-shared/downloads/PDFs/resources/position-statements/PSCONF98.PDF>
- Okday, A. (1999). Türkiye'de okul öncesi eğitim. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (2) , 151-160.
- OÖEGM(2007). Mobil Anaokulu Projesi. http://ooegm.meb.gov.tr/13projeler_mobil_okul.asp.
- Özkubat, S. (2013). Okul öncesi kurumlarında eğitim ortamlarının düzenlenmesi ve donanım. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 58-66.
- Pardee, M., Gillman, A., & Larson, C. (2005). Community investment collaborative for kids: resource guide 4. USA: The Local Initiatives Support Corporation/Community Investment Collaborative for Kids.
- Redican K., Olsen, L. & Baffi, C (1986). *Organization of School Health Programmes*. Dubuque: Macmillan Publishing Co.
- Ritchie, S., & Willer, B. (2008). Standard 7: Families and standard 8: Community relationships: A guide to the NAEYC early childhood program standards and related accreditation criteria. *Washington, DC: National Association for the Education of Young Children*.
- Sallis, J. F., & Glanz, K. (2009). Physical activity and food environments: solutions to the obesity epidemic. *The Milbank Quarterly*, 87(1), 123-154.
- Spencer, K. H., & Wright, P. M. (2014). Quality outdoor play spaces for young children. *Young Children*, 69(5), 28-34.
- Tandoğan, O. (2016). Çocuklar İçin Daha Yaşanılır Okul Bahçeleri. *Megaron*, 11(4), 629-637.
- Ulutaş, İ. (2012). Okul öncesi eğitim ortamlarının fiziksel özellikleri. Neslihan Avcı ve Mehmet Toran (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş içinde* (s. 183-205). Eğiten.
- Wall, G. (2016). The impact of physical design on student outcomes. <https://www.education.govt.nz/assets/Documents/Primary-Secondary/Property/Design/Flexible-learning-spaces/FLS-The-impact-of-physical-design-on-student-outcomes.pdf>

- Woolner, P. (2010). *The design of learning spaces*. A&C Black.
- URL, 1. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/turkey_tr
- URL, 2. https://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf
- URL, 3. <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudur-lugu/ozel-kres-gunduz-bakimevleri-cocuk-klupleri/>
- URL, 4. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4436&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- URL, 5. Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik (*Resmî Gazete* 29342 (30 Nisan 2015). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20718&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- URL, 6. Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik (871297). *Resmî Gazete* 19658 (08 Aralık 1987). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8712197&MevzuatTur=3&MevzuatTertip=5>
- URL, 7. <https://www.mevzuat.gov.tr/aramasonuc>
- URL, 8. (Amasya Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (AÜOÖEAMY), *Resmî Gazete* 28728 (4 Eylül .2013). Kanun No. 18686 ; Abant İzzet Baysal Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (AİBÜOÖEUAMY), *Resmî Gazete* 27465 (17 Ocak .2010). Kanun No.13724; Afyon Kocatepe üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (AKÜOÖEUAMY), *Resmî Gazete* 31403 (22 Şubat 2021), Kanun No. 38339 ; Bartın Üniversitesi Okul Öncesi Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (BÜOÖEUAMY), *Resmî Gazete* 29977 (12 Şubat 2017). Kanun No .23318; Bülent Ecevit Üniversitesi Okul Öncesi Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (BEÜOÖEUAMY),*Resmî Gazete* 26216 (2 Temmuz .2006). Kanun No.10457 ; Giresun Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (GÜOÖEUAMY), *Resmî Gazete* 28874 (6 Ocak 2014). Kanun No.19229 ; Giresun Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (GÜOÖEUAMY), *Resmî Gazete* 28874 (6 Ocak 2014). Kanun No.19229 ; MardinArtuklu Üni-

versitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (MAÜÖÖEUAMY), *Resmî Gazete* 29520 (2 Kasım 2015). Kanun No.21203 ; Ondokuz Mayıs Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (OMÜÖÖEUAM), *Resmî Gazete* 28063 (23 Eylül 2011). Kanun No.15324 ; Pamukkale Üniversitesi Okul Öncesi Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (PÜÖÖEUAMY), *Resmî Gazete* 2877 (26 Eylül 2013). Kanun No. 18894 ; Sinop Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (SÜÖÖEUAMY) , *Resmî Gazete* 28278 (29 Nisan .2012). Kanun No. 16102 ; Trabzon Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (TÜÖÖEU AMY), *Resmî Gazete* 30594 (13 Kasım 2018). Kanun No. 28962).

URL, 9. http://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/13113722_OZEL_OYRETYM_kURUMLARI_STANDARTLAR_YONERGESY_11.03.2020_tarihli_ve_5331494_sayYIY_Makam_Oluru.pdf

URL 10. <https://www.archdaily.com/100897/solrosen-kindergarten--stein-halvorsen-sivilarkitekter>.

URL, 11. <http://openbuildings.com/buildings/tellus-nursery-school-profile-40476>.

URL, 12. <https://www.archdaily.com/98163/tellus-nursery-school-thamvidegard-arkitekter>

Bölüm -10-

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ HUKUKİ TEMELLERİ

Eğitim, devlet dışında herhangi bir zümre veya toplumsal yapının gerçekleştireceği, yürüteceği veya sorumluluk alacağı bir alan değildir. Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde eğitim devlet tarafından verilmektedir. Devletin vatandaşına en iyi koşullarda eğitim olanakları sunması kendisine atfedilen görevlerin başında gelmektedir. Ancak devletler de vereceği eğitimleri meşrulaştırmak için tüm süreci yasal bir zemin üzerine oturtmaktadır. Nitekim ülkeler kendi eğitim sistemlerini şekillendirirken anayasalarına uygun kanunlar ile eğitim faaliyetlerini sürdürmektedirler. Okul öncesi eğitimden başlayıp hayat boyu öğrenme sürecini içine alan tüm eğitim faaliyetlerini hukuksal bir alt yapı üzerine kurmuşlardır. Ülkemizde de eğitim devlet vasıtasıyla verilmekte ve hukuki kurallar çerçevesinde yürütülmektedir. Türk eğitim sistemi, anayasa; kanun, kanun hükmünde kararname, tüzükler, yönetmelikler, kararnameler, yönergeler ve genelgeler esas alınarak düzenlenmektedir. Ayrıca hükümet programları, millî eğitim şûraları ve kalkınma plânları temele alınarak eğitim sistemi için gelecek ile ilgili hedefler konulmaktadır. Son yıllarda önemi daha da artan eğitim hukuku bu faaliyetlerin tümünü organize etmektedir. Eğitim hukuku, anaokulundan yükseköğretime kadar okullarla ilgili tüm konuları kapsayan hukuk disiplini olarak ifade edilmektedir.

Anayasamız hukuki açıdan ilköğretimi zorunlu hale getirmiş ve bazı hukuki kurallar çerçevesinde şekillendirmiştir. Kanunlar ile ülke genelinde uygulanacak eğitim öğretim faaliyetleri organize edilmektedir. Okul öncesi eğitimi ise isteğe bağlı kalmış ancak denetimi yine devlet tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Okul öncesi eğitim programı, okul öncesi eğitim kurumlarının işleyişi ve bu kurumlarda görev yapacak tüm personel hakkındaki görev ve sorumluluklar kanunlar ve ilgili yönetmelikler ile belirtilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, E. (2012).Çocuk hukuku, çocukların hakları ve korunması (2. Baskı). Pegem Akademi
- Badavan, Y. (2021). Türk eğitim sistemini düzenleyen temel yasalar. M.M. Aslan, S. Altınışık (Ed.), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* (ss.20-36). Pegem Akademi
- Başar, M. A. , (2014). *Eğitim bilimlerine giriş*. Başar Yayınları.
- Baygın, C. (2018). Hukuk ve toplumsal yaşamı düzenleyen diğer kurallar. *Hukukun temel kavramları* (ss. 4-28). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Bingöl, B. (2012). Türkiye için bir eğitim hukuku teorisinin gerekliliği. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 25-38.
- Boran Güneysu, N.(2018). Sosyal düzen kuralları ve hukuk. U. Aydın, E.Sütken (Ed.). *Hukukun temel kavramları*. (ss.3-20) T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3783
- Er, K. O. (2020) Eğitimin hukuki temelleri. N. Saylan (Ed.), *Eğitim bilimine giriş*,(ss.159-176). Anı Yayıncılık
- Erbay, E. (2019). *Çocuk hakları*. Yeni insan yayınevi
- Erkılıç Akman, T. (2019) Eğitimin hukuksal temelleri V,Sönmez (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (ss.265-285) Anı Yayıncılık
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları. *Sosyoloji Dergisi*, 1–22.
- Gürkan Gülcan, M.(2019). *Eğitim hukuku*. Pegem Akademi
- Hareket, E., & Yel, S., (2021). *Eğitim hukukunda çocuk hakları ve eğitimi*. Anı Yayıncılık
- İnaç, H , & Yazıcı, B . (2018). Kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla insan hakları ve ifade özgürlüğüne sosyo-politik bir bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* , (70) , 132-147.
- Memduhoğlu H. B. (2020). Türk eğitim sisteminin genel yapısı. H. B. Memduhoğlu & K.Yılmaz (Ed), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*.(ss. 1-22), Pegem Akademi
- Okutan, M. (2019). Eğitimin hukuksal temelleri, E. Karip (Ed), *Eğitim bilimine giriş* (ss.52 -79), Pegem Akademi

- Övür, M. & Levent, F. (2019) Öğretmen adaylarının eğitim hukuku ile ilgili eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 454-480.
- Polat, O. (2002). *Çocuk hakları nedir*. Analiz Yayınları
- Sağlam, H.İ. (2020). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi*. Pegem Akademi
- Sargın, İ. (2009). Toplumsal düzen açısından hukuk ve devlet, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2), 157-178.
- Şişman, M.(2020). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Pegem Akademi
- Taşkın, P.(2014). *Ortaöğretim okulları öğrencilerine yönelik disiplin düzenleme ve uygulamalarının çocukların temel hak ve özgürlükleri bağlamında değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.
- Tuna, C. (2020). Türk eğitim sistemini düzenleyen temel yasalar, H. B. Memduhoğlu & K.Yılmaz (Ed), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. (ss. 27-47), Pegem Akademi
- Ünal. A ve Sarpkaya, R.(2020). *Eğitim hukuku, herkese nitelikli eğitim*. Anı Yayıncılık
- Yavuz, M.(2018). *Eğitim bilimlerine giriş*. Anı Yayıncılık

Bölüm -11-

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA PERSONEL

Bazı kişilerin çocukluk hayalidir öğretmen olmak. İlk önce oyunlarında öğretmen olurlar, oyun arkadaşlarına şarkı söyler, bir şey söylemek istediklerinde söz verir. Bazı kişiler öğretmenlerini ve onların mesleklerini gerçekleştirme şekillerini sevdikleri için öğretmen olmak isterler. Diğerleri ise öğretmen olduktan, sınıflarındaki çocuklar baş başa kaldıktan sonra severler mesleklerini. Öğretmen olmayı nasıl seçmiş olurlarsa olsunlar en önemlisi mesleklerini yaparken sınıflarındaki çocukların mutlu olması için ellerinden geleni severek yapmalarıdır.

İnsanların toplu olarak yaşaması ve iş bölümü yapmasıyla ortaya çıkan meslekler, belirli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı olarak insanlara yararlı mal üretmek ya da hizmet vermek için yapılan ve karşılığında ücret alınan, kuralları önceden belirlenmiş işlerdir (Türk Dil Kurumu, 2021). Yeşilyaprak'a (2011) göre meslek genel olarak kazanç elde etmek amacı ile yürütülen etkinlikler bütünü olarak tanımlansa da, sadece para kazanma aracı değildir. Çünkü insanlara; "Elinize yaşamınızı sağlayacak bir para geçse yine de çalışmak ister misiniz?" sorusu yöneltildiğinde %80-85'i "Evet" yanıtı vermektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi bir meslek edinmenin temelinde para kazanarak fizyolojik ihtiyaçları karşılamanın dışında sosyal ve psikolojik ihtiyaçların doyumu söz konusudur. Kuzgun (2000) ise mesleğin bireyin var olan gizilgüçlerini kullanma ve kendini gerçekleştirme yolu olduğunu ifade etmektedir.

Yeşilyaprak (2011), bazı uğraşların, etkinliklerin, işlerin meslek sayılabilmesi için taşıması gereken bazı genel özellikleri:

–Mesleğin bir gereksinimi karşılaması gerekir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, Ş. (2019). *Okul öncesi öğretmenlerin iletişim becerileri ve empatik eğilimlerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- AÇEV (2002). *Okul öncesi eğitim ve öğretmen yetiştirme toplantısı raporu*. https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/okul_öncesi_egitim_ve_ogretmen_yetistirme_toplantisi_raporu.pdf
- Akyüz, Y. (2012). *Türk eğitim tarihi*. (22. Baskı). Pegem Akademi.
- Altay, S., İra, N., Bozcan, E. Ü., ve Yenal, H. (2011). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze milli eğitim şuralarında okul öncesi eğitimi ve bugünkü durumu. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 660-672.
- Altın, H. (2008). Ethem Nejat ve eğitim tarihimizdeki yeri. *Turkish Studies*, 3(4), 73-96. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.359>
- Aydın, A. (2001). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Alfa.
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve öğretimde etik* (2. Baskı). Pegem A Yayıncılık.
- Aylor, B. & Oppliger, P. (2003). Out-of-class communication and student perceptions of instructor humor orientation and socio-communicative style. *Communication Education*, 52(2), 122-134. <https://doi.org/10.1080/03634520302469>
- Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar doğum öncesinden orta çocukluğa* (Çev Ed. N. Işıkoğlu Erdoğan). Nobel yayıncılık.
- Berlinski, S., Galiani, S., & Gertler, P. (2006). *The effect of pre-primary education on primary school performance*. William Davidson Institute Working Paper Number 838. <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/57218/wp838%20.pdf?sequence=1>
- Birch, S. H., & Ladd, G. W. (1997). The teacher-child relationship and children's early school adjustment. *Journal of School Psychology*, 35(1), 61-79. [https://doi.org/10.1016/S0022-4405\(96\)00029-5](https://doi.org/10.1016/S0022-4405(96)00029-5)
- Blair, C. (2001). The early identification of at risk grade retention among African American children at risk for school difficulty. *Applied Developmental Science*, 57(2), 111-127. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0501_4

- Bloom, B. S. (2012). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme 2. Baskı* (Çev. D. A. Özçelik). Pegem Akademi.
- Colnerud, G. (1997). Ethical conflict in teaching. *Teaching and Teacher Education*. 13(6), 627-635.
- Colnerud, G. (2006). Teacher ethics as a research problem: syntheses achieved and new issues. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*. 12(3), 365-385. <https://doi.org/10.1080/13450600500467704>
- Cosenza, M. N. (2015). Defining teacher leadership affirming the teacher leader model standards. *Issues in Teacher Education*. 79-99. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1090327.pdf>
- Çoban, Ç. ve İnan, H. Z. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin yaratıcılık düzeylerinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*. 83(24), 137-163.
- Eisenhower, A. S., Baker, B. L., & Blacher, J. (2007). Early student-teacher relationships of children with and without intellectual disability: Contributions of behavioral, social, and self-regulatory competence. *Journal of Schol Psychology*, 45(4), 363-383. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.10.002>
- Ekici, F. Y. (2015). Okul öncesi eğitimde uygulanan çocuk merkezli yaklaşımların kuramsal temel, eğitim ortamı ve öğretmenin rolü açısından karşılaştırılması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(12), 192-212.
- Eraslan, L. (2004). Okul düzeyinde dönüşümcü liderlik. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 1-22.
- Garrity, S. M., Longstreth, S. L., Linder, L. K., & Potter, N. S. (2019). Early childhood education centre director perceptions of challenging behaviour: Promising practices and implications for professional development. *Children & Society*. 33, 168-184. <https://doi.org/10.1111/chso.12306>
- Gümüşeli, A. İ. (2001). Çağdaş okul müdürlerinin liderlik alanları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 28(10). 531-548.
- Hamre, B. K., & Pianta., R. C. (2001). Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child Development*, 72(2), 625-638.

- Hamre, B. K., Partee, A., & Mulcahy, C. (2017). Enhancing the impact of professional development in the context of preschool expansion. *AERA Open*, 3(4),1-16.<https://doi.org/10.1177/2332858417733686>
- Harrison, C. ve Killion, R. (2007). Ten roles for teacher leaders. *Educational Leadership*, 65(1), 74-77.
- Hayden, J. (1997). Directors of early childhood services: experience, preparedness and selection. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED408062.pdf>
- Haynes, F. (2002). *Eğitimde etik*. (Çev: S. Kunt Akbaş). Ayrıntı Yay. <https://oygm.meb.gov.tr/www/ilkogretim-ozel-alan-yeterlikleri/icerik/257>
- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D., Bekman, S., ve Cemaliler, Z. (2005). *Erken müdahalenin erişkinlikte süren etkileri*. Anne-Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları. https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/erken_mudahalenin_-eriskinlikte_suren_etkileri.pdf
- Kıncal, R. Y. (2009). *Eğitim bilimine giriş* (2. baskı). Nobel yayın dağıtım.
- Kostelnik, M. J., Soderman, A. K., Whiren, A. P., & Rupiper, M. L. (2019). Gelişime uygun eğitim programı erken çocukluk eğitiminde en iyi uygulamalar. E. Ahmetoğlu ve İ. H. Acar (Çev Ed.) ve Z. G. Ercan (Çev). Çocukların öğrenmesini ölçme ve değerlendirme (s. 208-240) içinde. Nobel. (Orijinal eserin yayım tarihi 2019)
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuramlar uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Ladd, G. W., & Burgess, K. B. (1999). Charting the relationship trajectories of aggressive, withdrawn, and aggressive/withdrawn children during early grade school. *Child Development*, 70, 910-929. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00066>
- Ladd, G. W., Birch, S. H. & Buhs, E. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: related spheres of influence? *Child Development*, 70(6), 1373-1400. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00101>
- Makhmalbaf, A. & Yi-Luen, Do E. (2007). Physical environment and creativity: Comparing children's drawing behavior at home and at the bookstore. <https://www.sd.polyu.edu.hk/iasdr/proceeding/papers/Investigating%20how%20Physical%20Environment%20might%20help%20Enhance.pdf>

- Makhmalbaf, A., & Yi-Luen, Do, E. (2007). *Physical environment and creativity: Comparing children's drawing behavior at home and at the bookstore*. International Association of Societies of Design Research the Honkong Polytechnic University, 1-22.
- Martella, J. & Connors-Tadros, L. (2014). *Evaluating early childhood educators prekindergarten through third grade: Supplement to the practical guide to designing comprehensive educator evaluation systems*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED553368.pdf>
- MEB (1982). XI. Millî Eğitim Şûrası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165200_11_sura.pdf
- MEB (1988). XII. Millî Eğitim Şûrası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165252_12_sura.pdf
- MEB (1993). XIV. Millî Eğitim Şûrası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165401_14_sura.pdf
- MEB (2008). Okul öncesi öğretmeni özel alan yeterlikleri. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/06160307_5-YYretmen_Yeterlikleri_KitabY_okul_Yncesi_YYretmeni_Yzel_alan_yeterlikleri_ilkYYretim_parYa_8.pdf
- MEB (2013a). *Millî eğitim bakanlığı okul öncesi eğitimi programı*. Ankara: MEB.
- MEB (2013b). Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi (OBADER). https://anaokulu.cu.edu.tr/_/file/OBADER_2013.pdf
- MEB (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı Kurumlarında Sözleşmeli veya Ek Ders Görevi ile Görevlendirilecek Uzman ve Usta Öğreticiler Hakkında Yönetmelik (1977). Resmî Gazete Sayısı:15943. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/105.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (2014). Resmî Gazete Sayısı: 29072. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

- Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme Ve Görevlendirme Yönetmeliği (2021). Resmî Gazete Sayısı: 31386. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/02/20210205-1.htm>
- Morrison, G. S. (2021). *Günümüzde erken çocukluk eğitimi*. S. Sönmez (Çev. Ed.) ve G. Bilir Seyhan (Çev.). Siz ve erken çocukluk eğitimi: Erken çocukluk eğitimcisi olmak ne anlam ifade ediyor (s. 1-36) içinde. Nobel. (Orijinal eserin yayın tarihi 2018, 4. Baskı).
- NAEYC (2011a). Code of Ethical Conduct and Statement of Commitment. https://www.naeyc.org/sites/default/files/globally-shared/downloads/PDFs/resources/position-statements/Ethics%20Position%20Statement2011_09202013update.pdf
- NAEYC (2011b). Code of Ethical Conduct Supplement for Early Childhood Program Administrators. <https://www.naeyc.org/sites/default/files/globally-shared/downloads/PDFs/resources/position-statements/Supplement%20PS2011.pdf>
- NAEYC (2019). Professional standards and competencies for early childhood educators. https://www.naeyc.org/sites/default/files/globally-shared/downloads/PDFs/resources/position-statements/standards_and_competencies_ps.pdf
- Niemi, P. M., Kuusisto, A., & Kallioniemi, A. (2014). Discussing school celebrations from an intercultural perspective – a study in the Finnish context. *Intercultural Education*, 25(4), 255-268. <https://doi.org/10.1080/14675986.2014.926143>
- Nikkola, T., Reunamo, J., & Ruokonen, I. (2020). Children's creative thinking abilities and social orientations in Finnish early childhood education and care. *Early Child Development and Care*. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1813122>
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın sihirli yılları: okul öncesi dönem*. Epsilon Yayınları.
- Pianta, R. C. (1999). *Enhancing relationships between children and teachers*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10314-000>
- Pianta, R. C., & Stuhlman, M. W. (2004). Teacher-child relationships and children's success in the first years of school. *School Psychology Review*, 33(3), 444-458.

- Poyraz, H. ve Dere, H. (2001). *Okul öncesi eğitimin ilke ve yöntemleri*. Anı.
- Saft, E. W., & Pianta, R. C. (2001). Teachers' perceptions of their relationships with students: Effects of child age, gender, and ethnicity of teachers and children. *School Psychology Quarterly*, 16(2), 125–141. <https://doi.org/10.1521/scpq.16.2.125.18698>
- Saracho , O. N. & Spodek, B. (2007) *Early childhood teachers' preparation and the quality of program outcomes*. *Early Child Development and Care*, 177(1), 71-91, <https://doi.org/10.1080/03004430500317366>
- Senemoğlu, N. (2003). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya* (9. Baskı). Gazi Kitabevi.
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academy of Sciences National Research Council, Washington, DC.
- Şişman, M. (2004). *Öğretim liderliği*. Pegem A Yayıncılık.
- TDK (2021). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk, İ. C. (2011). Osmanlı Devleti'nde okul öncesi eğitim. *Milli Eğitim*, 192, 160-173.
- UNESCO. (2015). *The right to education and the teaching profession: Overview of the measures supporting the rights, status and working conditions of the teaching profession reported on by member states*. https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/UNESCO_The_Right_To_Education_And_The_Teaching_Profession_2015.pdf
- UNICEF. (2012). School readiness: A conceptual framework. [https://sites.unicef.org/earlychildhood/files/Child2Child_Conceptual_Framework_FINAL\(1\).pdf](https://sites.unicef.org/earlychildhood/files/Child2Child_Conceptual_Framework_FINAL(1).pdf)
- Van den Oord, E. J. C. G., & van Rossem, R. (2002). Differences in first graders' school adjustment: the role of classroom characteristics and social structure of the group. *Journal of School Psychology*, 40(5), 371-394. [https://doi.org/10.1016/S0022-4405\(02\)00109-7](https://doi.org/10.1016/S0022-4405(02)00109-7)
- Wang, M. & Ho, D. (2020) Making sense of teacher leadership in early childhood education in China. *International Journal of Leadership in Education*, 23(3), 300-314. <https://doi.org/10.1080/13603124.2018.1529821>

- Yeşilyaprak, B. (2011). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kurumdan uygulamaya*. Pegem Akademi.
- YÖK (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982-2007)*. Yükseköğretim Kurulu Yayını. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/ogretmen-yetistirme-ve-egitim-fakulteleri.pdf>
- Yuvacı, Z., ve Dağlıoğlu, H. E. (2018). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve buldukları sınıf ortamının yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*. 2(2), 234-256.

Bölüm -12-

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE AİLENİN ÖNEMİ VE AİLE KATILIMI

12.1. Okul Öncesi Eğitimde Ailenin Önemi ve Katılımı

Toplumun en küçük yapı taşlarından biri olan aile (Toran & Özgen, 2018), çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Çocuk, zamanının büyük bir bölümünü ailede geçirmekte (Çamlıbel-Çakmak, 2010) ve ilk somut yaşantılarını deneyimlemektedir. Aile, çocuk için en çok iletişim kurulan yakın çevrede yer alır. Aile bireyleri yaşamı boyunca çocuğun davranışlarını ve akademik performansını etkileyecek olan kişilerdir (Cui ve diğerleri 2021). Bayındır'a (2021) göre aile, çocuk gelişiminde hızlandırıcı bir etki sunan ve gelişimin sürekliliğini sağlayan en ekonomik ve etkili sistemdir. Aileler çocukların ilk öğretmenleridir ve sahip oldukları değerleri çocuklarına aktarırlar (Rimm-Kaufman et al., 2003). Bu nedenle çocuğun eğitim sürecinde aile ile kurumlar arasında kesintisiz bir iletişim olması gerekir. Bundan dolayı eğitim sürecinde okul aile işbirliği önem taşımaktadır ve çocuğun hayatının her noktasında yer alan aileyi eğitimin dışında tutmak mümkün değildir (Orçan-Kaçan ve diğerleri, 2020). Okul öncesi dönemde aile katılımı, küçük çocukların gelişiminde önemli bir rol oynadığı için (Koch, 2018) özellikle bu dönemden itibaren ailelerin eğitime katılmalarını sağlamak gerekmektedir. Başarılı bir okul öncesi eğitimi için aile katılımı sağlanarak anne ve babalar da eğitim sürecinin içine alınmalıdır (Çamlıbel-Çakmak, 2010).

Aile katılımı, temel olarak ailelerin çocuğun eğitimine aktif bir şekilde katılması olarak tanımlanmaktadır (Ergüden ve diğerleri, 2020). Aynı zamanda aile katılımı, iletişim, etkileşim ve sorumluluk gibi sosyal yönleri kapsayan bir süreç olarak ele alınmaktadır (Bayraktar ve diğerleri, 2016). Bu süreç, ailelerin eğitim süreçlerini evde ve okulda öğretmen ve okul ile iş birliği yaparak desteklemesini gerektirir (Ekinci-Vural &

Yararlanılan Kaynaklar

- Akbaşı, S. & Kavak, Y. (2008). Ortaöğretim okullarındaki okul aile birliklerinin görevlerini gerçekleştirme düzeyi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 1–21.
- Aktaş Arnas, Y. (2002). Okul öncesi eğitim kurumlarında okul-aile işbirliği çalışmaları ile anne baba eğitim programı uygulamaları. *Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (22),31-41.
- Alkan E. Ö. (2018). Aile parçalanmasının çocuğun okul başarısına etkisi: Trabzon örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* , 167-225.
- Allen, S. F., & Tracy, E. M. (2004). Revitalizing the role of home visiting by school social workers. *Children and Schools*, 26(4), 197–208.
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), (2021). *Aile katılımı*. Erişim adresi: <https://www.acevokuloncesi.org/ogrenme-ortami/aile-katilimi/aile-katilimi/>
- Arslan, Ü. & Nural, E. (2004). Okul öncesi eğitiminde okul-aile işbirliğinin önemi, *Milli Eğitim*, 162, 99-108.
- Atmaca Koçak, A. (2004). *Baba destek programı değerlendirme raporu*. AÇEV.
- Aytaç, P., Demirbas-Celik, N. & Kiracioglu, D. (2019). Effectiveness of family involvement activities in pre-school education. *Global Journal of Guidance and Counseling in Schools: Current Perspectives*, 9(3), 131-137. <https://doi.org/10.18844/gjgc.v9i3.4489>
- Bayındır, F. Y. (2021). Sosyal ve duygusal öğrenme programlarında aile katılımı. M. Göl Güven (Ed.), *Çocuklukta Sosyal ve Duygusal Öğrenme içinde* (ss. 27-40). Yeni İnsan Yayınevi.
- Bayraktar, V., Güven, G. & Temel, Z. F. (2016). Okul öncesi kurumlarda görev yapan öğretmenlerin aile katılım çalışmalarına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 755-770.
- Binicioğlu, G. (2010). *İlköğretimde okul-aile iletişim etkinlikleri: öğretmen ve veli görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Boz, M., Uludağ, G. & Tokuç, H . (2018). Aile katılımlı sosyal beceri oyunlarının okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal becerilerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38 (1), 137-158. Retrieved from <http://www.gefad.gazi.edu.tr/tr/pub/issue/36713/347835>
- Çağdaş, A.& Seçer, Z.Ş. (2004). *Mutlu ve sağlıklı yarımlar için anne-baba eğitimi*. Eğitim Kitabevi.
- Çakmak, Ö., Neslitürk, S. & Asar, H. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin “veli” kavramına ilişkin metaforik algıları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18) , 679-712. DOI: 10.14520/adyusbd.794
- Çamlıbel-Çakmak, Ö. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), 1-18.
- Çelik. N. (2005). *Okul-aile işbirliğinde yaşanan sorunlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Cohen, F. & Anders, Y. (2019). Family involvement in early childhood education and care and its effects on the social-emotional and language skills of 3-year-old children, *School Effectiveness and School Improvement*, 31(1), 125-142.
- Cui, Y., Zhang, D. & Leung, F. K. S. (2021). The influence of parental educational involvement in early childhood on 4th grade students' mathematics achievement. *Early Education and Development*, 32(1), 113-133. DOI: 10.1080/10409289.2019.167713
- Deleş, B., & Kaytez, N. (2020). Okul öncesi dönemde çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ile baba katılım durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 101-116.
- Demirbaş Çelik, N., & Birand, A. (2018). Study upon the postgraduate dissertations, the subject of which are family involvement in pre-school education in Turkey. *Global Journal of Guidance and Counseling in Schools: Current Perspectives* , 149-156.
- Demircioğlu, H. (2012). *Altı yaşında çocuğu olan annelere uygulanan aile eğitimi programının aile işlevleri ve anne baba tutumları ile çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Devlieghere, J. , Li, Y. & Vandebroek, M. (2020). Beyond the veil ff parents: deconstructing the concept of parental involvement in early childhood education and care, *Early Years*, DOI: 10.1080/09575146.2020.1840526
- Dinç, B. (2009). *Eğitime ailenin katılımı*. E. A. Küçükylmaz, (Ed.). Okul, aile ve çevre iş birliği içinde (s. 55-74). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Diniz, E., Brandao, T., Monteiro, L., & Verissimo, M. (2021). Father involvement during early childhood:a systematic review of the literature. *Journal of Family Theory & Review* , 77-99. https:// DOI:10.1111/jftr.12410
- Ekinci-Vural, D. & Kocabaş, A. (2016). Okul öncesi eğitim ve aile katılımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1174-1185.
- Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76(9).
- Ergüden, N., Doğan, A. & Şen-Hastaoğlu, Z. (2020). Aile katılımının okul öncesi dönem çocuklarının benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumu üzerindeki etkileri. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 8(17), 297-309.
- Erkan, S., Uludağ, G. & Dereli, F. (2016). Okul öncesi öğretmenleri, okul yöneticileri ve ebeveynlerin aile katılımına ilişkin algılarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(1), 221-240.
- Fasina, F. (2011). The Role of Parents in Early Childhood Education: A case Study of Ikeja, Lagos State. *Global Journal of Human Social Science*, 11(2), 43-51.
- Graham-Clay, S. (2005). Communicating with parents: Strategies for teachers. *The School Community Journal*, 15(1), 117-131.
- Günay Bilaloğlu, R. (2014). *Okul öncesi eğitimde aile katılımı etkinliklerinin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve aile katılımı etkinliklerinin dil-matematik becerilerinin geliştirilmesine etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Günay Bilaloğlu, R. & Aktaş Arnas, Y. (2019). Okul öncesi eğitimde aile katılımı engelleri ve süreçte karşılaşılan sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 804-823. doi: 10.16986/HUJE.2018043536

- Hakyemez Paul, S. (2019). *Parental involvement in early childhood education: turkish and finnish context*. University of Turku, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Doctoral Programme on Educational Policy, Lifelong Learning and Comparative Education.
- Jensen, A. D. (2006). Using news letter stocre ate home –school connections. *International Reading Association*, 60(2), 186–193.
- Keçeli Kayısı, B. (2008). Akademik başarının artırılmasında aile katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 9(1), 69-83.
- Koch, L. A. (2018). *Parent involvement in early childhood education and its impact on the development of early language and literacy skills: an exploration of one head start program's parent involvement model* (Ph.D. dissertation). Drexel University, USA.
- Kurtulmuş, Z. (2016). Okul öncesi eğitimde uygulanan etkinlik planlarında aile katılım boyutunun incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 5(1), 71-84.
- Lindberg, E. & Demircan, A. (2016). Ortaöğretim okullarında aile katılımının değerlendirilmesi: aile katılım ölçeği veli ve öğretmen formlarının Türkçe'ye Uyarlanması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 2 (3) , 64-78. Retrieved from
- Loomis, C. & Akkari, A. (2012). From the will to the field: parent participation in early childhood education in Madagascar. *Council for the Development of Social Science Research in Africa*, 37(3), 87-99
- Lunts, E. (2003). Parental involvement in children's education: connecting family and school by using telecommunication technologies. *A Middle School Computer Technologies Journal*, 6(1).
- Määttä, S., Ray, C., Vepsäläinen, H., Lehto, E., Kaukonen, R., Ylönen, A., & Roos, E. (2018). Parental Education and Pre-School Children's Objectively Measured Sedentary Time: The Role of Co-Participation in Physical Activity. *Environmental Research and Public Health*. 15, 366. DOI:10.3390/ijerph15020366
- Mann, M. B. & Meyer, J. A. (2010). *Early school success: Developing parent teacher collaborations*. In Columbus F. (Ed.), *Kindergartens: Programs, functions and outcomes* (pp. 133–145). Hauppauge, NY: Nova Science Publishers, Inc.

- MEB (2006). 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programı, Ya-Pa Yayınları.
- Meyer, J. A. & Mann, M. B. (2006). Teachers' perceptions of the benefits of home visits for early elementary children. *Early Childhood Education Journal*, 34(1), 93–97.
- Morrison, J. W., Storey, P., & Zhang, C. (2011). Accessible family involvement in early childhood programs. *Dimensions of Early Childhood*, 39(3), 21-26.
- O'Donnell, J. & Kirkner, S. L. (2014). The impact of a collaborative family involvement program on Latino families and children's educational performance. *School Community Journal*, 24(1), 211-234.
- Ömeroğlu, E. & Can Yaşar, M. (2005). Okul öncesi eğitim kurumlarında ailenin eğitime katılımı. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 6 (62).
- Orçan-Kaçan, M., Dönmez, Z. & Kimzan, İ. (2020). Okul öncesi eğitimde aile katılımı: Anne ve baba görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 7(2), 170-179.
- Özcan, Ç. & Aydoğan, Y. (2014). Aile katılımı ile çocukların akademik benlik saygısı arasındaki ilişkinin anne-baba görüşlerine göre incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 44 (202), 19-36.
- Özyürek, A., Şalcı, O., Mamiyev, D., Çekiç, İ., Sağlam, C., & Nazlı, B. (2018). Okul öncesi eğitimde baba katılımının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 613-631.
- Peralta-Nash, C. (2003). The impact of home visit in students' perception of teaching. *Teacher Education Quarterly*, 30(4), 111–125.
- Rimm-Kaufman, S. E., Pianta, R. C., Cox, M. J. & Bradley, R. H. (2003). Teacher-rated family involvement and children's social and academic outcomes in kindergarten. *Early Education & Development*, 14(2), 179–198. doi:10.1207/s15566935eed1402_3
- Rule, S., DeWulf, M. & Stowitschek, J. J. (1988). An economic analysis of inservice teacher training alternatives: Telecommunications versus on site delivery. *American Journal of Distance Education*, 2, 12– 22

- Şahin, H., & Demiriz, S. (2014). Beş altı yaşında çocuğu olan babaların, babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 273-294.
- Savacool, J. L. (2011). *Barriers to Parental Involvement in the Pre-Kindergarten Classroom*. Retrieved September 4, 2014
- Savinskaya, O. B. (2015). The parents' values of early childhood education and care in russia: toward the construction of evaluation tools. *National Research University Higher School of Economics*
- Stetson, R., Stetson, E., Sinclair, B., & Nix, K. (2012). Home visits: Teacher reflections about relationships, student behavior, and achievement. *Issues in Teacher Education*, 21(1), 21-37.
- Şölen, Y., & Öztan Ulusoy, Y. (2020). Investigation of the effect of father education on the perception of fatherhood in the lifelong learning process. *European Journal of Education Studies*, 343-355.
- Temel, F., Aksoy, A. & Kurtulmuş, Z. (2010). Erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları. F. Temel (Ed.), *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları* içinde (ss.328-359) Anı Yayıncılık.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*, Morpa Yayınevi.
- Tezel Şahin, F. & Ünver, N. (2005), Okul öncesi eğitim programlarına aile katılımı, *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Mart, 13(1): 23-30.
- Toran, M., & Özgen, Z. (2018). Okul öncesi eğitimde aile katılımı: Öğretmenler ne düşünüyor, ne yapıyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 6(3), 229-245. DOI:10.14689/issn.2148-2624.1.6c3s11m
- Tümkiye, S., & Altunkaynak, M. (2020). Öğretmen adaylarının aile katılımının etkililiği ve aile katılımına yönelik engelleri ile öğretmenliğe ilişkin tutum ve mesleki öz-yeterliklerinin ilişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(21), 604-632.
- Ünlü Çetin, Ş. (2015). *Father involvement in early years: comparing children's perceptions of father involvement with those of their fathers' and mothers*. Published Master's Thesis. Middle East Technical University The Graduate School Of Social Sciences, Ankara

- Ünüvar, P. (2010). Aile katılımı çalışmalarına yönelik ebeveyn ve  ğretmen görüşlerinin karşılaştırılması. *Kastamonu Eēitim Dergisi*, 18(3), 719-730.
- Uzun, H., & Baran, G. (2019). Babaların okul öncesi dönemdeki çocuklarıyla ilişkisinin bazı deēiřkenlere göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eēitim Fakültesi Dergisi* , 47-60.
- Uzun, H., Simsar, A., & Karaca, N. H. (2019). Türkiye’de erken çocukluk döneminde baba ocuk ilişkisi konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *E-Kafkas Eēitim Araştırmaları Dergisi* , 1-8. [https:// DOI: 10.30900/kafkasegt.578894](https://doi.org/10.30900/kafkasegt.578894)
- Yaēan G der, S., & Ata, S. (2018). Father involvement, gender perception and children’s gender stereotypes. *Universal Journal of Educational Research*, 1637-1646. [https://DOI: 10.13189/ujer.2018.060802](https://doi.org/10.13189/ujer.2018.060802)
- Yulianti K., Denessen E., Droop M, & Veerman G. J. (2019). Transformational Leadership for Parental Involvement: How Teachers Perceive the School Leadership Practices to Promote Parental Involvement in Children’s Education, *Leadership and Policy in Schools*, DOI: 10.1080/15700763.2019.1668424

Editörler

Prof. Dr. Hüseyin Subhi Erdem - Prof. Dr. Abamüslim Akdemir

FELSEFE

Yazarlar

Prof. Dr. Ahu Tunçel
Prof. Dr. Baykal Biçer
Prof. Dr. Hüseyin Subhi Erdem
Prof. Dr. Mehmet Kasım Özgen
Prof. Dr. Mehmet Önal
Doç. Dr. Fatih Özgökman
Doç. Dr. Ferhat Akdemir
Dr. Öğr. Üyesi Burcu Gezer Şen
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yıldırım
Dr. Öğr. Üyesi Şule Gece Çelikkan

Editörler
Prof.Dr.Hüseyin Subhi Erdem & Doç.Dr.Abamüslim Akdemir
Felsefe

ISBN: 978-605-5044-28-2

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2014

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Lütfiye Tuğla / Millibasım ve Yayın

Lisans Yayıncılık
Tahtakale Mah. Vişne Sokak No:31/B
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
GİRİŞ	11
Bölüm 1	
FELSEFEYİ TANIMA:	
FELSEFE İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	
1.1. Felsefe'nin Neliği	13
1.2. Felsefi Düşüncenin İnsan Gerçekliğindeki Yeri	14
1.3. Felsefe ve Filozof Sözcüklerinin Semantiği	16
1.4. Filozofu Farklı Kılan Özellikler	17
1.5. Tarihsel Süreçte Felsefe Kavrayışları	20
1.5.1. Antik Yunan Düşüncesinin Temel Karakterleri	21
1.5.2. Çin Düşüncesinin Temel Karakterleri	27
1.5.3. Hint Düşüncesinin Temel Karakterleri	29
1.6. Ortaçağda Felsefe	31
1.6.1. Ortaçağ Düşüncesinin Genel Özellikleri	32
1.7. Rönesans ve Yeniçağ Felsefesi ve Genel Özellikleri	36
1.8. Felsefi Düşüncenin Temel Özellikleri	39
1.9. Felsefenin Konuları	41
1.10. Felsefi Tavrı ve Tutum	42
1.11. Felsefenin Bilgi Analizi	45
1.11.1. Bilgi Türleri	46
1.12. Felsefenin Diğer Disiplinlerle Olan İlişkisi	50
1.12.1. Felsefe- Bilim İlişkisi	50
1.12.2. Felsefe- Din İlişkisi	52
1.12.3. Felsefe-Sanat İlişkisi	53
1.13. Felsefe Disiplinleri	54
1.14. Felsefi Yaklaşımlar	57
1.14.1. Geleneksel Felsefi Yaklaşımlar	57
1.14.2. Modern Felsefe Yaklaşımları-Ekolleri	58
1.14.3. Çağdaş Felsefe Yaklaşımları-Ekolleri	59
1.14.3.1. Fenomenoloji	59
1.14.3.2. Yeni Ontoloji	59
1.14.3.3. Varoluşçu-Existensiyalist Felsefe	60

1.14.3.4. Analitik Felsefe	60
1.14.3.5. Yapıbozumcu-Dekonstruksiyon Felsefe	61
1.14.3.6. Hermenötik-Yorumlayıcı Felsefe	61
1.14.3.7. Postmodern Felsefe	62
1.15. Felsefenin Gereği	63
Yararlanılan Kaynaklar	65

Bölüm 2

BİLGİ FELSEFESİ (EPİSTEMOLOJİ)

BİLGİ FELSEFESİ (EPİSTEMOLOJİ)	69
2.1. Bilgi Felsefesinin Tanımı, Konusu ve Amacı	70
2.2. Felsefeye Konu Olması Bakımından Bilgi	72
2.3. Bilgi Felsefesinin Temel Kavramları	74
2.3.1. Doğruluk	74
2.3.2. Gerçeklik	75
2.3.3. Temellendirme	76
2.3.4. Gerekçelendirme	76
2.3.4.1. İçselcilik	77
2.3.4.2. Dışsalcılık	79
2.3.4.3. Gettier Durumu	80
2.4. Doğru Bilginin Ölçütleri	81
2.4.1. Yarar Ölçütü	81
2.4.2. Uygunluk Ölçütü	82
2.4.3. Tutarlılık Ölçütü	82
2.4.4. Tümel Uzlaşımçılık Ölçütü	83
2.4.5. Apaçıklık Ölçütü	84
2.5. Bilginin İmkânı Problemi	84
2.5.1. Dogmatizm	85
2.5.2. Septisizm (Şüphencilik)	86
2.5.3. Kritisizm	92
2.5.4. Fallibilizm (Yanlışlamacılık)	93
2.6. Bilginin Kaynağı Problemi	94
2.6.1. Rasyonalizm	96
2.6.2. Empirizm	100
2.6.3. Sensualizm	102
2.6.4. Kritisizm	102
2.6.5. Entüisyonizm	104
2.7. Bilginin Kapsamı ve Sınırları	105
2.7.1. Pozitivizm	105
2.7.2. Analitik Felsefe	107
2.7.3. Epistemolojik İçkin İdealizm	108
2.7.4. Transandantal İdealizm	109
2.7.5. Fenomonoloji	109

2.7.6. Eklektizm	110
Yararlanılan Kaynaklar	111

Bölüm 3

BİLİM FELSEFESİ

3.1. Bilim	114
3.1.1. Felsefe –Bilim İlişkisi	115
3.1.2. Bilim Felsefesi	116
3.1.2.1. Bilim Felsefesinin Amaç ve Kapsamı	117
3.1.2.2. Bilim Felsefesi ile Bilimsel Felsefe Ayrımı	118
3.2. Tarihsel Süreçte Bilim ve Felsefe İlişkisi	120
3.3. Deneysel ve Formel Bilimlerin Özellikleri	122
3.4. Bilimsel Yöntem	126
3.5. Bilime Farklı Yaklaşımlar	128
Yararlanılan Kaynaklar	130

Bölüm 4

VARLIK FELSEFESİ

4.1. Varlık Felsefesi ve Bilim	133
4.2. Varlık Felsefesi ve Metafizik	135
4.3. Materyalizm ve İdealizm	139
4.4. İlk Yunan Filozofları	140
4.4.1. Demokritos: Atomcu Materyalizm	142
4.4.2. Platon: İdealar	144
4.4.3. Aristoteles: “Var Olanların Var Olmaları Bakımından Bilimi”	148
4.5. Ortaçağ Varlık Felsefesi: Aristoteles ve Platon Çizgisinin Yansımaları	154
4.5.1. Varlığın Birliği Düşüncesi	160
4.6. Yeniçağ Düşüncesinde Varlık Problemi	162
4.6.1. Descartes: Düşünce ve Madde	162
4.6.2. Spinoza: Tanrı veya Doğa	166
4.6.3. Leibniz: Monadlar	167
4.7. Empirist Gelenek	171
4.7.1. John Locke	171
4.7.2. G. Berkeley: Öznel İdealizm	173
4.8. Modern Dönem Varlık Anlayışları	175
4.8.1. Fenomenoloji'nin Varlık Anlayışı (Edmund Husserl)	176
4.8.2. Nicolai Hartmann ve Yeni Ontoloji	179
4.8.3. Varoluşçuluk	179
Yararlanılan Kaynaklar	183

Bölüm 5	
AHLÂK FELSEFESİ	
	185
5.1. Etik ve Ahlâk Ayrımı	185
5.2. Ahlâkın Hukuk, Siyaset ve Din ile İlişkisi	189
5.3. Ahlâkın Felsefeye Konu Oluşu	191
5.4. Ahlâkın Temellendirilmesi Sorunu	192
5.4.1. Kozmolojik Temellendirme	193
5.4.2. Teolojik Temellendirme	194
5.4.3. Antropolojik Temellendirme	194
5.5. Ahlâk Kuramlarının Sınıflandırılması	196
5.5.1. Öznelci ve Nesnelci Kuramlar	196
5.5.2. Niyetçi, Ödevci ve Sonuççu Kuramlar	196
5.5.3. Doğacı, Doğacı-olmayan ve Duygucu Kuramlar	198
5.6. Ahlâk ve Evrensellik	199
5.6.1. Evrensel bir Ahlâk Yasasını Kabul Edenler	199
5.6.2. Evrensel Ahlâk Yasasını Reddedenler	208
5.7. Etik Çeşitliliği ve Tartışma Alanı: Uygulamalı Etik ve Meslek Etiği	217
5.7.1. Kuramsal Etik	217
5.7.2. Uygulamalı Etik ve Meslek Etiği	220
Yararlanılan Kaynaklar	224

Bölüm 6	
SANAT FELSEFESİ	
	225
6.1. Sanat, Sanat Felsefesi ve Estetik İlişkisi	226
6.1.1. Sanat ve Temsil	227
6.1.2. Taklit (Mimesis) Olarak Sanat	227
6.1.3. Yaratma Olarak Sanat	228
6.1.4. Oyun Olarak Sanat	228
6.2. Estetiğin Temel Kavramları	230
6.2.1. Güzellik Problemi	230
6.2.2. Güzelliğin Biçimleri	232
6.2.3. Güzellik ve Hakikat	232
6.2.4. Güzellik ve İyi	233
6.2.5. Güzellik ve Yüce	234
6.2.6. Güzellik ve Hoş	235
6.3. Estetik Yargılar ve Yapısı	235
6.3.1. Ortak Estetik Yargıları Reddedenler	236
6.3.2. Ortak Estetik Yargıları Kabul Edenler	237
Yararlanılan Kaynaklar	238

Bölüm 7	
SİYASET FELSEFESİ	239
7.1. Siyaset Bilimi ve Siyaset Felsefesi	241
7.1.1. Neden Siyasete Katılmalıyız?	242
7.1.2. Neden Siyaset Felsefesi Yapılmalı?	243
7.2. İdeoloji ve Siyaset Felsefesi	244
7.2.1. Liberalizm	246
7.2.2. Muhafazakârlık	249
7.2.3. Milliyetçilik	250
7.2.4. Faşizm	251
7.2.5. Sosyalizm	252
7.2.6. Marksizm	254
7.2.7. Komünizm	255
7.2.8. Anarşizm	255
7.3. Siyaset Felsefesinin Temel Kavram ve Sorunları	256
7.3.1. İktidar	256
7.3.2. Otorite	257
7.3.3. Siyasal İktidarın Meşruiyet Kaynakları	258
7.3.4. Devlet	262
7.4. Siyaset Felsefesinde Çağdaş Tartışmalar	265
7.4.1. Demokrasi	265
7.4.1. Cumhuriyetçilik ve Ortak İyi	267
7.4.1. Özgürlük	268
7.4.1. Toplulukçuluk (Cemaatçilik)	271
Yararlanılan Kaynaklar	273

Bölüm 8	
DİN FELSEFESİ	275
8.1. Tanrı'nın Varlığı ile İlgili Deliller	277
8.1.1. Varlıkbilimsel (Ontolojik) Delil	277
8.1.2. Evrenbilimsel (Kozmolojik) Delil	279
8.1.2.1. Hudus Delili	280
8.1.2.2. İmkân Delili	281
8.1.3. Düzen ve Gaye Bilimsel (Teleolojik) Delil	283
8.1.3.1. İyi-Ayarlanmışlık Delili	284
8.1.3.2. İnsancıl İlke	285
8.1.3.3. Entropik Delil	286
8.1.4. Dini Tecrübe Delili	291
8.1.4.1. Dini Tecrübenin Türleri	292
8.1.5. Ahlâk Delili	294
8.2. Ateizm	296
8.3. Kötülük Problemi	297

8.4. Özgürlük Problemi	301
8.5. Ahlâk Problemi	302
8.6. Tanrı Tasavvurları	304
8.6.1. Teizm	304
8.6.2. Deizm	307
8.6.3. Panteizm	308
Yararlanılan Kaynaklar	313

Bölüm 9 **EĞİTİM FELSEFESİ**

9.1. Felsefe ve Eğitim	318
9.2. Eğitim Felsefesi	320
9.3. Felsefe Akımları ve Eğitim	321
9.3.1. İdealizm ve Eğitim	322
9.3.1.1. Platon'un Eğitim Felsefesi	324
9.3.2. Realizm ve Eğitim	325
9.3.2.1. Aristoteles'in Eğitim Felsefesi	327
9.3.3. Natüralizm ve Eğitim	329
9.3.3.1. Rousseau'nun Eğitim Felsefesi	330
9.3.4. Pragmatizm ve Eğitim	332
9.3.4.1. Dewey'in Eğitim Felsefesi	334
9.3.5. Varoluşçuluk ve Eğitim	337
9.4. Eğitim Felsefesi Akımları	340
9.4.1. Daimicilik	341
9.4.2. Esasicilik	342
9.4.3. İlerlemecilik	343
9.4.4. Yeniden Kurmacılık	347
Yararlanılan Kaynaklar	350

Bölüm 1

Hüseyin Subhi Erdem *

FELSEFE İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

- 1.1. Felsefenin Neliği
    - 1.1.1. Felsefi Düşüncenin İnsan Gerçekliğindeki Yeri
    - 1.1.2. Felsefe ve Filozof Sözcüklerinin Semantiği
    - 1.1.3. Filozofu Farklı Kılan Özellikler
    - 1.1.4. Tarihsel Süreçte Felsefe Kavrayışları
      - 1.1.4.1. Antik Yunan Düşüncesinin Temel Karakterleri
      - 1.1.4.2. Çin Düşüncesinin Temel Karakterleri
      - 1.1.4.3. Hint Düşüncesinin Temel Karakterleri
      - 1.1.4.4. Ortaçağda Felsefe
      - 1.1.4.5. Rönesans ve Yeniçağ Felsefesi ve Genel Özellikleri
    - 1.1.5. Felsefi Düşüncenin Temel Özellikleri
    - 1.1.6. Felsefenin Konusu
    - 1.1.7. Felsefi Tavrı ve Tutum
    - 1.1.8. Felsefenin Bilgi Analizi
    - 1.1.9. Bilgi Türleri
  - 1.2. Felsefenin Diğer Disiplinlerle Olan İlişkisi
    - 1.2.1. Felsefe- Bilim İlişkisi
    - 1.2.2. Felsefe- Din İlişkisi
    - 1.2.3. Felsefe-Sanat İlişkisi
  - 1.3. Felsefe Disiplinleri
  - 1.4. Felsefi Yaklaşımlar
    - 1.4.1. Geleneksel Felsefi Yaklaşımlar
    - 1.4.2. Modern Felsefe Yaklaşımları-Ekolleri
    - 1.4.3. Çağdaş Felsefe Yaklaşımları-Ekolleri
      - 1.4.3.1. Fenomenoloji
      - 1.4.3.2. Yeni Ontoloji
      - 1.4.3.3. Varoluşçu-Existensiyalist Felsefe
      - 1.4.3.4. Analitik Felsefe
      - 1.4.3.5. Yapıbozumcu-Dekonstruksiyon Felsefe
      - 1.4.3.6. Hermenötik-Yorumlayıcı Felsefe
      - 1.4.3.7. Postmodern Felsefe
  - 1.5. Felsefenin Gereği
- Yararlanılan Kaynaklar

---

*Prof. Dr., İnönü Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akay, Ali (2005). *Postmodernizm*, İstanbul: L&M Yayınları.
- Alper, Ömer Mahir (2006). *Felsefenin Doğası*, İstanbul: Metropol Yayınları, İstanbul.
- Altınörs, Atakan, (2000) *Dil Felsefesi Sözlüğü*, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Arslan, Ahmet (2013). *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Badiou; Alain (2005). *Felsefe İçin Manifesto*, (Çev: N.Tutal-H.Hünler), İzmir: Aralık Yayınları.
- Bozkurt, Nejat (1995). *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sarmal Yayınevi.
- Bratton, Fred Gladstone(1995). *Yakın Doğu Mitolojisi*, (Çev: Nejat Muallimoğlu), İstanbul: İFAV.
- Cevizci, Ahmet (2002). *Felsefe Sözlüğü*, 5. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2010). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cresson, Andre (2004). *Filozofik Sistemler*, İstanbul: YZK.
- Çotuksöken, Betül (1994). *Felsefi Söylem Nedir?* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çüçen, A. Kadir (2012). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Duralı, Teoman (2006). *Felsefe-Bilim Nedir?* İstanbul: Dergah Yayınları.
- Farago, France (2005). *Sanat,, Doğu-Batı*, (Çev: Özcan Doğan), Ankara: *Felsefe Ansiklopedisi*, (2003). (Ed. Ahmet Cevizci), Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Fischer, Ernst (1995). *Sanatın Gerekliliği*, Ankara: Kuzey Yayınları.
- Gilson, Etienne (2003). *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, (çev., Şamil Öçal), İstanbul: Açılım Kitap.
- Gündoğan, Ali Osman (2010). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (1982). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, Orhan (1982). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hiriyanna, Mysore (2011). *Hint Felsefesi Tarihi*, (Çev: Fuat Aydın), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Jaspers, Karl (1995). *Felsefe Nedir?* (Çev: İ. Z. Eyüpoğlu), İstanbul: Say Yayınları.
- Jones, W. T. (2006). *Ortaçağ Düşüncesi, Batı Felsefesi Tarihi*, (Çev: Hakkı Hünler), İkinci Cilt, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Laertios, Diogenes ,*Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, (Çev: Candan Şentuna), İstanbul: YKY, Kazım Taşkent Klasikler Dizisi.

- Libera, Alain de (2005). *Ortaçağ Felsefesi*, İstanbul: Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Mengüşoğlu, Takiyeddin, (1992), *Felsefeye Giriş*, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Müller, F. Max (1980). *Six Systems of Indian Philosophy, Collected Works*, vol: IV, New York and Londra, Longmans Green and Co. 1980.
- Oldenberg, Hermann, (2004). *A Dictionary Of Budism*, Oxford University Press,
- Özlem, Doğan (2002). *Etik*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Peters, E. Francis (1070). *Greek Philosophical Terms/ A Historical Lexicon*, NYU Press.
- Russell, Bertrand (1994). *Batı Felsefesi Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Soccio, Douglas J. (2010). *Felsefeye Giriş, Hikmetin Yapıtaşları*, çev. K. K. Karataş, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Toku, Neşet (2005). *Siyaset Felsefesine Giriş*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tunalı, İsmail (1993). *Estetik Beğeni*, İstanbul: Say Yayınları.
- Tunalı, İsmail (1985). *Sanat Ontolojisi*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Weber, Alfred (1993). *Felsefe Tarihi*, (Çev. H.Vehbi Eralp), İstanbul: Soysal Yayınlar, 5.Baskı..
- Uygur, Mermi (1984). *Felsefeye Çağrı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bölüm 2

Mehmet Önal*
Burcu Gezer Şen**
Mustafa Yıldırım***

BİLGİ FELSEFESİ (EPİSTEMOLOJİ)

- 2.1. Bilgi Felsefesinin Tanımı, Konusu ve Amacı
  - 2.2. Felsefeye Konu Olması Bakımından Bilgi
  - 2.3. Bilgi Felsefesinin Temel Kavramları
    - 2.3.1. Doğruluk
    - 2.3.2. Gerçeklik
    - 2.3.3. Temellendirme
    - 2.3.4. Gerekçeleştirme
      - 2.3.4.1. İçselcilik
      - 2.3.4.2. Dışsalcılık
      - 2.3.4.3. Gettier Durumu
  - 2.4. Doğru Bilginin Ölçütleri
    - 2.4.1. Yarar Ölçütü
    - 2.4.2. Uygunluk Ölçütü
    - 2.4.3. Tutarlılık Ölçütü
    - 2.4.4. Tümel Uzlaşıcılık Ölçütü
    - 2.4.5. Açıklık Ölçütü
  - 2.5. Bilginin İmkânı Problemi
    - 2.5.1. Dogmatizm
    - 2.5.2. Septisizm
    - 2.5.3. Kritisizm
    - 2.5.4. Fallibilizm
  - 2.6. Bilginin Kaynağı Problemi
    - 2.6.1. Rasyonalizm
    - 2.6.2. Empirizm
    - 2.6.3. Sensualizm
    - 2.6.4. Kritisizm
    - 2.6.5. Entüisyonizm
  - 2.7. Bilginin Kapsamı ve Sınırları
    - 2.7.1. Pozitivizm
    - 2.7.2. Analitik Felsefe
    - 2.7.3. Epistemolojik İçkin İdealizm
    - 2.7.4. Transendental İdealizm
    - 2.7.5. Fenomonoloji
    - 2.7.6. Eklektizm
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi

**Doç. Dr., Fırat Üniversitesi

***Doç. Dr., Bartın Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aarons, J., (2006). "Epistemology and Knowledge Management", *Encyclopedia of Knowledge Management*, ed. David G. Schwartz, İdea Group Inc., London.
- Ajdukiewicz, K., (1994). *Felsefeye Giriş*, çev. Ahmet Cevizci, 2. Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Alcoff, L., (1996). *Real Knowing: New Versions of the Coherence Theory*, Cornell University Press, New York.
- Appiah, K. A., (2003). *Thinking it Through: An Introduction to Contemporary Philosophy*, Oxford University New York.
- Arslan, Ahmet (2010). *Felsefeye Giriş*, 14. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Arslan, Ahmet (2012). *Felsefeye Giriş*, 16. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Bolay, Süleyman (2004). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Burgin, M., *Theory of Information: Fundamentality, Diversity and Unification*, World Scientific, Singapore.
- Burns, H. W., (1962). *Philosophy of Education: Essays and Commentaries*, Ronald, New York.
- Cevizci, Ahmet (1996). "Yunan Kuşkuculuğunun Bilginin Olanaksızlığıyla İlgili Kanıtları", *Felsefe Dünyası*, sayı 20.
- Cevizci, Ahmet (2018). *Bilgi Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2007). *Felsefe*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Cevizci, Ahmet (2010). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Clair, R. P., (2003). *Expressions of Ethnography: Novel Approaches to Qualitative Methods*, State University of New York, Albany.
- Cohen, S., (1988). "How to Be a Fallibilist", *Philosophical Perspectives 2*.
- Collinson, D., (1988). *Fifty Major Philosophers: A Reference Guide*, Routledge, London.
- Çüçen, A.Kadir (2001). *Felsefeye Giriş*, 2. Baskı, Bursa: Asa Yayınları.
- Çüçen, A.Kadir (1999). *Felsefeye Giriş*, Bursa: Asa Yayınları.
- Dicker, G., (2004). *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University Press, New York.
- Double, R., (1999). *Beginning Philosophy*, Oxford University Press, New York.
- Findlan, C. H., (2006). *A Mixed-Method Study of Teachers' Epistemological Beliefs and Reading Instructional Practices*, UMI Dissertations, Ann Arbor.
- Floridi, L., (2008). "Trends in The Philosophy of Information", *Philosophy of Information (Handbook of the Philosophy of Science)*, Ed. Adriaans, P., Bentham, J., Elsevier, Amsterdam.
- Gensler, H. J., (1975). *Introduction to Logic*, Routledge, London.

- Greaves, B. B., *Free Market Economics: A Syllabus*, Foundation for Economic Education.
- Hetherington, Stephen (2011). "Bilgi Sorunu ve Gettier Durumlar", *Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev. Süleyman Aydın, Cilt 2, Sayı 2.
- Hetherington, Stephen, "Fallibilism", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, (Erişim tarihi: 20.05.2014). <http://www.iep.utm.edu/fallibil/>.
- Kemmerich, C. J. (2006). "A Theory of Knowledge", *Social Science Research Network* (Erişim tarihi: 10.05.2013). http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=904833
- Li, R., (2006). *A Theory of Conceptual Intelligence: Thinking, Learning, Creativity, and Giftedness*, Praeger, Westport.
- Lipton, P., (2004). *Inference to the Best Explanation*, Routledge, London.
- Magee, Bryan, (1990). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marbaniang, D., (2011). *Beyond the Shadows and Other Essays*, Marbaniang Books.
- Molnar, T. S., (1996). *Return to Philosophy*, Transaction, New Jersey.
- Öztürk, F. S. M., (2011). "Gettier Problemi, Dışsalıcı Çözümler ve Yanılmazcılık", *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, haz. Nebi Mehdiyev, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Parkinson, G. H. R. vd., (1998). *An Encyclopaedia of Philosophy*, Routledge, London.
- Psillos, S., (2007). *Philosophy of Science A-Z*, Edinburgh University, Edinburgh.
- Reed, Baron (2001). "How to Think About Fallibilism", *UW Courses Web Server*, (Erişim tarihi: 21.05.2014). <http://courses.washington.edu/dbt560/Fallibilism.pdf>.
- Rochelle, G., (2012). *Doing Philosophy*, Dunedin Academic, Edinburgh.
- Segall, W. E. ve Wilson, A. V., (2004). *Introduction to Education: Teaching in a Diverse Society*, Rowman & Littlefield, Maryland.
- Sellars, R. W., (2026). *The Principles and Problems of Philosophy*, The Macmillan Company, New York.
- Sutton, J., (2007). *Without Justification*, MIT Press, Cambridge.
- Weiner, J., (2004). *Frege Explained: From Arithmetic to Analytic Philosophy*, Open Court, Chicago.
- Wittgenstein, Ludwig, (2006). *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, İstanbul:Metis Yayınları.
- Zagzebski, L., (2009). *On Epistemology*, Wadsworth (Cengage Learning), Belmont.

Bölüm 3

Mustafa Talas *

BİLİM FELSEFESİ

- 3.1. Bilim
    - 3.1.1. Felsefe –Bilim İlişkisi
    - 3.1.2. Bilim Felsefesi
      - 3.1.2.1. Bilim Felsefesinin Amaç ve Kapsamı
      - 3.1.2.2. Bilim Felsefesi ile Bilimsel Felsefe Ayrımı
  - 3.2. Tarihsel Süreçte Bilim ve Felsefe İlişkisi
  - 3.3. Deneysel ve Formel Bilimlerin Özellikleri
  - 3.4. Bilimsel Yöntem
  - 3.5. Bilime Farklı Yaklaşımlar
- Yararlanılan Kaynaklar

---

*Prof. Dr., Niğde Ö. Halisdemir Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akarsu, Bedia (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul:İnkılâp Yayınları.
- Bozkurt, Veysel (2011). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Cevizci, Ahmet (2007). *Felsefeye Giriş*, 2. Baskı, Bursa:Sentez Yayınları.
- Doğan, İsmail (2007). *Sosyoloji*, Ankara: Pegem A Yayınları.
- Jaspers, Karl (1997). *Felsefe Nedir?*, Ankara: Say Yayınları.
- Kızılçelik, Sezgin-Erjem, Yaşar (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*, Konya:Mimoza Kitabevi.
- Macionis, John J. (2012). *Sosyoloji*, Çeviri Editörü: Vildan Akan, Ankara: Nobel Yayınları.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (1988). *Felsefeye Giriş*, İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Merter, Feridun-Talas, Mustafa (2010). *Sosyoloji*, İstanbul:Lisans Yayıncılık.
- Mosely, Alexander (2012). *A'dan Z'ye Felsefe*, İstanbul:NTV Yayınları.
- Özlem, Doğan (2002). *Felsefe Yazıları*, İstanbul:İnkılâp Yayınları.
- Özlem, Doğan, (1998). *Bilim, Tarih ve Yorum*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Sönmez, Veysel (2005). “*Eğitim ve Toplum*”, Eğitim Felsefesi, Ankara: Anı Yay.
- Russell, Bertrand (1994). *Batı Felsefesi Tarihi*, Çev. Muammer Sencer, İstanbul: Say Yayınları.
- Topdemir, Hüseyin Gazi (2008). *Felsefe*, Ankara: Pegem Yaayınları.
- Topdemir, Hüseyin Gazi-Unat, Yavuz (2009). *Bilim Tarihi*, Ankara: Pegem Yayınları.
- Yazıcı, Sedat (2009). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Öncü Kitabevi.
- Yıldırım, Cemal (2012). *Bilim Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, Cemal (1997). *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Bölüm 4

Kasım Özgen *

VARLIK FELSEFESİ

- 4.1. Varlık Felsefesi ve Bilim
  - 4.2. Varlık Felsefesi ve Metafizik
  - 4.3. Materyalizm ve İdealizm
  - 4.4. İlk Yunan Filozofları
    - 4.4.1. Demokritos: Atomcu Materyalizm
    - 4.4.2. Platon: İdealar
    - 4.4.3. Aristoteles: “Var Olanların Var Olmaları Bakımından Bilimi”
  - 4.5. Orta Çağ Varlık Felsefesi: Aristoteles ve Platon Çizgisinin Yansımaları
    - 4.5.1. Varlığın Birliği Düşüncesi
  - 4.6. Yeniçağ Düşüncesinde Varlık Problemi
    - 4.6.1. Descartes: Düşünce ve Madde
    - 4.6.2. Spinoza: Tanrı veya Doğa
    - 4.6.3. Leibniz: Monadlar
  - 4.7. Empirist Gelenek
    - 4.7.1. John Locke
    - 4.7.2. G. Berkeley: Özne İdealizm
  - 4.8. Modern Dönem Varlık Anlayışları
    - 4.8.1. Fenomenoloji'nin Varlık Anlayışı (Edmund Husserl)
    - 4.8.2. Nicolai Hartmann ve Yeni Ontoloji
    - 4.8.3. Varoluşçuluk
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Prof.Dr. Erciyes Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles (2010). *Metafizik*, çeviren: Prof. Dr. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristotle (1938). *Categories, On Interpretation, Prior Analytics*, translated by H. P. Cooke and Hugh Tredennick, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Aristotle (1998). *Metaphysics*, translated with an introduction by Hugh-Lawson Tancred, Penguin Books.
- Arslan, Ahmet (1995). *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıçlarından Atomculara Kadar*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Arslan, Ahmet (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, Ahmet (2007). *Felsefeye Giriş*, 10. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Barnes, Jonathan (1995). "Metaphysics", *The Cambridge Companion to Aristotle*, Cambridge: Cambridge University Press s. 66-108.
- Bozkurt, Nejat (2008). *20.Yüzyıl Düşünce Akımları*, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları.
- Burnham, Douglas (2005). "Leibniz: Metaphysics". *Internet Encyclopedia of Philosophy* içinde (<http://www.iep.utm.edu/leib-met/>, Erişim Tarihi: 06.09.2013).
- Campbell, Keith (1967). "Materialism". Borchert, Donald M. (ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*, 2nd Edition, Vol. 6, Thomson Gale, Macmillan Reference USA 2005 içinde s. 5-19.
- Cohen, S. Marc (2000). "Aristotle's Metaphysics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde (Summer 2012 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/aristotle-metaphysics/>).
- Copleston, Frederick Charles (1994); *A History of Philosophy Vol. V: Modern Philosophy: The British Philosophers from Hobbes to Hume*, New York: Image Books.
- Çüçen, A. Kadir; Zafer, Melek Zeynep; Esenyel, Adnan (2009). *Varlık Felsefesi*, Ezgi Kitabevi.
- Descartes, René (2006). *Meditations, Objections and Replies*, edited and translated by Roger Ariew and Donald Cress, Indianapolis/ Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc.
- Descartes, René (1985). *The Philosophical Writings of Descartes*, Vol. I, translated by John Cottingham, Robert Stoothoff, Dugald Murdoch, Bath: Cambridge University Press.
- Downing, Lisa (2004). "George Berkeley", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde (Spring 2013 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/berkeley/>).

- Guthrie, W.K.C (1962). *A History of Greek Philosophy Vol. I: The Earlier Presocratics and the Pythagoreans*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gündoğan, Ali Osman (2010). *Felsefeye Giriş*, İstanbul, Dem Yayınları.
- Hancock, Roger (1967). "Metaphysics, History of", Borchert, Donald M. (ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*, 2nd Edition, Volume 6, Thomson Gale, Macmillan Reference USA 2006 içinde s. 183-197.
- (Jones, W.T. (2006). *Batı Felsefesi Tarihi 2*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Locke, John (1999). *An Essay Concerning Human Understanding*, Pennsylvania State University, Electronic Classics Series.
- Look, Brandon C. (2007). "Gottfried Wilhelm Leibniz", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde (Fall 2013 Edition, forthcoming, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/leibniz/>).
- Loux, Michael J. (2006). *Metaphysics: A Contemporary Introduction*, 3rd Edition, Taylor & Francis e-Library.
- Oddie, Graham (2006). "Metaphysics". Borchert, Donald M. (ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*, 2nd Edition, Volume 6, Thomson Gale, Macmillan Reference USA 2006 içinde s. 167-183.
- Øhrstrøm, P., Uckelman, J., Schärfe, H. (2007). "Historical and Conceptual Foundation of Diagrammatical Ontology", Simon Polovina, Richard Hill, Uta Priss (eds.), *Conceptual Structures: Knowledge Architectures for Smart Applications*, 15th International Conference on Conceptual Structures, ICCS (2007), Sheffield, UK, July 22-27, 2007, Dordrecht, Springer, 2007 içinde s. 374-386.
- Öner, Necati, (1972) *Klasik Mantık, A.Ü.İ.F.Y.*
- Silverman, Allan (2003). "Plato's Middle Period Metaphysics and Epistemology", *Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde (Summer 2012 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/plato-metaphysics/>).
- Spinoza, Benedictus de (1994). *A Spinoza Reader: The Ethics and Other Works*, edited and translated by Edwin Curley, Princeton: Princeton University Press.
- van Inwagen, Peter (2007). "Metaphysics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde (Winter 2013 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/metaphysics/>).
- Wedin, Michael W. (2009). "The Science and Axioms of Being", *A Companion to Aristotle*, Blackwell Publishing Ltd. s. 125-143.
- Yolton, John W. (1993). *A Locke Dictionary*, Oxford: Blackwell.
- Zelyüt, Solmaz (2010). *Dört Adalı: Hobbes-Locke-Berkeley-Hume*, 2. Basım, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Zelyüt, Solmaz (2011). *Spinoza*, 2. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Bölüm 5

Ferhat Akdemir *

AHLÂK FELSEFESİ

- 5.1. Etik ve Ahlâk Ayrımı
  - 5.2. Ahlâkın Hukuk, Siyaset ve Din ile İlişkisi
  - 5.3. Ahlâkın Felsefeye Konu Oluşu
  - 5.4. Ahlâkın Temellendirilmesi Sorunu
    - 5.4.1. Kozmolojik Temellendirme
    - 5.4.2. Teolojik Temellendirme
    - 5.4.3. Antropolojik Temellendirme
  - 5.5. Ahlâk Kuramlarının Sınıflandırılması
    - 5.5.1. Öznelci ve Nesnelci Kuramlar
    - 5.5.2. Niyetçi, Ödevci ve Sonuççu Kuramlar
    - 5.5.3. Doğacı, Doğacı-olmayan ve Duygucu Kuramlar
  - 5.6. Ahlâk ve Evrensellik
    - 5.6.1. Evrensel bir Ahlâk Yasasını Kabul Edenler
    - 5.6.2. Evrensel Ahlâk Yasasını Reddedenler
  - 5.7. Etik Çeşitliliği ve Tartışma Alanı: Uygulamalı Etik ve Meslek Etiği
    - 5.7.1. Kuramsal Etik
    - 5.7.2. Uygulamalı Etik ve Meslek Etiği
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç.Dr. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akdemir, F. (2009). “*Ahlaki Normların Ontolojik Kaynağı ve Epistemolojik Değeri Bağlamında Din/Tanrı-Ahlak İlişkisi*”, *Muhafazakâr Düşünce*, (5), 19, 20 [35–54].
- Arslan, A. (2012). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Adres Yayınları.
- Aydın, İ. (2010). *Yönetsel, Meslekî ve Örgütsel Etik*, Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, M. S. (1991). *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlâk İlişkisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Farabi (2011). *İdeal Devlet*, çev. Ahmet Arslan, Divan Kitap.
- Feldman, F. (2012). *Etik Nedir?* çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Hobbes, T. (2008). *Leviathan*, çev. Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kant, I. (2002). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. Ioanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı*, Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara.
- Machiavelli, Nicolo (2013). *Hükümdar*, çev. Necdet Adabağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001). *Erdem Peşinde*, çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MEB, (2006). *Meslek Etiği*, Yayın yeri yok, Ankara. Erişim: http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/mesleki_gelisim/moduller/meslek_etigi.pdf (03.06.2013).
- Özlem, D. (1997). *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Özlem, D. (2010). *Etik, Ahlâk Felsefesi*, İstanbul: Say Yayıncılık.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*, çev. Veysel Ataman-Gönül Sezer, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Platon, (2005). *Devlet*, çev. Ersin Uysal, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Türkeri, M. (2008). *Etik Kuramları*, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Uyanık, M. (2003). *Felsefî Düşünceye Çağrı*, Ankara: Elis Yayıncılık.
- Yaran, C.S. (2010). *Ahlak ve Etik: Doğu, Batı ve İslam Ahlak Felsefesi Yazıları*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Bölüm 6

Şule Gece Çelikkan *

SANAT FELSEFESİ

- 6.1. Sanat, Sanat Felsefesi ve Estetik İlişkisi
    - 6.1.1. Sanat ve Temsil
    - 6.1.2. Taklit (Mimesis) Olarak Sanat
    - 6.1.3. Yaratma Olarak Sanat
    - 6.1.4. Oyun Olarak Sanat
  - 6.2. Estetiğin Temel Kavramları
    - 6.2.1. Güzellik Problemi
    - 6.2.2. Güzelliğin Biçimleri
    - 6.2.3. Güzellik ve Hakikat
    - 6.2.4. Güzellik ve İyi
    - 6.2.5. Güzellik ve Yüce
    - 6.2.6. Güzellik ve Hoş
  - 6.3. Estetik Yargılar ve Yapısı
    - 6.3.1. Ortak Estetik Yargıları Reddedenler
    - 6.3.2. Ortak Estetik Yargıları Kabul Edenler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr.Üyesi Kırıkkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Afşar, Timuçin (2005). *Estetik*, İstanbul: Bulut Yayınları,
- Avner, Ziss (2009). *Gerçekliği Sanatsal Özümünün Bilimi Estetik*, İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi.
- Dabney, Townsend (2002). *Estetiğe Giriş*, Ankara: İmge Kitabevi.
- İhsan, Turgut (1991). *Sanat Felsefesi*, Bilgehan Matbaası, İzmir.
- İsmail, Tunalı (2009). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- İsmail, Tunalı.(2011). *Greksel Estetik'i, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları*.
- Friedrich, Von Schiller (1999). *Estetik Üzerine*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Suut, Kemal Yetkin (2007). *Estetik Doktrinler*, Ankara: Palme Yayıncılık.
- R.G.Collingwood (2011). *Kısaca Sanat Felsefesi*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Nejat, Bozkurt (2000). *Sanat ve Estetik Kuramları*, Bursa: Asa Yayıncılık.
- Marc, Jimenez (2008). *Estetik Nedir?*, İstanbul: Doruk Yayınları.

Bölüm 7

Ahu Tunçel *

SİYASET FELSEFESİ

- 7.1. Siyaset Bilimi ve Siyaset Felsefesi
    - 7.1.1. Neden Siyasete Katılmalıyız?
    - 7.1.2. Neden Siyaset Felsefesi Yapılmalı?
  - 7.2. İdeoloji ve Siyaset Felsefesi
    - 7.2.1. Liberalizm
    - 7.2.2. Muhafazakârlık
    - 7.2.3. Milliyetçilik
    - 7.2.4. Faşizm
    - 7.2.5. Sosyalizm
    - 7.2.6. Marksizm
    - 7.2.7. Komünizm
    - 7.2.8. Anarşizm
  - 7.3. Siyaset Felsefesinin Temel Kavram ve Sorunları
    - 7.3.1. İktidar
    - 7.3.2. Otorite
    - 7.3.3. Siyasal İktidarın Meşruiyet Kaynakları
    - 7.3.4. Devlet
  - 7.4. Siyaset Felsefesinde Çağdaş Tartışmalar
    - 7.4.1. Demokrasi
    - 7.4.1. Cumhuriyetçilik ve Ortak İyi
    - 7.4.1. Özgürlük
    - 7.4.1. Toplulukçuluk (Cemaatçilik)
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akal, Cemal Bali (1990). *Sivil Toplumun Tanrısı*, İstanbul. Alfa Yayın.
- Arendt, Hannah (2000). *İnsanlık Durumu*, (çev.) B.S. Şener, İstanbul: İletişim.
- Barry, Norman (2003). *Modern Siyaset Teorisi*, Ankara: Liberte.
- Berktaş, Fatmagül (2010). *Politikanın Çağrısı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berlin, Isaiah (2002). “İki Özgürlük Kavramı”, *Cogito*, sayı 32/yaz, ss. 202-253.
- Bлум, William T. (t.y.). “İdeoloji ve Politik Kültür”, *İdeoloji Üzerine*, (çev.) C. Şahan, İstanbul: Kuram.
- Burke, Edmund (1993). *Reflections on the Revolution in France*, Oxford-New York: Oxford University Press.
- Habermas, Jürgen (2000). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*, (çev.) M. Sancar ve T. Bora, İstanbul: İletişim.
- Heywood, Andrew (2007). *Siyasi İdeolojiler*, (çev.) Ö. Tüfekçi, Ankara: Adres.
- Hobbes, Thomas (2004). *Leviathan*, (çev.) S. Lim, İstanbul: Yapı Kredi.
- Kropatkin, Pyotr Alaxeyeviç (1999). *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, çev. M. Beyhan, Ankara: Öteki.
- Kuçuradi, İoanna (2010). “Gelenek ve Devrim ya da Felsefe ve Dünya Politikası”, *Çağın Olayları Arasında*, Ankara: Türkiye Felsefe kurumu Yayınları, ss. 69-86.
- Locke, John (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, Ankara: Babil.
- Machiavelli, Nicollo (2002). *Prens*, (çev.) R. Teksoy, İstanbul: Oğlak.
- Marx ve Engels (1971). *Communist Manifesto, The Birth of the Communist Manifesto*, (ed.) D. Striuk, New York: International.
- Marx ve Engels (2003). *Komünist Parti Manifestosu*, İstanbul: Eriş Yayınları.
- Mill, John Stuart (2004). *Hürriyet Üzerine*, (çev.) M.O. Dostel, Ankara: Liberte.
- Miller, David (2003). *Political Philosophy: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Montesquieu (2004). *Kanunların Ruhunu*, (çev.) F. Baldaş, İstanbul: Seç Yayın Dağıtım.
- Nozick, Robert (1974). *Anarchy, State and Utopia*, New York: Basic Books.
- Rawls, John (1999). *A Theory of Justice*, Oxford: Oxford University Press.

- Renan, Ernst. "What is the Nation?", www.philol.msu.ru/discourse/Renan.doc, erişim tarihi: 01.07.2013.
- Rousseau, Jean Jacques (2004). *Toplum Sözleşmesi*, (çev.) M.T. Yalım, İstanbul: Betik.
- Sancar, Mithat (2000). "*Devlet Aklı*" *Kıskacında Hukuk Devleti*, İstanbul: İletişim Yay.
- Skinner, Quentin (2006), "Adalet, Kamu Yararı ve Özgürlüğün Önceliği". *Liberaller ve Cemaatçiler*. (der.) A. Berten, vd. (çev.) S. Koç. Ankara: Dost. s. 173-188.
- Tunçel, Ahu (2010). *Bir Siyaset Felsefesi –Cumhuriyetçi Özgürlük*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunçel, Ahu (2011a). "İktidar ve Devlet", *Siyaset Bilimi'nde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar*, (der.) A.B. Dural, İstanbul: Kriter, ss. 32-67.
- Tunçel, Ahu (2011b). "Özgürlüğün Üç Yüzü: 'Siyasal Özgürlük' Sorununa Çağdaş Yaklaşımlar", (der.) B. Çotuksöken ve A. Tunçel, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları, ss. 19-36.
- Türköne, Mümtaz'er (2003). *Siyaset*, Ankara: Lotus Yay.
- Yayla, Atilla (2003). *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara: Liberte Yay.
- Weber, Max (1947). *Theory of Social and Economic Organisation*, Glencoe: The Free Press.

Bölüm 8

Fatih Özgökman *

DİN FELSEFESİ

- 8.1. Tanrı'nın Varlığı ile İlgili Deliller
  - 8.1.1. Ontolojik (Ontolojik) Delil
  - 8.1.2. Kozmolojik (Kozmolojik) Delil
    - 8.1.2.1. Hudus Delili
    - 8.1.2.2. İmkân Delili
  - 8.1.3. Düzen ve Gaye Bilimsel (Teleolojik) Delil
    - 8.1.3.1. İyi-Ayarlanmışlık Delili
    - 8.1.3.2. İnsancıl İlke
    - 8.1.3.3. Entropik Delil
  - 8.1.4. Dini Tecrübe Delili
    - 8.1.4.1. Dini Tecrübenin Türleri
  - 8.1.5. Ahlâk Delili
- 8.2. Ateizm
- 8.3. Kötülük Problemi
- 8.4. Özgürlük Problemi
- 8.5. Ahlâk Problemi
- 8.6. Tanrı Tasavvurları
  - 8.6.1. Teizm
  - 8.6.2. Deizm
  - 8.6.3. Panteizm
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç.Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

- Hartshorne, Charles. (1984). *Omnipotence and Other Theological Mistakes*, Albany: State University of New York.
- Hawking, Stephen. (Tarihsiz). *Zamanın Kısa Tarihi*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Heidegger, Martin. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, (çev. Levent Özşar), Bursa: Asa Kitabevi.
- Helm, Paul. (2010). "Goodness", *A Companion to Philosophy of Religion*, (ed: C. Taliaferro, P. Draper ve P. L. Quinn), Singapore: Wiley-Blackwell.
- Hoffman, Joshua ve Rosenkrantz, Gary. (2010). "Omnipotence", *A Companion to Philosophy of Religion*, (ed: C. Taliaferro, P. Draper ve P. L. Quinn), Singapore: Wiley-Blackwell.
- Hoft, Gerard't. (2003). *Maddenin Son Yapıtaşları*, Ankara: Tubitak.
- Hume, David. (1995). *Din Üstüne*, (çev: Mete Tunçay), İstanbul: İmge Kitabevi.
- Jager, Werner. (1947). *The Theology of The Early Greek Philosophers*, Oxford: Clarendon Press.
- James, William. (1902). *The Varieties of Religious Experience*, New York: The Modern Library.
- Kant, Immanuel. (1993). *Arı Usun Eleştirisi*, (çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kant, Immanuel. (2009). *Pratik Aklın Eleştirisi*, (çev. İoanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsün Akatlı), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kitabı Mukaddes*, (1997). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Kuran-ı Kerim*.
- Leibniz, F. G. W. (2007). *Theodicy*, (çev: E. M. Huggard), BiblioBazaar.
- Levine, Michael P. (1994). *Pantheism*, London: Routledge.
- Lewis, C. S. (2009). *Mere Christianity*, HarperCollins ebooks.
- Malcom, Norman. (1963). *Knowledge and Certainty*, London: Prentice-Hall Inc.
- Mevlana, (1985). *Mesnevi*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul: MEB.
- Misner, C. W., Thorne, Kips S. ve Wheeler, J. A. (1970). *Gravitation*, San Francisco: W. H Freeman and Company.
- Müller, Ingo. (2007). *A History of Thermodynamics*, Berlin: Springer.
- Nadler, Steven (2006). *Spinoza's Ethics, An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, Friedrich. (2001). *The Gay Science*, (tr. Josefine Nauckhoff), Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, Friedrich. (2004). *Ecce Homo and Antichrist*, (çev. Thomas Wayne), New York: Algora Publishing.

- Nietzsche, Friedrich. (2007). *Beyond Good and Evil*, (tr. Judith Norman), Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, Friedrich. (2010). *Güç İstenci*, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul: Say Yayınları.
- Overman, Dean L. (2009). *A Case For The Existence of God*, USA: Rowmann and Littlefield Publishers.
- Özgökman, Fatih. (2013) *.Tanrı ve Evrim*, Ankara: Elis Yayınları.
- Pagels, H. R. (1998). "A Cosy Universe", *Modern Cosmology and Philosophy*, (ed: John Leslie), New York: Prometheus Books.
- Paine, Thomas. (1841). *The Age of Reason*, London: J. Watson, yeniden basım: (2010) Forgotten Books.
- Paley, William. (1809). *Natural Theology*, London: Late Archdeacon of Carlisle, The Twelfth Edition.
- Plantinga, Alvin. (1977). *God, Freedom and Evil*, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Plato, (2008). *Timaeus and Critas*, (tr. Robin Waterfield), Oxford: Oxford University Press.
- Proudfoot, William. (1985). *Religious Experience*, U.S.A: University of California.
- Reeves, Hubert. (2001). *İlk Saniye*, (çev. Esra Özdoğan), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Rowe, William L. (2007). *Philosophy of Religion*, An Introduction, Wadsworth: Cengage Learning.
- Saint Augustine, (2010). *On the Free Choice of the Will, On Grace and Free Choice, and Other Writings*, (ed. Peter King). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sartre, Jean Paul. (1956). *Existentialism and Humanism*, (tr. Philip Mairet), London: Methuen and Co. Ltd.
- Spinoza, Benedict de. (1994). *A Spinoza Reader, The Ethics and Other Works*, (tr. Edwin Curley), New Jersey: Princeton University Press.
- Swinburne, Richard. (1996). *Is There A God?*, Oxford: Oxford University Press.
- Walls, Jerry L. (2011). "Moral Apologia", *Good God*, (ed. David Bagget and Jerry L. Walls), Oxford: Oxford University Press.
- Whitehead, A. N. (1978). *Process and Reality*, New York: Free Press.

Bölüm 9

Baykal Biçer *

EĞİTİM FELSEFESİ

- 9.1. Felsefe ve Eğitim
  - 9.2. Eğitim Felsefesi
  - 9.3. Felsefe Akımları ve Eğitim
    - 9.3.1. İdealizm ve Eğitim
      - 9.3.1.1. Platon'un Eğitim Felsefesi
    - 9.3.2. Realizm ve Eğitim
      - 9.3.2.1. Aristoteles'in Eğitim Felsefesi
    - 9.3.3. Natüralizm ve Eğitim
      - 9.3.3.1. Rousseau'nun Eğitim Felsefesi
    - 9.3.4. Pragmatizm ve Eğitim
      - 9.3.4.1. Dewey'in Eğitim Felsefesi
    - 9.3.5. Varoluşçuluk ve Eğitim
  - 9.4. Eğitim Felsefesi Akımları
    - 9.4.1. Daimicilik
    - 9.4.2. Esasicilik
    - 9.4.3. İlerlemecilik
    - 9.4.4. Yeniden Kurmacılık
- Yararlanılan Kaynaklar

---

*Prof.Dr. Dumlupınar Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Adjukiewicz, K. (1994). *Felsefeye Giriş*. (Çev. Ahmet Cevizci). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Akdemir, F. (2012). Varoluşçuluk. (Ed. N. Göklp, & Ş. Çelik). *Eğitim Felsefesi*. (s. 76-85). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Aristoteles. (2008). *Eğitim Üzerine*. İstanbul : Say Yayınları.
- Arslan, A. (1996). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Arslanoğlu, İ. (2012). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bal, H. (1991). *John Dewey'in Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Kor Yayıncılık.
- Biçer, B. (2012). İlerlemecilik. (Ed. N. Göklp, & Ş. Çelik). *Eğitim Felsefesi*. (s. 113-124). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Biçer, B. (2010). Türkiye'de cumhuriyet öncesi dönemde Türk okulları ile Amerikan kolejlerinde felsefe grubu derslerinin öğretimi (1839-1922). *Zeitschrift für die Welt der Türken* , 2 (3), 195-211.
- Burnet, J. (2008). Aristoteles'in Eğitim Anlayışı. Aristoteles içinde, *Eitim Üzerine*. (Çev.Ahmet Aydoğan). (s. 7-20). İstanbul: Say Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (1991). *Eğitim Felsefesine Giriş*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (2001). *Felsefece Eğitışim*. Ankara: A Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (1989). Realizm ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 135-149.
- Cevizci, A. (2012). *Bilgi Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çoban, A. (2002). Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının, eğitim sürecine ilişkin felsefi tercihlerinin değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (2), 311–318.
- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim/ Eğitim Felsefesine Giriş*. (Çev.: Tahsin Yılmaz). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Dewey, J. (2010). *Günümüzde Eğitim*. (Ed. Joseph Ratner; Çev. Ed. Bahri Ata, Talip Öztürk). Ankara: Pegem Akademi.
- Dewey, J. (1910). *How We Think*. Lenxington. Mass: D. C. Heath.
- Dewey, J. (1957). *Nasıl Düşünürüz/ Düşüncenin Terbiyesi*. (Çev. Baha Arıkan, Sabri Akdeniz, Orhan Etker). İstanbul: Muallimler Cemiyeti Yayınları.
- Dewey, J. (2008). *Okul ve Toplum*. (Çev. H. Avni Başman). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve Eğitim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Ergen, G. (2012). Yeniden Kurmacılık. (Ed. N. Göküp, & Ş. Çelik). *Eğitim Felsefesi*. (s. 124-126). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Ergün, M. (2009). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gökberk, M. (1998). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Guttek, G. L. (2001). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. (Çev. Nesrin Kale). Ankara : Ütopya Yayıncılık.
- Holma, K. (2007). Essentialism Regarding Human Nature in the Defence of Gender Equality in Education. *Journal of Philosophy of Education* , 41 (1), 45–57.
- İnam, A. (1993). Çözümleyici Düşüncenin Felsefedeki Yeri Üzerine. *Felsefe Dünyası* , 10, 2-7.
- Kabadayı, T. (2012). Natüralizm. (Ed. N. Göküp, & Ş. Çelik). *Eğitim Felsefesi*. (s. 88-105). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Kale, N. (2009). *Felsefiyat*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kant, I. (2009). *Eğitim Üzerine*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Kilpatrick, T. H. (1918). Teachers College Record 19. [Online]: <http://historymatters.gmu.edu/d/4954/> adresinden 22 Kasım 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Kıncal, R. Y. (1996). *Eğitim Bilimine Giriş*. Erzurum.
- Kneller, G. F. (1964b). *Existentialism and Education*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Kneller, G. F. (1964a). *Introduction to the Philosophy of Education*. Los Angeles: Universty of California.
- Knoll, M. (2010). “A Marriage on the Rocks” An Unknown Letter by William H. Kilpatrick about his Project Method. [Online]: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED511129.pdf> adresinden 12 Haziran 2013 tarihinde indirilmiştir.
- Küken, A. G. (1996). *Felsefe Açısından Eğitim*. İstanbul: Alfa Basın Yayın.
- Küken, G. (2003). *İlkçağda Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Alfa Basın Yayın.
- Niesz, T. M. (2003). The Project Approach To Learning: How The Project Approach Provides Opportunities For Authentic Learning . *Yayınlanmamış Master Tezi* . Pacific Lutharian Üniversitesi. UMI Number: 1416348.
- Öztürk, M. (2008). John Dewey’in Eğitim Felsefesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı.
- Platon. (1996). *Diyaloglar 2 (Protagoras)*. (Çev. Tanju Gökçöl). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Platon. (1996). *Diyologlar 2 (Theaitetos)*. (Çev. Macit Gökberk). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (1994). *Yasalar (I-XII)*. (Çev. C. Şentuna; S. Babür). İstanbul: Kabakçı Yayınevi.
- Ratner, J. (2010). Önsöz. J. Dewey içinde, *Günümüzde Eğitim*. (Ed. Joseph Ratner; Çev. Ed. Bahri Ata, Talip Öztürk). Ankara: Pegem Akademi.
- Reboul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ritter, J. (1954). *Varoluş Felsefesi Üzerine*. (Çev. Hüseyin Batuhan). İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2003). *Emile*. (Çev. Mehmet Baştürk; Yavuz Kızılcım). Erzurum: Babil Yayınları.
- Saban, A. (2004). *Öğrenme Öğretme Süreci*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sartre, J. P. (1996). *Varoluşçuluk*. (Çev. Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Shook, J. R. (2003). *Amerikan Pragmatizminin Öncüleri*. (Çev. Celal Türer). İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları.
- Sönmez, V. (2009). *Eğitim Felsefesi*. Ankara : Anı Yayıncılık.
- Teets, S. T., & Starnes, B. A. (1997). Foxfire: Constructivism for teachers and learners. *Action in Teacher Education*, , 18, 31–39.
- Tozlu, N. (1997). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uysal, E. (2004). Eğitim'e felsefi antropoloji çerçevesinde kavramsal bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , VIII, 81–99.
- Weber, A. (1991). *Felsefe Tarihi*. (Çev: H. Vehbi Eralp). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- West, D. (1998). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*. (Çev. Ahmet Çevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Williams, D. A. (1998). Documenting Children's Learning: Assesment And Evaluation İn The Project Approach. *Yayınlanmamış Master Tezi* . Edmonton/ Alberta: Alberta Üniversitesi.

Editörler

Prof. Dr. Muhammet Yılmaz & Doç. Dr. Şemseddin Kırış

HADİS TARİHİ

Yazarlar

Prof. Dr. Recep Tuzcu
Prof. Dr. Nimetullah Akın
Doç. Dr. Erdoğan Köycü
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Yücel
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Garip Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ayhan
Dr. Öğr. Üyesi Yakup Koçyiğit

Editörler
Prof. Dr. Muhammet Yılmaz & Doç. Dr. Şemseddin Kırış
Hadis Tarihi

ISBN: 978-605-9498-74-6

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2019
2.Baskı 2021

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Assum Basım ve Mücellit

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 GİRİŞ	11
1.1. Hz. Peygamber'in Dindeki Yeri	12
1.2. Hz. Peygamber'in Görevleri	14
1.2.1. Tebliğ Görevi	14
1.2.2. Hz. Peygamber'in Kitabı Öğretmesi	15
1.2.3. Hz. Peygamber'in Hikmeti Öğretmesi	17
1.2.4. Hz. Peygamber'in Tezkiye Görevi	19
1.2.5. Hz. Peygamber'in Yeni Hükümler Koyması	20
1.3. Hz. Peygamber'e Karşı Görevlerimiz	21
1.4. Hadis Tarihi	26
1.4.1. Hadis ve Tarih	26
1.4.2. Hadis Tarihi ile İlgili Kitaplar	27
1.4.2.1. Türkçe Yapılan Çalışmalar	28
1.4.2.2. Diğer Çalışmalar	30
Yararlanılan Kaynaklar	31
Bölüm 2 HADİSLERİN TESPİT VE TEDVİNİ (HZ. PEYGAMBER VE SAHABE DÖNEMİ)	33
2.1. Hz. Peygamberin Sözleri Karşısında Sahabenin Tutumu	36
2.2. Hadislerin Yazılmasının Yasaklanması	39
2.3. Hadislerin Yazılmasına İzin Verilmesi	41
2.4. Sahabe Döneminde Hadis	44
2.4.1. Ashabın Hadis Rivayeti ile İlgili Özellikleri	45
2.4.2. Hadis Rivayet Eden Sahâbiler	47
2.4.3. Sahabenin Yazdığı Hadis Sahifeleri	48
2.5. Sahabe Döneminde İlim Merkezleri ve Yaptıkları İlim Yolculuklar	55
Yararlanılan Kaynaklar	58

Bölüm 3 HADİSLERİN TESPİT VE TEDVİNİ II Tabiûn ve Etbâü't-Tabîîn Dönemi	61
--	-----------

3.1. Hadislerin Tespit ve Tedvinini Hazırlayanlar Sebepleri	63
3.2. Tedvin Faaliyetinin Başlaması	69
3.3. Hadis Rivayetinin Sistemleşmesi	77
3.3.1. İsnad Faaliyetinin Başlaması	78
3.3.2. Cerh Ve Ta'dil Faaliyetinin Başlaması	80
3.4. Fikri Ekoller ve Hadise Yaklaşımları	83
3.4.1. Ehli Hadis	83
3.4.2. Ehl-i Re'y	85
3.4.3. Mu'tezile	87
3.4.4. Şia	89
3.4.5. Ehl-i Zühd ve Tasavvuf	90
Yararlanılan Kaynaklar	92

Bölüm 4 HADİSLERİN TASNİFİ	99
---	-----------

4.1. Tasnif Türleri ve Bu Türlerin İlk Örnekleri	101
4.1.1. Konularına Göre Tasnif Türleri	102
4.1.1.1. Bir Konudaki Hadisleri Toplayan Kitaplar ve Abdullah b. Mübârek'in Kitâbü'z-Zühd'ü	102
4.1.1.2. Sahifeler ve Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfe'si	103
4.1.1.3. Cüz'ler ve Süfyan b. Uyeyne'nin Cüz'ü	105
4.1.1.4. Muvattalar ve İmam Mâlik'in el-Muvatta'ı	105
4.1.1.5. Musannefler ve Abdürrezzâk es-San'ânî/Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'nin el-Musannef'leri	107
4.1.1.6. Cami'ler ve Ma'mer b. Râşid'in el-Câmi'i	108
4.1.1.7. Sünenler ve Saîd b. Mansûr'un Sünen'i	109
4.1.2. Ricâle Göre Tasnif Türleri	110
4.1.2.1. Müsnedler ve Tayalisi'/ Humeydî/Ahmed b. Hanbel'in Müsned'leri	111
4.1.2.2. Mu'cemler ve Taberânî'nin Üç Mu'cem'i	113
Yararlanılan Kaynaklar	115

Bölüm 5
KÜTÜB-İ SİTTE VE
DİĞER TEMEL HADİS KAYNAKLARI

119

5.1. Kütüb-i Sitte ve Benzer Kavramlar	120
5.2. Kütüb-i Sitte Eserleri	122
5.2.1. Buhârî'nin Sahîh'i	122
5.2.2. Müslim'in Sahîh'i	126
5.2.3. Tirmizî'nin Sünen/el-Câmi'i	130
5.2.4. Ebû Dâvûd'un Sünen'i	134
5.2.5. Nesâî'nin Sünen'i (el-Müctebâ)	136
5.2.6. İbn Mâce'nin Sünen'i	137
5.3. Diğer Temel Hadis Kaynakları	139
5.3.1. Dârimî'nin Sünen'i	139
5.3.2. İbn Huzeyme'nin Sahih'i	141
5.3.3. İbn Hibbân'ın Sahih'i	143
5.3.4. Dârekutnî'nin Sünen'i	146
5.3.5. Beyhâkî'nin Sünen'i	147
Yararlanılan Kaynaklar	150

Bölüm 6
KÜTÜB-İ SİTTE SONRASI DÖNEM-I
(Müstedrek, Müstahreç, Cem, Derleme, Zevâid, Kitapları)

157

6.1. Şahîhayn Üzerine Yapılan Tamamlayıcı Eserler	159
6.1.1. İstidrak Edebiyatı	159
6.1.1.1. Kitâbu'l-İlzâmât	159
6.1.1.2. El-Müstedrek 'Alâ's-Şahîhayn	160
6.1.2. İstihrâc Edebiyatı ve Müstahreçler	161
6.2. Cem ve Derleme Çalışmaları	162
6.2.1. Ana Metin Kaynaklarından Yapılan Derlemeler	162
6.2.1.1. Şahîhaynı Cem Eden Eserler	163
6.2.1.2. Kütüb-i Sitte'yi Cem Eden Eserler	163
6.2.2. Özel Sisteme Sahip Derleme Eserler	166
6.2.2.1. Meşâbîhu's-Sünne	166
6.2.2.2. Mişkâtü'l-Meşâbîh	167
6.2.3. Bütün Hadisleri Derleme Çabası Güden Eserler	167
6.2.3.1. Cem'u'l-Cevâmi'	167
6.2.3.2. Kenzü'l-'Ummâl	168

6.2.4. Belli Konulara Dair Hadisleri Derleyen Eserler	169
6.2.5. Zevâid Edebiyatı	172
6.2.5.1. Mecme ‘u’z-zevâid	174
6.2.5.2. El-Meţâlibu'l-‘Âliye	175
6.2.5.3. İthâfu'l-Ĥiyere	176
Yararlanılan Kaynaklar	177

Bölüm 7 KÜTÜB-İ SİTTE SONRASI DÖNEM II- ŞERH ÇALIŞMALARI	183
---	------------

7.1. Temel Hadis Kaynakları Üzerine Yapılan Çalışmalar	184
7.1.1. Hattâbî ve Meâlimü’s-Sünen’i	184
7.1.2. Ibnu’l-Arabî ve Âridatu’l-Ahvezî’si	186
7.1.3. Nevevî ve Minhâc’i	188
7.1.4. Ibn Hacer ve Fethu’l-Bârî’si	189
7.1.5. Aynî ve Umdetu’l-Kârî’si	191
7.1.6. Kastallânî ve Irşâdu’s-Sârî’si	192
7.1.7. Zürkânî ve Şerhu’l-Muvatta’i	193
7.1.8. Azîmâbâdî ve Avnu’l-Ma‘bûd’u	194
7.1.9. Sehârenpûrî ve Bezlu’l-Mechûd’u	195
7.1.10. Mübârekpûrî ve Tuhfetu’l-Ahvezî’si	196
7.2. Derleme (Cem) Eserler Üzerlerine Yapılan Şerhler	197
7.2.1. Begavî ve Şerhu’s-Sünne’si	197
7.2.2. Ibn Receb El-Hanbelî ve Câmiu’l-ulûm Ve’l-Hikem’i	198
7.2.3. Ali El-Kârî ve Mirkâtu’l-Mefâtiĥ’i	199
Yararlanılan Kaynaklar	201

Bölüm 8 KÜTÜB-İ SİTTE SONRASI DÖNEM III (ALFABETİK ESERLER, MEŞHUR VE MEVZU HADİS KİTAPLARI)	203
---	------------

8.1. Hadisleri Kolayca Bulmaya Yarayan Alfabetik Fihristler	204
8.2. Halk Dilinde Hadis Diye Dolaşan Sözleri Derleyen Eserler	210
8.3. Mevzu Hadis Edebiyatı	214
Yararlanılan Kaynaklar	217

Bölüm 9
KÜTÜB-İ SİTTE SONRASI DÖNEM IV
(Ricâl Edebiyatı)

221

9.1. Sahâbe Tabakâtı	224
9.2. Sika Râviler (Sikât) Tabakâtı	228
9.3. Zayıf Kezzâb Mecrûh Metrûk Mübhem Müdellis Vaddâ' Râviler Tabakâtı	230
9.4. Özel İçerikli Râviler Tabakâtı	240
9.5. Genel İçerikli Râviler Tabakâtı	249
9.6. Esmâ Ensâb Elkâb Kunâ ve Kabîlelerine Nisbetleriyle Meşhûr Olan Râviler Tabakâtı	258
Yararlanılan Kaynaklar	264

Bölüm 10
OSMANLI DÖNEMİ HADİS ÇALIŞMALARI

271

10.1. Hadis İlminin Kurumsal Gelişimi	273
10.1.1. Genel Müfredatlı Medreseler	274
10.1.2. İhtisas Medreseleri (Dâru'l-Hadisler)	274
10.2.1. Hadis Alanında Yazılan Eserler	280
10.2.1. Şemâille İlgili Çalışmalar	281
10.2.2. Hadis Kaynaklarının Tercüme Edilmesi	282
10.2.3. Şerh Çalışmaları	283
10.2.4. İhtisar Çalışmaları	286
10.2.5. Tahriç Çalışmaları	287
10.2.6. Alfabetik Çalışmalar	287
10.2.7. Haşiyeye Çalışmaları	287
10.2.8. Hadis-i Erbaîn Çalışmaları	288
10.2.9. Tıbb-ı Nebevî İle İlgili Çalışmalar	288
10.2.10. Hadis Usulü ile İlgili Çalışmalar	289
10.2.11. Ravilerle İlgili Çalışmalar	290
Yararlanılan Kaynaklar	293

Bölüm 11
GÜNÜMÜZ HADİS ÇALIŞMALARI

297

11.1. Sosyal-Siyasî ve Fikrî Gelişmeler	298
11.2. Oryantalistik Hadis Çalışmaları	299
11.3. İslam Dünyasındaki Gelişmeler	301

11.4. Türkiye’de Hadis Çalışmaları	305
11.4.1. Kurumsal Değişim	306
11.4.2. Türkiye Cumhuriyeti Hadis Çalışmalarının Seyri	307
11.4.2.1. 1980’e Kadar Hadis Çalışmaları	308
11.4.2.2. 1980 Sonrası Hadis Çalışmaları	310
Yararlanılan Kaynaklar	317

Bölüm 1

Garip Aydın¹

GİRİŞ

- 1.1. Hz. Peygamber'in Dindeki Yeri
  - 1.2. Hz. Peygamber'in Görevleri
    - 1.2.1. Tebliğ Görevi
    - 1.2.2. Hz. Peygamber'in Kitabı Öğretmesi
    - 1.2.3. Hz. Peygamber'in Hikmeti Öğretmesi
    - 1.2.4. Hz. Peygamber'in Tezkiye Görevi
    - 1.2.5. Hz. Peygamber'in Yeni Hükümler Koyması
  - 1.3. Hz. Peygamber'e Karşı Görevlerimiz
  - 1.4. Hadis Tarihi
    - 1.4.1. Hadis ve Tarih
    - 1.4.2. Hadis Tarihi İle İlgili Kitaplar
      - 1.4.2.1. Türkçe Yapılan Çalışmalar
      - 1.4.2.2. Diğer Çalışmalar
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Müsned, thk. Şuayb el-Arnâvud, Müessesetü Kurtuba, Kahire, Trz.
- Bigiyef, Musa Carullah, Kitabü's-Sünne, terc. Mehmet Görmez, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1998, s. 33-61
- Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah (ö. 256/870), el-Camiu's-Sahih, thk. Mustafa Dîb el-Bağâ,, Daru İbn Kesir, Beyrut, 1987.
- Cürcanî, Ali b. Muhammed eş-Şerif, Kitabü't-Ta'rifat, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1985.
- Dihlevî, Hüccetüllahi'l-Bâliğa, Darü'c-Ceyl, Beyrut, 2005.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889), Sahih-i Sünen-i Ebî Davud, thk. Nâsirüddin Elbanî, Beyrut, Mektebetü'l-Mearif, Beyrut, Trz.
- Erul, Bünyamin, Sünnetin Kur'an Dışında Hüküm Getirmesi Meselesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 1989.
- Görmez, Mehmet, Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler, İslamiyât III, sayı, 1, yıl 2000.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kaznevî (ö. 273/887), Sünen-i İbn Mâce, thk., Nasuriddin Elbanî, Mektebetü'l-Mearif, Riyad, 1996.
- İbn Hıbban, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî (ö. 354/965), Sahih-i İbn Hibbân bi Tertibi İbn Belbân, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993.
- İsfehani, Ragıb, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Darü'l-Marife, Beyrut, Trz.; terc. Yusuf Türker, Pınar Yay. İstanbul, 2007.
- Karaman, Hayrettin ve arkadaşları, Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB.Yay., Ankara, 2008
- Koca, Ferhat, Sünnet mad., DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII, 154,155.
- Kolkıran, Gönül. *Tarih ve Hadis Disiplini Açısından Güvenilirlik Sorunu: İbn İshak ve Vakidi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.

- Kutluer, İlhan Hikmet mad., DİA., İstanbul, 1998, XVII, 503,
- Martı, Huriye "Hadis Usûlünün Konuları", Hadis El Kitabı, Ed. Zişan Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 229-230.
- Maturîdî, Ebu Mansur, Te'vîlâtü'l-Kuran, terc. Bekir Topaloğlu, Kemal Sandıkçı, Ensar, yay. İstanbul, 2015.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâburî (ö. 261/875), el- Camiu's-Sahih, Darü'c-Ceyl, Beyrut, Trz.
- Nîsabûrî, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah Hâkim (ö. 405/1014), Müstedrek Ale's-Sahihayn, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- Şafii, Muhammed b. İdris, er-Risale, thk. Ahmed Şakir, Mektebei Halebi, Mısır, 1940.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa (ö. 279/892), Cami'u's-Sahih, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Darü İhyaü't-Türasü'l-Arabî, Beyrut, Trz.
- Topaloğlu, Bekir, Vedüd mad. DİA, İstanbul, 2012, XLII, 598.
- Yıldırım, Enbiya, Kur'an Bize Yeter Söylemi, Takdim Yay. Ankara, 2019.
- Yücel, Ahmet, "Hadis İlminde "Tarih" Anlayışı ve "Hadis Tarihi" Yazı-cılığı", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (İstanbul: 2013), cilt: XI, sayı: 21, s. 271-302.

Bölüm 2

Yakup Koçyiğit¹

HADİSLERİN TESPİT VE TEDVİNİ (HZ. PEYGAMBER VE SAHABE DÖNEMİ)

- 2.1. Hz. Peygamberin Sözleri Karşısında Sahabenin Tutumu
- 2.2. Hadislerin Yazılmasının Yasaklanması
- 2.3. Hadislerin Yazılmasına İzin Verilmesi
- 2.4. Sahabe Döneminde Hadis
  - 2.4.1. Ashabın Hadis Rivayeti ile İlgili Özellikleri
  - 2.4.2. Hadis Rivayet Eden Sahâbîler
  - 2.4.3. Sahabenin Yazdığı Hadis Sahifeleri
- 2.5. Sahabe Döneminde İlim Merkezleri ve Yaptıkları İlim Yolculuklar

---

¹ Dr. Öğr.Üyesi, Karabük Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. H̄anbel, *el-Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnâvud, (Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001)
- Ahmed b. H̄anbel, *el-Müsned*, (Kahire, Müessesetü Kurtuba, tsz)
- Ahmed b. H̄anbel, *el-Müsned*, thk . Ahmed Muḥammed Şakir, (Kahire, Daru'l-hadis, 1995)
- Bağcı, H. Musa, *Hadis Tarihi, H. İlk Üç Asır*, (Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2009).
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, (İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003)
- Çakan. İsmail Lütfi, *Hadis Usulü*, (İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, 2012)
- Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammet Muhyiddin Abdülhamîd, (Dâru'l-fikr, ts.).
- Ebu Davûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*, thk. İzzet Ubeyd ed-Deâs-Adil es-Seyyid, (Beyrut, Mektebetü İb. Hazm, 1997)
- ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Ebu Muḥammed, *es-Sünen*, thk. Fevvez Ahmed Zümerlî, Halid es-Seb'î el-'ilmî, (Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-Arabî. 1407), 1, 134,
- ed-Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, thk Hüseyin Selim Esed, (Riyad Dâru'l-muğnî, 1420).
- el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *ed-Dirâsât fî ehâdi'si'n-nebevî*, c.I s.92 el-Mektebetü'l-İslâmîyye, Beyrut, 1980; Yücel, Ahmet, "Kitabet", Diyanet İslam Ansiklopedisi, (Ankara).
- el-Buḥârî, Muḥammed b. İsmâ'il, *el-Cami'u's-saḥîḥ*, thk, Mustafa Dîb el-Boğa, (Yemâme: Dâru İbn Kesîr, 1987)
- el-Buḥârî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu'l-Kebîr*, (Haydarabad, Dâriratü'l-meârifî'l-Osmâniyye, ts.)
- el-Hakim en-Neysâbûrî. Muhammed b. Abdillâh, *Müstedrek ale's-saḥîḥayn*, (Beyrut, Dâru'l-kütübi'ilmîyye, 1411/1990).

- el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit b. Mehdî, *Takyîdü'l- 'ilm*, (Beyrut, İhyâü's-sünneti'n-nebeviyye, ts.).
- el-Hatîp el-Bağdadi, Ebubekir Ahmet b. Ali b. Sabit, *er-Rihle fî talebi'l-hadis*, thk. Nureddin Itr, (Beyrut, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1935).
- el-Hattâbî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, *Me'âlimü's-sünen*, (Haleb, el-Matbaatü'l-ilmîyye, 1-351/1932).
- en-Nevevî. Ebu Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref, *et-Takrîb ve't-teysîr li m'a'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr*, thk. Muhammed Osman el-Haşet, (Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1405/1985).
- Erul, Bünyamin, “*Muhammed Hamidullah'in Şahîfetu Hemmâm b. Munebbih Adli Eserinin Bazı çevirileri Üzerine Bir Kritik*” Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi, 57:1 (Ankara, 2016), 195-209
- et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Ahmed b. Süleyman, *el-Mu'cemü'l-Evşat*, thk. Tarık İveçullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, (Kahire, Dâru'l-harameyn, 1415)
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Musa İbn Dehğâk, *es-Sünen*, thk. Beşşar Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1998).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tbs&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b47129b936b23.03912898
- İbn Abdi'l-Ber, Ebu Ömer Yusuf . Abdillâh en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l Beyrut, 1992
- İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (Riyad, Mektebetü'r-ruşd, 2004)
- İbn Esîr el Cezerî, İzzeddin, *Üsüdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v.dğr. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1994).
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, (Hindistan, Matbaatü dâirati'l-maârifî'n-nzâmiye, 1326)
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdülmvecud, Ali Muhammed Muavviç, (Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415).

- İbn Kesîr, Ebu'l-fidâ İsmail b. Ömer el-Ğuraşî el-Başrî, *İhtîşâru 'ulûmi'l-hadîs*, thk, Ahmed Muhammed Şakir, (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.).
- İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Ğazvînî, *Sünenü İbni Mâce*, thk. Muhammed Fuâd (Beyrût: Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.).
- İbn. Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî, *Camiû beyâni'l-İlm*, thk. Übey el-Eşbâl ez-Züheyri, (Sudi Arabistan, Dâru İbni'l-Cezerî, 1994)
- İbnü's-Sa'd, Ebu Abdillâh, Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, (Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, (Beyrut.Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1990).
- İbnü's-Salah, Taqıyyüddin Osman eş-Şehrezûrî, *Ulûmü'l-hadis*, (Mukad-dimetü ibni's-Salâh), (Mektebetü Fârâbî. 1984).
- Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, (Ankara, Elif Matbaası, 1981).
- M'a'mer b. Raşid, *el-Cami'*, thk, Habiburrahman el-A'zamî, 2. Baskı (Pakistan, Meslis'l-İlmî. Dağıtım Beyrut, Mektebetü'l-İslamiyye, 1403).
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc el-Ğuşeyrî, *el-Cami'ü's-Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türrâsi'l-arabî, tsz.)
- Özek, Ali, *Hadis Ricali*, (İstanbul, Fatih Matbaası, 1967).
- Yücel, Ahmet, *Hadis Usulü*, (İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), 119
- Zehebî, Şemseddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *Tezkiratü'l-huffâz*, (Beyrut , Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998).

Bölüm 3

Recep Tuzcu¹

HADİSLERİN TESPİT VE TEDVİNİ II Tabiûn ve Etbâü't-Tabîn Dönemi

- 3.1. Hadislerin Tespit ve Tedvinini Hazırlayanlar Sebepler
  - 3.2. Tedvin Faaliyetinin Başlaması
  - 3.3. Hadis Rivayetinin Sistemleşmesi
    - 3.3.1. İsnad Faaliyetinin Başlaması
    - 3.3.2. Cerh Ve Ta'dil Faaliyetinin Başlaması
  - 3.4. Fikri Ekoller ve Hadise Yaklaşımları
    - 3.4.1. Ehli Hadis
    - 3.4.2. Ehl-i Re'y
    - 3.4.3. Mu'tezile
    - 3.4.4. Şia
    - 3.4.5. Ehl-i Zühhd ve Tasavvuf
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aşıkkutlu, Emin. *Hadiste Rical Tenkid*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1997.
- Avcı, Seyyit. *Sûfîlerin Hadis Anlayışı*. Konya: Ensar, 2004.
- Aydınlı, Abdullah. “Ehl-i Hadis” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 199.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstülahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, 2011.
- Aydınlı, Osman. *İslam Düşüncesinde Aklileşme Süreci*. Ankara: Ankara Okulu yayınları, 2013.
- Azâmî, Muhammed Mustafa. *Menhecü'n-nakd inde'l-muhaddisîn*. Riyad: 1410/1990.
- Bilgen, Osman. *O'nu görmeyenler*. İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Aristo Metafiziği ile Gazali Metafiziğinin Karşılaştırılması*. Ankara: 1976.
- Buhâri, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahih*. İstanbul: Çağrı yayınları, 1981.
- Cüzeciânî, Ebû İshâk İbrâhim b. Yakub. *Ahvalü'r-rical*. thk. Subhi'l-Bedri'l-Semerrâî. Beyrut: Müessetü'r-risale, 1405.
- Çakın, Kamil. *Hadis İnkârcıları*. Ankara: Seba Yayınları, 1998.
- Çelebî, İlyas. “Mu‘tezile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Çelebi, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 1993.
- Darimî, Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Darimî, Ebu Said Osman b. Said. *Kitabu'r-red alâ'l-Cehmiyye*. Beyrut: 1402/1982.
- Demirci, Kadir. “İbaziye ve Hadis”. *Hadis el-Kitabı*. Editör: Zişan Tür-can. Ankara: Grafiker, 2016.

- Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit. *el-Âlim ve'l -müteallim* (İmam Azam'ın beş eseri içinde). Trc. M. Öz. İstanbul: Kalem Yayıncılık, 1981.
- Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim. *er-Redd âlâ siyeri'l-Evzâi*. thk. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Ebû Zua ed-Dımışkî. *Tarih*. <http://www.alwarraq.com>. 15.05.2019.
- Efendioğlu, Mehmet. "Tedvin" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Emin, Ahmed. *Fecrü'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1987.
- Fayda, Mustafa. "İbn İshak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Fesevî, Yakub b. Süfyan. *el-Marife ve't-tarih*, nşr. Ekrem Ziya el-Ömerî. Medine: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiiyye, 1410.
- Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed. *Faysalu't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-Zenâdika*. Mısır: 1325/1907.
- Gül, Mutlu. *Hanefî Usulde Hadis Tenkidi*. İstanbul: İFAV, 2018.
- Hâkim en-Neysâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *Marifetü ulumi'l-hadis*. thk. es-Seyyid Muazzam Hüseyin. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1397/1977.
- Hâkim, en-Neysâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Mustedrek ale's-sahihayn*. Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hansu, Hüseyin. *Mu'tezilenin Hadis Anlayışı*. Ankara: Kitabiyat, 2004.
- Hatib el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali b. Sabit. *el-Cami li ahlakı'r-râvî ve adâbi's-sâmi*. nşr. Accâc el-Hatib. Beyrut: Mektebeü'l-mearif. 1412/1991.
- Hatib el-Bağdadi, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit. *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye*. thk. Ebu Abdullâh Sevrakı. Medine-i Münevvere: el-Mektebetül-ilmiiyye, ts.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Rihle". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Irâkî. *Şerhu't-tebsıra ve't-tezkira*. thk. Tahir Yasin Fahl. (şamile erişim 15.05. 2019).

- Işık, Kemal. *Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelamî Görüşleri*. Ankara AÜİF Yayınları 1967.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh. *et-Temhid limâ fil-muvatta mine'l-meanî ve'l-esânid*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî- Muhammed b. Abdilkebir el-Bekrî. Mağrib: Vüzaretü Ümumu'l-evkaf ve şunu'l-İslamiyye, 1387.
- İbnu'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali. *Kitabu'l-mevduât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. .Medinetü'l-Münevvera: Mektebetü's-selefiyye, 1386/1966.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *Musannef*. thk. Muhammed Avvâme. Hind: Dârusselefiye, ts.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, ts.
- İbn Hacer, *Takribü't-tezhib*. nşr. Muhammed Avvame. Haleb: Dâru'r-reşid, 1991/1411.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban. *es-Sikat*. thk. Es-Seyyid Şerifüddin Ahmed. yy., Daru'l-Fikr, 1395/1975.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem. *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-sadr, 1375.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed el-Basri. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. Beyrut; Daru Sadr, 1968.
- İbn Teymiyye. *Risaletu meârici'l-vusûl* (Mecmûâtu'r-Resâil içinde). Mısır: 1341-1345.
- İbnu'l-Arabi, Ebu Bekr. *el-Avâsım mine'l-kavâsım fi tahkiki mevâkifi's-sahâbe*. Kahire: 1387.
- Kadı Abdulcebbar, Ebu'l-Hasen b. Ahmed el-Hemedâni. *Tenzihu'l-Kur'an ani'l-metâin*. Mısır: 1329.
- Kadı İyaz. *Tertibu'l-medârik*. <http://www.alwarraq.com>. erişim. 15.05.2019.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. *Mevzu Hadisler*. Ankara: DİB Yayınları, 1984.
- Kılıçer, Esad. "Ehl-i Re'y". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

- Koçyiğit, Talat. *Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Kutlu, Sönmez. *İslam Düşüncesinde ilk Gelenekçiler*, Ankara: Kitabiyat, 2000.
- Kuzudişli, Bekir. *Aile İsnadları*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.
- Kuzudişli, Bekir. “Şia ve Hadis” *Hadis el-Kitabı*. Ankara: Grafiker, 2016.
- Kuzudişli, Bekir. *Şia’da Hadis Rivayeti ve İsnad*. İstanbul: Bsr yayınları, 2011.
- Kuzudişli, Bekir. *Hadis Rivayetinde Bağlam Sebeb-i İradi’l-Hadis*. İstanbul: Klasik, 2020.
- Malik b. Enes. *Muvatta* (Muhammed eş-Şeybânî Rivayeti). thk. Takıyyüddin en-Nedvî. Dımışk: Daru’l-kalem, 1413/1991.
- Mizzî, Yusuf. Zeki Abdurrahman. *Tezhibü’l-kemâl*. thk. Beşşâr Avvâd Mâ’rûf. Beyrut: Müessetü’r-risale, 1400/1980.
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâki. Beyrut: İhyâ-i turasi’l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *es-Sünenü’l-kübrâ*. nşr. Hasan Abdülmün’im. Beyrut: 2001/1421.
- Öğüt, Salim. *Haber-i Vâhidin Kaynak Değeri*. İstanbul: Ocak Yayınları, 2003.
- Öz, Mustafa. “Ezarika”. Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Öz, Mustafa. “Şia” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özel, Ahmed, “Mâlik b. Enes”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özkan, Halit. “Amele delalet eden nüshalar açısından Muvatta nüshaları”. *İslâm Araştırmaları Dergisi* 25/1 (Haziran 2011)
- Özkan, Halit. “Tedvin Tarihinde Emevi Sarayı ve Zührî’nin Mirasına Bir Örnek: Şuayb b. Ebû Hamza Nüshası”. *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. 17/ 32 (Haziran 2012).

- Özşenel, Mehmet. *İlk dönem hadis-re'y tartışmaları/ Şeybânî örneği*. (İstanbul: İFAV Yayınları, 2017).
- Özpinar, Ömer. *Hadis Edebiyatının Oluşumu*. Ankara: Ankara okulu yayınları, 1992.
- Özpinar, Ömer - Ed. Zişan Türcan. "Hadis İlminin Gelişim Dönemi". *Hadis El Kitabı*. 86-132. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Polat, Salahattin. "Rebî' b. Huseym". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 34: 495-496. İstanbul, 2007.
- Râmehurmuzî, Hasan b. Abdurrahman. *el-Muhaddisu'l-fasıl beyne'r-râvi ve'l-vâi*. nşr. Muhammed Accâc el-Hatib. Beyrut: Dârul-Fikr, 1404.
- Sinanoğlu, Abdulhamid. "İslâm Düşüncesinin İlk Özgürlükçü Hareketi Mu'tezile'nin Kader Anlayışı". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 7/1 (Haziran, 2006).
- Sofuoğlu, M. Cemal. "Şia-i İmamiye'nin Hadîs Anlayışı". *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu (13-15 Şubat 1993)*. İstanbul: 1993.
- Suyutî, Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Tedribü'r-ravî şerhü takribü'n-nevevî*. thk. Abdulvehhab Abdüllatif. Riyad: Mektebetü'r-riyad el-hadîseti, ts.
- Suyuti, Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Miftahu'l-Cenne fi'l-İhticâc bi's-sunne*. Medinetül Münevvere: Camiatu'l-İslamiyye, 1399.
- Suyuti, Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-Hasâisu'l-kübra*. Kahire: 1967.
- Şehristani, Muhammed b. Abdilkerim. *el-Milel ve'n-nihal*. thk. Muhammed Seyyid Kilânî. Beyrut: 1404.
- Taberani, Süleyman b. Ahmed. *Mu'cemu'l-evsat*. Thk: Târik b. İvazullah b. Muhammed ve Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni. Kahire: Daru'l-Harameyn, trs.
- Taberi, Muhammed b. Cerir. *Tarihu'l-umem ve'l-mulûk*. Lübnan 1387/1967.
- Turhan, Halil İbrahim. *Rical tenkidi'nin doğuşu ve gelişimi*. İstanbul: İFAV, 2015.

- Tuzcu, Recep. “Debûsî’nin Mâlik b. Enes’in Kıyası Habere Tercih Ettiği İddiasının Tahlili”. *Mütefekkir*. 5/10 (Aralık 2018): 267-303.
- Tuzcu, Recep. *Haneî Usulde Hadis Debusî Örneği*. İstanbul: İFAV, 2019.
- Ukaylî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Ömer b. Musa. *ed-Duafai’l-kebîr*. Thk. Abdulmutî Emin Kalacî. Beyrut: Daru’l-mektebetü’l-İlmiyye, 1404/1984.
- Ünal, İsmail Hakkı. “İmam Ebû Hanife’nin Hadis Anlayışı” *Hadis el-Kitabl*. Editör: Zişan Türcan Ankara: Garafiker, 2016.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İbn Ebî Duat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbasiler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Yiğit, İsmail. “Emeviler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Yurdagür, Metin. “Haşaviye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yücel, Ahmet. *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: İFAV, 1998.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed. *Mizânü’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*. Thk. Şeyh Ali Muhammed Muavvid-şeyh Ahmed Adil Mevcud. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tezkiratu’l-huffaz*. Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-İlmiyye, 1419/1998.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Siyeru alâmu’n-nübelâ*. nşr. Şuayb el-Arnaud. Beyrut: Müessetü’r-risâle, 1405/1985.

Bölüm 4

Fatma Aydın¹

HADİSLERİN TASNİFİ

- 4.1. Tasnif Türleri ve Bu Türlerin İlk Örnekleri
  - 4.1.1. Konularına Göre Tasnif Türleri
    - 4.1.1.1. Bir Konudaki Hadisleri Toplayan Kitaplar ve Abdullah b. Mübârek'in Kitâbü'z-Zühd'ü
    - 4.1.1.2. Sahifeler ve Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfe'si
    - 4.1.1.3. Cüz'ler ve Süfyan b. Uyeyne'nin Cüz'ü
    - 4.1.1.4. Muvattalar ve İmam Mâlik'in el-Muvatta'ı
    - 4.1.1.5. Musannefler ve Abdürrezzâk es-San'ânî/Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'nin el-Musannef'leri
    - 4.1.1.6. Cami'ler ve Ma'mer b. Râşid'in el-Câmi'i
    - 4.1.1.7. Sünenler ve Saîd b. Mansûr'un Sünen'i
  - 4.1.2. Ricâle Göre Tasnif Türleri
    - 4.1.2.1. Müsnedler ve Tayalisî/ Humeydî/Ahmed b. Hanbel'in Müsned'leri
    - 4.1.2.2. Mu'cemler ve Taberânî'nin Üç Mu'cem'i
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ak, Hayati. "Türkiye'de Müsnedler Üzerine Yapılan Çalışmalarla İlgili Bibliyografik Bir İnceleme". *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018): 66-80.
- Aydın, Nevzat. "Hadislerin İlk Dönem Tasnif Süreci Üzerine Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011): 199-230.
- Aydınlı, Abdullah. "Sahîfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 522-523. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. 22. baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Demil, Emine. "Ebû Dâvud et-Tayâlisi'nin Müsnedi ve Rivâyet Üslûbu". *Toplum Bilimleri* 9/17 (2015): 399-424.
- Efendioğlu, Mehmet. "el-Musannef". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 237-238. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Efendioğlu, Mehmet. "Saîd b. Mansûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 562. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Erdim, Sinan. "Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfesi'nin İsimlendirilme Süreci". *Hikmet Yurdu* 6/11 (2013): 379-393.
- Erul, Bünyamin. "Hicrî II. Asırda Rivayet Üslubu (I) : I. Rivayet Açısından Ma'mer b. Râşid'in el-Câmi'i". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (2002): 27-61.
- Evgin, A. Kadir. "Süfyan b. Uyeyne ve Hadis Cüz'ü". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/3 (2003): 69-107.
- Görmez, Mehmet. "Taberânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 310-312. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Ma'mer b. Râşid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 552-554. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Musannef". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 235-236. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Hatiboğlu, İbrahim. "Müsned". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 99-101. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Hoşab, Fahri. "Sahâbî Sahîfelerinin Lâfzen Rivâyet Açısından Değeri". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 16/2 (2018): 93-105.
- Kandemir, M. Yaşar. "Câmi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 94. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hadis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 27-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. "el-Muvatta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 416-418. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "el-Müsned". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 103. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "el-Müsned". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 104-105. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "Sünen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 141-142. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Koç, Mehmet Akif. "Said b. Mansur'un Sünen'indeki Tefsir İçerikli Mevkuf ve Maktu Rivayetler Üzerine". *Kur'an ve Sahâbe Sempozyumu* (Sivas, 2016): 243-251.
- Kuzudişli, Bekir. *Hadis Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018.
- Küçük, Raşit. "Abdullah b. Mübârek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 122-124. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Özafşar, Mehmet Emin. "ez-Zühd ve'r-Rekâik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 537-538. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özdemir, Recep. "İmam Mâlik'in Muvatta'ı Üzerine". *Hikmet Yurdu* 19/10 (2017): 99-125.
- Özkan, Halit. "Amele Delâlet Eden Tabirler Açısından Muvatta Nüshaları". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 25 (2011): 1-26.
- Özkan, Halit. "Tayâlisi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 188-189. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

- Palabıyık, Abdülkadir. “Taberânî ve “el-Mu’cem’üs-Sağır” Adlı Eseri”. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-14 (2001): 191-223.
- Sandıkçı, Kemal. “Hemmâm b. Münebbih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 189. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Tokpınar, Mirza. “el-Musannef”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 236-237. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ünal, İsmail Hakkı. “Sââtî, Ahmed b. Abdurrahman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 326-327. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Yılmaz, Muhammet. “Tarsus’a Gelen İlk Türk Hadis Alimi Abdullah b. el-Mübarek”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2011): 1-19.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. 4. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.
- Yücel, Ahmet. “Humeydî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 357. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Bölüm 5

Recep Tuzcu ¹

KÜTÜB-İ SİTTE VE DİĞER TEMEL HADİS KAYNAKLARI

- 5.1. Kütüb-i Sitte ve Benzer Kavramlar
  - 5.2. Kütüb-i Sitte Eserleri
    - 5.2.1. Buhârî'nin Sahîh'i
    - 5.2.2. Müslim'in Sahîh'i
    - 5.2.3. Tirmizî'nin Sünen/el-Câmi'i
    - 5.2.4. Ebû Dâvûd'un Sünen'i
    - 5.2.5. Nesâî'nin Sünen'i (el-Müctebâ)
    - 5.2.6. İbn Mâce'nin Sünen'i
  - 5.3. Diğer Temel Hadis Kaynakları
    - 5.3.1. Dârimî'nin Sünen'i
    - 5.3.2. İbn Huzeyme'nin Sahih'i
    - 5.3.3. İbn Hibbân'ın Sahih'i
    - 5.3.4. Dârekutnî'nin Sünen'i
    - 5.3.5. Beyhâkî'nin Sünen'i
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, Yusuf. "Zayıf Hadisin Amel Karinesiyle Desteklenmesi Ve Tirmizî'nin Süneni". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 37 (Haziran 2014).
- Arslan, Ali. "Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed Ed-Dârekutnî'nin (ö. 385/995) Sünen İsimli Eserinde Tashîh Yöntemi". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4/ 2 (Güz 2017).
- Atmaca, Veli. "Beyhakî İlmî Hüviyeti ve Hadis Edebiyatındaki Tür Edebiyatına Katkıları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 26 (2006).
- A'zamî, Muhammed Mustafa. *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı*. trc. Recep Çetintaş. İstanbul: Usul Yayınları, 1998.
- A'zamî, Muhammed Mustafa. "Buhârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Aydınlı, Abdullah. "Osman b. Said ed-Darimî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1987.
- Bağcı, Musa. "el-Kütüb-i Sitte Kavramın Tarihi Gelişimi". *İslâmî İlimler Dergisi*. 2/ 2 (Güz: 2007).
- Bennâ, Nemâ Muhammed. "Menhecu İmam Beyhâkî fi rivâyetü'l-metrukîn fi kitabihî sünen el-kebir". *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 11/2 (Güz 2013).
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-asâr*. thk. Kisrevî Hasan. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2010.
- Bilen, Mehmet. *İbn Hacer'in Buhârîye Yöneltilen İtirazlara Verilen Cevaplar*. Ankara: Ankara okulu Yayınları, 2000.
- Brown, Jonathan. "İbn Mâce'nin Oterite Kazanma Süreci". Trc. Musa Erkaya. *Hadis Tetkikleri Dergisi*. 11/1 (Haziran-2013).
- Busîrî, Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Misbâhu'z-zucâce fi zevâidi İbn Mâce*. thk. Musa Muhammed Ali İzzet Ali Atiyye. Kahire: 1405/1985.
- Canan, İbrahim. "Kütüb-i Sitte İmamlarının Şartları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*. 3/ (- 1979).

- Çakan, İsmail Lütfi. *Sünen-i Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi (Mukaddime)*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987.
- Çakan, İsmail Lütfi. "Dârekutnî" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993. 8: 488-490.
- Çakın, Kamil. "Buhârî'nin Oterite Kazanma Süreci". *İslamî Araştırmaları*. 10/ 2 (Güz: 1997).
- Çelik, Taha. *Tahâvî ve Beyhâkî'de Hadis (Şerhu Maani'l-Asâr ve Ma'rifetu's-Sünen Örneği)*. Doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahim. *Sünen*. th. Mustafa el-Biğâ, (Dımaşk, 1412/1991).
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahim. *Sünen-i Dârimî*. Trc. Abdullah Aydınlı. İstanbul: 1994.
- Dihlevî, el-İmam Ahmed Paşa Veliyullah b. Abdurrahim. *Hüccetüllâhi'l-bâliğa*. thk. Seyyid Sabık. Kahire/Bağdat: Daru'l-Hadisiyye/Darul Müsenna, ts.
- Dilek, Mehmet. *Kütüb-i Sitte Etrafında Gelişen tartışmalar*. Ankara: İlâhiyat, 2014.
- Dinçoğlu, Mehmet. *Ebû Dâvûd'un Sünen'i: kaynakları ve tasnif metodu*. Ankara: Diyanet Vakfı yayınları, 2012.
- Dinçoğlu, Mehmet. *Dârekutnî ve Sünen Adlı Eseri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, 1993.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eşas. *Risâletu Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke*. thk. Muhammed es-Sebbâğ. Beyrut: Dâru'l-arabiyye, trs.
- Ebû Ya'lâ, Muhammed b. Huseyin İbnü'l-Ferrâ. *el-Udde fî usuli'l-fikh*. thk. Ali b. Ahmed Seyru'l-mübarekî. Riyad: Camiatu Melik Ahmed b. Suud, 1410/1990.
- Ebû Zehv, Muhammed. *el-Hadis ve'l-muhaddisun*. Mısır: Daru'-fikri'l-Arabî, ts.
- Emin, Ahmed. *Duha'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, ts.
- Erkaya, Musa. "İbn Mâce'nin Eser Karizmasının Oluşumu ". *İslami İlimler*. 2 (Aralık, 2007).

- Erkaya, Musa. *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*. Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2004.
- Erkaya, Musa. "Mevzûât Kitaplarında Yer Alan Şehirlerin Faziletleriyle İlgili Uydurma Hadisler -Kazvîn Örneği- I" *The Journal of Academic Social Science Studies* 74 (Spring 2019), 335-372.
- Güler, Zekeriya, *İlk yedi asırda Hadis literatürü*. Konya: Adal Ofset, 2002.
- Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Medhal ilâ ma'rifeti kitâbi'l-İklîl*. İskenderiye: Dârü'd-da've ts.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Tarîhu Bağdâd*. Mısır: 1343/1931.
- Hamevî, Yâkut b. Abdillâh. *Mu'cemu'l-buldân*. Tahrân: Dârü'l-fikr, 1965.
- Hamş, Adab Mahmud. *el-İmam et-Tirmizî ve menhecühü fi kitâbihi'l-cami'* -Dirase Nakdiyye Tatbikiyye. Amman: Daru'l-Feth, 2003.
- Hâzîmî, Ebû Bekr Muhammed b. Musa. *Şurutu eimmeti'l-hamse*. Abdul Fettah Ebû Gudde'nin yayına hazırladığı *Selasetür-resail fii ilmi mustalahi'l-hadis*. Beyrut: Dârü beşairu'l-İslamiyye, 1426/2005.
- Heysemî, *Mevâridü'z-zam'an ilâ zevâidi İbn Hibbân*. nşr. Muhammed b. Abdurrezzâk Hamza. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.
- İrâkî, Zeynüddîn Abdîrahîm b. Hasen. *et-Takyîd ve'l-îdâh şerhu mukaddimeti İbn Salâh*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. Beyrut: 1389/1970.
- Işık, Mustafa. *İbn Huzeyme Sahih'i ve İbn Hibbân'ın Sahihiyle Mukayesesî*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1997.
- Işık, Mustafa. "İbn Huzeyme". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Itr, Nurettin. *Menhecün-nakd indel-muhaddisin*. Dımaşk: Dârü'l-fikr, 1418/1997.
- İbn Balaban. *el-İhsân fî takribî sahih-i İbn Hibbân*. nşr. Şuayb el-Arnaût-Hüseyn Esed. Beyrut: 1418/1997.

- İbn Hacer, Şihabüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-bâri Şerhu Sahihu'l-Buharî (Hedyüssari: Mukaddime)*. Beyrut: Dâru'l-marife, 1997.
- İbn Hacer, Şihabüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî. *en-Nüket alâ kitâbi İbn Salâh*. thk. Rabi' b. Hâdî Umeyri'l-Medhalî. Medine-i Münevvera: İmadetü'l-bahsi'l-ilmî bil-câmiati'l-İslâmiyye, 1404/1984.
- İbn Hibbân. *Sahihu İbn Hibbân*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Dâru'l-maârif, ts.
- İbn Huzeyme. *Sahih*. Beyrut: Muhammed Mustafa el-Azâmî 1395/1995.
- İbn Receb Hanbelî. *Şerhu İleli't-Tirmizî*. thk. Hemmâm Abdirrahim Said. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1421/2001.
- İbnu's-Salah, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî. *Mukaddimetu İbnu's- Salah*. thk. Âişe Abdurrahmân. Kahire: Dâru'l-maârif, ts.
- Kandemir, M. Yaşar. "el-Câmiu's-sahîh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "İbn Mâce". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Kandemir, M. Yaşar. "Müslim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nesâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "Tirmizî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kandemir, Yaşar. "Ahmed b. Hanbel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kandemir, Yaşar. "Beyhâkî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992. 6: 58-62.
- Karataş, Mustafa. *Hadislerin Sayısı*. İstanbul: Nun Yayıncılık, 2008.
- Kâtip Çelebi, Hacı Halife. *Keşfü'z-zunun*. İstanbul: Tarih vakfi yayınları, 2007.

- Kaya, Ali. "Osman b. Said ed-Dârimî'ye Göre Hz. Peygamber Döneminde Hadislerin Yazılması Meselesi". *Usul Araştırmalar Dergisi*. 23. (Haziran 2015).
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-müellifin*. Dımeşk: Dâru İhyâi Turasil Arabî, 1952.
- Kelvezânî, Ebu Hasan Mahfuz b. Ahmed. *et-Temhid fi usulil-fikh*. Mekte: 1985.
- Kettânî, Muhammed b. Cafer. *er-Risâletü'l-müstetrafe li beyanu's-sünnetü'l-musannefe. Thk. Muhammed el-Muntasır-Muhammed zemzemei el-Kettanî*. Beyrut: Dâru'l-Beşairü'l-İslamiyye, 1406/1986.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2003.
- Köycü, Erdoğan. *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Leknevî, Ebulhasenat Muhammed Abdulhay. *el-Ecvibetü'l-fazıla li esiletül aşaretül kamile*. Haleb: Mektebetu matbuati'l-İslamiyye, 1384/1964.
- Martı, Huriye. "Tirmizî'nin Zevaidi ve Sihat Analizi: -Kütüb-i Sitte Merkezli Bir Mukayese-" *Hadis Telkiki Dergisi (HTD)*. 7/2. (güz 2009).
- Mubarekfurî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim. *Tuhfetü'l-ahvezî*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Müslim, *Sahih*. thk. M. F. Abdülbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1997.
- Naîm, Ahmed. *Sahihi Buharî muhtasarı Tecrid Sarih Tercümesi*. Ankara DİB Yayınları, 1985.
- Nevevî, Yahya b. Şeref. *Sahih-i Müslim bi şerhi'n-nevevî*. Beyrut: Dâru İhyâü't-türasi'l-arabî, 1972.
- Özçeltikçi, Ümmühan. *İbn Hibbân'ın Karşıt Anlamlı Hadisleri Hadisin Bütünlüğü İlkesiyle Sahihinde Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2006.
- Özmen, Ramazan. "Hanbelilerin Hadis ve Sünnet Anlayışı". *Hadis El Kitabı*. Edit. Zişan Türcan. Ankara: Grafiker, 2016.

- Polat, Salahattin. *Hadis Araştırmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- Rûzî, Hasen Muzaffer. “Dirâsetü’n-nakdiyye li menheci İbn Hibbân fi kitâbihi’l-mecrûhîn mine’l-muhaddisine’l-Duafâ ve’l-Metrukîn” *Hadis Tetkikleri Dergisi* 7/2 (Güz 2009), 21-22.
- San’ânî, Ebû İbrahim Muhammed b. İsmail. *Tavdîhu’l-efkâr li maanî takbihil ahbar*. thk. Ebu Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Avida. Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1417/1997.
- Sezgin, M. Fuad. *Buhârî’nin kaynakları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- Sezgin, M. Fuad. *Târîhu’t-türâsi’l-arabî*. trc. Mahmûd Fehmî Hicâzî. Fehmî Ebu’l-Fazl. Riyad: İdâretü’s-sekâfe ve’n-neşr bi idâreti camiatı İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1983.
- Sıddîkî, Muhammed Zübeyr. *Hadis Edebiyatı Tarihi*, trc. Yusuf Ziya Kavakçı. İstanbul: Yeni zaman yayınları,1966.
- Sönmez, Mehmet Ali. “el-Müsnedü’s-sahih”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. 32: 106-108.
- Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebû Bekr. *Tedribu’r-ravî şerhu takribi’n-Nevevî*. thk. Abdulvahhab Abdullatif. Riyad: Mektebetü’r-riyad, ts.
- Şahyar, Ayşe Esrâ. “Sünen-i Nesâî’de bir metin uygulaması Örneği”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*. 12: 2, (Aralık-2014).
- Şehrî, Yahya b. Abdillâh. *Zevâidü ricâli sahih’i İbn Hibbân*. Riyad 1422/2001.
- Tahhân, Mahmut. *Teysiru mustalahu’l-hadis*. Kuvet: Mektebetü’l-Mearif, ts.
- Tahir el-Cezâirî. *Tevcihün-nazar ilâ usuli’l-eser*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. Haleb: mektebetu’l-matbuati’l-İslâmiyye, 1416/1995.
- Tirmizî, *Sünen et-Tirmizî*. Thk. Muhammed Şakir. İstanbul: Çağrı yayınları, 1997.
- Yardım, Ali. *Hadis I-II*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992.
- Enbiya Yıldırım, *İbn Huzeyme ve Sahih’i*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

- Yıldırım, Salahattin. “Kütüb-i Sitte Musanniflerinin Hadis Kabul Şartları”. *Hadith Dergisi*. 1/1 (Haziran 2018).
- Zehebi, Ebû Abdullah Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Heyet, Şeyh Şu'ayb d-Arnaud. yy.: Müessesetü'r-Risale, 1985.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tezkiretü'l-huffâz*. thk. Zekeriya Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-kütübil-ilmîyye, 1419/ 1998.
- Zerkeşî, Ebu Abdillâh Bedruddin. *en-Nüket alâ İbnu's-Salah*. thk. Zeynelabin b. Muhammed. Riyad: Camiatu'l-İslamiyye, 1998.

Bölüm 6

Nimetullah Akın¹

KÜTÜB-İ SİTTE SONRASI DÖNEM-I

(Müstedrek, Müstahreç, Cem, Derleme, Zevâid, Kitapları)

- 6.1. Şaḥîḥayn Üzerine Yapılan Tamamlayıcı Eserler
  - 6.1.1. İstidrak Edebiyatı
    - 6.1.1.1. Kitâbu'l-İlzâmât
    - 6.1.1.2. El-Müstedrek 'Alâ's-Şaḥîḥayn
  - 6.1.2. İstihrâc Edebiyatı ve Müstahrecler
- 6.2. Cem ve Derleme Çalışmaları
  - 6.2.1. Ana Metin Kaynaklarından Yapılan Derlemeler
    - 6.2.1.1. Şaḥîḥaynı Cem Eden Eserler
    - 6.2.1.2. Kütüb-i Sitte'yi Cem Eden Eserler
      - 6.2.1.2.1. el-Cem' Beyne'l-Uşûli's-Sitte
      - 6.2.1.2.2. Câmi 'u'l-Uşûl li Eḥâdisi'r-Rasûl
  - 6.2.2. Özel Sisteme Sahip Derleme Eserler
    - 6.2.2.1. Meşâbîḥu's-Sünne
    - 6.2.2.2. Mişkâtü'l-Meşâbîḥ
  - 6.2.3. Bütün Hadisleri Derleme Çabası Güden Eserler
    - 6.2.3.1. Cem'u'l-Cevâmi'
    - 6.2.3.2. Kenzü'l-'Ummâl
  - 6.2.4. Belli Konulara Dair Hadisleri Derleyen Eserler
  - 6.2.5. Zevâid Edebiyatı
    - 6.2.5.1. Mecme 'u'z-zevâid
    - 6.2.5.2. El-Meṭâlibu'l-'Âliye
    - 6.2.5.3. İthâfu'l-Ḥiyere
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- El-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1448-9). *Hedyü's-sârî, muḳaddimetü fetḩu'l-bâri*. Bulak, 1301.
- El-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1448-9). *el-Metâlibu'l-âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniyye*. thk. Sa'd b. Nâsır. Riyad: Dâru'l-âşime/dâru'l-ğays, 1419/1998.
- El-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1448-9). *Metâlibu'l-âliye*. trc. Adem yerinde. İstanbul: Ocak yayınları, 2010.
- El-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1448-9). *Muḩtaşarü't-Tergîb ve't-terḩîb li'l-Münzirî*. Kahire: Darü'l-Hadis, 2004.
- El-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1448-9). *Muḩtaşarü't-Tergîb ve't-terḩîb li'l-Münzirî*. trc. Mesut Çakır. 2. Baskı. İstanbul: Ravza yayınları, 2017.
- Başaran, Selman. "el-Ezkâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 66. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- El-Beğavî, Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ' (ö. 516/1122). *Meşâbiḩu's-sünne*. thk. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî –Muhammed Selîm – Cemâl-Hamdî. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1407/1987.
- El-Buhârî, Muhammed b. İsmail (ö. 256/870). *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Dâru'l-beş'âir, 1409/1989.
- El-Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir (ö. 840/1436). *İḩḩâfü'l-ḩiyereti'l-mehere bi-zevâ'idî'l-mesânîdi'l-aşere*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim. Riyad: Dâru'l-vaḩan 1420/1999.
- El-Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir (ö. 840/1436). *Mişbâḩu'z-zücâce fi zevâ'idî İbn Mâce*. thk. Muhammed Müntekâ el-Kişnâvî. Beyrut: Dâru'l-'arabiye, 1403/1983.
- Canan, İbrahim. *Hadis Ansiklopedisi*, 7. Baskı. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2016.
- El-Cevzakî, Muhammed b. Abdullah (ö. 388/998). *el-Cem' beyne's-Şaḩîḩayn (es-Şaḩîḩ mine'l-aḩbâr'il-müctema' 'alâ sıḩḩatihî)*. thk. Abdu'l-cevâd Hammam. Kahire: Dâru'l-kemâl, 1438/2017.

- El-Cezerî, İbnü'l-Esîr. *Câmi 'u'l-uşûl fi ehâdisu'r-rasûl*. thk. Adulkadir el-Arnaût. Dımaşk, 1389/1969.
- El-Cezerî, İbnü'l-Esîr. *Câmi 'u'l-uşûl fi ehâdisu'r-rasûl*. trc. Kemal Sandıkçı - Muhsin Koçak. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.
- Çakan, İsmail L. "Amelü'l-yevm ve'l-leyle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çakan, İsmail L. "El-Câmi 'u'l-uşûl" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 136. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çakan, İsmail L. *Hadis Edebiyatı (Çeşitleri - Özellikleri - Faydalanma Usulleri)*. 5. Baskı. İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2003.
- Çakan, İsmail L. – Kandemir, Yaşar – Küçük, Raşit. *Riyâzü's-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1997.
- Dervîş, Muhammed. *Buğyetü'r-râ'id fi tahkîki Mecma'i'z-zevâ'id*. Beyrut, 1414/1994.
- Ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer (ö. 385/995). *el-İlzâmât ve't-tetebbu'*. thk. Mukbil b. Hâdî el-Vâdî'î. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kütüb'il-ilmîye, 1405/1985.
- Ed-Dımaşkî, Ebû Mes'ûd (ö. 401/1010-11). *Kitâbu'l-ecvibe 'ammâ eşkele's-şeyh ed-Dârekuṭnî 'alâ Şahîhi Müslim b. Haccâc*. thk. İbrahim b. Ali. Riyad: Dâru'l-varrâk, 1419/1998.
- Ebû 'Avâne, Yakûb b. İshak (ö. 316/929). *Müsnedü Ebû 'Avâne*. thk. Eymen Arif Ed-Dımaşkî. Beyrut: Dâru'l-m'arife, 1419/1998.
- Ebu Nu'aym, Ahmed b. Abdullah El-İsfehânî (ö. 430/1038). *el-Müsnedü'l-müstahrec 'alâ Şahîhi'l-imâm Müslim*. Beyrut: Dâru'l-kütüb'il-ilmîye, 1417/1996.
- Ebû Zehv, Muhammed. *el-Hadis ve'l-muhaddisûn*. Beyrut: dâru'l-kitâbi'l-'arabî, 1404/1984.
- Elbânî, Nâsiruddîn. *Za'ifu't-tergîb ve't-terhîb*. Riyad: Mektebetü'l-ma'ârif, 1421/2000.
- Elbânî, Nâsiruddîn. *Şahîhu't-tergîb ve't-terhîb*. Riyad: Mektebetü'l-ma'ârif, 1421/2000.

- Hâkim, Muhammed b. Abdullah en-Nisâbüri (ö. 405/1014). *el-Müstedrek 'alâ's-Şahîhayn*. Kahire: Dâru'l-ḥarameyn, 1417/1997.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Meşâbih's-sünne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 258. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *Gâyetü'l-maḳşad fî zevâ'idi Aḫmed*. thk. Hallâf Mahmûd Abdu's-semî'. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiye, 1421/2001.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *Keşfü'l-estâr 'an zevâ'idi'l-bezzâr*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1399/1979.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *el-Maḳşadü'l-a'lâ fî zevâ'idi Ebî Ya'lâ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiye, ts.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *Mecma'u'l-bahreyn fî zevâ'idi'l-mu'cemeyn*. thk. Abdulkuddûs b. Muhammed, Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1413/1992.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *Mevâridü'z-Zam'ân ilâ zevâ'idi İbn Hibbân*, thk. Esed ed-Dârânî - Abduh Ali Kûşek. Dimaşk: Dâru's-seḳâfetü'l-arabiye, 1411/1990.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *Buḡyetü'l-bâhiş 'an zevâ'idi Müs-nedi'l-Hâris*. thk. el-Bâkirî. Medine: Merkezü ḥademeti's-sünne, 1413/1992.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id* thk. Esed ed-Dârânî. Beyrut: Dâru'l-minhâc, 1436/2015.
- El-Heysemî, Nûruddîn (ö. 807/1405). *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. Trc. Adem Yerinde. İstanbul: Ocak Yayınları, 2015.
- El-Humeydî, Muhammed b. Futûh (ö. 488/1095). *el-Cem' beyne's-Şahîhayn*. thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb. Beyrut: Dâru ibn Ḥazm, 1423/2002.
- İbn Deyba', Abdurrahman b. Ali (ö. 944/1537). *Teyşîru'l-vuşûl ilâ Câmi'u'l-uşul*. Mısır: Matba'atu's-selefiye, 1346.
- İbnü'l-Harrât, Abdülhak b. Abdirrahmân el-İşbilî (ö. 582/1186). *el-Cem' beyne's-Şahîhayn*. Dâru'l-muḥaḳḳik. Riyâd, 1419/1999.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn (ö. 728/1328). *el-Kelimü't-tayyib min ez-kâri'n-nebî*. thk. Nâsiruddîn Elbânî. Riyad: Mektebetü'l-ma'ârif, 1422/2001.

- Kağıt, Feyzullah. *Müstahrec Türü Eserler ve Özellikleri*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, 2014.
- Kandemir, Yaşar. *el-Edebü'l-müfred*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2017.
- Kandemir, Yaşar. "el-Cem beyne's-Saḥîḥayn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 282-283. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kandemir, Yaşar. "Münzirî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 35-37. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Karahan, Abdullah. "Zevâid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 258. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Karahan, Abdullah. *Hadis Edebiyatında Zevâid Kitapları*. Bursa: Sır yayıncılık, 2005.
- El-Kârî, Ali Nûruddîn (ö. 1014/1605). *Mirḳâtü'l-mefâtiḥ*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1422/2002.
- Küçük, Raşit, "Riyâzü's-sâlihîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 146-147. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Mustafa, Seyfürrahman. *Zevâ'idü'd-Dârimî 'ale'l-Kütübi's-Sitte mine'l-ehâdîsi'l-merfû'a'*. Mekke: Ümmülkurâ Üniversitesi, 1397/1977
- El-Müttakî, Alî b. Hüsâmuddîn el-Hindî (ö. 975/1567). *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî - Safve es-Sakkâ. 5. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1410/1981.
- El-Münzirî, Zekiyyuddîn (ö. 656/1258). *et-Tergîb ve't-terhîb*, thk. İbrahim Şemsuddîn. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiye, 1416/1995.
- El-Münzirî, Zekiyyuddîn (ö. 656/1258). *Hadislerle İslâm (et-Tergîb ve't-terhîb)*. trc. Ahmet Muhtar Büyükçınar - Durak Pusmaz - Ahmet Arpa - Abdullah Yücel. İstanbul: Huzur Yayınları, 2017.
- En-Nevevî, Ebû Zekeriyâ (ö. 676/1277). *Hilyetü'l-ibrâr ve şî'ârü'l-aḫyâr fî telhîsi'd-de'avât ve'l-ezkâri'l-müstehabbe fî'l-leyl ve'n-nehâr*. thk. Abdülkâdir el-Arnaût. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1414/1994.
- En-Nevevî, Ebû Zekeriyâ (ö. 676/1277). *Riyâzu 'ş-şâlihîn min kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn*. thk. Şu'ayb el-Arnaût. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1419/1998.
- En-Nesâî, Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915). *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*. thk. Fârûk Hamâde. 2. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1406/1986.

- Polat, Selahattin. "Buhari'nin Sahih'ine Yapılan Tenkidler", *Büyük Türk-İslam Bilgini BUHARİ (811- 869) -Uluslararası Sempozyum 18-20 Haziran 1987*. 85-99. Nşr. Ahmet Hulusi Köker. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası 1996.
- Rûdânî, Şemsüddîn (ö. 1094/1683). *Cem 'u'l-fevâ'id min câmi 'i'l- 'uşûl ve Mecma 'i'z-zevâ'id* thk. Ebû Ali Süleyman b. Dürey', Mektebetü'r-rüşd, 1426/2005.
- Rûdânî, Şemsüddîn (ö. 1094/1683). *Büyük Hadis Külliyyatı Cemul-Fevaid min Camii'l-Usul ve Mecmai'z-Zevaid*. trc. Naim Erdoğan. 11. Baskı. İstanbul: İz yayıncılık, 2019.
- Es-Sıddîkî, İbn Allân (1057/1647). *el-Fütuhâtu'r-rabbâniyye ale'l-ezkârî'n-nevevîyye*. Dâru'l- Beyrut: kütübi'l-'ilmiye, 1424/2004.
- Es-Sıddîkî, İbn Allaân (1057/1647). *Delîlü'l-fâlihîn li-turuķi Riyâzi's-sâlihîn*. 4.baskı. Beyrut: Dâru'l-marife, 1425/2004.
- Es-Sâgânî, Radiyyüddîn (ö. 650/1252). *Meşâriķu'l-envâr (el-cem beyne's-Şahîhayn)* thk. Eşref b. Abdulmaksud. Beyrut: Müessesetü'l-kutubi's-sekâfiye, 1409/1989.
- Es-Süyûtî, Celâluddîn (ö. 911/1505). *Cem 'u'l-cevâmi'*. thk. Muhtâr İbrâhim el-Hâic – Abdulhamîd Muhammed -. Hasen İsa Abdu'z-zahir. 2. Baskı. Kahire: Mecma'u'l-buķûsi'l-İslâmiyye (Ezher), 1426/2005.
- Es-Süyûtî, Celâluddîn (ö. 911/1505). *Hem 'u'l-hevâmi' fî şerhi Cem 'u'l-cevâmi*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. Mısır: El-Mektebetü't-tevfîķiye, ts.
- Es-Süyûtî, Celâluddîn (ö. 911/1505). *Tedrîbu'r-râvî'*. Thk. Ahmed Ömer Hâşim. Beyrut: Dâru'l- kitâbi'l-'arabî, 1409/1989.
- Et-Taberânî, Süleymân b. Ahmed (ö. 360/971). *Kitâbü'd-du'â'*. thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiye, 1413/1992.
- Et-Tebrîzî, Hatîb (ö. 741/1340). *Mişķâtu'l-meşâbih*, thk. Nâsirüddin el-Elbânî. Dımaşk: el-mektebû'l-islâmî, 1380/1961.
- Tozlu, İbrahim. *Hadis Edebiyatında Müstedrekler ve el-Hâkim'in Müstedrek'i*. Yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi, 1995.

- El-Vâdi'î, Mukbil b. el-Hâdî. "Muḩaddime", *el-İlzâmât ve't-tetebbu'*. 5-61. 2. Baskı. Beyrut: Dârû'l-kütübi'l-'ilmiye, 1405/1985.
- Zehebî, Şemsuddîn (ö. 748/1348). *Siyeru 'alâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnaûd, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1403/1983.
- Zehebî, Şemsuddîn (ö. 748/1348). *Tezkiretü'l-huffâz*. Beyrut: Dârû'l-kütübi'l-'ilmiye, 1419/1998.
- Zehebî, Şemsuddîn (ö. 748/1348). *Mevdû'âtu'l-müstedrek*. thk. İyâd Abdu'l-huseyin, nüşira fî bernâmecî Cevâmiu'l-kelim, 2004.

– Hadis ilmi gibi şerefli bir ilme rağbet azaldığı, himmet ve gayretlerin iyice zayıfladığı ve bu durumun hicri 1000 yılı sonrasında yerleşik bir hal aldığı görülmektedir. Aynı şekilde ilim ve ilimle amel noktasında ciddi bir gevşeklik olduğu müşahede edilmektedir.

– Hadis şarihlerinin çoğu Şâfiîdir. Bunlar da hadislerden kendi mezhep görüşlerine göre istidlalde bulunmaktadır. Ayrıca Hanefileri hadisle amel etmedikleri ve rivâyeti gerçek anlamda bilmedikleri zannından hareketle ehl-i re’y diye nitelennmektedirler. Bu sebeple işin hakikatini bilmeyenler *Hanefilerin ortaya koyduğu meselelerde bizzat kendi delillerine muhalif hareket ettiği* zannına kapılmaktadır. Bu yanlış kanaati düzeltmek için Hanefilerin delillerini ve görüşlerini ortaya koyarak onları savunmaya çalıştım.³⁸

B^a L- M 7

---

³⁸ Bk. Ali el-Kârî, *Mirkât*, 1: 3; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 175-176.

Yararlanılan Kaynaklar

- Arık, M. Selim. *Ebû Bekir İbnu'l-Arabî ve Sünen Şerhi Ârizatü'l-Ahvezî*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2001.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî el-Hanefî. *Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. eş-Şehat Ahmed et-Tahan. Kahire: es-Sehhar li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 2012.
- Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakk b. Emîr Ali el-Azîmâbâdî. *Avnu'l-ma'bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer. Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Bilen, Mehmet. *İbn Hacer'in Buhârî'ye Yöneltilen İtirazlara Verdiği Cevaplar*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Cengiz Kallek. "İbn Receb". TDV İslâm Ansiklopedisi. 20: 243-247.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. İstanbul: İFAV Yay., 1996.
- Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed Kastallânî, *İrşâdu's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Kahire: Dârü't-Tıbaati'l-Mısriyye, 1267.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamed b. Muhammed b. İbrâhim Hattâbî. *Mealimü's-Sünen Şerhu Süneni Ebî Davud*. Thk. Abdüsselam Abdüşşafi Muhammed. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Hedyu's-sârî mukaddimetu Fethu'l-bârî*. Thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1421/2000.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1421/2000.
- İbn Receb el-Hanbelî. *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*. Nşr. Şuayb el-Arnaût-İbrahim Bâcis. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997.
- İbn Receb, Zeynüddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Abdurrahman b. Hasan b. Muhammed b. Ebü'l-Berekât Mesud es-Selâmî el-Bağdâdî, ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*. 2 cilt. Nşr. Şuayb el-Arnaût, İbrahim Bâcis. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997.
- İbrahim Hatiboğlu. "Şerhu's-Sünne". TDV İslâm Ansiklopedisi. 38:569-570
- Karacabey, Salih. *Hattâbî'nin Hadis İlmindeki Yeri*. İstanbul: Sır Yayıncılık, 2002.

- Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Katib Çelebi. *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. Dersââdet: y.y.
- M. Yaşar Kandemir. "el-Câmiu's-Sahîh". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7: 114-123.
- M. Yaşar Kandemir. "İbn Hacer el-Askalânî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19: 514-531.
- Mehmet Âkif Aydın. "Azîmâbâdî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 4: 329-330.
- Mehmet Özşenel. "Mübârekpûrî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31: 428-429.
- Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî. *Mukaddimetu Tuhfeti'l-ahvezi şerhu Câmi'i't-Tirmizi*. 2 cilt. Zabata Arabiyye Abdurrahman Muhammed Osman. Kahire : Matbaatü'l-Feccale el-Cedide, 1386/1967.
- Mübârekpûrî, *Tuhfeti'l-ahvezi şerhu Câmi'i't-Tirmizi*. 10 cilt. Nşr. Abdurrahman Muhammed Osman. Kahire: Matbaatü'l-Ma'rife, 1384/ 1964.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *Hadislerle İlim ve Hikmet*. Trc. Ali Kaya: İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *Sahîhi Müslim bi Şerh'in-Nevevî*. Kâhire: el-Matbaatu'l-Mısriyyetu bil-Ezher, İdaratu Muhammed Muhammed Abdullatif, 1347/1939.
- Sakallı, Talat. *Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1987.
- Sakallı, Talat. *Bedruddin Aynî: Hayatı, Eserleri ve İlmi Şahsiyeti*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1995.
- Sakallı, Talat. *Hadis Tartışmaları İbn Hacer-Bedreddin Aynî*. Ankara: TDV Yay. 1996.
- Salih Karacabey. "Hattâbî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 16:489-491.
- Sezgin, M. Fuat. *Buhârî'nin Kaynakları*. Ankara: Kitâbiyât, 2000.
- Şah Veliyyullah Dehlevî, Abdül Aziz b. Şah Veliyyullah Dehlevî. *Büstânu'l-muhaddisîn*. Trc. Ali Osman Koçkuzu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.
- Tuncay Başoğlu. "Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44: 580.
- Türcan, Zişan. *Hadis Şerh Geleneği: Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

Bölüm 8

Nimetullah Akın¹

KÜTÜB-İ SİTTE SONRASI DÖNEM III (ALFABETİK ESERLER, MEŞHUR VE MEVZU HADİS KİTAPLARI)

- 8.1. Hadisleri Kolayca Bulmaya Yarayan Alfabetik Fihristler
  - 8.2. Halk Dilinde Hadis Diye Dolaşan Sözleri Derleyen Eserler
  - 8.3. Mevzu Hadis Edebiyatı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

- Hatiboğlu, İbrahim. "Râmûzü'l-ehâdîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 454-455. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- el-Hût, Muhammed. *Esnâ'l-meâtîb fi ehâdîse muhtelifeti'l-merâtib*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-‘ilmiye, 1418/1997.
- İbn Arrâk, Ebü'l-Hasan *Tenzîhü's-şerî'a ti'l-merfû'a 'ani'l-aḥbâri's-şenî'ati'l-mevzû'a*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf - muhammed es-Siddîk el-Gumârî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-‘ilmiye, 1399.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *el-Mevdû'ât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. Medine: el-mektebetü's-selefiye, 1386/1966.
- İbn Teymiyye, Mecdüddîn. *Ehâdîsü'l-kuşşâş*. thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ. 3. Baskı. Beyrut: el-mektebetü'l-islâmî 1408/1988.
- İbn Tolun, Şemsüddîn. *eş-Şezre fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*. thk. Kemâl b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-‘ilmiye 1413/1993.
- Kandemir, Yaşar "İbnü'l-Kayserânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 21: 109-111. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kandemir, Yaşar. *Mevzu Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi*. 10. Baskı. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- el-Kârî, Ali. *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbâri'l-mevdû'a*. thk. Muhammed es-Sabbâğ. Beyrut: Müessesetü'r-isâle, 1391/1971.
- el-Kârî, Alî. *el-Maşnû' fi ma'rifeti'l-ḥadîsi'l-mevdû' (el-Mevdû'âtü's-şugrâ)*. 2. Baskı. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1398/1978.
- El-Kudâ'î, Muhammed b. Seleme. *Şihab'ül-Ahbar Tercümesi*. trc. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınevi, 1999.
- el-Makdisî, Ebu'l-fadl Muhammed b. Tâhir İbnü'l-Kayserânî. *Tezkiretü'l-mevzû'ât*. thk. Muhammed Emîn el-Hâncî. Kahire: Maṭba'atu's-se'âde, 1323.
- el-Makdisî, Ebu'l-fadl Muhammed b. Tâhir İbnü'l-Kayserânî. *Tezkiretü'l-huffâz (eṭrâfû ehâdîsi Kitâbi'l-Mecrûhîn li'bn Hibbân)*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. Riyad: Dâru's-Şumay'î, 1415/1994
- el-Münâvî, Abdurraûf. *Feyḍu'l-kadîr şerḥu'l-Câmi'i's-şagîr*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1391/1972.
- en-Nebhânî, Yusuf. *Fethü'l-kebîr fi ḍammi'z-Ziyâde ilâ'l-Câmi'u's-şagîr*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-‘arabî, ts.

- es-Safedî, Muhammed b. Ahmed. *Nevâfihu'l- 'aṭire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*. thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmed Atâ. Beyrut: müessesetü'l-kütübi's-sekâfiye 1412/1992.
- es-Sâgânî, Radiyyüddin. *Mevdû'ât*. thk. Necm Abdurrahman Halef. Dımaşk: Dâru'l-me'mûn li't-turâs, 1405/1985.
- es-Sehâvî, Şemseddin. *el-Mekâsıdu'l-ḥasene fi beyâ-ni keşirin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire 'ale'l-elsine*. thk. Muhammed Osman el-Huş. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, 1405/1985.
- es-Semhûdî, Nûruddîn. *el-Gummâz 'ale'l-lümmâz fi'l-ehâdîsi'l-müştehire fi'l-mevdû'âti'l-meşhûrât*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiye, 1406/1986.
- Serdaroğlu, Ahmet. *Usûl-i Hadis ve Mevzuat-i Aliyyü'l - Kari Tercemesi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965.
- Es-Suyûtî, Celaluddîn. *Câmi'u'l-ehâdîş el-Câmi'u's-şagîr ve zevâ'iduhû ve'l-Câmi'u'l-kebîr*. thk., Abbas Ahmed Sakar - Ahmed Abdu'l-cevâd. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- es-Süyûtî, Celâluddîn. *el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevdû'a*. thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed b. Uveyza. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiye, 1417/1996.
- es-Süyûtî, Celaluddîn. *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*. thk. Muhammed b. Lütfi es-Sabbâğ. Riyad: 'imâdeti şu'ûni'l-mektebât, 1988.
- eş-Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Alî. *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*. thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî - Abdülvehhâb Abdüllatîf. Kahire 1380/1960.
- Uğur, Mücteba. "El-Câmi'u's-Sagîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 113-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yavuz, Adil. "el-Mekâsıdu'l-Hasene". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 422-423. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yavuz, Adil. *Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî ve el-Makasıdü'l-ḥasene*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, 1993.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn. *el-Le'âli'l-menşûre fi ehâdîsi'l-meşhûre, el-ma'rûf bi (et-Tezkira fi'l-ehâdîsi'l-müştehire)*. thk Abdul'kâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiye, 1406/1986.

Bölüm 9

Erdoğan Köycü¹

KÜTÜB-İ SİTTE SONRASI DÖNEM IV (Ricâl Edebiyatı)

- 9.1. Sahâbe Tabakâtı
  - 9.2. Sika Râvîler (Sikât) Tabakâtı
  - 9.3. Zayıf Kezzâb Mecnûh Metrûk Mübhem Müdellis Vaddâ' Râvîler Tabakâtı
  - 9.4. Özel İçerikli Râvîler Tabakâtı
  - 9.5. Genel İçerikli Râvîler Tabakâtı
  - 9.6. Esmâ Ensâb Elkâb Kunâ ve Kabîlelerine Nisbetleriyle Meşhûr Olan Râvîler Tabakâtı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Bartın Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Altıkulaç, Tayyar (2013). “Zehebî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 44, s. 180-188.
- Altıkulaç, Tayyar (1999). “Huseynî Ebû'l-Mehâsin”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 19, s. 23.
- Aşıkkutlu, Emin (1993). “Cerh ve Ta'dil”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 7, s. 396
- Aşıkkutlu, Emin, (1997). *Hadiste Ricâl Tenkiti*, İstanbul: İFAV Yay.
- Aydar, Hidayet (ed.) (2018). *İslam Te'lif Geleneğinde Biyografi Yazıcılığı*, İstanbul: Ensar Yay s. 9.
- Aydınlı, Abdullah (1999). “İbn Nukta”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 20, s. 232.
- el-A'zamî, Muhammed Mustafa (1992). “Buhârî, Muhammed b. İsmail”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 6, s. 375
- el-A'zamî, Ziyâurrahmân (1995). *Dirâsetun fi'l-Cerh ve't-Tadîl*, Beyrut: Âlemu'l-Kutub.
- el-Bâcî, Ebû'l-Velîd Suleymân b. Halef (1986). *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh li men Harrece lehu'l-Buhârî fi'l-Câmi's-Sahîh*, (nşr. Ebû Lubâbe Huseyn), Dâru'l-Livâ': Riyâd. s. 212-214.
- Başaran, Selman, (1993). “el-Cerh ve't-Ta'dîl”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 7, s. 401.
- Başaran, Selman, (1999). “İbn Adî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 19, s. 297.
- Câsim, Leys Suûd, (1999) “İbn Abdilberr en-Nemerî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 19, s. 182.
- Çakan, İsmail L, 1993. “Dârekutnî” *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 8, s. 489.
- el-Cezerî, İbnu'l-Esîr Ebî'l-Hasen Alî b. Muhammed (1993). *Usdu'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, 1-6, Beyrût: Dâru'l-Fikr.
- Demirel, Harun Reşit (2000). “İbn Hacer'in Takrîbu't-Tehzîb'de Buhârî'nin Bid'at Ehli Olmakla Cerh Edilen Râvîlerinden Bahsetmesi ve Hedyu's-Sârî (Mukaddime)deki Müdafaası” *Erzurum: EKEV Akademi Dergisi*, Cilt, 2, sayı: 3, s. 29-59.

- Ebû Gudde, Abdulfettâh (1992). *el-İsnâd mine'd-Dîn Safha Müşrika min Semâi'l-Hadîs inde'l-Muhaddisîn*, Dimaşk: Dâru'l-Kalem.
- Ebû'l-Meâtî, es-Seyyîd v. dğr. (1992). *el-Câmiu fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1-3, Beyrut: Âlemu'l-Kutub.
- Efendioğlu, Mehmet (2003). "İbn Hibbân", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 28, S. 61.
- Eren, Mehmet (Ocak-Nisan, 2000). "Hadîs İlmî'de Ricâl Bilgisi ve İlk Kaynakları-I", *Dinî Araştırmalar*, Cilt, 2, s. 137.
- Eren, Mehmet (Mayıs-Ağustos, 2000). "Hadîs İlmî'de Ricâl Bilgisi ve İlk Kaynakları-II", *Dinî Araştırmalar*, Cilt, 3, s. 53-82.
- Fuveyle, Ferîd b. Muhammed (2013). *Mîzânu'l-İ'tidâl fi Nakdi Mer-viyyâti Lahyi'r-Ricâl Dirâse Hadîsiyye Nakdiyye*, Mektebetu Nizâm Ya'kûbî el-Hassa, Bahreyn: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmîyye, Beyrut.
- Hâlid, Muhammed Hâlid (trs.). *Ricâlu Havle'r-Rasûl* (s.a.s.), Mektebetu Mişkâti'l-İslâmîyye.
- Hatamleh, Thamer, (Güz 2016) "*İbn Adî ve "el-Kâmil fi'd-Duafâ" İsimli Eserindeki Cerh-Ta'dîl Metodu*" Bingöl Üniversitesi SBE Dergisi, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 12, s. 285.
- el-Hazrecî, Safiyuddîn Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Yemenî (1991). *Hulâsatu Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, (nşr. Abdulfettâh Ebû Gudde), 4. Baskı, Haleb: Mektebetu'l-Matbûati'l-İslâmîyye.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî (1986). *Kitâbu'd-Duafâi' ve'l-Metrûkîn* (nşr. Ebû'l-Fidâ Adullâh el-Kâdî), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye.
- İbn Hacer, el-Askalânî (2009). *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe* (Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi terc. Naim Erdoğan), 1-5, İstanbul: İz Yayıncılık.
- İbn Hacer, el-Askalânî, (2011). *el-İsâbe'den Seçkin Sahâbîler* (terc. Seyfullah Erdoğan) İstanbul: Sağlam Yay.
- İbn Hacer, el-Askalânî, (1992). *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, 1-4, (nşr. Alî Muhammed el-Bicâvî), Beyrut: Dâru'l-Ceyl.

- İbn Hacer, el-Askalânî, (1995), *Takrîbu't-Tehzîb*, (tah. Mustafa Abdulkâdir Atâ), 1-2, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye).
- İbn Hacer, el-Askalânî, (1991), *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- İbn Kâni' Ebû'l-Huseyîn Abdalbâkî (2008). *Mu'cemu's-Sahâbe*, 1-3, (ta'lik: Ebû Abdirrahmân Sâlih b. Sâlim el-Mısrâtî), Medine: Mektebetu'l-Gurebâi'l-Eseriyye.
- el-İsfehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh (1998). *Marifetu's-Sahâbe*, (tah. Âdil b. Yûsûf el-Azâzî), 1-7, Riyâd: Dâru'l-Vatan.
- Kandemir, M. Yaşar (1993). "Cemmâilî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay, Cilt, 7, s. 339.
- Kandemir, M. Yaşar (1997). "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay, Cilt, 16, s. 457.
- Kandemir, M. Yaşar (1988). "Heysemî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 17, s. 293.
- Kandemir, M. Yaşar (1999). "İbn Hacer el-Askalânî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 19, s. 514.
- Kandemir, M. Yaşar (2000). "İbnu'l Kayserânî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 21, s. 110.
- Kandemir, M. Yaşar (1999). "İbn Mende Ebû Abdillâh", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 20, s. 178.
- Kandemir, M. Yaşar, (1999) "İrâkî, Zeynuddîn" *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt: 19, s. 119.
- Kandemir, M. Yaşar (2005). "Mîzânu'l-İ'tidâl", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 30, s. 218.
- Kandemir, M. Yaşar (2005). "Mizzî Yûsuf b. Abdirrahmân", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 30, s. 221.
- Kandemir, M. Yaşar (2005). "Moğoltay b. Kılıç", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 30, s. 229-230.
- Kandemir, M. Yaşar (2007). "Nevevî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 33, s. 48.

- Keskin, Yusuf Ziya (1995). *Ebû Nuaym el-İsfehâni'nin Hayatı Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi SBE,
- Keskin, Yusuf Ziya (1995). *Ebû Nuaym el-İsfehâni*, İstanbul: Beyan Yay.
- Köycü, Erdoğan (1999). *el-Mizzî'nin Hadis İlmindeki Yeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Köycü, Erdoğan (2013). *el-Mizzî'nin Hadis İlmindeki Yeri*, Ankara: Araştırma Yay.
- Köycü, Erdoğan (2014). "Hz.Muhammed'in (s.a.s.) Vasıfları", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt, 1, Sayı:1, s. 105-117.
- Köycü, Erdoğan (2014). "Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Mucizeleri", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt, 1, Sayı: 2, s. 57-79.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Abdilber (1995). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Küçük, Raşit, (2001). "Cerh ve Ta'dil", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 23, s. 156.
- el-Makdisî, Abdulğani b. Abdilvâhid Ebû Muhammed, *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Böl. nr: 1506, 1507, 1508.
- Ma'rûf, Beşşâr Avvâd (1976). *ez-Zehebî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Târihi'l-İslâm*, Kahire: Matbaatu Îsâ el-Bâbî el-Halebî.
- Mekkî, Ömer Sağır (trs.) *en-Nakdu'l-Hadîsi inde'z-Zehebî fî Kitâbihi Târihi'l-İslâm*, Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- el-Mizzî, Cemâluddîn Ebî'l-Haccâc Yûsuf b. Zekî (1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), 1-35, Beyrût: Muessesetu'r-Risâle.
- Menlâ, Mustafa Ammâr (1997). *Mâ Tubia min Kutubi's-Sunne*, Medine: Dâru'l-Buhârî.
- en-Nedvî, Muhammed Ekrem (2021). *el-Vefâ bi Esmâi'n-Nisâ*, 1-43, Cidde: Dâru'l-Minhâc.

- Nûr Seyf, Ahmed Muhammed (1994). “Duafâ ve Metrûkîn”, *DİA*, TDV Yay. İstanbul, Cilt, 9, s. 540.
- Oruçhan, Osman (2018). *Hadîs Münekkitlerinin Güvenilirliği -Zehebî'nin Mîzânu'l-İ'tidâl Özelinde-* Ankara: Fecr Yay.
- Özafşar, Mehmet Emin (2012). “Ukaylî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 42, s. 59.
- Özaydın, Abdülkerim (2000). *DİA*, “İbnu'l-Esîr İzzeddîn”, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 21, s. 27.
- Özkan, Halit, (2010). “Suyûtî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 38, s. 196.
- Özşenel, Mehmet (2001). *Bir Kemâlin Hikâyesi el-Makdisî'nin el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl'inin Dört Asırlık Serüveni -DÎVÂN*, Sayı: 2, s. 156.
- Sabrî, Âmir Hasen (trs.). *Mu'cemu Şuyûhi'l-İmâm Ahmed fî'l-Musned*, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.
- es-Sehâvî, Muhammed b. Abdirrahmân (1968). *el-Mutekellimûne fî'r-Ricâl* (nşr. Abdulfettah Ebû Ğudde), Beyrut.
- Sönmez, M. Ali (1994), “Ebû Mûsâ el-Medînî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 10, s. 193.
- Sönmez, Mehmet Ali (1999). “İbn Hibbân”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., Cilt, 20, s. 63-64.
- Takîyyuddin b. Fehd (1929). *Lahzu'l-Elhâz (Zeylu Tezkireti'l-Huffâz içinde)*, (nşr. M. Zâhid Kevserî), Dımaşk.
- Tomar, Cengiz (2000). “İbnu'l-İmâd”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 21, s. 95-96.
- Topaloğlu, Nuri (1994). “Dûlâbî Ebû Bişr”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 9, s. 551.
- Tozlu, İbrahim (2011). *Moğultay b. Kılıç ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Türer, Osman (1994). “Ebû Nuaym el-İsfahânî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 10, s. 203.
- Yardım, Ali (1992). “Ebû'l-Kâsım el-Beğavî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 5, s. 339.

- Yavuz, Yusuf Şevki ve Avcı, Casim (1999). “İbnu'l-Cevzî Ebû'l-Ferec” *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 20, s. 545.
- Yücel, Ahmet, (2009). “Sika”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. Cilt, 37, s. 175-176.
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1992). *el-Kâşif fî Ma'rifeti men lehu Rivâyetun fî'l-Kutubi's-Sitte*, 1-2, (talîk ve tah. Muhammed Avvâme ve Ahmed Muhammed Nemr Hatîb), Cidde: Dâru'l-Kıble.
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1995). *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (tah. ve ta'lîk: Alî Ahmed Muavvız v.dğr.) 1-7, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1906). *Risâletun fî Ruvâti's-Sikât el-Mutekellemu fihim bimâ lâ Yûcibu Raddehum*, Mısır: Matbaatu'z-Zâhir.
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1982). *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* (tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrût: Musessesetu'r-Risâle.
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed (2004). *Tezhîbu Tehzîbi'l Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. (nşr. Guneym Abbâs Guneym-Mecdî Seyyid Emîn).
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1986). *Zikru Esmâi men Tukullime fihî ve huve Muvassak ev Sâlihu'l-Hadîs*, (tah ve ta'lîk: Muhammed Şekûr el-Meydânî), Amman: Mektebetu'l-Menâr.

Bölüm 10

Ekrem Yücel¹

OSMANLI DÖNEMİ HADİS ÇALIŞMALARI*

- 10.1. Hadis İlminin Kurumsal Gelişimi
    - 10.1.1. Genel Müfredatlı Medreseler
    - 10.1.2. İhtisas Medreseleri (Dâru'l-Hadisler)
  - 10.2. Hadis Alanında Yazılan Eserler
    - 10.2.1. Şemâille İlgili Çalışmalar
    - 10.2.2. Hadis Kaynaklarının Tercüme Edilmesi
    - 10.2.3. Şerh Çalışmaları
    - 10.2.4. İhtisar Çalışmaları
    - 10.2.5. Tahriç Çalışmaları
    - 10.2.6. Alfabetik Çalışmalar
    - 10.2.7. Haşiye Çalışmaları
    - 10.2.8. Hadis-i Erbaîn Çalışmaları
    - 10.2.9. Tıbb-ı Nebevî İle İlgili Çalışmalar
    - 10.2.10. Hadis Usulü ile İlgili Çalışmalar
    - 10.2.11. Ravilerle İlgili Çalışmalar
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi

* Bu çalışmanın *Hadis İlminin Kurumsal Gelişimi* bölümü “Osmanlı Devri Dâru'l-Hadisleri ve Hadis Eğitimi” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983.
- Ahunbay, Zeynep, “Mimar Sinan’ın Eğitim Yapıları Medreseler, Darü-l-kurrular, Mektepler”. *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*. Ed. Sadi Bayram. 239-309. İstanbul: VGM ve TVBGM tarafından Dizergonca Matbaasında Bastırılmıştır, 1988.
- Arpaguş, Hatice K. *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*. 3. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Atâî, Nev’îzâde. *Hadaiku’l-Hakaik fi Tekmileti’ş-Şakaik*. Nşr. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Atmaca, Veli. *Hadislerde Rukye Hz. Peygamber ve Sahabenin Uygulamaları Işığında Şifa Hadisleri*, İstanbul: Rağbey Yayınları, 2010.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. 6. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- Bağcı, Musa. *Hadis Tarihi ve Usulü*. Ankara: Bilay Yayınları, 218.
- Baltacı, Cahid. *XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Bilge, Mustafa. *İlk Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fak. Yayınları, 1984.
- Bozkurt, Nebi. “Dâru’l-Hadis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 527-529. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Cici, Recep. “İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 210-211. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Cihan, Sadık. “Muhammed b. Pir Ali Birgivi ve “Risale fi Usuli’l-Hadis”in Tercümesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1987): 55-76.
- Cihan, Sadık. “Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri Tarafından Yazılan Usulü Hadis Eserleri, Risaleleri ve Nuhbetü’l-Fiker Üzerine Yapılan Şerh ve Tercümeleler”. *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1 (Aralık 1975): 127-136.

- Çakan. İsmail Lütü. *Hadis Edebiyatı*. 10. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- Emecen, Feridun. "Süleyman I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 62-72. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Emin Bey. "Tarihçe-i Tarık-i Tedrîs". *İlmiye Sâlnâmesi*. 642-651. İstanbul: Matba-i Âmire, 1334.
- Er, Hamit. *Medreseden Mektebe Geçiş Sürecinde Darulhılafe Medreseleri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Göleç, Mustafa – Güldal, Fatih. *İstanbul'un 100 Mektebi ve Medresesi*. İstanbul: İBB Yayınları, 2012.
- Gül, Ahmet. *Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadîslerin Yeri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Hoca Sadeddin. *Tâcu't-Tevârih*. B.y: Tab'hâne-i Âmire, 1279.
- İbn Abdîlberri, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubî. *Câmiu Beyânî'l-İlm ve Fadlihi*. Thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Nâşirun, 2008.
- İbnü'l-Esîr, Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerrim b. Abdu'l-Vâhid eş-Şeybânî el-Cezerî. *et-Târîhu'l-Bâhir fi'd-Devleti'l-Atabekiyye*. Thk. Abdulkâdir Ahmed Tuleymat. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, 1963.
- İnalcık, Halil, "Mehmed II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 395-407. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- İnalcık, Halil. "Murad I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 156-164. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Karsî, Davud b. Muhammed el-Hanefî. *Usûlü'l-Hadis Şerhi*. Trc. Abdusamet Yalçın. İstanbul: Dua Yayıncılık, 2014.
- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullâh Hacı Halife. *Keşfu'z-Zunûn an Esâmii'l-Kütübi ve'l-Funûn*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ts.

- Konevî, Sadruddîn el-Malatî. *Kırk Hadis Şerhi*. Trc. Abdullah Aydınlı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Ankara: Burak Matbaası, 1997.
- Köycü, Erdoğan. *Muhammed b. İsâ et-Tirmizî'nin Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Kuran, Aptullah. *Anadolu Medreseleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969.
- Mecdî, Mehmed Efendi. *Hadaiku'ş-Şakaik*. Nşr. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. Haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mehmed Tâhir, Bursalı. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. Mustafa Tıncı - Cemal Kurnaz. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000.
- Mehmed Yusuf. *Konya'da İnce Minare Dâru'l-Hadisi ve Karatay-ı Kebîr Medresesi*. Türkçe Yazmalar, 3714/2: 1a-62a. Mevlana Müzesi.
- Mermer, Ahmet – Alıcı, Lütfi – Eflatun, Muvaffak- Bayram, Yavuz – Koç Keskin, Neslihan. *Eski Türk Edebiyatına Giriş*. 5. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3. Baskı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Pekolcay, Necla – Eraydın, Selçuk – Tahralı, Mustafa – Uzun, Mustafa – Subaşı, M. Husrev. *İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*. 3. Baskı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994.
- Peremeci, Osman Nuri. *Edirne Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1940.
- Sakkâr, Sâmî. "Muîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 86-87. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Taşköprüzâde, Kemaleddin Mehmed. *Tarih-i Sâf*. B.y: Terakki Matbaası, 1287.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *eş-Şemâilu'l-Muhammediyye*. Thk. Üsamer-Rahhâl, Dimeşk: Darul Feyha, 1999.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Kanuni Sultan Süleyman Vakfıyesi*. 1390.
- Yardım, Ali, “Temel Kültür Müesseselerimizden Dârülhadisler”. *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*. 59-119. İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1995.
- Yardım, Ali. *Hadis I-II*, 3. Baskı. İstanbul: Damla Yayınları, 1997.
- Yardım, Ali. *Peygamberimiz'in Şemâili*. 3. Baskı. İstanbul: Damla Yayınevi, 1998.
- Yıldırım, Selahattin. “Osmanlı Muhaddislerinin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri”. *Uluslararası Katılımlı Sempozyum Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler (30 Nisan – 1 Mayıs 2011 Çankırı)*. Ed. Muhittin Düzenli. 139-152. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2011.
- Yıldırım, Selahattin. *Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Dârulhadisi ve Müderrisleri*, İstanbul: Dârulhadis Yayınları, 2001.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. 6. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.

Bölüm 11

Ekrem Yücel¹

GÜNÜMÜZ HADİS ÇALIŞMALARI

- 11.1. Sosyal-Siyasî ve Fikrî Gelişmeler
- 11.2. Oryantalistik Hadis Çalışmaları
- 11.3. İslam Dünyasındaki Gelişmeler
- 11.4. Türkiye’de Hadis Çalışmaları
  - 11.4.1. Kurumsal Değişim
  - 11.4.2. Türkiye Cumhuriyeti Hadis Çalışmalarının Seyri
    - 11.4.2.1. 1980’e Kadar Hadis Çalışmaları
    - 11.4.2.2. 1980 Sonrası Hadis Çalışmaları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ak, Hayati. "Türkiye'de Müsnedler Üzerine Yapılan Çalışmalarla İlgili Bibliyografik Bir İnceleme". *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 2 (Sonbahar 2018): 66-80.
- Ateş, Ali Osman. *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Atmaca, Veli. "Tıp ve Tıbb-ı Nebevi Hakkında Muasır Çalışmalar (Bibliyografya Denemesi)". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2011): 45-70.
- Başgil, Ali Fuad. *Din ve Laiklik*. 6. Baskı. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1996.
- Birişik, Abdülhamit. "Kur'âniyyûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bulut, Yücel. "Oryantalizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 428-437. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhâbilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 611-615. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Coşkun, Selçuk. "Bağımsızlık Sonrasında Yayınlanan Özbekçe Hadis Çalışmalarının Genel Karakteristiği". *Ekev Akademi Dergisi* 14 (Kış 2003): 177-196.
- Coşkun, Selçuk. *Hadîse Bütüncül Bakış Tesbît-Anlama-Anlatma Bağlamında Bir İnceleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı Çeşitleri-Özellikleri-Faydalanma Usulleri*. 10. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.
- Daudî, Zaferullah. *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Dayhan, Ahmet Tahir. "İstişrâk ile İstişhâd Edilir mi? –Eleştirel Bir Bakış". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5/2 (2007): 7-45.
- Doğanay, Süleyman. *Oryantalistlerin Hadisleri Tarihlendirme Yaklaşımları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
- Ebu Reyve, Mahmud. *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması*. Trc. Muharrem Tan. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1988.

- Ebu Zehv, Muhammed Muhammed. *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*. 2. Baskı. Riyad: er-Riâsetü'l-Âmme li İdâreti'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da'vet ve'l-İrşâd, 984.
- Erünsal, İsmail E. – Çardaklı, Fatih – Ülker Mustafa Birol. *İlahiyat Fakülte-leri Tezler Kataloğu I (1953-2000)*. İstanbul: İsam Yayınları, 2008.
- Erünsal, İsmail E. – Çardaklı, Fatih – Ülker Mustafa Birol. *İlahiyat Fakülte-leri Tezler Kataloğu II (2001-2007)*. İstanbul: İsam Yayınları, 2008.
- Gül, Recep Emin. “2012-2017 Yıllarında Türkiye’de Yapılan Hadis Tezleri Bibliyografyası ve Değerlendirilmesi”. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Mîzânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi* 6 (2018): 93-123.
- Güler, Zekeriya. “Selefi Hareketin Tarihi Kökenleri ve Yöntem Problemi”. *Marife* 3 (Kış 2009): 47-74.
- Gülşen, Ekrem. “Oryantalizm Üzerine Yapılan Tezler”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996): 371-389.
- Hansu, Hüseyin. “Cumhuriyet Dönemi Resmî Tedvin Çalışmaları: Babanzâde Ahmet Naim ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hadis Projesi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013): 367-405.
- Hansu, Hüseyin. “Babanzâde Ahmet Naim ve Türkiye’de Hadis Çalışmalarının Yeniden Başlaması”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 10/1-2-3 (1997): 178-182.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Anadolu’da Hadis Tarihine İlişkin Çalışmalar Üzerine”. *Uluslararası Katılımlı Sempozyum Anadolu’da Hadis Geleneği ve Dâru’l-Hadisler (30 Nisan – 1 Mayıs 2011 Çankırı)*. Ed. Muhittin Düzenli. 311-323. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2011.
- Hatiboğlu, İbrahim. *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*. 3. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Hatiboğlu, Mehmed S.. “Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 6/2 (1992): 105-113.
- Hıdır, Özcan. “Batıda Son Dönem Hadis Çalışmalarında Dikkat Çeken Bazı Gelişmeler”. *İLAM Araştırma Dergisi* 3/1, (Ocak-Haziran 1998): 193-200.
- Hurç, Ramazan. “Osmanlılarda Son Devir Fikir Hareketleri”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1997): 263-275.

- Juynboll, G.H.A. *Modern Mısır'da Hadis Tartışmaları*. Trc. Salih Özer. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- Karahan, Abdullah. "Türkiye'de Cerh ve Ta'dil ile Alakalı Yapılmış Çalışmalar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004): 183-196.
- Kaya, Mahmut. "İslâm Tetkikleri Enstitüsü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 56-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Trc. Metin Kıratlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Lütfi, İsmail. "1920'den 1965'e Kadar Hükümet Programları ve Din Eğitimi". *İslam Medeniyeti* 16 (1968): 2-7.
- Özafşar, Mehmet Emin. *Hadis ve Kültür Yazıları*. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2005.
- Özcan, Azmi. "Hindistan –III. Tarih-". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 75-81. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özşenel, Mehmet. *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Sıbâî, Mustafa. *es-Sünnetü ve mekânnetüha fi't-teşri'l-İslâmî*. 2. Baskı. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, ts.
- Topgül, Muhammed Enes. "Türkiye'deki Şii Hadis Çalışmalarının Seyri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013): 333-366.
- Ünal, Yavuz. "Cumhuriyet Türkiye'si Hadis Çalışmaları Üzerine". *İslami Araştırmalar Dergisi* 10/1-2-3 (1997): 174-177.
- Ünal, Yavuz. *Cumhuriyet Türkiye'si Hadis Çalışmaları (1920-1997)*. Samsun: Etüt Yayınları, 1997.
- Ürkmez, Ahmed. "Tenkit Temelli Türkçe Hadis Çalışmaları Bibliyografyası". *Ekev Akademi Dergisi* 55 (Bahar 2013): 201-224.
- Yazıcı, Mahmut. "İlahiyat Fakültelerinde Sahâbîlerle İlgili Tamamlanmış Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir İnceleme". *Ekev Akademi Dergisi* 59 (Bahar 2014): 457-488.
- Yılmazörnek, Betül. "Türkiye'de Hadis Usulünde Hazırlanan Tezler-Bir Liste Çalışması-". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 12/1 (2014): 103-130.
- Yücel, Ahmet. *Oryantalist Hadis Anlayışı ve Eleştirisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.

Yücel, Ahmet. *Oryantalistler ve Hadis (Yaklaşımlar-Değerlendirmeler-Literatür)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.

Zengin, Zeki Salih. *Medreseden Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.

<http://www.isam.org.tr/ErişimTarihi:17.07.2019>

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Erişim Tarihi:17.07.2019

Editörler

Prof. Dr. Vechi Sönmez - Doç. Dr. Hilmi Karaağaç

İSLÂM İNANÇ ESASLARI

Yazarlar

Doç. Dr. Furat Akdemir
Doç. Dr. Hilmi Karaağaç
Doç. Dr. Maksut Çetin
Doç. Dr. Mustafa Akman
Doç. Dr. Sabri Yılmaz
Doç. Dr. Şahin Ahmetoğlu
Doç. Dr. Vezir Harman
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Namlı
Dr. Öğr. Üyesi Halil Öztürk
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet Yağlı Mavil
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif Ceyhan
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Çam
Dr. Öğr. Üyesi Yasin Ulutaş
Dr. Hilmi Kemal Altun

İslâm İnanç Esasları

Editörler : Prof. Dr. Vechi Sönmez - Doç. Dr. Hilmi Karaağaç

ISBN : 978-625-7825-40-5
e-ISBN : 978-625-7825-47-4
Baskı : Lütfiye Tuğla / Millibasım ve Yayın
Basım sayısı : 1. Basım, 2021

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Vechi Sönmez - Hilmi Karaağaç

İslâm İnanç Esasları / *Editörler* : Vechi Sönmez - Hilmi Karaağaç

1. Basım. XII + 292 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-40-5

e-ISBN: 978-625-7825-47-4

1. Din, 2. İslâm Dini, 3. Vahi

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

İslâm İnanç Esasları

Editörler:

Vechi Sönmez / *Batman Üniversitesi*

Hilmi Karaağaç / *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm: Sabri Yılmaz / *Akdeniz Üniversitesi*

2.Bölüm: Hilmi Karaağaç / *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*

3.Bölüm: Vezir Harman / *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi*

4.Bölüm: Hikmet Yağlı Mavil / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*

5.Bölüm: Abdullah Namlı / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*

6.Bölüm: Halil Öztürk / *Yozgat Bozok Üniversitesi*

7.Bölüm: Süleyman Çam / *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi*

8.Bölüm: Hilmi Kemal Altun / *Adıyaman Üniversitesi*

9.Bölüm: Yasin Ulutaş / *Uşak Üniversitesi*

10.Bölüm: Furat Akdemir / *Düzce Üniversitesi*

11.Bölüm: Maksut Çetin / *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi*

12.Bölüm: Mustafa Akman / *Hakkari Üniversitesi*

13.Bölüm: Şahin Ahmetoğlu / *Kırıkkale Üniversitesi*

14.Bölüm: Mehmet Akif Ceyhan / *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz

v

Bölüm 1

GENEL OLARAK DİN VE İSLÂM DİNİ / *Sabri Yılmaz*

1

1.1. Dinin Tanımı, Mahiyeti ve Bazı Meseleleri	1
1.2. Dinin Kaynağına İlişkin Tartışmalar	5
1.3. Dinin Gerekliliği	7
1.4. Dinin Dayandığı İki Temel Hakikat : Fıtrat ve İman	9
1.5. İslâm Dini ve Temel Özellikleri	12
1.6. Dinî Hükümler	15
1.6.1. İtikadî Hükümler	16
1.6.2. Amelî Hükümler	18
1.6.3. Ahlâkî Hükümler	19
Yararlanılan Kaynaklar	21

Bölüm 2

İMAN VE İMANLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR / *Hilmi
Karaağaç*

23

2.1. İman ve Akaid Kavramları	23
2.2. İmanın Mâhiyeti	24
2.3. İman Kavramının Sınıflandırmaları	26
2.4. İman-Bilgi ve Akıl İlişkisi	27
2.5. İman-Amel İlişkisi	28
2.6. İman-Ahlak İlişkisi	31
2.7. İman-İslam İlişkisi	32
2.8. İmanda Artma ve Eksilme	35
2.9. İmanda İstisna	36
2.10. İmanın Geçerlilik Şartları	37
2.11. Küfür-Şirk-Nifak-Fısk-İrtidâd	38
Yararlanılan Kaynaklar	41

Bölüm 3
ALLAH'A İMAN / Vezir Harman **43**

3.1. Allah'a İmanın Gerekliği	43
3.2. Allah'ın Varlığını İspat Eden Deliller (İsbat-ı Vâcib)	44
3.3. Allah'ın Birliği	51
3.4. Tevhidin Mahiyeti ve Çeşitleri	55
3.5. Tevhide Aykırı Tanrı Tasavvurları	57
3.6. Allah'a Karşı Görevlerimiz (Yaratılış Gayemiz)	61
Yararlanılan Kaynaklar	63

Bölüm 4
ESMÂ VE SIFAT
(ALLAH'IN İSİMLERİ VE SIFATLARI) / Hikmet Yağlı Mavil **65**

4.1. İsim ve Sıfatlar Hakkında Genel Bilgi	65
4.2. Allah'ın İsimleri (Esmâ-i Hüsnâ)	66
4.2.1. Allah'ı İsimlendirmede Ölçü	68
4.2.2. İsm-i A'zam	69
4.2.3. Esmâ-i Hüsnâ	70
4.3. Allah'ın Sıfatları (Sıfâtullah)	74
4.3.1. Sıfat-Zât İlişkisi (İsim-Müsemma)	76
4.3.2. Sıfatların Taksimi	76
4.3.2.1. Zâtî Sıfatlar	77
4.3.2.2. Fiilî Sıfatlar	87
4.3.2.3. Haberî Sıfatlar	88
4.4. Rü'yetullah (Allah'ın Gözlerle Görülmesi)	91
Yararlanılan Kaynaklar	95

Bölüm 5
KAZÂ VE KADERE İMAN / Abdullah Namlı **97**

5.1. Kazâ ve Kaderin Tanımı	97
5.2. İnsan-Kader İlişkisi	99
5.2.1. Kader İnancı	101
5.2.2. Önceden Belirlenmiş Kader	103
5.2.3. İnsanın Özgür Kılınması	107
5.3. Hidâyet-Dalâlet	110
5.4. Tevekkül	113
5.5. Rızık	114
5.6. Ecel	115

5.7. Kaderin Değişmesi	116
Yararlanılan Kaynaklar	1118

Bölüm 6 **İSLÂM'DA MELEK İNANCI / Halil Öztürk**

121

6.1. Melek Kavramının Sözlük ve İstilah Anlamı	123
6.2. Meleklerin Varlık ve Yapısı	124
6.3. Meleklerin Görevlerine Göre Tasnifi	127
6.3.1. Dört Büyük Melek	128
6.3.2. Arş'ı Taşıyan ve Arş'ın Etrafında Bulunan Melekler	132
6.3.3. Yazıcı Melekler	132
6.3.4. İnsanları Koruyan, Gözetleyen ve Takip Eden Melekler	133
6.3.5. Kabirde Sorgu Melekleri	133
6.3.6. Cennet Melekleri	134
6.3.7. Cehennem Melekleri	134
6.3.8. Hârût ve Mârût	135
6.3.9. Tabut'u Taşıyan Melekler	136
6.3.10. Dünya İşleriyle Görevli Melekler	136
Yararlanılan Kaynaklar	137

Bölüm 7 **CİN VE ŞEYTAN / Süleyman Çam**

139

7.1. Cin, İblîs ve Şeytan Kavramlarının Analizi	139
7.2. Kur'an'da Şeytan İçin Kullanılan Kavramlar	144
7.3. Cin ve Şeytanın Özellikleri	146
7.4. Şeytanın İnsanı Aldatma Yöntemi	152
7.5. Şeytandan Korunma Yolları	154
Yararlanılan Kaynaklar	157

Bölüm 8 **İLÂHÎ KİTAPLARA İMAN / Hilmi Kemal Altun**

159

8.1. İlâhî Kitap Kavramı	159
8.2. Kitapların Gönderiliş Gayesi	159
8.3. İlâhî Sahifeler ve Kitaplar	161
8.3.1. Tevrat	162
8.3.2. Zebûr	164
8.3.3. İncil	165
8.4. Müslümanların Diğer Kutsal Metinlere Bakışı	168

8.5. Kur'ân-ı Kerim'in Özellikleri, Mucize Oluşu (İ'câzı)	170
8.6. Kur'ân-ı Kerim'in Muhtevası	171
Yararlanılan Kaynaklar	174

Bölüm 9

VAHİY, VAHİY SÜRECİ VE KUR'AN / Yasin Ulutaş

175

9.1. Genel ve Kavramsal Olarak Vahiy	175
9.1.1. Sözlük Anlamı	176
9.1.2. Terim Anlamı	177
9.2. Vahiy Türleri	179
9.2.1. Kaynağı İlahi Olmayan Vahiy	179
9.2.2. Kaynağı İlahi olan Vahiy	180
9.2.2.1. Hz. Peygamber'e Vahyin Gönderiliş Şekilleri	182
9.3. Vahyin Özellikleri	183
Yararlanılan Kaynaklar	186

Bölüm 10

PEYGAMBERLERE İMAN / Furat Aydemir

189

10.1. Nübüvvetle İlgili Kavramlar (Nebi, Resul)	189
10.2. Peygamberlerin Gerekliği	190
10.3. Nübüvvetin İmkânı ve Vahiy	193
10.4. Hz. Muhammed ve Peygamberliğinin Delilleri	196
10.5. Mucize ve Çeşitleri	198
10.6. Peygamberlere İman	200
10.7. Peygamberlerin Sayısı	201
10.8. Peygamberlerin Nitelikleri/Özellikleri	202
10.9. Peygamberlerin Görevleri	211
10.10. Ulu'l-Azm Peygamberler	217
Yararlanılan Kaynaklar	219

Bölüm 11

HZ. MUHAMMED'İN NÜBÜVVET VE RİSALETİ / Maksut Çetin

221

11.1. İmanın Bir Delili Olarak Peygamber Ahlakı	222
11.2. İmanın Bir Delili Olarak Mucize	227
11.3. Kur'an'da Hz. Peygamber'in Temel Vasıfları	232
11.4. Hz. Peygamber'e İmanın Gerekleri	235
Yararlanılan Kaynaklar	237

Bölüm 12
KIYAMET ALAMETLERİ / Mustafa Akman **239**

12.1. Hz. İsa'nın Nüzûlü	242
12.2. Mehdînin Zuhuru	243
12.3. Deccâlin Ortaya Çıkışı	247
12.4. Dâbbetu'l-Arzın Yerden Çıkması	248
12.5. Ye'cûc ve Me'cûc'ün Görünmesi	248
12.6. Ayın Yarılması ve Güneşin Batıdan Doğması	249
12.7. Hicaz Bölgesinde Büyük Bir Ateşin Çıkışı	250
12.8. Gökten İnsanları Bürüyen Bir Dumanın İnmesi	250
Yararlanılan Kaynaklar	251

Bölüm 13
ÂHİRETE İMAN / Şahin Ahmetoğlu **255**

13.1. Gayba İman	255
13.2. Âhîret Hayatıyla İlgili Bazı Hususlar	257
13.3. Kabir Âlemi	259
13.4. Diriliş (Ba's), Haşr ve Amel Defteri	260
13.5. Hesap, Mizan ve Şefaât	262
13.6. Sırat, Cennet ve Cehennem	266
Yararlanılan Kaynaklar	269

Bölüm 14
İNKÂRCI AKIMLAR VE BÂTİL UYGULAMALAR / Mehmet Akif Ceyhan **271**

14.1. İnkârcı Akımlar	272
14.1.1. Ateizm	274
14.1.2. Materyalizim	277
14.1.3. Pozitivizm	279
14.1.4. Agnostisizm	280
14.1.5. Darwinizm (Evrimsizm)	281
14.1.6. Deizm	282
14.2. Batıl Uygulamalar	285
14.2.1. Kehânet	286
14.2.3. Falcılık	287
14.2.4. Sihir ve Büyü	288
14.2.5. Meditasyon ve Yoga	289
Yararlanılan Kaynaklar	291

Bölüm -1-

GENEL OLARAK DİN VE İSLÂM DİNİ

1.1. Dinin Tarifi, Mahiyeti ve Bazı Meseleleri

Dil bilginlerince, Arapça *deyn* kökünden mastar veya isim olduğu kabul edilen din kelimesi sözlükte “örf ve âdet, ceza ve karşılık, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat” gibi çeşitli anlamlara gelir.¹

Kur’an’da doksan iki yerde zikredilen din kelimesi “yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslâm, şeriat, hudud, âdet, ceza, hesap ve millet” anlamlarında kullanılmıştır. Bu anlam zenginliği açısından din kelimesi Kur’an’da hem ulûhiyyeti hem de ubûdiyyeti ifade edecek şekilde yer alır. Buna göre din, hâlik ve mâbud olan Allah’a nispetle “hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza ve mükâfat verme”; mahlûk ve âbid olan insana nispetle “boyun eğme, aczini anlama, teslim olma, ibadet etme” anlamlarını içerir. Hem ulûhiyyete hem de ubûdiyyete bakan yönleri açısından din, bu iki taraf arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam ve yolun genel adıdır.²

Tanımlanması en zor kavramların başında din gelmektedir. Gerek geçmişte ortaya çıkmış gerekse günümüzde mevcut bütün inanç şekillerini kapsayan ve onların ortak yönlerini ifade eden bir tanım yapmak oldukça zordur. Nitekim felsefeciler, din bilimcileri, dinler tarihçileri, sosyologlar ve psikologlar uzmanlık alanlarının gereği dinin tanımını farklı şekillerde yapmışlardır.³

¹ Günay Tümer, “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Divantaş, 1994), 9/312.

² Hayreddin Karaman vd., *İlmihal*, (İstanbul: Divantaş, 1998), 1/2-3.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Hamdi Akseki, *İslâm Fitrî Tabîi ve Umûmî Bir Dindir*, (İstanbul: Sebil Yayinevi, 2004), 67-69; Recep Yaparel, “Dinin Tarifi Mümkün mü?”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 403-414.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akseki, Ahmed Hamdi. *İslâm Fitrî Tabîî ve Umûmî Bir Dindir*. İstanbul: Sebil Yayınevi, 2004.
- Altıntaş, Ramazan. “İnsanın Zihin Halleri”. *İslâm İnanç Esasları*, ed. Şaban Ali Düzgün. 36-48. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Bilen, Osman. “Müzakere”. *Dinin Dünya Barışına Katkısı*. 34-39. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- el-Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbü't-Ta'rîfât*, tah. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî. Beyrut: Dâru'n-Nefâes, 2003.
- Dorman, Emre. *Din Neden Gereklidir*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020.
- Düzgün, Şaban Ali. “Dinin Kaynağına İlişkin Tartışmalar”. *İslâm İnanç Esasları*. ed. Şaban Ali Düzgün. 15-34. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Düzgün, Şaban Ali. *Dini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları, 2018.
- Hökelekli, Hayati. “Fıtrat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 13/47-48. İstanbul: Divantaş, 1996.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlmi Kelam*. sad. Sabri Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Karaman, Hayreddin vd. *İlmihal I-II*. İstanbul: Divantaş, 1998.
- Kutlu, Sönmez. *Çağdaş İslâmî Akımlar ve Sorunları*. Ankara: Fecr Yayınları, 2008.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslâm'da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2006.
- Topaloğlu, Bekir. “İslâm-II. İnanç Esasları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 23/5-10. İstanbul: Divantaş, 2001.
- Tümer, Günay. “Din”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9/312-320. İstanbul: Divantaş, 1994.
- Üzüm, İlyas. “Hüküm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 18/464-466. İstanbul: Divantaş, 1998.
- Yaparel, Recep. “Dinin Tarifi Mümkün mü?”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 403-417.

- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1971.
- Yeprem, M. Saim. "İlâhî Dinlerin Gâyesi". *Dinin Dünya Barışına Katkısı*. 23-29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Sabri. "Müslümanlararası Kardeşliğin Küresel Barışın İnşasındaki Yeri ve Önemi". *Dini Araştırmalar ve Küresel Barış*. 1/481-494. Konya: TİMAY Yayınları, 2017.

Bölüm

-2-

İMAN VE İMANLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1. İman ve Akaid Kavramları

İman ve akaid, kelâm ilminde detaylı bir şekilde üzerinde durularak ele alınan iki önemli kavramdır. İman, kelime anlamı olarak “güven içinde bulunmak” anlamına gelen *emn* kökünden türetilmiştir. “Bir şeye gönülden bağlanmak, onun doğruluğunu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde onaylamak, güven vermek, güvende olmak, tasdik etmek ve gönülden inanmak” anlamlarına gelir.¹ Bu anlamıyla iman, bir şeyin varlığı ve gerçekliği konusunda kişinin güven ve emniyet içinde bulunması, onu onaylamasıdır. İman kelimesi sözlükte “güven, tasdik ve kabul” anlamlarını içerir.² Ona “güven” anlamı verildiğinde zıddı *korku*, tasdik anlamı verildiğinde ise zıddı “yalanlama ve inkar” anlamına gelen *küfür* dür.

Terim anlamı olarak iman ise, Hz. Peygamber’i Allah’tan getirdiği kesin olarak bilinen hususlarda tasdik etmek, onun haber verdiklerini tereddütsüz olarak kabul etmek ve bunların hakikat olduğuna gönülden inanmaktır.³ İmanın temelini tasdik oluşturur. Tasdik, bir konu hakkındaki hükmün veya haberin kalben onaylanması ve kabul edilmesi, haber verenin haberinin gönüllü olarak doğru sayılmasıdır. Terim olarak tasdik, Allah tarafından kendisine bildirilenlerde Hz. Peygamber’in doğruluğunu kalben onaylamaktır.

¹ Ebu’l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, (Beyrut: Daru’s-Sadr, 1994),13/21; Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbü’t-Ta’rifât*, (Mısır: Matbaatü’l-Hayriyye, 1306), 18; Muhammed Ali et-Tehânevî, *Keşşâf Istulâhâtu’l-Funûn ve’l-Ulûm*, (Beyrut: Mektebetü’l-Lübnan,1996), 1/297-302.

² Ömer Aydın, *Kur’an-ı Kerim’de İman-Amel İlişkisi*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2007), 19.

³ Tehânevî, *Keşşâf*, 1/451-452; Cürcânî, *Ta’rifât*, 26.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ardoğan, Recep. *Amentü Şerhi-İslam İnanç Esasları*. İstanbul: KLM Yayınları, 2015.
- Aydın, Hüseyin. *Günümüz Toplumunda İman Problemi*. Ankara: Karakoç Yayınları, ty.
- Aydın, Ömer. *Kur'an-ı Kerim'de İman-Amel İlişkisi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.
- el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed. *el-Fark beyne'l-Fırak*. thk. Muhammed Osman el-Haşetî. Kahire: Mektebetü İbn Sina, ty.
- Bulut, Zübeyir. "Kelam'da 'İmanda İstisna' Tartışmaları". *İslami İlimler Dergisi* 4/1-2, (2009), 199-214.
- el-Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbü't-Ta'rîfât*. Mısır: Matbaatü'l-Hayriyye, 1306.
- Esen, Muammer. *İman, İmanla İlişkili Kavramlar ve Temel İnanç Esasları*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2006.
- el-Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1995.
- Güler, İlhami. *İman Ahlak İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Daru's-Sadr, 1994.
- İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, Ankara: Umran Yayınları, 1981.
- Kaplan, İbrahim. *İslam İnanç Esasları*. Ankara: Öncü Kitap, 2015.
- Karaağaç, Hilmi. "İtikâdî Mezheplerde İman-İslam İlişkisi". *Gümüştane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 104-120.
- Karaağaç, Hilmi. "Mâtürîdî Düşünce Sisteminde İman Anlayışı". *EKEV Akademi Dergisi* 15/49 (2011), 65-80.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Kitâbü't-Tevhid Tercümesi*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İSAM Yayınları, 2002.

- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. thk. Halil İbrahim Kaçar-Bekir Topaloğlu, 8. Cilt. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Özdemir, Metin. "Anlam Kaymasına Uğrayan Kur'anî Bir Kavram: Fâsık". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 499-521.
- es-Sâbûnî, Nureddin. *el-Bidâye fî Usûli'd-Din (Mâtürîdiyye Akâidi)*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/212-214. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Küfür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/535-536. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- et-Teftâzânî, Sa'düddin Mesud b. Ömer. *Şerhu'l-Akâid*. çev. Talha Hakan Alp. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017.
- et-Tehânevî, Muhammed Ali. *Keşşâf Istilâhâtu'l-Funûn ve'l-Ulûm*. Beyrut: Mektebetu'l-Lübnan, 1996.
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Yeşilyurt, Temel. "İmanın Mahiyeti". *Kelam El Kitabı*. ed. Ş. Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Bölüm

-3-

ALLAH'A İMAN

3.1. Allah'a İmanın Gerekliği

Allah'a iman, insanın fitratına uygun olan ve hayatı anlamlı kılan en temel unsurdur. Göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ettiği halde insanın Allah'ın varlığını inkâr etmek mümkün değildir. İnsanlık tarihi boyunca inkârcı kavimler kendilerine gönderilen peygamberlerin davet ettikleri yaratıcı ve ahiret günü hakkında şüphe içinde olduklarını söylediklerinde: “*Resulleri onlara dediler ki: Göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah hakkında şüphe mi var? Günahlarınızı mağfiret etmek için sizi davet ediyor ve eceli müsemmâ'ya sizi tehir ediyor.*”¹ “*Yüzünü dine hanif olarak çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata (çevir.) Allah'ın yaratmasında tebdil yoktur. Bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.*”² Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “*Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir.*”³ Kur'an'da Allaha izafetle sadece bir kez kullanılan fitrat kavramı, insanın yaratılışındaki selim olan değere ve Allah'la olan ilişkiye dikkat çekmektedir. Hadis'te anne ve babanın çocuğunu Yahudileştirmesinden, Hıristiyanlaştırmasından ve Mecusileştirmesinden bahsedilip İslâmlaştırmasından bahsedilmemesi sebebiyle kimilerince fitrat, İslâm dini olarak algılanmış olup seleften gelen rivayetlerin çoğunluğunda hadisteki fitrattan maksat “Allah'ın dini İslâm” olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla insanların Kalu bela'da Allah'ın rububiyetini ikrar etmesi sebebiyle Müslüman olarak doğduğu ve anne babası gayri Müslim olsa bile her ölen çocuk için cenaze namazı kılınacağı savunulmuştur. Kimilerince ise fitrat, müesses olan İslâm dini manasına değil, kişinin

¹ İbrahim, 14/9, 10.

² Rum, 30/30.

³ Buhari, “Cenaiz”, 92; Müslim, “Kader”, 22.

Yararlanılan Kaynaklar

- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed. *Şerhu'l-Mevâkıf*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015
- ..... *Ta'rifat*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Düzgün, Şaban Ali. *Dini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto, 2017.
- Ebu Hanîfe, "el-Fıkhu'l-Ekber". *Beş Eser*. çev. Mustafa ÖZ, İstanbul: İFAV, 2017.
- Erdem, Hüsameddin. "Deizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/109-112. Ankara: TDV, 1994.
- Eyibil, İrfan. "Tevhidi Uluhiyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme". *Kelam Araştırmaları* 11/2 (2013), 181-194.
- Flew, Antony. *Yanılmışım Tanrı Varmış*. çev. Zeynep Ertan - Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2011.
- Harman, Vezir. "Kelâm İminin Deizm Eleştirisi Bağlamında Akıl ve Âlem Tasavvuru". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1 (Haziran 2017), 13-51.
- Hilmi, Filibeli Ahmet. *İslâm İnanç Esasları (Üss-i İslâm)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.
- İbn Ebü'l-İzz Hanefî. *Şerhu Akideti't-Tahavi*. Thk: Şuayb Arnavut - Abdullah b. Muhsin Türki. Beyrut: Müessesetür-Risale, 1417/1997.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Ebr el-Hanbelî. *Medâricu's-Sâlikin beyne Menâzili İyyâke Ne'budu ve İyyâke Nestein*. Thk: Muhammed el-Mu'tasım billah Bağdadi. Beyrut: Darul-Kitabil-Arabi, 1416/1996.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Faslu'l-Makal el-Keşf an Mein hacü'l-Edille (Felsefe-Din İlişkileri)*. Haz.: Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *Der'u Tearuzu'l-Akl ve'n-Nakl*. Thk: Muhammed Reşad. Suudi Arabistan: Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1411/1991.
- İbrâhim Lekanî, Ebu İshak İbrahim b. İbrahim Mâlikî el-Eş'arî. *Ümde-tü'l-Mürîd Li Cevhereti't-Tevhîd*. Thk: Beşîr Berhân. Beyrut: Daru'l-Kütübül-İlmiyye, 2015.

- İmam Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî. *İhya-ı Ulumuddin*, çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi, trs.
- İmam Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî. *Kitabü't-Tevhid*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İSAM, 2002.
- Nesefî, Ebû'l-Mu'in, *Bahru'l-Kelam (Mâtürîdî Akaidi)*, çev. Ramazan Biçer, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2010.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Seneviyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/521, 522. Ankara: TDV, 2009.
- Tanrıverdi, Hasan. "Vahdet-i Vücut – Panteizm Karşılaştırması". *Dini Araştırmalar* 14/40 (Ocak-Haziran 2012), 65-89.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ut b. Fahreddin. *el-Makâsîd (Kelam ilminin Maksatları)*. çev. İrfan Eyibil. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Tekin, Muhammet Ali. "Kur'ân ve Hadislerde Fıtrat Kavramının Anlamı Üzerine". *Tasavvur* 6/2 (Aralık 2020), 1441-1490.
- Topaloğlu, Bekir. *İslâm Kelamcuları ve Filozoflarına göre Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vacib)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslâm'da İman Esasları*. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Bölüm

-4-

ESMÂ VE SIFAT

(ALLAH'IN İSİMLERİ VE SIFATLARI)

4.1. İsim ve Sıfatlar Hakkında Genel Bilgi

İnsanoğlu kendi varlığı ile birlikte eşsiz güzellikle yaratılan ve düzeni ahenk içerisinde devam eden evrenin sahibini tanımaya ve bu yüce Varlık hakkında bilgi sahibi olmaya çabalamaktadır. Allah'ı tanımak ve Allah-âlem ilişkisini açıklamak ise O'nun isim ve sıfatlarını tanımakla mümkündür. Ayrıca İslâm'ın inanç esaslarının ilki ve en temeli Allah'a iman etmektir. Allah'a inanan kişi, O'nun peygamberlerine ve peygamberlerin getirdikleri haberlere iman eder. Kur'an-ı Kerîm'in en önemli hedefi de Allah'ın varlığını, birliğini ve sıfatlarını ortaya koymaktır. Kur'an'da bu yöntemle Allah Teâlâ'nın zâtını ve zâtının özelliklerini anlatan isimleri zikredilir. Bu isimler bazen sıfat, bazen zarf bazen fiil şeklinde kullanılsa da hepsi Allah'ı nitelendirdiği için İslâm âlimleri tarafından *sıfat* şeklinde adlandırılmıştır. Nitekim insanın ismi sadece şahsına işaret eden bir lafızdan ibarettir ve insan isminin taşıdığı anlamın tersi niteliklere de sahip olabilmektedir. Oysa Allah'ın her bir ismi aynı zamanda O'nun bir sıfatıdır ve sıfatlar da O'nda en kemâl derecede bulunmaktadır. Örneğin *alîm* ve *habîr* gibi isimler Allah'ın isimleri olmanın yanı sıra aynı zamanda O'nun “her şeyi bilen”, “her şeyden haberdar” olduğunu ifade eden sıfatlarıdır. Bu sebeple Allah'ın isimleri insanların isimlerinden farklı olarak hem isim hem de sıfat olmaktadır.¹

İsim ve sıfat ayırımına ilk defa Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhu'l-ekber* adlı risâlesinde yer verdiği şu cümlesinde rastlanılmaktadır: “Allah Teâlâ sıfatları ve isimleri ile var olmuş ve var olacaktır. O'nun isim ve sıfatlarından hiçbiri sonradan olma değildir.”² İsim ve sıfatlar hakkında yazılan

¹ Cağfer Karadaş, *İslâm'ın İnanç Yapısı- Ana Esaslar-* (Bursa: Emin Yayınları, 2010), 42.

² Nu'mân b. Sâbit Ebû Hanîfe, “el-Fıkhu'l-Ekber”, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, çev. Mustafa Öz (İstanbul: MÜİFVY, 1992), 55.

Yararlanılan Kaynaklar

- Arslan, Hulusi –Bozkurt, Mustafa. *Sistemantik Kelâm*. Ankara: TDV Matbaacılık, 2018.
- Baltacı, Burhan. “Yunus 10/26. Ayette Yer Alan “Ziyade” Kelimesinin “Ruyetullah” Olarak Anlaşılmasında Ehl-i Sünnet İnancının Etkisi”. *Dinî Araştırmalar* 8/24 (2006), 293-304.
- Bayram, Fatma. *En Güzel İsimler 99 Esmâ Sonsuz Mana*. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l-Mevâkıf*. çev. Ömer Türker. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Çelebi, İlyas. “Sıfat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/100-106. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çelebi, İlyas. “İsim-Müsemma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/548-551. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit. “el-Fıkhu'l-Ekber”. *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*. çev. Mustafa Öz. 55-59. İstanbul: MÜİFVY, 1992.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasan. *el-Lüma' fi'r-red alâ Ehli'z-zeyğ ve'l-bida'*: *Eş'arî Kelâmı*. çev. Kılıç Aslan Mavil - Hikmet Yağlı Mavil. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*. çev. M. Feriât. İstanbul: Merve Yayınları, ts.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*. çev. Ömer Dönmez. İstanbul: Hisar Yayınevi, ts.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlmi Kelam*. sad. Sabri Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Kâdî Abdülcebâr, Ebû'l-Hasan. *Şerhu'l-Usûli'l-hamse: Mu'tezile'nin Beş İlkesi (Mu'tezile'nin Beş Esasının Açılımı)*. çev. İlyas Çelebi. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Karagöz, Nail. “Allah'ın Sıfatları”. *Kelâm III Sistemantik Kelâm/İmân ve İlahiyât*. 149-182. ed. İsmail Şık – Nail Karagöz. 149-182. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- Karadaş, Çağfer. *İslâm'ın İnanç Yapısı- Ana Esaslar-*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- Kılavuz, Ahmet Saim. *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâma Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Koloğlu, Orhan. “Esmâ-i Hüsnâ'da Tevkîflik - Kıyâsîlik Problemi: Fahrreddin er-Râzî Örneği”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/3 (2004), 231-251.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İSAM Yayınları, 2002.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*. çev. Fadıl Ayğan. 6. Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Mavil, Kılıç Aslan. *Mâtürîdî Kelâmında Te'vil*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2017.
- Nesefî, Ebû'l-Muîn. *Kitâbü't-Temhîd li kavâidi't-tevhîd: Tevhîdin Esasları*. çev. Hülya Alper. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Neşşâr, Ali Sami. *İslam'da Felsefî Düşüncenin Doğuşu*. çev. Osman Tunç. 2 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.
- Ögük, Emine. *Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler: Literatür, Tasnif ve Değerlendirme*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Pezdevî, Ebû'l-Yüsr. *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafeddin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1994).
- Sâbûnî, Nureddîn. *el-Kifâye fi'l-hidâye*. çev. Ramazan Biçer. Ankara: Berikan Yayınevi, 2019.
- Süyûfî, Ebû'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Câmiü's-sagîr*. Kâhire, 1286.
- Tatlısu, Ali Osman. *Esmâü'l-Hüsna Şerhi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. *Şerhu'l-Akâid: Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi*. çev. Süleyman Uludağ İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- Topaloğlu, Bekir. "Allah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 2/471-498. (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).
- Topaloğlu, Bekir - Yavuz, Yusuf Şevki – Çelebi, İlyas. *İslâmda İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2019.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İlim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/108-109. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kelâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/194-196. Ankara, TDV Yayınları, 2002.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahdâniyyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/428-430. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yurdagür, Metin. *Esmâ-i Hüsnâyı Anlama Kılavuzu*. İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 2021.
- Yurdagür, Metin. "Sem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/452-453. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Minhâc fi usûli'd-dîn: Dinin Temel İlkelerini Anlama Yöntemi*. çev. Mehmet Evkuran. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020.

Bölüm

-5-

KAZÂ VE KADERE İMAN

5.1. Kazâ ve Kaderin Tanımı

Arapça'da kazâ pek çok anlamı ifade eder. Hüküm verme, yaratma, beyan etme, söz ve hareketle bir şeyi tamamlama bu anlamlardan bazılarıdır.¹ Kader kelimesi de anlam zengini bir kelimedir. Birbirine yakın yaklaşık kırk farklı anlamı ifade eder. Bu anlamlardan en öne çıkanları; ölçü, miktar, hesaplama, takdir etme, kudret, hazırlama, kıyaslama, yaratma gibi anlamlardır.² Kazâ ve kader kelimeleri birbirinin yerine eş anlamlı olarak da kullanılabilen kelimelerdir. Hem Arapça'da hem de Türkçe'de dile kolay gelmesi bakımından Eş'arî anlayışına uygun olarak kazâ ve kader diye ifade edilmektedir.

Kazâ ve kaderin ıstılahî anlamları kalam ekollerinin bu kelimelere yükledikleri manâlara göre değişiklik arz etmektedir. İslam düşünce tarihinde Kaderiyye ekolü ve özellikle onların takipçisi sayılan Mu'tezile ekolü mensupları, Ehl-i Sünnet ekollerinin anladığı manâda kaderi inkâr etmişlerdir. Bu sebeple onlara göre kazâ ve kader kelimelerinin ıstılahî manâsı yoktur. Onlar genel olarak kader kelimesini sözlük anlamında kullanırlar ya da te'vîl ederler.

Hanefiler ve Mâtürîdîler'e göre bu iki kavramı, meydana geliş sırasına göre kader ve kazâ diye ifade etmek gerekmektedir. Mâtürîdî (ö. 333/944)'ye göre kaderi iki şekilde tanımlamak mümkündür.

¹ Cemâleddin İbn Manzûr, "kdy", *Lisânu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd., (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 5/3665; Muhammed b. Ahmed Ezherî, "kdy", *Tehzîbü'l-lüga*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn vd., (Kahire: Dâru'l-Mısriyyeti li't-Te'lif ve't-Terceme, 1964-1967), 9/212.

² Ahmed b. Fâris, "kdr", *Mu'cemü maqâyisi'l-lüga*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/62.

Yararlanılan Kaynaklar

- Altıntaş, Ramazan. *Kur'an'da Hidâyet ve Dalâlet*, İstanbul: Pınar Yayınları, 1995.
- Altıntaş, Ramazan. "Hidâyet ve Dalâlet", *Kelam El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün. 419-420. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Altıntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: DİB. Yayınları, 2. Basım, 2006.
- Bağdâdî, Abdülkâhir. 'Uşûlü'd-dîn. thk. Ahmed Şemsüddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Bağdâdî, Abdülkâhir. *el-Farq beyne'l-fırağ*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1995.
- Bâkılânî, Ebû Bekir. *et-Temhîd*. thk. Richard McCarty. Beyrut: Mektebetü'ş-Şarkiyye, 1957.
- Beydâvî, Nâsıruddin Abdullah. *Envâru't-tenzîl*. thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. 5 Cilt. Beyrut: İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Muvazzah İlmi Kelâm*. İstanbul: Bilmen Yayınları, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1993.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Şahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Cisr, Hüseyin b. Muhammed. *Huşûnü'l-hamîdiyye*. Mısır: Mektebetü't-Ticâriyye'l-Kübrâ, 1932.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf. *el-Baḥru'l-muḥîṭ*. thk. Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvad. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebü'l-Bekâ, Muhibbüddîn Abdullah el-Ukberî. *İ'râbü'l-kırââti's-şevâz*. thk. Muhammed Seyyid Ahmed Azzûz. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1996.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen. *el-İbâne*. thk. Fevkiye Hüseyin Mahmud. Kahire: Dâru'l-Ensâr, 1977.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen. *el-Lüma'*. thk. Hamûde Ğurâbe. Kahire: Matâbiu'l-Emîriyye, 2. Basım, 1975.

- Eş'arî, Ebü'l-Hasen. *Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1995.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-lüğa*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn vd. Kahire: Dâru'l-Mısriyyeti li't-Te'lîf ve't-Terceme, 1964-1967.
- Harpûtî, Abdüllatif. *Tenkihü'l-keîâm*. Dersaadet: Necm-i İstikbal Matbaası, 1330.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât*. thk. Muhammed Ahmed Halefullah. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osman. *el-Muhteseb fî tebyîni vücûhi's-şevâzî'l-ķirâât ve'l-izâh 'anhâ*. thk. Ali en-Necdî Nâsîf - Abdülfettâh İsmâîl Şelebi. haz. Muhammed Beşîr el-İdlibî. İstanbul: Dâru Sezgin li't-Tıbâati ve'n-Neşr, 2. Basım, 1986.
- İbn Fâris, Ahmed. *Mu'cemü mağâyisi'l-lüğa*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Fûrek, Ebû Bekir Muhammed. *Mücerredü mağâlâti's-şeyh Ebi'l-Hasen el-Eş'arî*. thk. Daniel Gimaret. Beyrut: Dâru'l-Meşrîk, 1987.
- İbn Kesîr, İsmâîl b. Ömer. *Tefsîru'l-Ķur'âni'l-'azîm*. thk. Sami b. Muhammed Seleme. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe li'n-Neşr, 2. Basım, 1420/1999.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1975.
- İbn Manzûr, Cemâleddin. *Lisânü'l-Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. 6 Cilt Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.
- Kadı Abdülcebâr, Ahmed b. Halil. *Müteşâbihü'l-Ķur'ân*. thk. Adnan Muhammed Zerzûr. Kahire: Dâru't-Türâs, 1969.
- Kadı Abdülcebâr, Ahmed b. Halil. *Şerhu'l-uşûli'l-ĥamse*. Ta'lik. Ahmed b. el-Hüseyn Mânkîm. thk. Abdülkerim Osman. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2. Basım, 2010.
- Karagöz, İsmail, *Esmâ-i Hüsnâ*, Ankara: DİB. Yayınları, 2007.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-tevhîd*. thk. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruçi. Ankara: TDV. Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Ķur'ân*. thk. Ahmet Vanlıoğlu vd. İstanbul: Dâru'l-Mîzân, 2005-2007.

- Müslim, b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Şahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 4. Basım, 1991.
- Nahhâs, Ebû Câfer Ahmed. *İ'râbü'l-Şur'an*. thk. Hâlid el-Ali. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 2008.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medâriku't-tenzil*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- Nesefî, Ebü'l-Muîn. *Tebşiratü'l-edille*. thk. Hüseyin Atay - Şaban Ali Düzgün. 2 Cilt. Ankara: DİB. Yayınları, 2003-2004.
- Pezdevî, Ebü'l-Yüsr. *Uşûlü'd-dîn*. thk. Hans Peter Linss. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1963.
- Râzî, Fahreddin. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Şafvetü't-tefâsîr*. İstanbul: Dâru'l-Ensâr li'n-Neşr, 1987.
- Sâbûnî, Nüreddin. *el-Bidâye fi uşûli'd-dîn (Mâtürîdiyye Akaidi)*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: DİB. Yayınları, 2. Basım, 1980.
- Şehristânî, Abdülkerim. *Nihâyetü'l-aqdâm*. thk. Alfred Guillaume. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2009.
- Şehristânî, Abdülkerim. *el-Milel ve'n-nihâl*. thk. Emîr Ali Mehennâ - Ali Hasen Fâûr. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 6. Basım, 1997.
- Şeyhzâde, Abdurrahim b. Ali, *Nazmu'l-ferâid*. Mısır: Matbaatü'l-Edebiyye, 1899.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Hicr li't-Tıbbâati ve'n-Neşr, 2001.
- Teftâzânî, Sa'deddin Mesud. *Şerhu'l-akâid*. thk. Abdüsselam b. Abdülhâdî Şennâr. Beyrut: Dâru'l-Beyrûtî, 2007.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 3. Basım, 1979.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm. *Meâni'l-Kur'an ve i'râbüh*. thk. Abdülcelil Abduh Şelebi. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmud. *el-Keşşâf*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvad. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Abîkân, 1988.

İSLÂM'DA MELEK İNANCI

Allah'ın yarattığı varlık türlerinden birisi olan meleklerle iman etmek, İslâm inanç sisteminin temel özelliklerinden birisidir. Hem Kur'ân'da hem de hadislerde inanılması gereken esaslardan birisi olarak bahsedilmektedir. Bu sebeple meleklerle iman olmadan imanın sahih ve geçerli olması mümkün değildir. Kur'ân'da meleklerden sınıfsal ve vasıfsal olarak bahsedilmektedir. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) melekleri sınıfsal olarak hamele-i arş,¹ arşın etrafını çepeçevre kuşatanlar,² büyük melekler,³ cennet melekleri⁴ ve cehennem melekleri,⁵ vasıfları açısından ise Allah'ın elçileri olmaları,⁶ Allah'a yakınlıkları,⁷ itaatkâr olmaları,⁸ güçlü ve kudretli⁹ ve rablerinden korkmaları¹⁰ şeklinde izah etmektedir.¹¹

Kur'ân'da genellikle meleklerin isimleri Allah'ın isminden sonra gelmektedir. Peygamberlere iman ise meleklerden sonraya bırakılmaktadır. Râzî'ye göre meleklerin peygamberlerden önce gelmesinin esprisi olarak iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi; Allah, iman edilecek hususlardan bahsettiğinde meleklerle imanı peygamberlere imandan önce zikretmiştir. Hz. Peygamber' de “Allah'ın başladığı gibi başlayınız” diyerek bu hususun önemine dikkat çekmiştir. İkincisi ise, melek, Allah ile peygamberi arasında vahyi ve hükümleri ulaştırmada vasıtaadır.¹² Buna

¹ el-Hâkka 69/17.

² ez-Zümer 39/75.

³ el-Bakara 2/98.

⁴ er-Ra'd 13/23-24.

⁵ el-Müddessir 30-31.

⁶ el-Hac 22/75; Fâtır 35/1.

⁷ el-Enbiyâ 21/19, 26.

⁸ es-Sâffât 37/166.

⁹ el-Bakara 2/255.

¹⁰ en-Nahl 16/50; el-Enbiyâ 21/28.

¹¹ Detaylı bilgi için bk. Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1420/1999), 2/386-387.

¹² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 2/384.

Yararlanılan Kaynaklar

- Altuntaş, Mehmet. *Mekkî Surelerde Sayılar*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2019.
- Begâvî, Ebü'l-Ferrâ Muhammed. *Tefsîru'l-Begâvî*. thk. Abdurrezzak el-Mehdî. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420/2000.
- Bilmem, Ömer Nasuhi. *Muvazzah İlmi Kelam*. sad. Mehmet Talu. İstanbul: Tereke Yayınevi, 2007.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Râid b. Sabrî. Riyad: Dâru'l-Hadâra, 2. Basım, 1436/2015.
- Cebeci, Lutfullah. Kuran-ı Kerime Göre Melekler. Kayseri: İstişare Yayınları, 1989.
- Cebeci, Lütfullah. "Mikâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/45-46. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihah*. thk. Ahmed Abdulgafur Attar. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1990.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Kitâbu't-Ta'rifât*. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1985.
- Ebû Dâvûd, Süleyman es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Râid b. Sabrî. Riyad: Dâru'l-Hadâra, 2. Basım, 1436/2015.
- Îcî, Adududîn. *el-Mevâkıfî ilmi'l-keâm*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. Abdus-selam Muhammed Harun. 6 cilt. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1392/1972.
- İbn Hanbel, Ahmed. *Müsned*. haz. Salih b. Ahmed eş-Şâmî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1434/2013.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed. *el-Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi*. çev. Halil İbrahim Bulut. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1419/1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muahmmed b. Yezîd. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Râid b. Sabrî. Riyad: Dâru'l-Hadâra, 2. Basım, 1436/2015.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn. *Lisânu'l-arab*. haz. Emin Muhammed Abdulvehhab-Muhammed es-Sadık el-Ubeydi. 18 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1419/1999.

- İsfehânî, Ragıp. *el-Müfredât fî garîbi'l-kur'ân*. thk. M. Seyyid Kîlânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Kefevî, Ebü'l-bekâ Eyyüb b. Mûsâ. *el-Külliyât*. haz. Adnan Dervîş-Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1419/1998.
- Makdisî, Mutahhar b. Tahir. *el-Bed' ve't-târih*. 6 cilt. Bursaîd: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*. trc. Bekir Topaloğlu. ed. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Ensar, 2015.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Râid b. Sabrî. Riyad: Dâru'l-Hadâra, 2. Basım, 1436/2015.
- Özerverli, M. Sait. "İslâm İncancında Melek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/40-42. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1420/1999.
- Râzî, Fahrüddîn. *Meâ'limü Usûli'd-Dîn-Kelam İlminin Esasları*-. çev. Muhammed altaytaş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Sâbık, Seyyid. *el-Akâidü'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Sem'ânî, Mansûr b. Muhammed. *Tefsîru's-Sem'ânî*. thk. Yasir b. İbrahim-guneyme b. Abbas. 6 cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- Semerkandî, Şemseddîn. *İslâm İnanç İlkeleri*. trc. İsmail Yürük-İsmail Şik. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Semerkandî, Şemseddîn. *es-Sehâifü'l-İlâhiyye*. çev. Ramazan Biçer. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Ömer. *Şerhu'l-makâsîd*. thk. Abdurrahman Umeyre. 5 cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2. Basım, 1419/1998.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Ömer. *Şerhu'l-akâid*. thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1408/1998.
- Tehânevî, Muhammed Ali. *Keşşâfu istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*. thk. Ali Dahrûc. 2 cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Râid b. Sabrî. Riyad: Dâru'l-Hadâra, 2. Basım, 1436/2015.
- Zemahşerî, Cârullah Ömer. *el-Keşşâf*. thk. Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavviz. 6 cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998.

Bölüm

-7-

CİN VE ŞEYTAN

Yaşadığımız âlemde, hem görülen hem de çeşitli nedenlerle görülemeyen ve duyu organlarıyla hissedilemeyen varlıkların mevcudiyeti söz konusudur. Müşahede edilemeyen varlıkların bir kısmı insandaki eksikliklerden bir kısmı ise görülemeyen varlıklarda bulunan özelliklerden kaynaklanmaktadır. Hem maddî ve hem de ruhanî özellikleri bulunan bu varlıklar, daha çok ruhanî özellikleri ağır bastığı için gözle görülememektedirler. Kur'an'da kesin olarak mevcudiyetleri bildirilen melekler, cinler ve şeytanlar gözle görülemeyen, maddî özelliği olmayan ruhanî varlıklar kapsamında yer almaktadırlar. Bunlar, gerçek mahiyetlerini Allah'ın bildiği ve takdir ettiği ruhanî ve soyut varlıklardır. Ruhânî varlıklar üç kısımdır. Sadece iyiliğe kabiliyetli olanlar melekler; yalnızca kötülüğe kabiliyetli olanlar şeytanlar; hem iyilik hem de kötülüğe kabiliyetli olanlar ise cinlerdir.¹ Gayb âlemine yani metafizik alana ait olan bu varlıkların mahiyetine ilişkin bilgilerimizin kaynağı duyularımız değil sadece vahiy veya sahih haberdur. Dolayısıyla bu konudaki bilgilerimiz vahiy ve sahih hadislerle sınırlı kalmaktadır.

7.1. Cin, İblîs ve Şeytan Kavramlarının Analizi

“Cin” lafzı sözlükte “gizli ve örtülü varlık, görülmeyen şey” manasındaki “c-n-n” kökünden türemiş Arapça bir isimdir. Kök anlamı ve türevlerinden gelen *cennehû* ve *ecennehû* “bir şeyi duyulardan gizledi”, *cenne aleyhi'l-leylü* (En'âm 6/76) “gece karanlığının gelip her şeyi örtmesi”, *cünne* (Mücadele 58/16) savaşı bir kimseyi düşmana karşı koruyan kalkan, *cenîn* “çocuğun annesinin karnında görünmez bir şekilde kaldığı süreç”, *cennet* “yeşilliğin her yeri kaplayarak toprağı görünmez

¹ Seyyid Şerif Cürçânî, *et-Tarîfât*, (Mısır: Matbaatü'l Hayriyye, 1306), 35.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ali, Cevâd. *el-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm*. 10 cilt, Beyrut 1976.
- Aydın, Aylin. *İlâhi Dinlerde Şeytan Kavramı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2019.
- Aydın, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2016.
- Beyzâvî, Kâdî. *Tavâli 'u'l-Envâr*. çev. İlyas Çelebi-Mahmut Çınar, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 2014.
- Câhiz, Ebu Osman Amr b. Bahr. *Kitâbu-l Hayevân*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *et-Tarîfât*. Mısır: Matbaatü'l Hayriyye, 1306.
- Çelebi, İlyas. “Şeytan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39/99-101, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Demirci, Osman; “Melek”. *Sistematik Kelam*, ed. Hüseyin Aydın-Sefa Bardakçı, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl. *Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn*. nşr. Hellmut Ritter, Wiesbaden 1963.
- Eşkar, Ömer Süleyman. “*Alemü'l-Cinnî ve's-Şeyâtîn*”. Beyrut: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1985.
- Hulusi, Ahmed, *Ruh İnsan Cin*. İstanbul: Kitsan Yayınları, 19. Baskı 2014.
- İbn Manzûr. Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. 15 cilt, Beyrut: Dâru Sadr t.y.
- İsfahânî, Râgıb. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. trc. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 3. Baskı 2012.
- Kaplan, İbrahim. *İslâm İnanç Esasları*. Ankara: Öncü Yayınları 2017.
- Karaman, Hayreddin vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 cilt, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kılavuz, Ahmet Saim. “Cin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8/8-10, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Macdonald, Duncan Black. “Cin”. *İslâm Ansiklopedisi*. 13 cilt, İstanbul: MEB Yayınları, 1978.

- Pezdevî, Ebü'l-Yüsr. *Usûlü'd Dîn (Ehl-i Sünnet Akâidi)*. trc. Şerafeddin Gölcük, İstanbul: Kayıhan Yayınları 2017.
- Şahin, Mehmet Kenan. "Cin ve Şeytan", *İslam İnanç Esasları*, ed. Salih Babri Yavuz-Faruk Sancar, İstanbul: Lisans Yayıncılık 2018.
- Şahin, Mehmet Süreyya. "Cin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8/5-8 İstanbul: TDV Yayınları 1993.
- Şiblî, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh. *Cinlerin Esrarı*. trc. Muhammed Feriâd, İstanbul: Feriâd Yayınevi 1974.
- Tuncer, Mustafa. *Kur'an'da Cin ve Şeytan*. Samsun: Onokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 1999.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 cilt, İstanbul: Umut Matbaası.
- Yeşilyurt, Temel. "Kur'ân'da Cin, Melek ve Şeytan". *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2/1 Haziran 2018, 9-21.
- Yurdagür, Metin. "Tâgût". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39/372, İstanbul: TDV. Yayınları, 2010.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım *el-Keşşâf'an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyûni'l- Ekâvîl fi Vucûhi't -Te'vîl*. 6 cilt, çev. A. Hatip-M. Erdoğan. vd. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.

Bölüm

-8-

İLÂHÎ KİTAPLARA İMAN

8.1. İlâhî Kitap Kavramı

Din dilinde kitap, Allah Teâlâ'nın peygamberine vahyettiği İlâhî emirlere, yasaklara ve bunların yazıya geçirilmiş haline denilir. Kur'ân-ı Kerim'de kitap kavramı hem son ilâhî kitap için hem de öncekiler için kullanılmakta, "Ehl-i kitap" denilince ise daha çok Hıristiyan ve Yahudiler kastedilmektedir. Allah katından indirilmiş olması sebebiyle İlâhî kitaplara, "kütüb-i münzele" veya "semavî kitaplar" da denilir.

İslâm'da iman esasları birbiriyle bağlantılı olduğu için kitaplara iman konusu da diğer esaslarla doğrudan ilişkilidir. Zira Allah'a iman, peygamberlere inanmayı, peygamberlere iman ise ona gönderilen kitapları ve bu kitapları getiren melekleri tasdik etmeyi gerekli kılar. Bu itibarla dinimiz bizden sadece bir kitaba (Kur'ân-ı Kerim) değil, bütün kitaplara inanmamızı ister. Nitekim Yüce Rabbimiz bir ayette şöyle buyurmaktadır: *"Resûlüm! De ki: Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrâhim, İsmâil, İshak, Yâ'kûb ve Yâ'kuboğulları'na indirilenlere, Mûsâ, İsâ ve (diğer) peygamberlere rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırt etmeyiz. Biz ancak O'na teslim oluruz"* (Âl-i İmrân, 3/84).

8.2. Kitapların Gönderiliş Gayesi

Öncelikle dünya hayatının insanlar için bir imtihan yeri olduğu bilinmektedir. Bu imtihanın merkezinde ise insan vardır. İnsan ise ancak belli yaşa gelince olgunlaşabilen aklı, müşahedesiyle orantılı muhayyilesi ve yaşam süresi açısından oldukça sınırlı bir varlıktır. Bu itibarla insanın tâbi olduğu söz konusu imtihanı ilahi yardım almadan başarması son derece güçtür. Kitapların gönderiliş amacının temelinde insanın yüz yüze olduğu bu imtihan karşısında desteklenme amacı yatmaktadır. Nitekim Yüce Yaratıcı insanın fitratını, kabiliyetini, yetkinliklerini ve zaaflarını

Yararlanılan Kaynaklar

- Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat: (Mahiyeti, Tahriği ve Yahudi Hayatındaki Yeri)*. Ankara: Seba Yayınları, 1997.
- Bâkıllânî, Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib. *el-İntisâr li'l-Kur'an*. thk. Muhammed İsam el-Kudat. 2 Cilt. Amman: Dâru'l-Feth, 2001.
- Bucaille, Maurice. *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an*. çev. Mehmet Ali Sönmez. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 1998.
- Gündoğar, Hamdi. "Kitaplara İman". *İslam İnanç Esasları*. ed. Salih Sabri Yavuz - Faruk Sancar. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- Gürkan, Salime Leyla. "Zebûr". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk. "Ahd-i Atık". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/494-501. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- İbn-Hazm, 'Alî İbn-Ahmad. *el-Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi (metin-çeviri)*. çev. Halil İbrahim Bulut. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Kâdî, Abdülcebâr. *Tesbîtü delâilî'n-nübüvve*. ed. Hüseyin Hansu. çev. Hüseyin Eroğlu - Ömer Aydın. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2017.
- Kılavuz, Ahmet Saim. *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâma Giriş*. İstanbul: Ensar, 10. Basım.
- Komasyon. *Dinin Ötesinde*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Suyûfî, Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1503). *ed-Dürü'l mensur fi tefsiri'l-me'sur*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Tanyu, Hikmet. "Ahd-i Cedid". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/501-507. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Basım, 1979.
- Zebidî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*. çev. Babanzâde Ahmed Naîm - Kamil Miras. 8 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2019.

Bölüm -9-

VAHIY, VAHIY SÜRECİ VE KUR'AN

9.1. Genel ve Kavramsal Olarak Vahiy

Nübüvvet Allah tarafından peygamberlere verilen bir sıfattır. Nübüvvet ile vahiy arasında sıkı bir ilişki vardır. Biri olmadan diğeri de olmaz. Nübüvvetin kaynağı vahiy, vahyin kaynağı da Allah'tır. Allah, insanlara bildirdiği şeyleri ifade etmek için vahiy kelimesi kullanır.¹ Kur'a-ı Kerim, Allah'ın farklı yollarla insanlarla iletişim kurduğunu bildirir.² Buna göre Allah, seçtiği herhangi bir insanla sadece üç yolla konuşur. Bu metotların ilki vahiy yolu ile (doğrudan) olanıdır. Bu Allah'ın, peygamberin zihnine ve kalbine yerleştirmesi yahut rüyada gösterilmesi, peygamberin de onu anlaması ve insanlara haber vermesi şeklindedir. İkinci metot perde arkasından konuşmasıdır. Hz. Musa ile perde arkasından konuştuğu gibi, istediği sesi istediği insanın kulağına yerleştirmekle iletişim kurar. Ya da bir elçi gönderip, izni ile dilediğini vahyetmesi şeklinde olabilir. Yani Allah, peygambere bir meleği gönderir ve o da Allah'tan kendisine haber getirir. Allah Teâlâ, her ne kadar elçiyi gönderenin konuşması olmasa da elçi vasıtasıyla insanlarla konuşmaktadır. Dolayısıyla Allah'ın elçi vasıtasıyla insanlarla konuşması mecazi anlamdadır. Zira peygamberin sözü, hakikatte Allah'ın sözü değildir. Nitekim bir kişinin ben Ali'nin sözünü Ahmet'ten duydum demesi gibidir. Bir insanın Allah ile konuşması sadece vahiy yolu ile olur anlamındaki ayet, Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkâr eden Mekkeli müşriklerin "*Cahil olanlar, Allah bizimle konuşmalı veya bize bir mucize gelse dediler*"³ şeklindeki temennisine cevap olarak gelmesi şeklinde anlaşılabilir.⁴

¹ Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelam*, (Konya: Tekin Kitapevi, 2014), 347.

² Şûrâ 42/51.

³ Bakara 2/118.

⁴ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, çev. S. Kemal Sandıkçı (İstanbul: Ensar Vakfı Yayınları, 2018), 13/232-233.

Yararlanılan Kaynaklar

- Buhârî, Muhammed b. İsmail el-. *Sahih-i Buhârî*. Kitabü Büdü'l-Vahyi ila Resulillah. Beyrut: Darü İbn Kesir, 2002.
- Gölcük-Toprak, Şerafettin Süleyman. *Kelam*. Konya: Tekin Kitapevi, 2014.
- Karaman, Fikret vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Kılıç, Recep. "Vahiy: Mahiyeti, İmkânı ve Doğrulanması Üzerine". *Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 8/ 1 (Ocak 2011), 21-47.
- Hamidullah, Muhammed. *Kur'an-ı Kerim Tarihi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: MÜİF Yayınları, 1993.
- İbn Manzûr. Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânû'l-Arap*. nşr. Ahmed Faris. Mısır: Matba'tû'l-Kübrâ el-Miriyye, 1300.
- İbn Sa'd, Muhammed. *Tabakâtü'l-Kübra*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü Hancî, 2001.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr el-. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. çev. S. Kemal Sandıkçı. İstanbul: Ensar Vakfi Yayınları, 2018.
- Mevdûdî, Seyyid Ebû'l-Alâ el-. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*. çev. Ahmed Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 1983.
- Sofuoğlu, Mehmed. *Tefsire Giriş*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Suyutî, Celaleddi es-. *Muhtasar el-itkan Fî Ulum'il-Kur'an*. çev. Ömer Kara. İstanbul: Ravza Yayınları, 1993.
- Topaloğlu, Bekir- Çelebi, İlyas. *Kelam Terimler Sözlüğü*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Yavuz, Yusuf Şevki. *Vahiy*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2012.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer ez-. *el-Keşşâf*. İstanbul: TYEKBYayınları, 2017.

PEYGAMBERLERE İMAN

İslam düşüncesinde inanç esasları; *ulûhiyet* (Allah'a ve kadere iman), *nübüvvet* (elçiler ve kitaplara iman) ve *sem'iyât* (ahirete ve meleklerle iman) temelinde ele alınır. Nübüvvet, Yüce Allah'ın inşa ettiği (tevkîfi) bir kurumdur. Peygamberler, Yüce Allah'ın insanlar arasından seçtiği (vehbî), sorumlu kıldığı ve görevlendirdiği özel bazı sıfatları ve görevleri olan beşer şahsiyetlerdir. Elçiler, Yüce Allah'tan aldıkları vahyi eksiksiz olarak insanlara tebliğ eden ve hayata geçiren örneklerdir. Kur'an-ı Kerim, nübüvveti ve peygamberleri geniş bir bağlamda çok sayıda kavram ile konu etmiştir. Bu kavramlar elçilerin niteliklerini, sorumluluklarını, görevlerini ve özelliklerini ortaya koyar. Yüce Allah, vahyi tebliğ eden, öğreten ve hatırlatan peygamberler göndererek insanlara sorumluluğunu hatırlatılmıştır. “*Biz, bir peygamber göndermedikçe hiçbir topluma azap etmeyiz.*”¹ İnsan, fitratı gereği din duygusu ile yaratılmış² ve sorumlu kılınmıştır. Akıl ile donatılan insan, her dönemde peygamber ve vahiy ile desteklenmiştir. “*Hiçbir toplum yoktur ki, aralarında bir uyarıcı gelmiş olmasın.*”³

10.1. Nübüvvetle İlgili Kavramlar (Nebi, Resul)

Peygamber kelimesi Farsça bir kelime olup, Kur'an-ı Kerim'de geçmez. Farsça'da; *peygamber* ya da *peyember* şeklinde bileşik bir isim olup, *peyam* ve *ber* kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşur. *Peygam-peyam*; haber, başkalarından alınan bilgi; *ber* kelimesi ise getirip-götüren anlamlarına gelmektedir. *Peygamber-Peyem-aver*; sözlükte haber getirici, haber getiren, Allah'tan haber getiren, insanlara haber veren, insanlara Allah'ın buyruklarını bildiren, onları Allah yoluna, dine çağıran kimse

¹ el- İsrâ, 17/15.

² er-Rûm, 30/30; el-A'râf, 7/172.

³ Fâtır, 35/24; Yûnus, 10/47; Mü'minûn, 23/44.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemmü'l-Müfehres li'l-elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1408/1988.
- Akbulut, Ahmet. *Nübüvvet Meselesi Üzerine*. Ankara: Birleşik Yayınları, 1992.
- Akdemir, Furat. *Fetnet Sıfatı Bağlamında Hz. Peygamber'in Örnekligi Meselesi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2018.
- Cürcanî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed. *Kitabu't Ta'rifât*. Beyrut: Dâr'ul Kutubi'l-İlmiyye, 1995.
- *Şerhu'l-mevâkıf*. çev. Ömer Türker, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- el-Cüveynî, imâmü'l-Haremeyn, Kitâbu'l-İrşâd, çev. A. Bülent Baloğlu ve.. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Ebu Hanife, Numan b. Sabit. *İmam'ı Azam'ın Beş Eseri*. çev. Mustafa Öz, İstanbul: 14. baskı, İfav Yayınları, 2018.
- Ebû Zeyd, Nasır Hâmid. *İlahi Hitabın Tabiatı*. çev. Mehmet Emin Maşalı, Ankara: Kitâbiyât, 2001.
- el-Eş'arî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl. *el-İbane ve usülü ehli's-Sünnet*, çev. Ramazan Biçer, İstanbul: Gelenek Yay. 2010.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed bin Ahmed. *el-Münkiz mine'd-delâl*. çev. Abdurrezzâk Tek, Bursa: Emin Yayınları, 2015.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbn Hemmâm, İbn Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Nâfi es-San'ânî el-Himyerî. *Musannefî'l Hadis*. Beyrut: 2000.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî el-Basrî. *Siretü'n-Nebeviyye*. çev. Hasan Ege, İstanbul: Kahraman Yay. 2006.
- İbn Manzur, Ebi'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: 3.Baskı, Daru's-Sadır, 1414/1994.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansur. *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu, Ankara: İSAM Yay. 2005.

el-İsfehânî, Râğıb. *Müfredât fî arîbi'l-Kur'an*. nşr. Safvan Adnan Dâvûdî,
Beyrut: Dâru's-Şamiyye, 1997.

er-Râzî, Fahreddîn. *Meâlimü Usûli'd-Dîn*. çev. Muhammet Altaytaş, İs-
tanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.

es-Sâbûnî, Nûreddîn. *Mâtüridiyye Akâidi*. çev. Bekir Topaloğlu, İstan-
bul: İfav Yayınları, 20

Bölüm -11-

HZ. MUHAMMED'İN NÜBÜVVET VE RİSALETİ

Peygamber kelimesi, Farsça olup haberci ve elçi anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin Arapçadaki karşılığı resul ve nebidir. Peygamber sözcüğünün aslı “peyam” ismine “ber” eki eklenerek Türkçe peygamber olarak ifade edilmiştir.¹ Terim olarak peygamber, Yüce Allah'ın bir melek vasıtasıyla ya da kalbine ilham vererek veya rüya göstermek suretiyle ilahi mesajlarını aktardığı kişidir.² Başka bir ifadeyle peygamber, Yüce Allah'ın, kulları arasında seçtiği ve buyruklarını bildirmek üzere özel olarak görevlendirdiği kişinin sıfatıdır.

Peygamberlere iman, insanla doğrudan ilintili bir inanç esasıdır. Çünkü iman konuları genelde soyut iken, peygamber meselesi somut, içimizde ve bizden olan birine iman etmek anlamına gelir. Peygamber, gayb (metafizik) âlemi ile şahadet (fizik) âlemi arasındaki irtibatı kuran yegâne kişidir. Zira duyu organlarıyla algılanmayan dünya ile ilgili bilgiler onlar aracılığıyla elde edilir. Peygambere inanmak, onun diğer inanç konularına dair getirdiği bilgileri doğrulamak ve hakikatleri kabul etmek demektir. Bu gerçekleri kabul etmek için peygamber mucize ile desteklenmiş, güvenilir, ismet sahibi ve hikmetle bezenmiş biri olmalıdır. Çünkü onun peygamberlik iddiaları, peygamberlik öncesi ortaya koyduğu ahlaki yaşantısı üzerine bina edilir ve mucize ile desteklenir. Zira onun söylediklerini, bir başkasının test etme şansı yoktur. Onun için ondan beklenen iki önemli şey vardır. Ortaya koyduğu ahlak ve gösterdiği mucizelerdir.³ Bu iki olgudan dolayı kendisine inanılır.

¹ Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 249.

² Seyyid Şerif el-Cürcanî, *Ta'rifat*, thk. Muhammed Sıddık Minşavî, (Kahire: Daru'l-Fadıla, ty), 201.

³ Nureddin es-Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 110.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdülbaki, Muhammed Fuad. *el-Mucem*. Beyrut: 1990.
- Ardoğan, Recep. *Kelam ve Felsefe Açısından Nübüvvet*. Kahramanmaraş: KLM Yayınları, 2021.
- Cürcanî, Seyyid Şerif. *Ta'rifat*. thk. Muhammed Sıddık Minşavî. Kahire: Daru'l-Fadıla, trs.
- Çağrıncı, Mustafa. *İslam Düşüncesinde Ahlak*. İstanbul: Dem Yayınları, 1989.
- Çelebi, Kınalızade Ali. *Ahlak-ı Alâ'î*. haz. Mustafa Koç. İstanbul: Klasik Yayınları, 2007.
- Erdem, Hüsameddin. *Ahlak Felsefesi*. Konya: Hü-Er Yayınları, 2009.
- Farabî, Ebu Nasr Muhammed. *İdeal Devlet "el-Medinetü'l-Fazıla"*. çev. Ahmet Aslan. Ankara: Divan Kitap, 2012.
- Firuzabadî, Ebu't-Tahir Muhammed. *Kamusu'l-Muhit*. İstanbul 1304.
- Gazzalî, Ebu Hamid. *İhyau Ulumi'd-Din*. çev. Sıtkı Güllü. İstanbul: Huzur Yayın-Dağıtım, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.
- Işık, İsmail-Çetin, Rabiye. "Mucize". *Kelam IV*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2019.
- İbiş, Fatih. "Hz. Muhammed'in Nübüvvet ve Risaleti". *İslam İnanç Esasları*. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Cemaluddin. *es-Siretü'n-Nebevviye*. Beyrut: 1391/1971, 1391.
- İsfahanî, Ragıp. *Müfredat*. çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.
- Karadeniz, Osman. "Nübüvvet ve Vahiy". *Kelam El Kitabı*. ed. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Kazerunî, Alauddin. *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Kılıç, Recep. *Ahlakın Dini Temeli*. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Nesefî, Ebu'l-Muin. *Tabsiratü'l-Edille*. nşr. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Ankara: DİB Yayınları, 2003.
- Nursi, Said. *İşaratü'l-İ'caz*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.

- Onat, Hasan. "Özgürlük Bağlamında Din Anlayışındaki Farklılaşmalar ve Mezhepler". *İslâmi Araştırmalar = Journal of Islamic Research* 29/2 (2018), 169-192.
- Özturan, Hümeýra. *Akıl ve Ahlak*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Sabunî, Nureddin. *Matüridiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Teftazanî, Saduddin. *Şerhu'l-Makasid*. thk. Abdurrahman Umeyra. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1998.
- Topaloğlu, Bekir-Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Tusî, Nasiruddin. *Ahlak-ı Nasirî*. çev. Anar Gafarov-Zaur Şükürov. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.

Bölüm -12-

KIYAMET ALAMETLERİ

Arapçada *Kıyamet Alametlerini* karşılayan ifade *Eşrâtu's-Sâ'a* kavramıdır. *es-Sâ'a* Kur'an'da kıyametin *kopma zamanını* belirtmek üzere kullanılır.¹ Kur'an'da *eşrâtu's-sâ'a* terkihi yer almazken hadis metinlerinde kıyamet alametleri, *eşrâtu's-sâ'a* tabiriyle açıkça ifade edilir. Kur'an'da kıyamet alameti olarak sadece *Ye'cûc ve Me'cûc*'ün gelişinden, *dâbbetu'l-arzın* çıkışından, göğün insanları saracak bir *duman* (duhân) yayacağından² ve ayın yarılacağından bahsedilmiştir.

Hadis metinlerinde belirtildiğine göre Hz. Peygamber kıyametin kopuş zamanını bilmediğini söylemiş, ancak kopmasından önce vuku bulacak bazı olayların onun yaklaştığının alametleri sayılacağını haber vermiştir.³ Ancak yine bu hadislerde belirtildiğine göre kıyametin kopuşu ansızın vuku bulacaktır.⁴ Bu bağlamda Kur'an'da yer alan ayetler ile sahih hadislerin muhtevası, insan aklının merak ettiği her probleme cevap vermediğinden olacak ki, ilk dönemlerden itibaren kıyamet alametleriyle ilgili birçok zayıf veya mevzu rivayet ortaya çıkmıştır.

Hadis şerhleriyle *fiten* ve *melâhim* türü kitaplarda Hz. Peygamber'e kıyamet alametleri hakkında çeşitli rivayetler atfedilir.⁵ Bu rivayetlerde ahlâkî bozuluşa, dinî-ictimaî hadiseler ve tabiat olaylarına ilişkin oldukça ayrıntılı bilgilere yer verilir.⁶ Çoğu zayıf veya uydurma olan, toplumdaki dinî, ictimaî ve siyâsî gelişmeleri yansıtan bu rivayetlerde belirtilen alametlerin sayısı yetmiş aşkındır.

¹ Bekir Topaloğlu, "Kıyamet", *DİA*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/516-522.

² Duhân 44/11-12.

³ Buhârî, "Îmân", 37, "Rikâk", 39.

⁴ Buhârî, "Fiten", 25.

⁵ İlyas Çelebi, "Fiten ve Melâhim", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/151.

⁶ Bkz. Muhammed b. Abdîrresul Şehrezuri Berzencî, *el-İşâ'a li-eşrâti's-sâ'a*, i'dad: M. Zekeriyâ el-Kandehlevî, 3. Baskı, (Cidde: Dâru'l-Minhac, 1997/1417), 77, 79, 84, 86, 106, 132, 143-169, 173, 225.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akman, Mustafa. *Celeddin Ed-Devvani: Ahlaki, Siyasi, Felsefi, Tasavvufi ve Kelami Görüşleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Akman, Mustafa. "Kıyamet Alametleri". *Sistemik Yaklaşımla Kelâm Araştırmaları I-II*, 449-458, Edit. Ekrem Uysal. 1. Baskı, Batman: Mütercim Yayınları, 2020.
- Akman, Mustafa. "Mehdilik". *Sistemik Yaklaşımla Kelâm Araştırmaları I-II*, 459-475, Edit. Ekrem Uysal. 1. Baskı, Batman: Mütercim Yayınları, 2020.
- Akman, Mustafa. "Mehdi İnancı Özelinde İlmî Çalışmalar İle Günümüz Toplumunun Geleneksel Anlayışı Arasında Görülen Uyuşmazlıklar, Bunun Yansımaları Ve Çözüm Önerileri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/51, (2017), 1209-1233.
- Berzencî, Muhammed b. Abdiresul Şehrezuri. *el-İşâ'a li-eşrâti's-sâ'a*. i'dad: M. Zekeriyâ el-Kandehlevi. 3. Baskı, Cidde: Dâru'l-Minhac, 1997/1417.
- Çelebi, İlyas. "Deccâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/69-72, Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Çelebi, İlyas. "Fiten ve Melâhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13/149-153, İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Çelebi, İlyas. "İnşikaku'l-Kamer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22/343-345, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çelebi, İlyas. "Ye'cûc Ve Me'cûc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43/373-375, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çelebi, İlyas. "Îsâ (Kelâm)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/472-473. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çınar, Mahmut. "Mehdilik". *Sistemik Kelam*, 317-332, edit. Mehmet Evkuran. Ankara: Bilay Yayınları, 2019.
- Demirci, Kürşat. "Deccâl". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9/67-69, Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Erdemci, Cemalettin. "Hz. Muhammed (sav) ile Vefâtından Sonra İrtibat Kurmanın İmkânı". *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*, (2015), 27-49.

- Fatiş, Emrullah. "Hz. İsa'nın Mehdi Ve Deccalle İlişkilendirilmesi Üzerine". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, (2012), 175-190.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Mesih ve Mehdi İnanıcı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXV, (1981), 179-214.
- Harman, Ömer Faruk. "İsâ". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22/465-472, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- İbn Haldûn. *Mukaddime*. çev. Halil Kendir. İstanbul: Yeni Şafak Promosyon, 2004.
- Öz, Mustafa. "Mehdîlik". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28/384-386, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Öztürk, Mustafa. "Beklenen Kurtarıcı (Mehdî) İnanıcının Günümüze Yansımalarına Genel Bir Bakış". *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, 353-376, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Râzî, Fahreddin, *Allah'ın Aşkınlığı/ Esasu't-takdîs fi ilmi'l-keîâm*. çev. İ. Coşkun. İstanbul: İz Yayınları, 2006.
- Sakallı, Talat. "Sünnetin Güncel Yorumu: Kıyamet Alâmetleri İle İlgili Hadislere verilen Anlamalara Eleştirel Bir Bakış ve İlgili Hadislerin Anlaşılmasına Yönelik Farklı Bir Teklif". *Sünnetin Bireysel ve Toplumsal Değişimdeki Rolü -Sempozyum-* (11-12.05.2007), 162-178. Meram/Konya, Konevi Kültür Merkezi, 2008.
- Sarıkoçlu, Ekrem. "Mehdî". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28/369-371, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Şimşek, Halil İbrahim. "Kıyâmet ve Alâmetlerinin Tasavvufî Tecrübe Açısından Yorumlanması". *Tasavvuf Dergisi*, 8/19, (2007), 123-142.
- Topaloğlu, Bekir. "Âhiret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1/543-548, İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Topaloğlu, Bekir. "Kıyamet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25/516-522, Ankara: TDV Yayınları, 2002,
- Waardenburg, Jacques. "Mesih". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29/306-309, Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Mehdî (İslâm İnanıcında Mehdi)". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28/371-374, Ankara: TDV Yayınları, 2003.

- Yavuz, Yusuf Şevki. “Beklenen Kurtarıcı İnancının İslâm Akaidine Giriş Serüveni”. *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, 177-219. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kıyamet Alâmetleri”. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25/ 522-525, Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yurdagür, Metin. "Duhân". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9/546-548, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yücel, Ahmet. “Mehdî Hadislerinin Temel Hadis Kaynaklarındaki Anlamı”. *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, 141-173. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Yücel, Ahmet. “Mehdî İle İlgili Rivâyetlerin Bilgi Değeri”. *Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri (Mehdilik, Nüzul-i İsa, Sihar, Ricalü'l-Gayb)*, ed. Mehmet Bulğen. 31-45, İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.

ÂHİRETE İMAN

13.1. Gayba İman

Arap dilinde gayb, “gizli kalmak, gizlenmek, görünmemek, uzaklaşmak, gözden kaybolmak” anlamında masdar ve “gizlenen, hazırda olmayan bulunmayan şey” anlamında isim veya sıfat olarak kullanılmaktadır.¹

İnsan hayatının en önemli özelliklerinden biri de gayba olan meraktır. Gizemli bir yapısı olan gayb âlemi başlangıcından itibaren insanın dikkatini çekmiş, bu konuda farklı yönelimler içine girmiştir.² Gaybla ilgili insanın bilgisi yok derecesindedir. İnsanın gayb hakkındaki bilgisizliği onu âhiretle ilgili düşünmeye, tartışmaya ve incelemeye yöneltmiştir. İnsanın yaratıldığı kadar, ölümü ve ölümünden sonra bir hayatın var olup olmadığına ilişkin arayışları var olduğundan günümüze kadar süregelmiştir.

İslâm’da bilgi edinme yolları duyular, akıl ve doğru haberden meydana gelmektedir. Duyular müşahedemize, akıl da zihin dünyamıza konu olan hususlarda bilgi üretmektedir. Haber ise ya duyular âlemi ile ilgili bir husustan haber verir ki, bu durumda bilgi, değer kazanması için mütevattir olması gerekir ya da duyular ötesinden (gayb) haber verir ki bu konuda bilgi değeri taşıması, haber-i resul (vahiy) olması zarureti vardır. Vahiy, mahiyeti itibarıyla spekülâtif olmakla beraber, onu gönderen Yüce Allah, getiren de doğruluğu mucize ile teyit edilmiş peygamber olduğu için, söz konusu haberin onaylanması gerekir. Böylece, İslâm dininde

¹ İlyas Çelebi, “Gayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 13/404.

² Murat Akın, “Ömer Nasuhi Bilmen’in Ahiret İnancını Temellendirmesi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/39 (15 Haziran 2019), 98.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akgül, Muhammed Karahan. *Âhîret İnancının Bireysel ve Toplumsal Hayata Etkileri*. Ankara: Ankara Üni. Sosyal Bilimler Ens., 2020.
- Akın, Murat. “Ömer Nasuhi Bilmen’in Âhîret İnancını Temellendirmesi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/39 (15 Haziran 2019), 93-116. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.461875>
- Ay, Mahmut. “Âhîrete İman”. *İslâm İnanç Esasları*. 221-260. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Baskı., 2013.
- Bebek, Adil. “Mâtürîdî’nin Kelam Sisteminde Âhîret İnancı”. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2000), 5-41.
- Çelebi, İlyas. “Gayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/404-409. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Çelebi, İlyas. “Gayb Âlemi ve Gaybi Varlıklar”. *Kelam El Kitabı*. ed. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, Baskı 3., 2013.
- Çelebi, İlyas. “Ölüm ve Sonrası”. *Kelam El Kitabı*. ed. Şaban Ali Düzgün. 677-698. Ankara: Grafiker Yayınları, Baskı 3., 2013.
- Demir, Osman. *Kavram Atlası Kelam I*. Ankara: Gazi Kit., 2020.
- Doğan, Hüseyin. “İslâm’da Âhîret İnancının Temelleri Üzerine”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Dergisi* Ek Sayı (2016), 221-251.
- Esen, Muammer. “Peygamberlere İman”. *İslâm İnanç Esasları*. 193-220. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Karaağaç, Hilmi. *Kelam’ın 100’ü*. Ankara: OTTO Yayınları, 2017.
- Kılavuz, Ahmet Saim. “Amel Defteri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/20-21. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Müslim, Müslim b. Haccac, *Sahih-i Müslim*, çev. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez Neşriyet, 1977.
- Ömer Neseî. *İslâm İnancının Temelleri Akaid*. çev. Seyit Ahsen. İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 24. Basım, 2011.
- Pezdevî, İmam Ebu’l-Yusr Muhammed. *Ehl-i Sünnet Akaidi*. çev. Şerafeddin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1994.
- Topaloğlu, Bekir. “Âhîret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/543-548. İSAM Yayınları, 1988.

Bölüm -14-

İNKÂRCI AKIMLAR VE BÂTİL UYGULAMALAR

İslam inanç esaslarının bilinmesi ve tespit edilmesi, bu esasların delillerle ispatlanması ve inkârcı gruplara karşı savunulması, Kelâm ilminin görevleri arasında sayılmaktadır. Bu husus, Kelâm ilminin gayesine göre yapılan tariflerde de ifade edilmektedir. Söz konusu tarifler, iki temel gaye üzerine oluşturulmuştur. Bu gayelerin ilki İslam dininin inanç esaslarını aklî ve naklî delillerle ispatlamaya çalışmak, ikinci gaye ise bu esaslar hakkında ortaya çıkabilecek şüpheleri ortadan kaldırmak, İslam'ı içeriden ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı korumak olarak belirtilmektedir.¹

İslam düşünce tarihinin başlangıcından itibaren îmân konusu, önemi itibari ile inkârcı akımlara ve İslâm içerisinde marjinal guruplara karşı savunulagelmiş, îmâna halel getirecek bütün iddia ve yaklaşımlara karşı Kur'an ve Sünnet merkezli bir refleks ile karşı çıkmıştır. Doğrusu bu Kur'an'ın da Müslümandan yapmasını istediği bir davranış olarak görülmektedir. İnkârın karşıtı olan îmân kavramı, Kur'an'ın ve vahiy merkezli dinlerin en temel öğretisi olarak kabul edilmektedir.

İslam inanç esaslarına dair önceki bölümlerde ifade edilen hususlar, inanç sistemimizin temel esaslarını oluşturmaktadır. İmanın önemi ve mahiyeti, karşıtı bir kavram olan inkârın ve inkârcı akımların ne olduğunu bilmek suretiyle daha iyi anlaşılacaktır. Bu bölümde îmânın karşıtı bir kavram olarak inkâra ve inkârcı akımlara, bununla birlikte geçmişten günümüze Müslüman toplumlarda da var olan, îmâna zarar verecek bazı batıl uygulamalara değinilecektir.

---

¹ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi – Giriş* (İstanbul: Damla Yay., 1981), 51-52.

Yararlanılan Kaynaklar

- Az, Mehmet Ata. "Tanrı ve Nihâi Gerçeklik Tasavvurları". *Din Felsefesi*. ed. Latif Tokat. Ankara: Bilay Yay., 2018.
- Az, Mehmet Ata. "Materyalizm". *Kavram Atlası Felsefe II*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Az, Mehmet Ata. "Bilinemezlik". *Kavram Atlası Felsefe II*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Bayraktar, Mehmet. *Tekâmül Nazariyesi*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2011.
- Bedia Akarsu. "Materyalizm". *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: 1998.
- Armstrong, D. M. *A Materialist Theory of the Mind*. London: y.y., 1993.
- Ceyhan, Mehmet Akif . "Allah-İnsan İletişimi Açısından Vahiy". *Kader* 16 / 2 (Aralık 2018): 347-372. <https://doi.org/10.18317>
- Çelebi, İlyas. *Kâhin*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2001.
- Erdem, Hüsameddin. *Deizm*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1994.
- Ertuğrul, İsmail Fenni. *Materyalizmin İflâsı ve İslâm: Maddiyûn Mezhebinin İzmihlâli, I-II*. nşr. Abdulhalim Kılıçsoy. İstanbul: y.y., 1996.
- Filibeli Ahmed Hilmi. *Huzur-u Aklu Fende Maddiyun Meslek-i Dalâleti*. İstanbul: y.y.,1332.
- Hançerlioğlu, Orhan. "Yoga". *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: y.y., 2010.
- İsfahani, Ragıb. *el-Müfredat*. thk. Safvan Adnan Davudi. Şam: Daru'l-kâlem, 2009.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Muhassal Yeni Kelâm İlmine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yay., 2014.
- Kutluer, İlhan. *Pozitivizm*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2007.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Özdemir, Metin. *İlahi Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler*. Ankara: DİB Yay., 2017.
- Plantinga, Alvin. "Agnosticism". *A Companion to Epistemology: Blackwell Companions to Philosophy*. ed. Jonathan Dancy-Ernest Sosa-Matthias Steup. Hong Kong: Blackwell Publ., 2010.

- Shermer, Michael. *Evrım ve Yaratılışçılık*. çev. Z. Reyhan Koç. İstanbul: Altın Bilek Yay., 2009.
- Smart, J. J. C. "Materialism". *Essays Metaphysical and Moral*. ed. J. J. C. Smart. Oxford: 1987.
- Tanyu, Hikmet. *Büyü*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1992.
- Topaloğlu, Aydın. *Ateizm ve Eleştirisi*. Ankara: DİB Yay., 1999.
- ....., "Ateizm". *Din Felsefesi*. ed. Latif Tokat. Ankara: Bilay Yay., 2018.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelâm İlmi – Giriş*. İstanbul: Damla Yay., 1981.
- Topaloğlu, Bekir-Çelebi, İlyas. "Fal". *Kelam Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM, 2010.
- Uslu, Ferit. "Agnostisizm". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 / 21 (Haziran 2012): 5-28.
- Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş İnanç Problemleri*. Ankara: DİB Yay., 2017.

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman Candan - Doç. Dr. Mehmet Selim Aslan

İSLÂM İBADET ESASLARI

Yazarlar

Doç.Dr. Ahmet Duran
Doç. Dr. Mansur Koçinkağ
Doç.Dr. Mehmet Dirik
Doç.Dr. Mehmet Özkan
Doç. Dr. Murat Polat
Doç.Dr. Nazım Büyükbaş
Doç.Dr. Suat Erdem
Dr. Öğr. Üyesi Arif Atalay
Dr. Öğr. Üyesi İslam Demirci
Dr. Öğr. Üyesi M. Abdülmecit Karaaslan
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Türkan
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Araz

İSLÂM İBÂDET ESASLARI

Editörler : Prof. Dr. Abdurrahman Candan - Doç. Dr. Mehmet Selim Aslan

ISBN : 978-625-7825-25-2
e-ISBN : 978-625-7825-31-3
Baskı : Vizyon Basımevi
Basım Sayısı : 2. Basım, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Candan Abdurrahman., Aslan, Mehmet Selim.

İslâm İbâdet Esasları/Editörler:Abdurrahman Candan,Mehmet Selim Aslan

1.Basım. XVI + 470 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-25-2

e-ISBN: 978-625-7825-31-3

1. Din, 2. İslam, 3. İslâm'da İbadet

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1 İSLAM'DA İBADET

17

1.1. Fıkıh ve Hukuk Kavramı	18
1.2. İbâdet Kavramı ve Önemi	19
1.3. Mükellef ve Ehliyet Kavramı	20
1.4. İbadetin Çeşitleri	22
1.4.1. Yerine Getirilme Şekline Göre İbadetler	22
1.4.2. Vaktine Göre İbadetler	22
1.5. Teklifi Hükümler (Ef'âl-i Mükellefîn)	24
1.5.1. Farz	24
1.5.2. Vâcip	25
1.5.3. Sünnet	25
1.5.4. Müstehab	26
1.5.5. Mubâh	26
1.5.6. Mekrûh	26
1.5.7. Harâm	27
1.6. İbadetle İlgili Temel Bazı Kavramlar	28
1.6.1. Rükûn	28
1.6.2. Şart	28
1.6.3. İllet	28
1.6.4. Sebep	29
1.6.5. Mâni	29
1.6.6. İczâ	29
1.6.7. Sahih	39
1.6.8. Fasit ve Bâtıl	30
1.6.9. Azimet ve Ruhsat	30
1.7. Vaktinde Yapılıp Yapılmaması Açısından İbadetler	31
1.8. İbadetle İlgili Bazı Konular	32
Yararlanılan Kaynaklar	34

Bölüm 2
TEMİZLİK (TAHÂRET)

35

2.1. Temizlik ve İslâm'daki Yeri	36
2.2. Temizlikle İlgili Bazı Kavramlar	38
2.2.1. Tahâret	38
2.2.2. Hades	38
2.2.3. Habes (Necâset)	39
2.3. Temizlik Çeşitleri	40
2.3.1. Hakikî (Maddî) Temizlik (Necâsetten Tahâret)	40
2.3.1.1. Sular	41
2.3.1.2. Su Dışındaki Temizleme Yöntemleri	44
2.3.1.3. Tuvalet Sonrası Temizlik	47
2.3.2. Hükmi Temizlik (Hadesten Tahâret)	48
2.3.2.1. Abdest	48
2.3.2.2. Gusül (Boy Abdesti)	59
2.3.2.3. Teyemmüm	64
2.3.3. Kadınlara Ait Özel Durumlar	68
2.3.3.1. Hayız (Aybaşı Hali)	68
2.3.3.2. Nifas (Lohusalık)	72
2.3.3.3. İstihâze (Özür Hali)	74
Yararlanılan Kaynaklar	75

Bölüm 3
NAMAZ VE NAMAZIN FAZİLETİ I

77

3.1. Namazın Çeşitleri	80
3.1.1. Farz Namazlar	81
3.1.2. Vacip Namazlar	81
3.1.3. Nafile Namazlar	81
3.1.4. Kerâhet Vakitleri	81
3.1.5. Ezan ve Kâmet	83
3.1.5.1. Ezan	83
3.1.5.2. Kamet	87
3.1.6. Namazın Farzları	88
3.1.7. Namazın Rükünleri	94
3.1.8. Namazın Vacipleri	99
3.1.9. Namazın Sünnetleri	101
3.1.10. Namazın Mekruhları	103

3.1.11. Namazı Bozan Davranışlar/Müfsidât-ı Salât	104
3.1.12. Sehv Secdesi	106
3.1.13. Sehv Secdesinin Yapılış Şekli	106
3.1.14. Sehv Secdesini Gerektiren Durumlar	107
3.1.15. Cemaatle Namaz	108
3.1.16. Muhâzâtu'n-Nisa	110
Yararlanılan Kaynaklar	113

Bölüm 4

NAMAZ VE NAMAZIN FAZİLETİ II

115

4.1. İmâmet	116
4.1.1. İmamda Aranan Nitelikler	117
4.1.2. İmamlıkta Liyâkat	118
4.1.3. İmama Uymanın (İktidânın) Şartları	119
4.1.4. İmama Uyanın Halleri	122
4.1.4.1. Müdrük	122
4.1.4.2. Lâhik	125
4.1.4.3. Mesbuk	126
4.2. Cuma Namazı	129
4.2.1. Cuma Namazının Vücûb (Yükümlülük) Şartları	130
4.2.2. Cuma Namazının Sıhhat (Geçerlilik) Şartları	131
4.2.2.1. Vakit	132
4.2.2.2. Cemaat	132
4.2.2.3. Şehir	133
4.2.2.4. Cami	133
4.2.2.5. İzin	134
4.2.2.6. Hutbe	135
4.2.3. Cuma Namazının Kılınışı	138
4.2.4. Zuhr-i Âhir	138
4.3. Cenaze ve Cenaze Namazı	140
4.3.1. Cenazenin Yıkanması (Gasl)	142
4.3.2. Cenazenin Kefenlenmesi (Tekfin)	143
4.3.3. Cenaze Namazı	144
4.3.4. Cenazenin Taşınması (Teşyi')	148
4.3.5. Cenazenin Defnedilmesi (Defin)	149
4.3.6. Telkin	151
4.3.7. Taziye	152
4.3.8. Iskât-ı Salât ve Devir	153
4.3.9. Kabir Ziyareti	155

4.3.10. Şehitlere Ait Hükümler	156
4.4. Vitr Namazı	158
4.5. Bayram Namazı	159
4.6. Nafile Namazlar	161
4.6.1. Revâtib Sünnetler	163
4.6.1.1. Farzlarla Birlikte Kılınan Nafile Namazlar	163
4.6.1.2. Terâvih Namazı	164
4.6.2. Reğâib Sünnetler (Diğer Nafile Namazlar)	166
4.6.2.1. Teheccüd Namazı	166
4.6.2.2. Kuşluk (Duhâ) Namazı	168
4.6.2.3. Evvâbîn Namazı	169
4.6.2.4. Tahiyetü'l-Mescid Namazı	169
4.6.2.5. Abdest ve Gusülden Sonra Namaz	170
4.6.2.6. Yolculuğa Çıkış ve Yolculuktan Dönüş Namazı	170
4.6.2.7. Hâcet Namazı	171
4.6.2.8. İstihâre Namazı	172
4.6.2.9. Tövbe Namazı	173
4.6.2.10. Tesbih Namazı	174
4.6.2.11. Yağmur Duası (İstiskâ)	175
4.6.2.12. Kûsûf ve Husûf (Güneş ve Ay Tutulması) Namazı	175
4.7. Namazla İlgili Bazı Konular	177
4.7.1. Namazların Cem'i	177
4.7.2. Seferilikte Namaz	180
4.7.3. Namazların Kazası	183
4.7.4. Hasta Namazı	185
4.7.5. Tilâvet Secdesi	187
Yararlanılan Kaynaklar	190

Bölüm 5 ORUÇ

193

5.1. Ramazan Ayı ve Fazileti	194
5.2. Orucun Tanımı ve Farziyeti	195
5.3. Orucun Fazileti ve Hikmetleri	197
5.4. Orucun Çeşitleri	199
5.4.1. Farz Oruçlar	199
5.4.2. Vacip Oruçlar	201
5.4.3. Nafile Oruçlar	202
5.4.4. Yasaklanan veya Dinen Hoş Görülmeyen Oruçlar	205

5.5. Orucun Farz Olmasının Sebebi (Rü'yetü'l-Hilâl Meselesi)	209
5.6. Orucun Rükün ve Şartları	216
5.6.1. Orucun Farz Olmasının Şartları	216
5.6.2. Orucun Edasının Şartları	217
5.6.3. Orucun Sıhhat (Geçerlilik) Şartları	217
5.7. Orucun Sünnet ve Müstehapları	220
5.8. Orucun Mekruhları	222
5.9. Oruç Tutmamayı Caiz Kılan Durumlar	222
5.10. Orucu Bozan ve Bozmayan Durumlar	226
5.10.1. Yalnız Kazayı Gerektirecek Şekilde Orucu Bozan Davranışlar	227
5.10.2. Orucu Bozan ve Kaza ile Beraber Kefareti de Gerektiren Durumlar	230
5.10.3. Orucu Bozmayan Durumlar	231
5.10.4. Orucu Bozup Bozmadıkları Bakımından Bazı Muayene ve Tedavi Yöntemleri	232
5.11. Bozulan ve Tutulamayan Oruçların Telafisi	233
5.11.1. Kaza Orucu	234
5.11.2. Kefaret Orucu	236
5.11.3. Fidye	239
5.12. Fıtır Sadakası	241
5.13. İ'tikâf	243
Yararlanılan Kaynaklar	247

Bölüm 6 ZEKÂT VE FİTRE

249

6.1. Zekât ve İlgili Kavramlar	250
6.2. Zekâtın Önemi ve Hikmeti	251
6.3. Zekâtın Şartları	252
6.3.1. Geçerlilik (Eda) Şartları	252
6.3.2. Zekâtın Farz Olması için Gereken Şartlar	253
6.3.2.1. Mükellef (Yükümlü) ile İlgili Şartlar	253
6.3.2.2. Mal ile İlgili Şartlar	254
6.4. Zekâta Tabi Mallar	259
6.4.1. Hayvanlar	259
6.4.2. Altın, Gümüş ve Paralar	261
6.4.3. Maden ve Hazineleler	262
6.4.4. Toprak Ürünleri	263
6.4.5. Ticaret Malları	265

6.4.6. Gayrimenkul Mallar	265
6.4.7. Ücretler ve Serbest Meslek Sahiplerinin Kazançları	266
6.4.8. Hisse Senetleri, Tahviller vb.	267
6.5. Zekât Verilecek Kişiler	267
6.6. Zekât Verilemeyen Kişiler	271
6.7. Zekâtın Ödenmesi	271
6.8. Fıtır Sadakası	272
6.8.1. Tanımı ve Hükmü	272
6.8.2. Sıhhat ve Vucûb Şartları	273
6.8.3. Fıtır Sadakası Verilecek Ürünler ve Miktarları	275
6.8.4. Verilecek Kişiler	275
Yararlanılan Kaynaklar	276

Bölüm 7 **HAC VE UMRE**

277

7.1.Hac	278
7.1.1. İslam Dinine Göre Haccın Tanımı ve Mahiyeti	278
7.1.2. Haccın Amacı ve Hikmetleri	280
7.1.3. Kâbe	283
7.1.4. Hac İbadetinin Farz Oluşu, Şartları ve Haccın Çeşitleri	285
7.1.4.1. Haccın Farz Oluşu ve Delilleri	285
7.1.4.2. Haccın Şartları	285
7.1.4.3. Haccın Çeşitleri	286
7.1.5. Haccın Rükünleri, Farzları, Vacipleri, Sünnetleri, Âdâbı ve Uygulaması	287
7.1.5.1. Haccın Rükünleri	287
7.1.5.2. Haccın Farzları	297
7.1.5.3. Haccın Vacipleri	298
7.1.5.4. Haccın Sünnetleri	303
7.1.5.5. Haccın Âdâbı	304
7.1.5.6. Haccın Uygulaması	305
7.2. Umre	314
7.3. Hedy	315
7.4. İhsar ve Fevat	315
7.5. Hac'da Kadınlarla İlgili Özel Durumlar	316
7.6. Hac ve Umrenin Cinayetleri	316

7.7. Vekâlet Yoluyla Hac	319
7.8. Medine-i Münevvere'yi ve Rasûlullah'ın Kabr-i Saadetini Ziyaret	321
Yararlanılan Kaynaklar	323

Bölüm 8 YEMİN VE ADAK

325

8.1. Adak	326
8.1.1. Tanım ve Mahiyeti	327
8.1.2. Şartları	328
8.1.3. Çeşitleri	330
8.1.4. Hükmü	330
8.2. Yeminler	332
8.2.1. Tanım ve Mahiyeti	333
8.2.2. Şartları	335
8.2.3. Çeşitleri	336
8.2.3.1. Gamûs Yemini	336
8.2.3.2. Lağv Yemini	337
8.2.3.3. Mün'akid Yemin	337
8.2.4. Hükmü	339
Yararlanılan Kaynaklar	340

Bölüm 9 KEFFÂRETLER

341

9.1. Tanım ve Mahiyeti	342
9.2. Ramazan Orucunu Bozma Keffâreti	343
9.3. Zıhar Keffâreti	347
9.4. Yemin Bozma Keffâreti	349
9.5. İnsan Öldürme Keffâreti	352
9.6. Hac ve Umrede İhramlıyken Tıraş Olma Keffâreti	353
9.7. Hayızlı Kadınla Cinsel İlişki Keffâreti	354
Yararlanılan Kaynaklar	356

Bölüm 10 KURBAN VE AVLANMA

357

10.1. Kurban İbadeti	358
10.1.1. Kurban İbadetinin Anlam ve Önemi	358

10.1.2. Kurban İbadetinin Tarihi	359
10.1.3. Kurban İbadetinin Sıfatı	361
10.1.4. Kurban İbadetinin Rükün ve Şartları	361
10.1.5. Kurban İbadetinin Hikmetleri ve Sırları	362
10.1.6. Kurbanın Hükmü ve Kurban Kesme Yükümlülüğü	363
10.1.6.1. Kurban İbadetinin Vücûbunun Şartları	365
10.1.6.2. Kurban İbadetinin Sıhhatinin Şartları	366
10.1.7. Kurbanın Kesilişi	172
10.1.8. Kurban Eti, Diğer Parçaları ve Derisi	374
10.1.9. Kurban Çeşitleri	374
10.1.10. Kurban İbadetiyle İlgili Bazı Konular ve Kurul Fetvaları	376
10.2. Av ve Avlanma	377
10.2.1. Silahla Avlanma	379
10.2.2. Avcı Hayvanla Avlanma	380
10.2.3. Av Hayvanı ile İlgili Şartlar	381
Yararlanılan Kaynaklar	383

Bölüm 11 **HELALLER HARAMLARI**

387

11.1. Kavramsal Çerçeve	388
11.2. Temel İlkeler	389
11.3. Yiyecekler	390
11.3.1. Eti Yenen Hayvanlar	391
11.3.2. Eti Yenmeyen Hayvanlar	392
11.3.3. Su Hayvanları	393
11.3.4. Hayvanların Kesimi	394
11.3.5. Hayvansal Gıdalar	395
11.4. İçecekler	397
11.4.1. Sigara	398
11.4.2. Uyuşturucu Maddeler	400
11.5. Giyinme ve Süslenmeyle İlgili Konular	401
11.5.1. Örtünme	403
11.5.1.1. Erkeğin Erkekle Olan Örtünme Adabı	404
11.5.1.2. Kadının Kadınla Olan Örtünme Adabı	405
11.5.1.3. Erkeğin Yabancı Kadınla Olan Örtünme Adabı	405
11.5.1.4. Kadının Yabancı Erkekle Olan Örtünme Adabı	405

11.5.2. Süslenme ve Estetik Müdahale	407
11.5.3. Dövme	410
11.5.4. Altın, Gümüş ve İpek Kullanımı	411
11.5.5. Resim ve Heykel	413
11.6. Günlük Hayatla İlgili Konular	415
11.6.1. Müzik	415
11.6.2. Sportif Faaliyetler	419
11.6.3. Kumar	420
11.6.4. Düğün Adabı	424
11.6.5. Rüya ve Tabiri	426
11.6.6. Haram Maddelerle Tedavi	431
11.6.7. Evde Hayvan Besleme	432
Yararlanılan Kaynaklar	434

Bölüm 12 HELALLER HARAMLAR II

437

12.1. Cinsel Hayat	438
12.1.1. Zinâ Yasağı	440
12.1.2. Doğum Kontrolü	444
12.1.3. Nüfus Planlaması	445
12.1.4. İskât-ı Cenîn / Çocuk Düşürme	446
12.1.5. Sunî İlkâh/Dölleme ve Tüp Bebek	447
12.1.6. Taşıyıcı Annelik	448
12.2. Bid'at	449
12.2.1. Bid'at Tanımı ve Çeşitleri	450
12.2.2. Bid'atın Hükümü	452
12.2.3. Gayb Bilgisi	452
12.2.3.1. Falcılık	554
12.2.3.2. Kehânet	455
12.2.3.3. Cincilik	456
12.2.3.4. Büyücülük	456
12.2.3.5. Diğer Konular	457
12.3. Ticaret Hayatı	458
12.3.1. Helal Kazanç	461
12.3.2. Ribâ / Faiz Yasağı	463
12.3.3. Vade Farkı	465
12.3.4. Sarf / Döviz ve Para Değişimi	466
12.3.5. İhtikâr / Karaborsacılık, Tekelcilik	467
12.3.6. Hava Parası (Tahliye Bedeli):	468

12.3.7. Sigorta	469
12.3.8. Borsa ve Hisse Senedi	473
12.3.9. Şüf'a / Önalım Hakkı	474
12.3.10. Lukata / Buluntu Mallar	478
Yararlanılan Kaynaklar	481

Bölüm 1

Mansur Koçinkağ¹

İSLAM'DA İBADET

- 1.1. Fıkıh Kavramı
  - 1.2. İbâdet Kavramı ve Önemi
  - 1.3. Mükellef ve Ehliyet Kavramı
  - 1.4. İbadetin Çeşitleri
    - 1.4.1. Yerine Getirilme Şekline Göre İbadetler
    - 1.4.2. Vaktine Göre İbadetler
  - 1.5. Teklifi Hükümler (Ef'âl-i Mükellefin)
    - 1.5.1. Farz
    - 1.5.2. Vâcip
    - 1.5.3. Sünnet
    - 1.5.4. Müstehab
    - 1.5.5. Mubâh
    - 1.5.6. Mekrûh
    - 1.5.7. Harâm
  - 1.6. İbadetle İlgili Temel Bazı Kavramlar
    - 1.6.1. Rükün
    - 1.6.2. Şart
    - 1.6.3. İllet
    - 1.6.4. Sebep
    - 1.6.5. Mâni
    - 1.6.6. İczâ
    - 1.6.7. Sahih
    - 1.6.8. Fasit ve Bâtıl
    - 1.6.9. Azimet ve Ruhsat
  - 1.7. Vaktinde Yapılıp Yapılmaması Açısından İbadetler
  - 1.8. İbadetle İlgili Bazı Konular
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Âmidî**, Seyfüddîn (ts.). **el İhkâm fî usûli'l-ahkâm**, (thk. Abdürrezzâk Afîfî), Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Apaydın**, Yunus (2016). **İslam Hukuk Usulü**, Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Beyzâvî**, Kâdî (2018). **Minhâcü'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl**, (Çev. Mansur Koçinkağ), İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Buhârî**, Abdülazîz (ts). **Keşfü'l-esrâr**, Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî.
- Gazzâlî**, Ebû Hâmid (1993). **el-Mustasfâ**, (thk. M. Abdüsselâm), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut.
- Heyet**, (2006). **Diyanet İlmihali**, Ankara: DİB Yayınları.
- İsfehânî**, Râgıb (1999). **et-Tefsîr**, (thk. M. Abdülazîz), Tantâ.
- Karaman**, Hayrettin (2001). **İslam Hukuk Tarihi**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaman**, Hayrettin (1999). “Fıkıh”, **DİA**, XIII, İstanbul: TDV Yayınları.
- Koca**, Ferhat (1999). “İbadet”, **DİA**, XIX, İstanbul: TDV Yayınları.
- Koca**, Ferhat (2016). **İslam İbadet Esasları**, İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Pezdevî**, Fahrülislâm (1997). **Kenzü'l-vüsûl ilâ ma'rifeti'l-usûl**, (Keşfü'l-esrâr ile beraber), Beyrut.
- Râzî**, Fahrettin (1997). **el-Mahsûl**, Müessesetü'r-risâle, Beyrut.
- Serahsî**, Şemsüleimme, (ts.). **el-Usûl**, Beyrut: Dâru'l-marife, ts.
- Yaman**, Ahmet (2016). “İslamda İbadet”, **İslam İbadet Esasları**, Ankara: Grafiker Yay.

Bölüm 2

Mehmet Özkan¹

TEMİZLİK (TAHÂRET)

- 2.1. Temizlik ve İslâm'daki Yeri
- 2.2. Temizlikle İlgili Bazı Kavramlar
  - 2.2.1. Tahâret
  - 2.2.2. Hades
  - 2.2.3. Habes (Necâset)
- 2.3. Temizlik Çeşitleri
  - 2.3.1. Hakikî (Maddî) Temizlik (Necâsetten Tahâret)
    - 2.3.1.1. Sular
    - 2.3.1.2. Su Dışındaki Temizleme Yöntemleri
    - 2.3.1.3. Tuvalet Sonrası Temizlik
  - 2.3.2. Hükmî Temizlik (Hadesten Tahâret)
    - 2.3.2.1. Abdest
    - 2.3.2.2. Gusül (Boy Abdesti)
    - 2.3.2.3. Teyemmüm
  - 2.3.4. Kadınlara Ait Özel Durumlar
    - 3.2.4.1. Hayız (Aybaşı Hali)
    - 3.2.4.2. Nifas (Lohusalık)
    - 3.2.4.3. İstihâze (Özür Hali)

Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz**, Vecdi (1995). **Mukayeseli İbadetler İlmihali**, İstanbul: İz Yay.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (1992). **Sahihu'l-Buhârî**, İstanbul:Çağrı Yayınları.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (2013). **Büyük İslâm İlmihali**, (Sadeleştiren: Komisyon (Mehmet Talu Başkanlığında), İstanbul:Tereke Yay.
- Çağrı**, Mustafa (2011). "Temizlik", C.40, İstanbul: **DİA**.
- Dâmâd Efendi** (ty) **Mecmau'l-enhur fî şerhi Mültekâ'l-ebhur**, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî.
- Döndüren**, Hamdi (1998). **Delilleriyle İslâm İlmihali**, İstanbul: Erkam
- Ebû Davûd**, Süleyman b. Eş'as, (1992). **Sünen**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Erdoğan**, Mehmet (1998). **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Göneç**, Halil (1988). **Büyük Şafî İlmihali**, İstanbul: İlim Yayınları.
- Günay**, Hacı Mehmet (2007). "Nifas", XXXIII, İstanbul: **DİA**.
- Heyet**, (1998). **İlmihal-I (İman ve İbadetler)**, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İbn Âbidin** (ty) **Menhelü'l-vâridîn alâ Zuhri'l-mütehhlîn**, İstanbul: Fazilet Neşriyat.
- İbnü'l-Hümâm** (ty). **Fethu'l-kadîr**, Daru'l-fikr, Beyrut
- İbn Kudâme** (1970). **el-Muğnî**, Kahire.
- İbn Mâce**, Muhammed b Yezid (1992). **Sünen**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Rüşd** (1985). **Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid**, İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Kahraman**, Abdullah - **Eksi**, Ahmet-**Bulut**, Abdurrahman (2018). **İslâm İbadet Esasları**, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Karaman**, Hayreddin (1989). **İslâm Hukuk Tarihi**, İstanbul: Nesil Yay.
- Kâsânî** (1986). **Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'**, Daru'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Kayapınar**, Hüseyin (2002). "Kuyular", XXVI,Ankara: **DİA**,
- Koca**, Ferhat (2013). **İslâm İbadet Esasları**, Ankara: TDV Yayınları.
- Kudûrî**, Ahmed (2015). **Muhtasaru'l-Kudûrî**,(Terc. Doç. Dr. Somer Duman, Doç. Dr. Osman Güman), İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Mali b. Enes** (1992). **el-Muvatta'**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Merğînânî** (1970). **el-Hidâye**, Mısır.

Mevsîlî (1984). **el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-Muhtâr**, İstanbul: Çağrı Yayınları.

el-Muhtâr li'l-fetvâ (2016). (Terc.Tevhit Ayengin), İstanbul: Ravza Yay.

Müslim Ebû'l-Hüseyin Müslim (1992). **Sahihu'l-Müslim (Camiu's-Sahîh)**, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed (1983). **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul

Serahsî (1995). **el-Mebsût**, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şafîî, Muhammed b. İdris (1983). **el-Ümm**, Dâru'l-fikr,2.Basım, Beyrut.

Şentürk, Lütfî - **Yazıcı**, Seyfettin (ty). **İslâm İlmihali**, DİB.

Tirmîzî, Muhammed b. İsa (1992). **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul

Öğüt, M. Cemal (2014). **Kadın İlmihali**, İstanbul: Huzur Yayınevi.

Öğüt, Salim (2001). "İstihâze", XXIII,İstanbul: **DİA**.

Yavuz, Şevket (2015). Temizlik, **İslâm İbadet Esasları**, Ankara :Grafiker

Yavuz, Yunus Vehbi (1998). *Hayız*, XVII, İstanbul: **DİA**.

Zuhaylî, Vehbe (1995). **Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, Dîmeşk.

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/782/kur-an-i-kerim-e-abdestsiz-dokunmak-caiz-midir-> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/43/boya--oje--ruj-ve-jole-gibi-maddeler-abdest-ve-gusle-engel-olur-mu-> (Erişim Tar.:17.07. 2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/36/abdest-nasil-alinir-> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/81/varis-corabi-uzerine-mesh-yapilabilir-mi-> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/86/sunnete-uygun-gusul-abdesti-nasil-alinir-> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/90/guslederken-suyun-kupe-deliklerine-ulasmasi-sart-midir> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/96/cunup-olarak-uyumak--yemek-ve-icmekte-bir-sakinca-var-midir-> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/99/teyemmum-nasil-yapilir--teyemmumu-bozan-seyler-nelerdir-> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/118/lohusalik-suresi-ne-kadardir--bu-surede-yapilamayan-ibadetlerin-durumu-nedir-> (Erişim Tarihi: 17.07.2018)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/108/adetli-ve-lohusa-kadin-camiye-girebilir-mi-> (Erişim Tarihi: 19.07.2018)

Bölüm 3

Arif Atalay¹

NAMAZ VE NAMAZIN FAZİLETİ I

- 3.1. Namaz Çeşitleri
  - 3.1.1. Farz Namazlar
  - 3.1.2. Vacip Namazlar
  - 3.1.3. Nafile Namazlar
  - 3.1.4. Kerâhet Vakitleri
  - 3.1.5. Ezan ve Kâmet
    - 3.1.5.1. Ezan
    - 3.1.5.2. Kamet
  - 3.1.6. Namazın Farzları
  - 3.1.7. Namazın Rükünleri
  - 3.1.8. Namazın Vacipleri
  - 3.1.9. Namazın Sünnetleri
  - 3.1.10. Namazın Mekruhları
  - 3.1.11. Namazı Bozan Davranışlar/Müfsidât-ı Salât
  - 3.1.12. Sehv Secdesi
  - 3.1.13. Sehv Secdesinin Yapılış Şekli
  - 3.1.14. Sehv Secdesini Gerektiren Durumlar
  - 3.1.15. Cemaatle Namaz
  - 3.1.16. Muhâzâtu'n-Nisa

Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar**, H. İbrahim (2006). “Muhâzât”, **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları.
- Aclûnî**, Ebû'l-Fida İsmail b. Muhammed (ty.). **Keşfü'l-hafa ve müzilü'l-ilbas**, thk. Ahmed Kalaş, Halep: Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî.
- Aynî**, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefi (1972). **Umdetü'l-kari şerhi Sahihi'l-Buhari**, Kahire: Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuh.
- Aynî**, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefi (1980). **el-Binaye fi şerhi'l-Hidaye**, Beyrut: Daru'l-fikr.
- Behûtî**, Mensur b. Yunus (1421). **er-Ravda'l-murbi'** bi Şerhi zâdu Müste'ni', thk. Abdullah Tayyâr ve Arkadaşları, Riyad: Dâru'l-vatan.
- Bilmen**, Ömer Nasuhî (2015). **Büyük İslâm İlmihali**, İstanbul: Akçağ Y.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fi, (1315). **Sahih-i Buhari**, İstanbul.
- Çetin**, Abdurrahman (1995). **Ezan**, **DİA**, İstanbul: Güzel Sanatlar Mat.
- Döndüren**, Hamdi, (1997). “Amel-i Kesîr”, **İslâm'da İnanç**, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul.
- Dönmez**, İbrahim Kâfi (2005). “Niyet”, **DİA**, İstanbul: Güzel Sanatlar Mat.
- Ebû Dâvud**, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi (1998). **Sünenu Ebû Davud, Cidde**: Darü'l-Kıble li's-Sekafeti'l-İslamiyye.
- Gürkan**, Menderes (2013). “Zelletü'l-Kârî”, **DİA**, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- İbn Abidin**, Muhammed b. Emin (1415). **Reddü'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr Haşiyetü İbn Abidin**, thk. Ali Muavviz, 1. Baskı, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Kesîr**, Ebû'l-fidâ İsmail b. Kesîred-Dımeşkî (1996). **Tefsiru'l-Kurani'l-Azîm**, Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-Sekafiyye.
- İbn Mâce**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini (1975). **Sünenu İbn Mâce**, Kahire: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arab.
- İbnü'l-Hümmam**, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid (ty). **Şerhu fethü'l-kadir**, Beyrut: Dâru'l-fikr.

- Kâdîhan**, Ebü'l-Mehasin Fahreddin Hasan b. Mansur b. Mahmûd (1865). **Fetava Kadîhan**, Kahire: Muhammed Şahin Efendi.
- Kâdîhan**, Ebü'l-Mehasin Fahreddin Hasan b. Mansur b. Mahmûd, (1865). **FetavaKadîhan**, Kahire.
- Kâsânî**, EbûBekr Alaeddin EbûBekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefi (2010). **Bedaiü's-sanai' fî tertibi'ş-şerai'**, Lübnan: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Merginani**, Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. EbîBekr (1990). **el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-mübtedî**, Beyrut: Dâru'l-kütüb'ül-ilmîyye.
- Mevsîlî**, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud (1987). **el-İhtiyâr lite'lîl-muhtâr**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Meydanî**, Abdülganî b. Talib b. Hammadeed-Dımaşki el-Hanefi (ty.). **el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb**, İstanbul: Dersaadet.
- Müslim**, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi (1994). **Sahih-i Müslim**, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (1988). **Sünenü'n-Nesai**, Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye,
- Nevevî**, Yahya b. Şerif (ty.). **Mecmu' şerhu'l-mühezzeb**, Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- Şevkânî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani (1971). **Neylü'l-Evtar şerhi Münteka'l-ahbar**, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi.
- Şurunbillâlî**, Ebu'l-Zeyd eş-Şiblî (1980). **el-Miftâh Şerhi Nuru'l-izah**, trc. Aydın, Abdullah, İstanbul: Aydın Yayınevi.
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sülemi (1998). **Sünenü't-Tirmizi**, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.
- Yaşaroğlu**, M. Kamil (2006). "Namaz", **TDV**, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Yavuz**, A. Fikri (1984). **İslam İlmihali**, İstanbul: Bayrak Yayınları
- Zeylâî**, Ebû Muhammed Cemaeddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed (1938). **Nasbu'r-râye li-ehâdîsi'l-hidaye**,Kahire: Dârü'l-Me'mun.
- <http://yavuztellioglu.blogspot.com/2015/06/imsak>

Bölüm 4

İslam Demirci ¹

NAMAZ VE NAMAZIN FAZİLETİ II

- 4.1. İmâmet
  - 4.1.1. İmamda Aranılan Nitelikler
  - 4.1.2. İmamlıkta Liyâkat
  - 4.1.3. İmama Uymanın (İktidânın) Şartları
  - 4.1.4. İmama Uyanın Halleri
- 4.2. Cuma Namazı
  - 4.2.1. Cuma Namazının Vücûb (Yükümlülük) Şartları
  - 4.2.2. Cuma Namazının Sıhhat (Geçerlilik) Şartları
  - 4.2.3. Cuma Namazının Kılınışı
  - 4.2.4. Zuhr-i Âhir
- 4.3. Cenaze ve Cenaze Namazı
  - 4.3.1. Cenazenin Yıkanması (Gasil)
  - 4.3.2. Cenazenin Keflenmesi (Tekfin)
  - 4.3.3. Cenaze Namazı
  - 4.3.4. Cenazenin Taşınması (Teşyi')
  - 4.3.5. Cenazenin Defnedilmesi (Defin)
  - 4.3.6. Telkin
  - 4.3.7. Taziye
  - 4.3.8. İskât-ı Salât ve Devir
  - 4.3.9. Kabir Ziyareti
  - 4.3.10. Şehitlere Ait Hükümler
- 4.4. Vitir Namazı
- 4.5. Bayram Namazı
- 4.6. Nafile Namazlar
  - 4.6.1. Revâtib Sünnetler
  - 4.6.2. Reğâib Sünnetler (Diğer Nafile Namazlar)
- 4.7. Namazla İlgili Bazı Konular
  - 4.7.1. Namazların Cem'i
  - 4.7.2. Seferilikte Namaz
  - 4.7.3. Namazların Kazası
  - 4.7.4. Hasta Namazı
  - 4.7.5. Tilâvet Secdesi

Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aliyyü'l-Kârî**, Ebü'l-Hasan Nureddin (1997), **Fethu Bâbi'l-Înâye**, Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam.
- Aslan**, Mehmet Selim, “Şâfiî Mezhebine Göre Umûmü'l-Belvânın Şer'î Hükümlere Etkisi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 11 Sayı: 55, Şubat 2018, 928-944.
- Atar**, Fahrettin (2006), “*Nâfile*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt XXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, s. 290-292.
- Atar**, Fahrettin (2009), “*Sefer*”, **DİA**, Cilt XXXVI, İstanbul: TDV Yayınları, s. 294-298.
- Atar**, Fahrettin (2010), “*Şehid*”, **DİA**, Cilt XXXVIII, İstanbul: TDV Ya.
- Atar**, Fahrettin (2010), “*Tahiyyetü'l-Mescid*”, **DİA**, Cilt XXXIX, İstanbul: TDV Yayınları, s. 410.
- Atar**, Fahrettin (2011), “*Tesbih Namazı*”, **DİA**, Cilt XXXX, İstanbul: TDV Yayınları, s. 533-534.
- Atar**, Fahrettin (2015), “*Namaz: Özel Hükümler*”, **İslam İbadet Esasları**, Editör: Ahmet Yaman, 10. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 82-112.
- Bardakoğlu**, Ali (1999) “*Iskat*”, **DİA**, Cilt XIX, İstanbul: TDV Yay.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (1986), **Büyük İslam İlmihali**, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Çağrı**, Mustafa (2011), “*Tâziye*”, **DİA**, Cilt XXXX, İstanbul: TDV Yayınları, s. 202-203.
- Çetin**, Abdurrahman (2012), “*Tilâvet Secdesi*”, **DİA**, Cilt XXXXI, İstanbul: TDV Yayınları, s. 157-159.
- Din İşleri Yüksek Kurulu**'nun 20.10.2010 tarihli “*Sandalyede Namaz*” başlıklı kararı.(<https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/4240/sandalyede-namaz>). Erişim tarihi: 05.07.2018.
- Din İşleri Yüksek Kurulu**'nun, 26.03.2002 tarihli ve “*Cuma Namazı ve Zuhr-i Âhir*” başlıklı kararı. (<https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2990/cuma-namazi-ve-zuhr-i-ahir>). Erişim tarihi: 05.07.2018.
- Duman**, Soner (2013), **Ayet ve Hadislerle Şâfiî İbadetler İlmihali**, İstanbul: Mirac Yayınları,

- Haçkalı**, Abdurrahman (2008), **Muhtasar İslâm İlmihali**, Bişkek:Başak.
- Haraşî**, Ebû Abdullah (1317), **el-Haraşî ala Muhtasarı Seyyidi Halîl**, 2. Baskı, Bulak: Matbaatü'l-Kübra.
- Heyet** (2006), İlmihal, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Yay.
- İbn Âbidîn**, Muhammed Emîn (2003), **Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn (1997), **el-Muğnî**, 3. Baskı, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- İbn Müflih**, Ebû İshak Burhanüddin (1997), **el-Mübdi' fî Şerhi'l-Mukni'**, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Rüşd**, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed (2015), **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirun.
- Karagöz**, İsmail (2015) “*Şehid*”, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, 6. Baskı, Ankara: DİB Yayınları, s. 613-615.
- Karaman**, Hayreddin (1993) “*Cuma*”, **DİA**, Cilt VIII, İstanbul: TDV Yayınları, s. 85-89.
- Karaman**, Hayreddin (1996), **İslamın Işığında Günün Meseleleri**, İstanbul: Yeni Şafak.
- Karaman**, Hayrettin (2009), **Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken**, Ankara: TDV Yayınları.
- Kâsânî**, Alâüddîn Ebubekir (1986), **Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'**, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kayapınar**, Hüseyin (2003) “*Lâhik*”, **DİA**, Cilt XXVII, Ankara: TDV Yayınları, s.53-54.
- Kayapınar**, Hüseyin (2004) “*Mesbûk*”, **DİA**, Cilt XXIX, Ankara: TDV Yayınları, s. 266-268.
- Keskin**, Mehmet (2016), **Şâfiî Fıkhi**, 2. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.
- Koca**, Ferhat (2016), **İslam İbadet Esasları**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Köse**, Saffet (2011) “*Teheccüd*”, **DİA**, Cilt XXXX, İstanbul: TDV Yayınları, s. 323-325.
- Köse**,Saffet(2011) “*Teravîh*”,**DİA**,Cilt XXXX, İstanbul: TDV,s.482-483.
- Mehmet Zihni** Efendi (1978), **Nimet-i İslâm**, İstanbul: Sağlam Kitabevi.
- Mergînânî**, Ebu'l-Hasen (t.y.), **el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî**, Beyrut: Daru'l-Erkam.

- Mevsilî**, Abdullah b. Mahmud (2005), **el-İhtiyâr li Ta'li'i'l-Muhtâr**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Meydânî**, Abdülganî b. Tâlib (1994), **el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb**, 4. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Nevevî**, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (1983), **el-Mecmû' Şerhü'l-Mühezzeb**, Cidde: Mektebetü'l-İrşad.
- Nevevî**, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (2003), **Ravzatü't-Tâlibîn**, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- Nevevî**, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (2013), **Minhâcü't-Tâlibîn**, Dımaşk: Dâru'l-Feyha'.
- Öğüt**, Salim (2000), "İmam", **DİA**, Cilt XXII, İstanbul: TDV Yayınları.
- Öğüt**, Salim (2001) "*İstihâre*", **DİA**, Cilt XXIII, İstanbul: TDV Yay.
- Paçacı**, İbrahim (2015) "*Evvâbîn Namazı*", **Dini Kavramlar Sözlüğü**, 6. Baskı, Ankara: DİB Yayınları, s. 164.
- Paçacı**, İbrahim (2015) "*Hutbe*", **Dini Kavramlar Sözlüğü**, 6. Baskı, Ankara: DİB Yayınları, s. 271-272.
- Paçacı**, İbrahim (2015) "*Müdrük*", **Dini Kavramlar Sözlüğü**, 6. Baskı, Ankara: DİB Yayınları, s. 486.
- Sifil**, Ebubekir(1996). "*Hâcet Namazı*", **DİA**, Cilt XIV, İstanbul:TDV Yay.
- Şener**, Mehmet (1993) "*Cenaze*", **DİA**, Cilt VII, İstanbul: TDV Yay.
- Şener**, Mehmet (2001) "*Kabir*", **DİA**, Cilt XXIV, İstanbul: TDV Yay.
- Şener**, Mehmet (2002) "*Kuşluk Namazı*", **DİA**, Cilt XXVI, Ankara: TDV Yayınları, s. 475-476.
- Şentürk**, Lütفی; **Yazıcı**, Seyfettin (2013), **İslam İlmihali**, 21. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.
- Şirbînî**, Şemseddin el-Hafîb Muhammed (1997), **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc**, Beyrut: Daru'l-Marife.
- Uzunpostalcı**, Mustafa (1994) "*Defin*", **DİA**, Cilt IX, İstanbul: TDV Yay.
- Yavuz**, Yunus Vehbi (2000), "*İktidâ*", **DİA**, Cilt XXII, İstanbul:TDV Yay.
- Zeylaî**, Fahreddin Osman (1313), **Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik**, Kahire: Daru'l-Kütübi'l-İslâmî.
- Zuhaylî**, Vehbe (1992), **İslam Fıkhu Ansiklopedisi**, 2. Baskı, İstanbul: Risale Basın-Yayın.

Bölüm 5

Suat Erdem ¹

ORUÇ

- 5.1. Ramazan Ayı ve Fazileti
  - 5.2. Orucun Tanımı ve Farziyeti
  - 5.3. Orucun Fazileti ve Hikmetleri
  - 5.4. Orucun Çeşitleri
    - 5.4.1. Farz Oruçlar
    - 5.4.2. Vacip Oruçlar
    - 5.4.3. Nafile Oruçlar
    - 5.4.4. Yasaklanan veya Dinen Hoş Görülmeyen Oruçlar
  - 5.5. Orucun Farz Olmasının Sebebi (Rü'yetü'l-Hilâl Meselesi)
  - 5.6. Orucun Rükün ve Şartları
    - 5.6.1. Orucun Farz Olmasının Şartları
    - 5.6.2. Orucun Edasının Şartları
    - 5.6.3. Orucun Sıhhat (Geçerlilik) Şartları
  - 5.7. Orucun Sünnet ve Müstehapları
  - 5.8. Orucun Mekruhları
  - 5.9. Oruç Tutmamayı Caiz Kılan Durumlar
  - 5.10. Orucu Bozan ve Bozmayan Durumlar
    - 5.10.1. Orucu Bozan ve Yalnız Kazayı Gerektiren Durumlar
    - 5.10.2. Orucu Bozan ve Kaza ile Beraber Kefareti de Gerektiren Durumlar
    - 5.10.3. Orucu Bozmayan Durumlar
    - 5.10.4. Orucu Bozup Bozmamaları Bakımından Bazı Muayene ve Tedavi Yöntemleri
  - 5.11. Bozulan ve Tutulamayan Oruçların Telafisi
    - 5.11.1. Kaza Orucu
    - 5.11.2. Kefaret Orucu
    - 5.11.3. Fidyeye
  - 5.12. Fıtır Sadakası
  - 5.13. İ'tikâf
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Altuntaş**, Halil; **Karagöz**, İsmail; **Oruç, İlmihali** (2010). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Apaydın**, H. Yunus (2001). “ *Oruç*”, **İlmihal I (İman ve İbadetler)**, Ankara: İsam.
- Bardakoğlu**, Ali (1999). “*Iskat*”, **DİA**, XIX.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (2013). **Büyük İslam İlmihali**, İstanbul: Tereke Yayınevi.
- Çiçek**, Yakup (1995). “*Fecir*”, XII, **DİA**.
- Dönmez**, İbrahim Kâfi (2007). “*Oruç*”, **DİA**, XXXIII.
- Günay**, Hacı Mehmet (2013). “*Oruç*”, **İslam İbadet Esasları El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güneç**, Halil (t.y.). **Büyük Şafii İlmihali**, İstanbul: Yasin Yayınevi.
- İbn Rüşd el-Hafid**, Ebû'l-Velid Muhammed b.Ahmed b. el-Mâlikî (ö.595/1199), (1985). **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Kahraman**, Abdullah/Ahmet Ekşi/Abdurrahman Bulut (2018). **İslam İbadet Esasları**, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Katar**, Hacı Mehmet (2002). “*Kefâret*”, **DİA**, XXV.
- Keskin**, Mehmet (2010). **Şafii İlmihali**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Koca**, Ferhat (2013). **İslam İbadet Esasları**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mevlevi**, Şeyh Faysal (1991). **İbadetler Fıkhı**, (Terc: Receb Çetintaş), İstanbul: İstişâre Yayınları.
- Mevsîlî**, Abdullah b. Mahmûd (ö.683/1285), (2007). **el-İhtiyâr li Ta'îlî'l-Muhtâr**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Öğüt**, Salim (1996). “*Fidyeye*”, **DİA**, XIII.
- Şener**, Mehmet(2000b). “*İftâr*”, **DİA**, XXI.

- Şener**, Mehmet (2000a). “*İmsâk*”, **DİA**, XXII.
- Şener**, Mehmet (2001). “*İ'tikâf*”, **DİA**, XXIII.
- Şentürk**, Lütfi; **Yazıcı**, Seyfettin (2012). **İslam İlmihali**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Telkenaroğlu**, M. Rahmi (2018). **İslam İbadet Esasları** (Muhtasar İlmihal), İstanbul: Beyan Yayınları.
- Yaran**, Rahmi (2002). “*Kefâret*”, **DİA**, XXV.
- Yavuz**, A. Fikri (2000). **İslâm İlmihali**, İstanbul: Çile Yayınevi.
- Yavuz**, Yunus Vehbi (1996). “*Fitre*”, **DİA**, XIII.
- Yazıcı**, Seyfettin (2012). **Temel Dinî Bilgiler**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yitik**, Ali İhsan (2007). “*Oruç*”, **DİA**, XXXIII.
- Yücel**, İrfan (1998). “*Hilâl*”, **DİA**, XVIII.

Bölüm 6

Yunus Araz ¹

ZEKÂT VE FİTRE

- 6.1. Zekât ve İlgili Kavramlar
  - 6.2. Zekâtın Önemi ve Hikmeti
  - 6.3. Zekâtın Şartları
    - 6.3.1. Geçerlilik (Eda) Şartları
    - 6.3.2. Zekâtın Farz Olması için Gereken Şartlar
      - 6.3.2.1. Mükellef (Yükümlü) ile İlgili Şartlar
      - 6.3.2.2. Mal ile İlgili Şartlar
  - 6.4. Zekâta Tabi Mallar
    - 6.4.1. Hayvanlar
    - 6.4.2. Altın, Gümüş ve Paralar
    - 6.4.3. Maden ve Hazineseler
    - 6.4.4. Toprak Ürünleri
    - 6.4.5. Ticaret Malları
    - 6.4.6. Gayrimenkul Mallar
    - 6.4.7. Ücretler ve Serbest Meslek Sahiplerinin Kazançları
    - 6.4.8. Hisse Senetleri, Tahviller vb.
  - 6.5. Zekât Verilecek Kişiler
  - 6.6. Zekât Verilemeyen Kişiler
  - 6.7. Zekâtın Ödenmesi
  - 6.8. Fıtır Sadakası
    - 6.8.1. Tanımı ve Hükümü
    - 6.8.2. Sıhhat ve Vucûb Şartları
    - 6.8.3. Fıtır Sadakası Verilecek Ürünler ve Miktarları
    - 6.8.4. Verilecek Kişiler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Bölüm 7

Ahmet Duran¹

HAC VE UMRE

- 7.1. Hac
  - 7.1.1. Haccın Tanımı ve Mahiyeti
  - 7.1.2. Haccın Amacı ve Hikmetleri
  - 7.1.3. Kâbe
  - 7.1.4. Hac İbadetinin Farz Oluşu, Şartları ve Haccın Çeşitleri
    - 7.1.4.1. Haccın Farz Oluşu ve Delilleri
    - 7.1.4.2. Haccın Şartları
    - 7.1.4.3. Haccın Çeşitleri
  - 7.1.5. Haccın Rükünleri, Farzları, Vacipleri, Sünnetleri, Âdâbı ve Uygulaması
    - 7.1.5.1. Haccın Rükünleri
    - 7.1.5.2. Haccın Farzları
    - 7.1.5.3. Haccın Vacipleri
    - 7.1.5.4. Haccın Sünnetleri
    - 7.1.5.5. Haccın Âdâbı
    - 7.1.5.6. Haccın Uygulaması
- 7.2. Umre
- 7.3. Hedy
- 7.4. İhsar ve Fevat
- 7.5. Hac'da Kadınlarla İlgili Özel Durumlar
- 7.6. Hac ve Umrenin Cinayetleri
- 7.7. Vekâlet Yoluyla Hac
- 7.8. Medine-i Münevvere'yi ve Rasûlullah'ın Kabr-i Saadetini Ziyaret Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aclûnî**, İsmail b. Muhammed (1352 h.). **Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs...**, Cilt II, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs'il- Arabî, s. 250; Hadis no: 2489
- Buhârî**, "Hac" 1; Müslim, "Hac" 407, 408
- Cerrahoğlu**, İsmail (1991). "Haccın Amacı ve Hikmetleri", Diyanet Dergisi; Dinî, İlmî, Edebî Dergi, Cilt XXVII, sayı, 3, Ankara: Ay-yıldız Matbaası A.Ş. s. 13-22
- Cürcânî**, Ali b. Muhammed eş-Şerîf (1985). **Kitâbü't-Ta'rîfât**, Beyrut: Sâhatü Riyâdi's-Sulh, s. 85, 86
- eş_Şerbînî el-Hatîb**, Muhammed b. Ahmed (972 h.).**el-İknâ' fî Halli Elfâzi Ebî Şücâ'**, Cilt I, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife Li't-Tab' ve'n-Neşr, s. 233
- Ezrakî**, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Abdullah b. Ahmed (1978). **Ahbârü Mekke**, Cilt I, Mekke-i Mükerrreme: Matâbi'u Dâri's-Sakâfe, s. 32 vd.
- Hamidullah**, Muhammed (1953). "*İslam'da Hac*"(Tercüme eden: Mehmet Akif Aydın), Cilt VIII, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Tetkikleri Enstitüsü Der. (İTED)**, İstanbul: s.1 - 4
- İbn Âbidîn**, Muhammed Emin (1172). **Reddü'l-Muhtâr 'Ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, Cilt II, Mısır: Bulak, s. 257
- İbn Cüzey**, Muhammed b. Ahmed (Tarihsiz). el- Kavânînu'l-Fıkhiyye, Beyrut: el-Mektebtü's-Sekâfiyye, s. 86
- İbn Hanbel**, Ahmed (1949). **Müsned**, Cilt II, Mısır: Dâru'l-Me'ârif, s.403.
- İbn Kudâme el-Makdisî**, Muhammed b. Ahmed (1983).**eş-Şerhu'l-Kebîr**, C. III, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, s. 174;
- Kâsânî**, Alauddin Ebu Bekr b. Mes'ûd (1974). **Bedâyi'u's-Sanâyi' fî Tertîbi's-Şerâyi'**, Cilt II, Beyrut: Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî: s. 127 vd., 142 vd.;
- Mergînânî**, Burhanuddin Ali b. Ebî Bekr (1970).**el-Hidâye Şerh Bidâyetü'l-Mübtedî**, Cilt II, Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdühü, s. 413;

- Meydânî, Abdulgani el-Ganimi** (Tarih yok). **el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb**, Cilt I, İstanbul: Dersaadet, s. 148, 149
- Mirâs, Kamil** (1982). **Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Ter-cemesi ve Şerhi**, Cilt IV, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 199
- Özaydın, Abdulkerim** (1996). “*İslam’da Hac*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt XIV, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası A.S. s. 386
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed** (Tarihsiz). **Neylü'l-Evtâr Şerh Münteka'l Ahbâr**, Cilt IV, Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, s.284
- Yücel, İrfan** (2006). “*Hac ve Umre*”, **Diyanet İşleri Başkanlığı İlmihali**, cilt I, Ankara: Özgün Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş., s.526
- Yücel, İrfan Yücel** (1985). **Hac Rehberi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 169 (Behcetü'l-Fetâvâ adlı eserden naklen)

Bölüm 8

Mehmet Dirik ¹

YEMİN VE ADAK

- 8.1. Adak
    - 8.1.1. Tanım ve Mahiyeti
    - 8.1.2. Şartları
    - 8.1.3. Çeşitleri
    - 8.1.4. Hükmü
  - 8.2. Yeminler
    - 8.2.1. Tanım ve Mahiyeti
    - 8.2.2. Şartları
    - 8.2.3. Çeşitleri
      - 8.2.3.1. Gamûs Yemini
      - 8.2.3.2. Lağv Yemini
      - 8.2.3.3. Mün'akid Yemin
    - 8.2.4. Hükmü
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Vecdi** (2006). **Oruç Yemin Adak ve Kefâret**, İstanbul :İz Yay.
- Bardakoğlu, Ali** (2002). “*Kurban*” **DİA**, Ankara: XVI, s. 436-440.
- Bardakoğlu, Ali** (2006a). **İlmihâl**, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.
- Bardakoğlu, Ali** (2006b). **İlmihâl II**, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.
- Boynukalın, Ertuğrul**, (2013). “*Yemin*”, **DİA**, İstanbul: XLIII, s. 417-420.
- Candan, Abdurrahman** (2010). **İslam Hukukunda Yemin ve Ahlakîlik**, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy., 15.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed, Hâşiye ale’ş-Şerhi’l-kebîr**, Daru’l-fikr, trs., I-IV.
- İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddîn** (1992). **Reddü’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-epsâr**, Beyrut.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed**, (1968). **el-Muğnî**, Mektebetü’l-Kâhire, I-X.
- İbn Rüşd, Ebü’l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî**, (2004). **Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid**, Kahire, I-IV.
- Kâsânî, Ebû Bekir Alâuddin b. Mes’ud**, (1986). **Bedâi’u’s-senâi’ fî tertîbi’ş-şerâi’**, Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye.
- Özel, Ahmet** (1988). “*Adak*”, **DİA**, İstanbul: s. 337-340.
- Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb** (1994). **Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me’âni’l-Minhâc**, Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye.
- Zühaylî, Vehbe**, **el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletüh**, Dâru’l-fikr-Suriye-Dımeşk, IV, 2439.

Bölüm 9

Mustafa Türkan¹

KEFÂRETLER

- 9.1. Tanım ve Mahiyeti
  - 9.2. Ramazan Orucunu Bozma Kefâreti
  - 9.3. Zihar Kefâreti
  - 9.4. Yemin Bozma Kefâreti
  - 9.5. İnsan Öldürme Kefâreti
  - 9.6. Hac ve Umrede İhramlıyken Tıraş Olma Kefâreti
  - 9.7. Hayızlı Kadınla Cinsel İlişki Kefâreti
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Apaydın**, H. Yunus (2006). “*Oruç*”, **İlmihal**, I-II, Ankara: DİB Yay.
- Bardakoğlu**, Ali (2006). “*Kefâretler*”, **İlmihal**, I-II, Ankara: DİB Yay.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (ts). **Büyük İslam İlmihali**, İstanbul: Bilmen Yay.
- Kâsânî**, AlâüddînEbûBekr b. Mes‘ûd b. Ahmed (1987). **Bedâiu’s-Sanâi‘ fî Tertîbi’s-Şerâi‘**, I-VII, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- Koşum**, Adnan (2014). “*Yeminler ve Kefâretler*”, **İslam İbadet Esasları**, Ed: Talip Türcan, Ankara: Grafiker Yay.
- Mâverdî**, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (1999). **el-Hâvi’l-Kebîr**, I-XIX, Thk: Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife.
- Mutarriî**, Racâ b. Âbid (2008). **el-Keffârâtî’l-Fıkhî’l-İslâmî**, Medînetü’l-Münevvera.
- Müceddidî**, Muhammed Amîm el-İhsan (2003). **et-Ta‘rîfâtü’l-Fıkhîyye**, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- Serahsî**, Ebû Bekr Şemsü’l-Eimme Muhammed b. EbîSehlAhmed (1993). **el-Mebsûd**, I-XXX, Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife.
- Şa’bân**, Zekiyyüddîn (2001). **İslam Hukuk İlminin Esasları**, Ter: İ. Kafi Dönmez, , Ankara: Tdv Yay.
- Şîrâzî**, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf (ts). **el-Mühezzeb fî Fıkhî’l-İmâm eş-Şâfiî**, I-III, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l - İlmiyye.
- Yaman**, Ahmet (2013). “*Zihar*”, **DİA**, Ankara, XLIV, 387-390.
- Yaran**, Rahmi (2002). “*Kefâret*”, **DİA**, İstanbul, XXV, 179-182.

Bölüm 10

M. Abdülmecit Karaaslan¹

KURBAN VE AVLANMA

- 10.1. Kurban İbadeti
    - 10.1.1. Kurban İbadetinin Anlam ve Önemi
    - 10.1.2. Kurban İbadetinin Tarihi
    - 10.1.3. Kurban İbadetinin Sıfatı
    - 10.1.4. Kurban İbadetinin Rükün ve Şartları
    - 10.1.5. Kurban İbadetinin Hikmetleri ve Sırları
    - 10.1.6. Kurbanın Hükümü ve Kurban Kesme Yükümlülüğü
      - 10.1.6.1. Kurban İbadetinin Vücûbunun Şartları
      - 10.1.6.2. Kurban İbadetinin Sıhhatinin Şartları
    - 10.1.7. Kurbanın Kesilişi
    - 10.1.8. Kurban Eti, Diğer Parçaları ve Derisi
    - 10.1.9. Kurban Çeşitleri
    - 10.1.10. Kurban İbadetiyle İlgili Bazı Konular ve Kurul Fetvaları
  - 10.2. Av ve Avlanma
    - 10.2.1. Silahla Avlanma
    - 10.2.2. Avcı Hayvanla Avlanma
    - 10.2.3. Av Hayvanı ile İlgili Şartlar
- Yararlanılan Kaynaklar:

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar:

- Kur'an-ı Kerim**, D.İ.B İlk Meal (1973). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed (1992). **el-Câmi'u's-Sahih**, [VIII in III], (Kütüb-i Tis'a'/ Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun.
- Müslim** Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc (1992). **el-Câmi'u's-Sahih**, [I-III], (Kütüb-i Tis'a'/Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun.
- Ebû Davûd**, Süleymân b. el-Eş'as (1992). **es-Sünen**, [I-V] (Kütüb-i Tis'a'/Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun.
- Tirmîzî**, Ebû Îsâ Muhammed (1992). **es-Sünen**, [V in III], (Kütüb-i Tis'a'/Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun.
- Nesâî**, Ebû Abdirrahmân Ahmed (1992). **es-Sünen**, [VIII in II], (Kütüb-i Tis'a'/ Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun.
- İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed (1992). [I-II], (Kütüb-i Tis'a'/Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun,
- Malik b. Enes**, Ebu Abdillâh Mâlik b. Ebî Âmir (1992). **Muvatta'**, [II in I], (Kütüb-i Tis'a'/ Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun.
- Ahmed b. Hanbel**, Ebû Abdillâh (1992). **Müsned**, [VI in III], (Kütüb-i Tis'a'/ Mevsu'atu's-Sünne içinde), [XXXX in XXIII], 2.bsk., İstanbul: Çağrı Yayınları ve Daru Sahnun.
- Beyhâkî**, Ebû Bekir Ahmed (2003). **es-Sünenü'l-Kübrâ**, [I-XI], Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-ilmîyye.
- Abdulmun'im**, Mahmûd Abdurrahman (1999). **Mu'cemu'l-Elfâzu'l-Mustalahâti'l-Fıkhîyye**, "es-Senâyâ", Kahire: Daru'l-Fadile.
- Atar**, Fahrettin (1989). **DİA**, "Kurban", Cilt II.

- Bardakoğlu**, Ali (2002). “**Kurban**”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), [I-XXXXIV], Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (1986). **Büyük İslam İlmihali**, İstanbul: Bilmen Yayınevi,
- Cezîrî**, Abdurrahman ve Arkadaşları (1986). **Kitabu'l-Fıkh 'ala Mezâhibi'l-Erba'a**, [V in IV], İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çantay**, Hasan Basri (2015). **Kur'an-ı Hâkim Meâl-i Kerîm**, [I-III], Yayına Hazırlayan: Yekta Saraç, İstanbul: Risale Yayınları.
- Damâd**, Abdurrahman Efendi (1991). **Mecma'u'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur**, [I-II], İstanbul: Eda Neşriyat.
- Daryal**, Ali Murat (2009). **Kurban Kesmenin Psikolojik Ve Metafizik Temelleri**, İstanbul: İfav Yayınları.
- Güç**, Ahmet (2002). "**Kurban**", DİA, Cilt XXVI.
- İbn Abidin**, Muhammed Emin (1992). **Haşiyetu Reddi'l-Muhtar**, [I-VIII], Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- İbn Arabî**, Muhyiddin (2014). **Fütuhat-ı Mekkiye**, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2.bsk
- İbn el-Münzir** (1983). Ebubekir Muhammed, “Kurbanlar ve Zebihalar”, **Kitabu'l-İcma**, çev. Abdülkadir Şener, Ankara: Gaye Matbaası
- İbn Hacer**, Askalânî, (1991). **Buluğu'l-Meram min Edilleti'l-Ahkâm**, “Dahâyâ”, Beyrut: Müessesetu'l-Kütübi's-Sekafîyye.
- İbn Hacer**, Askalânî, (2005). **Buluğu'l-Meram (Ahkâm Hadisleri)**, çev. Betül Bozalı, Kurbanlar, İstanbul: Karınca Polen Yayınları.
- İbn Kesir**, Ebu'l-Fida İsmail (1999). **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, [I-VIII], thk.: Sami b. Muhammed Selâme, 2.bsk. Riyad: Daru Tayba
- İbn Kudâme**, Ebu Muhammed Abdullah el-Makdîsî (1997). **el-Muğnî Şerhu Muhtasari'l-Hirakî**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Abdulfettah Muhammed el-Halu, [I-XV], Riyad: Daru 'Alemlî'l-Kütüb.
- İbn Manzûr**, Cemaluddin Muhammed (1990); **Lisanu'l-Arab**, [I-XV], “**نحر**/ Nahara” maddesi, [Beyrut: Daru Sâdır.

- İbn Rüşd el-Hafîd**, Muhammed b. Ahmed (1995). **Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid**, [I-IV], thk. M. Subhi Hasen Hallak, Kahire: Mektebetu İbn Teymiye
- İbn Tahir**, el-Habib (1998). **el-Fıkhü'l-Maliki**, [I-II], Beyrut: Daru İbn Hazm.
- Kâsânî**, Alâuddîn Ebûbekir (1986). **Kitabu Bedai'us-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'**, [I-VI], Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Koca**, Ferhat (2017). **İslam İbadet Esasları**, İstanbul: İfav Yay., s.400-401.
- (1998), "**Hikmet**", DİA, Cilt XVII, 514.
- Kurtubi**, Ebu Abdullah Muhammed (1964). **el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'an**, [I-XX], thk. Hişam Semir el-Buhari, Kahire: Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye.
- Kutluer**, İlhan (1998). "**Hikmet**", DİA
- Merginânî** (1990). **el-Hidâye el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye**'yle birlikte, [I-XII], Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- Mevsîlî**, Abdullah b. Mahmûd (1986). **el-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtar**, [I-V] İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Meydani**, Abdülgani Ganîmî (1992). **el-Lubab fi Şerhi'l-Kitab**, [III in I], Tahric: Abdürrezzak el-Mehdi, Beyrut Darü'l-Kitabi'l-Arabi.
- San'ânî**, Muhammed b. İsmail (1992). **Sübülü's-Selâm Şerhu Buluği'l-Meram**, tahkik: Muhammed ed-Dâlibalta, [I-IV], Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye.
- Serahsî**, Şemsuddin (1989). **Kitabu'l-Mebsût**, [XXX in XV], Beyrut: Daru'l-Ma'rife ve Daru'l-Fikr.
- Suyûtî**, Celâluddin Ebubekir (1990). **Cami'ü's-Sağîr**, [II in I], Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Şener**, Mehmet (1991). DİA, "**Av**", Cilt IV.
- Şeyh Nizam** (2000). **Fetevây-ı Hindiyye**, [I-VI], Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Şirbînî**, Muhamed Hatib (t.y.). **Muğni'l-Muhtac ila ma'rifeti Me'ani Elfazi'l-Minhac**, [I-IV], Beyrut: Dârü'l-Fikr.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü (2018). **Kurban Rehberi**, Ankara: T.C. Gıda Tarım Bakanlığı Yayınları.

Taberî, Muhammed b. Cerir (2000). **Cami'u'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an**, [I-XXV], thk. Ahmed Muhammed Şakir, 1.bsk., Dımaşk: Müessesetu'r-Risale.

-(t.y.), **Mu'cemu'l-Kebir**, [I-XXV], Kahire: Mektebetu İbn Teymiye.

Zuhaylî, Vehbe (1985). **el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu**, [I-X], Dımaşk: Dârü'l-Fıkr.

[https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/684/vekalet-yoluyla-kurban-kesilebilir-mi--kisinin-bulundugu-sehir-veya-ulke-disinda-vekaletle-kurban-kestirmesinin-hukmu-nedir-\(Erişim Tarih: 22.08.2018\).](https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/684/vekalet-yoluyla-kurban-kesilebilir-mi--kisinin-bulundugu-sehir-veya-ulke-disinda-vekaletle-kurban-kestirmesinin-hukmu-nedir-(Erişim Tarih: 22.08.2018).)

[https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/687/kredi-kartiyla-kurban-satin-almak-caiz-midir- \(Erişim Tarih: 23.08.2018\).](https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/687/kredi-kartiyla-kurban-satin-almak-caiz-midir- (Erişim Tarih: 23.08.2018).)

[https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/688/banka-kredisiyle-kurban-kesilebilir-mi-\(Erişim Tarih: 24.08.2018\).](https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/688/banka-kredisiyle-kurban-kesilebilir-mi-(Erişim Tarih: 24.08.2018).)

[https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/681/olu-kurbani-diye-bir-kurban-cesidi-var-midir-\(Erişim Tarih: 24.08.2018\).](https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/681/olu-kurbani-diye-bir-kurban-cesidi-var-midir-(Erişim Tarih: 24.08.2018).)

[https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/681/olu-kurbani-diye-bir-kurban-cesidi-var-midir- \(Erişim Tarih: 26.08.2018\).](https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/681/olu-kurbani-diye-bir-kurban-cesidi-var-midir- (Erişim Tarih: 26.08.2018).)

Bölüm 11

Murat Polat ¹

HELALLER HARAMLARI

- 11.1. Kavramsal Çerçeve
  - 11.2. Temel İlkeler
  - 11.3. Yiyecekler
    - 11.3.1. Eti Yenen Hayvanlar
    - 11.3.2. Eti Yenmeyen Hayvanlar
    - 11.3.3. Su Hayvanları
    - 11.3.4. Hayvanların Kesimi
    - 11.3.5. Hayvansal Gıdalar
  - 11.4. İçecekler
    - 11.4.1. Sigara
    - 11.4.2. Uyuşturucu Maddeler
  - 11.5. Giyinme ve Süslenmeyle İlgili Konular
    - 11.5.1. Örtünme
      - 11.5.1.1. Erkeğin Erkeklerle Olan Örtünme Adabı
      - 11.5.1.2. Kadının Kadınlarla Olan Örtünme Adabı
      - 11.5.1.3. Erkeğin Yabancı Kadınlarla Olan Örtünme Adabı
      - 11.5.1.4. Kadının Yabancı Erkeklerle Olan Örtünme Adabı
    - 11.5.2. Süslenme ve Estetik Müdahale
    - 11.5.3. Dövme
    - 11.5.4. Altın, Gümüş ve İpek Kullanımı
    - 11.5.5. Resim ve Heykel
  - 11.6. Günlük Hayatla İlgili Konular
    - 11.6.1. Müzik
    - 11.6.2. Sportif Faaliyetler
    - 11.6.3. Kumar
    - 11.6.4. Düğün Adabı
    - 11.6.5. Rüya ve Tabiri
    - 11.6.6. Haram Maddelerle Tedavi
    - 11.6.7. Evde Hayvan Besleme
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Amasya Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ali Haydar Efendi**, Hoca Emin (1991). **Dürerü'l-Hukkâm Şerh-i Mecelleti'l-Ahkâm**, 4 cilt, b.y.: Dâru'l-Ceyl.
- Alvares, Al** (2001). **Gece, Gece Hayatı, Gecenin Dili ve Rüyalar**, (çev: İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Apaydın, H. Yunus-Aydın, M. Akif-Bardakoğlu, Ali-Çağrı, Mustafa** (2002). **İlmihal II**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aslan, Mehmet Selim** (2016). "İslam Hukukuna Göre İstihâle ve İstihlâkın Necis Katkı Maddesi İçeren Gıda, İlaç, Kozmetik ve Temizlik Malzemelerinin Hükmüne Etkisi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 43, s. 2326-2345.
- Aydar, Hidayet** (2005). "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler," **Ekev Dergisi**, Yıl 9, sayı: 25, 89-102.
- Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail** (1422). **el-Câmiu's-Sahîh**, 11 cilt, b.y: Dâru tavkı'n-necât.
- Cessâs, Ebû Bekir Râzî** (1994). **Ahkâmü'l-Kuran**, 3cilt, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye. **Dârimî, Ebû Muhammed** (2000). **Sünenü'd-Dârimî**, 4 Cilt, el-Memleketü'l-Arabiyye: Dâru'l-muğnî.
- Duman, M. Zeki** (1989). **Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret**, İstanbul: Tuğra Neşriyat.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî** (t.y.). **Sünen-i Ebî Davud**, 4 Cilt, Thk. M. Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye.
- Gazzâlî, Ebû Hamid** (t.y.). **İhyâu ulûmiddîn**, 4 cilt, Beyrut: Dâru'l-marife.
- Hallaf, Abdülvehhab** (2008). **İlmu usûli'l-fikh**, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Herevi, Nuruddin Muhammed el-Kârî** (t.y.). **Şerhu ayni'l-ilm ve zeyni'l-hilm**, 2 cilt, Beyrut: b.y.
- İbn Âbidin, Muhammed Emin** (1992). **Reddü'l-muhtâr**, 6 cilt, Beyrut: Dâru'l-fikr.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali** (1379). **Fethü'l-bârî şerhi sahîhi'l-Buhârî**, 13cilt, Beyrut: Daru'l-marife.
- İbn Haldun, Abdurrahman** (2005). **el-Mukaddime**, 5 Cilt, b.y.: Hizânetü İbn Haldun.

- İbn Kesir**, Ebu'l-Fedâ (1999). **Tefsîru'l-kur'ani'l-azîm**, 8cilt, b.y.: Dâru tayyibe.
- İbn Kudâme**, Ebu Muhammed Muvakkakuddin (1968). **el-Muğnî**, 10 Cilt, b.y.: Mektebetü'l-Kahire.
- İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid (t.y.). **Sünenü İbni Mâce**, 2 cilt, thk. M. Fuad Abdülbaki, b.y.: Dâru ihyâi'l-kütüb.
- İbn Manzûr**, Muhammed b. Mükerrrem (1414). **Lisânü'l-Arab**, 15 cilt, Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbn Teymiyye**, Takıyyuddin Ebu'l-Abbas (1418). **es-Siyasetü's-Şer'iyye fî Islâhî'r-Râî ve'r-Raiyye**, Suudi Arabistan: Vizâratü's-Şuûni'l-islâmiyye.
- İbnü'l-Arabî**, Ebû Bekir (2003). **Ahkâmu'l-Kur'an**, 4 cilt, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.
- Karadaş**, Çağfer (2017). "*Rüyanın Mahiyeti Bilgi ve Hüküm Değeri*", **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt 53, sayı: 1, ss. 43-62.
- Karâfî**, Ebü'l-Abbas Şihâbüdin (1994). **ez-Zehîra**, 14 cilt, Beyrut: Daru'l-garbi'l-islamî.
- Karaman**, Hayreddin (2006). **Hayatımızdaki İslam**, İstanbul: İz Yay.
- Kâsânî**, Alauddin (1986). **Bedâiu's-sanâi**, 7 cilt, b.y.: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.
- Kurtubî**, Ebû Abdillâh Şemsuddin (1964). **el-Câmi' li-ahkâmi'l-kur'an**, 20 cilt, Kahire: Daru'l-kütübi'l-mısriyye.
- Kuşeyrî**, Abdülkerim (t.y.). **er-Risâletü'l-Kuşeyriyye**, 2 cilt, Kahire: Dâru'l-marife.
- Mevdûdî**, Ebu'l-A'lâ (1997). **Tefhimü'l-Kur'an**, ter. Ahmed Asrar, 7 cilt, İstanbul: Bengisu Yayıncılık.
- Mevsilî**, Abdullah b. Mahmud (2007). **el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr**, 5 Cilt, Beyrut: Dâru'l-marife.
- el-Mevsûatü'l-fikhiyyetü'l-kuveytiyye** (1427). 45 cilt, Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf.
- Müslim**, Ebû Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyrî (t.y.). **Sahîhu Müslim**, 5 Cilt, thk. M. Fuad Abdülbaki, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâs.
- Nesâî**, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (1986). **Sünenü Nesâî**, 8 cilt, thk. A. Ebû Gudde, Halep: Mektebü'l-matbûâ.

- Nevevî**, Ebû Zekeriyya b. Şeref (t.y.). **el-Mecmû şerhu'l-mühezzeb**, 13 cilt, b.y.: Dâru'l-fikr.
- Neysâbü'rî**, Nizâmüddin b. Hüseyin (1416). **Garâibü'l-Kur'ân**, 6 cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye.
- Okur**, Kâşif Hamdi (2009/1). “*İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler*”, **Usûl Dergisi**, sayı: 11, ss. 7-40.
- Pakalın**, M. Zeki (1983). **Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3 cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Polat**, Murat (2017). “*Amasya Müftüsü Hüsam Çelebi'nin (926/1520) “Risâle fî Raksi'l-Mutasavvıfa” Adlı Eserinde Musiki ve Semaya Fikhi Açından Bakışı*”, **Geçmişten Günümüze Uluslararası Dini Musiki Sempozyumu**, Amasya, ss. 597-612.
- Râzî**, Ebu Abdillâh Fahrüddîn(1420). **Mefâtihu'l-gayb**, 32 cilt, Beyrut: Dâru İhyâi't-turâs.
- Râzî**, Ebu Bekir b. Abdilkadir (1999). **Muhtâru's-Sihâh**, Beyrut : el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Sâbık**, Seyyid(1977). **Fıkhü's-sünne**, 3 cilt,Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî.
- Şevkânî**, Muhammed b. Abdillâh (1993). **Neylü'l-evtâr**, 8 cilt, Mısır: Daru'l-hadis.
- Tahavî**, Ebû Ca'fer b. Muhammed (1994). **Şerhu meâni'l-âsâr**,5 cilt, b.y.: Alemü'l-kütüb.
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa (1975). **Sünenü't-Tirmizî**, thk. M. Şâkir, 5 cilt, Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bânî.
- Uçan**, Ali (1997). **Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar**, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Useymîn**, Muhammed b. Salih (2009). **el-Usûl min ilmi'l-usûl**, b.y.: Daru İbni'l-Cevzî.
- Zeylaî**, Cemalüddin Ebu Muhammed (1997). **Nasbu'r-râye**, 4 cilt, Cidde: Dâru'l-kible.
- Zuhayli**, Vehbe b. Mustafa (t.y.). **el-Fıkhü'l-islâmî**, 10 cilt, Dımaşk: Dâru'l-fikr.
- <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/sigara-ve-tutun-bagimliliği>. (erişim 27.04.2018).

Bölüm 12

Nazım Büyükbaş¹

HELALLER HARAMLAR II

- 12.1. Cinsel Hayat
    - 12.1.1. Zinâ Yasağı
    - 12.1.2. Doğum Kontrolü
    - 12.1.3. Nüfus Planlaması
    - 12.1.4. İskât-ı Cenîn / Çocuk Düşürme
    - 12.1.5. Sunî İlkâh/Dölleme ve Tüp Bebek
    - 12.1.6. Taşıyıcı Annelik
  - 12.2. Bid'at
    - 12.2.1. Bid'at Tanımı ve Çeşitleri
    - 12.2.2. Bid'atın Hükümü
    - 12.2.3. Gayb Bilgisi
      - 12.2.3.1. Falcılık
      - 12.2.3.2. Kehânet
      - 12.2.3.3. Cincilik
      - 12.2.3.4. Büyücülük
      - 12.2.3.5. Diğer Konular
  - 12.3. Ticaret Hayatı
    - 12.3.1. Helal Kazanç
    - 12.3.2. Ribâ / Faiz Yasağı
    - 12.3.3. Vade Farkı
    - 12.3.4. Sarf / Döviz ve Para Değişimi
    - 12.3.5. İhtikâr / Karaborsacılık, Tekelcilik
    - 12.3.6. Hava Parası (Tahliye Bedeli):
    - 12.3.7. Sigorta
    - 12.3.8. Borsa ve Hisse Senedi
    - 12.3.9. Şüf'a / Önalım Hakkı
    - 12.3.10. Lukata / Buluntu Mallar
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr., Kayseri Üniversitesi

başkalarınca toplanmasına âdeten izin verilmişse, arta kalan döküntülerin toplanması caizdir. Yitik hayvansa kendi haline bırakılmayıp korunur. Bu durumda yapılacak masraf, mal sahibinden alınır. Yayla gibi yerlerde bulunan büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar âdeten oralarda kendi başına yayıldığından yitik sayılmazlar. Yitik mal için ödül vaadi ve vadedilen ödülün alınması caizdir.²⁴⁵

---

²⁴⁵ **Mevsilî**, III, 1937, 32-33; **İbn Âbidîn**, 1992, IV, 464-476; **Köse**, 2003, XXVII, 223-225.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdülbaki, M. Fuat** (1364). **el-Mu'cem el-Mufehres li Elfaz el-Kur'an el-Kerîm**, "cinn" md., Dâru'l-Kütübi'l-Mısrıyye: 180.
- Abozaid, Abdulazcem** (2016). "*Hisse Senediyle Yapılan İşlemlerle İlgili Şer'î Meseleler*", II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler"
- Ahmed b. **Hanbel, el-Müsned**,(trs). Müessesetü'l-Kurtuba, Kahire:, I-VI., IV, 357-361;
- Aktan, Hamza** (1997). "*Ticaret Hukukunun Yeni Bazı Problemleri Üzerine İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme (Borsa, Teminat Mektubu, Leasing)*", Editör: Mehmet Bayyığıt, I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya: 1996).
- Akyüz, Vecdi** (2004). "*Gayb Sorununun Fıkhi Boyutları*", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-II)**, cilt: VI.
- Arif, Ali Arif** (2011). "*Taşıyıcı Anne Veya Kiralanmış Rahim Konusuna İslami Bir Bakış*", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, (17).
- Arslan, İhsan** (2017). "*Hz. Peygamberin Gayb Bilgisine İlişkin Rivayetlerin Tahlili*" , **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** , cilt: X, sayı: 49.
- Aslan, Hakan** (2015). "*Türkiye'de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri*", **International Journal of Islamic Economics and Finance Studies = Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi**, cilt: I, sayı: 1.
- Atar, Fahrettin** (1991). "*Azil*", Ankara: **DİA**, IV.
- Aybakan, Bilal** (2009). "*Sarf*", Ankara: **DİA**, XXXVI,
- Aydın, Hayati** (1999). **Kur'ân'da İnsan Psikolojisi**, İstanbul: Timaş Y.
- Aydın, Mehmet** (1995). "*Fal*", Ankara: **DİA**, XII.
- Azimâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed** (1995). **Avnu'l Ma'bûd Şerhi Ebî Davûd**, 2. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Bakkal, Ali** (1995). "*İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkîsi Zâviyesinden Enflasyon Farkını Ödenmesi Problemi*", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 1, s. 45-80.; **DİA**, FAİZ, 119.

- Baloğlu**, Adnan Bülent - Mehmet **Bulđen** (2011). “*Tenâsüh-İslam Düşünce Traihinde*”, Ankara: **DİA**, XXXX.
- Bardakoğlu**, Ali (2006). **İlmihal** (Haramlar ve Helaller), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, II.
- Bardakoğlu**, Ali (2000). “*İcâre*”, Ankara: **DİA**, XXI.
- Beşer**, Faruk (1997). *İslâm Şeriatı Açısından Sigorta*, editör: Mehmet Bayyığit, I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya: 1996.
- Beşer**, Faruk (2000). “*İlkâh*”, Ankara: **DİA**, XXII.
- Beyhaki**, Ahmed b. Hüseyin (1994). **Sünen-i Kübrâ**, (thk. Muhammed Abdulkadir Atâ). Mektebetü Dâru'l-Bâz, Mekke
- Boynukalın**, Mehmet (2009). “*Senet*”, Ankara: **DİA**, XXXVI.
- Buhârî**, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (1987). **el-Câmiu's-Sahîh** (thk.ve tal.D.Mustafa Dîb el-Buğâ) 3.baskı,Daru İbn Kesir, Beyrut.
- Bulđen**, Mehmet (2011). “*İslam Dini Açısından Tenasüh ve Reenkarnasyon*”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi] [MÜİFD]**,2011/1,sayı:40,s.63-92.
- Cessas**, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (h1405).**Ahkâmu'l-Kur'ân** (thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî), Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, I-IV, Beyrut.
- Cezîrî**, Abdurrahman b. Muhammed (t.y.). **Kitabü'l Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa**, Mısır: t.y.
- Çağrııcı, Mustafa (2002). “*Kesb*”, Ankara: **DİA**, XXV.
- Çağrııcı**, Mustafa (2012). “*Ticaret Ahlakı*”, Ankara: **DİA**, XXXXI.
- Çeker**, Orhan (1992). “*Süt Akralığı*”, **İlim ve Sanat**, sy. 31.
- Çeker**, Orhan (1993). “*Çocuk Düşürme-İslam Dininde Çocuk Düşürme*”, Ankara: **DİA**, VIII.
- Çeker**, Orhan (1997). “*Mecelle'de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz*”, *Ahmet Cevdet Paşa (1823-1895), (Sempozyum: 9-11 Haziran 1995)*.
- Çelebi**, İlyas “*Gayb*”, Ankara: **DİA**, XIII.
- Çelebi**, İlyas “*Kur'ân'ı Kerîm'de İnsan-Cin Münasebeti*”, İstanbul: **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1995-1997, sayı: 13-14-15.

- Çelebi**, İlyas (1995). “*İslam’da Fal*”, Ankara: **DİA**, XII.
- Çelebi**, İlyas (2001). “*Kâhin-Kelam*”, Ankara: **DİA**, XXIV.
- Çelebi**, İlyas (2008). “*Rüya*”, Ankara: **DİA**, XXXV.
- Çelebi**, İlyas (2009). “*Sihir*”, Ankara: **DİA**, XXXVII.
- Çelik**, Ali (1997). **Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid’at**, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Dalgın**, Nihat (2003). “*İslâm Hukuku Açısından Karşılıklı Sigortalar*”, **İslâmî Araştırmalar**, cilt: XVI, sayı: 4 [İslâm ve İktisat -I-].
- Dalgın**, Nihat (2009). “*Sigorta*”, Ankara: **DİA**, XXXVII.
- Dihlevî**, Şah Veliyullah (2005). **Hüccetullâhi’l-Bâliğa** (thk: Seyyid Sabık). Daru’l-Ceyl, Beyrut:I, 190, II.
- Döndüren**, Hamdi (2000). “*İla*” Ankara: **DİA**, XXII.
- Dönmez**, İbrahim Kafi (2010). “*Şüf’a*”, Ankara: **DİA**, XXXIX.
- ed-Dârekutnî**, Ali b. Ömer (1966). **Sünenü'd-Dârekutnî**, Dâru’l-Mârife, I -IV, Tahkik: es-Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî, Dâru'l-ma'rife, Beyrut.
- Edhem**, İbrahim Kemal (1997). “*Cinler ve Ruh Çağırma*”, çeviren: Mustafa Tuncer, Samsun: **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 9.
- Er**, İzzet (2008). “*Ticari ve İktisadi Hayat Kaynaklı Dinî Problemler*” - I, Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı - II (16-18 Kasım 2007). 2008, s. 257-302; Görmez, Mehmet, “*Ticari ve İktisadi Hayat Kaynaklı Dinî Problemler*”- II, Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı - II (16-18 Kasım 2007).
- Erdoğan**, Mehmet; Fahrettin **Atar**; İlyas **Çelebi**; Rahmi **Yaran** (2006). **Marmara İlahiyat Vakfı İslam İlmihali**, Nisan, İstanbul: M. İ. V. Yay.
- Erturhan**, Sabri (2010). “*İslam Ticaret Hukukuna Vücut Veren Ahlaki Esaslar*”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı: 16, İslam İktisadı Özel sayısı, s. 213-246
- Esen**, Hüseyin (2013). “*Zinâ*”, Ankara: **DİA**, XXXXIII.
- Gazzali**, Ebu Hamid Muhammed,(ts). **İhyâu Ulumi’d-Din**, Daru İhyâi’l-Kutübi’l-İlmî, Beyrut..
- Gökmenoğlu**, Hüseyin Tekin (1999). “*Tüp Bebek Zaruret Halinde 3 Metoda Uymak Kaydıyla Caizdir*”, **Mehir**, sayı: 3, s. 22-24

- Görgülü, Ülfet** (2010). “*Taşıyıcı Annelik-Fıkhi Bir Bakış*”, **Journal Of Islamic Law Studies**, Issue: 15.
- Gözübenli, Beşir** (1997). “*İslam Borçlar Hukukuna Göre Vadeli Satışlar ve Selem I : Vadeli Satışlarda Vade Farkı Problemi*”, Erzurum: **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 13.
- Günenç, Halil** (1997). “*Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler*”, Editör: Mehmet Bayyigit, I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya: 1996.
- Hacak, Hasan** (2016). “*İslam Hukukunun İlkeleri Açısından Alacak (Kredi) Sigortası*”, II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”.
- Harman, Ömer Faruk** (2001). “*Kâhin*”, Ankara: **DİA**, XXIV.
- Heyet**, (h.1404-1427). **el-Mevsuatu'l-Fıkhıyye**, 4. baskı, Kuveyt: ‘*Vat*’, XXXXIV.
- Heysemî, Nureddin Ali b. Ebi Bekir** (h1412).**Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l- Fevâid**, Dâru'l Fıkr, Beyrut:I-X.
- Hökelekli, Hayati** (1993). “*Cinsiyet*”, Ankara: **DİA**, VIII.
- İbn Abdisselâm, İzz,**(ts). **Kavâidü'l Ahkâm fi Mesâlihi'l Enâm** (thk: Dr.Nezih Kemal Hammad, Osman Cuma), Dâru'l-kalem, Şam: I-II.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz** (1992).**Reddu'l-Muhtâr alâ Dürri'l Muhtâr**, Dâru'l Fıkr, Beyrut.
- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekir** (h.1409).**el-Musanef**, (thk. Kemal Yûsuf el-Hut) 1. baskı, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî** (1933).**el-Muhallâ bi'l-âsâr**, nşr. A. Muhammed Şakir, Mısır.
- İbn Hişam, Muhammed** (h.1411). **es-Siretün-Nebeviyye**, Dâru'l-Ceyl, Beyrut: II.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed** (h.1405). **el-Muğnî ve's-Şerhu'l- Kebîr alâ Metni'l-Mukni'**, Dâru'l-Fıkr, Beyrut.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, Sünen** (thk. M. Fuad Abdalbaki) Daru'l-fıkr, Beyrut: ts.
- İbn Nüceym, Zeynuddin** (1999). **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

- İbn Teymiyye**, Takiyyuddin Ahmed (1995). **Mecmûu'l-fetevâ** (tah: Abdurrahman b. Muhammed), **Mecmeu Melik Fahd**, Suudi Arabistan: XVI.
- Kallek**, Cengiz (2000). “*İhtikar*”, Ankara: **DİA**, XXI.
- Kallek**, Cengiz (2012). “*Ticaret*”, Ankara: **DİA**, XXXXI.
- Karaman**, Hayreddin (1990). *Alış-Verişte Vade Farkı*, İslam Hukukuna Göre Alış Verişte Vade Farkı ve Kar Haddi.
- Karaman**, Hayreddin (1997). *Vade Farkı*, Editör: Mehmet Bayyığıt, I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi.
- Karatosun**, Osman Musa (2016). “*Kehanet Türleri ve Kadim Kültürlerdeki Uygulamaları*”, Adana: **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt: XVI, sayı: 2.
- Kâsânî**, Alaeddin Ebû Bekr b. Mesûd (1986). **Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi'**, 2.baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Kılıç**, Sadık (1998). “*Seküler Dünyanın Gizli Dini: Falçılık, Astroloji*”, **EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler**, cilt: I, sayı: 2.
- Klavuz**, Ahmet Saim (1993). “*Cin-Kelam*”, Ankara: **DİA**, VIII.
- Koca**, Ferhat (2000). “*İkrar*”, Ankara: **DİA**, XXII.
- Koca**, Ferhat (2001). “*İtiraf*”, Ankara: **DİA**, XXIII.
- Koçak**, Muhsin (1996). “*Gurre*”, Ankara: **DİA**, XIV.
- Köse**, Saffet (2003). “*Lukata*”, Ankara: **DİA**, XXVII.
- Köse**, Saffet (2012). **İslam İş ve Ticaret Ahlakı**, İstanbul: İgiad yay.
- Kurtûbî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Endülûsî (1964). **El-Câmi Li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhire.
- Mevsilî**, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd (1937). **el-İhtiyâr Li-Ta'lîf'l-Muhtâr**, Matbaatu Halebi, Kahire: I-V.
- Müslim b. el-Haccâc**, Ebû'l-Huseyn (h.1374-1375). **el-Câmiu's-Sahîh** (nşr.: M. Fuad Abdülbâki), Kahire: I-V.
- Nefravânî**, Ahmed b. Ganim, **el-Fevâkihi'd-Devânî ala Risâleti'l-Kayravânî**, (tah. Rıza Ferhat), Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dînîyye, II.
- Omran**, Abdel Rahim (1997). **İslam Kültüründe Aile Planlaması**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Öğüt**, Sâlim (1993). “*Cimâ*”, Ankara: **DİA**, VIII.

- Özsoy**, İsmail (1995). “*Faiz*”, Ankara: **DİA**, XII.
- Pakalın**, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, 616, “müneccim” mad., 1. Stn,
- Pazarlı**, Osman (1968). **Din Psikolojisi**. *İstanbul*: Remzi Kitabevi.
- Saraç**, Hüseyin (2007). “*Nüfus*”, Ankara: **DİA**, XXXIII.
- Sehâvî** Şemseddin (h.1403). **Fethu'l-Mugis Bişerhi Elfiyeti Ehâdis**, Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, Lübnan: I.
- Serahsî**, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed (1993). **Kitâbu'l-Mebsût**, Darulmarife, Beyrut, I-XXX.
- Suyûtî**, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celaleddin (ts.). **el-Câmiu's-Sağîr li Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut: trs, III, 131.
- Şahin**, M.Süreyya (1993). “*Cin*”, Ankara: **DİA**, VIII.
- Şâtübî**, İbrahim b. Mûsâ Ebû İshak, **el-İ'tisâm**, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır: ts., I-II.
- Şener**, Mehmet (1991). ‘Avret’, Ankara: **DİA**, IV.
- Şeyh Nizâm ve Heyet** (1991). **el-Fetava el-Hindiyye fi Mezhebi'l-İmami'l-A'zam Ebi Hanife**, Dâru'l-Fikr, I.
- Şimşek**, Ayşe (2014). “*İslam Hukuku Açısından Taşiyıcı Annelikte Meşruiyet Tartışmaları*”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, S. 24.
- Tirmîzî**, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **el-Câmiu's-Sahîh Sünenu't-Tirmîzî** (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), I-V, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut: trs.
- Uludağ**, Süleyman (2008). “*Rüya-Tasavvuf*”, Ankara: **DİA**, XXXV.
- Yaman**, Ahmet (2013). “*Zihar*”, Ankara: **DİA**, XXXIV.
- Yaran**, Rahmi (1992). “*Bidat*”, Ankara: **DİA**.
- Yaran**, Rahmi (1994). “*Doğum Kontrolü*”, Ankara: **DİA**, IX.
- Yitik**, İhsan (2011). “*Tenâsüh*”, Ankara: **DİA**, XXXX.
- Zuhaylî**, Vehbe (1985). **el-Fıkhul İslâmî ve Edilletüh**, 4. baskı, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, VII.
- Şimşek, 254'den naklen <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0122.htm> (20.10.2012).
- <http://www.ticaretkanunu.net/ttk-madde-1401/> (23.07.18).

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman Haçkalı - Dr. Tayip Nacar

İSLÂM İBÂDET ESASLARI

Yazarlar

Doç.Dr. Mehterhan Furkani
Doç.Dr. Menderes Gürkan
Doç.Dr. Recep Özdemir
Doç.Dr. Yakup Mahmutoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Cemil Liv
Dr. Öğr. Üyesi Hadi Sofuoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Okur
Dr. Öğr. Üyesi İsmet Kalkan
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Samar
Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Yılmaz
Dr. Ahmet Başaran Manav
Dr. Ahmet Çetinkaya

İSLÂM İBÂDET ESASLARI

Editörler : Prof. Dr. Abdurrahman Haçkalı, Dr. Tayip Nacar

ISBN : 978-625-7825-24-5
e-ISBN : 978-625-7825-32-0
Baskı : Vizyon Basımevi
Basım Sayısı : 1. Basım, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. 'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Haçkalı Abdurrahman., Nacar Tayip.

İslâm İbâdet Esasları / Editörler : Abdurrahman Haçkalı, Tayip Nacar

1. Basım. XVIII + 398 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-24-5

e-ISBN: 978-625-7825-32-0

1. Din, 2. İslam, 3. İslâm'da İbadet

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

İslâm İbâdet Esasları

Editörler:

Abdurrahman Haçkalı / *Rize R.Tayyip Erdoğan Üniversitesi*

Tayip Nacar/ *Rize R.Tayyip Erdoğan Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

- 1.Bölüm: Hüseyin Okur/ *Kocaeli Üniversitesi*
- 2.Bölüm: Hüseyin Okur/ *Kocaeli Üniversitesi*
- 3.Bölüm: Hadi Sofuoğlu/ *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi*
- 4.Bölüm: Hadi Sofuoğlu/ *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi*
- 5.Bölüm: Yakup Mahmutoğlu / *Bayburt Üniversitesi*
- 6.Bölüm: Yakup Mahmutoğlu / *Bayburt Üniversitesi*
- 7.Bölüm: Yakup Mahmutoğlu / *Bayburt Üniversitesi*
- 8.Bölüm: Mehterhan Furkani / *Aksaray Üniversitesi*
- 9.Bölüm: İsmet Kalkan / *Adıyaman Üniversitesi*
- 10.Bölüm: İsmet Kalkan / *Adıyaman Üniversitesi*
- 11.Bölüm: Recep Özdemir / *Adıyaman Üniversitesi*
- 12.Bölüm: Recep Özdemir / *Adıyaman Üniversitesi*
- 13.Bölüm: Menderes Gürkan / *Kayseri Erciyes Üniversitesi*
- 14.Bölüm: Menderes Gürkan / *Kayseri Erciyes Üniversitesi*
- 15.Bölüm: Ahmet Başaran Manav / *Trabzon Üniversitesi*
- 16.Bölüm: Ahmet Başaran Manav / *Trabzon Üniversitesi*
- 17.Bölüm: Ahmet Başaran Manav / *Trabzon Üniversitesi*
- 18.Bölüm: Ahmet Çetinkaya/ *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
- 19.Bölüm: Ahmet Çetinkaya/ *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
- 20.Bölüm: Muharrem Yılmaz/ *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi*
- 21.Bölüm: Cemil Liv / *Çankırı Karatekin Üniversitesi*
- 22.Bölüm: Muharrem Yılmaz / *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi*
- 23.Bölüm: Mahmut Samar / *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
- 24.Bölüm: Cemil Liv / *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 FIKİH İLMİ – GENEL BİLGİLER / Hüseyin Okur	19
1.1. Fıkıh İlminin Tanımı	20
1.2. Fıkıh İlminin Özellikleri	21
1.3. Fıkıh İlminin Sistematığı	23
1.4. Fıkıh Mezhepleri	24
1.4.1. Hanefî Mezhebi	25
1.4.2. Mâlikî Mezhebi	26
1.4.3. Şâfiî Mezhebi	27
1.4.4. Hanbelî Mezhebi	28
1.5. Hükümler	29
1.5.1. Teklîfî Hükümler	30
1.5.1.1. Farz	30
1.5.1.2. Vâcip	31
1.5.1.3. Sünnet	32
1.5.1.4. Müstehab/Nâfile	33
1.5.1.5. Mübah	33
1.5.1.6. Tenzîhen Mekruh	34
1.5.1.7. Tahrîmen Mekruh	34
1.5.1.8. Haram	34
1.5.2. Normal Şartlar için Olup Olmamasına Göre Hükümler	35
1.5.2.1. Azîmet	35
1.5.2.2. Ruhsat	35
1.5.3. Vaz'î Hükümler	36
1.6. İbadetlerle İlgili Bazı Terimler	37
Yararlanılan Kaynaklar	38
Bölüm 2 İSLÂM'DA İBADET / Hüseyin Okur	39
2.1. İbadet Kavramı	40
2.2. İbadetin Önemi, Amacı ve Hikmetleri	40

2.3. İbadetlerde Esaslar	43
2.4. İbadet Çeşitleri	46
2.4.1. Yapılış Şekline Göre İbadetler	46
2.4.2. Hükümlerine Göre İbadetler	47
2.4.3. Vakte Bağlı Olup Olmamasına Göre İbadetler	47
2.4.4. Yükümlünün Belli Olup Olmaması Açısından İbadetler	49
2.4.5. Miktarının Belli Olup Olmamasına Göre İbadetler	49
2.4.6. İfası İstenen İbadetin Belirli Olup Olmaması Bakımından İbadetler	50
3.5. İbadet ve Bid'at	50
Yararlanılan Kaynaklar	52

Bölüm 3 **İSLAMDA TEMİZLİK VE TÜRLERİ / Hadi Sofuoğlu**

53

3.1. Temizlik Kavramı	54
3.2. Maddî ve Hükmi Temizlik ile Manevî Arınma Hususunda Bazı Âyet ve Hadisler	55
3.3. Maddi Temizlik/Necâsetten Tahâret	58
3.3.1. Dinen Necis/pis Sayılan Maddeler	58
3.3.2. İbadetlere Etkisi Bakımından Necâset Türleri	59
3.3.3. Yapısı Bakımından Necâset Türleri	60
3.3.4. Maddi Pisliklerden Temizlenme Yolları	60
3.4. Temizlik Vasıtası Olarak Sular ve İlgili Hükümler	62
3.4.1. (Normal) Su ve Kısımları	62
3.4.2. Su Adı Verilen Diğer Sıvılar ile Müst'amel Sular (Mukayyet Sular)	65
3.4.3. Az Su ve Çok Su	66
3.5. Kuyuların, Havuz ve Depoların Temizliği	67
Yararlanılan Kaynaklar	68

Bölüm 4 **HÜKMİ KİRLİLİK VE TEMİZLİK / Hadi Sofuoğlu**

69

4.1. Abdest	72
4.1.1. Hüküm Bakımından Abdest	73
4.1.2. Abdestin Farzları	74
4.1.3. Abdestin Sünnetleri	76
4.1.4. Abdestin Âdâbı	77
4.1.5. Abdesti Bozan Durumlar	77
4.1.6. Özürlü Kimselerin Abdesti	79
4.1.7. Mesh	79

4.1.7.1. Mest Üzerine Mesh	80
4.1.7.2. Sargı Üzerine Mesh	82
4.2. Gusül/Boy Abdesti	82
4.2.1. Guslün Farzları	83
4.2.2. Guslün Sünnetleri	84
4.2.3. Guslü Gerektiren Durumlar	84
4.2.3.1. Cünüplük veya Cinsel Münasebet	84
4.2.3.2. Hayız ve Nifas Halinin Sona Ermesi	85
4.3. Teyemmüm	87
4.3.1. Teyemmümün Yapılışı	88
4.3.2. Teyemmümü Bozan Durumlar	88
Yararlanılan Kaynaklar	90

Bölüm 5

NAMAZ I / *Yakup Mahmutoğlu*

93

5.1. Namazın Tanımı ve Önemi	94
5.2. Kur'ân'da ve Hz. Peygamber'in Sünnetinde Namaz	94
5.2.1. Kur'ân'da Namaz ve İlgili Âyetler	94
5.2.2. Hz. Peygamber'in Namazı ve Öne Çıkan Hadîsler	97
5.3. Namazın Hikmetleri	98
5.4. Namaz Yükümlüleri	100
Yararlanılan Kaynaklar	102

Bölüm 6

NAMAZIN FARZLARI: ŞARTLAR / *Yakup Mahmutoğlu*

103

6.1. Hadesten Tahâret	104
6.2. Necasetten Tahâret	104
6.3. Setr-i Avret	105
6.4. İsikbâl-i Kible	106
6.5. Vakit	108
6.5.1. İlgili Âyetler	108
6.5.2. Namaz Vakitlerinin Tespitinde Esas Alınan Hadîsler	109
6.5.3. Beş Vakit Namazın Vakitleri	111
6.5.4. Diğer Namazların Vakitleri	112
6.5.5. Mekruh Vakitler	112
6.6. Niyet	113
Yararlanılan Kaynaklar	115

Bölüm 7
NAMAZ III
NAMAZIN FARZLARI: RÜKÜNLER / Yakup Mahmutoğlu **117**

7.1. İftitâh Tekbiri	118
7.1.1. Şartları	119
7.1.2. İftitah Tekbîrinin Alınışı	119
7.1.3. Tekbir Çeşitleri	120
7.2. Kıyâm	120
7.3. Kıraât	122
7.4. Rükû	125
7.5. Secde	126
7.6. Ka‘de-i Ahîre	127
7.7. İhtilâflı Rükünler	128
Yararlanılan Kaynaklar	130

Bölüm 8
NAMAZ IV
NAMAZIN VACİPLERİ VE SEHİV SECDESİ / Mehterhan Furkani **131**

8.1. Namazın Vâcipleri	132
8.2. Sehih Secdesi	134
8.2.1. Sehih Secdesini Gerektiren Durumlar	134
8.2.2. Sehih Secdesinin Zamanı ve Yapılış Şekli	135
8.2.3. Sehih Secdesinin Hükümü	136
8.3. Namazın Sünnetleri	137
8.4. Ezan ve Kâmet	139
8.4.1. Ezan	139
8.4.1.1. Ezanın Şartları	140
8.4.1.2. Ezanın Sünnetleri	140
8.4.1.3. Ezanın Mekruhları	141
8.4.1.4. Ezanı İşiten Kimsenin Yapması Gerekenler	141
8.4.2. Kâmet	142
8.5. Namazın Âdâbı	143
8.6. Namazın Mekruhları	143
8.7. Namazı Bozan Durumlar (Müfsidâtu’s-Salât)	145
Yararlanılan Kaynaklar	148

Bölüm 9
NAMAZ V
CEMAATLE NAMAZ / İsmet Kalkan **151**

9.1. Cemaatle Namazın Önemi ve Fazileti	152
---	-----

9.2. Cemaatle Namaz Kılmanın Hükümü:	153
9.3. Cemaatin Teşekkülü	154
9.4. Cemaate Katılma Hususunda Mazeret Sayılan Haller	154
9.5. Cemaatle Namazın Sahih Olma Şartları	155
9.6. İmamlığa Ehil Olma Sıralaması	156
9.7. İmamlık Yapması Mekruh Olanlar Kimseler	157
9.8. İmama Uymanın (İktidâ) Sahih Olmasının Şartları	158
9.9. İmama Uyanların Kendilerinin de Yapacağı Şeyler	159
9.10. Cemaatin Saf Düzeni	159
9.11. İmama Uyanın Halleri	160
9.12. Münferit Namaz Kılmanın Yanında Cemaatle Namaza Başlanması	161
9.13. Cemaatle Namaz Adâbı	162
Yararlanılan Kaynaklar	164

Bölüm 10 NAMAZ VI NAMAZ ÇEŞİTLERİ / İsmet Kalkan	165
---	------------

10.1. Farz Namazlar	166
10.1.1. Beş Vakit Namaz	166
10.1.2. Cuma Namazı	167
10.1.2.1. Cuma Namazının Vücûp (Yükümlülük) Şartları	168
10.1.2.2. Cuma Namazının Sahih Olma (Geçerlilik) Şartları	169
10.1.2.3. Zuhr-i Âhir Namazı	173
10.1.2.4. Cuma Namazı ile İlgili Bazı Meseleler	174
10.1.3. Vâcip Namazlar	174
10.1.4. Nâfile Namazlar	176
10.1.4.1. Revâtib Sünnetler	177
10.1.4.2. Reğâib Sünnetler	178
10.1.5. Secdeler	180
Yararlanılan Kaynaklar	181

Bölüm 11 NAMAZ VII NAMAZLA İLGİLİ BAZI KONULAR / Recep Özdemir	183
---	------------

11.1. Seferilik	184
11.2. Namazların Cem'i	187

11.3. Hastanın Namazı	189
11.4. Namazların Kazası	190
Yararlanılan Kaynaklar	192

Bölüm 12 NAMAZ VIII CENAZE NAMAZI / Recep Özdemir	193
--	------------

12.1. Ölümü Yaklaşan Kişi	195
12.2. Cenazenin Yıkanması	195
12.3. Tekfin (Cenazenin Kefenlenmesi)	197
12.4. Cenaze Namazı	198
12.5. Cenazenin Taşınması ve Defni	200
12.6. Telkin	202
12.7. Definden Sonraki İşlemler	202
12.8. Kabir Ziyareti	205
12.9. Şehitlere Ait Hükümler	206
12.10. Ölümler için Yapılması Uygun Olan Şeyler	207
Yararlanılan Kaynaklar	209

Bölüm 13 ORUÇ I / Menderes Gürkan	211
--	------------

13.1. Orucun Hikmet ve Önemi	212
13.2. Orucun Tanımı ve Hükümü	214
13.2.1. Tanımı	214
13.2.2. Hükümü ve Delili	214
13.3. Orucun Rükünü ve Sebebi	216
13.3.1. Rükünü	216
13.3.2. Sebebi	216
13.4. Hüküm Bakımından Oruç Çeşitleri	217
13.4.1. Farz Oruçlar	217
13.4.2. Vâcib Oruçlar	219
13.4.3. Nâfile Oruçlar	219
13.5. Oruç Tutmanın Yasak Olduğu Günler	221
13.5.1. Oruç Tutulması Haram Olan Günler	221
13.5.2. Oruç Tutulması Mekruh Olan Günler	222
13.6. Oruç ile İlgili Şartlar	223
13.6.1. Farz Olmasının Şartları (Vücüb Şartları)	223
13.6.2. Edasının Şartları	224
13.6.3. Sıhhat/Geçerlilik Şartları	224
13.7. Orucun Müstehapları	226

13.8. Orucun Mekruhları	229
Yararlanılan Kaynaklar	230

Bölüm 14 ORUÇ II / Menderes Gürkan	233
---	------------

14.1. Oruç Tutmamayı Mübah Kılan Mazeretler	234
14.1.1. Yolculuk	235
14.1.2. Hastalık	236
14.1.3. Hamilelik ve Süt Emzirme	237
14.1.4. Şiddetli Açlık ve Susuzluk	238
14.1.5. Savaş Hali	238
14.1.6. Yaşlılık ve Oruç Fidyesi	238
14.1.7. Tehdit	239
14.1.8. Ziyafet	239
14.2. Oruç Tutmamayı Vacip Kılan Haller/Adet Görme ve Loğusalık Hali	240
14.3. Orucu Bozan Durumlar	240
14.3.1. Hem Kazayı Hem de Kefâreti Gerektiren Durumlar	240
14.3.2. Orucu Bozup Sadece Kazayı Gerektiren Durumlar	242
14.3.3. Oruç ve Tedavi: Güncel Meseleler	244
Yararlanılan Kaynaklar	247

Bölüm 15 ZEKAT I / Ahmet Başaran Manav	249
---	------------

15.1. Zekâtın Tanımı	250
15.2. Zekâtın Hikmet ve Önemi	251
15.3. Zekâtla İlgili Bazı Âyet ve Hadisler	253
15.4. Zekâtın Hükümü	253
15.5. Zekâtın Farz Olmasının Şartları	254
15.5.1. Mükellef ile İlgili Şartlar	254
15.5.2. Mal ile İlgili Şartlar	255
15.5.2.1. Tam Mülkiyet	255
15.5.2.2. Nema	257
15.5.2.3. İhtiyaç Fazlası Olması	258
15.5.2.4. Nisap	258
15.5.2.5. Yıllanma (Havelânü'l-havl)	261
15.5.2.6. Borç Karşılığı Olmama	261
15.6. Zekâtın Sahih Olmasının Şartları	262
Yararlanılan Kaynaklar	264

Bölüm 16
ZEKAT II
ZEKÂTA TABİ MALLAR / Ahmet Başaran Manav **267**

16.1. Altın ve Gümüş	268
16.2. Ticaret Malları	269
16.3. Hayvanlar	270
16.3.1. Develer	271
16.3.2. Sığırlar	272
16.3.3. Koyunlar	272
16.3.4. Atlar	273
16.4. Toprak Ürünleri	274
16.5. Madenler ve Su Ürünleri	276
16.5.1. Cumhura Göre Madenler ve Su Ürünleri	276
16.5.2. Hanefilere Göre Madenler ve Su Ürünleri	277
16.6. Bina ve Nakil Vasıtaları Gibi Gelir Getiren Mallar	179
16.7. Maaş, Ücret ve Serbest Meslek Kazançları	279
16.8. Hisse Senetleri	279
16.9. Sınâî Servet, Yatırım ve Üretim Araçları	279
Yararlanılan Kaynaklar	281

Bölüm 17
ZEKAT III
ZEKÂTIN ÖDENMESİ VE FITIR SADAKASI- Ahmet Başaran
Manav **283**

17.1. Zekâtın Verileceği Yerler (Mesârifü'z-Zekât)	284
17.1.1. Fakirler	284
17.1.2. Miskinler	285
17.1.3. Âmiller	285
17.1.4. Müellefe-i Kulûb	285
17.1.5. Köleler/Rikâb	286
17.1.6. Borçlular/Ĝârimîn	286
17.1.7. Fî Sebîlillâh	286
17.1.8. Yolcu/İbnü's-Sebîl	287
17.2. Zekât Verilmeyecek Kişiler	287
17.3. Zekâtın Ödenmesi	289
17.3.1. Ödeme Zamanı	289
17.3.2. Ödeme Şekli	290
17.3.3. Âdâbı	290
17.3.4. Zekât Vermede Yanılma	291
17.4. Zekât Vergi İlişkisi	291

17.5. Fıtır Sadakası	292
17.5.1. Vâcip Olmasının Şartları	292
17.5.2. Fıtır Sadakasının Miktarı	294
17.5.3. Ödeme Vakti	295
17.5.4. Ödeme Şekli	295
17.5.5. Fıtır Sadakası Verilecek Kimseler	295
Yararlanılan Kaynaklar	296

Bölüm 18

HAC I / Ahmet Çetinkaya

297

18.1. Haccın Önemi	299
18.2. Haccın Hikmetleri	300
18.3. Haccın Çeşitleri	301
18.3.1. Hüküm Bakımından Hac Çeşitleri	301
18.3.2. Yapılış Şekli Bakımından Hac Çeşitleri	302
18.4. Hac ile İlgili Kavramlar	303
18.5. Haccın Farz Olmasının Şartları	305
18.6. Haccın Edasının Şartları	307
18.7. Niyabeten Hac	309
Yararlanılan Kaynaklar	312

Bölüm 19

HAC II / Ahmet Çetinkaya

313

19.1. Haccın Farzları	314
19.1.1. Haccın Sahih Olmasının Şartları	314
19.1.1.1. Müslüman Olma	314
19.1.1.2. İhrama Girme	314
19.1.1.3. Özel Vakit	319
19.1.1.4. Özel Mekân	320
19.2. Haccın Rükünleri	320
19.2.1. Arafat Vakfesi	320
19.2.2. Ziyaret (İfâda) Tavafı	321
19.3. Haccın Müstakil Vacipleri	324
19.3.1. Sa'y	324
19.3.2. Müzdelife Vakfesi	325
19.3.3. Şeytan Taşlama	326
19.3.4. Şükür Kurbanı Kesme	227
19.3.5. Saçları Tıraş Etme veya Kısaltma	227
19.3.6. Vedâ (Şader) Tavafı	228
19.4. Haccın Sünnetleri	229
19.5. Haccın Yapılışı	229

19.6. İhram Yasakları ve Cezaları	331
19.7. Umre	335
19.8. İhsar ve Fevat	336
Yararlanılan Kaynaklar	337

Bölüm 20 KURBAN I / Muharrem Yılmaz	339
--	------------

20.1. Kurban İbadetinin Mahiyeti ve Önemi	340
20.2. Kurban İbadetinin Hükümü	341
20.3. Kurban Kesmenin Yükümlülük Şartları	342
20.4. Kurbanın Sıhhat Şartları	343
20.4.1. Kurban Edilecek Hayvanda Aranılan Şartlar	344
20.4.2. Kurbanın Kesim Zamanı	346
20.5. Kurban Kesim İşlemi	347
20.6. Kurban Etinin Değerlendirilmesi	348
20.7. Muhtelif Kurban Çeşitleri	349
Yararlanılan Kaynaklar	351

Bölüm 21 KURBAN II İSLÂM'DA HAYVAN KESİMİ / Cemil Liv	353
--	------------

21.1. İslâm'da Hayvan Kesimi	354
21.1.1. Hayvan Kesim İşlemini Gerçekleştirecek Kişide Bulunması Gereken Şartlar	255
21.1.1.1. Temyiz Gücüne Sahip Olma	255
21.1.1.2. Müslüman veya Ehl-i Kitap Olma	256
21.1.2. Kesim Esnasında Besmele Çekilmesi	256
21.1.3. Kesim İşlemi ve Uyulması Gereken Kurallar	357
21.2. İslâm'da Avcılık ve Avlanma	358
21.2.1. Avcıda Bulunması Gereken Özellikler	359
21.2.2. Avlanacak Hayvanda Bulunması Gereken Özellikler	361
21.2.3. Av Aleti ile İlgili Şartlar	362
21.2.4. Deniz Avı	364
Yararlanılan Kaynaklar	365

Bölüm 22 YEMİN, ADAK ve KEFÂRETLER / Muharrem Yılmaz	367
---	------------

22.1. Yemin	368
-------------	-----

22.1.1. Yeminin Tanımı ve Mahiyeti	368
22.1.2. Yeminin Şartları	269
22.1.3. Yemin Çeşitleri	370
22.1.3.1. Yemîn-i Lağv	370
22.1.3.2. Bilerek Yalan Yere Yapılan Yemin/Yemîn-i Ğamûs	370
22.1.3.3. (Gerçek) Yemin/Yemîn-i Mün‘akide	371
22.1.4. Hükmü Bakımından Yeminler	372
22.1.5. Yeminin Kefâreti	373
22.1.6. Yemin Ahlâkı	374
22.2. Adak	374
22.2.1. Adak ve Mahiyeti	374
22.2.2. Adak Adamanın Hükmü	375
22.2.3. Adanın Şartları	375
22.2.4. Adakla İlgili Meseleler	376
22.3. Kefâretler	377
22.3.1. Ramazanda Oruç Bozma Kefâreti	377
22.3.2. Yemin Kefâreti	378
22.3.3. Zihâr Kefâreti	379
22.3.4. Hata ile Adam Öldürme Kefâreti	380
22.3.5. Hacda Tıraş Olma Kefâreti	381
Yararlanılan Kaynaklar	382

Bölüm 23
GÜNLÜK HAYATTA HELALLER VE HARAMLAR I
YİYECEKLER VE İÇECEKLER / Mahmut Samar

383

23.1. Temel İlkeler	385
23.2. Yiyecekler	387
23.2.1. Hayvanlar	387
23.2.1.1. Eti Yenmeyen Hayvanlar	387
23.2.1.2. Eti Yenen Hayvanlar	388
23.2.1.3. Su Hayvanları	389
23.2.2. Hayvanların Kesimi	390
23.2.3. Hayvansal Gıdalar	392
23.3. Bitkiler	393
23.4. İçecekler	394
23.5. Tütün Ürünleri	395
Yararlanılan Kaynaklar	396

Bölüm 24
GÜNLÜK HAYATTA HELALLER VE HARAMLAR II
GİYİM KUŞAM VE EĞLENCE / Cemil Liv

399

24.1. Giyim Kuşam	400
24.1.1. Erkeklerde Giyinme	401
24.1.2. Kadının Giyimi	402
24.1.2.1. Kadınların Kadınlara Karşı Örtünmesi	402
24.1.2.2. Kadının Erkeklerle Karşı Örtünmesi	402
24.1.3. Örtünmede Kullanılacak Giysinin Özellikleri	403
24.2. Süslenme	404
24.2.1. İpek Kullanımı	404
24.2.2. Altın ve Gümüş Kullanımı	406
24.2.3. Estetik Müdahaleler	408
24.3. Eğlence	410
24.3.1. Düğün	410
24.3.2. Müzik	412
Yararlanılan Kaynaklar	414

Bölüm 1

FIKİH İLMİ – GENEL BİLGİLER

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Fıkıhın tanımını yapabilir.
2. Fıkıh ilminin özelliklerini sayabilir.
3. Fıkıhın sistematüğını açıklayabilir.
4. Fıkıh mezheplerine dair genel bir değerlendirme yapabilir.
5. Şer'î hükümleri ifade eden terimleri açıklayabilir ve bu terimler arasındaki farkları ayırt edebilir.

Terimler

Fıkıh: Şer'î delillerden çıkarılan amelî hükümler bütünü veya bu hükümleri ihtiva eden ilim.

Mezhep: Dinin inanç esaslarını veya amelî hükümlerini kaynaklarından çıkarma, anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü bir metoda sahip olan ekol; bu ekollerdeki ilmî ve fikrî birikim.

Şer'î hüküm: Delili ve kaynağı şer'î deliller olan hüküm.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aybakan, Bilal. “Fürû‘ Fıkıh Sistematiği Üzerine”. MÜİFD, 31 (2006/2), 5-32.
- Bardakoğlu, Ali. “Hanefî Mezhebi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 16/1-21. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Bardakoğlu, Ali. “Buluğ”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 6/413-414. İstanbul: TDV Yayınları 1992.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Niyet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 33/169-172. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Halebî, İbrahim b. Muhammed. *Halebî Sağır*. İstanbul 1981.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Hâşiyetü Reddü'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim. *el-Bahru'r-Râik Şerhu kenzi'd-dekâik*. Mısır: Dâru'l-Kitâbu'l-İslâmî, ts.
- Kâdî Beyzâvî. *Minhâcü'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*. thk. Şaban Muhammed, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2008.
- Kahraman, Abdullah - Ekşi, Ahmet - Bulut, Abdurrahman. *İslam İbadet Esasları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Kahraman, Abdullah. *Hikmet-i Teşri*, İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017.
- Kahraman, Abdullah. *İslam Hukukuna Giriş*. Ankara: Bilay Yayınları, 2019.
- Karaman, Hayreddin. “Fıkıh”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 13/1-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Koca, Ferhat. “Mezhep”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 29: 537-542. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Komisyon, *İslam İlmihali*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Ömer Nasuhi Bilmen. *Büyük İslâm İlmihâli*, Bilmen Yayınevi. İstanbul: 1985.
- Şa'bân, Zekiyyüddin. İslam Hukuk İlminin Esasları: (Usulü'l-fikh). çev. İ. Kâfi Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.
- Şürünbülâlî, Hasan b. Ammâr. *Merâkı'l-Felâf bi İmdâdi'l-Fettâh şerhu Nûri'l-İzah*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: İfav, 2019.

Bölüm 2

İSLÂM'DA İBÂDET

Hedefler:

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. İbâdetin sözlük ve terim anlamlarını açıklayabilir.
2. İbâdetlerle ilgili temel amaç ve hikmetleri sayabilir.
3. İbâdetlerin çeşitlerini ve özelliklerini sayabilir.
4. İbâdet ve bid'at arasındaki farkı açıklayabilir.

Terimler:

İbâdet: Kişinin Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O'nun hoşnutluğunu kazanmak amacıyla ortaya koyduğu belirli tutum ve davranışlar.

Tezkiye: Kalbin ve ruhun inançsızlık, şirk ve günahların kir ve paslarından arınması ve temizlenmesi.

İhlas: İbâdet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp sadece Allah rızası için yapmak.

Bid'at: Özellikle inanç ve İbâdet konularında Hz. Peygamber'in bildirmediği ve göstermediği yeni İbâdet türleri ortaya atmak veya var olanları değiştirmek.

Yararlanılan Kaynaklar

- Halebî, İbrahim b. Muhammed. *Halebî Sağîr*. İstanbul 1981.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Hâşiyetü Reddü'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000.
- Kahraman, Abdullah - Ekşi, Ahmet - Bulut, Abdurrahman. *İslam İbâdet Esasları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Kahraman, Abdullah. *İslam Hukukuna Giriş*. Ankara: Bilay Yayınları, 2019.
- Koca, Ferhat. "İbâdet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 19: 240-247. İstanbul: TDV Yayınları 1999.
- Komisyon, *İslam İlmihali*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Ömer Nasuhi Bilmen. *Büyük İslâm İlmihâli*, Bilmen Yayınevi. İstanbul: 1985.
- Şürünbülâlî, Hasan b. Ammâr. *Merâkı'l-Felâf bi İmdâdi'l-Fettâh şerhu Nûri'l-İzah*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: İfav, 2019.
- Yaman, Ahmet. *İslam'da İbâdet-İbâdet Esasları*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Yaran, Rahmi. "Bid'at". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 6/129-131. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Bölüm 3

İSLÂM'DA TEMİZLİK VE TÜRLERİ

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Temizlikle ilgili kavramları açıklayabilir.
2. İslâm'da temizliğin önemini ifade edebilir.
3. İslâm'da temizlik türlerini açıklayabilir.
4. Dinen necis sayılan maddeleri sıralayabilir.
5. Temizlikte kullanılacak suyun sahip olması gereken özellikleri açıklayabilir.

Terimler

Tahâret: İbadete engel olan maddî (necâset) ve hükmî kirlilerden (cünüplük ve abdestsizlik) temizlenmektir.

Necâset: Dinen pis sayılan ve ibadetin geçerliliğine engel kabul edilen maddî pislik.

Hades: İbadetlerin sıhhatine engel oluşturan hükmî kirlilik: Abdestsizlik ve cünüplük.

Hadesten tahâret: Gusletmek ya da abdest almak.

Mutlak/Normal su: Tabii özelliğini muhafaza eden akar ve durgun sular.

Mukayyed su: Normal su olma özelliğini kayeden sular veya su adı verilen diğer sıvılar.

Müsta'mel/Kullanılmış su: Abdest veya gusül gibi hükmî bir temizlikte kullanılmış su.

İstihâle: Bir maddenin kimyasal reaksiyon neticesinde yapısının değişerek başka bir maddeye dönüşmesi.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. eş-Şeybani. *el-Müsned*. Nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhari, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm el-Cu'fî 256/870. *Sahihü'l-Buhari : el-Camiu'l-müsnedü's-sahih*. Beyrut: Darü't-Te'sil, 2012.
- Çağrı, Mustafa. "Temizlik". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/427–428, 2011.
- el-İsfahani, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Ragıb. *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetü'l-Enclû el-Mısriyye, 1970.
- İbn Abidin. *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar*. çev. Ahmed Davutoğlu. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*. Thk. Abdülmecid Tu'me Halebi. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1997.
- Kallek, Cengiz. "Kulle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara, 2020.
- Kasani, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Hanefî. *Bedaiü's-sanai' fî tertibi's-şerai'*. Thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcut. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Kayapınar, Hüseyin. "Kuyular". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara, 2002.
- Merginani, Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*. Thk. Muhammed Muhammed Tamir, Hafız Aşur Hafız. Kahire: Dâru's-Selam, 2000.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi. *Sahihu Müslim*. ed. Neşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. Riyad: Darü't-Talia, 2006.
- Öğüt, Salim. "Tahâret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2010.
- Serahsi, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.

Bölüm 4

HÜKMÎ KİRLİLİK VE TEMİZLENME YOLLARI

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Abdest, gusül ve teyemmümle ilgili delilleri okuyabilir.
2. Abdest, gusül ve teyemmümle ilgili kavramları açıklayabilir.
3. Abdest, gusül ve teyemmümü gerektiren durumları sayabilir.
4. Abdest, gusül ve teyemmümün yapılaş şekillerini açıklayabilir.
5. Abdest, gusül ve teyemmümü bozan durumları sıralayabilir.
6. Hükmî kirlilikten temizlenme hususunda kadınlara mahsus hal-lerle ilgili hükümleri açıklayabilir.

Terimler

Hades: Bedenî ibadetlerin sıhhatine engel oluşturan hükmî kirlilik: Abdestsizlik ve cünüplük hali.

Taharet: Bedenî ibadetlerin sıhhatine engel oluşturan maddi pislik-lerden veya Hükmî kirlilik halinden temizlenmek.

Teyemmüm: Temiz su bulunamadığı veya suyu kullanma imkânı olmadığı durumlarda toprak veya toprak cinsinden maddeler ile yapılan Hükmî temizlik.

Gusül: Hükmî kirliliği gidermek amacıyla ağız ve burun dahil vü-cudun tamamını usulüne uygun şekilde yıkamak.

Hayız: Ergenlik çağına gelen kadınların rahminden ayın belirli günlerinde kan gelmesi hali.

Nifas: Doğum sonrasında belirli bir süre kadının rahminden kan gelmesi hali.

İstihâza: Hayız dışında hastalık vb. sebeplerden dolayı kadının cinsel organından gelen kan, özür kanı.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. eş-Şeybani. *el-Müsned*. Thk. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut, 1991.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslam İlmihali İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm el-Cu'fî 256/870. *Sahihü'l-Buhari : el-Camiu'l-müsnedü's-sahih*. Beyrut: Darü't-Te'sil, 2012.
- Dönmez, İbrahim Kâfî. "Şer'u Men Kablenâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2010.
- Ebû Davud es-Sicistani, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi. *Sünenü Ebû Davud*. Thk. Muhammed Avvame. Cidde: Darü'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiyye, 1998.
- El-Buhûtî, Mansur b. Yunus (v.1051/1640). *Keşşâfü'l-Kınâ' an-Metni'l-İknâ'*. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Et-Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi. *Sünenü't-Tirmizi*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1965.
- Günay, Hacı Mehmet. "Nifas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2007.
- Haçkalı, Abdurrahman. "Âdetli Kadının Namaz Kılması, Oruç Tutması, Tavaf Etmesi ve Mescide Girmesi", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı V*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss. 283-299.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Hafid. *Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-müktesid*. Kahire: Daru'l-hadis, 2004.
- İbnü'l-Hümmam, Kemalüddin es-Sivasi. *Fethu'l-kadir*. Daru'l-fikr, ts.
- Kâsânî, Alauddin Ebû Bekir b. Mes'ûd. *Bedai'u's-sanâi' fî-tertibî's-şerâi'*. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kasani, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Hanefî. *Bedaiü's-sanai' fî tertibi's-şerai'*. Thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcut. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Merginani, Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*. Kahire: Dârü's-Selam, Thk. Muham., 2000.

Bölüm 5

NAMAZ I

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Namazın tanımını yapabilir.
2. Namazın önemini ve hikmetlerini açıklayabilir.
3. Namazla ilgili âyet ve hadisleri sıralayabilir.
4. Hz. Peygamber'in namazını açıklayabilir.
5. Namazın yükümlülük şartlarını sayabilir.

Terimler

Hikmet: İbadetlerin meşru kılınmasıyla kullar için gerçekleşmesi amaçlanan dünyevi ve uhrevi maksatlar ve faydalar.

Mükellef: Akıllı ve bülüğ çağına ulaşmış kişi.

Mümeyyiz çocuk: İyi ve kötüyü ayırt edebilecek çağa gelmiş bulunan çocuk. Genellikle 7 yaş ile başladığı kabul edilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdübâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu‘cemu’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*. Kahire: Dâru’l-Hadîs-Matbaatu Dâri’l-Kütübi’l-Mısriyye, 1364.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1966.
- Buladı, Kerim. *Namaz Akılları Durduran Mucize*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, Gözden geçirilmiş ve ilaveli 10. Baskı, 2013.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru Sadr, ts.
- Keskin, Mehmet. *Şâfi’î Fıkhı -Hanefî Mezhebiyle Mukayeseli-*. 2 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2016.
- Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*. hazl. Heyet. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Mevsîlî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li Ta’lîli’l-Muhtâr*. İstanbul: Mektebetu Pâmûk, ts.
- Sâbûnî, Muhammed Alî, *Fıkhü’l-İbâdât*. Beyrût: Mektebetu’l-Asriyye, 1436/2015.
- Tabbâre, Afif Abdulfettâh. *Rûhu’s-Salât fi’l-İslâm*. Beyrût: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, 1388/1968.
- Vezâretü’l-Evkâf ve’s-Şuûn’l-İslâmiyye. “Salât”. *el-Mevsu‘atu’l-Fıkhîyye*. 27/51-132. Kuveyt: b.y., 1412/1992.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletuhu*. 8 Cilt. Dimaşk: Dâru’l-Fıkr, 2. Baskı, 1405/1985.

Bölüm 6

NAMAZIN FARZLARI: ŞARTLAR

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Namazın şartlarını sayabilir.
2. Maddi-hükmî temizliğin ve setr-i avretin namaza etkisini açıklayabilir.
3. Namaz vakitlerinin başlangıç ve bitiş noktalarını ayırt edebilir.
4. Kibleye yönelme ile ilgili hükümleri sıralayabilir.
5. Namazlar ile ilgili niyetlere dair hükümleri sayabilir.

Terimler

Hadesten tahâret: Hükmî kirlilik olarak nitelendirilen abdestsizlik veya cünüplük hallerinden temizlenmektir.

Necâsetten tahâret: Bedeni, elbiseyi ve namaz kılınacak yeri, necâset olarak isimlendirilen maddî pisliklerden arındırmaktır.

Setr-i avret: Avret mahallini örtmek.

İstikbâl-i Kible: Kabeye yönelmek

Niyet: İbadeti Allah rızası için yapmak ve yapılan ibadetin hangi ibadet olduğunu bilmektir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1966.
- Gözübenli, Beşir. “Namaz”. *İslâm İbâdet Esasları*. ed. Talip Türcan. 75-170. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Heyet. *İlmihal I (İman ve İbadetler)*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru Sadr, ts.
- Kahraman, Abdullah vd. *İslam İbadet Esasları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Keskin, Mehmet. *Şâfi'î Fıkhu -Hanefî Mezhebiyle Mukayeseli-*. 2 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2016.
- Sâbûnî, Muhammed Alî, *Fıkhu'l-İbâdât*. Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, 1436/2015.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *Kitâbu'l-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1409/1989.
- Şurunbulâlî, Hasen b. 'Ammâr b. Alî. *Merâki'l-Felâh Şerhu Metni Nûri'l-Îzâh*. Beyrût: Mektebetü'l-'Asriyye, 1436/2015.
- Tabbâre, Afif Abdulfettâh. *Rûhu's-Salât fi'l-İslâm*. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1388/1968.
- 'Useymîn, Muhammed es-Sâlih. *Mevâkîtu's-Salât*. Medîne: Metâbi'u'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 2. Baskı, 1404h.
- Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûn'l-İslâmiyye. “Salât”. *el-Mevsu'atu'l-Fıkhiyye*. 27/51-132. Kuveyt: b.y., 1412/1992.
- Zihni, Mehmet. *Ni'met-i İslâm (İslâm İlmihali)*. İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı, 2. Basım, 2016.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*. 8 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, 1405/1985.

Bölüm 7

NAMAZ III NAMAZIN FARZLARI: RÜKÜNLER

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Namazın rükünlerini tanımlayabilir.
2. Namazın rükünleriyle ilgili delilleri okuyabilir.
3. Namazın rükünlerinin yapılış şekillerini açıklayabilir.
4. Namazın rükünleriyle ilgili hükümleri sayabilir.
5. Namazın rükünleriyle ilgili mezhep içi ihtilafları değerlendirebilir.

Terimler

İftitâh tekbiri: Kişinin namaza başlamak için “Allâhu Ekber” demesidir.

Kıyâm: Namazda iftitâh tekbiri ve kıraat rükünlerinin edâsı süresince ayakta durmak demektir.

Kıraat: Namazda Kur’ân okumak.

Rükû: Namazda eller dizlere konulacak şekilde eğilmek.

Secde: Allah’a tazim için alnı, burnu, elleri, dizleri ve ayak parmaklarını yere koyacak şekilde yere kapanmak.

Ka‘de: Namazda tahiyât duasını okuyacak süre oturmak.

Yararlanılan Kaynaklar

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Baskı, 1424/2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1966.
- Dârakutnî, Alî b. 'Umer. *es-Sünen*. thk-tlk. Şu'ayb Arnavût vd. 5 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004.
- Gözübenli, Beşir. "Namaz". *İslâm İbadet Esasları*. ed. Talip Türcan. 75-170. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Heyet. *İlmihal I (İman ve İbadetler)*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Kahraman, Abdullah vd. *İslam İbadet Esasları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Keskin, Mehmet. *Şâfi'î Fıkhu -Hanefî Mezhebiyle Mukayeseli-*. 2 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2016.
- Kur'an-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*. hazl. Heyet. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Sâbûnî, Muhammed Alî, *Fıkhu'l-İbâdât*. Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, 1436/2015.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *Kitâbu'l-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1409/1989.
- Şurunbulâlî, Hasen b. Ammâr b. Alî. *Merâki'l-Felâh Şerhu Metni Nûri'l-İzâh*. Beyrût: Mektebetü'l-'Asriyye, 1436/2015.
- Tabbâre, Afif Abdulfettâh. *Rûhu's-Salât fi'l-İslâm*. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1388/1968.
- Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûn'l-İslâmiyye. "Salât". *el-Mevsu'atu'l-Fıkhiyye*. 27/51-132. Kuveyt: b.y., 1412/1992.
- Zihni, Mehmet. *Ni'met-i İslâm (İslâm İlmihali)*. İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı, 2. Basım, 2016.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*. 8 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, 1405/1985.

Bölüm 8

NAMAZIN VACİPLERİ VE SEHİV SECDESİ

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Namazın vaciplerini, sünnetlerini ve adablarını sayabilir.
2. Namazın farz, vacip ve sünnetlerini ayırt edebilir.
3. Sehiv secdesinin yapılışını ve sehiv secdesi gerektiren durumları açıklayabilir.
4. Namazın mekruhlarını ve namazı bozan şeyleri sıralayabilir.
5. Ezan ve kametle ilgili hükümleri açıklayabilir.

Terimler

Âdâb: Kur'an ve Sünnet'e uygunluğu sebebiyle âlimler tarafından müstehap görülen ibadetleri tamamlayıcı söz ve davranışlardır.

Sehiv secdesi: Namazda unutarak veya hata ile bir vacipin terk edilmesi veya geciktirilmesi durumunda meydana gelen eksikliği telafi için yapılan secdedir.

Müfsit: Namazı bozan söz ve fiillerdir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilmen, Ömer Nasuhi. Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhârî, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed. *Keşfü'l-esrâr 'an usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*. nşr. Abdullah Muhammed Ömer. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafâ Dîb el-Buğâ. 7 cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr-Yemâme, 1993.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus. *Keşşâfü'l-kınâ 'an metni'l-İknâ'*. 6 cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983.
- Cüveynî, Abdulmelik b. Abdillâh, İmâmü'l-Haremeyn. *Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb. 20 cilt. Beyrut: Dârü'l-minhâc, 1428/2007.
- Derdîr, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-kebîr (Hâşiyyetü'tü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-kebîr* ile birlikte). 4 cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Dönmez, İbrahim Kafi. "Vâcip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as. *es-Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. 7 cilt. Dımaşk: Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- Firûzâbadî, Ebü't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsü'l-muhît*. thk. Muhammed Nu'aym el-'Arkasûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Heyet. *İlmihal*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- İbn Abidîn, Muhammed Emin. *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l-muhtar*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1412/1992.
- İbn Hanbel, Ahmed. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. 50 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995-2001.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. 5 cilt. Beyrut: Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1414.

- İbn Mâze Burhânüddîn el-Buhârî, Mahmûd b. Ahmed. *el-Muhîtu'l-burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*. thk. Abdülkerîm Sâmî el-Cündî. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dakâik*. nşr. Zekerıyyâ Umeyrât. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbnü'l-Hümâm Kemâlüddin, Muhammed b. Abdilvahid, es-Sivasî. *Fet-hu'l-Kadir*. thk. Şeyh Abdurrazzak Galib el-Mehdî. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- İsnevî, Ebû Muhammed Abdürrahîm b. el-Hasen. *Nihâyetü's-sûl şerhu Minhâci'l-vüsûl fi 'ilmi'l-usûl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*. 7 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kâşgarî, Muhammed b. Muhammed. *Münyetü'l-musallî*. thk. Emine Ömer el-Hayyat. Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1428/2007.
- Kudûrî, Ebü'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed. *Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-hanefî*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed 'Uveyda. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Mâlik b. Enes. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Hâvi'l-kebîr*. nşr. Ali Muhammed Mu'avvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 18 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Merdâvî, Ebü'l-Hasen Ali b. Süleymân. *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkî. 7 cilt. Kahire: Matba'atü's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1955-1956.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. nşr. Nu'aym Eşref Nûr Muhammed. 8 cilt. Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1417.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. nşr. Mahmûd Ebû Dakîka, 5 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1991.

- Müzenî, İsmail b. Yahya. *Muhtasarü'l-Müzenî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Öğüt, Salim. "Sehiv Secdesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr. *Muhtâru's-sihâh*. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1986.
- Semerkandî Ebû'l-Leys, Nasr b. Muhammed b. Ahmed. *Hizânetü'l-fikh, ve uyûnü'l-mesâil*, thk. Salahuddin en-Nâhî, Bağdad: Şirketüt-Tab'ı ve'n-Neşri'l-Ehlîyye, 1385/1965.
- Semerkandî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *Mizânü'l-usûl fî netâici'l-ukûl*, thk. M. Zekî Abdülber. Devha: Matâbi'u'd-Devha'l-Hadîsiyye, 1984.
- Semerkandî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 31 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989.
- Şerîf el-Cürçânî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed. *et-Ta'rîfât*. nşr. Muhammed Bâsil 'Uyûnü'ssûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Şeybanî, Muhammed b. Hasen. *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. 12 cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433/2012.
- Şîrâzî Ebû İshak, İbrahim b. Ali. *el-Mühezzeb fî fikhi's-Şafi'î*. y.y: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şürünbülâlî Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr. *Nuru'l-izâh ve necâtü'l-ervâh*. thk. Muhammed Enîs Mehrat. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asrîyye, 1434/2013.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1962-1977.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Osmân b. Ali. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dakâik*. 6 cilt. Bulak: Matba'atü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1313-1315.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*. 8 cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1985.

Bölüm 9

CEMAATLE NAMAZ

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Cemaatle namazın önemini kavrayabilir.
2. Cemaatle namaza dair hükümleri açıklayabilir.
3. Lâhik, mesbûk, muktedî gibi cemaatle namaza dair kavramları tanımlayabilir.
5. İmamlık yapacak kişinin sahip olması gereken özellikleri değerlendirebilir.
6. İmama uymanın şartlarını açıklayabilir.

Terimler

İ'timâm: İmamlık yapmak

Muktedî/Me'mûm: İmama uyarak namaz kılan kişi.

İktidâ: Namaz için imama uymak.

Münferit: Tek başına namaz kılan

Müdrük: İmama en geç ilk rekâtın rükûunda yetişip namazı imamla birlikte bitiren kimse.

Mesbûk: İmama ilk rekâtın rükûundan sonra yetişen ve kaçırdığı rekâtları imam selam verdikten sonra kendi başına tamamlayan kimse.

Lâhik: İmamla birlikte namaz kılarken abdesti bozulduğu için uyku ve dalgınlık gibi sebeplerle bir müddet imama tabi olmaktan ayrılan ve daha sonra eksik rükün ve rekâtları kendi başına tamamlayan kimse.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammad b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, el-Bağdâdî, el-Mâverdî (ö. 450/1058), *el-Hâvi'l-Kebîr fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî Şerhü Muhtasarı Müzenî*, thk. Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Ebü'l-Hasen Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferğânî, el-Merğînânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye Şerhü Bidâyeti'l-Mübtedî*, thk. Tallel Yusuf, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1937.
- Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, en-Nevevî (ö. 676/1277), *Riyâzü's-Sâlihîn*, trc. M.Yaşar Kandemir vd, İstanbul: Erkam Yayınları, 1997.
- Ejder Okumuş, "İbn Haldun'da Kur'an'ı "Sosyolojik" Okuma", *Diyanet İlmî Dergi Kur'an'ın Nüzûlünün 1400. Yılı Anısına Kur'an Özel Sayısı*, Ankara:2011.
- Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.
- Heyet, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Heyet, *İlmihal*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz İbn Âbidîn el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Vehbe Zuheyli (ö. 2015), "*Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*", IV. Baskı, Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1985.
- Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Haldûn (ö. 808/1406), *Mukaddime*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş,Dımaşk: Dârü Ya'rub, 2004.

Bölüm 10

NAMAZ ÇEŞİTLERİ

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Hüküm bakımından namaz çeşitlerini sayabilir.
2. Farz, vâcip, sünnet ve nâfile namazlar arasındaki farkları kavrayabilir.
3. Cuma namazının yükümlülük ve geçerlilik şartlarını açıklayabilir.
4. Bayram namazının kılınış şekli itibariyle diğer namazlardan farklı yönlerini ayırt edebilir.
5. Secde türlerini ve ilgili hükümleri sıralayabilir.

Terimler

Reğâib Sünnet: Revâtib namazlar dışında kılınan diğer sünnet/nâfile namazlar.

Revâtib Sünnet: Belli düzen, tertip ve devamlılık içinde cuma namazıyla beş vakit farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan sünnet/nâfile namazlar.

Hutbe: Cuma ve bayram namazlarında Allah'a hamd ve senayı içeren ve cemaatin dinî konularda bilgilendirilmesine yönelik hitap.

Zuhr-i âhir: Cuma namazının sıhhatinde oluşan şüphe nedeniyle ihtiyaten kılınan o günün öğle namazı.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdulmevcud, Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî (ö. 1881/1941), *el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Beyrût:Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Ebû Bekr Abdürazzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (ö. 211/827), *Musannef*, Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.
- Ebü'l-Hasen Nüreddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân, el-Heysemî (ö. 807/1405), *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'ü'l-fevâ'id*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, ts.
- Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Ankara:Akçağ, ts.
- Heyet, İlmihal. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Kemâleddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sîvâsî İbnü'l Hümâm (ö. 861/1457), *Fethü'l-Kadîr*, b.y.:Dârü'l-Fikr, ts..
- Muhammed b. İsmail el-Emîr el-Yemenî es-San'ânî (ö. 1182/1768), *Sü-bülü's-Selâm Şerhü bülûği'l-Merâm*, I. Baskı, thrc. Muhammed Abdülkâdir Ahmed Atâ, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz İbn Âbidîn ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l Muhtâr*, Beyrût:Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, eş-Şirbînî (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'anî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halil Aytânî, Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Bölüm 11

NAMAZLA İLGİLİ BAZI KONULAR

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Konuyla ilgili delilleri sayabilir.
2. Konuyla ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
3. Seferîlik, namazların cem'i, hastanın namazı ve kaza namazıyla ilgili kavramları ve hükümleri açıklayabilir.
4. Seferîlikle ilgili güncel durumları yorumlayabilir.
5. Namaz yükümlülüğüne etki eden hastalık türlerini ve hastalık durumunda namazın nasıl kılınacağını açıklayabilir.
6. Kazası olan ve olmayan namazları ayırt edebilir.

Kavramlar

Seferîlik: ikâmet edilen yerden, seferî sayılabilecek bir mesafeye yolculuk yapmaktır.

Seferî-yolcu: Seferî sayılacak mesafede yolculuğa çıkan kişiye seferî ya da müsâfir denir.

Sâhibi tertîb: Altı vakitten daha az kazâ namazı borcu olan kimse-dir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Apaydın, Yunus ve diğçerleri. *İlmihal*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Atar, Fahrettin, “Sefer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Duman, Soner, *Şâfi’î ibadet İlmihali*. İstanbul: Miraç Yayınları, 2013.
- Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî. *Sünenu Ebî Dâvud*. Dımeşk: Mektebetu İbn Hazm, 2004.
- el-Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahih-i Buhari*. Beyrut: Müessesetu’r-Risale Naşirun, 2015.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn, *Bahru’r-Râik Şerhu Kenzi’d-Dekâik*. 6 cilt. Beyrut, 1993.
- Kâsânî, Alau’d-Dîn Ebî Bekr b. Suû’d el-Hanefî. *Bedâiyu’s-Sanâyi’ fi Tertîbi’ş-Şerâi’*. 6 cilt. Beyrut: Dâru’l-İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 2010.
- Keskin, Mehmet. *Şâfi’î Fıkhu*. Ankara: Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Merğînânî, Burhanuddîn Ebi’l-Hasan Ali b. Ebî Bekr el-Fergânî. *el-Hidaye Serhu Bidâyeti’l-Mubtedî*. Beyrut:, Daru’l-Erkam b. Ebi’l-Erkam, trs
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd b. Mahmud, *el-İhtiyâr li’Ta’lîli’l-Muhtâr*. 6 cilt. İstanbul: Çağrı Yay., 2007.
- Müslim, Ebû’l Hüseyin Müslim b. Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî en-Neysaburî. *Sahihi Müslim*. Beyrut: Müessesetu’r-Risale Naşirun, 2015.
- Serahsî, Şemseddîn. *Kitâbu’l-Mebsût*. 20 cilt. Beyrut: Daru’l-Ma’rife, trs. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/128>.
- Şentürk, Lütfî ve Yazıcı, Seyfettin. *İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed el-Hatîb. *Muğni’l-Muhtâc İla Ma’rifeti Me’âni Elfâzi’l-Minhâc*. 4 cilt. Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 1997.
- Tirmizi, Ebî İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Câmiu’t-Tirmizî*. Dımeşk: Mektebetu İbn Hacer, 2004.
- Yaşaroğlu, Kamil, “Kaza”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Bölüm 12

NAMAZ VIII CENAZE NAMAZI

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Konuyla ilgili delilleri sayabilir.
2. Cenazeye ilgili kavramları tanımlayabilir.
3. Ölüm anında ve sonrasında yapılması gereken işlemleri sıralayabilir.
4. Erkek ve kadınların kefenlenme ve defin işlemleriyle ilgili farklılıkları ayırt edebilir.
5. Cenaze namazının kılınışı açıklayabilir.
6. Telkin, taziye ve ıskat konularına dair farklı görüşleri değerlendirebilir.
7. Şehit türlerini ve bunlara dair hükümleri açıklayabilir.

Terimler

Muhtazar: Son nefesini vermek üzere olan kişidir.

Tekfin: Usulüne uygun şekilde hazırlanmış bezlerle cenazenin kefenlenmesidir.

Tesyi: Cenaze namazından sonra cenazenin gömüleceği yere kadar taşınmasıdır.

Telkin: Ölüm esnasında, kişiye duyacağı bir sesle kelime-i tevhid veya kelime-i şehâdetin okunması; cenazenin defnedilmesinin ardından ise bir kişi tarafından kabrin başında yüksek sesle iman esaslarının ölüye hatırlatılmasıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Apaydın, Yunus ve diğerleri. İlmihal. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Atar, Fahrettin, “Sefer”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Atar, Fahrettin. “Şahîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2010.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Duman, Soner, Şâfi’î ibadet İlmihali. İstanbul: Miraç Yayınları, 2013.
- Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî. Sünenu Ebî Dâvud. Dimeşk: Mektebetu İbn Hazm, 2004.
- el-Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. Sahih-i Buhari. Beyrut: Müessesetu’r-Risale Naşirun, 2015.
- Haçkalı, Abdurrahman, Muhtasar İslâm İlmihali, Bişkek 2008.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn, Bahru’r-Râik Şerhu Kenzi’d-Dekâik. 6 cilt. Beyrut, 1993.
- Kâsânî, Alau’d-Dîn Ebî Bekr b. Suû’d el-Hanefî. Bedâiyu’s-Sanâyi’ fi Tertîbi’ş-Şerâi’. 6 cilt. Beyrut: Dâru’l-İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 2010.
- Keskin, Mehmet. Şâfi’î Fıkhı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Merğînânî, Burhanuddîn Ebi’l-Hasan Ali b. Ebî Bekr el-Fergânî. el-Hidaye Serhu Bidâyeti’l-Mubtedî. Beyrut:, Daru’l-Erkam b. Ebi’l-Erkam, trs
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd b. Mahmud, el-İhtiyâr li’Ta’lîlî’l-Muhtâr. 6 cilt. İstanbul: Çağrı Yay., 2007.
- Müslim, Ebû’l Hüseyin Müslim b. Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî en-Neysaburî. Sahihi Müslim. Beyrut: Müessesetu’r-Risale Naşirun, 2015.
- Serahsî, Şemseddîn. Kitâbu’l-Mebsût. 20 cilt. Beyrut: Daru’l-Ma’rife, trs. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/128>.

- Şentürk, Lütfi ve Yazıcı, Seyfettin. İslam İlmihali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed el-Hatîb. Muğni'l-Muhtâc İlâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc. 4 cilt. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1997.
- Tirmizi, Ebî İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. Câmiu't-Tirmizî. Dimeşk: Mektebetu İbn Hacer, 2004.
- Yaşaroğlu, Kamil, "Kaza". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Günay, Hacı Mehmet. "Telkin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Demirci, İslam. *Namaz ve Namazın Fazileti II (İslam İbadet Esasları İçinde)*. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018.

Bölüm 13

ORUÇ I

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Orucun önem ve hikmetini kavrayabilir.
2. Oruçla ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
3. Oruç çeşitlerini sayabilir.
4. Orucun rükün ve şartlarını açıklayabilir.
5. Orucun müstehap ve mekruhlarını sıralayabilir.
6. Orucun rükün ve şartları ile ilgili farklı görüşleri ayırt edebilir.

Terimler

İmsâk: Orucun başlama vakti olan fecr-i sadıktan iftar vaktine kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır.

Sahur: Oruç tutmaya hazırlık olması amacıyla fecr-i sadıktan/imsâk vaktinden önce yenen yemektir.

İftar: Oruçlu kimsenin güneşin batmasıyla birlikte usulüne uygun şekilde orucunu açmasıdır. Orucun mazeretli veya mazeretsiz olarak vaktinden önce bozulması da iftar olarak isimlendirilir.

Hilâl: Ayın, uçları sivri ince bir yay gibi görünen ilk halinin adıdır.

İhtilâf-ı metâli': Hilâlin, dünyanın farklı bölgelerinde farklı saatlerde doğması-görülmesidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli ibadetler ilmihali*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Altuntaş, Halil/İsmail Karagöz/Mehmet Keskin. *Hac ilmihali*, Ankara: 8. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Apaydın, H. Yunus. “Oruç”, *İlmihal I*, Ankara: Divantaş, 2001.
- Ateş, Ali Osman. *İslâm'a göre câhiliyye ve ehl-i kitâb örf ve adetleri*, İstanbul: Beyan yayınları, 1996.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam ilmihali*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1990.
- el-Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Oruç/İslam'da Oruç”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII: 417-418.
- Duman, Soner. *Şâfiî ibadetler ilmihâli*, İstanbul: Mirac Yayınları, 2013.
- Erdem, Suat. *İslam ibadet esasları/Oruç*, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, İstanbul: 2. Baskı, 2005.
- Günay, Hacı Mehmet. *İslâm ibâdet esasları/Oruç*, (Editör: Talip Türcan), Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- İbn Âbidin-Zâde. *Hanefiler için ilmihal*, (çev. Osman Bayder), İstanbul: Muallim Neşriyat, 2016.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Mugnî*, ts., nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî/Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Riyad: Dâru alemlî'l-kütüb.
- İbn Rüşd el-Hafid. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.
- Kahraman, Abdullah. *İslâm hukukunda değişim ve ibadetler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Baskı, 2017.
- Karaman, Hayreddin. *İslamın ışığında günün meseleleri-II*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1987.

- Koca, Ferhat. *İslam ibadet esasları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Kudûrî, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed. *Muhtasaru'l-Kudûrî*, (thk. Said Bekdaş), Beyrut: 2. Baskı, 2014.
- el-Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, (thk: Şua-yib el-Arnâvut), Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2010.
- Mehmed Zihni. *Nimet-i İslâm*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi Yayınları, 1976.
- Okur, Kâşif Hamdi. *Güncel konularla ilm-i hâl*, Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2018.
- Şentürk, Lütfi/Seyfettin Yazıcı. *İslam ilmihali*, Ankara: 19. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Yaman, Ahmet/Halit Çalış. "İslam özel hukuku/Aile hukuku", *İslam hukuku*, (bölüm yazarı: Halit Çalış), Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları/Bilay, 3.baskı, 2019.
- Yaran, Rahmi/Fahrettin Atar/İlyas Çalebi/Mehmet Erdoğan. *İslâm İlmi-hali*, İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları 2006.
- Yitik, Ali İhsan. "Oruç", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII: 414-416;
- Vehbe Zuhaylî. *el-Fıkhü'l-islâmî ve edilletuhû*, Şam: Dâru'l-fikir, 2. Baskı, 1985.

Bölüm 14

ORUÇ II

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Oruç tutmamayı mubah ve vâcip kılan halleri sayabilir.
2. Orucu bozan şeylerden sadece kazâ ve hem kazâ hem de kefâret gerektiren durumlar arasını ayırt edebilir.
3. Fidyeye ödemesi gereken kişileri ve ödenmesi gereken fidye miktarını açıklayabilir.
4. Oruç ile ilgili güncel tartışmalara vakıf olabilir.

Terimler

Azîmet: Normal şartlarda geçerli olmak üzere konulmuş asli hüküm.

Ruhsat: Meşakkat, zaruret ve ihtiyaç gibi ârizi bir sebebe bağlı olarak azîmet hükmünü terketme imkânı veren ve ârizi durumla sınırlı olan hafifletilmiş geçici hüküm.

Kazâ: Kendisi için bir vakit tayin edilmiş ibadetin bu vakit dışında yerine getirilmesidir.

Kefâret: Dinin belirli emir ve yasaklarının ihlâli durumunda mükelleften yapılması istenen malî veya bedenî ibadet türü cezalar.

Oruç fidyesi: Bir özür sebebiyle tutulamayan ve hali hazırda tutulma imkânı olmayan orucun, para ve yiyecek cinsinden bir bedelle telafi edilmesidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli ibadetler ilmihali*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Apaydın, H. Yunus. “Oruç”, *İlmihal I*, Ankara: Divantaş, 2001.
- Asutay, Hasip. *Şafî ilmihali*, İstanbul: Kitap Efendi Yayıncılık, 2010.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam ilmihali*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1990.
- el-Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba‘a*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.
- Duman, Soner. *Şafî ibadetler ilmihâli*, İstanbul: Mirac Yayınları, 2013.
- Erdem, Suat. *İslam ibadet esasları/Oruç*, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, İstanbul: 2. Baskı, 2005.
- Günay, Hacı Mehmet. *İslâm ibâdet esasları/Oruç*, (Editör: Talip Türcan), Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Hatipoğlu, Haydar. *Büyük şafî ilmihali*, Ankara: Mesaj Yayınları, 1986.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el- Cemmâilî el-Makdisî. *el-Mugnî*, ts., nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî/Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Riyad: Dâru alemlî-kütüb.
- İbn Rüşd el-Hafid. *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.
- Koca, Ferhat. *İslam ibadet esasları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- el-Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta‘lîli’l-Muhtâr*, (thk: Şua-yib el-Arnaut), Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2010.
- Okur, Kâşif Hamdi. *Güncel konularla ilm-i hâl*, Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2018.
- Telkenaroğlu, M. Rahmi. *İslam ibadet esasları*, İstanbul: Beyan yayınları, 2018.

Yaran, Rahmi/Fahrettin Atar/İlyas Çalebi/Mehmet Erdoğan. *İslâm İlmi-hali*, İstanbul: Marmara İlâhiyat Vakfı Yayınları 2006.

Vehbe Zuhaylî. *el-Fıkhü'l-islâmî ve edilletuhû*, Şam: Dâru'l-fikir, 2. Baskı, 1985.

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/3560/orucu-bozan-ve-bozmayan-muayene-ve-tedavi-yontemleri>. Karar no:155, Erişim Tarihi: 09.10.2020

Bölüm 15

ZEKÂT I

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Zekâtla ilgili temel kavramları tanımlayabilir.
2. Zekâtla ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
3. Zekâtın önemini ve hikmetlerini açıklayabilir.
4. Zekât yükümlüsü ile ilgili şartları sayabilir.
5. Zekât verilecek malın taşınması gereken özellikleri açıklayabilir.

Terimler

Zekât: Zekâta tâbi mallardan bir miktarını zekât alacaklısına Allah rızası için temlik etmektir.

Sadaka: Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için ihtiyaç sahiplerine yapılan gönüllü veya dinen zorunlu maddi yardımlardır.

İnfak: Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılan her türlü harcamadır.

Nisap: Kişiyi zekat mükellefi haline getiren mal varlığı ölçüsü.

Havelânü'l-havl: Nisap miktarına ulaşan malın üzerinden bir kamerî yıl geçmesidir.

Asli ihtiyaç: Kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel ihtiyaçlarıdır.

Sâime: Yılın yarısından fazlasını otlaklarda geçiren deve, sığır ve koyun cinsi hayvanlar.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Vejdi. "Zekât". *İslâm İbadet Esasları*, ed. Ahmet Yaman. 140-166. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2010.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1991.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *el-Camiü's-sahîh*. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd*. Beyrut: Dârü'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1420/1999.
- Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm el-Herevî el-Ezdî. *Kitâbü'l-Emvâl*. thk. Muhammed İmâre. Kahire: Dârü's-Şürûk, 1989.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. (Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed İbn Kudâme el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-Kebîr* ile birlikte). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 2012.
- Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî. *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. thk. Ali Muhammed Muavvaz & Adil Ahmed Abdülmevcut. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Koca, Ferhat. *İslâm İbadet Esasları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Mat., 2013.
- Mevsîlî. Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2005.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *Sahîh-i Müslim*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ*. Dimaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2011.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmûu şerhi'l-muhezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutî. Cidde: Mektebetü'l-İrşad, 1980.

- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1978.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas. *el-Ûm*. Kahire: Dâru'ş-Şa'b, 1968.
- Şirbînî, Şemseddin Hatîb Muhammed b. Ahmed Kahirî Şâfiî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Câmiu't-Tirmizî*. Riyad: Dârusselâm, 1999.

Bölüm 16

ZEKÂT II ZEKÂTA TABİ MALLAR

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci:

1. Zekâta tabi malları sıralayabilir.
2. Zekâta tabi malların nisap oranlarını açıklayabilir.
3. Zekâta tabi mallardan hangi oranda zekât verileceğini açıklayabilir.
4. Yeni ortaya çıkan mal türlerinin zekâtıyla ilgili değerlendirmede bulunabilir.
5. Günümüzde zekât konusunda ileri sürülen farklı görüşlerin sebeplerini kavrayabilir.

Terimler

Öşür: Tarım ürünlerinden verilmesi gereken zekâttır.

Dinar: Yaklaşık 4,3 gr ağırlığında altın para.

Dirhem: Aynı zamanda ağırlık ölçüsü olarak da kullanılan yaklaşık 3 gr ağırlığında gümüş paradır.

Humus: Madenlerden verilecek 1/5 zekât oranıdır.

Akar: Gayrimenkul mallar.

Ma'lûfe: Senenin çoğu ahırda yem ile beslenen hayvanlar.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1991.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *el-Camiü's-sahîh*. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd*. Beyrut: Dârü'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1420/1999.
- Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm el-Herevî el-Ezdî. *Kitâbü'l-Emvâl*. thk. Muhammed İmâre. Kahire: Dârü'ş-Şürûk, 1989.
- Ebû Yûsuf, Ya'kub b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd Kûfî. *Kitâbü'l-Harâc*. thk. Muhammed Abdülhâfız el-Menâsîr. Amman: Dâru Künûzi'l-Ma'rifeti'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddül-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr: Hâşiyetü İbn-i Âbidîn*. Beyrut: Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1987.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. (Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed İbn Kudâme el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-Kebîr* ile birlikte). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1952.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 2012.
- Karadâvî, Yûsuf. *Fikhu'z-zekât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâleti Nâşirûn, 2014.
- Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî. *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*. thk. Ali Muhammed Muavvaz & Adil Ahmed Abdülmevcut. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Koca, Ferhat. *İslâm İbadet Esasları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Mat., 2013.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2005.
- Manav, Ahmet Başaran. *Günümüzde Gayrimenkul Malların Zekâtı*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

- Müslim b. el-Haccâc, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *Sahîh-i Müslim*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ*. Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2011.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmûu şerhi'l-mühezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutî. Cidde: Mektebetü'l-İrşad, 1980.
- San'ânî, Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmam Abdürrezzak. *el-Musannef*. thk. Habîburrahman Mustafa A'zamî. Karaçi: el-Meclisü'l-İlmî, 1983.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1978.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas. *el-Üm*. Kahire: Dâru'ş-Şa'b, 1968.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Câmiu't-Tirmizî*. Riyad: Dârusselâm, 1999.
- Türcan, Talip. "Zekât". *İslâm İbadet Esasları (El Kitabı)*, ed. Talip Tür-can. 183-212. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

Bölüm 17

ZEKÂT III ZEKÂTIN ÖDENMESİ VE FITIR SADAKASI

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci:

1. Konuyla ilgili delilleri sayabilir.
2. Konuyla ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
3. Kendilerine zekât ve fitır sadakası verilebilecek kişi ve grupları nitelikleriyle birlikte sayabilir.
4. Fıtır sadakasının kimlere ne zaman vâcip olduğunu açıklayabilir.
5. Zekât ve fitır sadakası verme âdâbını kavrayabilir.
6. Kendilerine zekât veya fitır sadakası verilemeyecek kişileri ayırt edebilir.
7. Zekât-vergi ilişkisini değerlendirebilir.

Terimler

Fıtır sadakası: Ramazan ayına ulaşmanın şükürü olarak verilen sadakadır.

Âmil: Devlet tarafından zekât toplamakla görevlendirilen kimsedir.

Müellefe-i kulûb: Zekât vermek suretiyle kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen kimselerdir.

Fî Sebîlillâh: Allah yolunda cihada çıkan gâzileri ifade eder.

Mesârifü'z-zekât: Zekâtın verilebileceği yerler ve kimselerdir.

İbnü's-sebîl: Yaşadığı şehirden ayrılmış yolcu.

Bölüm 18

HAC I

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci:

1. Hac ile ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
2. Haccın önem ve hikmetlerini kavrayabilir.
3. Hac ile ilgili kavramları açıklayabilir.
4. Haccın yükümlülük ve edâ şartlarını sayabilir.
5. Haccın hüküm ve yapılış bakımından çeşitlerini ayırt edebilir.
6. Vekâlet yoluyla haccın şartlarını açıklayabilir.

Terimler

İhram: Kişinin hac veya umre yapmaya niyet ederek telbiye getirmesi ve hac ya da umreye başlaması. Bu şekilde kişinin normalde mübah olan bazı söz ve fiilleri kendisine haram kılması.

Mikat: Hac veya umre için Mekke dışından gelenlerin ihrama girmeleri gereken yer/sınır.

Telbiye: Allahu Te'âlânın hac davetine icâbette bulunmayı ifade eden ve ihramın rüknü olan sözler: *Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnnel-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek.*

Harem: Mescid-i Haram'ın merkezinde yer aldığı kutsal ve dokunulmaz bölge.

Yararlanılan Kaynaklar

Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/554/hac-kimlere-farzdır-?enc=QisAbR4bAkZg1HIIMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d->
Erişim tarihi:09.10.2020

Heyet. İlmihal. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Kâsânî, ‘Alâuddîn Ebûbekir b. Mes‘ûd. *Beâiu’s-sanâi’ fi tertibi’s-şerâi’*. 2. Baskı. 7 cilt. Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1406/1986.

Merginânî, Burhaneddîn Alî b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu bidâyeti’l-mubtedî*. thk. Muhammed Adnan Derviş. 2 cilt. Beyrut: ts.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, yy: Darulfıkr, ts.

Özaydın, Abdülkerim. “Hac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/386-389. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Şîrbînî, Şemsuddîn Muhammed b. el-Hatîb. *Muğni’l-muhtâc ilâ marifeti meânil’l-minhâc*. i’tenâ bih: Muhammed Halil ‘Aytênî. 4 cilt. Beyrut: Dâru’l-marife. 1. Basım. 1418/1997.

Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhü’l-islâmî ve edilletuh*, 10 cilt. Dımaşk: Dâru’l-fıkr, ts.

Bölüm 19

HAC II

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci:

1. Konuyla ilgili delilleri sayabilir.
2. Konuyla ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
3. Haccın ve umrenin şart ve rükünlerini açıklayabilir.
4. Haccın müstakil ve bağımlı vaciplerini ayırt edebilir.
5. İhram yasakları ve bunlara terettüp eden cezaları sıralayabilir.
6. Hac ve umrenin yapılışını anlatabilir.

Terimler

Tavaf : Kâbe'nin etrafında yedi defa dönmek

Sa'y : Safa ile Merve arasında yedi defa gidip gelmek

Vakfe : Arefe günü Arafat'ta zeval ile güneşin batışı arasındaki süreye içerisinde bir müddet beklemek

Remy-i cimâr : Mina'da şeytanlara ufak taşlar atmak

Taksîr : İhramdan çıkmak için saçları kısaltarak tıraş olma

Dem : Koyun ve keçi cinsinden olan ceza kurbanı

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Heyet. İlmihal. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- İbnu'n-nakîb, Ebû'l-Abbas Şihâbuddîn eş-Şâfiî. *'Umdetu's-sâlik ve 'uddetu'l-mesâlik*. Katar: eş-Şuûnu'd-dîniyye, 1. Baskı, 1982.
- Kâsânî, 'Alâuddîn Ebûbekir b. Mes'ûd. *Beâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. 2. Baskı. 7 cilt. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406/1986.
- Kudûrî, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed. *Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-hanefî*, thk. Kamil Muhammed Muhammed 'Uveyza. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye. 1. Baskı, 1418/1997.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdulmevcûud. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1999.
- Merginânî, Burhaneddîn Alî b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mubtedî*. thk. Muhammed Adnan Derviş. 2 cilt. Beyrut: ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, yy: Darulfîkr, ts.
- Şîrbînî, Şemsuddîn Muhammed b. el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meânî'l-minhâc*. i'tenâ bih: Muhammed Halil 'Aytênî. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-marife. 1. Basım. 1418/1997.
- Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-islâmî ve edilletuh*, 10 cilt. Dımaşk: Dâru'l-fûkr, ts.
- <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/milyonlarca-haci-adayi-arafat-vakfesini-yapti/644797#>,Erişim Tarihi:09.10.2020
- <https://www.islamveihsan.com/ihramin-vacipleri-nelerdir.html>.Erişim Tarihi:09.10.2020

Bölüm 20

KURBAN I

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci:

1. Konuyla ilgili delilleri sayabilir.
2. Konuyla ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
3. Kurban ibadetiyle ilgili kavramları açıklayabilir.
4. Kurban ibadetinin hikmetlerini değerlendirebilir.
5. Kurban ibadetinin geçerli olmasının şartlarını sıralayabilir.
6. Kurban çeşitlerini ve bunlara ait hükümleri sayabilir.
7. Kurban edilecek hayvan türlerini ve hangi özelliklere sahip olmaları gerektiğini sayabilir.
8. Kurban ibadetinin hükmüyle ilgili fıkıh mezheplerinin ihtilaflarını değerlendirebilir.

Terimler

Kurban: Allah'a yaklaşmak maksadıyla bazı hayvanların kesilmesi suretiyle edâ edilen ibadet.

Tezkiye: Hayvanların dinî kurallara uygun biçimde boğazlanması.

Hedy: Hac ve umre yapan kimselerin Harem sınırları içinde kestikleri kurban.

Akika: Çocuğun doğumunun ilk günlerinde bir şükran ifadesi olarak kesilen kurban.

Yararlanılan Kaynaklar

- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Apaydın, H. Yunus vd. *İlmihal*. 2. Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Atar, Fahrettin. "Akîka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/ 263-264. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Bardakoğlu, Ali. "Kurban". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/ 433-435. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1990.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*. Ürdün: Beytü'l-efkâri'd-devliyye, 2007.
- Keskin, Mehmet. *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.
- Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud. *Kitâbu'l-ihdiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-marife, 2002.
- Mehmet Zihni Efendi. *Nimet-i İslâm*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1304.
- Meydânî, Abdulğaniy Ğuneymî. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitab*. Dimaşk: Dâru'l-kubâ, ts.
- Öğüt, Salim. "Hedy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/156. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Özel, Ahmet. "Adak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/ 337-339. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Yılmaz, Muharrem. *Fıkhî İhtilâfların Usûlî Temelleri -Ahkâm Âyetleri Örneği-*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*. Dimaşk: Dâru'l-fıkr, 1985.

Bölüm 21

İSLÂMDA HAYVAN KESİMİ VE AVCILIK

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Hayvan kesimi ve avcılıkla ilgili şer'î delilleri sıralayabilir.
2. Hayvan kesimi ve avcılıkla ilgili kavramları tanımlayabilir.
3. Hayvan kesecek kişi ve avcıda bulunması gereken özellikleri sayabilir.
4. Et ürünlerinin helal olabilmesi için gerekli şartları açıklayabilir.
5. Hayvan kesim usulü ve avcılığın fikhî inceliklerini kavrayabilir.

Terimler

Tezkiye: Eti yenen hayvanların dini usullere uygun şekilde kesilmesidir.

Zebh: Koyun, keçi ve sığır cinsi hayvanların nefes ve yemek boruları ile iki şah damarının kesilmesidir.

Nahr: Devenin ayaktaiken boynun gövdeye birleştiği yerden kesilmesidir.

Sayd: Yenilmesi helal olsun veya olmasın yaratılıştan vahşi olup insandan kaçan av hayvanıdır.

Tâfi: Avlanma dışında herhangi bir sebepten dolayı ölmüş balık ve diğer su hayvanlarıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübra*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Çeker, Orhan. *Fetvalarım*. Konya: Damla Ofset, 2014.
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah b. Muhammed. *Te'sîsü'n-nezâ'ir*. Beyrut: Dâru İbn Zeydun, ts.
- Duman, Soner. *Günümüz Fıkıh Problemleri*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Furat, Ahmet Hamdi. "İslam Hukukunda Avcılık". *Ekev Akademi Dergisi* 17/55 (t.y.): 225-242.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Mugnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmi, ts.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425/2004.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1317.
- Karaaslan, Abdulmecit. "Kurban ve Avlanma". *İslâm İbadet Esasları*. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018.
- Karaman, Hayreddin. *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiiyye, 1406/1986.
- Keskin, Yusuf Ziya. "Hadislere Göre Avcılık ve Avlanma Esasları". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5/1 (2007): 33-48.

- Komisyon. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabi, ts.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1416/1996.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402/1984.
- Şâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403/1985.
- Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc lâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1415/1995.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Zeylâi, Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik*. Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313.

Bölüm 22

YEMİN, ADAK ve KEFÂRETLER

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci:

1. Yemin, adak ve kefâret kavramlarını tanımlayabilir.
2. Yemin, adak ve kefâretlerle ilgili âyet ve hadisleri okuyabilir.
3. Yemin çeşitlerini, şartlarını ve hükümlerini sayabilir.
4. İnsanların adakta bulunma gerekçelerini açıklayabilir.
5. Kefâret çeşitleri ve tabi oldukları hükümler arasındaki farkları kavrayabilir.

Terimler

Adak: Dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi isteğiyle kendisine vâcip kıldığı ibadet türü yükümlülüklerdir

Kefâret: Dinin belirli emir ve yasaklarının ihlâli durumunda mükelleften yapılması istenen malî veya bedenî ibadet türü cezalardır.

Yemin: Bir kimsenin söz ve beyanını Allah'ın (c.c.) adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesidir.

İhram yasağı: Hac veya ibadetine başlamış olmaktan dolayı normalde helal olan bazı davranışların ihram süresince yasak olmasıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Apaydın, H. Yunus vd. *İlmihal*. 2. Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1990.
- Boynukalın, Ertuğrul. “Yemin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.43/417-420. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1998.
- Duman, Soner. *Şâfiî İbadetler İlmihali*. İstanbul: Miraç Yayınları, 2013.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Mavsilî, Abdullah b. Mahmud. *Kitâbu'l-ihdiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-marife, 2002.
- Mehmet Zihni Efendi. *Nimet-i İslâm*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1304.
- Özel, Ahmet. “Adak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.1/337-340. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yaman, Ahmet. “Zihar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/387-390. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yaran, Rahmi. “Kefâret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/179-182. İstanbul: TDV Yayınları,2002.
- Yavuz, Ali Fikri. *Açıklamalı Muamelatlı İslâm İlmihali*. İstanbul: Çile Yayınları, ts..
- Yılmaz, Muharrem. *Fikhî İhtilâfların Usûlî Temelleri*. Bursa: Emin Yayınları, 2018

Bölüm 23

GÜNLÜK HAYATTA HELALLER VE HARAMLAR I YIYECEKLER VE İÇECEKLER

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Yiyecek ve içecekler hakkında helal ve haram sınırlarını belirleyen başlıca âyet ve hadisleri okuyabilir.
2. Âyet ve hadislerde zikredilen haram yiyecek ve içecekleri sayabilir.
3. Helallik ve haramlık konusundaki temel ilkeleri kavrayabilir.
4. Zaruret durumunun haram yiyecek ve içeceklere etkisini açıklayabilir.
5. Haram yiyecek ve içeceklere dair ihtilafları değerlendirebilir.

Terimler

Helal-câiz: Mubah teriminin eş anlamlısı olup mükellefin yapma veya yapmama konusunda serbest bırakıldığı fiildir.

Tayyibât-habâis: Tayyibât temiz-nezih ve yenilmesi helal olan yiyeceklerdir. Habâis ise pis, necis ve helal olmayan yiyeceklerdir.

Asli ibâha: Aksine delil bulunmadıkça bir fiilin helal ve mubah olduğu anlamına gelen fikhî prensiptir.

Zarûret: Dinin yasaklarını ihlâl etmeyi mubah kılacak ölçüde büyük tehlike ve zarar durumudur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilgili, İsmail. *İslam İbadet Esasları*. Konya: Tekin Kitabevi, 2018.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1986.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u's-şâhîh* 2. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Candan, Abdurrahman. “Doğrulanabilirlik’ İlkesi Açısından Fıkıh Literatüründeki İstihâle Örnekleri ve Güncel Bazı Tespitler”. *Diyanet İlmî Dergi* 43/1 (2017), 103-130.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen*. thk. Şuayb Arnâut - Muhammed Kamil. Beyrut: Dâru’r-Risaleti’l-âlemiyye, 2009.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İhyâ’ü ’ulûmi’d-dîn*. Beyrut: Dâru’l-Marife, ts.
- Haskefi, Alâüddîn. *ed-Dürrü’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-ebşâr*. thk. Abdülmünim Halil İbrahim. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-ilmîyye, 2002.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü’l-Kâhire, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-âlemiyye, 2009.
- İbn Rüşd, el-Hafîd. *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2004.
- Karaman, Hayreddin. *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.
- Köse, Saffet. “Helaller -Haramlar”. *İslam İbadet esasları*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Kütük, Şaban. *Hayvanların şoklama yöntemi ile kesimi ve fikhî hükümleri*. İstanbul : İstanbul Üniversitesi, 2017.
- Meydânî, Abdulganî el-Ganîmî. *el-Lübâb fî şerhi’l-Kitâb*. thk. Sâid Bektâş. Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 2014.

- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccac el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdulbâki. Kahire: Dâr İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, ts.
- Nesâî. *es-Sünen*. thk. Abdülfettah Ebû Ğudde. Halep: Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, 1986.
- Okur, Kaşif Hamdi. *Güncel Konularla İlm-i Hal*. Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2018.
- Okur, Kaşif Hamdi. "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler". *Usul İslam Araştırmaları* 11/11 (2009), 7-40.
- Polat, Murat. "Helaller Haramlar I". *İslâm İbadet Esasları*. 387-436. İstanbul: Lisans Yayınları, 2019.
- Serahsî, Şemsü'l-eimme. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Sindî, Muhammed Hâşim. *Fâkihetü'l-Bustân fi mesâil zebh ve saydi't-tayri mine'l-hayevân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 2012.
- Şener, Mehmet. "Hayvan". 17/101-102. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Şirbînî, Şemsüddîn. *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meâni elfâzi'l-minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 2007.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Maruf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*. çev. M. Fatih Saraç. İstanbul: Risâle Yayınları, 2006.

Bölüm 24

GÜNLÜK HAYATTA HELALLER VE HARAMLAR -II GIYİM, KUŞAM VE EĞLENCE

Hedefler

Bu bölümü tamamlayan öğrenci;

1. Giyim, kuşam ve eğlenceyle ilgili kavramları tanımlayabilir.
2. Giyim, kuşam ve eğlenceyle ilgili şer'î delilleri sıralayabilir.
3. Giyim, kuşam ve eğlenceyle ilgili temel ilkeleri ve genel hükümleri açıklayabilir.
4. Giyim, kuşam ve eğlenceyle ilgili görüşlerin ittifak ve ihtilaf noktalarını kavrayabilir/ayırt edebilir.
5. Giyim, kuşam ve eğlenceyle ilgili olarak ortaya çıkan yeni uygulamaların meşruiyetini değerlendirebilir.

Terimler:

Cilbab: Kadınların ev dışında kullandıkları vücut hatlarını belli etmeyecek genişlikte üst elbisesi.

Hımar: Kadınların başlarını örtmek için kullandıkları örtü, başörtüsü.

Melâhî : Müzik ve eğlence aletlerine verilen isim.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. 43 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Akdoğan, Bayram. "Bazı Âyet ve Hadisler Doğrultusunda İslam Açısından Musiki Sanatının Değerlendirilmesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/ (1999), 379-392.
- Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabi, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübra*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'us-sahih*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Çeker, Orhan. *Fetvalarım*. Konya: Damla Ofset, 2014.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Dâru'l-Mârife: Beyrut, ts.
- Haçkalı, Abdurrahman, "Eğlence, Spor ve Sanat", *Günümüz Fıkıh Problemleri*, Edit. Hacı Mehmet Günay, Anadolu Üniversitesi yayınları, 2010.
- İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *Musannef*. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Mugnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425/2004
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1317.
- Karaman, Hayreddin. *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1985.
- Komisyon. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Komisyon. *İlmihal*. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ts.
- Komisyon. *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabi, ts.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1416/1995.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyne'l-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Polat, Murat. "Helaller Haramlar I". *İslâm İbadet Esasları*. ed. Abdurrahman Candan - Mehmet Selim Aslan. 387-437. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402/1981.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403.
- Şener, Mehmet. "Avret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/125-126. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebir*. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "İpek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/365-366. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'an Dili*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Zeylâi, Fahreddin Osman b Ali b Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik*. 6 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313.

Editör

Prof. Dr. Hüseyin Subhi Erdem

KLASİK MANTIK

Yazarlar

Prof. Dr. Aytekin Özel
Doç. Dr. Abdullah Durakoğlu
Doç. Dr. Cengiz İskender Özkan
Doç. Dr. Mustafa Kaya
Doç. Dr. Mustafa Yıldız
Dr. Öğr.Üyesi Kutsi Kahveci
Dr. Öğr.Üyesi Svitlana Nesterova
Dr. Öğr.Üyesi Tanzer Yakar

Editör
Prof.Dr.Hüseyin Subhi Erdem
Klasik Mantık

ISBN: 978-605-5044-82-4

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2016
2.Baskı 2021

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Assum Basım ve Mücellit

Lisans Yayıncılık
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
GİRİŞ	11
Bölüm 1 MANTIK VE TEMEL KAVRAMLARI	17
1.1. Mantığın Etimolojik Kökeni	18
1.1.1. Mantık Sözcüğünün Terim Olarak İki Kullanımı	19
1.1.2. Mantığın Tarihsel Olarak Çeşitli Tanımları	20
1.1.3. İslam Dünyasında Mantığın Tanımı	21
1.1.4. Mantığın Konusu Akıl Yürütme ve Argümanlar	21
1.1.5. Mantıksal Akıl Yürütme ve Tanım Teorileri	23
1.1.6. Düşünce Akıl Yürütme ve Dil	23
1.1.7. Geleneksel Dönemlerde Delil ve Burhan	24
1.1.8. Kıyas İle Argüman Arasındaki İlişki	25
1.1.9. Mantık ve Psikoloji	25
1.1.10. Mantık Önerme ve İspat	26
1.2. Mantık Bakımından Aklın Üç Temel Fonksiyonu	27
1.2.1. Anlama	27
1.2.2. Hüküm Verme (Yargılama)	28
1.2.3. Çıkarım Yapma/Çıkarımlar	29
1.3. Akıl Yürütmelerde Kullanılan Bazı Ortak Temel Terimler	29
1.4. Mantıksal Geçerlilik	31
1.5. Akıl Yürütme Yöntemleri	35
1.5.1. Tümdengelim (Dedüktif Akıl Yürütme)	35
1.5.2. Tümevarım (Endüktif Akıl Yürütme)	36
1.5.3. Benzerlik Kurma (Analoji)	39
1.6. Akıl İlkeleri	41
1.6.1. Özdeşlik İlkesi	41
1.6.2. Çelişmezlik İlkesi	42

1.6.3. Üçüncü Halin Olmazlığı İlkesi	43
1.6.4. Yeterli Sebep İlkesi	45
1.7. Formel Mantık-İnformel Mantık	45
1.8. Mantığın Tarihçesi	47
1.8.1. Aristoteles Öncesi Mantıksal Çalışmalar	47
1.8.2. Aristoteles'te Mantık	47
1.8.3. İslam Dünyasındaki Mantıkta Organon'lu Mantık Bölümleri	48
1.8.4. Batı'daki Yeni Mantık Çalışmalarının Tarihsel Temeli	49
1.8.5. Leibniz	51
1.8.5.1. Leibniz	52
1.8.5.2. Salt Mantık Arayışı	53
Yararlanılan Kaynaklar	57

Bölüm 2

KAVRAMA (ANLAMLANDIRMA) KAVRAMLAR VE TERİMLER

59

2.1. Zihnin Şeyleri Kavrama Yeteneği ve Semboller	60
2.2. Gerçeklik Düzenine ve Kavramsal Düzene Göre Kavrama	62
2.3. Kavramlar	64
2.3.1. Kavramın Tanımı ve Oluşum Süreci	64
2.3.2. Kavramın Nitelikleri: İçlem ve Kaplam	66
2.4. Kavramların İfade Edilişi	68
2.4.1. Kavram ve Terim	68
2.4.2. Kavramların Delâletleri (İfade Edilişleri)	69
2.5. Kavram Çeşitleri	70
2.5.1. Genel, Tekil, Tümel ve Tikel Kavramlar	70
2.5.2. Kolektif ve Dağıtılmış Kavramlar	72
2.5.3. Somut ve Soyut Kavramlar	72
2.5.4. Olumlu ve Olumsuz Kavramlar	73
2.5.5. Mutlak ve Bağlı Kavramlar	73
2.6. Kavramlar Arası İlişkiler	74
2.6.1. Eşitlik	74
2.6.2. Ayrıklık	74
2.6.3. Eksik Kapsama	75

2.6.4. Tam Kapsama	75
2.6.5. Eş Kapsama (koordinasyon)	76
2.6.6. Çelişiklik	76
2.6.7. Karşıtlık	76
Yararlanılan Kaynaklar	79

Bölüm 3 **KATEGORİLER, YÜKLEMLER VE TANIMLAR** **OLUŞTURMA**

81

3.1. Kategoriler	82
3.2. Beş Tümel	85
3.3. Tanım / Tanımlar Oluşturma	88
3.3.1. Tanım Çeşitleri	90
3.3.2. Tanımda Kullanılan Vasıtalara Göre Tanım Çeşitleri	93
3.3.3. Diğer Bazı Tanım Çeşitleri	94
3.3.4. Tanımın Şartları	98
3.3.5. Tanımlanamazlar	95
3.4. Bölme ve Sınıflandırma	95
3.4.1. Bölmenin Şartları	96
3.4.2. Sınıflandırma	97
3.4.1.1. Sınıflandırma çeşitleri	97
3.4.1.2. Sınıflandırmanın şartları	98
Yararlanılan Kaynaklar	101

Bölüm 4 **ÖNERMELER**

103

4.1. Önermenin Tanımı ve Yapısı	104
4.2. Doğruluk ve Yanlışıklık	106
4.3. Önerme Çeşitleri	108
4.3.1. Nitelikleri Bakımından Önergeler (Olumlu & Olumsuz)	107
4.3.2. Nicelikleri Bakımından Önergeler (Tümel & Tikel)	108
4.3.3. Kipliği Bakımından (Modalite) Önergeler (Gerçek-Zorunlu-Olanaklı)	108

4.3.4. İçerikleri Bakımından Önermeler (Analitik & Sentetik)	110
4.3.5. Bağlıları Bakımından Önermeler (Kategorik Hipotetik & Ayrık)	111
4.4. Kategorik Önermeler	112
4.4.1. Kategorik Önermelerin Standart Formları	114
4.4.2. Kategorik Önermelerde Nitelik ve Nicelik	118
4.4.3. Kategorik Önermelerde Terimlerin Dağıtılması	120
4.5. Kategorik Önermeler Arasındaki İlişkiler (Dolaysız Çıkarımlar)	122
4.5.1. Geleneksel Karşılımların Karesi ve Karşılımların İlişkileri	123
4.5.2. Eşdeğerlik İlişkileri	127
4.6. Kategorik Önermelerin Denklemlerle Gösterilmesi ve Venn Diyagramları	134
Yararlanılan Kaynaklar	142

Bölüm 5

DEDÜKTİF KANITLAMA / KIYAS / ÇIKARIM

143

5.1. Akıl Yürütme	144
5.1.1. Analoji	144
5.1.2. Endüksiyon (Tümevarım)	145
5.2. Kıyas: Tanımı, Yapısı, Unsurları ve Çeşitleri	145
5.3. Kategorik Kıyas Modları ve Şekilleri	147
5.4. Kategorik Kıyasların Geçerliliğinin Denetlenmesi:	152
5.4.1. Kıyas Kuralları	152
5.4.2. Venn Şemaları	152
5.5. Kategorik Kıyasların Geçerliliğinin Denetlenmesi: Antilogistic Yöntem	156
Yararlanılan Kaynaklar	164

Bölüm 6

GEÇERLİ KIYAS ŞEKİLLERİ VE BİRİNCİ ŞEKLE DÖNÜŞTÜRME

165

6.1. Tam Kıyaslar ve Tam Olmayan Kıyaslar	166
---	-----

6.2. Doğrudan Dönüştürme	168
6.3. Dolaylı Dönüştürme	169
6.4. Modların Latince Kelimelerle İfadesi	170
6.5. Modların Latince Adları İçinde Geçen Harflerin Açıklaması	172
6.6. İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi	174
6.6.1. İkinci Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi	174
6.6.2. Üçüncü Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi	176
6.6.3. Dördüncü Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi	178
Yararlanılan Kaynaklar	182

Bölüm 7 **VARSAYIMSAL (HYPOTHETICAL) VE DİĞER** **KIYASLAR**

183

7.1. Varsayımsal (Hypothetical) Çıkarımlar	184
7.1.1. Şartlı (Conditional) Kıyas	185
7.1.2. Bitişik Şartlı (Disjunctive) Kıyas	185
7.1.3. Ayrık Şartlı (Disjunctive) Kıyas	187
7.1.3.1. Bağdaşır Seçenekli Kıyas	188
7.1.3.2. Bağdaşmaz Seçenekli Kıyas	188
7.2. Bileşik Kıyaslar	189
7.2.1. Zincirleme Kıyas	189
7.2.2. Karma (Hulfi) Kıyas	190
7.2.3. İkilem (Dilemma)	191
7.2.3.1. Basit İkilem	191
7.2.3.2. Karmaşık İkilem	192
7.3. Düzensiz Kıyaslar	194
7.3.1. Eksik Önermeli Kıyas (Entimem)	194
7.3.2. Delilli Kıyas (Epicheirema)	195
Yararlanılan Kaynaklar	199

Bölüm 8 **MANTIK YANLIŞLARI / HATALARI /** **YANILTMACALARI**

201

8.1. Dil Yanlışları veya Yanıltmalar	204
	206

8.2. Biçimsel Yanlışlar veya Yanıltmalar (Formal Fallacies)	207
8.2.1. Önermeler Mantığı Yanlışları ve Yanıltmaları:	208
8.2.2. Kıyas Yanlışları ve Yanıltmaları:	210
8.2.3. Yüklemeler Mantığı Yanlışları ve Yanıltmaları:	
8.3. Biçimsel Olmayan Yanlışlar veya Yanıltmalar (Informal Fallacies)	211
8.3.1. Yetersiz Delil (Insufficient Evidence)	213
8.3.2. İlgisiz Delil (Irrelevant Evidence)	218
8.3.3. Yanlış Akıl Yürütme (Faulty Logic)	
8.3.4. Materyal Yanlışlar veya Yanıltmalar (Fallacies of Presumption)	219
Yararlanılan Kaynaklar	224

Bölüm 1

Aytekin Özel*

MANTIK VE TEMEL KAVRAMLARI

1. 1. Mantığın Etimolojik Kökeni
    - 1.1.1. Mantık Sözcüğünün Terim Olarak İki Kullanımı
    - 1.1.2. Mantığın Tarihsel Olarak Çeşitli Tanımları
    - 1.1.3. İslam Dünyasında Mantığın Tanımı
    - 1.1.4. Mantığın Konusu Akıl Yürütme ve Argümanlar
    - 1.1.5. Mantıksal Akıl Yürütme ve Tanım Teorileri
    - 1.1.6. Düşünce Akıl Yürütme ve Dil
    - 1.1.7. Geleneksel Dönemlerde Delil ve Burhan
    - 1.1.8. Kıyas İle Argüman Arasındaki İlişki
    - 1.1.9. Mantık ve Psikoloji
    - 1.1.10. Mantık Önerme ve İspat
  - 1.2. Mantık Bakımından Aklın Üç Temel Fonksiyonu
    - 1.2.1. Anlama
    - 1.2.2. Hüküm Verme (Yargılama)
    - 1.2.3. Çıkarım Yapma/Çıkarımlar
  - 1.3. Akıl Yürütmelerde Kullanılan Bazı Ortak Temel Terimler
  - 1.4. Mantıksal Geçerlilik
  - 1.5. Akıl Yürütme Yöntemleri
    - 1.5.1. Tümdengelim (Dedüktif Akıl Yürütme)
    - 1.5.2. Tümevarım (Endüktif Akıl Yürütme)
    - 1.5.3. Benzerlik Kurma (Analoji)
  - 1.6. Akıl İlkeleri
    - 1.6.1. Özdeşlik İlkesi
    - 1.6.2. Çelişmezlik İlkesi
    - 1.6.3. Üçüncü Halin Olmazlığı İlkesi
    - 1.6.4. Yeterli Sebep İlkesi
  - 1.7. Formel Mantık-İnformel Mantık
  - 1.8. Mantığın Tarihçesi
    - 1.8.1. Geleneksel Klasik Mantık Deyince Ne Anlıyoruz?
    - 1.8.2. Aristoteles Öncesi Mantıksal Çalışmalar
    - 1.8.3. Aristoteles'te Mantık
    - 1.8.4. İslam Dünyasındaki Mantıkta Organon'lu Mantık Bölümleri
    - 1.8.5. Batı'daki Yeni Mantık Çalışmalarının Tarihsel Temeli
      - 1.8.5.1. Leibniz
      - 1.8.5.2. Salt Mantık Arayışı
    - 1.8.6. Leibniz
    - 1.8.7. Salt Mantık Arayışı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

*Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akarsu, Bedia (1994).Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Arslan, Ahmet (2007). İlk Çağ Felsefe Tarihi-Aristoteles, c. 3. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akıncı, Semiha, Hasan Ali Ünder (2013). Klasik Mantık, Eskişehir: Anadolu Ü. Yay.
- Aristoteles, (1998).Birinci Çözümlerler, (Eski Yunancasıyla birlikte), Yunanca aslından çeviren Ali Houshiary, Ankara: Dost Kitabevi yay.
- Bayraktar, Mehmet (1997).İslam Felsefesine Giriş, Ankara.
- Bingöl, Abdülkuddüs (1993).Gelenbevi'nin Mantık Anlayışı, İstanbul.
- Çüçen, Abdülkadir (2012).Klâsik Mantık, İstanbul.
- Çüçen, Abdülkadir (2012).Mantık, Bursa: Sentez yay.
- El-Magnisî, Mahmûd İbn Hâfız Hasan (1299). Cedîd-i Mugni't-Tullâb, İstanbul: Rıza Efendi Matbaası.
- Fahri, Macid, (1998).İslam Felsefesi Tarihi, çev. Kasım Turhan, İstanbul.
- İbn Sînâ (2006).Mantığa Giriş, Türkçe-Arapça paralel metin, çev., Ömer Türker, İstanbul.
- Gödelek, Kâmuran (2003). Akıl Yürütmeye Dair (Mantık), y.y. Su Kitap Dünyası Kültür yay.,
- Grünberg, Teo, Adnan Onart, David Grünberg, Halil Turan (2003). Mantık Terimleri Sözlüğü, Ankara.
- Grünberg, Teo (2000). Sembolik Mantık El Kitabı, c. 1., Ankara: Metu Press.
- Haack, Susan (1991). Philosophy of Logics, Cambridge
- Hausman, Alan; Khane, Howard; Tidman Paul (2013). Logic and Philosophy A Modern Introduction, international edition, U.S.A.
- Keklik, Nihat, (1970). İslam Mantık Tarihi ve Farabî Mantığı, C.I-II, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

- Lear, Jonathan (1980). Aristotle and Logical Theory, Cambridge University Press, Cambridge
- Löringhoff, Von Freytag, Mantık-Saf Mantık Sistemi, çev. T. Mengüşoğlu, İstanbul:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay.
- Nat, Arnold Vander (2010). Simple Formal Logic, Routledge, New York
- Özel, Aytekin (2009). İbn Sînâ'nın Birleşmeli Kıyas Teorisi ve Sembolik Yorumu, Bursa: Emin yay.
- Özel, Aytekin (2016). "Klasik Sembolik Mantık", Mantık El Kitabı, Ankara: Grafiker Yay.
- Özel, Aytekin (2012). Aristoteles'in Analitikler Kuramının Çağdaş Yorumları Işığında Bir Arapça Mantık Metni İncelemesi, Bursa: Emin yay.
- Özlem, Doğan (1999). Mantık, İstanbul: İnkılâp yay.
- Öner, Necati, (2011).Klasik Mantık, Ankara.
- Ross, Sir David (2002). Aristoteles, çev., Ahmet Arslan, İhsan Oktar Anar, Özcan (Yalçın) Kavasoglu, Zerrin Kurtoğlu, İstanbul.
- Taşdelen, İskender (2013). Mantığın Gelişimi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2424- Açık Öğretim Fakültesi Yayını No:1408.
- Taşdelen,, İskender (2010). Sembolik Mantık, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 1941- Açık Öğretim Fakültesi Yayını No:1022.
- Tûsî, Nasîruddîn (1992). Şerhu'l-İşârât, (İbn Sina'nın el-İşârât ve't-Tenbîhât adlı eseriyle birlikte), tahkik: Süleyman Dünya, Beyrut-Lübnan
- Yıldırım, Cemal (1975). 100 Soruda Mantık, Ankara.

Bölüm 2

Svitlana Nesterova *

KAVRAMA (ANLAMLANDIRMA), KAVRAMLAR VE TERİMLER

- 2.1. Zihnin Şeyleri Kavrama Yeteneği ve Semboller
  - 2.2. Gerçeklik Düzenine ve Kavramsal Düzene Göre Kavrama
  - 2.3. Kavramlar
    - 2.3.1. Kavramın Tanımı ve Oluşum Süreci
    - 2.3.2. Kavramın Nitelikleri: İçlem ve Kaplam
  - 2.4. Kavramların İfade Edilişi
    - 2.4.1. Kavram ve Terim
    - 2.4.2. Kavramların Delâletleri (İfade Edilişleri)
  - 2.5. Kavram Çeşitleri
    - 2.5.1. Genel, Tekil, Tümel ve Tikel Kavramlar
    - 2.5.2. Kolektif ve Dağıtılmış Kavramlar
    - 2.5.3. Somut ve Soyut Kavramlar
    - 2.5.4. Olumlu ve Olumsuz Kavramlar
    - 2.5.5. Mutlak ve Bağlı Kavramlar
  - 2.6. Kavramlar Arası İlişkiler
    - 2.6.1. Eşitlik
    - 2.6.2. Ayrıklık
    - 2.6.3. Eksik Kapsama
    - 2.6.4. Tam Kapsama
    - 2.6.5. Eş Kapsama (koordinasyon)
    - 2.6.6. Çelişiklik
    - 2.6.7. Karşıtlık
- Yararlanılan Kaynaklar

---

*Yrd.Doç.Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar:

- Aristoteles (1947), Organon II Önerme, (Çev. H. R. Atademir), Ankara: MEB Yayınları.
- Ayer, Alfred Jules (2014), Language, Truth and Logic, New York: Dover Publication.
- Cassirer, Ernst (2005), Sembolik Formlar Felsefesi, Ankara: Hece Yayınları.
- Çüçen, A.Kadir (2012), Klasik Mantık, 3. Basım, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Filizok, Rıza (1998), "İşaret (Signe) ve Anlam", E.Ü. Edebiyat Fakültesi; Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı IX, İzmir, s.11-19.
- Gamut, L.T.B., (1991), Logic, Language and Meaning, Volume 1, Chicago: The University of Chicago Press.
- Grunberg, Teo (2005), Felsefe ve Felsefi Mantık Yazıları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Joyce, George Hayward (2009) Principles of Logic, Charleston: BiblioBazaar.
- Кириллов, В.И., Старченко А.А. (1987), Логика, Москва: Высшая школа.
- Öner, Necati (2011), Klasik Mantık, 11. Baskı, İstanbul, Divan KitapYayınları.
- Özlem, Doğan (2012), Mantık, 2. Basım, İstanbul: Notos Yayıncılık.
- Ulaş, Sarp Erk (2002), Felsefe Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Bölüm 3

Kutsi Kahveci *

KATEGORİLER, YÜKLEMLER VE TANIMLAR OLUŞTURMA

- 3.1. Kategoriler
  - 3.2. Beş Tümel
  - 3.3. Tanım / Tanımlar Oluşturma
    - 3.3.1. Tanım Çeşitleri
    - 3.3.2. Tanımda Kullanılan Vasıtalara Göre Tanım Çeşitleri
    - 3.3.3. Diğer Bazı Tanım Çeşitleri
    - 3.3.4. Tanımın Şartları
    - 3.3.5. Tanımlanamazlar
  - 3.4. Bölme ve Sınıflandırma
    - 3.4.1. Bölmenin Şartları
    - 3.4.2. Sınıflandırma
      - 3.4.1.1. Sınıflandırma çeşitleri
      - 3.4.1.2. Sınıflandırmanın şartları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

*Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles, (1989). Organon IV. İkinci Analitikler. İstanbul, Çev: Hamdi Ragıp Atademir, Ankara:Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çüçen, Kadir (2006). Mantık, Bursa: Asa Kitabevi.
- Diyarbakırlı Said Paşa (1310). Hulasa-i Mantık. İstanbul: Alem Matbaası.
- Emiroğlu, İbrahim (2004). Klasik Mantığa Giriş. Ankara: Elis Yayınları.
- Hamdi, Ahmed (2003). Mantığa Giriş. Erzurum, Sadeleştiren: Kutsi Kahveci, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Yayınları.
- Köz, İsmail (2003). Mantık Felsefesi, Ankara: Elis Yayınları.
- Küçük, Hasan (1988). İslam ve Batı da Mantık. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, No:21, Bayrak Yayıncılık.
- Muhtar, Ahmed (2003). Mantık. Erzurum, Sadeleştiren: Kutsi Kahveci, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Yayınları.
- Öner, Necati (2009). Klasik Mantık. Ankara: Vadi Yayınları.
- Özlem, Doğan (1999). İstanbul:İnkılâp Yayınevi.
- Sırrı, Süleyman (1310) Mantık. İstanbul.
- Taylan, Necip (1994) Mantık -Tarihçesi, Problemleri-, İstanbul, Marifet Yayınları.

Bölüm 4

Cengiz İskender Özkan *

ÖNERMELER

- 4.1. Önermenin Tanımı ve Yapısı
  - 4.2. Doğruluk ve Yanlışıklık
  - 4.3. Önerme Çeşitleri
    - 4.3.1. Nitelikleri Bakımından Önermeler (Olumlu & Olumsuz)
    - 4.3.2. Nicelikleri Bakımından Önermeler (Tümel & Tikel)
    - 4.3.3. Kipliği Bakımından (Modalite) Önermeler (Gerçek-Zorunlu-Olanaklı)
    - 4.3.4. İçerikleri Bakımından Önermeler (Analitik & Sentetik)
    - 4.3.5. Bağlılıkları Bakımından Önermeler (Kategorik Hipotetik & Ayrık)
  - 4.4. Kategorik Önermeler
    - 4.4.1. Kategorik Önermelerin Standart Formları
    - 4.4.2. Kategorik Önermelerde Nitelik ve Nicelik
    - 4.4.3. Kategorik Önermelerde Terimlerin Dağıtılması
  - 4.5. Kategorik Önermeler Arasındaki İlişkiler (Dolaysız Çıkarımlar)
    - 4.5.1. Geleneksel Karşılıklı Karesi ve Karşılıklı İlişkileri
    - 4.5.2. Eşdeğerlik İlişkileri
  - 4.6. Kategorik Önermelerin Denklemlerle Gösterilmesi ve Venn Diyagramları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

*Doç. Dr., A.Menderes Üniversitesi.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles. (1984). “Analitica Posteriora”, The Complete Works of Aristotle, Vol. I, (1984). (Çev. J. Barnes), (Yay. J. Barnes), Princeton: Princeton University Press.
- Cohen, M. R. / Nagel, E. An Introduction to Logic and Scientific Method, New York:Harcourt, Brace and Company
- Copi, I. M. / Cohen, C. (2008). Introduction to Logic. New Jersey: Pearson Education.
- Çüçen, A. Kadir (2012). Mantık. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Frege, Gottlob (2008). Aritmetiğin Temelleri. (Çeviren: Bülent Gözkân), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kant, Immanuel (2009). Critique of Pure Reason, (Çevirenler: Paul Guyer ve Alan W. Wood), New York: Cambridge University Press.
- Jevons, Stanley (2010). Elementary Lessons in Logic, New York: MacMillan and Co.
- Özlem, Doğan. (2011). Mantık. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Ural, Şafak (1995). Temel Mantık. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Yıldırım, Cemal(1999). Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Bölüm 5

Abdullah Durakoğlu*

DEDÜKTİF KANITLAMA / KIYAS / ÇIKARIM

- 5.1. Akıl Yürütme
    - 5.1.1. Analoji
    - 5.1.2. Endüksiyon (Tümevarım)
  - 5.2. Kıyas: Tanımı, Yapısı, Unsurları ve Çeşitleri
  - 5.3. Kategorik Kıyas Modları ve Şekilleri
  - 5.4. Kategorik Kıyasların Geçerliliğinin Denetlenmesi:
    - 5.4.1. Kıyas Kuralları
    - 5.4.2. Venn Şemaları
  - 5.5. Kategorik Kıyasların Geçerliliğinin Denetlenmesi
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Cevizci, Ahmet (1997). Felsefe Sözlüğü, Ankara: Ekin Yayınları.
- Çüçen, Kadir. (2004). Klasik Mantık, Bursa: Asa Kitabevi.
- Çüçen, A. Kadir. (2009). Mantık, Bursa: Asa Kitabevi.
- Çüçen, Kadir. (2012). Bilgi Felsefesi, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Öner, Necati. (2016). Klasik Mantık, Ankara: Divan Kitap.
- Sullivan, Scott M. (2006). Traditional Logic Published January, by Booksurge Publishing, North Charleston, SC, in the United States of America
- Yıldırım, Cemal. (2011). Bilim Felsefesi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bölüm 6

Tanzer Yakar*

GEÇERLİ KIYAS ŞEKİLLERİ VE BİRİNCİ ŞEKLE DÖNÜŞTÜRME

- 6.1. Tam Kıyaslar ve Tam Olmayan Kıyaslar
- 6.2. Doğrudan Dönüştürme
- 6.3. Dolaylı Dönüştürme
- 6.4. Modların Latince Kelimelerle İfadesi
- 6.5. Modların Latince Adları İçinde Geçen Harflerin Açıklaması
- 6.6. İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi
  - 6.6.1. İkinci Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi
  - 6.6.2. Üçüncü Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi
  - 6.6.3. Dördüncü Şeklin Birinci Şekle Dönüştürülmesi

Yararlanılan Kaynaklar

---

*Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles (1998). Birinci Çözümlemeler, (Çev. Ali Houshiary), 1. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayıncılık.
- Aristoteles (2005). İkinci Çözümlemeler, (Çev. Ali Houshiary), 1. Baskı, İstanbul: Y.K.Y.
- Ars Emmerana (1967). İçinde De Rijk, vol2. 175-213.
- Ars Burana (1967). İçinde De Rijk, vol2. 143-174.
- Bennet, Deborah J. (2004). Logic Made Easy, 1. Baskı, New York: W. W. Norton Company.
- L. M. de Rijk (1967). Logica Modernorum. A Contribution to the History of Early Terminist Logic: vol. II, 1-2, The Origin and Early Development of the Theory of Supposition (Wijsgerige teksten en studies 16), Assen: Van Gorcum
- Patzig, Günther (1963). Aristotle's Theory of the Syllogism, (Çev. Jonathan Barnes), 2. Baskı, B.V. Gottingen:Springer-Science.
- Petrus Hispanus Portugalensis, Tractatus (1967). içinde De Rijk 1967, voll.

Bölüm 7

Mustafa Kaya *

VARSAYIMSAL (HYPOTHETICAL) VE DİĞER KİYASLAR

- 7.1. Varsayımsal (Hypothetical) Çıkarımlar
    - 7.1.1. Şartlı (Conditional) Kıyas
    - 7.1.2. Bitişik Şartlı (Disjunctive) Kıyas
    - 7.1.3. Ayrık Şartlı (Disjunctive) Kıyas
      - 7.1.3.1. Bağdaşır Seçenekli Kıyas
      - 7.1.3.2. Bağdaşmaz Seçenekli Kıyas
  - 7.2. Bileşik Kıyaslar
    - 7.2.1. Zincirleme Kıyas
    - 7.2.2. Karma (Hulfi) Kıyas
    - 7.2.3. İkilem (Dilemma)
      - 7.2.3.1. Basit İkilem
      - 7.2.3.2. Karmaşık İkilem
  - 7.3. Düzensiz Kıyaslar
    - 7.3.1. Eksik Önermeli Kıyas (Entimem)
    - 7.3.2. Delilli Kıyas (Epicheirema)
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Cevdet Paşa, Ahmet (1998). Miyar-ı Sedat (Klasik Mantık), sad., ve notlar: Hasan Tahsin Feyizli, Ankara: Fecr Yayınevi
- Emiroğlu, İbrahim (1999). Ana Hatlarıyla Klasik Mantık, İstanbul: Asa Kitabevi
- Öner, Necati (1998). Klasik Mantık, 8. Baskı., Ankara: Bilim Yayınları
- Özlem, Doğan (1999). Mantık, 6. Baskı., İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Ural, Şafak (1995). Temel Mantık, 2. Baskı., İstanbul: Çantay Kitabevi
- Ural, Şafak, (2011). Temel Mantık, 3. Baskı, İstanbul, Çantay Kitabevi,
- Ünder, H. (2013). "Tasımlar (Kıyaslar)" Klasik Mantık, ed. Semiha Akıncı, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, s. 64-77.
- Ünder, H. (2013). "Mantık Kuralları ve Uygulamalar", Klasik Mantık, ed. Semiha Akıncı, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, s. 78-95.
- Yıldırım, Cemal (1976). 100 Soruda Mantık El Kitabı, İstanbul: Gerçek Yayınevi

Bölüm 8

Mustafa Yıldız *

MANTIK YANLIŞLARI / HATALARI / YANILTMACALARI (FALLACİES)

- 8.1. Dil Yanlışları veya Yanıltmalar
- 8.2. Biçimsel Yanlışlar veya Yanıltmalar (Formal Fallacies)
  - 8.2.1. Önergeler Mantığı Yanlışları ve Yanıltmaları
  - 8.2.2. Kıyas Yanlışları ve Yanıltmaları
  - 8.2.3. Yüklemeler Mantığı Yanlışları ve Yanıltmaları
- 8.3. Biçimsel Olmayan Yanlışlar veya Yanıltmalar (Informal Fallacies)
  - 8.3.1. Yetersiz Delil (Insufficient Evidence)
  - 8.3.2. İlgisiz Delil (Irrelevant Evidence)
  - 8.3.3. Yanlış Akıl Yürütme (Faulty Logic)
  - 8.3.4. Materyal Yanlışlar veya Yanıltmalar (Fallacies of Presumption)

Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles (1989). *Organon I, Kategoryalar*, (çev. Hamdi Ragıp Atademir), İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.
- Uçar, Aygöl (2009). *Türkçe Eylemlerde Çokanlamlılık: Uygunluk Kuramı Çerçevesinde Bir Çözümleme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara.
- Ural, Şafak (1995). *Temel Mantık*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Öner, Necati (1996). *Klasik Mantık*, Ankara: Bilim Yayınları.
- Emiroğlu, İbrahim (1993). *Mantık Yanlıları*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- Larsen, Aaron; Hodge, Joelle; Perrin, Christopher (2010). *The Art of Argument, An Introduction to the Informal Fallacies*, Camp Hill, Classical Academic Press.
- Engel, S. Morris (1999). *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*, Sixth Edition, Bedford/St. Martin's.
- Paul, R.; Elder L. (2004). "The Thinkers Guide to Fallacies: The Art of Mental Trickery and Manipulation", (Çevrimiçi): <http://www.criticalthinking.org/files/SAM-Fallacies.pdf>. (E.Tarihi:09.08. 2016).
- The Nizkor Project, "Fallacies", (Çevrimiçi): <http://www.nizkor.org/features/fallacies/> Erişim Tarihi: 07.08.2016.
- Vendryes, J. (2001). *Dil ve Düşünce*, çev. Berke Vardar, İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
- Bennett, Bo (2012). "Logically Fallacious: The Ultimate Collection of Over 300 Logical Fallacies", (Çevrimiçi): <https://www.logicallyfallacious.com/tools/lp/Bo/LogicalFallacies>. (Erişim Tarihi, 02.08. 2016).
- Saunders, Kevin W. (1992-1993). "Informal Fallacies in Legal Argumentation", *South Carolina Law Review*, Vol. 44: 343, Michigan State University College of Law, Faculty Publications, p. 343-382.
- Standler R. B. (2005). "Propaganda and How to Recognize It", (Çevrimiçi) : www.rbsO.com/propaganda.pdf (Erişim tarihi: 15.08.2016)
- Walton, Douglas (2011). "Defeasible Reasoning and Informal Fallacies", *Synthese*, Vol. 179, p. 377-407.
- Wyss, Peter (2013). "First Step in Formal Logic, Handout 16: Formal Fallacies", (Çevrimiçi): http://open.conted.ox.ac.uk/sites/open.conted.ox.ac.uk/files/resources/Create%20Document/LOG_HO16.pdf (Erişim tarihi: 03.08.2016).

Editör

Prof. Dr. Şaban Haklı

MANTIK

Yazarlar

Doç. Dr. Abdullah Durakoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Coşkun Baba
Dr. Öğr. Üyesi Hacı Kaya
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Sami Özdil
Dr. Öğr. Üyesi Svitlana Nesterova Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Şerefettin Adsoy
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Tan

MANTIK

Editör : Prof. Dr. Şaban Haklı

ISBN : 978-625-7825-28-3
e-ISBN : 978-625-7825-30-6
Baskı : Vizyon Basımevi
Basım Sayısı : 1. Basım, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Haklı, Şaban.

Mantık / Editör : Şaban Haklı

1.Basım. XVIII + 398 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-28-3

e-ISBN: 978-625-7825-30-6

1. Mantık, 2. Akıl Yürütme 3.Önermeler Mantığı

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Mantık

Editör: Prof. Dr. Şaban Haklı / *Hitit Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1. Bölüm:

Coşkun Baba / *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi*

2. Bölüm:

Svıtlana Nesterova Coşkun / *Bartın Üniversitesi*

3. Bölüm:

Mahmut Sami Özdil / *N.Erbakan Üniversitesi*

4. Bölüm:

Hacı Kaya / *N.Erbakan Üniversitesi*

5. Bölüm:

Abdullah Durakoğlu / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*

6. Bölüm:

Şerefettin Adsoy / *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*

7. Bölüm:

Yusuf Tan / *Hakkari Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz

v

Bölüm 1 MANTIK VE TARİHÇESİ

11

1.1. Mantığın Tanımı	12
1.2. Mantığın Konusu	16
1.3. Mantığın Gayesi ve Önemi	17
1.4. Mantığın Temel İlkeleri	20
1.5. Mantığın Tarihçesi	22
1.5.1. Aristoteles Öncesi Mantık	23
1.5.2. Aristoteles'te Mantık	25
1.5.2.1. Organon ve Kısımları	26
1.5.2.2. Organon Hakkında Bazı Tartışmalar	27
1.5.3. Stoa Mantığı	28
1.5.4. İslam Mantığı	29
1.5.4.1. Fârâbî, İbn Sinâ ve İbn Rüşd	31
1.5.4.2. Mantığın Dini İlimlere Girişi: İbn Hazm, Gazzâlî	33
1.5.4.3. İslam Dünyasında Mantık Karşıtlığı: İbn Salah, İbn Teymiyye vd.	36
1.5.5. Orta Çağ Mantığı	37
1.5.5.1. Porphyrios	37
1.5.5.2. Ockham'lı William	38
1.5.6. Modern Mantık	38
1.5.6.1. Leibniz	39
1.5.6.2. Bacon	39
1.5.6.3. Descartes	40
1.5.7. Diğer Mantık Çeşitleri	41
1.5.8. Türkiye'deki Mantık Çalışmaları	44
Yararlanılan Kaynaklar	48

Bölüm 2
KAVRAMA (ANLAMLANDIRMA), KAVRAMLAR VE
TERİMLER

53

2.1. Zihnin Şeyleri Kavrama Yeteneği ve Semboller	54
2.2. Gerçeklik Düzenine ve Kavramsal Düzene Göre Kavrama	56
2.3. Kavramlar	58
2.3.1. Kavramın Tanımı ve Oluşum Süreci	58
2.3.2. Kavramın Nitelikleri: İçlem ve Kaplam	61
2.4. Kavramların İfade Edilişi	65
2.4.1. Kavram ve Terim	65
2.4.2. Delâletler	66
2.5. Kavram Çeşitleri	68
2.5.1. Tümel ve Tekil Kavramlar	68
2.5.2. Kolektif ve Dağıtılmış Kavramlar	68
2.5.3. Somut ve Soyut Kavramlar	69
2.5.4. Olumlu ve Olumsuz Kavramlar	70
2.5.5. Mutlak ve Bağlı Kavramlar	70
2.6. Kavramlar Arası İlişkiler	70
2.6.1. Eşitlik	71
2.6.2. Ayrıklık	71
2.6.3. Eksik Kapsama	71
2.6.4. Tam Kapsama	72
2.6.5. Eş Kapsama (koordinasyon)	72
2.6.6. Çelişiklik	72
2.6.7. Karşıtlık	73
2.7. Kavramların Nesnelere Olan İlişkileri:	74
2.7.1. Nelik, Gerçeklik, Kimlik	74
Yararlanılan Kaynaklar	76

Bölüm 3
KAVRAMLAR MANTIĞI
TANIM VE BÖLME

77

3.1. Tanım Çeşitleri	79
3.1.1. Beş Tümel	79
3.1.1.1. Özsel Tümeler	81
3.1.1.2. İlintisel Tümeler	82
3.1.2. Beş Tümele Göre Tanım Çeşitleri	84
3.1.3. Tanımlanana Göre Tanım Çeşitleri	85
3.1.4. Tanımın Şartları	87
3.1.5. Tanımlanamazlar	88

3.2. Bölme ve Sınıflandırma	89
3.2.1. Bölme	89
3.2.2. Sınıflandırma	90
Yararlanılan Kaynaklar	91

Bölüm 4
ÖNERMELER MANTIĞI-I
ÖNERMELER-DOĞRUDAN ÇIKARIM

93

4.1. Biçimsel (Sûrî) Mantık Açısından Önergeler	94
4.1.1. Önergeleri Oluşturan Ögeler: İsim, Kelime, Edat ve Bağ Kelimeler	94
4.1.2. Haber Bildiren ve Bildirmeyen Bileşik Lafızlar	98
4.1.3. Kesin Sözler: Önergeler	100
4.1.3.1. Önerme Çeşitleri	101
4.1.3.2. Önermenin Bir Olması	107
4.1.4. Nitelik ve Nicelik Bakımından Önergeler	111
4.1.4.1. Nitelik Bakımından Önergeler	111
4.1.4.2. Önergelerde Anlamlılık ve Doğruluk	112
4.1.4.3. Nicelik Bakımından Önergeler	117
4.1.5. Maddesi ve Kipliği Bakımından Önergeler	122
4.1.6. Önergeler Arası İlişkiler: Karşıolulum ve Döndürme	126
4.1.6.1. Önergelerde Karşıolulum	126
4.1.6.2. Önergelerde Döndürme	134
4.2. İçeriksel (Maddî/Tatbîkî) Mantık Açısından Önergeler	140
Yararlanılan Kaynaklar	150

Bölüm 5
ÖNERMELER MANTIĞI-II
KANITLAMA-DOLAYLI ÇIKARIM

153

5.1. Akıl Yürütme (Çıkarım) ve Çeşitleri	154
5.1.1. Kıyas (Tümdengelim/Ta'lil/Deduction)	154
5.1.2. Tanımı, Yapısı ve Unsurları	154
5.1.3. Kıyas Çeşitleri	155
5.1.3.1. Basit Kıyaslar	155
5.1.3.2. Birleşik Kıyaslar	167
5.1.4. Kıyasın Klasik Mantıktaki Yeri ve Önemi	171
5.1.5. Kıyasa Yapılmış Eleştiriler	173
5.2. Tümevarım (İstikra/Induction)	173
5.3. Benzeşme (Temsil/Analoji)	174
Yararlanılan Kaynaklar	176

Bölüm 6
TASDİK ÇEŞİTLERİ VE BEŞ SANAT **177**

6.1. Tasdik Çeşitleri	179
6.2. Tasdik Çeşitlerine Dayalı Olarak Doğruluk Değeri Açısından Önermeler	181
6.2.1. Yakîni (<i>Kesin</i>) Bilgiyi İfade Eden Öncüller (<i>Yakîniyyât</i>)	182
6.2.2. Yakîni (<i>Kesin</i>) Bilgiyi İfade Etmeyen Öncüller	187
6.3. Beş Sanat	192
6.3.1. Burhan (<i>Apodeictic</i>)	193
6.3.1.1. Burhana Ulaşmak için Kullanılan Sorular (<i>Metalib</i>)	193
6.3.1.2. Burhanın Türleri	195
6.3.1.3. Burhanın Değeri	197
6.3.2. Cedel (<i>Dialectic</i>)	198
6.3.3. Hitabet (<i>Rhetoric</i>)	200
6.3.4. Şiir (<i>Poetic</i>)	203
6.3.5. Mugalâta (<i>Safsata</i>)	206
Yararlanılan Kaynaklar	210

Bölüm 7
MANTIK YANLIŞLARI **213**

7.1. Mantık Yanlışlarının Bilinmesinin Önemi	214
7.2. Biçim Yanlışları (Formel Fallacies)	220
7.2.1. Kıyasın Kurallarına Uymamaktan Kaynaklanan Yanlışlar	220
7.3. İçerik Yanlışları	229
7.3.1. Lafız Yanlışları	229
7.3.2. Mana Yanlışları	234
7.4. Diğer Yanlış Türleri	239
7.4.1. Konudışılık Yanlışları	239
7.4.2. Uydurma Delil Yanlışları	23
7.4.3. Gelişi Güzel Kurulmuş Eksik Delil Yanlışları	244
7.4.4. Yanlış Zan Yanlışları	245
Yararlanılan Kaynaklar	247

Bölüm 1

Coşkun Baba ¹

MANTIK VE TARİHÇESİ

- 1.1. Mantığın Tanımı
- 1.2. Mantığın Konusu
- 1.3. Mantığın Gayesi ve Önemi
- 1.4. Mantığın Temel İlkeleri
- 1.5. Mantığın Tarihçesi
  - 1.5.1. Aristoteles Öncesi Mantık
  - 1.5.2. Aristoteles'te Mantık
    - 1.5.2.1. Organon ve Kısımları
    - 1.5.2.2. Organon Hakkında Bazı Tartışmalar
  - 1.5.3. Stoa Mantığı
  - 1.5.4. İslam Mantığı
    - 1.5.4.1. Fârâbî, İbn Sinâ ve İbn Rüşd
    - 1.5.4.2. Mantığın Dini İlimlere Girişi: İbn Hazm, Gazzâlî
    - 1.5.4.3. İslam Dünyasında Mantık Karşıtlığı: İbn Salah, İbn Teymiyye vd.
  - 1.5.5. Orta Çağ Mantığı
    - 1.5.5.1. Porphyrios
    - 1.5.5.2. Ockham'lı William
  - 1.5.6. Modern Mantık
    - 1.5.6.1. Leibniz
    - 1.5.6.2. Bacon
    - 1.5.6.3. Descartes
  - 1.5.7. Diğer Mantık Çeşitleri
  - 1.5.8. Türkiye'deki Mantık Çalışmaları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmet Cevdet Paşa. *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-*. sad. Hasan Tahsin Feyizli. Ankara: Fecr Yayın, 2018.
- Alp, Talha. *Mantık: İsağoci Tercümesi & Mantık Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007.
- Altunya, Hülya. "Mantık Ve Dînî İlimler İlişkisinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Kısa Bir Tahlil". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013/1), 57-72.
- Aristoteles. *Organon V (Topikler)*. çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Y. Gurur Sev. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2015.
- Aristoteles. *Retorik*. çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Arslan, Ahmet. *İslam Felsefesi Üzerine*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Baba, Coşkun. *Retoriğin İkna Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2018.
- Baba, Coşkun. "Bilgi Bağlamında Doğruluk ve Mantık İlişkisi". *Doğru Üzerine*. ed. Murat Kelikli. 35-75. Ankara: Elis Yayınları, 2018.
- Bacon, Francis. *Novum Organum*. çev. Sema Önal. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Bingöl, Abdülkuddûs. *Gelenbevi'nin Mantık Anlayışı*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005.
- Çaldak, Hüseyin. *Aristoteles Mantığı'nın İslâm Usûl Bilimlerine Etkisi (Fıkıh Usûlündeki Örneklemeleleriyle)*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006),
- Çapak, İbrahim. *Gazâlî'nin Mantık Anlayışı*. Ankara: Elis Yayınları, 2011.
- Çapak, İbrahim. *Stoa Mantığı ve Fârâbi'ye Etkisi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Çapak, İbrahim. *Porphrios ve İbn Sina Mantığında Tümeller*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Çapak, İbrahim. *Ana Hatlarıyla Mantık*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

- Çelgin, Güler. *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.
- Çetin, Ali. “Mantık, Kelam ve Usul-u Fıkıh İlişkisi”. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 13/2 (2015), 693-716.
- Çüçen, Abdülkadir. *Klasik Mantık*. Bursa: Asa Kitabevi, 2004.
- Descartes, Rene. *Metot Üzerine Konuşma*. çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- Durmaz, Nihat. *F.C.S. Schiller'in Pragmatik Hümanizmi*. Ankara: Gece Akademi, 2018.
- Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları, 2004.
- Emiroğlu, İbrahim – Altunya, Hülya. *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Fârâbî, Ebû Nasr. *İlimlerin Sayımı (İhsâu'l Ulûm)*. çev. Ahmet Arslan. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Fârâbî, Ebû Nasr. “Uyûnül-mesâil”. çev. Mahmut Kaya, *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. 117-126. İstanbul: Klasik Yayınları, 2003.
- Fârâbî, Ebû Nasr. *Mantıkta Kullanılan Lafızlar (Kitâbü'l-Elfâzi'l-Müsta'mele fi'l-Mantık)*. çev. Yaşar Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Fârâbî, Ebû Nasr. “Et-Tavtia veya Mantığa Giriş Risalesi”. *Mantığa Giriş Risaleleri*. çev. Yaşar Aydın. 13-31. İstanbul, Litera Yayıncılık, 2018.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid b. Muhammed. *Mustasfâ İslam Hukuk Metodolojisi I*. çev. Yunus Apaydın. İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid b. Muhammed. *el-Kıstâsü'l-Müstakîm*. çev. İbrahim Çapak. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Gökalp, Ziya. *Felsefe Dersleri*. sad. Ali Utku – Erdoğan Erbay. Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.
- Grünberg, Teo. vd. *Mantık Terimleri Sözlüğü*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 2003.
- Güçlü, Abdülbaki. vd. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2008.

- Hasırcı, Nazım. *İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2010.
- Hasırcı, Nazım. *Klasik Mantık El Kitabı*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- Işıkli, Şevki. "Bulanık Mantık ve Bulanık Teknolojiler". *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 4 (2004), 105-126.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadirî Ugan. 2 cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- İbn Hazm. et-Takrîb li-Haddi'l-Mantık: Mantık ve Dini İlimler çev. İbrahim Çapak -Yusuf Arıkaner. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- İbn Salah. *Fetâvâ İbn Salâh*. 1. Cilt. Beyrut: 1431.
- İbn Sînâ. *Mantiğa Giriş*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.
- İbn Sînâ. *İşaretler ve Tembihler*. çev. A. Durusoy vd.. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- İbn Teymiyye. *er-Red ale'l-Mantıkiyyîn*. thk. Refik el-Acem. 1. ve 2. Cilt. Beyrut. 1993.
- İbn Teymiyye. *Nakzü'l-Mantık*. thk. Muhammed Hamid Fikrî. Kahire: 1951.
- İlyenkov, Evald Vasilyeviç. *Diyalektik Mantık*. çev. Alper Birdal. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2009.
- İnönü, Nazlı. *Mantık Tarihi*. İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2019.
- Kahveci, Kutsi. *Klasik Mantık*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2017.
- Kandemir, M. Yaşar. "İbnü's-Salâh Eş-Şehrezûrî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnus-salah-es-sehrezuri> (23.09.2020).
- Kâtibî. *Şemsiyye Risâlesi*. çev. Ferruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Kaya, Mahmut "Fârâbî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/farabi#1> (22.09.2020);
- Kelikli, Murat. *Aristoteles Kategoriler I Adası, Anlamdaş ve Türev*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
- Kömürcü, Kamil. *Mantiğa Giriş*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.

- Köz, İsmail. *Mantık Felsefesi*. Ankara: Elis Yayınları, 2003.
- Köz, İsmail. "Mantığın Tarihçesi". *Mantık*. ed. İsmail Köz – Ali Çetin. 29-70. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Mill, John Stuart. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive*. New York: Harper & Brothers Publishers, 1882.
- Muhtari, Murteza. *İslam İlimleriyle Tanışma I*. çev. Abdullah Kutlu. Ankara: Endişe Yayınları, 1990.
- Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970.
- Öner, Necati. *Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1991.
- Öner, Necati. *Felsefe Yolunda Düşünceler*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1995.
- Öner, Necati. *Tanzimattan Sonra Türkiye’de İlim ve Mantık Anlayışı*. Ankara: Divan Kitap, 2012.
- Özel, Aytekin. "Organon ve Mantık". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (2008/2), 147-60.
- Özel, Aytekin. *İbn Sînâ'nın Birleşmeli Kıyas Teorisi ve Sembolik Yorumu*. Bursa, Emin Yayınları, 2009.
- Özel, Aytekin. "Mantık ve Temel Kavramları", *Klasik Mantık*, ed. Hüseyin Suphi Erdem (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2016),
- Özel, Aytekin. *Tasavvurlar Mantığı ve Kavramlar Mantığı*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- Porphyrrios, *Isagoge*. çev. Betül Çotuksöken. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.
- Priest, Graham. *Mantık*. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Dost Kitabevi, 2017.
- Ross, David. *Aristoteles*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2011.
- Schiller, F.C.S. *Formal Logic: A Scientific and Social Problem*. London: Macmillan and Co., 1912.
- Sedâd, Ali. *Lisanu'l Mizan*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1306/1890.
- Sedâd, Ali. *Mîzânu'l-Ukûl Mantık ve Metodoloji*. çev. İbrahim Çapak vd.. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

- Street, Tony. *İslam Mantık Tarihi*. der. ve çev. Harun Kuşlu. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Taylan, Necip. *Mantık Tarihçesi Problemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1996.
- Türker-Küyel, Mübahat. "Mantığa Başlangıç (et-;Tavti'atu Fî'l-Mantık)". *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri*. 26-30. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990.
- Toktaş, Fatih. *İslam Düşüncesinde Felsefe Eleştirileri*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Uludağ, Süleyman. "İbn Teymiyye'de Mantık Meselesi". *İslâmî Araştırmalar* 4, (1987), 40-51.
- Ural, Şafak. "Çok – Değerli Mantık". *Felsefe Arkivi* 26 (1987), 301-316.
- Ural, Şafak. "Puslu (Fuzzy) Mantık". *Mantık, Matematik ve Felsefe, I. Ulusal Sempozyumu 26-28 Eylül 2003 Assos-Çanakkale*. ed. Şafak Ural. vd. 33-60. İstanbul: İKÜ Yayınları, 2004.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Mantık Tarihi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942.
- Yaran, Cafer Sadık. *İnformel Mantık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Yücel, Hasan Ali. *Mantık*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1935.
- Yüksel, Yücel. *Puslu Mantık ve Felsefi Arka Planı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Bölüm 2

Svıtlana Nesterova Coşkun¹

KAVRAMA (ANLAMLANDIRMA), KAVRAMLAR VE TERİMLER

- 2.1. Zihnin Şeyleri Kavrama Yeteneği ve Semboller
  - 2.2. Gerçeklik Düzenine ve Kavramsal Düzene Göre Kavrama
  - 2.3. Kavramlar
    - 2.3.1. Kavramın Tanımı ve Oluşum Süreci
    - 2.3.2. Kavramın Nitelikleri: İçlem ve Kaplam
  - 2.4. Kavramların İfade Edilişii
    - 2.4.1. Kavram ve Terim
    - 2.4.2. Delâletler
  - 2.5. Kavram Çeşitleri
    - 2.5.1. Tümel ve Tekil Kavramlar
    - 2.5.2. Kolektif ve Dağıtılmış Kavramlar
    - 2.5.3. Somut ve Soyut Kavramlar
    - 2.5.4. Olumlu ve Olumsuz Kavramlar
    - 2.5.5. Mutlak ve Bağlı Kavramlar
  - 2.6. Kavramlar Arası İlişkiler
    - 2.6.1. Eşitlik
    - 2.6.2. Ayrıklık
    - 2.6.3. Eksik Kapsama
    - 2.6.4. Tam Kapsama
    - 2.6.5. Eş Kapsama (koordinasyon)
    - 2.6.6. Çelişiklik
    - 2.6.7. Karşıtlık
  - 2.7. Kavramların Nesnelere Olan İlişkileri:
    - 2.7.1. Nelik
    - 2.7.2. Gerçeklik
    - 2.7.3. Kimlik
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi.

Yararlanılan Kaynaklar:

- Aristo. *Organon II Önerme*, (Çev. H. R. Atademir), Ankara: MEB Yayınları, 1947.
- Aristo. *Organon V, Topikler*, (Çev. H. R. Atademir), Ankara: MEB Yayınları, 1952.
- Aristo. *Organon I, Kagegoriler*, (Çev. H. R. Atademir), Ankara: MEB Yayınları, 1963.
- Arman Besler, A. "Port-Royal Mantığı'nda Tasımsal Geçerliliğin Saptanması", *Kilikya Felsefe Dergisi*, Sayı 2, Ekim 2020, s.1-14.
- Ayer, Alfred Jules. *Language, Truth and Logic*, New York: Dover Publication. 2014.
- Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi*, Ankara: Hece Yayınları, 2005.
- Çüçen, A.Kadir. *Klasik Mantık*, 3. Basım, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2012.
- Filizok, Rıza. "İşaret (Signe) ve Anlam", E.Ü. *Edebiyat Fakültesi; Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (1998/9), 11-19.
- Gamut, L.T.B., *Logic, Language and Meaning*, Volume 1, Chicago: The University of Chicago Press. 1991.
- Grunberg, Teo. *Felsefe ve Felsefi Mantık Yazıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Joyce, George. *Hayward Principles of Logic*, Charleston: Biblio Bazaar, 2009.
- Кириллов, В.И., *Старченко А.А. Логика*, Москва: Высшая школа, 1987.
- Öner, Necati. *Klasik Mantık*, 11. Baskı, İstanbul, Divan KitapYayınları, 2011.
- Özlem, Doğan. *Mantık*, 2. Basım, İstanbul: Notos Yayıncılık, 2012.
- Porphyry. "İsagoge" Five Texts on the Mediaeval Problem of Universals: Porphyry, Boethius, Abelard, Duns Scotus, Ockham, Cambridge: Hackett Publishing Company. 1994.
- Ulaş, Sarp Erk. *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- Ural, Şafak. *Temel Mantık*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2011.

Bölüm 3

Mahmut Sami Özdil¹

KAVRAMLAR MANTIĞI TANIM VE BÖLME

- 3.1. Tanım Çeşitleri
    - 3.1.1. Beş Tümel
      - 3.1.1.1. Özsel Tümel
      - 3.1.1.2. İlintisel Tümel
    - 3.1.2. Beş Tümele Göre Tanım Çeşitleri
    - 3.1.3. Tanımlanana Göre Tanım Çeşitleri
    - 3.1.4. Tanımın Şartları
    - 3.1.5. Tanımlanamazlar
  - 3.2. Bölme ve Sınıflandırma
    - 3.2.1. Bölme
    - 3.2.2. Sınıflandırma
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğ.Üyesi, N.Erbakan Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aristoteles. *Organon 4: İkinci Analitikler*. çev. Hamdi Ragıp Atademir. MEB, 1996.
- Clarke, Richard F. *Logic*. New York, Cincinnati, and Chicago: Longmans, Green, 1889.
- Davidson, W. L. "The Logic of Classification". *Mind* 12/46 (1887), 233-253.
- Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları, 2004.
- Farabi. *Mantıkta Kullanılan Lafızlar*. çev. Yaşar Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Hasırcı, Nazım. *Klasik Mantık El Kitabı*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- İbrahim Emiroğlu, Hülya Altunya. *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Katibi. *Katibi Şemsiyye Risalesi: Tahkik Çeviri ve Şerh*. çev. Ferruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Kömürcü, Kamil. *Mantığa Giriş*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 5, Basım, 1986.
- Özlem, Doğan. *Mantık: Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*, 2004.
- Porphyrrios. *İsagoji*. çev. Hamdi Ragıp Atademir. Konya: Atademir Yayınevi, 1948.

Bölüm 4

Hacı Kaya¹

ÖNERMELER MANTIĞI-I ÖNERMELER-DOĞRUDAN ÇIKARIM²

- 4.1. Biçimsel (Sûrî) Mantık Açısından Önergeler
    - 4.1.1. Önergemi Oluşturan Ögeler: İsim, Kelime, Edat ve Bağ Kelimeler
    - 4.1.2. Haber Bildiren ve Bildirmeyen Bileşik Lafızlar
    - 4.1.3. Kesin Sözlere: Önergeler
      - 4.1.3.1. Önerme Çeşitleri
      - 4.1.3.2. Önermenin Bir Olması
    - 4.1.4. Nitelik ve Nicelik Bakımından Önergeler
      - 4.1.4.1. Nitelik Bakımından Önergeler
      - 4.1.4.2. Önergelerde Anlamlılık ve Doğruluk
      - 4.1.4.3. Nicelik Bakımından Önergeler
    - 4.1.5. Maddesi ve Kipliği Bakımından Önergeler
    - 4.1.6. Önergeler Arası İlişkiler: Karşılıklı ve Döndürme
      - 4.1.6.1. Önergelerde Karşılıklı
      - 4.1.6.2. Önergelerde Döndürme
        - 4.1.6.2.1. Düz Döndürme
        - 4.1.6.2.2. Ters Döndürme
  - 4.2. İçeriksel (Maddî/Tatbîkî) Mantık Açısından Önergeler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğ. Üyesi, N.Erbakan Üniversitesi

² Bu çalışma, 2013 yılında hazırladığımız *İbn Sînâ'da Bilimsel Kanıtlanma Teorisi* (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Âmidî, Seyfüddîn el-. (2019). *Dekâiku'l-hakâ'ik*, c.1-2, tsh. es-Seyyid Fâdil Ali el-Mûsevî. Beyrut: Kitâb Nâşirûn.
- Aristoteles (1963a). *Organon I, Kategoriyalar*, çev. Hamdi Ragıp Atademir. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aristoteles (1963b). *Organon II, Önerme*, çev. Hamdi Ragıp Atademir. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aristoteles (1998). *Birinci Çözümlemeler*, çev. Ali Houshiary. Ankara: Dost Kitapevi.
- Aristoteles (2010). *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Baudelaire, Charles (2013). *Kötülük Çiçekleri*, çev. Erdoğan Alkan. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Cpoernicus, Nicholas (2010). *Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine*, çev. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çuçen, A. Kadir (2011). *Mantık*. Bursa: Asa Kitapevi.
- Emiroğlu, İbrahim (2004). *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları.
- Fârâbî (1986a). “Kitâbu Kâtâgûryâs ey el-Mekûlât”. *el-Mantuku 'inde'l-Fârâbî* içinde, c.1, 89-131, thk. Refik el-Acem. Beyrut: Dâru'l-Maşrık.
- Fârâbî (1986b). “Kitâbu'l-İbâre”. *el-Mantuku 'inde'l-Fârâbî* içinde, thk. Refik el-Acem, c.1, 133-163. Beyrut: Dâru'l-Maşrık.
- Fârâbî (1986c). “Kitâbu'l-Kıyâs”. *el-Mantuku 'inde'l-Fârâbî* içinde, c.2, 11-64, thk. ve tkd. Refik el-Acem. Beyrut: Dâru'l-Maşrık.
- Hûnecî, Efdalüddîn el-. (h.1389). *Keşfü'l-esrâr 'an ğavâmizi'l-efkâr*, tkd. ve thk. Hâlid er-Rüveyheb. Tahran: Müessese-i Pejûheşî Hikmet ve Felsefe-i İnan.
- İbn Rüşd (1978). *Telhîsu kitâbi Aristûtâlîs fi'l-'ibâre*, thk. Muhammed Selim Sâlim. Mısır: Matba'atu Dâri'l-Kütüb.
- İbn Rüşd (1992). “Kitâbu Analûtîki'l-ûlâ ev Kitâbu'l-Kıyâs”. *Nass Telihîsu Mantki Aristû* içinde. c.4, thk. Cirâr Cihâmî. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Lübnânî.

- İbn Sînâ (1964). *Kitâbu's-Şifâ, el-Kıyâs*, thk. Saîd Zâyid. Kahire: el-Heyetü'l-Âmme li-Şüûni'l-Emîriyye.
- İbn Sînâ (1996). *'Uyûnü'l-hikme*, thk. Muvaffak Fevzî el-Cebr. Şam: Dâru'l-Yenâbî'.
- İbn Sînâ (2005). *İşâretler ve Tembihler*, çev. Ali Durusoy, Muhittin Macit, Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İbn Sînâ (2006a). *Kitâbu's-Şifâ, Mantığa Giriş*, çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İbn Sînâ (2006b). *Kitâbu's-Şifâ, Yorum Üzerine*, çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İbn Sînâ (2006c). *Kitâbu's-Şifâ, II. Analitikler*, çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İbn Sînâ (2007). *'Kitâbu'l-mecmu' ev el-hikmetü'l-'arûziyye*, nşr. Muhsin Salih. Beyrut: Dâru'l-Hâdî.
- İbn Sînâ (2013). *en-Necât, Felsefenin Temel Konuları*, çev. Kübra Şenel. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- İbn Sînâ (h. 1405). "Mantıku'l-meşrikiyyîn". *Mantıku'l-meşrikiyyîn ve'l-kasidetü'l-müzdevce fi'l-mantık* içinde, nşr. Mektebetü Âyetillâhi'l-'Uzmâ en-Necefî el-Mer'âşî. Kum: Metba'atu'l-Vilâye.
- İbn Sînâ (1974). *el-Hidâye li- İbn Sînâ*, thk. Muhammed Abduh. Kahire: Mektebetü'l-Kâhireti'l-Hadîse.
- Kant (2007). *Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*, çev. Seçkin Selvi. Ankara: Say Yayınları.
- Kâtibî, Necmuddîn Ali b. Ömer el-Kazvînî el-. (1998). *eş-Şemsiyye fi'l-kavâ'idî'l-mantıkiyye*, tkd. ve thk. Mehdî Fadlullah. Beyrut: el-Merkezü's-Sekâfi'l-'Arabî.
- Kaya, Hacı (2019). "İslâm Mantık Geleneğinde Belirsiz Ad ve Fiiller Üzerine Bir Soruşturma", *Tabula Rasa*, S.33, ss. 34-54.
- Kaya, Hacı (2020). "İslâm Mantık Geleneğinde 'Olan-Olmayan' Formundaki Ad Kavramlarının Çelişiklik Bağıntısı Üzerine Bir İnceleme", *Temaşa Felsefe Dergisi*, S. 14, ss. 48-71.
- Öklid (2019). *Öklid'in Elemanları*, çev. Ali Sinan Sertöz. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Öner, Necati (2014). *Klasik Mantık*. Ankara: Divan Kitap.
- Özlem, Doğan (2011). *Mantık*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

- Paşa, A. Cevdet (1998). *Mi'yâr-ı Sedât (Klasik Mantık)*, açıklamalarla sad. Hasan Tahsin Feyizli. Ankara: Fecr Yayınevi.
- Platon (2015). "Sokrates'in Savunması", çev. Teoman Aktürel, *Diyaloglar* içinde. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Râzî, Fahrüddîn er-. (1986). *Lübâbü'l-işârât ve't-tenbîhât*, thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ. Kahire: Mektebetü'l-Külliyât el-Ezheriyye.
- Râzî, Fahrüddîn er-. (h. 1381). *Mantıku'l-mülâhhas*, tkd. ve thk. Ahad Ferâmerz Karamelikî, Âdîne Asgarînejâd. Tahran: Dânişgâh-ı İmâm Sâdik.
- Râzî, Kutbuddîn er-. (h.1426). "Tahrîrü'l-kavâ'idi'l-mantıkıyye", *Tahrîrü'l-kavâ'idi'l-mantıkıyye fî şerhi risâleti's-şemsıyye, ve 'aleyhi hâşiyetü es-Seyyid Şerîf el-Cürcânî* içinde, 21-471, tsh. Muhsîn Bîdârfer. Kum: İntişârât-ı Bîdâr.
- Shakespeare, William (2009). *Soneler, XVI*, çev. Talat Sait Halman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sophokles (2015). *Philoktetes*, çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Suhreverdî, Şihâbüddîn (1955). *Mantıku't-telvîhât*, thk. Ali Ekber Feyyâz. Tahran: İntişârât-ı Dânişgâh.
- Tanpınar, A. Hamdi (2001). *Beş Şehir*. İstanbul: YKY.
- Taylan, Necip (2008). *Ana Hatlarıyla Mantık*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Teftezânî, Sa'duddîn et-. (1912). *Tehzîbü'l-mantık ve'l-keâm*, nşr. Abdulkadir Marûf el-Kürdî. Kahire: Matba'atu's-Sa'âde.
- Tûsî, Nasîruddîn et-. (2004). *Esâsü'l-iktibâs fî'l-mantık*, Farsçadan çev. Molla Husrev, tkd. ve thk. Hasan Şâfî, Muhammed Saîd Cemâleddîn. Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe.

Bölüm 5

Abdullah Durakoğlu ¹

ÖNERMELER MANTIĞI-II KANITLAMA-DOLAYLI ÇIKARIM-

- 5.1. Akıl Yürütme (Çıkarım) ve Çeşitleri
    - 5.1.1. Kıyas (Tümdengelim/Ta'lil/Deduction)
    - 5.1.2. Tanımı, Yapısı ve Unsurları
    - 5.1.3. Kıyas Çeşitleri
      - 5.1.3.1. Basit Kıyaslar
    - 5.1.4. Kıyasın Klasik Mantıktaki Yeri ve Önemi
    - 5.1.5. Kıyasa Yapılmış Eleştiriler
  - 5.2. Tümevarım (İstikra/Induction)
  - 5.3. Benzeşme (Temsil/Analoji)
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr. Bolu [Abant](#) İzzet Baysal Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Adsoy, Şerefeddin. (2016). Kıyas Şekillerinin Ortak ve Farklı Yönleri. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 6, (3): 109-124.
- Akgüç, Ahmet. (2014). Şartlı Kıyaslar ve Kelam İlminde Kullanılması. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, (1): 1- 45.
- Altıparmak, İpek ve Durakoğlu Abdullah. (2018). Bir Rönesans Dönemi Ütopyası Olarak ‘Yeni Atlantis’ Adlı Eserin Sosyolojik Analizi. *Turkish Studies*: 75- 90.
- Bolay, M. Naci. (2013). “Beş Sanat- Kıyas Türlerinin Uygulama Alanları için Kullanılan Bir Mantık Terimi-, İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cevizci, Ahmet. (1997). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları.
- Çüçen, Kadir. (2004). *Klasik Mantık*, Bursa: Asa Kitabevi.
- Çüçen, Kadir. (2012). *Bilgi Felsefesi*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Durakoğlu, Abdullah. (2016). “Dedüktif Kanıtlama/Kıyas/Çıkarım” Klasik Mantık. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- El- Ehvani.(2000). “Kindi” İslam Felsefesi (Ed: Muhammed Şerif). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İbrahim Medkur. (2000). “Farabi” İslam Felsefesi (Ed: Muhammed Şerif). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Erdoğan, Ömer Faruk. (2018). Kindi’de Hulfı Kıyas/İmkansız İndirgenin Kuralı. *Diyanet İlmî Dergi*, 54, (2): 223- 248.
- Öner, Necati. (2016). *Klasik Mantık*, Ankara: Divan Kitap.
- Özlem, Doğan. (2012). *Mantık*, İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Sartre, J. P. (1999). *Varoluşçuluk* (A. Bezirci, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Sullivan, Scott M. (2006). *Traditional Logic* Published January, by Booksurge Publishing, North Charleston, SC in the United States of America.
- Türkyılmaz, Saliha Keleş. (2019). Muhammed Amidi’nin ‘*Risale fi’l-Kıyasi’l-Hulfiyy ve’l-Aksi*’ Adlı Eserinde Hulf-Aks Kıyası Ayrımı ve Mantıki Analizi. *Mantık Araştırmaları Dergisi*, 1, (1): 83- 103.
- Yıldırım, Cemal. (2011). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bölüm 6

Şerefettin Adsoy¹

TASDİK ÇEŞİTLERİ VE BEŞ SANAT

- 6.1. Tasdik Çeşitleri
  - 6.2. Tasdik Çeşitlerine Dayalı Olarak Doğruluk Değeri Açısından Önergeler
    - 6.2.1. Yakînî (*Kesin*) Bilgiyi İfade Eden Öncüller (*Yakînîyyât*)
    - 6.2.2. Yakînî (*Kesin*) Bilgiyi İfade Etmeyen Öncüller
  - 6.3. Beş Sanat
    - 6.3.1. Burhan (*Apodeictic*)
      - 6.3.1.1. Burhana Ulaşmak için Kullanılan Sorular (*Metelib*)
      - 6.3.1.2. Burhanın Türleri
      - 6.3.1.3. Burhanın Değeri
    - 6.3.2. Cedel (*Dialectic*)
    - 6.3.3. Hitabet (*Rhetoric*)
    - 6.3.4. Şiir (Poetic)
    - 6.3.5. Mugalâta (*Safsata*)
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed Cevded, *Mi'yâr-ı Sedâd*, (Mantık Metinleri 2 içinde), İstanbul: İşaret Yayınları, 1998.
- Ali Sedâd, *Mizânul-Ukûl*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Aristoteles, *II. Analitikler*, çev. Ragıp Atademir, İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- Aristoteles, *Mantıku Aristoteles (Kitâbü's-Sûfistika)*, Thk. Abdurrahman Bedevi, III. Cilt, Beyrut: Vekaletü'l-Matbuat, 1980.
- Aristoteles, *Poetika*, çev. Ari Çokona-Ömer Aygün, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.
- Aristoteles, *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 8. Basım, 2006.
- Aristoteles, *Sofistik Çürütmeler*, çev. Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Aristoteles, *Topikler*, çev. H. Ragıp Atademir, İstanbul: MEB. Yayınları, 1989.
- Cürcanî, *Kitabu'l-Ta'rifat*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Beyrut: Daru'n-Nefais, 2012.
- Çapak, İbrahim, *Gazâlî'nin Mantık Anlayışı*, Ankara: Elis Yayınları, 2005.
- Emiroğlu, İbrahim, *Klasik Mantığa Giriş*, Ankara: Elis Yayınları, 2005.
- Fârâbî, *Fusulu'l-Medeni*, çev. Hanifi Özcan, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 1987.
- Fârâbî, *İlimlerin Sayımı*, çev. Ahmet Ateş, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Fârâbî, *Kitabu'l-Burhan*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yay., 2008.
- Fârâbî, *Kitabu'l-Cedel*, (el-Mantık inde'l-Fârâbî III içinde) thk. Refik el-'Acem, Beyrut: Dâru'l-Meşrikî 1986.
- Fenârî, *Fevâidu'l-Fenâriye*, İstanbul: Haşemi Yayınevi, 2012.
- Gazali, *Düşünmede Doğru Yöntem*, çev. Ahmet Kayacık, İstanbul: Ahsen Yayıncılık, 2002.
- Gazali, *Felsefenin İlkeleri*, Çev. Cemaleddin Erdemci, Ankara: Vadi Yayınları, 2. Basım, 2002.

- Gazâlî, *Kıstasu'l-Müstakim*, çev. Yaman Arıkan, İstanbul: Eskin Matbaası, 1971.
- Gazâlî, *Mi'yarü'l-Ulum*, şrh. Ahmed Şemsuddin, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Gazâlî, *Mi'yarü'l-Ulum*, çev. Ali Durusoy, Hasan Hacak, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- İbn Haldun, *Mukaddim* çev. Süleyman Uludağ, II cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.
- İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, XIII cilt, Beyrut: Daru Sadr, 1965.
- İbn Sînâ, *II. Analitikler*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yay, 2005.
- İbn Sînâ, *el-Necât*, thk. Abdurrahman Umeyre, Beyrut: Daru'l-Cil, 1192.
- İbn Sînâ, *İşâretler ve Tembihler*, çev. Ali Durusoy, Muhittin Macit, Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.
- İbn Sînâ, *Sofistik Deliller*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yay, 2006.
- İbn Sînâ, *Topikler*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.
- İbn Sînâ, *Yorum üzerine*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yay, 2006.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Felsefe Dersleri*, İstanbul: hukuk Matbaası, 1330.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Fenn-i Menâhic*, İstanbul: Hukuk Matbaası, 1329.
- Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamber Efendimizin Hitabeti*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2004.
- Kazvinî, *eş-Şemsiyye*, Beyrut: Merkezi el-Sakâfi el-Arabî, 1998.
- Keklik, Nihat, *Mantık Tarihi ve Fârâbî Mantığı*, I. Cilt, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.
- Kömürcü, Kâmil, *Mantığa Giriş*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- Kutbuddin er-Râzî, *Şerhu'l-Metâli*, zbt. Usame Es-Saidi, II. Cilt, Kum: Zevi'l-Kurba, 1395.
- Kutbuddin Muhammed b. Muhammed er-Râzî, *Şerhu's-Şemsiyye*, Kum: Menşurat-ı Bidâr, 1386.
- Mağnisavi, *Muğni't-Tullab*, Dimeşk: Daru'l-Beyrutî, 2007.
- Muhammed Rıza el-Muzaffer, *el-Mantık*, Kum: İsmailiyan, 1387.
- Mütercim Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, IV. Cilt, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Ros, J. Brun, *Hatıplik Sanatı*, çev. Nazif Müren, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.

Bölüm 7

Yusuf Tan ¹

MANTIK YANLIŞLARI

- 7.1. Mantık Yanlışlarının Bilinmesinin Önemi
  - 7.2. Biçim Yanlışları (Formel Fallacies)
    - 7.2.1. Kıyasla İlgili Yapılan Yanlışlar
  - 7.3. İçerik Yanlışları
    - 7.3.1. Lafız Yanlışları
    - 7.3.2. Mana Yanlışları
  - 7.4. Diğer Yanlış Türleri
    - 7.4.1. Konudışılık Yanlışları
    - 7.4.2. Uydurma Delil Yanlışları
    - 7.4.3. Gelişi Güzel Kurulmuş Eksik Delil Yanlışları
    - 7.4.4. Yanlış Zan
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğ.Üyesi, Hakkari Üniversitesi

Analojinin kötüye kullanımını ise, iki şeyin bazı açılardan birbirine benzer olduğunu kabul etmek onların her açıdan aynı oldukları anlamına gelmez. Anılan yanlış türü bu kuralın ihlalinden kaynaklanmaktadır. Örneğin;

“Bir suçtan dolayı insana ceza uygulamak faydasızdır; bu atlar çaldıktan sonra ahırın kapısını kilitlemeye benzer!”¹³³

“İşçi çivi gibidir. Çiviyi çakmak için başına vurmaktır. İşçilere de aynısı yapılmalı!”¹³⁴

---

¹³³ Emiroğlu, *Mantık Yanlışları*, s. 225.

¹³⁴ Alatlı, *Safsata Kılavuzu*, s. 69.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alatlı, Alev, *Safsata Kılavuzu: Laf Ola Beri Gele*, İstanbul: Boyut Yayınevi, 2001.
- Aristoteles, *Sofistçe Çürütmeler*, çev. Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Bentham, Jeremy, *The Book of Fallacies*, Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Brochard, Victor, *Yanlış Üzerine Deneme*, çev. H.R. Atademir, Ankara: AÜDTCF Yayınları, 1943.
- Brody, Boruch A., “Logical Terms, Glossary”, *The Encyclopedia of Philosophy*, (London: Macmillan Library Reference, 2005), s. 64.
- Copi, Irving Marmer, *Introduction to Logic*, New York: The Macmillan Company, 1990.
- Çapak, İbrahim, “Kıyasın Hz. Peygamberin Hadislerine Uygulanması Üzerine Bir Deneme” *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Yay. Haz. Mahfuz Söylemez, Ankara: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007.
- Çüçen, A. Kadir, *Klasik Mantık*, Bursa: Asa Yayınları, 2009.
- Demir Oralgül, Ezgi, “Aristoteles Mantığı Ne Hakkındadır?”, *flsf Dergisi*, S. 25 Bahar, 2018.
- Ehberi, Esiruddin, *İsagûcî: Mantığa Giriş*, çev. Hüseyin Sarıoğlu, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.
- Ehberî, *İsagûcî: Mantığa Giriş*, çev. Hüseyin Sarıoğlu, Ankara: TÜBA Yayınları, 2016.
- Emiroğlu, İbrahim, *Klasik Mantığa Giriş*, Ankara: Elis Yayınları, 2007.
- Emiroğlu, İbrahim, *Mantık Yanlışları*, Ankara: Elis Yayınları, 2011.
- Emiroğlu, İbrahim, *Mantık Yazıları*, Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- Fârâbî, *İlimlerin Sayımı*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Düşünmede Doğru Yöntem: Mihakkü'n-Nazar*, çev. Ahmet Kayacık, İstanbul: Ahsen Yayınları, 2010.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Mi'yâru'l-İlm: İlmin Ölçütü*, çev. Ali Durusoy-Hasan Hacak, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.

- Grünberg, Teo vd., *Mantık Terimler Sözlüğü*, Ankara: Metu Press, 2003.
- İbn Sînâ, *en-Necat: Felsefenin Temel Konuları*, çev. Kübra Şenel, İstanbul: Dergah Yayınları, 2018.
- İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler*, çev. A. Durusoy-E. Demirli-M. Macit, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- İbn Sînâ, *Sofistik Deliller*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yay., 2014.
- Kömürcü, Kamil, “İbn Sînâ’ya Göre Mantık Yanlıları ve Sebepleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 14/2, Haziran 2010.
- Kömürcü, Kamil, “Sühreverdî El-Maktül’ün Mugalataya (Safsata) Bakışı”, *Universal Journal of Theology*, S. 2, Şubat 2017.
- Köz, İsmail - Çetin Ali (ed.), *Mantık El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Mackie, John L., “Fallacies” *The Encyclopedia of Philosophy*, Vol. III, London: Macmillan Library Reference, 2005.
- Mill, John Stuart, “On Fallacies”, *Fallacies: Classical and Contemporary Readings*, ed. By Hans V. Hansen and Robert C. Pinto, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- Musa, İbn Meymun, “Mantık Terimler Risalesi”, çev. Mubahat Türker, C. XVIII, S. 1-2, Ankara: AÜ DTCF Dergisi, 1960.
- Öner, Necati, *Klasik Mantık*, İstanbul: Divan Kitap Yayınları, 2013.
- Paşa, Ahmet Cevdet, *Mi’yâr-ı Sedât (Klasik Mantık)*, sd. Hasan Tahsin Feyizli, Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Ruggiero, Vincent R., *Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber*, çev. Çağdaş Dedeoğlu, İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Tan, Yusuf, *Teizm-Ateizm Tartışmalarında Kullanılan Kanıtların Mantıksal Analizi*, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2020.
- Ural, Şafak, *Temel Mantık*, İstanbul: Çantay Yayınları, 2011.
- Whately, Richard, “On Fallacies”, *Fallacies: Classical and Contemporary Readings*, ed. By Hans V. Hansen and Robert C. Pinto, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- Yaran, Cafer Sadık, *İnformel Mantık*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Yazoğlu, Ruhattin vd., *Klasik Mantık*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.
- Yıldırım, Cemal, *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999.

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Murat Vural - Doç. Dr. Yaşar Barut

Özel Eğitim ve Kaynaştırma

Yazarlar

Doç. Dr. Serpil Alptekin
Doç. Dr. Yaşar Barut
Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan Karabulut
Dr. Öğr. Üyesi Esat Şanlı
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Coşgun Başar
Dr. Öğr. Üyesi Murat Vural
Dr. Öğr. Üyesi Sema Tan
Dr. Havva Aysun Karabulut
Dr. Gülistan Yalçın
Dr. Ufuk Özkubat
Öğr. Gör. Hakan Metin
Öğr. Gör. Mustafa Selim Altınışık
Uzm. Ahmet Serhat Uçar
Uzm. Hüseyin Mert Barut

Özel Eğitim ve Kaynaştırma

Editörler : Dr. Öğr. Üyesi Murat Vural - Doç. Dr. Yaşar Barut

ISBN : 978-625-7825-39-9
e-ISBN : 978-625-7825-48-1
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Vural, Murat - Barut, Yaşar

Özel Eğitim ve Kaynaştırma/ Editörler : Murat Vural - Yaşar Barut

1.Basım. XII + 292 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-39-9

e-ISBN: 978-625-7825-48-1

1.Özel eğitim, 2.Kaynaştırma / bütünleştirme, 3.Özel gereksinimli birey

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Özel Eğitim ve Kaynaştırma

Editörler:

Murat Vural / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Yaşar Barut / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Mustafa Selim Altınışık / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Hüseyin Mert Barut

2.Bölüm:

Havva Aysun Karabulut / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*

3.Bölüm:

Ahmet Serhat Uçar / *Eskişehir Anadolu Üniversitesi*

4.Bölüm:

Murat Vural / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

5.Bölüm:

Ufuk Özkubat / *Gazi Üniversitesi*

Alpaslan Karabulut / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*

6.Bölüm:

Mehtap Coşgun Başar / *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*

7.Bölüm:

Gülistan Yalçın / *Aksaray Üniversitesi*

8.Bölüm:

Sema Tan / *Sinop Üniversitesi*

9.Bölüm:

Murat Vural / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

10.Bölüm:

Hakan Metin / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

11.Bölüm:

Esat Şanlı / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Yaşar Barut / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

12.Bölüm:

Serpil Alptekin / *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz

v

Bölüm 1

Özel Eğitim ve Temel Kavramlar / *Mustafa Selim Altınışik -
Hüseyin Mert Barut*

1

1.1. Özel Eğitimin Tanımı ve Kapsamı	1
1.2. Özel Eğitim Uygulamaları ve İlkeleri	3
1.3. Özel Eğitimin Önemi	5
1.4. Özel Gereksinimli Bireyler ve Sınıflama	6
1.4.1. Yetersizliğin Nedenleri	8
1.4.2. Önleme	10
1.4.3. Özel Gereksinimli Bireylerin Tanılanması	11
1.5. Özel Eğitimde Sayı ve Oranlar	14
1.6. Özel Gereksinimi Olan Çocukların Eğitim Ortamları	15
1.6.1. Özel Eğitim Okulları	16
1.6.1.1. Yatılı Okullar	17
1.6.1.2. Gündüzlü Okullar	18
1.6.1.3. Genel Eğitim Okulları	18
1.6.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri	19
1.6.3. Bilim ve Sanat Merkezleri	20
1.6.4. Özel Eğitim Sınıfları	21
1.6.5. Destek Eğitim Odası	21
Yararlanılan Kaynaklar	24

Bölüm 2

Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler / *Havva Aysun Karabulut*

31

2.1. Tanım	31
2.2. Tanılama	34

2.3. Yaygınlık/Nedenleri	37
2.4. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Özellikleri	41
2.4.1. Bilişsel ve Öğrenme Özellikleri	41
2.4.2. Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri	45
2.4.3. Dil ve İletişim Özellikleri	45
2.4.4. Davranış Özellikleri	46
2.4.5. Özbakım ve Motor Beceri Özellikleri	47
2.5. Öğretim Uyarlamaları	47
Yararlanılan Kaynaklar	52

Bölüm 3

Otizmlili Bireyler / Ahmet Serhat Uçar

57

3.1. Tanım	57
3.2. Tanılama	61
3.2.1. DSM V Otizm Spektrum Bozukluğu Kriterleri	64
3.2.2. DSM-5'e Göre OSB'den Etkilenme Düzeyleri	65
3.3. OSB'nin Nedenleri	67
3.4. OSB'nin Yaygınlığı	69
3.5. OSB'li Bireylerin Özellikleri	71
3.5.1. Dil ve İletişimsel Özellikler	71
3.5.2. Sosyal ve Duygusal Özellikler	72
3.5.3. Davranışsal Özellikler	73
3.5.4. Akademik ve Bilişsel Özellikler	74
3.5.5. Duyusal Özellikler	74
3.5.6. Motor Beceriler ve Oyun	75
3.6. Öğretim Uygulamaları	75
Yararlanılan Kaynaklar	78

Bölüm 4

Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Bireyler / Murat Vural

89

4.1. Tanım ve Sınıflama	89
4.1.1. Dil Bozukluğu	90
4.1.2. Konuşma Bozukluğu	93
4.1.2.1. Ses Bozukluğu	94
4.1.2.2. Sesletim (Artikülasyon) Bozukluğu	94
4.1.2.3. Akıcılık Bozukluğu	95
4.2. Dil ve Konuşma Bozukluğunun Tanılanması ve Değerlendirilmesi	96
4.3. Dil ve Konuşma Bozukluğunun Nedenleri ve Yaygınlığı	97

4.4. Dil ve Konuşma Bozukluklarında Eğitim Yaklaşımları	98
4.5. Öğretim Uyarlamaları	99
Yararlanılan Kaynaklar	102

Bölüm 5
Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler / Alpaslan Karabulut -
Ufuk Özkubat

105

5.1. Öğrenme Güçlüğü'nün Tanımlanması	105
5.2. Öğrenme Güçlüğü Tanı Ölçütleri ve Tanılama Modelleri	106
5.3. Öğrenme Güçlüğü'nün Nedenleri	110
5.4. Öğrenme Güçlüğü'nün Yaygınlığı	112
5.5. Öğrenme Güçlüğü'nün Türleri ve Özellikleri	114
5.6. Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Eğitimleri	114
5.6.1. Okuma Becerileri	114
5.6.1.1. Okuma Becerilerini Değerlendirme	116
5.6.1.2. Okuma Becerilerinde Müdahale	117
5.6.2. Okuduğunu Anlama Becerileri	117
5.6.2.1. Okuduğunu Anlama Becerilerini Değerlendirme	119
5.6.2.2. Okuduğunu Anlama Becerilerinde Müdahale	119
5.6.3. Matematik Becerileri	121
5.6.3.1. Matematik Becerilerini Değerlendirme	122
5.6.3.2. Matematik Becerilerinde Müdahale	124
5.6.4. Yazma Becerileri	126
5.6.4.1. Yazma Becerilerini Değerlendirme	127
5.6.4.2. Yazma Becerilerinde Müdahale	128
Yararlanılan Kaynaklar	130

Bölüm 6
İşitme Yetersizliği Olan Bireyler / Mehtap Coşgun Başar

137

6.1. Tanım ve Sınıflama	137
6.1.1. İşitme Kaybının Derecesine Göre Sınıflama	141
6.1.2. İşitme Kaybının Meydana Geldiği Yere Göre Sınıflama	142
6.1.3. İşitme Kaybının Oluştığı Yaşa Göre Sınıflama	142
6.2. İşitme Yetersizliği olan Çocukların Tanınması	143
6.3. İşitme Kaybının Yaygınlığı ve Nedenleri	144
6.4. İşitme Yetersizliği Olan Bireylerin Özellikleri	147
6.5. Öğretim Uyarlamaları	152
Yararlanılan Kaynaklar	155

Bölüm 7
Görme Yetersizliği Olan Bireyler / Gülistan Yalçın

159

7.1. Görme Yetersizliğinin Tanımı	160
7.2. Tanılama	161
7.3. Yaygınlık ve Nedenleri	162
7.4. Görme Yetersizliği Olan Bireylerin Özellikleri	163
7.5. Görme Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimleri	165
7.6. Öğretim Uyarlamaları	166
7.6.1. Ortam Düzenlemeleri	166
7.6.2. Materyal Düzenlemeleri	168
7.6.3. Öğretim Düzenlemeleri	174
7.6.4. Sınav Düzenlemeleri	175
7.7. Yardımcı Teknolojilerin Kullanımı	176
Yararlanılan Kaynaklar	179

Bölüm 8
Üstün Yetenekli Bireyler / Sema Tan

185

8.1. Tanım	185
8.2. Özel Yetenekli Bireylerin Özellikleri	188
8.3. Tanılama	188
8.3.1. Tanılamada Geleneksel Yaklaşımlar	190
8.3.2. Tanılamada Çağdaş Yaklaşımlar	191
8.3.3. Türkiye’de Tanılama Süreci	191
8.4. Eğitim Stratejileri	193
Yararlanılan Kaynaklar	198

Bölüm 9
Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamaları / Murat Vural

203

9.1. Kaynaştırma	203
9.2. Kaynaştırma Destek Özel Eğitim Hizmetleri	206
9.3. Kaynaştırma Uygulamalarının Yararları	208
9.4. Kaynaştırmanın İlkeleri	209
9.5. Kaynaştırma Sınıflarında Sosyal Kabulü Etkileyen Faktörler	211
9.5.1. Kaynaştırma Öğrencisine İlişkin Faktörler	212
9.5.2. Kaynaştırma Öğrencisine Yönelik Tutumlar	213
9.6. Kaynaştırma Sınıflarında Sosyal Kabulün Artırılması	213
Yararlanılan Kaynaklar	216

Bölüm 10
Değerlendirme ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
Hazırlama / Hakan Metin

219

10.1. Değerlendirme	219
10.1.1. Tıbbi Değerlendirme	220
10.1.2. Eğitsel Değerlendirme	220
10.1.2.1. Tarama-İlk Belirleme	222
10.1.2.2. Başvuru Öncesi Süreç	222
10.1.2.3. Başvuru Süreci	223
10.1.2.4. Ayrıntılı Değerlendirme	224
10.1.2.5. Yerleştirme	225
10.2. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı	226
10.3. Değerlendirme Türleri	227
10.3.1. Formal Değerlendirme	228
10.3.2. İnfomal Değerlendirme	228
10.3.3. Alternatif Değerlendirmeler	230
10.3.3.1. Kriter Temelli Değerlendirme	231
10.3.3.2. Müfredat Temelli Değerlendirme	232
10.3.3.3. Performans Temelli Değerlendirme	232
10.3.3.4. Otantik Değerlendirme	234
10.3.3.5. Portfolyo değerlendirmesi	234
10.3.3.6. Ekolojik Değerlendirme	235
10.3.3.7. Oyun Temelli Değerlendirme	236
10.3.3.8. İşlevsel ve Çevresel Temelli Değerlendirme	236
Yararlanılan Kaynaklar	238

Bölüm 11
Ailenin Eğitime Katılımı ve Ailelerle İşbirliği / Esat Şanlı - Yaşar
Barut

241

11.1. Özel Eğitim ve Aile	242
11.2. Özel Gereksinimli Bireye Sahip Ailelerin Özellikleri	242
11.3. Özel Gereksinimli Bireye Sahip Aileler	244
11.4. Ailelerin Bilgi Gereksinimini Etkileyen Faktörler	245
11.5. Özel Eğitimde Aile Eğitimi	246
11.6. Yetersizliği olan Çocukların Eğitiminde Ailenin Rolü	248
11.7. Özel Eğitimde Aile Eğitime Yönelik Araştırmalar	252
11.8. Türkiye’de Aile Eğitimi Araştırmalarından Örnekler	253
11.9. Dünya’da Aile Eğitimi Araştırmalarından Örnekler	255
Yararlanılan Kaynaklar	258

Bölüm 12
Sınıf Yönetiminde Etkili Stratejiler ve Davranış Yönetimi /
Serpil Alptekin

265

12.1. Problem Davranışları Önleme	266
12.1.1. Öğrenci Gereksinimleri Doğrultusunda Program Hazırlama ve Uygulama	267
12.1.2. Etkili Öğretim Yaklaşımları ve Stratejilerden Yararlanma	268
12.1.3. Öğrenme Ortamını Düzenleme	268
12.1.4. Kuralların Kazandırılması	270
12.1.5. Yönergelere Uymayı Öğretme	271
12.1.6. Sınıf İçi Geçiş Zamanlarını Yönetme	273
12.1.7. Sınıf Rutinleri Oluşturma	274
12.1.8. Dönütleri Etkili Kullanma	274
12.1.8.1. Eleştiri Tuzağı	276
12.1.8.2. Yardım Tuzağı	276
12.1.9. Olumlu Davranışları Artırma	277
12.2. Problem Davranışları Düzeltme (Azaltma)	278
12.2.1. Sönme	284
12.2.2. Tepkinin Bedeli	285
12.2.3. Mola	287
12.2.4. Ayrımlı Pekiştirme	288
12.2.5. Dolaylı Pekiştirme	289
Yararlanılan Kaynaklar	290

Bölüm -1-

ÖZEL EĞİTİM VE TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Özel Eğitimin Tanımı ve Kapsamı

Eğitim; bireylerin günden güne gelişmekte ve değişmekte olan dünyaya uyum sağlayabilmesi için kaçınılmaz bir gereksinim olup, hayatın büyük bir dönemini kapsayan önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin eğitim serüvenleri göz önüne alındığında kendisini hissettiren en önemli boyut, hiç şüphesiz bireysel farklılıklardır. Bireysel farklılıklar; çevresel, kültürel, ekonomik ve sosyal gibi boyutları içerebilen geniş bir yelpazeye sahiptir. Tüm bunlar çerçevesinde bireylerin yaşam ve eğitim serüvenlerinde, kendine özgü ve bireysel olarak ön plana çıktığını söylemek doğru olacaktır (Enç, 1987). Bireysel farklılıkların bireylerin eğitim süreçlerinde yadsınamaz bir yerde olması, eğitim faaliyetlerinin belirli çerçeve, yaklaşım ve ilkelere dayanması gerekliliğini ortadan kaldırmamaktadır. Eğitim faaliyetlerinde bu gerekliliklerden biri de eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır.

Eğitimde fırsat eşitliği; bireye değer veren, demokratik ve adil toplumsal yaklaşım ve yöntemlerin başlıca gereksinimlerinden birisidir. Özellikle toplum içerisinde bulunan ve eğitim camiasının önemli bir noktasında yer alan özel gereksinimli bireylere özel eğitim hizmetlerinin sunulması, fırsat eşitliği sürecine katkı sağlamaktadır. Zira özel gereksinimli bireylerin kendilerine has fiziksel yapıya, bedensel işlevlere, öğrenme hızına ve farklı duygusal yapıya sahip olabileceği bilinmektedir. Özel gereksinimi olmayan bireylerde dahi nispeten bulunabilen bu farklılıklar, belirli çerçeveler içerisinde sınırlandırılabilirdiğinde, özel gereksinimli olsun veya olmasın genel olarak eğitim olanaklarından istedik ölçüde faydalanabilmektedir. Özellikle daha belirgin farklılıklarının görüldüğü bireylerde bahsi geçen genel eğitim hizmetleri, yeteri kadar işlevsel olamamaktadır. Bu bağlamda bu bireyler için özel eğitim imkân ve

Yararlanılan Kaynaklar

- Akarsu, F. (2004). Üstün yetenekliler. Şirin M. R., Kulaksızoğlu A. & Bilgili A. E. (Eds.). *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler içinde* (s. 127-154). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akçamete, G. (2010). Özel gereksinimi olan çocuklar. Akçamete G. (Ed.). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s.31-76). Ankara: Kök.
- Akkutay, Ü. (1984). *Enderun mektebi*. Gazi Üniversitesi.
- Aktürk, Ü. (2012). *Engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeyi ve başa çıkma stratejilerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Aksoy, V. & Şafak, P. (2020). 573 Sayılı khk'dan günümüze özel eğitimde eğitsel tanılama ve değerlendirme: neredeyiz, nereye gitmeliyiz?. *Turkish Journal of Special Education Research and Practice*, 2(1), 47-67.
- Algozzine, B., Algozzine, R. & Ysseldyke, J. E. (2006). *The fundamentals of special education: A practical guide for every teacher* (Vol. 1). Corwin Press.
- Aral, N. & Gürsoy, F. (2007). *Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş*. İstanbul: Morpa.
- Arı, A. & Kartal, M. S. (2017). *Tüm öğretmenlik programları için özel eğitime giriş tüm öğretmenlik programları için*. Konya: Eğitim.
- Ashman, A. F. (2002) 'Society, culture and education', In A. F. Ashman & J. Elkins (eds), *Educating children with diverse abilities* (pp. 5– 40). Frenchs Forest, NSW: Pearson Education.
- Ata, İ. (2020). *Sportif aktivitelere katılan işitme engelli öğrencilerin sosyalleşme düzeylerinin incelenmesi (Malatya il örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Ataman, A. (2003). Özel gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim. (Ed.) A. Ataman, *Özel eğitime giriş*, içinde (s.9-30). Ankara: Gündüz Eğitim.

- Ayanoğlu, . & Erdoğan, D. G. (2019). Okul yöneticilerinin özel gereksinimli öğrencilere bireyselleştirilmiş eğitim planı (bep) hazırlanması/uygulanması hakkındaki görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi zel Eğitim Dergisi*, 20(4), 677-706.
- Babaoğlan, E. & Yılmaz, ř. (2010). Sınıf ğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2), 345-354.
- Bakkaloğlu, H., Yılmaz, B., Altun Knez, N. & Yalçın, G. (2018). Türkiye'de okul öncesi kaynaştırma konusunda yapılan araştırmalar bize neler söylüyor? *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 119-150.
- Başbakanlık zrller İdaresi Başkanlığı (2006). Özürlü ocuklara yönelik rehabilitasyon ve özel eğitim hizmetleri çalışması raporu.
- Başbakkal, Z. & Bilsin, E. (2014). Dünyada ve Türkiye'de engelli ocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), 65-78.
- Batu, S., Kırcaali İftar G. & Uzuner, Y. (2000). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve nerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi zel Eğitim Dergisi*, 5(02).
- Bayer, E., Baş, . & Baş, . . (2020). Özel Gereksinimli ğrencilerin Eğitimi Sırasında Dikkat Edilmesi Gereken Kurumsal Unsurların Değerlendirilmesi. *Turan: Stratejik Arastırmalar Merkezi*, 12(48), 486-493.
- Bishop, E. N. (2016). *Collaborative team model: Desing for successful special education*. (Unpublished doctoral thesis). Northern Arizona University, Arizona.
- Breslau, N. (1982). Siblings of disabled children: Birth order and age-spacing effects. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 10(1), 85-95.
- Bulut, S. & Taylı, A. (2006). Cumhuriyet dönemi Üstün yetenekliler eğitim politikası. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(12), 33-40.
- Cahoon, B. (1998). Adult learning and the internet: Themes and things to come. In B.Cahoon (Ed.), *Adult learning and the internet* (pp. 63–69). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

- Canam C (1993). Common adaptive tasks Facing parents of children with chronic conditions. *Journal of Advanced Nursing* (18), 46-55.
- Cavkaytar, A. (2013). Ailelerle işbirliği. Eripek, S. (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s. 53-65). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cavkaytar, A. & Diken, H. İ. (2005). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Kök.
- Çepni, S., Gökdere, M. & Küçük, M. (2003). Gifted science education in Turkey: Gifted teachers' selection, perspectives and needs. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 4(2),1-13.
- Çetinkaya, Ç. & Döner, İ. (2012). Türkiye’de üstün yeteneklilere tanınan hakların incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), 7-20.
- Çuhadar, S. (2014). Özel eğitim. Vuran, S. (Ed.), *Özel eğitim süreci içinde* (3-29). Ankara: Maya Akademi.
- Dale, N. (1997). *Working with the families of children with special needs*. New York: Routledge.
- Darıca, N., Tuş, Ş. G. & Abidoğlu, Ü. P. (2000). *Otizm ve otistik çocuklar*. İstanbul: Özgür.
- Demiray, G. (2019). *Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde yaşam kalitesi, umutsuzluk ve yılmazlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Deshpande, A. A. (2013). Resource rooms in mainstream schools. *International Journal of Education and Psychological Research*, 2(2), 86-91.
- Enç, M., (2004). Enderun. (Ed.) M. R. Bilgili, *Üstün yetenekli çocuklar için seçilmiş makaleler kitabı* içinde (s. 37-84). İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Enç, M., Çağlar, D. & Özsoy, Y. (1987). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Eripek, S. (Ed). (1998). *Özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Eren Kanbir, A. & Akşit, G. (2020). Engelli çocuğun evlilik doyumuna etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(3).

- Genç, Y. (2017). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi (Sakarya Örneği). Savaşan, A.; Yardımcıoğlu, F.; Altundemir, M.E. & Beşel, E. (Eds.) *International congress on politic, economic and social studies* içinde (s.338). Bosna Hersek.
- Güneş, H. (2001). *Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Özürlü Çocuklara Yönelik Hizmetler ve Türkiye'de Özel Eğitim Hizmetleri, Yasal Düzenlemeler*. Ankara: Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Güven, D. (2019). Zihin yetersizliği olan öğrencilerin devam ettiği destek eğitim odası hizmetine yönelik bir durum çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1-25.
- Heward, W. L., Alber, S. R. & Konrad, M. (2006). *Exceptional children: An introduction to special education*. Pearson Education/ Merrill/Prentice Hall.
- IDEA (2004). Individuals with Disabilities Education Act Part B. 10.07.2021 tarihinde <https://sites.ed.gov/idea/> adresinden edinilmiştir.
- Işıl, Ö. (1994). *Zekâ özürlü çocukların günlük yaşam aktivitelerine uyumda annelere verilen eğitimin etkililiği*. (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İlyas, A. (2017). Cumhuriyet" in ideal toplum yetiştirme yolu: 5245 sayılı harika çocuk yasası. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12(23), 165-180.
- Kale, M. & Demir, S. (2017). İlkokullardaki destek oda eğitiminin türkçe ve matematik derslerindeki başarı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(4), 48-58.
- Karatepe, H. (1999). *Zeka özürlü çocuklar ile normal çocukların kaynaştırılması*. Ankara: Karatepe.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). *Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- McPherson, R. (2010). *International distance learning in special education: A program evaluation of a US-Ecuador collaboration*. University of North Texas.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1929). Ecnebi memleketlere gönderilecek talebe hakkında kanun. 10.07.2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1416.pdf> adresinden edinilmiştir.

- Milli Eğitim Bakanlığı (1948). İdil Biret ve Suna Kan'ın yabancı memleketlere müzik tahsiline gönderilmesine dair kanun. 10.07.2021 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005.245.pdf adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2002). *Eğitim Uygulama Okulu Eğitim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmî Gazete.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2007). MEGEP, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Özel Eğitim*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2009). *573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*. 10.07.2021 tarihinde <http://orgm.meb.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Özel yetenekli bireyler strateji ve uygulama planı*. 10.07.2021 tarihinde <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/005.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2016). *2016-2017 Bilim ve sanat merkezleri öğrenci tanılama kılavuzu*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/11093901_bilim_ve_sanat_merkezleri__20162017_kilavuzu.pdf adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Bilim ve sanat merkezleri öğrenci tanılama ve yerleştirme kılavuzu 2018-2019*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/09171525_20182019_Bylsem_Yyreny_Tanilama_ve_Yerleytyrme_Kilavuzu.pdf adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Bilim ve sanat merkezleri güçleniyor*. <https://orgm.meb.gov.tr/www/bilim-ve-sanat-merkezleri-gucleniyor/icerik/1474> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2021). *Millî eğitim istatistikleri*. 10.07.2021 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=396 adresinden edinilmiştir.

- National Center For Education Statistics (2021). *Students with disabilities*.10.07.2021 tarihinde <https://nces.ed.gov/programs/coe/indicator/cgg>. adresinden edinilmiştir.
- Orhan, S. & Genç, K. G. (2015). Engellilere yönelik ülkemizdeki özel eğitim hizmet uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35 (2), 115-146.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. & Eripek, S. (2002). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Özel Eğitime Giriş*, (12. Baskı), Ankara, Kartepe.
- Özak, H., Vural, M. & Avcıoğlu, H. (2008). Rehberlik araştırma merkezi müdürlerinin gönderme tanılama yerleştirme izleme ve değerlendirmeye ilişkin görüş ve önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 189-206.
- Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye'de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(02), 71-83.
- Sarı, H. (2005). *Türkiye'de özel özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde yaşanan sorunlar, değişimler, beklentiler ve yeni arayışlar*. Ankara: Zihinsel ve Bedensel Yetersizlikli Çocukları ve Aileleri Araştırma Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği.
- Seyhan, B. & Akduman, G. (2015). Ulusal yasalar ve yönetmelikler ile uluslararası sözleşmeler açısından engelli çocukların eğitim hakkı. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*.
- Smith, T. E. (2015). *Serving students with special needs: a practical guide for administrators*. New York: Routledge.
- Swanson, E. A. & Vaughn, S. (2010). An observation study of reading instruction provided to elementary students with learning disabilities in the resource room. *Psychology in the Schools*, 47(5), 481-492.
- Şener, Ö., Tutlu, M. G. & Başgül, Ş. S. (2019). Gelişim geriliği olan çocukların annelerinin suçluluk ve utanç düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 36-55.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2005). *II. Özürlüler şurası yerel yönetimler ve özürlüler komisyon raporları ve genel kurul görüşmeleri*. Ankara: Nurol.

- Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli çocukların eğitimi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 119-130.
- Vaughn, S. & Klingner, J. K. (1998). Students' perceptions of inclusion and resource room settings. *The Journal of Special Education*, 32(2), 79-88.
- Vural, S. & Yücesoy, Ş. (2003). Türkiye’de özel gereksinimli bireylere yönelik hizmetlerin yasal yapılanmasında avrupa birliği’ne uyum çabalarının yansımaları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 141-158.
- Wedell, K. (1990). Children with special educational needs: past, present and future. *Special Education: past, present and future*. Melksham, Wiltshire: Redwood Press Limited
- World Health Organization (2021). World report on disability 2011. 10.07.2021 tarihinde <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability> adresinden edinilmiştir.

Bölüm

-2-

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER

Bazı bireyler çeşitli nedenlerle doğuştan ya da sonradan zihinsel yetersizliğe sahip olabilirler. Özel eğitime gereksinim duyan bireyler arasında zihinsel yetersizliği olan bireyler büyük oranı oluşturmaktadır. Bu ünite de izleyen bölümde zihinsel yetersizliği olan bu bireylere ilişkin temel bilgi ve açıklamalara yer verilecektir.

2.1. Tanım

Yıllar boyunca zihinsel yetersizlik kavramına ilişkin çok çeşitli terimler kullanılmış ve tanımlar yapılmıştır. Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'nda (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder 5 [DSM-5]) ise zihinsel yetersizlik teriminin “anlıksal gelişim bozukluğu” veya “anlıksal yeti yitimi” olarak adlandırıldığı görülmektedir. Anlıksal yeti yitimi “kavramsal, toplumsal ve uygulamalı alanlarda hem zihinsel hem de uyumsal işlevlerde eksiklikleri kapsayan, gelişimsel evre sırasında başlayan bir bozukluk” olarak ele alınmıştır ve tanı için gelişimsel periyotta başlaması gerektiği vurgulanmış, özel bir yaş grubu belirtilmemiştir (APA, 2013).

En yaygın olan ve dünya genelinde kabul gören tanıma bakıldığında zihinsel yetersizlik, “bilişsel işlevler ve pek çok günlük sosyal ve pratik becerileri içeren uyumsal davranışlarda önemli ölçüde sınırlılıklarla karakterize edilen ve 18 yaşından önce ortaya çıkan yetersizlik” (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities [AAIDD], 2019) şeklinde tanımlanmaktadır. Zihinsel yetersizliğe ilişkin AAIDD tarafından günümüze kadar yapılan tanımlarda özellikle üç önemli noktaya vurgu yapıldığı görülmektedir (AAIDD, 2019).

Bunlar;

–Bilişsel işlevlerde önemli derecede sınırlılıklar görülmesi,

Yararlanılan Kaynaklar

- Akçin, N. (2019). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler için genel eğitim sınıflarında uygulanacak etkili öğretimsel stratejiler ve öğretimsel düzenlemeler. (Ed.) E. R. Özmen ve A. Ataman, *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek* içinde (ss. 55-89). Ankara: Maya Akademi.
- Akoğlu, G. (2017). Zihinsel yetersizliği olan çocukların özellikleri, (Ed.) Ü. Şahbaz, *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* içinde (85-110). Ankara: Vize Akademik.
- Allor, J. H., Champlin, T. M., Gifford, D. B. & Mathes, P. G. (2010). Methods for increasing the intensity of reading instruction for students with intellectual disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(4), 500–511.
- Aman, M. G. (1991). Review and evaluation of instruments for assessing emotional and behavioural disorders. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 17(2), 127- 145.
- Apaydın, G. & Aykut, Ç. (2019). Erken Çocukluk Döneminde Yetersizliğin Değerlendirilmesi. S.S. Yıldırım-doğru içinde. *Erken çocuklukta özel eğitim*. Ankara: Vize Akademik.
- Atik- Çatak, A. (2006). *Powerpoint sunu programıyla hazırlanan okuma materyalinin eğitilebilir zihin engelli öğrencilerin okuduğunu anlama becerisi üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Avcıoğlu, H. (2012). Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sosyal beceri kazandırmada iş birliğine dayalı öğrenme ve drama yöntemlerinin etkililiği. *Eğitim ve Bilim*. 37 (163), 110-125.
- Aykut, P. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimi. (Ed.) M. A. Melekoğlu ve M. Sönmez- kartal, *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* içinde (ss. 87-109). Ankara: Eğiten Kitap.
- Bahar, M., Nartgün, Z. Durmuş, S. & Bıçak, B. (2015). *Geleneksel Tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme teknikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bahşi, P. (2019). *Prader-willi sendromu bulgularını taşıyan normal karyotipe sahip olgularda metilasyon ve uniparental dizomi (upd) profillerinin araştırılması*. Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya.

- Banikowski, A.K. & Mehring, T.A. (1999). Strategies to Enhance Memory Based on Brain Research. *Focus on Exceptional Children*, 32, 1-16.
- Bergeron, R. & Floyd, R. G. (2006). Broad cognitive abilities of children with mental retardation: An analysis of group and individual profiles. *American Journal on Mental Retardation*, 111, 417–432.
- Carlin, M. T., Chrysler, C. & Sullivan, K. (2007). Conjunctive search in individuals with and without mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 112, 54–65
- Çetingöz, S.(1990). *Down sendromlu çocukların sosyal gelişimi, aile yapısı ve anne-baba tutumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çifçi, İ. & Sucuoğlu, B. (2004). *Bilişsel süreç yaklaşımıyla sosyal beceri öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Doğanay- Bilgi, A. (2019). Farklılaştırılmış öğretim ve uyarlamalar. (Ed.) E. R. Özmen ve A. Ataman, *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek içinde* (ss. 69-85). Ankara: Maya Akademi.
- Erbaş, D., Kırcaali-iftar, G. & Tekin-iftar, E. (2004). *İşlevsel değerlendirme: davranış sorunlarıyla başa çıkma ve uygun davranışlar kazandırma süreci*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Fidler, D. J., Philofsky, A., Hepburn, S. L. & Rogers, S. J. (2005). Non-verbal requesting and problem-solving by toddlers with Down syndrome. *American Journal on Mental Retardation*, 110, 312–322.
- Fowler, C. H., Konrad, M., Walker, A., Test, D. W. & Wood, W. M. (2007). Self-determination interventions' effects on the academic performance of students with developmental disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 42(3), 270–285.
- Güleryüz, Ş.O. (2009). *Kaynaştırma eğitimine devam eden engelli öğrencilerin akranları ile ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gültekin, M. & Çubukçu, Z. (2006). İlköğretimde Öğrencilere Kazandırılması Gereken Sosyal Beceriler Social Skills That Need to be Gained by Primary School Student . *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi [Journal of Social Sciences of the Turkish World]*, (37), 154–174.

- Gürgür, H. (2013). İşitme yetersizliğine sahip çocuklar. (Ed.) S. Vuran, *Özel eğitim içinde* (ss. 261-294). Ankara: Maya Akademi.
- Gürsel, O. (2005). Özel gereksinimi olan çocukları değerlendirme. (Ed.) O. Gürsel, *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi içinde* (s. 45- 68). Eskişehir: Açıköğretim Yayınları.
- Gürsel, O. & Vuran. S. (2019). Değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programlarını geliştirme. (Ed.) İ. H. Diken, *İlköğretimde kaynaştırma içinde* (ss. 193-230). Ankara: Pegem Akademi.
- Huguenin, N. H. (2000). Reducing overselective attention to compound visual cues with extended training in adolescents with severe mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 111, 447-453
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8 (01), 1-15.
- Kırcaali-iftar, G. (2007). Seyrek rastlanan yetersizlikleri olan öğrenciler. (Ed.) S. Eripek, *İlköğretimde kaynaştırma içinde* (ss. 87-105.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kıyak, Ü. E. (2016). *Zihinsel yetersizliği olan kaynaştırma öğrencilerinin pragmatik dil becerileri ile sosyal becerileri, problem davranışları ve akademik yeterlilikleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Köseoğlu Seçgin, C., Özdede, M. & Gülşahıa. (2018). Kromozomal Sendromlar (Down, Cri du Chat, Turner, Frajil X). H. Öztunç içinde, *Oral ve Maksillofasiyal Bölgeyi Etkileyen Sendromlar*. Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Kurtoğlu, E.L., Demiral, E. & Tekedereli, İ. (2018). Frajil X Sendromu: Moleküler ve Klinik Genetik Yönleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 7(4): 74- 88
- Melekoğlu, M. (2019). Zihin yetersizliğini tarihi, tanımı, sınıflandırılması, yaygınlığı ve nedenleri. (Ed.) M. A. Melekoğlu ve M. Sönmez-Kartal, *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (ss. 1-28). Ankara: Eğiten kitap.
- Melekoğlu, M. A. & Çakıroğlu, S. (2019). Öğrenme güçlüğü olma riski taşıyan öğrencilere yönelik değerlendirme süreçleri. (Ed.) M. A. Melekoğlu ve S. Çakıroğlu, *Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklar içinde* (ss.87-180). Ankara: Vize Akademik.

- Merrill, E. C. (2005). Preattentive orienting in adolescents with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 110, 28–35.
- Orhan, M. (2010). *Okulöncesi kaynaştırma öğrencileriyle normal gelişim gösteren öğrencilerin sosyal beceri ve problem davranışlarının düzeyi ile öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- Öncül, N. (2019). Kaynaştırma ortamlarında sık rastlanılan yetersizlik gruplarını tanıyalım. (Ed.) E. S. Batu, *Kaynaştırma Ortamında Uygulamalar* içinde (ss. 17-47). Ankara: Vize Akademik.
- Özbek, A.B. (2021). Zihin yetersizliği olan öğrenci olmak. (Ed.) A. D. Sarıca ve A. Tanrıverdi, *Eğitimde bütünleştirme: herkes için bir okul yaratmak* içinde (ss. 123-144). Ankara: Nobel.
- Özer, A., İbanoğlu, Ş. & İbanoğlu, E. (2008). Fenilketonüri hastalığı ve fenilalanin kısıtlı diyet. Türkiye 10. Gıda Kongresi, Erzurum.
- Özkubat, U. (2018). Bütünleştirmede eğitsel uyarlamalar II. (Ed.) M. Çitil, *Özel eğitimde bütünleştirme* içinde (ss. 135-151). Vize Yayıncılık. Ankara.
- Özokçu, O. (2010). Zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, işitme yetersizliği. (Ed.) İ. H. Diken içinde. *İlköğretimde kaynaştırma* içinde (ss.56-86). Ankara: Pegem Akademi,
- Özyürek. M. (2015). *Özel eğitimde ölçümleme ve değerlendirme*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Rakap, S. (2017). *Türkiye’de otizm spektrum bozuklukları ve özel eğitim*. İstanbul: Tohum Otizm Vakfı.
- Rakap, S. & Kalkan, S. (2019). Zihinsel ve gelişimsel yetersizliği olan çocuklar: Tarama, tanılama ve değerlendirme. (Ed.) Ü. Şahbaz, *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* içinde (ss. 63-80). Ankara: Vize Akademik.
- Sarıca, A.D. (2019). Zihin yetersizliği ile ilgili temel kavramlar, sınıflandırma, nedenler görülme sıklığı. Ü. Şahbaz içinde (ss. 37-59). *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*. Ankara: Vize Akademik.
- Scott, K. S. (1993). Multisensory mathematics for children with mild disabilities. *Exceptionality*, 4(2), 97-111.
- Sola- Özgüç, C. (2019). Özel eğitimde değerlendirme. (Ed.) C. Sola- Özgüç, *Özel eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (ss. 3-30). Ankara: Vize Akademik.

- Sola-Özgüç, C. (2019). Zihin yetersizliğinde değerlendirme. (Ed.) M. A. Melekoğlu ve M. Sönmez- Kartal, *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (ss.57-85). Ankara: Eğiten Kitap.
- Sucuoğlu, B. & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Sucuoğlu, B. (2009). *Zihin engelliler ve eğitimleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sülün, K. (2012). *İlköğretim genel eğitim sınıfı ile özel eğitim sınıfında öğrenim gören kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- Şenyılmaz., P. B. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu ve down sendromu olan bireylerde oral motor beceriler ve beslenme problemlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Tekin, D. & Girli, A. (2011). Williams Sendromu ve zihin kuramı arasındaki ilişki. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 67-75.
- Topbaş, S. (2007). *Çocukta Dil ve Kavram Gelişimi (Development of Language and Concepts in Children)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uçar, K. (2017). Problem çözme. (Ed.) O. Gürsel, *Özel gereksinimli öğrencilere matematik beceri ve kavramlarının öğretimini planlama ve uygulama içinde* (ss. 141-167). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Ünlü, E. (2017). Otizm spektrum bozukluğunda tarama, tanılama ve değerlendirme. (Ed.) Ü. Şahbaz içinde. *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (ss. 157-183). Ankara: Vize.
- W.L. Heward, Alber- Morgan S. R. & Konrad, M. (2017). *Exceptional Children An Introduction to Special Education*. Pearson.
- Williams Syndrome Association (2019). What is Williams syndrome? 28.04.2021 tarihinde <https://williams-syndrome.org/%20what-is-williams-syndrom> adresinden edinilmiştir.
- Ysseldyke, J. ve Algozzine, B. (2006). *A practical approach to special education: Teaching students who are gifted and talented*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Bölüm

-3-

OTİZMLİ BİREYLER

3.1. Tanım

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), ilk belirtileri çocukluk dönemlerinde ortaya çıkan genellikle sözlü ve sözsüz iletişim ve sosyal etkileşimde sınırlılık ve yetersizlikler, ilgi alanlarında sınırlılık ve özellikle nesne bağlamında kalma ve stereotipik yani tekrar eden davranışların görüldüğü nörolojik bozukluktan kaynaklanan gelişimsel bir bozukluktur (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-5 [APA], 2013). Tarihte ilk defa Avusturyalı çocuk psikiyatristi olan Leo Kanner'in "Autistic disturbances of affective contact" isimli makalesinde 1943 yılında kullanılmıştır. Kanner çalışmasında ebeveynlerini başarılı ve akıllı olarak nitelendirdiği onbir çocuğun norm olarak kabul edilen çocuk davranışlarının dışında sergilediği davranışlarını incelemiş ve tanımlamıştır. Kanner çalışmasında ki çocukları "early infantile autism" (erken bebeklik otizmi-infantil otizm) olarak betimlemeyi tercih etmiştir ve "otizm"i Bleuler'e ait olan ve "aşırı yalnızlık" anlamında kullanmıştır (Bleuler, 1911; Kanner, 1943).

Tanımlanan ilk çocukların ortak özellikleri dil işlevlerinde bozukluk, sosyal becerilerde yetersizlik ve değişikliğe direnç-aynılıkta ısrar olarak tanımlanmıştır (Kanner, 1943). İlk tanı konulan vakaların üzerinden yetmiş yılı yakın süre geçmesine rağmen otizm belirtileri olarak ifade edilen üç temel özellik bugün de geçerliliği korumaktadır ve otizm etiyojisi hala tam olarak belirlenmiş değildir (Hebert ve Koulouglioti, 2010). Ayrıca ifade edilen belirtilerin görülmesi ve derecesi OSB'li çocuklar arasında farklılık göstermektedir. Ancak akranlarıyla ve yetişkinlerle yaşanan etkileşim sınırlılıkları, alışılmadık dışında davranış kalıplarını sergileme, iletişim kuramama, konuşamama ya da dil işlevlerindeki bozukluktan dolayı anlaşılır olmayan konuşma ve tekrarlayan davranışlar gibi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aksoy, V. (2013). *Eğitsel Planlama için Otizm Tarama Araçları'nın (ASIEP-3) psikometrik niteliklerinin belirlenmesi: Türkiye örneği* (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Aksoy, V., & Şahin, Ş. (2016). Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Tarama, tanılama ve değerlendirme. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, içinde (ss. 230-262). Ankara: Pegem Akademi.
- American Psychiatric Association. (2013). DSM 5. American Psychiatric Publishing.
- American Psychiatric Association (2018). DSM-5: Frequently Asked Questions. 10.07.2021 tarihinde <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm/feedback-and-questions/frequently-asked-questions> adresinden edinilmiştir.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2000). Mental bozuklukların tanıs ve sayımsal el kitabı dördüncü baskı-gözden geçirme. (DSM IV-TR). Köroğlu E. (Çev. Ed.), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Amir, R. E., Van den Veyver, I. B., Wan M., Tran, C. Q., Francke, U. ve Zoghbi, H. Y. (1999). Rett syndrome is caused by mutations in X-linked MECP2, encoding methyl-CpG-binding protein 2. *Nature Genetics*, 23, 185-188.
- Asperger, H. (1944). Die "Autistischen Psychopathen" im Kindesalter. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten*, 117, 76-136.
- Aydın, D., & Özgen, Z. E. (2018). Çocuklarda otizm spektrum bozukluğu ve erken tanılamada hemşirenin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 93-10.
- Baranek, G. T., David, F. J., Poe, M. D., Stone, W. L., & Watson, L. R. (2006). Sensory experiences questionnaire: Discriminating sensory features in young children with autism, developmental delays, and typical development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(6), 591-601. doi:10.1111/j.1469-7610.2005.01546.x
- Birkan, B. (2010). Otizmi olan çocuklar ve eğitimi. G. Akçamete, (Ed.), *Genel öğretim okullarında özel gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim*, içinde (s. 503-520). Ankara: Kök.

- Bleuler E (1911) Dementia praecox oder gruppe der schizophrenien. G.Aschaffenburg (Ed) In: *Handbuch der Psychiatrie: Spezieller Teil. 4. Abteilung.1. Hälfte.* Leipzig, Franz Deuticke.
- Boyd, B. A., Kucharczyk, S., & Wong, C. (2016). Implementing evidence-based practices in early childhood classroom settings. In B. Reichow, B. A. Boyd, E. E. Barton, & S. L. Odom (Eds.), *Handbook of early childhood special education* (pp. 335–348). New York, NY: Springer.
- Brown, H. M., Oram-Cardy, J., & Johnson, A. (2013). A meta-analysis of the reading comprehension skills of individuals on the autism spectrum. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(4), 932-955.
- Brown, I., Percy, M. E., Shogren, K. A., & Fung, W. L. A. (Eds.). (2013). *A comprehensive guide to intellectual and developmental disabilities.* Paul H. Brookes Publishing, Company.
- Chien, H. Y., Lin, H. Y., Lai, M. C., Gau, S. S. F., & Tseng, W. Y. I. (2015). Hyperconnectivity of the right posterior temporo-parietal junction predicts social difficulties in boys with autism spectrum disorder. *Autism Research*, 8(4), 427-441.
- Cook, B. G., & Cook, S. C. (2013). Unraveling evidence-based practices in special education. *The Journal of Special Education*, 47(2), 71-82.
- Courchesne, E., Carper, R. ve Akshoomoff, N. (2003). Evidence of brain overgrowth in the first year of life in autism. *The Journal of American Medical Association*, 290(3), 337-344.
- Cunningham, A. B., & Schreibman, L. (2008). Stereotypy in autism: The importance of function. *Research in autism spectrum disorders*, 2(3), 469-479.
- Davidson, M. M., & Weismer, S. E. (2014). Characterization and prediction of early reading abilities in children on the autism spectrum. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(4), 828-845.
- De Vries, M., Prins, P. J., Schmand, B. A., & Geurts, H. M. (2015). Working memory and cognitive flexibility-training for children with an autism spectrum disorder: A randomized controlled trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(5), 566-576.

- Dehn, M. J. (2011). *Working memory and academic learning: Assessment and intervention*. John Wiley & Sons.
- Dietert, R. R., Dietert, J. M. ve DeWitt, J. C. (2010). Environmental risk factors for autism. *Emerging Health Threats Journal*, 4. doi: 10.3402/ehth.v4i0.7111.
- Diken, İ. H. (2010). Otistik bozukluğu olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 409-447). Ankara: Pegem Akademi.
- Diken, İ. H. (2012). Türk annelerinin ve özel gereksinimli çocuklarının etkileşimsel davranışlarının araştırılması: Erken müdahaleye yönelik öneriler. *Eğitim ve Bilim*, 37(163).
- Diken, İ. H. (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel Eğitim ve Özel Gereksinimli Öğrenciler içinde* (s.449-484). Ankara: Pegem Akademi.
- Drew, A., Baird, G., Taylor, E., Milne, E., & Charman, T. (2007). The Social Communication Assessment for Toddlers with Autism (SCATA): An instrument to measure the frequency, form and function of communication in toddlers with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(4), 648-666.
- Eagle, R. S. (2002). Accessing and assessing intelligence in individuals with lower functioning autism. *Journal of Developmental Disabilities*, 9, 45-53.
- Pınar, E. (2006). Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 1-28.
- Elsabbagh, M., & Johnson, H. M. (2009). Getting answers from babies about autism. *Trends in Cognitive Sciences*, 14(2), 81-87. doi: 10.1016/j.tics.2009.12.005
- Feinstein, A. (2010). *A history of autism: Conversations with the pioneers*. West Sussex: Wiley-Blackwell
- Filipek, P. A., Accardo, P. J., Ashwal, S., Baranek, G. T., & Cook, E. H. (2000). Practice parameter: Screening and diagnosis of autism. Report on the quality standards subcommittee of the American academy of neurology and the child neurology society. *Neurology*, 55, 468-479. doi: 10.1212/WNL.55.4.468.

- Fombonne, E. (2003). Epidemiological surveys of autism and other pervasive developmental disorders: an update. *Journal of autism and developmental disorders*, 33(4), 365-382
- Friedman, N., Sadhu, J., & Jellinek, M. (2012). DSM-5: Implications for pediatric mental health care. *Journal of developmental & behavioral pediatrics*, 3(2), 163-178. doi: 10.1097/DBP.0b013e3182435c5a
- Fusar-Poli, P., & Politi, P. (2008). Paul Eugen Bleuler and the birth of schizophrenia (1908). *American Journal of Psychiatry*, 165(11), 1407-1407.
- Güleç-Aslan. (2016). Otizm spektrum bozukluğu eğitim ve öğretim süreci. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, içinde (ss. 264-275). Ankara: Pegem Akademi.
- Hall, H. (2009). Vaccines and autism: a deadly manufactroversy. *Skeptic (Altadena, CA)*, 15(2), 26-33.
- Hebbeler, K., Spiker, D., Bailey, D., Scarborough, A., Mallik, S., Simeonsson, R., Singer, M. ve Nelson, L. (2007). Early intervention for infants and toddlers with disabilities and their families: Participants, services, and outcomes. *Final Report of the National Early Intervention Longitudinal Study (NEILS)*. SRI International, Menlo Park, CA.
- Hebert, E. B., & Koulouglioti, C. (2010). Parental beliefs about cause and course of their child's autism and outcomes of their beliefs: A review of the literature. *Issues in comprehensive pediatric nursing*, 33(3), 149-163.
- Heward, W. L. (2013). *Exceptional Children: Pearson New International Edition: An Introduction to Special Education*. Pearson. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2).
- Jarrold, C., & Conn, C. (2011). The development of pretend play in autism. A. D. Pellegrini (Eds.), *In The Oxford handbook of the development of play* (s. 308-321). Oxford library of psychology.
- Johnson C., Myers S. ve Council on Children with Disabilities of the American Academy of Pediatrics (2007). Identification and evaluation of children with autism spectrum disorders, *Pediatrics*, 120(5), 1183-1215.

- Kana, R. K., Libero, L. E., Hu, C. P., Deshpande, H. D., & Colburn, J. S. (2014). Functional brain networks and white matter underlying theory-of-mind in autism. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 9(1), 98-105.
- Kanner, L. (1943). *Autistic disturbances of affective contact*. *Nervous Child*, 2, 217-250.
- Kaymak, A. (2016). Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Tanım, sınıflama, yaygınlık ve nedenler. İ. H. Diken, & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, içinde (ss. 164-190). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaysılı, B. K. (2013). Zihin kuramı: otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişen çocukların performanslarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(1).
- Kırcaali-İftar, G. (2018). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* (ss. 17-46). Ankara: Vize Akademik.
- Kirk, S., Gallagher, J. J., & Coleman, M. R. (2014). *Educating exceptional children (14th Ed.)*. Belmont, CA: Cengage Learning.
- Klin, A., Jones, W., Schultz, R., Volkmar, F., & Cohen, D. (2002). Visual fixation patterns during viewing of naturalistic social situations as predictors of social competence in individuals with autism. *Archives of General Psychiatry*, 59(9), 809-816.
- Koegel, L. K., Koegel, R. L., Nefdt, N., Fredeen, R., Klein, E. F., & Bruinsma, Y. E. (2005). First STEP: a model for the early identification of children with autism spectrum disorders. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 7(4), 247-252.
- Korkmaz, B. (2000). *Yağmur Çocuklar Otizm Nedir?*. İstanbul: Doğan.
- Korkmaz, B. (2010). Otizm: klinik ve nörobiyolojik özellikleri, erken tanı, tedavi ve bazı güncel gelişmeler. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 45:80: 37-44.
- Kretlow, A. G., & Blatz, S. L. (2011). The AB Cs of evidence-based practice for teachers. *Teaching Exceptional Children*, 43(5), 8-19.
- Kurt, O. (2012). Otizm spektrum bozukluğu ve bilimsel dayanaklı uygulamalar. E. Tekin (Ed.). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri*, içinde (s. 83-118). Ankara: Vize.

- Landa, R. (2007). Early Communication development and intervention for children with autism. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(1), 16-25. doi: 10.1002/mrdd.20134
- Maino, D. M., Viola, S. G. ve Donati, R. (2009). The etiology of autism. *Optometry & Vision Development*, 40(3), 150-156.
- Manning-Courtney, P., Brown, J., Molloy, C.A., Reinhold, J., Murray, D., Sorensen- Burnworth, R., Messerschmidt, T. ve Kent, B. (2003). Diagnosis and treatment of autism spectrum disorders. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 33, 283-304. doi:10.1067/S1538-5442(03)00108-1
- Matson, J. L., & Goldin, R. L. (2014). What is the future of assessment for autism spectrum disorders: Short and long term. *Research in Developmental Disabilities*, 30(6), 1288-1296. doi: 10.1016/j.rasd.2013.01.007
- Mosconi, M. W., Cody-Hazlett, H., Poe, M. D., Gerig, G., Gimpel-Smith, R., ve Piven, J. (2009). Longitudinal study of amygdala volume and joint attention in 2-to 4-year-old children with autism. *Archives of General Psychiatry*, 66(5), 509-516. doi:10.1001/archgen psychiatry.2009.19.
- Mukaddes, N. M. (2014). *Otizm spektrum bozuklukları*. İstanbul. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Mundy, P., Block, J., Vaughan Van Hecke, A., Delgado, C., Venezia Parlade, M. ve Pomares, Y. (2007). Individual differences and the development joint attention in infancy. *Child Development*, 78(3), 938-954.
- National Autism Center (2015). *The National Autism Center's National Standards Report*. Randolph, MA: National Autism Center.
- Nebel-Schwalm, M. ve Matson, J. L. (2008). Differential diagnosis. Matson, J. L. (Ed.) *Clinical assessment and intervention for autism spectrum disorders*. Elsevier Academic Press.
- Odom, S. L., & Connie, .W. (2015). Connecting the dots: Supporting students with Autism Spectrum Disorder. *American Educator*, 39 (2), 12-19. <https://doi.org/10.17755/esosder.286479>

- Oosterling, I. J., Swinkels S. H., Van der Gaag R., Visser J. C., Dietz C. V., & Buitetelaar, J. K. (2009). Comparative analysis of three screening instruments for autism spectrum disorder in toddlers at high risk. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39, 897-909. doi: 10.1007/s10803-009-0692-9
- Ökcün-Akçamuş, M. Ç. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal iletişim becerileri ve dil gelişim özellikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(02), 163-192.
- Özbaran, B. (2014). Otizm spektrum bozukluklarında çevresel faktörler etkili midir. *The Journal of Pediatric Research*, 1(4), 170-173.
- Özdemir, O. (2014). *Otizm davranış kontrol listesi türkçe versiyonu geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları*. (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özeren, S. G. (2013). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) ve hastalığa kanıt penceresinden bakış. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 4(2), 57-63.
- Pınar, E. G. E. (2006). Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(02), 1-28.
- Pinto-Martin, J.A., Dunkle, M., Earls, M., Fliedner, D., Landes, C. (2005). Developmental stages of developmental screening: steps to implementation of a successful program. *American Journal of Public Health*, 95(11), 1928-1932.
- Rakap, S., Birkan, B., & Kalkan, S. (2017). *Türkiye'de otizm spektrum bozukluğu ve özel eğitim*. Tohum Otizm Vakfı.
- Roberts, J. & Prior, M. (2006). Review of the research to identify the most effective models of practice in early intervention for children with autism spectrum disorders. Australian Government Department of Health and Ageing. 20.06.2021 tarihinde https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/10_2014/review_of_the_research_report_2011_0.pdf adresinden edinilmiştir.
- Rutter, M., Le Couteur, A., & Lord, C. (2003). *Autism diagnostic interview-revised*. Los Angeles, CA: Western Psychological Services, 29, 30.

- Sandbank, M., Woynaroski, T., Watson, L. R., Gardner, E., Kaysili, B. K., & Yoder, P. (2017). Predicting intentional communication in preverbal preschoolers with autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 47(6), 1581-1594.
- Schmidt, R. J., Tancredi, D. J., Ozonoff, S., Hansen, R. L., Hartiala, J., Allayee, H. ve Hertz-Picciotto, I. (2012). Maternal periconceptional folic acid intake and risk of autism spectrum disorders and developmental delay in the CHARGE (CHildhood Autism Risks from Genetics and Environment) case-control study. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 96(1), 80-89. doi: 10.3945/ajcn.110.004416
- Selimoğlu, Ö. G., Özdemir, S., Töret, G., & Özkubat, U. (2014). Otizmli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Otizm Tanılama Sürecinde ve Tanı Sonrasında Yaşadıkları Deneyimlerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 129-161.
- Shaw, W. (2013). Evidence that increased acetaminophen use in genetically vulnerable children appears to be a major cause of the epidemics of autism, attention deficit with hyperactivity, and asthma. *Journal of Restorative Medicine*, 2, 1-16. doi:10.14200/jrm. 2013. 2.0101
- Slentz, K. L. (2008). *Assessment in early childhood. A guide to assessment in early childhood*. Office of Superintendent of Public Instruction,
- Sprenger, L., Bühler, E., Poustka, L., Bach, C., Heinzl-Gutenbrunner, M., Kamp-Becker, I., & Bachmann, C. (2013). Impact of ADHD symptoms on autism spectrum disorder symptom severity. *Research in developmental disabilities*, 34(10), 3545-3552.
- Stanley, G. C. ve Konstantareas, M. M. (2007). Symbolic play in children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(7),1215-1223. doi: 10.1007/s10803-006-0263-2
- Steiner, A. M., Goldsmith, T.R., Snow, A. V. ve Chawarska, K. (2012). Practitioner's guide to assessment of autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42, 1183-1196.
- Sucuoğlu, B. (2003). Otizm ve otistik bozukluğu olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş içinde* (392-412). Ankara: Gündüz.

- Sucuoğlu, B. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların değerlendirilmesi. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimi* içinde (ss. 47-82). Ankara: Vize.
- Şahbaz, Ü. (2017). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) ile ilgili temel kavramlar, sınıflandırma, nedenler, görülme sıklığı. Ü. Şahbaz (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* içinde (s. 142-154). Ankara: Vize.
- Şener, E. F. & Ozkul, Y. (2013). Otizmin genetik temelleri. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(1), 86-92.
- Tager-Flusberg, H., Paul, R., & Lord, C. (2005). Language and communication in autism. In F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin, & D. Cohen (Eds.), *Handbook of autism and pervasive developmental disorders* (pp. 335-405). Hoboken, NJ: John Wiley.
- TBMM (2020). Down sendromu, otizm ve diğer gelişim bozukluklarının yaygınlığını tespitini ile ilgili bireylerin ve ailelerinin sorunlarının çözümü için alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyon raporu. 13.06.2021 tarihinde https://www.tohumotizm.org.tr/wpcontent/uploads/2021/02/TBMM_Komisyon_Raporu_yoneticisi-ozeti.pdf adresinden edinilmiştir.
- Test, D. W., Kemp-Inman, A., Diegelmann, K., Hitt, S. B., & Bethune, L. (2015). Are online sources for identifying evidence-based practices trustworthy? an evaluation. *Exceptional Children*, 82(1), 58-80.
- The National Professional Development Center on Autism Spectrum Disorders (2020) 13.06.2021 tarihinde <https://ncaep.fpg.unc.edu/sites/ncaep.fpg.unc.edu/files/imce/documents/NCAEP%20Report%20-%20Table%203.1%20-%20EBP%20list.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Thompson, T. (2011). *Individualized autism intervention for young children: blending discrete trial and naturalistic strategies*. Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, MD 21285.
- Tohum Otizm Vakfı. Otizm Tarama Projesi Sonuç Raporu (2008). 13.06.2021 tarihinde <http://tohumotizm.org.tr/sites/default/files/kcfinder/files/Saglik%20Bakanligi%20Otizm%20Platformu%20Tarama%20Projesi%20Raporu.pdf> adresinden edinilmiştir.

- Tohum Otizm Vakfı. Otizmde Tarama, Tanılama ve Eğitim Modelinin Geliştirilmesi Projesi (2017). 16.06.2021 tarihinde https://www.tohumotizm.org.tr/hakkimizda/projeler/tamamlanan_projeler/otizm_detarama-tanilama-ve-egitim-modeliningelistirilmesi-projesi-2017/ adresinden edinilmiştir.
- Töret, G. (2016). Otizm spektrum bozukluğu özellikleri. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, içinde (ss. 192-228). Ankara: Pegem Akademi.
- Volkmar, F. R., Rogers, S., Paul, R., & Pelphrey, K.A. (2014). *Handbook of autism and pervasive developmental disorders (4th ed.)*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Volkmar, F., Chawarska, K. ve Klin, A. (2005). Autism in infancy and early childhood, *Annual Review of Psychology*, 56(1), 315-336.
- Wellman, H. M. (2014). *Making minds: How theory of mind develops*. Oxford: Oxford University.
- Werner, E., Dawson, G., Osterling, J. ve Dinno, N. (2000). Brief report: Recognition of autism spectrum disorder before one year of age: A retrospective study based on home videotapes. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30, 157-162.
- White, S. W., Keonig, K., & Scahill, L. (2007). Social skills development in children with autism spectrum disorders: A review of the intervention research. *Journal of Autism Developmental Disorders*, 37, 1858-1868. doi: 10.1007/s10803-006-0320-x
- Wilkinson, L. A. (2010). *Autism and asperger syndrome in school: A best practice guide to assessment and intervention*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Williams, D. L., Goldstein, G., Kojkowski, N., & Minshew, N. J. (2008). Do individuals with high functioning autism have the IQ profile associated with nonverbal learning disability?. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2(2), 353-361.
- Witter, F. R., Zimmerman, A. W., Reichmann, J. P., Connors, S. L. (2009). In utero beta 2 adrenergic agonist exposure and adverse neurophysiologic and behavioral outcomes. *American Journal of Obstetrics and Gynecology* 201(6):553-559 doi: 10.1016/j.ajog.2009.07.010

- Wolff, S. (2004). History of autism, *European Child & Adolescent Psychiatry*, 13. 201-208.
- Wong, C. C. Y., Meaburn, E. L., Ronald, A., Price, T. S., Jeffries, A. R., Schalkwyk, L. C., & Mill, J. (2014). Methyloomic analysis of monozygotic twins discordant for autism spectrum disorder and related behavioural traits. *Molecular psychiatry*, 19(4), 495-503.
- Yiğitoğlu, E. & Odluyurt, S. (2021). Otizm spektrum bozukluğu tanısı koyan doktorların tıbbi tanılama sürecine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(1), 1-29. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.635435
- Yirmiya, N. ve Charman, T. (2010). The prodrome of autism: Early behavioral and biological signs, regression, peri- and post-natal development and genetics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 432-458.
- Yosunkaya, E. (2013). Otizm etyolojisinde genetik ve guncel perspektif. *İstanbul Tıp Fakultesi Dergisi*, 76 (4), 84-88.
- Zelan, K. (2000). Bruno Bettelheim. UNESCO: International Bureau of Education. 9 Mayıs 2021 tarihinde <http://www.ibe.unesco.org/publications/ThinkersPdf/bettelhe.pdf> adresinden edinilmiştir.

Bölüm

-4-

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUĞU OLAN BİREYLER

4.1. Tanım ve Sınıflama

Günlük yaşamamızın doğal bir parçası olan iletişim, bireylerin gelişiminde önemli bir role sahiptir. İletişim yaşantımızdaki temel gereksinimlerimizden birisidir (Konrot, 2005). Bireyler kendi duygu ve düşüncelerini aktarmak ve karşısındaki kişileri anlamak bakımından, birçok kez iletişimsel olarak etkileşime girmektedir. Bireylerin günlük yaşamda rutin olarak gerçekleştirdikleri bu etkileşimler, bu konuda bir probleme sahip olmamalarından dolayı; basit ve herkes tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir beceri olarak algılanabilmektedir. Oysaki bir bireyin iletişime geçmesi, birçok beceride yetkin olmasını gerektirir.

İletişim dil ve konuşmayı da kapsayan, duygu ve düşüncelerin karşı tarafa aktarılması amacıyla hem mesaj üretmeyi, hem de anlamayı içeren bir süreçtir. Tipik gelişim gösteren bireyler dil ve konuşma becerilerini, gelişim sürecinde özel olarak bir çaba göstermeden kazanabilmektedir. Ancak bazı bireylerde dil ve konuşma becerilerinin gelişimi, beklenen düzeyde ilerlememektedir. Bu bireylerin dil ve konuşma gelişiminin beklenen düzeyde olmaması nedeniyle, günlük yaşamlarında birtakım güçlüklerle karşılaşma ve sosyal etkileşime girememe durumları görülebilmektedir. Dil edinimi ve gelişiminde karşılaşılan bir problem sadece iletişimi değil tüm gelişim alanlarını da etkilemektedir (Acarlar, 2002). Bu yüzden bir bireyin erken dönemde dil ve konuşma güçlüğüne olup olmadığının belirlenmesi, hızlı bir şekilde etkili müdahalelerden yararlanmasının sağlanması çok önemlidir.

İletişim, dil ve konuşma becerileri birbiriyle ilişkili olan becerilerdir. Bireylerin sözlü olarak iletişime geçebilmesi için konuşmaya ve mesajlarını kodlayabilecekleri bir dile ihtiyacı vardır. İletişim bir amaç, dil

Yararlanılan Kaynaklar

- Acarlar, F. (2002). Çocuklarda dilin değerlendirilmesi: Betimleyici yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 121-127.
- Acarlar, F. (2018). Dil konuşma ve iletişim bozukluğu olan öğrenciler, (Ed.) A. Cavkaytar, *Özel eğitim içinde* (s. 169-187). Ankara: Vize Akademik.
- Aksu-Koç A., Küntay A., Acarlar F., Maviş, İ., Sofu, H.; Topbaş, S. & Turan, F. (2011) *Türkçe'de Erken Sözcük ve Dilbilgisi Gelişimini Ölçme ve Değerlendirme Çalışması: Türkçe İletişim gelişimi Envanterleri: TİGE-I ve TİGE-II*. TÜBİTAK 107KO58 Projesi Sonuç Raporu.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı (Çev. Ed.: E Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- American Speech-Language-Hearing Association. (1993). *Definitions of communication disorders and variations*. Erişim adresi <https://www.asha.org/policy>.
- Batu, S. & Kırcaali-İftar G. (2005). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök.
- Bernstein, D. K. & Tiegerman F. E. (2009). *Language and Communication Disorders in Children* (6th edition). Boston, MA: Allyn & Bacon
- Berument, S. K. & Güven, A. G. (2013). Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil (TİFALDİ) Testi: I. Alıcı Dil Kelime Alt Testi Standardizasyon ve Güvenilirlik Geçerlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(3),192-201.
- Bloom Lois & Lahey Margaret (1978). *Language Development and Language Disorders*. New York John Wiley & Sons
- Ege, P. (2006). Farklı engel gruplarının iletişimsel özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Özel Eğitim Dergisi*, 7 (2), 1-23.
- Ege P., Acarlar F. & Turan F. (2004). *Ankara Artikülasyon Testi: AAT*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ellis-Weismer, S., Murray-Branch, J. & Miller, J. F. (1994). A prospective and longitudinal study of language development in late talkers. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 37(4), 852-867

- Fey, M. E., Long, S. H. & Finestack, L. H. (2003). Ten principles of grammar facilitation for children with specific language impairments. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 12(1), 3-15
- Friend, M. & Bursuck, W. D. (2002). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers. (3rd Ed.)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Gillam, R.B., Gillam, S.L., Holbrook, S. & Orellana, C. (2017). Language Disorder in Children, S. Goldstein, M. DeVries (Eds.), *Handbook of DSM-5 Disorders in Children and Adolescents içinde* (57-76). Springer International Publishing.
- Güven, S. & Topbaş, S. (2014). Erken dil gelişimi testi üçüncü versiyonu'nun (test of early language development-third edition) türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik ön çalışması. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 6(2), 151-176.
- Güzel-Özmen, R. (2005). Kaynaştırma ortamlarında öğretimsel düzenlemeler, (Ed.) A. Ataman, *Özel eğitime giriş içinde* (s.71-103). Ankara: Gündüz Eğitim.
- Heward, W.L. (2013) *Exceptional children: an introduction to special education (10th edition)*. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Konrot, A. (1998). Sözel dil ve konuşma sorunları, (Ed.) S. Eripek, *Özel eğitim içinde* (s.95-104). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Konrot, A. (2005). İletişim yetersizliği olan çocuklar. , (Ed.) A. Ataman, *Özel eğitime giriş içinde* (s.261-287). Ankara: Gündüz Eğitim.
- Leonard, L.B. (1998). *Children with specific language impairment*. Cambridge: MA: MIT Press.
- Leyser, Y., & Tappendorf, K. (2001). Are attitudes and practices regarding mainstreaming changing? A case of teachers in two rural school districts. *Education*, 121(4), 751-760.
- Maviş, İ. (2012). Dil ve konuşma bozukluğu olan öğrenciler, (Ed.) İ. H. Diken, *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s.299-327). Ankara: Pegem Akademi.
- Mutlu, A.İ., Bacık-Tırnak, Ş. & Gündüz B. (2020). 6 ve 16 yaş okul çocukları arasındaki ssı-4-tr / keşida-4 dördüncü baskısının Türkçe versiyonunun güvenilirliği ve geçerliliği. *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, 3 (2), 135-144.

- Paul, R.(2001). *Language Disorders from Infancy Through Adolescence, Assessment and Intervention*. St Louis, MO: Mosby.
- Simms, M. D. (2007). Language disorders in children: classification and clinical syndromes. *Pediatric Clinics of North America*. 54 (3), 437–67.
- Spanoudis, G. C., & Natsopoulos, D. (2011). Memory functioning and and mental verbs acquisition in children with specific language impairment. *Research in Developmental Disabilities*, 32(6), 2916-2926.
- Tomblin, J. B., Records, N. L., Buckwalter, P., Zhang, X., Smith, E. & O'Brien, M. (1997). Prevalence of specific language impairment in kindergarten children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 40(6), 1245–1260.
- Topbaş, S. (2007). *Dil ve kavram gelişimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Topbaş, S. & Güven, O. S. (2017). *Türkçe okul çağı dil gelişim testi*. Ankara: Detay.
- Turan, F. (2012). İletişim dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar, (Ed.) E. N. Metin, *Özel gereksinimli çocuklar içinde (s. 179-226)*. Ankara: Maya Akademi.
- Turan, F. & Akoğlu, G. (2011). İletişim, dil ve konuşma bozuklukları olan çocuklar ve eğitimleri, (Ed.) N. Baykoç, *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim içinde (s.335-359)*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Topbaş, S. (2006). Türkçe Sesletim-Sesbilgisi Testi: Geçerlik-güvenirlik ve standardizasyon çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58), 39-56.
- Topbaş, S., Konrot, A. & Ege (2002). *Dil ve konuşma terapistleği: Türkiye’de gelişmekte olan bir bilim dalı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TÜİK (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması 2002. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Vural, M. & Yıkılmış, A. (2008). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin öğretimin uyarlanmasına ilişkin yaptıkları çalışmaların belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 141-159.

Bölüm

-5-

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLER

Türkiye’de özel gereksinimli bireylerin büyük çoğunluğu genel eğitim sınıflarında akranları ile birlikte eğitim almaktadır. Kaynaştırma/bütünleştirme ortamlarında yer alan özel gereksinimli bireylerin gerek akademik gerekse sosyal ve duygusal olarak gelişimlerini en üst düzeyde gerçekleştirmeleri hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda, özel gereksinimli bireylerle çalışan uzmanlara gerekli desteğin sağlanması esastır. Bu öğrenciler içerisinde geniş graplardan birisini öğrenme güçlüğü olan öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler genellikle ilkökul düzeyinde kendilerinden akademik talepleri (okuma, okuduğunu anlama, yazma, aritmetik işlemler, problem çözme vb.) yerine getirmeleri istendiğinde fark edilebilmektedirler. Genel özellikleri bakımından heterojen bir grup olma özelliği gösteren öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin ihtiyaç duydukları akademik beceriler bakımından desteklenmeleri önemlidir. Bu doğrultuda, bu kitap bölümünde öğrenme güçlüğü’nün tanımlanması, tanı ölçütleri ve tanılama modelleri, nedenleri, yaygınlığı, türleri, özellikleri ve eğitimleri ele alınmıştır.

5.1. Öğrenme Güçlüğü’nün Tanımlanması

Öğrenme güçlüğü’nü tanımlama ve tanılama zor bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Özmen, 2017). Diğer pek çok özel eğitim kategorisinde olduğu gibi öğrenme güçlüğü alanı da gelişen ve değişen bir yapı içinde olduğundan farklı tanımlara rastlamak mümkündür. Bu durumun nedenleri, öğrenme güçlüğü tanımına ilişkin çeşitli kuruluşlar tarafından farklı kavramları içeren tanımların yapılması; öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin akademik alanlarda çeşitli profillere sahip olmaları; öğrenme güçlüğü alanında farklı disiplinlerin çalışmalar yürütmesi olarak sıralanabilir. Belirtilen nedenleri açıklamak gerekirse, örneğin, IDEA (Individuals with Disabilities Education Act-Engelli Bireyler Eğitim Yasası),

- Cortiella, C., & Horowitz, S. H. (2014). The state of learning disabilities: Facts, trends and emerging issues. *New York: National center for learning disabilities*, 2-45.
- Doğan O, Erşan E.E. & Doğan S. (2009). The probable learning disorders in primary school students: A preliminary study. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 10(1) 62-70.
- Edmonds, M. S., Vaughn, S., Wexler, J., Reutebuch, C., Cable, A., Tackett, K. K. & Schnakenberg, J.W. (2009). A synthesis of reading interventions and effects on reading comprehension outcomes for older struggling readers. *Review of Educational Research*, 79(1), 262-300.
- Emerson, E., & Hatton, C. (2008). CEDR Research Report 2008 (1): People with Learning Disabilities in England.
- Englert, C. S., & Mariage, T. V. (1991). Making students partners in the comprehension process: Organizing the reading "POSSE". *Learning Disability Quarterly*, 14(2), 123-138.
- Erden, G., Kurdoğlu, F., & Uslu, R. (2002). İlköğretim okullarına devam eden Türk çocuklarının sınıf düzeylerine göre okuma hizi ve yazım hatalari normlarının geliştirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 5-13.
- Fırat, T. (2019). Öğrenme güçlükleri. şahbaz, Ü. (Ed), *Özel eğitim ve kaynaştırma/bütünleştirme içinde* (s. 288-324). Anı.
- Freund, L., & Rich, R. Z. (2005). Teaching students with learning problems in the inclusive classroom. Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Fuchs, D., Fuchs, L., Mathes, P, Lipsey, M. & Roberts, P.H. (2002). Is 'learning disabilities' just a fancy term for low achievement? A meta-analysis of reading differences between low achievers with and without the label. R. Bradley, L. Danielson & D.P. Hallahan (Eds) *Identification of learning disabilities: Research to practice* (s.737-762). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Geary, D. C., & Brown, S. C. (1991). Cognitive addition: Strategy choice and speed of processing differences in gifted, normal, and mathematically disabled children. *Developmental Psychology*, 27, 398-406.

- Geary, D. C., Hamson, C. O., & Hoard, M. K. (2000). Numerical and arithmetical cognition: A longitudinal study of process and concept deficits in children with learning disability. *Journal of Experimental Child Psychology*, 77, 236-263.
- Görker, I., Bozatlı, L., Korkmazlar, Ü., Karadağ, M. Y., Ceylan, C., Söğüt, C., Aykutlu, H. C., Subay, B. & Turan, N. (2017). Edirne il merkezi ilkököl çocuklarında özgül öğrenme bozukluğu olası yaygınlığı ve sosyodemografik özellikler. *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi*, 54(4), 341-349.
- Guthrie, J. T., Wigfield, A., Metsala, J. L., & Cox, K. E. (1999). Motivational and cognitive predictors of text comprehension and reading amount. *Scientific Studies of Reading*, 3, 231-256.
- Güldenoğlu, B., & Kargın, T. (2012). Karşılıklı öğretim tekniğinin hafif derecede zihinsel engelli öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri üzerindeki etkililiğinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 13(1), 17-34.
- Gürsel, O. (2000). Hata analizi yoluyla zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin dört işlemde yaptıkları hataların sınıflandırılması. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 127-143.
- Güzel, R. (1998). *Alt özel sınıflardaki öğrencilerin sesli okudukları öyküyü anlama becerisini kazanmalarında doğrudan öğretim yöntemiyle sunulan bireyselleştirilmiş okuduğunu anlama materyalinin etkililiği*. Doktora Tezi, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hallahan, D. P., & Kauffman, J. M. (2006). *Exceptional learners: Introduction to special education* (10th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- İşeri, E., & Sarı, B. A. (2008). Çocuklukta bilişsel gelişim ve bozuklukları: Zekâ geriliği ve öğrenme bozuklukları. Karakaş, S. (Ed.) *Kognitif Nörobilimler*. (s. 489- 506). Nobel.
- Kamil, M. L., Borman, G. D., Dole, J., Kral, C. C., Salinger, T., & Torgesen, J. (2008). *Improving Adolescent Literacy: Effective Classroom and Intervention Practices*. IES Practice Guide. NCEE 2008-4027. *National Center for Education Evaluation and Regional Assistance*.
- Karabulut, A., & Özkubat, U. (2021). Özel gereksinimli öğrenciler için matematik problemi çözme: değerlendirme ve müdahale. *Vize Akademik*.

- Kargin, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 1-15.
- Klingner, J. K., & Vaughn, S. (1996). Reciprocal teaching of reading comprehension strategies for students with learning disabilities. *Elementary School Journal*, 96, 275-293.
- Lee, J., Bryant, D. P., Ok, M. W., & Shin, M. (2020). A systematic review of interventions for algebraic concepts and skills of secondary students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, 35(2), 89-99.
- Maccini, P., & Hughes, C. A. (1997). Mathematics interventions for adolescents with learning disabilities. *Learning Disabilities Research and Practice*, 12(3), 168-76.
- Maccini, P., Mulcahy, C. A., & Wilson, M. G. (2007). A follow up of mathematics interventions for secondary students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, 22(1), 58-74.
- Marita, S., & Hord, C. (2017). Review of mathematics interventions for secondary students with learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 40(1), 29-40.
- Mayes, S. D., Waschbusch, D. A., Calhoun, S. L., & Mattison, R. E. (2020). Correlates of academic overachievement, nondiscrepant achievement, and learning disability in ADHD, autism, and general population samples. *Exceptionality*, 28(1), 60-75.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmî Gazete.
- Melekoğlu, M. (2020). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler. Diken, İ. H. (Ed), *Özel eğitim ve kaynaştırma/bütünleştirme*, içinde (s. 106-122). Pegem Akademi.
- Myers, J. A., Brownell, M. T., & Gagnon, J. C. (2015). Mathematics interventions for students with learning disabilities (LD) in secondary school: A review of the literature. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal*, 13(2), 207-235
- Olkun, S. Altun, A. Cangoz B., Sucuoğlu, N.B., & Gelbal, S. (2015b). (TUBİTAK) 6-11 yaş Türk çocukları örnekleminde diskalkuliye yatkınlığı ayırt etmede kullanılacak bir ölçme aracı geliştirme çalışması (111K545).

- Olkun, S., Altun, A., Şahin, S. G., & Denizli, Z. A. (2015a). Temel sayı yeterliklerindeki eksiklikler ilköğretim öğrencilerinde düşük matematik başarısına neden olabilir. *Eğitim ve Bilim*, 40(177), 141-159.
- Olkun, S., & Denizli, Z. A. (2015). Using basic number processing tasks in determining students with mathematics disorder risk. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 28, 47-57.
- Olkun, S., & Sarı, M. H. (2021). Bilgiayar destekli araçlar-diskalkuli tarama aracı. Mutlu, Y., Olkun, S., Akgün, L. & Sarı, M. H. (Eds), *Diskalkuli matematik öğrenme güçlüğü*, içinde (s. 125-137). Pegem Akademi.
- Öz, A. Ş. (2019). Bir özel eğitim kategorisi olarak öğrenme güçlüğü. Özmen, E. R ve Ataman, A. (Eds). *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek*, içinde (s. 1-25). Maya Akademi.
- Özkubat, U., & Karabulut, A. (2021). Matematik problemi çözmeye bilişsel strateji öğretimi. Kargın, T. & Güldenoğlu, B. İ. (Eds), *Özel eğitimde matematik öğretimi*, içinde (s. 142-171). Pegem Akademi.
- Özkubat, U., & Özmen, E. R. (2018). Öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin matematik problemi çözme süreçlerinin incelenmesi: Sesli düşünme protokolü uygulaması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 155-180.
- Özkubat, U., & Özmen, E. R. (2021a). Investigation of effects of cognitive strategies and metacognitive functions on mathematical problem-solving performance of students with or without learning disabilities. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 13(4), 443-456. 10.26822/iejee.2021.203
- Özkubat, U., Karabulut, A., & Akçayır, İ. (2020b). Şemalarla matematik problemi çözme: Öğrenme güçlüğü olan öğrencilerle yürütülen şema temelli öğretim araştırmalarının incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 327-342.
- Özkubat, U., Karabulut, A., & Özmen, E. R. (2020a). Mathematical problem-solving processes of students with special needs: A cognitive strategy instruction model 'Solve It!'. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 12(5), 405-416.

- Özkubat, U., Karabulut, A., & Uçar, A. S. (2021). Investigating the effectiveness of STAR strategy in math problem solving. *International Journal of Progressive Education*, 17(2), 83-100.
- Özmen, E. R. (2017). *Öğrenme güçlüğü hakkında temel bilgiler ve uygulamalar*. Ankara: Eğiten.
- Özmen, E. R. (2020). Yazma öğretimi. Diken, İ. H. (Ed), *İlköğretimde kaynaştırma/bütünleştirme*, içinde (s. 404-440). Pegem Akademi.
- Parks, P. J. (2010). Learning disabilities. Diseases and disorders. California: Reference Point Press.
- Pennington, B. F. (1995). Genetics of learning disabilities. *Journal of Child Neurology*, 10(1), 69
- Pierangelo, R., & Giuliani, G. (2006). Learning disabilities: A practical approach to foundations, assessment, diagnosis and teaching. Boston: Allyn & Bacon.
- Pressley, M., & Gaskins, I. W. (2006). Metacognitively competent reading comprehension is constructively responsive reading: How can such reading be developed in students? *Metacognition and Learning*, 1, 99-113.
- Rasinski, T.V., & Hoffman, T.V. (2003). Theory and research into practice: Oral reading in the school literacy curriculum. *Reading Research Quarterly*, 38, 510-522
- Roberts, G., Torgesen, J. K., Boardman, A., & Scammacca, N. (2008). Evidence-based for reading instruction of older students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, 23(2), 63-69.
- Sanır, H. (2017). *Öğrenme güçlüğü olan ve olmayan ortaokul öğrencilerinde okuduğunu anlamayı etkileyen faktörlerin karşılaştırılması: aracı model testi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sanır, H., Akçayır, İ. & Özkubat, U. (2020). Determining the effect of intervention and intervention packages on the reading fluency and comprehension of lower secondary school students with mental retardation. *Education and Science*, 45(204), 207-225.
- Sanır, H., & Özkubat, U. (2021). Özel Gereksinimli Öğrencilere Uygulanan Okuduğunu Anlama Müdahaleleri: Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. VIII th International Eurasian Educational Research Congress (EJER), Aksaray University.

- Shalev, R. S., Manor, O., Kerem, B., Ayali, M., Badichi, N., Friedlander, Y., & Gross-Tsur, V. (2001). Developmental dyscalculia is a familial learning disability. *Journal of Learning Disabilities, 34*(1), 59-65.
- Shinn, M. R. (1989). Curriculum-based measurement: Assessing special children. Guilford Press
- Van't Noordende, J. E., van Hoogmoed, A. H., Schot, W. D., & Kroesbergen, E. H. (2016). Number line estimation strategies in children with mathematical learning difficulties measured by eye tracking. *Psychological Research, 80*(3), 368-378.
- Vaughn, S., & Linan-Thompson, S. (2004). Research-based methods of reading instruction: Grades K-3. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Vural, M. (2019a). Dört işlem becerileri: toplama ve çıkarma. Alptekin, S. (Ed), *Özel eğitimde matematik*, içinde (s. 141-187). Eğiten Kitap.
- Vural, M. (2019b). Dört işlem becerileri: çarpma ve bölme. Alptekin, S. (Ed), *Özel eğitimde matematik*, içinde (s. 191-229). Eğiten Kitap.
- Watson, S. M., Gable, R. A., Gear, S. B., & Hughes, K. C. (2012). Evidence-based strategies for improving the reading comprehension of secondary students: Implications for students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice, 27*(2), 79-89.
- World Health Organization (2018). ICD-10. 04.06.2021 tarihinde <https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases> adresinden edinilmiştir.

Bölüm

-6-

İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER

6.1. Tanım ve Sınıflama

Karanlık ve bir o kadar da sessiz olan anne karnından ayrılarak dünya ile tanışmak, bebekler için kolay olmayan bir süreçtir. Bu tanışma ve alışma sürecini kolaylaştıran birçok faktör arasında kuşkusuz en önemli rolü duyu organları almaktadır. Diğer bir ifadeyle duyu organları, bir bebek için hayatı tanımlamanın önemli bir aracıdır. Hangi duyumuzun daha önemli olduğu sorusuna cevap vermek kolay olmasa da ilk sıralarda işitme duyusuna yer vermek yanlış olmaz. Bunun nedeni işitmenin tüm hayatımız boyunca diğer insanlarla olan ilişkimizin temeli olan, dil becerilerinin kazanımıyla doğrudan ilişkili olması ve öğrenmeyi doğrudan etkilemesidir. “Normal” olarak dünyaya gelen bir bebek, daha açık bir tanımla bilişsel ya da işitsel olarak herhangi bir sorunu olmayan bir bebek, içinde doğduğu ve büyüdüğü toplumun üzerinde anlaştığı dili yani anadillerini zorlanmadan öğrenebilmektedir (Girgin, 2006). Ancak tam tersi durumda yani işitme ya da bilişsel becerilerde yetersizlik yaşayan bebek, dil becerilerinde ve yetersizlik düzeyine bağlı olarak hayatının birçok alanında dezavantaj yaşamasına neden olabilmektedir.

İşitme yetersizliğini ve nasıl sınıflandırıldığını daha iyi anlamak için işitme sistemini ve bu sistemin nasıl çalıştığını anlamakta yarar vardır (Şekil 6.1).

İşitmenin gerçekleşmesi için gerekli olan işitme sistemi üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki kulak, ikincisi işitme siniri, üçüncüsü ise beyinde yer alan işitme merkezidir (Kemaloğlu, 2016).

▪ **Kulak:** Kulak, vücudumuzda işitme ve denge organı olarak görev yapmaktadır. Ses dalgalarını impulsa çevirerek beyne, vücudun hareket değişimlerini ise beyinciğe ileten duyu organımızdır. Dış, orta ve iç kulak olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akçamete, G. (2003). İşitme yetersizliği olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* içinde (s. 311-358). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aktaş, B. (2021). İşitme yetersizliği nedir? S.T. Aslan (Ed.), *İşitme yetersizliği* içinde. (s.1-19). Ankara: Eğiten Kitap.
- Bobzien, J., Richels, C., Raver S. A., Hester, P., Browing, E. & Morin, L. (2013). An observational study of social communication skills in eight preschoolers with and without hearing loss during cooperative play. *Early Childhood Educational Journal*, 41, 339–346.
- Cankuvvet Aykut, N. (2018). Yenidoğan işitme tarama programı: neden önemli ve neredeyiz? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22, 85-99
- Cepdibi, S., Doğru, S. S. Y. & Doğru, S. (2020). İşitme engelliler ilkokulu öğrencilerinin sosyal beceri düzeyleri. *International Journal of New Trends in Arts, Sports ve Science Education (IJTASE)*, 9(4), 178-188.
- Çolpan, B. (2015). İşitme kayıplarının etiyolojisi. E. Belgin ve S. Şahlı (Ed.), *Temel odyoloji*, içinde (s.257-284). Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
- Dinç, İ. (2009). Öğrenmenin ilkeleri. S.Karakaş ve R. Eski (Eds.), *Psikolojiye giriş*, içinde (s.65-75). Konya: Eğitim Akademi.
- Doğan, M. & Akkaya, E. (2017). İşitme Yetersizliği Olan Çocukların Gelişim Özellikleri. H. Gürgür ve P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği*, içinde (s. 35-63). Ankara: Pegem Akademi.
- Dünya Sağlık Örgütü (2021). 07.07.2021 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss> adresinden edinilmiştir.
- Engin, A. O., Calapoğlu, M. & Gürbüzöğlü, S. (2008) Uzun Süreli Bellek ve Öğrenme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 251-262.
- Eriks-Brophy, A., Durieux-Smith, A., Olds, J., Fitzpatrick, E. M., Duquette, C. & Whittingham, J. (2012). Communication, academic, and social skills of young adults with hearing loss. *The Volta Review*, 112, 5–35.

- Eser, Ö. K., Alp, Ş., Ergin, A., Ipçi, K., Alp, A., Gür, D. & Haşçelik, G. (2012). Akut Orta Kulak İltihabı Örneklerinde Streptococcus pneumoniae ve Haemophilus influenzae'nın Saptanmasında Kültür ve Gerçek Zamanlı PCR Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *Mikrobiyol Bul*, 46(4), 676-681.
- Genç, G. A., Ertürk, B. B. & Belgin, E. (2005). Yenidoğan işitme taraması: başlangıçtan günümüze. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 48(2), 109-18.
- Genç, A. (2018). *Okulöncesi veya ilkokul döneminde olan işitme kayıplı çocukların davranış problemlerinin incelenmesi*. Yüksel Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Gökçay, G., Boran, P., Çiprut, A. & Bağlam, T. (2014). Çocukluk dönemi işitme taramalarında ülkemizde ve dünyada güncel durum. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 57, 265-273.
- Göl, Z. (2017). *Kaynaştırma uygulamaları yürütülen okul öncesi sınıflarda işitme yetersizliği olan ve normal işiten öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Girgin, Ü. (1999). *Eskişehir ili ilkokulları 4. ve 5. sınıf işitme engelli öğrencilerinin okumayı öğrenme durumlarının çözümleme ve anlama düzeylerine göre değerlendirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Girgin, M. C. (2006). İşitme engelli çocukların konuşma edinimi eğitiminde dinleme becerilerinin önemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(01), 15-28.
- Gifford-Smith, M. E. & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: Social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of School Psychology*, 41, 235–284.
- Gürgür, H. & Kurtoğlu, H. (2021). İşitme Yetersizliği Olan Bireyler “Aileler İçin Rehber Kitapçık”. H. İ. Diken ve M. Açar (Eds.), Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Hao, L., Yunhuo, C. & Wenye, Z. (2018). Relationships between student engagement and academic achievement: A metaanalysis. *Social Behavior ve Personality*, 46(3), 517–528.

- Karasu, P. (2011). *İşitme engelli öğrenciler ve normal işiten öğrencilerin okuma becerilerinin formel olmayan okuma envanteri ile değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kemaloğlu, Y.K. (2012). Türkiye’de işitme kayıplarının ve işitme engelinin genel görünümü. *Türkiye Klinikleri J E.N.T. – Special Topics*, 5(2), 1-10.
- Kemaloğlu, Y.K. (2016). Sağırın ve sağırlığın nörobiyolojisi. E. Arık (Eds.), *Ellerle konuşmak: Türk İşaret Dili araştırmaları*, içinde (s. 86-155) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kemaloğlu, Y. (2017). İşitme Yetersizliği: Tanımı, Sınıflama, Yaygınlık ve Nedenleri. H. Gürgür ve P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği*, içinde. (ss. 2-32). Ankara: Pegem Akademi.
- Kluwin, T. N., Stinson, M. S. & Colarossi, G. M. (2002). Social processes and outcomes of in-school contact between deaf and hearing peers. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 7, 200–213.
- Korkut, F. (2005). Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 143-149.
- Martin, F.H. & Clark, J.G. (2009). *An Introduction to Audiology (10.bs.)*. Boston, MA: Allyn ve Bacon.
- Most, T., Ingber, S. & Heled-Ariam, E. (2011). Social competence, sense of loneliness, and speech intelligibility of young children with hearing loss in individual inclusion and group inclusion. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 17, 259–272.
- Öztürk, M. O. & Uluşahin, A. (2011). *Ruh sağlığı ve bozuklukları I*. Ankara: Nobel Tıp.
- Piştav Akmeşe, P. (2018). İşitme yetersizliği olan çocuklar. Ü. Şahbaz (Eds.), *Özel eğitim ve kaynaştırma*, içinde (s.71-98), Ankara: Anı.
- Spencer, P.E. & Marschark M. (2006) *Advances in the spoken language development of deaf and hard-of-hearing children*. New York: Oxford University Press.
- Smythe, R. L. & Bamford, J. M. (1997). Speech perception of hearing impaired children in mainstream acoustic environments: An exploratory study. *Deafness and Education*, 21(2), 26–31.
- Sunal, Ş. & Çam, O. (2005). Okul öncesi dönemi işitme engelli çocukların ruhsal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(1), 11-18.

- Şahlı, A.S. & Belgin, E. (2011). Ülkemizde işitme kayıplı çocukların profili ve tedavi yaklaşımları. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 42(2), 82-87.
- Şafak, P. (2011). Duyusal Yetersizliği Olan Çocuklar ve Enfeksiyonlar. G. Akçamete (Eds.), *Özel gereksinimi olan küçük çocuklar*, içinde (s.360-408), Ankara: Nobel.
- Tiryaki, E. N. (2020). *İşitme engellilerin Türkçe eğitiminde okuma-yazma becerileri*. Ankara: Nobel Yayın.
- Vygotsky, L. S. (1998). *Düşünce ve dil* (S. Koray, Çev.). İstanbul: Toplumsal Değişim.
- Vehapoğlu Türkmen, A., Yiğit, Ö., Akkaya, E., Uğur, E., Kefeciler, Z. & Gözütok, S. (2013). İstanbul eğitim ve araştırma hastanesi yenidoğan işitme taraması sonuçlarımız. *İstanbul Medical Journal*, 14(3), 175-180
- Wauters, L. N. & Knoors, H. (2008). Social integration of deaf children in inclusive settings. *Journal of deaf studies and deaf education*, 13(1), 21-36.
- Yavuz, H., Baran, G. & Bıçakçı, M. Y. (2010). İşitme engelli ve işitme engeli olmayan 9-17 yaş grubundaki çocukların sosyal uyumlarının karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(1), 7-23.
- Yıldıran Akbaş, N. (2021). Dil gelişimi. S. T. Aslan (Eds.), *İşitme yetersizliğ*, içinde. (67-81). Ankara: Eğiten Kitap.
- Zwierzchowska, A., Gawlik, K. & Grabara, M. (2008). Deafness and motor abilities level. *Biology of Sport*, 25(3), 263-274.
- <https://www.aliozdek.com/hastaliklar-ve-tedaviler/kulak-hastaliklari/kulak-anatomisi/>

Bölüm

-7-

GÖRME YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER

Gören bireyler, dış dünyayı tanımada ve bilgiyi edinmede birincil duyu olarak görme duyusunu kullanırlar. Ancak bazı bireyler, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası pek çok nedenden dolayı görme yetersizliğine sahip olabilmektedir. Görme yetersizliği, az görenden total görme yetersizliğine kadar pek çok durumu kapsar.

Alan yazında görme yetersizliğinin, bireylerin gelişimini yavaşlattığı ve bazı problemlere neden olduğu bilinmektedir. Görme yetersizliği olan bireylerin motor gelişimleri, dil gelişimleri ve sosyal gelişimlerinin gibi pek çok alanda gören akranlarına göre geriden geldikleri bilinmektedir. Bu nedenle de erken çocukluk döneminde başlanarak sistematik öğretimlerle görme yetersizliği olan bireylerin desteklenmesi gerekmektedir.

Gören bireyler, birincil duyu olarak görme duyuları ile bilgileri toplarken görme yetersizliği olan bireyler dokunma, işitme ve arta kalan görmelerini kullanarak bilgiyi edinirler. Dolayısıyla gören bireylerden farklı materyal ve becerilerin öğretimine ihtiyaç duyarlar. Özellikle okul dönemi ile birlikte bu farklılık ve çeşitlilik artmaktadır. Örneğin gören bireyler gören yazı ile okuma yazma becerilerini sergilerken, total görme yetersizliği olan bireyler braille yazı materyallerini ve metinlerini kullanırlar. Yine gören bireyler etraflarındaki insanları gözlemleyerek otobüse binme, ellerini yıkama, okul bahçesinde gezinme, hobi edinme gibi pek çok beceriyi edinirler. Ancak görme yetersizliği olan bireyler bu tür becerileri öğrenmek için sistematik öğretime ihtiyaç duyarlar.

Görme yetersizliği olan bireyler, kaynaştırma sınıflarında gören akranlarıyla eşit şartlarda eğitim öğretim faaliyetlerinden yararlanabilmek için de bazı uyarlamalara ihtiyaç duyarlar. Bu uyarlamalar genel olarak materyal, ortam ve öğretim uyarlamaları şeklinde gruplandırılabilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Allman, C. B. (2009). *Test access: Making tests accessible for students with visual impairments*. <http://www.aph.org/files/tests/access2/access2.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Altunay Arslantekin, B. (2012). Engel türüne göre materyal uyarlama, hazırlama ve kullanımı. A. Ataman (Ed.). *Temel eğitim öğretmenleri için kaynaştırma uygulamaları ve özel eğitim içinde*. Ankara: Vize.
- Aslan, C. (2018). Görme engelliler için yardımcı teknolojiler. S. Çakmak (Ed.), *Özel eğitimde yardımcı teknolojiler içinde* (s. 56-92). Ankara: Vize.
- Bishop, V. E. (2004). *Teaching visually impaired children (3rd)*, Springfield, IL: Thomas.
- Bishop, V. E. (1996). *Preschool children with visual impairments*. Austin: Texas School for the Blind and Visually Impaired.
- Brambring, M. (2006). *Early intervention with infants and preschoolers who are blind: Bielefeld Observation Scales (BOSBLIND)*. Würzburg: Edition Bentheim.
- Bruce, T., & Meggit, C. (2002). *Childcare and education: The third edition*. London: Hodder & Stoughton.
- Charles, N. (2007). Estimates of the number of older people with a visual impairment in the UK. *British Journal of Visual Impairment*, 25(3), 199-215.
- Corn, A. L. & Lusk, K. E. (2010). Perspectives on low vision. *Foundations of low vision: Clinical and functional perspectives*, 3-34.
- Davis, P. (2003). *Including children with visual impairment in mainstream schools: a practical guide*. London: David Fulton Publishers.
- Doğuş, M., Aslan, C. ve Çakmak, S. (2020). Görme engelli bireylerin merkezi sınav düzenlemelerine ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 219-247.
- Dunlea, A. (1989). *Vision and the emergence of meaning: Blind and sighted children's early language*. Cambridge University Press.

- Emvula, M. (2007). *Investigation on availability of technology for learners with visual impairments in special and inclusive Schools*. (Unpublished Thesis in Specialised Postgraduate Diploma in Special Education). Windhoek: University of Namibia
- Fazzi, D. L. (2002). Social focus. In R. L. Pogrund, & D. L. Fazzi (Eds.), *Early focus: Working with young children who are blind or visually impaired (2nd ed.)*. New York: AFB Press.
- Foulke, E. (1982). Perception, cognition, and the mobility of blind pedestrians. In M. Potegal (Ed.), *Spatial abilities, development and physiological foundation (pp. 55–75)*. New York: Academic Press.
- Gibson, J. J. (1979). Locomotion and manipulation. In J. J. Gibson (Ed.), *The ecological approach to visual perception (pp. 223–237)*. Boston: Houghton Mifflin.
- Hodgson, A., Clunies-Ross, L. & Hegarty, S. (1984). *Learning Together: Teaching Pupils with Special Educational Needs in the Ordinary School*. England: NFER-Nelson Publishing Company Ltd.
- Hollins, M. (1989). *Understanding Blindness: an Integrative Approach*. Hillside, New Jersey: Lawrence ERLBAUM Associates.
- Huebner, K. M. (2000). Visual impairment. In A. Koenig, & M. Holbrook, (Eds.). *Foundations of education volume I: Instructional strategies for teaching children and youths with visual impairments (pp. 55-76)*. AFB Press.
- Karakoç, T. (2018). Az görenler için yardımcı teknolojiler. S. Çakmak (Ed.), *Özel eğitimde yardımcı teknolojiler içinde (s. 94-120)*. Ankara: Vize.
- Kim, J. S. (2012). The effect of "read-aloud" as a test accommodation for students with visual impairments in South Korea. *Journal of Visual Impairment & Blindness, 106(6)*, 356- 361.
- Landsberg, E. (2011). Visual Impairment. In E. Landsberg, D. Krüger & E. Swart (Eds.), *Addressing Barriers to Learning: a South African Perspective. (2nd ed)*. Pretoria: Van Schaik Publishers.
- Lohmeier, K. L. (2009). Aligning state standards and the expanded core curriculum: Balancing the impact of the No Child Left Behind Act. *Journal of Visual Impairment & Blindness, 103(1)*, 44.

- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2013). *Görme engellilere okuma yazma öğretim kılavuzu*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/10100531_grmeklavuzu.pdf adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2017). *Braille matematik kılavuzu*. http://orgm.meb.gov.tr/dosyalar/00001/braille_mat_kilavuzu.pdf adresinden edinilmiştir.
- Mulloy, A. M., Gevarter, C., Hopkins, M., Sutherland, K. S., & Ramdoss, S. T. (2014). Assistive technology for students with visual impairments and blindness. In G. E. Lancioni & N. N. Singh (Eds.), *Assistive technologies for people with diverse abilities* (pp. 113-156). New York: Springer.
- Ocloo, M. A., & Subbey, M. (2008). Perception of basic education school teachers towards inclusive education in the Hohoe District of Ghana. *International Journal of Inclusive Education*, 12(5-6), 639-650.
- Parker, A. T. & Ivy, S. E. (2014). Communication development of children with visual impairment and deafblindness: A synthesis of intervention research. In *International Review of Research in Developmental Disabilities*. 46. 101-143. Academic Press.
- Pettersson, I., & Fahlstrom, G. (2010). Roles of assistive devices for home care staff in Sweden: A qualitative study. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 5(5), 295-304.
- Popa, M. A., Reynolds, S. L., & Small, B. J. (2009). Is the effect of reported physical activity on disability mediated by cognitive performance in white and african american older adults?. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 64(1), 4-13.
- Reed, P., & Bowser, G. (2005). Assistive technology and the IEP. In Edyburn, K. Higgins & R. Boone (Eds.), *Handbooks of special education technology research and practice* (pp. 61-77). Whitefish Bay, WI: Knowledge.
- Rogow, S. M. (1999). The impact of Visual Impairments on Psychosocial Development. In V. L. Schwean & D. H. Saklofske (Eds.), *Handbook of Psychosocial Characteristics of Exceptional Children*. New York: Kluwer Academic.

- Smith, D. W., & Amato, S. (2012). Synthesis of available accommodations for students with visual impairments on standardized assessments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 106(5), 299-304.
- Southwell, P. (2012). The psycho-social challenge of adapting to visual impairment. *British Journal of Visual Impairment*, 30(2), 108-114.
- Suubi, P. (2012). *Towards Inclusive Schools in Rwanda: the Experience of Gahini High School*. Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Texas School for the Blind and Visually Impaired [TSBVI]. (2010). *Prime factorization on the abacus*. <https://www.tsbvi.edu/abacus-items/3286-prime-factorization-on-the-abacus> adresinden edinilmiştir.
- Tiryaki, D. (2020). Görme yetersizliği. P, P, Akmeşe & B. Altunay (Ed.), *İşitme yetersizliği ve görme yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri içinde*. (s.181-201). Nobel Akademik.
- Tobin, M. J. (1972). Conservation of substance in the blind and partially sighted. *British Journal of Educational Psychology*, 42 (2), 192-197.
- Tuncer, T. (2003). Görme yetersizliği olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş içinde* (ss. 293-311). Ankara Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Yalçın, G ve Tiryaki, D. (2020). Görme yetersizliğinin gelişim üzerine etkileri. *İşitme yetersizliği ve görme yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri içinde* (s. 203-228). Ankara: Nobel Akademik.
- Yalçın, G., & Kamalı Arslantaş, K. (2020). Mentoring Inservice Teachers to Support their Inclusive Science Teaching Practices for Students with Visual Impairment. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 7(2), 112-131.
- Yalçın, G. (2020). Görme yetersizliği olan öğrencilere yönelik ortam, materyal ve program/öğretimsel düzenlemeler. Piştav Akmeşe & B. Altunay (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri içinde* (271-293). Ankara, Turkey: Nobel.
- Yalçın, G. ve Altunay Arslantekin, B. (2019). Görme yetersizliği olan öğrenciler için genişletilmiş çekirdek müfredat ve dinleme becerileri. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 298-323.

- Yalçın, G. (2015). *Ortaöğretimde birlikte eğitim ortamlarına devam eden görme yetersizliğinden etkilenmiş öğrencilerin tamamlayıcı becerileri kullanma düzeyleri ve tercihlerine yönelik görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Warren, D. H. (1994). *Blindness and Children: An Individual Differences Approach*. New York: Cambridge University Press.
- Warren, D. H. (1984). *Blindness and Early Childhood Development*. New York: American Foundation for the Blind.
- Webster, A., & Roe, J. (1998). *Children with visual impairments: Social interaction, language and learning*. London: Routledge.
- WHO (2021). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment> adresinden edinilmiştir.
- Zhao, H., Plaisant, C., Shneiderman, B., & Lazar, J. (2006). *Interactive Auditory Data Exploration: A Framework and Evaluation with Geo-referenced Data Sonification (No. 2006-22)*. Tech Report HCIL-2006-22, Human-Computer Interaction Lab, University of Maryland, USA, <http://cgis.cs.umd.edu/localphp/hcil/techreports/search.php>. sayfasından edinilmiştir.
- Zimmerman, G. J., & Zebehazy, K. T. (2011). Blindness and low vision. In J. M. Kauffman & D. P. Hallahan (Eds.), *Handbook of special education* (pp. 247-261). Routledge.

Bölüm

-8-

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLER

8.1. Tanım

Hem ulusal hem de uluslararası alan yazına baktığımızda üstün zekalı çocuklar ifadesinin birçok şekilde farklılaştığını görürüz. Örneğin uluslararası alan yazında hediyeleştirilmiş (gifted), yetenekli (talented), ya da yüksek düzeyde beceriye sahip (highly able/ high ability) gibi ifadeler rastlarken (McClain ve Pfeiffer, 2012); ulusal alan yazında üstün zekâ, üstün yetenek ve özel yetenek ifadelerine rastlamaktayız. Her ne kadar hala hangi kavramın kullanılması gerektiği konusunda gerek ulusal gerekse uluslararası alan yazında fikir birliğine varılmamış olsa da T.C. Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] tarafından bir kavram birliği oluşturmak ve daha kapsayıcı bir terim kullanmak adına bazı somut adımlar atılmış ve 2006 yılında yayımlanan özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde yer alan üstün yetenekli birey ifadesi, 2012 yılında yönetmelikte yapılan değişiklikler ile *özel yetenek* olarak değiştirilmiştir. Son olarak 2018 yılında güncellenen özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde, özel yetenekli birey “yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren birey” olarak tanımlanmıştır (MEB, 2018).

Özel yetenek kavramının araştırmacılar arasında genel bir tanımı olmamasının önemli sebeplerinden biri olarak farklı araştırmacıların kendi bakış açıları ve araştırmaları üzerinden farklı bir tanım ortaya sürmeleri gösterilmektedir. Alan yazında yapılan özel yetenek tanımlarında sıklıkla zekâ ve yetenek kavramlarına değinildiği göz önüne alındığında bazı zekâ ve yetenek modellerini kısaca da olsa açıklamanın gerekliliği anlaşılacaktır. Aşağıda özel yeteneğin tanımlanmasında sıkça değinilen zekâ ve yetenek modellerinden kısaca bahsedilmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Avcı Doğan, G., & Özdemir, N. N. (2018). Özel yeteneklilerin eğitim modelleri. M. A. Melekoğlu & U. Sak (Eds.), *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek* (pp. 174-190). Ankara: Pegem.
- Ayas, B. (2018). Üstün yeteneklileri tanılamaya giriş. U. Sak. (Ed.), *Üstün yeteneklilerin tanılanması* (pp. 1-14). Ankara: Vize Akademik.
- Bildiren, A. (2018). Developmental characteristics of gifted children aged 0–6 years: parental observations. *Early Child Development and Care*, 188(8), 997-1011. <https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1389919>
- Bildiren, A., & Çitil, M. (2019). Özel yeteneklilerin tanılanması. O. Kılıç & M. Çitil (Eds.), *Özel yetenekli öğrencim var* (pp. 74-94). Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Bozeman, B., & Feeney, M.K. (2007). Toward a useful theory of mentoring: A conceptual analysis and critique. *Administrative & Society*, 39(6), 719–39.
- Callahan, C. M., & Dickson, R. K. (2014). Mentors and mentorships. In J. A. Plucker & C. M. Callahan (Eds.), *Critical Issues and Practices in Gifted Education* (pp. 413-427). Waco, TX: Prufrock Press.
- Callahan, C. M., Renzulli, J. S., Delcourt, M.A.B., & Hertberg-Davis, H. L. (2013). Considerations for identification of gifted and talented students: An introduction to identification. C. M. Callahan & H. L. Hertberg-Davis (Eds.), *Fundamentals of gifted education: Considering multiple perspectives* (pp. 83-92). New York, NY: Routledge.
- Colangelo, N., Assouline, S. G., & Gross, M. U. (2004). *A nation deceived: how schools hold back america's brightest students*. The templeton national report on acceleration. Volume 2. Connie Belin & Jacqueline N. Blank International Center for Gifted Education and Talent Development (NJ1).
- Davis, G.A., Rimm, S. B., & Siegle, D. B. (2014). *Education of the gifted and talented*. Harlow, Essex: Pearson Education Limited.
- Eker, A., Kurnaz, A., & Sarı, H. (2018). Üstün yetenekli öğrencileri tanılama süreci. U. Sak. (Ed.), *Üstün yeteneklilerin tanılanması* (pp. 15-32). Ankara: Vize Akademik.

- Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Heward, W. L. (2009). *Exceptional children: An introduction to special education*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson College Div.
- Hodges, J., Tay, J., Maeda, Y., & Gentry, M. (2018). A meta-Analysis of gifted and talented identification practices. *Gifted Child Quarterly*, 62, 147-174. <https://doi.org/10.1177/0016986217752107>
- Johnsen, S. (2011). *Identifying gifted students: A practical guide*. Waco, TX: Prufrock Press.
- Kim, M. (2016). A meta-analysis of the effects of enrichment programs on gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 60, 102-116. <https://doi.org/10.1177/0016986216630607>
- Manning, S. (2006). Recognizing gifted students: A practical guide for teachers. *Kappa Delta Pi Record*, 42(2), 64-68. <https://doi.org/10.1080/00228958.2006.10516435>
- Mcclain, M. C., & Pfeiffer, S. (2012). Identification of gifted students in the United States today: A look at state definitions, policies, and practices. *Journal of Applied School Psychology*, 28(1), 59-88. <https://doi.org/10.1080/15377903.2012.643757>
- McGrew, K. S. (2009). CHC theory and the human cognitive abilities project: Standing on the shoulders of the giants of psychometric intelligence research. *Intelligence*, 37(1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2008.08.004>
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. T.C. Resmî Gazete (26184), 31 Mayıs 2006. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531-2.htm> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2012). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik*. T.C. Resmî Gazete (28360), 21 Temmuz 2012. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120721-10.htm> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. T.C. Resmî Gazete (30471), 7 Temmuz 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm> adresinden edinilmiştir.

- Missett, T. C., & Brunner, M. C. (2013). The use of traditional assessment tools for identifying gifted students. C. M. Callahan & H. L. Hertberg-Davis (Eds.), *Fundamentals of gifted education: Considering multiple perspectives* (pp. 105-111). New York, NY: Routledge.
- Moon, T. (2013). Utilizing non-test assessments in identifying gifted and talented students. C. M. Callahan & H. L. Hertberg-Davis (Eds.), *Fundamentals of gifted education: Considering multiple perspectives* (pp. 148-151). New York, NY: Routledge.
- Neihart, M. (2007). The socioaffective impact of acceleration and ability grouping: Recommendations for best practice. *Gifted Child Quarterly*, 51, 330-341
- Öpengin, E. (2018). Zeka testleri. U. Sak. (Ed.), *Üstün yeteneklilerin tanılanması* (pp. 33-55). Ankara: Vize Akademik.
- Pfeiffer, S. (2015). *Essentials of gifted assessment*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Preckel, F., & Brüll, M. (2008). Grouping the gifted and talented: Are gifted girls most likely to suffer the consequences? *Journal for the Education of the Gifted*, 32(1), 54-85. <https://doi.org/10.4219/jeg2008-822>
- Pressey, S. L. (1949). Educational acceleration: Appraisals and basic problems .Ohio State University Studies. *Bureau of Educational Research Monograph* No. 31. Columbus: Ohio State University Press
- Renzulli, J. S. (2012). Reexamining the role of gifted education and talent development for the 21st century: A four-part theoretical approach. *Gifted Child Quarterly*, 56, 150–159. <https://doi.org/10.1177/0016986212444901>
- Rogers, K. B. (2002) Grouping the gifted and talented: Questions and answers, *Roeper Review*, 24(3), 103-107, <https://doi.org/10.1080/02783190209554140>
- Sak, U. (2016). *Üstün zekâlılar: Özellikleri, tanılanmaları, eğitimleri* (5. baskı). Ankara: Vize.
- Sak, U., Ünal, E. N., & Kayacan, G. (2020). Üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde gruplama stratejileri. U. Sak. (Ed.), *Üstün yeteneklilerin eğitiminde modeller ve stratejiler* (pp. 26-45). Ankara: Pegem Akademi.

- Siegle, D., Wilson, H., & Little, C. (2013). A sample of gifted and talented educators' attitudes about academic acceleration. *Journal of Advanced Academics*, 24, 27-51. <https://doi.org/10.1177/1932202x12472491>
- Steenbergen-Hu, S., & Moon, S. M. (2011). The effects of acceleration on high-ability learners: A meta-analysis. *Gifted Child Quarterly*, 55(1), 39-53
- Sternberg, R. J., Jarvin, L., & Grigorenko, E. L. (2011). *Explorations in giftedness*. New York: Cambridge University Press.
- Tan, S., (2018). Özel yetenekli öğrencileri tanılama. F. Şahin (Ed.), *Özel yetenekli öğrenciler ve eğitimleri* (pp. 1-22). Ankara: Anı.
- VanTassel-Baska, J. (2013). Curriculum for the Gifted a commitment to excellence. *Gifted Child Today*, 36(3), 213-214. <https://doi.org/10.1177/1076217513487351>.
- Vogl, K., & Preckel, F. (2014). Full-time ability grouping of gifted Students: Impactson social self-concept and school-related attitudes. *Gifted Child Quarterly*, 58(1),51-68. <https://doi.org/10.1177/0016986213513795>.
- Webb, J. T., Gore, J. L., Amend, E. R., & Devries, A. R. (2007). A parent's guide to gifted children. Great Potential Press, Inc.
- Worrell, F. C., & Erwin, J. O. (2011) Best practices in identifying students for gifted and talented education programs, *Journal of Applied School Psychology*, 27(4), 319-340. <https://doi.org/10.1080/15377903.2011.615817>

Bölüm -9-

KAYNAŞTIRMA UYGULAMALARI

Son yıllarda özel gereksinimli bireylerin ayrı okullarda eğitim öğretim faaliyetlerine katılmaları düşüncesinden uzaklaşmış, mümkün olduğunca tipik gelişim gösteren akranları ile birlikte aynı okullarda birlikte eğitim öğretim faaliyetlerine katılmaları düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Aynı zamanda eğitimde fırsat eşitliğinin ve tüm bireylerin eşit olanaklardan yararlanmalarının sağlanması konusunda hem ulusal hem de uluslararası yasalarda bu hakların güvence altına alınması, kaynaştırma uygulamalarının hızla artmasına neden olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları başlatılmış, genel eğitim sınıflarına özel gereksinimli bireylerin yerleştirilmesi hızlanmıştır (Sucuoğlu, Bakkaloğlu, İşcen Karasu, Demir ve Akalın, 2014). Günümüzde kaynaştırma denildiği zaman çoğu kişi “özel gereksinimli bireylerin sadece genel eğitim ortamlarına yerleştirilmesi” gibi bir düşünce oluştursa da; kaynaştırma daha derinden bakılması ve çok farklı yönlerden değerlendirilmesi gereken bir uygulamadır. Bu bölümde kaynaştırma uygulamalarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

9.1. Kaynaştırma

Tarihsel süreç içerisinde, 1900’lü yılların ilk yarısında özel gereksinimli bireylerin ayrı özel eğitim okulları ve sınıflarında eğitim görmeleri yaygın olarak benimsenmiş, kaynaştırmaya yönelik ise sınırlı olsa bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlere örnek olarak 1913 yılında görme engelli bireylerin okul gününün bir kısmını genel eğitim sınıflarında, bir kısmını da görme engelli bireylerle birlikte özel eğitim sınıflarında geçirmesi, 1944 yılında ise İngiltere’de kabul edilen yasa ile uygun olan öğrencilerin genel eğitim sınıflarında eğitimlerini sürdürmeleri benimsenmesi verilebilir (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). 1960’lı yıllardan

Yararlanılan Kaynaklar

- Batu, S. & Kırcaali-İftar G. (2005). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök.
- Diken, İ.H. & Batu, S. (2010). Kaynaştırmaya giriş, (Ed.) İ.H.Diken, *İlköğretimde kaynaştırma içinde* (s.2-23). Ankara: Pegem Akademi.
- Ercan, G. & Haktanır, G. (2001). Kaynaştırılmış ortamdaki normal gelişim gösteren çocukların 8-11 yaşları arasındaki öğrenme güçlüğü olan akranlarına karşı tutumlarının incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(4-5), 78-92.
- Friend, M. & Bursuck, W. D. (2002). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers. (3rd Ed.)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Gürgür, H. (2008). *Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim sınıfında işbirliği ile öğretim yaklaşımının incelenmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gürgür, H. (2019). Kapsayıcı eğitim ve felsefi temelleri, (Ed.) H.Gürgür & S. Rakap, *Kapsayıcı eğitim içinde* (s.2-14). Ankara: Pegem Akademi.
- Gürgür, H., Kış, A., & Akçamete, G. (2012). Kaynaştırma öğrencilerine sunulan bireysel destek hizmetlere ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 11(3), 689-701.
- Hornby, G. (2015). Inclusive special education: Development of a new theory for the education of children with special educational needs and disabilities. *British Journal of Special Education*, 42 (3), 234-255.
- Kale, M. & Demir, S. (2017). İlkokullardaki destek oda eğitiminin türkçe ve matematik derslerindeki başarı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Türk Bilim Araştırma Vakfı*, 10 (4), 47-57.
- Kargın, T. & Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme yetersizliği olan akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 27-39.
- Kırcaali-İftar, G. (1992). Özel eğitimde kaynaştırma. *Eğitim ve Bilim*, 16, 45-50.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). *Millî eğitim istatistikleri*. 10.07.2021 tarihinde [http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php? KNO=396](http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=396) adresinden edinilmiştir.
- Murray, C. & Greenberg, M. T. (2006). Examining the importance of socialrelationships and socialcontexts in the lives of children with high-incidence disabilities. *The Journal of Special Education*, 39 (4),220-233.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). 07.07.2018 tarih ve 30471 sayılı Resmi Gazete.
- Salend, S. J. (2008). *Creating inclusive classrooms: Effective and reflective practices*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Sebba, J.& Ainscow, M. (1996). International developments in inclusive schooling: Mapping the issues. *Cambridge Journal of Education*, 26 (1), 5-18.
- Sucuoğlu, B. & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları*. İstanbul: Morpa.
- Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., İşcen Karasu, F., Demir, Ş., & Akalın, S. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin bilgi düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1467-1485.
- Ünay, E. (2015). Destek oda eğitiminin kaynaştırma öğrencilerinin matematik başarıları üzerine etkisi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 40, 38-49.
- Watson, S.M. &Keith, K.D. (2002). Comparing the quality of life of school age children with and without disabilities. *Mental Retardation*, 40 (4), 304-312.

Bölüm -10-

DEĞERLENDİRME VE BİREYSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM PROGRAMI HAZIRLAMA

Özel eğitim hizmetlerinin, özel eğitim gerektiren bireylere etkin bir şekilde sunulabilmesi için bireylerin bütüncül bir yaklaşımla doğru bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Değerlendirmeler bireylerin alacağı eğitimin niteliğini olumlu veya olumsuz bir şekilde etkileyebilir. Bu değerlendirmeler neticesinde bireyler eğitim alacakları kurumlara yerleştirilmekte ve yine bu değerlendirmeler ışığında, alacakları eğitim-öğretim planları şekillendirilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda değerlendirmenin bireyin eğitimi için hayati önem taşıdığını söyleyebiliriz. Değerlendirmenin nasıl yapıldığı ve değerlendirme sürecinde ne tür araçların kullanıldığı da bir o kadar önemlidir. Bazı değerlendirme süreçleri bireylerin yetersizliğini etiketlemeye hizmet ederken bazı değerlendirme süreçleri ise daha çok bireylerin yeterliliklerine odaklanarak, bireyin daha nitelikli eğitim almasına hizmet etmektedir. Bu bölümde bireylerin daha gerçekçi değerlendirilmesine olanak sağlayabilecek değerlendirme süreçlerine ve bu değerlendirmelerin sonunda hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programına yer verilmiştir.

10.1. Değerlendirme

Değerlendirme ile ilgili pek çok tanımlama yapılmaktadır. Demirel'e (2012) göre değerlendirme; genel anlamda bir ölçme işlemi sonunda elde edilen ölçme sonuçlarının bir ölçütle karşılaştırılması ve buna bağlı olarak bir değer yargısına ulaşma işidir. Değerlendirme ölçme sonucunu bir ölçüt ile karşılaştırarak ölçülen özellik hakkında bir karara varma işlemidir. Bu karar verme süreci, ölçülmek istenen özelliğe ilişkin elde edilen ölçümlerin ölçüt veya ölçütlerle karşılaştırılarak olumlu veya olumsuz kararların verilmesine dayanmaktadır (Avcıoğlu, 2015).

Yararlanılan Kaynaklar

- Alper, S., Ryndak, D. L., & Schloss, D. N. (2001). *Alternative assessment of students with disabilities in inclusive settings*. Boston: Allyn & Bacon.
- Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). *Psychological testing*. Prentice Hall/Pearson Education.
- Avcioğlu, H. (2015). *Özel gereksinimi olan bireylerin değerlendirilmesi*. Ankara: Vize .
- Baine, D. (1991). *Instructional environments for learners having severe handicaps*. Edmonton, Alberta, T6G 2G5 Canada.
- Baykoç, N. & Şahin, S. (2011). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Baykoç, N. (Ed.), *Değerlendirme içinde* (s. 53-68) Ankara: Eğiten Kitap.
- Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme: Klasik Test Teorisi ve Uygulaması*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Brown, F., & Snell, M. E. (1993). Measurement, analysis, and evaluation. In M. E. Snell (Ed.), *Instruction of students with severe disabilities*. New York: Macmillan.
- Brown, F. & Snell, M.E. (2000) “*Meaningful Assessment*” *Instruction of Students with Severe Disabilities*. 5 th Ed. Merrill Prentice-Hall.
- Collins, Belva C. (2006). *Moderate and severe disabilities: A foundational approach*. PrenticeHall.
- Dalheim, M (1993). *Student portfolios*. National Education Association of the United States.
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Downing, J. E., & Peckham-Hardin, K. (2007). Supporting inclusive education for students with severe disabilities in rural areas. *Rural Special Education Quarterly*, 26(2), 10-15.
- Dykeman, B. F. (2006). Alternative strategies in assessing special education needs. *Education-indianapolis Then Chula Vista*, 127(2), 265.
- Diken, İ. H. (2012). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (5. Baskı). Diken, İbrahim H. (Ed.). *Otistik bozukluğu olan öğrenciler içinde* (s 410-444). Ankara: Pegem Akademi.

- Gürsel, O. (2011). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (4. Baskı). Diken, İbrahim H. (Ed.). *Özel eğitimde değerlendirme* içinde (s 29-58). Ankara: Pegem Akademi.
- Gürsel, O., & Vuran, S. (2010). İlköğretimde kaynaştırma (1. Baskı). Diken, İbrahim H. (Ed.). *Değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programlarını geliştirme* içinde (s: 195-230). Ankara: Pegem Akademi.
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(01), 1-15.
- Kırcaali-İftar, G. (2013). *Günlük yaşama davranışsal bakış*. Ankara: Eğiten.
- Mehrens, W. A. (1992). Using Performance Assessment for Accountability Purposes. *Educational Measurement*. 11(4), 3-9.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). 07.07.2018 tarih ve 30471 sayılı Resmi Gazete.
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu (1983). 15.10.1983 tarih ve 18192 sayılı Resmi Gazete.
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1997). 06.06.1997 tarih ve 23011 sayılı Resmi Gazete
- Renzulli, J.S. (1997). How to develop an authentic enrichment cluster. National research center on the gifted and talented. 14.08.2021 tarihinde http://gifted.uconn.edu/schoolwide-enrichment-model/authentic_enrichment_cluster/ adresinden edinilmiştir.
- Smith, T., Followay, E., Patton, J. & Dowdy, C. (2004). *Teaching students with special need in inclusive settings* (4. Baskı). Pearson
- Şafak, P. (2012). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi*. Ankara: Vize.
- Thurman, S. K., & McGrath, M. C. (2008). Environmentally based assessment practices: Viable alternatives to standardized assessment for assessing emergent literacy skills in young children. *Reading & Writing Quarterly*, 24(1), 7-24.
- Varol, N. (1992). *Zihinsel engelli çocuklara kırmızı, sarı, büyük, daire, üçgen, uzun, bir tane, iki tane ve kalın kavramlarını kazandırmada açık anlatım yöntemiyle sunulan bireyselleştirilmiş öğretim materyalinin etkililiği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Vaughn P. M. (2002). *Enhancing student development in service-learning with performance-based assessment rubrics*. Doctora Thesis. Arizona State University.
- Vural, M., (2008). *En Son Değişiklikleriyle İlköğretim Ders Programları ve Öğretim Kılavuzları 1-5.Sınıflar*. Erzurum: Yakutiye.
- Ysseldyke, J., & Olsen, K. (1999). Putting alternate assessments into practice: What to measure and possible sources of data. *Exceptional Children*, 65(2), 175-185.

AİLENİN EĞİTİME KATILIMI

Bilindiği gibi aile toplumun en temel yapıtaşıdır. Ailenin birçok görev ve sorumlulukları olmakla birlikte en önemli görevleri arasında çocuğunun doğumundan itibaren gelişimini takip etmek, eğitim almasını sağlayarak en iyi şekilde yetiştirmek, hayata hazırlamak ve kendi kendine yeterli hale getirmek sayılabilir.

Aile kurumunun en önemli özelliği, aile olmanın gerektirdiği işlevlerin düzenli olarak yerine getirilmesidir. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı (1994), konuya ilişkin raporda, aile işlevlerinin sağlıklı olarak yerine getirilmesini; ailenin, farklı yetenek ve potansiyellere sahip her üyesi için uyum sağlayıcı ve koruyucu bir sistem haline gelmesi olarak değerlendirmiştir. Bu durumda ailelerin temel görevleri, aile üyelerinin kapasitelerini geliştirmek, çocuklarının toplumla bütünlüğünü sağlamak, üyelerinin işlevselliklerini ortaya koydukları etkinliklerin devamını sağlamak, ailenin maddi ve manevi refahı için ihtiyaç duyulan koşulların oluşmasını temin ederek üyelerin doyumunu temin etmektir (Gökce, 2017). Aile işlevlerinin sağlıklı olarak yerine getirilmesinde; demografik, sosyal ve ekonomik anlamda pek çok etken söz konusudur. Dolayısıyla işlevlerin sağlıklı olarak yerine getirilmesi, aile üyelerinin potansiyel ve yetenekleri doğrultusunda doyumunu sağlamak üzere ailelerin pek çok gereksinimi olmaktadır.

Özel eğitim alanında çalışan uzmanlar uzun yıllar boyunca yetersizliği olan bireyler üzerine odaklanmış ve zaman içerisinde aileler üzerinde de yoğunlaşmaya başlamıştır. Günümüzde ailenin anlaşılması, gereksinimlerinin belirlenmesi, karşılanması ve sürece bizzat dahil olmasının önemi daha iyi anlaşılmıştır (Şanlı,2012). Yetersizliği olan bireye verilecek hizmetlerin,hedefine tam olarak ulaşabilmesi;aile işlevlerinin, aile içi dinamiklerin, yaşadığı zorlanmaların, başa çıkma mekanizmalarının, sahip olduğu içsel ve dışsal destek kaynaklarının ve bunların etkileşimlerinin çok boyutlu olarak incelenmesiyle mümkün olabilecektir (Doğan, 2015).

Yararlanılan Kaynaklar

- Akçamete, G., & Kargın, T. (1996). İşitme Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7–24.
- Almasi, A., Hatami, F., Sharifi, A., Ahmadijouybari, T., Kaviannezhad, R., & Ebrahimzadeh, F. (2016). Effectiveness of stress coping skills training on the resiliency of mothers of handicapped children. *Scientific Journal of Kurdistan University of Medical Sciences*, 21(2).
- Ardic, A., & Cavkaytar, A. (2019). The effect of the psychoeducational group family education program for families of children diagnosed with autism spectrum disorder on parents: A pilot study. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 11(1).
- Arslan, A., Ulaş, A. H., & Coşkun, M. K. (2020). Özel Eğitimde Aile Eğitimine Yönelik Bir Derleme Çalışması. *Ekev Akademi Dergisi*, 24(84), 21–37.
- Bailey, D. B., & Simeonsson, R. J. (1988). Assessing needs of families with handicapped infants. *The Journal of Special Education*, 22(1), 117–127.
- Bailey, D. B., Skinner, D., Correa, V., Arcia, E., Reyes-Blanes, M. E., Rodriguez, P., ... Skinner, M. (1999). Needs and supports reported by Latino families of young children with developmental disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 104(5), 437–451.
- Baker, B. L. & Brightman, M.P. (1984). Training parents of retarded children: Program-specific outcomes. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 15(2), 255–260.
- Bauer, A. M., & Shea, T. M. (1985). Parent Involvement: The Developmental Capital of Special Education. *Techniques*, 1(3), 239–244.
- Bayraklı, H., & Sucuoğlu, B. (2017). *Okul öncesinde kaynaştırma aile eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Berbercan, F., & Tavis, Y. Z. (2012). Grup Aile Eğitim Programının Babaların Davranışsal İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Etkisi. *GEFAD / GUJGEF*, 32(2), 409–439.

- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 99–109.
- Brennan, J., McGrady, A., Tripi, J., Sahai, A., Frame, M., Stolting, A., & Riese, A. (2019). Effects of a resiliency program on burnout and resiliency in family medicine residents. *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 54(4–5).
- Cameron, R. J. (1997). Early intervention for young children with developmental delay: The Portage approach. *Child: Care, Health and Development*, 23(1), 11–27.
- Cameron, R., & White, M. (1989). Extending Portage into Schools. *British Journal of Special Education*, 16(4), 165–168.
- Çan Aslan, Ç. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların psikolojik belirtileri, sosyal destek algıları ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılması. 10.07.2021 tarihinde <http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/3221> adresinden edinilmiştir.
- Case, S. (2000). Refocusing on the Parent: What are the social issues of concern for parents of disabled children? *Disability and Society*, 15(2), 271–292.
- Cavkaytar, A. (2002). Zihin Engellilere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 040–050.
- Çetinkaya, Z., & Öz, F. (2000). Serebral palsili çocuğu olan annelerin bilgi gereksinimlerinin karşılanmasına planlı bilgi vermenin etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4(2), 45–49. 10.07.2021 tarihinde https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Çetinkaya+%26+Öz%2C+2000 &btnG=adresinden edinilmiştir.
- Charmforoush Jalali, L., Hasanzadeh, S., Davaaee, M., & Afrooz, G. (2016). Development and Assessment of Effects of De-Stress Training Program on Stress of Mothers with Mentally Disabled Children. *Iranian Rehabilitation Journal*, 14(4), 223–228.
- Demirel, S. (2005). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Aile Eğitiminin Önemi. *Ufuk ötesi Bilim Dergisi*, 5(1), 61–74.

- Dereli, F., & Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 25, 164–168. 10.07.2021 tarihinde <http://acikerisim.mu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12809/7934> adresinden edinilmiştir.
- Di Fabio, A., & Saklofske, D. H. (2018). The contributions of personality and emotional intelligence to resiliency. *Personality and Individual Differences*, 123.
- Dilsiz, H. (2019). *Selebral Palsili Çocukların Ebeveynlerine Uygulanan Aile Eğitimi Programının Aile İşlevleri, Yılmazlık ve Umutsuz Üzerindeki Etkisi*. Hacettepe Üniversitesi. 19.07.2021 tarihinde <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/7376> adresinden edinilmiştir.
- Doğan, Mebrure. (2016). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Sağlıklı Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Dinî Başa Çıkma, Umut ve Sabır Düzeylerinin Karşılaştırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3214–3214.
- Doğan, Murat. (2015). Yetersizliği Olan Çocuklar, Aile ve Aile Eğitimi: Kavramsal ve Uygulamaya Dönük Gelişmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(0), 111–127.
- Elder, J. H. (1986). Behavioral management training for families of emotionally handicapped and/or developmentally delayed children. *Issues in Mental Health Nursing*, 8(1).
- Ema Komala, E. P., Anna Keliat, B., & Yulia Wardani, I. (2018). Acceptance and commitment therapy and family psycho education for clients with schizophrenia. *Enfermeria Clinica*, 28.
- Farhall, J., Cugnetto, M. L., Mathews, S., Ratcliff, K., Farnan, S., Higgins, K., & Constantine, E. (2020). Outcomes and change processes of an established family education program for carers of adults diagnosed with a serious mental health condition. *Psychological Medicine*, 50(7).
- Gökce, H. (2017). Dünü, Bugünü, Yarını ile Aile. *Sosyoloji Notları*, 1(1), 50–63. 16.07.2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/394733> adresinden edinilmiştir.
- Gülşen, B., & Özer, F. G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Stresle Başetme Durumları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 418.

- Hampel, O. A., Hasmann, S. E., Schaadt, A. K., Holl, R., Petermann, F., & Hasmann, R. (2010). Stepping Stones parenting training as an effective support for families with a handicapped child. *Kindheit und Entwicklung, 19*(1).
- Hasmann, S. E., Hampel, O. A., Schaadt, A. K., Böhm, R., Engler-Plörer, S., Mundt, D., ... Hasmann, R. (2010). Psychosocial aspects of motordisabilities: How do families with handicapped children profit from group parenting training? *Monatsschrift für Kinder heilkunde, 158*(5).
- Jamieson, J. R., Zaidman-Zait, A., & Poon, B. (2011). Family support needs as perceived by parents of preadolescents and adolescents who are deaf or hard of hearing. *Deafness and Education International, 13*(3), 110–130.
- Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı. (1994). *Uluslararası aile yılı özel ihtisas komisyon raporları*. Ankara.
- Kaner, S. (2015). Aile katılımı ve iş birliği. (Ed.) B. Sucuoğlu, *Zihin Engelliler ve Eğitimleri içinde* (ss. 355–402). Ankara: Kök.
- Karadağ, G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 8*(4), 315–322.
- Karnes, M. B., Santelli, B., & Johnson, L. J. (1987). Involving families in the education of young handicapped children. *Rural Special Education Quarterly, 7*(4).
- Keskin, G., Bilge, A., Engin, A., & Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 11*(1), 30–37.
- Kılıç, C. (2010). Aile eğitim programları ve Türkiye'deki örnekleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10*(1), 100–111.
- Küçüker, S. (1993). Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 1*(3), 23–29.
- Lara, E. B., & de los Pinos, C. C. (2017). Families with a Disabled Member: Impact and Family Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 237*.

- López-Liria, R., Vargas-Muñoz, E., Aguilar-Parra, J. M., Padilla-Góngora, D., Mañas-Rodríguez, M. A., & Rocamora-Pérez, P. (2019). Effectiveness of a Training Program in the Management of Stress for Parents of Disabled Children. *Journal of Child and Family Studies* 2019 29:4, 29(4), 964–977.
- Mahoney, G., & Wheeden, C. A. (1997). Parent-Child Interaction—The Foundation for Family-Centered Early Intervention Practice: A Response to Baird and Peterson. *Topics in Early Childhood Special Education*, 17(2), 165–184.
- Maloni, P. K., Despres, E. R., Habbous, J., Primmer, A. R., Slatten, J. B., Gibson, B. E., & Landry, M. D. (2010). Perceptions of disability among mothers of children with disability in Bangladesh: Implications for rehabilitation service delivery. *Disability and Rehabilitation*, 32(10), 845–854.
- Masoumi, Z., Abdoli, F., Esmailzadeh, S., & Sadeghi, T. (2020). The Effect of Supportive-Training Intervention on the Burnout of Mothers with Disabled Child: A Randomized Clinical Trial. *Journal of Caring Sciences*, 9(3), 133.
- Movahedazarhouligh, S. (2021). Parent-implemented interventions and family-centered service delivery approaches in early intervention and early childhood special education. *Early Child Development and Care*, 191.
- Neef, N. A., Parrish, J. M., Egel, A. L., & Sloan, M. E. (1986). Training respite care providers for families with handicapped children: Experimental analysis and validation of an instructional package. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 19(2), 105–124.
- J. J. (1980). *Model Programs Serving the Developmentally Disabled through Family Education*. (s. 251). s. 251. 16.07.2021 tarihinde [http://search.proquest.com/docview/63682869?accountid=10673%5Cnhttp://openurl.ac.uk/athens:_edu?url_ver=Z39.88-2004&rft_val_fmt=info:ofi/fmt:kev:mtx:book&genre=un known&sid= Pro Q:ERIC&atitle=&title=Model+Programs+Serving+the+Developm entally+Disabled+through](http://search.proquest.com/docview/63682869?accountid=10673%5Cnhttp://openurl.ac.uk/athens:_edu?url_ver=Z39.88-2004&rft_val_fmt=info:ofi/fmt:kev:mtx:book&genre=un%20known&sid=ProQ:ERIC&atitle=&title=Model+Programs+Serving+the+Developmentally+Disabled+through) adresinden edinilmiştir.
- Özcan, N. (2004). *Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitimi Programının Etkililiği*. Eskişehir.
- Özmen, D., & Çetinkaya, A. (2012). Engelli Çocuğa Sahip Aİlelerin Yaşadığı Sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35–49.

- Quine, L., & Pahl, J. (1987). First diagnosis of severe handicap: a study of parental reactions. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 29(2), 232–242.
- Reichman, N. E., Corman, H., Noonan, K., & Dave, D. (2009). Infant health production functions: What a difference the data make. *Health Economics*, 18(7), 761–782.
- Reyes-Blanes, M. E., Correa, V. I., & Bailey, D. B. (1999). Perceived Needs of and Support for Puerto Rican Mothers of Young Children with Disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(1), 54–63.
- Russell, F. (2003). The expectations of parents of disabled children. *British Journal of Special Education*, 30(3), 144–149.
- Şanlı, E. (2012). *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine Devam Eden Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi*. Samsun.
- Şanlı, E. (2019). Özgöl Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocukların Tanılanması. (Ed.) Ş. Şentürk & Y. Barut (Ed.), *Öğrenme Güçlüğü ve Özel Yetenek* içinde (ss. 29–50). Ankara: Nobel Akademi.
- Şanlı, E., & Balcı Çelik, S. (2015). Grup rehberliğinin engelli çocuk sahibi annelerin iyimserlik düzeyini artırmaya etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 841–849.
- Şanlı, E., & Barut, Y. (2016). The Determination of the Needs of the Families with a Mentally Handicapped Child According to Their Mood. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 19(3), 68–81.
- Şanlı, E., & Bayraktar, M. (2020). An Evaluation of the Relationship Between Physician (Doctor) and Patient in a Story in the Mevlana's Masnawi in terms of the Principles and Techniques of Psychological Counseling. İçinde *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal* (C. 10).
- Sarıkaya, S. (2011). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olana Ebeveynlerin Stresle Başa çıkma Düzeylerinin Ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*. 16.07.2021 tarihinde <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/7152/286525.pdf?sequence=1> adresinden edinilmiştir.

- Schulz, J. B. (1987). *Parents and professionals in special education*. Allyn and Bacon. 25.07.2021 tarihinde https://scholar.google.com/scholar_lookup?hl=en&publication_year=1987&author=+Schulz%2C+J.B.&title=Parents+and+professionals+in+special+education adresinden edinilmiştir.
- Şengül, S., & Baykan, H. (2013). Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon,anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14(1), 30–39.
- Shearer, M. S., & Shearer, D. E. (1972). The Portage Project: a model for early childhood education. *Exceptional children*, 39(3), 210–217.
- Sontag, J. C., & Schacht, R. (1994). An Ethnic Comparison of Parent Participation and Information Needs in Early Intervention. *Exceptional Children*, 60(5), 422–433.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü Çocuğu Olan Anne/Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 10–18.
- Sucuoğlu, B., & Kuloğlu Aksaz, N. (2019). Davranış problemlerinin iletişim becerileri kazandırma yolu ile azaltılması vaka sunusu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(1), 161–168.
- Tortop, H. S. (2016). Tecrübe Etkileşimi Vasatında Araştırmalarla Zenginleştirilmiş Uygulamalı (TEVAZU) Üstün Yetenekliler Aile Eğitim Programının Etkililiğinin Araştırılması. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 3(1), 87–98.
- Viner-Brown, S. I., & Kim, H. K. (2005). Impact of caring for children with special health care needs on the family: Rhode Island's experience. *Maternal and Child Health Journal*, 9(2 SUPPL.).
- Yu, F., Li, H., Tai, C., Guo, T., & Pang, D. (2019). Effect of family education program on cognitive impairment, anxiety, and depression in persons who have had a stroke: A randomized, controlled study. *Nursing and Health Sciences*, 21(1).
- Zaidman-Zait, A. (2007). Parenting a child with a cochlear implant: A critical incident study. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12(2), 221–241.
- Zhang, F., & Zeng, F. (2000). A study of family education environment for handicapped children. *Psychological Science*, 23(1), 48–51.

Bölüm -12-

SINIF YÖNETİMİNDE ETKİLİ STRATEJİLER VE DAVRANIŞ YÖNETİMİ

Özel eğitimle ilgili yasalar ve politikalar çerçevesinde kaynaştırma uygulamaları ile genel eğitim sınıflarına devam eden özel gereksinimli öğrencilerin sayısı gün geçtikçe artmakta ve genel eğitim sınıflarında görev yapan siz öğretmenlere bu konuda önemli roller düşmektedir. Farklı öğrenme gereksinimleri olan bu öğrencileri bağımsız yaşama hazırlamak ve akranlarının yararlandığı tüm eğitim fırsatlarından eşit bir biçimde yararlanmalarını sağlamak için onların gelişim ve öğrenmelerini desteklemek gerekmektedir. Öğrencilerin gelişim ve öğrenmelerini desteklerken, öğrenme etkinliklerine katılımını artırmak, yeni davranışlar kazandırmak ve bu süreçte çıkabilecek olası davranış problemleri ile baş etmek oldukça önemlidir. Ancak farklı öğrenme gereksinimleri olan öğrencilerin aynı sınıf ortamını paylaşmalarını ve eşit düzeyde öğretime katılımı sağlamak öğretmen açısından her zaman kolay değildir. Öğrenci davranışlarının yönetimi, zamana, ortama, duruma, öğrenci özelliklerine ya da koşullara göre farklı tekniklerin kullanılmasını gerektirebilir. Bu nedenle öğretmenler öğrenci davranışlarını denetim altına almak amacıyla etkili sınıf yönetimi ve davranış yönetimi stratejilerini işe koşmalı ve etkili öğretim yaklaşımlarından yararlanmalıdır.

Alanyazın gözden geçirildiğinde etkili davranış yönetimi ve arzu edilmeyen problem davranışlarla baş etmede kullanılan temel stratejileri “önlemeye” ve “düzeltmeye” yönelik stratejiler olarak ele alabiliriz (Alberto ve Troutman, 2009; Maag, 1999; Özyürek, 2007; Yılmaz, 2008). *Önlemeye* yönelik stratejiler, uygun olmayan davranışların ortaya çıkmasını engelleyen ortam ve yönetime dayalı uygulamaları kapsarken; *düzeltmeye* yönelik stratejiler ise uygun olmayan davranışın azaltılmasına dayalı uygulamaları kapsamaktadır. Bu bölümde etkili sınıf ve davranış yönetimi stratejileri “problem davranışları önleme” ve “problem davranışları düzeltme (azaltma)” şeklinde iki temel başlık altında açıklanmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alberto, P. A. & Troutman, A. C. (2013). *Applied behaviour analysis for teachers*, (9th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Banerjee, R., & Horn, E. (2013). Supporting classroom transitions between daily routines: Strategies and tips. *Young Exceptional Children*, 16(2), 3-14.
- Bilmez, H., & Tekin-İftar, E. (2014). Veri toplama. E. Tekin-İftar (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi içinde* (sf. 99-144) Ankara: Vize Yayıncılık
- Carnine, D. (1997). Instructional design in mathematics for students with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 30(2), 130-141.
- Corcos, E. (2003). *Teaching children and adolescents with behavioral difficulties: An educational approach*. Toronto: Tigris Publications.
- Coleman, J.C., Crosby, M.G., Irwin, H.K., Dennis, L.R., Simpson, C.G., & Rose, C.A. (2013). Preventing challenging behaviors in preschool: Effective strategies for classroom teachers. *Young Exceptional Children*, 16(3), 3-10.
- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2007). *Applied behavior analysis* (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Çiftçi, İ., & Tabak, Ö. (1997). Zihin Engelli Öğrencilerde Görülen Problem Davranışların Belirlenmesi. *VII. Özel Eğitim Günleri. Eskişehir*.
- Dayı, E. & Tavis, Y. Z. (2014). Sınıf Yönetimi. E. R. Özmen (Ed.), *Zihin engellilerde öğretmenlik uygulaması içinde* (sf. 138-185) (2. Baskı). Ankara: Pegem akademi.
- Değirmenci, H. D. (2014). Hoşa giden uyaran çekme. E. Tekin-İftar (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi içinde* (sf. 513-564) Ankara: Vize Yayıncılık
- Erbaş, D. (2002) Problem davranışların azaltılmasında olumlu davranışsal destek planı hazırlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 41-50.

- Erbaş, D., Kırçali- İftar & Tekin-İftari R. (2004). *İşlevsel değerlendirme*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kame'enui, E.J., Carnine, D.W., Dixon, R.C. Simmons, D.C. & Coyne, M.D. (2002). *Effective teaching strategies that accommodate diverse learners* (2nd ed.). New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Kaufman, R., & Wandberg, R. (2010). *Powerful practices for high performing special educators*. California: Corwin A Sage Company.
- Maag, J.W. (1999). *Behavior management*. San Diego, California: Singular Publishing.
- Mastropieri, M.A. & Scruggs, T.E. (2004). *The inclusive classroom strategies for effective instruction* (2nd ed.). Ohio: Merril Prentice Hall.
- Mathews, S.E. (2012). Singing smoothes classroom transitions. *Dimensions of Early Childhood*, 40(1), 13-18.
- Özyürek, M. (2004). *Sınıfta davranış değiştirme: Uygulamalı davranış analizi I*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Özyürek, M. (2007). *Olumlu sınıf yönetimi* (2. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Özyürek, M. (2010). *Bireyselleştirilmiş eğitim programını geliştirme ve temelleri* (7. baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Özyürek, M. (2011). *Problem davranışları değiştirme*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Rosenberg, M. S., O'Shea, L., & O'Shea, D. J.(2002). *Student to master teacher: A practical guide educating students with special education* (3rd ed). Columbus, Ohio: Merril Prentice-Hall.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Spot Matbaası.
- Şirin, N. (2014). Hedef davranışları belirlenme ve tanımlama. E. Tekin-İftar (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi içinde* (sf. 41-98) Ankara: Vize Yayıncılık
- Vuran, S. & Olçay Gül, S. (2017a). Uygun davranışların artırılması. S. Vuran (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi içinde* (sf. 75-93) Ankara: Eğiten Kitap.
- Vuran, S. & Olçay Gül, S. (2017b). Davranışı azaltma teknikleri. S. Vuran (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi içinde* (sf. 113-128) Ankara: Eğiten Kitap.

- Vuran, S. & Ünlü, E. (2017). Hedef davranışların belirlenmesi. S. Vuran (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi* içinde (sf. 33-55) Ankara: Eğitim Kitap.
- Yılmaz, N. (2008). Dersin Akışını Bozan İstenmeyen Davranışları Yönetme Stratejilerinin İncelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1-38.
- Yücesoy- Özkan, Ş. (2013). Okul öncesi sınıflarında sınıf yönetimi ve problem davranışların kontrolü. B.Sucuoğlu & H. Bakkaloğlu (Ed.), *Okul öncesinde kaynaştırma* (sf: 192-260) içinde Ankara: Kök Yayıncılık.

Editörler

Doç. Dr. Arzu Doğanay Bilgi - Dr. Öğr. Üyesi Ömür Gürel Selimoğlu

ÖZEL EĞİTİM VE KAYNAŞTIRMA

Yazarlar

Dr. Öğr. Üyesi Buket Kısaç
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Ünay
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Emrah Demir
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kurt
Dr. Öğr. Üyesi Raziye Erdem
Dr. Öğr. Üyesi Seda Karayazı Özsayın
Dr. Öğr. Üyesi Serdar Sönmez
Dr. Öğr. Üyesi Sinan Kalkan
Öğr. Gör. Dr. Buket Ertürk
Öğr. Gör. Dr. Emrah Bilgiç
Öğr. Gör. Dr. Havva Aysun Karabulut
Öğr. Gör. Dr. Oya Arslan Armutcu

Özel Eğitim ve Kaynaştırma

Editörler : Doç. Dr. Arzu Doğanay Bilgi - Dr. Öğr. Üyesi Ömür Gürel Selimoğlu

ISBN : 978-625-7825-51-1
e-ISBN : 978-625-7825-52-8
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Doğanay Bilgi, Arzu - Gürel Selimoğlu, Ömür

Özel Eğitim ve Kaynaştırma /

Editörler : Arzu Doğanay Bilgi - Ömür Gürel Selimoğlu

1.Basım. XVI + 322 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-51-1

e-ISBN: 978-625-7825-52-8

1.Özel eğitim, 2.Kaynaştırma / bütünleştirme, 3.Özel gereksinimli birey

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Özel Eğitim ve Kaynaştırma

Editörler:

Arzu Doğanay Bilgi / *Gazi Üniversitesi*

Ömür Gürel Selimoğlu / *Akdeniz Üniversitesi*

Bölümler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Sinan Kalkan / *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*

2.Bölüm:

Oya Arslan Armutcu / *Bursa Uludağ Üniversitesi*

3.Bölüm:

Emrah Bilgiç / *Sakarya Üniversitesi*

4.Bölüm:

Seda Karayazı Özsayın / *Adıyaman Üniversitesi*

5.Bölüm:

Fatih Emrah Demir / *Gaziantep Üniversitesi*

6.Bölüm:

Havva Aysun Karabulut / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*

7.Bölüm:

Mustafa Kurt / *Bursa Uludağ Üniversitesi*

8.Bölüm:

Raziye Erdem / *Trabzon Üniversitesi*

Ebru Ünay / *Trabzon Üniversitesi*

9.Bölüm:

Serdar Sönmez / *Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

10.Bölüm:

Buket Kısaç / *Zonguldak B.Ecevit Üniversitesi*

11.Bölüm:

Buket Ertürk / *Ordu Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 ÖZEL EĞİTİMLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE GÖSTERGELER / <i>Sinan Kalkan</i>	1
1.1. Özel Eğitimde Temel Kavramlar	2
1.2. Özel Eğitim ve Kaynaştırma ile İlişkili Temel Göstergeler	9
1.2.1. Özel Gereksinimli Bireylerin Sınıflandırılması	9
1.2.2. Özel Gereksinimli Bireylerin Görülme Sıklığı	10
1.2.3. Özel Eğitimde Erken Müdahale	10
1.2.4. Özel Eğitimde Bilimsel Dayanaklı Uygulamalar	13
1.3. Kaynaştırma Eğitiminin Felsefi Temelleri	14
1.4. Özel Eğitim Alanında Mesleki Gelişim ve İşbirliği	17
Yararlanılan Kaynaklar	20
Bölüm 2 ÖZEL EĞİTİMDE TANILAMA VE DEĞERLENDİRME / <i>Oya Arslan Armutcu</i>	25
2.1. Değerlendirme	27
2.1.1. İnfomal Değerlendirme	28
2.1.2. Formal Değerlendirme	28
2.1.3. Değerlendirme Aşamaları	30
2.1.3.1. Tarama	30
2.1.3.2. Gönderme Öncesi Süreç/Yönlendirme Öncesi Süreç	37
2.1.3.3. Gönderme-Yönlendirme Süreci	38
2.1.3.4. Tanılama ve Yerleştirme	41
2.1.3.5. Program Geliştirme ve Uygulama	46
2.1.3.6. Programın Değerlendirilmesi	49
Yararlanılan Kaynaklar	51

Bölüm 3
ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ OLAN ÖĞRENCİLER I / Emrah
Bilgiç

57

3.1. Özgül Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler	57
3.1.1. Özgül Öğrenme Güçlüğü	58
3.1.2. Özgül Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Özellikleri	59
3.1.3. Özgül Öğrenme Güçlüğü Konusunda Aile ve Öğretmenlere Öneriler	61
3.2. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) Olan Öğrenciler	63
3.2.1. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)	64
3.2.2. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Öğrencilerin Özellikleri	64
3.2.3. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Konusunda Aile ve Öğretmenlere Öneriler	66
3.3. Dil-Konuşma Bozukluğu Olan Öğrenciler	68
3.3.1. Dil-Konuşma Bozukluğu	69
3.3.2. Dil-Konuşma Bozukluğu Olan Öğrencilerin Özellikleri	70
3.3.3. Dil-Konuşma Bozukluğu Olan Öğrenciler Konusunda Aile ve Öğretmenlere Öneriler	70
3.4. Özel (Üstün) Yetenekli Öğrenciler	72
3.4.1. Özel (Üstün) Yetenekli Öğrenciler	73
3.4.2. Özel (Üstün) Yetenekli Öğrenciler Özellikleri	73
3.4.3. Özel (Üstün) Yetenekli Öğrenciler Konusunda Aile ve Öğretmenlere Öneriler	75
Yararlanılan Kaynaklar	77

Bölüm 4
ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ OLAN ÖĞRENCİLER – II / Seda
Karayazı Özsayın

81

4.1. Zihin Yetersizliği Olan Öğrenciler	81
4.1.1. Zihin Yetersizliği	81
4.1.2. Zihin Yetersizliğinin Nedenleri	82
4.1.3. Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilerin Özellikleri	84
4.1.4. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	85

4.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler	87
4.2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu	87
4.2.2. Otizm Spectrum Bozukluğunun Nedenleri	88
4.2.3. Otizm Spectrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin Özellikleri	90
4.2.4. Otizm Spectrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin Akademik Becerilerinin Gelişimi	92
4.2.5. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	92
4.3. Duygu Davranış Bozukluğu Olan Öğrenciler	93
4.3.1. Duygu Davranış Bozukluğu	93
4.3.2. Duygu Davranış Bozukluğunun Nedenleri	95
4.3.3. Duygu Davranış Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri	95
4.3.4. Duygu ve Davranış Bozukluğu Olan Öğrencilerin Akademik Becerilerinin Gelişimi	97
4.3.5. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	98
4.4. Çoklu Yetersizliği Olan Öğrenciler	98
4.4.1. Çoklu Yetersizlik	98
4.4.2. Çoklu Yetersizliğin Nedenleri	99
4.4.3. Çoklu Yetersizliğin Özellikleri	100
4.4.4. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	101
Yararlanılan Kaynaklar	103

Bölüm 5
ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ OLAN ÖĞRENCİLER III
/ Fatih Emrah Demir

109

5.1. Görme Yetersizliği Olan Öğrenciler	109
5.1.1. Görme Yetersizliğinin Tanımları	109
5.1.2. Görme Yetersizliğinin Nedenleri	110
5.1.3. Yaygın Görme Bozuklukları	112
5.1.4. Görme Yetersizliğinden Etkilenmiş Öğrencilerin Özellikleri	113
5.1.5. Görme Yetersizliğinden Etkilenmiş Öğrencilerin Akademik Becerilerinin Gelişimi	115
5.1.6. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	115
5.2. İşitme Yetersizliği Olan Öğrenciler	117
5.2.1. İşitme Yetersizliğinin Tanımlanması ve Sınıflandırılması	117
5.2.1.1. İşitme Yetersizliğinde Terimler	117

5.2.1.2. İşitme Yetersizliğinin Sınıflandırılması	118
5.2.2. İşitme Yetersizliğinin Nedenleri	120
5.2.3. İşitme Yetersizliği Olan Öğrencilerin Özellikleri	121
5.2.4. İşitme Yetersizliğinden Etkilenmiş Öğrencilerin Akademik Becerilerinin Gelişimi	124
5.2.5. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	125
5.3. Ortopedik Yetersizlikten Etkilenmiş Öğrenciler	126
5.3.1. Ortopedik Yetersizlik Tanımı	126
5.3.2. Ortopedik Yetersizliğin Sınıflandırılması	127
5.3.2.1. Nöromotor Bozukluklar	127
5.3.2.2. Dejeneratif Bozukluklar	130
5.3.3. Ortopedik Yetersizliklerin Nedenleri	131
5.3.4. Ortopedik Yetersizliği Olan Öğrencilerin Özellikleri	131
5.3.5. Ortopedik Yetersizlikten Etkilenmiş Öğrencilerin Akademik Becerilerinin Gelişimi	133
5.3.6. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	133
5.4. Süreğen Hastalıklardan Etkilenmiş Öğrenciler	134
5.4.1. Astım	134
5.4.2. HIV+/AIDS	135
5.4.3. Diyabet	136
5.4.4. Epilepsi	137
5.4.5. Süreğen Hastalıkların Nedenleri	137
5.4.6. Süreğen Hastalıklardan Etkilenmiş Öğrencilerin Özellikleri	138
5.4.7. Aile ve Öğretmenlere Öneriler	138
Yararlanılan Kaynaklar	139

Bölüm 6
KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME VE DESTEK
ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ / Havva Aysun Karabulut

147

6.1. Kaynaştırma ve Önemi	147
6.2. Bütünleştirme ve Önemi	151
6.3. Kaynaştırma ve Bütünleştirmenin Farkı	152
6.4. Kaynaştırmanın/Bütünleştirmenin Tüm Paydaşlar için Önemi	153
6.5. Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamalarının Gerçekleşeceği Sınıfları/Okulları Hazırlama	158

6.6. Destek Özel Eğitim Hizmetleri	162
6.6.1. Sınıf İçi Yardım	163
6.6.2. Özel Eğitim Danışmanlığı	164
6.6.3. Destek Eğitim Odası	164
6.7. Türkiye’de Kaynaştırmadan Bütünleştirmeye Geçişte Araştırmalar	165
6.8. Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamalarında Öğretmenlere Düşen Sorumluluklar	167
Yararlanılan Kaynaklar	169

Bölüm 7
ÖĞRETİMİN BİREYSELLEŞTİRİLMESİ VE
BİREYSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM PROGRAMLARI/*Mustafa Kurt*
177

7.1. Öğretimin Bireyselleştirilmesi	177
7.1.1. Bireyselleştirilmiş Öğretim	178
7.1.1.1. Bireyselleştirilmiş Öğretim Geliştirme ve Uygulama Süreci	179
7.1.2. Farklılaştırılmış Öğretim	184
7.1.2.1. Farklılaştırmanın Bileşenleri	185
7.1.2.2. Farklılaştırma Stratejileri	186
7.2. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)	187
7.2.1. BEP’in Gerekliliği ve Yasal Dayanakları	188
7.2.1.1. BEP’in Gerekliliği	188
7.2.1.2. BEP’in Yasal Dayanakları	190
7.2.2. BEP ve BEP’in Yapısı	191
7.2.2.1. BEP Nedir?	191
7.2.2.2. BEP’in Öğeleri	191
7.2.2.3. BEP Geliştirme ve Uygulama ile İlgili Kurul ve Birimler	192
7.2.3. BEP Geliştirme Süreci	194
7.2.3.1. Aday Gösterme/Fark Etme	194
7.2.3.2. Yetersizliğin Ölçümlenmesi	195
7.2.3.3. Eğitsel Ölçümleme	196
7.2.3.4. BEP Geliştirme	198
7.3. BEP ve Öğretimin Bireyselleştirilmesi Sürecindeki Önemi	201
Yararlanılan Kaynaklar	203

Bölüm 8
KAYNAŞTIRMADA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE
AKADEMİK BECERİLERİN DESTEKLENMESİ / Raziye Erdem -
Ebru Ünay **209**

8.1. Akademik Becerilerin Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi	209
8.1.1. İşlevsel Akademik Beceriler	210
8.1.2. Özel Gereksinimli Öğrenciler için Akademik Müfredatın Önemi	211
8.2. Başarılı Bir Kaynaştırma/Bütünleştirme Bileşeni Olarak Öğretimsel Uyarlamalar	211
8.2.1. Okulda Gerekli İşbirliğinin Sağlanması	213
8.2.2. Öğrencinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi	214
8.2.3. Öğrencilerin İhtiyaçlarına Uygun Öğretimsel Uyarlamalar Sağlanması	215
8.2.4. Öğretimsel Uyarlamaların İzlenmesi ve Değerlendirilmesi	215
8.3. Öğretimin Uyarlanması	216
8.3.1. Öğrenme Ortamının Uyarlanması	217
8.3.2. İçeriğin Uyarlanması	217
8.3.3. Öğretim Yöntemlerinin Uyarlanması	218
8.3.4. Materyalin Uyarlanması	221
8.3.5. Ölçme ve Değerlendirmede Uyarlamalar	222
8.3.6. Öğretimde Evrensel Tasarım	225
8.4. Öğretimsel Uyarlama Örnekleri	226
8.4.1. Türkçe Dersine Yönelik Öğretimsel Uyarlamalar	227
8.4.2. Matematik Dersine Yönelik Öğretimsel Uyarlamalar	228
8.4.3. Fen Dersine Yönelik Öğretimsel Uyarlamalar	230
Yararlanılan Kaynaklar	234

Bölüm 9
KAYNAŞTIRMADA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE AKADEMİK OLMA-
YAN BECERİLERİN DESTEKLENMESİ / Serdar Sönmez **241**

9.1. Akademik Olmayan Beceriler	241
9.1.1. Günlük Yaşam Becerileri	243
9.1.2. Sosyal Beceriler	247
9.1.3. İletişim Becerileri	249

9.2. Akademik Olmayan Becerilerin Desteklenmesinde	
Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Stratejileri	250
9.2.1. Yanlırsız Öğretim Yöntemleri	250
9.2.2. Beceri Öğretim Yaklaşımları	251
9.2.3. Doğrudan Öğretim Yöntemi	252
9.2.4. Model Olmayla Öğretim	254
9.2.5. Akran Aracılı Öğretim	255
9.2.6. Sosyal Öyküler	257
9.2.7. Bilişsel Süreç Yaklaşımı ve Sosyal Problem Çözme	258
9.2.8. Kendini Yönetme Stratejileri	259
9.2.9. Doğal Öğretim Yöntemleri	260
Yararlanılan Kaynaklar	265

Bölüm 10	
SINIF YÖNETİMİNDE ETKİLİ STRATEJİLER VE	
DAVRANIŞ YÖNETİMİ / Buket Kısaç	271

10.1. Problem Davranış ve Nedenleri	272
10.2. Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamalarının Yapıldığı Sınıflarda Sınıf Yönetimi	277
10.3. Problem Davranışı Önlemeye Dayalı Stratejiler	277
10.3.1. Sınıf Düzeni Oluşturmak	278
10.3.2. Olumlu Öğretmen-Öğrenci Etkileşimi	280
10.3.3. Seçim Yapma	285
10.3.4. Davranışsal Momentum	285
10.3.5. Şartsız Dikkat Verme	287
10.4. Problem Davranışı Azaltmada Sebebine Dayalı Stratejiler	288
10.4.1. İlgi Çekmek Amaçlı Yapılan Davranışlar için Kullanılan Stratejiler	288
10.4.1.1. Görmezden Gelme	288
10.4.1.2. Uygun Davranışla Öğretmenin Dikkatini Çekmeyi Öğrenme	289
10.4.2. Görevden Kaçınma ya da Kurtulma Amaçlı Yapılan Davranışlar için Kullanılan Stratejiler	291
10.4.2.1. Öğretim Programında Değişiklikler Yapmak	291
10.4.2.2. İşlevsel İletişim Öğretme	291
10.4.3. Somut Nesnelere Ulaşmak Amaçlı Yapılan Davranışlar için Kullanılan Stratejiler	292
10.4.3.1. İşlevsel İletişim Öğrenme	292

10.4.4. Duyusal Uyararı Elde Etmek Amaçlı Yapılan Davranışlar için Kullanılan Stratejiler	293
10.4.4.1. Davranışı Kesintiye Uğratma ve Yeniden Yönlendirme	293
Yararlanılan Kaynaklar	294

Bölüm 11	
ÖZEL EĞİTİMDE AİLE KATILIMI VE İŞBİRLİĞİ / Buket Ertürk	299

11.1. Özel Gereksinimli Bireyin Doğumunun Aileye Etkileri	299
11.2. Özel Gereksinimli Bireylerin Doğumu ile Ailelere Düşen Görevler	301
11.2.1. Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuğun Eğitimi	302
11.2.2. Özel Gereksinimli Bireyin Bakım İhtiyacı ve Aileye Düşen Maddi Sorumluluklar	302
11.2.3. Ailenin Diğer Çocuklarının Refah ve Bakımı	303
11.2.4. Aile İçi İlişkiler	303
11.2.5. Ailenin Sosyal İlişkileri	304
11.3. Ailenin Eğitime Katılımının Önemi	305
11.4. Aile ile İşbirliğini Artıracak Öğretmen Özellikleri	306
11.4.1. Karşılıklı Saygı ve Güven	306
11.4.2. Birlikte Çalışma	307
11.4.3. Açık ve Etkili Bir İletişim	307
11.5. Aile-Okul İletişimi	308
11.5.1. Aile ile Yüz Yüze Görüşme	308
11.5.2. Yazılı İletişim	310
11.5.3. Telefon ile İletişim	311
11.6. Aile Eğitimi ve Katılımı	311
11.6.1. Ailenin Okulda Eğitime Katılımı	312
11.6.2. Ailenin Evde Eğitime Katılımı	313
11.6.3. Davranışsal Aile Eğitimi	314
Yararlanılan Kaynaklar	318

Bölüm -1-

ÖZEL EĞİTİMLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE GÖSTERGELER

Birçoğumuz okuduğumuz bir makalede, bir kitap bölümünde ya da özel eğitimle ilişkili herhangi bir yazıda mutlaka kavramsal karmaşalar yaşamışızdır. Çoğu zaman bu kavramsal karmaşalar konunun anlaşılmasını zorlaştırırken çoğu zaman da yanlış bilgilenmeye neden olabilmektedir. Kavramların doğru olmayan kullanımları sadece kavramsal karmaşanın oluşmasına neden olmaz, aynı zamanla kavramsal kirliliğe de zemin oluşturmaktadır. Bu kavramsal karmaşa ya da kirlenme diğer yandan özel gereksinimli bireylere yönelik algılarımızı, onlarla ilgili yargılarımızı ve tutumlarımızı da etkilemektedir. Bu nedenle özel eğitim alanında kullanılan kavramların anlamlarının bilinmesi ve doğru kullanımı oldukça önemlidir. Bunun yanında özel eğitim alanında çalışan uzmanlar, eğitimciler, özel eğitim alanında ve ilişkili diğer alanlarda (ör., okulöncesi, çocuk gelişimi, dil-konuşma) öğrenim gören lisans düzeyindeki öğrenciler ve özel eğitim hizmetlerinin bir parçası olan diğer süreçlerde (ör., tanılama ve değerlendirme, klinik hizmetler) çalışan uzmanların, özel eğitim alanında kullanılan temel kavramları bilmesi, bu alanda yapılan çalışmaların niteliğini belirlemede bir referans noktası oluşturmaktadır. Özellikle alanda yetişen özel eğitim öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri diğer lisans derslerine referans oluşturması, derslerin anlaşılabilirliğinin sağlanması ve özel gereksinimli çocuklara hizmet veren diğer uzmanlar arasında ortak dil birliğinin sağlanması açısından özel eğitim alanında kullanılan temel kavramların bilinmesi ve doğru bir şekilde kullanılması bir gerekliliktir. Dahası kavramların doğru kullanımı mesleki farkındalığın artmasında ve uygulama bilincinin gelişmesinde önemli bir dönüm noktası olabilir. Bu nedenle kitabın bu bölümünde özel eğitim ile ilişkili okumalara ve alanda yapılan çalışmalara katkı sağlaması amacıyla özel eğitimde kullanılan temel kavramlar ve göstergeler tartışılmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alquraini, T., & Gut, D. (2012). Critical components of successful inclusion of students with severe disabilities: Literature review. *International Journal of Special Education*, 27(1), 42-59.
- Ataman, A. (1997). Türkiye’de özel eğitime yeni yaklaşımlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 22-23.
- Ataman, A. (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş (7. Baskı)*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Batu, S., & Kırcaali-İftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bouillet, D. (2013). Some aspects of collaboration in inclusive education-teacher’s experiences. *Center for Educational Policy Studies Journal (CEPS Journal)*, 3(2), 93-117.
- Boyd, B. A., Kucharczyk, S., & Wong, C. (2016). Implementing evidence-based practices in early childhood classroom settings. In *Handbook of early childhood special education* (pp. 335-347). Springer, Cham.
- Bümen, N. T., Ateş-Çakar, A., Gonca, E., & Acar, V. (2012). Türkiye bağlamında öğretmenlerin mesleki gelişimi: Sorunlar ve öneriler. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(194), 31-50.
- Cavkaytar, A. (2019). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. İ. H. Diken, (Ed.), *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 3-29). Ankara: Pegem Akademi.
- Cavkaytar, A. & Diken, İ. H. (2005). *Özel eğitime giriş*. Kök Yayıncılık.
- Center on the Developing Child at Harvard University. (2010). *Center on the Developing Child*. <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxicstress/>
- Centers for Disease Control and Prevention. (2020). 2020 Community Report on Autism. <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/addm-community-report/documents/addm-community-report-2020-h.pdf>
- Ciobanu-Grasu, M. (2011). Institutional violence against children with special needs. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Series VII: Social Sciences and Law*, (2), 105-112.

- Cook, B. G., & Odom, S. L. (2013). Evidence-based practices and implementation science in special education. *Exceptional Children*, 79(2), 135-144.
- Cook, B. G., Smith, G. J., & Tankersley, M. (2011). Evidence-based practices in education. In S. Graham, T. Urban, & K. Harris (Eds.), *APA educational psychology handbook* (Vol. 3). American Psychological Association.
- Çakıroğlu, O. (2019). Özel eğitimde temel kavramlar. V. Aksoy (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s. 1-20). Ankara: Pegem Akademi.
- Domitrovich, C. E., Gest, S. D., Gill, S., Bierman, K. L., Welsh, J. A., & Jones, D. (2009). Fostering high-quality teaching with an enriched curriculum and professional development support: The Head Start REDI program. *Early Education and Development*, 20(3), 402-430.
- Elçiçek, Z., & Yaşar, M. (2016). Türkiyede ve dünyada öğretmenlerin mesleki gelişimi. *Electronic Journal of Education Sciences*, 5(9), 12-19.
- Eripek, S. (2005). Özel gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim. *Standard. Ekonomik ve Teknik Dergisi*, 44(525), 14-19.
- Gürgür, H. (2019). Kapsayıcı eğitim ve felsefi temelleri. H. Gürgür & S. Rakap (Ed.), *Kapsayıcı eğitim içinde* (s. 2-14). Pegem Akademi.
- Haggerty, R. J., & Mrazek, P. J. (1994). Can we prevent mental illness?. *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 71(2), 300.
- Hallahan, D. P., & Kauffman, J. M. (1988). *Exceptional children: Introduction to special education* (4th edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Hallahan, D. P., & Kauffman, J. M. (2003). *Exceptional learners: Introduction to special education*. Boston: Allyn and Bacon.
- Heward, W. L. (2003). Ten faulty notions about teaching and learning that hinder the effectiveness of special education. *The Journal of Special Education*, 36(4), 186-205.
- Heward, W. L., & Orlansky, M. D. (1988). *Exceptional children* (3rd edition). Ohio: Merrill Publishing Company.
- Kalkan, S., & Rakap, S. (2019). Kapsayıcı eğitim ve ekip çalışması/iş birliği. H. Gürgür, & S. Rakap (Ed.), *Kapsayıcı eğitim içinde* (ss. 81- 108). Ankara: Pegem Akademi.

- Kretlow, A. G., & Blatz, S. L. (2011). The AB Cs of evidence-based practice for teachers. *Teaching Exceptional Children*, 43(5), 8-19.
- Langager, S. (2014). Children and youth in behavioral and emotional difficulties, skyrocketing diagnosis and inclusion/exclusion processes in school tendencies in denmark. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 19(3), 284-295.
- Lawrence-Brown, D., & Muschaweck, K. S. (2004). Getting Started with Collaborative Teamwork for Inclusion. *Catholic Education: A Journal of Inquiry and Practice*, 8(2), 146-161.
- Madden, N. A., & Slavin, R. E. (1983). Mainstreaming students with mild handicaps: Academic and social outcomes. *Review of Educational Research*, 53(4), 519-569.
- McMannis, L. D. (2017). *Inclusive education: What it means, proven strategies, and a case study*. <https://education.cu-portland.edu/blog/classroom-resources/inclusive-education/>
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri*. Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2020). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeliYi_son_hali.pdf
- Moen, T. (2008). Inclusive educational practice: Results of an empirical study. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 52(1), 59-75.
- No Child Left Behind Act of 2002, Pub. L. No. 107-110, 115 Stat. 1425 (2002)
- Nochajski, S. M. (2002). Collaboration between team members in inclusive educational settings. *Occupational Therapy in Health Care*, 15(3-4), 101-112.
- Özdemir, S. (2007). A paradigm shift in early intervention services: From child-centeredness to family centeredness. *Education Sciences*, 3(2), 321-331.
- Özsoy, Y. Özyürek, M. & Eripek, S. (1989). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Özyürek, M. (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

- Pihlaja, P. M., & Holst, T. K. (2013). How reflective are teachers? A study of kindergarten teachers' and special teachers' levels of reflection in day care. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 57(2), 182-198.
- Rakap, S. (2016). Özel eğitimde bilimsel dayanaklı uygulamalar. İçinde V. Aksoy (Ed.), *Özel eğitim* (ss. 181-211). Ankara: Pegem Akademi.
- Rakap, S. (2018). Kapsayıcı eğitim. O. Çakıroğlu (Ed.), *Özel eğitim 1* içinde. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Rakap, S. & Kalkan, S. (Çev. Eds.). (2017). *Özel gereksinimli çocukların eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Shure, M. B. (2001). I can problem solve (ICPS): An interpersonal cognitive problem solving program for children. *Residential Treatment for Children & Youth*, 18(3), 3-14.
- Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2010). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları*. (2. baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Swenson, N. C. (2000). Comparing traditional and collaborative settings for language intervention. *Communication Disorders Quarterly*, 22(1), 12-18.
- Tercan, H. & Yıldız Bıçakçı, M. (2017). Sağlık bilimlerinde transdisipliner yaklaşım içerisinde çocuk gelişimcinin rolü. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 2nd National Health Sciences Congress Book*, 157-168. Retrieved from <https://dergi.park.org.tr/en/pub/husbfd/issue/28056/300892>
- Tezel-Şahin, F., & Özyürek, A. (2016). *Anne baba eğitimi ve aile katılımı*. İstatistik Dünyası.
- Thompson, C. H. (1952). Editorial comment: The courts and racial integration in education. *The Journal of Negro Education*, 1(21), 1-7.
- Trivette, C. M., Dunst, C. J., Hamby, D. W., & O'herin, C. E. (2009). Characteristics and consequences of adult learning methods and strategies. *Research Brief*, 3(1), 1-33.
- Turnbull, A., Turnbull, R. & Wehmeyer, M. L. (2007) . *Exceptional lives: Special Education in today's schools*. New Jersey: Prentice Hall.
- Türk Dil Kurumu. (2021). *Genel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). *İstatistiklerle çocuk 2014*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2009). *Policy guidelines on inclusion in education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849>
- Voutsas, K. (2011). Effects of heterogeneity in work teams: Creativity or conflict?. *Insights Journal*, 1(1), 115-120.
- Yücesoy Özkan, Ş. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için bilimsel dayanaklı uygulamalar. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu içinde* (s. 145-157). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Yücesoy Özkan, Ş., Kırkgöz, S., & Beşdere, B. (2019). Normalleştirmeden kapsayıcı eğitime: Tarihsel gelişim. H. Gürgür, & S. Rakap (Ed.), *Kapsayıcı eğitim özel eğitimde bütünleştirme içinde* (s. 17-53). Ankara: Pegem Akademi.

Bölüm

-2-

ÖZEL EĞİTİMDE TANILAMA VE DEĞERLENDİRME

Özel gereksinimli bireyler aynı tanı grubunda yer almalarına rağmen bireyler arası farklılıklar kadar bireyin kendi içindeki farklılıklarının da bulunması nedeniyle özel eğitim hizmetlerinden farklı şekillerde yararlanmaktadır. Bu farklılıklar özel gereksinimli bireylerin yararlanacakları özel eğitim hizmetlerinde çeşitliliklerin oluşmasına neden olmuştur. Özel eğitim hizmetlerindeki çeşitlilik özel gereksinimli bireylerin yönlendirme, tanılama-yerleştirme süreçlerinin belirlenmesi ve özel eğitim hizmetlerinin sağlanması yönüyle önem kazanmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin akademik becerilerinin, sınıf düzeyine benzer ya da sınıf düzeyinin üstünde olması, sosyal uyum becerilerinin toplum normlarına uygun olabilmesi için bireylerin farkına varma aşamasından başlayarak gerekli hizmetleri almaları, tanılama ve yerleştirme süreçlerinde doğru iş birliğinin sağlanması ve uygun yerleştirme kararının verilmesi ile mümkündür. Aksi durumlarda hizmetin sunulmasında yaşanan olası gecikmeler ya da hizmetin nicelik ve niteliğinin uygun olmaması, özel gereksinimli ya da risk grubunda yer alan bireylerin akademik performans ve toplumsal yaşama katılım göstermelerinde belirgin zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu zorlukların ortaya çıkmasını engellemek amacıyla özel eğitiminin müdahale biçimlerinden en uygun olanı/olanları doğru kişiler, kurum ve kuruluşlarla iş birliği sağlanarak belirlenmeli ve özel gereksinimli bireyin yararlanması sağlanmalıdır. Bu müdahale biçimleri özel gereksinimli bireylere eşit eğitim haklarının ve kaynaklarının sağlanmasını, böylece eğitimsel kazanımlarının eşitlenmesini amaçlamaktadır.

Özel eğitimde tanılama ve değerlendirme ile ilgili olarak; değerlendirmenin ne olduğu, türleri ve değerlendirme araçlarına ilişkin detaylı bilgiler vermeden önce ülkemizde yer alan tanılama ve değerlendirme süreçlerini ve uygulamaya yönelik yasal düzenlemeleri inceleyelim. Ülkemizde

Yararlanılan Kaynaklar

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı (2019). Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-1.htm> adresinden edinilmiştir.
- Akçamete, G. (2009). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Aksoy, F. (2016). Özel gereksinimli bireylere sunulan hizmetler ve yasal haklar. V. Aksoy (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s. 268-297). Ankara: Pegem Akademi
- Alak, G. (2016). Zihin yetersizliği: Tarama, tanımlama ve değerlendirme. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (s. 59-89). Ankara: Pegem Akademi
- Angelo, T. A., & Cross, K. P. (1993). *Classroom assessment techniques: A handbook for college teachers*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Arslan Armutcu, O. (2018). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlama süreci. M. Çitil (Ed.) *Bütünleştirme içinde* (s. 103-116). Ankara: Vize Akademik.
- Batu, E. S., & Kırcaali-İftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. (6. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Batu, E. S. & Uysal, A. (2009). Günümüz sınıflarına özel gereksinimi olan çocukların katılımını destekleme. G. Akçamete (Ed.) *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s.113-140), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bolat, H. & Genç, O. G. A. (2012). Türkiye ulusal yenidoğan işitme taraması programı: Tarihçesi ve prensipleri. *Türkiye Klinikleri Kulak Burun Boğaz*, 5(2), 11-14.
- Cavkaytar, A., & Diken, İ. H. (2005). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çuhadar, S. (2017). Sınıf öğretmenlerinin eğitsel değerlendirme sürecine ilişkin görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 526-549. doi:10.24315/trkefd.307946
- Diken, İ. H. (2011). Erken tanımlama ve erken eğitim. E. S. Batu (Ed.), *0-6 yaş arası down sendromlu çocuklar ve gelişimleri* (2. Baskı) içinde (s. 371-384). Ankara: Kök Yayıncılık.

- Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği, (2016). Denver II test eğitimi.
- Güneş, N. (2017). *0-6 yaş arası çocukların gelişim düzeyleri ile annelerinin aile işlevleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Gürsel, O. (2003). Özel gereksinimi olan çocukları değerlendirme. O. Gürsel (Ed.), *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi* içinde (s. 45-53). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Gürsel, O. (2010). Özel eğitimde değerlendirme. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s. 29-58). Ankara: Pegem Akademi.
- Kalkan, S., & Rakap, S. (2019). Kapsayıcı eğitim ve ekip çalışması/iş birliği. H. Gurgur & S. Rakap (Eds.), *Kapsayıcı eğitim içinde* (ss. 81- 108). Ankara: Pegem Akademi.
- Karadağ, Y., & Baştuğ, G. (2018). Türkiye’de zekâ değerlendirme sürecinde yaşanan etik sorunlar ve öneriler. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 17(2), 46-57.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 1-13.
- Kaufman, A. S., & Kaufman, L. D. (2004). Kaufman Brief Intelligence Test. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Kemer, B. & Çakan, M. (2020). Rehberlik ve araştırma merkezlerinde sıklıkla kullanılan psikolojik ölçeklerin geçerliğinin ölçme standartlarına göre incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 323-348.
- Kılınç, Ç., Bağlama, B., & Akçamete, G. (2019). Otizm spektrum bozukluğunun erken çocukluk döneminde tanılanma ve değerlendirilmesinde kullanılan ölçme araçlarının incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatrisi ve Psikoloji Dergisi*, 1(3), 200-205. doi: 10.35365/ctjpp.19.1.26
- Kırcaali-İftar G. (2013). Zihin engellilerin değerlendirilmesi. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri* içinde (s. 178-202). Ankara: Kök Yayıncılık.

- Kirk, S. A., Gallagher, J. J., Anastasiow, N. J., & Coleman, M. R. (2006). *Educating exceptional children (11th ed.)*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Küçükler, S., Kapçı, G., & Uslu, R. İ. (2019). *Erken gelişim evreleri envanteri*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2000). *The inclusive classroom: Strategies for effective instruction*. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- McLoughlin, J. A., & Lewis, R. B. (2004). *Özel gereksinimli öğrencilerin ölçümlenmesi* (F. Gencer, Çev.) A. Ataman (Ed.). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Melekoğlu, M. (2018). Özel eğitimde yerleştirme yaklaşımları ve en az sınırlandırılmış eğitim ortamı. M. Çitil (Ed.) *Bütünleştirme* içinde (s.21-39). Ankara: Vize Akademik.
- Mısırlı Taşdemir, Ö., & Ergül, C. (2015). WISC-R temelinde üstün yeteneklilik profil analizi: Ankara ili örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(03), 271-289.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2010). <http://mevzuat.meb.gov.tr>, (15.06.2021 tarihinde erişildi).
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200814-2.htm> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Milli Eğitim istatistikleri/örgün eğitim. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_20_18.pdf adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2020). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 11.06.2020 tarih ve 31152 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200611.htm> adresinden edinilmiştir.
- Navarrete, C., Wilde, J., Nelson, C., Martinez, R., & Hargett, G. (1990). Informal assessment in educational evaluation: Implications for bilingual education programs. FOCUS occasional papers in bilingual education. Washington, DC: NCBE.

- Neisworth, J. T., & Bagnato, S. J. (1996). Assessment in early intervention: Emerging themes and practices. In
- Neisworth, J. T., & Bagnato, S. J. (1996). Assessment in early intervention: Emerging themes and practices. In
- Neisworth, J. T., & Bagnato, S. J. (1996). Assessment in early intervention: Emerging themes and practices. In S. Odom & M. McLean (Eds.), *Early intervention/early childhood special education: Recommended practices* (pp. 23-58). Austin, TX: Pro-Ed
- Özaltun, Ş. C., Güler S., & Şengelen M. (2015). Sağlık taramaları. HUTF Halk Sağlığı AD. Toplum Eğitim Sunumları. <http://www.halk-sagligi-hacettepe.edu.tr/diger/toplumayonelik/tarama.pdf>. adresinden erişilmiştir.
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1997). 06.06.1997 tarih ve 23011 sayılı Resmî Gazete. http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf adresinden edinilmiştir.
- Pool, J. L., & Hampshire, P. (2020). Planning for authentic assessment using unstructured and structured observation in the preschool classroom. *Young Exceptional Children*, 23 (3),143-156. doi: 10.1177/1096250619846919.
- Robins, D. L., Fein, D., Barton, M. L., & Green, J. A. (2001). The modified checklist for autism in toddlers: An initial study investigating the early detection of autism and pervasive developmental disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31, 131-144.
- S. Odom & M. McLean (Eds.), *Early intervention/early childhood special education: Recommended prac-*
- S. Odom & M. McLean (Eds.), *Early intervention/early childhood special education: Recommended prac-*
- Sağlık Bakanlığı. (2016). Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161020-1.htm> adresinden edinilmiştir.
- Sak, U., Bal-Sezerel, B., Ayas, B., Tokmak, F., Özdemir, N. N., Demirel-Gürbüz, Ş., & Öpengin, E. (2016). *Anadolu Sak Zekâ Ölçeği: ASİS uygulayıcı kitabı*. Anadolu Üniversitesi ÜYEP Merkezi: Eskişehir.

- Savaşır, I., & Şahin, N. (1998). Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği (WISC-R). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Savaşır, I., Sezgin, N., & Erol, N. (2006). Ankara Gelişim Tarama Envanteri el kitabı, Düzeltilmiş dördüncü baskı, Ankara.
- Sola Özgüç, C. (2019). Zihin yetersizliğinde değerlendirme. M. A. Melekoğlu, & M. Sönmez Kartal (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* içinde (s. 58-80). Ankara: Eğiten Kitap
- Sucuoğlu, B. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların değerlendirilmesi. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* içinde (s. 47-82) Ankara: Vize Akademik
- Sucuoğlu, B. (2019). Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve bütünleştirme raporu. Tohum Otizm Vakfı, Değerlendirme ve Gelişim Raporları II.
- Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2010). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları yaklaşımlar yöntemler teknikler*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Temel, F., Ersoy, Ö., Avcı, N., & Turla, A. (2004). *Gazi erken çocukluk değerlendirme aracı*. Ankara: Rekmay Ltd. Şti. tices (pp. 23-58). Austin, TX: Pro-Ed
- Uluç, S., Korkmaz, B., & Şahin, Ö. (2014). Flynn Etkisi’nin Türk örnekleminde değerlendirilmesi: WÇZÖ-R ve WÇZÖ-IV zekâ bölümü (ZB) puanlarının karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29 (73), 60-73.
- Uluç, S., Öktem, F., Erden, G., Gençöz, T., & Sezgin, N. (2011). Wechsler Çocuklar için Zeka Ölçeği-IV: Klinik bağlamda zekanın değerlendirilmesinde Türkiye için yeni bir dönem. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14, 49-57.
- Ünal, F., Pehlivan Türk, B., Özusta, Ş., Şimşek, Ç., Çalışgan, L., Samancı, Ş., & Münir, K. (2006). Otizm tarama çalışması sonuçları ve değiştirilmiş-oyun çocuğunda otizm tarama listesinin psikometrik özellikleri. 16. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi’nde sunulan bildiri, Antalya, Türkiye.
- Üstü, Y. V., & Uğurlu, M. (2016). Ulusal Erken Tanı ve Tarama Programı: Kistik Fibrozis National Early Diagnosis and Screening Program: Cystic Fibrosis

- Yalaz, K., Anlar, B. U., & Bayoğlu, B. (2016). Denver II gelişimsel tarama testi. 2. Basım. Ankara: Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği.
- Yıkgeç, A. (2005). A validity study of the modified checklist for autism in toddlers (M-CHAT) on a Turkish sample. [Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi].
- Yüreğir, Ö. Ö., Büyükkurt, S., Koç, F., & Pazarbaşı, A. (2012). Prenatal (doğum öncesi) tanı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(1), 80-94.

Bölüm

-3-

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ OLAN ÖĞRENCİLER I

Özel gereksinimli bireylerin tipik gelişim gösteren akranları gibi gereksinimi olan eğitimi alma hakkı bulunmaktadır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005; Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973). Özel gereksinimli olma durumu, çeşitli nedenlerle bireysel özellikler ve akademik olan/olmayan yeterlikleri yönünden akranlarına göre hissedilir derecede farklı olma ve bu nedenle nitelikli eğitime gereksinimi olma durumu şeklinde ifade edilebilir (Özel Eğitim Hizmetleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 1997; Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Özel gereksinimli olan bireyler erken ve doğru tanılama yapılması ve yeterli eğitim imkanları verilmesi durumunda akademik olan ve akademik olmayan beceriler açısından ilerleme kaydedebilmekte ve meslek sahibi olabilmektedirler (Ataman, 2012; Batu, 2010).

Özel gereksinimli olan bireyler kendi aralarında farklı fiziksel ve zihinsel özelliklere sahiptirler. Bu nedenle özel gereksinimli bireyler kendi aralarında birçok gruba ayrılmaktadırlar (Diken & Bakkaloğlu, 2016). Bu bölümde aşağıda yer alan özel gereksinim gruplarının tanımları, genel özellikleri (tüm özellikler bir bireyde görülmeyebilir), öğretmen ve ailelere öneriler üzerinde durulacaktır:

- Özgül öğrenme güçlüğü (ÖÖG) olan öğrenciler
- Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan öğrenciler
- Dil ve konuşma bozukluğu olan öğrenciler
- Özel (Üstün) yetenekli öğrenciler

3.1. Özgül Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler

ÖÖG teriminin dünyada kullanılması ve konu üzerine ilk çalışmalar 1800'lü yıllara dayanmaktadır Alanda yapılan çalışmaların devam

Yararlanılan Kaynaklar

- American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (Fifth Edition)*. Washington: American Psychiatric Publishing. Anderson.
- American Speech-Language-Hearing Association (ASHA), (1993). Committee on service delivery in the schools. *Definitions of Communication Disorders and Variations*. 35(10), 40-41.
- Archibald, L. M., & Alloway, T. P. (2008). Comparing language profiles: Children with specific language impairment and developmental coordination disorder. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 43(2), 165–180.
- Ataman, A. (2012). Özel eğitimin temelleri. Ayşegül Ataman ve E. R. Özmen (Editörler), *Temel eğitim öğretmenleri için kaynaştırma uygulamaları ve özel eğitim*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Ataman, A. (2014). *Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler konusunda bilinmesi gerekenler*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Batu, S. (2010). Factors for the success of early childhood inclusion and related studies in Turkey. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(1), 57-68.
- Bell, A. S. (2011). A critical review of ADHD diagnostic criteria: What to address in the DSM-V. *Journal of Attention Disorders*, 15(1), 3–10. <https://doi.org/10.1177/1087054710365982>
- Benito, Y., & Moro, J. (1999). An empirically-based proposal for screening in the early identification of intellectually gifted students. *Gifted and Talented International*, 14(2), 80-91.
- Bishop, D. V. M. (2000) Pragmatic language impairment: A correlate of SLI, a distinct subgroup, or part of the autistic continuum? Bishop, D.V.M., Leonard, L.B. (Eds.), *Speech and Language Impairments in Children: Causes, Characteristics, Intervention and Outcome*, Psychology Press: Hove, UK, pp. 99–113.
- Clark, B. (2002). *Growing up gifted: Developing the potential of children at home and at school* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill–Prentice Hall.

- Colangelo, N., Assouline, S. G., & Marron, M. A. (2013). Evidence trumps beliefs: Academic acceleration is an effective intervention for high-ability students. C. M. Callahan & H. L. Hertberg-Davis (Eds.), *Fundamentals of gifted education: Considering multiple perspectives* (pp. 164–175). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Dewey, D. (1995). What is developmental dyspraxia? *Brain and cognition*, 29(3), 254-274.
- Davis, G.A., Rimm, S.B. (2004). *Education of the gifted and talented* (5th ed.). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Diken, İ. H. (2016). *Okul öncesi öğretmenlerine yönelik doğal öğretim stratejileri ve teknikleri* (Editör). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık
- Diken, İ. H., & Bakalloğlu, H. (2016). *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* (Eş Editörler). Ankara: Pegem Akademi.
- Ege, P. (2006). Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 1-28. DOI: 10.1501/Ozlegt_0000000099.
- Engelliler Hakkında Kanun, (2005). Resmî Gazete (Sayı: 25868). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> (Erişim Tarihi: 13/05/2021).
- Fuchs, L. S., Geary, D. C., Compton, D. L., Fuchs, D., Hamlett, C. L., Seethaler, P. M., Bryant, J. D., & Schatschneider, C. (2010). Do different types of school mathematics development depend on different constellations of numerical versus general cognitive abilities? *Developmental Psychology*, 46(6), 1731–1746. <https://doi.org/10.1037/a0020662>
- Geake, J. G. (2009). Neuropsychological characteristics of academic and creative giftedness. L.V. Shavinina (ed.), *International Handbook on Giftedness* (pp. 261-273). Springer: Dordrecht. DOI 10.1007/978-1-4020-6162-2_11. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4020-6162-2_11.
- Geary, D. C. (2011). Consequences, characteristics, and causes of mathematical learning disabilities and persistent low achievement in mathematics. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 32(3), 250-263. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e318209edef>.
- Graham, S., Collin,s A. A, & Rigby-Wills, H. (2017). Writing characteristics of students with learning disabilities and typically achieving peers: A meta-analysis. *Exceptional Children*, 83, 199–218.

- Grigorenko, E. L., Compton, D. L., Fuchs, L. S., Wagner, R. K., Willcutt, E. G., & Fletcher, J. M. (2020). Understanding, educating, and supporting children with specific learning disabilities: 50 Years of science and practice. *American Psychologist*, 75(1), 37–51. <https://doi.org/10.1037/amp0000452>
- Hedde, R. (2001). Early case reports of dyslexia in the United States and Europe. *Journal of Learning Disabilities*, 34(1), 9-21. doi: 10.1177/002221940103400102.
- Individuals with Disabilities Education Improvement Act of 2004 (IDEA), (2004). P.L. 108-446, 20 U.S.C.
- Jenkins, J. R., Fuchs, L. S., van den Broek, P., Espin, C., & Deno, S. L. (2003). Accuracy and fluency in list and context reading of skilled and RD groups: Absolute and relative performance levels. *Learning Disabilities: Research & Practice*, 18(4), 237-245.
- Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Klinik Psikiyatri*, 3, 263-268.
- Kirk, S. (1963). Behavioral diagnoses and remediation of learning disabilities. In *Proceedings of the annual meeting: Conference on exploration into the problems of the perceptually handicapped child Evanston, IL*, (pp. 1-7).
- Lagae, L. (2008). Learning disabilities: Definitions, epidemiology, diagnosis, and intervention strategies. *Pediatric Clinics of North America*. 55(6), 1259-68.
- McClarty, K. L. (2015). Life in the fast lane: Effects of early grade acceleration on high school and college outcomes. *Gifted Child Quarterly*, 59(1), 3-13. doi:10.1177/0016986214559595.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2013). Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı 2013-2017, Ankara.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). Resmî Gazete (Sayı: 14574). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>
- National Institutes of Health (NIH). (2012). Attention Deficit and Hyperactivity Disorder. U.S. *Department of Health and Human Services*, 12-357.
- Needlman, R. (2001). Speech and language impairments in children: Causes, characteristics, *intervention, and outcome*. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*. 22(6), 442-443.

- Nigg, J., Nikolas, M., & Burt, S. A. (2010). Measured gene-by-environment interaction in relation to attention-deficit/ hyperactivity disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 49, 863–873.
- Özel Eğitim Hizmetleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1997). Resmi Gazete (Sayı: 23011). Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf (Erişim Tarihi: 15/06/2021).
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). Resmî Gazete (Sayı: 30471). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm> (Erişim Tarihi: 15/04/2021).
- Papadopoulos, D. (2020). Psychological framework for gifted children's cognitive and socio-emotional development: A review of the research literature and implications. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 8(1), 305-323.
- Sak, U. (2012). *Üstün zekâlılar özellikleri tanılanmaları eğitimleri* (2. baskı). Ankara: Maya Yayıncılık.
- Sayal, K., Prasad, V., Daley, D., Ford, T., & Coghill, D. (2018). ADHD in children and young people: Prevalence, care pathways, and service provision. *The Lancet Psychiatry*, 5(2), 175-186.
- Shi, J., Tao, T., Chen, W., Cheng, L., Wang, L., & Zhang, X. (2013). Sustained attention in intellectually gifted children assessed using a continuous performance test. *PLoS One*, 8(2), 1–8. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057417>.
- Singh, I., Filipe, A. M., Bard, I., Bergey, M., & Baker, L. (2013). Globalization and cognitive enhancement: Emerging social and ethical challenges for ADHD clinicians. *Current Psychiatry Reports*, 15, 1–9. <http://dx.doi.org/10.1007/s11920-013-0385-0>.
- Steenburgen-Hu, S., & Moon, S. M. (2011). The effects of acceleration on high-ability learners: A meta-analysis. *Gifted Child Quarterly*, 55, 39-53. doi:10.1177/0016986210383155.
- Topbaş, S. (2007). *Dil ve kavram gelişimi* (3.Baskı). Kök Yayıncılık: Ankara.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2021). Sözlükler. <http://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 12/04/2021).

Bölüm

-4-

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ OLAN ÖĞRENCİLER – II

4.1. Zihin Yetersizliği Olan Öğrenciler

Özel gereksinimli bireyleri tipik gelişim gösteren bireylerden ayıran temel fark, bilişsel, fiziksel ve sağlık açısından gelişimlerinin tipik gelişim gösteren bireylere göre ortalamanın altında olmasıdır. Tarihsel süreç incelendiğinde özel gereksinimli bireylerde varolan bu temel farklılıklar en belirgin şekilde zihin yetersizliğinde görülmüştür. Zihin yetersizliği olan bireyler bilişsel, sosyal ve davranışsal olarak diğer bireylere göre gözle görülür farklılıklara sahiptirler (Melekoğlu, 2019). Tarih boyunca zihin yetersizliği ile ilgili çok farklı terimler kullanılmış ve bu farklı terimler toplumlarda zihin yetersizliği olan bireylere karşı olumsuz bir bakış açısı meydana getirmiştir. Ancak bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler, insan hakları ile ilgili gelişmeler ve farklı disiplinler tarafından bu yetersizlik türü ile yapılan çalışmaların olumlu sonuçlarının gündeme gelmesi, zihin yetersizliğinin tanımını farklılaştırmış ve bu yetersizliğin toplum tarafından algılanışını zaman içinde değiştirmiştir (Ergenekon, 2018).

4.1.1. Zihin Yetersizliği

Zihin yetersizliği, sadece bu olguya sahip olan bireyleri değil, aileleri ve toplumu da sosyal açıdan çok fazla etkileyen bir durumdur. Gelişmiş ülkelerde zihin yetersizliğinin görülme sıklığı %1 ile %3 arasında değişirken, bu yetersizliği olan bireylerin sayıları dünya çapında milyonları bulmaktadır (Katz & Lazcano-Ponce, 2008).

ABD'deki yetersizliklerin tanılanması ve sınıflandırılması ile ilgili en önemli bir sistem olan American Association on Intellectual

Yararlanılan Kaynaklar

- AAIDD (American Association on Intellectual Developmental Disabilities), (2010). Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports. Washington, DC: AAIDD.
- American Psychiatric Association, (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders. Washington, DC: APA.
- Attwood, T. (2014). An Overview of autism spectrum disorders. K. D. Buron, & P. Wolfberg (Ed.), *Learners on the autism spectrum* (s. 33-49) içinde. Shawnee Mission, Kansas: AAPC Publishing.
- Autism Society of America (ASA), (2021). Erişim Adresi: <https://www.autism-society.org/what-is/>
- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., & Frith, U. (1985). Does the autistic child have a “theory of mind?”. *Cognition*, 21, 37-46.
- Başar, M., & Özdemir, S. (2015). Duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar için başarıya ilk adım erken müdahale programı uygulamalarının gözden geçirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (1) , 176-197.
- Batshaw, M. L., & Tuchman, M. (2002). PKU and other inborn errors of metabolism. M. L. Batshaw (Ed.), *Children with disabilities*, (s. 333-345) içinde. Baltimore, Maryland: Paul Brookes Publishing.
- Bauman, M., & Kemper, T. (1994). Neuroanatomic observations of the brain in autism. M. L. Bauman, & T. L. Kemper (Ed.), *The Neurology of Autism* (s. 119-145) içinde. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Bruce, S. M. (2011). Severe and multiple disabilities. J. M. Kaufmann, & D. P. Hallahan (Ed.), *Handbook of special education* (s. 291-303) içinde. New York, NY: Routledge Taylor and Francis Group.
- Chen, M., Su, T., Chen, Y., Hsu, Y., Huang, K., Chang, W., Chen, T., & Bai, Y. (2013). Comorbidity of allergic and autoimmune diseases in patients with autism spectrum disorder: A nationwide population-based study. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7, 205-212.
- Chen, Y.S. (2008). *The nature of teacher-student interactions during communication intervention for young children with developmental disabilities including severe/multiple developmental disabilities* (Doktora Tezi). Alınan yer <https://repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/18327>.

- Coutinho, M., Conroy, M., Forness, S. R., & Kavale, K. A. (2000). Emotional or behavioral disorders: Background and current status of the E/BD terminology and definition. *Behavioral Disorders, 25*(3), 264-269.
- Çetrez Arıcan, G. (2017). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklar ve sunulan eğitim hizmetleri. Ü. Şahbaz (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, (s. 135-176) içinde. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Çıfci Tekinarslan, İ. (2017). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*, (s. 157-186) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Çuhadar, S. (2018). İleri derecede ve çoklu yetersizlikleri olan öğrenciler. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel eğitim* (s. 237-251) içinde. Ankara: Vize-Akademik Yayınları.
- Ergenekon, Y. (2018). Zihin yetersizliği olan öğrenciler. A. Cavkaytar & D. T. Ersan (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma*, (s. 259-293) içinde. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Fombonne, E. (2003). Epidemiological surveys of autism and other pervasive developmental disorders: An update. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 33*, 365-382.
- Gernsbacher, M. A., Morson, E. M., & Grace, E. J. (2016). Language and speech in autism. *Annual Review of Linguistics, 2*, 413-425. <https://doi.org/10.1146/annurev-linguist-030514-124824>
- Gillberg, C., & De Souza, L. (2002). Head circumference in autism, asperger syndrome, and ADHD: A comparative study. *Developmental Medicine and Child Neurology, 44*, 269-300.
- Gimpel, G. A., & Holland, M. L. (2003). *Emotional and behavioral problems of young children*. New York: The Guilford Press.
- Hall, L. J. (2013). *Autism spectrum disorders from theory to practice*. Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Individuals with Disabilities in Education Improvement Act of 2004, PL No. 108-446, 118 Stat 2647 (2004). Erişim Adresi: <https://www.copyright.gov/legislation/pl108-446.pdf>.
- Katz, G., & Lazcano-Ponce, E. (2008). Intellectual disability: Definition, etiological factors, classification, diagnosis, treatment and prognosis. *Salud Publica Mexico, 50*(2), 132-141.

- Kaymak, A. (2018). Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Tanım, sınıflama, yaygınlık ve nedenler. İ.H. Diken, & H. Bakkaloğlu (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* (s. 164-186) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Kırcaali-İftar, G. (2019). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* (s. 1-21) içinde. Ankara: Vize Akademik.
- Polloway, E. A., Patton, J. R., & Nelson, M. A. (2011). Handbook of Special Education. *Terminology and Definition Terminology* (s. 175). New York, NY: Routledge Taylor and Francis Group.
- Landrum, T. J. (2017). Emotional and behavioral disorders. J. M. Kaufmann, & D. P. Hallahan (Ed.), *Handbook of special education* (pp. 312-324) içinde. New York, NY: Routledge Taylor and Francis Group.
- Landrum, T. J., Tankersley, M., & Kauffman, J. M. (2003). What is special about special education for students with emotional or behavioral disorders? *The Journal of Special Education*, 37(3), 148-156.
- Lundstrom, S., Hawort, C., Carlstrom, E., Gillberg, C., Mill, J., Rastam, M., Hultman, C., Ronald, A., Anckarsater, H., Plomin, R., Lichtenstein, P., & Reichenberg, A. (2010). Trajectories leading to autism spectrum disorders are affected by paternal age: Findings from two nationally representative twin studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 850-856.
- Mangal, S. (2009). *Education exceptional children: An introduction to special education*. Delhi: PHI Learning Private Limited.
- Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2016). *Kaynaştırma sınıfı etkili farklılaştırılmış öğretim için stratejiler* (B. Duman, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi: 2014).
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2020). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeliYi_son_hali.pdf
- Melekoğlu, M. (2019). Duygu ve davranış bozukluğu olan çocuklar. M. Melekoğlu, & M. Sönmez Kartal (Ed.), *Özel eğitim*, (s. 211-234) içinde. Ankara: Vize Akademik Yayınları.

- Melekoğlu, M. (2019). Zihin yetersizliğinin tarihi, tanımı, sınıflandırılması, yaygınlığı ve nedenleri. M. A. Melekoğlu, & M. Sönmez Kartal (Ed.). *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, (s. 3-24) içinde. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Moore, C., & Dunham, P. (1995). *Joint attention: Its origins and role in development*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Nelson, J. R., Benner, G. J., Lane, K., & Smith, B. W. (2004). Academic achievement of K-12 students with emotional and behavioral disorders. *Exceptional Children*, 71(1), 59-73.
- Nordahl, C. W., Scholz, R., Yang, X., Buonocore, M., Simon, T., Rogers, S., & Amaral, D. (2012). Increased role of amygdala growth in children aged 2-4 years with autism spectrum disorder: A longitudinal study. *Archives of General Psychiatry*, 69, 55-61.
- Oliver, C., Woodcock, K., & Adams, D. (2010). The importance of aetiology of intellectual disability. G. Grant, P. Ramcharan, M. Flynn, & M. Richardson (Ed.). *Learning disability: A life cycle approach to valuing people*, (s. 135- 146) içinde. Birmingham: Open University Press/Wiley.
- Öncül, N. (2018). Zihin yetersizliği: Özellikler. İ. H. Diken, H. Bakka-loğlu (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, (s. 26-55) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Öncül, N. (2019). Kaynaştırma ortamlarında sık rastlanılan yetersizlik gruplarını tanıyalım. E. S. Batu (Ed.), *Kaynaştırma ortamında uygulamalar* (s. 17-47) içinde. Ankara: Vize Akademik Yayınları.
- Özbey, F. (2017). Zihin yetersizliği olan çocukların özellikleri ve sunulan eğitim hizmetleri. Ü. Şahbaz (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, (s. 59-88) içinde. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Özdemir, S. (2013). Duygu davranış bozukluğu olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*, (s. 406-442) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Parmenter, T. R. (2011) What is intellectual disability? How is it assessed and classified?, *International Journal of Disability, Development and Education*, 58(3),303-319, DOI: 10.1080/1034912X.2011.598675.
- Reese, L. (2020). *The participation of children with multiple disabilities in the florida state alternate assessment: Parent perspectives* (Doktora tezi). Alınan yer <https://scholarcommons.usf.edu/etd/8482>.

- Rogers, W., & Johnson, N. (2018). Strategies to include students with severe/multiple disabilities within the general education classroom. *Physical Disabilities: Education and Related Services*, 37 (2), 1-12.
- Rutter, M. (2005). Genetic influences and autism. F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin, & D. Cohen (Ed.), *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*, (s. 425-452) içinde. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Sakallı Gümüş, S. (2018). Duygusal ve davranışsal bozukluğu olan öğrenciler. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel eğitim* (s. 103-121) içinde. Ankara: Vize Akademik Yayınları.
- Sardohan Yıldırım, E. (2019). Çoklu yetersizliği olan bireyler. M. Melekoğlu, & M. Sönmez Kartal (Ed.), *Özel eğitim*, (s. 235-256) içinde. Ankara: Vize Akademik Yayınları.
- Schalock, R. L., & Luckasson, R. (2004). American association on mental retardation's definition, classification, and system of supports and its relation to international trends and issues in the field of intellectual disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 1(3-4), 136-146.
- Shree, A., & Shukla, P. C. (2016). Intellectual disability: Definition, classification, causes and characteristics. Learning community-An international, *Journal of Educational and Social Development*, 7(1), 9-20.
- Spotlight Resources. (n.d.). Retrieved from <http://somvweb.som.umaryland.edu/Fileshare/SchoolMentalHealth/Resources/Educ/Tips%20for%20Teachers.pdf>
- Şafak, P. (2019). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan öğrencilerin eğitimleri ve bağımsızlığa ulaşmaları için desteklenmesi*. Ankara: Vize Akademik Yayınları.
- Şafak, P., & Bilgiç, H. C. (2018). Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocuklar. Ü. Şahbaz (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma* (s.348-385) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şafak, P., & Yavuz, M. (2020). Zihin yetersizliği olan öğrenciler. S. Deniz, B. & Akdemir (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*, (s. 1-21) içinde. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Töret, G. (2018). Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Özellikler. İ. H. Diken, & H. Bakkaloğlu (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* (s. 192-222) içinde. Ankara: Pegem Akademi.

- Trout, A. L., Nordness, P. D., Pierce, C. D., & Epstein, M. H. (2003). Research on the academic status of children with emotional and behavioral disorders: A review of the literature from 1961 to 2000. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 11*(4), 198-210.
- US Department of Education (1999). *The condition of education, 1998*. Washington, D.C.
- Van Der Meer, L., Sutherland, D., O'Reilly, M. F., Lancioni, G. E., & Sigafoos, J. (2012). A further comparison of manual signing, picture exchange, and speech-generating devices as communication modes for children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders, 6*(4), 1247-1257.
- Vicari, S., & Carlesimo, G. A. (2002). Children with intellectual disabilities. *Handbook of Memory Disorders, 501-520*.
- Vissers, L., Gilissen, C., & Veltman, J. (2016). Genetic studies in intellectual disability and related disorders. *Nature Review Genetics, 17*, 9-18. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1038/nrg3999>.
- Vivanti, G., Hamilton, A. (2014). Imitation in autism spectrum disorders. F. R. Volkmar, S. J. Rogers, R. Paul, & K. A. Pelphrey (Eds.), *Handbook of autism and pervasive developmental disorders: Diagnosis, development, and brain mechanism* (s. 278-301) içinde. Hoboken NJ: John Wiley & Sons.
- Wehby, J. H., Lane, K. L., & Falk, K. B. (2003). Academic instruction for students with emotional and behavioral disorders. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 11*(4), 194-197. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1177/10634266030110040101>.
- Yaşar Ekici, F. (2014). Aile özellikleri ile okul öncesi eğitime devam eden çocukların problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2*(2), 70-108.
- Zafeiriou, D., Ververi, A., & Vargiami, E., (2007). Childhood autism and associated comorbidities. *Brain and Development, 29*(5), 257-272.

Bölüm

-5-

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ OLAN ÖĞRENCİLER III

Bu bölümde özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler dört ana başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklardan görme ve işitme yetersizliği duyuşal yetersizlikler olarak belirtilebilir. Ortopedik yetersizlikler ile süreğen hastalıklardan etkilenmiş öğrenciler başlıkları ise daha geniş bir grubu ve tıbbi rahatsızlık türlerini kapsayan farklı yetersizlik türlerinden etkilenmiş öğrencileri betimlemektedir. Özel eğitim disiplinindeki yetersizlik gruplarının çoğunda olduğu gibi bu bölümdeki yetersizlik sınıflandırmalarının genel bir bilgilendirme amacı doğrultusunda hazırlanmış olduğu dikkate alınarak bireysel farklılıklar ile birey içi farklılıkların tüm yetersizlik gruplarında var olabileceği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

5.1. Görme Yetersizliği Olan Öğrenciler

Görme yetersizliği, doğası bakımından heterojen bir yetersizlik olarak betimlenebilir. Bu heterojenliğin temel nedeni görme yetersizliğinden etkilenmiş bireylerin var olan görme yetilerinin kaybının geniş bir skalada yer almasından kaynaklanmaktadır. Medyadaki görme yetersizliğinden etkilenmiş karakterlerin genellikle görme duyusunu tamamen kaybetmiş olması ve karakterler üzerinden ortaya koyulan “karanlık” analogisi ise görme yetersizliğinin bu heterojen yapısı ile tam olarak bağdaşmamaktadır. Hâlbuki görme yetersizliğinden etkilenmiş öğrencilere uygun eğitsel modellerin uygulanması için görme yetersizliğinin türü ve doğası hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu noktada görme yetersizliğinin tanımını ortaya koymak ve bu heterojenliği açıklamak için önemlidir.

5.1.1. Görme Yetersizliğinin Tanımları

Görme yetersizliğinden etkilenmiş bireylerin en yaygın tanımlanma şekli tıbbi-yasal tanım ve eğitsel tanımdır. Her iki tanımlama türü de

Yararlanılan Kaynaklar

- Akoğlu, G. (2019). Ortopedik yetersizlikler ve süreğen hastalıklar. Ü. Şahbaz, (Ed.). *Özel eğitim ve kaynaştırma* içinde (s.100-125). Ankara: Anı Yayıncılık.
- American Speech-Hearing-Language Association (ASHA). (2012). *Quick facts*. www.asha.org/quickfacts.htm adresinden erişilmiştir.
- Antia, S., Kreimeyer, K., Metz, K., & Spolsky, S. (2011). Peer interactions of deaf and hard-of-hearing children. In M. Marschark, & P. Spence (Eds.), *The Oxford handbook of deaf studies, language, and education* (pp. 173–187). New York, NY: Oxford University Press.
- Avcıoğlu, H. (2019). İşitme yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitim* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, P. (2011). *Az gören çocukların aileleri için el kitabı* (1. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Bailet, L. L., & Turk, W. R. (2000). The impact of childhood epilepsy on neurocognitive and behavioral performance: A prospective longitudinal study. *Epilepsia*, 41(4), 426–431.
- Baldwin, J., Heller, K. W., Cooper, M., Coleman, M. B., Mezei, P., & Avant, J. (2009). Initial special education teachers knowledge and skills standards for individuals with physical and health disabilities. In *What every special educator must know: Ethics, standards and guidelines for special educators (6th ed.)*. Washington, DC: Council for Exceptional Children.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Best, S. J., Heller, K. W., & Bigge, J. L. (2010). *Teaching individuals with physical or multiple disabilities* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Pearson.
- Beyhun, N. E., & Çilingiroğlu, N. (2004). Hastalık maliyeti ve astım. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 52(4), 386-392.
- Boonstra, N., Limburg, H., Tijmes, N., van Genderen, M., Schuil, J., & van Nispen, R. (2012). Changes in causes of low vision between 1988 and 2009 in a Dutch population of children. *Acta ophthalmologica*, 90(3), 277-286.

- Bosch, D. G., Boonstra, F. N., Willemsen, M. A., Cremers, F. P., & de Vries, B. B. (2014). Low vision due to cerebral visual impairment: differentiating between acquired and genetic causes. *BMC Ophthalmology*, *14*(1), 1-9.
- Brown, C. M., Packer, T. L., & Passmore, A. (2013). Adequacy of the regular early education classroom environment for students with visual impairment. *Journal of Special Education*, *46*(4), 223–232.
- Buhrow, M. M., Hartshorne, Timony, S., & Bradley-Johnson, S. (1998). Parents and teachers ratings of the social skills of elementary-age students who are blind. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, *92*(7), 213-227.
- Canpolat, M., Bayram, A. K., Bahadır, O., Hüseyin, P. E. R., Gümüş, H., Dundar, M., & Kumandaş, S. (2016). Spinal musküler atrofi olgularının klinik özellikleri. *Güncel Pediatri*, *14*(1), 18-22.
- Caplan, R., Siddarth, P., Gurbani, S., Hanson, R., Sankar, R., & Shields W.D. (2005). Depression and anxiety disorders in pediatric epilepsy. *Epilepsia*, *46*(5), 720–730.
- Catala, M. (2008). Embryology applied to neural tube defects (NTDs). In *The Spina Bifida* (pp. 19-42). Milano: Springer.
- D’Allura, T. (2002). Enhancing the social interaction skills of preschoolers with visual impairments. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, *96*, 576-584.
- Dunn, D. W., Austin, J. K., Harezlak, J., & Ambrosius, W. T. (2003). ADHD and epilepsy in childhood. *Developmental Medicine and Child Neurology*, *45*(1), 50-54.
- Dutton, G., & Bax, M. (2010). *Visual impairment in children due to damage to the brain*. Clinics in Developmental Medicine. London: John Wiley & Sons.
- Duyan, V., & Duyan, G. (2004). Okullarda HIV/AIDS. *Türk HIV/AIDS Tıp Dergisi*, 1-8.
- El, Ö., Peker, Ö., Bozan, Ö., Berk, H., & Koşay, C. (2007). Serebral palsi hastalarının genel özellikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 75-80.
- Erdoğan, F. (2000). Vertebro-medullar yaralanmaların epidemiyolojisi. Medulla spinalis yaralanmaları (s. 5-7). M. Hancı, & Ö. Aydıngöz (Ed). İstanbul: Logos.

- Farkas, G. M., Sherick, R. B., Matson, J. L., & Loebig, M. (1981). Social skills training of a blind child through differential reinforcement. *Behaviour Therapist*, 4, 24-26.
- Gargiulo, R. M., & Bouck, E. C. (2019). *Special education in contemporary society: An introduction to exceptionality*. Sage Publications.
- Geniş, B., & Hocaoglu, C. (2019). Travmatik beyin hasarının psikiyatrik yönü. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(4), 472-486.
- Gleeson, C. (2006). Young people with health problems: their views on how schools can help. *Education and Health*, 24, 24-25.
- Gompel, M., Janssen N. M., van Bon W. H. J., & Schreuder R. (2003). Visual input and orthographic knowledge in Word reading of children with low vision. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 97, 273-284.
- Gürsel, O. (2012). Görme yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 217-249). Ankara: Pegem Akademi.
- Hallahan, P. D., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2014). *Exceptional learners an introduction to special education*. Edinburgh: Pearson.
- Harrel, R. L., & Strauss, F. A. (1986). Approaches to increasing assertive behavior and communication skills in blind and visually impaired persons. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 80, 794-798.
- Hoskin, J., & Herman, R. (2001). The communication, speech and gesture of a group of hearing-impaired children. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 36(S1), 206-209.
- Houwen, S., Visscher, C., Lemmink, K. A., & Hartman, E. (2008). Motor skill performance of school-age children with visual impairments. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 50, 139-145.
- Hukkelberg, S., Keles, S., Ogden, T., & Hammerstrøm, K. (2019). The relation between behavioral problems and social competence: A correlational Meta-analysis. *BMC Psychiatry*, 19(1), 1-14.
- Individuals with Disabilities Education Act of 2004, 20 U.S.C. § 1400
- Jones, J. E., Austin, J. K., Caplan, R., Dunn, D., Plioplys, S., & Salpekar, J. A. (2008). Psychiatric disorders in children and adolescents who have epilepsy. *Pediatrics in Review*, 29(2), e9-14.
- Karpuz, S. (2019). Travmatik beyin hasarı rehabilitasyonu. *Ege Tıp Bilimleri Dergisi*, 2(3), 161-167.

- Kaufmann, R., Goldberg-Stern, H., & Shuper, A. (2009). Attention-deficit disorders and epilepsy in childhood: incidence, causative relations and treatment possibilities. *Journal of Child Neurology*, 24(6), 727-733.
- Kılıç, K., & Yalçın, A. C. (2016). Travmatik beyin hasarı. *Türk Radyoloji Seminerleri*, 4, 211-228.
- Kuder, S. (2013). *Teaching students with language and communication disabilities* (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Lajiness-O'Neill, R., & Erdodi, L. A. (2011). Traumatic brain injury. In J. M. Kauffman, & D. P. Hallahan (Eds.), *Handbook of special education*. New York: Routledge
- Luerssen, T. G., Klauber, M. R., & Marshall, L. F. (1988). Outcome from head injury related to patient's age: A longitudinal prospective study of adult and pediatric head injury. *Journal of Neurosurgery*, 68(3), 409-416.
- Lunn, M. R., & Wang, C. H. (2008). Spinal muscular atrophy. *The Lancet*, 371(9630), 2120-2133.
- Maćešić-Petrović, D., Vučinić, V., & Eškirović, B. (2010). Cognitive development of the children with visual impairment and special educational treatment. *WCPCG*, 5, 157-162.
- Mani, M. N. G. (1998). The role of integrated education for blind children. *Community Eye Health*, 27(11), 41-42.
- Marschark, M., & Wauters, L. (2011). Cognitive functioning in deaf adults and children. In M. Marschark, & P. Spence (Eds.), *The oxford handbook of deaf studies, language, and education* (pp. 486-499). New York, NY: Oxford University Press.
- Mayne, A. M., Yoshinaga-Itano, C., & Sedey, A. L. (2000). Receptive vocabulary development of infants and toddlers who are deaf or hard of hearing. *The Volta Review*, 100, 29-52.
- Mayne, A. M., Yoshinaga-Itano, C., Sedey, A. L., & Carey, A. (1998). Expressive vocabulary development of infants and toddlers who are deaf or hard of hearing. *The Volta Review*, 100(5), 1-28.
- McAlpine, L. M., & Moore, C. L. (1995). The development of social understanding in children with visual impairments. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 89, 349-358.

- Milli Eğitim Bakanlığı (2021). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/13145613_Ozel_EYitim_Hizmetleri_YonetmeliYi_son.pdf adresinden erişilmiştir.
- Murphy, C. C., Trevathan, E., & Yeargin-Allsopp, M. (1995). Prevalence of epilepsy and epileptic seizures in 10-year-old children: Results from the Metropolitan Atlanta Developmental Disabilities Study. *Epilepsia*, 36(9), 866–872.
- National Information Center for Children with Disabilities (NICHCY) (2010). Emotional disturbances NICHCY Fact Sheet. 5 <http://nichcy.org/> adresinden erişilmiştir.
- Noorian, M., Maleki, S. A., & Abolhassani, M. (2013). Comparing of mathematical students of deaf and normal types. *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 7(6), 367-370.
- Olson, A. L., Seidler, A. B., Goodman, D., Gaelic, S., & Nordgren, R. (2004). School professionals' perceptions about the impact of chronic illness in the classroom. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 158(1), 53-58.
- Özyürek, M. (1998). Görme engelliler. S. Eripek (Ed.), *Özel eğitim içinde* (ss. 126-152). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Pagliari, C. M., & Kritzer, K. L. (2013). The math gap: A description of the mathematics performance of preschool-aged deaf/hard-of-hearing children. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 18(2), 139–160.
- Papuda-Dolińska, B. (2017). Differences in social and academic functioning among visually impaired children in special, integrated and inclusive educational settings in Poland. *Hrvatska Revija za Rehabilitacijska Istraživanja*, 53(Supplement), 113-126.
- Pellegrino, L., & Dormanns J. P. (1998). Making the diagnosis of cerebral palsy. J. P. Domans, & L. Pellegrino, (Eds.). In *Caring for children with cerebral palsy: A team approach*. (pp. 31-54). Baltimore: Brookes Publishing.
- Qi, S., & Mitchell, R. (2012). Large-scale academic achievement testing of deaf and hard-of-hearing students: Past, present, and future. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 17, 1–18.

- Raspall-Chaure, M, Neville, B. G., & Scott, R. C. (2008). The medical management of the epilepsies in children: Conceptual and practical considerations. *Lancet Neurology*, 7(1), 57–69.
- Raver, S. (1984). Modification of head droop during conversation in a 3-year-old visually impaired child: A case study. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 78(7), 307-310.
- Reimer, A. M., Cox, R. F. A., Boonstra, N. F., & Smits-Engelsman, B. C. (2008). Effect of visual impairment on goal-directed aiming movements in children. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 50, 778–783
- Sarant, J. Z., Harris, D. C., Galvin, K. L., Bennet, L. A., Canagasabay, M., & Busby, P. A. (2018). Social development in children with early cochlear implants: Normative comparisons and predictive factors, including bilateral implantation. *Ear and Hearing*, 39(4), 770-782.
- Sertpoyraz, F. M. & Turanoğlu, M. (2021). Musküler distrofide rehabilitasyon. İstanbul: İkinci Adam. <https://www.dmdaileleri.org/wp-content/uploads/2021/03/Muskuler-Distrofide-Rehabilitasyon.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Shaw, S. R., & McCabe, P. C. (2008). Hospital-to-school transition for children with chronic illness: Meeting the new challenges of an evolving health care system. *Psychology in the Schools*, 45, 74–87.
- Sin, B. A. (1999). Astmada akut atak ve tedavisi. *Türkiye Tıp Dergisi*, 6(1), 61-68.
- Smith, D. D., Tyler, N. C., Skow, K. (2018). *Introduction to contemporary special education: New horizons* (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Snow, P., & Douglas, J. (2017). Psychosocial aspects of pragmatic disorders. In *Research in clinical pragmatics* (pp. 617-649). Cham: Springer.
- Stempien, L. M., & Gaebler-Spira, D. (1996). Rehabilitation of children and adults with cerebral palsy. In *Physical medicine and rehabilitation* (pp. 1113-1132). WB Saunders, Philadelphia.
- Stultz, J. (2017). Deafness and hearing loss. W. L. Heward, S. R. Alber-Morgan, & M. Konrad (Eds.). In *Exceptional children 11th edition*. New York: Pearson.

- Svirsky, M. A., Robbins, A. M., Kirk, K. I., Pisoni, D. B., & Miyamoto, R. T. (2000). Language development in profoundly deaf children with cochlear implants. *Psychological Science, 11*(2), 153-158.
- Şimşek Aybar, S. (2014). *Özel eğitim merkezinde tedavi edilen çocukların anne ve babalarında depresyon ve yaşam kalitesinin analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tröster, H. B. M. (1993). Early motor development in blind infants. *Journal of Applied Psychology, 14*, 83-106.
- Tuncer, T. (2005). Görme yetersizliği olan çocuklar. *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* içinde (ss. 291-309). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- University of Washington. (2021). <https://www.washington.edu/doi/how-are-terms-deaf-deafened-hard-hearing-and-hearing-impaired-typically-used> adresinden erişilmiştir.
- Wake, M., Hughes, E. K., Poulakis, Z., Collins, C., & Rikards, F. W. (2004). Outcomes of children with mild-profound hearing loss at 7 to 8 years: A population study. *Ear and Hearing, 25*(1), 1-8.
- Walleck, C. (1994). Neurotrauma: Spinal cord injury, E. Barker (Ed). In *Neuroscience nursing* (pp. 352- 389). Missouri: Mosby Year Book
- World Health Organization (2021a). Deafness and hearing loss. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss> adresinden erişilmiştir.
- World Health Organization (2021b). Clinical guidelines: Antiretroviral therapy. <https://www.who.int/hiv/pub/arv/chapter4.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Wu, K. N., Lieber, E, Siddarth, P, Smith, K, Sankar, R., & Caplan, R. (2008). Dealing with epilepsy: Parents speak up. *Epilepsy and Behavior, 13*(1),131-138.
- Yılmaz-Bolat, E. (2018). Süreçen hastalığı olan çocuklar ve hastane okulları. *Milli Eğitim Dergisi, 47*(218), 163-186.
- <https://www.amazon.com/Bip-Grip-Pencil-Pen/dp/B003U545ZS> adresinden erişilmiştir.

Bölüm

-6-

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME VE DESTEK ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ

6.1. Kaynaştırma ve Önemi

Toplumsal gelişmeler eğitim sistemimizi değiştirmekte aynı zamanda yenilenmesini de sağlamaktadır. Günümüz eğitim sisteminin modern kılan özelliklerinden bir tanesi bireysel farklılara önem verilmesi ve bu farklılıklara göre biçim alabilmesidir. Bu biçimlenmenin en somut örneklerinden biri kaynaştırma/bütünleştirme eğitiminin benimsenip uygulanmasıdır (Büyükalın & Yaylacı, 2018). Eğitim sisteminde ayrıştırılmış bir sistemden kaynaştırma/bütünleştirmeye doğru hareketin yaygınlaşmasında insan hakları, demokrasi ve eğitimde fırsat eşitliği düşüncelerinin etkili olduğu söylenebilir (Kargın, Acarlar, & Sucuoğlu, 2003). Özel eğitime gereksinim duyan bireyler sosyal, duygusal, zihinsel ve bedensel özellikleri bakımından tipik gelişim gösteren akranlarına göre farklı bireysel ihtiyaçlara sahiptirler. O yüzden bu bireylerin nerede eğitim alacağı konusu, eğitimde yaşanan gelişmelere paralel olarak farklı ülkelerde farklı şekillerde ele alınmıştır (Şahsuvaroğlu, 2018). Kaynaştırma/bütünleştirmenin tanımlarına yer vermeden önce dünyada ve Türkiye’de kaynaştırma/bütünleştirmenin tarihsel gelişimini incelemek faydalı olacaktır.

1880’lü yıllara kadar özel gereksinimli bireylerin eğitime değer olmadığı, bu bireylerin eğitimine dönük kapsamlı çabanın yer almadığı görülmektedir (Melekoğlu, 2018). 1900’lü yılların ilk yarısında özel gereksinimli bireylerin özel eğitim okullarında eğitilmeleri görüşü yaygındı. İlerleyen zamanlarda kaynaştırmaya/bütünleştirmeye yönelik görüşlerin ve çabaların yavaş yavaş oluşmaya başladığı söylenebilir (Sucuoğlu & Kargın, 2010). Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD), 1900’lü yılların başlarında tüm eyaletlerde görme, zihinsel veya işitme yetersizliği olan

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmetoğlu, E. (2015). Inclusion at preschool period. I. Koleva, R. Efe, Z. B. Kostova, & E. Atasoy, (Eds.). *Education in the 21st Century: Theory and Practice* içinde, (ss. 278-296). Bulgaria, Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Akbulut, E., & Aküzüm, C. (2021). Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlilik algıları ile kaynaştırma eğitime yönelik tutumları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 74-91.
- Atbaşı, Z. (2018). Bütünleştirme uygulamalarının başarısını etkileyen faktörler. M. Çitil (Ed.), *Özel eğitimde bütünleştirme* içinde (ss. 223-240). Ankara: Vize Akademik.
- Bakkaloğlu, H., Yılmaz, B., Altun- Könez, N., & Yalçın, G. (2018). Türkiye’de okul öncesi kaynaştırma konusunda yapılan araştırmalar bize neler söylüyor?. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 119-150. DOI: 10.17679/inuefd.302031
- Balo, E. D. (2015). *İlkokullarda kaynaştırma eğitimi uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri*. Yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Başaran, M., & Gülerüz, H. (2020). Okul öncesi eğitimde kaynaştırma ile ilgili lisansüstü tezlerin yöntem açısından incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 13(74), 340-347.
- Başpınar, S., & Sönmez, N. (2021). Okul öncesi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik öz-yeterlilik algılarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1-23.
- Batu, E. S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35- 45.
- Batu, E. S. (2012). Erken çocukluk eğitiminde kaynaştırma. İ. H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi* içinde (ss.520-538). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Batu, E. S., & Kırcaali- İftar, G. (2007). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Batu, S., & Kırcaali-İftar, G. (2011). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.

- Batu, E. S., Cüre, G., Nar, S., Gövercin, D., & Keskin, M. (2018). Türkiye'de ilkökuller ve ortaokullarda yapılan kaynaştırma araştırmalarının gözden geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(3), 577-614. doi: 10.21565/ozelegitim-dergisi.336925
- Batu, E.S. (2007). Kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri. S. Eripek (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s.15-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Batu, E.S., & Çolak, A. (2012). Özel gereksinimli öğrenciler için yapılabilecek uyarlamalar. E. S., Batu, A. Çolak, & S. Odluyurt (Eds.), *Özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması öğretmen el kitabı* içinde (ss. 107-136). Ankara: Vize Akademik
- Berry, P. (2018). *Co-teaching vs. resource room: Which yields better growth on oral reading fluency measures?* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pennsylvania: Indiana University of Pennsylvania.
- Büyükalın, S., & Yaylacı, Z. (2018). Normal gelişim gösteren öğrencileri ile kaynaştırma öğrencilerinin sosyal bilgiler kavramına ilişkin metafor algıları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(4), 679-697. doi: 10.21565/ozelegitim-dergisi.376764
- Cook, L., & Friend, M. (2010). The state of the art of collaboration on behalf of students with disabilities. *Journal Of Educational And Psychological*, 20, 1-8.
- Çakıcı, A. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim sorunlarına genel bir bakış. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 37(2), 81-106.
- Çinko, N. (2004). *İlköğretim kurumlarında görev yapmakta olan yöneticilerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çolak, A, Vuran, S., & Uzun, Y. (2013). Kaynaştırma uygulanan bir ilköğretim sınıftaki sosyal yeterlik özelliklerinin betimlenmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2) 33-49.

- Çolak, A. (2019). Kaynaştırma ortamında tipik gelişim gösteren akranlar ve rolleri. E. S. Batu (Ed.), *Kaynaştırma ortamında uygulamalar içinde* (ss.107-140). Ankara: Vize Akademik.
- Devrim, Ç. (2021). Evrensel tasarım: Mimarlık ve tasarım penceresinden eğitimde bütünleştirme. A. D. Sarıca & A. Tanrıverdi (Eds.), *Eğitimde bütünleştirme: Herkes için bir okul yaratmak* içinde (ss.63-84). Ankara: Nobel.
- ERG Eğitim Reformu Girişimi (2011). Türkiye’de kaynaştırma/ bütünleştirme yoluyla eğitimin durumu. 10.06.2021 tarihinde http://www.egitimreformu_girisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/Turkiyede_Kaynastirma_Bu_tunleistirme_Yoluyla_Egitimin_Durumu.pdf adresinden alındı.
- Ergenekon, Y. (2019). Kaynaştırma ortamlarında geçiş. E. S. Batu (Ed.), *Kaynaştırma ortamında uygulamalar içinde*. Ankara: Vize Akademik.
- Forlin, C., Loreman, T., Sharma, U., & Earle, C. (2009). Demographic differences in changing preservice teachers’ attitudes, sentiments and concerns about inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 13 (2),195–209. DOI: 10.1080/13603110701365356
- Friend, M., & Bursuck, W.D. (2002). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teacher*. Boston: Pearson.
- Friend, M., Cook, L., Hurley-Chamberlain, D., & Shamberger, C. (2010). Co-teaching: An illustration of the complexity of collaboration in special education. *Journal of Education Psychological Consultation*, 20(1), 9-27.
- Güçyeter, Ş. (2017). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. A. Arı & M. Sönmez-Kartal (Eds.). *Tüm öğretmenlik programı için özel eğitime giriş* içinde (ss 71-94). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Gümüşkaya, Ö. (2018). Bütünleştirmede işbirliği: Tanımı, önemi, türleri. M. Çitil (Ed.), *Özel eğitimde bütünleştirme* içinde (ss75-101). Ankara: Vize Akademik.
- Gürgür, H. (2008). Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim sınıfında işbirlikçi öğretim yaklaşımının incelenmesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Gürgür, H. (2019). Kaynaştırma ortamlarında öğretmenler: rol, sorumluluklar ve yeterlikler. E. S. Batu (Ed.), *Kaynaştırma ortamında uygulamalar* içinde (ss 91-107). Ankara: Vize Akademik.
- Hanks, R. (2013). *Common sense for inclusive classroom*. London: Jessica Kingsley Publishing.
- Hartmann, S. E. (2016). Understanding the everyday practice of individualized education program team members. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 26(1), 1-24.
- İrmak, H. (2020). *Milli eğitim bakanlığına bağlı okullarda görev yapan yönetici sınıf öğretmeni ve rehber öğretmenlerin kaynaştırma ve bütünleştirme kavramlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- İştan, H. D., & Dayı, E. (2021). Sınıfında özel gereksinimli öğrenci bulunan genel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim danışmanlığına ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1-24.
- Johnson, C. E. (2016). The role of the general educator in the inclusion classroom. *Advance in Special Education*, 32, 21-38.
- Kargın T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Kargın, T., Acarlar, F., & Sucuoğlu, B. (2003). Öğretmen, yönetici ve anne-babaların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 4(02), 55-76. DOI: 10.1501/Ozlegt_0000000207
- Kaya, M. (2020). *Kaynaştırmaya/bütünleştirmeye hazırlık etkinliklerinin (KAHE) özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabulleri üzerindeki etkililiğinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Keser, F. (2016). *Özel gereksinimli bireylerin aldıkları destek hizmetlerin bütünleştirme uygulamaları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). *Kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri*. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim* içinde, (ss. 17-22), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

- MEB. (2015). Kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamaları. 09.06.2021 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/24014806_kaynastirma1.sra.pdf adresinden alındı.
- MEB. (2017). Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları genelgesi. 11.06.2021 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/21112929_kaynastirma_genelge.pdf adresinden alındı.
- MEB. (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. 25.05.2021 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_07072018.pdf adresinden alındı.
- MEB. (2020). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. 06.06.2021 tarihinde http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeliYi_son_hali.pdf adresinden alındı.
- Melekoğlu, M. A. (2018). Özel eğitimde yerleştirme yaklaşımları ve en az sınırlandırılmış eğitim ortamı. M. Çitil (Ed.), *Özel eğitimde bütünleştirme* içinde (ss. 21-39). Ankara: Vize Akademik.
- Karabulut, A. (2018). Bütünleştirmede destekleyici özel eğitim hizmetleri: Danışmanlık, sınıf içi destek ve kaynak oda. M. Çitil (Ed.), *Özel eğitimde bütünleştirme* içinde, (ss. 41-54). Ankara: Vize Akademik.
- Metin, H., & Altunay, B. (2020). Kaynaştırma öğrencileriyle çalışan sınıf öğretmenlerinin fen bilimlerinin öğretimine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 15(5), 2481-2505.
- Metin, N. (2011). Kaynaştırma. N. Baykoç (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim* içinde. Ankara: Eğiten Kitap.
- Mitchell, D. (2008). *What really works in special and inclusive education: Using evidence-based teaching strategies*. Abingdon, Oxfordshire: Routledge.
- Odluyurt, S. (2019). Kaynaştırma ve bütünleştirme nedir? E. S. Batu (Ed.), *Kaynaştırma ortamında uygulamalar* içinde (sayfa sayıları?). Ankara: Vize Akademik.
- Odluyurt, S., & Batu, E. S (2012). Kaynaştırmanın başarısını etkileyen faktörler. Batu, E. S, Çolak, A. ve Odluyurt, S (Eds.). *Özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması öğretmen el kitabı* içinde (ss. 25-38). Ankara: Vize Akademik

- Özkubat, U., & Özmen, E. R. (2021). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler ile düşük ve ortalama başarılı öğrencilerin matematik problemi çözerken kullandıkları bilişsel ve üstbilişsel stratejilerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(3), 639-676.
- Özkubat, U. (2018). Bütünleştirmede eğitsel uyarlamalar. M. Çitil (Ed.), *Özel eğitimde bütünleştirme* içinde, (ss. 135-151). Ankara: Vize Akademik.
- Prater, M. A. (2018). *Teaching students with high incidence disabilities*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rafferty, Y., & Griffin, K. W. (2005). Benefits and risks of reverse inclusion for preschoolers with and without disabilities: Perspectives of parents and providers. *Journal of Early Intervention*, 27(3), 173-192. doi:10.1177/105381510502700305
- Reynolds, M. C. (1962). A framework for considering some issues in special education. *Exceptional Children*, 28(7), 367-370.
- Salend, J. S. (2001). *Creating inclusive classrooms: Effective and reflective practices*. New Jersey: Pearson
- Sibon-Macarro, T., Abou-Rjaily, K., Stoddard, S., Sandigo, A., Peterson, P., & Ross, V. (2014). Rural perspectives of models, services, and resources for students with hearing impairments. *Rural Special Education Quarterly*, 33(4), 24-32.
- Sphendi-Şirin, T. (2019). *Okul öncesi dönem kaynaştırma ve bütünleştirme öğrencilerinin sosyal kabulüne "arkadaş edinme" programının etkisi*. Doktora tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Stainback, W., Stainback, S., & Stefanich, G. (1996). Learning together in inclusive classrooms: What about the curriculum?. *TEACHING Exceptional Children*, 28(3), 14-19.
- Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları: Yayınlar/araştırmalar (1980-2005). *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 15-23.
- Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. İstanbul: Morpa.
- Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2010). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları*. Ankara. Kök Yayınevi.

- Şahsuvaroğlu, N. T. (2018). Bütünleştirmenin temelleri. M. Çitil (Ed.), *Özel eğitimde bütünleştirme* içinde (ss. 1-20). Ankara: Vize Akademik.
- Tanrıverdi, A., & Sarıca, A. D. (2021). Bütünleştirmede kuramsal ve pratik temeller. A. D. Sarıca ve A. Tanrıverdi (Eds.), *Eğitimde bütünleştirme: Herkes için bir okul yaratmak* içinde (ss. 25-38). Ankara: Nobel Yayınları.
- Tutuk, T., & Odluyurt, S. (2020). Bir özel eğitim anaokulunda tersine kaynaştırma uygulamasının incelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(22), 30-48.
- Varol, Ç. (2010). *İlköğretim okullarındaki kaynaştırma uygulamalarının değerlendirilmesi*. Millî Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED), Ankara: MEB Kaynak Kitaplar Dizisi.
- Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye’de uygulanan kaynaştırma modelleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(1), 92-110. DOI: 10.30783/nevsosbilen.420028.
- Yener, C., & Dayı, E. (2021). Kaynaştırma öğrencileri ile çalışma yapan uzmanlar arasındaki BEP sürecindeki iş birliğinin uzman ve aile görüşlerine dayalı olarak belirlenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(1), 76-93.
- Yenioğlu, S. (2020). *Kaynaştırma öğrencilerine fen konularının öğretiminde tablet bilgisayar aracılığıyla sunulan fen deneylerinin etkililiği*. Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Yıldırım, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterlilikleri: Samsun ili örneği*. Yüksek lisans tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Bölüm

-7-

ÖĞRETİMİN BİREYSELLEŞTİRİLMESİ VE BİREYSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM PROGRAMLARI

7.1. Öğretimin Bireyselleştirilmesi

Özel gereksinimli bireylerin genel eğitim sınıflarında eğitim almaları son yıllarda ülkemizde yaygınlaşan bir uygulamadır. 1997 yılında yürürlüğe giren 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Kaynaştırma” uygulaması ülkemiz yasal düzeninde ilk defa betimlenmiş, 2006 yılında ilk kez yayımlanan Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliği ile kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları, özel eğitimin temel ilkelerinden biri ve her bir özel gereksinimli bireyin temel hakkı olarak tanımlanmıştır. 2020 yılında güncellenen Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde ise kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları genişlerilerek ayrıntılandırılmıştır. Yasal düzenlemeleri takip eden yıllarda giderek artan sayıda özel gereksinimli öğrenci tipik gelişim gösteren akranları ile bir arada eğitim almaktadır (MEB, 2020). Kaynaştırma/bütünleştirme ortamlarında eğitimine devam etmekte olan birçok özel gereksinimli öğrenci, öğrenme problemlerinin, duygu-davranışsal yetersizliklerinin ve sosyal-ekonomik koşullarının yarattığı dezavantajlar gibi zorluklarla mücadele etmek durumunda kalmaktadır (Tate & DeBroux, 2001). Öğrenmenin, her bireyin kendine özgü içsel süreçlerle gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda, özel gereksinimli öğrencilerin dezavantajlarından ve diğer bireysel özelliklerinden kaynaklanan farklı eğitsel gereksinimlerini karşılayabilecek eğitim-öğretim uygulamalarının geliştirilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Gagne, 1970; Kameenui & Simmons, 1990).

Evrensel tasarım, toplumsal yaşam alanlarının, fiziksel ve sosyal boyutları ile farklılıkları ne olursa olsun (yetersizliği olan, özel gereksinimli, gelişimi ya da sağlığı risk altında bulunan bireyler vb.) her bir birey için erişilebilir ve ulaşılabilir olması olarak tanımlanmaktadır

Yararlanılan Kaynaklar

- Ateş, M. (2017). Bilim ve sanat merkezlerinde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim planı hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 211–225. <https://doi.org/10.21764/efd.70905>
- Avcıoğlu, H. (2011). Zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlamaya ilişkin görüşleri. *Ankara Üni.i Eğitim Bilimleri Fak Ozel Eğitim Der*,12(1),39–53
- Batu, E. S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35–45.
- Belçer, Y., & Avcı, S. (2011). Öğretimin farklılaştırılmasında etkili bir strateji: Katlı öğretim. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 109–126.
- Burunsuz, E., & İnce, M. (2020). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programının uygulanmasına ilişkin öğretmen görüşleri. *Mediterranean Journal of Educational Research*, 14(31), 530–544. <https://doi.org/10.29329/mjer.2020.234.25>
- Christle, C. A., & Yell, M. L. (2010). Individualized education programs: Legal requirements and research findings. *Exceptionality*, 18(3), 109–123. <https://doi.org/10.1080/09362835.2010.491740>
- Cortiella, C. (2006). *IDEA parent guide: A comprehensive guide to your rights and responsibilities under the individuals with disabilities education act (IDEA 2004)*. National Center of Learning Disabilities. <https://doi.org/10.4135/9781506326139.n324>
- Çıkkılı, Y., Gönen, A., Aslan Bağcı, Ö., & Kaynar, H. (2020). Özel eğitim alanında görev yapan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlama konusunda yaşadıkları güçlükler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(10), 5121–5148. <https://doi.org/10.26466/opus.659506>
- Çuhadar, Y. (2006). *İlköğretim okulu 1-5. sınıflarda kaynaştırma eğitimine tabi olan öğrenciler için bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili olarak sınıf öğretmenleri ve yöneticilerin görüşlerinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Karaelmas Üni, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Zonguldak

- Fiscus, D. E., & Mandell, J. C. (2002). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi*. (Çev. Ed. G. Akçamete, H. G. Şenel, & E. Tekin). Ankara: Anı Yayıncılık. (Orjinal yayın tarihi 1983).
- Gagne, R. M. (1970). Learning theory, educational media, and individualized instruction. *Educational Broadcasting Review*, 4(3), 49-62.
- Gagné, R. M., Briggs, L. J., & Wager, W. W. (1992). *Principles of instructional design* (4th ed.). Harcourt Brace Jovanovich College Publishers. <https://doi.org/10.1002/pfi.4140440211>
- Gartin, B. C., & Murdick, N. L. (2008). IDEA 2004: The IEP. *Remedial and special education*, 26(6),327–331. <https://doi.org/10.1177/07419325050260060301>
- Genel, M., Kurt, M., & Arslan Armutçu, O. (2020). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirme sürecinin öğretmen görüşleri üzerinden incelenmesi. 30. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Bursa.
- Gibbons, M. (1970). What is individualized instruction? *Interchange*, 1(2), 28–52.
- Gürsel, O. (2000). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Hammeken, P. A. (2000). *Inclusion: 450 strategies for success* (3rd Ed.). Corwin Press.
- Heron, T. E., & Heward, W. L. (1982). Ecological assessment: Implications for teachers of learning disabled students. *Learning Disability Quarterly*, 5(2), 117–125. <https://doi.org/10.2307/1510572>
- Heward, W., Alber-Morgan, S., & Konrad, M. (2017). *Exceptional Children; An Introduction to Special Education*. Boston, Pearson
- Heward, W. L. (2003). *Exceptional children: An introduction to special education* (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Kameenui, E. J., & Simmons, D. C. (1990). *Designing instructional strategies: The prevention of academic learning problems*. Columbus, OH: Merill.

- Kargın, T. (2009). Özel gereksinimi olan öğrencileri yerleştirilmesi ve BEP. G. Akçamete (Ed.). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (2. Baskı, pp. 77–109). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kurt, M. (2018). Fen bilgisi öğretiminde öğretim uyarlamaları ve öğretim etkinlikleri. H. Avcıoğlu (Ed.), *Özel eğitimde fen ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss.47-83). Ankara: Eğiten Kitap.
- Kurt, M. (2019). Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP). A. Arıcıoğlu & F. Gültekin (Ed.), *Okul psikolojik danışmanlarına yaygın sorunlar için yol haritası*. içinde(ss. 11-54) Ankara: Asos Yayıncılık.
- Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2002). *Effective instruction for special education*. Austin, Texas:pro-ed.
- Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2016). *Kaynaştırma sınıfı: Etkili farklılaştırılmış öğretim için stratejiler*. (Çev. Şahin, M., Altun, T. (Çev. Ed.)Ankara: Nobel Yayıncılık (Orjinal yayın tarihi 2014)
- McLaughlin, J. A., & Lewis, R. B. (2008). *Assessing special students* (7th edition). New Jersey:Pearson
- MEB Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeliYi_son_hali.pdf
- MEB Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). *Milli Eğitim İstatistikleri 2019-2020: Örgün eğitim*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Olçay Gül, S. (2014). Farklılaştırılmış öğretim ve uyarlamalar. *Journal of Ufuk University Institute of Social Sciences*, 5, 111–123.
- Özan, S., & Sarıca, A. D. (2020). Bireyselleştirilmiş eğitim programı: Sınıf ve rehberlik öğretmenlerinin deneyimleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22, (1),47-174 . <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.664973>
- Özen, A., & Ergenekon, Y. (2013). Özel eğitim uygulamaları eğitim programları ve genel eğitimin desteklenmesi. A. Cavkaytar (Ed.). *Destek özel eğitim hizmetlerinin verimliliğinin araştırılması projesi (DESÖP)*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Öztürk, C. Ç., & Eratay, E. (2010). Eğitim uygulama okuluna devam eden zihinsel engelli öğrencilerin öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üni Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 145-159.

- Özyürek, M. (2009). *Bireyselleştirilmiş eğitim programını geliştirme ve temelleri* (5. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Patti, A. L. (2016). Back to the basics: Practical tips for IEP writing. *Intervention in School and Clinic, 51*(3),151–156. <https://doi.org/10.1177/1053451215585805>
- Poloway, E., Serna, L., Patton, J. R., & Bailey, J. W. (2014). *Strategies for teaching learners with special needs* (10th ed.). Pearson.
- Rakap, S. (2015). Quality of individualised education programme goals and objectives for preschool children with disabilities. *European Journal of Special Needs Education, 30*(2), 173–186. <https://doi.org/10.1080/08856257.2014.986909>
- Rakap, S., Yücesoy Özkan, S., & Kalkan, S. (2019). How complete are individualized education programmes developed for students with disabilities served in inclusive classroom settings? *European Journal of Special Needs Education, 34*(5), 663-677. <https://doi.org/10.1080/08856257.2019.1580840>
- Rapp, W. H. (2014). *Universal design for learning in action: 100 ways of teach all learner*. Baltimore, MD: Paul Brookes Publishing Co.
- Rose, D. H., & Meyer, A. (2006). *A practical reader in universal design for learning*. Cambridge, MA: Harward Education Press.
- Rose, T. (1999). Middle school teachers: Using individualized instruction strategies. *Intervention in School and Clinic, 34*(3), 137–162. <https://doi.org/10.1177/105345129903400303>
- Sahin, H. (2012). The development of individualized educational programs in Turkey IEP applications. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 46*, 5030–5034. <https://doi.org/10.1016/J.SBSPRO.2012.06.381>
- Salend, S. J. (2016). *Creating inclusive classrooms: Effective, differentiated and reflective practices*. Boston: Pearson.
- Siegel, A. L. M. (2005). *Nolo's IEP Guide: Learning Disabilities*. Berkeley:Nolo
- Slavin, R. E., & Karweit, N. L. (1985). Effect of whole class, ability grouped and individualized instruction on mathematics achievement. *American Educational Research Journal, 22*(3), 351–367.

- Smith, S. W. (2000). Creating useful individualized education programs (IEPs). In *Eric Digest#E600*.
- Smith, S. W., & Brownell, M. T. (1995). Individualized educational program: Considering the broad context of reform. *Focus on Exceptional Children*, 28(1), 1–12.
- Şahin, A., & Gürler, B. (2018). Destek eğitim odasında ve kaynaştırma ortamlarında çalışan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama sürecinde yaşadıkları güçlüklerin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29), 594–625.
- Tate, K. J., & DeBroux, M. L. (2001). Individualized instruction: An integrated approach. Available from EBSCO host ERIC Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=ED470145&site=ehost-live>
- Tekin Ersan, D., & Ata, S. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanmasına ilişkin görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 162–177. <https://doi.org/10.24315/trkefd.366706>
- Tomlinson, C. A. (1999). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners*. ASCD. <http://www.ascd.org>
- Tomlinson, C. A. (2000). The differentiated classroom responding to the needs of all learners. *Global Learning Communities*, 1–12. <https://doi.org/10.2307/3650472>
- Tomlinson, C. A. (2007). *Öğrenci gereksinimlerine göre farklılaştırılmış eğitim*. SEV Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Tomlinson, C. A. (2017). *How to differentiate instruction in academically diverse classrooms*. ASCD.
- Tomlinson, C. A., & Moon, T. R. (2013). *Assessment and student success in a differentiated classroom*. ASCD.
- Topping, K. J. (2005). Trends in peer learning. *Educational Psychology*, 25(6), 631–645. <https://doi.org/10.1080/01443410500345172>
- Turnbull, A., Turnbull, R., Wehmeyer, M. L., & Shogren, K. A. (2013). *Exceptional lives: Special education in today's schools* (7. ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.

- Vuran, S. (2000). Bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEP). Gürsel, O. (Ed.) *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi*. İçinde(1-13 ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Yell, M. L., & Gatti, S. L. N. (2012). Legal issues and teachers of students with emotional and behavioral disorders. In *Advances in Special Education* (Vol. 22, Issue 2012). Emerald Group Publishing Ltd. [https://doi.org/10.1108/S0270-4013\(2012\)0000022004](https://doi.org/10.1108/S0270-4013(2012)0000022004)
- Yılmaz, M. F. (2013). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının (BEP) uygulanmasında ilköğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları engellerin incelenmesi (Gaziantep ili merkez ilçeleri örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep

Bölüm

-8-

KAYNAŞTIRMADA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE AKADEMİK BECERİLERİN DESTEKLENMESİ

Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında özel gereksinimli öğrencilerin yeteneklerine, bireysel ihtiyaçlarına uygun düzenlemeler yapılarak genel eğitim sınıflarında akranlarıyla birlikte eğitimlerine devam etmesi esastır. Alanyazın araştırmaları kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının özel gereksinimli öğrencilerin akademik başarılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim sürecinde akranlarının takip ettiği müfredat temel alınmaktadır. Özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun sunulan fiziksel, sosyal ve öğretimsel uyarlamalar bu öğrencilerin başarısını önemli ölçüde desteklemektedir. Bu nedenle kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun biçimde çok boyutlu düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Friend & Bursuck, 2012).

8.1. Akademik Becerilerin Öğretim Programlarındaki Yeri ve Önemi

Alanyazında akademik beceriler farklı biçimde tanımlanmaktadır. Zafiris ve Losoff (2018) akademik becerileri, bir öğrencinin okuma, yazma ve matematikle ilgili yaşına uygun okul etkinliklerini gerçekleştirme becerisi olarak tanımlamaktadır. Güllü (2020) akademik becerileri, çocukların okuma-yazma, matematik ve fen becerileri olarak açıklamaktadır. MEB (2017) ise akademik becerilerin değerlendirilmesinde Türkçe, matematik, fen bilimleri ve sosyal bilgiler alanlarını ele almaktadır.

Genel eğitim müfredatı kapsamında eğitim verildiğinde özel gereksinimli öğrenciler akademik becerilerde başarılı olabilmekte ve üst öğretime geçiş yapabilmektedir. Özel gereksinimli bireylerin akademik becerilerde başarılı olmaları ileride meslek sahibi olma fırsatlarını arttırmakta

Yararlanılan Kaynaklar

- Açıköz, K. Ü. (2002). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Alquraini, T., & Gut, D. (2012). Critical components of successful inclusion of students with severe disabilities: Literature review. *International Journal of Special Education*, 27(1), 42-59.
- Avrupa Komisyonu (2010). Avrupa engellilik stratejisi 2020-2020: Engelsiz avrupa yenilenmiş taahhütler. (European disability strategy 2010–2020: A renewed commitment to a barrier-free Europe). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF>
- Beech, M. (2002). Accommodations and modifications for students with disabilities in vocational education and adult general education. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED473735.pdf>
- Birleşmiş Milletler. (2006). Engellilerin haklarına dair sözleşme. (Convention on the rights of persons with disabilities. Treaty Series 2515: 3. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>
- Bolt, S. E., & Thurlow, M. L. (2004). Five of the most frequently allowed testing accommodations in state policy: Synthesis of research. *Remedial and special education*, 25(3), 141-152.
- Bowles, T., Scull, J., Hattie, J., Clinton, J., Larkins, G., Cicconi, V., & Arnup, J. L. (2016). Conducting psychological assessments in schools: Adapting for converging skills and expanding knowledge. *Issues in Educational Research*, 26(1), 10-28.
- Bozkurt, O. (2005). *İlköğretim 6.sınıf fen bilgisi dersinin Dunn ve Dunn öğrenme stili modeli kullanılarak öğretilmesinin öğrencilerin akademik başarı, tutum ve bilimsel süreç becerileri üzerine etkisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üni. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Breitfelder, L. M. (2008). Quick and easy adaptations and accommodations for early childhood students. *Teaching Exceptional Children Plus*, 4(5), Article 2. Retrieved [date] from <http://escholarship.bc.edu/education/teplus/vol4/iss5/art2>
- Brinker, R. P., & Thorpe, M. E. (1984). Integration of severely handicapped students and the proportion of IEP objectives achieved. *Exceptional Children*, 51(2), 168-175.

- Brownlie, F., & King, J. (2001). Learning in safe schools: Creating classrooms where all students belong. Stenhouse Publishers. https://www.gov.nl.ca/education/files/k12_inclusive_practices_guidlines.pdf
- Butterworth, B., & Laurillard, D. (2010). Low numeracy and dyscalculia: identification and intervention. *Mathematics Education*, 42(6), 527-539.
- Cannella-Malone, H. I., Dueker, S. A., Barczak, M. A., & Brock, M. E. (2019). Teaching academic skills to students with significant intellectual disabilities: A systematic review of the single-case design literature. *Journal of Intellectual Disabilities*. <https://doi.org/10.1177/1744629519895387>
- Cawthon, S. W., Ho, E., Patel, P. G., Potvin, D. C., & Trundt, K. M. (2009). Multiple constructs and effects of accommodations on accommodated test scores for students with disabilities. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 14(18), 1-9.
- Chiu, Y.-C., Chang, H.-Y. V., Johnston, A., Nascimento, M., Herbert, J. T., & Niu, X. M. (2019). Impact of disability services on academic achievement among college students with disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 32(3), 227–245. Retrieved from <http://www.ahead.org/publications/jped>
- Christensen, L., Carver, W., VanDeZande, J., & Lazarus, S. (2011). *Accommodations manual: How to select, administer, and evaluate use of accommodations for instruction and assessment of students with disabilities (3rd ed.)*. Washington, DC: Assessing Special Education Students State Collaborative on Assessment and Student Standards, Council of Chief State School Officers.
- Christensen, L. L., Thurlow, M. L., & Wang, T. (2009). *Improving accommodations outcomes: Monitoring instructional and assessment accommodations for students with disabilities*. National Center on Educational Outcomes, University of Minnesota.
- Cobb, P. (2018). Examining the efficacy of inclusive practices and its impact on the academic achievement of high school students with mild to moderate disabilities. Dissertation Abstracts International: Section A. *Humanities and Social Sciences*, 79(11). <http://search.proquest.com/docview/2071341048/abstract>
- Coil, C. (2007). *Successful teaching in a differentiated classroom*. Marion: Pieces of Learning.

- Courtade, G., Spooner, F., Browder, D., & Jimenez, B. (2012). Seven reasons to promote standards-based instruction for students with severe disabilities: A reply to Ayres, Lowrey, Douglas, & Sievers (2011). *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 47(1), 3-13.
- Darrow, A. A. (2008). Adaptations in the classroom: Accommodations and modifications, part 2. *General Music Today*, 21(3), 32-34.
- Demir, R. (2008). Zihinsel Engelli Öğrencilere Fen Bilgisi Dersinde Sindirimi Konusunu Basamaklandırılmış Öğretim Yöntemiyle Sunulmasının Etkililiği. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Demir, T. (2013). İlköğretim öğrencilerinin yaratıcı yazma becerileri ile yazma özyeterlik algısı ilişkisi üzerine bir çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2(1), 84-114.
- Elliott, S. N., & Roach, A. T. (2002). The impact of providing testing accommodations to students with disabilities. <http://www.wcer.wisc.edu/testacc.html>
- Friend, M., & Bursuck, W.D. (2012). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers (3. Basım)*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Gibson, D., Haerberli, F. B., Glover, T. A., & Witter, E. A. (2005). Use of recommended and provided testing accommodations I. *Assessment for Effective Intervention*, 31(1), 19-36.
- Güllü, S. (2020). Sınıf öğretmenlerinin sığınmacı çocukların akademik becerileri ile ilgili beklenti ve deneyimleri. (İstanbul örneği) üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi
- Hançer, A. H., Şensoy, Ö., & Yıldırım, H. İ. (2003). İlköğretimde çağdaş fen bilgisi öğretiminin önemi ve nasıl olması gerektiği üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(13), 80-88.
- Harrison, J. R., Bunford, N., Evans, S. W., & Owens, J. S. (2013). Educational accommodations for students with behavioral challenges: A systematic review of the literature. *Review of Educational Research*, 83(4), 551-597.
- Hein, J., Neumarker, K. J., & Bzafka, M. W. (2000). The specific disorder of arithmetical skills. Prevalence study in an urban population sample and its clinico-neuropsychological validation. Including a data comparison with a rural population sample study. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 9(2), 87-101.

- Janney, R. E., & Snell, M. E. (2004). *Modifying schoolwork: Teachers' guides to inclusive practices (2nd ed.)*. Baltimore, MD: Paul H. Brooks.
- Kalambouka, A., Farrell, P., Dyson, A., & Kaplan, I. (2007). The impact of placing pupils with special educational needs in mainstream schools on the achievement of their peers. *Educational Research*, 49(4), 365-382.
- Ketterlin-Geller, L. R., Alonzo, J., Braun-Monegan, J., & Tindal, G. (2007). Recommendations for accommodations: Implications of (in)consistency. *Remedial and Special Education*, 28(4), 194-206. doi:10.1177/07419325070280040101
- Kiremit, H. Ö. (2006). Fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinin biyoloji ile ilgili özyeterlik inançlarının karşılaştırılması (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Köse, S., & Dinç, S. (2012). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının biyoloji özyeterlilik algıları ile epistemolojik inançları arasındaki ilişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 121-141.
- Kurth, J. A., & Keegan, L. (2014). Development and use of curricular adaptations for students receiving special education services. *The Journal of Special Education*, 48(3), 191-203.
- Levy, H. M. (2008). Meeting the needs of all students through differentiated instruction: Helping every child reach and exceed standards. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(4), 161-164.
- Lindstrom, J. H. (2007). Determining appropriate accommodations for postsecondary students with reading and written expression disorders. *Learning Disabilities Research & Practice*, 22(4), 229-236.
- Lipscomb, T. T. (2012). Teachers' perceptions regarding the effectiveness of accommodations for students with specific learning disabilities (Doctoral dissertation, Capella University). <http://search.proquest.com/docview/1009071837/abstract>
- Lovett, B. J., & Harrison, A. G. (2021). De-Implementing inappropriate accommodations practices. *Canadian Journal of School Psychology*, 36(2), 115-126.
- Lovett, B. J., & Leja, A. M. (2013). Students' perceptions of testing accommodations: What we know, what we need to know, and why it matters. *Journal of Applied School Psychology*, 29(1), 72-89. doi:10.1080/15377903.2013.751477

- Mace, R. (1997). What is universal design. The Center for Universal Design at North Carolina State University, 19, 2004.
- Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2016). Kaynaştırma sınıfı: Etkili farklılaştırılmış öğretim için stratejiler (Çev. Ed. M. Şahin, & T. Altun). Ankara: Nobel Yayıncılık. (Eserin orijinali 2015’de yayımlandı).
- McGlynn, K., & Kelly, J. (2019). Adaptations, modifications, and accommodations. *Science Scope*, 43(3), 36-41.
- MEB (2013). *Birlikte başaracağız: Bütünleştirme kapsamında eğitim uygulamaları öğretmen klavuz kitabı*. https://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme_Kapsaminda_Egitim_Uygulamalari_Ogretmen_Kilavuz_Kitabi.pdf adresinden erişilmiştir.
- MEB (2017). Akademik becerilerin izlenmesi ve değerlendirilmesi https://edirne.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_06/08104327_ABYDE_Turkiye.pdf
- New Jersey Department of Education (NJDE) (1998). The Framework: Students with Diverse Needs. New Jersey Science Curriculum Framework <https://www.State.Nj.us/Education/Archive/Frameworks/Science/>
- Redding, S. (2007). Systems for improved teaching and learning. In H. Walberg (Ed.), *Handbook on restructuring and substantial school improvement* (pp. 91–104). Lincoln, IL: Center on Innovation and Improvement. <http://centerii.org/districts/resources/Handbook-on-Restructuring-and-Substantial-School-Improvement.pdf>
- Rock, M. L., Gregg, M., Ellis, E., & Gable, R. A. (2008). REACH: A framework for differentiating classroom instruction. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 52(2), 31-47.
- Sandall, S., & Schwartz, S. I. (2014). Özel gereksinimli okul öncesi çocukların öğretiminde temel yapı taşları (3. baskı). (H. Bakkaloğlu, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi. (Orijinal kitabın yayın tarihi 2008).
- Smith, T. E., Polloway, E. A., Patton, J. R., Dowdy, C. A., & Doughty, T. T. (2015). *Teaching students with special needs in inclusive settings*. Boston, MA: Pearson.

- Soares, N., Evans, T., & Patel, D. R. (2018). Specific learning disability in mathematics: a comprehensive review. *Translational pediatrics*, 7(1), 48.
- Sönmez, V. (1999). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı (8. Baskı)*. Ankara: Anı Yayınları.
- Štemberger, T., & Kiswarday, V. R. (2018). Attitude towards inclusive education: The perspective of Slovenian preschool and primary school teachers. *European Journal of Special Needs Education*, 33(1), 47-58.
- Story, M. F. (2011). Principles of universal design. F. E. P. Wolfgang H.S. Korydon (Eds.), In *Universal design handbook* (2nd. ed. p.4.3-14). McGrawHill.
- Strommen, L. T., & Mates, B. F. (2004). Learning to love reading: Interviews with older children and teens. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 48(3), 188-200.
- Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma: Yaklaşımlar, stratejiler ve yöntemler*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Şahin-Yanpar, T., & Yıldırım, S. (1999). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Thompson, S. J., Morse, A. B., Sharpe, M., & Hall, S. (2005). Accommodations manual. How to Select, Administer, and Evaluate Use of Accommodations for Instruction and Assessment of Students With Disabilities. https://www.mydigitalchalkboard.org/cognoti/content/file/resources/documents/de/defa5b45/defa5b453084_c5e9f4e823bd185d9233b96d82d5/downloadedfile_2721938846158113302_AccommodationsManual.pdf
- Troia, G. A., & Graham, S. (2017). Use and acceptability of writing adaptations for students with disabilities: Survey of grade 3–8 teachers. *Learning Disabilities Research & Practice*, 32(4), 257-269.
- Tomlinson, C. A. (2000). Differentiation of Instruction in the elementary grades. ERIC Digest ED443573.
- Ünay, E. (2012). *Bireysel destek eğitiminin kaynaştırma öğrencilerinin matematik başarıları ve özyeterlilik algıları üzerindeki etkililiği*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Valleley, R. J., & Shriver, M. D. (2003). An examination of the effects of repeated readings with secondary students. *Journal of Behavioral Education*, 12(1), 55-76.

- Webster, J. (2019). *Functional skills: Skills to help special education students gain independence*. thoughtco.com/functional-skills-for-students-independence-3110835.
- Weinfeld, R., Barnes-Robinson, L., Jeweler, S., & Shevitz, B. R. (2005). What we have learned: Experiences in providing adaptations and accommodations for gifted and talented students with learning disabilities. *Teaching Exceptional Children*, 38(1), 48-52.
- Westling, D., & Fox, L. (2009). *Teaching students with severe disabilities (4th ed.)*. Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Williams, J., (2001). Adaptations and accommodations for students with disabilities. Resources You Can Use. NICHCY Bibliography 15. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED455648.pdf>
- Yıkmaş, A. (2005). *Etkileşime dayalı matematik öğretimi*. Kök Yay.
- Zafiris C., & Losoff R. (2018) Academic Skills. In: Kreutzer J.S., DeLuca J., Caplan B. (Eds). *Encyclopedia of clinical neuropsychology*. Springer, Cham. https://ekaynaklar.mkutup.gov.tr:2183/10.1007/978-3-319-57111-9_1432.
- <https://theautismhelper.com/adapted-books-2/>
- <https://dcmslibraries.blog.gov.uk/2016/05/26/six-steps-to-library-services-for-blind-or-partially-sighted-people/>
- <https://www.allegromedical.com/daily-living-aids-c519/ink-refills-for-the-steady-write-writing-instrument-p539260.html>
- https://www.maddak.com/readingwriting-aids-adaptive-writing-instruments-c-1716_1768.html
- <https://mariaslump.weebly.com/motor-aspects-for-writing.html> [https //atprogramnews.typepad.com/.a/6a0120a516ff22970b0134871d40aa970c-pi](https://atprogramnews.typepad.com/.a/6a0120a516ff22970b0134871d40aa970c-pi)
- <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fmariaslump.weebly.com%2Fmotor-aspects-for-wrting.html&psig=AOvVaw2WsVuvGKbq35SeeQUimy&ust=1629497980297000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0Q3YkBahcKEwiozfWUj77yAhU>
- http://www.howweread.co.uk/wp-content/uploads/2014/12/IMG_20141117_114934.jpg
- <https://www.dyslexic.com/product/eye-lighter-reading-ruler-mixed-4-pack>

Bölüm

-9-

KAYNAŞTIRMADA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE AKADEMİK OLMAYAN BECERİLERİN DESTEKLENMESİ

9.1. Akademik Olmayan Beceriler

Geçtiğimiz on yıllara kadar başarının, zeka ve akademik beceri gibi bilişsel faktörlere bağlı olduğu kabul edilmekteydi. Fakat 21. yüzyılın başlarından itibaren eğitim ve sosyal bilimler alanındaki araştırmacılar, bilişsel olmayan faktörlerin ve becerilerin başarıda kritik bir rol oynadığını kabul etmişlerdir (Stankov & Lee, 2014). Araştırmacılar, bilişsel olmayan faktörlerin ve becerilerin, eğitim sürecinde ve istihdam potansiyelinde eşit, hatta bilişsel faktörlerden daha önemli olduğuna inanmaya başlamışlar ve bilişsel olmayan faktör ve becerilerin ciddiye alınması gerektiğini vurgulamışlardır (Barrett, 2014). Bilişsel olmayan beceriler arasında yer alan akademik olmayan beceriler tüm bireylerin yaşamlarında başarılı olmaları için oldukça önemli bir yere sahiptir. Başarı, tipik gelişim gösteren bireyleri motive ettiği gibi özel gereksinimli bireyleri de öğrenmenin devam etmesi açısından motive etmektedir. Bu nedenle bireylerin başarılı olabilmeleri için en az akademik beceriler kadar akademik olmayan becerilere de ihtiyaçları olduğu araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır (Sazak, 2020). Ayrıca özel eğitimin temel amacının, “özel gereksinimli bireyleri bağımsız ve kendine yeterli bireyler olarak yetiştirilmek” olduğu göz önüne alındığında, bu amacı gerçekleştirmek için özel gereksinimli bireylere akademik becerilerin yanı sıra akademik olmayan becerilerin kazandırılmasının da yine ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Akademik olmayan beceriler, bağımsız yaşam becerileri, yaşam becerileri, temel yaşam becerileri veya bilişsel olmayan beceriler gibi

Yararlanılan Kaynaklar

- Adams, L., Gouvousis, A., VanLue, M., & Waldron, C. (2004). Social story intervention: Improving communication skills in a child with an autism spectrum disorder. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 19*(2), 87-94.
- Agran, M., King-Sears, M., Wehmeyer, M. L. & Copeland, S. (2003). *Teachers' guides to inclusive practices: Student-directed learning*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Aksoy, F., & Çattık, E. (2017). 6-12 yaş grubunda akademik olmayan alanlar ve önemi. S. Vuran (Ed.), *6-12 yaş öğrencilere kurumda akademik olmayan alanlarda destek (Eğitimciler/uzmanlar için)* içinde (ss. 2-17). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Alberto, P. A., & Troutman, A. C. (2016). *Applied behavior analysis for teachers*. (9th Edition). USA: Pearson Education, Inc.
- Aldemir Fırat, Ö., & Ergenekon, Y. (2018). Uygulamacılar için özel eğitimde farklı bir bakış açısı: Gömülü öğretim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 19*(2), 379-401.
- Altun, D. E., & Aykut, Ç. (2018). Toplumsal kaynakları kullanım becerileri. N. Öncül, & İ. Çifci-Tekinarslan (Ed.), *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi-özbakım ve günlük yaşam becerilerinin öğretimi* içinde (ss. 257-304). Ankara: Vize Akademik.
- Altun, D. E., & Yücesoy Özkan, Ş. (2018). Serbest zaman becerilerinin öğretiminde hata düzeltmesi yapılarak ve yapılmadan sunulan video ipucunun karşılaştırılması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37*(2), 15-33.
- Barrett, L. (2014). What counts as (non) cognitive? A comment on rowe and healy. *Behavioral Ecology, 25*(6), 1293-1294.
- Bellini, S., Peters, J. K., Benner, L., & Hopf, A. (2007). A meta-analysis of school-based social skills interventions for children with autism spectrum disorders. *Remedial and Special Education, 28*(3), 153-162.
- Bene, K., Banda, D. R., & Brown, D. (2014). A meta-analysis of peer-mediated instructional arrangements and autism. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders, 1*(2), 135-142.
- Bouck, E. C. (2010). Reports of life skills training for students with intellectual disabilities in and out of school. *Journal of Intellectual Disability Research, 54*(12), 1093-1103.

- Cavkaytar, A., Ceyhan, E., Adıgüzel, O. C., Uysal, H., & Garan, Ö. (2013). *Aile bilgi ve destek eğitim programı (E-ABDEP): Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitiminde çevrimiçi bilgilendirme ve destek hizmetlerin etkililiği projesi (Proje No: 110K255)*. Eskişehir.
- Chan, J. M., Lang, R., Rispoli, M., O'Reilly, M., Sigafos, J., & Cole, H. (2009). Use of peer-mediated interventions in the treatment of autism spectrum disorders: A systematic review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(4), 876-889.
- Çifci, İ. (2001). *Zihinsel engelli bireyler için hazırlanan bilişsel süreç yaklaşımına dayalı sosyal beceri programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çifci, İ., & Sucuoğlu, B. (2005). *Bilişsel süreç yaklaşımıyla sosyal beceri öğretimi (5. Baskı)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çolak, A. (2018). Doğrudan öğretim. İ. Çifci-Tekinarslan, & N. Öncül (Ed.), *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin Öğretimi-Sosyal Becerilerin Öğretimi* içinde (ss. 99-136). Ankara: Vize Akademik.
- Del Prette, Z. A. P., & Del Prette, A. (2021). *Social competence and social skills. A theoretical and practical guide*. Switzerland: Springer.
- Dere-Çiftci, H. (2013). The effect of using simultaneous prompting to teach opposite concepts to intellectually disabled children. *Journal of Human Sciences*, 10(2), 481-502.
- Dowling M (2000). *Young children's personal, social, and emotional development*. London: Sage Publication.
- Downing J. E., & Falvey M. A. (2015). The relationship between communication and challenging behavior. In J.E. Downing, A. Hanreddy, & K. D. Peckham-Hardin (Eds.). *Teaching communication skills to students with severe disabilities (3rd Edition)*. (pp. 24-55). Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.
- D'Zurilla, T. J., & Goldfried, M. R. (1968). Cognitive processes, problem-solving, and effective behavior. 21.06.2021 tarihinde <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED030138.pdf> sitesinden ulaşılmıştır.
- D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (1999). *Problem-solving therapy: A social competence approach to clinical intervention*. New York: Springer Publishing Company.

- D'Zurilla, T. J., Nezu, A. M. & Maydeu-Olivares, A. (2004). *Social problem solving: Theory and assessment*. In E. C. Chang, T. J. D'Zurilla, & L. J. Sanna (Eds.), *Social problem solving: Theory, research, and training*. (pp. 11-27). Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Elliott, S. N., & Gresham, F. M. (1993). Social skills interventions for children. *Behavior Modification, 17*(3), 287-313.
- Flynn, L., & Healy, O. (2012). A review of treatments for deficits in social skills and self-help skills in autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders, 6*(1), 431-441.
- Graetz, J. E., Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2006). Show time: Using video self-modeling to decrease inappropriate behavior. *Teaching exceptional children, 38*(5), 43-48.
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1993). Social skills intervention guide: Systematic approaches to social skills training. *Special Services in the Schools, 8*(1), 137-158.
- Hart, B., & Risley, T. R. (1975). Incidental teaching of language in the preschool 1. *Journal of Applied Behavior Analysis, 8*(4), 411-420.
- Heward, W. L. (2007). Self-management. In J. O. H. Cooper, T. E. Heward, L. William, J. O. Cooper, T. E. Heron, & W. L. Heward (Eds.), *Applied behavior analysis* (2nd ed.). Upper Saddle River, N.J: Pearson/Merrill-Prentice Hall.
- Kamenetz, A. (2015). Nonacademic skills are key to success. But what should we call them. *National Public Radio*. 08.04.2021 tarihinde <https://www.cbsd.org/cms/lib/PA01916442/Centricity/Domain/2711/Nonacademic%20Skills%20Are%20Key%20To%20Success.pdf> sitesinden ulaşılmıştır.
- Kasari, C., Locke, J., Ishijima, E., & Kretzmann, M. (2012). Peer acceptance, social engagement and friendship: Critical goals for children with autism spectrum disorders. In P. F. Gerhardt, & D. Crimmins (Eds.), *Social skills and adaptive behavior in learners with autism spectrum disorders*. (pp. 171–184). Baltimore: Brookes Publishing Company.
- Kim, S., Koegel, B., & Koegel, L. K. (2017). Social inclusion for students with autism spectrum disorder. In C. Little (Ed.), *Supporting social inclusion for students with autism spectrum disorders: Insights from research and practice*, (pp. 21-32). New York: Routledge.

- Kohler, F. W., Strain, P. S., Hoyson, M., & Jamieson, B. (1997). Merging naturalistic teaching and peer-based strategies to address the IEP objectives of preschoolers with autism: An examination of structural and child behavior outcomes. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 12*(4), 196-206.
- Locke, J., Rotheram-Fuller, E., & Kasari, C. (2012). Exploring the social impact of being a typical peer model for included children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 42*(9), 1895-1905.
- Martin, J. E., Woods, L. L., Sylvester, L., & Gardner, J. E. (2005). A challenge to self-determination: Disagreement between the vocational choices made by individuals with severe disabilities and their caregivers. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 30*(3), 147-153.
- McConnel, A. E., Williams-Diehm, K. L., & Sinclair, T. (2020). Transition Assessment and Goal Generator (TAGG): Useful tool to assess non-academic skills. In Mantak Yuen, Wendi Beamish, V. Scott, & H. Solberg (Eds.), *Careers for students with special educational needs perspectives on development and transitions from the Asia-Pacific region*, (pp. 263-282). Singapore: Siproinger Nature Singapore Pte Ltd.
- Mechling, L. (2005). The effect of instructor-created video programs to teach students with disabilities: A literature review. *Journal of Special Education Technology, 20*(2), 25-36.
- Noonan, M. J., & McCormick, L. (2014). *Teaching young children with disabilities in natural environments* (2nd ed.). Paul H. Brookes Publishing.
- Özak, H. (2010). Beceri ve kavram öğretimi. H. Avcıoğlu (Ed.), *İlköğretimde özel eğitim (2. Baskı)* içinde (ss.145-160).Ankara:Nobel Yay.
- Painter, K. K. (2006). *Social skills groups for children and adolescents with asperger's syndrome: A step-by-step program*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Patrick, N. J. (2008). *Social skills for teenagers and adults with Asperger syndrome: A practical guide to day-to-day life*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Peckham-Hardin, K. D. (2015). The relationship between communication and challenging behavior. In J.E. Downing, A. Hanreddy, & K. D. Peckham-Hardin (Eds.). *Teaching communication skills to students with severe disabilities (3rd Edition)*. (pp. 345-373). Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.

- Pesau, H. G., Widyorini, E., & Sumijati, S. (2020). Self-Care skills of children with moderate intellectual disability. *Journal of Health Promotion and Behavior*, 5(1), 43-49.
- Rakap, S. (2017). Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimi uygulamalarının desteklenmesinde doğal öğretim yaklaşımları. *Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(03), 471-492.
- Rutherford Jr, R. B., Mathur, S. R., & Quinn, M. M. (1998). Promoting social communication skills through cooperative learning and direct instruction. *Education and Treatment of Children*, 21(3), 354-369.
- Sazak, E. (2018). Akran aracılı müdahaleler. İ. Çifci-Tekinarslan, & N. Öncül (Ed.), *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi-sosyal becerilerin öğretimi* içinde (ss. 99-136). Ankara: Vize Aka.
- Sazak, E. (2020). Akademik olmayan becerilerin öğretimi. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma* içinde (ss. 209-242). Ankara: Pegem Akademi.
- Sazak, E., & Terzioğlu, I. (2018). Özel gereksinimli bireylerde sosyal becerilerin öğretimi. E. Sazak (Ed.), *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi* içinde (ss. 89-126). Ankara: Pegem Akademi.
- Schloss, P., & Smith, M. (1994). *Increasing appropriate behavior through related personal characteristics. Applied behavior analysis in the classroom*. Boston: Allyn & Bacon.
- Smith, C. (2017). *Writing and developing social stories. Practical interventions in autism*. New York: Routledge.
- Snell, M. E., & Brown, F. (2014). Teaching self-care skills. In M. E. Snell, & F. Brown (Eds.), *Instruction of students with severe disabilities (7th Edition)*, (pp. 255-308). England: Pearson Education Lim.
- Snell, M. E. (1983). *Systematic Instruction of the moderately and severely handicapped (2nd Edition)*. Ohio: Bell & Howell Company.
- Snyder, P. A., Rakap, S., Hemmeter, M. L., McLaughlin, T. W., Sandall, S., & McLean, M. E. (2015). Naturalistic instructional approaches in early learning: A systematic review. *Journal of Early Intervention*, 37(1), 69-97.
- Spooner, F., Browder, D. M., & Knight, V. F. (2010). Social skills and positive behavior support. In D. M. Browder, & F. Spooner (Eds.), *Teaching students with moderate and severe disabilities* (pp. 283-307). New York: Guilford Press.

- Stankov, L., & Lee, J. (2014). Quest for the best non-cognitive predictor of academic achievement. *Educational Psychology*, 34(1), 1–8.
- Sucuoğlu, N., & Çifci, İ. (2001). *Yapamıyor mu? yapmıyor mu? Zihinsel engelli çocuklar için sosyal beceri öğretimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sucuoğlu, B., & Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(1), 41-65.
- Taylor, P., Collins, B. C., Schuster, J. W., & Kleinert, H. (2002). Teaching laundry skills to high school students with disabilities: Generalization of targeted skills and nontargeted information. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 37(2)172-183.
- Tekin-iftar, E., & Kırcaali-İftar, G. (2006). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri (3. Baskı)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Terzioğlu, N. K., & Eldeniz-Çetin, M. (2018). Özel eğitimde serbest zaman becerileri ile ilgili yapılan çalışmaların genel eğilimleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 267-295.
- The Parliamentary Office of Science and Technology (2018). *Developing Non-Academic Skills*. Westminster, London.
- Tuncer, T. & Altunay, B. (2006). *Doğrudan öğretim modelinde kavram öğretimi*. (2. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Türer, H. (2010). *Zihinsel engelli öğrencilere teşekkür etme ve özür dileme becerilerinin öğretiminde doğrudan öğretim yönteminin etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Urbain, E. S., & Kendall, P. C. (1980). Review of social-cognitive problem-solving interventions with children. *Psychological Bulletin*, 88(1), 109–143.
- Varol, N. (2005). *Beceri öğretimi ve öz bakım becerilerinin kazandırılması*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yavuz, M., & Şafak, P. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara ev içi becerilerin öğretiminde videoyla model olma ile videoyla ipucu yöntemlerinin etkililiğinin ve verimliliklerinin karşılaştırılması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 341-365.

Bölüm -10-

SINIF YÖNETİMİNDE ETKİLİ STRATEJİLER VE DAVRANIŞ YÖNETİMİ

Toplum tarafından kabul edilen, toplumun kültürel normlarına uygun davranışlar sergileme her bireyin sosyal ilişkilerini geliştirir ve ait olduğu topluluklardaki sosyal kabulünü artırır. İstenmeyen davranışların ise bireyler arası ve bireyle toplum arasındaki ilişkilere olumsuz etkileri vardır. Bu bağlamda okul ortamlarında istenmeyen davranışlar sergileme başarılı ve etkili kaynaştırmanın/bütünleştirmenin önündeki en büyük engel olarak tanımlanmıştır (Emerson ve diğ., 2001; Harrower & Dunlap, 2001). Başarılı bir kaynaştırma uygulaması üç önemli bileşeni içerir: Akademik kaynaştırma, sosyal kaynaştırma ve fiziksel kaynaştırma. Akademik kaynaştırma, özel gereksinimi olan öğrencilerin müfredata aktif olarak katılmalarını ve ilerlemelerini sağlamak için genel eğitim müfredatına erişimleri anlamına gelir. Sosyal kaynaştırma, özel gereksinimi olan öğrenciler ve akranları arasındaki sosyal etkileşimi en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan kaynaştırmanın bir başka önemli yönüdür. Fiziksel kaynaştırma ise yetersizliği olan bir çocuğu maksimum potansiyeline ulaşacağı en az kısıtlayıcı bir ortama yerleştirmektir. İstenmeyen ve problem olarak görülen davranışlar kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarını olumsuz olarak etkilemektedir. Problem davranışlar öğrenmelerinin önünde bir engel olduğu için özel gereksinimli öğrenciler akademik başarıda yaşatlarının gerisinde kalabilmektedir ve akademik kaynaştırma başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir (DeJager & Filter, 2015). Sınıfta gezinme veya çevreye zarar verme gibi istenmedik davranışlar, kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının yapıldığı sınıflarda olumlu sosyal etkileşim geliştirmeyi güçleştirir (Smith & Fox, 2003). Ayrıca bu tür istenmeyen davranışlar, akranlar tarafından ve sosyal ortamlardan dışlanmaya yol açabilir (Emerson ve diğ., 2001). Örneğin tipik olarak gelişim gösteren akran, sıklıkla kendisine veya eşyalarına zarar veren özel

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahearn, W. H., Clark, K. M., MacDonald, P. F., & Chung, B. I. (2007). Assessing and treating vocal stereotypy in children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis, 40*, 263-275. doi:10.1901/jaba.2007.30-06.
- Athens, E. S., & Vollmer, T. R. (2010). An investigation of differential reinforcement of alternative behavior without extinction. *Journal of Applied Behavior Analysis, 43*(4), 569–589. <https://doi.org/10.1901/jaba.2010.43-569>.
- Bambara, L. M., & Kern, L. (2005). *Individualized supports for students with problem behaviors: Designing positive behavior plans*. Guilford Press.
- Banda, D. R., & Sokolosky, S. (2012). Effectiveness of noncontingent attention to decrease attention-maintained disruptive behaviors in the general education classroom. *Child and Family Behavior Therapy, 34*, 130-140.
- Belfiore, P. J., Basile, S. P., & Lee, D. L. (2008). Using a high probability command sequence to increase classroom compliance: The role of behavioral momentum. *Journal of Behavioral Education, 17*, 160–171.
- Canella, H. I., O'Reilly, M. F., & Lancioni, G. E. (2005). Choice and preference assessment research with people with severe to profound developmental disabilities: A review of the literature. *Research in Developmental Disabilities, 26*, 1–15.
- Carr, E. G., & Durand, V. M. (1985). Reducing behavior problems through functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis, 18*, 111-126.
- Carr, E. G., Dunlap, G., Horner, R. H., Koegel, R. L., Turnbull, A. P., Sailor, W., Anderson, J., Albin, R. W., Koegel, L. K., & Fox, L. (2002). Positive behavior support: Evolution of an applied science. *Journal of Positive Behavioral Intervention, 4*(1), 4-16.
- Conroy, M. A., Asmus, J. M., Ladwig, C. N., Sellers, J. A., & Valcante, G. (2004). The effects of proximity on the classroom behaviors of students with autism in general education settings. *Behavioral Disorders, 29*, 119–129.

- Conroy, M., Sutherland, K., Snyder, A., & Marsh, S. (2008). Classwide Interventions. *Teaching Exceptional Children, 40*, 24-30.
- Davis, C. A., Brady, M. P., Williams, R. E., & Hamilton, R. (1992). Effects of high probability requests on the acquisition and generalization of responses in young children with behavior disorders. *Journal of Applied Behavior Analysis, 25*, 905-916.
- DeJager, B. W., & Filter, K. J. (2015). Effects of prevent-teach-reinforce on academic engagement and disruptive behavior, *Journal of Applied School Psychology, 31*(4), 369-391.
- Ducharme, J. M., & Van Houten, R. (1994). Operant extinction in the treatment of severe maladaptive behavior. *Behavior Modification, 18*, 139-170.
- Dunlap, G., Iovannone, R., Wilson, K. J., Kincaid, D. K., & Strain, P. (2010). Prevent-teach-reinforce: A standardized model of school-based behavioral intervention. *Journal of Positive Behavior Interventions, 12*(1), 9-22.
- Dunlap, G., Kern-Dunlap, L., Clarke, S., & Robbins, F. R. (1991). Functional assessment, curricular revisions, and severe behavior problems. *Journal of Applied Behavior Analysis, 24*, 387-397.
- Durand, V. M., & Carr, E. G. (1991). Functional communication training to reduce challenging behavior: Maintenance and application in new settings. *Journal of Applied Behavior Analysis, 24*, 251-264.
- Emerson, E., Kieran, C., Alborz, A., Reeves, D., Mason, H., Swarbrick, R., Mason, L., & Hatton, C. (2001). The prevalence of challenging behaviors: A total population study. *Research in Developmental Disabilities, 22*, 77-93.
- Evertson, C., & Poole, I. (2008). *Proactive classroom management*. In T. Good (Ed.), *21st century education: A reference handbook*. (pp. I-131-I-140). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. doi: 10.4135/9781412964012.n14
- Ferguson, E., & Houghton, S. (1992). The effects of contingent teacher praise as specified by Canter's Assertive Discipline Programme on children's on-task behaviour, *Educational Studies, 18*(1), 83-93.
- Geiger, K. B., Carr, J. E. & LeBlanc, L. A. (2010). Function based treatments for escape maintained problem behavior: a treatment selection model for practicing behavior analyst. *Behavior Analysis Practice, 3*, 1, 22-32.

- Grow, L. L., Carr, J. E., & LeBlanc, L. A. (2009). Treatments for attention-maintained problem behavior: Empirical support and clinical recommendations. *Journal of Evidence Based Practices for Schools, 10*(1) 70-92.
- Geiger, K. B., Carr, J. E. ve LeBlanc, L. A. (2010). Function based treatments for escape maintained problem behavior: a treatment selection model for practicing behavior analyst. *Behavior Analysis Practice, 3*, 1, 22-32.
- Guess, D., Benson, H. A., & Siegel-Causey, E. (1985). Concepts and issues related to choice-making and autonomy among persons with severe disabilities. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps, 10*, 79-86.
- Harrower, J., & Dunlap, G. (2001) Including children with autism in general education classrooms: A review of effective strategies. *Behavior Modification, 25*(5), 762-784.
- Horner, R. H., & Day, H. M. (1991). The effects of response efficiency on functionally equivalent competing behaviors. *Journal of Applied Behavior Analysis, 24*, 719-732.
- Katz, I., & Assor, A. (2007). When choice motivates and when it does not. *Educational Psychology Review, 19*, 429-44
- Kodak, T., Northup, J., & Kelley, M. E. (2007). An evaluation of the types of attention that maintain problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis, 40*(1), 167-171.
- Latham, G. (1997). *Behind the schoolhouse door: Eight skills every teacher should have*. Logan, UT: Utah State University.
- Özyürek, M. (2001). *Sınıfyönetimi*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Polirstok, S. (2015). Classroom management strategies for inclusive classrooms. *Creative Education, 6*, 927-933.
- Shores, R. E., Gunter, P. L., & Jack, S. L. (1993). Classroom management strategies: Are they setting events for coercion? *Behavioral Disorders, 18*(2), 92-102.
- Skerbetz, M. D., & Kostewicz, D. E. (2013). Academic choice for students with emotional disturbance in inclusive settings. *Preventing School Failure: Alternative Education For Children and Youth, 57*(4), 212-222. <https://doi.org/10.1080/1045988X.2012.701252>.

- Smith, B. J., & Fox, L. (2003). Systems of service delivery: A synthesis of evidence relevant to young children at risk of or who have challenging behavior. Center for Evidence-based Practice: Young Children with Challenging Behavior. Available: www.challengingbehavior.org.
- Sparks, S. D. (2019). Why teacher-student relationships matter: New findings shed light on best approaches. *Education Week*, 38(25), 8.
- Şafak, P., & Uyar, D. (2015). Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocuklara seçim yapma becerisinin öğretimi. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages Literature, and History of Turkish or Turkic*, 10(3), 779-798.
- Taylor, J. C., & Carr, E. G. (1992). Severe problem behaviors related to social interaction: attention seeking and social avoidance. *Behavior Modification*, 16(3), 305-335
- Tincani, M. (2013). *Preventing challenging behavior in your classroom-positive behavior support and effective classroom management*. Prufrock Press.
- Von Mizener, B. H., & Williams, R. L. (2009). The effects of student choices on academic performance. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 11, 110-128. doi:10.1177/1098300708323372
- Wong, H., & Wong, R. (2014). *The Classroom Management Book*. Montaininside, CA: Wong Publishing.
- Yücesoy-Özkan, Ş. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde davranış yönetimi. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu* (ss. 169-210). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.

Bölüm -11-

ÖZEL EĞİTİMDE AİLE KATILIMI VE İŞBİRLİĞİ

Ebeveynler çocuklarının ilk öğretmenleridir. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde çocuklarına pek çok beceriyi öğretenler, bağımsızlık kazanmaları için cesaretlendirenler de yine anne babalar ve üst ebeveynlerdir. Ebeveynlerin eğitici ve destekleyici rolü okul yıllarında da devam etmektedir. Özellikle de özel eğitime gereksinimi olan bireyler göz önünde bulundurulduğunda bu rolün önemi daha da büyükmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin okul dışında geçirdikleri zamanın daha etkili ve verimli kullanılabilmesi için ilk öğretmenler olan ailelerin bazı becerileri kazanmaları ve çocuklarının eğitim sürecine aktif katılmaları gerekmektedir. Bu da ancak aile ve öğretmenler arasında güçlü bir iş birliğinin kurulması ve ailelerin eğitime katılmaları için cesaretlendirilmesi ile mümkündür. Literatürde yer alan pek çok araştırmada, ailelerin özel eğitime aktif katılımı ile hem özel eğitime gereksinimli bireylerin hem de ailelerinin pek çok konuda olumlu sonuçlar elde ettiğii vurgulanmaktadır (Bearss, Burrell, Stewart, & Scahill, 2015; Schultz, Schmidt, & Stichter, 2011). Ancak özel eğitimde aile katılımı ve iş birliği konularına girmeden önce aileye özel gereksinimli bir çocuğun katılımının aile üzerindeki etkilerini fark etmek ve ailenin özel gereksinimli çocukları ile ilgili görev ve sorumluluklarını anlamak gerekmektedir. Bu nedenle aşağıda öncelikle bu konular tartışılmış, ardından aile-okul iletişimi ve aile eğitimi ve ailenin eğitime katılımı konuları ele alınmıştır.

11.1. Özel Gereksinimli Bireyin Doğumunun Aileye Etkileri

Anne ve babalar bir çocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde veya bir çocuk sahibi olacaklarını öğrendiklerinde kendilerini tipik gelişim gösteren bir çocuğa hazırlamaya başlarlar. Tüm bu hazırlık sürecinde yetersizliği olan bir birey dünyaya getireceklerini düşünmezler ya da düşünmek istemezler. Dolayısıyla doğumu takip eden günlerde veya

Yararlanılan Kaynaklar

- Abbeduto, L., Selzter, M. M., Shattuck, P., Krauss, M. W., Orsmond, G., & Murphy, M. M. (2004). Psychological well-being and coping in mothers of youths with autism, Down syndrome, or fragile X syndrome. *American Journal on Mental Retardation*, *109*(3), 237-254. [https://doi.org/10.1352/0895-8017\(2004\)109<237:PWACIM>2.0.CO;2](https://doi.org/10.1352/0895-8017(2004)109<237:PWACIM>2.0.CO;2)
- Anstine-Templeton, R., & Johnston, M. A. (2004). Helping children with learning disabilities succeed: The family-school connection. D.B. Hiatt-Michael (Ed.). In *Promising practices connecting schools to families of children with special needs*, (p. 57-77). Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing.
- Barnard, W. M. (2003). Parent involvement in elementary school and educational attainment. *Children and Youth Services Review*, *26*, 39-62.
- Bearss, K., Burrell, T. L., Stewart, L., & Scahill, L. (2015). Parent training in autism spectrum disorder: What's in a name? *Clinical Child and Family Psychology Review*, *18*, 170–182. <https://doi.org/10.1007/s10567-015-0179-5>
- Braiden, H., Bothwell, J., & Duffy, J. (2010). Parents' experience of the diagnostic process for autistic spectrum disorders. *Child Care in Practice*, *16*, 377–389.
- Cain Miller, C. (2018). The relentlessness of modern parenting. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018.12/25/upshort/the-relentlessness-of-modern-parenting.html?searchResultPosition=5>
- Courson, F. H., & Hay, G. H. (1996). Parents as partners. *Beyond Behavior*, *7*(3), 19-23.
- Dinnebeil, L. A., Hale, L. M., & Rule, S. (1996). A qualitative analysis of parents' and service coordinators' descriptions of variables that influence collaborative relationships. *Topics in Early Childhood Special Education*, *16*(3), 322-347.
- Dodge, D. T., Colker, L. J., & Heroman, C. (2002). Connecting content, teaching, and learning: The Creative Curriculum for preschool. Teaching Strategies, Inc., PO Box 42243, Washington, DC 20015.

- Duda, M. A., Clarke, S., Fox, L., & Dunlap, G. (2008). Implementation of positive behavior support with a sibling set in a home environment. *Journal of Early Intervention, 30*, 213-236.
- Ekas, N. V., Lickenbrock, D. M., & Whitman, T. L. (2010). Optimism, social support, and well-being in mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 40*, 1274-1284. <https://doi.org/10.1007/s10803-010-0986-y>
- Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Westview Press: Boulder, CO.
- Epstein, J. L., & Sheldon, S. B. (2002). Present and accounted for: Improving student attendance through family and community involvement. *Journal of Educational Research, 95*, 308- 318.
- Erturk, B., Hansen, S. G., Machalicek, W., & Kunze, M. (2020). Parent-implemented early social communication intervention for young children with autism spectrum disorder. *Journal of Behavioral Education, 1-23*. <https://doi.org/10.1007/s10864-020-09387-1>
- Estes, A., Vismara, L., Mercado, C., Fitzpatrick, A., Elder, L., Greenson, J., Lord, C., Munson, J., Winter, J., Young, G., Dawson, G., & Rogers, S. (2014). The impact of parent-delivered intervention on parents of very young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 44*(2), 353-365. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1874-z>
- Gentry, J. A., & Luiselli, J. K. (2008). Treating a child's selective eating through parent implemented feeding intervention in the home setting. *Journal of Developmental Physical Disabilities, 20*, 63-70.
- Gianoumis, S., Seiverling, L., & Sturmey, P. (2012). The effects of behavior skills training on correct teacher implementation of natural language paradigm teaching skills and child behavior. *Behavioral Interventions, 27*, 57-74. DOI: 10.1002/bin.1334
- Hansen, S. G., Raulston, T. J., Machalicek, W., & Frantz, R. (2018). Caregiver-mediated joint attention intervention. *Behavioral Interventions, 33*(2), 205-211. <https://doi.org/10.1002/bin.1523>
- Hastings, R. P., Kovshoff, H., Ward, N. J., Espinosa, F., Brown, T., & Remington, B. (2005). Systems analysis of stress and positive perceptions in mothers and fathers of pre-schoolchildren with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 35*(5), 635-644. <https://doi.org/10.1007/s10803-005-0007-8>

- Hinshaw-Fuselier S, Zeanah P, Larrieu J. (2009). Training in infant mental health: Principles of infant mental health. C. Zeanah Jr., (Ed.). In *Handbook of Infant Mental Health*, 3rd Edition New York: Guilford Press
- Johnson, C. R., Brown, K., Hyman, S. L., Brooks, M. M., Aponte, C., Levato, L., Schmidt, B., Evans, V., Huo, Z., Bendixen, R., Eng, H., Sax, T., & Smith, T. (2019). Parent training for feeding problems in children with autism spectrum disorder: Initial randomized trial. *Journal of Pediatric Psychology*, *44*(2), 164-175. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsy063>
- Kaiser, A. P., & Hancock, T. B. (2003). Teaching parents new skills to support their young children's development. *Infants and Young Children*, *16*(1), 9-21.
- Kaminsky, L., & Dewey, D. (2002). Psychosocial adjustment in siblings of children with autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *43*, 225-232.
- Karst, J. S., & Van Hecke, A. V. (2012). Parent and family impact of autism spectrum disorders: A review and proposed model for intervention evaluation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *15*(3), 247-277. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0119-6>
- Kirkpatrick, B., Louw, J. S., & Leader, G. (2019). Efficacy of parent training incorporated in behavioral sleep interventions for children with autism spectrum disorder and/or intellectual disabilities: A systematic review. *Sleep Medicine*, *53*, 141-152. <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2018.08.034>
- Krauss, M. W., Shonkoff, J. P., Warfield, M. E., & Hauser-Cram, P. (2001). *Children with Disabilities: A longitudinal Study of Child development and Parent well-being*. Blackwell Publishers.
- Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods: Class, race, and family life, with an update a decade later* (Second Edition). University of California Press.
- Lucyshyn, J. M., Albin, R. W., Horner, R. H., Mann, J. C., Mann, J. A., & Wadsworth, G. (2007). Family implementation of positive behavior support for a child with autism: Longitudinal, single-case, experimental, and descriptive replication and extension. *Journal of Positive Behavior Interventions*, *9*(3), 131-150. <https://doi.org/10.1177/10983007070090030201>

- Luterman, D. (1987). *Deafness in the family*. Boston: College-Hill Press.
- Luterman, D. (1997). Emotional aspects of hearing loss. *The Volta Review*, 99(5), 75-83.
- Machalicek, W., Lang, R., & Raulston, T. (2015). Training parents of children with intellectual disabilities: Trends, issues, and future directions. *Current Developmental Disorders Reports*, 2, 110-118. DOI 10.1007/s40474-015-0048-4
- Markoulakis, R., Fletcher, P., & Bryden, P. (2012). Seeing the glass half full: benefits to the lived experiences of female primary caregivers of children with autism. *Clinical Nurse Specialist*, 26(1), 48-56. <https://doi.org/10.1097/nur.0b013e31823bfb0f>
- McGrew, J. H., & Keyes, M. L. (2014). Caregiver stress during the first year after diagnosis of an autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(10), 1373-1385. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2014.07.011>
- Miltenberger, R. G. (2008). Teaching safety skills to children: Prevention of firearm injury as an exemplar of best practice in assessment, training, and generalization of safety skills. *Behavior Analysis in Practice*, 1(1), 30-36.
- Odom, S. L., & Wolery, M. (2003). A unified theory of practice in early intervention/early childhood special education: Evidence-based practices. *The Journal of Special Education*, 37(3), 164-173.
- Özen, A. (2008). Davranış değiştirme ve öğretim sürecinde aile. E. Tekin-İftar (Ed.). *Davranış ve öğrenme sorunu olan çocukların eğitimi içinde* (ss. 63-82). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özen, A. (2019). Aile eğitimi. İbrahim H. Diken (Editör). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. (ss. 113-138). Ankara: Pegem Akademi.
- Ruppert, T., Machalicek, W., Hansen, S., Raulston, T., & Frantz, R. (2016). Parent implemented early intervention. In R. Lang, T. Hancock, & N. N. Singh (Eds.) *Early Intervention for Young Children with Autism*. New York: Springer.
- Schultz, T. R., Schmidt, C. T., & Stichter, J. P. (2011). A review of parent education programs for parents of children with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 26(2), 96-104. <https://doi.org/10.1177/1088357610397346>

- Schultz, T. R., Able, H., Sreckovic, M. A., & White, T. (2016). Parent-teacher collaboration: Teacher perceptions of what is needed to support students with ASD in the inclusive classroom. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 51*(4), 344-354.
- Sheldon, S. B., & Epstein, J. L. (2005). Involvement counts: Family and community partnerships and mathematics achievement. *Journal of Educational Research, 98*, 196-206.
- Starr, E. M., & Foy, J. B. (2010). In parents' voices: The education of children with ASD spectrum disorders. *Remedial and Special Education, 33*, 207-216. doi: 10.1177/0741932510383161
- Stoner, J. B., Bock, S. J., Thompson, J. R., Angell, M. E., Heyl, B. S., & Crowley, E. P. (2005). Welcome to our world: Parent perceptions of interactions between parents of young children with ASD and education professionals. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 20*, 39-51. doi: 10.1177/10883576050200010401
- Vakalahi, H. F. (2001). Adolescent substance abuse and family-based risk and protective factors: A literature review. *Journal of Drug Education, 31*, 29-46.
- Wong, C., Odom, S. L., Hume, K. Cox, A. W., Fettig, A., Kucharczyk, S., Schultz, T. R. (2014). *Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism spectrum disorder*. Chapel Hill: The University of North Carolina, Frank Porter Graham Child Development Institute, Autism Evidence-Based Practice Review Group.

Editörler

Doç. Dr. Güldane Gündüzöz / Doç. Dr. Hamdi Kızılar

TASAVVUF

Yazarlar

Doç. Dr. Hamdi Kızılar
Doç. Dr. Mehmet Saki Çakır
Doç. Dr. Mustafa Altunkaya
Doç. Dr. Nurullah Koltaş
Doç. Dr. Yüksel Göztepe
Dr. Öğr. Üyesi Betül Saylan
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Türkoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Tabakoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Mesut Yiğit
Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Özçelik
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Salim Güven
Dr. Öğr. Üyesi Sevim Arslan
Dr. Öğr. Üyesi Zeliha Öteleş
Dr. Mevhibe Altunkaya

Tasavvuf

Editörler : Doç. Dr. Güldane Gündüzöz / Doç. Dr. Hamdi Kızılar

ISBN : 978-625-7825-38-2
e-ISBN : 978-625-7825-46-7
Baskı : Assum Basım ve Mücellit
Basım Sayısı : 1.Baskı, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Güldane Gündüzöz / Hamdi Kızılar

Tasavvuf/ Editörler : Güldane Gündüzöz / Hamdi Kızılar

1.Basım. XVI + 400 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-38-2

e-ISBN: 978-625-7825-46-7

1.Tasavvuf, 2.Tarikat, 3.Ahlâk

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Tasavvuf

Editörler: Güldane Gündüzöz / Hamdi Kızıler

Bölümler ve Yazarlar

- 1.Bölüm:** Nurullah Koltaş / *Trakya Üniversitesi*
- 2.Bölüm:** Nurullah Koltaş / *Trakya Üniversitesi*
- 3.Bölüm:** Mehmet Saki Çakır / *Uşak Üniversitesi*
- 4.Bölüm:** Betül Saylan / *Trabzon Üniversitesi*
- 5.Bölüm:** Yüksel Göztepe / *Cumhuriyet Üniversitesi*
- 6.Bölüm:** Yüksel Göztepe / *Cumhuriyet Üniversitesi*
- 7.Bölüm:** Mustafa Salim Güven / *Pamukkale Üniversitesi*
- 8.Bölüm:** Sevim Arslan / *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
- 9.Bölüm:** İbrahim Türkoğlu / *Zonguldak B. Ecevit Üniversitesi*
- 10.Bölüm:** İbrahim Türkoğlu / *Zonguldak B. Ecevit Üniversitesi*
- 11.Bölüm:** Mesut Yiğit / *Muş Alparslan Üniversitesi*
- 12.Bölüm:** Mehmet Tabakoğlu / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
- 13.Bölüm:** Mehmet Tabakoğlu / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
- 14.Bölüm:** *Mustafa Altunkaya / İnönü Üniversitesi*
- 15.Bölüm:** Mevhibe Altunkaya
- 16.Bölüm:** Zeliha Öteleş / *Adıyaman Üniversitesi*
- 17.Bölüm:** Zeliha Öteleş / *Adıyaman Üniversitesi*
- 18.Bölüm:** Sevim Arslan / *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
- 19.Bölüm:** Hamdi Kızıler / *Karabük Üniversitesi*
- 20.Bölüm:** Hamdi Kızıler / *Karabük Üniversitesi*
- 21.Bölüm:** Mevlüt Özçelik / *Amasya Üniversitesi*
- 22.Bölüm:** Mevlüt Özçelik / *Amasya Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 TASAVVUFUN KAVRAMSAL BOYUTU / Nurullah Koltaş	1
1.1. Tasavvufun Konusu, Amacı ve Metodu	3
1.2. Tasavvuf ve Sûfi Kelimelerinin Etimolojik Kökeni	6
1.3. Tasavvufun Özgünlüğü ve Kökenine Dair Tartışmalar	9
1.4. Tasavvufî Düşüncenin Karakteristiği ve Bir İlim Olarak Problemleri	10
Yararlanılan Kaynaklar	13
Bölüm 2 TASAVVUFUN İSLÂM DÜŞÜNCESİNDEKİ YERİ / Nurullah Koltaş	15
2.1. Tasavvufa Duyulan İhtiyaç:	15
2.2. Tasavvufu Tanımlama Teşebbüsleri	17
2.3. Tasavvufun İslam Düşüncesindeki Meşruiyeti ve Yeri	20
2.4. Tanım, Tarih ve Tenkitler Bağlamında Mistisizm Olgusu	23
2.5. Tasavvuf ve Mistisizm İlişkisi	24
Yararlanılan Kaynaklar	29
Bölüm 3 TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK LİTERATÜRE BAKIŞ I / Mehmet Saki Çakır	31
3.1. Tasavvufî Literatürün Genel Çerçevesi	31
3.2. Zühd Dönemi Literatürü: Zühd ve Rekâik Eserleri	32
3.3. Tabakât Kitapları: Tasavvuf Tarihi Kaynakları	34
3.4. Sufilerin Sohbet ve Kerametleri: Menâkıbnâmeler	36
Yararlanılan Kaynaklar	38

Bölüm 4
TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK
LİTERATÜRE BAKIŞ II / Betül Saylan **15**

4.1. Tasavvuf Düşüncesini Anlatan Kitaplar	39
4.1.1. Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857)	39
4.1.2. Hakîm Tirmizî	40
4.1.3. Nifferî	41
4.1.4. Ebû Nasr es-Serrâc	41
4.1.5. Kelâbâzî	42
4.1.6. Kelâbâzî	43
4.1.7. Ebû Tâlib el-Mekkî	43
4.1.8. Hargüşî	44
4.1.9. Abdülkerîm Kuşeyrî	44
4.1.10. Ebû Ali Hücûvîrî	45
4.1.11. Hâce Abdullah el-Herevî	46
Yararlanılan Kaynaklar	

Bölüm 5
TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK
LİTERATÜRE BAKIŞ III / Yüksel Göztepe **49**

5.1. Tasavvuf Düşüncesini Anlatan Kitaplar	49
5.1.1. Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111) ve İhyâu Ulûmi'd-Dîn	49
5.1.2. İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113) ve Safvetü't-Tasavvuf	50
5.1.3. Aynülkudât el-Hemedânî (ö. 525/1131) ve Temhidât	50
5.1.4. Abdülkâdir Geylânî (ö. 561/1166) ve el-Fethü'r-Rabbânî ve'l-Feyzü'r-Rahmânî	50
5.1.5. Ahmed-i Yesevî, (ö. 562/1166-7) ve Dîvân-ı Hikmet	51
5.1.6. Ferîdüddîn-i Attâr (ö. 618/1221) ve Mantıku't-Tayr	52
5.1.7. Ebû Hafs Ömer Sühreverdî (ö. 632/1234) ve Avârifü'l-Maârif	52
5.1.8. İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye ve Fusûsu'l-Hikem	53
Yararlanılan Kaynaklar	55

Bölüm 6
TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK
LİTERATÜRE BAKIŞ IV / Yüksel Göztepe **57**

6.1. Tasavvuf Düşüncesini Anlatan Kitaplar	57
6.1.1. Necmüddîn-i Dâye (ö. 654/1256) ve Mirsâdü'l-İbâd	57

6.1.2. Mevlânâ (ö. 672/1273) ve Mesnevî-i Manevî	57
6.1.3. Sadreddîn Konevî (ö. 673/1274) ve Miftâhu'l-Gayb	58
6.1.4. Atâullah el-İskenderî (ö. 709/1309) ve el-Hikemü'l-Atâiyye	59
6.1.5. Mahmûd Şebüsterî (ö. 720/1320) ve Gülşen-i Râz	60
6.1.6. Abdülkerîm el-Cilî (ö. 826/1423) ve el-İnsânü'l-Kâmil	60
6.1.7. İmam-ı Rabbânî (ö. 1035/1625) ve Mektûbât	61
6.2. Tasavvuf Terminolojisine Dair Kitaplar	62
6.2.1. Abdurrezzâk b. Kemâleddin el-Kâşî (el- Kaşânî) (ö. 730/1329) ve Istilahât-ı Sûfiyye	62
6.2.2. Muhammed b. Ali et-Tehânevî ((ö. 1158/1745) ve Keşşâfu Istilâhâti'l-Fünûn	63
6.2.3. İsmail-i Ankaravî (ö. 1041/1631) ve Minhâcü'l-Fukarâ	63
6.3. İşârî Tefsirler	63
6.3.1. Abdülkerîm Kuşeyrî (ö. 465/1072) ve Letâifü'l-İşârât	65
6.3.2. İbn Berrecân (ö. 520/1125) ve Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm	65
6.3.3. İsmail Hakkı Bursevî(ö. 1137/1725) ve Rûhu'l-Beyân	66
Yararlanılan Kaynaklar	67

Bölüm 7	
TASAVVUFUN TEŞEKKÜL SÜRECİ:	
ZÜHD DÖNEMİ / <i>Mustafa Salim Güven</i>	69

7.1. Zühd Hareketlerinin Ortaya Çıkış Sebepleri	72
7.2. Hz. Peygamber ve Asr-ı Saaâdet Döneminde Zühd	80
7.2.1. Hz. Peygamber'in Hayatında Zühd	81
7.2.2. Ashâb-ı Kirâm'ın Hayatında Zühd	86
7.3. İlk Zâhidler	90
7.4. İslâm'da Bir Dindarlık Biçimi Olarak Zühd ve Zühd Ekolleri	92
7.4.1. Medine Ekolü: Ashâb-ı Suffe	93
7.4.2. Basra Ekolü: Hasan-ı Basrî, Rabiâtü'l-Adeviyye	95
7.4.3. Kûfe Ekolü: Ebû Hâşim, Dâvûd-ı Tâî	99
7.4.4. Horasan Ekolü: İbrâhim b. Edhem, Fudâyl b. İyâz, Abdullah b. Mübârek	103
7.5. Zühd Döneminin Genel Yapısı	106
Yararlanılan Kaynaklar	109

Bölüm 8	
TASAVVUFUN TEŞEKKÜL SÜRECİ:	
TASAVVUF DÖNEMİ / <i>Sevim Arslan</i>	113

8.1. Zühd Döneminden Tasavvuf Dönemine Evirilme Süreci	113
--	-----

8.3. Tasavvuf Düşüncesinin Sistemleşmesi	116
8.3. Tasavvuf Döneminin Genel Özellikleri	123
8.3.1. Tasavvuf Dönemi Mektepleri	125
8.3.1.1 Bağdat Ekolü (Tevhid ve Muhabbetullah)	126
8.3.2. Mısır Ekolü (Mârifet): Zünnûn-ı Mısırî	129
8.3.3. Şam Ekolü (Açlık ve Gece İbadeti)	130
8.3.4. Nişâbur Ekolü (Fütüvvet ve Melâmet)	131
Yararlanılan Kaynaklar	134

Bölüm 9
TASAVVUFUN İBADET, AHLÂK, TEZKİYE
VE EĞİTİM YÖNTEMİ İLE İLGİLİ TERİMLERİ / İbrahim
Türkoğlu

137

9.1. Tasavvuf Terimleri ve Teşekkül Süreci	137
9.2. İbadet, Ahlâk, Makam ve Tezkiye ve Eğitim Yöntemi ile İlgili Terimler	138
9.2.1. Etvâr-ı Seb'a	138
9.2.2. Fakr	139
9.2.3. Fark-Cem-Cem'u'l-Cem	140
9.2.4. Fikir/Tefekkür	141
9.2.5. Fütüvvet	141
9.2.6. Havf-Reca	142
9.2.7. Makam, Hâl ve Vakit	143
9.2.8. Melâmet	144
9.2.9. Murâkabe	145
9.2.10. Rıza	146
9.2.11. Riyâzet-Mücâhede	147
9.2.12. Sabır	148
9.2.13. Şükür	148
9.2.14. Takva	149
9.2.15. Tevbe	149
9.2.16. Tevekkül	150
9.2.17. Verâ	150
Yararlanılan Kaynaklar	152

Bölüm 10
TASAVVUFUN TECRÜBE VE HÂL İLE İLGİLİ
TERİMLERİ / İbrahim Türkoğlu

155

10.1. Tasavvufta Tecrübe ve Hâl	155
10.1.1. Cezbe	156

10.1.2. Fenâ-Bekâ	157
10.1.3. Heybet-Üns	158
10.1.4. Kabz-Bast	158
10.1.5. Marifet-İrfân-Ârif	159
10.1.6. Muhabbet	160
10.1.7. Muhâdara-Mükâşefe-Müşâhede	161
10.1.8. Sekr-Sahv	162
10.1.9. Tecellî-Vâridât-Havâtır	162
10.1.10. Telvîn	163
10.1.11. Tevâcüd-Vecd-Vücûd	163
10.1.12. Tevhîd	164
10.1.13. A'yân-ı Sâbite	165
10.1.14. İnsân-ı Kâmil	165
10.1.15. İlme'l-yakîn- Ayne'l-yakîn-Hakka'l-yakîn	166
10.1.16. Velâyet-Nübüvvet	167
Yararlanılan Kaynaklar	168

Bölüm 11
TASAVVUFUN KURUMSALLAŞMASI:
TARİKATLAR DÖNEMİ / Mesut Yiğit

171

11.1. Tarikat Kavramı	171
11.2. Tarikatların Fonksiyonu	177
11.3. Tarikatlar Döneminin Özellikleri	180
11.3.1. Tarikatların Genel Esasları	181
Yararlanılan Kaynaklar	183

Bölüm 12
TARİKATLARIN ORTAK UNSURLARI / Mehmet Tabakoğlu

185

12.1. İnsanî Unsurlar	185
12.1.1. Derviş, Mürid, Sâlik	185
12.1.2. Pîr, Şeyh, Mürşid, Halife	188
12.2. Fiilî Unsurlar	189
12.2.1. Biat-İntisâb	189
12.2.2. Seyrû sülûk:	190
12.2.3. Zikir	191
12.2.4. Sohbet	193
12.2.5. Halvet-Çile	194
12.2.6. Silsile	196
12.2.7. İcazet	197
Yararlanılan Kaynaklar	198

Bölüm 13
TASAVVUFUN KURUMSALLAŞMASI:
TEKKE YAPILANMASINDA MADDÎ ve SEMBOLİK
UNSURLAR / Mehmet Tabakoğlu **201**

13.1. Tekke ve Tekke Kavramı Çevresinde Gelişmiş Kavramlar	201
13.2. Ritüel ve Sembol Arakesitinde Derviş Kıyafetleri ve Eşyası	202
13.3. Tekkenin Kısımları	207
13.4. Tasavvufî Ritüeller ve Zikirler	208
13.5. Tekkenin Mâlî Yapısı ve Ekonomik İşleyişi	211
13.6. Tekkenin Sosyal Fonksiyonu	212
13.7. Tasavvuf, Edebiyat ve Tekke Şiiri Üzerine Bazı Mülâhazalar	215
Yararlanılan Kaynaklar	219

Bölüm 14
ANADOLU’NUN İSLAMLAŞMA SÜRECİNDE
KURUCU TARİKATLAR / Mustafa Altunkaya **221**

14.1. Yeseviyye Tarikat Hareketi – Ahmed-i Yesevî (ö. 1166)	223
14.2. Evhadiyye Tarikat Hareketi – Evhaduddin Hâmid-i Kirmânî (ö. 1238)	225
14.3. Kâzerûniyye Tarikat Hareketi – Ebû İshâk İbrâhim-i Kâzerûnî (ö. 1035)	226
14.4. Kübreviyye Tarikat Hareketi – Necmeddin-i Kübrâ Ahmed b. Ömer (ö. 1221)	227
14.5. Zeyniyye Tarikat Hareketi – Ebûbekir Zeynüddin Muhammed-i Hâfî (ö. 1435)	230
14.6. Bedeviyye Tarikat Hareketi - Ebu'l-Fityân Ahmed el-Bedevî (ö. 1276)	233
14.7. Vefâiyye Tarikat Hareketi – Ebu'l-Vefâ Mustafa Sadreddin-i Konevî (ö. 1435)	234
Yararlanılan Kaynaklar	236

Bölüm 15
GENİŞ SAHADA ETKİN TARİKATLAR VE
TEMSİLCİLERİ / Mevhibe Altunkaya **239**

15.1. Abdülkadir el-Geylanî (ö. 1166) ve Kadiriyye Tarikat Hareketi	239
15.2. Ahmed er-Rifâî (ö. 1182) ve Rifâiyye Tarikat Hareketi	241
15.3. Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 1271) ve Bektâşiyye Tarikat Hareketi	243

15.4. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273) ve Mevleviyye Tarikat Hareketi	245
15.5. Bahâeddîn en-Nakşibend (ö. 1389) ve Nakşibendiyye Tarikat Hareketi	248
15.6. Ömer el-Halvetî (ö. 1397) ve Halvetiyye Tarikat Hareketi	250
15.7. Ebu'l-Hasan eş-Şazelî (ö. 1258) ve Şâzeliyye Tarikat Hareketi	251
15.8. Hacı Bayram-ı Velî (ö. 1430) ve Bayrâmiyye Tarikat Hareketi	253
15.9. Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628) ve Celvetiyye Tarikat Hareketi	254
15.10. Tasavvuf Düşüncesinin Sosyal ve Beşerî Etki Alanları	257
15.11. Melâmîlik ve Etkileri	258
15.12. Üveysilik ve Etkileri	260
Yararlanılan Kaynaklar	261

Bölüm 16
TASAVVUFTA BİLGİ ELDE ETME YOLLARI
VE MARİFET I / Zeliha Öteleş

265

16.1. Marifet Kavramı ve Tasavvufî Bilginin Düzeyleri	265
16.2. Şeriat-Tarikat-Hakikat-Marifet İlişkisi	267
16.3. Tasavvufta Bilgi Elde Etme Yolları	270
16.3.1. Duyular(Havâss-ı Hamse)Yolu ile Elde Edilen Bilgi: Husûlî Bilgi	271
16.3.2. Akıl ve İstidlâlî Bilgi	272
16.3.3. Bilginin Tecelli Yeri Olarak Kalp: Huzûrî Bilgi ve İstibsâr	273
16.3.4. Şehadet ve Haber	275
Yararlanılan Kaynaklar	276

Bölüm 17
TASAVVUFTA BİLGİ ELDE ETME YOLLARI
VE MARİFET II / Zeliha Öteleş

277

17.1. İlim ve Marifet Ayırımı	277
17.2. İlim ve Amel Bütünlüğü	279
17.3. Nefsini Bilmek-Allah'ı Bilmek	281
17.4. Tasavvufta Bilginin Elde Edilmesine Dair Teoriler	284
17.5. Tasavvufî Bilginin Denetlenebilirliği ve Şer'îliği	285
17.6. Tasavvuf Retoriği ve Sembolik Dil	286
Yararlanılan Kaynaklar	288

Bölüm 18
TASAVVUFUN ENTELEKTÜEL BİRİKİMİNİN
ÖNCÜ ŞAHSİYETLERİ / Sevim Arslan

289

18.1. Tasavvufun Öncü Teorisyenleri	289
18.1.1. Ebü'l-Mahfûz Ma'rûf b. Fîrûzân el-Kerhî (ö. 200 / 815-16 [?])	289
18.1.2. Ebû Abdillâh Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857)	290
18.1.3. Zünnûn el-Mısrî (ö. 245/859 [?])	292
18.1.4. Hamdûn el-Kassâr (ö. 271/884)	292
18.1.5. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)	293
18.1.6. Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922)	294
18.1.7. Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî (ö. 380/990)	295
18.1.8. Ebû Abdirrahmân es-Sülemî (ö. 412/1021)	296
18.1.9. Ebü'l-Hasan el-Harakanî (425/1034)	297
18.1.10. Hâce Abdullah el-Herevî (ö. 481/1089)	298
18.1.11. Ahmed el-Gazzâlî (ö. 520/1126)	299
18.1.12. Ebü'l-Me'âlî Aynu'l-Kudât el-Hemedânî (ö. 525/1131)	299
18.1.13. Ahmed Yesevî (ö. 562/1166) ve Anadolu Tasavvufuna Etkileri	301
Yararlanılan Kaynaklar	303

Bölüm 19
İNSANIN MANEVÎ DÜNYASI: İBADETLERİN
HİKMET VE AHLÂK BOYUTU / Hamdi Kızıler

305

20.1. Fıkh-ı Bâtın	305
20.1.1. Kalbin İbadetleri	307
20.1.2. Kalp ve Makamları	308
20.1.3. Hikmet Boyutu ve İşârî Yorumlar Arakesitinde Şer'î İbadetler	310
20.1.4. Namaz	312
20.1.5. Zekât	313
20.1.6. Oruç	314
20.1.7. Hac	315
20.1.8. Sûfilerin Diğer İbadetlere Derunî Yaklaşımları	316
Yararlanılan Kaynaklar	318

Bölüm 20
İNSANIN MANEVÎ DÜNYASI:
İBADETLERİN AHLÂKÎ ARINMA BOYUTU VE VARLIK
ANLAYIŞI / Hamdi Kızıler **321**

20.1. Ahlâkî Arınma Boyutuyla İbadetler	321
20.1.1. Nefis ve Mertebeleri	323
20.1.2. Ruh ve Ruhun Safiyet Kazanması	325
20.1.3. Dimağın Açılması: Akıl ve Benzeri Kavramlar	326
20.2. İhsan Kavramı ve Tasavvuf- Ahlâk İlişkisi	228
20.3. Seyr ü Sülûk ve Tasavvuf Psikolojisi	229
20.4. Vahdet-i Vücûd	331
20.5. Merâtib-i Vücûd (Varlık Mertebeleri)	333
20.6. Vahdet-i Vücûd ve Panteizm	335
20.7. Vahdet-i Şuhûd	337
20.8. Vahdet-i Vücûd ile Vahdet-i Şuhûd Arasındaki Farklar	338
Yararlanılan Kaynaklar	340

Bölüm 21
TASAVVUFUN TAMAMLAYICI KONULARI / Mevlüt Özçelik **343**

21.1. Velâyet	343
21.2. Ricâlü'l-Gayb	348
21.3. Kerâmet	350
21.4. Vesîle-Tevessül	353
21.5. İstimdâd	256
21.6. Râbıta	358
21.7. Rüya	363
21.8. İlham-Keşf	366
21.8.1. İlham	366
21.8.2. Keşf	368
21.9. Hurûfilik	370
Yararlanılan Kaynaklar	374

Bölüm 22
TASAVVUFA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER / Mevlüt Özçelik **381**

22.1. Tasavvufa İçeriden Yöneltilen Tenkitler	381
22.2. Tasavvufa Dışarıdan Yöneltilen Tenkitler	383
22.2.1. Tasavvufun Orijinine (Kaynağına) Dair Tenkitler	383
22.2.1.1. Tasavvufun Hıristiyanlıktan Etkilendiğine Dair Tenkitler	383

22.2.1.2. Tasavvufun Yeni Eflatunculuk'tan [Neo-Platonizm] Etkilendiğine Dair Tenkitler	387
22.2.1.3. Tasavvufun Ârifiyyûn'dan [Gnostisizm] Etkilendiğine Dair Tenkitler	388
22.2.1.4. Tasavvufun Budizm'den Etkilendiğine Dair Tenkitler	390
22.2.2. Tasavvufun Bilgi Kaynaklarına Dair Tenkitler	392
22.2.3. Şeyhin Otoritesine İlişkin Tenkitler	393
22.2.4. Zâhir-Bâtın Çatışmasına Yönelik Tenkitler	394
Yararlanılan Kaynaklar	397

Bölüm -1-

TASAVVUFUN KAVRAMSAL BOYUTU

Tasavvuf, İslâm'ın bâtinî veçhesinin en şümüllü tezahürü olup insanın benliğini aşarak Hakk'a ulaşma imkânı sağlayan bir yoldur. Bu manevî yolculuk, insanın gerek içte gerekse dışta ilâhî ahlâkla, diğer bir deyişle, şeriatın gerektirdiği edeplerle nefsin arındırılmasıdır. Zira tasavvuf “edep”ten müteşekkil olup her vakit ve makâmın bir edebi olduğu sıkça dile getirilen bir husustur.¹ Nefsânî iddialardan uzak bir biçimde beşerî özellikleri gözden geçirmek, mücâhedeye gayret gösterip Cenâb-ı Hakk ile ünsiyet kesbetmek, hisleri nefse uymaktan koruyup mâsiva ile alakayı keserek hakikatlere muttali olmak,² ruhânî sıfatlara yönelerek kaynağı ilâhî olan hakiki ilimlere tabî olup Sünnet'e uymak, tasavvufun gereklerindedir. Başî ilim, ortası amel ve sonu ihsân olarak da tanımlanan tasavvuf, kulun herhangi bir vakitte o vakte en mütenasip hâlde olması ve ameller işleme gerektirdiğini öngörür.³ Tasavvufun birçok vesile ile ihsân kavramı çerçevesinde değerlendirilişi, tıpkı akaidin iman etrafında ve fikhin İslâm çerçevesinde değerlendirilişi gibidir.⁴

Tasavvuf tarihinde oldukça özge konuma sahip sûfilerden Cüneyd-i Bağdâdî, tasavvufun şu sekiz haslet üzerine bina edildiğini dile getirmektedir: Sehâ, rıza, sabr, işâret, gurbet, sûf giyme , seyâhat ve fakr.

¹ Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Tabakâtu's-sûfiyye (İlk Zâhid ve Sûfiler)*, çev. Abdurrezzak Tek (Bursa: Bursa Akademi, 2018), 64.

² Seyyid Şerîf Cürcânî, *Ta'rifât (Tasavvuf İstılahları)*, çev. Abdurrahman Acer (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014), 104.

³ Abdürrezzâk Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 135-136.

⁴ Ahmed Zerrûk, *Tasavvufun Esasları*, çev. Muhammet Uysal (Endülüs Kitap, 2011), 41.

Yararlanılan Kaynaklar

- Afîfî, Ebu'l-Alâ. *Tasavvuf-İslâm'da Manevî Hayat*. çev. Ekrem Demirli ve Abdullah Kartal. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Başer, Hacı Bayram. *Şeriat ve Hakikat -Tasavvufun Teşekkül Süreci*. İstanbul: Klasik, 2017.
- Burckhardt, Titus. *Introduction to Sufi Doctrine*. Bloomington: World Wisdom, 2008.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Ta'rifât (Tasavvuf İstılahları)*. haz. Abdurrahman Acer. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- Ebû Abdurrahman es-Sülemî. *Tabakâtu's-Süfiyye (İlk Zâhid ve Süfîler)*. çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Bursa Akademi, 2018.
- Ebû Abdurrahman es-Sülemî. *Tasavvufa Giriş*. çev. Ali Akay. İstanbul: İlk Harf, 2014.
- Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer es-Sühreverdî. *Tasavvufun Esasları (Avârifü'l-meârif)*. haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz. İstanbul: Erkam Yayınları, 1989.
- Ebû Nasr Serrâc Tûsî. *İslâm Tasavvufu (el-Lüma')*. haz. H. Kâmil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk, 1996.
- el-Herevî, Hâce Abdullah el-Ensârî. *Menâzilü's-Sâirîn (Tasavvufta Yüz Basamak)*. çev. Abdürrezzak Tek. Bursa: Emin Yayınları, 2017.
- el-Kayserî, Dâvûd. *Tasavvuf İlmine Giriş*. çev. Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İFAV, 2012.
- Ernst, Carl W. *An Introduction to the Mystical Tradition of Islam*. Boston: Shambala, 2011.
- Hucvîrî. *Keşfu'l-mahcûb*. haz. Süleyman Uludağ. Dergâh Yayınları, 1996.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.
- İbn Haldun. *Şifâu's-sâil (Tasavvufun Mahiyeti)*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

- Karamustafa, Ahmet T. *Sufism: The Formative Period*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.
- Kâşânî, Abdürrezzâk. *Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Kelâbâzî. *Ta'arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Kremer, Alfred von. *Geschichte Der Herrschenden Ideen Des Islams*. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1868.
- Küçük, Hülya. *Tasavvuf Tarihine Giriş*. İstanbul: Ensar, 2011.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Risâle (Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi)*. haz. Süleyman Uludağ. Dergâh Yayınları, 1999.
- Kutluer, İlhan. *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Mojaddedi, Jawid A. *The Biographical Tradition in Sufism*. New York: Curzon Press, 2001.
- Öngören, Reşat. "Sûfi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 471–472. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Palmer, E. H. *Oriental Mysticism: A Treatise on the Sufistic and Unitarian Theosophy of the Persians*. Cambridge, 1867.
- Ridgeon, Lloyd. "The Origins of Sufism." *Routledge Handbook on Sufism*. ed. Lloyd Ridgeon. 3–5. Londra: Routledge, 2021.
- Tholuck, Frid. Aug. Deofidus. *Ssufismus Sive Theosophia Persarium Pantheistica*. Berolini: Ferdinand Dümmler, 1821.
- Türker, Ömer. *İslâm Düşünce Gelenekleri*. İstanbul: Ketebe, 2020.
- Zerrûk, Ahmed. *Tasavvufun Esasları*. çev. Muhammet Uysal. Endülüs Kitap, 2011.

Bölüm -2-

TASAVVUFUN İSLÂM DÜŞÜNCESİNDEKİ YERİ

2.1. Tasavvufa Duyulan İhtiyaç: *Tasavvufî Düşünüş ve Uygulamalarını Hazırlayan Şartlar ve Tepkiler*

Tasavvuf, yüzyıllardır inananlara manevî tahakkuk imkânı sunma gayesi taşıyan bir yol işlevi görmüştür. Sûret bakımından İslâm'ın dehâsını yansıtmakla kalmayıp Hakk'a ulaştırmayı da gaye edinmiştir. Tevhidin tahakkukuna odaklanan tasavvuf, insan ve Cenâb-ı Hakk arasında “ezelî misâk”ın sırrını muhafaza gibi özel bir görevi yerine getirmektedir. Bu açıdan dünyada insanın fitrî hâli üzerinde biriken nisyan tortularını temizlemek de hedefleri arasında yer almaktadır. İnsan da bu yolla fitratında içkin olan saf hâle erişebilecektir. Diğer bir ifadeyle, tasavvuf insana aslen ne olduğunu hatırlatmakta ve ruhunu “benlik” zindanından özgür bırakarak sûretler âleminde eşyayı olduğu gibi görmeye doğru bir yolculukta bulunma imkânı sağlamaktadır. “Esfel-i sâfilîn” olarak nitelendirilen karanlık koridorlardan “ahsen-i takvim” adlı aydınlık hâle doğru bu seyirde, insanın mânen ve rûhen ihtiyaç duyduğu şeylerin esasen dışta değil kendi içinde sevgi ve bilgi aracılığıyla aranması gerektiğini gözler önüne sermektedir.¹

Sonraki dönem sûfî müellifler, tasavvufun Hz. Peygamber'in vefâtından sonraki nesiller arasında kendiliğinden zuhur etmiş bir olgu olduğunu mütemadiyen dile getirmektedirler.² Nitekim tasavvufun tohumlarının Müslüman toplumun ilk iki asrında yaşamış zühd ve takva ehli çevrelerde aranması gerektiği üzerinde durmaktadırlar. 9. yüzyıldan itibaren bu zühd ruhu, tasavvufî söylemlerle birleşerek “sûfî” olarak nitelenen fert ve grupların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla

¹ Seyyid Hüseyin Nasr, *Tasavvufî Makaleler*, çev. Sadık Kılıç. (İnsan Yayınları, 2007), 35-36.

² Alexander Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, çev. Nurullah Koltaş (İstanbul: İstanbul: Ketebe, 2020), 24.

Yararlanılan Kaynaklar

- Affî, Ebu'l-Alâ. *Tasavvuf-İslâm'da Manevî Hayat*. çev. Ekrem Demirli ve Kartal Abdullah. İstanbul: İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin. *İslâm Tasavvuf Düşüncesinin Teşekkülü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020.
- Başer, Hacı Bayram. *Şariat ve Hakikat -Tasavvufun Teşekkül Süreci*. İstanbul: Klasik, 2017.
- Chittick, William. *Sufi Path of Knowledge*. Albany: State University of New York Press, 1989.
- Chittick, William. *Sufism (A Beginner's Guide)*. Oxford: Oneworld, 2008.
- Demirli, Ekrem. "Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri İle Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi." *NAZARİYAT İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2016), 1–29.
- Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer es-Sühreverdî. *Tasavvufun Esasları (Avârifü'l-meârif)*. ed. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz. İstanbul: Erkam Yayınları, 1989.
- Ebû Tâlib el-Mekkî. *Kalplerin Azığı (Kûtu'l-kulûb)*. çev. Yakup Çiçek-Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand, 2003.
- Ernst, Carl W. *The Shambala Guide to Sufism*. Boston: Boston: Shambala, 1997.
- Fakhry, Majid. *Islamic Philosophy, Theology and Mysticism (A Short Introduction)*. Oxford: Oneworld, 2000.
- Geoffroy, Éric. *Introduction to Sufism-The Inner Path of Islam*. Bloomington: World Wisdom, 2010.
- Guénon, René. *Initiation and Spiritual Realization*. New York: Sophia Perennis, 2001.
- Herlihy, John (ed.). *The Essential René Guénon*. Indiana: World Wisdom, 2009.
- Hodgson, Marshal G. S. *The Venture of Islam*. Chicago: The University of Chicago Press, 1977.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.

- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Kartal, Abdullah. “Tasavvufun Bir İlim Olarak İnşâ Süreci: Şer’î ve Metafizik Bir İlim Olarak Tasavvuf.” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/24 (2015), 149–175.
- Knysh, Alexander. *Tasavvuf Tarihi*. çev. Nurullah Koltaş. İstanbul: Ketebe, 2020.
- Küçük, Hülya. *Tasavvuf Tarihine Giriş*. İstanbul: Ensar, 2011.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *Tasavvufî Makaleler*. çev. Sadık Kılıç. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Pickthall, Muhammad Marmaduke. *İslâm Medeniyetinin Dinamikleri*. çev. Yusuf Kaplan. İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2011.
- Tahrallı, Mustafa. *Çağ ve Hakikat*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2018.
- Türer, Osman. *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1988.
- Türker, Ömer. *İslâm Düşünce Gelenekleri*. İstanbul: Ketebe, 2020.
- Uluç, Tahir. *İbn Arabî’de Sembolizm*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Yılmaz, Ömer. *Alman Mistik Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.

Bölüm -3-

TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK LİTERATÜRE BAKIŞ I

3.1. Tasavvufî Literatürün Genel Çerçevesi

Tarihi süreçte tasavvuf ilminin teşekkül etmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte tasavvuf literatürü de zenginleşmiş ve farklı türden eserlerle sürekliliğini korumuştur. Tasavvuf ilmine dair klasik eserler yazılmadan önce tasavvuf alanı, zühd kavramı merkeze alınarak yazılan eserler ile temsil edilmiştir. Bu eserler daha çok zahidâne bir hayatı ön plana çıkaran ahlakî ilkeleri içermektedir. Klasik eserler yazılmaya başladığında ise toplumda yaygın olan sûfî ve tasavvuf kelimelerinin kökeni tartışılmış ve farklı görüşler beyan edilmeye başlanmıştır. Klasik eserlerde; tasavvuf istihlaları, tasavvufa ait hal ve makamlar izah edilmiş ve tasavvufî meseleler Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet ölçüğünde ele alınmıştır. Bu dönemde Ebû Nasr es-Serrâc et-Tûsî'nin (ö. 378/988) ifadesiyle "dini ilimlerden bir ilim olarak tasavvuf"un konumu şerh edilmiştir.¹

"Hâl ilmi" olması hasebiyle tasavvufta, teorik bilgi yerine yaşanan tecrübeler ve bu tecrübelerden elde edilen irfân ön plandadır. Bu bağlamda tasavvuf demek, bir anlamda sûfinin irfânını yansıtan biyografisi demektir. Bundan dolayı da sûfîlerin söz ve menkıbelerini ihtiva eden tabakât eserleri kaleme alınmıştır. Bu kitaplar, aynı zamanda "Sûfî kimdir?" soruna cevap olabilecek ve referans alınacak birer kaynak eser niteliğindedir. Menâkıbnâmeler ise bu tabakât türü eserler kadar kaynak niteliği taşımasa da farklı ve geniş malumat içermesi açısından önem arz etmektedir.

---

¹ Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Luma' fi't-tasavvuf*, thk. Abdülhalim Mahmud-Taha Abdülbaki Surûr (Kahire: Dârü'l-kütübi'l-hadîse, 1960), 21.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel. *Kitabü'z-zühd*. çev. Mehmet Emin İhsanoğlu. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.
- İbnü'l-Cevzî. *Menâkıbu Maruf el-Kerhî ve ahbâruhû*. thk. Abdullah el-Cebburî. Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabî, 1985.
- İsfahânî, Ebû Nuaym. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 cilt. Beyrut: Dârü'l-fikr, 1996.
- Köprülü, M. Fuad. "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları". *Belleten* 7/27 (Temmuz 1943), 379-521.
- Muhâsibî, Hâris b. Esed. *Mesâil fi'z-zühd*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata Kahire: Mektebetu't-türâsi'l-İslâmî, 1986.
- Attâr, Ferîdüddîn Nişâbûrî. *Evliya Tezkireleri*. trc. Süleyman Uludağ. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.
- Özafşar, Mehmet Emin. "Zühd ve Rekâik". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/535-537. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özköse, Kadir. "Zühd ve Sûfîlerin Zühde Yükledikleri Anlam (Tasavvuf-ta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002), 175-194.
- Sülemî, Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin. *Tabakâtü's-sûfiyye*. thk. Ahmed eş-Şerbâs. Kahire: Darü's-ş'ab, 1998.
- Şahin, Haşim. "Menâkıbnâme". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/112-114. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc. *el-Luma' fi't-tasavvuf*. thk. Abdülhalim Mahmud-Taha Abdülbaki Surûr. Kahire: Dâru'l-kutubi'l-hadîse, 1960.
- Yıldırım, Ahmet. "Hadis Edebiyatında Zühd Literatürü ve Zühdle İlgili Rivayetlerin İncelenmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2008/1), 119-138.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.

TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK LİTERATÜRE BAKIŞ II

4.1. Tasavvuf Düşüncesini Anlatan Kitaplar: *İlk Klasikler*

Tasavvufa dair ilk yazılı metinler hicrî II. yüzyıldan itibaren kaleme alınmıştır. İlk dönem tasavvuf klasiklerinin temel tasavvuf kavramları ve amelî tasavvuf ağırlıklı olduklarını söylemek mümkündür.

İlk dönem tasavvuf klasikleri genellikle tasavvufun mahiyeti ya da tartışmalı konuları hakkında yöneltilen sorulara sûfî müelliflerin verdikleri cevaplardan oluşmaktadır. Bunun yanında bazı müellifler eserlerini tasavvufun İslamî ilimler arasındaki yerini tespit etmek veya tasavvufun Ehl-i Sünnet inancına uygun olduğuna işaret etmek gayesiyle kaleme aldıklarını da belirtmişlerdir.

İlk eserler çoğunlukla tasavvufun pratik yönünü teşkil eden amelî tasavvufa ağırlık vermişlerdir. Ancak özellikle *er-Risâle*'nin kaleme alınmasını takip eden zaman diliminde bazı tasavvuf klasiklerinde söz konusu alana dair bazı terimlerin yer almaya başladığı görülmektedir. Benzer şekilde artık bu eserler meşhur sûfîleri de konu edinmeye başlamıştır. Dolayısıyla tasavvuf ilmi bir taraftan terimsel alt yapısını oluştururken diğer taraftan tarihi kayıtlarını tutmak suretiyle bir sistem kazanmaya başlamıştır.

4.1.1. Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857), *er-Riâye li hukûkillâh*

Muhâsibî nisbesi ile tanınan müellifin tam adı Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî'dir. Muhâsibî 165/781'de Basra'da dünyaya gelmiş, hayatının büyük bir bölümünü ilim merkezi olan Bağdat'ta geçirmiş ve 243/857'de burada vefat etmiştir. Onun "Muhâsibî" olarak anılmasındaki

Yararlanılan Kaynaklar

- Aşkar, Mustafa. “Klâsiklerimiz/IV: “Keşfü’l-Mahcûb” (Ebu’l-Hasen Ali bin Osman bin Ebî Ali el-Hücvîrî- ö. 465/1072)”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 2/5 (2001), 209-215.
- Çift, Salih. “Hatmu’l-evliyâ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî (ö. 320-932)”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/15 (2005), 351-376.
- Damar, Abdullah. “Tasavvuf Klasikleri- XVIII: Abdullâh Herevî ve Menâzilü’s-sâirin’i”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/18 (2007), 321-335.
- Demirli, Ekrem. “Nifferî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/81-82. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Filiz, Şahin. “Klasiklerimiz: er-Riâye li-hukûkillâh”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 1/2 (1999), 137-149.
- Hücvîrî, Alî b. Osman Cüllâbî. *Keşfü’l-mahcûb- Hakikat Bilgisi*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim. *et-Taarrûf*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Baskı, 1992.
- Koltaş, Nurullah. “Muhammed İbn Abdülcebbâr İbnü’l-Hasan en-Nifferî’de Vakfe’nin Önemi ve Ma’rifet ile İlimden Önceliği”. *Sûfî Araştırmaları- Sûfî Studies* 7/14 (2016) 15-31.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm. *Risâle*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Baskı, 1982.
- Muhâsibî, Hâris b. Esed. *er-Riâye-Nefis Muhâsebesinin Temelleri*. haz. Şahin Filiz-Hülya Küçük. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Muslu, Ramazan. “Klâsiklerimiz/IX: “Kütü’l-kulûb” (Ebû Tâlib el-Mekkî- ö. 386/996)”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/10 (2003), 349-362.

- Özköse, Kadir. “Klâsiklerimiz/III: “er-Risâle” (İmam Abdülkerim el-Kuşeyrî- ö. 465/1072)”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2000), 199-214.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc. *el-Lümâ'*. haz. Hasan Kâmil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.
- Uludağ, Süleyman. “el-Lümâ'”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/258-260. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yetik, Erhan. “Klâsiklerimiz/V: “et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-tasavvuf” (Ebû Bekir Muhammed b. İshak Kelâbâzî- ö. 385/995)”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 2/6 (2001), 255-264.
- Yetik, Erhan. “Menâzilü's-sâirîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/122-123. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Bölüm -5-

TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK LİTERATÜRE BAKIŞ III

5.1. Tasavvuf Düşüncesini Anlatan Kitaplar: Altıncı ve Yedinci Yüzyıl

5.1.1. Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111), *İhyâu ulûmi'd-dîn*

Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî'nin en önemli eserlerinden biri *İhyâu ulûmi'd-dîn*'dir. Eserin önsözünden çalışmanın dinin ihya ve ıslahı için kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Tasavvuf ilmini izah eden bir eser olması bakımından *İhyâ*, hacmine rağmen en fazla okunan ve bilinen kitaplardan birdir. Eserin yazılma gayesi, dinin daha iyi anlaşılması ve tasavvufî düşüncenin İslam'ın merkezinde kalmasını sağlamaktır. Gazzâlî, *İhyâ*'yı yazarken *er-Riâye*, *el-Lüma'*, *Kütü'l-kulûb*, *er-Risâle* ve *Keşfü'l-mahcûb* gibi klasik eserlerden istifade etmiştir. Hatta *İhyâ*'yı Ebû Tâlib el-Mekkî'nin eserinin geniş bir şerhi şeklinde kabul edenler de vardır. Baskılarına göre farklı cilt sayısında olmasına rağmen Türkçeye tercüme edilen eser, dört cilttir. Birinci cilt ubûdiyet adıyla ilim, akîde ve ibadeti izah etmektedir. İkinci cilt muâmelât adıyla gündelik âdab ve ahlak konularını içermektedir. Üçüncü cilt mühlikât adıyla insanı mânen öldüren ahlak-ı zemîme konu ve kavramlarını; dördüncü cilt ise münciyât adıyla tahalluk ve tahakkuk yani makamlar, haller ve ahlak-ı hamîdeyi konu edinmektedir.¹

---

¹ İmâm Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınları, 1974), 1/3-8.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alkış, Abdurrahim. “Aynü’l-Kudat-ı Hemedani’nin Düşüncesinde Hakikati Muhammediyye”. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8 (Nisan 2015), 139-160.
- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Baltacı, Halil. *Temhîdât: Aşk ve Hakikat Üzerine Konuşmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Cebecioglu, Ethem. “Avârifü’l-ma’arif: Ebu Hafs Şihâbüddîn Ömer es-Sühreverdî”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 12 (2004), 239-260.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. “Klasiklerimiz/X: el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11, (Ankara 2003), 417-428.
- Darıcı, Zeynep. *Feridüddin-i Attar’ın Mantıku’t-tayr İsimli Eserinde Metaforik Üslub*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Eraslan, Kemal. *Divan-ı Hikmet’ten Seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Gazâli. *İhyâu ulûmi’d-dîn*. çev. Ahmed Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınları, 1974.
- Gürer, Dilaver. “Klâsiklerimiz/ VII: el-Fethu’r-rabbânî ve’l-feyzu’r-rahmânî”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8 (Ankara 2002), 161-172.
- Kılıç, Mahmut Erol. “Fusûsu’l-hikem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/231-236. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Küçük, Serhat. “Feridüddin Attâr’ın Hayatı ve Eserleri”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2/1, (Mart 2013), 241-262.
- Özköse, Kadir. “Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 16, (2006), 293-312.
- Yazıcı, Nesimi. “Türk- İslâm Kültürünün Oluşum ve Gelişimi Üzerine Bazı Düşünceler” *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)*, ed. Abdülkadir Yuvalı vd. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993.

Bölüm

-6-

TASAVVUFUN KURUCU METİNLERİ: KLASİK LİTERATÜRE BAKIŞ IV

6.1. Tasavvuf Düşüncesini Anlatan Kitaplar: Yedinci / On Birinci Yüzyıl

6.1.1. Necmüddîn Dâye (ö. 654/1256), *Mirsâdü'l-ibâd*

Mirsâdü'l-ibâd, Necmüddîn Dâye'nin en önemli eseridir. Necmüddîn Râzî olarak da bilinen Kübrevî tarikatına mensup olan müellif, 573/1177 yılında Rey şehrinde dünyaya gelmiştir. Kübrevî tarikatında çok mürid yetiştirdiği için “*Dâye/Sütanne*” lakabıyla tanınmıştır. 599/1202 yılında ilim tahsili için Rey'den ayrılıp Mısır, Mekke, Medine, Bağdat, Horasan bölgesinde ve Harzem'de bulunmuştur. Bu tahsilin semeresi olarak kaleme alınan “*Mirsâdü'l-ibâd*”, Farsça yazılmıştır. Dâye, bu kitabını yazmaya Harzem'de başlayıp ilk nüshasını Anadolu'ya geçtiğinde 618/1221 yılında Kayseri'de, ikinci nüshasını da bir sene sonra Sivas'ta tamamlamıştır. Bu nüshayı Sivas'ta I. Alâeddin Keykubâd'a takdim etmiştir. Eserin başta İran olmak üzere Türkiye, Hindistan ve Orta Asya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası vardır. Çince dahil birçok dile tercüme edilmiştir.¹

6.1.2. Mevlânâ (ö. 672/1273), *Mesnevî-i Manevî*

Hüsâmeddîn Çelebî, Mevlânâ'nın dervişlerinin istifade etmesi için ondan müritlere rehberlik edebilecek bir eser yazmasını istemiştir. Mevlânâ, Hüsâmeddîn Çelebî'ye bu fikrin kendi kalbine de ilham edildiğini belirterek daha önce yazdığı ilk 18 beyti sarığının içinden çıkararak ona uzatmış ve eserin yazılış süreci bu olayın ardından başlamıştır.

---

¹ Necmeddin Dâye, *Mirsâdü'l-İbâd (Tasavvuf Yolu)*, çev. Halil Baltacı, (İstanbul: İfav Yayınları, 2013), 13-35; Mehmet Okuyan, “Necmeddin-i Dâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/496-497.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Ateş, Süleyman. *İşârî Tefsir Okulu*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
- Aydın, Mustafa. “Arapça Lügatler ve İndeks Kitapları”. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication* 8/4 (October 2018), 725-739.
- Cebecioğlu, Ethem. “el-Mektûbât: İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farukî es-Serhendî”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8 (Ankara 2002), 374- 377.
- Ceyhan, Semih. “Mesnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/ 325-334. Ankara TDV Yayınları, 2004.
- Çelik, İsa. “Klasiklerimiz/ Mesnevî-i Manevî”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6 (Ankara 2005), 661-669.
- Damar, Abdullah. “Tasavvuf Terimlerinin Oluşumu”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 17 (Ankara 2006), 261-269.
- Dâye, Necmeddin. *Mirsâdü’l-ibâd (Tasavvuf Yolu)*. çev. Halil Baltacı. İstanbul: İfav Yayınları, 2013.
- Demirli, Ekrem. *Miftâhu gaybi’l-cem ve’l-vücûd (Tasavvuf Metafiziği)*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Demirli, Ekrem. “Bir Konevî Şârihi: Osman Fazlî-i İlâhî’nin Miftahu’l-Gayb Şerhi”. *Sürgün Bir Şeyh Armağan Atpazarî Kutup Osman Kitabı*, ed. İsmail Güleç vd. Lefkoşe: Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Atâullah, İskenderî. *Hikmet-i Atâiyye*. çev. Yahya Pakiş. İstanbul: Se-merkand, 2016.
- Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993.
- Küçük, Hülya. – Küçük, Hamza. “Endülüs’ten Önemli Bir Sima: İbn Berrecân”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (Güz 2002), 125-143.
- Namlı, Ali. “İsmâil Hakkı Bursavî’nin Rûhu’l-beyân fi tefsîri’l-Kur’ân Adlı Tefsiri”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 365-385.

- Okuyan, Mehmet. “Necmeddin-i Dâye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 32/496-497. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Öngören, Reşat. “el-İnsânü'l-kâmil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/332-333. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Şebüsterî. *Gülşen-i Râz*. çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.
- Şebüsterî. *Gülşen-i Râz Şerhi*. haz. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Maarif Matbaası, 1972.

Bölüm -7-

TASAVVUFFUN TEŞEKKÜL SÜRECİ: ZÜHD DÖNEMİ

Her ilmin bir teşekkül süreci vardır. Fıkıh, tefsir, hadis ve kelim gibi İslâmî ilimler daha çok dinin zahirî yönüyle ilgilenerek gelişimlerini sürdürürken dinin derûnî boyutunun da ihmal edilmemesi gerektiği anlaşılmıştır. Duyulan ihtiyaç sebebiyle İslâm'ın manevî ve rûhî yönüyle tasavvuf ilgilenmiş ve zamanla gelişerek müstakil bir hüviyet kazanmıştır.

Araştırmacılar tasavvuf tarihini çeşitli dönemlere ayırarak farklı şekillerde tasnif etmişlerdir. Yaygın kabule göre tasavvuf tarihi “Zühd Dönemi”, “Tasavvuf Dönemi” ve “ Tarikat Dönemi” olmak üzere üç dönem halinde incelenir.¹

Zühd dönemi, tasavvuf tarihinde hicrî ilk iki asra verilen isimdir. Hz. Peygamber, ashâb, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn'in yaşadıkları zaman dilimini içine alır.² Tasavvuf asırlardır meyve veren bir ağaca benzetilecek olursa Hz. Peygamber'in yaşadığı devir, o ağacın tohumu veya çekirdeği mesabesindedir. Vefâtından sonra ona ittibâen sürdürülen zühd dönemi de tasavvuf ağacının köklerine tekabül eder.³

Zühd sözlüklerde; “isteksiz olmak”, “ilgi duymamak”, “kayıtsız kalmak”, “meyletmemek”, “değer vermemek”, “önemsiz görüp terk etmek”, “yüz çevirmek” ve “vaz geçmek” gibi anlamlara gelir.⁴ İslâmî

¹ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar, 2017), 81.

² Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 87; Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 64.

³ Dilaver Güner, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf* (İstanbul: Ensar, 2019), 64.

⁴ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, “zhd”, *Tâcü'l-lüga ve sıhâhu'l-Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, 1399/1979), 2/481;

Bölüm

-8-

TASAVVUFUN TEŞEKKÜL SÜRECİ: TASAVVUF DÖNEMİ

İslâm dini fetihlerle Hicaz'dan Doğu Akdeniz'e doğru yayılmıştır. Bu yayılmanın sebep olduğu dış ve iç etkenlerle İslam toplumu yeni düşünce akımlarıyla karşılaşmıştır. Müslümanlardan bazıları bireysel olarak, İslâm'ın Hicaz'daki sâfiyetini koruması gerektiği iddiası ile yeni düşünce ve görüşlere tepki göstermişlerdir. Zühd dönemi, bir yönden bu tepkisel sürecin bir parçasıdır.

Daha geniş anlamda İslâm dininin genel ahlâkî ve amelî muhtevasını kapsayan zühd anlayışı, h. III. asır ile VI. asırlar arasında tepkisel bir hareket olmaktan çıkmış ve ehl-i sünnet çerçevesinde diğer din bilimleri arasında kendine yer edinerek ilmî bir hüviyet kazanmıştır. Bu döneme de tasavvuf dönemi adı verilmiştir. Bu üç asırlık dönemin sistemleşmesinin sonucunda ise tarikatlar dönemine geçilmiştir.

Tasavvuf tarihindeki bu dönemler takdîrî bir tasnife göredir. Gerçekte net bir şekilde nesnel bir ayrımları yoktur, bilakis bu dönemler birbirlerini tamamlayan iç içe gelişen bir yapı arz ederler. Bu yapılanmada tasavvuf döneminin kendi içindeki gelişim aşamalarının açıklanmasına yer verilmiştir.

8.1. Zühd Döneminden Tasavvuf Dönemine Evrilme Süreci

Hicri III. asır ile VI. asırlar arasında Hicaz'ın dışına taşınan, yeni kültür ve dinî anlayışlarla karşılaşan İslâm düşüncesinin “nasıl anlamlandırılacağı ve ne şekilde yaşanacağı” hakkında birbirinden farklı itikâdî-fikhî mezhepler ve çeşitli tasavvufî görüşler ortaya çıkmıştır.¹ Buna göre bu döneme damgasını vuran olaylar ve düşünce akımları maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

---

¹ Sönmez Kutlu, *Târîhsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*, (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 15.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Ateş, Süleyman. "Cüneyd-i Bağdâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/119-121. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Ay, Resul. "Erken Dönem Anadolu Sufiliği ve Halk İslam'ında Hulûlcü Yaklaşımlar ve Hulûl Anlayışının Farklı Tezahürleri". *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 72 (2015).
- Bozkurt, Nahide. *Abbâsiler*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2018.
- Canbaz, Büşra. *Zünnûn el-Mısrî'nin Tasavvuf Anlayışı*. Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Demirli, Ekrem. "Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri ile Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi". *Nazarîyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 2/4 (Nisan 2016): 1-29.
- Demirli, Ekrem. *İslam Düşüncesi Üzerine Söyleşiler ve Konuşmalar*. İstanbul: Sufi Yayınları, 2016.
- Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbî. *Keşfu'l-Mahcûb*. çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.
- İbnü'l-Arabî. *el-Kevkebü'd-dürri fî menâkibi Zi'n-Nûni'l-Mısrî: Bir Sûfînin Portresi; Zünnûn-i Mısrî*. nşr. Roger Deladrière. çev. Ali Vafi Kurt. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2015.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2003.
- Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed. *et-Ta'arruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*. Kahire: 1960.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm. *er-Risâle*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014. 64.
- Kutlu, Sönmez. *Târîhîsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.
- Küçük, Hülya. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019. 213.
- Mahmud, Abdülhalim. *Muhâsibî Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

- Muhâsibî, Hâris. *er-Riâye*. çev. Şahin Filiz. Hülya Küçük. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Onat, Hasan. “İbâhiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.19/ 252-254. İstanbul: TDV Yayınları,1999.
- Öngören, Reşat. “Ma‘rûf-i Kerhî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/67-68. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özköse, Kadir (ed.). *Tasavvuf El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Saylık, Mutlu. “Mihne Dönemi Abbâsî Halifelerinin Mezhep Siyaseti”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 33/169-196. (Bahar 2019/1).
- Serrâc, Ebu Nasr et-Tûsi. *el-Lüma’*. çev. Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları. 2012.
- Sülemî, Ebû Abdurrahman. *İlk Zâhid ve Sûfîler Tabakâtı's-Sûfiyye*. çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2018.
- Tek, Abdurrezzak. *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Emin Yayınları, 2017.
- Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2020.
- Uludağ, Süleyman. “Serî es-Sakatî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/564-565. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Uludağ, Süleyman. “Bâyezîd-i Bistâmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 238-241. İstanbul: TDV Yayınları 1992.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf ve Tenkit*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.
- Ulupınar, Hamide. “İlk Dönem Melâmetî Şeyhlerinden Hamdûn Kassâr’ın Tasavvuf Anlayışı”. *Marife*. 17/1 (2017): 67-80.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.

Bölüm -9-

TASAVVUFUN İBADET, AHLÂK, TEZKİYE VE EĞİTİM YÖNTEMİ İLE İLGİLİ TERİMLERİ

9.1. Tasavvuf Terimleri ve Teşekkül Süreci

Başlangıçta ahlâk ve zühd hareketi olan tasavvuf, hicrî III. asırdan itibaren, sınırları çizilmiş, temel esasları belirlenmiş, kendine mahsus terimleri üretilmiş, ilgili eserleri tedvîn ve tasnîf edilmiş ve fıkıh, kelâm gibi İslâmî ilim dallarından biri olarak kabul edilmiştir.¹

Tasavvufun gayesi, manevî ve ahlâkî bakımdan olgun/kâmil insan yetiştirmektir. Tasavvuf ilminin temel kavramları da bu konuyla ilgilidir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde bu gayenin gerçekleştirilmesine yönelik pek çok ifade yer almaktadır. Bu ifadeler, tasavvufun ortaya çıkışıyla birlikte sûfiler arasında yeni anlamlar kazanarak birer terim haline gelmiş ve tasavvuf terminolojisi içerisinde yer almıştır. Zamanla bu terimlere yenilerinin eklenmesiyle, Kur'ân ve hadislerde yer almayan birçok terimle birlikte tasavvuf terminolojisi ortaya çıkmıştır.²

Tasavvuf kavramlarının gelişimi dört merhaleden oluşmaktadır. Birinci merhale, kavramların ortaya çıktığı hicrî II. asrın başından III. asrın sonuna kadar olan devirdir. Bu dönemde kavramlar tevbe, zühd, verâ ve sabır gibi dinî ıstılahlar etrafında şekillenen manalar halindedir. İkinci merhale, Kur'ân kaynaklı tasavvuf kavramlarının felsefî bir boyut kazanmaya başladığı hicrî III. asrın sonlarından VI. asrın sonlarına kadar devam eden dönemdir. Telvîn, temkîn, sekr, sahv, kabz, bast gibi yeni

¹ H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar), 91-92.

² Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 67; Himmet Konur, "Tasavvuf Terminolojisinin Teşekkül Süreci", *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/2 (2006), 317; Mustafa Kara, "İstılahâtü's-süfiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/209.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdürrezzak Kâşânî. *Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Affî, Ebu'l-Alâ. *Tasavvuf: İslâmda Manevî Hayat*. çev. Ekrem Demirli-Abdullah Kartal. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Affî, Ebü'l-Alâ. *el-Melâmetiyye ve's-sûfiyye ve ehlü'l-fütüvve*. Beyrut/Lübnan: Menşûrâtü'l-cemel, 2015.
- Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd. *Rûhu'l-meânî fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-hadîs, 1426.
- Âsım Efendi, Mütercim. *el-Okyânûsu'l-basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît: Kâmûsu'l-muhît Tercümesi*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Aynî, Mehmed Ali. *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Vatan Matbaası, 1341.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rîfât*. Beyrut, 1403.
- Dâvud el-Kayserî. *Tasavvuf İlmine Giriş*. çev. Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.
- Derin, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm'de Seyr ü Sülûk Ahmet ibn Acîbe'nin Tefsiri'nde*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1994.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. çev. Ahmet Sedaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1963.
- Gündüz, İrfan. *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1984.
- Hakîm Tirmizî. *Riyâzatü'n-nefs*. ed. İbrâhim Şemseddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005.

- Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-ayn*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbî. *Hakikat Bilgisi - Keşfu'l-mahcûb*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- İbn Fûrek. *el-İbâne an Turuki'l-kâsîdîn = Tasavvuf Istılahları*. çev. Ahmet Yıldırım - Abdülgaffar Aslan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 1414.
- İsfahânî, Râgıb el-. *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. Beyrut, 1412.
- Kara, Mustafa. "İstılâhâtü's-sûfiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kara, Mustafa. "Melâmetiye". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 43/1-4 (1985 1984).
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- Kayaoğlu, İsmet. *İslam Kurumları Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1985.
- Kelâbâzî. *Doğuş Devrinde Tasavvuf = Ta'arruf*. ed. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Konur, Himmet. "Tasavvuf Terminolojisinin Teşekkül Süreci". *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/2 (2006), 313-317.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. Beyrut/Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422.
- Necmeddîn Kübrâ. *Seyr ü Sülûk Risâleleri*. çev. Süleyman Gökbulut. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 1., 2016.
- Necmeddin-i Daye. *Tasavvuf Yolu: Mirsâdü'l-ibâd*. çev. Halil Baltacı. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1983.
- Refik el-Acem. *Mevsûatü Mustalahâti't-Tasavvufi'l-İslâmî*. Beyrut: Mektebetü Lübnan Nâşirûn, 1999.
- Rûzbihân el-Baklî. *Meşrebü'l-Ervâh*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1. Basım, 1426.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türki*. Dersâadet: İkdâm Matbaası, 1317.

- Sofyalı Bâli Efendi. *7 Makam 7 Nefs Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri*. İstanbul: Hayykitap, 2017.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehabeddin Ömer. *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-maârif*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.
- Sülemî, Ebû Abdirrahmân es-. *Tasavvufun Ana İlkeleri: Sülemî'nin Risâleleri*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1981.
- Tehânevî, Muhammed Ali et-. *Keşşâfü Istilâhâti'l-fünûn*. 2 Cilt. Lübnan: Mektebetü Lübnân, 1996.
- Tosun, Necdet. *Bahâeddîn Nakşbend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, XII-XVII. Asırlar*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Uludağ, Süleyman. "Fark". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.
- Yılmaz, H. Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar, 12. basım.
- Yılmaz, H. Kamil. *el-Lüma' İslam Tasavvufu*. İstanbul: Erkam, 2012.

Bölüm -10-

TASAVVUFUN TECRÜBE ve HÂL İLE İLGİLİ TERİMLERİ

10.1. Tasavvufta Tecrübe ve Hâl

Tasavvufî hayatın temelini, ayet ve hadislerde anlatılan, Peygamberimiz ve ashabının yaşadığı ruhanî hayat oluşturur. Bu hayat, yaşanarak ve kalpten kalbe hal yoluyla intikal şeklinde gelmektedir. Bu tecrübe zahirî ve ta'limî bir hayat olmayıp batınî ve kalbî bir hayattır.¹ Geçirdiği bütün aşamalarda tasavvufun temel mevzusu ahlâktaki değişim yani hal olmaya devam etmiştir.²

Tasavvufta hal, makamın aksine çalışma ve gayret olmaksızın kalbe gelen sevinç, hüzn, rahatlık, açılma, şevk ve daralma gibi ruhî durumlardır.³ Makam ise salikin mücâhede, riyâzet ve uzlet hususlarında Hakk'ın huzurunda bulunduğu manevî bir merhale olup sıhhatli bir niyet ile olanca gücünü sarf etmek suretiyle, birçok sıkıntı çekerek kazandığı ve vasıf haline getirdiği, edep ve ahlâkın her birine verilen genel bir isimdir.⁴

Haller, Allah'ın lütuf ve ihsanıdır (vehbîdir). Kabz-bast, havf-recâ, heybet-üns, fenâ-bekâ gibi daima çiftler çiftler gelirler. Haller, makam gibi kalıcı ve daimî değildir. Makam, cehd ve gayretle elde edildiğinden,

¹ H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar), 53.

² Hacı Bayram Başer, *Şeriat ve Hakikat Tasavvufun Teşekkül Süreci* (İstanbul: Klasik, 2017), 228.

³ Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 199.

⁴ H. Kâmil Yılmaz, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu* (İstanbul: Erkam, 2012), 65; Ali b. Osman Cüllâbî Hücvirî, *Hakikat Bilgisi- Keşfu'l-mahcûb*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 430.

Yararlanılan Kaynaklar

- Cîlî, Abdülkerim b. İbrâhim. *el-İnsânü'l-kâmil : fî Ma'rifeti'l-evâhir ve'l-evâil*. Beyrut/Lübnan: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1438.
- Kâşânî, Abdürrezzak. *Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Affîfî, A. E. *Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1975.
- Affîfî, Ebu'l-Alâ. *Tasavvuf: İslâmda Manevî Hayat*. çev. Ekrem Demirli, Abdullah Kartal. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Âsım Efendi, Mütercim. *el-Okyânûsu'l-basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît: Kâmûsu'l-muhît Tercümesi*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Başer, Hacı Bayram. *Şeriat ve Hakikat Tasavvufun Teşekkül Süreci*. İstanbul: Klasik, 2017.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Dâvud el-Kayserî. *Tasavvuf İlmine Giriş*. çev. Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.
- Eraslan, Kemal. *Yesevi'nin Fakr-nâmesi*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2016.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1994.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı. *Mârifetnâme*. İstanbul: Bedir Yayınları, 1999.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. çev. Ahmet Sedaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.
- Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbî. *Hakikat Bilgisi - Keşfu'l-mahcûb*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- İbn Fûrek. *el-İbâne an turuki'l-kâsîdîn: Tasavvuf Istılahları*. çev. Ahmet Yıldırım - Abdülgaffar Aslan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- İbn Haldun. *Tasavvufun Mahiyeti: Şifâu's-sâil li-tehzibi'l-mesâil ve Mukaddime'de Tasavvuf İlmi*. ed. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed. *Lisânu'l-arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 1414.
- İbnü'l-Arabî. *Fusûsu'l-hikem*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2013.
- Kâşânî, İzzeddîn. *Tasavvufun Ana Esasları*. çev. Hakkı Uğur. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. Beyrut/Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422.
- Necmeddin Kübrâ. *Sevr ü Sülûk Risâleleri*. çev. Süleyman Gökbulut. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 1., 2016.
- Necmeddin-i Daye. *Tasavvuf Yolu: Mirsâdü'l-ibâd*. çev. Halil Baltacı. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013.
- Necmüddin Kübra. *Tasavvufî Hayat Usûlü Aşere / Risâle ile'l-Hâim / Fevâihu'l-cemâl*. çev. Mustafa Kara. İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehabeddin Ömer. *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-maârif*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.
- Tehânevî, Muhammed Ali et-. *Keşşâfü Istilâhâti'l-fünûn*. 2 Cilt. Lübnan: Mektebetü Lübân, 1996.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.
- Yılmaz, H. Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar, 12. basım.
- Yılmaz, H. Kamil. *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*. İstanbul: Erkam, 2012.

Bölüm -11-

TASAVVUFUN KURUMSALLAŞMASI: TARİKATLAR DÖNEMİ

11.1. Tarikat Kavramı

Tarikat kavramı sözlükte “*gidilen yol, davranış, hal, durum*” gibi anlamlara gelmektedir.¹ Tasavvufî bir terim olarak ise “Hakk’a ulaşmak için belli bazı kurallar çerçevesinde takip edilen yol” anlamındadır.² Tarikat, İslâm’ın ruhânî boyutu olan tasavvufun pratik hayatta belli usul ve metotlarla uygulama sahasına geçmesidir. Tasavvufun teoride kalan ve içselleştirilmeyen birçok konusunun belli bazı yöntemlerle anlaşılmasına ve özümsemesine aracı olmaktadır.³ Tarikat, İslâm dininin temelleri sayılan iman (inanç), İslâm (fıkıh) ve ihsan üçlüsünden ihsan makamı olarak görülmüştür. Tarikatların ortaya çıkışının temel faktörlerinden birisi, İslâm dininin üzerinde durduğu nefsi terbiye etme ve ahlâkî olgunluğa erişebilme için sûfilerin ortaya koyduğu çeşitli görüş ve tutumlardır. Bu yönüyle tarikatların ortaya çıkışı, fikhî ve itikadî mezheplerin oluşumuna benzemektedir. Fikhî veya itikadî mezheplerin imamları, kendilerine nisbet edilen ekolleri kurma niyetiyle ortaya

¹ Muhammed b. Ebi Bekr er-Râzî, *Muhtâru’s-sıhâh*, thk. Şehâbuddin Ebu Amr (Beyrut: Dâru’l-Meşârî’, 2009), 396; Cemaluddin Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. (Kahire: Dâru’l-meârif, ts.), 4/2665.

² Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-ta’rîfât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Mînşâvî, (Kahire, Dâru’l-Fadîle, 2004), 119; Abdürrezzak Kâşânî, *Mu’cemu istilâhâtî’s-sûfiyye*, thk. Abdülal Şahin, (Kahire: Dâru’l-Menâr, 1992), 85, Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016), 343; Tarikat hakkında geniş bilgi için bkz. Cengiz Gündoğdu, “Tarikatlerin Doğuşu” *Ekev Akademi Dergisi*, 1/2 (Mayıs 1998) 97-106; Reşat Öngören, “Tarikat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/95-105.

³ Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, (İstanbul: Ataç Yayınları, 2018), 89.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ayni, Mehmed Ali. *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Büyüyenay yayınları, 2017.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Barkan, Ömer Lütfi. *Kolonizatör Türk Dervişleri*. İstanbul: Hamle Yayınları, 1993.
- Baş, Emrah. "XVII. Yüzyılın Sonları İle XX. Yüzyılın Başları Arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye". *İslami İlimler Dergisi* 16 / 1 (Mart 2021): 55-76.
- Bedevî, Abdurrahman. *Tarihu't-Tasavvufi'l-İslâmî*. Kuveyt: Vekâletu'l-Matbûât, 1975.
- Cebecioglu, Ethem. "İmâm-ı Rabbani ve Mektubâtı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35/1 (1996), 193-241.
- Ceyhan, Semih. *Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Cürcanî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *Mu'cemu't-Tarîfât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fadîle. 2004.
- Gündoğdu, Cengiz. "Tarikatlerin Doğuşu". *Ekev Akademi Dergisi* 1/2 (Mayıs 1998) 97-106.
- Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbî. *Keşfü'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2018.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed. *Lisanu'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. Kahire: 4. Cilt. Dâru'l-meârif, ts.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf Kültürü*. Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2019.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 15. Basım, 2018.
- Kâşânî, Abdürrezzak. *Mu'cem İstilâhâti's-Sûfiyye*. thk. Abdülal Şahin. Kahire: Dârü'l-Menâr, 1992.
- Kızıler, Hamdi. *Tasavvufta Karakter Eğitimi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2017.
- Küçük, Hülya. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Basım, 2015.

- Muhammed b. Ebi Bekr er-Râzî. *Muhtâru's-Sihâh*. thk. Şehâbuddin Ebu Amr. Beyrut: Dâru'l-Meşârî', 2009.
- Öngören, Reşat. "Tarikat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/95-105. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Süleyman Uludağ, "Tasavvuf ve Tarikat", *Uluslararası Bursa tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, haz. Mehmed Temelli, (Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2005), 42-43.
- Topbaş, Osman Nuri. *Îmândan İhsâna Tasavvuf*. İstanbul: Erkam Yayınları. 2018.
- Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 5. Basım, 2018.
- Uludağ, Süleyman. "Süleyman Uludağ ile Röportaj: Tasavvuf, Tasavvuf ve Tarikatlar ve Tasavvuf Sosyoloji İlişkisi Üzerine". *Akademik Platform İslâmi Araştırmalar Dergisi* 1 / 2 (Temmuz 2017): 65-70.
- Uludağ, Süleyman. "Nefis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/526-529. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2. Basım, 2016.
- Yılmaz, H. Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 12. Basım, 2009.

Bölüm -12-

TARİKATLARIN ORTAK UNSURLARI

12.1. İnsanî Unsurlar

Bu başlık altında tarikatların ortak unsurlarından derviş, mürid, sâlik, pîr, şeyh, mürşid ve halife kavramları hakkında kısaca bilgi verilecektir.

12.1.1. Derviş, Mürid, Sâlik

Sözlüklerde muhtaç, yoksul ve dilenci gibi karşılıkları bulunan derviş kelimesi, tasavvufta bir tarikata ve şeyhe bağlı olan, sûfiyâne bir hayat yaşayan kişi anlamına gelmektedir. Dervişin Arapça karşılığı fakir olup hem yoksul kişi hem de zengin bile olsa her yönden Allah'a muhtaç olduğunun şuuruna sahip sûfi demektir.

Dervişlik bir riyâzet ve mücahede faaliyetiyle başlar. Sıkı bir perhize (imsâk) girilen bu dönemde yeme, içme, konuşma ve uyuma en aza indirilir; ibadet, zikir ve tefekkür artırılır; nefsin arzularına hâkim olmaya, ölçülü ve disiplinli yaşamaya, böylece ruhî bir erginlik ve manevî olgunluğa ulaşmaya çalışılır. Çile hırkasını giyen derviş istediği gibi hareket edemez, zorluklara dayanmak mecburiyetindedir. Dervişin muradına ermesi için sabırlı ve tahammüllü olması şarttır. Tasavvuf geleneğinin kabul ettiği hakiki derviş, yoksuldur. Bir hırka, bir lokma ile yetinir, kendi kendine yeterlidir. Miskinliğiyle övünür, ancak yoksulluğunu hiçbir zaman çıkar sağlamanın bir aracı olarak görmez. El emeği ve alın teriyle geçinir. Gönlü zengin, eli açıktır. Zengin bile olsa servet gönlünde değil, elindedir. Herkese yardım eder, uğradığı haksızlıklara tahammül gösterir, bütün insanları sever. Dövene karşı elsiz, sövene karşı dilsizdir. Yaratandan ötürü yaratılanı hoş görür. Yetmiş iki millete bir gözle bakar, günahkâr insanlardan yüz çevirmez,

Yararlanılan Kaynaklar

- Akpınar, Cemil. “İcâzet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/393-400. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Arpaguş, Sâfi. “Pîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/272-273. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 5. Basım, 2009.
- Çakmaklıoğlu, Mustafa. *Tasavvuf*. Ankara: Bilay Yayınları, 2020.
- Dâye, Necmuddîn. *Sûfîlerin Seyri Mirsâdu'l-İbâd*. çev. Hakkı Uygur. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013.
- Ebû Nasr Serrâc Tûsî. *el-Lüma' İslam Tasavvufu*. çev. Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.
- Eraydın, Selçuk. “Çile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/315-316. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Kallek, Cengiz. “Biat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/120-124. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 6. Basım, 2003.
- Kuşeyrî, Abdulkerim. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 4. Basım, 2003.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u 'ş-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Öngören, Reşat. “Şeyh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Öngören, Reşat. “Zikir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/409-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddîn Ömer. *Gerçek Tasavvuf [Avârifü'l-Maârif]*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand, 10. Basım, 2014.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b İsa b Sevre es-Sülemi. *el-Câmiü'l-kebir*. 6 Cilt. Beyrut : Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Tosun, Necdet. “Silsile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/206-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Türer, Osman. *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 5. Basım, 2018.

- Türer, Osman. “Biat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/124-125. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uludağ, Süleyman. “Halvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/386-387. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. “Mürid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/47-49. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Uludağ, Süleyman. “Sohbet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/350-351. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Uludağ, Süleyman. “Sülûk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/127-128. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2. Basım, 2005.
- Uludağ, Süleyman - Eraydın, Selçuk. “Erbâîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/270-271. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yazıcı, Tahsin. “Derviş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/188-190. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 10. Basım, 2004.

Bölüm -13-

TASAVVUFUN KURUMSALLAŞMASI: *TEKKE YAPILANMASINDA MADDÎ ve SEMBOLİK UNSURLAR*

Dünyevî olana karşı soğuk bir tavrı içerisinde barındıran tasavvufun kurumsal yüzü olan tekkeler, bu tavra uygun bir şekilde, dünya hayatını nasıl yaşamak gerektiğine dair uygulamalı eğitim yapan yerlerdir. Şahsi arzularını terbiye etmeyi bilen insanların yetiştirildiği tekkeler, toplumun ihtiyaç duyduğu eğitim, kültür, sanat, ticaret, siyaset ve güvenlik gibi hemen her alanda hizmet ve ürün ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu görevleri daha ulaşılabilir halde sunmak için zamanın gereklerine uygun olarak çeşitli mekanlar oluşturulmuştur. Bu kuruluşlar, seyr ü sülûk yöntemlerine uygun şekillerde yapılar, ritüeller, giyim-kuşam, yeme-içme vs. ile ilgili araçlar geliştirmişlerdir. Bütün maddî-manevî unsurlarıyla tarikatlar, kurumsal kimlik vurgusu ve müntesiplerinin aidiyetlerini perçinlemenin yanında tasavvuf anlayışlarına uygun bir sembolizmi de hep hatırlatmaya çalışmışlardır. Şimdi tekkelerin bu birbirinden maddî ve manevî şeklinde ayrılması imkânsız yönlerine kısaca değinelim.

13.1. Tekke ve Tekke Kavramı Çevresinde Gelişmiş Kavramlar

Dervişlerin ve tarikat ehlinin toplanıp şeyh veya halifesinin yönetimi altında zikir, ayin ve ibadet ettikleri, seyr ve sülûkla meşgul oldukları, nefis terbiyesi gördükleri, ruhen ve ahlaken eğitilip olgun yetişkin kişiler haline geldikleri yerlere tekke denir. Küçük tekkelere “zâviye”; büyüklere “hânkâh” ve “dergâh”; merkezî pozisyonda olanlara da “âsitâne” denir. Erken dönem tekkelerine “Savma‘a” adı da verilmiştir. Mecazen meyhane, humhane, âteş-gede, harâbât gibi tabirler de vardır.¹

¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), 350-351; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 646.

Yararlanılan Kaynaklar

- A. Azmi Bilgin. “Tekke Edebiyatı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/381-384. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Algar, Hamid. “Şed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/405-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Arpaguş, Sâfi. “Post”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 332-333. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin. *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Baz, İbrahim. “Tasavvufun Tesir Halkası”. *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 5. Basım, 2009.
- Ceyhan, Semih. “Giriş: Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair”. *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. 27-53. İstanbul: İSAM Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Ceyhan, Semih. “Taç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/363-365. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Erol, Elif Ceylan. *Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Gündüzöz, Güldane. “Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccâde”. *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 64 (2017).
- Gündüzöz, Güldane. “Tekke Hayatında Üç Muktedir Figür: Sancak, Alem ve Tuğ”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 85 (2018), 161-181.
- Kara, Mustafa. *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 3. Basım, 1990.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 6. Basım, 2003.
- Kara, Mustafa. “Tekke”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/368-370. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

- Ocak, Ahmet Yaşar. “Bektaşiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Öngören, Reşat. “Tarikat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/95-105. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Öngören, Reşat. “Zikir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/409-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Övüç, Erkan. “Tekke Tarihi Nasıl Yazılır? Kaynaklar Üzerine Bir Tasnif Denemesi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* XV/31-32 (2018), 429-466.
- Özcan, Nuri. “Devran (Musiki)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/249-250. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Özdemir, Rifat. “Osmanlı Devleti’nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”. *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 5 (1994), 259-310.
- Özen, Gürkan. “Bektaşilikte Olmazsa Olmaz Sembollerden Çerağ ve Yola Giren Can’ın Ziyetleri: Arakiye, Teslim Taşı ve Tığbent”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 60 (2011), 415-434.
- Özköse, Kadir. “Tarikatların Ortak Unsurları”. *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Özlu, Zeynel. “Bektaşî Tekkelerinin Gelirlerine Dair Gözlemler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi* 69 (2014).
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 4. Basım, 1993.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer. *Gerçek Tasavvuf [Avârifü'l-Maârif]*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand, 10. Basım, 2014.
- Uludağ, Süleyman. “Hırka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/373-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2. Basım, 2005.
- Uygun, Mehmet Nuri. “Zikir (Mûsiki)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/412-413. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Bölüm -14-

ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMA SÜRECİNDE KURUCU TARİKATLAR

Anadolu'nun İslâmlaşması, Hz. Peygamber'in vefatından 7 yıl sonra başlayan Anadolu seferleri ile peyderpey gerçekleşmiştir. Bu seferlerde en büyük pay İslâm'ın Medine Ekolü (Ehl-i Suffe Hareketi)'ne aittir. Bilal-i Habeşî (ö. 20/641) ve Ebû Zer-i Ğifârî (ö. 32/653) gibi Suffe zühhâdından birçok sahabî, Anadolu seferlerine katılarak İslâm'ın hak, adalet ve özgürlük ilkelerini Roma'nın zulmünden bizar olmuş topluluklara ulaştırmıştır.

Anadolu toplulukları, İslâm çağrısını daha önce duydukları ve Medine İslâm Devleti'nin icraatını takip ettikleri için İslâm ordusu karşısında toplumsal bir mukavemet göstermemişlerdir. İslâm ordusu, sadece Roma aristokrasisi ile savaş tüccarlarının emrindeki paralı askerlerin ve Roma lejyonerlerinin saldırılarıyla karşılaşmış, bunları da sayıca kendilerinden fazla oldukları halde bertaraf etmişlerdir. Çünkü bir tarafta seküler amaçlar için savaşan ve ölmek istemeyen ordular; diğer tarafta sonsuz ve uhrevî amaç için ölümü şehâdet ve saâdet bilen bir ordu vardı.

Hz. Peygamber'in vefâtından sonra (11/632) Suffe'nin zühd âbidesi sahabîlerinden hayatta kalanlar, bu seferlerde bazı komutanların Romalı bürokratlara özendiklerine şahit olmuşlardır. Hz. Ebû Zer başta olmak üzere diğer sūffiler (suffe ehli sahabe), kimi valilerin giyim tarzı ve yönetim anlayışı bakımından Roma valilerini taklit etmelerini, gösteriş ve debdebe içinde görkemli törenler düzenleyip israf sofraları tertiplemelerini şiddetle eleştirmişlerdir.¹ İşte bu eleştirileri yapan

---

¹ Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe ed-Dineverî, *Tarihu'l-hulefâ/el-imâmetu ve's-siyâse*, (Kahire: Mustafa el-Babî, 1969), 27-39; Mustafa Altunkaya, *Süf Hareketi Tarihi*, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017), 90.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed Efendi, Taşköprizâde. *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye ve miftahu's-sa'ade*. 31.
- Altunkaya, Mustafa. *Sûf Hareketi Tarihi*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- a.mlf. *Sûfî Ekonomi-Politiği*, Ankara: Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 2019.
- Atâî, Nev'îzâde. *Hadikatu'l-hakaik fi tekmeleti's-şekâik*. İstanbul: YEKB, 2017.
- Aytürk Nihat - Altan Bayram. *Türkiye'de Dini Ziyaret Yerleri*. Ankara: 1992, 151.
- Bayram, Mikail. *Evhadiiddin Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*. Konya: Çizgi, 2019.
- Busbecq, O. Ghisain de. *Türk Mektupları*. İstanbul: Kırkambar Yay, 1993, 39.
- Caskel, W. "Zu der Islam. Band XIX, 18-26", *Isl.*, 19 (1931), 284-285.
- Çelebî, Evliyâ. *Seyahatnâme*. 3, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Çelebî, Lâmiî. *Nefehât Tercümesi*, İstanbul: 1848.
- Danışman, Zuhuri. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 4, İstanbul: Kardeş Matb, 1970.
- ed-Dineverî, İbn Kuteybe *Tarihu'l-hulefâ*. Kahire: Mustafa el-Babî, 1969.
- el-Gazzî, Necmeddin. *el-Kevâkibü's-sâ'ire*. 2, Beyrut: Cebrâil S.Cebbûr, 1979.
- el-Hâfî, Zeynüddin. *el-Vesâyâ'l-kudsiyye*. Süleymaniye Ktp., Ş.Ali Paşa, nr. 1397.
- a.mlf. *Risâle*. Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1391, vr. 84a-87b.
- el-Kasânî, Ahmed. *Risâle-i Bâbüriyye*. İÜ Ktp. FY, nr. 649.
- el-Yafî, Afifuddin. *Mir'âtü'l-cenân ve ibratu'l-yakzân*. 4, Kahire: 1967.
- Erünsal, İsmail E. *el-Askerî'nin Mir'âtü'l-Işk'i*. Ankara: 2003, sy. 1 [1997/55.
- es-Sehâvî, Muhammed. *ed-Davu'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tasi'*. 2, Beyrut: 1992.
- eş-Şa'bânî, Mahmûd b. Nefes. *Risâle-i Tâciyye*.
- ez-Zebidî, M. Murtaza. *İthâfû'l-asfiyâ ref'-i selâsili'l-evliyâ*. Kahire: 1311.
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyaeddin. *Mecmû'atü'l-ahzâb*.
- Hammûye, Sa'deddîn-i. *el-Misbâh fi't-tasavvuf*. nşr. N.Herevî. Tahran: 1362 hş.

- Harirîzâde, M.K. *Tibyânu vesâili'l-hakâik*. 2, İstanbul: Süleymaniye, İ.Efendi.
- Hazînî, *Cevâhirü'l-ibrâr*. İÜ Ktp., TY, nr. 3893, vr. 15a-17b.
- Hoca, Sadeddin. *Tacu't-Tevarih*. haz. İ.Parmaksızoğlu, 1, Ankara: KB Yay, 1992.
- İbn Battûta. *er-Rihle*. nşr. Kerem el-Bustânî, 1. Cilt, Beyrut: 1384 h.
- Kara, Mustafa. "Ahmed el-Bedevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- a.mlf. "Bedeviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1992
- Kazvîni. *Âsâru'l-bilâd ve ahbâru'l-ibâd*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2019.
- Konyalı, İsmail Hakkı. *Konya Tarihi*, İstanbul: Nüve Kültür, 2010.
- Köprülü, Fuat. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Ankara: 1954.
- Kuşâşî, *es-Simtu'l-mecîd fi telkîni'z-zikr*, Süleymaniye, Ş.Ali Paşa, 1197.
- Kübrâ, Necmeddîn-i. *Fevâ'ihu'l-cemâl*. Wiesbaden: nşr. F. Meier, 1957.
- Nesefî, Aziz. *Keşfü'l-hakâik*. nşr. A. Dâmegani, Tahran: 1359 hş.
- a.mlf. *Maksad-ı aksâ*. Süleymaniye Ktp., İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1240.
- Oral, Zeki. "Konya'da Ebu İshak Kazeruni Zaviyesi". Anıt, 1/7, Konya: 1949.
- Öngören, Reşat. *Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeyniler*. İstanbul: İnsan Yay, 2013.
- a.mlf. "Muslihiddin Mustafa", *İslâm Ansiklopedisi*. 31, İstanbul: TDV, 2006.
- a.mlf. "Zeyniyye", *İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yayını, 44, İstanbul: 2013.
- S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor the Process of Islamization 11th-15th Century*. Berkeley-Los Angeles: 1971.
- Süyûtî. *Nazmü'l-ikyân*. nşr. P. Hitti, Beyrut: Mektebetü'l-ilmîyye, ts.,
- a.mlf. *Hüsnü'l-muhâdara fi ahbari Mısır*. 1. Cilt, Kahire: Matb Vatan, 1881.
- Tancî, Muhammed. *İkdü'l-cevheri's-selim*. TTK Mecmua.
- Tosun, Necdet. "Yeseviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43. Cilt, İstanbul: TDV Yayını, 2013.

GENİŞ SAHADA ETKİN TARİKATLAR VE TEMSİLCİLERİ

15.1. Abdülkadir-i Geylânî (ö. 561/1166) ve Kâdiriyye Tarikatı

Abdülkadir-i Geylânî, İnan'ın Gilân şehrinde doğmuştur. Soyu Hz. Ali'ye ulaşan Abdülkâdir-i Geylânî “Zengî-dost” olarak da anılmıştır. Devrin tanınmış zâhidlerinden Ebû Abdullah es-Savmaî'nin kızı olan annesi Ümmü'l-Hayr Emetü'l-Cebbâr Fâtıma da kadın zâhidelerdendir. Küçük yaşta babasını kaybeden Geylânî, annesinin ve dedesi Savmaî'nin himayesinde iyi bir eğitim almıştır.

Geylânî, 18 yaşında Bağdat'a gitmiştir. Ebû Gâlib b. Bâkılânî, Ca'fer es-Serrâc gibi muhaddislerden hadis; Ebû Sad el-Mahzûmî, Kâdî Ebû Hüseyin gibi fakihlerden fıkıh; Zekeriyâ-yı Tebrîzî gibi nahvîlerden edebiyat okumuş, zâhid Ebü'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbâs (ö. 525/1131)'a öğrenci olmuştur. Bâbülerec külliyesinde hadis, tefsir, kıraat, fıkıh ve nahiv dersleri yanında vaazlar veren Geylânî, bir süre sonra vaazları bırakıp uzun itikaflara girmiştir. Geylânî'nin tarikat silsilesi; Ebû Sad Mübârek el-Muharrimî, Ebü'l-Hasan el-Hekkârî, Ebü'l-Ferec et-Tarsûsî, Abdülvâhid et-Temîmî, Şiblî'den Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 910)'ye ulaşmaktadır.¹

Geylânî, Şâfi olmakla birlikte aynı zamanda Hanbelî mezhebine göre de fetvalar vermiş, mezhepler arası telfik yapmış bir müctehiddir. Yaşadığı dönemde Hanbelîler'e imamlık yapmış, amel ve itikadda Ahmed b. Hanbel'i savunmuştur. Müteşâbihatı te'vil etmemiş, istivâya inanmış, bu konuda Mu'tezile, diğer mezhepler ve özellikle kelâmcıları tenkit etmiştir. Öğrencisi Sühreverdi'ye, “Kelam ilmi ahiret azığı

¹ Nihat Azamat, “Kâdiriyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayını, 2001), 24/131-136.

Yaralanılan Kaynaklar

- Abdullah Efendi, Sarı. *Semerâtü'l-fuâd fi'l-mebde'i ve'l-meâd*. İstanbul: 1290.
- Abdûlbâki, Lâlîzâde. *Sergüzeşt*. İstanbul: ts..
- Algar, Hamid. “Nakşibendiyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. 32/335-342, İstanbul: TDV Yayını, 2006.
- Altunkaya, Mustafa. *Sûf Hareketi Tarihi*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- a.mlf. “Sûfî Ekonomi-Politiği ve Ankara'nun İki Manevî Şahsiyeti”. 4. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyum Bildirileri. Ankara: İlahiyât Yay, 2019.
- Âşıkpaşazâde. *Osmanlı Tarihi*. haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
- Azamat, Nihat. “Kâdiriyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. 24/131-136, İstanbul: TDV Yayını, 2001.
- Baha Said, “Bektâşiler”. *Türk Yurdu*, sy. 28, Nisan 1927.
- Bayram, Mikail. *Bâciyân-ı Rûm*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2016.
- Bayramoğlu Fuat - Azamat Nihat, “Bayramiyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. 5/269-273, İstanbul: TDV Yayını, 1992.
- Bayramoğlu, Fuat. *Hacı Bayrâm-ı Velî*. Ankara: 1982, 1-2.
- Birge, J. K. *The Bektashi Order of Dervishes*. London: 1937.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *et-Târihu'l-kebîr*. tah. İbn Yahyâ el-Muallimî, 1-8, Şam: 1986.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Tamâmü'l-feyz*. Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi. a.mlf. *Silsile-i Celvetiyye*. İstanbul: 1291.
- Çelebî, Lâmiî. *Menâkıb-ı Hazret-i Üveys el-Karanî*. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1659/2.
- a.mlf. *Nefehât Tercemesi*., İstanbul: 1264/1848.
- DİA, “Melâmiyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. 29/24-25, Ankara: TDV Yayını, 2002.
- el-Fâsî, Muhammed b. Muhammed. *el-Fütûhâtü'r-rabbâniyye fî tafzili't-tarîkati's-Şâzeliyye*. Kahire: 1921.
- el-İskenderi, İbn Ataullah. *Letâ'ifü'l-minen*. Beyrut: Daru'l-Kütüb, 2005.

- el-Kadirî, Abdülhay. *ez-Zâviyetü'l-Kadiriyye abre't-târih ve'l-'usûr*, Tıtvân: 1986.
- er-Rifâî, Ahmed. *el-Burhânü'l-müeyyed*, çev. Sıdkı Gülle, Bedir Yayınları, İstanbul: 2013.
- Erünsal, İsmail E. *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-Işk'ı*, Ankara: 2003.
- Gökbilgin, M. Tayyip. 355; Müstakimzâde, *Risâle-i Melâmiyye-i Şettâriyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357.
- a.mlf. *Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.
- Hakîkî Bey, *İrşâdnâme*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 203.
- Harirîzâde, Mehmet Kemâleddin. *Tibyânu vesâili'l-hakâik fi beyâni selâsili't-tarâik*, İstanbul: Süleymaniye, Fatih İbrahim Efendi.
- Hilmi, Hüseyin b. Muhammed *Tenbihu's-Sâlikin İla Ğururi'l-Müteşeyyihin*, Dağistan: 2014.
- Hüdâî, Aziz Mahmud. *Vâkıât Tercümesi* çev. M. Muizzüddin, İstanbul: Eflâton Kitap, 2020.
- İbn Battûta, *Seyahatnâme*, trc. A. Sait Aykut, İstanbul: 2004.
- İbn Mübarek, Abdullah. *Kitabu'z-zühd ve'r-rekâik*. çev. S.Afaracı, İtisam Yay., 2015.
- İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye*, Riyad: Vizaretu'ş-şuuni'l-evkâf, 2004.
- İbrâhim Efendi, Olanlar Şeyhi. *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 333.
- İmam Müslim, es-*Sahih*. İstanbul: Karınca Yayınları, 2009.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu: Klâsik Çağ: 1300-1600*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul: 2003.
- İsen, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine*, Ankara: 1997.
- Kazıcı, Ziya. "Ahîlik", *İslâm Ansiklopedisi*, 1/540-542, İstanbul: TDV Yayını, 1988.
- Kızılar, Hamdi. "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. 32, Ankara: 2012.

- Kızıler, Hamdi. “Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu”. *İtobiad (İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi)*. 2015.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. haz. Orhan Fuad Köprülü, Ankara: 1981.
- Müstakimzâde, *Risâle-i Tâciyye*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 611.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Bektâşilik”, *İslâm Ansiklopedisi*. 5/373-379, İstanbul: TDV Yayını, 1992.
- Ömürlü, Yusuf. *Türk Müsikişi Klasiklerinden İlâhiler*, İstanbul: 1996.
- Öngören, Reşat. *Osmanlılar’da Tasavvuf*, İstanbul: İz Yay, 2016.
- Özel, Ahmet Murat. “Şâzeliyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. 38/387-390, İstanbul: TDV Yayını, 2010.
- Özgüç Tahsin – Akok Mahmut, “*Develi Âbideleri*”, TTK Belleten, 19/75, 1955.
- Sülemî, *Risâletü'l-Melâmetiyye*. nşr. Ebü'l-Alâ Affî, el-Melâmetiyye ve’ş-şûfiyye, Kahire: 1945.
- Tahrallı, Mustafa. “Rifâiyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayını, 2008, 35/99-103.
- Tanrıkorur, Barihuda. “Mevleviyye” *İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yay, 2004, 29/468-475.
- Tayşi, Mehmet Serhan. “Ömer el-Halvetî”, *İslâm Ansiklopedisi*. 34/65, İstanbul: TDV Yay, 2007.
- Tosun, Necdet. “Üveysilik”, *İslâm Ansiklopedisi*. 42/400-401, İstanbul: TDV Yayını, 2012.
- a.mlf. *İrfan Bahçesi*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2014.
- Udde b. Tunis, *ed-Dürretü'l-behiyye fî evrâdi ve senedi't-tarîkati'l-Aleviyye*. Müsteganim: 1987.
- Uludağ, Süleyman. “Halvetiyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. 15/393-395, İstanbul: TDV Yay, 1997.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz, 5, İstanbul: 2006.
- Yaşar Ocak, Ahmet. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*. Ankara: 1992.

- Yılmaz, H. Kamil. “Celvetiyye”, *İslâm Ansiklopedisi*. 7/273-275, İstanbul: TDV Yayını, 1993.
- Zerrûk, Ahmed. *Kavâidü't-tasavvuf*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2005.

Bölüm -16-

TASAVVUFTA BİLGİ ELDE ETME YOLLARI VE MARİFET İ

16.1. Mârifet Kavramı ve Tasavvufi Bilginin Düzeyleri

İslam düşüncesinin teşekkül etmeye başladığı asırlarda “zâhir ve bâtın” ayrımı ve buna bağlı olarak ehl-i zâhir ve sûfiler arasında “şeriat ve hakikat” ikileminin ortaya çıktığını görüyoruz. Şeriat hakkındaki bilgiler “ilim” olarak medreselerde okutulmuş, hakikat hakkındaki bilgiler ise “mârifet” olarak tekke ve zâviyelerde yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak da tekke ve medrese ayrımını ortaya çıkarmıştır.

Sûfiler tasavvufi bilgiyi ifade etmede pek çok kavram kullansalar da tasavvufun nihaî gayesi olması bakımından mârifet kavramını tasavvuf ile âdeta özdeş bir kavram olarak kullanmışlardır. Tasavvuf tanımlamalarındaki çeşitlilik gibi mârifet hakkında da pek çok tanımlama ortaya çıkmıştır. Bu yönü itibariyle mârifet, tasavvufun anahtar kavramlarından biri haline gelmiştir.

Tasavvufî bilginin mâhiyeti ve düzeyi üzerine konuşmak demek mârifet hakkında konuşmak demektir. Mârifet kavramının kök harfleri, Arapça ayın- ra- fe harflerinden oluşmaktadır. Arafe (عرف) kelimesi “tanımak” anlamında olsa dahi Türkçeye umumiyetle ilim (علم) kelimesi gibi “bilmek” ve “bilgi” şeklinde tercüme edilmiştir. İlmin karşıtı cehâlet iken mârifetin karşıtı inkârdır. İlim, küllî; mârifet ise cüz’î bir şekilde bilmek olarak tanımlanır. Bu sebeple Hak Teâla’ya mârifet isnad olunmaz.¹ Yani Allah’ın isimleri arasında Âlim ismi varken Ârif ismi yoktur. Bilmek, sınırlandırmak, tahdîd etmek demektir. Dolayısıyla Allah’a dair her türlü bilgi için ilim yerine marifet kavramı kullanılmış, Allah hakkında bilgi sahibi olan kişiye de Mârifetullah sahibi denilmiştir.

¹ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît* (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2013), “mârifet”, 4/3792.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdukerîm Kuşeyrî - Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf İlmîne Dâir: Kuşeyrî Risâlesi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs: am-me'stehera m ne'lehâdis alâ els net 'n-Nâs*. I-II Cilt. Beyrut, 1351.
- Attâr, Ferîdeddîn. *Tezkiretü'l-Evliya*. çev. Süleyman Uludağ. 2 Cilt. İstanbul: Erdem Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Demirli, Ekrem. *Sadreddin Konevî'de Bilgi ve Varlık*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Ebû Nasr Serrâc Tûsî. *el-Lüma' İslam Tasavvufu*. çev. H. Kamil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, IV., 2019.
- Hücvirî. *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2018.
- Kelâbâzî. *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Kuşeyrî, Ebu Kâsım Abdülkerîm el-. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. ed. Abdülkerîm el-Atâ. Dimaşk: Dâr Kubbâ, 2000.
- Kutluer, İlhan. "Düşünme". 10/53-57. İstanbul: Tdv - Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. 6 Cilt. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2013.
- Sînâ, İbn. *II. Analitikler*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.
- Uludağ, Süleyman. *Dört Kapı Kırk Eşik İslâm Toplumlarında Sûfî Gelenekler ve Derviş Tipleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Uludağ, Süleyman. "Kalp". *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/229-232. İstanbul: TDV Yayınları, ts.
- Yesevî, Ahmed. *Divân-ı Hikmet*. Ankara: Tdv - Türkiye Diyanet Vakfı, 2018.

Bölüm -17-

TASAVVUFTA BİLGİ ELDE ETME YOLLARI VE MARİFET II

17.1. İlim ve Mârifet Ayırımı

İlim-mârifet ayrımında “ilim”, fıkıh, kelim, hadis gibi ‘kural koyucu’ disiplinleri ifâde etmektedir. Mârifet ise kurallara bağılı dindarlığın yanı sıra, ‘iyi ahlâk’ sâhibi olmanın dindarlık için gerekli olduğu, bu tür bir dindarlığın daha üst bir bilgi ve idrak sağladığını kabul eden zümrelerin faaliyeti olarak tanımlanmıştır. Bu ayrımın bir neticesi olarak sûfiler, ârif ve âlim ayrımı yapmış, arifin âlimden daha kesin ve üstün bir bilgiye sahip olduğunu belirten ifâdeler kullanmışlardır.¹ Sûfiler mârifet ile din ilimlerinin ahlâka dönüşmesini yâni tahalluk ve tahakkuk etmesini amaçlamışlardır. Bu bakımdan mârifet ilme muhalif değil bilakis ilme tâbidir. Tasavvufî bilgi dinî bilgiye alternatif olmaktan ziyade, birbiri ile iç içe ve birbirini tamamlayıcı iki unsur olarak tasavvur edilmiştir.

Tasavvufun bir ilim olarak dinî ilimler içerisinde kabul görmesi gâyesiyle ilk tasavvuf klasikleri kaleme alınmıştır. Bu klasiklerden ilki kabul edilen Serrâc etTûsî'nin (ö. 378/988) *Kitâbu'l-Lüma'* isimli eseri, ilmin “zâhir” ve “bâtın” şeklindeki ayrımını Cibrîl hadisi bağlamında îman-İslâm-ihsan şeklinde formüle etmiştir. Serrâc İslâm'ı zâhir; îman'ı zâhir ve bâtın; ihsanı ise zâhir ve bâtının hakikatleri şeklinde tanımlayarak, mârifetin İslâmî ilimler içerisindeki derûnî yönüne işâret etmiştir. İhsan sâhibi kimse yâni muhsin, aynı zamanda mârifet ehlidir yâni ârifdir.

---

¹ Süleyman Uludağ, “Mârifet”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/54-55.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdürrezzak Kâşânî. *Sûfîlerin Kavramları Istılâhâtü's-sûfîyye*. çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Bursa Akademi, 2014.
- Aclûnî. *Keşfü'l-hafâ*. Kahire: Mektebetü'l-kudsî, 1932.
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs: am-me'stehera m ne'lehâdis alâ els net 'n-Nâs*. I-II Cilt. Beyrut, 1351.
- Aydın, İbrahim Hakkı. "Kenz-i mahfi". *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 25. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Çelebi, Emin. "İbn Arabî'de Tasavvufi Tecrübenin Epistemolojik Mahiyetine Dair". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 29 (2010), 115-128.
- Ebû Nasr Serrâc Tûsî. *el-Lüma' İslam Tasavvufu*. çev. H. Kamil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Hücvirî. *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2018.
- İbnü'l-Arabî. *el-Fütûhâtü'l-Mekkîyye*. ed. Ahmet Şemsettin. I-IX Cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-ilmîyye, 1. Basım, 1999.
- İbnü'l-Arabî. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. I-XVIII Cilt. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2012.
- Kelâbâzî. *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Kuşeyrî, Ebu Kâsım Abdülkerîm el-. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. ed. Abdülkerîm el-Atâ. Dımaşk: Dâr Kubbâ, 2000.
- Mekkî, Ebû Tâlib. *Kalplerin Azığı: Kûtü'l-kulûb*. çev. Muharrem Tan. I-IV Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2004.
- Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali Meclisi. *Biharü'l-envari'l-câmia li-düreri ahbari'l-eimmeti'l-ethar : kitâbü'l-iman ve'l-küfür*. 110 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Vefa, 2. Basım, ts.
- Süleyman Uludağ. "Mârifet". *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/54-56. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Taylan, Necip. "Bilgi". *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/157-161. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Bölüm -18-

TASAVVUFUN ENTELEKTÜEL BİRİKİMİNİN ÖNCÜ ŞAHSİYETLERİ

18.1. Tasavvufun Öncü Teorisyenleri

Tasavvufun öncü teorisyenleri, tasavvufun ilmî hüviyet kazanmasında önemli katkıları olan şahsiyetlerdir. Onlar tasavvufun nazârî ve hikemî boyutunu kayıt altına almakla beraber yaşantılarıyla örnek kişilik sergilemişlerdir. Bu noktada tasavvuf geleneğini kaynağı Peygamberimiz olan büyük bir nehre benzetecek olursak her bir sūfî, bu nehre kendi şeklini, rengini, tadını, kokusunu taşıyan bir su kanalı olmuştur. Böylece tasavvuf geleneği bu şekilde beslenmiş ve bu sūfîlerin tasavvufun sistemleşmesindeki girişim ve çabaları bugünün nüvelerini oluşturmuştur. Şimdi bu sūfîleri kısaca tanıyalım

18.1.1. Ebü'l-Mahfûz Ma'rûf b. Fîrûzân el-Kerhî (ö. 200 / 815-16 [?])

Asıl adı Ebü'l-Mahfûz Ma'rûf b. Fîrûzân el-Kerhî'dir. Bağdat'ın Kerh mahallesinde dünyaya gelmiş ve ona nispetle Kerh ismi verilmiştir. Hayatının büyük çoğunluğunu Bağdat'ta geçirmiştir. Ailesi bir rivayete göre Vâsıtlı Sâbiî başka bir rivayete göre Hıristiyan'dır. Çocukluğunda eğitim için Hıristiyan bir hocaya gönderilmiştir. Teslis inancını kabul etmediği için hocasına itiraz etmiş ve hocasından dayak yemiştir. Bunun üzerine ailesini de terk ederek oradan kaçmıştır. Daha sonra sekizinci imam Ali er-Rızâ ile karşılaşmış ve onun vesilesiyle Müslüman olmuştur. Yıllar sonra ailesinin yanına geldiğinde ailesi hasretle onu bağrına basmış ve onun tercih ettiği dini kabul ederek Müslüman olmuşlardır.¹

¹ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, (Bursa: Emin Yayınları, 2017), 90.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yay., 2006.
- Ateş, Süleyman. “Cüneyd-i Bağdâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/119. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Attâr, Ferideddin. *Tezkiretü'l-Evliyâ*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Erdem Yayınları, 1991.
- Başer, Hacı Bayram. "Sülemî". *İslam Düşünce Atlası*. <https://www.islamdusunceatlası.org>
- Beki, Niyâzi. “Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 1/131. (1996).
- Bayer, İsmail – Özkan, Ahmet “Aynü'l-Kudât El-Hemedânî İdam Savunmasında Tefsir Uygulamaları ve Tasavvufî Yorumları”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 20/1. (2020). 23.
- el-Hemedânî, Aynu'l-Kudât. *Şekve'l-Garîb anî'l-Evtâni ilâ Ulemâi'l-Buldân*, thk. Afif Useyrân. Paris: Dar Babylon, 1962.
- Eraslan, Soner. İlk Dönem Sûfilerinde İslâmî Yorum: Marûf el-Kerhî Örneği, *Uluslararası İslâm ve Yorum Sempozyumu III*. (2019).
- Erginli, Zafer. “Muhâsibî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/13-16. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Güzel, Abdurrahman. *Ahmed Yesevî'nin Fakr-Nâme'si Üzerine Bir İnceleme*. (Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2007).
- Harakânî, Ebu'l-Hasan. *Nuru'l-ulûm*. çev. Şenol Kantarcı. Kars: Ebu'l-Hasan Harakani Derneği Yayınları, 2001.
- Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbî. *Keşfu'l-Mahcûb*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.
- Kara, Mustafa. “Hamdûn el-Kassâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/455-456. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kızıler, Hamdi. “Ahmed Yesevî'de Ölüm Algısı”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. 5/3, 2016.
- Kızıler, Hamdi. “Tasavvufun Kurumsallaşması Sürecinde Ebu'l-Hasan Harakanî ve Döneme Etkisi”. *1.Uluslararası Harakanî Sempozyumu*. Kars: 11-13 Ekim 2012.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm. *er-Risâle*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014.
- Mahmud, Abdülhalim. *Muhâsibî Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

- Öngören, Reşat. "Ma'rûf-i Kerhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/67-68. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özkan, Ahmet , Bayer, İsmail, "Aynu'l-Kudât El-Hemedânî'nin İdam Savunmasında Tefsir Uygulamaları Ve Tasavvufi Yorumları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 20 / 1 (Haziran 2020): 21-37 . <https://doi.org/10.30627/cuilah.718529>
- Özköse,Kadir "Ebü'l-Hasan Harakânî'nin Nakşbendiyye Silsilesindeki Yeri". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 /1. (Aralık 2017): <https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.372831>
- Tek, Abdurrezzak. *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Emin Yayınları, 2017.
- Tosun, Necdet. "Zünnûn el-Mısıfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/575-576. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Uludağ, Süleyman. "Harakânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. "Hallâc-ı Mansûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/377-381. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. "Ahmed el-Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/70. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Uludağ, Süleyman. "Kelâbâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/ 192-193. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman- Bayburtlugil, Nurettin. "Aynülkudât el-Hemedânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 4/280-282. İstanbul: TDV Yayınları,1991.
- Yakıt, İsmail. "Hoca Ahmet Yesevî ve Türk Düşünce Tarihindeki Yeri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fa. Dergisi*. 1(1994), 1-15.
- Yaman, Hikmet. "İsmi Olmayan Bir Hakikatten Hakikati Olmayan Bir İsme Varan Yolculuk: Oryantalist Çalışmalarda Tasavvufun Menşesine Dair Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme". *Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*. 1(2016).46.
- Yıldız, Harun. "Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî İlişkisine Dair Bazı Düşünceler". *VI. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Velî Sempozyumu Yesevîlik- Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 11/2018.66-75.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru A'l'ami'n-Nübelâ*. tahk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut: 1993.

Bölüm -19-

İNSANIN MANEVÎ DÜNYASI: İBADETLERİN HİKMET VE AHLÂK BOYUTU

19.1. Fıkıh-ı Bâtin

Sözlükte, “anlamak, bilmek ve kavramak” anlamında kullanılan fıkıh kelimesi, dinî ilimlerin henüz tam teşekkül etmediği İslâm’ın ilk dönemlerinde genel olarak “mutlak ilim” anlamında kullanılmıştır. İlerleyen dönemlerde “Fıkıh-ı Ekber” akaid ve tevhid ilminin, “Fıkıh” ya da “Fıkıh-ı Zâhir” ibadet ve muamelata ait hükümlerin zâhirî kısmını inceleyen ilmin adı olmuştur. “Fıkıh-ı Bâtin”, “Fıkıh-ı Vicdanî” ve “İlmü’l-Kulûb” ise tasavvuf ilminin adı olmuştur.

Tasavvuf ehli, dinî ilimleri genel olarak biri zâhir diğeri bâtin olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Hadis, fıkıh ve kelam gibi ilimlere zâhir ilimleri, tasavvufa da bâtin ilmi adını vermişlerdir. Zâhirî ilimlerle meşgul olanlara zâhir uleması, rüsûm uleması ve ehl-i zâhir, kendilerine de bâtin uleması ve ehl-i bâtin demişlerdir. Mutasavvıflara göre bâtin ilmi, İslâm’dan ayrı ve onun dışında bir ilim değildir. Esasen bu ilim, nasların derin ve ince manalarından ibaret olup Hz. Peygamber tarafından bazı sahabîlere öğretilmiştir. Nitekim onun sırdaşı Huzeyfe b. Yemân’a bazı sırlar tevdi ettiği, Ebû Hüreyre’nin “Hz. Peygamber’den iki ilim öğrendim; birini yaydım, öbürünü saklı tuttum, onu da yaysaydım başımı keserlerdi.” dediği rivayet edilmiştir.¹ Hz. Peygamber’in dinde fakih olması için dua ettiği İbn Abbas’ın ilminin de bâtin ilmi olduğu söylenir.²

¹ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhih*, (İstanbul: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, b.t. yok), “İlim”, 42.

² Süleyman Uludağ, “Bâtin İlimi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 5/188.

Yararlanılan Kaynaklar

- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u 'ş-şahîh*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye. b.t.: Yok.
- Dönmez, İbrahim Kafi. "Oruç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007. 33/416-425.
- Erkal, Mehmet. "Zekât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013. 44/197-207.
- Görgün, Tahsin. "Hac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1996. 14/397-399.
- Hakîm et-Tirmizî. *Hatmu'l-evliyâ*. Beyrut: 1965.
- Hakîm et-Tirmizî. *Kalbin Anlamı*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Hay Yayınları, 2013.
- Hucvirî, Ali b. Osman Cüllabî. *Keşfu'l-mahcûb (Hakikat Bilgisi)*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1996.
- Kara, Mustafa. "Hikmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998. 17/ 518-519.
- Kızıler, Hamdi. – Canikli, İlyas. *Değerler Eğitimi*. Karabük: Deneme Yayınları, 2018.
- Kızıler, Hamdi. *Tasavvufta Karakter Eğitimi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2017.
- Koca, Ferhat. "İbadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999. 19/240-247.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Dâru'l-kalem, 1987.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmiu's-sahih (Sünen)*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Türer, Osman. "Letâif-i Hamse". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2003. 24/143.
- Uludağ, Süleyman. "Bâtın İlmi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/188-189. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Uludağ, Süleyman. "İşârî Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001. 23/424-428.

- Uludağ, Süleyman. “Kalb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001. 24/229-232.
- Yaşaroğlu, M. Kamil. “Namaz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. 32/350-357.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Yılmaz, Ömer. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.

**İNSANIN MANEVÎ DÜNYASI:
İBADETLERİN AHLÂKÎ ARINMA BOYUTU VE VARLIK
ANLAYIŞI**

20.1. Ahlâkî Arınma Boyutuyla İbadetler

İbadet, kulun Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren duygu, düşünce ve davranış biçimleri için kullanılan geniş kapsamlı bir terimdir. Allah'ın rızasını veya hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle kulun ortaya koyduğu her türlü söz, tutum ve davranışlar ibadet sayılmıştır. Ancak kelimenin dinî içerikli belli ve düzenli davranış biçimleri için kullanımı daha yaygındır. Sûfiler ibadet kavramını daha çok “insanın, hayatını daima Allah'a karşı saygı ve itaat bilinci içinde sürdürmesi ve kulluk duyarlılığını derinden hissetmesi” şeklinde yorumlamıştır. Onlara göre ibadette mutlaka manevî bir öz ve ahlâkî bir unsur olmalıdır. Bununla birlikte böyle bir öz veya ahlâkî düşünceden yoksun olan davranışlar sadece iyi olmakla ibadet sayılmaz. Nitekim ibadetlerin derûniliğini vurgulamak için Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan “takva, ihsan, ihlas, huşû” gibi kavramlar, sûfilere göre ibadetlerin ahlâkî ve manevî özüne işaret etmektedir.¹

Yüce Allah'ın gönderdiği bütün dinler, iman, ibadet ve ahlâk olmak üzere üç temel esas üzerine bina edilmiştir. İslâm tarihinde meşhur Cibrîl hadisinde² dinin bu üç boyutu iman, İslâm ve ihsan kavramlarıyla ifade edilmiştir. Ahlâk, inanç ve ibadetlerdeki samimiyet, teslimiyet, taat gibi içe yönelik manevî derinliği ifade eder.

¹ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19/233.

² Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-şahîh*, (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, b.t. yok), “İman”, 1.

Yararlanılan Kaynaklar

- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u 'ş-şahîh*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye. b.t. yok.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Demirli, Ekrem. "Vahdet-i Vücûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. 42/431-435.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. İstanbul: 1318.
- Hökelekli, Hayati. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1999. 19/248-252.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Karacoşkun, M. Doğan. "İbnü'l-Arabî'de İnsan Psikolojisine Yaklaşımlar ve Kişilik Çözümlemeleri". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 2. VII/2007.
- Kayıklık, Hasan. *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Kılıç, M. Erol. *Şeyh-i Ekber*. İstanbul: Sufi Kitap, 2015.
- Kızıler, Hamdi. *Tasavvufta Karakter Eğitimi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2017.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdülkerîm b. Hevâzin. *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye fî ilmi't-tasavvuf*. Beyrut: Dâru'l-ceyl, 1990.
- Mevlânâ, Celaleddin Rumî. *Mesnevî*. çev. Veled İzbudak. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1968.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Dâru'l-kalem, 1987.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1999. 19/233-235.
- Sühreverdî, Ebu Hafs Şihâbuddin Ömer b. Muhammed. *Avârifü'l-maârif (Tasavvufun Esasları)*. çev. Hasan Kâmil Yılmaz – İrfan Gündüz. İstanbul: Erkam Yayınları, 1993.

- Tahanevî, Muhammed Ali. *Keşşâfu ıstılahâti'l-fünûn*. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996.
- Tek, Abdurrezzak. "Aziz Mahmud Hüdayî'nin Seyr u Sülûk Anlayışı". *Aziz Mahmud Hüdayî Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 20-22 Mayıs 2005.
- Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2011.
- Uludağ, Süleyman. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1999. 19/247-248.
- Uludağ, Süleyman. "Nefis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2006. 32/526-529.
- Uludağ, Süleyman. "Ruh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2008. 35/192-193.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Yılmaz, Ömer. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.

Bölüm -21-

TASAVVUFUN TAMAMLAYICI KONULARI

21.1. Velâyet

Velâyet, lügatte nusret/yardım,¹ rubûbiyyet, muhabbet,² velilik ve ermişlik gibi manalara gelirken ıstılahta Allah Teâlâ'nın, mâsivâyı unutmalarından sonra velî kullarına verdiği ilahî yakınlık,³ Allah'ın kulunu, kulun da O'nu dost edinmesi,⁴ kulun, Allah tarafından velî/dost edinilip kurbiyet ve temkîn makamının zirvesine çıkarılması neticesinde nefsinden fanî olması ve Allah ile kâim olması⁵ gibi manalarda kullanılmıştır. Velâyet kavramı, farklı türevleriyle birçok ayette geçmekte olup bunların çoğunda Allah'ın müminlere karşı dostluk ve yardımını⁶ bazılarında şeytan ile insanlar arasındaki dostluğu⁷ bazılarında ise iyi ve kötü kimseler arasındaki dostluğu⁸ ifade eder.

¹ Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1410/1990), 15/407, Ebü Nasr İsmail el-Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-lüğa ve sıhâhu'l-Arabîyye*, thk. Muhammed Muhammed Tamir vd. (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1430/2009), 1280, Râgıb el-İsfehânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1430/2009), 885.

² Ebü'l-Hasen Ali el-Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, thk. İsmâ'îl Abdülhâdî Kandîl (Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2007), 2/443.

³ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fâruk es-Serhendî, *el-Mektûbât* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017), 2/214.

⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kbalcı Yayınları, 2005), 378.

⁵ Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Mu'cemü ıstılâhâti's-süfîyye*, thk. Abdülâl Şâhîn (Kahire: Dâru'l-Menâr, 1413/1992), 79.

⁶ el-Bakara, 2/257, el-A'râf, 7/196.

⁷ el-En'âm, 6/121.

⁸ el-Câsiye, 45/19.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aksu, Hüsamettin. “Hurûfilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/408-412. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Alper, Ömer Mahir. “İrfâniyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/444-447. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin. *Şü‘abü’l-îmân*. thk. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1423/2003.
- Bozhüyük, Mehmet Emin. “Hurûf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/397-401. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu’l-beyân*. İstanbul: Sarmaşık Yayınları, ts.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Bünyetü’l-akli’l-Arabî*. Beyrut: Merkezü Dirâsâti’l-Vahdeti’l-Arabiyye, 9. Basım, 2009.
- Câmî, Abdurrahmân. *Risâle-i Tarîka-i Hâcegân*. İstanbul: İ.B.B Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, D. No: 620.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcü’l-lüğa ve sıhâhu’l-Arabiyye*. Thk. Muhammed Muhammed Tamir vd. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1430/2009.
- Cüneyd el-Bağdâdî, Ebü’l-Kâsım. *Resâilü’l-Cüneyd*. thk. Ali Hasan Eb-dülkâdir. Kahire: Dâru’l-Kütübi’l-Mısriyye, 1988.
- Cürçânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *Mu‘cemü’t-ta‘rîfât*. thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî. Kahire: Dâru’l-Fazîle, ts.
- Çelebi, İlyas. “Rüya”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/306-309. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Çetin, Abdurrahman. “Ezan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/36-38. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2006.
- Ebû Ya‘lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî. *Müsnedü Ebî Ya‘lâ el-Mevsilî*. thk. Hüseyin Selim Esed. 16 Cilt. Dımaşk: Dâru’l-Me’mûn, 1408/1988.
- Erbilî, Muhammed Emîn el-Kürdî. *Tenvîru’l-kulûb fî muâmeleti Allâmi’l-Ğuyûb*. nşr. Abdullah Mes’ûd. Halep: Dâru’l-Kalemi’l-Arabî, 1411/1991.

- Fîrûzâbâdî. Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Muhammed Naim el-Araksûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâü ulûmi'd-dîn*. thk. Ali Muhammed Mustafa-Saîd el-Mehâsinî. Dımaşk: Dâru'l-Feyhâ, 1431/2010.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *Minhâcü'l-âbidîn ilâ cenneti Rabbi'l-Âlemîn*. thk. Mahmut Mustafa Halâvî. Beyrut: Dâru'l-Beşâri'l-İslâmiyye, 1433/2012.
- Geylânî, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir. *Cilâu'l-hâtur*. thk. Hâlit ez-Zer'î-Abdunnâsır Sırrî. Dımaşk: Dâru İbn Kayyım, 1994.
- Geylânî. Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Salih Abdullah Abdülkâdir. *Sırru'l-esrâr ve mazharu'l-envâr fi-mâ yahtâcu ileyhi'l-ebrâr*. thk. Hâlid Muhammed Adnân ez-Zer'î. Dımaşk: Dâru's-Senâbil, 3. Basım, 1994.
- Gümüshânevî*, Ahmed Ziyâüddîn. *Kitâbü câmi'l-usûl fi'levliyâi ve envâihim ve'l-kelimâti's-sûfiyye*. Mısır: y.y., 1298/1880.
- Gündüz, İrfan, "Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbita". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 19/8 (2007), 243-274.
- Hakim et-Tirmizî. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. el-Hasen. *Kitâbü Hatmi'l-evliyâ*. thk. Osman İsmail Yahya. Beyrut: el-Matba'atü'l-Kasûlikiyye, ts.
- Hatîb el-Bağdadî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *Târîhu Bağdâd*. nşr. Muhammed Emin el-Hancî. 14 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1349/1931.
- Haksever*, Ahmet Cahid. *Tasavvufü Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Herevî, Abdullah el-Ensârî. *Menâzilü's-sâirîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988.
- Hıfnî, Abdülmün'im. *Mu'cemu Mustalahâtu's-Sûfiyye*. Beyrut: Dâru'l-Meysera, 1407/1987.
- Hücvîrî, Ebû'l-Hasen Ali b. Osman. *Keşfü'l-mahcûb*. thk. İs'âd Abdülhâdî Kandîl. 2 Cilt. Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2007.
- İsfehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1416/1996.

- İbn Haldun, *Şifâü's-sâil (Tasavvufun Mahiyeti)*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1410/1990.
- İbn Mezzûk, Ebû Hâmid. *et-Tevessül bi'n-Nebî ve bi's-salihîn*. İstanbul: Hakikat Kitabevi, 1996.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. thk. Ahmed Şemsüddîn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn. *Fusûsu'l-hikem*. şrh. Abdürrezâk el-Kâşânî. Kahire: Dâru Âfâk, 2016.
- İbn Arabî, Muhyiddin. *Harflerin İlmi*. çev. Mahmut Kanık. İstanbul: Asa Kitabevi, 2000.
- İmâm-ı Rabbânî, Ahmed Fâruk es-Serhendî. *el-Mektûbât*. 3 Cilt. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017.
- İsfehânî, Râgıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 4. Basım, 1430/2009.
- İz, Mahir. *Tasavvuf, Mahiyeti, Büyüklere ve Tarikatler*. haz. M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Türdav Yayınları, 3. Baskı, ts.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *İslâm'da Felsefe Akımları*. haz. N. Ahmet Özalp. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.
- Kara, Mustafa. “Çok Uzak Çok Yakın: İbn Arabî-İbn Teymiyye Mukayesesini”. *Tasavvuf Dergisi* 9/21 (2008), 27-30.
- Kâşânî, Abdürrezzâk. *Mu'cemü istilâhâti's-sûfiyye*. thk. Abdülâl Şâhîn. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1413/1992.
- Kelâbâzî, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk el-Buhârî. *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't tasavvuf*. thk. Arthur John Arberry. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1415/1994.
- Kızıler, Hamdi. “Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'de Velâyet Tasavvuru”. *Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*. 245-250. Gümüşhane 2013.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm. *er-Risâletü'l-Kuşeyrîyye fi İlmi't-Tasavvuf*. thk. Hânî el-Hâc. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, ts.
- Kübra, Necmüddin. *Risâle ile'l-hâim*. trc. Mustafa Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. nşr. Bekir Topaloğlu. 18 cilt. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2007.
- Münâvî, Muhammed Abdurraûf. *Feydu'l-kadîr şerhu'l-câmiî's-sağîr min ahâdîsi'l-beşîri'n-nezîr*, tsh. Ahmed Abdüsselâm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001.
- Müstegânimî, Muhammed b. Ahmed el-Buzeydî. *el-Âdâbü'l-mardıyye li sâliki tarîki's-sûfiyye*. tsh. Asım İbrahim el-Keyâlî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- Müceddidî, Feridüddîn Ahmed b. Süleymân el-Hâlidî en-Nakşibendî. *Risâle fi hakkı's-sülûk ve'r-râbîta*. İstanbul: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, ts. Demirbaş no: 297.721.
- Nebhânî, Yusuf b. İsmail. *Câmi'ü kerâmâti'l-evliyâ*. thk. İbrahim Atve Ivaz. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü's-Sekâfiyye, 1411/1991.
- Öngören, Reşat. "Bir Bilgi Kaynağı Olarak Tasavvufta Keşfin Değeri". 85-96. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2002).
- Özçelik, Mevlüt. *İmam Gazâlî'ye Göre Nefsin Tezkiyesi ve Kalbin Tasfiyesi*. Ankara: Sonçağ Akademî, 2020.
- Özçelik, Mevlüt. "İmâm-ı Rabbânî'nin el-Mektûbât İsimli Eseri Bağlamında Nakşibendiyye Şeyhlerinde Bulunması Gereken Vasıflar". *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (Aralık 2020), 363-393.
- Rifâî, Ahmed. *el-Burhânü'l-müeyyed*. nşr. Muhammed Salih el-Münîr. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1301.
- Sâhib Efendi, Esad. *el-Cevâhiru'l-meknûneü'l-enîka fî âdâbi'z-zikr ve't-tarîka*. By.: el-Matba'atü'l-İlmiyye, 1312.
- Sâhibzâde, Mehmet Esad el-Osmânî en-Nakşibendî el-Hâlidî. *Buğyetü'l-vâcid fî nektûbâti Hazret-i Mevlânâ Hâlid*. Dımaşk: Matbaatü't-Terakkî, 1334.
- Selvi, Dilaver vd. *Kur'an ve Sünnet Işığında Rabita ve Tevessül*. İstanbul: Ümran Yayınları, 141/1994.
- Suyûtî, Celâlüddîn. *el-Haberu'd-dâl alâ vücûdi'l-kutbi ve'l-evtâd ve'n-nücebâ ve'l-ebdâl*. nşr. Abdülhâdî Mansûr. Dımaşk: Dâru'l-Beyrûtî, 1426/2005.
- Sühreverdî, Şehâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed. *'Avârifü'l-maârif*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999.

- Şaşa, Mehmet. *Kelam ve Tasavvuf Açısından Marifetullah*. Ankara: Nobel, 2018.
- Şazelî, Cemaleddin Ebü'l-Mevâhib. *Kavanînü hikemi'l-işrâk ilâ kâffeti's-sûfiyye bi-cemî'i'l-âfâk*. tsh. Muhammed Şehâte İbrahim. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1419/1999.
- Şerkâvî, Hasan. *Mu'cemü elfâzi's-sûfiyye*. Kahire: Müessesetü Muhtâr, 1987.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Tuhfetu'z-zâkirin*. Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, 1408/1988.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân: Tefsîru't-Taberî*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali. *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn*. nşr. Ali Dahrûc-Abdullah Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Topaloğlu, Bekir. *İslâm Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vâcib)*. Ankara: DİB Yayınları, 2001.
- Tosun, Necdet. "Râbita". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/378-379. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2011.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc. *el-Lüma'*. thk. Abdülhalîm Mahmûd-Tâhâ Abdülbâkî Sürûr. Bağdâd: Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, 1380/1960.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm Düşüncesinin Yapısı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.
- Uludağ, Süleyman. "Kerâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman. "Keşf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/315-317. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman. "Ricâlü'l-Gayb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/81-83. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uludağ, Süleyman. "Ricâlüllâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/80-81. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uludağ, Süleyman. "Rüya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/309-310. Ankara: TDV Yayınları, 2008.

- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Uludağ, Süleyman. “Velî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/25-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İlhâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/98-100. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İstimdad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/363-364. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Tevesül”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/6-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 10. Basım, 2004.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *İslâm Tasavvufu: Tasavvufla İlgili Sorular ve Cevaplar*. (*el-Lüma'* tercümesi içinde) İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1417/1996.
- Yılmaz, Ömer. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçay Yay. 2. Basım, 2015.

TASAVVUFA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Tasavvufa yöneltilen tenkitler, içeriden ve dışarıdan olmak üzere iki kısma ayrılır. İçeriden yapılanlar, zâhid ve sûfilerin, yanlış tasavvufî düşünce ve uygulamaları düzeltmek maksadıyla yaptıkları tenkitler; dışarıdan yapılanlar ise sûfiler dışındaki bazı Müslüman ve Müslümanlar dışındaki İslâm araştırmacıları tarafından tasavvufa veya sûfilere yöneltilen eleştirilerdir.¹

22.1. Tasavvufa İçeriden Yöneltilen Tenkitler (Tasavvufun Otokritiği)

Tasavvufa içeriden yöneltilen tenkitler, tasavvuf ilminden önce fıkıh, tefsir, hadis ve kelam gibi temel İslâmî ilimleri son derece iyi öğrenerek tasavvufu, hayat tarzı olarak benimseyen Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996), Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî (ö. 378/988), Abdülkerim el-Kuşeyrî (ö. 465/1072), Ali b. Osman el-Hücvîrî (ö. 465/1072 [?]), Şehâbüddîn Ömer es-Sühreverdî (ö. 632/1234), İmam el-Gazzâlî (ö. 505/1111), Abdülkâdir Geylânî (ö. 561/1165) ve İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624) gibi ehliyetli sûfiler tarafından yapılan eleştirilerdir. Bu tür tenkitler, tasavvufun bizâtihi kendisine karşı değil, tasavvuf kisvesi altında icra edilen yanlış uygulamalara karşı olmuş, tasavvufun hakîki cephesini ortaya çıkarılmayı ve tasavvufî hayatı kemâle erdirmeyi hedeflemiş ıslahatçı tenkitlerdir.² Bu sebeple iç tenkitler, tasavvuf tarihi açısından hayati önem arz

¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf ve Tenkit* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 26-27.

² Mustafa Kara, "Tasavvufî Hayat ve Düşünceyi Tenkit (İsmail Hakkı Bursevî Örneği)", *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-2* (İstanbul: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yay., 2003), 195.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehara mine'l-ahâdîsi alâ elsineti'n-nâs*. 2 Cilt. Dimaşk: Mektebetü İlmi'l-Hadîs, 1421.
- Affî, Ebü'l-Âlâ. "Tasavvuf Araştırmaları ve Nicholson'un Yeri", *Tasavvufun Menşei Problemi*, R.A. Nicholson. trc. Abdullah Kartal. İstanbul: İz Yayınları, 2004.
- Burckhardt, Titus. *İslâm Tasavvuf Doktrinine Giriş*. çev. Fahreddin Arslan. İstanbul: Kitabevi, 1995.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Bünyetü'l-akli'l-Arabî*. Beyrut: Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye. 9. Basım. 2009.
- Coomaraswamy, Ananda K. *Hinduizm ve Budizm*. çev. İsmail Taşpınar. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *Mu'cemü't-ta'rîfât*. thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fazîle, ts.
- Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. çev. Ali Berktaş. 3 Cilt. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2003.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 5. Basım, 1997.
- Erginli, Zafer. "Oryantalizm İle Mistisizm Arasında Batı Dünyasında Tasavvufa Bakış Biçimleri Üzerine". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2018), 1-35.
- Fîrûzâbâdî. Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Muhammed Naim el-Araksûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.
- İbn Haldun, *Şifâü's-sâil (Tasavvufun Mahiyeti)*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1410/1990.
- İbn Teymiyye, Takıyüddin Ahmed. *Mecmû' fetâvâ Şeyhi'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye*. Thk. Abdurrahman b. Muhammed. 35 Cilt. Medine: Mücemma' el-Melik Fehd, 1425/2004.
- İmâm-ı Rabbânî, Ahmed Fâruk es-Serhendî. *el-Mektûbât*. 3 Cilt. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017.

- İsfehânî, Râgıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 4. Basım, 1430/2009.
- İz, Mahir. *Tasavvuf, Mahiyeti, Büyüklere ve Tarikatler*. haz. M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Türdav Yayınları, 3. Baskı, ts.
- Kara, Mustafa. "Tasavvufî Hayat ve Düşünceyi Tenkit (İsmail Hakkı Bursevî Örneği)". *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-2*. İstanbul: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yay. 2003.
- Kâsımî, Muhammed Cemalüddîn. *Kavâidu't-tahdîs min fînûni mustalahi'l-hadîs*, thk. Muhammed Behçet el-Beydâr. Beyrut: Dâru'l-İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 2. Basım, 1380/1961.
- Kâşânî, Abdürrezzâk, *Mu'cemü ıstılâhâtî's-süfiyye*. thk. Abdülâl Şâhîn. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1413/1992.
- Kızıler, Hamdi. "Safranbolulu Bir Sûfî Olan Sadık Vicdanî'nin Şeriat-Tarikat Anlayışı". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dinî, İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu*. 396-403. Karabük: 2019.
- Küçük, Abdurrahman vd. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınları, 2009.
- Küçük, Hülya. "Batı'da "Sufizm" Mes'alesine Toplu Bir Bakış". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 5/13 (2004), 231-263.
- Küçük, Hülya. *Tasavvuf Tarihine Giriş*. Konya: Nükte Kitabevi, 2004.
- Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Ali. *Kütü'l-kulûb fî mu'âmeleti'l-mahbûb*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, ts.
- Nakamura, Hajime. *Budha*. Çev. Zeynep Seyhan. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2010.
- Neşşar, Ali Sami. *İslâm'da Felsefî Düşüncenin Doğuşu-I*. çev. Osman Tunç. İstanbul: 1999.
- Nicholson, Reynold A. *The Mystics of Islam*. London: G. Bell & Sons Ltd., 1914.
- Öngören, Reşat. "Şeyh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özçelik, Mevlüt. *İmam Gazâlî'ye Göre Nefsin Tezkiyesi ve Kalbin Tasfiyesi*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2020.
- Schimmel, Annemarie. *İslâmın Mistik Boyutları*. çev. Ergun Kocabıyık. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004.

- Sunar, Cavit. *Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.
- Sunar, Cavit. *Tasavvuf Felsefesi ve Gerçek Felsefe*. Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları, 1974.
- Sühreverdî, Abdülkâhir b. Abdullah. *Âdâbü'l-mürîdîn*. thk. Âsım İbrahim el-Keyyâlî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2013.
- Şaşa, Mehmet. *Kelam ve Tasavvuf Açısından Marifetullah*. Ankara: Nobel Yayınları, 2018.
- Şenel, Cahid. “Yeni Eflâtunculuk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/423-427. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Şerkâvî, Hasan. *Mu‘cemü elfâzi’s-sûfiyye*. Kahire: Müessesetü Muhtâr, 1987.
- Topaloğlu, Fatih. *Şia’nın Oluşumunda Fars Kültürü’nün Etkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc. *el-Lüma‘*. thk. Abdülhalîm Mahmûd-Tâhâ Abdül-bâkî Sürûr. Bağdâd: Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, 1380/1960.
- Tümer, Günay. “Budizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/352-360. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2011.
- Uludağ, Süleyman. “Ricâlü'l-Gayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/81-83. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uludağ, Süleyman. “Uzlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/256-257. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm Düşüncesinin Yapısı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.
- Yaman, Hikmet. “İsmi Olmayan Bir Hakikatten Hakikati Olmayan Bir İsme Varan Yolculuk: Oryantalist Çalışmalarda Tasavvufun Menşesine Dair Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme”. *Akademiar Dergisi* 1/1 (2016), 15-48.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İlhâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/98-100. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 10. Basım, 2004.

- Yitik, Ali İhsan. *Doğu Dinleri*. İstanbul: İsam Yayınları, 2014.
- Zaehner, Robert Charles. *Hindu and Muslim Mysticism*. London: The Athlone Press, 1960.
- Zakzûk, Hamdi. *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*. trc. Abdülaziz Hatip. İzmir: Işık Yayınları, 1993.

Edit6rler

Prof. Dr. Ali Rıza G6l - Doç. Dr. Muhammed Ers6z

TEFSİR TARİHİ

Yazarlar

Prof. Dr. Mehmet Yolcu
Prof. Dr. Mevlüt Erten
Doç. Dr. Esra G6zeler
Doç. Dr. G6khan Atmaca
Doç. Dr. Hikmet Koçyiğit
Doç. Dr. Osman Kara
Doç. Dr. Fatih Tok
Doç. Dr. M. Taha Boyalık
Doç. Dr. S6leyman Narol

Editörler
Prof. Dr. Ali Rıza Gül - Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ersöz
Tefsir Tarihi

ISBN: 978-605-9498-67-8

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2019
2.Baskı 2021

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Assum Basım ve Mücellit

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1

VAHYİN MAHIYETİ VE KUR'ÂN VAHYİ

13

1.1. Vahiy Kavramı	15
1.1.1. Lügat ve İstilah Manası	15
1.1.2. Mahiyeti	16
1.1.3. Vahyin İnsan Diline Dönüşümü	17
1.1.4. Vahyin Nüzul Şekilleri	18
1.2. Kur'ân-ı Kerîm ve Nüzulü	20
1.2.1. "Kur'ân" Lafzının Anlamı	20
1.2.2. Kur'ân-ı Kerîm'in İsim ve Sıfatları	22
1.2.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzul Süreci	25
1.2.3.1. Kur'ân Vahyinin Başlangıcı	26
1.2.3.2. Elçiler Arasındaki İletişim / Semadan Arza İletişim	28
1.2.3.3. Hz. Peygamber'e Geliş Şekilleri	29
1.2.3.4. Vahyin Korunması	30
1.2.3.5. İlk Vahiylere	32
1.2.3.6. Hz. Peygamber Üzerindeki Etkileri	33
1.2.4. Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça İle Nüzulü	34
1.2.5. Kur'ân-ı Kerîm'in Tedricen Nüzulü	37
1.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Bölümleri	38
1.3.1. Âyet	39
1.3.1.1. Sayısı	39
1.3.1.2. Tertibi ve İsimleri	39
1.3.1.3. Fasıla	40
1.3.1.4. İlk ve Son İnen Ayetler	41
1.3.2. Sûre	41

1.2.2.1. İsimleri	41
1.3.2.2. Tasnifi	42
1.3.2.3. Tertibi	44
1.4. Kur'ân-ı Kerîm'in Mahiyeti	46
Yararlanılan Kaynaklar	49

Bölüm 2

KUR'ÂN METNİNİN OLUŞUM VE GELİŞİM SÜRECİ

51

2.1. Kur'ân'ın Tespiti ve Kitâbeti	54
2.1.1. İslam Öncesi ve Sonrası Arap Yazısının Durumu	54
2.1.2. Kur'ân'ın Tespiti ve Kitabesinde İzlenen Yöntem	56
2.2. Kur'ân'ın Derlenmesi (Cem')	62
2.3. Kur'ân'ın Çoğaltılması (İstinsâh)	66
2.4. Mushaflar Arasındaki Farklar	69
2.5. Kur'ân'ın Korunmuşluğuyla İlgili Şüpheler ve Cevaplar	71
2.6. Kur'ân'a Nokta, Hareke ve İşaret Konulması	75
2.6.1. Harekeleme	75
2.6.2. Noktalama (İ'câm)	76
2.6.3. İşaretler	77
2.7. Kur'ân Metninin Tertibi	77
2.8. Resmü'l-Mushaf (Resm-i Osmânî, Hatt-ı Osmânî)	80
2.8.1. Resmü'l-Mushaf ve Tevkîflik	81
2.8.1.1. Tevkîfi Olduğu Görüşü	81
2.8.1.2. Tevkîfi Olmadığı Görüşü	81
2.9. Kur'ân'ın Yaratılmışlığı Meselesi/Halku'l-Kur'ân	82
2.10. Kur'ân Tarihiyle İlgili Kaynaklar	86
Yararlanılan Kaynaklar	91

Bölüm 3

KUR'ÂN'IN OKUNMASI VE TERCÜMESİ

97

3.1. Yedi Harf	99
3.2. Kıraât	104
3.2.1. Kıraât Kavramı	104
3.2.2. Kıraât İlmi	105
3.2.3. Kıraâtla İlgili Kavramlar	106
3.2.4. Kıraât İlminin Ortaya Çıkışı	107

3.2.5. Kıraât İmamları	110
3.2.6. Kıraâtlarda Sahihlik Meselesi	111
3.2.7. Sahih Kıraâtın Şartları	113
3.2.8. Kıraâtların Sınıflandırılması	113
3.2.9. Kur'ân'ın Farklı Okunuşlarından Kaynaklanan Şüpheler ve Cevaplar	115
3.2.10. Kıraât Farklılıklarının Kur'ân Tefsirine Etkileri	116
3.3. Kur'ân'ın Tercümesi Meselesi	117
3.3.1. Tercüme Kavramı	118
3.3.2. Tercüme Çeşitleri	118
3.3.3. Tercümede Dikkat Edilmesi Gerekli Hususlar	120
3.3.4. Kur'ân'ın Tercümesiyle İlgili Tartışmalar	121
3.3.4.1. Kur'ân'ın Tercümesini Gerekli Görenlerin Delilleri	123
3.3.4.2. Kur'ân'ın Tercümesine Karşı Çıkanların Delilleri	124
3.3.5. Kur'ân Tercümesi Yerine Meâl Kavramının Kullanımı	126
3.3.6. Kur'ân'ın Türkçeye Yapılan Tercüme ve Meâlleri	127
3.3.7. Kur'ân'ın Batı Dillerine Yapılan Tercümeleri	131
Yararlanılan Kaynaklar	133

Bölüm 4 TEFSİR İLMİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

137

4.1. Hz. Peygamber'in Tefsiri/Kur'an'ı Açıklaması	139
4.1.2. Hz. Peygamber'i Tefsir Yapmaya/Açıklamaya Yönelten Saikler	139
4.1.3. Hz. Peygamberin Tefsir/Açıklama Şekilleri ve Örnekler	141
4.1.4. Sünnetin Bağlayıcılığının Anlamı/ Sünnetin Ne Kadarı Tefsir Sayılır	144
4.2. SahâbeTefsiri	148
4.2.1. Sahabenin Tefsirde Öne Çıkan Yönleri/Özellikleri	149
4.2.2. Sahabe Arasındaki Tefsir İhtilafları	150
4.2.3. Sahabe Tefsirinin Genel Özellikleri	152
4.2.4. Meşhur Sahabi Müfessirler	152

4.2.5. Sahabe Tefsirinin Kaynakları ve Tefsirlerinden Örnekler	153
4.2.6. Sahabe Tefsirinin Değeri/Bağlayıcılığı	156
4.3. Tâbiûn Tefsiri	157
4.3.1. İslam Tarihinde İlk Tefsir Medreseleri /Merkezleri	158
4.3.2. Mekke Medresesi/Merkezi	159
4.3.3. Medine Medresesi/ Merkezi	162
4.3.4. Irak Medresesi/Merkezi	163
4.3.5. Tâbiûn Tefsirinin Genel Nitelikleri	165
4.3.6. Tâbiûn Tefsirinin Kaynakları ve Tefsirlerinden Örnekler	166
4.3.7. Tâbiûn Tefsirinin Kaynak Değeri	167
4.4. Tefsirin Tedvîni	168
4.4.1. Tefsirin Hadisle Birlikte Tedvîni	169
4.4.2. Tefsirin Müstakil Olarak Tedvîni	170
4.4.3. İslam Tarihinde İlk Müfessirler ve Tefsirleri	171
4.4.3.1. Ali b. Ebî Talha (ö.143/760) ve Tefsir Sahifesi	172
4.4.3.2. Mukatil b. Süleyman (ö.150/767) ve Tefsiri	172
4.4.3.3. Süfyan b. Said es-Sevrî (ö. 161/778) ve Tefsiri	173
4.4.3.4. Yahya b. Sellam (ö. 200/815) ve Tefsiri	174
4.4.3.5. Abdurrazzak b. Hemmâm (ö. 211/827) ve Tefsiri	174
4.5. Tefsir Tarihiyle İlgili Eserler	175
Yararlanılan Kaynaklar	177

Bölüm 5 TEFSİRDE FARKLILAŞMA VE İLK YÖNELİMLER

179

5.1. Tefsirde Farklılaşmalar ve Bunun Nedenleri	180
5.1.1. Kur'an'dan Kaynaklanan Farklılaşma	180
5.1.2. Müfessirden Kaynaklanan Farklılaşma	181
5.1.3. Dış Faktörler	184
5.2. Tefsir Çeşitleri	187
5.3. Nakle Dayanma ve Rivâyet Tefsiri	192
5.3.1. Rivayet Tefsirinin Zaafları	195
5.3.2. İsrailiyat	199

5.3.3. Rivayet Tefsirinin Özellikleri	203
5.3.4. Belli Başlı Mutlak Rivayet Tefsirleri	204
5.3.5. Belli Başlı Dirayet Karışık Rivayet Tefsirleri	205
5.4. Akla Dayanma ve Dirâyet Tefsiri	210
5.4.1. Rey ile Tefsiri Caiz Görmeyenler	212
5.4.2. Rey ile Tefsiri Caiz Görenler	212
5.4.3. Müfessirin Donanımı	213
5.4.4. Dirayet Tefsirinin Özellikleri	215
5.4.5. Belli Başlı Dirayet Tefsirleri	215
5.5. Siyasete Dayanma ve Siyasi Tefsir	219
5.5.1. Siyasi Tefsir Örnekleri	222
5.5.2. Siyasi Tefsirin Özellikleri	222
5.6. Dile Dayanma ve Lügavî/ Dilbilimsel Tefsir	223
5.6.1. Dilbilimsel Tefsirin Özellikleri	226
5.6.2. Dilbilimsel Ağırlıklı Belli Başlı Tefsirler	227
5.7. Selefte Bağlanma ve Selefçi Tefsir	229
5.7.1. Selefî Tefsirin Özellikleri	233
5.7.2. Selefî Ağırlıklı Belli Başlı Tefsirler	234
Yararlanılan Kaynaklar	237

Bölüm 6

TEFSİRDE MEZHEPLEŞME VE MEZHEBİ TEFSİRLER

243

6.1. Fırka Kavramı	244
6.2. Fırkaların Ortaya Çıkışı ve Tefsire Etkisi	245
6.3. Fırka Tefsirleri	249
6.3.1. Hâriciye Tefsiri	249
6.3.2. Ortaya Çıkışı	250
6.3.3. Tefsir Anlayışları	251
6.3.4. Önemli Tefsirleri	253
6.4. Mu'tezile Tefsiri	254
6.4.1. Ortaya Çıkışı	255
6.4.2. Tefsir Anlayışları	256
6.4.3. Önemli Tefsirleri	264
6.5. Şîa Tefsiri	265
6.5.1. Ortaya Çıkışı	266
6.5.2. Tefsir Anlayışları	267
6.5.3. Önemli Tefsirleri	273

6.6. Ehl-i Sünnet Tefsiri	274
6.6.1 Ehl-i Sünnet Akidesinin Oluşumu	274
6.6.2. Tefsir Anlayışları	278
6.6.3. Önemli Tefsirleri	283
Yararlanılan Kaynaklar	285

Bölüm 7
TEFSİRDE BRANŞLAŞMA VE DİSİPLİNER TEFSİRLER **289**

7.1. İslam Dünyasında Mezhepleşme ve Ekolleşme ve Bunun Tefsire Etkileri	290
7.1.1. Mezheplerin ve Ekollerin Ortaya Çıkışı	291
7.1.2. Mezhepleşmenin ve Ekolleşmenin Tefsire Etkisi	292
7.2. Fıkhî Tefsir	294
7.2.1. Konusu ve Tanımı	294
7.2.2. Gayesi	295
7.2.3. Sorular (Sorunlar) ve Çözümler	295
7.2.4. Konular – Meseleler	296
7.2.5. Fıkhî Tefsiri Esas Alan Bazı Müellifler ve Eserleri	297
7.2.5.1. Mukâtil b. Süleymân – Tefsîr el-Hamsemie Aye	298
7.2.5.2. Şâfiî - Ahkâmu'l-Kur'ân	298
7.2.5.3. Tahâvî - Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm	299
7.2.5.4. Cessâs - Ahkâmu'l-Kur'ân	301
7.2.5.5. el-Kiyâ el-Herrâsî - Ahkâmu'l-Kur'ân	302
7.2.5.6. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî - Ahkâmu'l-Kur'ân	303
7.2.5.7. Kurtubî - el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân	304
7.2.6. Fıkhî Tefsir Alanında Yazılan Diğer Eserler	305
7.3. Tasavvufî (İşârî) Tefsir	306
7.3.1. Tasavvufî Düşünce Sistemi	306
7.3.2. Tasavvufî Tefsirin Dayanakları	307
7.3.3. Tasavvufî (İşârî) Tefsîrlerden Bazı Misaller	309
7.3.4. Meşhur Tasavvufî Tefsîrler	310
7.4. Felsefî Tefsir	311
7.4.1. Felsefî Tefsîrin Mâhiyeti	312
7.4.2. Felsefî Tefsîrlerden Bazı Misâller	314
7.5. Bâtınî Tefsir	315
7.5.1. Bâtınî Çevrelerin Karakterleri	316

7.5.2. Bâtınî Tefsîrin Mâhiyeti	317
7.5.3. Bâtınîye Tefsîrlerinden Bazı Misaller	318
Yararlanılan Kaynaklar	320

Bölüm 8 **TEFSİRDE ŞERH-HAŞİYE GELENEĞİ**

323

8.1. Şerh, Hâşiye ve Ta'lik Kavramları	325
8.2. Tefsir Şerh ve Hâşiyelerinin Maksat, Yöntem ve İçerikleri	326
8.3. Tefsir Şerh-Hâşiye Yazıcılığının Tarihi Seyri	330
8.3.1. Başlıca el-Keşşâf Şerhleri ve Şerh Hâşiyeleri	332
8.3.2. Envârü't-Tenzil Şerhleri ve Şerh Hâşiyeleri	338
8.3.3. Tefsir Alanındaki Diğer Şerh ve Hâşiyeler	341
Yararlanılan Kaynaklar	344

Bölüm 9 **TEFSİRDE YENİLİK ARAYIŞLARI VE** **ÇAĞDAŞ EĞİLİMLER**

345

9.1. İçtimaî Tefsir	350
9.2. İlmî/Bilimsel Tefsir	358
9.3. Edebî Tefsir	362
9.4. Konulu Tefsir	365
9.5. Tarihselci Tefsir	367
9.6. Oryantalistik Tefsir	371
Yararlanılan Kaynaklar	378

Bölüm 1

Fatih Tok¹

VAHYİN MAHİYETİ VE KUR'ÂN VAHYİ

- 1.1. Vahiy Kavramı
    - 1.1.1. Lügat ve İstılah Manası
    - 1.1.2. Mahiyeti
    - 1.1.3. Vahyin İnsan Diline Dönüşümü
    - 1.1.4. Vahyin Nüzul Şekilleri
  - 1.2. Kur'ân-ı Kerîm ve Nüzulü
    - 1.2.1. "Kur'ân" Lafzının Anlamı
    - 1.2.2. Kur'ân-ı Kerîm'in İsim ve Sıfatları
    - 1.2.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzul Süreci
      - 1.2.3.1. Kur'ân Vahyinin Başlangıcı
      - 1.2.3.2. Elçiler Arasındaki İletişim / Semadan Arza İletişim
      - 1.2.3.3. Hz. Peygamber'e Geliş Şekilleri
      - 1.2.3.4. Vahyin Korunması
      - 1.2.3.5. İlk Vahiylere
      - 1.2.3.6. Hz. Peygamber Üzerindeki Etkileri
    - 1.2.4. Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça İle Nüzulü
    - 1.2.5. Kur'ân-ı Kerîm'in Tadrîcen Nüzulü
  - 1.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Bölümleri
    - 1.3.1. Âyet
      - 1.3.1.1. Sayısı
      - 1.3.1.2. Tertibi ve İsimleri
      - 1.3.1.3. Fasıla
      - 1.3.1.4. İlk ve Son İnen Ayetler
    - 1.3.2. Sûre
      - 1.3.2.1. İsimleri
      - 1.3.2.2. Tasnifi
      - 1.3.2.3. Tertibi
  - 1.4. Kur'ân-ı Kerîm'in Mahiyeti
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Thk, Şuayb el-Arnâvut, Adil Mürşid vd., Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001.
- Apaydın, Mehmet. *Siyer Kronolojisi*. İstanbul: Kuramer, 2018.
- Atik, M. Kemal. “Âyet ve Surelerin Tevkîfiliği Meselesi”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri: 1989.
- Aydar, Hidayet. “Muavvizeteyn”. *DİA*, 30: 336-337, İstanbul:TDV, 2005.
- Ayhan, Bayram. “Kadir Gecesinde Tespiti Meselesi”. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2, (2014/2).
- Birişik, Abdulhamit. “Kur’ân”. *DİA*, 26: 383-388, İstanbul: TDV, 2002.
- Birişik, Abdulhamit. “Sure”, *DİA*, 37: 538-539, İstanbul: TDV, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi‘u’s-sahîh*. thk. Muhibbiddin el-Hatîb ve Muhammed Fuâd ‘Abdulbâki, Kahire: el-Matbaatü’s-selefiyye.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *es-Sihâh: Tâcu’l-luğa ve sıhâhu’l-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulgafur Attâr. 4. Baskı. Beyrut: Daru’l-ilm, 1990.
- Çetin, Abdurrahman – Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. “Fasıla”, *DİA*, 12: 209-210, İstanbul: TDV, 1995.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. 52. Baskı, İstanbul: İFAV, 2016.
- Demirci, Muhsin. *Vahiy Gerçeği*. 2. Baskı, İstanbul: İFAV, 2001.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’ân Dili*. 3. Baskı, İstanbul: Eser, 1979.
- Fahredden er-Râzî. *Mefâtihu’l-gayb*. Beyrut: Dâru’l-fikr, 1981.
- İbn Haldûn. *Mukaddime*. trc. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- İbn Kesir, Ebü’l-Fida İsmail. *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azîm*. thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed, Muhammed es-Seyyid Reşâd. Gizâ: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- İbn Manzur, Ebü’l-Fadl Cemaleddin. *Lisanü’l-Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebir vd., Kahire: Daru’l-meârif, ts.

- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- Malik b. Enes. *Muvatta*. thk. Muhammed Mustafa el-Azami, Abu Dabi: Müessesetü Zayed b. Sultan, 2004.
- Maşalı, Mehmet Emin. "Mushaf". *DİA*, 31: 242-248, İstanbul:TDV, 2006.
- Muhammed Hamidullah. *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*. trc. Salih Tuğ. 2. Baskı. İstanbul: İFAV, 2000.
- Özervarlı, M. Sait. "Kadir Gecesi". *DİA*,24:124-125,İstanbul:TDV, 2001.
- Öztürk, Hayrettin. *Ebedî Mucize Kur'ân, Yazılması ve Toplanması*. 4. Baskı. İstanbul: Ensar, 2010.
- Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî-garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Kilânî, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.
- Subhi Salih. *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Dersaadet, ts.
- Süyûfî, Ebû'l-Fadl Celaledin. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru İbn-i Kesir, 1996.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an-te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru hicr, ts.
- Toshihiko İzutsu. *Kur'ân'da Allah ve İnsan*. trc. Süleyman Ateş, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Turan, Abdalbaki. "Arza". *DİA*, 3: 446-447, İstanbul: TDV, 1991.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahiy", *DİA*, 42: 440-443, İstanbul: TDV, 2012.
- Yavuz, Yusuf Şevki-Çetin, Abdurrahman. "Âyet", *DİA*, 4: 242-244, İstanbul: TDV, 1991.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazim. *Menâhîlu'l-irfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Favvaz Ahmed, Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1996.
- Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 2009.

Bölüm 2

Gökhan Atmaca¹

KUR'ÂN METNİNİN OLUŞUM VE GELİŞİM SÜRECİ

- 2.1. Kur'ân'ın Tespiti ve Kitâbeti
    - 2.1.1. İslam Öncesi ve Sonrası Arap Yazısının Durumu
    - 2.1.2. Kur'ân'ın Tespiti ve Kitabetinde İzlenen Yöntem
  - 2.2. Kur'ân'ın Derlenmesi (Cem')
  - 2.3. Kur'ân'ın Çoğaltılması (İstinsâh)
  - 2.4. Mushaflar Arasındaki Farklar
  - 2.5. Kur'ân'ın Korunmuşluğuyla İlgili Şüpheler ve Cevaplar
  - 2.6. Kur'ân'a Nokta, Hareke ve İşaret Konulması
    - 2.6.1. Harekeleme
    - 2.6.2. Noktalama (İ'câm)
    - 2.6.3. İşaretler
  - 2.7. Kur'ân Metninin Tertibi
  - 2.8. Resmü'l-Mushaf (Resm-i Osmânî, Hatt-ı Osmânî)
    - 2.8.1. Resmü'l-Mushaf ve Tevkîfilik
      - 2.8.1.1. Tevkîfi Olduğu Görüşü
      - 2.8.1.2. Tevkîfi Olmadığı Görüşü
  - 2.9. Kur'ân'ın Yaratılmışlığı Meselesi/Halku'l-Kur'ân
  - 2.10. Kur'ân Tarihiyle İlgili Kaynaklar
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr. Sakarya Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Abay, Muhammet. “Tefsir Tarihi İçin Bir Veritabanı Modeli”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2007): 33-54
- Akoğlu, Muharrem. *Mihne Sürecinde Mu'tezile*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Akün, Ömer Faruk. “Bursalı Mehmed Tâhir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 452-461. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Albayrak, Halis. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.
- Atik, M. Kemal. “Âyet ve Sûrelerin Tevkifiliği Meselesi”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, (1989): 201-218.
- Atik, M. Kemal. *Karşılaştırmalı Kur'ân Tarihi*. İstanbul: MS Yayınları, 2012.
- Atmaca, Gökhan. “İsmail Cerrahoğlu ve İlmî Çalışmaları” *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi* 21(2014):147-180.
- Aydar, Hidayet. “Muavizeteyn Üzerine Bir Değerlendirme”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2005): 1-34.
- Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir. *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Riyad Ziriklî, Süheyl Zekkâr, Beyrut: 1996/1417.
- Bikâî, Burhâneddîn Ebi'l-Hasan İbrahim b. Ömer. *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süveri*. thk. Abdurrezzâk Gâlib el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İmiyye, 1995/1415.
- Birişik, Abdulhamit. “Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26: 383-388. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Birişik, Abdülhamit. “Sûre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 538-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil., *Sahîhu'l-Buhârî*. Fihrist: Bedreddin Çetiner. İstanbul: 1992.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usulü*, İstanbul: Ankara Okulu Yay, 2017
- Deliser, Bilal. “Tarih Felsefesi ve Metodolojisi, Biyografik Tarih Yazımı Çerçevesinde, Tefsir Tarihi Yazımı Açısından Şemsüddîn Muhammed b. Ali Ed-Dâvûdî ve “Tabakâtü'l-Müfessirîn” Adlı Eseri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (4/2015): 182-203.

- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012.
- Düzgün, Şaban Ali. “Evrensellik Düşüncesi ve İslâm Dünyasındaki Yansımaları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, (Ankara): 528-530.
- Elik, Hasan. *Dini Özünden Okumak*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2004.
- Ferfür, Muhammed Abdüllatif Sâlih. “Kehhâle Ömer Rızâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 189-190. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Gezgin, Ali Galip. “Kur’ân’ın Hattı (=Resmu’l-Mushaf)” ve Türklerin Kur’ân hattına Katkıları”. *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu. (Isparta, 31 Mayıs-1 Haziran 2007)*, (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi, 2007): 619-630.
- Görgün, Tahsin. “Kur’ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 388-389. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Gül, Ali Rıza. “Kıyamet Suresi'nin 16-19'uncu Ayetlerine Yüklenen Geleneksel Yorumlar Üzerine”. *AÜİFD* 40/5-2 (2003): 69-108.
- Güllüce, Veysel. “Kur’ân Kitabesinde Resm-i Osmânî'nin Yeri ve Önemi”, *Osmanlı'dan Günümüze Kur’ân ve Hüsn-i Hat*. Amasya 01-03 Kasım 2013, edt. Yüksel Salman. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017): 225-235.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Prof. Dr. Salih Tuğ, Ankara: 2003.
- Hamidullah, Muhammed. *Kur’ân-ı Ker’im Tarihi*. çev. Salih Tuğ, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1993.
- Hasan, Hasan İbrahim. *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*. çev. Komisyon, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991.
- İbn Ebî Dâvud, Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî'l-Hanbelî. *Kitâbü'l-mesâhif*. thk. Muhyiddin Abdulleccân Vâiz, Beyrut: 2002/1423.

- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî Ahmed. *el-Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şakir, Hamza ez-Zîn, Kahire: 1995/1416.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. yy: Şirketü Mektebeti ve Matbaatü Mustafa, 1955.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*. Müessesetü Kurtuba/Dâru'l-mârifetü, Kahire 2000, Beyrut 1993.
- İbn S'ad, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *Mukaddime fî usûli't-tefsîr*. thk. Adnan Zurzûr, yy: 1972.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Meâfirî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut: 2003/1424
- Kanar, Mehmet. Geschichte der Arabischen Litteratur. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14:35-37. İstanbul: TDV Yay, 1996.
- Kara, Ömer. "Meşhur Ama Az Tanınan Çok Yönlü Bir İlim Adamı: Râğîb el-İsfahânî". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 38, (2012): 101-146.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal. "İbnü'n-Nedîm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 171-173. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kıraati*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1995.
- Kılıç, Hulusi. "Bağdatlı İsmâil Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 447-448. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Koçkuzu, A. Halim. "Osmanlı'nın Son Döneminde Bir İlim ve Devlet Adamı: Giritli Sırrı Paşa". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (14/2002): 189-213.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmet el-Berdûnî, İbrahim Atfeş, Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye/Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1964/1967.

- Kutluer, İlhan. “Keşfü’z-Zünûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 321-322. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Mertoğlu, Mehmet Suat. “Süyûti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 198-201. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Mertoğlu, Mehmet Suat. “Vahiy Kâtibi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42, 447-449. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Mertoğlu, Mehmet Suat. “Zehebi Muhammed Hüseyin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 188-189. İstanbul: TDV Yay, 2013.
- Mustafa, Nevin A. *İslâm Siyasî Düşüncesinde Muhalefet*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.
- Okumuş, Mesut. “Kur’ân’ın Tedrici Nüzûl Süreci Bağlamında Mekki ve Medeni Ayetler Üzerine”. *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 27, (2013): 7-21.
- Öğmüş, Harun *Kur’ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*. çev. Halil Aldemir, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. 2015.
- Öztürk, Mustafa. *Kur’an Tarih*. Ankara: Ankara Okulu, 2016.
- Öztürk, Mustafa. *Kur’ân’ın Mutezili Yorumu Ebû Müslim el-İsfahânî Örneği*. Ankara: Ankara Okulu, 2013.
- Rağıb el-İsfahânî, Ebi'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed el-Marûf., *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur’ân*. “cma”, md., thk. Muhammed es-Seyyid Geylânî, Beyrut: Dâru'l-Marife.
- Sâlih, Subhi. *Mebâhis fi ‘Ulûmi'l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru'l-İlim, 1977.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Târihü'l-hulefâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhâmid. Beyrut: 1989.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi ‘ulûmi'l-Kur’ân*. thk. Muhammed Ebül-Fadl İbrahim, el-Mektebet’ül-asriyye, 2012.
- Şen, Ziya. *Kur’ân’ın Metinleşme Süreci*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Şimşek, M. Said. “Kur’ân Ahkâmının Evrenselliği”. *Kur’ân ve Sünnet Sempozyumu*, 1-2 Kasım 1997 (Ankara).

- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid., *Câmiü'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru Hicr, Kahire 2001/1422.
- Taberî, Ebü'l-Abbas Muhibüddin Ahmed Muhibüddin. *Kitâbü'r-riyâzi'n-nâzire fî menâkibi'l-aşere*. tsh. Muhammed Bedreddîn en-Nu'asânî el Halebî, 1. Baskı. yy.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhamed b. Îsâ b. Sevre es-Sülemî. *el-Câmiü'l-Kebîr*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Ebü'l-Esved ed-Düelî". 10: 312. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uğur, Mücteba. "el-A'lâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 40-41. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Watt, W. Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. çev. Ekrem Ruhi Fığlalı. İstanbul: Şa-to Yayınları, 2001.
- Watt, W. Montgomery. *Kur'ân'a Giriş*. çev. Süleymân Kalkan, Ankara: 2000
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Halku'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 371-375. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Taşköprizâde Ahmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 151-152. İstanbul: TDV Yay, 2011.
- Yavuz, Yusuf Şevki. Abdurrahman Çetin. "Âyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 242-244. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yücesoy, Hayrettin. "Mihne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 26-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Zehebî, Muhammed es-Seyyid Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, Mektebetü Vehbe, Kahire 2000.
- Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedreddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdullah. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Beyrut: el-Mektebet'ül-asriyye/Dâru't-türâsi'l-arabiyye, 2012/ 1984
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-irfân fî 'ulumi'l-Kur'ân*. thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İzzî, 1995.

Bölüm 3

Osman Kara ¹

KUR'ÂN'IN OKUNMASI VE TERCÜMESİ

- 3.1. Yedi Harf
- 3.2. Kıraât
  - 3.2.1. Kıraât Kavramı
  - 3.2.2. Kıraât İlmi
  - 3.2.3. Kıraâtle İlgili Kavramlar
  - 3.2.4. Kıraât İlminin Ortaya Çıkışı
  - 3.2.5. Kıraât İmamları
  - 3.2.6. Kıraâtlarda Sahihlik Meselesi
  - 3.2.7. Sahih Kıraâtın Şartları
  - 3.2.8. Kıraâtlerin Sınıflandırılması
  - 3.2.9. Kur'ân'ın Farklı Okunuşlarından Kaynaklanan Şüpheler ve Cevaplar
  - 3.2.10. Kıraât Farklılıklarının Kur'ân Tefsirine Etkileri
- 3.3. Kur'ân'ın Tercümesi Meselesi
  - 3.3.1. Tercüme Kavramı
  - 3.3.2. Tercüme Çeşitleri
  - 3.3.3. Tercümede Dikkat Edilmesi Gerekli Hususlar
  - 3.3.4. Kur'ân'ın Tercümesiyle İlgili Tartışmalar
    - 3.3.4.1. Kur'ân'ın Tercümesini Gerekli Görenlerin Delilleri
    - 3.3.4.2. Kur'ân'ın Tercümesine Karşı Çıkanların Delilleri
  - 3.3.5. Kur'ân Tercümesi Yerine Meâl Kavramının Kullanımı
  - 3.3.6. Kur'ân'ın Türkçeye Yapılan Tercüme ve Meâlleri
  - 3.3.7. Kur'ân'ın Batı Dillerine Yapılan Tercümeleri
- 3.4. Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Abay, Muhammed, “Türkçedeki Kur’ân Meâllerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 10/19-20 (2012).
- Akdemir, Mustafa Atilla *Kıraât İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, İstanbul: İFAV, 2015.
- Aydar, Hidayet, *Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, İstanbul: Kur’ân Okulu, 1996.
- Aydar, Hidayet, “Türklerde Kur’ân Çalışmaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1999).
- Birişik, Abdulhamit, *Kıraât İlmi ve Tarihi*, Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Blachère, Regis, *L’introduction au Coran*, Paris, 1995.
- Cevherî İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-‘arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Dâru’l- ilm, 1982.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul, 1980.
- Çetin, Abdurrahman, *Kıraâtlerin Tefsire Etkisi*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Dağdeviren, Alican, “Kıraâtlerin Kur’âniyeti Meselesi”, M. Rüştü Aşıkutlu Anısına II. Kur’ân ve Kıraâtî Sempozyumu, *Kur’ân ve Kıraâtî Sempozyumlar Kitabı*, Adapazarı, 2006.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2013.
- *Tefsir Tarihi*, İstanbul: İFAV, 2017.
- Durmuş, Zülfikar, *Kur’ân’ın Türkçe Tercümeleri*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Erdoğan, Mehmet, “Kıraât Farklılıklarının Hüküm Çıkarmada Etkisi”, *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları IV*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2002.
- Ferahidî, Halil b. Ahmed, *Kitabu’l-‘ayn*, thk. Abdulhamîd Hindâvî, Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmîyye, 2003.
- Goldziher, Ignaz, *İslam Tefsir Ekolleri*, çev. Mustafa İslamoğlu, İstanbul: Denge Yayınları, 1997.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik el-Himyârî, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sekkâ vd., Beyrut: Daru’l-kalem, ts.

- İbn Manzur Ebü'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-
'arab*, Beyrut: Dâru Sadır, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *Müncidü'l-
mukri'în ve mürşidu't- talibîn*, Beyrut: 1980.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l-
kıraâti'l- 'aşr*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.
- İsfahanî, Ragıb, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid
el-Keylânî, Beyrut: Daru'l-marife, ts.
- Kefevî, Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Musa, *el-Külliyât*, nşr. Adnan Derviş, Mu-
hammed el-Mısırî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993.
- Maşalı, Mehmet Emin, "Kıraât-Tefsir İlişkisi", *Tefsirde Akademik Yakla-
şımlar I*, Editör: Mehmet Akif Koç, Ankara: Otto Yayınları, 2013.
- Öztürk, Mustafa, "II. Meşrutiyet'ten Günümüze Kur'ân Meâlleri", *Türki-
ye Araştırmaları Literatür Dergisi* 19/1 (2011).
- Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Meâl ve Tefsirin Serencamı*,
Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Rıza, Reşid, *Tefsiru'l-menâr*, Mısır: Daru'l-menar, 1367.
- Sâmî, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: 1978.
- Suyûtî, Celaleddin, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ,
Beyrut: Daru İbn Kesir, 1996.
- Sülün, Murat, *Türk Toplumunun Kur'ân Kültürü*, İstanbul: Ensar Neşri-
yat, 2015.
- Şimşek, Said, "Kıraâtların Kaynağı Problemi", *Kur'ân ve Tefsir Araştır-
maları IV*, İstanbul: Ensar, 2002.
- Ünal, Mehmet, "Kıraât İlmi ve Kısa Tarihi", *Tefsir*, Editör: Mehmet Akif
Koç, Ankara: Grafiker, 2015.
- Üstün, Sema, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kur'ân Tercümelere
Üzerine", *TALİD, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 10/19-
20 (2012).
- Watt, Montgomery, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Süleyman Kalkan, Ankara: An-
kara Okulu, 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Mat-
baai Ebüzziya, 1935.

- Yüksel, Yakup, *Tefsirde Dil ve Kıraât Tartışmaları*, Ankara, İlahiyat, 2019.
- Zencânî, Ebû Abdullah, *Tarîhu'l-Kur'ân*, Kahire: Hindavî, 2016.
- Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1988.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l-'irfan fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-kitabi'l-'arabî, 1995.

Bölüm 4

Mevlüt Erten ¹

TEFSİR İLMİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

- 4.1. Hz. Peygamber'in Tefsiri/Kur'an'ı Açıklaması
    - 4.1.2. Hz. Peygamber'i Tefsir Yapmaya/Açıklamaya Yönelten Saikler
    - 4.1.3. Hz. Peygamber'in Tefsir/Açıklama Şekilleri ve Örnekler
    - 4.1.4. Sünnetin Bağlayıcılığının Anlamı/ Sünnetin Ne Kadarı Tefsir Sayılır?
  - 4.2. SahâbeTefsiri
    - 4.2.1. Sahabenin Tefsirde Öne Çıkan Yönleri/Özellikleri
    - 4.2.2. Sahabe Arasındaki Tefsir İhtilafları
    - 4.2.3. Sahabe Tefsirinin Genel Özellikleri
    - 4.2.4. Meşhur Sahabi Müfessirler
    - 4.2.5. Sahabe Tefsirinin Kaynakları ve Tefsirlerinden Örnekler
    - 4.2.6. Sahabe Tefsirinin Değeri/Bağlayıcılığı
  - 4.3. TâbiûnTefsiri
    - 4.3.1. İslam Tarihinde İlk Tefsir Medreseleri /Merkezleri
    - 4.3.2. Mekke Medresesi/Merkezi
    - 4.3.3. Medine Medresesi/ Merkezi
    - 4.3.4. Irak Medresesi/Merkezi
    - 4.3.5. Tâbiûn Tefsirinin Genel Nitelikleri
    - 4.3.6. Tâbiûn Tefsirinin Kaynakları ve Tefsirlerinden Örnekler
    - 4.3.7. Tâbiûn Tefsirinin Kaynak Değeri
  - 4.4. Tefsirin Tedvîni
    - 4.4.1. Tefsirin Hadisle Birlikte Tedvîni
    - 4.4.2. Tefsirin Müstakil Olarak Tedvîni
    - 4.4.3. İslam Tarihinde İlk Müfessirler ve Tefsirleri
      - 4.4.3.1. Ali b. Ebî Talha (ö.143/760) ve Tefsir Sahifesi
      - 4.4.3.2. Mukâtil b. Süleyman (ö.150/767) ve Tefsiri
      - 4.4.3.3. Süfyan b. Saîd es-Sevrî (ö. 161/778) ve Tefsiri
      - 4.4.3.4. Yahya b. Sellam (ö. 200/815) ve Tefsiri
      - 4.4.3.5. Abdürrezzak b. Hemmâm (ö. 211/827) ve Tefsiri
  - 4.5. Tefsir Tarihiyle İlgili Eserler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof Dr. Kırıkkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, Ali. “Abddürrezzâk es-San‘ânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Albayrak, Halis. *Kur’an’ın Bütünlüğü Üzerine*. İstanbul: Şûle Yay., 1992.
- Bozkurt, Nebi-Küçükaşcı, Mustafa Sabri. “Mekke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Kur’an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- Cündioğlu, Düccane. *Anlam’ın Tarihi*. İstanbul: Tibyan Yayınları, 1997.
- Cündioğlu, Düccane. *Anlamın Buharlaşması ve Kur’an*. İstanbul: Tibyan Yayınları, 1995.
- Çalışkan, İsmail. “Tefsir Tarihi Tasavvurunda Kuruluş Dönemine İlişkin Problematik Noktalar”, *Tefsir Tarihi Yazımı Sempozyumu*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Tabakât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Efendioğlu, Mehmet. *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.
- Hamidullah, Muhammed. “Sahabe Devrinde İctihat”, çev.: Ahmet Yasin Küçüktiryaki, *Diyanet İlmî Dergi* 49/1, Ocak-Şubat-Mart 2013.
- Hudâyri, Muhammed b. Ali. *Tefsîru’t-tâbiîn*, Riyad: Dâru’l-vatan, 1999.
- İbn Ebî Hâtim. *Tefsîru’l-Kurâni’l-azîm*. thk.: Esad Muhammed et-Tattib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke: 1419.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-azîm*. Beyrut: Daru’l-ma’rife, 1987.
- İbn Teymiyye, Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn. *Mukaddime fî usûli’t-Tefsîr*, Dimeşk: Matbaatü’t-Terakkî, 1936.

- Karagöz, Mustafa. “Başlangıçta Tefsir Hadisin Bir Bölümüydü İddiasının Kaynağı ve Değeri”, *Tefsir Tarihi Yazımı Sempozyumu*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- Kesler, Fatih. *Irak Tefsir Ekolü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Koç, Mehmet Akif. *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2003.
- Kurban, Nur Ahmet. *İlk Dönem Tefsir Hareketleri (Mekke Ekolü Örneği)*. İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Lyons, John. *Kuramsal Dilbilime Giriş*. çev.: Ahmet Kocaman. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- Okumuş, Mesut. “Tefsir Tarihi Eserlerinin Didaktik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Tefsir Tarihi Yazımı Sempozyumu*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- Süyûtî, Celaleddin Abdurrahman. *ed-Dürri 'l-mensûr fi 't-tefsiri 'l-me 'sûr*, Beyrut: Daru'l-fikr, ts.
- Özdirek, Recep-Çavuşoğlu, Ali Hakan. “Süfyân es-Sevrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Sürmeli, Mehmet. *Sahabenin Kur'an Anlayışı*. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2006.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmiu 'l-beyân 'an te 'vili âyi 'l-Kur 'ân*, Beyrut: Daru'l-fikr, 2001.
- Türker, Ömer. “Mukâtil b. Süleyman,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Vâhîdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. *Esbâbü 'n-nüzûl*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991.
- Yiğit, İsmail. “Mevâlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve 'l-müfessirûn*. Kahire: Mektebetü vehbe, 2003.

Bölüm 5

Hikmet Koçyiğit¹

TEFSİRDE FARKLILAŞMA VE İLK YÖNELİMLER

- 5.1. Tefsirde Farklılaşmalar ve Bunun Nedenleri
    - 5.1.1. Kur'an'dan Kaynaklanan Farklılaşma
    - 5.1.2. Müfessirden Kaynaklanan Farklılaşma
    - 5.1.3. Dış Faktörler
  - 5.2. Tefsir Çeşitleri
  - 5.3. Nakle Dayanma ve Rivâyet Tefsiri
    - 5.3.1. Rivayet Tefsirinin Zaafları
    - 5.3.2. İsrâiliyat
    - 5.3.3. Rivayet Tefsirinin Özellikleri
    - 5.3.4. Belli Başlı Mutlak Rivayet Tefsirleri
    - 5.3.5. Belli Başlı Dirayet Karışık Rivayet Tefsirleri
  - 5.4. Akla Dayanma ve Dirâyet Tefsiri
    - 5.4.1. Rey ile Tefsiri Caiz Görmeyenler
    - 5.4.2. Rey ile Tefsiri Caiz Görenler
    - 5.4.3. Müfessirin Donanımı
    - 5.4.4. Dirayet Tefsirinin Özellikleri
    - 5.4.5. Belli Başlı Dirayet Tefsirleri
  - 5.5. Siyasete Dayanma ve Siyasi Tefsir
    - 5.5.1. Siyasi Tefsir Örnekleri
    - 5.5.2. Siyasi Tefsirin Özellikleri
  - 5.6. Dile Dayanma ve Lügavî/ Dilbilimsel Tefsir
    - 5.6.1. Dilbilimsel Tefsirin Özellikleri
    - 5.6.2. Dilbilimsel Ağırlıklı Belli Başlı Tefsirler
  - 5.7. Selefte Bağlanma ve Selefçi Tefsir
    - 5.7.1. Selefi Tefsirin Özellikleri
    - 5.7.2. Selefi Ağırlıklı Belli Başlı Tefsirler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç.Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Albayrak, Halis. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Şule Yayınları, 2009.
- Alevimehr, Hüseyin. *Tefsir Metotları ve Ekolleri*. trc. Erdal Tuncay. İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2017.
- Ali, Mahmud en-Nakrâşî es-Seyyid. *Menâhicü'l-Müfessirîn mine'l-Asri'l-Evvel ilel-Asri'l-Hadîs*, Mektebetün-Nehda, 1986.
- Arpa, Enver. *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*. 2. Baskı. Ankara: Fecr Yayınevi, 2010.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyat*. Ankara: DİB Yayınları, ts.
- Aydın, İsmail. *Tefsir Tarihi*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2014.
- Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir b. Tâhir Muhammed. *el-Fark Beyne'l-Firak*. thk. Muhammed Osman. Kahire: Mektebetu İbn Sina, ts.
- Bedr, Abdullah Ebû's-Suud, *Tefsîrus-Sahâbe*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2000.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatu'l-Müfessirîn*. 2 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973.
- Biltâcî, Muhyiddîn. *el-İtticâhâtu'l-Lüğavîyyetu ve'l-Belâğîyyetu fi't-Tefsîr*. Kulliyetu'teşrîe ve'Dirâsâtu'l-İslâmiyye. 6 (1988):77-127.
- Birişik, Abdülhamit. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 281-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bulut, Ali. "Filolojik Tefsirle Rivayet Tefsirinin Buluşma Noktası: Zeccâc'ın Meâni'l-Kur'an'ı", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*. 1. Baskı. ed.Bilal Gökkır vd. 313-331. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.
- Cafer, Müsâid Müslim Âl-Serhân, Muhyî Hilâl. *Menâhicü'l-Müfessirîn*. 1.Baskı. Dâru'l-Marife, 1980.
- Ceremî, İbrâhim Muhammed. *Mu'cemu Ulûmi'l-Kur'an*, Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2001.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. 4. Baskı. Ankara: Fecr Yayınevi, 2009.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. 9. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Çalışkan, İsmail. *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.

- Dâvûdî, Şemsuddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed. *Tabakâtü'l-Müfessirîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. 5. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2009.
- Demirci, Muhsin. *Tefsirde Metodolojik Sorunlar*. 1. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- Derebî, İsa b. Nâsır. "Min meâlimi't-teysîr fî tefsîri's-selef". *Mecelletu Buhûsi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye*. 3 (2):157-194.
- Ebû Ubeyde, Ma'mer b. el-Müsennâ, *Mecâzul-Kur'ân*. Thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- el-Ak, eş-Şeyh Hâlid Abdurrahmân, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduhu*. 5. Baskı. Beyrût: Daru'n-Nefâis, 2007.
- Emin, Ahmed. *Fecru'l-İslâm*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1969.
- Eroğlu, Ali. *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*. Erzurum: Ekev Yayınevi, 2002.
- Ersöz, Resul. *Selefilik ve Selefi Tefsir Anlayışı*. 1. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*. 7. Baskı. Ankara: Selçuk Yayınları, 1995.
- Funeyşân, Suûd b. Abdillâh. *İhtilâfu'l-Müfessirîn Esbâbuhu ve Âsâruhu*. 1. Baskı. Riyâd: Dâru İşbiliye, 1997.
- Görener, İbrahim. "Tefsir Oluşturan Sorular ve Tefsir Formlarının Oluşum Süreci". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*. ed. Bilal Gökkır vd. 143-161. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2010.
- Halife, İbrâhim Abdurrahmân. *Dirâsât fî Menâhici'l-Müfessirîn*. Kâhire: ts.
- İbn Âşûr, Muhammed Fâdıl. *et-Tefsîr ve Ricâluhu*. Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslâmî, 1970.
- İbn Kesîr, İmâduddîn Ebî'l-Fidâ İsmâîl. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd.1. Baskı. 15 Cilt. Kahire: Mu'essesetu Kurtuba, Mektebetu'l-Evlâdi's-Şeyh li't-Turâs, 2000.
- İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshak. *el-Fihrist*. ts.
- İbn Teymiyye, Takıyuddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr*. thk: Abdurrahmân Umeyra. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Teymiyye, Takıyuddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr*. thk. Adnan Zarzûr. 2. Baskı. Dımaşk: 1972.

- Karaçam, İsmail. *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*. 2. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Karagöz, Mustafa. *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'a Anlamaya Katkısı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Kırca, Celal. *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2009.
- Koç, Mehmet Akif. "Tefsirde Keyfilikğin Çaresi: Tefsir Rivayetleri". *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. 2 Cilt. ed. Mehmet Akif Koç. Ankara: Otto 2013.
- Koç, Mehmet Akif. *Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*. Ankara: Kitâbiyât, 2003.
- Koçak, Rukiye. *Muhammed Abduh'ta Selefi Eğilimler*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Marangozoğlu, İzzet. *Beyânî Tefsir Metodu -Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâi Örneği-*. Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi 2015.
- Merneh, Nâsir el-Abd Selim. *Menhecû Şeyh es-Sa'di fî Tefsirihi Teysîrû'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmî'l-Mennân*. Yüksek Lisans Tezi. Gazze: 2002.
- Mertoğlu, Mehmet Suat. "Kur'an'ın Güncel Olaylarla İlişkilendirilmesi Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad Mecmuası Çerçevesinde Osmanlı Son Döneminde Sosyo-Politik Tefsir Yaklaşımı". *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları*. 1. Baskı. 2 Cilt. ed. Bilal Gökçür vd. 399-428. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2013.
- Minkârî, İbn Müzahim. *Vakatu's-Sıffin*. Kahire:1382.
- Mizzî, Cemâleddîn Ebî'l-Haccâc Yûsuf, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'l-Ricâl*. 1.Baskı. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 1992.
- Muhtesib, Abdülmecid Abdüsselam. *İtticâhâtu't-Tefsîr fî'l-Asri'r-Râhin*. 3. Baskı. Amman: Mektebetu'n-Nehdati'l-İslâmiyye, 1982.
- Müslim, Mustafa. *Menâhîcu'l-Müfessirîn*. Riyâd: Daru'l-Müslim, 1415.
- Özervarlı, M. Sait. "Selefiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Öztürk, Mustafa. "Selefilik ve Tefsîr", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*. ed. Ahmet Kavas. 199-267. 1. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.

- Öztürk, Mustafa. "Tefsir Geleneğinde Selefilik Ekolü". *İlahiyat Akademi*. 1-2 (2015):195-252.
- Rûmî, Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân. *Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicuhu*. Riyâd: Mektebetu't-Tevbe, 1419.
- Sa'dî, Abdurrahmân b. Nâsır, *Teyssîrü'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*. 2. Baskı. Riyâd: Dâru's-Selâm, 2002.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed. *el-Keşf ve'l-Beyân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İh-yai't-Turasi'l-Arabî, 2002.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Dersaadet Kitabevi, ts.
- Sadr, Muhammed Bakır. *Kur'an Okulu*. trc: Mehmet Yolcu. Ankara: Fecr Yayınevi, 1996.
- Salih, Subhi, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*. 10. Baskı. Beyrût: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1977.
- Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahman Ebû Bekr. *el-Itkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Süheyl, Ahmed Kuşeyrî. *el-Müfessir, Şurûtuhu-Âdâbuhu-Mesâdiruhu*. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 2008.
- Şehristânî, Ebû'l-Feth Abdülkerîm. *el-Milel ve'n-Nihal*. 2. Baskı. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*.30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1999.
- Tayyâr, Müsâid b. Süleymân b. Nâsır. *et-Tefsîru'l-Lügavî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî, ts.
- Tayyâr, Müsâid b. Süleymân. *Fusûl fî Usûli't-Tefsîr*. 1. Baskı. Riyâd: Dâru'n-Neşri'l-Duvelî, 1993.
- Tayyâr, Müsâid b. Süleymân. *Mefhûmu't-Tefsîr ve't-Te'vil ve'l-İstinbât ve't-Tedebbür ve'l-Müfessir*. 2. Baskı. Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427.
- Topaloğlu, Bekir. *Ebû Mansûr el- Mâturîdî ve Te'vilâtu'l-Kur'ân'dan Tercümeler*. İstanbul: Acar Matbaacılık, 2003.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelam İlmi*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1991.
- Uludağ, Süleyman. *İslam Düşüncesinin Yapısı Selef/Kelâm/ Tasavvuf/ Felsefe*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.

- Zeccâc, Ebû İshak İbrâhîm b. es-Sırrî, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*. thk. Abdülcelil Abduh Şelebî. 5 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2005.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, 2 Cilt. ts.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. 1.Baskı. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1995.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed Abdullah. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*.1. Baskı. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1988.

Bölüm 6

Süleyman Narol¹

TEFSİRDE FIRKALAŞMA VE FIRKA TEFSİRLERİ

- 6.1. Fırka Kavramı
  - 6.2. Fırkaların Ortaya Çıkışı ve Tefsire Etkisi
  - 6.3. Fırka Tefsirleri
    - 6.3.1. Hâriciye Tefsiri
    - 6.3.2. Ortaya Çıkışı
    - 6.3.3. Tefsir Anlayışları
    - 6.3.4. Önemli Tefsirleri
  - 6.4. Mu‘tezile Tefsiri
    - 6.4.1. Ortaya Çıkışı
    - 6.4.2. Tefsir Anlayışları
    - 6.4.3. Önemli Tefsirleri
  - 6.5. Şîa Tefsiri
    - 6.5.1. Ortaya Çıkışı
    - 6.5.2. Tefsir Anlayışları
    - 6.5.3. Önemli Tefsirleri
  - 6.6. Ehl-i Sünnet Tefsiri
    - 6.6.1 Ehl-i Sünnet Akidesinin Oluşumu
    - 6.6.2. Tefsir Anlayışları
    - 6.6.3. Önemli Tefsirleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç .Dr., Selçuk Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Abdülbâki, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'ân'il-Kerim*. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1364/1945.
- Albayrak, İsmail. "Harici-İbâdî Tefsir Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. Ankara: Otto Yay., 2015.
- Atay, Hüseyin. *Ehl-i Sünnet ve Şîa*. Ankara: AÜİFY, 1983.
- Ateş, Süleyman. "İmamiyye Şîasının Tefsir Anlayışı", *AÜİF Dergisi*. 20/1 (1972).
- Bağdâdî, Abdülkâhir. *el-Fark beyne'l-Fırak*. Beyrut: Dâru'l-Âfâkı'l-Cedîde, 1977.
- Bağdâdî, Abdülkâhir. *Usûlü'd-dîn*. İstanbul: Matbaatü't-devle, 1928.
- Bâkılânî, Muhammed b. Tayyib. *Kitabü't-temhîd*. Nşr. Richard Mc Carthy. Beyrut: el-Mektebetü'ş-şarkıyye, 1957.
- Beydâvî, Nâsiruddîn. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. M. Abdurrahman el-Maraşlı. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1418/ 1999.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Kur'an Tefsirinin Doğuşu Ve Buna Hız Veren Amiller*. Ankara: AÜİF. Yay., 1968.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: DİB Yay., 1988.
- Çalışkan, İsmail. *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*. Ankara: Ankara okulu Yay., 2012.
- Çelebi, İlyas. "Mu'tezile", *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2006.
- Çelebi, İlyas. *İslam İnanç sisteminde Akılcılık ve Kâdî Abdulcebbar*. İstanbul: Rağbet Yay., 2002.
- Çelebi, İlyas. "Usûl-i Hamse" *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2012.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: MÜİF Yay. 2011.
- Ebî Tâlip, Mekkî b. *el-Hidâye ilâ bülûğin-nihâye*, thk. Heyet. Şârîka: Şârîka Üniversitesi Yay., 2008.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *Tarihu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Emîn, Ahmed. *Fecru'l-İslâm*. Kahire: Kelimâtün Arabiyye lit-tercüme ve'n-neşr, 2012.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen Ali b. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, thk. Nuaym Zerzûr. b.y.: Mektebetü'l-asriyye, 2005.

- Eş'arî Ebü'l-Hasen Ali b. İsmail. *Kitabü'l-lüma' fir-reddi alâ ehli'z-zeyğ ve'l-bida'*. thk. Dr. Hamûde Garâbe. b.y.: Matbaatü Mısır, 1955.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "İbâziyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1999.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Hâricîler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1997.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *İbâdiye'nin Doğuşu ve Görüşleri*. Ankara: AÜİF Yay., 1983.
- Güneş, Kamil. *İslam Düşüncesinin Şekillenişinde Akıl ve Nass*. İstanbul: İnsan Yay., 2003.
- Habibov, Aslan. "Şiî Tefsir Geleneği" *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. Ankara: Otto Yay., 2015.
- Işık, Kemal. *Mu'tezilenin Doğuşu ve Kelâmî Görüşleri*. Ankara: AÜİFY 1967.
- İbn Atıyye, Abdülhâk b. Gâlib. *el-Muharraru'l- vecîz fî tefsîri kitâbi'l-'azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001.
- İbn Manzur. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru sâdır, 1414/1993.
- İmam Azam'ın Beş Eseri. trc. Mustafa Öz. İstanbul: Kalem Yay., 1981.
- İsfahânî, Ragıp. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnan ed-Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1402/1982.
- Kâdî Abdülcebbar, el-Hemedânî. *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adâle (Halku'l-Kur'ân)*. thk. İbrahim el-Ebyârî. Kâhire: y.y., 1960.
- Kâdî Abdülcebbar, el-Hemedânî. *Şerhu'l-usûli'l-hamse*. thk. Abdulkerim Osman. Kahire: Mektebetü vehbe, 1996.
- Keskin, Halife. *Kendi Kaynakları Işığında Şîa İnanç Esasları*. İstanbul: Beyan Yay., 2000.
- Kırca, Celal. "Mezhebî tefsir Ekolünün Ortaya Çıkışı", *İslami Araştırmalar Dergisi* 1/5. (1987).
- Kummî, Ebü Ca'fer Muhammed b. *Şî-İmamiyyenin İnanç Esasları*. trc. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: AÜİFY, 1978.
- Kummî, Ebü'l-Hasen İbrahim. *Tefsîru'l-Kummî*. thk. es-Seyyid et-Tayyib el-Müsevî el-Cezâirî. Kûm: Dâru'l-kitâb, 1387/1968.
- Mağribî, Ali Abdülfettâh. *el-Firaku'l-kelamiyye el-islamiyye*. Kahire: Mektebetü vehbe, 1995.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. thk. Mecdi Bâsellûm. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2005.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-Tevhîd*. thk. Fethullah Huleyf. İskenderiyye: Dâru câmi'âti'l-Mısriyye, ts.
- Mertoğlu, M. Suat. "Ayyâşî, Muhammed b. Mes'ûd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2016.
- Murtedâ, Hüseyin eş-Şerîf. *Gureru'l-fevâid ve durerü'l-kalâid*. thk. Ebû'l-Fadl İbrahim. B.y.: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1954.
- Narol, Süeyman. *Tabersî ve Bazı İtikâdî ayetlere yaklaşımı*. Konya Aybil Yay., 2017.
- Narol, Süleyman. *Mezhebî Âidiyetin Tefsirdeki İzdüşümleri (Eş'ariyye ve Mu'tezile Örneği)*. Ankara: Fecr Yay., 2016.
- Nemir, Abdü'l-Mun'im. *İlmü't-tefsir keyfe neşee ve tetavvera hattâ in-tehâ ilâ asrine'l-hâdir*. Kâhire: Dâru'l-kütübi'l-İslâmiyye, 1985.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât. *Medârikü't-tenzîl hakîku't-te'vîl*. thk. Yusuf Ali Bedevî. Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1998.
- Öz, Mustafa. "Mezhep Kavramı Üzerine", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 1-2. (2002).
- Öz, Mustafa. "Şîa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2010.
- Öz, Mustafa. "Takıyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2010.
- Özervarlı, M. Sait. "Selefiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2009.
- Özler, Mevlüt. *İslâm Düşüncesinde Tevhid*. İstanbul: Rağbet Yay., 2005.
- Öztürk, Mustafa. "Tefsirde Mu'tezile Ekolü" *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. Ankara: Otto Yay., 2015.
- Râzî, Fahreddin. *el-Mesâilü'l-hamsûn fî usûlid-dîn*. thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ. Beyrut: Dâru'l-cîl, 1990.
- Râzî, Fahreddin. *Halku'l-Kur'ân beyne'l- Mu'tezile ve ehli's-sünne*. thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420/1999.
- Rûmî, Abdurrahman b. Süleyman. *Menhecü'l-medreseti'l-aklîyye el-hadîse fi't-tefsîr*. Riyad: y.y., 1983.
- Şehristânî, Ebû Bekr Ahmed. *el-Milel ve'n-nihal*. thk. Abdü'l-Azîz Muhammed el-Vekîl. Kahire: Müesssetü'l-Halebî, 1968.

- Taberî, İbn Cerîr. *Câmiü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Muhammed Şâkir. B.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen. *Mecmeu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Murtezâ, 2006.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Habîb el-Amilî. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Watt, W. Montgomery. *İslam Nedir*. trc. Elif Rıza. İstanbul: Birleşik Yay., 1993.
- Watt, W. Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. trc. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Sarkaç Yay., 2010.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ehl-i Sünnet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1994.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Halku'l-Kur'ân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1997.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ebû Hanîfe", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1994.
- Yazıcıoğlu, M. Said. *Mâtürîdî ve Neseî'ye göre İnsan Hürriyeti*. Ankara: Oto yayınları, 2017.
- Yeşilyurt, Temel. "Rü'yetullah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2008.
- Yıldız, Harun. "Hâricî Düşüncenin Gelişimi", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11/11 (Mart 1999).
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîru ve'l-müfessirûn*. Kahire: Dâru'l-kalem, 1987.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, *el-İtticâhâtî'l-münharife fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*. B.y.: Mektebetü vehbe, 1986.
- Zemaşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizit-tenzîl*. thk. Şeyh Adil Ahmed-Şeyh Ali Muhammed. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1407/1987.
- Zeyd, Nasr Hâmid Ebû. *el-İtticâhâtî'l-aklî fî't-tefsîr*. Beyrut: el-Merkezü's-Sekâfi el-Arabî, 1998.

Bölüm 7

Mehmet Yolcu¹

TEFSİRDE MEZHEPLEŞME VE EKOLLEŞME

- 7.1. İslam Dünyasında Mezhepleşme ve Ekolleşme ve Bunun Tefsire Etkileri
    - 7.1.1. Mezheplerin ve Ekollerin Ortaya Çıkışı
    - 7.1.2. Mezhepleşmenin ve Ekolleşmenin Tefsire Etkisi
  - 7.2. Fıkhî Tefsir
    - 7.2.1. Konusu ve Tanımı
    - 7.2.2. Gayesi
    - 7.2.3. Sorular (Sorunlar) ve Çözümler
    - 7.2.4. Konular – Meseleler
    - 7.2.5. Fıkhî Tefsiri Esas Alan Bazı Müellifler ve Eserleri
      - 7.2.5.1. Mukâtil b. Süleymân – Tefsîr el-Hamsemie Aye
      - 7.2.5.2. Şâfî - Ahkâmu'l-Kur'ân
      - 7.2.5.3. Tahâvî - Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm
      - 7.2.5.4. Cessâs - Ahkâmu'l-Kur'ân
      - 7.2.5.5. el-Kiyâ el-Herrâsî - Ahkâmu'l-Kur'ân
      - 7.2.5.6. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî - Ahkâmu'l-Kur'ân
      - 7.2.5.7. Kurtubî - el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân
    - 7.2.6. Fıkhî Tefsir Alanında Yazılan Diğer Eserler
  - 7.3. Tasavvufî (İşârî) Tefsir
    - 7.3.1. Tasavvufî Düşünce Sistemi
    - 7.3.2. Tasavvufî Tefsirin Dayanakları
    - 7.3.3. Tasavvufî (İşârî) Tefsirlerden Bazı Misaller
    - 7.3.4. Meşhur Tasavvufî Tefsirler
  - 7.4. Felsefî Tefsir
    - 7.4.1. Felsefî Tefsîrin Mâhiyeti
    - 7.4.2. Felsefî Tefsirlerden Bazı Misâller
  - 7.5. Bâtınî Tefsir
    - 7.5.1. Bâtınî Çevrelerin Karakterleri
    - 7.5.2. Bâtınî Tefsîrin Mâhiyeti
    - 7.5.3. Bâtınîye Tefsirlerinden Bazı Misaller
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Arslan, Gıyasettin. “Tefsir Usulünün Fıkıh Usulünden Arındırılması”. *Tarihten Günümüze Kur’ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. Ed. Bilal Gökçür - Necdet Yılmaz - Ömer Kara - Muhammed Abay - Necmettin Gökçür. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Yayınları, 2009).
- Ateş, Süleyman. *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*. İstanbul: Sönmez Yay., 1969.
- Ateş, Süleyman. *İşâri Tefsir Okulu*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.
- Ateş, Süleyman. “Bâtınî ve Bilimsel Tefsir Ne Kadar Mümkün?”. *Kur’ân’ı Anlama Yolunda*. Kuramer Konferansları 2, İstanbul: Kuramer Yay., 2017: 35-59.
- Avcân, Velîd Huveymil. “Tefsîru hamsimie aye mine’l-Kur’âni’l-Kerîm fi’l-emri ve’n-nehyi ve’l-helâli ve’l-harâmi li Mukâtil b. Süleymân”. *Dirâsât ‘Ulûm eş-Şerîa ve’l-Kânûn* 35/2 (2008).
- el-Beyhakî (v.458/1066), Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn el-Hurâsânî. *Ahkâmu’l-Kur’ân li’ş-Şâfi’*. Thk. Abdulğaniy Abdulhalık. Kahire: Mektebetu’l-Hâncî, 1414/1994.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi*. İstanbul: Bilmen Yay., 1973.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara: DİB Yay., 1988.
- el-Cessâs (v. 370/980), Ahmed b. Alî er-Râzî el-Hanefî. *Ahkâmu’l-Kur’ân*. Thk. M. Sâdik el-Kamhâvî. Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâs el-Arabî, 1405.
- el-Cuveynî (v. 478/1085), İmamı’l-Haremeyn Ebu’l-Me’âlî Abdulmelik. *Kitâb el-İrşâd*. Nşr.: Dr. Muhammed Yusuf Mûsâ - Alî Abdulmun’im Abdulhamîd. Kahire: 1369/1950.
- Çetiner, Bedrettin. “Ahkâmü’l-Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2010.
- Fârâbî (v. 339/950), Ebû Nasr Muhammed. *es-Siyâse*. thk. Fuâd Abdulmu’nim Ahmed. Birinci Baskı. İskenderiye: Müessesetü Şebâb el-Câmia el-İskenderiyye, ts.

- Fârâbî, *Farabî'nin Üç Eseri: Mutluluğu Kazanma, Eflatun Felsefesi, Aristo Felsefesi*. trc. Hüseyin Atay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.
- el-Gazzâlî (v. 505/1111), Ebû Hâmid. *el-Mustasfâ fi usûli'l-fikh*. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1413/1993.
- Güney, Ahmet Faruk, *İbn Sînâ'dan Elmalılı'ya İhlâs Sûresi Felsefi Tefsir Geleneği*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.
- Hallâf (v. 1375/1956), Abdulvahhâb. *İlmu usûli'l-fikh ve hulâsaiiu târihi't-teşri'*. Mısır: Matbaatu'l-medenî, 1956.
- el-Hammâdî (v. 470/1077), Muhammed b. Mâlik. *Keşfu Esrâri'l-Bâtınîyye*. Nşr., İzzet Attâr. Kahire: 1357/1939.
- İbn Sînâ (v. 428/1037), Ebû Alî el-Huseyn b. Abdullah. *el-Kânûn fi't-Tıbb*. thk. Muhammed Emîn ed-Danâvî.
- İbn Sînâ, *et-Tefsîru'l-Kur'ânî ve'l-Luğatu's-Sûfiyye fi Felsefeti İbn Sînâ*. nşr.: Hasan Âsî. Beyrut: 1403/1983.
- İbnu'l-Arabî, Kadı Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah el-İşbîlî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003.
- el-Kiyâ el-Herrâsî (v. 504/1110), İmâduddîn Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed et-Taberî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Mûsâ Muhammed Alî - İzzet Abdu Atiyye. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1405.
- el-Kurtubî (v. 671/1273), Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Eftîş. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964.
- el-Kuşeyrî (v. 465/), Abdulkerîm b. Hevâzin. *Letâifu'l-İşârât: Tefsîru'l-Kuşeyrî*. thk. İbrâhîm el-Besyûnî. Mısır: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-âmmelî'l-kitâb.
- Mevdûdî (v. 1979), Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. trc. Yusuf Karaca - Muhammed Han Kayani - Ali Ünal - Hamdi Aktaş - İsmail Bosnalı - Nazife Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Mukâtil (v. 150/767) Ebu'l-Hasen b. Suleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şahhâte. Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1423.
- en-Nedîm (v. 380/990), Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. trc. Mehmet Yolcu - Sabri Türkmen - M. Salih Arı - Selahattin Polatoğlu - Furkan Halit Yolcu - Ayşe Tokay. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.

- Okumuş, Mesut. *Kur'ân'ın Felsefî Okunuşu İbn Sînâ Örneği*. Ankara: Araştırma Yay., 2003.
- Okumuş, Mesut. "Felsefî Tefsir Bağlamında İbn Sînâ'nın Kur'ân Sure ve Ayetlerine Yaklaşımları", *Diyanet İlmî Dergi* 50/1, ss. 157-194.
- es-Sadr (v. 1980), Muhammed Bakır. *Kur'ân Okulu*. trc. Mehmet Yolcu. Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Şafak, Ali. *İslam Hukukunun Tedvini*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1978.
- Şâfiî (v. 204/820), Muhammed b. İdrîs. *Ahkâmu'l-Kur'ân*.
- Şahinoğlu, M. Nazif. "Ahkâmu'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- et-Tahâvî (v. 321/933), Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî. *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Saduddîn Ünal. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1416/1995 (1. cilt), 1418/1998 (2. cilt).
- Tusterî (v. 283/986), Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah. *Tefsîru't-Tüsterî*. Beyrut: Dâtu'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423.
- Uzun, Nihat, "Tefsir Disiplini Açısından Bâtınî ve İşârî Yorumun İlmî Değeri", *Kur'ân'ın Bâtınî ve İşârî Yorumu*: İstanbul: Kuramer 2018.
- Yüksel, Yakup. "Fıkhî Tefsir Geleneğinde "Ahkâm-ı Kur'âniyye"nin Yeri". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015/4): 162-181.
- ez-Zehbî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Kahire, 1987.
- ez-Zurkânî (v. 1367), Muhammed Abdulazîm. *Menâhilu'l-İrfân*. Matbaatu İlsâ el-Bâbî el-Halebî.

Bölüm 8

M. Taha Boyalık¹

TEFSİRDE ŞERH VE HAŞİYE FAALİYETLERİ

- 8.1. Şerh, Hâşiye ve Ta'lik Kavramları
  - 8.2. Tefsir Şerh ve Hâşiyelerinin Maksat, Yöntem ve İçerikleri
  - 8.3. Tefsir Şerh-Hâşiye Yazıcılığının Tarihi Seyri
    - 8.3.1. Başlıca *el-Keşşâf* Şerhleri ve Şerh Hâşiyeleri
    - 8.3.2. *Envârü't-tenzîl* Şerhleri ve Şerh Hâşiyeleri
    - 8.3.3. Tefsir Alanındaki Diğer Şerh ve Hâşiyeler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç Dr. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi: Tabakatü'l-Müfessirin*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1974.
- Cevdet Bey. *Tefsir Usûlü ve Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2002.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail. *Tâcü'l-lüga ve sıhâhu'l-Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1407/1987.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-lüga*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 2001.
- İbn Haldûn. *Mukaddimetü İbn Haldûn*. b.y.: Dâru's-şâ'b, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- Kara, İsmail. "Unuttuklarını Hatırla! Şerh ve Hâşiye Meselesine Dair Birkaç Not" *Dîvan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 28. 2010.
- Kaya, Mesut. *Tefsir Geleneğinde el-Keşşâf: Şerh ve Hâşiyeleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah. *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. haz. Kilisli Muallim Rifat-M. Şerafeddin Yalpkaya, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1362/1942.
- Kiraz, Celil. "Envârü't-tenzîl Eleştirileri ve Tahlili". *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî*. ed. Müstakim Arıcı, İstanbul: İsam Yayınları, 2017.
- Maden, Şükrü. *Tefsirde Hâşiye Geleneği ve Şeyhzâde'nin Envârü't-tenzîl Hâşiyesi*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Maden, Şükrü. "Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-te'vil Literatürü ve Literatür Değerlendirmesi", *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî*. ed. Müstakim Arıcı, İstanbul: İsam Yayınları, 2017.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr: Hâşiyetü's-Süyûtî alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*. el-Memleketü'l-Arabiyyeyetü's-Su'ûdiyye: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, 1424/2005.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vil*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1366/1947.

Bölüm 9

Esra Gözeler¹

TEFSİRDE YENİLİK ARAYIŞLARI VE ÇAĞDAŞ EĞİLİMLER

- 9.1. İçtimaî Tefsir
  - 9.2. İlmî/Bilimsel Tefsir
  - 9.3. Edebî Tefsir
  - 9.4. Modernist Tefsir
  - 9.5. Konulu Tefsir
  - 9.6. Tarihselci Tefsir
  - 9.7. Oryantalistik Tefsir
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Ankara Üniversitesi.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abduh, Muhammed & Reşîd Rızâ. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm: Tefsîru'l-Menâr*.
- Abdurrahmân. Âişe. *Beyânî Tefsîr Yöntemi ve Örnekleri (et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Qur'âni'l-Kerîm)*. Çev. Ertuğrul Özalp, Ömer Aydın. İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- Açıkgenç, Alparslan. "Fazlurrahman". *DİA*. 12: 280. İstanbul: 1995.
- Ahmad, Anis. "Mevdûdî". *DİA*. 29: 432-437. Ankara: 2004.
- Albayrak, Halis, Mehmet Paçacı, Esra Gözeler. "Tarih İçinde Tefsir ve Tefsir Eğilimleri". *Kur'an ve Hadis İlimleri*. Ed. Mehmet Paçacı, İsmail Hakkı Ünal. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2009.
- Andrews, Ethan Allen. *A Copious and Critical Latin-English Lexicon*. New York: Harper & Brothers, 1857.
- Arkoun, Muhammed. *Kur'ân Okumaları*. Çev. A. Zeki Ünal. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Atalay, Orhan. *20. Yüzyıl Tefsir Akımı-İçtimâî Tefsir-*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Atik, M. Kemal. "İskenderânî, Muhammed b. Ahmed". *DİA*. 22: 573-574. İstanbul: 2002.
- al-Baghdâdî, Abdallaîf. *Kitâb fî 'Ilm Mâ Ba'd aţ-Tabî'a*. Ed. Angelika Neuwirth. *Abd al-Laîf al-Baghdâdî - Bearbeitung von Buch Lambda der Aristotelischen Metaphysik*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1976.
- Baljon, J.M.S. *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*. Çev. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Birişik, Abdülhamit. "Seyyid Ebü'l-A'lâ Mevdûdî". *Çağdaş İslam Düşünürleri*. Ed. Cağfer Karadaş. 51-71. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.
- Bulut, Yücel. "Oryantalizm". *DİA*. 33: 428-437. İstanbul: 2007.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.
- Çalışkan, İsmail. "Geçmişle Gelecek Arasında Çağdaş Tefsirin Umumi Manzarası". *Eskiyeni* 26 (Mayıs 2013): 41-64.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Bilay, 2019.

- Daneshgar, Majid. *Ṭanṭāwī Jawharī and the Qur'ān: Tafsīr and Social Concerns in the Twentieth Century*. London & New York: Routledge, 2018.
- Demir, Şehmus. *Kur'ân'ın Yeniden Yorumlanması: Batı'yla Münasebetin Kur'ân Yorumuna Yansımaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Demirci, Muhsin. *Konulu Tefsire Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.
- Derzeze, Muhammed İzzet. *et-Tefsīru'l-Ḥadīs*.
- Düzgün, Şaban Ali. "Seyyid Ahmet Han'da Entelektüalite ve Siyasa". *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 12/47 (Nisan 2016): 43-56.
- Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. *İlahi Hitabın Tabiatı: Metin Anlayışımız ve Kur'ân İlimleri Üzerine*. Çev. Mehmet Emin Maşalı. Ankara: Otto Yayınları, 2001.
- Fazlıoğlu, Şükran. "Âişe Abdurrahman". *DİA*. EK-1:57-59. İstanbul: 2016.
- Fazlur Rahman. "Kur'ân'ı Yorumlama". Çev. Osman Taştan. *İslâmî Araştırmalar* 5 (Ekim 1987): 100-105.
- Fazlur Rahman. *Ana Konularıyla Kur'an*. Çev. Alparslan Açıkgenç. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998.
- Fazlur Rahman. *İslam ve Çağdaşlık: Fikrî Bir Geleneğin Değişimi*. Çev. Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbaoğlu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Gezer, Süleyman. *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- Görgün, Hilal. "Seyyid Kutub". *DİA*. 37: 64-68. İstanbul: 2009.
- Gözeler, Esra, Michael Marx, David Kiltz, Yousef Kouriyhe, Hannelies Koloska, Nora K. Schmid. "Corpus Coranicum Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012): 219-253.
- Gözeler, Esra. "İlahiyat Seminerleri: Erken Dönem 2-Prof. Dr. Josef van Ess". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (2011): 383-387.

- Gözeler, Esra. “Kur’an ve Tefsir Üzerine Almanya’da Yapılan Doktora Tezleri (1834-2015)”. *Kur’an Araştırmalarında Akademik Tezler: Batı ve İslam Dünyası Mukayesesi*. Ed. Bilal Gökkır, Necmettin Gökkır, Ömer Kara, Muhammed Abay, Osman Acun. 641-667. İstanbul: 2018.
- Gözeler, Esra. “Vatikan Kütüphanesi’ndeki Kur’ân Elyazmaları Üzerine Biçim ve İçerik Açısından Bir Araştırma”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (Aralık 2017): 1437-1496.
- Gözeler, Esra. *Kur’an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*. İstanbul: KURAMER Yayınları, 2016.
- Hanafî, Hassan. “Method of Thematic Interpretation of the Qur’an”. *The Qur’an as Text*. Ed. Stefan Wild. 195-211. Leiden & New York & Köln: E.J. Brill, 1996.
- Hanefî, Hasan. *Gelenek ve Yenilenme*. Çev. M. Emin Maşalı. Ankara: Otto Yayınları, 2011.
- Harb, Muhammed. “el-Menâr”. *DİA*. 29: 116-118. Ankara: 2004.
- Hatiboğlu, Mehmet S. “Goldziher, Ignaz”. *DİA*. 14: 102-105. İstanbul: 1996.
- el-Hûlî, Emîn. *Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar*. Çev. Emrullah İşler, Mehmet Hakkı Suçin. Ankara: Kitâbiyât, 2006.
- İslâmî Araştırmalar Dergisi Fazlur Rahman Özel Sayısı* 4/4 (1990).
- Jansen, J.J.G. *Kur’an’a Yaklaşımlar*. Çev. Halil Rahmân Açar. Ankara: Fecr Yayınevi, 1999.
- Kalın, İbrahim. *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam - Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Karaman, Hayrettin. “Efgânî, Cemâleddin”. *DİA*. 10: 456-466. İstanbul: 1994.
- Karlığa, H. Bekir. “Fî Zılâli’l-Kur’ân”. *DİA*. 13: 50-51. İstanbul: 1996.
- Kılıç, Hulusi. “Hûlî, Emîn”. *DİA*. 18: 339. İstanbul: 1998.
- Kırca, Celal. “İlmi Tefsir Ekolünün Problemleri”. *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu*. 193-198. Samsun: 1989.
- Kırca, Celal. “el-Cevâhir”. *DİA*. 7: 431-432. İstanbul: 1993.
- Koç, Mehmet Akif. *Bir Kadın Müfessir: Âişe Abdurrahman ve Kur’ân Tefsirindeki Yeri*. İstanbul: Şûle Yayınları, 1998.

- Kubbealtı Lugatı*. Erişim 20 Ağustos 2021. <http://lugatim.com>
- Kurşun, Zekeriya. “Derveze, Muhammed İzzet”. *DİA*. 9: 187-188. İstanbul: 1994.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*.
- Marx, Michael. “The Qur'ân – the First Arabic Book”. *The Roads of Arabia*. Ed. Ute Franke, Joachim Gierlichs. 194-207. Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, 2011.
- Maşalı, Mehmet Emin. “Nasr Hâmid Ebû Zeyd”. *Çağdaş İslam Düşünürleri*. Ed. Çağfer Karadaş. 171-192. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtu'l-Kur'ân*. Thk. Ahmet Vanlıoğlu, İstanbul: 2003.
- Mertoğlu, M. Suat. “Mehmet Akîf ve İctimaî Kur'an Tefsiri”. *Vefatının 71. Yılında Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni: Mehmet Akif Dönemi ve Çevresi*. 202-211. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2008.
- Mertoğlu, M. Suat. “Kur'an'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantâvî Cevherî Örneği”. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 16/30 (2011/1): 91-113.
- Mertoğlu, M. Suat. “Tantâvî Cevherî”. *DİA*. 39: 579-580. İstanbul: 2010.
- Mertoğlu, M. Suat. “Tefsîrî'l-Menâr”. *DİA*. 40: 297-299. İstanbul: 2011.
- Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*.
- Mustafa Muslim. *Mebâhis fi't-Tefsîri'l-Mevdu'î*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1997.
- Okumuş, Mesut. “Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın İlmî Tefsir Anlayışı”. *Diyanet İlmî Dergi* 51/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2015): 79-103.
- Okumuş, Mesut. *Kur'an'ın Kronolojik Okunuşu: Muhammed İzzet Derveze Örneği*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2009.
- Öz, Mustafa. “Ahmed Han, Seyyid”. *DİA*. 2: 73-75. İstanbul: 1989.
- Özervarlı, M. Sait. “Muhammed Abduh”. *DİA*. 30: 482-487. İstanbul: 2005.
- Özervarlı, M. Sait. “Reşîd Rızâ”. *DİA*. 35: 14-18. Ankara: 2008.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.

- Paçacı, Mehmet. “Çağdaşlık Sonrasında Tefsiri Yeniden Düşünmek”. *Türkiye Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (2009): 79-88.
- Paçacı, Mehmet. “Günümüzde İslam Bilimlerinin Temel Verilerine Yaklaşımlar”. *İslâm Bilimlerinde Yöntem*. Ed. Halis Albayrak. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2006.
- Paçacı, Mehmet. “Tarihsel-Eleştirel Yöntem”. *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*. Ed. Mualla Selçuk, Halis Albayrak, Peter Antes, Richard Heinzmann, Martin Thurner. 2: 750-751. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2013.
- Paçacı, Mehmet. *Çağdaş Dönemde Kur'an'a ve Tefsire Ne Oldu?*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.
- Paret, Rudi. *Kur'an Üzerine Makaleler*. Çev. Ömer Özsoy. Ankara: Otto Yayınları, 2018.
- Paret, Rudi. *The Study of Arabic and Islam at German Universities: German Orientalists since Theodor Nöldeke*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1968.
- Polat, Fethi Ahmet. “Modern ve Postmodern Düşüncede Kur'an'a Yaklaşımlar Arkoun, Hanefî ve Ebû Zeyd Örneği”. *Marife* 1/2 (2001): 7-25.
- Polat, Fethi Ahmet. “Muhammed Arkoun”. *Çağdaş İslam Düşünürleri*. Ed. Cağfer Karadaş. 99-121. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.
- Polat, Fethi Ahmet. *Çağdaş İslâm Düşüncesinde Kur'an'a Yaklaşımlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.
- Rippin, Andrew. “Western Scholarship and the Qur'an”. *The Cambridge Companion to the Qur'an*. Ed. Jane Dammen McAuliffe. 235-252. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shepard, William E. “Sayyid Qutb's Doctrine of *Jahiliyya*”. *International Journal of Middle East Studies* 35 (2003): 521-545.
- Şâtibî, İbrâhim b. Mûsâ. *el-Muvâfakât: İslâmî İlimler Metodolojisi*. Çev. Mehmed Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.
- Şeltût, Mahmûd. *Kur'an'a Doğru*. Çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1987.
- Şimşek, M. Said. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2004.

Tantâvî Cevherî. *el-Cevâhir*.

Uçarol, Rifat. “Gazi Ahmed Muhtar Paşa”. *DİA*. 13: 445-448. İstanbul: 1996.

Wielandt, Rotraud. “Exegesis of the Qur’ân: Early Modern and Contemporary”. *Encyclopaedia of the Qur’ân*. Ed. Jane Dammen McAuliffe. Brill: Leiden & Boston, 2002.

Yavuz, Ömer Faruk. “Gazâlî ve İlmî Tefsir”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011): 39-59.

Editör

Prof. Dr. Yusuf Çetin

TÜRK - İSLAM SANATLARI TARİHİ

Yazarlar

Prof. Dr. İsmail Aytaç

Prof. Dr. Yusuf Çetin

Doç. Dr. Süreyya Eroğlu Bilgin

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahim Ayğan

Dr. Öğr. Üyesi Cavit Polat

Dr. Öğr. Üyesi Emine Güzel

Dr. Öğr. Üyesi H. İbrahim Eryılmaz

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Arslan

Dr. Öğr. Üyesi Nebi Butasım

Dr. Öğr. Üyesi Saliha Bozer Bayraktar

Dr. Öğr. Üyesi Semra Güler

Dr. Fadime Özler

Dr. Sümeyra Ocak

Faruk Narmanlı

Tuba Ruhengiz Azaklı

TÜRK İSLÂM SANATLARI TARİHİ

Editör : Prof. Dr. Yusuf Çetin

ISBN : 978-625-7825-27-6
e-ISBN : 978-625-7825-34-4
Baskı : Vizyon Basımevi
Basım Sayısı : 1. Basım, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Çetin Yusuf.

Türk İslâm Sanatları Tarihi / Editör : Yusuf Çetin

1.Basım. XVI + 608 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-7825-27-6

e-ISBN: 978-625-7825-34-4

1.Sanat Tarihi 2.Türk Sanat Tarihi 3. İslâm Sanat Tarihi

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

Türk İslam Sanatları Tarihi

Editör:

Yusuf Çetin / *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi*

Bölmeler ve Yazarlar

1.Bölüm:

Faruk Narmanlı / *Giresun Üniversitesi*

2.Bölüm:

Saliha Bozer Bayraktar / *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi*

3.Bölüm:

Süreyya Eroğlu Bilgin / *Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi*

4.Bölüm:

Sümeyyra Ocak / *Yalova Üniversitesi*

5.Bölüm:

Abdurrahim Ayđan / *Şırnak Üniversitesi*

6.Bölüm:

Muhammet Arslan / *Kars Kafkas Üniversitesi*

7.Bölüm:

Yusuf Çetin / *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi*

8.Bölüm:

İsmail Aytaç / *Elazığ Fırat Üniversitesi*

9.Bölüm:

H. İbrahim Eryılmaz / *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi*

10.Bölüm:

Semra Güler / *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi*

11.Bölüm:

Nebi Butasım / *Bingöl Üniversitesi*

12.Bölüm:

Tuba Ruhengiz Azaklı / *Kocaeli Üniversitesi*

13.Bölüm:

Cavit Polat / *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*

14.Bölüm:

Fadime Özler / *Kayseri Erciyes Üniversitesi*

15.Bölüm:

Emine Güzel / *Malatya İnönü Üniversitesi*

Sözlük

Faruk Narmanlı / *Giresun Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Bölüm 1 TEMEL KAVRAMLAR / Faruk Narmanlı	17
1.1. Sanat Kavramı	18
1.1.1. Sanat Sınıflandırmaları	19
1.1.2. Güzellik ve Estetik	20
1.1.3. Duygulanım ve Felsefi Boyutlar	20
1.2. Kutsal Metinlerde İlahi Dinlerin Sanata Bakışı	21
1.2.1. Ahdi Atik'te Sanat	22
1.2.2. Ahdi Cedid'de Sanat	23
1.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Sanat	23
1.3. Bilim Dalı Olarak Sanat Tarihi	24
1.3.1. Sanat Tarihinin Kısa Geçmişi	25
1.3.2. Sanat Tarihine Yardımcı Bilim Dalları	25
1.3.3. Sanat Tarihini Gözlemleyebildiğimiz Alanlar	26
1.3.3.1. Ören Yerleri ve Arkeolojik Alanlar	26
1.3.3.2. Sanat Tarihine Konu Yapılar ve Eserler	27
1.3.3.3. Müzeler ve Özel Koleksiyonlar	28
Bölüm 2 İSLAMDA SANAT / Saliha Bozer Bayraktar	31
2.1. İslam Sanatı Kavramı	32
2.2. İslam Sanatının Temel Kaynakları	32
2.2.1. Kur'an	32
2.2.2. Hadis	34
2.3. İslam Sanatının Gelişmesine Etki Eden Faktörler	35
2.3.1. İslâm Dininin Kendi İçinden Doğan Faktörler	35
2.3.2. Komşu ve Eski Kültürlerin Etkisi	37
2.3.3. İklim ve Malzeme	39
2.3.4. Müslüman Toplulukların Ekonomisi ve Teknolojik Gelişmeler	41
2.3.5. İslam Ülkelerinin Milli Sanatları	42
2.4. Ayet ve Hadisler Işığında Tasvir Meselesi	44

2.4.1. Kur'an-ı Kerim'de Tasvir	44
2.4.2. Hadislerde Tasvir	46
2.4.2.1. Tasvirin Mübah Olduğunu Gösteren Rivayetler	47
2.4.2.2. Tasviri Yasaklayan Rivayetler	48

Bölüm 3
ERKEN DÖNEM İSLAM SANATI / Süreyya Eroğlu Bilgin **51**

3.1. Hz. Muhammed Dönemi	53
3.2. Hulafa-i Raşidin Dönemi	57
3.3. Emeviler Dönemi	62
3.3.1. Dini Mimari	63
3.3.2. Sivil Mimari	71
3.4. Abbasiler Dönemi	82
3.4.1. Dini Mimari	82
3.4.2. Sivil Mimari	91

Bölüm 4
MISIR, MAĞRİB VE ENDÜLÜS COĞRAFYASI'NDA
İSLAM MİMARİSİ / Sümeyyra Ocak **99**

4.1. Ağlebiler Dönemi Mimarisi (800-909)	100
4.1.1. Kayrevan Ulu Camii	100
4.1.2. Kayrevan Üç Kapılı Camii	103
4.1.3. Sûse Ribâtı	104
4.2. Tolunoğulları Dönemi Mimarisi (868-905)	104
4.2.1. İbn Tolun Camii	105
4.3. Fâtımîler Dönemi Mimarisi (909-1171)	105
4.3.1. Kahire el-Ezher Camii	107
4.3.2. Kahire el-Hâkim Camii	109
4.4. Zengîler Dönemi İslam Mimarisi (1127-1233)	110
4.4.1. Şam Nüreddin Zengî Bîmâristanı	110
4.5. Eyyûbîler Dönemi İslam Mimarisi (1171-1462)	111
4.5.1. Hasankeyf Camiu'r-Rızk	111
4.6. Memlûkîler Dönemi Mimarisi (1250-1517)	112
4.6.1. Kahire Sultan Kalavun Külliyesi	113
4.6.2. Sultan Hasan Külliyesi	113
4.6.3. Trablus Mansûrî Camii	117
4.7. Murâbıtlar Dönemi İslam Mimarisi (1056-1147)	118
4.7.1. Tilimsan Ulu Camii	118
4.7.2. Merakeş Berdaiyyîn Kubbesi	118
4.8. Muvahhidler Dönemi İslam Mimarisi (1130-1269)	119

4.8.1. Merakeş Kutubiye Camii	120
4.9. Merîniler Dönemi İslam Mimarisi (1196-1465)	124
4.9.1. Fes Ebû İnanıye Medresesi	124
4.10. Endülüs Emevileri Dönemi İslam Mimarisi	126
4.10.1. Kurtuba Ulu Camii	126
4.10.2. Tuleytula Babü'l-Merdum Camii	128
4.11. Nasrîler (Benî Ahmer) Dönemi İslam Mimarisi (1238-1492)	129
4.11.1. El-Hamra Sarayı	130
4.11.2. Malaga Alcazaba	133

Bölüm 5
İSLAM ÖNCESİ ORTA ASYA TÜRK SANATI
VE ASYA'DA KURULAN TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNİN
SANATLARI / Abdurrahim Ayğın

135

5.1. İslam Öncesi Orta Asya Türk Sanatı	136
5.1.1. Hun Devri Sanatı	136
5.1.2. Göktürk Devri Sanatı	138
5.1.3. Uygur Devri Sanatı	140
5.2. Türk-İslam Devletlerinde Sanat	144
5.2.1. Karahanlı Dönemi Sanatı	145
5.2.2. Gazneli Dönemi Sanatı	149
5.2.3. Büyük Selçuklu Dönemi Sanatı	152
5.2.3.1. Camiler	152
5.2.3.2. Medreseler	154
5.2.3.3. Kervansaraylar ve Hanlar	155
5.2.3.4. Mezar Anıtları	156
5.2.4. Harzemşahlar Dönemi Sanatı	159
5.2.5. İlhanlı Dönemi Sanatı	162
5.2.6. Timurlu Dönemi Sanatı	164
5.2.6.1. Camiler	165
5.2.6.2. Mezar Anıtları	166
5.2.6.3. Medreseler	168
5.2.7. Safevi Sanatı	169
5.2.7.1. Camiler	169
5.2.7.2. Saraylar	171
5.2.7.3. Kervansaraylar	172
5.2.8. Babür Sanatı	173
5.2.8.1. Camiler	174
5.2.8.2. Saraylar	175
5.2.8.3. Mezar Anıtları	176

Bölüm 6
ANADOLU SELÇUKLU VE ANADOLU BEYLİKLERİ
/ Muhammet Arslan

179

6.1. Anadolu Beylikleri Sanatı	180
6.1.1. Ahlatşahlar (Sökmenliler)	181
6.1.2. Artuklular	182
6.1.3. Çubukoğulları	185
6.1.4. Dânişmendliler	186
6.1.5. Dilmaçoğulları	189
6.1.6. İnalğulları (Nisânoğulları)	190
6.1.7. Mengücekliler	191
6.1.8. Saltuklular	194
6.2. Anadolu Selçukluları Devrinde Sanat	198
6.2.1. Mimari	199
6.2.1.1. Camiler	199
6.2.1.2. Mescitler	206
6.2.1.3. Kümbetler	210
6.2.1.4. Medreseler	213
6.2.1.5. Kervansaraylar	217
6.2.1.6. Saray ve Köşkler	222
6.2.1.7. Hamamlar	224
6.2.1.8. Köprüler	225
6.3. İkinci Beylikler Devri Sanatı	227
6.3.1. Aydınoğulları	227
6.3.2. Candaroğulları	228
6.3.3. Çobanoğulları	229
6.3.4. Dulkadiroğulları	229
6.3.5. Eratnaoğulları	230
6.3.6. Eşrefoğulları	231
6.3.7. Germiyanoğulları	233
6.3.8. Hamîdoğulları	233
6.3.9. Karamanoğulları	234
6.3.10. Menteşeoğulları	236
6.3.11. Ramazanoğulları	238
6.3.12. Sâhib Ataoğulları	238
6.3.13. Saruhanoğulları	240

Bölüm 7
ERKEN DÖNEM OSMANLI MİMARİSİ / Yusuf Çetin

241

7.1. Erken Dönem Osmanlı Mimarisinin Coğrafi, Toplumsal ve Kronolojik Boyutları	242
---	-----

7.2. Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yapı Türleri	244
7.2.1. Camiler	245
7.2.1.1. Yan Mekânlı (Tabhaneli, Zaviyeli, Ters T Planlı) Camiler	247
7.2.1.2. Tek Kubbeli Camiler	248
7.2.1.3. Ulu Camiler	250
7.2.1.4. Merkezi Planlı Camiler	252
7.2.1.5. Çantı (Çandı) Camiler	254
7.2.2. Zaviyeler	256
7.2.3. İmaretler	259
7.2.4. Medreseler	260
7.2.5. Türbeler	263
7.2.6. Hamamlar	265
7.2.7. Saraylar	267
7.2.8. Ticaret Yapıları	271
7.2.9. Askerî Yapılar	273

Bölüm 8
KLASİK DÖNEM OSMANLI MİMARİSİ / İsmail Aytaç

275

8.1. Klasik Osmanlı Sanatının Dönemleri	276
8.1.1. Mimar Sinan Öncesi Klasik Dönem (1453-1538)	276
8.1.2. Mimar Sinan Dönemi (1538-1588)	277
8.1.3. Mimar Sinan Sonrası Klasik Dönem (1588-1700)	278
8.2. Klasik Osmanlı Sanatının Genel Özellikleri	278
8.3. Klasik Osmanlı'da Mimarlık Teşkilatı	280
8.4. Yapı Türleri	281
8.4.1. Külliyeler	282
8.4.2. Dinî Yapılar	297
8.4.2.1. Cami, Mescid ve Namazgâhlar	297
8.4.2.2. Tekke, Zâviye ve Dergâhlar	298
8.4.2.3. Türbe ve Kabirler	299
8.4.3. Sivil Yapılar	300
8.4.3.1. İmaret ve Tabhaneler	300
8.4.3.2. Eğitim Yapıları	301
8.4.3.3. Su Yapıları	303
8.4.3.4. Bedesten, Arasta ve Çarşılar	305
8.4.3.5. Han ve Kervansaraylar	306
8.4.3.6. Köprüler	307
8.4.3.7. Saraylar ve Evler	307
8.4.4. Askerî Yapılar	309

Bölüm 9
GEÇ DÖNEM OSMANLI MİMARİSİ / H. İbrahim Eryılmaz **311**

9.1. Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma	312
9.2. Geç Dönem Sanat Akımları	314
9.3. Geç Dönem Mimarlık Ortamı	327
9.4. Geç Dönem Osmanlı Camileri	331

Bölüm 10
CUMHURİYET DÖNEMİ VE
GÜNÜMÜZ SANATI / Semra Güler **339**

10.1. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi (1908 – 1930) ve Genel Özellikleri	341
10.1.1. Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Etkili Olan Mimarlar	342
10.1.2. Birinci Ulusal Mimarlık Döneminin Mimari Örnekleri	345
10.2. Cumhuriyet Mimarisi'nde (1930 – 1940) Yabancı Mimarların Etkisi	350
10.3. İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi (1940 – 1950) ve Genel Özellikleri	353
10.3.1. İkinci Ulusal Mimarlık Döneminde Etkili Olan Mimarlar	354
10.3.2. İkinci Ulusal Mimarlık Döneminin Mimari Örnekleri	355
10.4. 1950 – 1960 Yılları Arasının Mimari Anlayışı ve Örnekleri	358
10.5. 1960 – 1980 Yılları Arasının Mimari Anlayışı ve Örnekleri	359
10.6. 1980 – 2000 Yılları Arasının Mimari Anlayışı ve Örnekleri	364
10.7. Günümüz Sanatı (2000 Sonrası'nda Mimari) ve Örnekleri	366

Bölüm 11
TÜRK VE İSLAM ŞEHİRCİLİĞİ / Nebi Butasım **369**

11.1. Şehir Tarihçesi	372
11.2. Türklerde Şehircilik	374
11.3. İslam Dünyasında Şehircilik	377
11.4. Önemli Şehirler	381
11.4.1. Tung Wan Cheng	381
11.4.2. İvolga Hun şehri	382
11.4.3. Beşbalık	383
11.4.4. Basra	384
11.4.5. Kufe	385

11.4.6. Fustat	386
11.4.7. Kayrevan	387
11.4.8. Bağdat	388
11.4.9. Samarra	389
11.4.10. Medinetüz-Zehra	381

Bölüm 12
TÜRK EL SANATLARI / Tuba Ruhengiz Azaklı

395

12.1. Hüsn-i Hat Sanatı	396
12.1.1. Osmanlı Devri Hat Sanatı Tuba Ruhengiz azaklı	398
12.1.2. Hat Sanatında Yazı Çeşitleri	404
12.1.2.1. Kûfi Yazı	405
12.1.2.2. Aklâm-ı Sitte	405
12.1.2.3. Aklâm-ı Sitte Dışındaki Yazılar	406
12.2. Tezhip Sanatı	407
12.2.1. Osmanlı Devri Tezhip Sanatı	408
12.2.2. Tezhip Sanatının Kullanım Alanları	413
12.2.2.1. Yazma Eserlerin Tezhipli Kısımları	413
12.2.3. Tezhip Sanatında Desen ve Motifler	415
12.3. Minyatür	418
12.3.1. Osmanlı Minyatür Sanatı	421
12.4. Cilt Sanatı	427
12.4.1. Osmanlı'da Cilt Sanatı	429
12.4.2. Kitap Cildinin Kısımları	431
12.4.3. Cilt Çeşitleri	432
12.4.4. Klasik Doğu Cildinin Batı Cildinden Farkı	434
12.4.5. Doğu Geleneğinde Kitabın Yapılışı	434
12.5. Ebru Sanatı	435
12.5.1. Ebru Yapımında Kullanılan Malzemeler	436
12.5.2. Ebru Çeşitleri	437
12.5.3. Osmanlı'dan Günümüze Ebru Sanatı	437
12.6. Çini ve Sermik Sanatı	443
12.6.1. Osmanlı'da Çini ve Seramik Sanatı	444
12.6.2. Çini ve Seramik Yapım Teknikleri	448

Bölüm 13
HAMMADELERİNE GÖRE GELENEKSEL TÜRK İSLAM
SANATLARI / Cavit Polat

451

13.1. Hammaddesi Ahşap Olan Geleneksel Türk İslam Sanatları	452
---	-----

13.1.1. Oymacılık	452
13.1.2. Kündekari	455
13.1.3. Kakma	456
13.2. Hammaddesi Hayvansal Olan Geleneksel Türk İslam Sanatları	457
13.2.1. Dokuma	457
13.2.1.1. Mekikli Dokumalar	457
13.2.1.2. Kirkitli Düz Dokumalar	460
13.2.1.3. Kirkitli Havlı Dokumalar	461
13.2.2. Keçecilik	467
13.2.3. Ciltçilik	469
13.3. Hammaddesi Taş Olan El Sanatları	470
13.3.1. Taş İşçiliği	470
13.4. Hammaddesi Metal Olan El Sanatları	474
13.4.1. Bakırcılık	474
13.4.2. Demircilik	476
13.4.3. Altın-Gümüş	479
13.5. Hammaddesi Toprak Olan El Sanatları	483
13.5.1. Çini	483
13.5.2. Seramik	485
13.6. Hammaddesi Kağıt Olan Sanatlar	486
13.6.1. Tezhip	486
13.6.2. Hat	487
13.6.3. Ebru	488

x

Bölüm 14
TÜRK –İSLAM SÜSLEME SANATLARI
MOTİF VE DESEN GRUPLARI / Fadime Özler

491

14.1. Türk İslam Sanatlarında Süsleme	492
14.1.1. Süslemede Görülen Motif ve Düzenler	493
14.1.1.1. Bitkisel Süsleme	493
14.1.1.2. Bitkisel Düzenlemeler	502
14.1.1.3. Figürlü Süsleme	502
14.1.1.4. Geometrik Süslemeler	506
14.1.1.5. Nesneli Süslemeler	508
14.1.1.6. Rûmîler	508
14.1.1.7. Bulut, Benek ve Pelengî Gibi Diğer Soyut Şekillerle Oluşturulan Süslemeler	511
14.1.1.8. Yazı (Hat) Süslemeler	512

Bölüm 15
BİR ESER GRUBU OLARAK
TÜRK-İSLAM MEZAR TAŞLARI / *Emine Güzel* **515**

15.1. Ölümle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar	517
15.2. İslam Öncesi Türklerde Mezar ve Mezar Taşı Geleneği	519
15.3. İslam Sonrası Türklerde Mezar ve Mezar Taşı Geleneği	520
15.4. Mezar Tipleri	523
15.4.1. Toprak Mezarlar	523
15.4.2. Kapak Taşlı Mezarlar	523
15.4.3. Çerçeveli Mezarlar	524
15.4.4. Yüksek Çerçeveli Mezarlar	525
15.4.5. Sanduka Mezarlar	525
15.4.6. Lahit Mezarlar	526
15.5. Mezar Taşının Bölümleri	526
15.6. Baş ve Ayak Taşı Biçimleri	528
15.7. Mezar Taşlarında Başlıklar	529
15.7.1. Sarıklı Başlıklar	530
15.7.2. Kavuklu Başlıklar	533
15.7.3. Tarikat Başlıkları	536
15.7.4. Fesler	539
15.7.5. Kadın Başlıkları	540
15.8. Mezar Taşlarında Tezyinat	541
15.9. Mezar Taşlarında Muhteva ve Yazı	542

SÖZLÜK // *Faruk Narmanlı* **515**

KAYNAKÇA **569**

KAYNAKÇA

- Abalı, Ayşegül (2020). *Piyale Paşa Camii Çinilerinin Tasarım İlkeleri Açısından Analizi*, Y. Lisans Tezi, İstanbul: FSMVÜ.
- Abouseif, Doris Bahrens (1989). *Islamic Architecture in Cairo: An Introduction*, Leiden: Brill
- Acar, Belkıs (1975). *Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar*, İstanbul: Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 3.
- Acar, Türkan (2011). *Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Acun, Hakkı. (1988). "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, XX, Ankara. Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 183-220.
- Ağarı, Murat (2003). "Yakubi'nin Kitabul-Buldan'ı", *EKEV Akademik Dergisi*, Y: 7 S: 17.
- Ahmed b. Hanbel (1992). *Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Akar, A., & Keskiner, C. (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motifler*. İstanbul.
- Akok, Mahmut. (1968). "Sivas'da Buruciye Medresesinin Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XV-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 5-38.
- Akok, Mahmut. (1969). "Diyarbakır Ulucami Mimarî Manzumesi", *Vakıflar Dergisi*, VIII, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 113-139.
- Akok, Mahmut. (1972). "Konya'da Sahib-Ata Hanikâh, Camiinin Röleve ve Mimarisi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIX-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 5-38.
- Akok, Mahmut. (1976). "Konya Beyşehirinde Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi*, XV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 5-34.
- Akpolat, Mustafa S. (1994). "Vallaury, Alexandre", *D. B. İ. A.*, Cilt:5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

- Aksu, H. (2002). Rumi Motifinin İlk Öncüleri. *Türkler*. Ankara.
- Aktan, Hamza (2003). "Maden", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 306-310.
- Akyurt, Yusuf. (1940). "Beyşehir Kitâbeleri ve Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, IV, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 91-129.
- Algül, Hüseyin (2004). Mescid-i Kuba, *TDVİA*, C. 29, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 279-280.
- Aliagaoglu, Alpaslan-Uğur, Abdullah (2016). "Osmanlı Şehri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 38, ss. 203-226.
- Alkan, Necmettin. (2011). "Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi", *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, Cilt: 4, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Alparslan, A. (2007). Nestalik. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11-15.
- Alparslan, Ali (2002). "Türk Dünyasında Hat Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, c. XII, s. 267, Ankara.
- Alptekin, Cahit (2012). "Edirne'de Osmanlı Sarayları ve Saray-ı Cedide-i Amire", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 98, Sayı 197, s. 1-16.
- Altet, Xavier Barral (2011). *Sanat Tarihi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Altın, Alper. (2011). *Kayseri Minberleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Altın, Alper. (2019). "Eratna Beyliği Mimarisinde Figürlü Süsleme", *Yaşar Erdemir'e Armağan: Sanat Tarihi Yazıları*, Konya: Literatürk Academia, s. 177-213.
- Altun, Ara, "Ağzıkara Han", *İslâm Ansiklopedisi*, I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 482-483.
- Altun, Ara. (1971). "Mardin Ulu Camii ve Çifte Minareler Üzerine Birkaç Not", *Vakıflar Dergisi*, IX, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 191-200.
- Altun, Ara. (1978). *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Altun, Ara. (1989). "Akşebe Sultan Mescidi", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 298.

- Altun, Ara. (1989). "Alâeddin Camii", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 328.
- Altun, Ara. (1989). "Alay Hanı", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 348-349.
- Altun, Ara. (2006). "Anadolu'da Artuklu Devri Medreselerinin Plân Şemaları Üzerine Notlar", *Vakıflar Dergisi*, X, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 229-233.
- Altun, Ara. (2011). *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul: Mardin Valiliği.
- Altun, İsmail (2017). Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksâ, *ILTED*, Erzurum, S., 47, s. 153-169.
- And, Metin (2002). *Osmanlı Tasvir Sanatları: Minyatür*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- And, Metin. (1982). *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Anisi, Alireza (2007). *Early Islamic Architecture In Iran (637-1059)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University Of Edinburg.
- Anonim (1970). *Büyük Türk Sözlüğü*, İstanbul: Hayat yayınları,
- Anonim (1996). "Gümüş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 271-272.
- Anonim (1983). *TDK Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Arcasoy, Ateş (1998). *Seramik Teknolojisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Arel, Ayda. (1975). *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Arık, M. Oluş. (1971). *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı*, Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü.
- Arık, Remzi Oğuz. (1975). "Ahmet Paşa Camii Yahut Ulu Cami (Divriki)", *Türk Sanatı*, İstanbul, s. 218-222.
- Arık, Rüçhan (2000). *Kubad Abad Selçuklu Saray ve Çinileri*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Arık, Rüçhan. (1969). "Erzurum'da İki Cami", *Vakıflar Dergisi*, VIII, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 149-159.
- Arık, Rüçhan. (1973). *Batılılaşma Dönemi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Camii*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Arık, Rüçhan. (1976). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arık, Rüçhan. (2008). “Selçuklu Saray ve Köşkleri/Tek Köşkler”, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Editör: Doğan Kuban, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 273.
- Arıtan, Ahmet Saim (1953). “Cildçilik”, *İslam Ansiklopedisi* C.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.551.
- Arıtan, Ahmet Saim (1994).”Ciltçilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 551-557.
- Arıtan, Saim (1999). “Türk Ebru Sanatı ve Bugünkü Durumu” Konya: *SÜ Sosyal Bilimler Dergisi* S.8, sy. 441.
- Arpacık, Zeynep (2019) *Kubbetü’s-Sahra -Kuruluşundan Osmanlı Dönemine Kadar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- Arseven, Celal Esad (1931). *Yeni Mimari*, İstanbul: Agâh Sabri Kitaphanesi.
- Arseven, Celal Esad (1943). “Çini” *Sanat Ansiklopedisi*, s. 410, İstanbul: MEB Yayınları.
- Arseven, Celal Esad (1956). *Türk Sanatı Tarihi Menşeyinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyini Sanatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arseven, Celal Esad (1965). “Güzel”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arseven, Celal Esad (1975). “Sanat”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arseven, Celal Esad (1984). *Türk Sanatı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arslan, Muhammet. (2010). “Adıyaman Ulu Camii’nin Ahşap Kapı Kanatları”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/5, Adıyaman, s. 15-40.
- Arslan, Muhammet. (2017). *Anadolu’da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Arslan, Sağıroğlu, Aslı (2005). *Kayseri Samantı Irmağı evresindeki Bezemeli Mezar Taşları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Artuk, İbrahim. (1946). “Dunaysır’da Artukoğullarının Ulu Camii”, *Belleten*, X/37, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 167-169.
- Aslan, Ő. S. (2017). *Türk Mimari Süsleme Sanatında İkonografik Figürler*. Ankara: Gecekitaplığı.
- Aslanapa, Oktay (1949). *Osmanlılar Devrinde Kütahya inileri*, İstanbul.
- Aslanapa, Oktay (1982). *Osmanlı Devri Cild Sanatı*, Türkiyemiz, 12-17, İstanbul.
- Aslanapa, Oktay (1984). *Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Aslanapa, Oktay (1986). *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aslanapa, Oktay (1989). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslanapa, Oktay (1993). *Türk Sanatı El Kitabı*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aslanapa, Oktay (2003). *Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aslanapa, Oktay (2004). *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aslanapa, Oktay. - Durul, Yusuf (1973). *Selçuklu Halıları*, İstanbul: Ak Yayınları.
- Aslanapa, Oktay. (1957). “Selçuk Devlet Adamı Mübarizüddin ErtokuŐ Tarafından Yaptırılan bideler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslām Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, II/I, İstanbul, s. 97-111.
- Aslanapa, Oktay. (1999). *Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslanapa, Oktay-Diez Ernst (1955). *Türk Sanatı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Aslanoğlu, İnci (2010). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- AŐan, Muhammet Beşir. (1987). “Harput Ulu Cmi Minberi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I/2, Elazığ, s. 29-45.
- AŐıkpaŐaođlu Tarihi* (Haz. Atsız) (1982). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Atalayer, Faruk (2005). "Toprak Seramik; İmge, İmgelem ve Yaratıcılık(2)", *SERES*, 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri.
- Atasoy, Nurhan Filiz Çağman (1974). *Turkish Miniature Painting*, R.C.D. Cultural Institute, İstanbul.
- Atasoy, Nurhan- Raby, Julian (1989). *İznik Seramikleri*, İstanbul: Türk Ekonomi Bankası Yayınları.
- Atçeken, Zeki. (1991). "İplikçi (Altun-Aba) Medresesi'nin Bilinmeyen Bir Yönü ve Osmanlılar Zamanında Bakımı ve Kullanılması", *Vakıflar Dergisi*, XXII, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 315-321.
- Ateş, İbrahim (1994). Mescid-i Nebevi'nin Yapıldığı Günden Bu yana Geçirdiği Genişletme Çalışmaları, *Vakıflar Dergisi*, S. 24, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Avcı, C. (2003). Leşker-i Bazar, *TDVİA*, 27 (142-143), İstanbul.
- Avcı, Casim (2002). "Kûfe", *DİA*, TDV, Ankara, cilt 26, ss. 339-342.
- Ayan Birol, İnci (2012). "Tezhip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 61-62.
- Aydın, Feyzi (2017). *Türk Cilt Sanatı Ve Özellikleri*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 62, s. 469-478.
- Ayğan, A. (2014). *Türk Budist Resim Sanatındaki Dini Karakterlerle İslam Resim Sanatındaki Mistik Karakterler Arasında İkonografik Karşılaştırma*. I. Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi (21-24 Kasım 2012). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni. Yay.
- Ayğan, A. (2018). *Türk Budist ve İslâm Resim Sanatında "Kurtuluş" Anlayışının Yansımaları*. II. Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi (2-5 Aralık 2015). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni. Yay.
- Aykaç, Fettah (2019). Türkiye'de Erken İslam Mimarisi Eğitimindeki Kaynakların Yetersizliği ve Mevcut Kaynaklardaki Oryantalist Etkiler Sorunu (I), *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, 69-92.
- Ayla, Ödekan. (1988). "Mimarlık ve Sanat Tarihi, (1600-1908)", *Türkiye Tarihi 3*, Osmanlı Devleti 1600-1908, (Ed. Sina Akşin), Ankara: Cem Yayınevi.
- Ayrancı, İlhami (2018). Hz. Peygamberin Medine'ye Hicreti ve Bu Dönemde Uyguladığı Stratejiler Üzerine Bir Deneme, *Kalemname*, S., 3(6), s.44-77.

- Aytaç, İsmail. (2002). "Selçuklu Kervansarayları", *Türkler*, VII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 1277-1288.
- Ayvazoğlu, Beşir (2000). "İlmül-Cemal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ayverdi, E. Hakkı (1966). *İstanbul Mimari Çağının Menşei Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805 (1230-1402)*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Ayverdi, E. Hakkı-Yüksel, İ. Aydın (1966). *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1953). *Fâtih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul: İstanbul Fethi Derneği.
- Babaoğlu, A. (2013). *Ebru. Ustalarla Buluşma*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Bakır, Abdulhalık (1992). "Basra", *DİA*, Ankara: TDV, 5. cilt, ss. 108-111.
- Bakır, Betül. (2003). *Rönesans ve Barok, Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bakırcı, Naci (2005). *Mevlevî Mezar Taşları*. İstanbul: Rumî Yayınları.
- Bakırcı, Ömür. (1969). "Hacı Ferruh Mescidi", *Vakıflar Dergisi*, VIII, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 172-184.
- Bakırcı, Ömür. (1981). *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Bakırcı, Ömür. (2000). *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Balaban, Ayhan (2006). "İskit, Hun ve Göktürklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Ün. Sos.Bil. Enst.
- Balkan, Kemal. (1970). "Ani'de İki Selçuklu Hamamı", *Anadolu (Anatolia)*, XII, Ankara, s. 39-81.
- Barış, Mustafa.N. (2006). *Hız. Ömer Döneminde Bayındırlık Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.

- Barışta H. Örcün (1995). “Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi Süslemeleri Üzerine”, 5. *Antalya Selçuklu Semineri Bildiriler*, Antalya, s. 141-155.
- Barillari, Diana ve Godoli, Ezio. (1997). *İstanbul 1900 “Art Nouveau” Mimarisi ve İç Mekânları*, çev. Aslı Ataöv, İstanbul: Yem Yayınları.
- Barkan, Ömer Lütfi (1993). *Kolonizatör Türk Dervişleri*, İstanbul: Hamle Yayınları.
- Barkan, Ömer Lütfi (1972). *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı, 1550-1557*, Ankara: TTK Yayınları
- Barthold, Wilhem (1947). “Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimleri Meselesine Dair”, (A. İnan, çev.), *Bellekten* 11/43, 516-539.
- Barutçugil, Hikmet (1999). *Renklerin Sonsuzluğu: Geleneksel Türk Ebru Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul.
- Baş, Ali. (1998). “Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Kervansarayları”, *Sanatsal Mozaik*, 33, İstanbul, s. 60-69.
- Baş, Yaşar. (2005). “Elbistan Alauddevle Bey Camii (Camii Kebir, Ulu Camii)”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, II, 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş, İstanbul, s. 811-815.
- Başak, Rasim (2016). “Musevilikte Sanat ve Estetik Anlayışı”, *İdil Dergisi*, C.5, S.21 V.5.
- Başar, Fuat- Yavuz Tiryaki (2006). *Türk Ebru Sanatı*, İstanbul: Gözen Yayınları.
- Başkan, Seyfi (1996). *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları*. T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başkan, Seyfi (2014). *Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Fotoğraf*, İstanbul: AKM.
- Başoğlu, Tuncay (2007). “Resim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 579-582.
- Batur, Afife (1994). “Cumhuriyet Dönemi Mimarisi”, İstanbul: *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* Cilt 2, s. 449-453.
- Batur, Afife (2003). *M. Vedad Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Batur, Afife. (1985). “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:4, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Batur, Afife. (1994 a). “Oryantalist Mimari”, *D. B. İ. A.*, Cilt:6, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Batur, Afife. (1994 b). “Teşvikiye Camii”, *D. B. İ. A.*, Cilt:7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Batur, Afife. (1994 c). “Valide Camii”, *D. B. İ. A.*, Cilt:7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Batur, Afife. (1996). “Art Nouveau Mimarlığı ve İstanbul”, *Mimari Akımlar I*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Batur, Selçuk. (1994 a). “Mecidiye Camii”, *D. B. İ. A.*, Cilt:5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Batur, Selçuk. (1994 b). “Selimiye Camii”, *D. B. İ. A.*, Cilt:6, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Bayburtluoğlu, Zafer (1993). *Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bayburtluoğlu, Zafer. (1996). “Konya Alâeddin Camii’nin Tanımı, İnşasında Çalışan Ustalar ve Türk Sanatı Bakımından Önemi”, *XIII. Vakıf Haftası Kitabı-Vakıfların Ekonomiye Katkısı ve Üçüncü Sektör ve Konya Alâeddin Camii Restorasyonu Seminerleri*, 05-06 Aralık 1995 Ankara, Ankara, s. 111-124.
- Bayhan, Ahmet A. (2016). İslam Sanatının Karakterine Dair Bir Analiz: Saray Örneği, *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ordu, s.123-151.
- Bayhan, Ahmet. A. (2020). *Geçmişten Günümüze Ordu’nun Geleneksel Ahşap Camileri*, Ordu, Kültür Yayınları.
- Baykuzu, Tilla Deniz (2009). “Bir Hun Başkenti: T’ung Wan Che’ng”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 3, cilt 6, Ankara, ss. 110-126.
- Bayram, Sadi. (2007). “Arşivlerde Kayıtlı Mardin’de Yapılmış En Eski Vakıflar: İmam Zeynel Abidin’in 1158 M. Tarihli ve Artukoğulları’ndan Kutbuddini İlgazi İbni Melik Necmeddin İbni Emir Timurtaş 1178 M. Tarihli Vakfiyeleri”, *Makalelerle Mardin*, I, İstanbul, s. 289-306.
- Beksaç, E. (2004). Mescid-i Şah. *TDVİA*, 29 (291-293), İstanbul.
- Beksaç, E. (2008). Safeviler-Sanat. *TDVİA*, 35 (457-459), İstanbul.

- Beksaç, E. (2010). Tac Mahal. *TDVİA*, 39 (337-339), İstanbul.
- Beksaç, E. (2012). Fetihpur Sikri Ulu Camii. *TDVİA*, 12 (473-475), İstanbul.
- Beksaç, E.-Çobanoğlu A.V. (2000). İlhanlılar-Sanat. *TDVİA*, 22 (105-108), İstanbul.
- Beksaç, Engin (1993). Damgan Târîhâne Camii, *TDVİA*, C. 8, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 455-456.
- Beksaç, Engin (1995). "Endülüs: Sanat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 11, s. 225-232.
- Beksaç, Engin (1998). Hırbetü'l-Mefcer, *TDVİA*, C. 17, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.326-327.
- Beksaç, Engin (2001a). Kasrû'l-Hayr, *TDVİA*, C. 24, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.576-577.
- Beksaç, Engin (2001b). Kasrû'l-Müşettâ, *TDVİA*, C. 24, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 577-579.
- Beksaç, Engin (2002). Kuseyru Amre, *TDVİA*, C. 26, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 461-462.
- Belli, Oktay (2004). "İslam Öncesi, Beylikler ve Urartu Krallığı, Phryg ve Lydia Krallıkları, Klasik Dönem, Bizans Dönemi", *Anatolia Cradle Of Casting (Anadolu Dökümünün Beşiği)*, yay. haz. Altan Çilingiroğlu, İstanbul: Döktaş Dökümcülük ve Sanayi A.Ş. Yayınları, s. 225-248.
- Belli, Oktay-Gündag Kayaoğlu (1993). *Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi*, İstanbul: Sandoz Kültür Yayınları.
- Berk, S. (t.y.). *Hat San'atı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Kursları (İSMEK).
- Berk, Süleyman (2006). *Zeytinburnu'nun Tarihi Mezar Taşları*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Berkes, Niyazi. (2017). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 25. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berki, Ali Himmet (1962), "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahları", *Vakıflar Dergisi*, S.V, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s.127-129.
- Beysanoğlu, Şevket. (1987). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*, I, Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.

- Bilecik, Gülberk. (2013). “Yâkub Çelebi Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 279-280.
- Bilici, Z. Kenan. (2001-2002). “Köprüpazar (Belkıs) Köprüsü Kitabesi Üzerine”, *Adalya*, V, Antalya, s. 173-185.
- Binark, İsmet (1964). “Türk Kitapçılık Tarihinde Tezhip Sanatı”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XIII. cilt, 3-4. sayı, 17-25. sayfa, Ankara.
- Binark, İsmet. (1975). *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Binark, İsmet. (1978). *Türkler'de Fotoğraf ve Minyatür Sanatı*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Biol, İ., & Derman, Ç. (2001). *Türk Tezhip Sanatlarında Motifler*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat 3. Baskı.
- Biol, İnci A. (2009). *Klasik Devir Türk Tezhip Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı.
- Biol, İnci A. (2012). “Tezhip”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:41, s. 61-62, İstanbul.
- Biol, İnci A.– Fatma Çiçek Derman (1992). *Türk Tezhip Sanatlarında Motifler*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı.
- Blair, Stella-Bloom, Jonathan (2000). Iraq, Iran and Egypt: The Abbassids, *İslam Art and Architecture* (ed.: M. Hattstein-P.Delius). London, Published by Könemann.
- Borjian, H. (2010). Şeyh Lütfullah Camii. *TDVİA*, 39 (57-58), İstanbul
- Bozdoğan, Sibel (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozer, Rüstem (1988). “Sinan’ın Eserlerinde Ahşap İşçiliği”, *Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu 5-8 Aralık İstanbul*, s. 327 -346.
- Bozer, Rüstem (2002). “Ortaçağ Anadolu Türk ahşap Sanatında Kündekâri Tekniği”, *Türkler 7*, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yay. 912-915.
- Bozer, Rüstem (2006). “Ahşap Sanatı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, Der. Ali Uzay Peker, Kenan Bilici, Ankara: Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Bozer, Rüstem. (1992). *15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozer, Rüstem. (2005). "Kayseri Hunad Hamamı Çinileri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi (Yrd. Doç. Dr. Lale Bulut'a Armağan)*, XIV/1, İzmir, s. 1-27.
- Bozkurt Nebi (2002). "Kılıç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 405-408
- Bozkurt, Nebi (1997). "Halı" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 151-262
- Bozkurt, Nebi (2001). "Kakmacılık" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 216-219.
- Bozkurt, Nebi (2004). Mescid-i Kuba, *TDVİA*, C. 29, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.280-281.
- Bozkurt, Nebi (2007). "Oymacılık" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 216-219.
- Broug, E. (2012). *İslam Sanatında Geometrik Desenler*. İstanbul: Klasik .
- Buhâri (1992). *Sahîhu 'l-Buhârî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Bussagli, M. (1979). *Central Asian Painting*. Skira.
- Can, Yılmaz ve Gün, Recep. (2011). *Ana Hatlarıyla Türk İslâm Sanatları ve Estetiği*, 2. Baskı, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Can, Selman (2011). "II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Mimarisi ve Sanat Anlayışı", *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, Cilt: 5, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Can, Selman. (2010). *Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları ile Son Dönem Osmanlı Mimarlığı*, İstanbul: Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Can, Yılmaz (1991). *İslam Şehirlerinin H. I-III (M. VII-IX) Y. Y. Fiziki Yapısı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Can, Yılmaz (2005). Hulefâ-İ Râşidin Döneminde Ortaya Çıkan Orduğâh Şehir Modeli Üzerine Bir Değerlendirme, *İSTEM*, Yıl:3, Sayı:6, s. 215- 235.

- Can, Yılmaz, Gün, Recep (2012). *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Can, Yılmaz, Gün, Recep (2017). *İslam Sanatına Giriş*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Can, Yılmaz, Gün, Recep (2019). *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları Tarihi ve Estetiği*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Cansever, Turgut (1992). *Şehir ve Mimari Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Cansever, Turgut (2006). *İslam'da Şehir ve Mimari*, İstanbul.
- Cansever, Turgut (2012). *İslâm'da Şehir ve Mimari*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cansever, Turgut (2014). *Kubbeyi Yere Koymamak*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cantay, Gönül (2002). "Erken Osmanlı Dönemi Mimarisi", *Türkler*, C. 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 136-160.
- Cantay, Gönül (2008). Türk Süsleme Sanatında Meyve. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages*(3/5), 32-64.
- Cantay, Gönül. (2002). "Keykâvus I Dârüşşifâsı", *İslâm Ansiklopedisi*, XXV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 353-355.
- Cantay, Tanju (1988). "Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar Osmanlı Sanatı", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 53-68.
- Cezar, Mustafa (1977). *Anadolu öncesi: Türklerde şehir ve mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Cezar, Mustafa. (1995). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İkinci Baskı, Cilt:1, İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları.
- Chaudhuri, K.N. (Çev. Z. Kılıç) (2005). "Müslüman Toplamların Ekonomisi", *Cambridge Resimli İslam Ülkeleri Tarihi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 177-223.
- Cida, İsa (2005). "İstanbul Beyazıd Cami Tas Süslemeleri" Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens. Türk Sanatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Cimilli, H. Canan. (1996). "Türk Süsleme Sanatında 17.Yüzyıl Taş Süslemesi," *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Corbett, Eustace K. (1890). *The History of the Mosque of Amr at Old Cairo*, Cambridge, University Press. (erişim tarihi:01.01.2021-<https://www.jstor.org/stable/25197027>)
- Creswell, Cameron, K.A. (1958). *A Short Account Early Muslim Architecture*, London, Published by Pelican Books.
- Creswell, K. A. C. ve Allan, J. W. (1989). *A Short Account of Early Muslim Architecture*. Cairo: The American University in Cairo Press.
- Creswell, K.A.C (1978). *The Muslim Architecture of Egypt: Ikhshids and Fatimids A.D. 939-1171*, New York: Hacker Art Books.
- Çağatay, Neşet (1976). “Sultan Murad Hüdavendigâr Adına Düzenlenmiş Bir Vakfiye”, *Vakıflar Dergisi*, C. XII, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 8-9.
- Çağman, Filiz -Zeren Tanındı, (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları.
- Çakmak, Ahmet. (2012). “Ulucami (Ermenek Ulucamii)”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 100-101.
- Çal, Halit (2000). “İstanbul Eyüp’teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu III*, Tebliğler. İstanbul: İstanbul Eyüpsultan Belediyesi Yayınları.
- Çal, Halit (2007). “Kastamonu Müzesindeki Türk Mezar Taşları”, Prof. Dr. Rüçhan Arık-Prof. Dr. M. Oluş Arık Uluslararası Türk Sanatı ve Arkeoloji Sempozyumu, *İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı*, Konya Kitabı 10, Konya, 199-224.
- Çal, Halit (2019). *Türkiye’de Selçuklu’dan Osmanlı’ya Türk-İslam Mezar Taşları*, Türk İslam Sanatları Tarihi. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çal, Halit. (1989). *Niksar’da Türk Eserleri*, İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Çal, Halit. (1994). “Tarih İçinde Afyonkarahisar Şehrinin Fiziki Gelişimi”, 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 22-24 Ekim 1993/Afyonkarahisar, Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yayınları, s. 302-341.
- Çalık, Bünyamin (2015). Camilerde ve Mescitlerde Dinen Caiz Olan ve Olmayan Davranışlar, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C., II., S.,3, s., 110-132.
- Çam, Nusret (1999). *İslamda Sanat Sanatta İslam*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çam, Nusret (2012a). *İslamda Sanat Sanatta İslam*, Ankara, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.

- Çam, Nusret. (1989). "Akça Mescid", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 224.
- Çam, Nusret. (2012b). "Ulucami (Adana Ulucamii)", *İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 80-81.
- Çaycı, Ahmet (2017). *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*, Konya: Palet Yayınları.
- Çayırdağ, Mehmet. (1988). "Kayseri'de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihi Binalar", *IX. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, II, Ankara/21-25 Eylül 1981, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 717-728.
- Çayırdağ, Mehmet. (1998). "Huand Hatun Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, XVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 261-262.
- Çelik Ayhan (1987). *Taşın Serüveni*, İzmir: Kıraç Matbaası.
- Çeliker, Deniz (2011). "Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler" *ART-E*, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi C 4. Sayı 8. s.1-22.
- Çetin, Y. (2013). Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nda Bulunan Figürlü Taş Plastik Süslemelerin Türk Süsleme Sanatı İkonografisi Açısından Bir Değerlendirmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 178-188.
- Çetin, Yusuf (2006), "Geleneksel Türk Evinde Cumba", *Sanat Tarihi Dergisi*, cilt 15, sayı 2, ss. 18-27.
- Çetin, Yusuf (2008b). *Sakarya'da Türk Mimari Eserler*, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınlar: Adapazarı.
- Çetin, Yusuf (2014). "Kuruluş Dönemi Osmanlı Mimarisine Ait İki Çantı Camii: Sakarya Büyük Tersiyeye (Büyük Esence) Köyü Orhan Gazi Camii ve Büyük Kaynarca (Topçu) Köyü Şeyh Muslihuddin Camii", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, S. 17, s. 1-15.
- Çetin, Yusuf (2015). "Erken Dönem İslam Cami Mimarisinde Maksure Kubbesi Geleneğinin Türk Cami Mimarisindeki Toplu Mekân Anlayışına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 35, p. 115-126.
- Çetin, Yusuf (2017). "Kars Müzesi'nde Bulunan Büyük Selçuklu Dönemine Ait İki Erzak Küpü Üzerinde Yer Alan Baskı Kabartma Tekniği İle Yapılmış Bezemelerin İkonografik Çözümlemesi," *International Journal of Social Science*: 57, p. 383-394.

- Çetin, Yusuf (2019). *Ağrı Geleneksel El Sanatları Kataloğu*, İstanbul: Hiper Yayın.
- Çetin, Yusuf. (2008a). “Silvan Ulu Camii’nin Plan Bakımından Bir Değerlendirmesi ve Anadolu Türk Cami Mimarisine Katkıları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXX, Erzurum, s. 21-40.
- Çetin, Yusuf-Polat, Cavit (2019). “Geleneksel İğdır Düğümlü Dokumalarının Teknik, Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri” *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 19, s. 233-265
- Çığ, Kemal (1971). *Türk Kitap Kapları*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Çınar, Serhan (2016). *Sirderya Boyundaki IX-X Yüzyıllarda Oğuz Şehirciliği (Yengi-Kend ve Farab Örneğinde)*, Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa (2013). “Zengiler: Mimarî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, s. 272-274.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. (2007). “Ramazanoğulları (Mimari)”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 445-447.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. (2012). “Ulucami (Divriği Ulucamii)”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 95-96.
- Çoktan, Ahmet (1992). *Türk ebru sanatı*, İstanbul: Emekçin Matbaası.
- Çolak, Ali (2008). “Hadisler Işığında Hz. Peygamber’in Resim ve Heykele Bakışı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. VIII, S. 2, s.105-119.
- Çoruhlu, Y. (1998a). *Türk Mitolojisinin ABC’si*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Çoruhlu, Y. (2001). *Göktürk sanatında dinî nitelikli heykeller ve tasvirler*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 48(2000), 95-146.
- Çoruhlu, Y. (2007). *Erken devir Türk sanatı: iç Asya’da Türk sanatının doğuşu ve gelişimi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Yaşar (1998b). *Erken Devir Türk Sanatının ABC’si*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Yaşar (2017). *Erken Devir Türk Sanatı İç Asya’da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişimi*, (2. Baskı), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

- Çöteli, Methiye Gül (2013). "Bir Sanat Eseri Olarak Kent: Görsel Düzensizlik", *İdealkent*, sayı 10, ss. 164-199.
- Çulpan, Cevdet. (2002). *Türk Taş Köprüleri Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Danışman, Zuhuri. (1970). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, III, İstanbul: Danışman Yayınları.
- Danişmend, İ. Hami, (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.I, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Daş, Ertan (2007). *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İstanbul: Gökkube Yayınları.
- Demir, Mehmet (2014). *Kur'an'da Ma'bed*, Yayınlanmamış Yüksel Lisan Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Urfa.
- Demir, Mustafa. (2003), "Türk İslâm Medeniyetinde Şehirleşme", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, sayı 16, cilt 1, ss. 156-165.
- Demiralp, Yekta. (1996). *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Demirarslan, Deniz (2019). "Antik Dönemde Oturma Mobilyasının Öyküsü ve Tarihsel Süreçteki Yansımaları" *SDÜ Art-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, Haziran 19 C. 12 Sayı:23, s. 238-270.
- Demirci, Mustafa (2009). *Sâmerrâ, DİA*, Ankara: TDV yayınları, cilt 36, ss. 70-71.
- Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Demiriz, Y. (1984). "Acanthus: Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Girmiş Bir Bitki Motifi". *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, 19-24.
- Demiriz, Y. (1986). *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*. İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisleri.
- Demiriz, Yıldız (1988a). *Sinan'ın Mimarisinde Bezeme, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul: Vakıflar Müdürlüğü Yayınları.
- Demiriz, Yıldız (1988b). *16.Yüzyıl Türk Süsleme Sanatında Natüralist Akımın Gelişmesi, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, İstanbul: Vakıflar Müdürlüğü Yayınları.

- Deniz, Bekir (2005). "Anadolu Türk Halı Sanatlarının Kaynakları" *Sanat Tarihi Dergisi* XIV-1. Nisan s. 79-103.
- Deniz, Bekir (1985). "Kula Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Yıl: 11, Sayı: 43, İzmir, S. 13-19.
- Deniz, Bekir (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Denkhalbant, A. (2013).Yâkutiye Medresesi ve Kümbeti. TDVİA. 43 (293-295), İstanbul.
- Denkhalbant, Ayşe. (2003). "Mama Hatun Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, XXVII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 549-550.
- Denkhalbant, Ayşe. (2011). "Taşkın Paşa Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, XXXX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 149-151.
- Denkhalbant, Ayşe. (2012). "Ulucami (Silvan Ulucamii)", *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 114-115.
- Denkhalbant, Ayşe. (2012). "Üç Kümbetler", *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 276-277.
- Denktaş, Mustafa. (2000). *Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar)*, Kayseri: Kıvılcım Yayınları.
- Denktaş, Mustafa. (2007). *Kayseri'de Yıkılan Anıtlarımız*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Deringil, Selim. (1999). *The Well Protected Domains: Ideology and The Legitimation of Power in The Ottoman Empire 1876-1909*, London- New York.
- Derman Uğur (2013). "Osmanlı İstanbul'unda Hat Sanatı" *I. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu*, 29 Mayıs Üniversitesi 29 Mayıs – 1 Haziran, s.75-94
- Derman, Fatma Çiçek (2012). "Tezhip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 65-68.
- Derman, Fatma Ç. (2012). "Tezhip Sanatında Üslup ve Sanatkârlar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:41, s. 65-68, İstanbul.
- Derman, Fatma Ç. (2016) "Tezhip Sanatı", *İslam Sanatları Tarihi*, s. 98, Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Derman, M. (2007). Nesih. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1-3.
- Derman, M. Uğur (1977). *Türk Sanatında Ebrû*, Ak Yayınları, İstanbul.

- Derman, M. Uğur (1982). *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Derman, M. Uğur (1997). "Hat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 427-437.
- Derman, Uğur (1992). *İslam Kültür Mirâsında Hat Sanatı*, İstanbul: IR-CICA yayınları.
- Derman, Uğur (1994a). "Ebru", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:10, s. 80-82, İstanbul.
- Derman, Uğur (1994b). "Mustafa Düzgünman", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:10, s. 62-63, İstanbul.
- Diyarbakirli, Nejat (1972). *Hun Sanatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- Diyarekirli, Nejat (1992). "Türklerde Mezar Yapısı ve Defin Merasimleri" *Türk Kültürü Araştırmaları XXVIII/1-2*, Ankara
- Dodds, Jerrilynn D. (1992). *Al-Andalus: The Art of Islamic Spain*, New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Doğan, Sema. (2002). "Kümbet", *İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 547-550.
- Doğanay, A. (2004). Türk Sanatında Pelengî ve Şâhî Benek Nakışları ya da Çintamani Yanılgısı. *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, 193-218.
- Doğanay, A. (2012). Tezyinat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41, 79-83. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Test Yayını.
- Doğanay, Aziz (2016). "Türk Çini Sanatı", *İslam Sanatları Tarihi*, s. 170-193, Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dolu, Y. Burak (2015) "Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Camiler", <http://www.kocaelitarihsempozyumu.com/bildiriler/103.pdf> (Erişim Tarihi: 01.08.2020).
- Dumlupınar, Fatma Zehra (2015). *Topkapı Sarayı Harem Dairesi 17. Yüzyıl Çini Pano Tasarımları*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara üniversitesi.
- Duran Gülnur (2012). "Tezhip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 63-65.
- Duran, Remzi. (2001). *Selçuklu Devri Konya Yapı Kitâbeleri (İnşa ve Ta'mir)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Durukan, Aynur (1996). “Fîruz Bey Camii ve Medresesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 138-140.
- Durukan, Aynur. (1998). “Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler”, *Vakıflar Dergisi*, XXVII, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 15-36.
- Durukan, Aynur. (1999). “Harput Ulu Camii’nin Düşündürdükleri”, *Dünnü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*, I, Elazığ, s. 305-337.
- Durukan, Aynur. (2000). “İlyas Bey Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 164-166.
- Durukan, Aynur. (2007). “Aksaray Sultan Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Editör: Hakkı Acun, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 141-159.
- Dündar, Abdülkadir (2019). “Türk İslam Sanatları Tarihine Giriş”, *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Dündar, Mahmut (2018). Bir Din Eğitim Kurumu Olan Mescidin İslam’ın İlk Dönemlerindeki Fonksiyonları, *VASAD*, Erzurum, S.1, s.191-206.
- Düzbakar, Ömer (2009). “XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılanmasında Bursa’nın Yeri”. Bursa: *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.6..
- Düzenli, Halil İbrahim (2009). *İdrak ve İnşa: Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi*, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Ebrahimi, Ahad Nejad ve Morteza Aliabadi (2015). “The Role of Mathematics and Geometry in Formation of Persian Architecture”, *Asian Culture and History*, Sayı 1, Cilt 7, Canadian Center of Science and Education.
- Ed-Dûrî, Abdülazîz (1991). “Bağdat”, *DİA*, Ankara: TDV, cilt 4, ss. 425-433.
- Ekinci, Abdullah (2018). “İslâm Şehircilik Kültüründe Meydanlar ve Urfa Meydanları”, *Osmanlı Urfası*, (Edit: Abdullah Ekinci), İstanbul, ss. 78-98.
- el-Vezzân, Hasan b. Muhammed (1983). *Vasfu İfrikiya*, Beyrut: Dâru’l Garbi’l-İslâmî.
- Emecen, Feridun.M (1994). Hicaz’da Osmanlı Hakimiyetinin Tesisi ve Ebu Nüme, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi.

- Emel Esin, (1984). “Bitig (İlk Devir Türk Kitap Sanatları)”, Kemal Çığ’a Armağan, İstanbul, s. 111-125.
- Enderlein, Volkmar, (2000). Syria and Palestine: The Umayyad Period, *İslamArt and Architecture* (ed.: M. Hattstein-P.Delius).London, Published by Könemann.
- Erbay, Fethiye (2017). “Türkiye’de Müzecilik Eğitiminin Üniversitelerde Kurumlaşması”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 214, Bahar.
- Erdemir, Yaşar. (1989). “Konya Selçuklu Yapılarındaki Çini Mihraplar”, *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri*, 10-11 Şubat 1989, İstanbul, s. 60-70.
- Erdemir, Yaşar. (2009). *İnce Minareli Medrese*, Konya: Konya Valiliği.
- Erdmann, Kurt. (1958). “Die Türen Der Ulu Camii in Divriği”, *Istanbul-Mitteilungen*, 8, İstanbul, s. 37-39.
- Erdmann, Kurt. (1961). *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin: Istanbul Forschungen Band.
- Eren, Naci (1984). *Hece Tahtaları Antalya-Burdur-Bolu- Muğla Çevreleri*, İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Erginsoy, Ülker (1978). *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erginsoy, Ülker (2008). “Maden Sanatı”, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Doğan Kuban (Ed), İkinci baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 391-428.
- Ergür, Atilla (2002). *Tekstil Terimleri Sözlüğü*, İstanbul s.12.
- Eriç, Murat (1988). “Sinan’ın 16. Yüzyıl Türk Mimarisi Malzeme Anlayışına Getirdiği Yenilikler”, *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları s. 113-118.
- Eriş, Muin Nursen (2007). *Mustafa Esad Düzgünman ve Ebru*, İstanbul: Kültür A.Ş..
- Erol Ayben (2014). *Konya Sahip Ata Külliyesi Çinileri*, Y. Lisans tezi, Konya.
- Erol, Erdoğan (1994). Sikke Nasıl Yapılır, Konya’da Sikkecilik ve Sorunları”, *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu*. Ankara: 1994.
- Ersoy, Ayla (1993a). “XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği,” İstanbul: *Marmara Üniversitesi Yayınları*.

- Ertuğrul, Özkan. (1993). “Çifte Minareli Medrese”, *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 312-313.
- Ertuğrul, Özkan. (1994). “Döner Kümbet”, *İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 516-517.
- Ertuğrul, Selda. (2000). “İsâ Bey Camii”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 476-478.
- Eruz, Fulya (2004). "İslami Dönem", *Anatolia Cradle Of Casting* (Anadolu Dökümün Beşiği), yay. haz. Altan Çilingiroğlu, İstanbul: Döktaş Dökümcülük ve Sanayi A.Ş. Yayınları, s. 249- 251.
- Eryavuz, Şebnem. (1994). “Dündar Bey Medresesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, X, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 21-22.
- Eryavuz, Şebnem. (1997). “Hatuniye Medresesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, XVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 503.
- Eryılmaz, H. İbrahim. (2019). *II. Abdülhamid Camileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Esemenli, Deniz. (1989). “Alâeddin Camii ve Medresesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 328-329.
- Esin, E. (1972). *Türk Kültürü El-Kitabı Cilt II. Kısım Ia*, İslamiyetten Önceki Türk Sanatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Es-Sakkar, Sami- Bozkurt Nebi (2006), Mustansiriye Medresesi, *TDVİA*, C, 32, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.49-56.
- Eyice Semavi (2000). ”İshak Paşa Surayı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 542-544.
- Eyice, Semavi (1960). “İznik’de Büyükhamam ve Osmanlı Devri Hammamları Hakkında Bir Deneme”, *Tarih Dergisi*, 11 (15) , s. 99-120.
- Eyice, Semavi (1963). “İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 23, No:1-2, İstanbul, 1963.s.1-80.
- Eyice, Semavi (1984a). “Anadoluhisarı”, *Dünden Bu Güne İstanbul Ansiklopedisi*, VI, s. 355-357.
- Eyice, Semavi (1984b). “Çanakkale Hisarı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 203-205.

- Eyice, Semavi (1986). "Rumelihisarı", *İlgi*, S. 47, s. 16-23.
- Eyice, Semavi. (1988). "Ahî Şerafeddin Camii", *İslâm Ansiklopedisi*, I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 531-532.
- Eyice, Semavi. (1989a). "Ahmed Gazi Camii", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 68-69.
- Eyice, Semavi. (1989b). "Ahmed Gazi Medresesi ve Türbesi", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 69.
- Eyice, Semavi. (1989c). "Akmedrese", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 282.
- Eyice, Semavi. (1989d). "Alâeddin Camii", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 324-327.
- Eyice, Semavi. (1989e). "Alâeddin Köşkü", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 330-331.
- Eyice, Semavi. (1992). "Batılılaşma (Mimari)", *T.D.V.İ.A.*, Cilt: 5, İstanbul: T.D.V. Yayınları
- Eyice, Semavi. (1992). "Burûciye Medresesi", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 465-466.
- Eyice, Semavi. (1994). "Ayazma Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Eyice, Semavi. (2002). "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Eyüpgiller, Kemâl Kutgün. (1998). *Kastamonu Kent Tarihi Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları*, İstanbul: EJOS.
- Faroqhı, Suraiye., (1995), *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Fattal, Antoine (1960). *Ibn Tulun's Mosque in Cairo: La Mosquée D'Ibn Touloun Au Caire*, Beyrut: Imprimerie Catholique.
- Fayda, Mustafa (1998), *Hulafâ-yi Râşîdîn*, *TDVİA*, C. 18, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.324-338.
- Fowden, Garth (2004). *Quşayr Amra, Art and The Umayyad Elite In Late Antique Syria*, California, University of California Press.Ltd.
- Furat, A. Zişan (2003). "Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri", İstanbul Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 26, s. 181-208.

- Gabriel, Albert (2014). *Şarkî Türkiye’de Arkeolojik Geziler*, (çev. İdil Çetin), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gabriel, Albert. (1954). *Kayseri Türk Anıtları*, Çeviren: Ahmed Akif Tütenk, Ankara: Güneş Matbaası.
- Garaudy, Roger (2013). *İslâm’ın Aynası Camiler*, (Çev: Cemal Aydın), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Giray, Kıymet (1998). “Yıldız Porselenleri Çağdaş Türk Seramik Sanatı ve Öncü Ustaları,” *Türkiye’de Sanat 33*, (İstanbul: Mart/Nisan s. 25.
- Godfrey, Goodwin. (2001). *Osmanlı Mimarlığı Tarihi*, çev. Müfit Günay, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Golvin, Lucien (1974). “Essai Sur L’Architecture Religieuse Musulmane”, *Archéologie Méditerranéenne*, Tome 3, Paris: Editions Klincksieck.
- Göde, Kemal. (1995). “Eretnaoğulları”, *İslâm Ansiklopedisi*, XI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 295-296.
- Gök, Bilal (2018). *Türk-İslam Sanatları Tarihi*, Malatya: Fidan Basım Yayın.
- Gök, G., Sevinç (200). *Selçuklu Dönemi Kazıları*, Anadolu’daki Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Gönül Öney (Ed.), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Gökalp, Ziya (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. (Haz. Ys uf Çotuksöken). İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Gömeç, Saadettin Yağmur (2016). “Uygur Türklerinin Destanları ve Kültürü Hakkında Özet”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, sayı 7, ss. 45-54.
- Grabar, Oleg (1954), The Painting of the Six Kings at Quşayr 'Amrah, *Ars Orientalis* , Vol. 1, Published by: Freer Gallery of Art, The Smithsonian Institution and Department of the History of Art, University of Michigan, pp.185-187.
- Grabar, Oleg (1970). Three Seasons of Excavations at Qaşr al-Ḥayr Sharqî, *Ars Orientalis*, Vol. 8, Published by: Freer Gallery of Art, The Smithsonian Institution and Department of the History of Art, University of Michigan, pp.65-68.
- Grabar, Oleg (1998). *İslam Sanatının Oluşumu*, İstanbul, YKY Yayınları.
- Grabar, Oleg (2000). The Mosque, *İslamArt and Architecture* (ed.: M. Hattstein-P.Delius).London, Published by Könemann.

- Grabar, Oleg (2010). *İslam Sanatının Oluşumu*, İstanbul: Kanat Kitap.
- Grousset, R. (2011). *Stepler İmparatorluğu*. Çev. Halil İncılık, Ankara: TTK Yayınları,
- Gül, Muammer (2001). “İslam Şehrinin Doğuşu”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 6, ss. 78-87.
- Güllacı, Nurettin (2012). “Selçuklu Dönemi Figüratif Dekorlu Seramik ve Çini Örneklerinin Cumhuriyet Dönemi Kütahya Figüratif Çinileriyle Karşılaştırılması” *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt 1 Sayı 1, s.33-48.
- Gündoğdu, H. (1993). İkonografik Açıdan Türk Sanatında Rumi ve Palmetler. *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar*, Güner İnal'a Armağan, 197-211. Ankara.
- Gündoğdu, Hamza – Bayhan, Ahmet Ali – Arslan, Muhammet. (2010). *Sanat Tarihi Açısından Erzurum*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Gündoğdu, Hamza. (2001). “Elbistan Ulu Camii'nin Tarihlenmesi İle İlgili Bazı Düşünceler”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, II, Konya, s. 347-354.
- Gündüz, T. (2008). Safeviler. *TDVİA*, 35 (451-457), İstanbul.
- Gürbıyık, Cengiz (2015). *Osmanlı İmaratlarının (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme*, Sanat Tarihi Dergisi, Cilt XXIV, Sayı 1, s. 23-51.
- Gürsu, Nevber. “Kumaş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 367-370.
- Güzel, Emine (2019). *Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Hamdan, Tâhâ-Whitcomb, Donald (2015). *The Mosaics of Khirbet el-Maffjar Hisham's Palace*, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Hanıoğlu, M. Şükrü. (1992). “Batılılaşma”, *T.D.V.İ.A.*, Cilt:5, İstanbul: T. D. V. Yayınları.
- Hanoğlu, Canan (2006). *Erzurum Merkezde Cami hazirelerinde Bulunan XVIII-XIX. yy. Mezar Taşları*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi, 2006.
- Harmancıoğlu, Mustafa-Yazıcıoğlu, Gülseren (1979). *Bitkisel Lipler*, İzmir

- Härtel, H., & Yaldiz, M. (1982). *Along the Ancient Silk Routes: Central Asian Art from the West Berlin State Museums: an Exhibition Lent by the Museum Für Indische Kunst, Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz*, Berlin, Federal Republic of Germany. Metropolitan museum of art.
- Hasol, Doğan (1979). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlük*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Hasol, Doğan (2010). “Kakma,” *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Hasol, Doğan (2016). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Hasol, Doğan (2017). *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Hattstein, M.-Delius, P. (Ed.). (2007). *İslam: sanatı ve mimarisi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Hill, Derek (1976). *Islamic Architecture in North Africa*, London: Faber and Faber Limited.
- Hillenbrand, Robert (2005). *İslâm Sanatı ve Mimarlığı*, İstanbul, Homer Yayınları.
- Hoca Sadettin Efendi (Haz. İ. Parmaksızoğlu) (1974). *Tac'üt-Tevârih*, C.I., İstanbul: Başbakanlık Kültür Yayınları.
- Işık, Aydın (2013). *Din ve Estetik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed et-Tancî (2004). *İbn Battûta Seyahatnamesi*, (çev. A. Sait Aykut), İstanbul.
- İbni Bibi (1941). *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, (Çev. M. Nuri Gençosman), Ankara.
- İbni Mace (1992). *Sünen-ü İbn Mâce*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İltar, Gazanfer (2005). *Giresun ili Sahil şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat tarihi Anabilim Dalı.
- İlter, Fügen. (1978). *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*, Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü.
- İnal, Güner (1994). *Türk – İslam Maden Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- İnal, Güner (1995). *Türk Minyatür Sanatı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, (1970). *Son Hattatlar*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- İnan, Abdulkadir (1947). “Altay Dağlarında Bulunan Eski Türk Mezarları” *Bellekten* XI/43, Ankara, 568-572.
- İnan, Abdulkadir (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler 2. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnce, Fatma (2018). “Ortaçağ’da İslâm/Türk-İslâm Tıbbının Parlak Bir Mümessili: Nureddin Hastanesi”, *Journal of Islamicjarusalem Studies*, 18 (3), s. 69-90.
- İncili, Ömer Faruk, Akdemir, İlhan Oğuz (2016). “İklimin Konut Kültürü Üzerine Yansımaları: Tarihi Kilis Evleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.26, S.2, s. 1-11.
- İndirkaş, Zühre (2001). *Türklerde Hükümdar Tacı Geleneği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İpşiroğlu, Mazhar Ş. (2008). *İslâmda Resim Yasağı ve Sonuçları*, İstanbul; Yapı Kredi Yayınları.
- İşli, H. Necdet (2009). *Osmanlı Serpuşları*. İstanbul: İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İşli, H. Necdet-Mehmet Kökrek (2017). *Yeniçeriler, Remizleri ve Mezar Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (2014). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Kafesoğlu, İbrahim. (1953). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Kalan, Ekrem (2012). “İvolga Örneğinde Hun Kent Kültürüne Genel Bir Bakış”, *Türkbilig*, sayı 24, ss. 1-19.
- Kale, Kevser, N. (2019). *Şam Emeviyye Camii'nin Sultan II. Abdülhamid Dönemi Tamirata*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kaplan, Kemal (2004). *Türkiye’de Kuyumculuk ve Altın*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Karaçağ, A. (2002). *Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler. Doktora Tezi*. Konya.

- Karadeniz, Mustafa Uğur (2020). *İslam Sanatlarında Estetik*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Karahan, Rana Ece (2012). “Eski Türklerde Şehircilik”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 48, ss. 425-440.
- Karakaya, Enis. (1996). “Hacı İlyas Camii”, *İslâm Ansiklopedisi*, XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 483-484.
- Karamağaralı, Beyhan. (1995). “Anı Ulu Camii (Menuçehr Camii)”, *Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildirileri*, II, Ankara, s. 323-340.
- Karamağaralı, Haluk. (1973). “Kayseri’deki Hunad Câmii’nin Restitüsyonu ve Hunad Mânzumesinin Kronolojisi Hakkında Ba’zı Mülâhazalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI, Ankara, s. 199-245.
- Karamağaralı, Haluk. (1981). “Erzurum Ulu Câmii”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, III, Ankara, s. 137-177.
- Karamağaralı, Haluk. (1982). “Sâhib Atâ Câmii’nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme”, *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, 3, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 49-75.
- Karpuz, Haşim. (2009). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kâşgarlı Mahmud. (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi-I*. (Çev. B. Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kayabaşı, Nuran (1997). *Çorum’da Dövme Bakırcılık*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kayaoğlu İ. Gündâğ (1984). *Bakır Yapma Teknikleri: Dövme Tekniği*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Kejanlı, Türkan (2010). “Anadolu’da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Kent Sistemleri, Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi”, *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, sayı 5, cilt 3, ss. 287-302.
- Kemal, Y. S. (1959). *İslâm Mimarisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kerametli, Can (1966). “Türk Maden Sanatı”, *Türk Yurdu*, S.12, C.5, İstanbul, s.10-24.

- Keskiner, C. (2002). *Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler-Hatai*. Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri.
- Keskioğlu, Osman (1961). "İslam'da Tasvir ve Minyatürler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.9, S.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 11-23.
- Khoury, Nuha N. (1993) "The Dome of the Rock, the Ka'ba, and Ghumdan: Arab Myths and Umayyad Monuments", *Muqarnas*, V10, p.57.
- Kılıç, Özge-Akpınarlı, H. Feriha (2017). "Tepme Keçe Üretimi Yapan Atölyelerde Uygulanan Bitim (Apre) İşlemleri." *İdil*, 6 (32), s.1427-1442.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (1985) "Osmanlı Batılılaşması", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul: İletişim Yay.
- Kırımlı, Faik (1981). "İstanbul Çiniciliği", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XI, s. 95-110, İstanbul.
- Kırzioğlu, Neriman Görgünay (1995). *Altaylardan Tuna Boylarına Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Ankara: Türksoy Yay.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin. (1970). "Selçukluların Ani'yi Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, s. 111-139.
- Kocasavaş, Yıldız (2002). "Eski Türklerde Yas ve Ölü Gömme Âdetleri Türkler, 3, 107-121.
- Koç, Turan (2009). "Sanat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36,.
- Koç, Turan (2016). *Zamanın Gözleri Sanat, Dil, Hakikat*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Koç, Turan (2017). *İslam Estetiği*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koç, Turan (2019). *İslam Estetiği*, Ankara: İSAM Yayınları.
- Koçu, Reşat Ekrem (1967). *Türk giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Koçyiğit, Tahsin (2014). Hulefâ-yı Râşidîn Döneminde Bayındırlık Hizmetleri, S.24, *İSTEM*, s. 13-41.
- Kofoğlu, Sait. (1995). "Eşrefoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, XI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 484-485.

- Komisyon (2013). “Resim ve Heykel Tapınmak İçin Değil”, *Hadislerle İslam*, C.7, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Konukçu, E. (1991). Babürlüler. *TDVİA*, 4 (400-404), İstanbul.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1945). *Nasreddin Hocanın Şehri Akşehir: Tarihi-Turistik Kılavuz*, İstanbul: Numune Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1946). *Alanya (Alâiyye)*, İstanbul: Ayaydın Basımevi.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1960). *Abideleri ve Kitabeleri İle Erzurum Tarihi*, İstanbul: Ercan Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1973). “Aksaray Ulu Camii”, *Vakıflar Dergisi*, X, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 273-288.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1974). *Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi*, I, İstanbul: Fatih Yayınevi.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1991). *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Beyşehir Târîhi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (2007). *Konya Tarihi*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Korn, Lorenz (Çev. F. Kurtulmuş) (2020). *İslam Sanatı Tarihi*, İstanbul: Runik Kitap.
- Koyuncu, Recep-İshak Güvelioğlu-Nebi Gümüş (2009). *Rize-iyidere İlçesi Tarihi Mezar Kitabeleri*. İstanbul: İyidere Kaymakamlığı Yayınları.
- Köker, Ahmet Hulusi. (1996). “Gevher Nesibe Dârüşşifâsı ve Tıp Medresesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kuban, Doğan (1968). “Anadolu-Türk Şehri: Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 7, ss. 53-73.
- Kuban, Doğan (2002). *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuban, Doğan (2004a). “Osmanlı Mimarlığı”, *Osmanlı Uygarlığı*, C.2, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kuban, Doğan (2009). *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuban, Doğan, (1997). *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Kuban, Doğan. (2004b). *İstanbul, bir Kent Tarihi: Byzantion, Konstantinopolis*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kuban, Doğan. (2007). *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Kuban, Doğan. (2010). *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuban, Doğan. (2012). *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuban, Doğan.(1954). *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Kuban, Doğan.(2010). *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, 3. Baskı, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuniholm, Peter Ian. (2010). “Deondokronoloji Yöntemiyle Tarihlenmiş Osmanlı Anıtları”, *Osmanlı Arkeolojisi*, Editörler: Uzi Baram-Lynda Carroll, Çeviren: Bilgi Altınok, İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 100-141.
- Kuran, Aptullah (1986). *Mimar Sinan*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Kuran, Aptullah. (1963). “Türk Barok Mimarisinde Batı Anlamında Bir Teşebbüs Küçük Efendi Manzumesi”, *Belleten*, Cilt: XXVII, Sayı:107, T.T.K. Yayınları.
- Kuran, Aptullah. (1969). *Anadolu Medreseleri*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kuran, Aptullah. (1993). “Anadolu’da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi”, *Malazgirt Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 179-186.
- Kuran, Aptullah. (2012). *Selçuklular’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Mimarlık*, (Ed. Çiğdem Kafescioğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurşun, Zekeriya (2017). Hac ve İktidar: Haremeyn’de Erken Dönem Osmanlı İmar Faaliyetleri, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S., 9, s.281-311, İstanbul.
- Kurt, Ali Osman 2017). “Anadolu’da İlk Tapınak Göbeklitepe”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, sayı 21, cilt 2, ss. 1107-1138.
- Kurtbil, Zeynep Hatice. (2012). “Ulucami (Aksaray Ulucamii)”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 83-84.

- Kuruyazıcı, Hasan (2008). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuşoğlu M. Zeki (2009). "Savat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 201.
- Kuyulu, İnci. (1988). "Geç Dönem Anadolu Tasvir Sanatından Yeni Bir Örnek: Soma Damgacı Camii", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı:4, ss. 67-78, İzmir.
- Kuyulu, İnci. (1992). "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Genel Bir Bakış", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri (6-7 Kasım 1989)* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Küçükbaşçı, Mustafa Sabri (2010). "Şehir", *DİA*, Ankara: TDV, cilt 38, ss 441-446.
- Kühnel, Ernst (1952). *Doğu İslam Memleketlerinde Minyatür*, çev. Suut Kemal Yetkin, Melahat Özgü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Laqueur, Hans Peter (1997). *Hüve'l-Bâki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Çev: Selahattin Dilidüzgün. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Leaman, Oliver (2019). *İslam Estetiğine Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Lewis, Bernard.(2017). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna, 9. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Ligeti, L. (1986). *Bilinmeyen İç Asya*, çev. Sadrettin Karatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Maden, Fahri (2011). "Bektaşilikte Giysi Olarak Tac", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma dergisi* 60. Ankara: 2011.
- Mahir, Banu (2005a). "Minyatür", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:30, s. 118-123, İstanbul.
- Mahir, Banu (2005b). *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Mahir, Banu (2016). "Minyatür Sanatı", *İslam Sanatları Tarihi*, s. 124, Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Marçais, George (1926). *Manuel D'Art Musulman: L'architecture Tunisie, Algérie, Maroc, Espagne, Sicile*, Paris: Editions Auguste Picard.
- Mazı, Fikret (2008). "Antik Çağda Düşüncenin Mekâna Yansıması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 5, sayı 10, ss. 33-48.

- Melikoff, Irene. (1973). "Gazi Melik Danişmend et La Conquete de Sivas", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, IV, Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü, s. 187-195.
- Merçil, Erdoğan. (1991). "Aydinoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 239-241.
- Merçil, Erdoğan. (2004). "Menteşeoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, XXIX, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 152-153.
- Meriç, Rıfki Melül (1937). *Türk Tezyini Sanatları ve Son Üstaplardan Altısı (1937)*. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi.
- Meriç, Rıfki Melül (1953). *Türk nakış san'atı tarihi araştırmaları I: vesikalar*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam San'atları Tarihi Enstitüsü yayınları.
- Meriç, Rıfki Melül (1954). *Türk Cild San'atı*, Tarihi Araştırmaları. 1. Vesikalar, Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları.
- Metin, İsmail (2015). Osmanlıların Kâbe Ve Mescid-i Haram Hizmetleri, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara, Volume 10/2 Winter, p. 663-678.
- Mine Seçkinöz, Sabiha Alpaslan Aker, Şükran Komsuoğlu, Arsal İmer Mengi, Serap Etike Köse;. (1986). *Resim II Süsleme Resmi ve Süsleme Sanatları Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Minor, Vernon Hyde (2016). *Sanat Tarihinin Tarihi*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mohammad-Yūsuf Kīānī and Wolfram Kleiss, "CARAVANSARY," *Encyclopædia Iranica*, IV/7, pp. 798-802, available online at <http://www.iranicaonline.org/articles/caravansary> (accessed on 30 December 2012).
- Mustafa Hilmi Efendi (1986). *Mizânü'l-hat* (haz. Abdülkadir Dedeoğlu), İstanbul.
- Mülayim, Selçuk (1982a). *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mülayim, Selçuk (1982b). Geometrik Kompozisyonların Çözümlemesine Bir Yaklaşım (Niğde Sungurbey Camisi Ahşap Kapı Kanatları Üzerine Bir Deneme). *Sanat Tarihi Dergisi*, 1(1), 51-63.

- Mülayim, Selçuk (1984). Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi. *Anadolu*(XX), 141-159.
- Mülayim, Selçuk (1994). *Sanat Tarihi Metodu*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Mülayim, Selçuk (2018). *İslâm Sanatı*, Ankara: İSAM Yayınları.
- Mülayim, Selçuk (4-7 Eylül 1989). Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında. *Uluslararası 5. Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Mülayim, Selçuk. (2000). “İplikçi Camii”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 373-375.
- Mülayim, Selçuk. (2001). “Karatay Medresesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 475-476.
- Müslim (1992). *Sahîh-u Müslim (el-câmiu's-sahih)*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müstakimzade Süleyman Sadettin, (1928). *Tuhfe-i Hattatin*, (Naşir İbnü-lemin Mahmud Kemal), Ankara: Türk Tarih Encümeni Külliyyatı.
- Nasır, Ayşe. (1991). *Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Nasıroğlu, Mehtap (2012). Halep Ulu Camii Vakfı (1584 Tarihli Evkaf Defterine Göre), *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. VIII., S.1, Elazığ, S.69-99.
- Nasr, Seyyid Hüseyin (1996). *Söyleşiler*, İstanbul: Paşahan Matbaası.
- Necipoglu, Gülru (2008). The Dome of the Rock as Palimpsest: Abd al-Malik's Grand Narrative and Sultan Süleyman's Glosses”, *Muqarnas* V25, s.17-105.
- Nesâ'i (1992). *Sünen-ü Nesâi*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nevevi (1392). *El- Minhâc Şerhu Sahih-i Müslim b. El-Haccâc*, Beyrut.
- Northedge, Alastair (1993). “An Interpretation of the Palace of the Caliph at Samarra (Dar al-Khilafa of Tawsaq al-Khanqani)”, *Ars Orientalis*, 1993, Cilt. 23, Michigan, ss. 143-170.
- Northedge, Alastair (1993). An Interpretation of the Palace of the Caliph at Samarra (Dar al-Khilafa or Jawsaq alKhaqani) *Ars Orientalis* , Vol. 23, Pre-Modern Islamic Palaces pp. 143-170 Published by:

- Freer Gallery of Art, The Smithsonian Institution and Department of the History of Art, University of Michigan Stable.
- Northedge, Alistair(1991). Creswell, Herzfeld, and Samarra, *Muqarnas* , 1991, Vol. 8, K. A. C. Creswell and His Legacy, pp. 74-93 Published by: Brill.
- Nossov, Konstantin (2013). Qasr al-Hayr Medieval Warfare, 2013, Vol. 3, No. 6, *THEME- Myths and legends in the Medieval world (2013)*, pp. 43-47, Published by: Karwansaray BV.
- Oates, Joan (2015). *Babil*, (Çev: Fatma Çizmeli), Ankara: Arkadaş yay.
- Ocak, A.Yaşar (1978). “Zaviyeler (Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarihi Açısından Bir Deneme)”, *Vakıflar Dergisi*, S. XII, s. 247-269.
- Ocak, A.Yaşar.-Faruki, Süreyya (1985). “Zâviye” mad., *İslam Ansiklopedisi*, 142. Cüz, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 468-470.
- Ocak, Sümeyyra (2019). *Fas'ta İslam Mimarisi: Kuruluşundan Sa'diler'in Sonuna Kadar*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Ocak, Sümeyyra, (2010). *Erken Devir İslam Mimarisinde BEYTÜ'L-MÂL (Hazine) Binaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslam Tarihi Ve Sanatları Dalı, İstanbul.
- Ogan, Aziz. (1956). “Efes Tarihine Kısa Bir Bakıştan Sonra: Aydın Oğullarından İsa Bey Cami'i”, *Vakıflar Dergisi*, III, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 73-80.
- Oğuz, Davut-Egin Volkan (2011). *Tavas Kızılcaölük Köyü Mezar Taşları (Bitirme Tezi)*, C. Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Denizli.
- Oktay, Jale Özlem (2013). *Orta ve İç Asya'da VI-IX. Yüzyıllar Arasında Maden Sanatı: Göktürk Devri*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul
- Oral, Bülent (2017). “21. Yüzyıl Türkiye'sinde Muhafazakâr Milli Mimarlık Arayışları ve Yansımaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 41, s. 237-255.
- Oral, M. Zeki. (1953). “Kayseri'de Kubadiye Sarayları”, *Belleten*, XVII/68, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 501-517.

- Oral, M. Zeki. (1957). “Konya’da Alâ üd-din Camii ve Türbeleri I (Yapılar, Kitabeler)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara, s. 45-62.
- Oral, M. Zeki. (1958). “Konya’da Alâ üd-din Camii ve Türbeleri (Tarih)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I-IV, Ankara, s. 144-164.
- Oral, M. Zeki. (1961). “Konya’da Sırçalı Medrese”, *Belleten*, XXV/99, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 355-378.
- Oral, M. Zeki. (1962). “Anadolu’da San’at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri”, *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 23-77.
- Oral, M. Zeki. (1967). “Harput Ulu Camii Duvarındaki Vergi Kitabesi”, *VI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara: 20-26 Ekim 1961, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 140-145.
- Ortaylı, İlber (2008). *Osmanlı Sarayında Hayat*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Otto-Dorn, Katharina. (1956). “Der Mihrab Der Arslan Hane Moschee in Ankara”, *Anadolu (Anatolia)*, I, Ankara, s. 71-75.
- Ovalıoğlu, İlhan (2007). *Arşivin Rengi, Osmanlı Belgelerinde Ebru ve Etiket*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,.
- Ödekan, Ayla. (1994). “Ampir Üslubu”, *D. B. İ. A.*, Cilt:5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Ögel, Bahaeddin (2003). *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2014a). *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2014b). *Türk Mitolojisi 1.Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, Semra (2006). *Taçkapılar, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öğün Bezer, Gülay. (1997). “Harput’ta Bir Türkmen Beyliği Çubukoğulları”, *Belleten*, LXI/230, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 67-92.
- Ökse, A. Tuba (1999). *Ön Asya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Önder, Azize Melek (2018). "British Museum'da Sergilenen Klasik Osmanlı Dönemi İznik Seramikleri," *Yedi Sanat Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi Yaz*, 2018, S. 20: s. 149-159.
- Önder, Mehmet. (1971). *Mevlâna Şehri Konya (Tarihi Kılavuz)*, Ankara: Güven Matbaası.
- Öney, Gönül (2003). *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, S. 113.
- Öney, Gönül (1968). "Artuklu Devrinden Bir Hayat Ağacı Kabartması Hakkında," *Vakıflar Dergisi*, C. 7, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 117-120.
- Öney, Gönül (1970). "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri ahşap Teknikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı* 3, S. 1, s. 135-149.
- Öney, Gönül (1976). *Türk Çini Sanatı*, İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- Öney, Gönül (1987). *İslam Mimarisinde Çini*, İzmir: Ada Yayınları.
- Öney, Gönül (1998). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, (2.Baskı), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öney, Gönül- Erginsoy, Ülker (1978). *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Öney, Gönül. (1971). *Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Öney, Gönül. (2007). *Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Önge, Yılmaz. (1978). "Bugünkü Bilgilerimizin Işığı Altında Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası", *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 33-50.
- Önkal, Ahmet -Bozkurt Nebi (1993). Cami, *TDVİA*, C. 7, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 46-56.
- Özaydın, A. (1997). Hârizm. *TDVİA*. 16 (217-220), İstanbul.
- Özaydın, Abdülkerim (1988). "Ağlebiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, s.475-478.
- Özaydın, Abdülkerim. (1993). "Dânişmendliler", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 469-474.
- Özaydın, Abdülkerim. (2009). "Saltuklular", *İslâm Ansiklopedisi*, XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 54-56.

- Özbağı Tevhide (2002). “ Geleneksel Türk Takıları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.7, Ankara, s.785-799.
- Özbay, Fikret (2015). “Hippodamos Tarzındaki Kent Planı ve Klazomenai MÖ 4. Yüzyıl Yerleşiminin Bu Kent Planı İçindeki Yeri Hakkındaki Düşünceler”, *Seleucia ad Calycadnum*, sayı 5, ss. 11-29.
- Özbek, Yıldırım (2002). *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, Koray (2005). Orta Asya Türk Kent Modelleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi (VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar), *Gazi Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi Dergisi*, sayı 20, cilt 2, ss. 251-265.
- Özcan, Koray (2010), “Erken Dönem Anadolu-Türk Kenti Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekansal Ögeleri”, *bilig*, sayı 55, ss. 193-220.
- Özcan, Yılmaz (1990). *Türk Kitap Sanatında Şemse Motifi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özen, Mine E. (1998). *Türk Cilt Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.30.
- Özergin, M. Kemal. (1965). “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, XV/XX, İstanbul, s. 141-170.
- Özgüç, Tahsin – Akok, Mahmut. (1956). “Ağzıkara Han”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara, s. 93-95.
- Özhan, Nigar (1969). “Bergama’da Eski Ve Yeni Halıcılık,” *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı 12, s.123-127.
- Özkan, Haldun. (2002). “Türklerde Minare Geleneği ve Bayburt Ulu Camii Minaresi”, *10. Yılda Bayburt Vilayeti Sempozyumu*, Bayburt / 1999, Ankara, s. 233-239.
- Özkan, Haldun. (2016). *Saltuklu Mimarisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Özkarıcı, Mehmet. (2001). *Niğde’de Türk Mimarisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özkarıcı, Mehmet. (2006). “Elbistan’da Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarî Eserleri ve Türk Sanatındaki Yeri”, *IV. Türk Tarih Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, Ankara: 11-15 Eylül 2006, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 729-744.

- Özkeçeci, İlhan (1992). *Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Özkeçeci, İlhan (2009). “İslam İnancının Sanata Yansımaları”, *III. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları s. 19-24).
- Özkuyumcu, Nadir (2002). “Kayrevan”, *DİA*, Ankara: TDV, cilt 25, ss. 88-90.
- Özkuyumcu, Nadir (2012). “Tolunoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 41, s.233-236.
- Özonar, Adnan (1998). “Bakırcılık”, *Ekin*, Ocak, Ankara, s.60-67
- Öztürk, İsmail –Anmaç, Elvan (2001). “İzmir’in Batı Anadolu Halıcılığındaki Yeri”, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Sayı: 3, İzmir, s. 124. - 127.
- Parker, Richard (1981). *Islamic Monuments in Morocco*, Lübnan: Catholic Press.
- Pektaş, Kadir (2002). *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pektaş, Kadir (2009). Sidi Ukbe Camii” *DİA*, Ankara: TDV, cilt 37, ss. 149-151.
- Polat, Cavit (2014). *Osmanlıdan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.
- Polat, Cavit -Dindaroğlu, Turgay (2014). “Ceviz Ağacının (Juglans Regia L.) Alçak Ahşap Yüzey Oymacılığında Kullanımı İle Bazı Ekolojik Özelliklerinin İrdelenmesi: Kahramanmaraş Örneği” *III. Uluslararası Odun Dışı Orman Ürünleri Sempozyumu*, 8-10 Mayıs 2014, Kahramanmaraş.
- Polatçı, Türkan. (2011). “Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesinin Önemi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kasım 2011, Cilt:2, Sayı: 2, ss. 252-261, Çankırı: Anıl Matbaacılık.
- Radloff, Wilhelm (1994). *Sibirya'dan*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Renda, Günsel. (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Roux, Jean Paul (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Roux, Jean Paul (2008). *Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e*, çev: Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kabalcı Yay.
- Saberi, A., Talib, A., Motamedi, S., & Kariminia, S. (2016). Adaptive Reuse of Historical Safavid Caravanserais in Iran as a Sustainable Development Strategy. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 3(3), 15-25.
- Salihoğlu, Halil (1989). "Altın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 532-536.
- Salman, Fikri (2002). "Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil ve Dokumacılık Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 208-214.
- Saltuk, Secda (1990). *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Saner, Turgut. (1988). *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"*, İstanbul: Egemen Matbaacılık.
- Saoud, Rabah (2005). *Masjid-i Tarikh at Balkh*, Foundation for Science Technology and Civilisation, Manchester.
- Sarı, Ali (2012). *Medine'de Osmanlı Dini İmar Faaliyetleri: Mescid-İ Nebevi Örneği (1818-1861)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- Schick, İrvin Cemil (2016). "İslam Sanatında Tasvir Sorunu ve Hat Sanatı Örneği", *Tasvir Teori ve Pratik Arasında İslam Görsel Kültürü*, İstanbul: Klasik Yayınları, s. 35-46.
- Schimmel Annemarie (1984). *Calligraphy and Islamic Culture*, New York.
- Seçkinöz, M. A. (1986). *Resim II Süsleme Resmi ve Süsleme Sanatları Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Selçuk Batur, (1994). "Beylerbeyi Camii", *D. B. İ. A.*, Cilt:2, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Serin, M. (2010). Sülüs. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38, 128-130.
- Serin, Muhittin (2003). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul.
- Sevim, Ali. (1962). "Artukluların Soyu ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri", *Bulleten*, XXVI/101, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 121-146.
- Sevim, Ali. (1994). "Dilmaçoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 301-302.

- Sevim, Ali. (2000). "İnaloğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 257-258.
- Sevim, Nidai (2010). *Medeniyetimizin Sessiz Tanıkları*. İstanbul: Kitapdostu Yayınları.
- Sevin, Nilüfer Emine (2008). *Çorum Şehri Mezar Taşları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyirci, Musa- Topbaş, Ahmet (1987). "Keçe Sanatı ve Afyon'da Keçecilik." *Beldemiz Afyon Dergisi*, (Ocak- Şubat- Mart), Afyonkarahisar Belediyesi Bülteni.
- Seyyid, Eymen Fuâd (1995). "Fâtımîler: Siyasî Tarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 12, s. 228-237.
- Sipahi, Barış-Çetin, Ayten. "1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", *Marmara Üniversitesi, İİBF, Muhasebe ve Finansman Dergisi* 48, (2010):232-241.
- Sivrioğlu, Ulaş, T. (2013). Emevi Saray Tezyinatında Kullanılan Antik Figürleri, *History Studies- International Journal Of History*, V., 5/3, s. 191-205.
- Sönmez, Zeki (1988a). *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar Belgeler*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, Zeki (1988b). "Seyyid Abdülhalim Efendi", *T.D.V.İ.A.*, Cilt:1, Ankara: T. D. V. Yayınları.
- Sönmez, Zeki (1995). *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sönmez, Zeki (2002). "Kölük b. Abdullah", *İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 248-250.
- Sönmez, Zeki (2006). *Türk-İtalyan Siyaset Ve Sanat İlişkileri*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Söylemez, Mehmet.M (2015). *Kufe'nin Siyasi Tarihi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- Sözen Metin ve diğerleri. (1975). *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sözen, Metin – Güneri, Şemsi (1998). *Geleneksel Türk El Sanatları*, İstanbul: Hürriyet Gazetesi Yayınları.

- Sözen, Metin (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sözen, Metin (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sözen, Metin. (1970). *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri*, I, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Sözen, Metin. (1971). *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği.
- Sözen, Metin. (1972). *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri*, II, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Sözen, Metin. (1982). "Sivas Gökmedrese ve Düşündürdükleri", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, 4, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 93-100.
- Sümer, Faruk (1984a). *Eski Türklerde Şehircilik*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Yayın no 11.
- Sümer, Faruk (1984b). "Anadolu'da Türk Halıcılığına Dair En Eski Kayıtlar" *Türk Dünyası Araştırmaları Türk Halıları Özel Sayısı*, s. 44-51.
- Sümer, Faruk (1992). *Safevi devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sümer, Faruk. (1955). "Mengüçükler", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 713-718.
- Sümer, Faruk. (1985). *Yabanlu Pazarı (Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Sümer, Faruk. (1989). "Ahlatşahlar", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 24-28.
- Sümer, Faruk. (2001). "Karamanoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 454-460.
- Swelim, Tarek (2015). *Ibn Tulun: His Lost City and Great Mosque*, Cairo: The American University in Cairo Press.
- Şahinalp, Mehmet Sait-Günel, Veysi (2016). "Osmanlı Dönemi Anadolu Şehirleri Çarşı Sisteminin Fonksiyonel Analizi", *Turkish Studies*, sayı 11, Cilt 8, Ankara, ss. 335-360.
- Şaman Doğan, Nermin. (2008). *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, Isparta: Isparta Valiliği.

- Şaman Doğan, Nermin. (2013a). “Kayseri’deki Selçuklu Dönemi Kadın Türbeleri”, *Vakıflar Dergisi*, 39, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 15-26.
- Şaman Doğan, Nermin. (2013b). “Niğde’deki Türk Dönemi (13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı-Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1, Ankara, s. 115-139.
- Şapolyo, Enver Beyhan (1970). “Türk Mezar Taşları”, *Önasya* 5/57, Ankara.
- Şekerci, Osman (1974). *İslam’da Resim ve Heykelin Yeri*, İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi.
- Şemseddin Sami (2012). “Tasvir”, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, s. 323.
- Şengül, Z. M. (1990). *Süsleme Sanatı 100 Türk Motifi*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Şenyurt, Oya. (2011). *Osmanlı Mimarlık Örgütlenmesinde Değişim ve Dönüşüm*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Şimşir, Zekeriya. (2001). “Konya’daki Selçuklu Çini Dekorasyonunda Kûfî ve Ma’kûlî Yazı”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, II, Konya, s. 311-331.
- Tan, Nail (1976). “Bakırcılık Sanatı”, *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, sayı 165, s. 34-37.
- Tanıncı, Zeren (1993). "Türk Cilt Sanatı", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tanıncı, Zeren (2010). “Osmanlı Dönemi Türk Kitap Sanatında Cilt”, *Kültürler Başkenti İstanbul*, 382-387. sayfa, İstanbul.
- Tanman, M. Baha. (1994a). “Eyüp Sultan Külliyesi”, *D. B. İ. A.*, Cilt:3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Tanman, M. Baha. (1994b). “Hünkar Kasırları”, *D. B. İ. A.*, Cilt:4, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Tanman, M. Baha. (2001). “Karamanoğulları (Mimari)”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 460-462.
- Tanman, M. Baha. (2012). “Ulucami (Manisa Ulucamii)”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 110-111.

- Tanyeli, Gülsüm (1994). *Osmanlı Demir Üretim ve Döküm Merkezleri Üzerin Bir Değerlendirme Maden Döküm Sanatı Demirdöküm*, (Ed. Ö. Küçükerman), İstanbul, s.191-206.
- Tanyeli, Gülsüm (1994). "Laleli Külliyesi", *D. B. İ. A.*, Cilt:5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Tanyeli, Uğur (2001). *Sedad Hakkı Eldem*, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Tanyeli, Uğur-Tanyeli, Gülsüm (1989). "Osmanlı Mimarlığında Devşirme Malzeme Kullanımı (16-18yy)" *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 (4) s. 23-31.
- Tarcan, Yılmaz (1999). "Osmanlı Maden Sanatı", *Osmanlı Kültür ve Sanat*, Edit. Güler Eren, C.11, Ankara, s. 361-366
- Taşagül, A. (2003). *Göktürkler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Taşagül, Ahmet (1995). *Göktürkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Taşkale, Faruk, (1990). *Tezhip Sanatı ve Tezhip Sanatçısı Rikkat KUNT*, İstanbul: MSÜ, Y. Lisans tezi.
- Tez, Zeki (2018). *Yasaklı Sanat Olarak Minyatür, Resim ve Grafik Tarihi*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Tibet, Aksel/Ekrem Işın/ Dilek Yelkenci (1996). "Stela Turcicae VIII Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi", *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 223-281.
- Tokat, E. (2015). *Başlangıcından II. Mehmed Dönemine Kadar Türk Milli Mimarlığının Evrimi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Toktaş, Pınar (2012). "Türk ebru sanatçılarının kronolojik olarak incelenmesi," *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5(9) s.123-132.
- Topuz, Hatice Kübra (2011). "Abbasi Başşehri Sâmerâ ve Abbasi Tarihinde Sâmerâ Dönemi", *İSTEM*, sayı 18, ss. 83-112.
- Triano, Antonio Vallejo (1992). *Madinat al-Zahra': The Triumph of the Islamic State, Al-Andalus The Art of The Islamic Spain*, (Edit: Jerrylynn D. Doods), The Metropolitan Museum of Art, Newyork, ss. 27-40.
- Tryjarsky, Edward (2012). *Türkler ve Ölüm*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Tuğaç, Çiğdem (2020). "Kentsel Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Tarihteki Pandemiler ve Covid-19 Pandemisi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, ss. 259-292.

- Tuğlacı, Pars. (1981). *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi Ve Balyan Ailesi*, İstanbul, 1981: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Tuna, N. (2015). *Mevlana Dergahındaki Tezhipli Mesneviler. T.C. Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk-İslam Sanatları Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Nevmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Tunalı, İsmail (2005). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tuncer, Orhan Cezmi. (1978). “Anadolu’nun İlk Dört Selçuklu Kumandanı ve Yaptırdığı Yapıların Özellikleri”, *Vakıflar Dergisi*, XII, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 137-162.
- Tuncer, Orhan Cezmi. (1985). “Mimar Kölük ve Kalûyân”, *Vakıflar Dergisi*, XIX, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 109-118.
- Tuncer, Orhan Cezmi. (1986). *Anadolu Kümbetleri-Selçuklu Dönemi*, I, Ankara.
- Tuncer, Orhan Cezmi. (1996). *Diyarbakır Camileri*, Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Turan, O. (1969). *Selçuklular tarihi ve Türk-İslam medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, Osman. (1951). “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9/4, Ankara, s. 447-457.
- Turan, Osman. (1973). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Turan Neşriyat ve Matbaacılık.
- Turan, Osman. (1980). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Turani, Adnan (1980). *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Toplum Yayınları.
- Tükel Yavuz, Aysıl. (1969). “Alara Han’ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi”, *Belleten*, XXXIII/132, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 429-491.
- Tükel Yavuz, Aysıl. (1976). “Anadolu’da Eşodaklı Selçuklu Hanları”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, II/II, Ankara, s. 187-204.
- Türkmen Fikret – Türker, Ferah (2014). "Geleneklerde ve İnançlarda Demir", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1/14, s.1-8.

- Uğurlu, A. Hilal. (2016). “İstanbul Halkının Günlük Hayatında Selâtin Camilerinin Yeri: Avlular Üzerinden Bir Okuma”, *Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Hatırasına: Osmanlı Mimarlık Kültürü*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Uğurlu, Kamil. (2002). “Kubâdâbâd Sarayı”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 299-300.
- Uluçam, Abdüsselam (1997). Hama Ulu Camii, *TDVİA*, C.15, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.398-399.
- Uluçam, Abdüsselam. (1995). “Eski Van’da Selçuklu İzleri”, *IV. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, 25-26 Nisan 1994, Konya, s. 53-67.
- Uluçam, Abdüsselam. (2000). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı-I Van*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Uluçam, Abdüsselam. (2002). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı: Bitlis*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Uluçam, Abdüsselam. (2012). “Ulucami (Mardin Ulucamii)”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 112-113.
- Ulurasba, Ali (2005). *Ateş Çiçeği, Bakır ve Bakırcılık Sanatı*, Ankara: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Federasyonu.
- Uyar, İlyas (2009). *Tasvir Hadisler: Tahriç ve Değerlendirme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Uysal, Ali Osman. (1993). *Afyon’da Üç Eser*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uysal, Sayit. (1991). *Kastamonu Camilerindeki Bezemeli Ahşap Eserler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1941). “Orhan Bey Vakfiyesi”, *Bellekten*, C.V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 277-278.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1954). Asakir-i Mansure’ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadr-ı âzam Takriri ve II. Mahmud’un Hattı Humayunu”, *Bellekten* XVIII/70, 223-230.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1994). *Osmanlı Tarihi*, II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı. (1927). *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, I, İstanbul: Milli Matbaa.

- Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı. (1929). *Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdir'deki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malûmat*, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- Ülgen A. Sami (1938). "İznik'te Türk Eserleri", *Vakıflar Dergisi I*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 53-69.
- Ülgen, Ali Saim (1942). "Kırşehir'de Türk Eserleri", *Vakıflar Dergisi, II*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 253-261.
- Ülker, Necmi. (1999). "Ege Bölgesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşları, Osmanlı Mezartaşları", *Osmanlı, Kültür ve Sanat 9*. Ankara, 1999.
- Ülkütaşır, M. Şakir (1949). "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, V*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 112-151.
- Ünal, Rahmi Hüseyin (1972). "Monuments Islamiques Pre-Ottoman de La Ville de Bayburt et de ses Environs", *Revue Des Etudes Islamiques, XL-1*, Paris, s. 113.
- Ünal, Rahmi Hüseyin (1974). "Erzurum İli Dahilindeki İslami Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, 6*, Erzurum, s. 49-142.
- Ünal, Sadettin (2001) Kâbe, *TDVİA, C. 24*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.14-21.
- Ünver, Süheyl (1958). *Fatih Devri Saray Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Vardar, K. Figen (2009). "Osmanlı Maden İşlerinde Mimari Motiflerin Kullanılması", *Arkeoloji ve Sanat, S.130 (Ocak-Nisan)*, İstanbul, s.138-140
- Vardar, Kadriye Figen (2004). "Yavuz Sultan Selim Camii Taş Süslemeleri" *Art Sanat, 2/2014*, 101-127
- Von Hammer Joseph (Çev. M. Ata) (1982). *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Williams, Caroline (1985). "The Cult of 'Alid Saints in the Fatimid Monuments of Cairo Part II: The Mausolea", *Muqarnas, Leiden: E.J. Brill, III*: s. 39-60.
- Yaşar, Neslihan (2010). "Kumaş Modasında Yenilikçi Etkiler", *Sanat Dergisi, Sayı 13*, s.117-127

- Yaşaroğlu, Hasan (2016). “İslam’da Resim Heykel Yasağı ve Ahmet Hamdi Akseki’nin Konu Hakkındaki Görüşleri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.5, S.9, s. 83-96.
- Yavaş, Doğan. (1999). “İbn Neccâr Camii”, *İslâm Ansiklopedisi*, XX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 231.
- Yavuz, Mehmet. (2002). “Osmanlı’da Alman Mimarlar ve Eserleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yazan, Işık (1986). “Ebru Sanatı”, *Antika*, S. 14, s. 40-50.
- Yazıcı, N. (2002). *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yazıcı, Talip (1995). Emeviyye Camii, *TDVİA*, C. 11, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.108-109.
- Yazır, M. B. (1989). *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*,. (U. Derman, Çev.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yetkin, Serare (1993). ”Çini”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 329-335
- Yetkin, Suut Kemal (1968). *İslâm Mimarisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yetkin, Suut, K. (1984). *İslam Ülkelerinde Sanat*, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Yetkin, Şerare (1972). *Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yetkin, Şerare (1988). Abbasiler-Sanat. *TDVİA*, C.I, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 49-56.
- Yetkin, Şerare (1993). “Çini”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VIII, s. 329-334, İstanbul.
- Yıldıran, Neşe. (2002). “II. Abdülhamid Dönemi Mimarlığı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yıldırım, Aysun (2013). *Konya Alâeddin Camii, Sırçalı Medrese Ve Karatay Medresesindeki Çiniler*, Y. Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Yıldırım, Savaş (2007). *Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Yıldırım, Yavuz (1981). “Mimar Kemâlettin Bey (1870-1927)”, Ankara: *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* Cilt 7 Sayı 5, s. 53-76.

- Yıldırım, Yavuz (1981). *Mimar Kemâlettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Yıldız, A. V. (2012, Temmuz–Aralık). Osmanlılar’da Yazı Çeşitleri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(28), 47-62.
- Yıldız, Hakkı. D. (1988). Abbasiler, *TDVİA*, C.I, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 31-48.
- Yılmaz, A. (2008). Sanat Karavanı. <https://sanatkaravani.com/orhun-abideleri-kokturk-kitabeleri/> Erişim Tarihi:25.10. 2020.
- Yılmaz, Bülent (2017). “Pazırık’tan Günümüze Türk Halı Sanatı” *Oğuz Türkmen Araştırmaları Dergisi*, I, s.98-106.
- Yılmaz, Leyla. (1997). *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyıl Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Survey’i)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yinanç, Refet. (1994). “Dulkadiroğulları”, *İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 553-557.
- Yinanç, Mükrimin Halil. (1944). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri (I Anadolu’nun Fethi)*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Yinanç, Mükrimin Halil. (1945). “Erzurum”, *İslâm Ansiklopedisi*, IV, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 340-357.
- Yurdakul, Erol. (1971). “Son Buluntularına Göre Kayseri’deki Huan Hamamı”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, s. 141-151.
- Yurdakul, Erol. (1996). *Kayseri-Külük Camii ve Medresesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi (1954). “İslam Resminin Menşeleri ve Başlangıçları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.3, s. 29-55.
- Yurttaş, Hüseyin – Özkan, Haldun – Köşklü, Zerrin – Tali, Şerife – Okuyucu, Demet – Geyik, Gül – Kındığılı, Muhammet. (2008). *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Yurttaş, Hüseyin. (1998). “Tarihçe-i Erzurum’un Sanat Tarihi Açısından Önemi”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 4, Erzurum, s. 205-217.

- Yurttaş, Hüseyin. (2006). "Bitlis Camilerinin Plan, Mimari ve Süsleme Açısından İrdelenmesi", *I. Van Gölü Havzası Sempozyumu*, Van/08-10 Eylül 2004, İstanbul, s. 215-225.
- Yurttaş, Hüseyin. (2001a). "Erzurum Ulu Camii'ne Ait Yeni Bir Kitabe ve Yapı Hakkında Bazı Düşünceler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17, Erzurum, s. 191-207.
- Yurttaş, Hüseyin. (2001b). "Tercan-Mama Hatun Külliyesi Hakkında Bazı Düşünceler ve Yapılan Son Onarımlar", *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*, Editörler: Mustafa Denктаş-Yıldıray Özbek, Kayseri, s. 637-651.
- Yücel, Erdem (1989). "Ahşap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 181-183.
- Yücel, Erdem (2002). "Kündekari", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 553-554.
- Yücel, Erdem (2006). "Müze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yücel, Yaşar. (1993). "Çobanoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 354-355.
- http://www.habitat.org.tr/?option=com_content&view=category&layout=blog&id=50&Itemid=68&limitstart=6, Erişim Tarihi:05.02.2021
- <http://www.gunleme.dersbelgeligi.com/acanthus/>, Erişim Tarihi:05. 02. 2021
- <https://www.zdergisi.istanbul/makale/topkapi-sarayi-yemis-odasi-ucyuz-yildir-solmayan-cicekler-31>, Erişim Tarihi:05.02.2021
- https://twitter.com/topkapi_sarayi/status/1097758362895290368, Erişim Tarihi:05.02.2021
- <https://www.birinciadres.com/2018/03/600-yllk-topkap-saray.html>, Erişim Tarihi:05.02.2021
- <https://www.jstor.org/stable/4629446>, Erişim Tarihi:15.01.2021
- <https://theislamicwonders.files.wordpress.com/2015/02/15312934.jpg>
Erişim Tarihi: 15.01. 2021
- <https://www.jstor.org/stable/pdf/4241679.pdf?refreqid=excelsior%3Ac88db1634ffb2f49b63f0bd95273196a>, Erişim Tarihi: 15.01.2021
- <https://www.jstor.org/stable/pdf/27811115.pdf?refreqid=excelsior%3Ac403389c7f5f12c66c8522924b142a5f>, Erişim Tarihi: 15.01.2021

<https://www.archnet.org>, Erişim Tarihi:01.01.2021

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/osmanli-revklari-yeniden-kabede-40218864>, Erişim Tarihi:01.01.2021

https://madainproject.com/masjid_al_nabawi_at_the_time_of_prophet_muhammad#first_construction, Erişim Tarihi: 01.01.2021

https://madainproject.com/expansion_chronology_of_masjid_al_nabawi#overview, Erişim Tarihi:01.01.2021

<http://www.alluringworld.com/great-mosque-of-kufa>/Erişim Tarihi:01.01.2021

<https://discover.hubpages.com/travel/Amr-Ibn-al-Aas-mosque-is-the-oldest-mosque-in-Egypt-and-Africa> , Erişim Tarihi:01.01.2021

<https://haramalaqsa.com/hashemite-restorations-estimated-at-jod-1-2-billion/> Erişim Tarihi:01.01.2021

<https://alqudsjerusalem.com/documentation-of-jerusalem/>Erişim Tarihi: 01.01.2021

<http://aparthistory2015.blogspot.com/2015/11/dome-of-rock.html>, Erişim Tarihi:01.01.2021

<http://old-cairo.com/mosque-of-amr-ibn-al-as/> Erişim Tarihi:01.01.2021

<https://structurae.net/en/structures/al-aqsa-mosque>, Erişim Tarihi:01.01.2021

https://archnet.org/collections/838/media_contents/44526, Erişim Tarihi: 01.01.2021

<https://media.islamicity.org/al-aqsa-mosque-2/>Erişim Tarihi:01.01.2021

<https://atlastours.net/holyland/jerusalem/> Erişim Tarihi:01.01.2021

https://archnet.org/sites/4138/media_contents/4521, Erişim Tarihi:13.01.2021

<https://quintinlake.photoshelter.com/image/I0000U0aBPKQtR6o>, Erişim Tarihi:13.01.2021

https://www.jstor.org/stable/1523156?seq=1#metadata_info_tab_contents , Erişim Tarihi:13.01.2021

https://archnet.org/sites/4137/media_contents/44541, Erişim Tarihi:13.01.2021

http://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=monument;ISL;sy;Mon01;28;en, Erişim Tarihi:13.01.2021

<https://learning.hccs.edu/faculty/natalie.stovall/arts1303/lecture-9>, Erişim Tarihi:13.01.2021

<https://monumentsofsyria.com/places/damascus-%D8%AF%D9%85%D8%B4%D9%82-itinerary-02-the-great-mosque-of-the-umayyads/>
Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://i.pinimg.com/originals/fa/ac/28/faac287c7f91f3d41c2df97b446c0847.jpg>,Erişim Tarihi: 13.01.2021

[https://www.khanacademy.org/humanities/art-islam/chronological-periods-islamic/islamic-art-early/a/the-great-mosque-of-damascus,](https://www.khanacademy.org/humanities/art-islam/chronological-periods-islamic/islamic-art-early/a/the-great-mosque-of-damascus)
Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://smarthistory.org/mosque-damascus/> Erişim Tarihi: 13.01.2021

https://globalgeography.org/attach/Geography/Asia/Syria/Pictures/Aleppo/463_Omajaden_Moschee/sy463_Omajaden_Moschee.jpg, Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://monumentsofsyria.com/wp/wp-content/uploads/plan-Aleppo-Great-Mosque-Jan-2016.png>, Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://islamansiklopedisi.org.tr/damgan-tarihane-caminef>,Erişim Tarihi: 13.01.2021

http://ttnotes.com/tarikhuneh-mosque.html#gal_post_42249_tarikhuneh-mosque-damghan-2.jpg,Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://www.tasnimnews.com/en/news/2017/09/06/1509123/fahraj-mosque-amongst-oldest-islamic-structures-in-iran>, Erişim Tarihi: 13.01.2021)

http://archnet.org/sites/1644/media_contents/41575,Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://www.flickr.com/photos/davidstanleytravel/8906624672>, Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://www.flickr.com/photos/khalidsaad/61699720>,Erişim Tarihi: 13.01.2021

<https://img9.irna.ir/old/Image/1397/13971221/3676228/N3676228-6928805.jpg>,Erişim Tarihi: 13.01.2021

https://archnet.org/media_contents/5385, Erişim Tarihi: 15.01.2021

https://archnet.org/sites/3831/media_contents/37883,Erişim Tarihi: 15.01.2021

<https://islamicarchitecturebydxx.blogspot.com/2015/08/building-analysis-umayyad-mosque.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2021

<https://www.jstor.org/stable/4628994>, Erişim Tarihi: 15.01.2021

<https://www.flickr.com/photos/55637422@N02/5246064320>,Erişim Tarihi:12.01.2021

<http://hiddenarchitecture.net/abu-dulaf-mosque/>(Erişim Tarihi: 12.01.2021)

http://photos.wikimapia.org/p/00/05/79/59/62_full.jpg,Erişim Tarihi:12.01.2021

https://live.staticflickr.com/7887/46655091774_dc99ce4942_b.jpg,Erişim Tarihi:12.01.2021

<https://archeyes.com/the-great-mosque-of-samarra-the-abu-dulafmosque/>Erişim Tarihi:12.01.2021

https://archnet.org/sites/4772/media_contents/44525#item_description,Erişim Tarihi:12.01.2021

https://live.staticflickr.com/7887/46655091774_dc99ce4942_b.jpg,Erişim Tarihi:12.01.2021

<https://www.atlasobscura.com/articles/reconstruction-great-mosque-aleppo-syria>,Erişim Tarihi:12.01.2021

<https://monumentsofsyria.com/wp/wp-content/uploads/plan-Aleppo-Great-Mosque>,Erişim Tarihi: 12.01.2021

<https://yenidenergenekon.com/bilge-kagan-kitabesi/> Bilge Kağan Kitabesi. Erişim Tarihi:25.10.2020.

<https://blog.legacyottomanhotel.com/2018/11/02/famous-architect-kemal-lettins-architectural-style-and-his-6-famous-works/>. Erişim Tarihi: 22.10.2020.

http://www.starcephe.com/ikinci_Ulusal_Mimarlik_Akimi.html. Erişim Tarihi: 22.10.2020.

<https://www.arkitektuel.com/karatepe-aslantas-acik-hava-muzesi/>. Erişim Tarihi: 22.10.2020.

<https://www.arkitektuel.com/odtu-mimarlik-fakultesi/>. Erişim Tarihi: 22.10.2020.

<https://www.facebook.com/odtuisletme/photos/%C3%BC%C3%A7%C3%BC-amfibehruz-altu%C4%9F-%C3%A7inici-ar%C5%9Fivinden/1067013566705032/>. Erişim Tarihi: 22.10.2020.

<https://www.arkiv.com.tr/projeturk-tarih-kurumu3229>.Erişim Tarihi: 22.10.2020.

<https://www.arkiv.com.tr/projetbmm-camisi1815>.Erişim Tarihi: 22.10.2020.

<https://www.arkitektuel.comsancaklar-cami>. Erişim Tarih: 22.10.2020.
<https://www.tccb.gov.tr/fotogaleri/>. Erişim Tarih: 22.10.2020.
<http://www.selcuklumirasi.com/> Erişim Tarih: 20.09.2020.
www.bcs.es, Erişim Tarihi: 30.09.2020
www.archnet.com, Erişim Tarihi: 29.09.2020
Web 1: Doğanay, Aziz (2018). *Kutsal Metinler Işığında İslam'ın Sanat Anlayışı ve Tasvir Yasağı*, <http://www.sonpeygamber.info/kutsal-metinler-isiginda-islam-in-sanat-anlayisi-ve-tasvir-yasagi> Erişim Tarihi: 31.12.2020
Web 2: <https://sanalmuze.gov.tr/> Erişim Tarihi: 31.12.2020
Web 3: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44048/koleksiyonculuk.html> Erişim Tarihi: 31.12.2020

Editörler

Prof. Dr. Nazmi Avcı / Prof. Dr. Erdal Aksoy

Türk Sosyologları

Yazarlar

Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk
Prof. Dr. Cevdet Yılmaz
Prof. Dr. Hayati Beşirli
Prof. Dr. Türkan Erdoğan
Doç. Dr. Alper Alp
Doç. Dr. A. Yılmaz Soyzer
Doç. Dr. Gürcan Şevket Avcıoğlu
Doç. Dr. Metin Kılıç
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman Özkan
Dr. Öğr. Üyesi Burak Kesgin
Dr. Öğr. Üyesi E. Sinan Malkoç
Dr. Öğr. Üyesi Hıdır Önür
Prof. Dr. Cengiz Yanıklar
Prof. Dr. Erdal Aksoy
Prof. Dr. Nevin Güngör Ergan
Doç. Dr. Ahmet Özalp
Doç. Dr. Arif Aytakin
Doç. Dr. Fatih Kahraman
Doç. Dr. Serdar Sağlam
Doç. Dr. Oğuzhan Bilgin
Dr. Öğr. Üyesi Adem Gürler
Dr. Öğr. Üyesi Erkan Dikici
Dr. Öğr. Üyesi Fahri Atasoy
Dr. Öğr. Üyesi Hurigül Eken
Dr. Öznur Yaşar

Türk Sosyologları

Editörler : Prof. Dr. Nazmi Avcı / Prof. Dr. Erdal Aksoy

ISBN : 978-605-9498-10-4
Baskı : Lütfiye Tuğla / Millibasım ve Yayın
Basım Sayısı : 2. Basım, 2021

©Tüm Hakları Saklıdır. Bu kitabın bütün hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Nazmi Avcı - Erdal Aksoy

Türk Sosyologları /*Editörler*: Nazmi Avcı - Erdal Aksoy

1.Basım. XII + 442 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-

1. Ahmet Cevdet Paşa, 2. Ziya Gökalp, 3. Şerif Mardin

Lisans Yayıncılık

Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A

Avcılar-İSTANBUL

Tel: 0212 619 18 38

e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr

www.lisansyayincilik.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 AHMET CEVDET PAŞA	1
1.1. Hayatı	2
1.2. Yaşadığı Dönem ve Eserleri	3
1.3. Tarihi Olaylara Bakışı ve Toplumsal Konulara Yönelik Tespitleri	5
Yararlanılan Kaynaklar	9
Bölüm 2 BEDİ NURİ BEY	11
2.1. Hayatı	12
2.2. Sosyolojik Faaliyetleri	15
2.2.1. Ulûm-ı İktisâdiye ve İçtimâiye Mecmuası ve Önemi	15
2.2.2. Sosyoloji ve Toplum Anlayışı	16
2.2.3. Kamuoyu Anlayışı	16
2.2.4. İlerleme Anlayışı	17
2.2.5. Bir Sosyal Sistem Olarak Bireycilik ve Anarşizm	17
2.3. Bir Alan Araştırması: Arnavutluk	18
2.3.1. Arnavutluk'un Sosyal Yapısı	18
2.3.1.1. Arnavutluk'ta "Kan Gütmek" Âdeti	19
Yararlanılan Kaynaklar	21
Bölüm 3 ZİYA GÖKALP	23
3.1. Hayatı	24
3.2. Millet, Türklük ve Türkçülük	28
3.3. Ziya Gökalp'ın Düşüncesinde Bilim ve Sosyoloji	34
Yararlanılan Kaynaklar	40

Bölüm 4
PRENS SABAHADDİN **43**

4.1. Hayatı ve Siyasi Mücadeleleri	44
4.2. Eserleri	47
4.3. Prens Sabahaddin Sosyolojisinin Kaynağı	50
4.3.1. Le Play'in Metodolojik Yaklaşımı	50
4.4. Prens Sabahaddin'in Gerçek İlham Kaynağı ve Önderi	52
4.5. Sosyolojik Yaklaşımları ve Çeşitli Konulardaki Görüşleri	53
4.5.1. Le Play ve Edmond Demolins	53
4.5.2. Prens Sabahaddin ve Sosyoloji-İlmi İçtima	53
4.5.3. İlmi İçtima ile Diğer Toplumsal Bilimler	54
4.6. Batılılaşmak	56
4.7. Merkeziyet ve Ademi Merkeziyet	57
4.7.1. Müslüman ve Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Konumu	57
4.7.2. Şahsi Girişim Hakkındaki Düşünceleri	59
4.8. Eğitim Sistemi	60
4.8.1. Avrupa'ya Öğrenci Göndermek ve Tarım Eğitimi	60
4.8.2. İlk Eğitim	61
4.9. Türkiye'de Mülkiyet Tarzı	62
4.10. Türk Sosyolojisindeki Etkileri	62
Yararlanılan Kaynaklar	65

Bölüm 5
MEHMET İZZET **69**

5.1. Hayatı	70
5.2. Sosyolojik Düşünceleri	71
5.1.2. Millet ve Milliyet	71
5.2.1.1. Milletlerin Maddi Yönlerine Yönelik Eleştirileri	72
5.2.1.2. Milletlerin Manevi Yönlerine Yönelik Eleştirileri	73
5.2.2. Millet, Milliyet, Milliyetçilik ve Evrensel Değerler	76
5.2.3. Büyük Adamlar	78
5.3. Mehmet İzzet'te Sosyolojik Muhayyile	79
Yararlanılan Kaynaklar	82

Bölüm 6
İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU **83**

6.1. Hayatı ve Eserleri	84
6.2. Sosyoloji Anlayışı	88

6.3. Kişilik ve Ahlâk Anlayışı	92
Yararlanılan Kaynaklar	94

Bölüm 7
YUSUF AKÇURA

95

7.1. Hayatı	96
7.2. Fikirleri	99
7.3. Sosyoloji ve Tarih İlişkisi	104
7.4. Millet ve Milliyetçilik	106
Yararlanılan Kaynaklar	108

Bölüm 8
MEHMET ALİ ŞEVKİ (SEVÜNDÜK)

109

8.1. Hayatı ve Eserleri	111
8.2. Le Play ve Prens Sabahattin'in Etkileri	113
8.3. Sosyolojik Görüşleri	116
8.3.1. Sosyal Bilim Anlayışı	116
8.3.2. Sosyoloji ve Metod Anlayışı	118
8.3.3. Eğitim İle İlgili Düşünceleri	121
8.3.4. Aile Üzerine Görüşleri	123
Yararlanılan Kaynaklar	124

Bölüm 9
HİLMİ ZİYA ÜLKEN

125

9.1. Hayatı	126
9.2. Bilim Anlayışı	127
9.3. Sosyolojik Yöntemi	129
9.4. Sosyolojiye İlişkin Görüşleri	131
9.5. Sosyolojide Temel Adımlar	136
9.6. Dünyada ve Türkiye'de Sosyolojinin Gelişimi	137
9.7. Eserleri	141
9.7.1. Basılmış Eserleri	141
9.7.2. Basılmış Makale ve Tebliğlerden Örnekler	145
Yararlanılan Kaynaklar	147

Bölüm 10
ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU

149

10.1. Hayatı	151
--------------	-----

10.2. Sosyolojinin Konusu	152
10.3. Sosyolojinin Metodu	154
10.3.1. Determinizm ve Hürriyetçilik	154
10.3.2. Tarihî Metot	154
10.3.3. Bütüncü Görüş	155
10.4. Türkiye’de Kültürel Hayat ve Aydınlar	155
10.4.1. Türkiye’de Kültürel Hayatın Durumu ve Geliştirilmesi	156
10.4.2. Millî Kültür Üretme ve Aydınlar	159
10.5. Türkiye’de Eğitim ve Öğretim Hayatı	161
10.5.1. Eğitimde Tutarlılık	161
10.5.2. Liselerde Dil ve Programlar	162
10.5.3. Üniversiteler	162
10.5.3.1. Üniversite Özerkliği	162
10.5.3.2. Üniversitelerin Birbirleriyle, Toplum ve Çevre ile İlişkileri	163
10.5.3.3. Yükseköğretimde Verimlilik ve Nitelik Konusu	163
10.5.4. Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Meselesi	164
10.6. Türkiye’de Dil Kullanımı	164
10.6.1. 1928-1930 Dönemi: Harf İnkılâbı ve Dil Düzelmelerinin Yolları	165
10.6.2. 1930 Sonrası Dönem: 1908-1928 Döneminde Ortaya Çıkan Akımlar Hakkındaki Görüşleri	166
Yararlanılan Kaynaklar	169

Bölüm 11 **MÜMTAZ TURHAN**

171

11.1. Mümtaz Turhan’ın Temel Fikirleri	172
11.1.1. Garplılaşma	174
11.1.2. Kültür Değişmeleri	176
11.1.3. Atatürk İlkeleri, Milliyetçilik ve Garplılaşma	179
11.1.4. Bilim, Bilim Zihniyeti ve Eğitim	180
11.1.5. Köyde Kültür Değişmeleri ve Kalkınma Sorunu	184
Yararlanılan Kaynaklar	187

Bölüm 12 **NURETTİN ŞAZİ KÖSEMİHAL**

189

12.1. Sosyoloji Anlayışı	191
12.2. Yöntem Anlayışı	191

12.3. Türk Sosyolojisine İlişkin Görüşleri	194
12.4. Kösemihal ve Sosyometri	195
Yararlanılan Kaynaklar	203

Bölüm 13
NİYZİ BERKES

205

13.1. Eğitim Serüveni ve Sosyoloji Anlayışı	206
13.2. Kavramlar Üzerinden Türk Toplumunu Anlamak	209
13.2.1. Laiklik, Sekülerizm ve Çağdaşlaşma	209
13.2.2. Osmanlı Toplumunu	215
Yararlanılan Kaynaklar	219

Bölüm 14
BEHİCE BORAN

221

14.1. Hayatı	222
14.2. Bilim, Sosyoloji ve Metodoloji Anlayışı	226
14.3. Toplum ve Toplumsal Yapı Anlayışı	231
14.4. Toplumsal Evrim ve Değişme Anlayışı	236
14.5. Şehirleşme, Modernleşme ve Kalkınma Anlayışı	238
14.5.1. Köy-Şehir Ayrımı ve Şehirleşme Anlayışı	238
14.5.2. Kalkınma ve Modernleşme Anlayışı	241
Yararlanılan Kaynaklar	245

Bölüm 15
MÜBECCEL BELİK KIRAY

249

15.1. Hayatı ve Eserleri	250
15.2. Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme	252
15.3. Kent ve Kentleşme	257
15.4. Aile	259
15.5. Toplumsal Tabakalaşma	261
Yararlanılan Kaynaklar	264

Bölüm 16
EROL GÜNGÖR

265

16.1. Erol Güngör'ün Sosyoloji Anlayışı ve Metodolojisi	268
16.2. Kavramlar Üzerinden Türk Toplumunu Anlamak	270
16.2.1. Kültür Değişmeleri, Medeniyet ve Türkiye'de Batıcılığın Analizi	270

16.2.2. Türkiye’de Aydın – Halk Ayrımı	273
16.2.3. Erol Güngör ve Milliyetçilik	275
16.2.4. Türk Toplumunun İslamiyet’le İlişkisi zerine Tezleri	278
16.2.5. Erol Güngör’n Günümüze Mirası	280
Yararlanılan Kaynaklar	282

Bölüm 17 **AMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN**

283

17.1. Hayatı ve Fikir Yapısı	284
17.2. Sosyolojisi ve Sosyolojiye Dini Yaklaşımlar	286
17.2.1. Din Kavramı	286
17.2.2. İnanç Kavramına Bakış	287
17.2.3. Tevhit ve Tasavvuf Düşüncesine Bakış	287
17.3. Sosyolojisinde Din ve Bütünleşme	288
17.3.1. Sosyal Bütünleşmesine Bakış	289
17.3.1.1. Anlam Etrafında Bütünleşme	290
17.3.1.2. İşlevsel Anlamda Bütünleşme	291
17.5. Kültür ve Laiklik	291
17.5.1. Kültür Kavramına Bakışı	291
17.5.2. Laiklik Anlayışı	293
Yararlanılan Kaynaklar	295

Bölüm 18 **BAYKAN SEZER**

297

18.1. Hayatı	299
18.2. Tarihte Doğu-Batı atışması	300
18.3. Sosyolojinin Mahiyeti	303
18.4. Toplumsal Kimlik ve Din	307
18.5. Endüstrileşme ve Batıcılaşma Problemi	310
18.6. Sezer’in Türkiye’de Sosyoloji Mirasına Katkısı	314
Yararlanılan Kaynaklar	316

Bölüm 19 **ORHAN TüRKDOğAN**

319

19.1. Hayatı	320
19.2. Bilimsel Araştırma Metodolojisi	324
19.3. Türk Toplum Yapısına İlişkin Sosyolojik Analizler	331
19.4. Türkdoğan Sosyolojisinde ne çıkan Konu ve Kavramlar	337

19.4.1. Türk Toplum yapısı ve Merkez-Çevre Dikotomisi / Gerginliği	337
19.4.2. Türk Modernleşmesi	339
19.4.3. Millî Kimlik ve Millet Düşüncesi	341
Yararlanılan Kaynaklar	345

Bölüm 20 **KORKUT TUNA**

347

20.1. Hayatı ve Eserleri	349
20.2. Tuna'nın Türk Sosyal Bilimler Geleneğine Katkıları ve Sosyal Bilim Anlayışının Temel Özellikleri	350
20.2.1. Batılı Bilginin Eleştirisi	351
20.2.2. Bilginin Batılılaştırılması	353
20.2.3. Bilginin Yaygınlaşması/tırılması	354
20.2.3. Bilginin Kitleselleşmesi	355
20.2.4. Kitle İletişimin Katkısı	355
20.2.5. Batılı Bilginin Dayanakları: Egemenlik ve Bilgi	356
20.2.6. Batı Bilimselliğinin Eleştirisi	357
20.2.7. Batılı Bilginin Geçersizliği Üzerine	357
20.2.8. Bilgilerimizin Yeni Baştan Temellendirme İhtiyacı	358
20.3. Tuna'nın Türk Sosyolojisine Katkıları ve Sosyoloji Anlayışı	359
Yararlanılan Kaynaklar	364

Bölüm 21 **ÖNAL SAYIN**

365

21.1. Hayatı ve Eserleri	366
21.2. İnsan Faktörünün Sosyal Gelişmedeki Yeri ve Sosyolojinin Temelleri	366
21.3. Sosyolojide Yöntem ve Göstergibilim	368
21.4. Aile Sosyolojisi	370
21.5. Dünyada Yeni Eşitsizlik Anlayışları ve Küreselleşme	372
21.6. Türkiye'nin Sosyal Yapısı ve Sosyolojik Temelleri	375
Yararlanılan Kaynaklar	378

Bölüm 22 **MEHMET CİHAT ÖZÖNDER**

379

22.1. Hayatı ve Eserleri	380
22.2. Yöntem Konusundaki Görüşleri	382

22.3. Kùltür Olgusuna Yaklaşımı	385
22.3.1. Kùltürel İzafiyet	387
22.3.2. Kùltürlerin Sınırları	389
22.4. Sosyal ve Kùltürel Yapı Ayırımı	390
22.4.1. Sosyokùltürel Yapı Araştırmalarının Önemi	392
22.5. Türk Sosyolojisinin Alanları	395
Yararlanılan Kaynaklar	397

Bölüm 23 **NİLÜFER GÖLE**

399

23.1. Erken Yaşam Öyküsü	401
23.2. Mühendisler ve İdeoloji: Modernleşme ve Türkiye’de Toplumsal Mühendislik Anlayışının Zihin Dünyası	402
23.3. Modern Mahrem: Türk Modernleşmesinde Kadın Olmanın Farklı Halleri ve Anlamları	406
23.4. Melez Desenler ve İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri: 1990’lar Türkiye’sinin Bir Panoraması	413
23.5. Güncel Çalışmaları: Avrupalı Müslümanlar ve İslam’la Değişen Kamusal Alan	413
Yararlanılan Kaynaklar	417

Bölüm 24 **ŞERİF MARDİN**

419

24.1. Şerif Mardin’in Hayatı ve Eserleri	420
24.2. Şerif Mardin’in Bilim, Sosyal Bilim ve Metodoloji Anlayışı	423
24.3. Şerif Mardin’in Türk Sosyolojisindeki Yeri	427
24.3.1. Siyaset Sosyolojisine Katkıları	428
24.3.2. Şerif Mardin’in Din Sosyolojisine Katkısı	435
Yararlanılan Kaynaklar	441

Bölüm 1

Alper Alp ¹

AHMET CEVDET PAŞA

- 1.1. Hayatı
  - 1.2. Yaşadığı Dönem ve Eserleri
  - 1.3. Tarihi Olaylara Bakışı ve Toplumsal Konulara Yönelik Tespitleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmet Cevdet Paşa (1983). **Tarih-i Cevdet**, 6 c. , (Yay. Haz. Mümin Çevik, Dünder Günday), 1. Baskı, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Ahmet Cevdet Paşa (1986). **Tezakir-i Cevdet**, 4 c., (Yay.Haz. Cahit Baysun), 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Baysun, Cavid (1986). “Tezakir-i Cevdet Hakkında”, **Tezakir**, 1. c., (Yay. Haz. Cavid Baysun), 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Doğan, İsmail (1997). “Sosyolojik Bir Malzeme Olarak Tezakir”, **Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına armağan**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fındıkoğlu, Z. Fahri (2010). “Türkiye’de İbn-i Haldunizm”, **Fuad Köprülülü Armağanı**, (Yay. Haz. Osman Turan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gündüz, Mustafa (2015). **Eğitimci Yönüyle Ahmet Cevdet Paşa**, 2. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Halaçoğlu, Yusuf (1997). “Ahmet Cevdet Paşa ve Maruzatı”, **Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına armağan**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Halaçoğlu, Yusuf (1980). “Maruzat’a Dair”, **Maruzat**, (Yay.Haz. Yusuf Halaçoğlu), İstanbul: Çağ Yayınları.
- İzgöer, Ahmet Zeki (1999). **Ahmet Cevdet Paşa**, İstanbul:Şule Yayınları.
- Mardin, Ebül-ula (2011). **Ahmet Cevdet Paşa**, 2. Baskı, İstanbul: Acar Basım.
- Mardin, Şerif (1997). **Türk Modernleşmesi** (Makaleler), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Ümit (1975). **Cevdet Paşa’nın Cemiyet ve Devlet Görüşü**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Neuman, Christoph K. (2000). **Araç Tarih Amaç Tanzimat Tarih-i Cevdet’in Siyasî Anlamı**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bölüm 2

A. Yılmaz Soyzer *

BEDİ NURİ BEY

- 2.1. Hayatı
  - 2.2. Sosyolojik Faaliyetleri
    - 2.2.1. Ulûm-ı İktisâdiye ve İçtimâiye Mecmuası ve Önemi
    - 2.2.2. Sosyoloji ve Toplum Anlayışı
    - 2.2.3. Kamuoyu Anlayışı
    - 2.2.4. İlerleme Anlayışı
    - 2.2.5. Bir Sosyal Sistem Olarak Bireycilik ve Anarşizm
  - 2.3. Bir Alan Araştırması: Arnavutluk
    - 2.3.1. Arnavutluk'un Sosyal Yapısı
      - 2.3.1.1. Arnavutluk'ta "Kan Gütme" Âdeti
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., S. Demirel Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Bedi Nuri (1), (1324). “Hikmet-i İctimaiye”, **Envar-ı Ulum**, S.6, s.11.
- Bedi Nuri (1324). “Halk ve İzdiham”, **Mülkiye Mecmuası**, C:1, S:3.
- Bedi Nuri (1324). “Hikmet-i İctimaiye”, **Envar-ı Ulum**, S:6.
- Bedi Nuri (1325). “Beynelmilel Ulum-ı İctimaiye Müessesesinin Yedinci Kongresi”, **Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:2, C:3, S:10.
- Bedi Nuri (1325). “Ferdiyün ve Fevzaviyun”, **Ulüm-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:2; C:3, 8:17.
- Bedi Nuri (1325). “Hayat-ı İctimaiye”, **Ulüm-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:1, C:3, S:9.
- Bedi Nuri (1325). “Hikmet-i İctimaye”, **Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:L, C:2, S:5.
- Bedi Nuri (1325). “Hikmet-i Tarihiye: Vukuat-ı Tarihiyede İrtibat ve Münasebat”, **Şehbal**, 8:19.
- Bedi Nuri (1325). “Hükümet ve Kırtasiye”, **Mülkiye Mecmuası**, C:2, S:8.
- Bedi Nuri (1325). “İdare ve Kanun”, **Mülkiye Mecmuası**, C:3, S:13.
- Bedi Nuri (1325). “İdare ve Salahiyet”, **Mülkiye Mecmuası**, C:2, S:12.
- Bedi Nuri (1325). “İdare-i Vilayat”, **Mülkiye Mecmuası**, C:2, S:6.
- Bedi Nuri (1325). “Kanunda Edvar-ı Tekamül”, **Mülkiye Mecmuası**, C:3, S:2.
- Bedi Nuri (1326). “Ahlak Nedir?”, **Şehbal**, S:31.
- Bedi Nuri (1326). “Ahlak ve Cemiyetler”, **Şehbal**, S:33.
- Bedi Nuri (1326). “Almanya’nın Esbab-ı Tekamülü”, **Şehbal**, S:21.
- Bedi Nuri (1326). “Beşeriyet ve Mesayi-i Maddiye”, **Şehbal**, S:22.
- Bedi Nuri (1326). “Cehalet”, **Şehbal**, S:29.
- Bedi Nuri (1326). “Manevralar”, **Şehbal**, S:30.
- Bedi Nuri (1326). “Mebahis-i Ahlilkiye”, **Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:2, C:3, 8:15.
- Bedi Nuri (1327). “Bintü’l-Vatan Trablusgarb”, **Şehbal**, S:44.

- Bedi Nuri (1327). “Felsefe-i Siyaset: Siyaset bir İlimdir”, **Şehbal**, S:47.
- Bedi Nuri (1327). “Felsefe-i Siyaset: **Siyasette Kavanin-i Tabiiye ve Kavaid-i Tecrübiye**”, S:48.
- Bedi Nuri (1327). “Hakk-ı İntihar”, **Şehbal**, S:37.
- Bedi Nuri (1327). “Matbuaat ve Gazeteler”, **Şehbal**, S:39.
- Bedi Nuri (1328). “Arnavutluk Teşkilat-ı İctimaiyesi –I”, **Şehbal**, S:61.
- Bedi Nuri (1328). “Arnavutluk Teşkilat-ı İctimaiyesi: Cibal Kanunu”, **Şehbal**, S:64.
- Bedi Nuri (1328). “Arnavutluk Teşkilat-ı İctimaiyesi: Şimal ve Cenup Arnavutluk”, **Şehbal**, S:65.
- Bedi Nuri (1328). “Arnavutluk Teşkilat-ı İctimaiyesi-II”, **Şehbal**, S:62.
- Bedi Nuri (1328). “Arnavutlukta Kan Gütme Adeti”, **Şehbal**, S:59.
- Bedi Nuri (1328). “Avrupa Bizi Niçin İstiskal Ediyor?”, **Şehbal**, S:67.
- Bedi Nuri (1328). “Bulgaristan: 1- Edvar-ı Evveliye”, **Şehbal**, S:66.
- Bedi Nuri (2), (1325). “Hikmet-i İctimaiye”, **Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:1, C:2, 8:5, s.81.
- Bedi Nuri (3), (1326). “Tahavvülat-ı Fikriye”, **Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:2, C:3, S:20.
- Bedi Nuri (4)(1326). “Terakki, Mahiyet-i Terakki”, **Şehbal**, S:26,
- Bedi Nuri (5) (1325). “Ferdiyün ve Fevzaviyun”, **Ulüm-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası**, Y:2; C:3, s:17.
- Bedi Nuri (6) (1328). “Arnavutluk Teşkilat-ı İctimaiyesi–I”,**Şehbal**,S:61.
- Bedi Nuri(7) (1328). “Arnavutluk’ta Kan Gütme Adeti”, **Şehbal**, S:59.
- Bedi Nuri, (1325). “Belediyelerimiz”, **Mülkiye Mecmuası**, C:1, S:5.
- Soyyer, Yılmaz (1996). **Türk Sosyolojisinin Başlangıcında Bedi Nuri (1872- 1913)**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Ülken, Hilmi Ziya (1992). **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yahya Kemal (1971). **Edebiyata Dair**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Yücel, Hasan Ali (1994). **Türkiye’de Orta Öğretim**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bölüm 3

Fahri Atasoy*

ZIYA GÖKALP

- 3.1. Hayatı
  - 3.2. Millet, Türklük ve Türkçülük
  - 3.3. Ziya Gökalp'ın Düşüncesinde Bilim ve Sosyoloji
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı (1964). “Ziya Gökalg”, **Sosyoloji Konferansları**, Otuzüçüncü Konferans, Sayı 5, İstanbul.
- Berkes, Niyazi (1976). “Unutulan Adam”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı 14, İstanbul.
- Beysanoğlu, Şevket (1976). “Ziya Gökalg’ta Diyarbakır, Diyarbakır’da Ziya Gökalg”, **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul.
- Erişirgil, M.Emin (1984). **Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalg**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fındıkoğlu, Z.Fahri (1964). “Ziya Gökalg ve Sosyalizm”, **Sosyoloji Konferansları**, Otuzdördüncü Konferans, Sayı 5, İstanbul.
- Göçkün, Önder (1992). **Ziya Gökalg’in Hayat Görüşü**, Ankara: TKAE Yayınları
- Gürsoy, Ş.- Çapçioğlu, İ. (2006), “Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalg”, **AÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 89-98, Ankara.
- Gökalg, Ziya (1997). “Milli İctimaiyat”, **İctimaiyat Dergisi 1-6 Sayılar**, Haz. Mehmet Kanar, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gökalg, Ziya (1976). **Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak**, Haz. İ.Kutluk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalg, Ziya. (1981). “Millet Nedir?”, (Küçük Mecmua, sayı:28, 25.12.1923), İçinde: **Makaleler VIII**, Haz. F.R.Tuncer, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalg, Ziya (1986). **Türkçülüğün Esasları**, Haz. M. Kaplan, 2. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Heyd, Uriel (2010). **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri**, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayınları.
- Kaçmazoğlu, Bayram (2010). **Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karakaş, Mehmet (2008). “Ziya Gökalg’e Yeniden Bakmak: Literatür ve Yeniden Değerlendirme”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, s.435-476.

- Kösemihal, Nurettin Şazi (1971). **Durkheim Sosyolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1982). Sosyoloji Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sağlam, Serdar (2014). “Ziya Gökalp’ın Sosyolojisi ve Fikirleri Üzerine Düşünceler”, **Türk Yurdu**, Sayı 328, s.30-36.
- Sezer, Baykan (1989). “Türk Sosyologları ve Eserleri I”, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, s.1-96.
- Tanyu, Hikmet (1974). “Ziya Gökalp ve Yeni Türkiye’nin Hedefleri Hakkında Bir Araştırma Deneme”, **Yeni Türkiye’nin Hedefleri**, İstanbul: Baha Matbaası.
- Tuna, Korkut (2015). “Sosyolojinin Türkiye’ye Gelişiminin 100. Yılı Üzerine”, **Sosyoloji Konferansları**, No: 52, s.3-12.
- Ülken, H.Ziya (2007). **Ziya Gökalp**, (1. Baskısı 1942) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ülken, H.Ziya (1979). **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Uluskan, Seda Bayındır (2010). **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Bölüm 4

Serdar Sağlam *

PRENS SABAHADDİN

- 4.1. Hayatı ve Siyasi Mücadeleleri
- 4.2. Eserleri
- 4.3. Prens Sabahaddin Sosyolojisinin Kaynağı
  - 4.3.1. Le Play'in Metodolojik Yaklaşımı
- 4.4. Prens Sabahaddin'in Gerçek İlham Kaynağı ve Önderi
- 4.5. Sosyolojik Yaklaşımları ve Çeşitli Konulardaki Görüşleri
  - 4.5.1. Le Play ve Edmond Demolins
  - 4.5.2. Prens Sabahaddin ve Sosyoloji-İlmi İçtima
  - 4.5.3. İlmi İçtima ile Diğer Toplumsal Bilimler
- 4.6. Batılılaşmak
- 4.7. Merkezîyet ve Ademi Merkezîyet
  - 4.7.1. Müslüman ve Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Konumu
  - 4.7.2. Şahsi Girişim Hakkındaki Düşünceleri
- 4.8. Eğitim Sistemi
  - 4.8.1. Avrupa'ya Öğrenci Göndermek ve Tarım Eğitimi
  - 4.8.2. İlk Eğitim
- 4.9. Türkiye'de Mülkiyet Tarzı
- 4.10. Türk Sosyolojisindeki Etkileri
Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmad, Feroz (2013). **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, 9. Baskı, (Çeviren: Nuran Yavuz), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akkaya, Rukiye (2005). **Prens Sabahaddin**, Ankara: Liberte Yayınları.
- Akşin, Sina (1970). **31 Mart Olayı**, Ankara: A.Ü.S.B.F Yayınları.
- Demiray, Tahsin (1957). “Science Sociale’in Türkiye’ye Gelişi ve Bizdeki Tesirleri”, **Le Play Sosyolojisinin 100. Yılı – Dünyada ve Türkiye’de Tesirleri**, Türk Sosyoloji Cemiyetinin 21 Aralık 1957 Günü Tertiplelediği Toplantıda Bu Mevzua Dair Yapılan Tebliğler, İstanbul: Türkiye Yayınevi ve Basımevi, s. 21-34.
- Demiray, Tahsin (1957a). “Modern Cemiyet İlmi’nin Kurucusu Le Play’in Hayatı”, **Le Play Sosyolojisinin 100. Yılı – Dünyada ve Türkiye’de Tesirleri**, Türk Sosyoloji Cemiyetinin 21 Aralık 1957 Günü Tertiplelediği Toplantıda Bu Mevzua Dair Yapılan Tebliğler, İstanbul: Türkiye Yayınevi ve Basımevi.
- Demirkan, Selahaddin (1962). “Memleketimizi Tanıma Meselesi ve Prens Sabahaddin Çığırını, **1960-1961 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Neşriyatı.
- Demirkan, Selahaddin (1958). **Tecribi Sosyolojiye Giriş**, Ankara: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Demolins, Edmond (2015). **19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi: Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir?**, (Çevirmenler: A. Fuad, A. Naci), Dizi Editörü: Bahri Ata, (Yayıma Hazırlayanlar: Oğuzhan Karadeniz, Harun Er, Melek Ulusoy, Sinan Ateş, Melika Faiz, Zafer Tangülü), Ankara: Pegem Akademi.
- Ege, Nezahat Nurettin (1977). **Prens Sabahaddin – Hayatı ve İlmi Müdafaaları**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Erkul, Ali (1982). “Prens Sabahaddin”, **Türk Toplum Bilimcileri I**, (Derleyen: Emre Kongar), 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1962). **Le Play Mektebi ve Prens Sabahaddin**, İstanbul: Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Derneği.

- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1950). **İçtimaiyat – Üçüncü Kitab – Metodoloji Nazariyeleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından, Hukuk Fakültesi Yayımı.
- Georgenon, François (2006a). **Osmanlı – Türk Modernleşmesi (1900-1930) – Seçilmiş Makaleler**, (Çeviren: Ali Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Georgenon, François (2006b). **Sultan Abdülhamid**, (Çeviren: Ali Berktaş), İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
- Güresin, Ecvet (1969). **31 Mart İsyanı**, İstanbul, Habora Yayınevi.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1989). **Sosyoloji Tarihi**, Dördüncü Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1957). “Fransa’da Sosyolojinin Doğuşu ve Le Play Okulu”, **Le Play Sosyolojisinin 100. Yılı – Dünyada ve Türkiye’de Tesirleri**, Türk Sosyoloji Cemiyetinin 21 Aralık 1957 Günü Tertiplediği Toplantıda Bu Mevzua Dair Yapılan Tebliğler, İstanbul: Türkiye Yayınevi ve Basımevi, s.7-18.
- Kuran, Ahmed Bedevi (2012). **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele**, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuran, Ahmed Bedevi (1948). **İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki**, İstanbul: Tan Matbaası.
- Kuran, Ahmed Bedevi (1945). **İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler**, İstanbul: Tan Matbaası.
- Kutay, Cemal (1964). **Prens Sabahattin Bey – Sultan II. Abdülhamit – İttihat ve Terakki**, İstanbul: Tarih Yayınları.
- Lewis, Bernard (1996). **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mardin, Şerif (1983). **Jöntürklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, Toplu Eserleri: 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Prens Sabahaddin (2013). **İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar- Türkiye Nasıl Kurtarılabilir - İzahlar**, (Hazırlayan: Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

- Prens Sabahaddin (2007). **Gönüllü Sürgünden Zorunlu Sürgüne**, Bütün Eserleri, (Haz: Mehmet Ö. Alkan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Prens Sabahaddin (1999). **Görüşlerim**, (Haz: Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul: Burç Yayınları.
- Prens Sabahaddin (1999). **Türkiye Nasıl Kurtarılabilir ve İzahlar**, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Ramsaur, Ernest E (2011). **Jöntürkler – 1908 İhtilâlinin Doğuşu**, 2. Baskı, (Çeviren: Muhsin Önal Mengüşoğlu), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Shaw, Stanford J. & Shaw, Ezel Kural (1983). **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye – İkinci Cilt- Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu, 1808-1975**, İstanbul: E Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer (1984). **Türkiye'de Siyasal Partiler – Cilt: 1 – İkinci Meşrutiyet Dönemi**, İstanbul: Hürriyet Vakfı yayınları.
- Tütengil, Cavit Orhan (1954). **Prens Sabahattin**, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Zimmerman, Carle C (1964). **Le Play ve Sosyal İlimler Metodolojisi**, (Çeviren: Dr. Oğuz Arı), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Bölüm 5

Adem Gürler *

MEHMET İZZET

- 5.1. Hayatı
  - 5.2. Sosyolojik Düşünceleri
    - 5.1.2. Millet ve Milliyet
      - 5.2.1.1. Milletlerin Maddi Yönlerine Yönelik Eleştirileri
      - 5.2.1.2. Milletlerin Manevi Yönlerine Yönelik Eleştirileri
    - 5.2.2. Millet, Milliyet, Milliyetçilik ve Evrensel Değerler
    - 5.2.3. Büyük Adamlar
  - 5.3. Mehmet İzzet'te Sosyolojik Muhayyile
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Cevizci, Ahmet (1999). **Felsefe Sözlüğü**, Ankara: Paradigma Yayınları.
- Değirmencioğlu, M. Coşkun (1987). **Mehmet İzzet (Hayatı, Eserleri, Sosyal Felsefesi)**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Değirmencioğlu, M. Coşkun (1989). **Mehmet İzzet Makaleler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergan, Nevin Güngör (1998). **Mehmet İzzet'in Sosyolojik Görüşleri**, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- İzzet, Mehmet (1933). **İçtimaiyat**, İstanbul: Devlet Matbaası
- İzzet, Mehmet (1969). **Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat**, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Bölüm 6

Gürcan Şevket Avcıoğlu *

İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU

- 6.1. Hayatı ve Eserleri
  - 6.2. Sosyoloji Anlayışı
  - 6.3. Kişilik ve Ahlâk Anlayışı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1939). **Sosyoloji**, İstanbul: Sebat Basımevi.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1942). **İçtimai Mektep**, Ankara: Maarif Matbaası.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1945). **Batıya Doğru**, İstanbul: Sebat Basımevi.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1955). “Türk Sanat Geleneği ve Sürrealizm”, **Kültür Dünyası**, Sayı 17-18, s. 6-8.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1966). **Ziya Gökalp**, İstanbul: Yeni Matbaa.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1973). **Atatürk, Yetişmesi Kişiliği ve Devrimleri**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1984). **Türke Doğru**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1998). **Hayatım**, İstanbul: Dünya Yayınları.
- Bayraktar, Mehmet Faruk (1992). “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Cilt 5, s. 36-38.
- Ülken, Hilmi Ziya (1966). **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Konya: Selçuk Yayınları.

Bölüm 7

Hayati Beşirli*

YUSUF AKÇURA

- 7.1. Hayatı
- 7.2. Fikirleri
- 7.3. Sosyoloji ve Tarih İlişkisi
- 7.4. Millet ve Milliyetçilik
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akçura, Yusuf (2006). **Siyaset ve İktisat**, Yayına Haz. Erdoğan Mura, Ankara: Sinemis Yayınları.
- Akçura, Yusuf (2005). **Hatıralım**, Hazırlayan: Erdoğan Mura, Ankara: Hece Yayınları.
- Akçura, Yusuf (2001). **Yeni Türk Devletinin Öncüleri 1928 Yılı yazıları**, Yayına Haz. Necmettin Sefercioğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akçura, Yusuf (1976). **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akçura, Yusuf (2012). **Aydınlara Düşen Vazife**, Ankara: Kaynak Yayınları.
- Yüce, Nuri (1989). “Akçura, Yusuf (1876-1935) Siyaset Adamı, Tarihçi ve Yazar”, cilt: 2, sayfa: 228-229 <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php>

Bölüm 8

Erkan Dikici¹

MEHMET ALİ ŞEVKİ (SEVÜNDÜK)

- 8.1. Hayatı ve Eserleri
  - 8.2. Le Play ve Prens Sabahattin'in Etkileri
  - 8.3. Sosyolojik Görüşleri
    - 8.3.1. Sosyal Bilim Anlayışı
    - 8.3.2. Sosyoloji ve Metod Anlayışı
    - 8.3.3. Eğitim İle İlgili Düşünceleri
    - 8.3.4. Aile Üzerine Görüşleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi Gümüşhane Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Avcı, Nazmi (2008). "Mehmet Ali Şevki (Sevündük) (1882-1963)", **Türkiye'de Sosyoloji: İsimler-Eserler I**, Ed. M. Çağatay Özdemir, Ankara, Phoenix Yayınları, s. 331-357.
- Gökçe, Birsen (2002). "Türkiye'de Sosyolojinin Gelişimi ve Örgütlenme Süreci", **Sorgulanan Sosyoloji**, Ed. M. Çağatay Özdemir, Ankara, Lisans Yayıncılık, s. 2-10.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2011). **Türk Sosyoloji Tarihi III**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2013). "Mehmet Ali Şevki Sevündük ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", **Türk Sosyologları**, Ed. M. Çağatay Özdemir, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, s. 44-65.
- Kızılcılık, Sezgin (2016). **Sosyoloji Tarihi 3**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özcan, Ufuk (2006). "Mehmet Ali Şevki'de Coğrafi Determinizm: Alan/Memleket İlgisi ve Türk Toplum Tarihine Yaklaşımlar", **Sosyoloji ve Coğrafya**, Ed. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, İstanbul, Kızılcık Yayıncılık, s. 688-698.
- Sağır, Adem (2013). **Uygulamalı Sosyolojik Çalışmalar**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sencer, Muzaffer (2012). "Mehmet Ali Şevki", **Türk Toplumbilimcileri**, Ed. Emre Kongar, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 33-67.
- Sezer, Baykan (1988). **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sucu, İlyas (2016). "Mehmet Ali Şevki Bey: Türkiye'de Sosyal Bilim Ekolü'nün Temsili", **Türkiye'de Sosyoloji Fragmanları**, Ed. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, İstanbul, Doğu Kitabevi, s. 143-159.
- Şevki, Mehmet Ali (1968). **Osmanlı Tarihinin Sosyal Bilimle Açıklanması**, Yayına Hazırlayan: Muzaffer Sencer, İstanbul: Elif Yayınları.
- Ünsaldı, Levent; Ercan Geçgin (2013). **Sosyoloji Tarihi Dünya'da ve Türkiye'de**, Ankara: Heretik Yayıncılık.

Bölüm 9

Metin Kılıç*

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

- 9.1. Hayatı
- 9.2. Bilim Anlayışı
- 9.3. Sosyolojik Yöntemi
- 9.4. Sosyolojiye İlişkin Görüşleri
- 9.5. Sosyolojide Temel Adımlar
- 9.6. Dünyada ve Türkiye’de Sosyolojinin Gelişimi
- 9.7. Eserleri
  - 9.7.1. Basılmış Eserleri
  - 9.7.2. Basılmış Makale ve Tebliğlerden Örnekler
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Avcı, Nazmi (2005). **Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya Ülken**, İstanbul: Dem Yayınları.
- Avcı, Nazmi (2013). “Hilmi Ziya Ülken’de Muhafazakarlığın Temeli; Bilgi ve Değer”, **Muhafazakar Düşünce Dergisi**, Y.9, S.36, Ankara.
- Alver, Köksal (2001). “Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken”, **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1): 133-138
- Bolay, H. Süleyman (2015). “Gülseren Ülken ile Babası Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken Hakkında Bir Söyleşi”, **Tanzimat’tan Günümüze Türk Düşünceleri Cilt 4-A: Cumhuriyetten Günümüze Bilimsel ve Felsefi Düşünce Temsilcileri** (iç), s.2176-2180, Edt.Süleyman Hayri Bolay, Ankara: Nobel Yayınları.
- Coşkun, İsmail (1991). “Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair”, **75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji** (iç), (Edt. İ. Coşkun), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2011). **Türk Sosyoloji Tarihi-III: Yeni Türkiye’de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kayalı, Kurtuluş (2011). **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kongar, Emre (1982). **Türk Toplum Bilimcileri**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kocadaş, Bekir (2008). “Türkiye’de Toplum Biliminin Öncülerinden: Hilmi Ziya Ülken”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1(1):80-95.
- Sanay, Eyüp (2015). “Hilmi Ziya Ülken”, **Tanzimat’tan Günümüze Türk Düşünceleri Cilt 4-A: Cumhuriyetten Günümüze Bilimsel ve Felsefi Düşünce Temsilcileri**, s.2117-2144, Edt. Süleyman Hayri Bolay, Ankara: Nobel Yayınları.
- Sezer, Baykan (2008). “Hilmi Ziya Ülken”, **Dünyada ve Türkiye’de Sosyoloji Öğretim ve Araştırmaları**, s: V-XVI, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Ülken, Z. Hilmi (1939). “Türkiye’de Pozitivizm Temayülü”, **İnsan Mecmuası**, S.11, İstanbul.
- Ülken, Z. Hilmi (1941). Sosyolojinin Mevzuu ve Usulü: İlimlerde Prensipte ve Müşahede, **Sosyoloji Dergisi**, C.2, S.1.
- Ülken, Z. Hilmi (1942). “İçtimai Araştırmalar: Köy ve Kasaba Monografisi”, **Sosyoloji Dergisi**, S.1:271-320.
- Ülken, Z. Hilmi (1947). “Sosyolojinin Dalları”, **Sosyoloji Dergisi**, C.2, S.4-5:134-144.
- Ülken, Z. Hilmi (1960). “Sosyolojide Yeni Adımlar”, **Sosyoloji Dergisi**, C.2, S.15:105-139.
- Ülken, Z. Hilmi (1971). **Toplum Yapısı ve Soyaçekme**, İstanbul: Doruktekin Yayınları.
- Ülken, Z. Hilmi (2007). **Seçme Eserleri-I: Ziya Gökalp**, 2. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ülken, Z. Hilmi (2008). **Dünyada ve Türkiye’de Sosyoloji Öğretim ve Araştırmaları**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Bölüm 10

Nevin Güngör Ergan¹

ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU²

- 10.1. Hayatı
- 10.2. Sosyolojinin Konusu
- 10.3. Sosyolojinin Metodu
  - 10.3.1. Determinizm ve Hürriyetçilik
  - 10.3.2. Tarihî Metot
  - 10.3.3. Bütüncü Görüş
- 10.4. Türkiye’de Kültürel Hayat ve Aydınlar
  - 10.4.1. Türkiye’de Kültürel Hayatın Durumu ve Geliştirilmesi
  - 10.4.2. Millî Kültür Üretme ve Aydınlar
- 10.5. Türkiye’de Eğitim ve Öğretim Hayatı
  - 10.5.1. Eğitimde Tutarlılık
  - 10.5.2. Liselerde Dil ve Programlar
  - 10.5.3. Üniversiteler
    - 10.5.3.1. Üniversite Özerkliği
    - 10.5.3.2. Üniversitelerin Birbirleriyle, Toplum ve Çevre ile İlişkileri
    - 10.5.3.3. Yükseköğretimde Verimlilik ve Nitelik Konusu
  - 10.5.4. Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Meselesi
- 10.6. Türkiye’de Dil Kullanımı
  - 10.6.1. 1928-1930 Dönemi: Harf İnkılabı ve Dil Düzelmelerinin Yolları
  - 10.6.2. 1930 Sonrası Dönem: 1908-1928 Döneminde Ortaya Çıkan Akımlar Hakkındaki Görüşleri

Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi

² Bu metin Fındıkoğlu’nun kültür Eğitim ve Dil Üzerine Görüş ve Önerileri isimli Doktora Tezimiz ile Kültür Eğitim Dil üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1991) adlı kitabımızdan özetlenerek oluşturulmuştur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bolay, Süleyman H. (1981). **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1928a). “Dil düzelmesinin Yolları: I”, **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 24.10.1928, s.4 (XXX).
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1928b). “Harf İnkılabı İle Beraber II”, **Hakimiyet-i Milliye**, 2.10.1928, s. 2.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1936a). “Kültür ve Siyaset”, **Kültür Haftası Dergisi**, (16), 326-327.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1936b). “Siyasetin Kültür Faaliyetlerine Tesiri”, **Kültür Haftası Dergisi**, (19), 355-356.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1936c). “Milli Kültürü Yaratma Şartları”, **Kültür Haftası Dergisi**, S. 15, s. 283.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1936d), “İyi Adam Kimdir?”, **Kültür Haftası Dergisi**, (14), s. 265.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1938). **Türkiye’de İلمي ve Felsefi Hayatın İnkısaflı Şartları**, Ankara: Çığır Dergisi Neşriyatı.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1940).“Avrupa Talebesi Meselesi”, **Ülkü Mecmuası**, C.XIV, S.85, s.33-40.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1942). “Bizdeki Lisan Meselesinin Tarihi”, **Millet Mecmuası**, (5), 142-143.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1943). “Muhit ve Terbiye”, **III. Üniversite Haftasından Ayrı Basım**, s.228-245.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1944a). **İçtimaiyat Dersleri-İçtimaiyata Giriş**, Birinci Cilt, İstanbul: Gençlik Kitabevi Neşriyatı.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1944b). “Yüksek Tahsilde Keyfiyet Davası”, **Cumhuriyet**, 5.10.1944, s. 2
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1947). “Üniversite ve Demokrasi”, **Cumhuriyet**, 12.6.1947, s. 2.
- Fındıkoğlu Ziyaeddin F. (1948a). “İلمي Davranış ve İçtimai Politika”, **İş**, C.III, S. 87, s. 114-115.

- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1948b). "Robert College'in LXXXVci Senesi Múnasebetiyle Bir Hitabe", **İş**, 14(84), 162-165.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1948c). "Bugünkü Lisan Meselesi ve Ziya Gokalp", **Cumhuriyet**, 22.10.1948, s. 2.
- Fındıkoğlu Ziyaeddin F. (1953). "Yalova'daki Kúltürel Toplantı İntibaları", **Bilgi**, S.77, Eylül, s. 1-3.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1956). "Kúltüre Dair", **Türk Yurdu**, S. 253, s. 571-574.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1966). "Terbiye ve Tedvin Sosyolojileri Bakımından Köy Enstitüleri Meselesi", **1965-1966 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakóltesi Yayını.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1971). **İçtimaiyat Dersleri- Sosyoloji Doktrin ve Kolları**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakóltesi Yayını.
- Güngör, Nevin (1991). **Kúltür Eğitim Dil Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu**, Ankara: Kúltür Bakanlığı Yayınları.
- Güngör-Ergan, Nevin (2008). "Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu", **Türkiye'de İsimler-Eserler I**, Der: M. Çağatay Özdemir, Ankara: Phoenix Yayını.
- Mehmet İzzet (1928). "İçtimaiyat, Gaiyyet ve Muayyeniyet: 2", **Hayat Mecmuası**, 9(94), 8.
- Ziya Gokalp (1976). **Türkçülüğün Esasları**, Haz: Mehmet Kaplan, İstanbul: Kúltür Bakanlığı Yayını.

Bölüm 11

Abdurrahman Özkan *

MÜMTAZ TURHAN

11.1. Mümtaz Turhan'ın Temel Fikirleri

11.1.1. Garplılaşma

11.1.2. Kültür Değişmeleri

11.1.3. Atatürk İlkeleri, Milliyetçilik ve Garplılaşma

11.1.4. Bilim, Bilim Zihniyeti ve Eğitim

11.1.5. Köyde Kültür Değişmeleri ve Kalkınma Sorunu

Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Gökalp, Ziya (1976). **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Sadeleştiren: Yalçın Toker, 3. Baskı, İstanbul: Toker Yayınları.
- Latouche, Serge (1993). **Dünyanın Batılılaşması**, Çev. Temel Keşoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özkul, Metin (2009). “Mümtaz Turhan’da Batılılaşma Anlayışı”, **Mümtaz Turhan Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara.
- Turhan, Mümtaz (1964). **Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri**, 2. Baskı. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Turhan, Mümtaz (1972). **Kültür Değişimleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik**. İstanbul: MEB Yayını.
- Turhan, M. (1980). **Garplışmanın neresindeyiz?**. İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Bölüm 12

Cevdet Yılmaz*

NURETTİN ŞAZI KÖSEMİHAL

- 12.1. Sosyoloji Anlayışı
  - 12.2. Yöntem Anlayışı
  - 12.3. Türk Sosyolojisine İlişkin Görüşleri
  - 12.4. Kösemihal ve Sosyometri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Prof. Dr., S. Demirel Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Descamps, Paul (1965), **Deneyisel Sosyoloji**. (Çev. Nurettin Şazi Kösemihal), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1962), “Avrupa ve Amerika’da Demokrasi ve Sosyolojisi”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı 17-18, s.1-34.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1965), **Deneyisel Sosyoloji** içinde önsöz, 2.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1989), **Sosyoloji Tarihi**, 4.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1967), “Türkiye'nin Düzeni Üzerine”, **Sosyoloji Dergisi**, 2 (21-22), 221-243.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1967), “Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Araştırmalar”, **Sosyoloji Dergisi**, 2 (21-22), 185-
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1967), “Toplumsal Çevre ve Konut İlişkileri”, **Sosyoloji Dergisi**, 2 (21-22), 175-184.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1958), “Cybernetics Sociometry Microsociologie”, **Sosyoloji Dergisi**, sayı 13-14, sayfa, 58-89.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (TY), **Kürsümüzün 50. yılı münasebetiyle Ziya Gökalp** hakkında konuşma.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1961), “Sanat ve Fikir İşçileri”, **Sosyoloji Dergisi**, cilt 2 Sayı 16.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1964), **Sosyolojide Yöntem**, Ders Notu.
- Kongar, Emre (1992), **Türk Toplum Bilimcileri**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Moreno, Jacob Levy (1963), **Sosyometrinin Temelleri**, (Çev. Nurettin Şazi Kösemihal), İstanbul: İstanbul Matbaası.
- <http://www.turknostalji.com/idil-biret-dun-harika-cocuktu-bugun-harika-bir-sanatci.html>

Bölüm 13

Fatih Kahraman *

NIYAZI BERKES

- 13.1. Eğitim Serüveni ve Sosyoloji Anlayışı
  - 13.2. Kavramlar Üzerinden Türk Toplumunu Anlamak
    - 13.2.1. Laiklik, Sekülerizm ve Çağdaşlaşma
    - 13.2.2. Osmanlı Toplumunu
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç.Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Özer, İnan (1996). “Niyazi Berkes,” **Türk Toplum bilimcileri I**, 3. Baskı, Eds. Emre Kongar, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız, Aytac (2012). “Niyazi Berkes ve Türkiye’de Çağdaşlaşmanın Gelişimi,” **Sosyoloji Konferansları**, Sayı 46, s. 1-33.

Bölüm 14

Türkan Erdoğan *

BEHİCE BORAN

- 14.1. Hayatı
  - 14.2. Bilim, Sosyoloji ve Metodoloji Anlayışı
  - 14.3. Toplum ve Toplumsal Yapı Anlayışı
  - 14.4. Toplumsal Evrim ve Değişme Anlayışı
  - 14.5. Şehirleşme, Modernleşme ve Kalkınma Anlayışı
    - 14.5.1. Köy-Şehir Ayrımı ve Şehirleşme Anlayışı
    - 14.5.2. Kalkınma ve Modernleşme Anlayışı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akpolat, Yıldız (2008). "Behice (Sadık) Boran", **Türkiye'de Sosyoloji**, Cilt: I, (Der. M. Çağatay Özdemir), Ankara: Phoenix Yayınları, s.821-861.
- Atılğan, Gökhan (2007). **Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, İstanbul: Yordam Kitap:33.
- Bayındır, Güzella (2010). **Akıntıya Karşı... Behice Boran**, İstanbul: Yazılama Yayınevi:34.
- Boran, Behice (1940a). "Köy Davası 'Şehirleşmek' Davasıdır-I", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Yıl:10, Sayı:111, Haziran, 1940, s.146-149.
- Boran, Behice (1940b). "Köy Davası 'Şehirleşmek' Davasıdır-II", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Yıl:10, Sayı:112, Temmuz, 1940, s.183-190.
- Boran, Behice (1940c). "Sosyolojide Yeni Araştırma Cereyanları", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Yıl:10, Sayı:109, Nisan, 1940, s.34-41.
- Boran, Behice (1941a). "İptidailik ve Medenilik", **Yurt ve Dünya**, Sayı:9, Eylül 1941, s.146-154.
- Boran, Behice (1941b). "Dünyanın Gidişi", **Yurt ve Dünya**, Sayı:11, s.263-271.
- Boran, Behice (1941c). "Şehir ve Şehirleşme Davamız", **Yurt ve Dünya**, Sayı:3, Mart 1941, s.25-35.
- Boran, Behice (1941d). "Modern Şehir Örneği", **Yurt ve Dünya**, Sayı:6, Haziran 1941, s.9-17.
- Boran, Behice (1941e). "Mücrim Mahalleler", **Yurt ve Dünya**, Sayı:7, Temmuz 1941, s.32-40.
- Boran, Behice (1942a). "Sanayide Köylü-İşçi", **Yurt ve Dünya**, Mart-Nisan 1942, s.80-84.
- Boran, Behice (1942b). "Köyde Sosyal Tabakalaşma", **Yurt ve Dünya**, Mayıs 1942, s.123-128.
- Boran, Behice (1943a). "İlim ve Cemiyet", **Adımlar**, Yıl:1, Sayı:1, Mayıs 1943, s.17-19.

- Boran, Behice (1943b). "Değişen Bir Dünyada Gençlik", **Yurt ve Dünya**, Sayı:26-27, Şubat-Mart, s.57-62.
- Boran, Behice (1943c). "Sosyoloji Anlayışında İkilik", **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, Sayı:3, Mart-Nisan, s.67-74.
- Boran, Behice (1943d). "Hangi Manada Milli İlim", **Adımlar**, Yıl:1, Sayı:5, Eylül 1943, s.145-148.
- Boran, Behice (1943e). "Sosyal Evrim Meselesi", **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, s. 59-65.
- Boran, Behice (1943f). "Değişme Halinde Köylerimiz", **Yurt ve Dünya**, Yıl:1, Sayı:4, Ağustos, s.124-127.
- Boran, Behice (1943j). "Sosyoloji Dergisi", **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, Sayı:4, Mayıs-Haziran 1943, s.103-108.
- Boran, Behice (1944a). "Zirai İstihsalin Geriliği", **Adımlar**, Yıl:1, Sayı:10, Şubat 1944, s.313-317.
- Boran, Behice (1944b). "Ekonomik ve Sosyal Kanunlara Karşı Gelinmez", **Adımlar**, Yıl:1, Sayı:9, s.283-286.
- Boran, Behice (1944c). "Kalp Fikir, Gerçek Fikir", **Adımlar**, Yıl:1, Sayı:12, Nisan 1944, s.377-379.
- Boran, Behice (1945a). **Toplumsal Yapı Araştırmaları (İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Bas.
- Boran, Behice (1945b). "İş Bölümü ve Kadının Sosyal Mevkii", **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, Cilt:III, Sayı:3, Mart-Nisan 1945, s.301-310.
- Boran, Behice (1947). "Sociology in Retrospect", **The American Journal of Sociology**, Vol:LII, Nu:4, s.312-320.
- Boran, Behice (1962a). "Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet: I-Marksist Metod Nedir?", **Yön Gazetesi**, Yıl:1, Sayı:50, (28 Kasım 1962), s.13.
- Boran, Behice (1962b). "Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet: II-Osmanlılarda Mülkiyet Meselesi", **Yön Gazetesi**, Yıl:1, Sayı:51, (5 Aralık 1962). s.13.
- Boran, Behice (1962c). "Türkiye'de Burjuva Yok mu?" **Yön Gazetesi**, Yıl:1, Sayı:39, (12 Eylül 1962), s.8-9.

- Boran, Behice (1970). **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Boran, Behice (1987). “Geriye Dönüp Baktığımızda Sosyoloji”, (Çev. Raşit Kaya), **Bilim ve Sanat**, Sayı:84, s.30-36.
- Boran, Behice (1992a). **Savunma**, (Yay. Haz. Pele-Sor Basım-Yayın), İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Boratav, Pertev Naili (1987). “Behice Boran ve Niyazi Berkes Türk Üniversitelerine Yeni Bir soluk getirmek istiyorlardı...” (Söyleşiyi Gerçekleştiren: Ercan Eyüpoğlu), **Bilim ve Sanat**, Sayı:84, s.17-19.
- Çetik, Mete (2002). “Bir Akademisyen Olarak Behice Boran”, **Biyografya 2-Behice Boran**, İstanbul: Bağlam Yayınları:178, s.27-66.
- Diñer, Hasan (2008). “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:42, Kasım 2008, s.193-230.
- Durakbaşı, Ayşe (1993). “Behice Boran ve 1940’larda Toplumcu Düşün”, **Toplumbilim**, Ekim 1993, Sayı:2, s.41-46.
- Erbaş, Hayriye (2015). “Türkiye’de Bedeller Ödemiş Bir Sosyolojik Düşünce Ustası: Sosyolog Behice Boran”, **Mülkiye Dergisi**, 39 (3), s.5-57.
- Kayalı, Kurtuluş (1987). “Sosyolog Behice Boran”, **Bilim ve Sanat**, Sayı:84, s.10-13.
- Kayalı, Kurtuluş (2002). “1960’lı Akademisyenlerin Üzerindeki Bir Entelektürel Silüeti: Behice Boran”, **Biyografya 2-Behice Boran**, İstanbul: Bağlam Yayınları:178, s.89-100.
- Mumcu, Uğur (2012). **Bir Uzun Yürüyüş**, Ankara: Um:ag Vakfı Yay
- Tanyol, Cahit (1993). “Boran’ın Ahlaki Kişiliği ve Niyazi Berkes”, **Toplumbilim**, Ekim 1993, Sayı:2, s.37-39.
- Tökin, İsmail H. (1989). **Türkiye Köy İktisadiyatı**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaraman Ayşegül ve Ali Ergur (2002). “Mübeccel Kıray’la Söyleşi”, **Biyografya 2-Behice Boran**, İstanbul: Bağlam Yayınları:178, s.101-125.

Bölüm 15

Cengiz Yanıklar *

MÜBECCEL BELİK KIRAY

- 15.1. Hayatı ve Eserleri
  - 15.2. Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme
  - 15.3. Kent ve Kentleşme
  - 15.4. Aile
  - 15.5. Toplumsal Tabakalaşma
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Prof. Dr., R.T. Erdoğan Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Altun, F. (2008). "Mübeccel Kıray'dan Bize Kalan", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 6/11. s. 587-610
- Atacan, F., Ercan, F., Kurtuluş, H. ve Türkay, M. (2001). **Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım - Mübeccel B. Kıray'la Söyleşi**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1984). "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik", **Türkiye'de Ailenin Değişimi Toplum Bilimsel İncelemeler**, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Maya Matbaacılık, Ankara.
- Kıray, M. (1964). **Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 1964.
- Kıray, M. (1968). "Values, Social Stratification and Development", **Journal of Social Issues**, xxiv / 2, s. 87-100.
- Kıray, M. (1970). **Social Stratification as an Obstacle in Development**, (J.Hinderlink ile birlikte). New York: Praeger Pr.
- Kıray, M. (1973). **Social Stratification and Development in Mediterranean Basin**, (Editör), Mouton: The Hague.
- Kıray, M. (1998a). **Örgütlemeyen Kent**. İzmir, İstanbul: Bağlam Yay.
- Kıray, M. (1998b). **Değişen Toplum Yapısı**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kıray, M. (1999). **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kongar, E. (1970). "Türkiye'de Aile Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", **Amme İdaresi Dergisi**, 3/2, s. 58-83.
- Kongar, E. (1982). **Türk Toplum Bilimcileri**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2000). **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tekeli, İ. (2000). "Değişmenin Sosyoloğu: Mübeccel Belik Kıray", **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, Ed. F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtuluş ve M. Türkay, İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 9-40.
- Sunay, C. (2004). "Mübeccel Kıray'ın Eserlerinde Kent ve Toplumsal Değişme", **Bilgi**, 8. s. 43-61.
- Yanıklar, C. (2013). "Sosyal Değişme", **Sosyoloji**, Ed. F. Merter ve M. Talas. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Bölüm 16

Oğuzhan Bilgin*

EROL GÜNGÖR

- 16.1. Erol Güngör'ün Sosyoloji Anlayışı ve Metodolojisi
  - 16.2. Kavramlar Üzerinden Türk Toplumunu Anlamak
    - 16.2.1. Kültür Değişmeleri, Medeniyet ve Türkiye'de Batıcılığın Analizi
    - 16.2.2. Türkiye'de Aydın – Halk Ayrımı
    - 16.2.3. Erol Güngör ve Milliyetçilik
    - 16.2.4. Türk Toplumunun İslamiyet'le İlişkisi Üzerine Tezleri
    - 16.2.5. Erol Güngör'ün Günümüze Mirası
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Alptekin, M. Y. (2008). "Erol Güngör", **Türkiye'de sosyoloji İsimler-Eserler II**, ağatay zdemir (Ed), Ankara: Phoenix Yayınları. s. 425-465.
- Bilgin, V. (2006). "Bir Düşünür Olarak Erol Güngör'un Dünyası", M. Yılmaz (Ed), **Erol Güngör**, Ankara: T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güngör, E. (1994). **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1999). **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1996). **İslam'ın Bugünkü Meseleleri**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- zarslan, E. (2006). "Erol Güngör Kronolojisi", M. Yılmaz (Ed), **Erol Güngör**, Ankara: T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, M. (2006). **Erol Güngör**, Ankara: T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı.

Bölüm 17

Ahmet Özalp *

AMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN

- 17.1. Hayatı ve Fikir Yapısı
  - 17.2. Sosyolojisi ve Sosyolojiye Dini Yaklaşımlar
    - 17.2.1. Din Kavramı
    - 17.2.2. İnanç Kavramına Bakış
    - 17.2.3. Tevhit ve Tasavvuf Düşüncesine Bakış
  - 17.3. Sosyolojisinde Din ve Bütünleşme
    - 17.3.1. Sosyal Bütünleşmesine Bakış
      - 17.3.1.1. Anlam Etrafında Bütünleşme
      - 17.3.1.2. İşlevsel Anlamda Bütünleşme
  - 17.5. Kültür ve Laiklik
    - 17.5.1. Kültür Kavramına Bakışı
    - 17.5.2. Laiklik Anlayışı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1976). **Genel Sosyoloji**, İstanbul: Fakülte-ler Matbaası.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1977). **Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik**, İstanbul: Kutsun Yayınevi.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1985). **Din Sosyolojisi**, İstanbul: Filiz Ki-tabevi.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1986). “Türk İslam Felsefesi Açısından Yaratılış Meselesi Karsısında İlim ve İslamiyet”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, (42), ss. 115–146.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1989a). **İslamiyetin Kültürel Özellikleri ve İslami Kavramlar**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. (1989b). “Atatürk ve Laiklik”, **Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları**, Sayı: XXVII, S. 310, ss. 65-75.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1991). “Kalkınma ve Kültür İlişkisi”, **Sos-yoloji Konferansları**, (23), ss. 1-20.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1991). **Türkiye’ye Yönelik Etnik İddiala-ra Dayalı Bölücü Faaliyetler**, İstanbul: Bayrak Matbaacılık.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1992). **Sosyolojik Açıdan İslamiyet ve İslami Kavramlar**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1994). “Batı ve Türk-İslam Laiklik Anlayı-şını Farkları”, **Aydınlar Ocağı Açık Oturumlar Dizisi**: 6-14, s. 85-92.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1995). **Türk İslam Kültüründe Fert ve Cemiyet İlişkisi ve İslami Kavramlar**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1998). **İlm-i Ledün (Genel teoploloji)**. İstanbul: Genç Sosyologlar Derneği Yayınları.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (2001). **Kur’an’dan Beş Hikmet**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (2003). **İlm-i Ledün**, İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Demirçin Efe, Tuba (2006). **Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Tasavvuf Anlayışı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Erkal, Mustafa (2008). "Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 176, İstanbul.
- İnan, Mesut (2010). **Türkiye'de Din Sosyolojisi (Amiran Kurtkan Bilgiseven Örneği)**, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- İnan, Mesut (2013). "Türkiye'deki Din Sosyolojisi Çalışmalarına Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Kavramsal Katkısı", **Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Tetkikleri Dergisi**, (39), ss. 395-413.
- Kahraman, Melek (2006). **Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Cemiyet Anlayışı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Özkul, Metin (2008). "Âmiran Kurtkan Bilgiseven", **Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler)**, Ed. M. Çağatay Özdemir, c.2, ss.143-173, Phoenix Yayını.

Bölüm 18

Sinan Malkoç*

BAYKAN SEZER

- 18.1. Hayatı
  - 18.2. Tarihte Doğu-Batı Çatışması
  - 18.3. Sosyolojinin Mahiyeti
  - 18.4. Toplumsal Kimlik ve Din
  - 18.5. Endüstrileşme ve Batıcılışma Problemi
  - 18.6. Sezer'in Türkiye'de Sosyoloji Mirasına Katkısı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aksakal, İ. (2016). **Baykan Sezer'in Din ve Toplum Anlayışı**, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çağan, K. (2007). "Türk Sosyolojisi ve Baykan Sezer", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt IX, 2, 73-86.
- Eğribel, E., Özcan, U. (2003). "Baykan Sezer Bibliyografyası", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, 28, 5-14.
- İbn-i Haldun, (2016). **Mukaddime**, Süleyman Uludağ (Çev.). (12. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kızılçelik, S. (2000). **Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2001). "Sosyal Bilimlerdeki Multidisiplinarite Yönelimleri Çerçevesinde Tarih ile Sosyolojinin Yakınlaşımı ve Baykan Sezer", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 25, 1, 1-14.
- Kızılçelik, S. (2015), **Yerli Sosyoloji**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Malkoç, E. S. (2009). "Bu Ülkenin Sosyoloğu", **Değirmen Dergisi**, 19, 196-201.
- Sezer, B. (2011). **Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sezer, B. (1981). **Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı**, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sezer, B. (1985). **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sezer, B. (1988). **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sezer, B. (1993). **Sosyolojide Yöntem Tartışmaları**, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sezer, B. (1997). **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, Ankara: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tahir, K. (1965). **Yorgun Savaşçı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Topses, M. D. (2005). “Baykan Sezer’in Modernleşme Kuramlarına Yaklaşımı ve Max Weber Eleştirisi”, **H.Ü. Sosyolojik Araştırmalar e-Dergisi**, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/devrimtopses.pdf>

Topses, M. D. (2014). “Niyazi Berkes ve Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışlarındaki Uygarlık Kavramının ‘Medeniyetler Çatışması’ Kuramı Bağlamında Karşılaştırılması”, **Folklor/edebiyat Dergisi**, Cilt 20, 77, 133-140.

http://edebiyat.istanbul.edu.tr/sosyoloji/?page_id=6688

<https://sociology.uchicago.edu/content/department>

<http://www.lse.ac.uk/sociology/about/introduction.aspx>

http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Emile_Durkheim

Bölüm 19

Arif Aytakin *

ORHAN TÜRKDOĞAN

- 19.1. Hayatı
- 19.2. Bilimsel Araştırma Metodolojisi
- 19.3. Türk Toplum Yapısına İlişkin Sosyolojik Analizler
- 19.4. Türkdoğan Sosyolojisinde Öne Çıkan Konu ve Kavramlar
  - 19.4.1. Türk Toplum yapısı ve Merkez-Çevre Dikotomisi/
Gerginliği
  - 19.4.2. Türk Modernleşmesi
  - 19.4.3. Millî Kimlik ve Millet Düşüncesi
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Arslantürk, Zeki ve Taşdelen, Musa (2008). “Orhan Türkdoğan”, **Türkiye’de Sosyoloji (İsimler- Eserler) II**, M. Çağatay Özdemir (Ed.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aydın, Gülay (2008). **Orhan Türkdoğan’ın Devlet Anlayışı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Aytekin, Arif (2014). **Ulus-Devlet Ve Küreselleşme Bağlamında İsmet Özel’in Toplum, Millet Ve Vatan Tasavvuru**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta.
- Berkes, Niyazi (2002). **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yayına Haz. Ahmet Kuyaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çoşkun, İsmail (1991). **75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ergun, Doğan (1982). **Sosyoloji ve Tarih, Sosyolojide Yöntem**, İstanbul: Der Yayınları.
- Göle, Nilüfer(2002). “Batı Dışı Modernlik: Kavramı Üzerine”, **Modernleşme ve Batıcılık, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt:3, İstanbul: İletişim Yayınları, s.56-68.
- Güngör-Ergan, Nevin (1991). **Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günör-Ergan, Nevin (2010). “Prof. Dr. Orhan Türkdoğan’ın Hayatı ve Eserleri”<http://turkocaklari.org.tr/sayfa/3603/orhan-turkdogan.html>.
- Kazgan, Gülten (2000). **Küreselleşme ve Ulus Devlet- Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyder, Çağlar(2003). **Türkiye’de Devlet Ve Sınıflar**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, Fuat (2005). “Toplumbilimlerinde Yorumbilgisel Yaklaşım Ve Modernite/Sekülerleşme Söylemini Anlamak”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl:3,Say:9, 1999, Yay. Yönetmeni, Taşkın Takış, Ankara: Doğu Batı Yayıncılık.
- Koçak, Cemil (2010). **Geçmişiniz İtina ile Temizlenir**, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kongar, Emre (1988). **Türk Toplumbilimcileri**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Mardin, Şerif (2012). **Türk Modernleşmesi: Makaleler 4**, Ed. Mümtaz Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özlem, Doğan (2008). **Kültür Bilimleri Ve Kültür Felsefesi**, İstanbul: DoğuBatı Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan(1974). **Doğu ve İnsan Sorunu**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınevi.
- Türkdoğan, Orhan (1982). **Kemalist Modelde Fert Ve Devlet İlişkileri**, İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- Türkdoğan, Orhan (1987). **Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri**, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (1995). **Alevi Bektaşî Kimliği**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan(1999). **Niçin Milliyetleşme, Milli Kimliğin Yükselişi**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2000). **Bilimsel Araştırma Metodolojisi**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2002a). **Türk Toplum Yapısı/Osmanlı'dan Günümüze**, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2002b). **Gecekondular İnsan ve Kültür**, İstanbul: Genar Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2003). **Çağdaş Türk Sosyolojisi**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkdoğan, Orhan (2004a). **Kültürel Değişme ve Toplumsal Çözülme**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkdoğan, Orhan (2004b). **Millî Kültür Modernleşme Ve İslam**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkdoğan, Orhan (2004c). **Aydın Sınıfın Anatomisi**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2005). **Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkdoğan, Orhan (2008). **Türk Toplumunda Zazalar Ve Kürtler**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2009). **Türk Sanayi Toplumu**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Bölüm 20

Hurigül Eken*

KORKUT TUNA

- 20.1. Hayatı ve Eserleri
- 20.2. Tuna'nın Türk Sosyal Bilimler Geleneğine Katkıları ve Sosyal Bilim Anlayışının Temel Özellikleri
  - 20.2.1. Batılı Bilginin Eleştirisi
  - 20.2.2. Bilginin Batılılaştırılması
  - 20.2.3. Bilginin Yaygınlaşması/tırılması
  - 20.2.3. Bilginin Kitleselleşmesi
  - 20.2.4. Kitle İletişimin Katkısı
  - 20.2.5. Batılı Bilginin Dayanakları: Egemenlik ve Bilgi
  - 20.2.6. Batı Bilimselliğinin Eleştirisi
  - 20.2.7. Batılı Bilginin Geçersizliği Üzerine
  - 20.2.8. Bilgilerimizin Yeni Baştan Temellendirme İhtiyacı
- 20.3. Tuna'nın Türk Sosyolojisine Katkıları ve Sosyoloji Anlayışı Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Coşkun, İsmail (2011). “Korkut Tuna Biyografisi İçin İlk Notlar”, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, 22. Sayı(19-29).
- Şan, Mustafa Kemal (2008). “Korkut Tuna”, M. Çağatay Özdemir (Ed.), **Türkiye’de Sosyoloji**, c.2, (s. 639-666), İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Sezer, Baykan (1997). **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Seheroğlu, Seda Bilen (2010). “Korkut Tuna Biyografisi ve Kaynakçası”, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan(Ed.). **Türk Sosyologları ve Eserleri** (89-98), İstanbul: Kitabevi.
- Sunar, Lütfi (2011). “Korkut Tuna Kaynakçası”, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, 22. Sayı (31-37).
- Parin, Suvat (2011). “Korkut Tuna’nın İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Tarihindeki Yeri”, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, 22. Sayı, (47-57).
- Tuna, Korkut (1993). **Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Tuna, Korkut (2002). **Yeniden Sosyoloji**, İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Tuna, Korkut (2015). **Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tuna, Korkut (2013). **Yeniden Sosyoloji**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tuna, Korkut (2014). “Türkiye’de Sosyolojinin 100 Yılı Üzerine”, Köksal Alver (Ed.) **Sosyoloji Divanı** (Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı) 4: İçinde (9-13) yıl:2 sayı:4, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yelken, Ramazan (2014). “Kurtarıcı ve Kurucu Bir Bilim Olarak Sosyoloji”, Köksal Alver (Ed.) **Sosyoloji Divanı** (Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı) 4: İçinde (25-37) yıl:2 sayı:4, Konya: Çizgi Kitabevi.

Bölüm 21

Öznur Yaşar¹

ÖNAL SAYIN

- 21.1. Hayatı ve Eserleri
  - 21.2. İnsan Faktörünün Sosyal Gelişmedeki Yeri ve Sosyolojinin Temelleri
  - 21.3. Sosyolojide Yöntem ve Göstergibilim
  - 21.4. Aile Sosyolojisi
  - 21.5. Dünyada Yeni Eşitsizlik Anlayışları ve Küreselleşme
  - 21.6. Türkiye'nin Sosyal Yapısı ve Sosyolojik Temelleri
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr.,Tekirdağ N. Kemal Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Freyer, Hans (2012). **Sosyoloji Kuramları Tarihi**, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sayın, Önal (1983). **İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmelerdeki Yeri, Önemi**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:27.
- Sayın, Önal (1990). **Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri**, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Sayın, Önal (1994). **Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temelleri**, İzmir: Neşa Ofset Amb. San. Ve tic. A.Ş.
- Sayın, Önal (2014). **Göstergebilim ve Sosyoloji**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sayın, Önal (2006). “Mozaik: Türkiye’nin Sosyal Yapısı”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı: 15, s. 7-13.
- Sayın, Önal (2004). “Dünyada Yeni Eşitsizlik Anlayışları”, **Sosyoloji Dergisi**, No 2–13, s. 159-171.
- Sayın, Önal (2008). “Özdeksel dünyanın belirleyiciliğinden insan tahayyülünün sınırsızlığına uzanan akıl oyunları”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı: 19, s.23-42.
- Sayın, Önal (2007). “Türkiye Cumhuriyetinin Sosyolojik Temelleri”, **Sosyoloji Dergisi**, Ülgen Oskay’a Armağan Özel Sayı, s.57-69.
- Sayın, Önal (2011). “Ailenin Gelişimi”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı: 23-24, s.47-58.
- Sayın, Önal (2010). “Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala”, **Sosyoloji Dergisi**, s.1-16.
- Weber, Max (2012). **Ekonomi ve Toplum Cilt:1**, İstanbul: İstanbul Matbaacılık.

Bölüm 22

Erdal Aksoy¹
Abdürreşit Celil Karluk²

MEHMET CİHAT ÖZÖNDER

- 22.1. Hayatı ve Eserleri
  - 22.2. Yöntem Konusundaki Görüşleri
  - 22.3. Kültür Olgusuna Yaklaşımı
    - 22.3.1. Kültürel İzafiyet
    - 22.3.2. Kültürlerin Sınırları
  - 22.4. Sosyal ve Kültürel Yapı Ayırımı
    - 22.4.1. Sosyokültürel Yapı Araştırmalarının Önemi
  - 22.5. Türk Sosyolojisinin Alanları
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

² Prof. Dr. Y. Beyazıt Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Aksoy, Erdal (2012). "Prof.Dr.M.Cihat Özönder'e Göre Sosyal ve Kültürel Yapı Ayırımı ve Sosyokültürel Araştırmaların Önemi", **M. Cihat Özönder Armağanı**, Ed.Hayati Beşirli, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Atasoy, Fahri (2007). "Prof.Dr.M.Cihat Özönder: Hayat Hikayesi, Sosyolojik Görüşleri ve Çalışmaları", **Türkiyat Araştırmaları**, Sayı:6, s.9-27.
- Çelebi, Nilgün (1996). "Sözcüklerden Kavramlara", **Türk Sosyoloji Dergisi**, Sayı:2, s.88-93.
- Çelebi, Nilgün (2004). **Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Dikeçliğil, Beylü (1997). "Bir Analiz Modeli Denemesi: 'Sosyal Yapı' ve 'Toplumsal Yapı'", **Yeni Türkiye**, Sayı:15, s.647-666.
- Nirun, Nihat ve Özönder, M.Cihat (1988). "Türk Sosyokültür Yapısı İçindeki Normlar ve Fonksiyonları", **Erdem**, Cilt: 4/2, Sayı: 11, s.339-352.
- Özönder, M.Cihat (1979). **Manisa İli Salihli İlçesi Kurtuluş mahallesinde Meskun Göçmenlerin Sosyal Bünyeye İntibakları**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Mezuniyet Sonrası Eğitimi Fakültesi.
- Özönder, M.Cihat (1984). "Kültür Bütünleşmesi ve Alt-kültür Gruplar Hakkında Düşünceler", **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXII/1-2, s.132-152.
- Özönder, M.Cihat (1988). "Soyal ve Kültürel Yapı Araştırmaları, **Erol Güngör'e Armağan**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Özönder, M.Cihat (2001). "Takdim: Küreselleşme Tartışmalarının Terör Boyutu", **KÖK Araştırmalar**, Cilt: III, Sayı:2, s. 1-2.
- Özönder, M.Cihat (2002). "Sosyal ve Kültürel Yapı Araştırmalarının Önemi", **KÖK Araştırmalar**, Cilt: IV, Sayı:1, s. 1-3.
- Özönder, M.Cihat (2002a). "Türkiye-Türkistan Hattı", **Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu**, 8-10 Mayıs 2002, Ankara.
- Qarluq, A. Celil (2006). **Sarı Uygurların Sosyokültürel Yapısı**, Ankara: Atılım Yayınları.

http://www.koksav.org.tr/hassas_konular/24072010_kok-hk-mco.pdf
Erişim Tarihi:07.06.2016.

Kaynak kişi

M.Cihat Özönder, 05.05.2007, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar
Vakfi, Ankara.

Bölüm 23

Burak Kesgin *

NİLÜFER GÖLE

- 23.1. Erken Yaşam Öyküsü
  - 23.2. Mühendisler ve İdeoloji: Modernleşme ve Türkiye’de Toplumsal Mühendislik Anlayışının Zihin Dünyası
  - 23.3. Modern Mahrem: Türk Modernleşmesinde Kadın Olmanın Farklı Halleri ve Anlamları
  - 23.4. Melez Desenler ve İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri: 1990’lar Türkiye’sinin Bir Panoraması
  - 23.5. Güncel Çalışmaları: Avrupalı Müslümanlar ve İslam’la Değişen Kamusal Alan
- Yararlanılan Kaynaklar

---

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Göle, Nilüfer (1998). **Mühendisler ve İdeoloji Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere**, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2001). **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme**, 7. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2002). **Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine**, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bayhan, Vehbi (2011). “Tüketim Toplumunda Bireyin Ontoloji Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 43, 221-248.
- Göle, Nilüfer (2000). **İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması**, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2011). **Mahremin Göçü**, 1. Basım, İstanbul: Hayykitap.
- Göle, Nilüfer (2013). **Islam and Public Controversy in Europe**, 1. Basım, Surrey: Ashgate.
- Özcan, Ufuk (2009). “1980 Sonrası Türk Sosyolojisinde Değişen Temalar Üzerine Bazı Gözlemler”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı: 19, 227-236.
- Göle, Nilüfer (2015). **Gündelik Yaşamda Müslümanlar Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma**, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

Bölüm 24

Hıdır Önür¹

ŞERİF MARDİN

- 24.1. Şerif Mardin'in Hayatı ve Eserleri
- 24.2. Şerif Mardin'in Bilim, Sosyal Bilim ve Metodoloji Anlayışı
- 24.3. Şerif Mardin'in Türk Sosyolojisindeki Yeri
  - 24.3.1. Siyaset Sosyolojisine Katkıları
  - 24.3.2. Şerif Mardin'in Din Sosyolojisine Katkısı
- Yararlanılan Kaynaklar

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi Manisa C.Bayar Üniversitesi

Yararlanılan Kaynaklar

- Akçura, Y. (2015). **Üç Tarz-ı Siyaset**, (Günümüz Türkçesine aktaran Erol Kılınç), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Arlı, A. (2006). **Şerif Mardin Bibliyografyası (1950-2007)**, *Dîvan İlmî Araştırmalar*, Sayı 21, 89-114, <https://dergipark.org.tr/en/pub/diwan/issue/25950/273401>, Erişim Tarihi: 01.01.2021
- Arlı, A. (2008). **Türkiye’de Sosyolojinin Eleştirel Kapasitesi: Şerif Mardin Üzerine**, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 11, s. 633-652.
- Arlı, A. (2014). **Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin**, İstanbul: Küre Yayınları.
- Çetinsaya, G., Çakır, C., Okumuş, A., Arlı, A. (2013). **Şerif Mardin ile “Türk Siyaset Düşüncesi” Üzerine**. Taşkın Takış (Der.), *Şerif Mardin Okumaları* içinde (ss.42-69). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Durkheim, E. (2011). **Dini Hayatın İlkel Biçimleri**, Çev. Fuat Aydın, Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Durkheim, E. (2019). **İntihar**, Çev. Z:Zühre İlkelen, İstanbul: Pozitif Yayınevi.
- Gençoğlu Onbaşı, F. (2013). **Şerif Mardin ve İdris Küçükömer’de “Sivil Toplum” Kavramı**. Taşkın Takış (Der.), *Şerif Mardin Okumaları* içinde (ss.236-263). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnalçık, H. (1958). **Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları**, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13(2), 102-126, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37676>, Erişim Tarihi: 13.03.2021.
- Kongar, E. (2017a, 19 Eylül). **10 Özgürlük Yılı**. *Cumhuriyet*, https://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/826662/10_ozgurluk_yili.html, Erişim Tarihi: 03.03.2021.
- Kongar, E. (2017b, 15 Eylül). **Şerif Mardin 2: Anılara Devam**. *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/emre-kongar/serif-mardin-2-anilara-devam-824000>, Erişim Tarihi: 03.03.2021.
- Kongar, E. (2017c, 14 Eylül). **Şerif Mardin 1**. *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/emre-kongar/serif-mardin-1-823262>, Erişim Tarihi: 03.03.2021.

- Kongar, E. (2017d, 22 Eylül). **Şerif Mardin ve Said Nursî**. Cumhuriyet, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/emre-kongar/serif-mardin-ve-said-nursi-828966>, Erişim Tarihi: 03.03.2021.
- Mardin, Ş. (1964). **Toplum Bilimlerinde Teoriler Üzerinde Bir Not**. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 19(03): 59-70, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3165/44020>, Erişim Tarihi: 31.12.2020.
- Mardin, Ş. (1993a). **Türkiye’de Din ve Siyaset Makaleler 3**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1993b) **Din ve İdeoloji**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994a). **Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994b). **Türk Modernleşmesi Makaleler 4**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994c). **Bediüzzaman Said Nursi Olayı Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). **Türkiye, İslâm ve Sekülerizm Makaleler 5**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- (Microsoft Word - R_TV374rk Sosyoloji Tarihi Ders Kitab\375.docx) (istanbul.edu.tr) Erişim Tarihi: 01.01.2021
- <https://www.dunyabulteni.net/kultur-sanat/serif-mardin-koklu-bir-aileden-geliyordu-h407193.html>, Erişim Tarihi: 04.03.2021
- <https://www.biyografya.com/biyografi/2211>, Erişim Tarihi: 01.01.2021
- Ritzer, G. (2014). **Klasik Sosyoloji Teorileri**, Çev. Himmet Hülür, Ankara: Deki Basım Yayım Ltd. Şirketi.
- Takış, T. (2013). **Sosyal Bilimlerin “Öteki” Kutbu: Şerif Mardin ve Entelektüel Bir Harita**. Taşkın Takış (Der.), *Şerif Mardin Okumaları* içinde (ss.70-89). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Toprak, Z. (2017). **Şerif Mardin ve Türkiye’de Sosyal Bilimler**, 02.03.2021 tarihinde <https://bogazicindebilim.boun.edu.tr/content/serif-mardin-ve-turkiyede-sosyal-bilimler>, adresinden erişildi.